

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಭಾವದೀಪ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ
ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯ ಪ್ರಭುಗಳ ಭಾವದೀಪ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ
ವಿಶೇಷವಿಚಾರ ಹಾಗೂ ಸಮಗ್ರ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯೊಂದಿಗೆ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಶ್ರೀ ಸುಬುದೇಂದ್ರಪೀಠ ಶ್ರೀಪಾದರು

ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳು, ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮಠ, ಮಂತ್ರಾಲಯ

ಗೌರವ ಸಂಪಾದಕರು

ವಿ|| ರಾಜಾ ಎಸ್. ಗಿರಿಅಚಾರ್ಯರು

ಮಂತ್ರಾಲಯ

ಅನುವಾದ ಮತ್ತು ವಿವರಣೆ

ವಿ|| ಬೆಮ್ಮತ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶಾಚಾರ್ಯ

ಬೆಂಗಳೂರು

ಪ್ರಕಾಶನ

ಶ್ರೀ ಗುರುನಾರ್ವಾಹಿಮ ಸಂಶೋಧನಾ ಮಂದಿರ

ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮನ್ಯಧ್ವಾಜಾರ್ಯ ಮೂಲಮಹಾಸಂಸ್ಥಾನ

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮಠ,

ಮಂತ್ರಾಲಯ - 518 345 (A.P.)

ಭಾಗ - ೧

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಭಾವದೀಪ

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ, ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ,
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ, ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ

* * * * *

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು :

ಶ್ರೀ ಸುಬುಧೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರು

ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳು, ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮಠ, ಮಂತ್ರಾಲಯ.

ಗೌರವ ಸಂಪಾದಕರು:

ಎ|| ರಾಜಾ ಎಸ್. ಗಿರಿ-ಆಚಾರ್ಯ

ಮಂತ್ರಾಲಯ

ಅನುವಾದ ಮತ್ತು ವಿವರಣೆ:

ಎ|| ಬೆಮ್ಮತ್ತಿ ವೇಂಕಟೇಶಾಚಾರ್ಯ

ಬೆಂಗಳೂರು

- - - - -

ಪ್ರಕಾಶಕನ :

ಶ್ರೀಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮಸಂಶೋಧನಾಮಂದಿರ,

ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯ ಮೂಲಮಹಾಸಂಸ್ಥಾನ,

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮಠ, ಮಂತ್ರಾಲಯ - 518 345 (A.P.)

'ಭಾವದೀಪ' ಜಯನಾಮಸಂವತ್ಸರ ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಅನಂತಚತುರ್ದಶಿ (ದಿನಾಂಕ : ೦೮-೦೯-೨೦೧೪) ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಪವಿತ್ರಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಮಂತ್ರಾಲಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮಠಾಧೀಶರಾದ ಶ್ರೀ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇಂದ್ರಶೀರ್ಷ ತ್ರೀಪಾದರಿಂದ ಗುರುಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಗಳಾದ ಮೂಲರಾಮಚಂದ್ರದೇವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶನ : ಶ್ರೀಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮಸಂಶೋಧನಾಮಂದಿರ,
ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯ ಮೂಲಮಹಾಸಂಸ್ಥಾನ,
ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮಠ, ಮಂತ್ರಾಲಯ - 518 345 (A.P.)

ಅನುವಾದ : ಎ || ಬೆಮ್ಮತ್ತಿ ವೇಂಕಟೇಶಾಚಾರ್ಯ

ಪ್ರಥಮಮುದ್ರಣ : 2014

ಪುಟಗಳು : 732

ಬೆಲೆ : 600 ರೂ

ಪ್ರತಿಗಳು : 1000

Publication Copy right :

ಶ್ರೀಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮಸಂಶೋಧನಾಮಂದಿರ,
ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯ ಮೂಲಮಹಾಸಂಸ್ಥಾನ,
ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮಠ, ಮಂತ್ರಾಲಯ - 518 345 (A.P.)

ಅಕ್ಷರಜೋಡಣೆ :

ಎಸ್. ನಾಗಲತ

ಮುಖಪುಟ :

ಕೆ. ಗಿರಿ.

ಮುದ್ರಣ :

ಪವನ್ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್,

ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಭಾವದೀಪ

ನಾಕು ವೇದಗಳ ಸಾರವೇ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ
ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ.

ಇದರ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಏಕೈಕ ಭಾಷ್ಯವೇ ಜಗದ್ಗುರು
ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ.

ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸರಳವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
ಮಾಡಿದ ಟೀಕೆಯೇ ಶ್ರೀಮತ್‌ಟೀಕಾಕೃತ್ವಾದರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ
ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥರ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ.

ಇದರ ವಿವರಣೆ - ತುಲನೆ - ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ - ತಾತ್ಪರ್ಯಗನ್ನೊಳಗೊಂಡ
ಟಿಪ್ಪಣಿಯೇ ಮಂತ್ರಾಲಯದಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಮಾನರಾದ ಶ್ರೀಮತ್-
ರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರ ಭಾವದೀಪ.

‘ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಡಲೆ’ ಎಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ ಭಾವದೀಪ ಗ್ರಂಥದ ಸರಳ
ಕನ್ನಡಾನುವಾದ ಕೃತಿಯಿದು. ಅನುವಾದ, ವಿಶೇಷವಿಚಾರ ಹಾಗೂ ಸಮಗ್ರ
ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಕಸ್ತೂರಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನೀವೀಗ ಭಾವದೀಪವನ್ನು
ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ರಾಯರ ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗಬಹುದು

ಶ್ರೀಮತ್-ಪರಮಹಂಸ-ಪರಿವ್ರಾಜಕಾಚಾರ್ಯ-ಪದ-ವಾಕ್ಯ-ಪ್ರವೀಣ-ಪಾರವಾರ-ಪಾರಂಗತ-
 ಸರ್ವತಂತ್ರ-ಸ್ವತಂತ್ರ-ಶ್ರೀಮನ್-ಮೂಲರಘುಪತಿ-ವೇದವ್ಯಾಸ-ದೇವ-ದಿವ್ಯ-ಶ್ರೀಪಾದ
 ಪದ್ಮಾರಾಧಕ-ಜಗದ್ಗುರು-ಶ್ರೀಮನ್-ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯ-ಮೂಲಮಹಾಸಂಸ್ಥಾನ-
 ಮಂತ್ರಾಲಯ-ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳವರ ಮಠದ ವೇದಾಂತ-ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ-
 ದಿಗ್ವಿಜಯ-ವಿದ್ಯಾಸಿಂಹಾಸನಾಧೀಶ್ವರರಾದ

ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀ ಸುಶಮೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ ಕರಕಮಲಸಂಜಾತರಾದ
 ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀ ಸುಯತೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ ವರಕುಮಾರರಾದ
 ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀ ಸುಬುಧೇಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ

ಅನುಗ್ರಹ ಸಂದೇಶ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ-ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ-ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ- ಭಾವದೀಪ,
 ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾಕ್ಕೆ-ಪ್ರಕಾಶ, ಅಣುಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ-ತತ್ವಮಂಜರಿ. ಹೀಗೆ ರಾಯರು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ
 ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಾವದೀಪಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಅನುಪಮ. ಇದಕ್ಕೆ ಸರಿಸಮಾನವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಕೃತಿ
 ದುರ್ಲಭ. ಸಂಸ್ಕೃತ ವಾಙ್ಮಯದ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಗ್ರಂಥಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿ ಬಲು ವ್ಯಾಪಕ. ಇದರಲ್ಲಿರುವ
 ವಿದ್ವತ್ತು ಮುಗಿಲು ಮುಟ್ಟಿದೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗದ ಜಟಿಲ ವಾಕ್ಯಗಳಿದ್ದರೂ ಬಾಲಕರಿಗೂ
 ಅರ್ಥವಾಗುವ ಸುಲಭಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಡಿದಿರುವ ಅಭೂತಪೂರ್ವ ಕೃತಿಯಿದು. ಸೂತ್ರಗಳ ಹಾರ್ದವನ್ನು
 ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಇದರ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ಓದಿಯೇ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು. ಇದು ಸೂತ್ರ ಪ್ರಸ್ಥಾನದ
 ಕೃತಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾದಂತಹ ಕೃತಿ. ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ-ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ, ನಿಷಿತ-ವಿಮರ್ಶೆ,
 ಪ್ರೌಢಪ್ರತಿಪಾದನಾ-ಶೈಲಿ, ಟೀಕಾಕೃತ್ಯಾದರ ಅಂತಃಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಬೆಳಗಿಸುವ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಕೃತಿಯಿದು.

ಶ್ರೀಮತ್-ಟೀಕಾಕೃತ್ಯಾದರ 'ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯ ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ
 ವಿಮರ್ಶಾತ್ಮಕ-ಅಧಿಕೃತವಾದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯೇ 'ಭಾವದೀಪ'. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯದ
 ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಭಾವದೀಪ-ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ
 ಮಾಡಲೇ ಬೇಕು. ನ್ಯಾಯಸುಧಾಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಪರಿಮಳ ಟಿಪ್ಪಣಿಯು ಎಷ್ಟು ಅವಶ್ಯಕವೋ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ
 ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಭಾವದೀಪ-ಗ್ರಂಥವು ಅಷ್ಟೇ ಅವಶ್ಯಕ.

ಗೊಂಡಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡು ದಿಜ್ಞೂಢರಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಗೊಡವೆಯೇ ಬೇಡ ಎಂಬ
 ನಿರಾಶಿತ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹ ಚಲುಮೆಯನ್ನು ಉಕ್ಕಿಸುವ ಏಕೈಕ ಧೀರರೆಂದರೆ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳು

ಮಾತ್ರ. ಇವರ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ದಿಬ್ಬಾಡರಿಗೆ ದಾರಿದೀಪಗಳು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಭಾವದೀಪ ಗ್ರಂಥ. ಹಗಲಿನ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಉಜ್ವಲ ಪ್ರದೀಪ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ಬರೆದವರು ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರು. ಆದರೆ ಇವರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಚಂದ್ರಿಕಾ ಎಂಬ ಟಿಪ್ಪಣಿಯು ಉಪನ್ಯಾಸದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಟೀಕೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡಿ, ವಿವರಣೆ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಂದಮತಿಗಳಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಲಗ್ರಂಥದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ವಿವರಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳು ಭಾವದೀಪ ಎಂಬ ಅಪೂರ್ವ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ಬರೆದಿರುವರು. ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಜರ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ ಗ್ರಂಥದ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತರೇ ಮೊದಲಾದ ಅನ್ಯಮತೀಯರು ಮಾಡಿದ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅನ್ಯಮತೀಯರ ಆಕ್ಷೇಪವೆಂಬ ಹುಳಗಳನ್ನು ಭಸ್ಮ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಭಾವದೀಪ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ದೀಪದಂತೆ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಭಾವದೀಪ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅನ್ವರ್ಥಕವಾಗಿದೆ.

ಇಂಥ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಭಾವದೀಪ ಗ್ರಂಥದ ಅಧ್ಯಯನ ಬಹಳ ವಿರಳವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಬುಭುತ್ಸುವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಭಾವದೀಪ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಹಂಬಲವುಳ್ಳ ಸಾಧಕರು ಅನೇಕರಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಶುದ್ಧವಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳು ಬಹಳ ವಿರಳ. ನಮ್ಮ ಮಠದ ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾರತ್ನಂ. ರಾ. ಸ್ವಾ. ಪಂಚಮುಖೀ ಅವರು ಸಂಶೋಧನೆ ಮಾಡಿ, ವಿಶಿಷ್ಟ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ, ಭಾವದೀಪದ ಪ್ರಕಾಶನವು ಬಹಳ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದದ ಪುಸ್ತಕದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಬಹಳವಾಗಿತ್ತು. ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಈ ಭಾವದೀಪ ಕೃತಿಯ ಸಂಸ್ಕೃತ-ಮೂಲ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದ ಪುಸ್ತಕ ಮುದ್ರಣವನ್ನು ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥಾನದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಇದರ ಸದುಪಯೋಗವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

ಭಾವದೀಪದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಅದನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಉಕ್ತಂ ನೋ ವಕ್ತಿ ಭೂಯಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಗುರುಗುಣಸ್ತವನದಲ್ಲಿ ರಾಯರನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ಕೂಡ ಯಾವುದೇ ಸಂದೇಹದ ಲೇಶವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡದೇ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅಸಂಶಯಃ ಸಂಶಯಚ್ಛಿತ್ತ' ಗುರುರುಕ್ತೋ ಮನೀಷಿಭಿಃ ತನಗೆ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಸಂಶಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ನಿಜವಾದ ಗುರುಗಳು ಎಂಬ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆಗೆ ಭಾವದೀಪಕಾರರು ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಈಕೃತ್ಯಧಿಕರಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ರಾಯರು ನುಡಿದ ಮಾತು ಬಲು ರೋಮಾಂಚನಕಾರಿ -

ದೇವೋತ್ತಮೈರ್ಲಾಲನೀಯೋ ಭಾಷ್ಯಕಾರನಿರೂಪಿತಃ |

ಸೂತ್ರಾರ್ಥೋಽನೇಕಮಾನೇತಃ ಸರ್ವೈರ್ಗ್ರಾಹ್ಯೋ ಬುಭೂಷುಭಃ ||

“ಎಲ್ಲಾ ಸಂಶಯಗಳಿಗೂ ಉತ್ತರ ನೀಡುವ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವೇ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೂ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ. ದೇವೋತ್ತಮರಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ” ಎಂದು ಘಂಟಾಘೋಷವಾಗಿ ಸಾರಿದ್ದಾರೆ.

ರಾಘವೇಂದ್ರವಿಜಯದಲ್ಲಿ ರಾಯರ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ‘ವೇತ್ತಿ ವರ್ಣನಿಚಯಂ ಸಮಯಾನಾಂ ಸಂಖ್ಯಯಾ ಸಹಧಿಯೈವ ಸಹಾರ್ಥೈಃ’ - ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷರಗಳೆಷ್ಟು ಅವುಗಳ ಅರ್ಥಗಳೆಷ್ಟು ಎಂಬುದು ತಿಳಿದಿದೆ. ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶವಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಈ ಮಾತು ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ವಿದ್ವನ್ನಣಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ರಾಯರು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಿನಯದಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಟೀಕಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿವೃತೌ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಾದಯಃ ಕ್ಷಮಾಃ |

ವಯಂ ತು ತತ್ಕೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾಲೇಶಭಾಜೋ ವಂದಾಮಹೇ ||

ಟೀಕೆಯ ನಿಗೂಢವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ತೆರೆದು ತೋರಿಸುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರೇ ಸಮರ್ಥರು. ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ನಾವು ಲೇಶಮಾತ್ರ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಮಹಾನುಭಾವರಾದ ಜಯತೀರ್ಥರೇ ‘ನ ಶಬ್ದಾಬೌಧಿಗಾಢಾಃ’ ಎಂದು ಯಾವ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ತನಗೆ ಪರಿಣತಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದ ಮೇಲೆ ಅವರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು ಅಂತಹ ಮಾತು ಹೇಳಿದರೆ ಅದು ಭೂಷಣವೇ ಆಗಿದೆ. ರಾಯರ ವಿದ್ವತ್ತಿನ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯೂ ನಮಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ವಿನಯದ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ ಹಾಗೂ ಸಮಗ್ರ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಭಾವದೀಪ ಗ್ರಂಥ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದ ಬೃಹತ್ ಯೋಜನೆಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ವಿ|| ಬೆಮ್ಮತ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ನಾವು ವಹಿಸಿರುತ್ತೇವೆ. ಹತ್ತಾರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಸೂತ್ರಪ್ರಸ್ಥಾನದ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಇವರು ಸುಧಾಸೌರಭ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಹಾಗೂ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ ಗ್ರಂಥದ ನಿರ್ಮಾತೃಗಳಾಗಿ ಈಗಾಗಲೇ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಪರಿಚಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ವಿಜಯನಾಮ ಸಂವತ್ಸರದ ಫಾಲ್ಗುಣ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಶ್ರೀಮದ್-ರಾಘವೇಂದ್ರ-ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರ ವರ್ಧಂತಿಯ ಸುಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಈ ಬೃಹತ್ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅವರಿಗೆ ರಾಯರ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸುಮಾರು ಎಂಟು ಬೃಹತ್ ಸಂಪುಟಗಳಿಂದ ಹೊರಬರುವ ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಬರೆಯಲು ಇವರಿಗೆ ಅಸ್ಪದ್ಭವಂತರ್ಗತ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಗುರ್ವಂತರ್ಗತ-ಭಾರತೀರಮಣ-ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಗತ-ಶ್ರೀಮನ್ ಮೂಲರಘುಪತಿ-ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಇತಿ ನಾರಾಯಣ ಸ್ಮರಣೆಗಳು

ಅನುಕ್ರಮಣಿಕಾ

ಅನುಗ್ರಹ ಸಂದೇಶ	iv-vi
ಮುನ್ನುಡಿ	viii-x
ಪ್ರಾಸ್ತಾವಿಕ - (ಆಂಗ್ಲಭಾಷೆ)	xi-xiii
ಭೂಮಿಕೆ	xiv-xxxix
ಸಾರಾಂಶ	xl-lx
ಜಜ್ಞಾಧಿಕರಣ	೧-೪೨೪
ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ	೪೨೫-೪೯೦
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ	೪೯೧-೫೬೮
ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ	೫೬೯-೬೨೦
ಪರಿಶಿಷ್ಟ	೬೨೧-೬೪೫
ವಿವರವಾದ ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ	೬೪೬-೬೬೧

ಮುನ್ನುಡಿ

“ಟಿಪ್ಪಣ್ಣಾಚಾರ್ಯಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು” ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುಗಳಾದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು 48ಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಸಾರಸ್ವತ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಪುಟ್ಟ-ಪುಟ್ಟ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಬೃಹತ್ತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳವರೆಗೆ ಬರೆದಿರುವ ಕೀರ್ತಿ ಅವರದ್ದು.

ಭಾವದೀಪ

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಬರೆದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಟೀಕಾಕಾರರಾದ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು “ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ” ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ಹೆಸರೇ “ಭಾವದೀಪ” ಎಂದು. ಹೆಸರೇ ಹೇಳುವಂತೆ ಭಾಷ್ಯ, ಟೀಕೆಗಳ ಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಗ್ರಂಥವು ಇದಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರೂ ಕೂಡ ಇದೇ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಗೆ “ಚಂದ್ರಿಕಾ” ಎಂಬ ಒಂದು ಅದ್ಭುತವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ರಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಪರಮತ ನಿರಾಕರಣೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ತರ್ಕ, ವ್ಯಾಕರಣ, ಮೀಮಾಂಸಾದಿ ವಿಚಾರಗಳ ಧಾರೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳ ಖಂಡನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಒಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ಅವತಾರವಾದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರಾದಾಗ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. “ಭಾವದೀಪ”ದಲ್ಲಿ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು

ಶ್ರೀಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರು ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಎಲ್ಲಾ ಆಕ್ಷೇಪಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ನೀಡಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ಥಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅವರ ನಂತರ ಬಂದ ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತರೇ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ವಾಚೀನರ ಆಕ್ಷೇಪಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀರಾಯರು ತಮ್ಮ ಭಾವದೀಪದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕೇನೇ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ

ನೂತನೈರುದಿತಾ ಯೇ ತು ದೋಷಾಪ್ತೇಷಾಮಲಗ್ನತಾಮ್ ।

ಸಂಪ್ರದರ್ಶಯಿತುಂ ಚಾಽತಃ ಪ್ರಸನ್ನಾಃ ಸಂತು ಸಜ್ಜನಾಃ ॥

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ನೂತನರು ಮಾಡಿದ ಆಕ್ಷೇಪಗಳ್ಯಾವೂ ನಮ್ಮ ಟೀಕಾಕೃತ್ಪಾದರ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಗಳು ಈ ನಮ್ಮ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ಶ್ರೀಗುರುರಾಜರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಆರಂಭದ ಎರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಯರ ಭಾವದೀಪವೇ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಭಾವದೀಪದ ಮೂರು, ನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಪರ್ಯಾಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಮೊದಲನೆ ಎರಡು ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ನಂತರದ ಎರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಈ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಭಾವದೀಪದ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾ ಗುರುಗುಣಸ್ತವನಕಾರರಾದ ಶ್ರೀವಾದೀಂದ್ರತೀರ್ಥರು -

ಪ್ರಾಯಃ ಪ್ರಾಗನ್ಯದೀಯತನುತರವಿವೃತಿಗ್ರಂಥವಾಸೋವಿಹೀನಾ

ಹ್ರೀಣಾ ನಾದರ್ಶಿ ಧೀರೈರಪಿ ಕಿಲ ಯುವತಿರ್ಭಾಷ್ಯಟೀಕಾಭಿಧಾನಾ ।

ಅದ್ಯ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರವ್ರತಿಕೃತ ವಿವೃತಿ ಘೃಥಕೌಶೇಯ ರತ್ನಂ

ಸ್ವಾಭಿಪ್ರೇತಂ ವಸಾನಾ ವಿಹರತಿ ಸುಧಿಯಾಮಗ್ರತಃ ಸ್ವೈರಿಣೀವ ॥

ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು ಬರೆದ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಎಂಬ ಯುವತಿಯು ಬೇರೆಯವರು ಬರೆದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳೆಂಬ ವಸ್ತ್ರಗಳಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಶರೀರವು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಮುಚ್ಚುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು, ಯಾವ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೇ ಅಡಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಯಾವಾಗ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು 'ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ' ಎಂಬ ಯುವತಿಗೆ "ಭಾವದೀಪ" ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಉಡಿಸಿದರೋ ಆಗ, ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಸ್ತ್ರೀಯಂತೆ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮುಂದೆ ಓಡಾಡಿದಳು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಗುರುರಾಜರ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೇ ಪೀತಾಂಬರ ಉಡಿಸಿದಂತೆ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಇದಂಪ್ರಥಮತಯಾ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಶ್ರೀಮಠದಿಂದ ಮುದ್ರಿಸುವ

x

ಮುನ್ನುಡಿ

ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು ಇದರ ಅನುವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಮ್ಮ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಶ್ರೀಮಠದ ಶಿಷ್ಯರಾದ ವಿದ್ವಾನ್ ಬೆಮ್ಮತ್ತಿ ವೇಂಕಟೇಶಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಅವರು ಬಹಳ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಬಿಡದಲೇ ಅನುವಾದಿಸಿ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಮುದ್ರಣವಾಗುವಂತೆ ಒದಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಶ್ರೀಗುರುರಾಜರ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಪಡೆದು ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವರ ಪೂರ್ಣಾನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಲೆಂದು ನಮ್ಮ ಕುಲಸ್ವಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಪಂಡಿತಕೇಸರಿ

ಮಹಾಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ

ರಾಜಾ ಎಸ್. ಗಿರಿ ಆಚಾರ್ಯರು

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮಠ,

ಮಂತ್ರಾಲಯ.

BhavaDipa

ENGLISH INTRODUCTION

We express our Gratitude with Danda Pranaamas, to HH Sri Sri Subudhendra Tirtha, Pontiff, Sri Raghavendra Swamy Mutt, for His Anugraha Vachana for this Volume of Vidwan Bemmati Venkateshacharya, concerned with translation and explanatory Notes on Tatvapraakashika and Bhavadipa.

"BhavaDipa" is the Gloss (Tippani) composed by Sri Raghavendra Tirtha, on "Tatvapraakashika", which itself is a commentary, by Sri Jayatirtha, called Tatvapraakashika, on BrahmaSutra Bhashya, composed by Sri Madhvacharya, as Bhashya on Sri BrahmaSutras, authored by Sri Vedavyasa with a view to facilitating the correct interpretation of the Vedas. Bhavadipa literally means light on the essence or purport. Thus, Bhavadipa on Tatvapraakashika means a Gloss throwing light on the essential meanings and special intellectual and philosophical issues dealt with in Tatvapraakashika, by Sri Jayatirtharu.

Most of the Glosses authored by Sri Raghavendra Tirtha are called by names, such as, Bhavadipa, Prakash and Dipika. The main purpose of Sri Raghavendra Tirtha in writing these glosses is to elaborate on the meanings of the main texts in such a manner that the scholars and even the beginners do not miss the subtle points of the Prameyas. Further, another purpose is to repudiate the negative comments made by the adverseries and thereby to bring to lime light the main messages of the original author. This Bhavadipa on Tatvapraakashika, is meant to fulfill all these objectives. Sri Raghavendra Tirtha spells out all these objectives, in the Mangala Slokas of BhavaDipa, as follows:

लक्ष्मीनारायणं नत्वा पूर्णबोधान् गुरूनपि ।
तत्त्वप्रकाशिकाभावदीपं कुर्या ययामति ॥
यद्यपि तत्त्वप्रकाशिकाऽऽकृतं चन्द्रिकातः प्रकाशितम् ।
अपि मन्दकृते सर्वविषया च कृतिर्मम ॥
नूतनैरुदिता ये तु दोषास्तेषामलग्नतां ।
सम्प्रदर्शयितुं चाऽतः प्रसन्नाः सन्तु सज्जनाः ॥

Sri Vadindra Tirtha, who is hailed as **उभयवंशाब्धिचन्द्रमाः**, has written an extremely insightful Stotram, focusing on the contributions of Sri Raghavendra Swamigalu to the **ज्ञानभान्डागार** through the composition of several treatises of great philosophical importance. While eulogising the greatness of TatvaprakaaSika BhaavaDipa, Sri Vadindra Tirtha writes as follows:

प्रायः प्रागन्यदीयातनुतरविवृतिग्रंथवासोविहीना ।
 हीणा नादर्शि धीरैरपि किल युवतिर्भाष्यटीकाभिधाना ॥
 अद्य श्रीराघवेन्द्रव्रतिकृतविवृतिप्रौढकौशेयवासः ।
 स्वाभिप्रेतं वसाना विहरति सुधियामग्रतः स्वैरिणीव ॥

There is a beautiful allegory that is made here. Tatvaprakaashika is likened to a charming Lady. It is argued that the Bhavadipa of Sri Rayaru is like a rich silk Saree with all embroideries, liked by this Lady. Prior to the availability of this full Saree, the Lady did not have full protection for her body and as such she was shy to appear in front of the scholarly community. But with the Gift of this elaborate Saree (in the form of Bhavadipa), the Tatvaprakaashika Lady could walk freely in front of the scholarly community. The purport is that the earlier commentaries were very brief and as such the scholars could not study Tatvaprakashika to their full satisfaction. The Bhavadipa of Sri Raghavendra Swamigalu, encouraged the scholars and the beginners to study SutraBhashya and Tatvaprakasika with hitherto greater intensity than before.

This Volume, written by Vidwan Bemmati Venkateshacharya, with translation and explanatory Notes, is an extremely scholarly treatise. It is based on extensive research and study of the different related Granthas, on Brahmasutras. Vidwan Venkateshacharya, has a very systematic style of presenting the themes of Prameya and Vyakarana. While justifying the formation of different words, such as, **कृपालुः**, **श्रद्धालुः**, and **स्पृह्यालुः**, Sri Venkateshacharya spares no efforts in explaining the correct use of the different rules of Grammar by quoting appropriate Panini Sutras.

While clearing the various doubts of interpretations, the author adopts the innovative method of presenting the sequence of **प्रश्न**'s and **उत्तर**'s, making it clearer and easier to the readers. The author is competent in using the most modern research methodology in presenting even the complex thoughts in simplified fashion.

My intention is not to present the illustrations of the genius of Sri Raghavendra Swamigalu in giving the various interpretations of the issues presented in Tatvaprakasika. Lot of insight would be available in the scholarly treatise in Kannada, put forward by Vidwan Sri Venkateshacharya in this Volume.

However, I am tempted to raise one minor Issue for Debate. In most of the Texts of the second Mangala Sloka of Tatvaprakasika, the word याञ्चा is written. Sri Venkateshacharya, also accepts this patha and writes that याञ्चा is a पाठान्तर. By the study of बृहद्वातुकुसुमाकर, संस्कृत कोश, अमरकोश, मेघदूतं (कालिदास) (Mallinath Commentary), one feels that the correct words are याच्+ञा= याञ्चा, याचना, याचनम्. The word याच्+ञा=याञ्चा will have to be considered as the equivalent of याच्+ञा I. Even though there is lot of discussion on this topic, in वाक्यार्थमञ्जरी, मल्लिनाथटिप्पणी, it is puzzling to note that the word याञ्चा continues to be in vogue, at various levels.

Vidwan Bemmati Venkateshacharya deserves all accolades for his painstaking efforts in not only translating the Bhashya, Tatvaprakasika and Bhavadipa, in Kannada but also for his scholarly presentation of the various themes of Siddhanta and related Shastras.

Sri Gurusarvabhouma Samsodhan Mandira is happy to bring out this first Volume in the series of more Volumes on Bhavadipa and other Granthas of Sri Raghavendra Swamigalu.

Vachaspati Dr. Vadirajacharya. R. Panchamukhi
Executive Director,
Sri Gurusarvabhouma Samsodhan Mandira
Mantralayam
1-9-2014

ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೊಂದು ಭೂಮಿಕೆ

ಯಾವುದೇ ಸಂಶಯ ಕೂಪದಲ್ಲಿ ಬೀಳದಂತೆ ಎಚ್ಚರ ವಹಿಸುವ ಕೈಬೀಸಿ ಕರೆದು ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತತ್ವನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ನೀಡುವ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಅಮೃತತ್ವದಡೆಗೆ ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಕೈಹಿಡಿದು ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಸತ್ಯಧರ್ಮಗಳ ತವರು.....

ಐಹಿಕ ಸಿರಿಯ ಜೊತೆ ಆಮುಷ್ಮಿಕ ಸಿರಿಯನ್ನು ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ನೀಡುವ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ.....

ಸೂತ್ರ - ಭಾಷ್ಯ- ಟೀಕಾ - ಟಿಪ್ಪಣಿ - ವಿವರಣೆ - ತುಲನೆ - ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ - ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ- ತಾತ್ಪರ್ಯ..... ಬಯಸಿದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನು ನೀಡುವ ಕಾಮಧೇನು.....

ಇದುವೇ ಮಂತ್ರಾಲಯ ಪ್ರಭುಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಂತಿರುವ ಮೇರುಕೃತಿ 'ಭಾವದೀಪ'.

ಇಂಥ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭಾವದೀಪ ಗ್ರಂಥದ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಅವಕಾಶ ನಮಗೆ ಲಭಿಸಿರುವುದು ಮಹಾಸೌಭಾಗ್ಯ. ಭಾವದೀಪ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಸೂತ್ರ, ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಯೋಣ. ಭಾವದೀಪದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನೂ ಅರಿತು ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನರಾಗೋಣ.

ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಅವತರಿಸಿ ವೇದವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದರು.

ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ವೇದವು ಅಖಂಡವಾಗಿ ಒಂದೇ ಆಗಿತ್ತು. ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ ಎಂಬ ವಿಭಾಗ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಮೂಲವೇದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ನಾರಾಯಣನ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ಯಾವ ತತ್ವಜ್ಞಾನವಿದೆಯೋ ಅದು ಸ್ಥಿರವಾಗಿತ್ತು. ಸಂದೇಹದಿಂದ ಮತ್ತು ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಕಲುಷಿತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಭಾಗ ನಶಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂದೇಹ ಹಾಗೂ ಭ್ರಮೆಗಳಿಂದ ಕಲುಷಿತವಾಯಿತು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹಯಗ್ರೀವರೂಪಿಯಾದ ಭಗವಂತನು ಋಕ್, ನಿಗದ, ಸಾಮ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂಲವೇದದಿಂದ ಮೂರು ವಿಭಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಉಪವೇದ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಅಥರ್ವವೇದ ಎಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ವೇದವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ವೈವಸ್ವತ ಮನ್ವಂತರವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ಅಥರ್ವ ಎಂಬ ಋಷಿಯು ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಗನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ನಿಗದದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ವೇದಭಾಗವನ್ನು ತನ್ನ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಂಡನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ವೇದಭಾಗಕ್ಕೆ ಅಥರ್ವವೇದ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಬಂದಿತು. ಹೀಗೆ ಒಂದು ವೇದ ಮೂರು ಕವಲಾಗಿ ವೈವಸ್ವತ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕಾಯಿತು.

ದ್ವಾಪರಯುಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಎರಡು ಪಾದಗಳು ನಾಶವಾಗಿ ಇನ್ನೆರಡು ಪಾದಗಳು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿದ್ದವು. ಹೀಗೆ ಕಾಲಪ್ರಭಾವದಿಂದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹಾಳಾಯಿತು. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಗೌತಮರ ಶಾಪವೂ ಕೂಡ ಸೇರಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಆಗತವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಭ್ರಮೆಗಳಿಂದ ಕಲುಷಿತವಾಯಿತು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೋ ? ಅಲ್ಲವೋ ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವೂ, ಇದು ತತ್ವಜ್ಞಾನವೇ ಅಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನವೂ ಉಂಟಾಯಿತು.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಸಜ್ಜನರ ಮೇಲಿನ ಅನುಕಂಪೆಯಿಂದ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಶಾಯಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕರು. ದೇವತೆಗಳ ವಿಜ್ಞಾಪನೆಯ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಜಗದೊಡೆಯನಾದ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಸತ್ಯವತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಾಶರರಿಂದ ವೇದವ್ಯಾಸರಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದನು. ಅವತಾರಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಗುರುಗಳ ಉಪದೇಶ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಪಡೆಯದೇ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಅಪವಾಹಗಳಿಂದ ತಿರೋಹಿತವಾದ ವೇದಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸಿದರು. ಅನಂತರ ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಹೊಂದಿರುವ ವೇದಭಾಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪುನಃ ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ, ಅಥರ್ವವೇದ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡನೆ ಮಾಡಿದರು. ಇದನ್ನು ಅವಾಂತರವೇದ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಪುನಃ ಋಗ್ವೇದವನ್ನು ಇಪ್ಪತ್ತಾಲ್ಕು ಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ, ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ನೂರ ಒಂದು ಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ, ಸಾಮವೇದವನ್ನು ಸಾವಿರ ಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ, ಅಥರ್ವವೇದವನ್ನು ಹನ್ನೆರಡು ಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದರು. ಇದನ್ನು ಋಗ್ವಿಷ್ಣುದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಋಚಃ ಸ ಋಚ ಉದ್ಧೃತ್ಯ ಋಗ್ವೇದಂ ಕೃತವಾನ್ ಪ್ರಭುಃ |

ಯಜೂಂಷಿ ನಿಗದಾಚ್ಛವ ತಥಾ ಸಾಮಾನಿ ಸಾಮತಃ ||

ಮೊದಲೇ ಉಪವೇದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಋಕ್‌ನಿಂದ ಋಗ್ವೇದವನ್ನು, ನಿಗದದಿಂದ ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು, ಸಾಮದಿಂದ ಸಾಮವೇದವನ್ನು ಪ್ರಭುಗಳಾದ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿದರು.

ಅಥರ್ವಣಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಮಾಡಿರುವ ವೇದವಿಭಾಗದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ -

ಏಕೋ ವೇದಃ ಕೃತೇ ಹ್ಯಾಸೀತ್ ತ್ರೇತಾಯಾಂ ಸ ತ್ರಿಧಾಽಭವತ್ |

ಸ ಏವ ಪಂಚಧಾ ಜಾತೋ ದ್ವಾಪರಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ವೈಯುಗಮ್ |

ಉತ್ತನ್ನಃ ಸ ಕಲಿಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ವೇದಃ ಪ್ರಾಯೇಣ ಸರ್ವಶಃ ||

ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಮೂಲವೇದ ಮಾತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಋಕ್, ನಿಗದ, ಸಾಮ ಎಂಬ ಮೂರು ಕವಲಾಯಿತು. ದ್ವಾಪರಯುಗದಲ್ಲಿ ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ, ಅಥರ್ವವೇದ, ಮಹಾಭಾರತ ಎಂಬುದಾಗಿ ಐದು

ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಈ ವೇದವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಲುಪಿತು.

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ

ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ವೇದವಿಭಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಅನುಪಮವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ಸಮಗ್ರವೇದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನ-ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ ಲವಲೇಶವೂ ಮೂಡದಂತೆ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸಜ್ಜನರ ಮೇಲಿನ ಅನುಕಂಪೆಯಿಂದ ರಚಿಸಿದರು. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳೂ ಮಂತ್ರತುಲ್ಯವಾಗಿವೆ. ಒಂದು ಅಕ್ಷರದ ಪಾರಾಯಣದಿಂದಲೇ ನೂರು ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರದ ಫಲ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. “ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಂ ತು ಲಭತೇ ಗಾಯತ್ರೀಶತಜಂ ಫಲಮ್” ಹೀಗೆ ಪುರಾಣಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳೂ ಕೂಡ ಹರಿಮಂದಿರದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಒಂದೊಂದು ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ಭಗವಂತನ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳು ದಿವ್ಯಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಅಥವಾ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಐದು ರೂಪಗಳು ನೆಲೆಸಿವೆ. ಈ ಐದು ರೂಪಗಳೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೂ ಆಗಿವೆ.

ವಾಸುದೇವಾದಿರೂಪೇಣ ಚರ್ತುಮೂರ್ತಿಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ |

ಅಥವಾ ಪಂಚಮೂರ್ತಿಃ ಸ ಪ್ರೋಕ್ತೋಽಧಿಕರಣಂ ಪ್ರತಿ |

ಪ್ರತಿಸೂತ್ರಂ ಪ್ರತಿಪದಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಮಥಾಪಿ ವಾ ||

- (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ)

ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರ ಉಚ್ಚಾರಣೆ

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳು ಮಂತ್ರತುಲ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಆದ್ಯಂತಗಳಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಅಪ್ಪಣೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಪುಣ್ಯವು ಹ್ರಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಪಾಪಭಾಗಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದ್ಯಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದವರು

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಮಾತ್ರ. ಬೇರೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಾಣಿನಿ ಸೂತ್ರದಂತೆ, ಓಂಕಾರದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯು ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಮುದ್ರಣ ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರ ಸಹಿತವಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಜಪ-ಪಾರಾಯಣಾದಿಗಳಲ್ಲಷ್ಟೇ ಓಂಕಾರದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯು ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಸೂತ್ರದ ಪದಗಳ ಜೊತೆ ಅದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಣೆ ಮಾಡುವಾಗ ಓಂಕಾರ ಸಹಿತವಾಗಿಯೇ ಪಠಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಬರೆಯುವ ಕ್ರಮವಿಲ್ಲ.

ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಷ್ಟು ?

೧. ಭಾಸ್ಕರಾಚಾರ್ಯರು	- ೫೪೪
೨. ವಿಜ್ಞಾನಭಿಕ್ಷುಗಳು	- ೫೫೬
೩. ನಿಂಬಾರ್ಕಾಚಾರ್ಯರು	- ೫೪೯
೪. ವಲ್ಲಭಾಚಾರ್ಯರು	- ೫೫೫
೫. ಶ್ರೀಕಂಠರು	- ೫೪೫
೬. ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು	- ೫೫೫
೭. ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರು	- ೫೪೫
೮. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು	- ೫೬೪ - ೫೬೨ ಸೂತ್ರಗಳು

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ೫೬೪ ಎಂಬುದು ಸರ್ವಜನಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಚಾರ. ಆದರೆ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತರ ತತ್ವಪ್ರದೀಪವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ೫೬೨ ಸೂತ್ರಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

‘ಯುಕ್ತೇಶ್ವ’ (೨-೩-೧೯) ‘ಸ್ಮರಣಾಚ್ಚ’ (೩-೧-೨೩) ಇವೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತರು ಪರಿಗಣನೆ ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಭಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿಷ್ಯಂದಿರಾದ ಶ್ರೀ ಹೃಷೀಕೇಶತೀರ್ಥರು ಬರೆದಿರುವ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೃಷೀಕೇಶತೀರ್ಥರ ಪಾಠದಂತೆ ಮತ್ತು ತತ್ವಪ್ರದೀಪಕಾರರ ಪಾಠದಂತೆ ೫೬೨ ಸೂತ್ರಗಳು. ಉಳಿದ ಟಿಪ್ಪಣಿಕಾರರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ೫೬೪ ಸೂತ್ರಗಳು.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ವಿಭಾಗ

ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವ ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಅಧಿಕರಣ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವೆಡೆ ಒಂದೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವೆಡೆ ಅನೇಕ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಒಂದು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸೂತ್ರವೂ ಇರಬಹುದು ಹೆಚ್ಚು ಸೂತ್ರಗಳೂ ಕೂಡ ಇರಬಹುದು.

ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಿವೆ. ಅಧ್ಯಾಯಗಳು ಯಾವುದೆಂದರೆ ೧. ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯ, ೨. ಅವಿರೋಧಾಧ್ಯಾಯ, ೩. ಸಾಧನಾಧ್ಯಾಯ, ೪. ಫಲಾಧ್ಯಾಯ.

ಅಧಿಕರಣವೆಂದರೆ -

ವಿಷಯೋ ವಿಶಯಶ್ಚೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ವಭೋತ್ತರಮ್ |

ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಪಂಚೈತಾನ್ ತಂತ್ರೇಽಧಿಕರಣಂ ವಿದುಃ ||

೧. ವಿಷಯ, ೨. ಸಂಶಯ, ೩. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ೪. ಸಿದ್ಧಾಂತ, ೫. ಪ್ರಯೋಜನ. ಈ ಐದೂ ಉಳ್ಳದ್ದನ್ನು ಅಧಿಕರಣವೆನ್ನುವರು.

ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯ

	ಅಧಿಕರಣಗಳು	ಸೂತ್ರಗಳು
ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಾಮಪಾದ	೧೨	೩೧
ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಲಿಂಗಪಾದ	೭	೩೨
ಉಭಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಾಮಲಿಂಗಾತ್ಮಕಪಾದ	೧೪	೪೩
ಅನ್ಯತ್ರೈವಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಮಲಿಂಗಪಾದ	೭	೨೯
ಒಟ್ಟು	೪೦	೧೩೫
ಅವಿರೋಧಾಧ್ಯಾಯ		
ಯುಕ್ತಿಪಾದ	೧೧	೩೮
ಸಮಯಪಾದ	೧೨	೪೫
ಪರಸ್ಪರಶ್ರುತ್ಯವಿರೋಧಪಾದ	೧೯	೫೩
ನ್ಯಾಯೋಪೇತಶ್ರುತ್ಯವಿರೋಧಪಾದ	೧೩	೨೩
ಒಟ್ಟು	೫೫	೧೫೯

ಸಾಧನಾಧ್ಯಾಯ

ವೈರಾಗ್ಯಪಾದ	೨೦	೨೯
ಭಕ್ತಿಪಾದ	೨೦	೪೨
ಉಪಾಸನಾಪಾದ	೪೨	೬೮
ಜ್ಞಾನಪಾದ	೧೧	೫೧
ಒಟ್ಟು	೯೩	೧೯೦

ಫಲಾಧ್ಯಾಯ

ಕರ್ಮಕ್ಷಯಪಾದ	೮	೧೯
ಉತ್ಪ್ರಾಂತಿಪಾದ	೧೦	೨೨
ಮಾರ್ಗಪಾದ	೬	೧೬
ಭೋಗಪಾದ	೧೧	೨೩
ಒಟ್ಟು	೩೫	೮೦

ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿ

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಸಂಬಂಧವನ್ನೇ ಸಂಗತಿಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಮಗ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಸಂಬಂಧವಿರಬೇಕು. ಅಧ್ಯಾಯದ ಜೊತೆ ಸಂಬಂಧವಿರಬೇಕು, ಆ ಪಾದದ ಜೊತೆ ಸಂಬಂಧವಿರಬೇಕು, ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಜೊತೆಗೂ ಸಂಬಂಧವಿರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವೇದವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೋ, ಆ ವೇದವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವ ವೇದವಾಕ್ಯದ ಜೊತೆ ಸಂಬಂಧವಿರಬೇಕು. ಇವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿ, ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ, ಪಾದಸಂಗತಿ, ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಸಮಗ್ರವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಅಧ್ಯಾಯ ಹಾಗೂ ಪಾದಗಳಿಗಿರುವ ಸಂಗತಿಗೆ ಅಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿ ಎಂದು ಒಂದೇ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದಿನ-ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಹಾಗೂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳ ಜೊತೆ ಇರುವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು 'ಆನಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಆನಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿಯು ಆಕ್ಷೇಪಿಕೆ, ಆತಿದೇಶಿಕೀ, ಔಪೋದ್ಭಾತಿಕೀ, ಅಪವಾದಿಕೀ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ.

೧. ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ, ೨. ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ, ೩. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ, ೪. ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ, ೫. ಈಕೃತ್ಯಾಧಿಕರಣ ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರಂಭದ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಸಮಗ್ರಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕಾರೂಪದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಈ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯದ ಜೊತೆ ಹಾಗೂ ಪಾದದ ಜೊತೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಇವುಗಳು ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ ಹಾಗೂ ಪಾದಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಾರಂಭದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕರಣ-ಸಂಗತಿಯೂ ಕೂಡ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೨೧ ಕುಭಾಷ್ಯಗಳು

ಏಕವಿಂಶತಿಕುಭಾಷ್ಯದೂಷಕಂ |

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಣಭಾಷ್ಯಮದ್ಭುತಮ್ ||

ಅಪ್ಯದೂಷ್ಯಮತನೋದನಂತಧೀ -|

ಭರ್ತಾಭಾವಿಭವದಾತ್ಮಭಿಃ ಕ್ವಚಿತ್ ||

ಶ್ರೀಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರು ಇಂತಹ ಅದ್ಭುತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವರು ಭಾರತೀವಿಜಯ, ಸಂವಿದಾನಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಘೋಷ, ಶತಾನಂದ, ಉದ್ವರ್ತ, ವಿಜಯ, ರುದ್ರಭಟ್ಟ, ವಾಮನ, ಯಾದವಪ್ರಕಾಶ, ರಾಮಾನುಜ, ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚ, ದ್ರವಿಡ, ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತ, ಭಾಸ್ಕರ, ಪಿಶಾಚ, ವೃತ್ತಿಕಾರಕ, ವಿಜಯಭಟ್ಟ, ವಿಷ್ಣುಕ್ರಾಂತ, ವಾದೀಂದ್ರ, ಮಾಧವದಾಸಕ, ಸಂಕರ ಈ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಜನರು ಮಾಡಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ಮತ್ತು ಇಂದಿನ ಯಾವ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಅದರ ಒಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ದೂಷಿಸಲಾರರು. ಅವರ ರೂಪವೂ ಹೀಗೆಯೇ ಇರುವುದು.

ಇಂಥ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅನೇಕರು ಸ್ವಕಪೋಲ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವ ಮೂಲಕ ಕುಭಾಷ್ಯಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳು ಹೀಗಿವೆ -
೧) ಭಾರತೀವಿಜಯ ೨) ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ೩) ಬ್ರಹ್ಮಘೋಷ ೪) ಶತಾನಂದ ೫) ಉದ್ವರ್ತ
೬) ವಿಜಯ ೭) ರುದ್ರಭಟ್ಟ ೮) ವಾಮನ ೯) ಯಾದವಪ್ರಕಾಶ
೧೦) ರಾಮಾನುಜ ೧೧) ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚ ೧೨) ದ್ರವಿಡ ೧೩) ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತ ೧೪) ಭಾಸ್ಕರ

೧೫) ವಿಶಾಖ ೧೬) ವೃತ್ತಿಕಾರಕ ೧೭) ವಿಜಯಭಟ್ಟ ೧೮) ವಿಷ್ಣುಶ್ರಾಂತ ೧೯) ವಾದೀಂದ್ರ
೨೦) ಮಾಧವದಾಸ ೨೧) ಸಂಕರ.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯ ಅಂತಿಮನಿರ್ಣಾಯಕ

‘ಸತ್ ಸೂತ್ರ ಭಾವೇ ಪ್ರವಿಚಾರಿತೇ ಪೃಥಗ್’

ಭಾಷ್ಯಾಭಿಸಂಧೌ ಚ ವಿಶುದ್ಧಬುದ್ಧಿಭಿಃ |

ನಿಗೃಹ್ಯ ಗೂಢಾಗ್ರಹಮುಗ್ರಮೇತಯೋ - |

ಮಾರ್ಗನ್ಯೋಽನ್ವಯೋಽನ್ಯೋಽನ್ಯಮಹೋ ನ ದೃಶ್ಯತೇ |’

ರಾಗದ್ವೇಷವಿಲ್ಲದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪಾಪಸಾಧಕವಾದ ಹಠವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಲಿ. ಆವಾಗ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಕೂಡ ಇಂಥ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಜನರು ಮನ್ನಣೆಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಬಹಳ ಆಶ್ಚರ್ಯ !

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯದ ಮಹಿಮೆ

ಪರಮಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ನೀಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಘೋಷಣೆ ಮಾಡಿರುವರು - ‘ಅಥೋ ನೈತಾದೃಶಂ ಕಿಂಚಿತ್ ಪ್ರಮಾಣತಮವಿಶ್ಯತೇ | ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗಿಂತ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಪ್ರಮಾಣ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ ಎಂದು.

ಹೀಗೆ ಘೋಷಣೆ ಮಾಡಿ ಸೂತ್ರಕಾರರಾದ ಬಾದರಾಯಣರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯದ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರಕಾರರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲದ ಭಾಷ್ಯಗಳು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೆಲ್ಲೆಡೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಬಳಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ತಮ್ಮ ಅವೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು - ‘ಕುರುಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಂ ಅವಿಂಬಿತಂ ಪ್ರಜೇಃ’ ‘ತಡಮಾಡದೇ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡು’ ಎಂದು. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಗೀತಾಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಅದರಿಂದ ಬಹಳಷ್ಟು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡುವಂತೆ ಪ್ರೇರಣೆ ನೀಡಿದರು. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯವು ಉಳಿದ ಭಾಷ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಅರ್ಥದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸೂತ್ರಪ್ರಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದರೂ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯವು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಟೀಕಾ-ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೇ ಪಂಡಿತವರೇಣ್ಯರಿಂದಲೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಕೂಡ ಬಾಲಕರಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವಂಥ ಸುಂದರ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ನಾರಾಯಣಾಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ -

ಬಾಲಸಂಘಮುಪಿ ಬೋಧಯದ್ವೈಶಂ ।

ದುರ್ನಿರೂಪವಚನಂ ಚ ಪಂಡಿತ್ಯಃ ॥

ಅಪ್ರಮೇಯಹೃದಯಂ ಪ್ರಸಾದವತ್ ।

ಸೌಮ್ಯಕಾಂತಿ ಚ ವಿಪಕ್ಷಭೀಷಣಮ್ ॥

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯವು ಮೂಢರಿಗೂ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಪಂಡಿತರಿಗೂ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಹೇಳಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅದರ ಭಾವಾರ್ಥವು ತಿಳಿಯಲು ಅಶಕ್ಯವಾಗಿದ್ದಿತು. ಸರಳಶಬ್ದ ಒಳ್ಳೆ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಇಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಓದುವುದರ ಫಲವನ್ನು ನಾರಾಯಣಪಂಡಿತರು ಹೀಗೆ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ -

ಮಹಾನಂದತೀರ್ಥಸ್ಯ ಯೇ ಭಾಷ್ಯಭಾವಂ

ಮನೋ ವಾಗ್ಧಿರಾವರ್ತಯಂತೇ ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ ।

ಸುರಾದ್ಯಾ ನರಾಂತಾ ಮುಕುಂದಪ್ರಸಾದಾತ್

ಇಮಂ ಮೋಕ್ಷಮೇತೇ ಭಜಂತೇ ಸದೇತಿ ॥

ಸರ್ವಜೀವರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರಾದ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಮ್ಮ ಶಕ್ತ್ಯಾನುಸಾರ ಯಾವಾಗಲೂ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮನನ ಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಮಾತಿನಿಂದ ಹೇಳುವ ದೇವತೆ ಮೊದಲೊಂದು ಮನುಷ್ಯರೇ ಕೊನೆಯಾಗುಳ್ಳವರೆಲ್ಲರೂ ಆ ವೈಕುಂತಾಧಿಪನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವರು.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾವು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಿದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ-ಹೆಜ್ಜೆಗೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತರು

ನುಡಿಯುವ ಮಾತು ಬಲು ರೋಮಾಂಚನಕಾರಿ - 'ಯದ್ಯಪಿ ಆಚಾರ್ಯಃ ಸ್ವೋಕ್ತಾರ್ಥೇ ಸ್ವಯಮೇವ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್ ಅವಿಪ್ರಲಂಬಕತ್ವಾಚ್ಚ | ತಥಾಪಿ ಸ್ಯಾಂದೇಚೋಕ್ತಮಿತಿ ಪ್ರೌಢಿವಾದಂ ಕರೋತಿ' ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸರ್ವಜ್ಞರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಮೋಸ ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ ಲವಲೇಶವೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಾವು ಹೇಳಿದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಾವೇ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣ, ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕೂಡ 'ತಚ್ಛೋಕ್ತಂ ಸ್ಯಾಂದೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರೌಢಿವಾದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಇಂಥ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಧನ್ಯರಾಗೋಣ.

ತತ್ವಪ್ರದೀಪ

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತರು 'ತತ್ವಪ್ರದೀಪ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಬರೆದರು. ತಾವು ಬರೆದ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿ ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸಿದರು. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸಮಕಾಲೀನರಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತರು ರಚನೆ ಮಾಡಿರುವ ಈ ತತ್ವಪ್ರದೀಪ ಗ್ರಂಥ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವೂ ಅಪೂರ್ವವೂ ಆಗಿದೆ. ಬಹಳ ಗಹನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದರ ಅಧ್ಯಯನದ ಪರಂಪರೆ ನಿಂತು ಹೋಗಿದೆ. ಆದರೆ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ತತ್ವಪ್ರದೀಪದ ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರೂ ಕೂಡ ತತ್ವಪ್ರದೀಪಕಾರರು ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೀತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತರ ಅನಂತರ ಶ್ರೀಮಟ್ಟೀಕಾಕೃತ್ವಾದರೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಪೂಜ್ಯಚರಣರು 'ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದರು. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂಥ ಸರಳಶೈಲಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು 'ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ' ಎಂಬ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಗ್ರಂಥದ ಅಧ್ಯಯನವು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಓದಲೇ ಬೇಕು. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ

ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ಶ್ರೀಮಟ್ಟೀಕಾಕೃತ್ಪಾದಕರನ್ನು ಹೀಗೆ ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾರೆ -

ಮಿಥ್ಯಾಸಿದ್ಧಾಂತದುರ್ಧ್ವಾಂತವಿಧ್ವಂಸನವಿಚಕ್ಷಣಃ |

ಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯತರಣಿರ್ಭಾಸತಾಂ ನೋ(ಮೇ) ಹೃದಂಬರೇ ||

ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ಅಥವಾ ಸುಳ್ಳುಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೆಂಬ ಕೆಟ್ಟ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರಾದ ಜಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಸೂರ್ಯರು ನಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಲಿ ಎಂದು.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಏಕೈಕ ಕೃತಿ ಟೀಕಾಕೃತ್ಪಾದರ 'ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ'. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಗೆ ಮಾಧ್ವಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲದಷ್ಟು ಗೌರವವಿದೆ. ಮೂವತ್ತಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. -

೧. ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ (ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು)
೨. ಭಾವಬೋಧ (ಶ್ರೀರಘೂತಮತೀರ್ಥರು)
೩. ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕಾ (ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥರು)
೪. ಭಾವದೀಪ (ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು)
೫. ಅಭಿನವಚಂದ್ರಿಕಾ (ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥತೀರ್ಥರು)
೬. ಶೇಷತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ (ಶ್ರೀರಘುನಾಥತೀರ್ಥರು)
೭. ಭಾವರತ್ನಕೋಶ (ಶ್ರೀಸುಮತೀಂದ್ರತೀರ್ಥರು)
೮. ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾ (ಶ್ರೀಸತ್ಯಪ್ರಿಯತೀರ್ಥರು)
೯. ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಟಿಪ್ಪಣಿ (ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಗ್ನತೀರ್ಥರು)
೧೦. ಚಂದ್ರಿಕಾಬಿಂದು (ಶ್ರೀಸತ್ಯಪ್ರಿಯತೀರ್ಥರು)
೧೧. ಚಂದ್ರಿಕಾಟಿಪ್ಪಣಿ (ಶೇಷದಾಸಾರ್ಯ ಆದ್ಯ)
೧೨. ಚಂದ್ರಿಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಶ್ರೀಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಚಾರ್ಯ ಗುರ್ಜಾರಿ)
೧೩. ಶರದಾಗಮಚಂದ್ರಿಕಾಟಿಪ್ಪಣಿ (ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತತ್ವಜ್ಞರು)
೧೪. ದ್ವೈತಭೂಷಣಂ (ಚಂದ್ರಿಕಾಖಂಡನಾಖಂಡನ) (ಶ್ರೀಕಾಶೀತಿಮ್ಮಣ್ಣಾಚಾರ್ಯರು)
೧೫. ಚಂದ್ರಿಕಾಭೂಷಣಂ (ಶ್ರೀಕೊಚ್ಚರಂಗಪ್ಪಾಚಾರ್ಯ)
೧೬. ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಕಾಶಪ್ರಸರಃ (ಶ್ರೀಗೌಡಗರಿ ವೆಂಕಟರಮಣಾಚಾರ್ಯ)
೧೭. ಅದ್ವೈತದೀಪಿಕಾವಾತಾಗಮಃ (ಶ್ರೀಗೌಡಗರಿ ವೆಂಕಟರಮಣಾಚಾರ್ಯ)

೧೮. ಚಂದ್ರಿಕಾಮಂಡನಂ (ಶ್ರೀಸತ್ಯಧ್ಯಾನತೀರ್ಥರು)
೧೯. ಸಭಾಪ್ರಸರ (ಶ್ರೀಅನಂತಾಚಾರ್ಯ ಗಲಗಲಿ)
೨೦. ಚಂದ್ರಿಕಾನ್ಯಾಯವಿವರಣಂ (ಶ್ರೀವರಖೇಡಿ ತಿಮ್ಮಣ್ಣಾಚಾರ್ಯ)
೨೧. ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಟಿಪ್ಪಣಿ (ಬಿದರಹಳ್ಳಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸತೀರ್ಥರು)
೨೨. ವ್ಯಾಕೃರ್ಥಮಂಜರಿ (ಶರ್ಕರಾ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯ)
೨೩. ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಟಿಪ್ಪಣಿ (ಶ್ರೀ ವಿಜಯೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು)
೨೪. ಗುರುರಾಜೀಯ (ಪಾಂಡುರಂಗಿ ಕೇಶವಾಚಾರ್ಯರು)
೨೫. ಅನಂತಭಟ್ಟೀಯ (ಶ್ರೀಮುಷ್ಣಂ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯರು)
೨೬. ಕುಂಡಲಗಿರಿಯಾ (ಕುಂಡಲಗಿರಿಆಚಾರ್ಯರು)
೨೭. ಭಾವಪ್ರದೀಪಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಚಿಕ್ಕೋಡಿ ಭಗವಂತರಾಯರು)
೨೮. ಸುಬೋಧಚಂದ್ರಿಕಾ (ಆದ್ಯ ವರದಾಚಾರ್ಯರು)
೨೯. ನಯದರ್ಪಣ (ಶ್ರೀ ವಾದೀಂದ್ರ ತೀರ್ಥರು)
೩೦. ತತ್ವಸುಬೋಧಿನಿ (ಪಾಂಡುರಂಗಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರು)
೩೧. ಪ್ರಮೇಯಮುಕ್ತಾವಲಿ (ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರು)
೩೨. ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಟಿಪ್ಪಣಿ (ಭಲಾರಿ ಸಂಕರ್ಷಣಾಚಾರ್ಯರು)
೩೩. ವ್ಯಾಕೃರ್ಥಮುಕ್ತಾವಲಿ (ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರು)
೩೪. ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಟೀಕಾಟಿಪ್ಪಣಿಸಾರೋದ್ಧಾರ (ಮಹಿಷಿ ವ್ಯಾಸರಾಯಾಚಾರ್ಯರು)
೩೫. ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಸಾರ (ಶ್ರೀಧರಾಚಾರ್ಯ ಅಪಸಂಗಿ ನೀಲಂಗ)

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಗ್ರಂಥವು ಸುಮಾರು ೮೦೦೦ ಗ್ರಂಥಗಳಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಹಾಗೂ ಅರ್ವಾಚೀನ ಟೀಕೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮೀರಿಸಿದ ಮೇರು ಕೃತಿ ಇದು. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ತಾರ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ರಾಯರು 'ಭಾವದೀಪ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅಥವಾ ಪುನಃ ತಾರ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೂ 'ಪ್ರಕಾಶ'ವೆಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯು ಎಷ್ಟು ಅಗಾಧವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು ಹೊರಟಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಪರಮತೀಯರೂ ಸಹ ಕೆಲವೆಡೆ ಇದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪರಮತೀಯರ ಆ ಜೊಳ್ಳುವಾದಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರು ಮತ್ತು ಭಾವದೀಪಾಚಾರ್ಯರು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಲಾರಿ ಆಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ “ಜಯತೀರ್ಥವಿಜಯ” ಎಂಬ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ-
ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಐರಾವತವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯನ್ನು ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಸ್ಸು ಎಂದು
ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು ಮೊದಲ ಎರಡು
ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ
ಗ್ರಂಥದ ಮೂರು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀರಘೂತ್ತಮತೀರ್ಥರು ಟೀಕೆಯನ್ನು
ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಮಾಡಿದ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕ ಹೀಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಸಂಸ್ಥೋ ಮಯಾಽನುಗ್ರಹತೋ ಹರೇಃ |

ಸನ್ನ್ಯಾಯವಿವೃತೇರ್ಭಾವೋ ಬಾಲಬೋಧಾರ್ಥಮುದ್ಧೃತಃ ||

“ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನೇ ನಾನು ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯ
ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ. ಇದರಿಂದ ಬಾಲಕರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ”.

ಇವರ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ತತ್ವ-
ಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯು ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಸುಲಭವೆಂದು ತೋರಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದರಲ್ಲಿರುವ
ಗಾಂಭೀರ್ಯಅರ್ಥದ ವಿಸ್ತಾರ ಇವುಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು
ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ರಾಯರೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - “ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥರು ಭಾಷ್ಯದ
ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯನ್ನು
ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ”.

“ಬಾಲಸಂಘಮಪಿ ಬೋಧಯದ್ಭೃಶಂ ದುರ್ನಿರೂಪವಚನಂ ಚ ಪಂಡಿತೈಃ |” ಎಂಬ
ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತಿನಂತೆ
ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯು ಕೂಡ ಸುಲಭವಾಗಿ ತೋರಿದರೂ ಅಷ್ಟೇ ಗಹನಾರ್ಥಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದೆ.

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷಯ, ಸಂಶಯ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ
ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ
ಮಾಡಿ ಭಾಷ್ಯದ ನಿಜಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಧನ್ಯರಾಗೋಣ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು
ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನೇಕೆ ತೋರಿಸಬೇಕು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅಭಿನವಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ
ಸುಂದರವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಬ್ರಹ್ಮಮಿಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿ-
ಕರಣಗಳೂ ಸಹ ಒಂದೊಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಂತಿವೆ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿ-
ಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿಷಯಾದಿಪಂಚಕಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪಕಾರರಾದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು

ನಾಸ್ತಿಕಭೂಯಿಷ್ಠವಾದ ಈ ಘೋರ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿಭಕ್ತಿ, ಗುರುಭಕ್ತಿ, ಸನಾತನಧರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಸದ್ಗುಣಗಳು ಅಖಂಡವಾಗಿ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯ ಪ್ರಭುಗಳಿಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಸಮಗ್ರ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಇವರ ಹೆಸರನ್ನು ಕೇಳದ ಆಸ್ತಿಕರಿಲ್ಲ. ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕಾಮಿತಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವ ಕಾಮಧೇನು ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಲಕ್ಷಾದಿ ಜನರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ವೃಂದಾವನದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ತಿರುಪತಿ, ಉಡುಪಿ, ಪಂಥರಾಪುರ, ಕಾಶೀ, ಬದರಿಗಳಂತೆ ಮಂತ್ರಾಲಯವೂ ಕೂಡ ದಿವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿದೆ.

ಜನರ ಕಷ್ಟ-ಕಾರ್ಪಣ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಅದ್ವಿತೀಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಲೌಕಿಕ ಫಲಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಾಳುವುದು ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅವರು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕು. ಅವರು ಬರೆದಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳು ಅಪಾರವಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ವ್ಯಾಕರಣ, ಮೀಮಾಂಸಾ, ನ್ಯಾಯ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನೈಪುಣ್ಯವನ್ನು ಎತ್ತಿತೋರಿಸಿವೆ. ಅವರಿಗಿರುವ ವೇದವೈದ್ಯತ್ವ ಅಸಾಧಾರಣವಾದದ್ದು. ಇವರು ಬರೆದಿರುವ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಗೆ - ಪರಿಮಳ, ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕೆಗೆ - ಪ್ರಕಾಶ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಗೆ - ಭಾವದೀಪ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಇವರೊಬ್ಬರು "ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪರಾದ ಭೂಲೋಕದ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ" ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಾದ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಗೆ ರಾಯರು ಬರೆದಿರುವ 'ಭಾವದೀಪ' ಬಲು ಅದ್ಭುತ. ಇವರು ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಗೆ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಬರೆದದ್ದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಗೂ ಮೂಲವಾದ, ಮಧ್ವಭಾಷ್ಯಕ್ಕೂ ಮೂಲವಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೂ ನೇರವಾಗಿ ಟೀಕೆ ಬರೆದು 'ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಪುನಃ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಚಂದ್ರಿಕಾಗ್ರಂಥಕ್ಕೂ 'ಪ್ರಕಾಶ' ಎಂಬ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ೪೭ ಗ್ರಂಥಗಳು

೧. ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ-ಭಾವದೀಪ

೨. ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಯಸುಧಾ ಪರಿಮಳ

೩. ಚಂದ್ರಿಕಾ-ಪ್ರಕಾಶ
೪. ತರ್ಕತಾಂಡವವ್ಯಾಖ್ಯಾ
೫. ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಭಾವಸಂಗ್ರಹ
೬. ಮಂತ್ರಾರ್ಥಮಂಜರಿ
೭. - ೧೬ ದಶೋಪನಿಷತ್ತುಗಳ ವಿಂಡಾರ್ಥ
೧೭. ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ
೧೮. ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ
೧೯. ಪ್ರಮೇಯದೀಪಿಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾ
೨೦. ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯಟೀಕಾವಿವರಣಮ್
೨೧. - ೨೩. ವೇದತ್ರಯವಿವೃತ್ತಿ
೨೪. - ೨೮. ಪುರುಷಸೂಕ್ತಾದಿಪಂಚಸೂಕ್ತವ್ಯಾಖ್ಯಾ
೨೯. ತತ್ವಮಂಜರಿ
೩೦. ವಾದವಳಿವ್ಯಾಖ್ಯಾ
೩೧. - ೪೦ ದಶಪ್ರಕರಣವ್ಯಾಖ್ಯಾ
೪೧. ರಾಮಚಾರಿತ್ರ್ಯಮಂಜರಿ
೪೨. ಕೃಷ್ಣಚಾರಿತ್ರ್ಯಮಂಜರಿ
೪೩. ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದ್ಧತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾ
೪೪. ಅಣುಮಧ್ವವಿಜಯವ್ಯಾಖ್ಯಾ
೪೫. ಪ್ರಾತಃಸಂಕಲ್ಪಗದ್ಯ
೪೬. ಭಾಟ್ಟಸಂಗ್ರಹ.
೪೭. ಗೀತಾರ್ಥ ಸಂಗ್ರಹ

ಪ್ರಕೃತ ರಾಯರ ಭಾವದೀಪದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯೋಣ. ಭಾವದೀಪದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯವೇ ತುಂಬಿದೆ. ಕೆಲವೊಂದಷ್ಟೇ ಈಗ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು -

೧. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷಯವು ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಕುತೂಹಲ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕುತೂಹಲಕ್ಕೆ ಭಾವದೀಪದಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಹೇಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ನೋಡೋಣ - “ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಟೀಕೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಹೀಗಿವೆ. ‘ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವನಿಂದ ಅಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ನಾನು ಎಂಬ ಅನುಭವದಿಂದ ಜೀವನು ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವನಿಂದ ಅಭಿನ್ನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರ್ವಿಶೇಷನಾದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂಶವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತಗಳು ಹೇಳಲಾರವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂದಿಗ್ಧನಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷಯನಾಗಲಾರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

“ತದ್ವಿವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ವಿಷಯನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮ. ಆದರೂ ‘ಅಥ ಕಸ್ಮಾತ್ ಉಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ | ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಗುಣಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಜೀವನು ಅಲ್ಪಗುಣನೆಂದೂ ಅನುಭವದಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮನು ಭಿನ್ನನಾದ್ದರಿಂದ ಅಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವೇದಾಂತಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ವಿಷಯನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕರ್ತವ್ಯವೂ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಆದರೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವೇವ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಭಾಷ್ಯಾರೂಢವಾಗುತ್ತದೆ ? ಎಂದೇ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭಾವದೀಪಕಾರರು ಗೊಂದಲ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ - ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅತಃ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ಗೊಂದಲಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತವೆ.

೨. ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಸಾರ್ಥಕವೆನ್ನಲು ತತ್ವಪ್ರದೀಪವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರಮಸಂದಿಗ್ಧಂ ಸಾರವದ್ವಿಶ್ವತೋಮುಖಮ್ |

ಅಸ್ತೋಭಮನವದ್ಯಂ ಚ ಸೂತ್ರಂ ಸೂತ್ರವಿದೋ ವಿದುಃ ||

ಒಟ್ಟು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಆರು ವಿಶೇಷಣಗಳು. ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ನಿರ್ಣಾಯಕವಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಸಾರವತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಚತುರನಾದ ಪುರುಷನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಲೋಕವಾರ್ತಾದಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ವಿಶ್ವತೋಮುಖತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ನಾರಾಯಣ ಮೊದಲಾದ ಭಗವನ್ನಾಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಅಸ್ತೋಭತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ವ್ಯರ್ಥಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಅನವದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಅಪಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಆರು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ವಿಚಾರವು ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಭಾವದೀಪಕಾರರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿರುವ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಎತ್ತಿತ್ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೩. 'ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿದೇವೇಷು ಜ್ಞಾನಂ ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಗೆ ಭಾವದೀಪದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬಲು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿದೆ -

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನವು ತಿರೋಹಿತವೇ ಆಗಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನದ ಸ್ಥಾಪನೆ ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಮೊದಲೇ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ದೃಢಗೊಳಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಜ್ಞಾನವನ್ನಷ್ಟೇ ದೃಢಗೊಳಿಸಿದ. ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಮೊದಲಿಲ್ಲದ ಹೊಸ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ನೀಡಿದ ಎಂದು. ಆದರೆ ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ ಅಪ್ರಾಪ್ತಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿನಾ ಮಪ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಜ್ಞಾನಮುತ್ತದ್ಯತೇ' 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಅಪ್ರಾಪ್ತಜ್ಞಾನ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಭಾಷ್ಯ-ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೊಸಹೊಸಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಪಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಏವಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪುನಃ ಪ್ರಾಪ್ತುದೇವಾಶ್ಚ ಋಷಯಸ್ತಥಾ' ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಪುನಃಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ತಿರೋಹಿತವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಲಭಿಸಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ ಸಹ ತಿರೋಹಿತಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - 'ಏವಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪುನಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಇರುವ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷದಾರ್ಥ್ಯ ತಂದುಕೊಟ್ಟರೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಿರೋಹಿತವಾದ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಯಿತೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳಿಗಷ್ಟೇ ತಿರೋಹಿತ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಉಪಾಸ್ಯೈವ ತು ಪಶ್ಯಂತಿ ನಾನ್ಯಥಾ ತು ಕಥಂಚನ |

ಋಷೀನ್ ರಾಜಸ್ವಧಾರಭ್ಯ ಪ್ರತಿಭಾಽಭ್ಯಧಿಕಾಃ ಕ್ರಮಾತ್ |

ಯಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ಪ್ರಾಯೋ ನಾಪ್ರತಿಭಾಸಿತಮ್ ||''

ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಇದೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಾಯಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ ಸಹ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಜ್ಞಾನದ ತಿರೋಧಾನವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಭಾಗವತ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ 'ಏವಂ ಪುರಾ ಧಾರಣಯಾತ್ಮಯೋನಿಃ ನಷ್ಟಾಂ ಸ್ಮೃತಿಂ ಪ್ರತ್ಯವರುಹ್ಯ ತುಷ್ಯನ್' ಎಂದು ನಷ್ಟವಾದ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಅಪಾತ್ರಿತಃ ಕಂಜಮು ಲೋಕತಂತ್ರಂ ನಾತ್ಮಾನಮದ್ಭಾವಿಧದಾದಿದೇವಃ' ಎಂದು ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ ಜ್ಞಾನದ ತಿರೋಧಾನವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಷ್ಟೇ ಜ್ಞಾನದ ತಿರೋಧಾನವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ.

ಉತ್ತರ - ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನದ ತಿರೋಧಾನವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸೂರ್ಯಕ್ಕೋಽಭವತ್ ಕ್ಷೋಭಮಾತ್ರಕಂ ನೈವಾಜ್ಞಾನಂ ಯಥಾ ಸೂರ್ಯೇ ತಮೋ ನಾಸ್ತಿ ಕಥಂಚನ' ಎಂದು ಏಕಾದಶತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕಾಲದ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವಾದ ಚಲನೆಯಿದ್ದರೂ ತಮಸ್ಸು ಬರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಅಲ್ಪವಿಧವಾದ ಕ್ಷೋಭೆಯಿದ್ದರೂ ಅಜ್ಞಾನ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಆ ಕ್ಷೋಭೆಯಾದರೂ ಸಹ ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ. ಅಂದರೆ ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ಕಾಲ ಅಜ್ಞಾನವಿರುವಂತೆ ನಟನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ನಟನೆಯು ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಗಾಗಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲ್ಲ.

“ಅಜ್ಞಾನಂ ಚ ಚತುರ್ವಾರಂ ದ್ವಿವಾರಂ ಭಯಮೇವ ಚ |

ಶೋಕೋಽಪಿ ತಾವನ್ನಾನ್ಯತ್ರ ಕದಾಚಿತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭವೇತ್ ||”

ಕೆಲವು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಇರುವ ಅಜ್ಞಾನ ಭಯ ಶೋಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಭಗವತ್ತೀತಿಯ ಔನ್ನತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಪಷ್ಠಸಂಧದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆ ದುರ್ಗಾರೂಪಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ಅವಳಿಗೂ ಗೌರವ ನೀಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ಕಾಲ ತಮ್ಮಲ್ಲಿರುವಂತೆ ನಟಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಗಾಗಿಯೇ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. 'ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಮೇವಾಸ್ಯ ಶ್ರೋತವ್ಯಂ ಪ್ರಾಯಶೋ ಭವೇತ್' (ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯ).

ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಜ್ಞಾನತೀರೋಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಗೌತಮರ ಶಾಪವಾಗಲೀ ಕಾಲಪ್ರಭಾವ- ವಾಗಲೀ ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವರದಿಂದ ದೃಪ್ತರಾದ ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರ ಆವೇಶದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ತೀರೋಧಾನವಾಗಬಹುದು. ದೈತ್ಯಾವೇಶವು ಹೋದಾಗ ಪುನಃ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಬಹುದು. ಇದನ್ನೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ಕಲಿಸ್ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮವರಾದಿದಾನೀಂ ನಿಬಾಧತೇಽಸ್ಮಾನ್ ಸಕಲಾ ಪ್ರಜಾಶ್ಚ |

ಅಜ್ಞಾನಮಿಥ್ಯಾಮತಿರೂಪತೋಧಿಸೌ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಸಜ್ಜಾ ನವಿರುದ್ಧರೂಪಃ ||” (೧೦/೩೬)

(ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧರೂಪನಾದ ಕಲಿಯು ಬ್ರಹ್ಮವರದಿಂದ ದೃಪ್ತನಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ನಮ್ಮೆಲ್ಲ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಈಗ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ಪೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

“ಅಸೌ ಗಿರೀಶಾದಿಮನೋನುಶಾಯೀ ಕಲಿರ್ಮಮಾರಾಶು ಸುವಾಚ್ಯಯೈಃ ಶರೈಃ ||

ನಿಕ್ಯಂತಶೀರ್ಷೋ ಭಗವನ್ಮುಖೇರಿತೈಃ ಸುರಾಶ್ಚ ಸಜ್ಜಾ ನಸುಧಾರಸಂ ಪಪುಃ” (೧೦/೬೦)

(ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಲಿಯು ಮನೆಮಾಡಿದ್ದ. ಭಗವಂತನ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ವಾಚ್ಛಯಬಾಣಗಳಿಂದ ಇವನ ತಲೆಯು ಛಿದ್ರವಾಗಿ ಮರಣಹೊಂದಿದ. ಆವಾಗ ದೇವತೆಗಳು ಒಳ್ಳೆಯ ಜ್ಞಾನಾಮೃತರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದರು.) ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಧಾರದಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನದ ತೀರೋಧಾನವು ಕಲ್ಯಾಣೇಶದಿಂದ ಉಂಟಾಗಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕನುಸಾರಿಯಾಗಿಯೇ ಹಿಂದಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ದ್ವಾಪರಕಾಲದ ಪ್ರಭಾವ ಹಾಗೂ ಗೌತಮರ ಶಾಪದ ಪ್ರಭಾವವು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಸಜ್ಜನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು.

೪. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಠಶೋಧನೆಯ ಬಗ್ಗೆಯೂ ರಾಯರು ಅನೇಕ ಕಡೆ ಗಮನಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗ ಹೀಗಿದೆ -

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಕೋಶದಲ್ಲಿ 'ಜಾತ್ಯಾದೇಃ ಮುಖ್ಯತಃ ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಾತ್ ದೇಹಾತ್ಮ-ವಿವೇಕಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಟೀಕಾಪಾಠವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಇದು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಾಕ್ಯವಲ್ಲ. 'ತಸ್ಯ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇದು ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಚಂದ್ರಿಕಾವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಟೀಕಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೆಲವರು ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ಭಾವದೀಪದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚು-ಹೆಚ್ಚುಗೂ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯನ್ನು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಅರ್ಥವಾಗದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಇಂಥ ಕಾಮಧೇನುಗಳಿಗೆ ಅನಂತ ನಮನಗಳು.

ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಬಗ್ಗೆ

ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಕಸ್ತೂರಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾವದೀಪದ ಅನುವಾದ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ಭಾವದೀಪದ ಅನುವಾದ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. ಪುನಃ ಈ ಪುಸ್ತಕವೇಕೆ....?

ಹೌದು! ಆದರೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಹಿಡಿದು ತುಲನೆಮಾಡಿ ನೋಡಿ.....

ಹೌದು... ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ.... ಹೀಗೇಕೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸ....?

ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿದೆ.... ಅಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕಾಶ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವ. ಅವುಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಲು ಭಾವದೀಪ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ. ಭಾವದೀಪದ ಪಂಕ್ತಿಗಳ ಅನುವಾದ ಅಲ್ಲಿ ಸಿಗದು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಿಗುವುದಾದರೂ ಸಾರಾತ್ಮಕವಾದ ಅನುವಾದವೇ ಜಾಸ್ತಿ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಂಕ್ತಿಗಳಿಗೂ ಅನುವಾದವಿದೆ.

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಷಯಗಳಿಗೂ “ಶಿರೋನಾಮ” ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿದೆ.... ವಿವರಣೆ ಇದೆ.... ಒಟ್ಟು ಸಾರಾಂಶವಿದೆ.... ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರವಿದೆ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಇದೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ವಿವಿಧ ಮಾರ್ಗಗಳಿವೆ....

ಇದೆಲ್ಲಾ ಸರಿ; ಆದರೆ, ವಿಶೇಷವಿಚಾರ ವಿವರಣೆಗಳು ಅನುವಾದಕರ ಸ್ವಂತ ವಿಚಾರವೋ....? ಅಥವಾ, ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಬರೆದದ್ದೋ....?

ಹೌದು....ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಹಳ ಪ್ರಸ್ತುತ.... ಶ್ರೀರಘುರತ್ನಮತೀರ್ಥರ ಭಾವಬೋಧ, ಶರ್ಕರಾಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ ಹಾಗೂ ಉಳಿದ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ “ವಿವರಣೆ” ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕಾಶ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ “ವಿಶೇಷವಿಚಾರ” ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ಓಹೋ....!! ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಚಂದ್ರಿಕಾ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕಾಶ ಸೇರಿದಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು ಇದರಲ್ಲೇ ಸೇರಿವೆ....ಅಲ್ಲವೇ....!!

ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳ ವಿಚಾರ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಎಲ್ಲವೂ ಇಲ್ಲ. ಆಯಾ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ಓದಿದಾಗಲೇ ಅವುಗಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ.

ಭಾವದೀಪ ಗ್ರಂಥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಬಲು ಸುಲಭ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಬಲು ಕಠಿಣ. ಸುಲಭವಿದ್ದಾಗ ಹೆಚ್ಚು ವಿವರಣೆ ಅಥವಾ ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ನೀಡಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆ ಮಾಡಬಹುದೋ, ಎಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ ನೀಡಬಹುದೋ ಅಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆ ಹಾಗೂ ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಎಷ್ಟು ಓದಿದರೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕಸಿವಿಸಿ ಹಾಗೇ ಉಳಿದರೆ “ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ” ಎಂದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆದಷ್ಟೂ ಸುಲಭ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಸರಳ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಎಷ್ಟೇ ಆದರೂ ವೇದಾಂತದ ಪರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳ ಚೌಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಹೊರಬಂದು ಬರೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲಅಲ್ಲವೇ....!!

ಇದೆಲ್ಲಾ ಸರಿ.... ಏಕಿಷ್ಟು ದಪ್ಪ ಅಕ್ಷರ....? ಏಕಿಷ್ಟು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಖಾಲಿ ಜಾಗಗಳು....? ಏಕಿಷ್ಟು ಶಿರೋನಾಮಗಳು....? ಏಕಿಷ್ಟು ಸಂಪುಟಗಳು....? ಏಕಿಷ್ಟು ದುಬಾರಿ ಹಾಳೆಗಳು....? ಇನ್ನೂ ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿ ಎಂಟನ್ನು ಕಿರುಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಾಯ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು....? ಇದೆಲ್ಲಾ ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೇ....?

ಹೌದು....!! ಯಾವುದು ವ್ಯರ್ಥ....!! ಯಾವುದು ಸಾರ್ಥಕ....!! ನಿರ್ಧಾರವಾಗುವುದು ಬಾಹ್ಯದಿಂದಲ್ಲ; ಅಂತರಂಗದ ಭಾವದಿಂದ. ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಸಾರ್ಥಕವಾದದ್ದು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ನಿರರ್ಥಕ ಎನಿಸಬಹುದು ಅವರವರ ಭಾವನೆಯೇ ಅವರವರ ಪರಮಾರ್ಥ. ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಕಂಡಿರುವ ಸತ್ಯದ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಸುಳ್ಳಿನ ಅಂಶ ಕಾಣಬಹುದು. ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ ಸುಳ್ಳಿನ ಅಂಶ ಕಾಣಬಹುದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಇದು ಹೀಗೆ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ....? ಭಾವುಕರ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದ ಮುಂದೆ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಆರ್ಥಿಕ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿಬಿಡುವುದುಂಟು. ಭಾವದೀಪ ರಾಯರ ಪ್ರತಿಬಂಭ. ಗ್ರಂಥದ ವೈಭವವೇ ರಾಯರ ಸೇವೆ.

ಈ ಪುಸ್ತಕ ಯಾರಿಗೂ ಭಾರವಲ್ಲ, ಬಲು ಹಗುರ. ಧನದ ವಿನಿಯೋಗವೂ ಹಗುರ. ಆಕ್ಷರಗಳು ಬಲು ಸುಂದರ ಮತ್ತು ದಪ್ಪ. ಎಷ್ಟೇ ವರ್ಷಗಳಾದರೂ ಹಾಳಾಗದ ಹಾಳೆ. ಯೋಜನೆಯೂ ಕೂಡ ಬಲು ಆಕರ್ಷಕ.

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವರು ಯಾರು...? ಇಂತಹ ಒಳ್ಳೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದವರು ಯಾರು....? ಗೊಂಡಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕುತಪ್ಪಿದವರಿಗೆ ದಾರಿ ತೋರಲು ಬಂದ ಆಪ್ತರು ಯಾರು....?

ಶ್ರೀಸುಬುದ್ಧೇಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದರು

ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಅಲ್ಲ.... !! ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮಠದ ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳಾದ ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀಸುಬುದ್ಧೇಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದರು.

ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿದೆ. ತಿಳಿದಿರುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಕಲ್ಪನೆಗೂ ಮೀರಿದ ಇವರ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಎಲ್ಲರೂ ಅಚ್ಚರಿ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇಂದಿನ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬೃಹತ್ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡು ಲೋಕರಕ್ಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಸತ್ಯ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೋರಾಟ ನಡೆಸಿ ರಾಯರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತಲ್ಲಿನರಾಗಿರುವರು. ಪ್ರಕೃತ ಈ ಭಾವದೀಪ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡು ಬುಭುತ್ಸುಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯುಪಯುಕ್ತವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಸಜ್ಜನ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಆಶಾವಾದಿಗಳಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಶ್ರೀಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ಸಾಹ ಅದಮ್ಯ.... ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಒಲವು.... ನ್ಯಾಯಸುಧಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪಾಠಪ್ರವಚನದಲ್ಲಿ

ಬಲು ಶ್ರದ್ಧೆ. ಅಕ್ಕಿತಿಮ.... ಸರಳತೆ.... ಅವಿಶಂಕೆ... ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಗಳು ಬಲು ಪ್ರಸಿದ್ಧರು.

ಭಾವದೀಪದ ಈ ಬೃಹತ್ ಕಾರ್ಯವು ನನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೋ....? ಎಂಬ ಸಂಶಯದಲ್ಲಿ ಅದೊಂದು ದಿವಸ ಮಂತ್ರಾಲಯದಲ್ಲಿ ರಾಯರ ಒಂದು ನಿಂತಿದ್ದ. ಅದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ರಾಯರ ಪೂಜೆ ಮುಗಿಸಿ ಬಂದ ಶ್ರೀಗಳು ನೇರ ನನ್ನ ಬಳಿ ಬಂದು “ನೀವು ಅಂದುಕೊಂಡ ಭಾವದೀಪದ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ನೆರವೇರುತ್ತದೆ” ಎಂದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿ ಕೈತುಂಬ ಫಲಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ ನೀಡಿದರು. ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಾನು ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತನಾದೆ....!! ಶ್ರೀಗಳ... ಮಾತು....!! ಮೈ ನಿಮಿರೇಳಿಸಿತು....!! ಕೆಲವೇ ಗಂಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾವದೀಪದ ಯೋಜನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ರಾಜಮಾರ್ಗ ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು.

ಮತ್ತೊಂದು ರೋಮಾಂಚನ ಪ್ರಸಂಗ - ಭಾವದೀಪಗ್ರಂಥದ ಅನುವಾದವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಶ್ರೀಗಳ ಬಳಿ ತೆರಳಿದ್ದೆ. ವಿಚಾರ ಮಾಡದೆ ಬಲು ವಿಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಠದ ವತಿಯಿಂದ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತ ಶ್ರೀಗಳ ಆಪ್ತರೊಬ್ಬರು ಭಾವದೀಪಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ಸಂಪೂರ್ಣ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ದಾನಿಗಳ ಮೂಲಕ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡುವುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದರು. ತಕ್ಷಣ ಶ್ರೀಗಳು “ಬೇಡ, ನಮ್ಮ ಪಾದಕಾಣಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶನವಾಗಲಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕೂಡಲೇ ಪಾದಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಪುಸ್ತಕ ಮುದ್ರಣದ ವೆಚ್ಚಕ್ಕೊಂದು ನನ್ನ ಕೈಗೆ ನೀಡಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿದರು.

ಈ ಒಂದು ಘಟನೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಗಳಲ್ಲಿರುವ ಔದಾರ್ಯ, ಆಪ್ತತಿಮೆ ವಿಶ್ವಾಸ, ರಾಯರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಲವು, ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ವಿನಾಶಕಾರಿಣ ಮುಂದೂಡದಿರುವಿಕೆ, ಪ್ರತಿಭೆ-ವಿದ್ಯೆಗಳ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ, ನಿರಹಂಕಾರ-ಸರಳ-ಸಜ್ಜನಿಕೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುವಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ರಾಯರು ಪವಾಡತುಲ್ಯವಾಗಿ ಇವರನ್ನು ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಇವರಿಂದ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಈ ಬೃಹತ್ ಕಾರ್ಯದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಗಳವರೇ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಲೇಖಕನು ಲೇಖನಿಯಿಂದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವಂತೆ ಶ್ರೀಗಳು ಲೇಖಕರಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು

ಬರೆಸಬೇಕು. ನನ್ನದು ಲೇಖನಿಯ ಪಾತ್ರ ಮಾತ್ರ. ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಅತ್ಯಂತ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಗುರುಗಳಾದ ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀಸುಬುದೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಗೆ ಅನಂತ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು ಹಾಗೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಕೃತಜ್ಞತೆ

ಆಶನ ವಸನಗಳ ಜೊತೆ ವಿದ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಿ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ರೂಪಿಸಿದ ನೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀವಿಶ್ವೇಶತೀರ್ಥರ ಚರಣಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಭಾರದಿಂದ ಸದಾ ಆನಮಿಪೆ.

ಶ್ರೀಪಾದಪುತ್ರರಾದ ಪಂಡಿತಮೂರ್ಧನ್ಯರಾದ ಪೂಜ್ಯ || ಶ್ರೀ ರಾಜಾ ಎಸ್. ಗಿರಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಪುಸ್ತಕಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿ ಹರಸಿದ್ದಾರೆ. ಸುಂದರ ಮುನ್ನುಡಿ ಬರೆದು ಯೋಜನೆಗೆ ಚಾಲನೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ನನ್ನ ಅನಂತ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕ ನಮನಗಳು.

ನಿವೃತ್ತ ಕುಲಪತಿಗಳೂ ಪ್ರಚಂಡ ವಿದ್ಯಾವಂತರೂ ಆದ ಸರಳ ಸಜ್ಜನಿಕೆಯುಳ್ಳ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮಸಂಶೋಧನಾ ಮಂದಿರದ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಡಾ|| ವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯ ಆರ್. ಪಂಚಮುಖಿ ಇವರು ಆಂಗ್ಲಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸ್ತಾವಿಕ ಬರೆದು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಬಹಳ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೂ ನನ್ನ ನಮನಗಳು.

ವಿಶೇಷವಿಚಾರ ಬರೆಯಲು ಗಹನವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಅಪೂರ್ವವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಎಲೆಮರೆ ಹಣ್ಣಾಗಿ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ ವಿದ್ವಾನ್ ಶ್ರೀರಂಗಂ ಆರ್. ವೇಂಕಟೇಶಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅನಂತ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ಇವರ ಉಪಕಾರ ಎಂದೂ ಯಾವ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಮರೆಯಲಾರೆ.

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ತನಕ ಮಾಡಿರುವ ಭಾವದೀಪದ ಅನುವಾದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಉಪಕರಿಸಿದ ವಿದ್ವಾನ್ ಎನ್. ರವಿಕುಮಾರಾಚಾರ್ಯರ ಉಪಕಾರ ನೆನೆದು ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಿಸುವೆ.

ಜನ್ಮದಾತರಾದ ಪಿ. ಎಸ್. ನಾಗರಾಜರಾವ್ ಹಾಗೂ ಕುಂ|| ಸೌ|| ಪರಿಮಳ ಇವರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ, ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಉತ್ಸಾಹಗಳಿಗೆ ನಿರಂತರ ನಮಿಸುವೆ. ಹಾಗೂ ಹಗಲು ರಾತ್ರಿ ಕುಳಿತು ಬರೆಯಲು ಸಂಪೂರ್ಣ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಕೆಲವು ಭಾಗ ಅಕ್ಷರ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ

ಸಹಕರಿಸಿದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶಕ್ತಿ ತುಂಬಿದ ಅಣ್ಣ ಶ್ರೀನಿವಾಸನಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವೆ. ನನ್ನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯಗಳ ವಿಘ್ನಪರಿಹಾರಕರಾದ ಅಣ್ಣ ವಿಜಯೇಂದ್ರಚಾರ್ಯರಿಗೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ನಮನಗಳು.

ಪವನ್‌ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್ ಮಾಲೀಕ ಮಂಜುನಾಥ ಬಹಳ ಶ್ರಮಪಟ್ಟು ಅಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮುದ್ರಣ ಮಾಡಿ ನೀಡಿರುವರು. ಇವರಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು 'ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಕ್ತಿ ತುಂಬಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಲಿ.

ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಡಿ.ಟಿ.ಪಿ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದ ಕು|| ಸೌ|| ಎಸ್. ನಾಗಲತ ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಕಮ್ಮಿ. ಹಗಲಿರಳೂ ಶ್ರಮಪಟ್ಟು ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣೆಟ್ಟು ತಪ್ಪು ಬಾರದಂತೆ ಎಚ್ಚರವಹಿಸಿ ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಏಕೈಕರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಇವರಿಗೆ ಎಂದೆಂದೂ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ರಾಯರು ಇವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆ; ಹಾಗೂ ಕೆ. ಗಿರಿಯವರು ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೂ ಅನಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಉಪಕರಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಮಹನೀಯರಿಗೂ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಲೇಖಕ - ಬೆಮ್ಮತ್ತಿ ವೇಂಕಟೇಶಾಚಾರ್ಯ
ಬೆಂಗಳೂರು.

ಬರೆಸಬೇಕು. ನನ್ನದು ಲೇಖನಿಯ ಪಾತ್ರ ಮಾತ್ರ. ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಅತ್ಯಂತ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಗುರುಗಳಾದ ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀಸುಬುದೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಗೆ ಅನಂತ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು ಹಾಗೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಕೃತಜ್ಞತೆ

ಅಶನ ವಸನಗಳ ಜೊತೆ ವಿದ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಿ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ರೂಪಿಸಿದ ನೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀವಿಶ್ವೇಶತೀರ್ಥರ ಚರಣಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಭಾರದಿಂದ ಸದಾ ಆನಮಿಪೆ.

ಶ್ರೀಪಾದಪುತ್ರರಾದ ಪಂಡಿತಮೂರ್ಧನ್ಯರಾದ ಪೂಜ್ಯ || ಶ್ರೀ ರಾಜಾ ಎಸ್. ಗಿರಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಪುಸ್ತಕಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿ ಹರಸಿದ್ದಾರೆ. ಸುಂದರ ಮುನ್ನುಡಿ ಬರೆದು ಯೋಜನೆಗೆ ಚಾಲನೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ನನ್ನ ಅನಂತ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕ ನಮನಗಳು.

ನಿವೃತ್ತ ಕುಲಪತಿಗಳೂ ಪ್ರಚಂಡ ವಿದ್ಯಾವಂತರೂ ಆದ ಸರಳ ಸಜ್ಜನಿಕೆಯುಳ್ಳ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮಸಂಶೋಧನಾ ಮಂದಿರದ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಡಾ|| ವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯ ಆರ್. ಪಂಚಮುಖಿ ಇವರು ಅಂಗಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸ್ತಾವಿಕ ಬರೆದು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಬಹಳ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೂ ನನ್ನ ನಮನಗಳು.

ವಿಶೇಷವಿಚಾರ ಬರೆಯಲು ಗಹನವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಅಪೂರ್ವವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಎಲೆಮರೆ ಹಣ್ಣಾಗಿ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ ವಿದ್ವಾನ್ ಶ್ರೀರಂಗಂ ಆರ್. ವೇಂಕಟೇಶಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅನಂತ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ಇವರ ಉಪಕಾರ ಎಂದೂ ಯಾವ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಮರೆಯಲಾರೆ.

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ತನಕ ಮಾಡಿರುವ ಭಾವದೀಪದ ಅನುವಾದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಉಪಕರಿಸಿದ ವಿದ್ವಾನ್ ಎನ್. ರವಿಕುಮಾರಾಚಾರ್ಯರ ಉಪಕಾರ ನೆನೆದು ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಿಸುವೆ.

ಜನ್ಮದಾತರಾದ ಪಿ. ಎಸ್. ನಾಗರಾಜರಾವ್ ಹಾಗೂ ಕುಂ|| ಸೌ|| ಪರಿಮಳ ಇವರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ, ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಉತ್ಸಾಹಗಳಿಗೆ ನಿರಂತರ ನಮಿಸುವೆ. ಹಾಗೂ ಹಗಲು ರಾತ್ರಿ ಕುಳಿತು ಬರೆಯಲು ಸಂಪೂರ್ಣ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಕೆಲವು ಭಾಗ ಅಕ್ಷರ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ

ಸಹಕರಿಸಿದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶಕ್ತಿ ತುಂಬಿದ ಅಣ್ಣ ಶ್ರೀನಿವಾಸನಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವೆ. ನನ್ನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯಗಳ ವಿಘ್ನಪರಿಹಾರಕರಾದ ಅಣ್ಣ ವಿಜಯೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯರಿಗೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ನಮನಗಳು.

ಪವನ್‌ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್ ಮಾಲೀಕ ಮಂಜುನಾಥ ಬಹಳ ಶ್ರಮಪಟ್ಟು ಅಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮುದ್ರಣ ಮಾಡಿ ನೀಡಿರುವರು. ಇವರಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಕ್ತಿ ತುಂಬಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಲಿ.

ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಡಿ.ಟಿ.ಪಿ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದ ಕುಂ|| ಸೌ|| ಎಸ್. ನಾಗಲತ ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಕಮ್ಮಿ. ಹಗಲಿರಳೂ ಶ್ರಮಪಟ್ಟು ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣೆಟ್ಟು ತಪ್ಪು ಬಾರದಂತೆ ಎಚ್ಚರವಹಿಸಿ ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಏಕೈಕರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಇವರಿಗೆ ಎಂದೆಂದೂ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ರಾಯರು ಇವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆ; ಹಾಗೂ ಕೆ. ಗಿರಿಯವರು ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೂ ಅನಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಉಪಕರಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಮಹನೀಯರಿಗೂ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಲೇಖಕ - ಬೆಮ್ಮತ್ತಿ ವೇಂಕಟೇಶಾಚಾರ್ಯ
ಬೆಂಗಳೂರು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಭಾವದೀಪ

ಸಾರಾಂಶ

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಂ ನತ್ವಾ ಪೂರ್ಣಬೋಧಾನ್ ಗುರೂನಪಿ |

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಭಾವದೀಪಂ ಕುರ್ಯಾಂ ಯಥಾಮತಿ ||

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಗುರುಗಳಾದ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರನ್ನೂ ಸಹ ನಮಿಸಿ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ನಿಲುಕಿದಷ್ಟು "ಭಾವದೀಪ" ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಽಽಕೂತಂ ಚಂದ್ರಿಕಾತಃಪ್ರಕಾಶಿತಮ್ |

ಅಪಿ ಮಂದಕೃತೇ ಸರ್ವವಿಷಯಾ ಚ ಕೃತಿರ್ಮಮ ||

ವಸ್ತುತಃ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಪ್ರತಿಪಂಕ್ತಿಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಕೃತಿಯು ಹೊರಟಿದೆ. ಮಂದಜನರಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗಬೇಕೆಂಬುದೇ ಇದರ ಉದ್ದೇಶ.

ನೂತನೈರುದಿತಾ ಯೇ ತ ದೋಷಾಸ್ತೇಷಾಮಲಗ್ನತಾಮ್ |

ಸಂಪ್ರದರ್ಶಯಿತುಂ ಚಾಽತಃ ಪ್ರಸನ್ನಾಃ ಸಂತು ಸಜ್ಜನಾಃ ||

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಗ್ರಂಥದ ಮೇಲೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲ ಆಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು ಈ ಕೃತಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಉದ್ದೇಶ. ಇದರಿಂದ ಸಜ್ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಲಿ.

ಟೀಕಾಕೃತ್ವಾದರ ಮೊದಲ ಮಂಗಲಪದ್ಯ ಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಲಪದ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಸಾರರೂಪವಾಗಿದೆ. ಮುಂದೆ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೂ ನಮಿಸಿ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಟೀಕೆ ರಚಿಸಲು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ವಾಕ್ಶುದ್ಧಿಯಾಗಲಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಟೀಕಾಕೃತ್ವಾದರು.

ಟೀಕೆಯ ಮೊದಲ ಅಥಶಬ್ದ

ಸಮಗ್ರ ಗ್ರಂಥದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಮಂಗಲಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯ ಪ್ರತಿಪದಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ, ಅಥಶಬ್ದದಿಂದ.

ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದಾರ್ಥ

ನಾರಾಯಣನೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಸೂಚಿಸಲು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವೆಂದೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಸಾರರೂಪವೆಂದೂ ಟೀಕಾಕೃತ್ಪಾದರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ನಾರ'ವೆಂದರೆ ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನ. ಅಥವಾ ನಿರ್ದುಃಖವಾದ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವ ತತ್ವಜ್ಞಾನ. ಅಥವಾ ನಿರ್ದೋಷವೇದೋತ್ಪನ್ನವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನ. ಇಂಥ ತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿ ಆಶ್ರಯನೆನಿಸಿದವನು ನಾರಾಯಣ. ಇಲ್ಲಿ 'ನಾರ'ವೆಂದರೆ ನಿರ್ದೋಷವಾದ ವೇದ. ಅದರಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವೂ 'ನಾರ'. ಆಣ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಛ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ನಾರೀಯ ಎಂದಾದೀತು ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಿದೆ.

ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ನಲೋಪಾಧಾವ

ದೋಷದೂರ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ನ ಆರಾಯನ'ವು 'ನಾರಾಯಣ' ಎಂದಾಗುವುದು. ಅದರ ಇಲ್ಲಿ ನಲೋಪ ಬಂದೀತು. 'ನ ಆರೋಗ್ಯ' 'ಅನಾರೋಗ್ಯ'ವಾಗುವಂತೆ 'ನ ಆರಾಯನ'ವು 'ಅನಾರಾಯಣ' ಏಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ? ಇದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ - 'ನಲೋಪವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪವನ್ನು ಹೇಳುವ 'ವಿಭಾಷಾ' ಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿ ಇದೆ ಎಂದು ನ್ಯಾಸಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ವಸ್ತುತಃ ಅನುವೃತ್ತಿ ಬೇಡ. ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ 'ನ ಆರಾಯನ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ನಇ' ಎಂಬ ಅವ್ಯಯವಲ್ಲ. 'ನ' ಎಂಬ ಅವ್ಯಯ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಣತ್ವ

ರೇಫದ ಮುಂದೆ ಬರುವ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಣಕಾರ ಬರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅವರಡೂ ಒಂದು ಅವಿಂಡಪದದಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗ ಮಾತ್ರ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ನಾರ ಆಯನ' ಎಂದು ಎರಡು ಪದ ಸೇರಿ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಅವಿಂಡವಲ್ಲ. ಆದರೂ ರೂಢಿಯ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಣತ್ವ ಬರಬಹುದು. 'ಶೂರ್ಪ ನಮಾ' ಶೂರ್ಪಣಮಾ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೇ ಇದು.

ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದದ ಪುಲ್ಲಿಂಗ

'ನಾರ ಆಯನ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆಯನಶಬ್ದ ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತ, ನಪುಂಸಕವಾಗಬೇಕು. ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಪರಿಹಾರ - ಕರಣ ಅಧಿಕರಣ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಲ್ಯುಟ್ ವಿಧಾಯಕವಾದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನಪುಂಸಕೇ' ಎಂದು ಅನುವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಒಂದು ಪರಿಹಾರ. 'ಲ್ಯುಟ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಟಕಾರ ಇತ್ ಏಕೆ? 'ರಾಜಧಾನೀ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎನ್ನಬೇಕು. ಆಗ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಅದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರನೂ 'ಅನುಮಾನ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಪುಲ್ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಇನ್ನೊಂದು ಪರಿಹಾರ. 'ಕೃತ್ಯಲ್ಯುಟೋ ಬಹುಲಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲೋಕರೂಢಿಗನುಸಾರ ಯಾವ ಲಿಂಗವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದಿದೆ ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಪರಿಹಾರ.

ಗುರುದೇವತಾ ನಮಸ್ಕಾರ

ಶಿಷ್ಯರು ಮುಂದೆ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆ ಮಾಡುವಾಗ ಗುರುದೇವತಾ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಗ್ರಂಥದ ವಿಷಯ ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಿ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಮಹಾಫಲಭಾಗಿಗಳಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನೂ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಭಾವದೀಪ

ಸಾರಾಂಶ

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಂ ನತ್ವಾ ಪೂರ್ಣಬೋಧಾನ್ ಗುರೂನಪಿ |

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಭಾವದೀಪಂ ಕುರ್ಯಾಂ ಯಥಾಮತಿ ||

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಗುರುಗಳಾದ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರನ್ನೂ ಸಹ ನಮಿಸಿ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ನಿಲುಕಿದಷ್ಟು "ಭಾವದೀಪ" ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಽಽಕೂತಂ ಚಂದ್ರಿಕಾತಃ ಪ್ರಕಾಶಿತಮ್ |

ಅಪಿ ಮಂದಕೃತೇ ಸರ್ವವಿಷಯಾ ಚ ಕೃತಿರ್ಮಮ ||

ವಸ್ತುತಃ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಿಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಕೃತಿಯು ಹೊರಟಿದೆ. ಮಂದಜನರಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗಬೇಕೆಂಬುದೇ ಇದರ ಉದ್ದೇಶ.

ನೂತನ್ಯರುದಿತಾ ಯೇ ತ ದೋಷಾಸ್ತೇಷಾಮಲಗೃತಾಮ್ |

ಸಂಪ್ರದರ್ಶಯಿತುಂ ಚಾಽತಃ ಪ್ರಸನ್ನಾಃ ಸಂತು ಸಜ್ಜನಾಃ ||

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಗ್ರಂಥದ ಮೇಲೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲ ಆಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು ಈ ಕೃತಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಉದ್ದೇಶ. ಇದರಿಂದ ಸಜ್ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಲಿ.

ಟೀಕಾಕೃತ್ವಾದರ ಮೊದಲ ಮಂಗಲಪದ್ಯ ಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಲಪದ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಸಾರರೂಪವಾಗಿದೆ. ಮುಂದೆ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೂ ನಮಿಸಿ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಟೀಕೆ ರಚಿಸಲು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ವಾಕ್ಶುದ್ಧಿಯಾಗಲಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಟೀಕಾಕೃತ್ವಾದರು.

ಟೀಕೆಯ ಮೊದಲ ಅಥಶಬ್ದ

ಸಮಗ್ರ ಗ್ರಂಥದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಮಂಗಲಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯ ಪ್ರತಿಪದಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ, ಅಥಶಬ್ದದಿಂದ.

ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದಾರ್ಥ

ನಾರಾಯಣನೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಸೂಚಿಸಲು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವೆಂದೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಸಾರರೂಪವೆಂದೂ ಟೀಕಾಕೃತ್ವಾದರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ನಾರ'ವೆಂದರೆ ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನ. ಅಥವಾ ನಿರ್ಮುಖವಾದ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವ ತತ್ವಜ್ಞಾನ. ಅಥವಾ ನಿರ್ದೋಷವೇದೋತ್ಪನ್ನವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನ. ಇಂಥ ತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿ ಆಶ್ರಯನೆನಿಸಿದವನು ನಾರಾಯಣ. ಇಲ್ಲಿ 'ನಾರ'ವೆಂದರೆ ನಿರ್ದೋಷವಾದ ವೇದ. ಅದರಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವೂ 'ನಾರ'. ಆಣ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಛ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ನಾರೀಯ ಎಂದಾದೀತು ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಿದೆ.

ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ನಲೋಪಾಭಾವ

ದೋಷದೂರ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ನ ಅರಾಯನ'ವು 'ನಾರಾಯಣ' ಎಂದಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನಲೋಪ ಬಂದಿತ್ತು. 'ನ ಅರೋಗ್ಯ' 'ಅನಾರೋಗ್ಯ'ವಾಗುವಂತೆ 'ನ ಅರಾಯನ'ವು 'ಅನಾರಾಯಣ' ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ? ಇದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ - 'ನಲೋಪವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪವನ್ನು ಹೇಳುವ 'ವಿಭಾಷಾ' ಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿ ಇದೆ ಎಂದು ನ್ಯಾಸಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ವಸ್ತುತಃ ಅನುವೃತ್ತಿ ಬೇಡ. ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ 'ನ ಅರಾಯನ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ನರ್ಞ' ಎಂಬ ಅವ್ಯಯವಲ್ಲ. 'ನ' ಎಂಬ ಅವ್ಯಯ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಣತ್ವ

ರೇಫದ ಮುಂದೆ ಬರುವ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಣಕಾರ ಬರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅವೆರಡೂ ಒಂದು ಅಖಂಡಪದದಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗ ಮಾತ್ರ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ನಾರ ಆಯನ' ಎಂದು ಎರಡು ಪದ ಸೇರಿ ಒಂದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಖಂಡವಲ್ಲ. ಆದರೂ ರೂಢಿಯ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಣತ್ವ ಬರಬಹುದು. 'ಶೂರ್ಪ ನಖಾ' ಶೂರ್ಪಣಖಾ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೇ ಇದು.

ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದದ ಪುಲ್ಲಿಂಗ

'ನಾರ ಆಯನ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆಯನಶಬ್ದ ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತ, ನಪುಂಸಕವಾಗಬೇಕು. ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಪರಿಹಾರ - ಕರಣ ಅಧಿಕರಣ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಲ್ಯುಟ್ ವಿಧಾಯಕವಾದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನಪುಂಸಕೇ' ಎಂದು ಅನುವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಒಂದು ಪರಿಹಾರ. 'ಲ್ಯುಟ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಟಕಾರ ಇತ್ ವಿಕ? 'ರಾಜಧಾನೀ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎನ್ನಬೇಕು. ಆಗ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಅದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರನೂ 'ಅನುಮಾನ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಪುಲ್ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಇನ್ನೊಂದು ಪರಿಹಾರ. 'ಕೃತ್ಯಲ್ಯುಟೋ ಬಹುಲಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲೋಕರೂಢಿಗನುಸಾರ ಯಾವ ಲಿಂಗವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದಿದೆ ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಪರಿಹಾರ.

ಗುರುದೇವತಾ ನಮಸ್ಕಾರ

ಶಿಷ್ಯರು ಮುಂದೆ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆ ಮಾಡುವಾಗ ಗುರುದೇವತಾ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಗ್ರಂಥದ ವಿಷಯ ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನೂ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಹಿರಿಮೆ

ಮೋಕ್ಷ ಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಗ್ರಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ. ಅದರಿಂದ ಅದು ವಾಸ್ತವವಿಷಯಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಗ್ರಂಥಕಾರರಾದ ಬಾದರಾಯಣರೂ ಸ್ವತಃ ಸರ್ವಜ್ಞರು. ಅವತರಿಸಿದೊಡನೆಯ, ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡದೆಯ, ಗ್ರಂಥರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣ

ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವ ವಿಶ್ವತೋಮುಖತ್ವಗಳನ್ನೂ ಅಸ್ತೋಭತ್ವವನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಪುಷ್ಪಲವಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಅದೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ 'ಸೂತ್ರ' ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ 'ಸೂತ್ರ' ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೆ. ಬೇರೆ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಜೈಮಿನಿಸೂತ್ರ ಪಾಣಿನಿಸೂತ್ರ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ವಿಶೇಷಣ ಕೊಟ್ಟೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ಸಂಗತಿ

ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಅದರ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ಸೂತ್ರ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಉಪೋದಾತ್ತ ಸಂಗತಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯ ಪ್ರಥಮ ಪಾದಗಳ ಸಂಗತಿಗಳಿಲ್ಲ. ಈ ಸೂತ್ರದ ಬಲದಿಂದಲೇ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯ ಪ್ರಥಮ ಪಾದಗಳು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದು ನಿಜವೆ. ಆದರೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳೂ ಆ ಮೂಲಕ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳೂ ಈ ಸೂತ್ರದ ಬಲದಿಂದಲೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯ ಪ್ರಥಮಪಾದಗಳ ಸಂಗತಿಗಳಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರ ವಿಧಾಯಕ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಈ ಸೂತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವೆನಿಸುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಂತರ್ಭಾವ ಸಂಗತಿಯೂ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಇದೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯ ಮತ್ತು ಸಂದೇಹ

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವೆ ವಿಷಯ. ಅದು ಬೇಕೆ ಬೇಡವೆ ಎಂದು ಸಂದೇಹ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಜೀವನಿಂತ ಬೇರಲ್ಲವಾದರೆ ಅವನು ಅನುಭವವೇದ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಚಾರ ಬೇಡ, ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಬೇಡ. ಬ್ರಹ್ಮ ಜೀವನಿಂತ ಬೇರೆಯೆಂದಾದರೆ ಅನುಭವವೇದ್ಯನಾದ ಜೀವನ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಚಾರಯೋಗ್ಯನೆನಿಸಬಹುದು. ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರಬೇಕೆನ್ನಬಹುದು. ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹದಂತೆ ಪ್ರಯೋಜನದ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಮೋಕ್ಷ ಕರ್ಮಸಾಧ್ಯವೆ, ಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯವೆ? ಕರ್ಮಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಬೇಡ. ಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯವೆಂದಾದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ವಿಚಾರ ಬೇಕು, ಶಾಸ್ತ್ರ ಬೇಕು ಎಂದು. ಆದರೆ ಈ ಸಂದೇಹವನ್ನು ತೋರಿಸದಿರಲು ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿವೆ. ವಿಷಯ ಸಂದೇಹವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಯೋಜನ ಸಂದೇಹವನ್ನೂ ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಅಥವಾ ಮುಂದೆ ವಿದ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರವಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಕೈಬಿಡಲಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಕರ್ಮದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಲಭ್ಯವೆನ್ನುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವಿಚಾರ ವ್ಯರ್ಥವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಲಭ್ಯವೆನ್ನುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯರ್ಥವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೂ ಮೋಕ್ಷ ಲಭಿಸಬೇಕಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂದೇಹವೆ ಅನುಚಿತ. ವಸ್ತುತಃ ಸೂತ್ರದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ

ನಿವಾರಣೆಯಾಗುವುದು ಈ ವಿಷಯಾಭಾವಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಆತಃಶಬ್ದದಿಂದ ನಿವಾರಣೆಯಾಗುವ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಈಗ ಅಪ್ರಸಕ್ತ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಜನ ಸಂದೇಹವನ್ನು ತೋರಿಸಿಲ್ಲ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ-ಅದ್ವೈತೀತಿಯಿಂದ

ಸೂತ್ರದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಶಬ್ದದಿಂದ ನಿವಾರಣೆಯಾಗುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು -

ವೇದದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡ ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೊರಟಿದೆ. ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳಿದಂತೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ನಿರ್ಧರ್ಮಕ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಗುಣಪೂರ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮನಿಲ್ಲ. ಜೀವ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾವುದೂ ಸತ್ಯವಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವೇದ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ. ಸತ್ಯವಲ್ಲದ್ದು ಶಾಸ್ತ್ರವೇದ್ಯವಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಅಪ್ರಮಾಣವಾದೀತು. ವೇದಾಂತವೇದ್ಯವಾದ ಶುದ್ಧಚೈತನ್ಯ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಅವೇದ್ಯ ಎನ್ನುವ ವಾದವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೆ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೇದ್ಯವೆ ಆದರೂ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅವೇದ್ಯವೂ ಹೌದನ್ನುವುದನ್ನೂ ಹಿಂದೆ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿರೋಧವಿರುವಾಗ ವೇದಾಂತ ಶುದ್ಧ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಅದ್ವೈತಿ ರೀತಿಯಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದುರ್ಬಲ.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾನುಸಾರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಟೀಕೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೂ ವಿಚಾರ ಅನಾವಶ್ಯಕವೆನ್ನಲು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿದುರ್ದವಾಗಿ ಶ್ರುತಿ ಏನು ಹೇಳಿದರೂ ಅದು ನಿರರ್ಥಕ, ವಿಚಾರಕ್ಕೇ ಆಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಿದೆ.

ಆತ್ಮಸ್ವಪ್ರಕಾಶ

'ನಾನು' ಎಂಬುದು ತಾರ್ಕಿಕರು ಹೇಳುವಂತೆ ಮಾನಸಾನುಭವವೆಂದರೆ ಅದು ಇನ್ನೊಂದು ಮಾನಸಾನುಭವಕ್ಕೆ ವೇದ್ಯ ಅದೂ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಎಂದು ಅನವಸ್ಥೆ. ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಬಂದರೆ ಮಾತ್ರ ಜ್ಞಾನಗೋಚರವಾಗಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ, ಅನವಸ್ಥೆ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನಕೂಡದು. ಜ್ಞಾನಗೋಚರವಾಗದ ಜ್ಞಾನ ಒಂದರ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಏನು ಪ್ರಮಾಣ? ಅದರಿಂದ 'ನಾನು' ಎಂಬುದು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಾನುಭವವೆನ್ನಬೇಕು. ಪ್ರಾಭಾಕರರ ಪ್ರಕಾರ ಜ್ಞಾನ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ. ಆತ್ಮನಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಕಾಣುವಾಗ ತನಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೂ 'ನಾನು' ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವಿದೆ. ಅದು ಮಾನಸಜ್ಞಾನವಲ್ಲ. ಆಗಲೂ ಮಾನಸಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೆ ಅದು ನಿದ್ರೆಯೇ ಅಲ್ಲ. ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎದ್ದಾಗ ನಾನು ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಸುಖವಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ನಮ್ಮ ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ನಾವು ನೆನೆಯುವುದರಿಂದ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾನುಭವವಿದೆ. ಅದು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ. ಆತ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದ ಆತ್ಮನು ಪ್ರಕಾಶನೆಂದಾದರೆ ಸಾಕು. ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ ಆತ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನೆಂದು.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಪ್ರಾಭಾಕರ ರೀತಿಯಿಂದಲ್ಲ

ಪ್ರಾಭಾಕರ ರೀತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೆಂದರೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ವಿರೋಧ. ಅಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ಎಂದಿದೆ. ಅದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದರೂ ಪ್ರಾಭಾಕರ ರೀತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಜೀವಸ್ವರೂಪದ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶರೀರಾದಿ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವದಂಥ ಸತ್ಯವಸ್ತುಗಳು ವಿಚಾರ ವಿಷಯವಾಗುವ

ಸಂಭವವಿದೆ. ಜೀವ ಆನಂದರೂಪನೆ ಅಲ್ಲವೆ? ಜ್ಞಾನರೂಪನೆ ಅಲ್ಲವೆ, ಅಣುವೆ, ಮಹತ್ವೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ವಿಚಾರ ಶಕ್ತವಿದೆ. ವೇದವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಪರವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವವಿಲ್ಲವೆಂದಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಭಾಕರ ರೀತಿ. ಶರೀರಾದಿ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾದಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವು ಸತ್ಯವಲ್ಲ, ತತ್ವಾವೇದಕವಾದ ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ವಿಚಾರ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅದ್ವೈತರೀತಿ ಎಂದರೆ ಅರ್ಥಚರತೀಯ ನ್ಯಾಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಪರತ್ವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಿದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಸೂತ್ರದ ಅತಃಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಿಹಾರವಾಗುವ ಬೇರೆಯ ಒಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಪ್ರಕೃತ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಿಹಾರವಾಗುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುವ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಪೂರ್ತಿ ಅದ್ವೈತ ರೀತಿಯಲ್ಲ

'ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ಶುದ್ಧ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ವೇದಾಂತ ಅನುವಾದಕ' ವೆನ್ನುವುದು ಅದ್ವೈತ ರೀತಿಯಲ್ಲ. ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಅವರ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೊರಡಲಾರದು. ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ಎಂದರೆ ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃಕರ್ಮ-ವಿರೋಧಭಯದಿಂದ ಅವೇದ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ವೇದಾಂತವು ಅಖಂಡ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಮಾತ್ರ ಪರ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅದ್ವೈತರೀತಿ. ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಾನು- ಭವಸಿದ್ಧತ್ವವು ಸಿದ್ಧಾಂತರೀತಿಯಿಂದ.

ಅಥವಾ ಆತ್ಮ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಾನುಭವಕ್ಕೆ ವಿಷಯನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ವಿಷಯ'ವೆಂದರೆ ಅನುಭವವನ್ನು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಲು ನಿಮಿತ್ತವೆಂದರ್ಥ. ಆತ್ಮನೂ ಇಂಥ ವಿಷಯನೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಆತ್ಮ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆದ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ತಾನು ಕರ್ಮ ವಿಸಿದಿದ್ದರೂ ತನ್ನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ತಾನು ವಿಷಯನಾಗಲು ಯೋಗ್ಯ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅವನು ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧ. ಅಂಥ ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಐಕ್ಯವನ್ನು ವೇದಾಂತವು ಬೋಧಿಸಿದರೆ ಅದು ಅನುವಾದಕವೆಂದು ಅದ್ವೈತರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಹೇಳಲು ಬರುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಕ್ಷೇಪ

ಜೀವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಈಶ್ವರ ಎಂಬುವನಿಲ್ಲ. ಜೀವ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ವಿಚಾರ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಬರುತ್ತಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಫಲವೂ ಅಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ವಿಚಾರಬೇಡ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಜೀವ ಅಲ್ಲಗುಣ. ಪೂರ್ಣಗುಣನಾದ ಭಗವಂತ ಬೇರೆಯೆ ಇದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರಬೇಕು. ಅವನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಸಿಗುವುದರಿಂದ ಫಲವೂ ಇದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು 'ಗುಣಪೂರ್ಣ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. 'ನಾನು' ಎಂದು ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಜೀವ 'ಅಪೂರ್ಣಗುಣ' ಎಂದೇ ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಹೇಳುವ ಗುಣಪೂರ್ಣನು ಜೀವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅನುಭವವೂ ಜೀವನನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಹೇಳುವ ಗುಣಪೂರ್ಣನಿಗಿಂತ ಜೀವನು ಬೇರೆ ಎಂದೇ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡೆಂದು ಶ್ರುತಿ ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ. ಜೀವ ಜಿಜ್ಞಾಸು. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಬೇರೆಯೆ ಆಗಿರಬೇಕು. 'ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರು ಬೇರೆ. ಅವರ ಸ್ವಭಾವ ಬೇರೆಯಾದ್ದರಿಂದ

ನೀರು ಬೆಂಕಿಗಳಂತೆ' ಎಂದು ಅನುಮಾನವೂ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಬೇರೆಯೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವನು 'ನಾನು' ಎಂಬ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಾನುಭವದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಗೋಚರನಲ್ಲ. ಅವನು ನಿರ್ಗುಣ, ಎಂಬ ಗುಣಉಳ್ಳವನೆಂದು ಮುಂತಾಗಿ ವಿವಾದವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಂದೇಹವಿದೆ. ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಪೂರ್ಣತ್ವ ಅಪೂರ್ಣತ್ವಗಳು ಅವಾಸ್ತವವಾದ್ದರಿಂದ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬಾರದು. ಪೂರ್ಣತ್ವ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧ. ಅಪೂರ್ಣತ್ವ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯ. ಶ್ರುತಿ ಸಾಕ್ಷಿಗಳೆರಡೂ ಅನಾದಿ ನಿದೋಷ. ಅವುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದುದು ಅವಾಸ್ತವವಾಗಲಾರದು.

ಸಮಸ್ತ ವೇದಾಂತವು ಉಪಕ್ರಮ ಮುಂತಾದ ಬಲವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಅದ್ವೈತಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿತೆ? ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ವಸ್ತುಪೂರ್ಣತ್ವರೂಪವಾದ ಅದ್ವೈತವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಹೇಳಬೇಕು - ಈ ಆಕ್ಷೇಪ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸಮಸ್ತ ವೇದಾಂತವು ವಿಚಾರವಿಧಿಗೆ ಅಧೀನ. ವಿಚಾರವಿಧಿ ಪ್ರಧಾನ. ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಪ್ರಬಲ. ಅದ್ವೈತ ಬೋಧಕವಾದ ವೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಲಿಂಗಪ್ರಮಾಣ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣ. ವಾಕ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಬಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವ ಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದೆ ವಾಮನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ. ವೇದಾಂತ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಮೊದಲಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಉಪಜೀವ್ಯವೂ ಹೌದು. ಹೀಗಾಗಿ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಪ್ರಬಲವೆ ಆಗಿದೆ. ಸಂಖ್ಯಾಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಭಾವ, ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಮೇಲು. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಸ್ತುಪೂರ್ಣತ್ವ ಅರ್ಥಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಅದರಿಂದ ಅದು ನಿರವಕಾಶ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ದ್ವೈತಪರವಾಗಬಲ್ಲವು. ಅದರಿಂದ ಸಾವಕಾಶ. ವಸ್ತುತಃ ವಿಚಾರವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯಗಳು ಸಾವಿರಾರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಓಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಆತ್ಮ ನಾರಾಯಣಾದಿ ಶಬ್ದಗಳೂ ಸಾವಿರಾರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಶಬ್ದವೂ ನಾನಾವಿಧ ವಿಚಾರ ವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಪರಿಮಿತವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮ ಭೇದದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನ ಆಗಮ ಎಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವ ಒಂದಕ್ಕೇ ಸಾವಿರ ಆಗಮ ವಾಕ್ಯಗಳಿದ್ದರೂ ಅವು ಬಾಧಕವಾಗಲಾರವು. ಅದರಿಂದ ವಿಷಯಾದಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಚಾರ ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಓಂಕಾರಕ್ಕೂ ಅದೇ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಎಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದು ವಿಚಾರಯೋಗ್ಯನೆನ್ನಲು 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿರುವಂತೆ 'ಓಮಿತೇತದಕ್ಷರಮುದ್ಗೀಢಮುಪಾಸೀತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದೇ ಅರ್ಥದ ಓಂಕಾರವಿದೆ. ಇದು ಉಪಲಕ್ಷಣ. 'ನಾರಾಯಣಂ ಮಹಾಜ್ಞೇಯಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದೇ ಅರ್ಥದ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ವಿಚಾರವಿಧಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಯುಕ್ತಿಗಳಿವೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲು ಓಂಕಾರ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೇಕು.

ಒಂದೇ ಅರ್ಥದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯ ಹೇಳಿದರೆ 'ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣ' ಎಂದಾದೀತೆಂಬ ಸಮಸ್ಯೆ ಬಂದರೆ ಎರಡೂ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯೋಗರೂಢವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದರ ಯೋಗಾಂಶವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದರ ರೂಢ್ಯಂಶವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅನ್ವಯ ಹೇಳಬೇಕು. 'ಆತ್ಮತೇ ತೂಪಗಚ್ಛಂತಿ' ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಆತ್ಮ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಹಾಗೇ ಅನ್ವಯವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. 'ಪರಿ ಯದಿಂದ್ರ ರೋದಸೀ ಉಭೇ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಯುಗಾಪ್ತ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಇಂದ್ರಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಹಾಗೇ ಅನ್ವಯ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಓಂಕಾರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ. ಓಂಕಾರಾರ್ಥವೆ ವ್ಯಾಹೃತಿ ಗಾಯತ್ರಿ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಗಳ ಮೂಲಕ ಸಮಸ್ತವೇದಾರ್ಥ. ಅದರಿಂದ ಸಮಸ್ತವೇದಗಳು ಈ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಕ್ಕೊಳಪಡುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. 'ಸ್ರವತ್ಯನೋಂಕೃತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎನ್ನುವಂತೆ ಅದೃಷ್ಟಪಲಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಓಂಕಾರ ಬೇಕು

ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಂಗಳ ಅರ್ಥವಲ್ಲ

ಮಂಗಲ ಅಥಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣಾದಿಂದಾಗುವ ಪ್ರಯೋಜನವೆ ಹೊರತು ಶಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಲಕ್ಷಣೆಯಿಂದಾಗಲಿ ಅಥಶಬ್ದದಿಂದ ಮಂಗಳದ ಪ್ರತೀತಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಥಶಬ್ದದಿಂದ ಮಂಗಳ ವಿವಕ್ಷಿತವೂ ಅಲ್ಲ. ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅಧಿಕಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಎನೂ ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಸಂಗವೂ ಇದೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸುವಿನ ಅರ್ಹತೆಗಳು

'ಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಪರಮೇ ವಿಷ್ಣು' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ನಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಅಧ್ಯಯನ ಮುಂತಾದುವೆ ಜಿಜ್ಞಾಸುವನಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಹತೆಗಳು. ಪರಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿದುದಲ್ಲ.

.ಟೀಕಾಪಾಠ ಶೋಧನೆ

ಅಥಶಬ್ದಾರ್ಥ ವಿವರಣೆಗೆ ಹೊರಟ ಟೀಕಾಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ 'ತತ್ಪಲತಯಾ' 'ಅಥಶಬ್ದ ಮಂಗಳವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ' ಎಂದಿದೆ. 'ತತ್ಪಲತಯಾ' 'ಮಂಗಳವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ' ಎಂದೂ ಪಾಠವಿದೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅಥಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಆಕಾರ ವಿಷ್ಣುವಾಚಕ. ವಿಷ್ಣು ಮಂಗಳಸ್ವರೂಪ. ಅದರಿಂದ ಮಂಗಳಪರತ್ವವನ್ನು ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಎಂದರೆ ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಮಂಗಳ ಪ್ರಸ್ತುತವಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಬಲ್ಲ ವಿಷ್ಣುಸ್ವರೂಪ ಅಥಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣೆಗಳು ಮಂಗಳಗಳು. ಇವು ಅಥಶಬ್ದಾರ್ಥವಲ್ಲ. 'ಮಂಗಲೋಕ್ತಾದೇಃ ಶಬ್ದಾಂತರೇಣಾಪಿ ಸಂಭವಾತ್' 'ಮಂಗಲವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಬೇರೆ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಶಕ್ಯ' ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಮಂಗಳ ಅಥಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. 'ಮಂಗಲವನ್ನು ಹೇಳುವುದು' ಎಂದರೆ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಅಥಶಬ್ದಾದಿಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ. 'ತತ್ಪಲತಯಾ' ಎಂಬ ಪಾಠ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿರುವುದಾದರೆ 'ಪರ' ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನ, ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಂಗಳ ಉಂಟುಮಾಡುವುದೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೇಳಬೇಕು.

'ಅಥಶಬ್ದೋ ಮಂಗಲಾರ್ಥಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಅರ್ಥ ವಿವಕ್ಷಿತವೆನ್ನಬಹುದು. ವಿಷ್ಣುಸ್ವರೂಪ ಅಥಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣಾರೂಪ ಮಂಗಲವು ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಅರ್ಥ', ಅಂದರೆ ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂದು. ಮತ್ತು ಮಂಗಲಸ್ವರೂಪನಾದ ವಿಷ್ಣು ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಅರ್ಥ' ಅಂದರೆ ವಾಚ್ಯ ಎಂದು. ವಿಷ್ಣುವಾಚಕವಾದ್ದರಿಂದ ಅಥಶಬ್ದ ವಿಷ್ಣುಸ್ವರೂಪ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತ ಮಂಗಲಪ್ರಯೋಜನಕವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ತತ್ವಪ್ರದೀಪ ಹೇಳಿದೆ.

ಅಥಾತಃ ಶಬ್ದಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ

ಎಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಥ ಅತಃ ಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪದೆ ಬರಲು ಮೂರು ಕಾರಣಗಳಿವೆ.

೧. ಅವಶ್ಯ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವುದನ್ನು ಅವು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ೨. ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೆ ಏನೋ ಶಕ್ತಿ ಅಡಗಿದೆ.
೩. ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಅರ್ಥಗಳು ಅವುಗಳಿಗೆ ಇವೆ.

‘ಮಹತ್ವ’ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ

‘ಮಹತ್ವ’ ‘ಮಹಾತ್ವ’ವಾಗಬೇಕೆಂದು ‘ಅನ್ಮಹತಃ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ ಜಾತೀಯಯೋಃ’ ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಸೂತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ‘ಮಹತ್ವ’ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ಸರಿಯೇ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪದಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಿ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆಕಾರಾದೇಶ ನಿಯಮ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ - ‘ಮಹತಃ ಆತ್ಮ’ ಎಂದು ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ಹೇಳಿ ಬಳಿಕ ಆದೇಶವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ‘ಅನ್ಮಹತಃ’ ಎಂದಿದೆ. ಧ್ವಂಧ್ವಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಸ್ವರಾಕ್ಷರ ಉಳ್ಳ ಶಬ್ದ ಮೊದಲಿಗೆ ಬರಬೇಕು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ‘ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ ಜಾತೀಯಯೋಃ’ ಎಂದಿದೆ. ‘ಸಂಜ್ಞಾಧ್ವಂದಸೋ- ಬರ್ಹುಲಂ’ ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕವೂ ರೂಢಿಯ ಹೆಸರಾದ ‘ಮಹತ್ವ’ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಆಕಾರಾದೇಶ ಮಾಡದಿರುವುದನ್ನು ಸಮ್ಮತಿಸುತ್ತದೆ.

ಯೋಗ್ಯಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳ ಲಕ್ಷಣ

ಹರಿಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಶಮದಮಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಂಪಾದಿಸಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಕನಿಷ್ಠ ಅರ್ಹತೆ ಎನಿಸುವುದು. ಅಂದರೆ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಧ್ಯಯನ ಶಮದಮಾದಿ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುಪಾದಶರಣಾಗತಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಮದಮಾದಿ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುಪಾದ- ಶರಣಾಗತಿಗಳು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅದು ಕನಿಷ್ಠ ಅರ್ಹತೆ. ವಿಷ್ಣುಪಾದ- ಶರಣಾಗತಿಯೊಂದೆ ಅಧ್ಯಯನ ಶಮದಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಮಧ್ಯಮ ಅರ್ಹತೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಶಮದಮಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುಪಾದ ಶರಣಾಗತಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಉತ್ತಮ ಅರ್ಹತೆ.

ಆತಃಶಬ್ದಾರ್ಥ

‘ಆತಃ’ ಅದರಿಂದ, ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ‘ಯಾವುದರಿಂದ?’ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಪ್ರಕೃತವಾದುದನ್ನೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ‘ಅದರಿಂದ’ ಎಂದು ಸರ್ವನಾಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತೇವೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಆತಃ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ನಾರಾಯಣನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ನಾರಾಯಣನ ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು’ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣನ ಅನುಗ್ರಹವು ಕಾರಣ. ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನ ಕಾರಣ. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಚಾರ ಕಾರಣ - ಇವೆಲ್ಲವೂ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಕೃತವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಏಳು ಬಗೆಯ ಪರಿಹಾರಗಳಿವೆ.

- (೧) ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ಈ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವೇಕೆ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಬಲ್ಲ ಶಬ್ದವು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳನ್ನೂ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತವಾದುದನ್ನು ಆತಃಶಬ್ದ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ‘ಸ್ತುವದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತೆಗೆಯಬೇಕು’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಏನನ್ನು? ಎಂದರೆ ‘ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು’ ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಕರ್ತವ್ಯಾ’ ಎಂಬ ಪದಾಧ್ಯಾಹಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಪದವನ್ನೋ ವಾಕ್ಯವನ್ನೋ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು’ ಎಂಬ ವಚನವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ‘ವಾಕ್ಯವನ್ನೋ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಆತಃ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವೇಶ್ವಿತವಾದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

(೨) 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯಯತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ಯ' 'ಇದರ' ಎಂದರೆ. 'ಈ ಅನುಭವ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಪಂಚದ' ಜನ್ಮಾದ್ಯಕರ್ತ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಹಾಗೇ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಅತಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ 'ಮೋಕ್ಷ ಭಗವದನುಗ್ರಹ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವಿರುವುದರಿಂದ' ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಬಹುದು. ಪ್ರಕೃತವಾಗುವುದೆಂದರೇನು? ಬುದ್ಧಿಸ್ಥವಾಗಿರುವುದು. ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದುದು ಆ ಪ್ರಮಾಣದ ಬಲದಿಂದಲೇ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ಯ' ಎಂದಿರುವುದು ಅದರ ವಿಷಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ 'ಇಮಾನಿ' ಪದದ ರೂಪಾಂತರ ಹೊರತು 'ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಕ್ಷೇಪ ಬರಬಹುದು. ಅದರ ವಿಷಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ 'ಇಮಾನಿ' 'ಈ ಚೇತನಗಳು' ಎಂದುದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದವುಗಳೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ.

(೩) ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ವಿಚಾರವಿಧಾಯಕ ವಾಕ್ಯಗಳು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಮೋಕ್ಷ ಭಗವದನುಗ್ರಹ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಸೂತ್ರ ಅವುಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಅತಃ' ಎಂದಿದೆ.

(೪) ವಿಚಾರವು ಜ್ಞಾನ ಭಗವದನುಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ ಈ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವನ್ನು ರಚಿಸಿದವರೂ ಸೂತ್ರಕಾರರಾದ ಬಾದರಾಯಣರೇ. ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸೂತ್ರಕಾರರು 'ಅತಃ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

(೫) ಮುಂದೆ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರದಿಂದ ಜ್ಞಾನ, ಭಗವದನುಗ್ರಹ, ಮೋಕ್ಷಗಳುಂಟಾಗುವುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರವು ಅತಃ ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಬಹುದು. ಅಥೈಷ ಜ್ಯೋತಿಃ ಅಥೈಷ ವಿಶ್ವಜ್ಯೋತಿಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ಏಷಃ' 'ಈ ಯಾಗವು' ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಯಾಗವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.

(೬) ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಅಥಶಬ್ದವು 'ಮೋಕ್ಷಾಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬಳಿಕ' ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಮೋಕ್ಷವು ಜ್ಞಾನ ಭಗವದನುಗ್ರಹಗಳ ಮೂಲಕವೆ ವಿಚಾರದಿಂದ ಲಭ್ಯವೆಂಬುದು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧ. ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗವೆ ಫಲವೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವಾಗ ಸ್ವರ್ಗವು ಅದೃಷ್ಟದ ಮೂಲಕವೆ ಲಭ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನೂ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದು. ಭತ್ತವು ಯಾಗ ಸಾಧನವೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವಾಗ ಪೋಷಣಾ ಅವಹನನಾದಿಗಳ ಮೂಲಕವೆ ಭತ್ತವು ಯಾಗಸಾಧನವಾಗುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೂ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ವಿಚಾರವು ಜ್ಞಾನ ಭಗವದನುಗ್ರಹಗಳ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾಗುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೂ ಅಥಶಬ್ದ ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದು. ಆಗ ಪ್ರಕೃತವಾದುದನ್ನು ಅತಃ ಶಬ್ದವು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.

(೭) ಮನನರೂಪವಾದ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಶ್ರವಣ ಮೊದಲಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಅಥಶಬ್ದ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಶ್ರವಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಿಳಿದಿದ್ದ ಮೋಕ್ಷ ಭಗವದನುಗ್ರಹಾದಿಗಳ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ ಮನನ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥವಾಗಿದ್ದು ವಿಚಾರಕರ್ತವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಅದು ಹೇತುವಾಗಲು ಯೋಗ್ಯವೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಹೇತುವೆಂದು ಅತಃ ಶಬ್ದವು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಥ ಅತಃ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಗಳ ಸಾರ್ಥಕತೆ

ಅತಃಶಬ್ದವು ಹೀಗೆ ಶ್ರವಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಿಳಿದಿರುವ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸುವಿನ ಅರ್ಹತೆಗಳು, ವಿಷಯ, ಪ್ರಯೋಜನ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅಥ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಗಳು ಏಕೆ? ಎಂದರೆ, ಅರ್ಹತೆ ವಿಷಯ ಪ್ರಯೋಜನಗಳ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸೂಚನೆಗಾಗಿ ಮೂರು ಶಬ್ದಗಳು ಬೇಕು. ಅರ್ಹತೆ ಸಿದ್ಧವಾದುದೆ ಇರಬೇಕು. ಪ್ರಯೋಜನ ಅಸಿದ್ಧವೆ ಇರಬೇಕು. ವಿಷಯ ಧರ್ಮವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅಸಿದ್ಧವಾದ ಯಾಗಾದಿಧರ್ಮ, ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ. ಇವು ಮೂರರಲ್ಲಿರುವ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಳು. ಮತ್ತು ಮೂರು ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ವಿಲಕ್ಷಣ್ಯಶಕ್ತಿ ಇದೆ, ಮಂಗಳಕರವಾಗಿದೆ. ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯವಾಗಬೇಕಾಗಿರುವ ಬೇರೆಬೇರೆ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತವೆ. ಬೇರೆಬೇರೆ ಸಂದೇಹಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಪರಿಹಾರವನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತವೆ.

ಸಂಸಾರ ಮಿಥ್ಯೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅದು ನಿವೃತ್ತಿಹೊಂದಲು ನಾರಾಯಣನ ಅನುಗ್ರಹ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಜಗತ್ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಸತ್ಯವಸ್ತುವಿಗೆ ಮಾತ್ರವೆ ನಾಶಯೋಗ್ಯತ್ವ ಮುಂತಾದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಅತಃ ಶಬ್ದ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನಲ್ಲ. ವಿಷಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆಗಮವು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ. ಪ್ರಮಾಣವೆಂದೊಪ್ಪಿದರೂ ಸಿದ್ಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧಪರತ್ವ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯ ಸಾಧಕಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಅತಃಶಬ್ದ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

'ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' - ಯಾವ ಸಮಾಸ?

'ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದ ಷಷ್ಠೀತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸ. ಕರ್ಮಾರ್ಥಕ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶೇಷ ಷಷ್ಠಿಯನ್ನಲ್ಲ. ಶೇಷ ಷಷ್ಠಿಯಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಸಂಬಂಧ? ಎಂದು ವಿಚಾರ ಬಂದಾಗ ಬೇರಾವುದೂ ಅಲ್ಲ, ಕರ್ಮತ್ವವೇ ಸಂಬಂಧ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಬಳಸು ದಾರಿ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಕರ್ಮ ಎಂದೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ' ಎಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ಯಾವ ಕಾರಕವೂ ಆಗಲಾರದು, ಕರ್ಮವೆನಿಸುವುದು ಹೇಗೆ?

ವಿಚಾರದಿಂದ ಬರುವ ಅಪರೋಕ್ಷವೃತ್ತಿಗೆ ವಿಷಯನಾಗುವುದೇ ಕರ್ಮತ್ವವೆನ್ನುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅಪರೋಕ್ಷವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತವಾಗುವ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಘಟಾದಿಗಳು ವಿಷಯವಾಗುವುದು- ರಿಂದಲೆ ಘಟಾದಿಗಳು ಕರ್ಮವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವುದೂ ತಾನೆ, ಆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗುವುದೂ ತಾನೆ ಎಂದರೆ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಗಳೆರಡೂ ಒಂದು ಎಂದಂತಾಗುವುದೆಂದು ಹೆದರಿ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕರ್ಮವೆನಿಸುವುದು ಹೇಗೆ?

ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಷಷ್ಠೀ ಸಮಾಸವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದೇವೆ. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ ವಿಚಾರ ಪ್ರಧಾನ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ. ಜೊತೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಯೋಜನ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

'ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ' ಎಂದು ವಿಹಿತವಾದ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಸಮಾಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು 'ಕರ್ಮಣ ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಉಭಯ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕರ್ಮಣ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಕರ್ಮಣ'

'ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ' ಎಂದು ಷಷ್ಠಿ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರ - 'ಅಕಾಕಾರಯೋಃ ಪ್ರಯೋಗೇ ನೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ' ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕದಂತೆ 'ಅಕ' ಮತ್ತು 'ಅ' ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ 'ಉಭಯಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕರ್ಮಣಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಕರ್ಮಷಷ್ಠಿ ಬರುವುದು ನಿಷಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಶಬ್ದ ಸನ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ 'ಜಿಜ್ಞಾಸ' ಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ 'ಅ' ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಉಭಯಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕರ್ಮಣಿ' ಸೂತ್ರವಿಹಿತವಾದ ಷಷ್ಠಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ' ಎಂದೇ ಷಷ್ಠಿ ಬಂದಿದೆ. ಅದರಿಂದ 'ಕರ್ಮಣಿ ಚ' ಎಂದು ಷಷ್ಠೀಸಮಾಸ ನಿಷೇಧವಿಲ್ಲ. 'ಕೃದ್ಯೋಗ ಲಕ್ಷಣಾ ಷಷ್ಠೀ ಸಮಸ್ಯತೇ' ಎಂದು ಪ್ರತಿಪ್ರಸವವಿರುವುದರಿಂದ 'ಪ್ರತಿಪದವಿಧಾನ ಷಷ್ಠೀ ನ ಸಮಸ್ಯತೇ' ಎನ್ನುವ ನಿಷೇಧವೂ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

'ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಶಬ್ದಾರ್ಥ - ಸ್ವಮತದಲ್ಲಿ

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣಮನನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನ ಇವು ಮೂರು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೆ ಎಂದಿದೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಮನನವೇ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಎಂದಿದೆ. ಇವುಗಳ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕು - 'ಜಿಜ್ಞಾಸೆ' ಎಂದರೆ ಶ್ರವಣ ಮುಂತಾದ ಮೂರರಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕಾಗಿರುವ ಉಪಾಸನೆ, ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆ. ಇದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಇದೆ. ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಮೂಲಕ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ಸುಧೆಗೂ ಸಂಮತವೆ. ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಮನನ ರೂಪದ ಉಪಾಸನೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಸಾಕು ಎಂದು ಸುಧೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತದೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಶಬ್ದವು ಜ್ಞಾಧಾತುವಿಗೆ ಇಚ್ಛೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ 'ಸನ್' ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದ್ದರೂ ಆ ಶಬ್ದದಿಂದ ಮೊದಲಿಗೆ ವಿಚಾರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಯಲ್ಲ. ಅದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ಸೂತ್ರಕಾರರೂ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂದು 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಶಬ್ದವನ್ನೆ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ಅರ್ಥದ 'ಬುಭುತ್ಸಾ' ಶಬ್ದವನ್ನಲ್ಲ. ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ, ಬುಭುತ್ಸಾ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಮೊದಲಿಗೆ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ ಹೊರತು ವಿಚಾರವೆಂಬ ಅರ್ಥವಲ್ಲ ಎಂದೇ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಚಾರ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ರೂಢಿ ಎಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಲಕ್ಷಣೆ ಎಂದಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಾಂಶ

ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳ ವಿಚಾರವೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕು. ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಕಾಂಡ ವಿಚಾರವಲ್ಲ, ಆದರೆ ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾದ ಭಗವಂತನ ವಿಚಾರ ಇಲ್ಲಿ ಹೊಸತು. ಅವಾಂತರ ತಾತ್ಪರ್ಯಗೋಚರವಾದ ಕರ್ಮ ದೇವತಾ ವಿಚಾರಗಳು ಮಾತ್ರ ಕರ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ ದೈವೀ ಮೀಮಾಂಸಾಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಇಷ್ಟು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ಸಾರಾಂಶ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಅಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸೃಷ್ಟಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನೂ ಉತ್ತಮನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತಿರುವುದನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರಪಂಚಪ್ರಪಂಚಕ- ಭಾವಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಂಶಯ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಯೋಗಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೇನಿಸುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಗುರಿ.

'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನೆಂಬ ಅರ್ಥ ಸ್ವರಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆವಾಗ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಡಲು ಕಾರಣವಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗುರಿ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಕೋಶ ಹೇಳುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಯೋಗವು ರೂಢಿಗಿಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ರಥಕಾರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ರೂಢ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಅಂತಹ ಪ್ರಮಾಣವೇನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಜೀವನನ್ನಲು ರೂಢಿಪ್ರಮಾಣ

ಇನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಯೋಗದಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ರೂಢಿಯ ಜೊತೆ ಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಈ ಸಮಸ್ಯೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಪಂಚಜಾತಿಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಕೇವಲ ಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಕಪ್ಪೆಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುವುದರಿಂದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಯೋಗಾರ್ಥ ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಅಂತಹ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವೇನು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸುಮ್ಮನೆ ರೂಢಿಯನ್ನು ಎಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು?

ಈ ವಿಚಾರವೆಲ್ಲವು 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಗೆ ಬಾಧಕವಾದ ಸಮುದ್ರತಾಯಿತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರವನ್ನಲು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ.

'ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ' ಎಂದು ಷಷ್ಠಿ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರ - 'ಅಕಾಕಾರಯೋಃ ಪ್ರಯೋಗೇ ನೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ' ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕದಂತೆ 'ಅಕ' ಮತ್ತು 'ಅ' ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ 'ಉಭಯಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕರ್ಮಣಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಕರ್ಮಷಷ್ಠಿ ಬರುವುದು ನಿಷಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಶಬ್ದ ಸನ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ 'ಜಿಜ್ಞಾಸ' ಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ 'ಅ' ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಉಭಯಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕರ್ಮಣಿ' ಸೂತ್ರವಿಹಿತವಾದ ಷಷ್ಠಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ' ಎಂದೇ ಷಷ್ಠಿ ಬಂದಿದೆ. ಅದರಿಂದ 'ಕರ್ಮಣಿ ಚ' ಎಂದು ಷಷ್ಠೀಸಮಾಸ ನಿಷೇಧವಿಲ್ಲ. 'ಕೃದ್ಯೋಗ ಲಕ್ಷಣಾ ಷಷ್ಠೀ ಸಮಸ್ಯತೇ' ಎಂದು ಪ್ರತಿಪ್ರಸವವಿರುವುದರಿಂದ 'ಪ್ರತಿಪದವಿಧಾನ ಷಷ್ಠೀ ನ ಸಮಸ್ಯತೇ' ಎನ್ನುವ ನಿಷೇಧವೂ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

'ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಶಬ್ದಾರ್ಥ - ಸ್ವಮತದಲ್ಲಿ

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣಮನನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನ ಇವು ಮೂರು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೆ ಎಂದಿದೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಮನನವೇ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಎಂದಿದೆ. ಇವುಗಳ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕು - 'ಜಿಜ್ಞಾಸೆ' ಎಂದರೆ ಶ್ರವಣ ಮುಂತಾದ ಮೂರರಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕಾಗಿರುವ ಉಪಾಸನೆ, ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆ. ಇದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಇದೆ. ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಮೂಲಕ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ಸುಧೆಗೂ ಸಂಮತವೆ. ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಮನನ ರೂಪದ ಉಪಾಸನೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಸಾಕು ಎಂದು ಸುಧೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತದೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಶಬ್ದವು ಜ್ಞಾಧಾತುವಿಗೆ ಇಚ್ಛೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ 'ಸನ್' ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದ್ದರೂ ಆ ಶಬ್ದದಿಂದ ಮೊದಲಿಗೆ ವಿಚಾರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಯಲ್ಲ. ಅದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ಸೂತ್ರಕಾರರೂ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂದು 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಶಬ್ದವನ್ನೆ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ಅರ್ಥದ 'ಬುಭುತ್ಸಾ' ಶಬ್ದವನ್ನಲ್ಲ. ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ, ಬುಭುತ್ಸಾ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಮೊದಲಿಗೆ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ ಹೊರತು ವಿಚಾರವೆಂಬ ಅರ್ಥವಲ್ಲ ಎಂದೇ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಚಾರ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ರೂಢಿ ಎಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಲಕ್ಷಣ ಎಂದಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಾಂಶ

ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳ ವಿಚಾರವೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕು. ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಕಾಂಡ ವಿಚಾರವಲ್ಲ, ಆದರೆ ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾದ ಭಗವಂತನ ವಿಚಾರ ಇಲ್ಲಿ ಹೊಸತು. ಅವಾಂತರ ತಾತ್ಪರ್ಯಗೋಚರವಾದ ಕರ್ಮ ದೇವತಾ ವಿಚಾರಗಳು ಮಾತ್ರ ಕರ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ ದೈವೀ ಮೀಮಾಂಸಾಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಇಷ್ಟು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ಸಾರಾಂಶ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನೂ ಉತ್ತಮನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತಿರುವ ಅಥವಾ ಪ್ರಪಂಚ್ಯಪ್ರಪಂಚಕ- ಭಾವಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಂಶಯ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಾಗ ಯೋಗಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಿಸುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಗುರಿ.

'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನಂಬ ಅರ್ಥ ಸ್ವರಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಾಗ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಡಲು ಕಾರಣವಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗುರಿ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಕೋಶ ಹೇಳುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಯೋಗವು ರೂಢಿಗಿಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ರಥಕಾರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ರೂಢ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಅಂತಹ ಪ್ರಮಾಣವೇನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಜೀವನನ್ನಲು ರೂಢಿಪ್ರಮಾಣ

ಇನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಯೋಗದಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ರೂಢಿಯ ಜೊತೆ ಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಈ ಸಮಸ್ಯೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಪಂಚಜಾತಿಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಕೇವಲ ಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಕಪ್ಪೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುವುದರಿಂದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಯೋಗಾರ್ಥ ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಅಂತಹ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವೇನು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸುಮ್ಮನೆ ರೂಢಿಯನ್ನು ವಿಕ ಒಪ್ಪಬೇಕು?

ಈ ವಿಚಾರವೆಲ್ಲವು 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಗೆ ಬಾಧಕವಾದ ಸಮುದ್ರತಾಯಿತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರವನ್ನಲು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆಯೇ?

'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಜೀವನಲ್ಲೇ ರೂಢವಾಗಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಯೋಗದಿಂದ ಇದೆ. ಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂದೇಹ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರಿ? 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ' ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನು 'ಅಹಂ' ಎಂದು ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೂ ಆಗಲಾರ. ಹೀಗೆ ರೂಢಿಗೆ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಯೋಗವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸ ಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಈ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ - ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದರೂ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೋ, ಅಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೋ ನಿತ್ಯನೋ, ಅನಿತ್ಯನೋ? ಆಣುನೋ, ವ್ಯಾಪ್ತನೋ? ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿರಿ. ಆದರೆ ಆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಎಂದರ್ಥ. ಜೀವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಂತೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನೀವು ಜೀವನು ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನನೋ? ಅಭಿನ್ನನೋ? ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅವಾಗ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಹೊರಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಮದಮಾದಿಸಂಪನ್ನನಾದ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜೀವಾನ್ಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವನೆಂದರ್ಥ. ಜೀವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷ್ಣುಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ಜೀವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಟೀಕೆ ಹಾಕು ಸುಧೆಯ ಮಾತುಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕಾದ್ವಯಗಳ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಟೀಕಾದ್ವಯಗಳ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರ

ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನಲು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಬಾಧಕವಲ್ಲ

'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಏನೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣನ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ? ಎಂಬ ಗೊಂದಲ ಸಹಜ. ಆದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣನು ಜೀವನೇ ಏಕಾಗಬಾರದು? ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳ ವಾದ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನ ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಘಟಪಟಾದಿ ಜಗತ್ತು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಜೀವನು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಜೀವನಲ್ಲಿ

ಬರುತ್ತದೆ. ಬಹಳ ವಿಶಾಲವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವ ಘಟಪಟಾದಿಗಳ ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. ಆವಾಗ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಇಮಾನಿ' ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗವೂ ಸಾಧುವಾಗುತ್ತದೆ.

ಜೀವನನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಆತ್ಮ ದೃಷ್ಟಿ: ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಪದವು ಸಹಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಜೀವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯ-ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಲು ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾದ್ದರಿಂದ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಾಗಲಾರ. ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನೂ ಆಗಲಾರ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತ - 'ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಜೀವನು ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಲಾರದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೃಷ್ಟದ ಮುಖಾಂತರ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತು. ಮತ್ತು ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನೇ ನಿಷೇಧಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸುತರಾಂ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಲು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತ್ವಶ್ರುತಿವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರಮರಹಿತವಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದಷ್ಟೇ ಅದರರ್ಥ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ 'ಸಹಿಕರ್ತಾ' 'ಸತ್ಯಕರ್ಮಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅವನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ

'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅನುವಾದಕವೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ. ಅಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತೋರುತ್ತಿರುವ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಬೇರಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎನ್ನಬೇಕು. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಕ್ಯಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯವಹಾರವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ರೂಢಿಯ ಜೊತೆ ಯೋಗವನ್ನೂ ಒಪ್ಪೋಣ

'ತದೇವ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮತೋ ಹಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಯೋಗ ಹಾಗೂ ರೂಢಿ ಎರಡನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿದರೆ ತಪ್ಪೇನಿಲ್ಲ. ಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬಂದರೆ ಮಾತ್ರ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದೇನು ಶ್ರಾದ್ಧ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಪಂಕಜಪದಕ್ಕೆ ರೂಢ್ಯರ್ಥ ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಆಹು:' ಎಂಬ ಪದವು ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯ ರೂಪವಾದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ರೂಢಿಯೆಂದು ಕರೆದರೂ ನಮಗೇನು ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಸ್ಪೃತಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಕರೆಯುವುದರಿಂದ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ

ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ರೂಢಿಯಿದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಇರುತ್ತದೆ. ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯೇ ಇವೆರಡಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಯವಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ

ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿರೋಧ ಬಾರದಿದ್ದರೆ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದೆನ್ನಲು ಪೂರ್ವಮಾಮಾಂಸೆಯ ಪಿತನೇಮಾಧಿಕರಣದ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ. ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿಸಮ್ಮತಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಯಾವುದೇ ಸ್ಮೃತಿಯ ಅನುಗ್ರಹವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ 'ತದೇವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಗೌಣೀವೃತ್ತಿ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಾರ್ಕಿಕರೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮಾಮಾಂಸಕರೂ ಸಹ ಲಕ್ಷಣಾ ಒಂದರಲ್ಲೇ ತಾರತಮ್ಯ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಆದರಂತೆ ಕೇವಲ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯ ಒಪ್ಪಿದರೆ ಏನೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ.

ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರ ವಿಷಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು

ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ತದ್ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ತು ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಎಂದು ಸಂಶಯಧರ್ಮಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರವೂ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಪ್ಪೇ ಆ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ.

ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತವೂ ಸಹ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ - ಸ್ವರ್ಗಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾದ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನೂ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾದ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೇ ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಗೌರವದೋಷವೂ ಸಹ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥನಾದ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಕವಾದ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಗೌರವದೋಷ ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಹಾಗಾದರೆ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದೆಂದಾದೀತು. ಇನ್ನು ಸಂಸಾರಬಂಧನವು ಈಶ್ವರನಿಂದ ಬಂದಿದ್ದಲ್ಲ, ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಬಂದಿದ್ದೆಂದಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಜೀವನು ಬದ್ಧನೇ ಆಗಿಲ್ಲವೆಂದಾಗಲೀ ಹೇಳಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆನಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಅಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಈಶ್ವರನು ಬಂಧಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರುವ ಬಂಧಕತ್ವವು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅನುಕೂಲವೇ ಆಗಿದೆ ಹೊರತು ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿಲ್ಲ. ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದರೆ ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಮೋಚಕತ್ವವು ಅಸಂಭಾವಿತವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಲು. ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ

ಸಂಗತಿ ಫಲನಿರೂಪಣೆ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವಶಂಕೆ

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ದುರಾಗಮಗಳಾಗಿವೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಸದಾಗಮಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಾಗ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ದುರಾಗಮಗಳ ನಿರಾಸವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂಬುದು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆ. ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪುನರುಕ್ತಿಯು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಮೊದಲು ವಿಚಾರಮಾಡೋಣ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣವು ಯುಕ್ತಿವಾದದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತಹ ಯುಕ್ತಿಗಳ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರವು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮಯವಿಗಾನವು ಸಂದೇಹಬೀಜವಾಗಿರುವಂತೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಸಂದೇಹಬೀಜವಾಗಿದೆ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮಗಳನ್ನು ಕಂಠತಃ ನಿರಾಸಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದೂ ಸಹ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ತೋರಿಸಲಾಗದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟಾನುಮಾನಗಳನ್ನು ಕಂಠತಃ ನಿರಾಸ ಮಾಡಲು ಮತ್ತೊಂದು ಅಧಿಕರಣ ಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮ ನಿರಾಕರಣೆಯು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಆ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ಪರಿಹಾರವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ದುರಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಪರಸ್ಪರ ವಿಸಂವಾದವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವು ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ದುಷ್ಟಾನುಮಾನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದವನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ದುರಾಗಮಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ದುಷ್ಟಾಗಮಗಳನ್ನು ಎರಡನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ನಿರಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಪರಿಹಾರ

ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಸ್ಮೃತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಮೃತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಷ್ಟೊಂದು ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿರುವಾಗ ಪುನರುಕ್ತಿ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬರುತ್ತದೆ? ಹಾಗಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗದೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಆಪ್ತವಾಕ್ಯವು ಪರಮಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪೋಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಪರಮಾಪ್ತರಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಣೀತವಾದ ಕಾರಣ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬಹುದು.

ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಬಹುವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದೆ.

ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಹೀಗೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ತಿಳಿಯಬಹುದು - ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಶಂಕಿಸಿ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಶಂಕಿಸಿ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಪೂಲದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಶಿವಾದಿಗಳೂ ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ 'ನಾವೇದವಿನ್ಮಮನುತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳು ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಲಾರವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಜಗತ್ಕಾರಣನು ವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ರುದ್ರನೂ ಆಗಿರಬಹುದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಕೂಡಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷ ಹೇಳಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದೆ.

ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಯಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಸಂಭವದೋಷವನ್ನೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ, ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಆಗಮಗಳಿಗೆ ಸಮನಬಲವಿರುವುದರಿಂದ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ದೇಶ ಅಥವಾ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಇಬ್ಬರೂ ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಲೇ ಬೇಕು.

ಸ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ ಪರಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣೆಗೆ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣ

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನಾಗಬೇಕಿಲ್ಲ, ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಆಗಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಸಮನ್ವಯವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಸಮನ್ವಯದ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಉಪಪಾದನೆಗೋಸ್ಕರವೇ ಮುಂದಿನ ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಾಯ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸಮನ್ವಯದ ಪ್ರಸ್ತಾಪಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಲೂ ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಪಕೋಪನ್ಯಾಸ-ಪರವಾಯಿತು.

ಆದರೆ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣವು ಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಪರವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವಂತಹದ್ದು ಯುಕ್ತಿಸಮಯಾದಿಗಳ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ಆ ಯುಕ್ತಾದಿಗಳ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣ ಹೊರಟದ್ದರಿಂದ ಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಪರವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸ್ಮೃತ್ಯಾಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬಾರದಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ - ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿ

ಹೇಳಿದ ನಿರವಯವತ್ವಶಬ್ದವ್ಯಾಕೋಪಾದಿ ದೋಷಗಳೆಲ್ಲವೂ ದೇವರಲ್ಲೂ ಬರುತ್ತವೆ, ಎಂಬ ತರ್ಕದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವು ಶಬ್ದಕಸಮಧಿಗಮ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರನೇ ಅಲ್ಲವೆಂದು 'ಶ್ರುತೇಸ್ತು ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪುನಃ ನೀವು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತರ್ಕದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅನುಮಾನ ನಿರಾಕರಣೆಯ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಥಕತ್ವವೂ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ.

ಸಂಶಯ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನ ಹಾಗೂ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ- ರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಂತೆ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಾಧಿಸುವುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಗುರಿ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಆಗಮಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಲು ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಾಧಿಸುವುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗುರಿ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ನಿಯಾಮಕ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ಸಹಕಾರದಿಂದ ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮವು ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸುಲಭವಾಗಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣವು ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಶಿವಃ ಜಗಜ್ಜ್ಞಾದಿಕರ್ತಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನವು ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ಜಗಜ್ಜ್ಞಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆಂಬುದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಆಗಮಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ

ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ.

ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಶಿವನು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಬಹುದು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮನುಕಲ್ಪಗಳಿಗೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಕರ್ತೃಗಳಿದ್ದಾರೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಹಾಕಲ್ಪಗಳಿಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕರ್ತೃಗಳೇ ಇರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಘಟವನ್ನು ಸಾಶಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಕುಂಬಾರನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕೆಂದೆನೂ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದವನೇ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಲಿ, ಶಿವನು ಸಂಹರಿಸಲಿ ಎನ್ನು ತಪ್ಪು?

ಮತ್ತು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಜಗತ್ತಿನ ನಿರ್ಮಾಣವೂ ಸಹ ಅನೇಕರಿಂದಲೇ ನಡೆದಿರಬೇಕು. ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನೇ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾರ. ಮತ್ತು ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿ ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕುಂಬಾರನಲ್ಲಿಯೂ ಘಟಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಶಿವನಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿ ಏಕೆ ಇರಬಾರದು?

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ಶಿವನೂ ಕಾರಣನಾಗಿ ಎಂದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ರುದ್ರ, ಭವ, ಶಂಕರ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳೇ ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಂಕರ್ತೃತ್ವ ಪಾಲಕತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಇನ್ನು ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು.

ಆದರೆ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಸಹ ರುದ್ರನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೇನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮುಗಿಯಿತು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ ಶುಷ್ಕತರ್ಕವು ಅಪ್ರಮಾಣ

ಅನುಮಾನವು ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾದರೆ ಚಕ್ಷುರ್ದ್ರಿಯವು ಗಂಧವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು? ಗಂಧನ ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯು ಕಾಮಜಾರಿಣಿಯಾಗುವಂತೆ ಶ್ರುತಿಯ ನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನವೂ ಸಹ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಮೊಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಬನ್ನೂ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೂವನ್ನು ಬಂಜಸ್ತ್ರೀಗೆ ಮಕ್ಕಳಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಏಳನೆಯ ರಸವನ್ನೂ ಸಹ ಸಾಧಿಸಬಹುದು.

ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಾವೇದವಿತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೇ ಹೇಳುವಂತೆ ಜಗತ್ಕಾರಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಜೋತುಬದ್ಧ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಏನೂ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯನಿರಾಕರಣೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವಲ್ಲ

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯ ಗುಣವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಹೊರಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿಃ = ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಬಿಟ್ಟು ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯದ ಸಮರ್ಥನೆಯು ಅಸಂಗತ. ಅದ್ವೈತ ಮತದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವೇದಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವಾದಿ ಅನೇಕಗುಣಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡದೆ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ ರಚನೆಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರಣದ ಸಾಂಖ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯೆಂದೇ ಒಪ್ಪಲಾರರು. ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಅದರ ಮೂಲಕ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ನೇರವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ನಿಷೇಧಮಾಡುವುದು ನೇರಮಾರ್ಗ. ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗದ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವು ಏಕದೇಶವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನೇ ಮಾಡಬಾರದು.

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ

ಸಂಗತಿ, ಫಲ, ವಿಷಯ, ಸಂಶಯ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದ ಅನಂತರವೇ ಏಕ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯ. ಹಾಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದ ಅನಂತರವೇ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮಪದವಾಚ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಾಚ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿದೆ ಶಿವಾದಿ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಏಕೆಂದರೆ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಆಗಮಗಳು ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದು. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೂ ಕೂಡ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕು ಹೊರತು ಶೈವಾಗಮಗಳಿಂದಲ್ಲ ಎನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯದೋಷವಿದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮಗಳೂ ಕೂಡ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೂಪವಾಗಿವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ನೀವು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮದ ದೆಸೆಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಶೈವಾಗಮದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಶಿವನಿಗೆ ಎಂದು ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕಗಳು ಯಾವುವು?

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ವೇದದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ, ಹೇಗೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಪ್ರತಿಗ್ರಹೇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ದಾನ ಕೊಡುವವನು ಆ ಇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ದಾನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು ಅದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಯಾರಿಗೆ ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಉಪಕ್ರಮ, ಉಪಸಂಹಾರಗಳೆರಡೂ ಆ ಶ್ರುತಿಯ ಭಾಗಗಳೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೆ. ಒಂದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರ ಎರಡೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕಗಳು ಅಲ್ಲ.

ಇನ್ನು 'ಅಭ್ಯಾಸ' ಎಂಬುದೂ ಕೂಡ ನಿಶ್ಚಯಕವಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ಸಲ ಹೇಳಿದರೆ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಪುನಃ ಪುನಃ ಹೇಳುವುದು ವೃಥಾ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ 'ಪುನರುಕ್ತಿಯು' ದೋಷವಲ್ಲ ಎಂದು ಆಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅಪೂರ್ವತಾ' ಎಂಬುದೂ ಕೂಡ. ಶ್ರುತಿಮೂಲಸ್ವ್ತಿಕಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಕೆಲವೊಂದು ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಫಲವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಇರುವ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ 'ಫಲ' ಎಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದರೆ, ಆ ಎಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅರ್ಥವಾದವೂ' ಕೂಡ. 'ಉಪಪತ್ತಿ'ಯನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕವೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಗೆ 'ಅನವೇಕ್ಷಿತ' ರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವುಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕಗಳು ಅಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ. ಸರ್ವಜ್ಞರು ರಚಿಸಿದ ಆಗಮಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಬಹುದು.

ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ

ಹಿಂದೆ ಶೈವಾಗಮಗಳಿಂದ ವೇದಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿದಾಗ ಶಿವನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿತ್ತು. ಈಗ ನೇರವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಅದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಅಬಾಧಿತಪ್ರತೀತಿಯೇ ಸಾಕು. ಶೈವಾಗಮಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದರೆ ಬೇರೆಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿರೋಧವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ 'ನೈಷಾ ತರ್ಕೇಣ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಬಿಟ್ಟು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥವಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಅದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಲೂ ಕೂಡ ಸಮರ್ಥಗಳಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿರೋಧವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ಅದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ನಾವೂ ಕೂಡ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಆಗ ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಒಂದೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಜಗತ್ಕಾರಣರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾದಾಗ ಶಿವನ ಜೊತೆಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಅಭೀಷ್ಟವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದರೆ, ಅಸಿದ್ಧಿ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಂದು ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದರೆ ವೈಭಿಚಾರದೋಷವಿದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳು

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತಾ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶೈವಾಗಮಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು. ಶೈವಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ಅವುಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಲ್ಲವಾದರೆ ಅಂತಹವುಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ದಾರಿ ಇಲ್ಲದೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಶೈವಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಶೈವಾಗಮಗಳಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ನಾವು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶೈವಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರ ಉಪದೇಶದಿಂದ. ಅಥವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತೇವೆನ್ನುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ ಒಂದು ವೇಳೆ. ಯಾವುದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿಲ್ಲದೆ ಗ್ರಂಥ, ಅಥವಾ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸದೆ ಮೃತನಾದವನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನನಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬೇರೇನೂ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೇ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಅದೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಕಾರಣಗಳು ಅಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರು - ಶಬ್ದದಿಂದ (ವೇದದಿಂದ) ಆಪಾತತಃ ಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಶಬ್ದವನ್ನು (ವೇದವನ್ನು) ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಶಬ್ದವು ಹೊರಟಿದೆ. ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಆಪಾತತಃ ಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಆಪಾತತಃ ಪ್ರತೀತವಾದ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುತಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ವೇದಾರ್ಥವನ್ನಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಂತವಾದ ಗಹನಾರ್ಥವುಳ್ಳಂತಹ ವೇದವನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಚಿತವೇ ಆಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದ ಸಾರ ಮುಗಿಯಿತು.

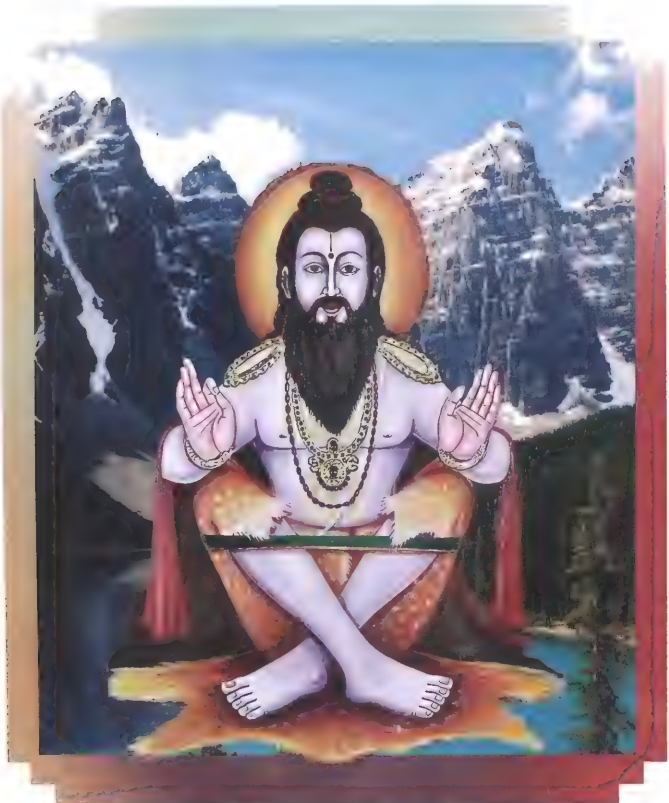
ಶ್ರೀಮನ್ ಮೂಲರಾಮ ದೇವರು
ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮಠ - ಮಂತ್ರಾಲಯ

ರಾಮಾಯ ರಾಮಭದ್ರಾಯ ರಾಮಚಂದ್ರಾಯ ವೇಧಸೇ ।

ರಘುನಾಥಾಯ ನಾಥಾಯ ಸೀತಾಯಾಃ ಪತಯೇ ನಮಃ ॥

ಚತುರ್ದಶಲೋಕಗುರುಗಳಾದ ಭಗವಾನ್
ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸರು

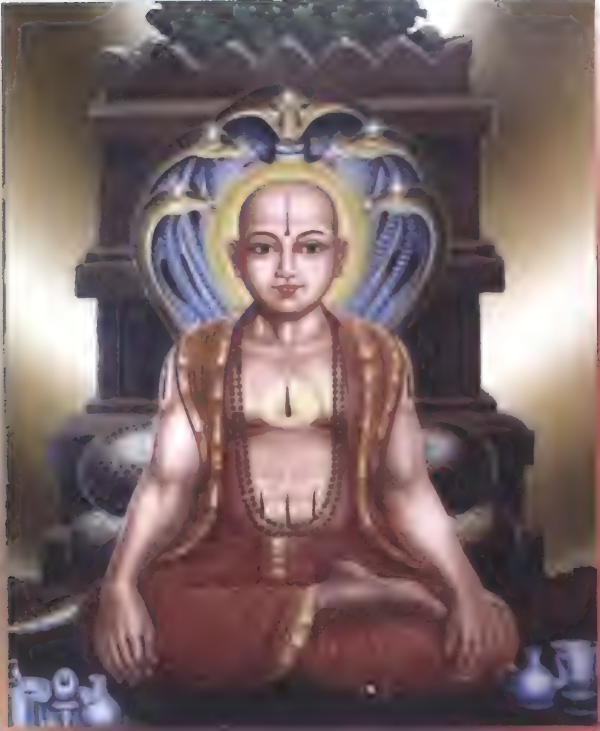
ವಿಜ್ಞಾನರೋಚಿಃ ಪರಿಪೂರಿತಾಂತರ್ಬಾಹ್ಯಾಂಡಕೋಶಂ ಹರಿತೋಪಲಾಭಮ್ ।
ತರ್ಕಾಭಯೇ ತಂ ವಿಧಿಶರ್ವಪೂರ್ವಗೀರ್ವಾಣವಿಜ್ಞಾನದಮಾನತೋಽಸ್ಮಿ ॥

ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮದ್ವಾಚಾರ್ಯರು

ಅಭ್ರಮಂ ಭಂಗರಹಿತಂ ಅಜಡಂ ವಿಮಲಂ ಸದಾ ।
ಆನಂದತೀರ್ಥಮತುಳಂ ಭಜೇ ತಾಪತ್ರಯಾಪಹಮ್ ॥

ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥರು

ಚಿತ್ತೈ ಪದೈಶ್ಚ ಗಂಭೀರೈರ್ವಾಕ್ಯೈರ್ಮಾನ್ಯರಖಂಡಿತ್ತೈಃ ।
ಗುರುಭಾವಂ ವ್ಯಂಜಯಂತೀ ಭಾತಿ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥವಾಕ್ ॥

ಮಂತ್ರಾಲಯ ಪ್ರಭುಗಳಾದ ಕಲಿಯುಗ ಕಾಮಧೇನು ಕಲ್ಪತರುಗಳೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ
ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು

ದುರ್ವಾದಿಧ್ವಾತರವಯೇ ವೈಷ್ಣವೇಂದೀವರೇಂದವೇ ।
ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಗುರವೇ ನಮೋಽತ್ಯಂತದಯಾಲವೇ ॥

ಪರಮಪೂಜ್ಯ|| ಶ್ರೀ ಸುಜಯೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು

ಸುಯಮೀಂದ್ರಕರಾಚ್ಛೇತ್ತಂ ಸುವಿದ್ಯಾಚೋಧಕಂ ಸದಾ |
ಸುಮೂಲರಾಮಪೂಜಾಡ್ಯಂ ಸುಜಯೀಂದ್ರಗುರುಂ ಭಜೇ ||

ಪರಮಪೂಜ್ಯ ॥ ಶ್ರೀ ಸುಯತೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು

ಸುಶಮೀಂದ್ರಕರಾಚ್ಛೇತ್ಥಂ ರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಪ್ರಿಯಂ ।
ಸುಯತೀಂದ್ರಗುರುಂ ವಂದೇ ಮೂಲರಾಮಾರ್ಚನೇ ರತಮ್ ॥

ಹಂಸನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಂಪರೆಯ
ಶ್ರೀಮಠದ ಪ್ರಸ್ತುತ ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳಾಗಿ ವಿರಾಜಮಾನರಾದ
ಪರಮಪೂಜ್ಯ|| ಶ್ರೀ ಸುಬುಧೇಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು

ಆಪಾದಮೌಳಿಪರ್ಯಂತಂ ಗುರೂಣಾಮಾಕೃತಿಂ ಸ್ಮರೇತ್ |
ತೇನ ವಿಘ್ನಾಃ ಪ್ರಣಶ್ಯಂತಿ ಸಿದ್ಧ್ಯಂತಿ ಚ ಮನೋರಥಾಃ ||
ಪ್ರಸ್ತುತ ಭಾವದೀಪ ಪ್ರಕಾಶನ ಯೋಜನೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ
ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ

ಶ್ರೀಮದ್ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥ ಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ
ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ

॥ ॐ ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ॥ (೧/೧/೧)

ಅನುವಾದ - ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ಜಗತ್ತಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ
ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ
ಮಹಾಫಲವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಅಥ = ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ವೈರಾಗ್ಯ, ವಿಷ್ಣುಕನಿಷ್ಠತ್ವ ಮೊದಲಾದ
ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಅನಂತರ, ಅತಃ = ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ
ಪ್ರಯೋಜನವಿರುವುದರಿಂದ, ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ, ಓಂ
= ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ = ವಿಷ್ಣುವಿನ
ಶ್ರವಣಮನನನಿಧಿಧ್ಯಾಸನರೂಪವಾದ ವಿಚಾರವನ್ನು, ಕರ್ತವ್ಯಾ =
ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ
ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು

* * * * *

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ

ಮಂಗಳಾಚರಣೆ

ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ

नारायणं गुणैः सर्वैरुदीर्णं दोषवर्जितम् ।

ज्ञेयं गम्यं गुरुंश्चापि नत्वा सूत्रार्थं उच्यते ॥

ನಾರಾಯಣನು ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಕಲದೋಷಗಳಿಂದ ವಿದೂರ-
ನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಜ್ಜನರಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಅರ್ಹನು ಮತ್ತು ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.
ಇಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಮತ್ತು ಗುರುಗಳಾದ
ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಸರ್ವೈಃ = ಸಕಲವಿಧವಾದ, ಗುಣೈಃ =
ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಂದ, ಉದೀರ್ಣಂ = ಪೂರ್ಣನಾದ (ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ),
ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್ = ಸಕಲದೋಷಗಳಿಂದ ವಿದೂರನಾದ, ಜ್ಞೇಯಂ =
ಸಜ್ಜನರ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ವಿಷಯನಾದ, ಗಮ್ಯಂ
= ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ, ನಾರಾಯಣಂ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ
ನಾರಾಯಣನನ್ನು, ನತ್ವಾ = ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಅಪಿ = ಮತ್ತು (ಅಪಿ ಪದವು
ಗುರುದೇವತೆಗಳ ಭೇದದಲ್ಲಿ ಅರುಚಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದೆ), ಗುರೂಂಶ್ಚ =
ಗುರುಗಳಾದ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರನ್ನೂ ಕೂಡ, ನತ್ವಾ = ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ,
ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ = ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾರ್ಥವು (ಸಮಸ್ತವೇದ ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣ ಮೊದಲಾದ
ಸಕಲಶಬ್ದರಾಶಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾರ್ಥವು),
(ಮಯಾ = ನನ್ನಿಂದ), ಉಚ್ಯತೇ = ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

* * * *

ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ
ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಶುಭಾನಂದೋಽಸಂವಿದ್ಯುತಿಬಲಬಹುಲೌದಾರ್ಯವೀರ್ಯಾದಿದೇಹಂ
ಚಿಂತಾಸಂತಾಪಲೇಪೋದ್ಭವಮೃತಿಮುಖರಾಶಿಫದೋಷಾತಿರೂಪಂ ।
ಸದ್ವಿವೇಕಾರ್ಥಭಕ್ತಿಶ್ರುತಿಮತಿನಿಯತಧ್ಯಾನಜ್ಞಾನಯೋಗಾದ್ ।
ಗಮ್ಯಂ ವಂದೇ ಮುಕ್ತುಂದಾಭಿಧಮಮಲಮಲಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದಾಂತವೇದಮ್ ॥೧॥

ಅಪರಿಮಿತವೂ ಬೇರೆ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲದ್ದೂ ಆದ ಜ್ಞಾನ, ಆನಂದ, ಕಾಂತಿ, ಬಲ, ಬಹಳವಾದ ಔದಾರ್ಯ, ಪರಾಕ್ರಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಸ್ವರೂಪವೇ ದೇಹವಾಗಿವುಳ್ಳವನು ಭಗವಂತ (ಮೊದಲನೆ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ); ಮತ್ತು ಚಿಂತೆ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಆಧಿದೈವಿಕ ಆಧಿಭೌತಿಕವೆಂಬ ತಾಪತ್ರಯಗಳೆಂಬ ಸಂತಾಪ, ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಸಂಬಂಧ, ಜನ್ಮ, ಮರಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಕಲದೋಷಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ದೂರನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಎರಡನೆ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ); ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ವೈರಾಗ್ಯ, ಭಕ್ತಿ, ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ಸ್ವಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಉಪಾಸನೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ) ಇಂತಹ ಭಗವಂತನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಮೋಕ್ಷದಾತ್ಯವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ) ಮಾಯಾರಹಿತನಾದ ಇಂತಹ ಮುಕುಂದನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

याश्चामन्दरलोलितायत उदैद्विद्येन्दिरा निजरीः

जातो भारतपारिजातसुतरुः सद्ब्रह्मसूत्रामृतम् ।

आसीत्तन्त्रपुराणसन्मणिगणो जातः शुकेन्दुः सदा

सोऽयं व्याससुधानिधिर्भवतु मे भूत्यै सतां भूतिदः ॥ २ ॥

ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವು ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೆಂಬ ಮಂದರಪರ್ವತದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅವಾಗ ಸಾತ್ವಿಕವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಲಕ್ಷೀದೇವಿಯು, ಮಹಾಭಾರತವೆಂಬ ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷವು, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೆಂಬ ಅಮೃತವು, ಪಂಚರಾತ್ರ ಹಾಗೂ ಪುರಾಣಗಳೆಂಬ ಉತ್ತಮಮಣಿಗಳು, ಶುಕಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಚಂದ್ರನು ಹುಟ್ಟಿದವು. ಹೇಗೆ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಬೇಡಿದ ಐಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೀಡಿತೋ ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವೂ ಸಹ ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಸದ್ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಐಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡಲಿ.

स्वान्तर्धान्तनिकृन्तने जितमहावैकर्तनांशुव्रजं
निर्दोषं जितचन्द्रचन्द्रिकमलं तापत्रयोन्मूलने ।
गाम्भीर्यं जितसिन्धुराजममितं भाष्यं यदास्याम्बुजात्
आविर्भूतममन्दबोधभगवत् पादान् प्रपद्येऽथ तान् ॥ ३ ॥

ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಬಾಹ್ಯವಾದ ಅಂಧಕಾರವನ್ನಷ್ಟೇ ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವು ಒಳಗಿನ ಅಜ್ಞಾನಾಂಧಕಾರವನ್ನೂ ನಾಶಪಡಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದಿದೆ. ಚಂದ್ರನು ಬೆಳದಿಂಗಳ ಮೂಲಕ ಬಾಹ್ಯವಾದ ತಾಪವನ್ನಷ್ಟೇ ಪರಿಹರಿಸಿದರೆ ಭಾಷ್ಯವು ತಾಪತ್ರಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಚಂದ್ರನ ಚಂದ್ರಿಕೆಯನ್ನೂ ಗೆದ್ದಿದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಭಾಷ್ಯವು ದೋಷರಹಿತವಾಗಿದೆ. ಗಾಂಭೀರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಗೆದ್ದಿದೆ. (ಅನೇಕ ಯೋಜನೆಗಳಷ್ಟು ಸಮುದ್ರವು ಬೃಹತ್ ಆಗಿದ್ದರೂ ಪರಿಮಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಭಾಷ್ಯವು ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಅರ್ಥದಿಂದೊಳಗೂಡಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿದೆ). ಹೀಗೆ ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಭಾಷ್ಯವು ಯಾರ ಮುಖಾರವಿಂದದಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆಯೋ; ಅಂತಹ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ ಪಾದರನ್ನು ಅನನ್ಯವಾಗಿ ಶರಣು ಹೊಂದುತ್ತೇನೆ.

श्रीमध्वसंसेवनलब्धशुद्धविद्यासुधाम्मोनिघयोऽमला ये ।
कृपालवः पङ्कजनाभतीर्थाः कृपालवः स्यान्मयि नित्यमेषाम् ॥ ४ ॥

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಅಖಂಡವಾದ ಸೇವೆಯಿಂದ ಸಮುದ್ರದಷ್ಟು ಅಪಾರವಾದ ಸದ್ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದವರು ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು. ನಿರ್ದುಷ್ಟರಾದ ಕೃಪಾಳುಗಳಾದ ಇಂತಹ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರ ಕೃಪಾಲೇಶವು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಇರಲಿ.

ಶ್ರೀಮದ್ರಮಾರಣಸದ್ಗಿರಿಪಾದಸಕ್ಷಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿನಾದದಲಿತಾಖಿಲದುಃಖದರ್ಪಮ್ ।
 ದುರ್ವಾದಿವಾರಣವಿದಾರಣದಕ್ಷದೀಕ್ಷಮಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಮೃಗರಾಜಮಹಂ ನಮಾಮಿ ॥ ೫ ॥

ಕಮಲಾಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠಪರ್ವತದ ಪಾದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಘರ್ಜನೆಯಿಂದ ಕ್ರೂರಮೃಗಗಳಂತಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ದುರ್ವಾದಿಗಳ
 ದುಷ್ಪದರ್ಪವನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಿ ದುರ್ವಾದಿಗಳೆಂಬ ಮದ್ದಾನೆಗಳನ್ನು ಸೀಳುವುದರಲ್ಲಿ
 ಬದ್ಧದೀಕ್ಷರಾದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಮೃಗರಾಜರನ್ನು ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಅಥ ತತ್ಕೃಪಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಂ ಯಥಾಮತಿ ।
 ವ್ಯಾಕುರ್ವೇ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯಮುಖನಿಃಸೃತಮ್ ॥ ೬ ॥

ಭಾಷ್ಯವು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದ್ದರಿಂದ ಗುರುಗಳ ಕೃಪಾವೋಷಿತನಾಗಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದ-
 ತೀರ್ಥರ ಮುಖಕಮಲದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಯಥಾಮತಿ
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಗಣ್ಣಾಸಂಜ್ಞೇನ ನೈರ್ಮಲ್ಯಂ ರಘ್ಯಾದಿರ್ಲಭ್ಯತೇ ಯಥಾ ।
 ವಾಚೋ ವಿಶ್ವಾದ್ವಿಸಿಧ್ಯರ್ಥಂ ಸಂಕ್ರಮ್ಯಂತೇ ಗುರೋರಿಃ ॥ ೭ ॥

ರಸ್ತೆಯ ನೀರು ಅವಿವಿಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಗಂಗೆಯ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಹೇಗೆ
 ಪವಿತ್ರವಾಗುವುದೋ ಅದರಂತೆ ನನ್ನ ಮಾತುಗಳೂ ಸಹ ಪವಿತ್ರವಾಗಲೆಂದು ಗುರುಗಳ
 ಮಾತುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

* * * * *

ಮಂತ್ರಾಲಯ ಪ್ರಭುಗಳಾದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ
ಭಾವದೀಪ

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಂ ನತ್ವಾ ಪೂರ್ಣಬೋಧಾನ್ ಗುರುನಪಿ ।

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಭಾವದೀಪಂ ಕುರ್ಯಾ ಯಥಾಮತಿ ॥

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಗುರುಗಳಾದ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರನ್ನೂ ಸಹ ನಮಿಸಿ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ನಿಲುಕಿದಷ್ಟು “ಭಾವದೀಪ” ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ಯಥಾಪಿ ‘ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಽಽಕೃತಂ ಚಂದ್ರಿಕಾತಃ ಪ್ರಕಾಶಿತಮ್ ।

ಅಪಿ ಮಂದಕೃತೇ ಸರ್ವವಿಷಯಾ ಚ ಕೃತಿರ್ಮಮ ॥’

ವಸ್ತುತಃ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಂಕ್ತಿಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಕೃತಿಯು ಹೊರಟಿದೆ. ಮಂದಜನರಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗಬೇಕೆಂಬುದೇ ಇದರ ಉದ್ದೇಶ.

ನೂತನೈರುದಿತಾ ಯೇ ತು ದೋಷಾಸ್ತೇಷಾಮಲಗ್ರತಾಮ್ ।

ಸಂಪ್ರದರ್ಶಯಿತುಂ ಚಾಽತಃ ಪ್ರಸನ್ನಾಃ ಸಂತು ಸಜ್ಜನಾಃ ॥

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಗ್ರಂಥದ ಮೇಲೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲ ಆಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು ಈ ಕೃತಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಉದ್ದೇಶ. ಇದರಿಂದ ಸಜ್ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ

ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ

ಭಾವದೀಪಃ - ಇಹ ಖಲು ವಿವಿಧಸಾಂಸಾರಿಕದುಃಖಪರಿಶ್ರಮಿಣಾಮಧಿಕಾರಿಣಾ-
ಮಖಿಲದುಃಖನಿವೃತ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟಪರಮಾನಂದಾವಾಸಯೇ ಪ್ರವೃತ್ತಾನಾಮಾಪ್ನಾಯಾನಾಮ್
ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಭೂತಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಯಥಾವದರ್ಥವಿವಕ್ಷಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತಮತಿಗಹನಾರ್ಥಂ ಭಾಷ್ಯಂ
ವ್ಯಾಪಿಕೀರ್ತಿಗ್ರಂಥಾದೌ ಮಜ್ಜಲಮಾಚರತಿ ಜಯತೀರ್ಥಮುನಿಃ - ಶುಭೇತಿ ॥

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಾನಾವಿಧವಾದ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಸಜ್ಜನರು ಬಳಲಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ದುಃಖದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮತ್ತು ಪರಮಾನಂದರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಕಲವೇದಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಜಟಿಲವಾದ ವೇದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ, ಅವುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೇ ಇದ್ದಾಗ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಅತಿಗಹನವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಭಾಷ್ಯವೂ ಕೂಡ ಮಂದಜನರಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗದು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಭಾಷ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ-ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿಗಳು ಗ್ರಂಥಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯನ್ನು "ಶುದ್ಧಾನಂದೋರು" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಚಂದ್ರನ ಚಂದ್ರಿಕೆಯು ದೈಹಿಕ ಮಾನಸಿಕ ತಾಪವನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತದೆ. ನೈದಿಲೆಹೂಗಳನ್ನು ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ವಸ್ತುಗಳು ಗೋಚರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು ರಚಿಸಿರುವ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯು ಚಂದ್ರನ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಂತೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ತಾಪತ್ರಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸಜ್ಜನರೆಂಬ ಕುಮುದಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಭಾಷ್ಯವು ಚಂದ್ರನಂತಿದ್ದರೆ; ಈ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯು ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಂತಿರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ "ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ" ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿಗಳು ಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸಿ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮಂಗಳವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದರಿಂದ ಗ್ರಂಥವು ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. 'ಸಮಾಪ್ತಿಕಾಮೋ ಮಂಗಲಮಾಚರೇತ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ ಅನುಮಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅಪ್ರಮಾಣವೆನ್ನಬಾರದು. ಹೀಗೆ ಅವಶ್ಯಕರ್ತವ್ಯವಾದ ಮಂಗಳವನ್ನು ಭಗವಂತನನ್ನು ನಮಿಸುವ ಮೂಲಕ ಆಚರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶಿಷ್ಟಶಿಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ 'ಶುದ್ಧಾನಂದೋರು' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಮಂಗಳಾಚರಣೆ - ಸಮಗ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಂಕ್ಷೇಪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಶುದ್ಧಾನಂದೋಸಂವಿದ್ಯುತಿಬಲಬಹುಲೋದಾರ್ಯವೀರ್ಯಾದಿದೇಹಂ
 ಚಿಂತಾಸಂತಾಪಲೇಪೋದ್ಭವಮೃತಿಮುಖರಾಶಿಘೋಷಾತಿರ್ಮುಖಂ ।
 ಸದ್ವಿವೇಕಾರ್ಥಭಕ್ತಿಶ್ರುತಿಮತಿನಿಯತಧ್ಯಾನಜ್ಞಾನಯೋಗಾದ್
 ಗಮ್ಯಂ ವಂದೇ ಮುಕ್ತಾಭಿಧಮಮಲಮಲಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದಾಂತವೇದಮ್ ॥೧॥

ಅಪರಿಮಿತವೂ ಬೇರೆ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲದ್ದೂ ಆದ ಜ್ಞಾನ, ಆನಂದ, ಕಾಂತಿ, ಬಲ, ಬಹಳವಾದ ಔದಾರ್ಯ, ಪರಾಕ್ರಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಸ್ವರೂಪವೇ ದೇಹವಾಗಿವುಳ್ಳವನು ಭಗವಂತ (ಇದು ಮೊದಲನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ) ಚಿಂತೆ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಆಧಿದೈವಿಕ ಆಧಿಭೌತಿಕವೆಂಬ ತಾಪತ್ರಯಗಳೆಂಬ ಸಂತಾಪ, ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಸಂಬಂಧ, ಜನ್ಮ, ಮರಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಕಲದೋಷಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ದೂರನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಇದು ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ) ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ವೈರಾಗ್ಯ, ಭಕ್ತಿ, ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ಸ್ವಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಉಪಾಸನೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಇದು ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ) ಇಂತಹ ಭಗವಂತನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಮೋಕ್ಷದಾತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಇದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ); ಮಾರ್ಯಾಹಿತನಾದ ಇಂತಹ ಮುಕುಂದನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.⁽¹⁾

* * *

ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಗುರುಗಳ ಅನುಕರಣೆ

ಭಾವದೀಪ: - ಇದಂ ಚ ಪಥಂ ಭಾಗವತಸ್ಥಾಪನಮಿವ ತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಥಾಪನಮಿವ
 ಭಾಷ್ಯಸ್ಥಾಪನಶ್ಲೋಕವಿವರಣಾರೂಪತ್ವಾತ್ ತದ್ಭದ್ರೇ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾದಿಸೂಚಕತ್ವೇನ
 ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ । ತಥಾಹಿ । ಆಧ್ಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಸ್ಯ 'ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈರೂದೀರ್ಣಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾ 'ಶುದ್ಧಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ।

(1) ಓದುಗರ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಟೀಕಾಕೃತ್ವಾದರ ಮೊದಲ ಮಂಗಳಪದ್ಯವು, ಭಾಗವತದಲ್ಲಿರುವ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬ ಮೊದಲ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ 'ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತ್ಯಪ್ಯಯೇಹಾ' ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಯದಂತೆ, ಮೂಲವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಸಮಗ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವ ಸಕಲಪ್ರಮೇಯ-ಸೂಚಕವೂ ಆಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -- ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಶಬ್ದಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಅನಂತಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು 'ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಮ್' ಎಂಬ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರಥಮಪಾದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ಟೀಕಾಕೃತ್ವಾದರು 'ಶುದ್ಧಾನಂದೋರು' ಎಂಬ ಮೊದಲ ಪಾದದಿಂದಲೇ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದೊಂದು ಪದಗಳೂ ಅನೇಕ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಸಾರರೂಪವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ ಪ್ರಥಮ ಪಾದ

ಭಾವದೀಪ: - ತತ್ರ ಶುದ್ಧತ್ವಂ ಚಂದ್ರಿಕಾರೀತ್ಯಾ ಸಾಂತತವಸಾತಿಶಯತವರಾಹಿತ್ಯಮ್
ಆನಂದಾದೇಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮ್ | ದುಃಖಾಸಮಿಶ್ರತವಾದೇಃ 'ಚಿಂತಾ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ
ಲಾಭಾತ್ | ಉತ್ವಾದಿಕಂ ತು ಸರ್ವವಿಷಯಕತ್ವಾದಿಮಾತ್ರಮ್ | ವ್ಯಕ್ತಮೇತತ್ ಸರ್ವಮಗ್ರೇ |

ಪರಮಾತ್ಮನ ಆನಂದವು ಶುದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ "ಅವನ ಆನಂದಕ್ಕೆ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಅವನ ಆನಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಸಾಟಿಯಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಆನಂದವಿಲ್ಲ" ಎಂದರ್ಥ. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಆನಂದಕ್ಕೂ ಸಹ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪರಿಮಿತಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ಅವಳ ಆನಂದಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆನಂದವು ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಆನಂದಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹಿರಿದಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಆನಂದವಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಆನಂದವೇ 'ಶುದ್ಧಾನಂದ'ವೆನಿಸಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಆನಂದಾದೇಃ ಶುದ್ಧತ್ವಂ ಚ ಸಾಂತತ್ವಸಾತಿಶಯತ್ವರಾಹಿತ್ಯಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶುದ್ಧಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು ಹೊರತು 'ದುಃಖಾದಿದೋಷವಿಲ್ಲದ್ದು' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು.

ಆ ಅರ್ಥವು 'ಚಿಂತಾಸಂತಾಪ' ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಶುದ್ಧತ್ವವನ್ನು ಮತ್ತು ಉರುತ್ವವನ್ನು ಆನಂದ, ದ್ಯುತಿ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಶುದ್ಧಾನಂದಾದಿಗುಣಗಳು ಇವೆಯೆಂಬುದು ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

“ಶುದ್ಧಾನಂದ” ‘ಉರುದ್ಯುತಿ’ ‘ಉರುಬಲ’ ‘ಬಹುಲೌದಾರ್ಯ’
ವಿಶೇಷಣಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಆನಂದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್’ ಇತ್ಯಾದೌ ಪರಿಪೂರ್ಣಾನಂದಸಂವಿಧಾದೇ:, ‘ಅನುಕೃತೇಸ್ತಸ್ಯ ಚ’ ಇತ್ಯಾದಾವುರುದ್ಯುತೇ:, ‘ಅತ್ತಾ’ ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವಸಂಹಾರಕತ್ವಾಧುತ್ಯಾ ಉಬಲಸ್ಯ, ‘ಮುಕ್ತೋಪಸ್ಮೃಪ್ಯವ್ಯಪದೇಶಾತ್’, ‘ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್’ ಇತ್ಯಾದೌ ಮೋಕ್ಷದಾನಾದಿನಾ ಬಹುಲೌದಾರ್ಯಾದಿನಾಮುಕ್ತೇ: ।

‘ಆನಂದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್’ (೧/೧/೧೨)

ಅಭ್ಯಾಸಾತ್ = ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಆನಂದಮಯಃ = ಆನಂದಮಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು, ತತ್ತು = ವಿಷ್ಣುವೇ.

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿತ್ಯನಿರಂತರವಾದ, ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಆನಂದಸ್ವರೂಪನು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಾದಿ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಟೀಕಾಕೃತ್ಪಾದರು ‘ಶುದ್ಧಾನಂದ’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

‘ಉರುದ್ಯುತಿಃ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಅನುಕೃತ್ಯಾಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ಅನುಕೃತೇಸ್ತಸ್ಯ ಚ’ (೧/೩/೨೨)

‘ಕಥಂ ನು ತದ್ವಿಜಾನೀಯಾಂ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಬ್ರಹ್ಮ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅನುಕೃತೇಃ = ಸೂರ್ಯ ಮುಂತಾದವರ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ರಿಯೆಯು ಭಗವಂತನ ಅಧೀನವೆಂದು ಶ್ರುತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ತಸ್ಯ ಚ = 'ತಸ್ಯ ಭಾಸಾ ಸರ್ವಮಿದಂ ವಿಭಾತಿ' (ಭಗವಂತನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಜಗತ್ತು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ.

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಪ್ರಕಾಶಕರಾದ ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿಯು ನಾರಾಯಣನಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅವನ ಅಧೀನವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

‘ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್’ (೧/೨/೯)

ಅತ್ತಾ = ಸರ್ವಸಂಹಾರಕನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ = ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ‘ಸರ್ವ’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಗ್ರಹಿಸಿರುವುದರಿಂದ.

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಾದ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಸಂಹರಿಸುತ್ತಾನೆಂಬ ಮಹಿಮೆಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದನ್ನು ‘ಉರುಬಲ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಬಲವು ಅಪರಿಮಿತವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಅದ್ಭುತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಇದರಂತೆ ಬಹುಲೌದಾರ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಭಗವಂತನ ದೇಹಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವ ಸೂತ್ರವಾಗಿದೆ -

‘ಮುಕ್ತೋಪಸೃಷ್ಯವ್ಯಪದೇಶಾತ್’ (೧/೩/೨)

ಮುಕ್ತರಿಂದ (ಪ್ರಾಪ್ಯ) ಹೊಂದಲ್ಪಡುವವನೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ದ್ಯುಭ್ಯಾನ್ವಾಯತನನು ವಿಷ್ಣುವೇ.

ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್’ (೧/೧/೭)

ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ = ಆತ್ಮೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್ = ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ.
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಭಕ್ತರ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ನಿತ್ಯಸುಖವನ್ನು ಕರುಣಿಸುತ್ತಾನೆಂಬ ಔದಾರ್ಯಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ.

‘ದ್ಯುತಿಬಲ’ ವಿಶೇಷಣದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - एतेन भाष्यस्य ‘गुण’पदस्य वैशेषिकादिप्रसिद्ध्या दुःखादिकं वैदिकप्रसिद्ध्या सत्त्वादिकं वा नार्थ इत्युक्तं भवति । द्युतिबलादेर्गुणत्वं तु ‘गुणाद्वाऽलोकवत्’ इत्यत्र द्वितीये तदनुविधानादिना वक्ष्यत इति भावः ।

ಹೀಗೆ ಟೀಕಾಕೃತ್ಪದರು ಆನಂದ, ಜ್ಞಾನ, ಔದಾರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಭಗವಂತನ ದೇಹಸ್ವರೂಪವಾಗಿವೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವ ಮೂಲಕ ಗುಣಪದದಿಂದ ತಾರ್ಕಿಕರು ಹೇಳುವ ಗುಣಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ತಾರ್ಕಿಕರ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ದುಃಖ, ದ್ವೇಷ ಮೊದಲಾದವೂ ಸಹ ಗುಣಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ವೇದದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಸತ್ವರಜಸ್ವಮೋಗುಣಗಳೂ ಸಹ ಗುಣಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಗುಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪ್ರಕೃತ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಸೂತ್ರ ಹೀಗಿದೆ -

‘ಗುಣಾದ್ವಾಽಲೋಕವತ್’(೨/೩/೨೬)

ವಾ = ಅಥವಾ ಗುಣಾತ್ = ಪ್ರಕಾಶರೂಪಗುಣದಿಂದ ಆಲೋಕವತ್ = ಬೆಳಕಿನಂತೆ, ಗುಣಾತ್ = ಚಿದ್ರೂಪಗುಣದಿಂದ, ಅಣುವಾಗಿದ್ದರೂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಇದೆ.

ಈ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿರುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ‘ದ್ಯುತಿಬಲ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ವೀರ್ಯಾದಿದೇಹಂ’ ವಿಶೇಷಣದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - ननु देहसत्त्वे दुःखादिभोगप्रसङ्गात् ‘दोषवर्जितम्’ इति भाष्योक्तमसत् । ‘करणवच्चेन्न भोगादिभ्यः’ ‘अन्तवत्वम्’ इति वक्ष्यमाणत्वात् ।

ತದಸತ್ವೇ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣೋದೀರ್ಣತಾ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಾ ನ ಯುಕ್ತಾ । ‘ಅಸರ್ವಜ್ಞತಾ ವಾ’ ಇತಿ ಸೂತ್ರಕೃತೈವ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾದಿತ್ಯತಃ - ವೀರ್ಯಾದಿದೇಹಮ್ ಇತಿ ॥ ‘ಅಪ್ರಾಕೃತದೇಹವತ್ವಾತ್ ನ ದುಃಖಾದಿದೋಷಪ್ರಸಂಗಃ’ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ದೇಹವಿದ್ದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ದುಃಖವಿರುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಭಗವಂತನಿಗೆ ದೇಹವು ಇರುವುದಾದರೆ ದುಃಖವೂ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ‘ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್’ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು.

‘ಕರಣವಚ್ಚೇನ್ನ ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ’ (೨-೨-೪೦)

ಸಾಧನಸಮೂಹವು ಕರಣವಚ್ಚೇತ್ = ಶರೀರದಂತೆಯೂ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಂತೆಯೂ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ, ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ = ಸುಖಾದುಃಖಾನುಭವರೂಪವಾದ ಭೋಗ ಜನನಮರಣಾದಿ ದೋಷಗಳಿರುವುದರಿಂದ ನ = ಅದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶರೀರ-ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಜನನ-ಮರಣಗಳು ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

‘ಅಂತವತ್ಪ್ರಸರ್ವಜ್ಞತಾ ವಾ’ (೨-೨-೪೧)

ದೇಹವಿರುವುದಾದರೆ ಅಂತವತ್ಪ್ರಮ್ = ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ವಾ = ಅಥವಾ ದೇಹವಿಲ್ಲದಾದರೆ, ಅಸರ್ವಜ್ಞತಾ = ಸರ್ವಜ್ಞತಾಭಾವ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ.

ಶರೀರವು ಇದೆಯೋ ? ಇಲ್ಲವೋ ? ಶರೀರವಿರುವುದಾದರೆ ನಮ್ಮಂತೆಯೇ ಶರೀರದಷ್ಟೇ ಪರಿಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಕೂಡಲಾರದು. ಶರೀರವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವೂ ಇಲ್ಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶರೀರವಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಶರೀರವಿಲ್ಲದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಜಿಷ್ಣುಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಭಕ್ತರ ಆಪರಾಧಗಳನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ನಿತ್ಯಸುಖವನ್ನು ಕರುಣಿಸುತ್ತಾನೆಂಬ ಔದಾರ್ಯಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ.

‘ದ್ಯುತಿಬಲ’ ವಿಶೇಷಣದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - एतेन भाष्यस्य ‘गुण’पदस्य वैशेषिकादिप्रसिद्ध्या दुःखादिकं वैदिकप्रसिद्ध्या सत्त्वादिकं वा नार्थ इत्युक्तं भवति । द्युतिबलादेर्गुणत्वं तु ‘गुणाद्वाऽलोकवत्’ इत्यत्र द्वितीये तदनुविधानादिना वक्ष्यत इति भावः ।

ಹೀಗೆ ಟೀಕಾಕೃತ್ಪದರು ಆನಂದ, ಜ್ಞಾನ, ಔದಾರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಭಗವಂತನ ದೇಹಸ್ವರೂಪವಾಗಿವೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವ ಮೂಲಕ ಗುಣಪದದಿಂದ ತಾರ್ಕಿಕರು ಹೇಳುವ ಗುಣಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ತಾರ್ಕಿಕರ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ದುಃಖ, ದ್ವೇಷ ಮೊದಲಾದವೂ ಸಹ ಗುಣಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ವೇದದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಸತ್ವರಜಸ್ವಮೋಗುಣಗಳೂ ಸಹ ಗುಣಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಗುಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪ್ರಕೃತ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಸೂತ್ರ ಹೀಗಿದೆ -

‘ಗುಣಾದ್ವಾಽಲೋಕವತ್’(೨/೩/೨೬)

ವಾ = ಅಥವಾ ಗುಣಾತ್ = ಪ್ರಕಾಶರೂಪಗುಣದಿಂದ ಆಲೋಕವತ್ = ಬೆಳಕಿನಂತೆ, ಗುಣಾತ್ = ಚಿದ್ರೂಪಗುಣದಿಂದ, ಅಣುವಾಗಿದ್ದರೂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಇದೆ.

ಈ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿರುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ‘ದ್ಯುತಿಬಲ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ವೀರ್ಯಾದಿದೇಹಂ’ ವಿಶೇಷಣದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - ननु देहसत्त्वे दुःखादिभोगप्रसङ्गात् ‘दोषवर्जितम्’ इति भाष्योक्तमसत् । ‘करणवच्चेन्न भोगादिभ्यः’ ‘अन्तवत्वम्’ इति वक्ष्यमाणत्वात् ।

ತದಸತ್ವೇ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣೋದೀರ್ಣತಾ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಾ ನ युक्ता । ‘असर्वज्ञता वा’ इति सूत्रकृतैव वक्ष्यमाणादित्यतः - वीर्यादिदेहम् इति ॥ ‘अप्राकृतदेहवत्वात् न दुःखादिदोषप्रसङ्गः’ इति भावः ।

ದೇಹವಿದ್ದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ದುಃಖವಿರುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಭಗವಂತನಿಗೆ ದೇಹವು ಇರುವುದಾದರೆ ದುಃಖವೂ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ‘ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್’ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು.

‘ಕರಣವಚ್ಚೇನ್ನ ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ’ (೨-೨-೪೦)

ಸಾಧನಸಮೂಹವು ಕರಣವಚ್ಚೇತ್ = ಶರೀರದಂತೆಯೂ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಂತೆಯೂ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ, ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ = ಸುಖ-ದುಃಖಾನುಭವರೂಪವಾದ ಭೋಗ ಜನನಮರಣಾದಿ ದೋಷಗಳಿರುವುದರಿಂದ ನ = ಅದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶರೀರ-ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಜನನ-ಮರಣಗಳು ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

‘ಅಂತವತ್ತ್ವಮಸರ್ವಜ್ಞತಾ ವಾ’ (೨-೨-೪೧)

ದೇಹವಿರುವುದಾದರೆ ಅಂತವತ್ತ್ವಮ್ = ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ವಾ = ಅಥವಾ ದೇಹವಿಲ್ಲವಾದರೆ, ಅಸರ್ವಜ್ಞತಾ = ಸರ್ವಜ್ಞತಾಭಾವ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ.

ಶರೀರವು ಇದೆಯೋ ? ಇಲ್ಲವೋ ? ಶರೀರವಿರುವುದಾದರೆ ನಮ್ಮಂತೆಯೇ ಶರೀರದಷ್ಟೇ ಪರಿಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಕೂಡಲಾರದು. ಶರೀರವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವೂ ಇಲ್ಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶರೀರವಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಶರೀರವಿಲ್ಲದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಜಿಷ್ಣುಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಭಗವಂತನಿಗೆ ದೇಹವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಭಗವಂತನಿಗೆ ದೇಹವನ್ನೇ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರೇ 'ಅಸರ್ವಜ್ಞತಾ ವಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ವೀರ್ಯಾದಿದೇಹಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ದೇಹವಿರುವುದರಿಂದ ದುಃಖಾದಿದೋಷಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಜನನ-ಮರಣಗಳ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ, ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ.

ಅನೇಕ ಸೂತ್ರಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ತಾಳಿದೆ

ಭಾವದೀಪ: - एतच्च अदृश्यत्वनयगुणसूत्रे 'रूपोपन्यासात्' इत्यत्र सिद्धम्। तथा अन्यभावव्यावृत्तेश्च' इत्यादावपि, तस्यैव 'अरूपवदेव' इत्यत्र तृतीये उपपादयिष्यमाणत्वात् ।

ಈ ವಿಚಾರವು ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣದ 'ರೂಪೋಪನ್ಯಾಸಾಚ್ಚ' (೧/೨/೨೩)

ಈ ಗುಣಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. 'ಯದಾ ಪಶ್ಯ:.....' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ರುಗ್ಮರೂಪವು ಮತ್ತು 'ಅನ್ಯಭಾವವ್ಯಾವೃತ್ತೇಶ್ಚ' (೧-೩-೧೨) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ 'ಅಸ್ಥೂಲೋಽನಣುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥೂಲತ್ವಾದಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ಅರೂಪವದೇವ ಹಿ ತತ್ ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್' (೩-೪-೧೪)' ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನಾದ ಕಾರಣ ಪ್ರಾಕೃತದೇಹರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಕೃತದೇಹವುಳ್ಳ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ದೋಷಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಸಕಲಗುಣ-ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. 'ವೀರ್ಯಾದಿದೇಹಂ' ಎಂಬುದು ಇಷ್ಟು ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾಗಿದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ

ಎರಡನೆಯ ಪಾದ

ಭಾವದೀಪ: - द्वितीयाध्यायार्थस्य 'दोषवर्जितम्' इत्यस्य विवरणं 'चिन्ता' इत्यादि ।

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು 'ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್' ಎಂದು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು 'ಚಿಂತಾಸಂತಾಪ' ಇತ್ಯಾದಿ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಿಂದ ಟೀಕಾಕೃತ್ವಾದರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸಮಾಸ ಹೇಗೆ ?

ಭಾವದೀಪ: - ಲೇಪ: = ಪುಣ್ಯಪಾಪಸಮ್ಬಂಧ: । ಚಿಂತಾದಯೋ ಮುಖಂ ಪ್ರಧಾನಂ
ಯೇಷಾಮಸ್ತೀತಿ ಚಿಂತಾದಿಮುಖರಾ: । ತೇ ಚ ತೇ ಅಶೋಷದೋಷಾ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹ: ।
ಖಮುಖಕುಂಭೇಭ್ಯ: ಇತಿ ಮತ್ವर्थೇ ರ: ।

ಲೇಪ = ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಸಂಬಂಧ. ಚಿಂತಾದಯಃ ಮುಖಂ ಯೇಷಾಂ ಅಸ್ತೀತಿ
ಚಿಂತಾದಿಮುಖರಾಃ, ಚಿಂತಾದಿಮುಖರಾಶ್ಚ ತೇ ಅಶೋಷದೋಷಾಶ್ಚ ಎಂದು ಸಮಾಸ.
ಚಿಂತಾಸಂತಾಪಾದಿಗಳೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಸಕಲದೋಷಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂಬುದು
ಇದರ ಅರ್ಥ. 'ಖಮುಖಕುಂಭೇಭ್ಯಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತ್ವರ್ಥದಲ್ಲಿ ರಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು
ಮುಖರ ಎಂದಾಗಿದೆ.

ಮುಖರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ಯದ್ರಾ 'ಸನ್ಮುಖರಿತಂ ಸದ್ಭಿ: ಪ್ರಧಾನೀಕೃತಮ್' ಇತಿ ದಶಮತಾತ್ಪರ್ಯೋಕ್ತೆ:
ಮುಖರಶಬ್ದ ಎವ ಪ್ರಧಾನವಾಚೀ । ಚಿಂತಾದಿಭಿರ್ಮುಖರಾ: ಧ್ವನಂತ ಇವ ಸ್ಥಿತಾ ಇತ್ಯರ್ಥ
ಇತ್ಯಪ್ಯಾಹು: ।

ಅಥವಾ 'ಮುಖರ'ಶಬ್ದಕ್ಕೇನೇ ಪ್ರಧಾನ ಎಂದರ್ಥ. 'ಸನ್ಮುಖರಿತಂ ಸದ್ಭಿಃ
ಪ್ರಧಾನೀಕೃತಮ್' ಎಂದು ದಶಮಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಖರಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಧಾನ
ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಅರ್ಥ - ಚಿಂತಾಸಂತಾಪಾದಿಗಳೇ ಮುಖ =
ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ರ = ಉಳ್ಳ ಉಳಿದ ದೋಷಗಳು. ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥ -
ಚಿಂತಾಸಂತಾಪಾದಿಗಳೇ ಮುಖರ = ಪ್ರಧಾನವಾಗಿವುಳ್ಳ ಉಳಿದ ದೋಷಗಳು.

ಹೀಗೆ ಮುಖರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡರ್ಥ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಚಿಂತಾದಿಗಳು ಜೋರಾಗಿ ಶಬ್ದ ಮಾಡುವಂತೆ ಇವೆ ಉಳಿದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಕೆಲವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನೇಕ ಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದು

ಭಾವದೀಪ: - 'ಅಧಿಕಂ ತು ಭೇದನಿರ್ದೇಶಾತ್', 'ನ ಕರ್ಮಾವಿಭಾಗಾದಿತಿ ಚೇನ
ಅನಾದಿತ್ವಾತ್', 'ಅಸಮ್ಮಭವಸ್ತು ಸತೋಽನುಪಪತ್ತೇ:' 'ನಾತ್ಮಾಶ್ರುತೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ತಾಭ್ಯ:',
'ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿಭಿಃಚಿಂತಾದಿದೋಷಾಭಾವಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯೇ
ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: ।

'ಅಧಿಕಂ ತು ಭೇದನಿರ್ದೇಶಾತ್' (೨/೧/೨೩)

ಭೇದನಿರ್ದೇಶಾತ್ = ಶ್ರೋತೃತ್ವ ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವವೇ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ತು = ಈ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವಸಮಾನನಲ್ಲ. ಅಧಿಕಂ = ಜೀವನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

'ನ ಕರ್ಮಾನಿಭಾಗಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ ಅನಾದಿತ್ವಾತ್' (೨/೧/೩೬)

ಅನಿಭಾಗಾದಿತಿ ಚೇತ್ = ಕರ್ಮವು ಅಸ್ವತಂತ್ರವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಭಿನ್ನವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾಧೀನವಾದ ಕರ್ಮಾನುಸಾರಫಲ ನೀಡಿದರೆ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಪಕ್ಷಪಾತಾದಿದೋಷಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ, ನ = ಇದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಅನಾದಿತ್ವಾತ್ = ಕರ್ಮಪರಂಪರೆಯು ಅನಾದಿಯಾದ್ದರಿಂದ.

'ಅಸಂಭವಸ್ತು ಸತೋಽನುಪಪತ್ತೇ' (೨/೩/೯)

ಸತಃ = ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ, ಅಸಂಭವಸ್ತು = ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅನುಪಪತ್ತೇಃ = ಅಸತ್ಯನಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ.

'ನಾತ್ಮಾಶ್ರುತೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ತಾಭ್ಯಃ' (೨/೩/೧೭)

ಶ್ರುತೇಃ = 'ತಮಸಿ ವೀರಿನಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಆತ್ಮಾ = ಪರಮಾತ್ಮನು ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಇತಿ ನ = ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಅಶ್ರುತೇಃ = ಅವನ ಲಯವು

ಯಾವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟಲ್ಲದೇ, ತಾಭ್ಯಃ = 'ಸ ನಿತ್ಯೋ ನಿರ್ಗುಣಃ...' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ, ನಿತ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ = ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವವೇ ಶ್ರುತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ.

ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ' (೨/೧/೩೮)

ಸರ್ವಧರ್ಮಉಪಪತ್ತೇಶ್ಚ = ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗುಣಗಳು, ದುಃಖಾದಿ ದೋಷಾಭಾವವೂ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಉಪಪನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ, ಚ = ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರವು ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಸಹ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧವನ್ನು ಶಂಕಿಸಬಾರದು.

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತೆ, ಸಂತಾಪ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ದೋಷಗಳೂ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ದೋಷಪದದಿಂದ ಕರ್ಮವೂ ವಿವಕ್ಷಿತ

भावदीपः - 'न कर्मा' इत्यत्र कर्मणोऽस्वातन्त्र्योक्त्या तल्लेपाभावसिद्धेः। उक्तं च गीताभाष्ये - 'यः कर्माणि नियमयति कथं तत् तं बध्नाति' इति । एतेन तार्किकादिरीत्या रागादिरेव दोषपदार्थ इति भ्रमोऽपास्तः ।

'ನ ಕರ್ಮಾವಿಭಾಗಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ ಅನಾದಿತ್ವಾತ್' (೨/೧/೩೬)

ಅವಿಭಾಗಾದಿತಿ ಚೇತ್ = ಕರ್ಮವು ಅಸ್ವತಂತ್ರವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಭಿನ್ನವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾಧೀನವಾದ. ಕರ್ಮಾನುಸಾರಫಲ ನೀಡಿದರೆ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಪಕ್ಷಪಾತಾದಿ ದೋಷಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ, ನ = ಅದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಅನಾದಿತ್ವಾತ್ = ಕರ್ಮಪರಂಪರೆಯು ಅನಾದಿಯಾದ್ದರಿಂದ.

ಹೀಗೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮದ ಲೇಪವು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಯಃ ಕರ್ಮಾಣಿ ನಿಯಮಯತಿ ಕಥಂ ತತ್ ತಂ ಬಧ್ನಾತಿ' ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಯಾರು ನಿಯಮನ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನನ್ನೇ ಕರ್ಮವು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ? ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತಾರ್ಕಿಕಾದಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ರಾಗಾದಿಗಳಷ್ಟೇ ದೋಷವಾದ ಅರ್ಥವೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ

ಮೂರನೆಯ ಪಾದ

ಭಾವದೀಪ: - ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಸ್ಯ 'ಜ್ಞೇಯಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನೇ ಕರ್ತೃಪಾಯಯೋಗತ್ಯುಪಾಯತ್ವಸ್ಯ ಚೋತ್ಸಯಾ ವಿವರಣಂ ಕ್ರಿಯತೇ - ಸದ್ವಿ: ಇತಿ || ಏತಚ್ಚ 'ಅಸಾರ್ವತ್ರಿಕೀ' 'ಸರ್ವಯಾಪಿ ತು ತ ಏವೋಭಯಲಿಂಗಾತ್' ಇತ್ಯಾದೌ ಸಿದ್ಧಮ್ |

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು 'ಜ್ಞೇಯಮ್' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನೇ ಟೀಕಾಕೃತ್ಪದರು ಸಾಧಕನ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ 'ಸದ್ವಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮೂರನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ಅಸಾರ್ವತ್ರಿಕೀ' (೩/೪/೧೦) :

ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಅಧಿಕಾರವು ಅಸಾರ್ವತ್ರಿಕೀ = ಎಲ್ಲ ಜನರಿಗೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

'ಸರ್ವಥಾಽಪಿ ತು ತ ಏವೋಭಯಲಿಂಗಾತ್' (೩/೪/೩೪)

ಸರ್ವಥಾಽಪಿ = ದೇಶ, ಕಾಲ, ಗುರುಸೇವೆ, ಶ್ರವಣ ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಸಾಧನಗಳಿದ್ದರೂ, ತ ಏವ = ಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯರೇ, ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವರು. ತು = ಆಯೋಗ್ಯರು ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನವೇ ಹೊಂದುವರು: ಏಕೆಂದರೆ ಉಭಯಲಿಂಗಾತ್ = ಇಂದ್ರ-ವಿರೋಚನರ ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾಪ್ರಾಪ್ತಿ. ಈ ಎರಡರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾಪಕಗಳು ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ.

ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಮೇಯವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಯಾರು ಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯರೋ ಅವರೇ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆಂಬ ಸೂತ್ರಗಳ ಆಶಯವನ್ನು ಟೀಕಾರಾರರು 'ಸದ್ವಿಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ವೈರಾಗ್ಯ ಪಾದದ ಸಾರ

ಭಾವದೀಪ: - 'ವೈರಾಗ್ಯ' ಇತಿ ಆद्यಪದಾರ್ಥೋಕ್ತಿಃ । ತತ್ರ ಗತ್ಯಾಗತಿರ್ವಿರಗನರಕಗ
ಭವಾಸಾದಿರ್ವಿರೂಪೋತ್ಪಾದ್ಯಾಽರ್ಥೈರಾಗ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತೇಃ ।

'ವೈರಾಗ್ಯ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಪ್ರಥಮಪಾದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವೈರಾಗ್ಯಪಾದದಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಗತಿ, ಆಗತಿ, ಸ್ವರ್ಗ, ನರಕ, ಗರ್ಭವಾಸ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯವು ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಪಾದದ ಸಾರವನ್ನು ವೈರಾಗ್ಯ ಎಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಕ್ತಿ ಪಾದದ ಸಾರ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಭಕ್ತಿ' ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಪಾದಸ್ಯ । ತತ್ರ ಭಗವನ್ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯೋತ್ಪಾದ್ಯಾ
ಭಕ್ತೇರ್ವಿರೂಪೋತ್ಪಾದ್ಯಾಽರ್ಥೈರಾಗ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತೇಃ ।

'ಭಕ್ತಿ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದ ಸಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಭಕ್ತಿಯು ಭಕ್ತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಉಪಾಸನ ಪಾದದ ಸಾರ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಶ್ರುತಿಮತೀ' ಶ್ರವಣಮನನೇ । 'ನಿಯತಧ್ಯಾನಮ್' ಸ್ವಯಂಯೋಗೋಪಾಸನಮ್
ಇತಿ ತೃತೀಯಪಾದಾರ್ಥಃ ।

'ಶ್ರುತಿಮತೀ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಶ್ರವಣಮನನಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು. 'ನಿಯತಧ್ಯಾನಮ್' ಎಂದರೆ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾದ ಉಪಾಸನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಉಪಾಸನಾಪಾದದ ಸಾರವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಭಾವದೀಪ: - ತತ್ರ ಸರ್ವವೇದಾಂತನಯೇ ಯಥಾಶಕ್ತಿಕೃತ್ಸತ್ವವೇದವಿಷಯಶ್ರವಣಮನನಯೋಃ
ಉಪಸಂಹಾರಾದಿನಯೇಷು ಸ್ವಯಂಯೋಗೋಪಾಸನಸ್ಯ ಚೋಕ್ತೇಃ ।

ಸರ್ವವೇದಾಂತಪ್ರತ್ಯಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಸಮಸ್ತವೇದದ ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಭಾವದೀಪ: - एतेन 'ज्ञानप्रणाड्या एतान्येवोपायो नान्यत् कर्मादि' इति सूचितम् ।

ಉಪಸಂಹಾರಾಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಯೋಗ್ಯೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ ಶ್ರವಣ-ಮನನಾದಿಗಳೇ ಕರ್ತವ್ಯ; ಕರ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲ' ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಭಾವದೀಪ: - 'ज्ञानं साक्षात्कारः, स एव योग उपायः, तस्मात्' इति चतुर्थपादार्थः। तत्र पुरुषार्थनयादौ पुमर्थोपायत्वसिद्धेः ।

ಜ್ಞಾನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ಮೋಕ್ಷ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಚತುರ್ಥಪಾದದಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷಾರ್ಥಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷದ ಉಪಾಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ
ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದ

ಭಾವದೀಪ: - एतेन चतुर्थार्थो 'गम्यम्' इत्येतदपि विवृतम् । प्रणाड्या वैराग्यादिजातज्ञानात् सद्भिर्गम्यं न कर्मात् इति । अत एव अलं सम्यक् मुख्यवृत्त्या असंशयं वा ।

'ಗಮ್ಯಮ್' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನೇ ಟೀಕಾಕೃತ್ಪಾದರು 'ಗಮ್ಯಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದಷ್ಟೇ ಪುರುಷಾರ್ಥವು ದೊರೆಯಲು ಸಾಧ್ಯ; ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಅಲಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ.

‘ವೇದಾಂತವೇದ್ಯಮ್’ ವಿಶೇಷಣದ ಅರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ವೇದಾಂತವೇದ್ಯಮ್’ ವೇದಾನಾಮಂತೋ ನಿರ್ಣಯೋ ಯस्माತ್ ತೇನ
ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ವೇದಮ್ । ‘ಸರ್ವವೇದಾಂತಪ್ರತ್ಯಯಮ್’ ಇತ್ಯತ್ರೈವಾಂತೋ ನಿರ್ಣಯಃ ।

‘ವೇದಾಂತವೇದ್ಯಮ್’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು’ ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ವೇದಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವು
ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೋ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವೇ ವೇದಾಂತ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.
‘ಸರ್ವವೇದಾಂತಪ್ರತ್ಯಯಂ ಚೋದನಾದ್ಯವಿಶೇಷಾತ್’ (೩/೩/೧) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ
ಅಂತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ನಿರ್ಣಯ’ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ಮುಕುಂದಾಭಿಧಮ್’ ವಿಶೇಷಣದ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ಭಾವದೀಪ: - एतेन भाष्योक्तविशेषणानामधिकृतत्वद्योतनमपि फलं
सूचितम् । ‘नारायण’-पदस्य प्रतिपदं ‘ब्रह्म’ इति । तेन ‘ब्रह्मतन्त्रे
नारायणनतिरनुचिता’ इति शङ्काऽपास्ता । अत एव ‘मुकुन्दाभिधम्’
इत्युक्तिः । नारायणमुकुन्दशब्दयोः पर्यायत्वप्रसिद्धेः । वक्ष्यति च
‘ब्रह्मशब्दव्याख्यानं नारायणपदम्’ इति ।

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಣಗಳು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ
ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅಧಿಕೃತತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿವೆ ಎಂಬರ್ಥ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.
‘ನಾರಾಯಣ’ಪದವು ‘ಬ್ರಹ್ಮ’ಪದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನ ನಮಸ್ಕಾರವು ಅನುಚಿತವೆಂಬ ಶಂಕೆಯು
ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ‘ಮುಕುಂದಾಭಿಧಮ್’ ಎಂದು ಟೀಕಾರಾಯರು
ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನಾರಾಯಣ ಹಾಗೂ ಮುಕುಂದಶಬ್ದಗಳು ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳೆಂದು
ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

‘ಅಮಲಂ’ ಪದದಿಂದ ಅದ್ವೈತ ನಿರಾಕರಣೆ

ಭಾವದೀಪ: - ನನ್ವೇವಮುಕ್ತದಿಶಾ ಸವಿಶೇಷಂ ಮುಕ್ತುಂದಾಭಿಧಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಚೇತ್ ತರ್ಹಿ -

ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕರ್ತುಮನಿಶ್ವರಾ: |

ಯೇ ಮಂದಾಸ್ತೇಽನುಕಂಪ್ಯಂತೇ ಸವಿಶೇಷನಿರೂಪಣೈ: ||

ಇತ್ಯದ್ವೈತುಕ್ತದಿಶಾ ಮಂದೋಪಾಸ್ಯಂ ಕಿಮ್? ನೇತ್ಯಾಹ - ಅಮಲಮಿತಿ ||

ಸವಿಶೇಷನಾದ ಮುಕುಂದನನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಅದ್ವೈತಿಗಳೂ ಕೂಡ ‘ಮಂದಜನರು ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಸಮರ್ಥರು. ಸವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮನ ನಿರೂಪಣೆಯಿಂದ ಆ ಮಂದಜನರು ಅನುಕಂಪಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾಗಿದ್ದಾರೆ’ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನೀವು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುವ ಮಂದಜನರಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಿರಾ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ‘ಅಮಲಂ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಮಲ ಪದಕ್ಕೆ ವಿರೂಪ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ನ ವಿಧತೇ ಮಲಂ ಸಂಸಾರಾಖ್ಯಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ತತ್ ಅಮಲಮ್, ಸಂಸಾರನಿವರ್ತಕಂ ಮುಮುಕ್ಷುಪಾಸ್ಯಂ ನ ಮಂದೋಪಾಸ್ಯಮ್’ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ‘ಮಾಯಾಖ್ಯಮಲರಹಿತಮ್’ ಇತಿ ವಾಽರ್ಥ: | ‘ಅಮಲಮ್’ ಇತ್ಯಸ್ಯಾಲಮಮಲಮಿತಿ ವಾಽನ್ವಯ: | ಏತच्च भाष्यस्थनारायणपदस्यमुक्ताश्रयत्वरूपार्थ मभिप्रेत्योक्तम् |

‘ನ ವಿಧತೇ ಮಲಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ತತ್ ಅಮಲಂ’, (ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಮಲವು ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೋ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು) ಎಂದರ್ಥ. ಇಂತಹ ಸಂಸಾರನಿವರ್ತಕನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಮಂದರಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಮಾಯಾ ಎಂಬ ಮಲದಿಂದ ರಹಿತನು ಎಂದರ್ಥ. ಅಲಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಮಲಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಾರಾಯಣಪದಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಾಶ್ರಯತ್ವ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಾರಾಯಣಪದಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಾಶ್ರಯತ್ವ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಹೀಗೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಶ್ರೋತೃಗಳ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ

भावदीपः - एवं वक्ष्यमाणार्थस्यादौ सूचनाच्छ्रोतृशेषमुपयुक्तता भवति।
तथा वक्ष्यमाणदिशा ब्रह्मशब्दव्याख्यानपरतया तस्यैव नम्यत्वोपपादनपरतया
चेदं पद्यं योज्यम् । ग्रन्थगौरवभयात् न प्रपञ्च्यते ॥१॥

ಮುಂದಿನ ಸಮಗ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಶ್ರೋತೃಗಳ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಬಹಳ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿಯೇ ಸಮಗ್ರಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ. ಇಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದಾನೆ. 'ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಗ್ರಂಥಗೌರವದ ಭಯದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ -

(¹) 'ಬ್ರಹ್ಮ ಅಲಂ ವಂದೇ' 'ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಅನ್ವಯ. ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃವಾಚಕಪದವನ್ನೇ ಹೇಳಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ಅಸ್ಮದ್ಭೂತಮಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಏನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದರೆ - ಉತ್ತಮಪುರುಷದಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ಮತ್' ಶಬ್ದವೇ ಉಪಪದವಾಗಿರುತ್ತೆ. ಅಸ್ಮತ್ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸಲಿ ಅಥವಾ ಬಿಡಲಿ ತದರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾದರೆ ಸಾಕು ಉತ್ತಮಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮತ್ ಶಬ್ದವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅಹಂ' ಎಂದು ಕರ್ತೃವಾಚಕಪದವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಶುದ್ಧಾನಂದೋರು' ಇತ್ಯಾದಿ ಪದ್ಯವು ಭಾಷ್ಯದ 'ಗುಣೈಸ್ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ' ಎಂಬ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - 'ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈಃ ಉದೀರ್ಣಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

(೧) ಶ್ರೀ ರಘೂತ್ತಮತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ ಭಾವಬೋಧ ಹಾಗೂ ಶರ್ಕರಾ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿಯ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

‘ಅಮಲಂ’ ಪದದಿಂದ ಅದ್ವೈತ ನಿರಾಕರಣೆ

ಭಾವದೀಪ: - ನನ್ವೇವಮುಕ್ತದಿಶಾ ಸವಿಶೇಷಂ ಮುಕ್ತುಂದಾಭಿಧಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಚೇತ್ ತರ್ಹಿ -

ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕರ್ತುಮನಿಶ್ವರಾ: |

ಯೇ ಮಂದಾಸ್ತೇಽನುಕ್ರಮ್ಯಂತೇ ಸವಿಶೇಷನಿರೂಪಣೈ: ||

ಇತ್ಯದ್ವೈತುಕ್ತದಿಶಾ ಮಂದೋಪಾಸ್ಯಂ ಕಿಮ್? ನೇತ್ಯಾಹ - ಅಮಲಮಿತಿ ||

ಸವಿಶೇಷನಾದ ಮುಕುಂದನನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಅದ್ವೈತಿಗಳೂ ಕೂಡ ‘ಮಂದಜನರು ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಸಮರ್ಥರು. ಸವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮನ ನಿರೂಪಣೆಯಿಂದ ಆ ಮಂದಜನರು ಅನುಕಂಪಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾಗಿದ್ದಾರೆ’ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನೀವು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುವ ಮಂದಜನರಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಿರಾ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ‘ಅಮಲಂ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಮಲ ಪದಕ್ಕೆ ವಿರೂಪ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ನ ವಿಧತೇ ಮಲಂ ಸಂಸಾರಾಖ್ಯಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ತತ್ ಅಮಲಮ್, ಸಂಸಾರನಿವರ್ತಕಂ ಮುಕ್ತೋಪಾಸ್ಯಂ ನ ಮಂದೋಪಾಸ್ಯಮ್’ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ‘ಮಾಯಾಖ್ಯಮಲರಹಿತಮ್’ ಇತಿ ವಾಙ್ಮಯ: | ‘ಅಮಲಮ್’ ಇತ್ಯಸ್ಯಾಲಮಲಮಿತಿ ವಾಙ್ಮಯ: | ಏತಚ್ಚ ಭಾಷ್ಯಸ್ಯನಾರಾಯಣಪದಸ್ಯಮುಕ್ತಾಶ್ರಯತ್ವರೂಪಾರ್ಥ ಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

‘ನ ವಿದ್ಯತೇ ಮಲಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ತತ್ ಅಮಲಂ’, (ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಮಲವು ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೋ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು) ಎಂದರ್ಥ. ಇಂತಹ ಸಂಸಾರನಿವರ್ತಕನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಮಂದರಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಮಾಯಾ ಎಂಬ ಮಲದಿಂದ ರಹಿತನು ಎಂದರ್ಥ. ಅಲಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಮಲಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಾರಾಯಣಪದಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಾಶ್ರಯತ್ವ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಾರಾಯಣಪದಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಾಶ್ರಯತ್ವ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿವರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಹೀಗೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಶ್ರೋತೃಗಳ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ

भावदीपः - एवं वक्ष्यमाणार्थस्यादौ सूचनाच्छ्रोतृशेमुष्यनुकूलिता भवति।
तथा वक्ष्यमाणदिशा ब्रह्मशब्दव्याख्यानपरतया तस्यैव नम्यत्वोपपादनपरतया
चेदं पद्यं योज्यम् । ग्रन्थगौरवभयात् न प्रपञ्च्यते ॥१॥

ಮುಂದಿನ ಸಮಗ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಶ್ರೋತೃಗಳ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಬಹಳ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿಯೇ ಸಮಗ್ರಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ. ಇಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದಾನೆ. 'ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಗ್ರಂಥಗೌರವದ ಭಯದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ -

(¹) 'ಬ್ರಹ್ಮ ಅಲಂ ವಂದೇ' 'ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಅನ್ವಯ. ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃವಾಚಕಪದವನ್ನೇ ಹೇಳಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ಅಸ್ಮದ್ಭೂತಮಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಏನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದರೆ - ಉತ್ತಮಪುರುಷದಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ಮತ್' ಶಬ್ದವೇ ಉಪಪದವಾಗಿರುತ್ತೆ. ಅಸ್ಮತ್ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸಲಿ ಅಥವಾ ಬಿಡಲಿ ತದರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾದರೆ ಸಾಕು ಉತ್ತಮಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮತ್ ಶಬ್ದವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅಹಂ' ಎಂದು ಕರ್ತೃವಾಚಕಪದವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಶುದ್ಧಾನಂದೋರು' ಇತ್ಯಾದಿ ಪದ್ಯವು ಭಾಷ್ಯದ 'ಗುಣೈಸ್ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ' ಎಂಬ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - 'ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈಃ ಉದೀರ್ಣಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

(೧) ಶ್ರೀ ರಘೂತ್ತಮತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ ಭಾವಬೋಧ ಹಾಗೂ ಶರ್ಕರಾ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿಯ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಗುಣೈಸ್ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ ಎಂದರೇನು?

ಇಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಪದಕ್ಕೆ ಏನರ್ಥ? ತಾರ್ಕಿಕಾದಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ದುಃಖಾದಿ-
ಗಳನ್ನೂ ಗುಣಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯವೆನ್ನಬಾರದು. 'ನಿರನಿಷ್ಕೋ ನಿರವದ್ಯಃ' ಎಂಬ
ಶ್ರುತಿಯು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಿದೆ. ಇದನ್ನೇ
'ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ವಿಶೇಷಣವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಸ್ವವಚನವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ವೇದಾಂತಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ
ಸತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳು ಗುಣಪದವಾಚ್ಯವೆನ್ನಬೇಕು. ಆದರೆ 'ಕೇವಲೋ
ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಾಕೃತಗುಣಗಳೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು
ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗುಣಪದದ ಅರ್ಥವು ಜಟಿಲವಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು 'ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಮ್' ಗುಣವಿತಿಷ್ಠನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.
ಇದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನಿಗೂ ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳಿಗೂ ಭೇದವನ್ನು
ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧ. 'ಗುಣಕ್ರಿಯಾದಯೋ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ವರೂಪಂ
ನಾನ್ಯದಿಷ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೂ
ಭಗವಂತನಿಗೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ - ಭಗವಂತನಿಗೆ ದೇಹವಿದೆಯೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಇದೆಯೆಂದರೆ
ಮರಣಾದಿಗಳು ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತದಾದ್ದರಿಂದ ('ಕರಣವಚ್ಛೇನ್ನ ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ'
'ಅಂತವತ್ವಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ) 'ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್'
ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ದೇಹವಿದೆಯೆನ್ನುವ 'ವಿವೃಣುತೇ
ತನೂಂ ಸ್ವಾಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ದೇಹವೇ ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ
ಜ್ಞಾನಸುಖಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಬಾರದ ಕಾರಣ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು
ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಅಂತೂ 'ಗುಣೈಸ್ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ' ಎಂಬ ಆಚಾರ್ಯರ
ಮಾತನ್ನು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ
'ಶುದ್ಧಾನಂದೋರುಸಂವಿದ್ ದ್ಯುತಿಬಲಬಹುಲೌದಾರ್ಯವೀರ್ಯಾದಿದೇಹಮ್'
ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ 'ಗುಣೈಸ್ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ' ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು
ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ ಹಿಂದಿನ ಯಾವ ಗೊಂದಲಗಳೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಅನಂತ

‘ಶುದ್ಧ’ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಕೃತ ಎಂದರ್ಥ. (ಚಂದ್ರಿಕೆಯಂತೆ ಶುದ್ಧಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ್ದು, ಬೇರೆ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂದರ್ಥ). ಇದಕ್ಕೆ ಆನಂದ, ಸಂವಿತ್, ದ್ಯುತಿ, ಬಲ, ಬಹುಲ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. ‘ಉದು’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾದಂತೆ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದ ಆನಂದಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗುತ್ತದೆ. ‘ಬಹುಲ’ ಎಂದರೆ ಬಹಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಔದಾರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾದಂತೆ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದಾಗ ಹಿಂದಿರುವ ಆನಂದಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನ ಶರೀರವೆಂದೂ ಭಗವಂತನ ಶರೀರವಾದರೂ ಅಪ್ರಾಕೃತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಶಂಕೆಗಳೆಲ್ಲ ಪರಿಹಾರವಾದವು.

ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್ ಎಂದರೇನು ?

‘ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಪದಕ್ಕೆ ಏನರ್ಥ? ಒಂದು ವೇಳೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲವು ದೋಷಗಳೆಂದರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯೂ ದೋಷವರ್ಜಿತತ್ವ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಇನ್ನು ‘ವರ್ಜಿತ’ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಏನರ್ಥ? ಪ್ರಾಗಭಾವ ಎಂದಾಗಲೀ ಪ್ರದ್ವಂಸಾಭಾವ ಎಂದಾಗಲೀ ಹೇಳಿದರೆ ಮೊದಲು ಅಥವಾ ಆಮೇಲೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳು ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೋಷಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಅರ್ಥವೂ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ ‘ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್’ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥವೇನು?

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ‘ಚಿಂತಾಸಂತಾಪಲೇಪೋದ್ಭವಮೃತಿಮುಖರಾಶೇಷ ದೋಷಾತಿದೂರಮ್’ ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

‘ಲೇಪ’ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಕರ್ಮಸಂಬಂಧ’ ಎಂದರ್ಥ. ಚಿಂತಾಸಂತಾಪಗಳೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಸಕಲದೋಷಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತದೂರನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿರುವ ‘ಅಶೇಷ’ ಮತ್ತು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

‘ಅತಿ’ಪದಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತದೂರನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಎಲ್ಲ ಶಂಕೆಗಳನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಜ್ಞೇಯಮ್ ಎಂದರೇನು?

‘ಜ್ಞೇಯಮ್’ -- ಈ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವಾದದ್ದು ಯಾವುದು? ಶ್ರವಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ವಿರೋಚನಾದಿಗಳು ಶ್ರವಣವನ್ನು ಮಾಡಿ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಧ್ಯಾನವು ಸಹ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾಂಡವ್ಯಾದಿ-ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಅನರ್ಥವೇ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಗಮನೋಪಾಯವೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವಾದ ಗಮ್ಯತ್ವವೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಸದ್ವಿವೇಕರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿಶ್ರುತಿಮತಿನಿಯತ-ಧ್ಯಾನಜಜ್ಞಾನಯೋಗಾತ್ ಗಮ್ಯಂ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಶ್ರುತಿ = ಶ್ರವಣ, ಮತಿಃ = ಮನನ, ನಿಯತಧ್ಯಾನಂ = ಸ್ವಯೋಗ್ಯೋಪಾಸನೆ (ನಿಯತಧ್ಯಾನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತೃತೀಯಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸರ್ವವೇದಾಂತಪ್ರತ್ಯಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಸಕಲವೇದಗಳ ಶ್ರವಣಮನನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು, ಉಪಸಂಹಾರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಸಾಧನವೆಂದೂ ಕರ್ಮಾದಿ-ಗಳಲ್ಲವೆಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥಪಾದದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.), ಜ್ಞಾನಂ = ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಇವುಗಳೇ ಉಪಾಯವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು’ ಎಂದರ್ಥ.

ವಿರೋಚನಾದಿಗಳು ಅಯೋಗ್ಯರಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಮಾಂಡವ್ಯಾದಿ ಋಷಿಗಳು ಅಯೋಗ್ಯೋಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಆಕ್ಷೇಪವಿಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಉಪಾಯ-ವಿರುವುದರಿಂದ ಗಮ್ಯತ್ವವೂ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮನು ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲ

ಗಮ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವರನ್ನು ಖಂಡಿಸಲು 'ಅಮಲಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಮಲವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನು ಎಂದು ಇದರರ್ಥ. ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವ ಶಬಲಬ್ರಹ್ಮನಾದರೂ ಸಂಸಾರಮೋಚಕನಲ್ಲವೆಂದು ಅವರೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ 'ಮುಕುಂದಾಭಿಧಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ತಾವು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲೆಡೆ ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ 'ವೇದಾಂತವೇದ್ಯಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ.

ಟೀಕೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಗಳಿಗೂ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಸೂತ್ರಪ್ರಮಾಣವಿದೆ

'ಆನಂದೋ ಬ್ರಹ್ಮ' (ತೈತ್ತಿರೀಯ) (ಬ್ರಹ್ಮನು ಆನಂದಸ್ವರೂಪಿ);

'ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕೋ ಬಲಾತ್ಮಕೋ' 'ಭಾರೂಪಃ ಸತ್ಯಕಾಮಃ' 'ದಾತುಃ ಪರಾಯಣಂ' 'ವೀರ್ಯಮನ್ನಾದ್ಯಂ' (ಜ್ಞಾನ, ಬಲ, ಸತ್ಯಕಾಮ, ಪರಾಕ್ರಮ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾನೆ);

'ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ' (ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವವನೇ ಬ್ರಹ್ಮ);

'ಆತ್ಮಾ ವಾಸರೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ಶ್ರೋತವ್ಯೋ ಮಂತವ್ಯೋ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸಿತವ್ಯಃ' (ಬ್ರಹ್ಮದಾರಣ್ಯಕ)

'ಯಮಪ್ಯೇತಿ ಭುವನಂ ಸಾಂಪರಾಯೇ' (ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳು ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೋ);

'ತರತಿ ಶೋಕಮಾತ್ಮವಿತ್' (ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದವನು ದುಃಖದಿಂದ ಪಾರಾಗುತ್ತಾನೆ);

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಥವಾ 'ವೇದಾಂತವೇದ್ಯಂ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ - "ವೇದಗಳ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯವು ಯಾವ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಆಗುತ್ತದೋ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವೇ ವೇದಾಂತವೆನಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ" ಎಂದು. ಅದು ಹೀಗೆ -

'ಆನಂದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್' (೧/೧/೧೨) (= ಪೂರ್ಣಾನಂದ, ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನ)

'ಅನುಕೃತೇಸ್ತಸ್ಯ ಚ' (೧/೩/೨೨) = ದ್ಯುತಿ

'ಅತ್ಯಾಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್' (೧/೨/೯) = ವೀರ್ಯ, ಬಲ (ಸರ್ವಸಂಹರ್ತೃತ್ವದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ)

'ಮುಕ್ತೋಪಸೃಪ್ಯ ವ್ಯಪದೇಶಾತ್' (೧/೩/೨) (ಮೋಕ್ಷದಾತೃತ್ವದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ).

'ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್' (೧/೧/೭) =

'ಗುಣಾದ್ವಾಽಽಲೋಕವತ್' (೨/೩/೨೬) = ದ್ಯುತಿಬಲಾದಿಗುಣ

'ರೂಪೋಪನ್ಯಾಸಾತ್' (೧/೨/೨೩); 'ಅನ್ಯಭಾವವ್ಯಾವೃತ್ತೇಶ್ಚ' (೧/೨/೨)
'ಅರೂಪವದೇವ' (೩/೨/೧೪) = ಅಪ್ರಾಕೃತದೇಹವತ್ತ್ವ;

'ಅಧಿಕಂ ತು ಭೇದನಿರ್ದೇಶಾತ್' (೨/೧/೨೩) = ಚಿಂತಾಸಂತಾಪಾದ್ಯಭಾವ

'ನ ಕರ್ಮಾವಿಭಾಗಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ ಅನಾದಿತ್ವಾತ್' (೨/೧/೩೬) = ಕರ್ಮಲೇಪಾಭಾವ
ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

'ಅಸಂಭವಸ್ತು ಸತೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ' (೨/೩/೯) = ಉತ್ಪತ್ತಿಭಾವ

'ನಾತ್ಮಾಶ್ರುತೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ತಾಭ್ಯಃ' (೨/೩/೧೭) 'ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ'
(೨/೧/೩೮) (ಅತೋ ದೋಷಾಭಾವಃ) = ಮರಣಾಭಾವ

'ಅಸಾರ್ವತ್ರಿಕೇ' (೩/೪/೧೦) = ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತೆ

ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ಪ್ರಥಮಪಾದ = ವೈರಾಗ್ಯ, ದ್ವಿತೀಯಪಾದ = ಭಕ್ತಿ; ತೃತೀಯಪಾದ
= ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ನಿರಿದ್ಯಾಸನಗಳು; ಚತುರ್ಥಪಾದ = ಜ್ಞಾನ

'ಪುರುಷಾರ್ಥೋಽತಃ ಶಬ್ದಾದಿತಿ ಬಾದರಾಯಣಃ' (೩/೪/೧) = ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ
ಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರದತ್ವ

ಹೀಗೆ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೂ
ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಿದೆ. ಮತ್ತು ಸೂತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ
ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದರ್ಥ. ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಮೊದಲು ಸಂಕ್ಷೇಪಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು

ಹೀಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿದ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕವಿವರಣರೂಪವಾಗಿ ಟೀಕೆಯ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕವು ಹೊರಟಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಟೀಕೆಯ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬಹುದು. 'ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಸ್ತಾರಾಭ್ಯಾಂ ಹಿ ಪ್ರವದಂತಿ ಮನೀಷಿಣಃ' ಎಂಬಂತೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಿಷಯವನ್ನು ಮೊದಲು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಅನಂತರ ವಿಶದವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಟೀಕಾರಾಯರೂ ಕೂಡ ಆಚಾರ್ಯರ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಪದಗಳಿಂದ ಮೊದಲು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ; ಅನಂತರ 'ಶುದ್ಧಾನಂದೋರು' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - 'ಗುಣೈಃಸರ್ವೈರದೀರ್ಣಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. 'ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಅಮಲಮ್' ಎಂದು, 'ಜ್ಞೇಯಮ್' ಎಂಬುದನ್ನು 'ವೇದಾಂತವೇದ್ಯಮ್' ಎಂದು, 'ಗಮ್ಯಮ್' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಮುಕುಂದಾಭಿಧಮ್' ಎಂದು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ 'ಶುದ್ಧಾನಂದೋರು' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ, ಅಮಲಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ 'ಚಿಂತಾಸಂತಾಪ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ, 'ವೇದಾಂತವೇದ್ಯಮ್' ಮತ್ತು 'ಮುಕುಂದಾಭಿಧಮ್' ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೇ 'ಸದ್ಭಿವ್ಯರ್ಥಾಗ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದು. ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ, ದೋಷವರ್ಜಿತತ್ವ, ಜ್ಞೇಯತ್ವ, ಗಮ್ಯತ್ವಗಳನ್ನು ಟೀಕೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಅನಂತರ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ, ಅಮಲಂ, ಮುಕುಂದಾಭಿಧಮ್, ವೇದಾಂತವೇದ್ಯಮ್ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪದಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸುವಂತೆ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ, ನಿರ್ದೋಷತ್ವ, ಜ್ಞೇಯತ್ವ, ಗಮ್ಯತ್ವಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತಿವೆ. ವೇದಾಂತವೇದ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ನಾರಾಯಣಪದದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬಹುದು - ದೋಷವಿಲ್ಲದ ವೇದಗಳು 'ನಾರಾ' ಎನಿಸಿವೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ವೇದ್ಯನಾಗಿ ಆಶ್ರಯನಾದ್ದರಿಂದ ವೇದಾಂತವೇದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಹೀಗೆ ಟೀಕೆಯ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಬಗೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಲಾಭವಾಯಿತು. 'ಚಿಂತಾಸಂತಾಪ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ 'ಅಮಲಮ್' ಎಂಬುದರಿಂದಲೂ ಹೇಳಿದಂತಾಗಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಶಂಕಾಪಿತಾಚಿಯೂ ಗರ್ಭಸ್ಥಾವದಿಂದಲೇ ನಾಶವಾಯಿತು. ಮೂರು ಬಗೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ 'ಅಮಲಮ್' ಎಂಬ ಪದವು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರಥಮಪದ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಘುಗಿಯಿತು.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನಾರಾಯಣಂ ನತ್ವಾ' ಎಂದಿದೆ. ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮವಂದೇ' ಎಂದಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಏನು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ ಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕವು ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಂತೆ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಮಂಗಳಪದ್ಯವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸಕಲಗುಣ-ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಗುಣೈಸ್ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ವಿವರಣೆಯನ್ನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿ 'ಶುದ್ಧಾನಂದೋರುಸಂವಿದ್ಯುತಿಬಲ-ಬಹುಲೌದಾರ್ಯವೀರ್ಯಾದಿದೇಹಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.^(೧) ಇಲ್ಲಿ ಆನಂದವನ್ನು 'ಶುದ್ಧ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅರ್ಥವೇನು? ಒಂದು ವೇಳೆ ದುಃಖಾದಿಗಳ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದ್ದೆಂಬ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದರೆ ಮುಂದಿನ 'ಚಿಂತಾದಿದೋಷಗಳಿಂದ ದೂರನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದಲೇ ಈ ಅರ್ಥ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶುದ್ಧಪದಕ್ಕೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು? ಎಂದರೆ 'ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ್ದು ಬೇರೆ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲದ್ದು' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಶುದ್ಧ ಎಂಬುದನ್ನು ಆನಂದ, ಸಂವಿತ್, ಬಲ, ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೊರತು

(೧) ಶುದ್ಧ ಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಚಾರ ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು. ಅನೇಕ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಹಾಗೂ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ಕೇವಲ ಇದೊಂದು ದಾರಿ.

ಮುಕುಂದನಿಗಾಗಲೀ ದೇಹಕ್ಕಾಗಲೀ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬಾರದು. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ 'ದೋಷಾತಿದೂರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ.

'ಆನಂದಾದೇಃ ಶುದ್ಧತ್ವಂ ನಾಮ ಸಾಂತತ್ವಸಾತಿಶಯತ್ವಾದಿರಾಹಿತ್ಯಮ್' "ಆನಂದವು ಶುದ್ಧವೆಂದರೆ 'ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ್ದು ಇತರ ಯಾವುದೇ ಆನಂದಗಳಿಗೆ ಕಡಿಮೆಯಲ್ಲದ್ದು' ಎಂದು ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಮಾತು.

ಶುದ್ಧ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ನಮಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೋಷವಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂಬರ್ಥವೇ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಸ್ವರಸವಾದ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ದುಃಖಾದಿದೋಷವಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು, ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಬೇರೆ ಕೆಲವರು ದುಃಖಾದಿದೋಷವಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ಎರಡು ಬಗೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಪ್ರಕೃತ ವಿಮರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ.

'ಶುದ್ಧಾನಂದೋರುಸಂವಿತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಆನಂದವನ್ನು ಶುದ್ಧವೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ದುಃಖಾದಿದೋಷವಿಲ್ಲದ್ದು' ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದರೆ ಮುಂದಿನ 'ಚಿಂತಾಸಂತಾಪ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣದಿಂದಲೇ ಇದು ತಿಳಿಯುವಾಗ. ಪುನಃ ಅದನ್ನೇ ಶುದ್ಧಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದರೆ, ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳಿದಂತಾಗಿ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಶುದ್ಧಶಬ್ದವೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಈ ದೋಷದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಆನಂದಾದೇಃ ಶುದ್ಧತ್ವಂ ನಾಮ ಸಾಂತತ್ವಸಾತಿಶಯತ್ವಾದಿರಾಹಿತ್ಯಮ್' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಚಿಂತಾಸಂತಾಪ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಭಗವಂತನ ಆನಂದವು ದುಃಖಾದಿದೋಷಗಳಿಲ್ಲದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ಆನಂದಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲ ಇತರ ಯಾವುದೇ ಆನಂದಗಳಿಗೂ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಶುದ್ಧಶಬ್ದವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ 'ಚಿಂತಾಸಂತಾಪ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಹೇಳಿದ ಹೊಸದೊಂದು ದೋಷದ ಅಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಶುದ್ಧಶಬ್ದವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈಗ ಪುನರುಕ್ತಿಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪುನರುಕ್ತಿಯು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ದೋಷವೇ ಅಲ್ಲ. ಅವನ ಆನಂದವೂ ಶುದ್ಧ. ಭಗವಂತನು ಶುದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಪೂರ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ, ಹೊರತು ಪುನರುಕ್ತಿಯಿಂದ ಯಾವ ಹಾನಿಯೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಆನಂದವು ದುಃಖಾಸಂಭಿನ್ನ ಎಂದರೆ ಏನು ತಪ್ಪು? ಇನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಶುದ್ಧತ್ವಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ನಾಮ ಸಾಂತತ್ವಸಾತಿಶಯತ್ವಾದಿರಾಹಿತ್ಯಮ್' ಎಂದೇಕೆ ಹೇಳಿದರು? ಎಂದರೆ. 'ದುಃಖಾಸಂಭಿನ್ನ' ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅರ್ಥ. 'ಸಾಂತತ್ವಸಾತಿಶಯತ್ವಾದಿರಾಹಿತ್ಯಮ್' ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಾಗ ಯಾವ ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ ಭಾವಬೋಧಕಾರರು. ಈ ಎರಡೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಆಪಾತತಃ ವಿರೋಧ ತೋರುತ್ತದೆ. ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಿದರೆ ಇಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ದುಃಖಾಸಂಭಿನ್ನತ್ವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದುಃಖವೈಯಧಿಕರಣ್ಯ ಎಂದರ್ಥ. ದುಃಖವೈಯಧಿಕರಣ್ಯವು ಎರಡುವಿಧ. ೧) ದುಃಖಾನಧಿಕರಣವೃತ್ತಿತ್ವಂ, ೨) ದುಃಖಾಧಿಕರಣಾವೃತ್ತಿತ್ವಮ್ ಎಂದು.

ರಾಯರು ದುಃಖಾನಧಿಕರಣಾವೃತ್ತಿತ್ವರೂಪವಾದ ದುಃಖಾಸಂಭಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಭಾವಬೋಧಕಾರರು ದುಃಖಾಧಿಕರಣ ಅವೃತ್ತಿತ್ವರೂಪದ ದುಃಖಾಸಂಭಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದುಃಖಕ್ಕೆ ಅಧಿಕರಣರಾದವರು ಬ್ರಹ್ಮದಿದೇವತೆಗಳು. ಅವರಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಆನಂದವು ಅವೃತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತ ಆನಂದವು ಉಳಿದ ಯಾವುದೇ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರಲಾರದು, ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂತಹ ದುಃಖಾಸಂಭಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹ ದುಃಖಾಸಂಭಿನ್ನತ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಶುದ್ಧಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಹುದು. 'ಸಾಂತತ್ವಸಾತಿಶಯತ್ವಾದಿ-ರಾಹಿತ್ಯಂ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಬಹುದು. ಈಗ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ ಭಾವಬೋಧಕಾರರು. ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಎರಡೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಕೆಲವು ಅವರ್ವಾಚೀನವಿದ್ವಾಂಸರು ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ "ತತ್ರ ಯದಿ ಶುದ್ಧತ್ವಂ ದುಃಖಾಸಂಭಿನ್ನತ್ವಮ್ ತದಾ ಚಿಂತಾದಿದೋಷದೂರಮಿತ್ಯನೇನ ಗತಾರ್ಥಮತ ಆಹ ಆನಂದಾದೇರಿತಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ದೋಷವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿಲ್ಲ. ಭಗವಂತನನ್ನು ಎಷ್ಟು ಬಾರಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದರೂ ಅದರಿಂದ ಪುಣ್ಯವೇ ಅಧಿಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ದೋಷವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ಅದರ ಫರಿಹಾರವು ಅಸಾಧ್ಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಂತತ್ವಸಾತಿಶಯತ್ವವೂ ಸಹ ಒಂದು ದೋಷವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ದೋಷವು 'ಚಿಂತಾಸಂತಾಪ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣದಿಂದಲೇ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಸಾಂತತ್ವಾದಿದೋಷಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಪುನಃ

ಶುದ್ಧ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವೆನ್ನುವರು.

ಆದರೆ ಇವರ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಭಾವದೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಇದೇ ಮಾತು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಎರಡನ್ನೂ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನೇ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಚಿಂತಾಸಂತಾಪ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತುಗಳಿಂದ ದುಃಖಾದಿದೋಷಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ಸಾಂತತ್ವಸಾತಿಶಯತ್ವ' ಎಂಬ ದೋಷವನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಶುದ್ಧಶಬ್ದವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅಥವಾ 'ಭಗವಂತನ ಅನಂದವು ದೋಷವಿಲ್ಲದ್ದು' ಎಂದು ಶುದ್ಧ ಶಬ್ದವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಚಿಂತಾಸಂತಾಪ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. (ವಿಶೇಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ) ಅಥವಾ ಸಂಸಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅನಂದವಿದೆಯೋ ಅದು ದುಃಖಾದಿದೋಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವ ಅನಂದವು ಅಂತಹದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಶುದ್ಧಶಬ್ದವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸಂಸಾರಿಗಳಿಗೆ ರೋಗರುಜಿನಾದಿ ದುಃಖಗಳಿವೆ. ಇಂತಹ ದುಃಖಗಳು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಚಿಂತಾಸಂತಾಪ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ದುಃಖಮಿತ್ತಿವಾದ ಅನಂದವು ದೇವರಿಗಿಲ್ಲ, ದುಃಖವೂ ಭಗವಂತನಿಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಎರಡು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ನಾವು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಾದ ವೈಯರ್ಥ್ಯದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಯರ ಮಾತೂ ಸಹ ಈಗ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಭಾವಬೋಧಕ್ಕೂ, ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವೂ ಸಹ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು.^(೧)

(೧) ಭಾವರತ್ನಕೋಶಕಾರರು ವಿಮರ್ಶಿಸಿದ ಶುದ್ಧತ್ವ ಪರಿಷ್ಕಾರ ಬಲು ಸ್ವರಸ. ನೇರವಾಗಿ ಇದನ್ನು ಓದಿಯೇ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು.

एवं चात्रानन्दस्य संविदो द्युतेर्बलस्यौदार्यस्य वीर्यस्यादिशब्दगृहीतानां शौर्यैर्धैर्यसौन्दर्य-
सौकुमार्यमाधुर्यगाम्भीर्यचातुर्यकारुण्यतारुण्यादीनां च शुद्धत्वं विशेषणम् । शुद्धत्वं च
शुचित्वम्, केवलत्वं इतरानन्दसंविदादाविव दोषविशेषसम्भिन्नत्वाभावः । दोषाश्च
सान्तत्वसातिशयत्वसादित्वसंवृद्धिक्षयवत्वोत्पत्त्यमानदुःखाज्ञानादिस्वाम्यनुभवगोचरता-
योग्यत्वास्फुटत्वादयः । तत्रानन्दे ह्यसान्तत्वासादित्वविवक्षया प्राकृतवैषयिकानन्दात्
उत्पत्त्यामानदुःखस्वाम्यनुभवगोचरत्वाभावविवक्षयाहप्राकृतसौषुप्तिकानन्दात् दुःखस्वाम्यनुभव-

ಗೋಚರತಾಯೋಗ್ಯತ್ವಾಭಾವಸವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯತ್ವಾಭಾವವಿವಕ್ಷಯಾ ಮುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಿವಸ್ವರೂಪಾನಂದಾತ್ ಅತಿಶಯತ್ವಾತಿ-
 ಸ್ಫುಟತ್ವವಿವಕ್ಷಯಾ ರಮಾನಂದಾಚ್ಚ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಂ ವಿಭಾವಿತಮ್ । ಉಶಬ್ದೋ ವಿಪುಲಾರ್ಥಸ್ಸನ್ ಸ್ವಪರಗತಶೇಷ-
 ವಿಶೇಷವಿಷಯಕತ್ವರೂಪವೈಪುಲ್ಯಮಗಾಧತ್ವಂ ಸಂವಿಚ್ಛದ್ವಿತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಆಹ । ದ್ರುತೇರುತ್ವಂ ಸಕಲಪ್ರಕಾಶಕತ್ವ-
 ಮನ್ಯನಿಷ್ಠದ್ರುತಿನಿಯಾಮಕತ್ವಂ ಚ । ಬಲಸ್ಯೋರ್ತವಮಪರಿಚ್ಛಿಜ್ಜತ್ವಂ, ಪರಬಲಾಭಿಭಾವಕತ್ವಂ, ಬಲದೇವತಾದಿ-
 ನಿಷ್ಠಬಲನಿಯಾಮಕತ್ವಂ ಪರಬಲಪರಿಭಾವ್ಯತ್ವಾಭಾವಶ್ಚೇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ । ಊರ್ಣತೇರ್ಮಯೋಽವಯವತ್ವೇನ
 ಸ್ವಾಧಾರದೇಶಮಾಚ್ಛಾದಯತಿ ವ್ಯಾಪ್ರೋತೀತಿ । 'ಊರ್ಣಜ್ ಆಚ್ಛಾದನೆ' ಇತ್ಯತ 'ಊರ್ಣೋತೇನು ಲೋಪಶ್ಚ'
 ಇತ್ಯನುವೃತ್ತೌ 'ಮಹತಿ ಹಸ್ವಶ್ಚ' ಇತಿ ಕುಪ್ರತ್ಯಯಃ ಇತಿ ವೈಷ್ಯಾಕರಣೈರ್ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತತ್ವಾತ್ । ತದಿದಮುಕ್ತವ್ಯಂ
 ಸಾಂತತ್ವಸಾತತಿಶಯತ್ವಸಾದಿತವ್ಯಾಜ್ಞಾನಾದಿಸ್ವಾಮ್ಯನುಭವಗೋಚರತಾಯೋಗ್ಯತ್ವಸವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯತ್ವಾದಿದೋಷರಹಿತ-
 ರೂಪಾತ್ ಶುದ್ಧತ್ವಾದನ್ಯದೇವ ಸಂವಿಧಿ ದ್ರುತೌ ಬಲೇ ಚ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ಅೌದಾರ್ಯವೀರ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣಸಮರ್ಪಕೋ
 ಬಹುಲಶಬ್ದಶ್ಚ ಬೃಹತೇ ವರ್ಧತ ಇತಿ ಬಹು । ಬಹುನ್ ಲಾತ್ಯಾದತೇ 'ಲಾ ಆದಾನೇ' 'ಆತೋಽನುಪಸರ್ಗೇ ಕಃ' ಇತಿ
 ಕಪ್ರತ್ಯಯೇ ನಿಷ್ಪನ್ನಃ ಪ್ರಭೃತಾರ್ಥಃ । ಪ್ರಭೃತತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಚುರತ್ವಾಪರಪರ್ಯಾಂ ಸಾಂತತ್ವಾದಿದೋಷರಹಿತತ್ವಲಕ್ಷಣಾತ್
 ಶುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಉಕ್ತೋರ್ತವಾಚ್ಛಾನ್ಯದೇವ' ಇತಿ ಚಂದ್ರಿಕಾಮಿಪ್ರಾಯಃ ಆನಂದೋಽಸಂವಿದ್ಯುತಿಬಲಬಹುಲೌದಾರ್ಯ-
 ವೀರ್ಯಾಣಿ ಆದಯೋ ಯೇಷಾಮ್ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ । ತತಃ ಶುದ್ಧಾಶ್ಚ ತೇ ಆನಂದವೀರ್ಯಾದಯಶ್ಚೇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ ।
 ವೀರ್ಯಾದೀತ್ಯನಂತರಂ ಗುಣಶಬ್ದಃ ಸಂಯೋಜನೀಯಃ । ವೀರ್ಯಾದಿಗುಣಾ ಏವ ದೇಹೋ ಯಸ್ಯ ತತ್ತಥೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ ।
 ತಥಾ ಚ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ 'ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಮ್' ಇತಿ । ಅನೇನ ಚೇದಂ ನಿರಸ್ತಮ್ । ನಾರಾಯಣಸ್ಯ
 ದೇಹಭಾವೇ ತಸ್ಯ ಬುದ್ಧಾವನಾರೂಢಸ್ಯ ವಂದನಕರ್ಮತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ಸಂವಿಧಾದಿಗುಣಾಯೋಗಶ್ಚ । ದೇಹಸದ್ಭಾವೇ ಚ
 ದುಃಖಾಜ್ಞಾನಾದಿದೋಷಾನುಸಂಜ್ಞಾತಿರೀತಿ । ಅಸ್ತೇವ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ದೇಹಃ । ತೇನ ವಂದನಕರ್ಮತ್ವಸಂವಿಧಾದಿ-
 ಗುಣೋದೀರ್ಣತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ । ತಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಯಾನಂದಸಂವಿಧಾದಿಗುಣಮಾತ್ರತ್ವೇನ ದುಃಖಾಜ್ಞಾನಾಧನನುಷಂಜ್ಞೇತಿ
 ತಾತ್ಪರ್ಯಾತ್ । 'ಅರೂಪವದೇವ ಹಿ ತತ್ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾಕೃತದೇಹವತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷಿಧ್ಯ
 ಅಪ್ರಾಕೃತದಿವ್ಯಮಂಜಲವಿಗ್ರಹಶಾಲಿತ್ವಮ್ 'ಆಹ ಚ ತನ್ಮಾತ್ರಮ್' 'ದರ್ಶಯತಿ ಚಾಯೋ ಅಪಿ ಸ್ಮರ್ಯತೇ' ಇತಿ
 ಸ್ತೋತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚ ಭಗವಾನ್ ಸ್ತೋತ್ರಕಾರಃ । ಯದಪಿ 'ಆನಂದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್' ಇತಿ
 ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯಾದಿಮಸ್ತೋತ್ರಾನುಸಾರಾತ್ 'ಪೂರ್ಣಾನಂದಃ' ಇತಿ ಸಂಕ್ಷೇಪಭಾಷ್ಯಾಧಾನುಗುಣ್ಯಾಚ್ಚ ಪೂರ್ಣಾನಂದೋಽಸಂವಿದಿತಿ
 ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ತಥಾಪಿ ರಮಾನಂದೇ ಮುಕ್ತಾನಂದೇ ಚ ಪೂರ್ಣತ್ವಮಸ್ತೀತಿ ತದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಭಗವದಾನಂದೇ
 ಸಿದ್ಧಿಚೇದಿತ್ಯತಃ ಶುದ್ಧತ್ವೇನಾನಂದಾದಿವಿಶೇಷಿತಃ । ರಮಾನಂದಾದೇಶ ಸಾತಿಶಯತ್ವಾಸ್ಫುಟತ್ವಾದಿಕಲ್ಪಿತತ್ವೇನ
 ಶುದ್ಧತ್ವಾಭಾವಾತ್ ತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರೀತಿ ಭಾವೇನೈವಮುಕ್ತಮ್ । ಅತ್ರ ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷಿತಾನಂದಪ್ರದೋಪಾಸನಾ -
 ಗೋಚರಾನಂದಸ್ಯ 'ಆನಂದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್' ಇತಿ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯಾದಿಮಸ್ತೋತ್ರೇ ಸ್ತೋತ್ರಕೃತೋಪಾತತ್ವಾತ್ ಸ
 ಏವಾದೌ ಗೃಹಿತಃ । ಸೋಽಪ್ಯನುಭವಪದವೀಮನಾರೂಢೋ ನ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ ಇತಿ ತದನುಭವೋಽಪಿ ಸಾಧಕಲಿಪ್ಸಾಗೋಚರಃ ।

‘ಶುದ್ಧಾನಂದೋರಸಂವಿದ್ ದೃತಿಬಲಬಹುಲೌರ್ಧಾರ್ಯ ವೀರ್ಯಾದಿ ದೇಹಮ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಮಾಸ - ಶುದ್ಧತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣ ಮಾಡಿದರೆ ‘ಆನಂದಾದಿ: ದೇಹ: ಯಸ್ಯ ಸ: ಆನಂದಾದಿದೇಹ: ಶುದ್ಧಶ್ಚಾಸೌ ಆನಂದಾದಿದೇಹಶ್ಚ ಶುದ್ಧಾನಂದಾದಿದೇಹ:’ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ, ಆದರೆ ‘ದೋಷಾತಿದೂರಂ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶುದ್ಧನೆಂದು ತಿಳಿಯುವಾಗ ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳಿದರೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಶುದ್ಧತ್ವವನ್ನು ದೇಹದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣ ಮಾಡಿದರೆ; ‘ಆನಂದಾದಿ: ದೇಹ: ಯಸ್ಯ ಸ: ಆನಂದಾದಿದೇಹ:; ಶುದ್ಧ: ಆನಂದಾದಿದೇಹ: ಯಸ್ಯ ಸ:’ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ. ಆದರೆ ದೇಹವು ಆನಂದರೂಪವೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ಶುದ್ಧವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪುನರುಕ್ತಿ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಆನಂದವೇ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶುದ್ಧತ್ವವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. ‘ಶುದ್ಧ: ಆನಂದಾದಿ: ಯಸ್ಯ ಸ:’ ಎಂದು; ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉರುತ್ವಾದಿಗಳು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿವೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಈ ಶುದ್ಧತ್ವವು ದುಃಖಾಸಂಭಿನ್ನತ್ವರೂಪವಲ್ಲ. ‘ದೋಷಾತಿದೂರಂ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದಲೇ ಆ ವಿಷಯವು ತಿಳಿದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಸಾಂತತ್ವಸಾತಿಶಯತ್ವ-ರಾಹಿತ್ಯರೂಪ’ವಾದದ್ದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನವು ಸಕಲವಸ್ತು ವಿಷಯಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಉರುತ್ವಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ‘ಕೊನೆಯಲ್ಲದ್ದು ಇತರ ಯಾವುದೇ ಆನಂದಗಳಿಗೆ ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲದ್ದು’ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಶುದ್ಧತ್ವ ವಿಶೇಷಣದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಂತಹ ಶುದ್ಧತ್ವವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ‘ಶುದ್ಧಾನಂದೋರು’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಶುದ್ಧಶಬ್ದವು ಅನೇಕವಿಧದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶುದ್ಧತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣ ಮಾಡಿದರೆ ಹೀಗೆ ವಿಗ್ರಹ - ‘ಆನಂದಾದಿ: ದೇಹ: ಯಸ್ಯ ಸ: ಆನಂದಾದಿದೇಹ: ಶುದ್ಧಶ್ಚಾಸೌ ಆನಂದಾದಿದೇಹಶ್ಚ ಶುದ್ಧಾನಂದಾದಿದೇಹ:’

ತಲ್ಲಿಪ್ತಾ ಚ ಜ್ಞಾನವತ್ಪಾಪಾಸನಾಮಂತರಾ ನ ಪೂರ್ಯತ ಇತಿ ತಲ್ಲಾಭಾಯ ಸಂವಿದೋಕ್ತಿಃ । ಏವಮನ್ಯೋಕ್ತಿ-
ಪ್ರಯೋಜನಮೂಹನೀಯಮ್ । ಶುದ್ಧತ್ವಮುಕ್ತವಂ ಬಹುತ್ವಂ ಚ ಪೂರ್ವೋತ್ತರತ್ರ ಚ ಆಕರ್ಷಾನ್ಯುಕರ್ಷಾಭಿಮಾನಂದಾದಿ-
ಸರ್ವಗುಣವಿಶೇಷಣಮಿತ್ಯಾಹುಃ । ಅನೇನ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯ - ಲಬ್ಧಾನಂತನಿರತಿಶಯಾನಂದಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಮಯ-
ವಿಗ್ರಹಶಾಲಿತವಂ ಗುಣೈಸ್ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಾಮಿತಿ ಭಾಷ್ಯಾಭಿ-ಸಂಹಿತಂ ವಿವೃತಮ್” ಇತಿ ।

ಎಂದು. ಆದರೆ 'ದೋಷಾತಿದೂರಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶುದ್ಧನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳಿದರೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸಕಲದೋಷವಿವರ್ಜಿತತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು 'ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್' ಎಂದು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಚಿಂತಾಸಂತಾಪಲೇಪೋದ್ಭವಮೃತಿಮುಖರಾಶೇಷದೋಷಾತಿದೂರಮ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಚಿಂತಾಸಂತಾಪಲೇಪ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಲೇಪ ಪದವು ಬೇಡ. ಏಕೆಂದರೆ ಚಿಂತಾಸಂತಾಪ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ದೂರನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ಲೇಪ ಪದವು ಅನಾಶ್ವಕ. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು 'ಲೇಪಃ = ಪುಣ್ಯಪಾಪಸಂಬಂಧಃ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಇಲ್ಲಿ ಲೇಪ ಶಬ್ದವು ಚಿಂತಾಸಂತಾಪಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುತ್ತಿತ್ತು ಆದರೆ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಗಳ ಸಂಬಂಧವೆಂಬ ಬೇರೆ ದೋಷವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಿಂತೆ, ಸಂತಾಪ, ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಸಂಬಂಧ, ಇತ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ದೂರನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಜ್ಞೇಯಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೇ 'ಸದ್ಭಿರ್ವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿಶ್ರುತಿಮತಿ ನಿಯತಧ್ಯಾನಜಜ್ಞಾನಯೋಗಾತ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅಪಾತತಃ ತೋರುವ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಶ್ರುತಿ ಎಂದರೆ ಶ್ರವಣ, ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮತಿ = ಜ್ಞಾನ, ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನವು ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಯತವಾಗಿದೆಯೋ, ಅಂತಹ ನಿಯತವಿಷಯಕವಾದದ್ದು ಧ್ಯಾನ, ಧ್ಯಾನ ಎಂದರೆ ಆಲೋಚನಾತ್ಮಕವಾದ ಮನನ. ಆ ಮನನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವಂತಹದ್ದು ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ. ಇಂತಹ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭಗವಂತನು ಗಮ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು. ಅಥವಾ 'ಶ್ರುತಿ' ಎಂದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವೇದ, 'ಮತಿ' ಎಂದರೆ 'ಬುದ್ಧಿ' ಎಂದು ಅಪಾರ್ಥವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭವಿದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಶ್ರುತಿಮತಿ = ಶ್ರವಣಮನನೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಅಪಾರ್ಥವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭವಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿ = ಶ್ರವಣ, ಮತಿ = ಮನನ,

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಜನಕವಾಗಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವಂತಹದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಧ್ಯಾನಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಯೋಗಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಯೋಗಶಬ್ದದಿಂದ 'ಯೋಗಃ ಸನ್ನಹನೋಪಾಯೇ' ಎಂಬ ಕೋಶದಂತೆ ಸನ್ನಹನ ಉಪಾಯ ಎಂಬರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗ ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ. ಪ್ರಕೃತ ಉಪಾಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಸಂಬಂಧ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮನು ಗಮ್ಯನಾಗಲು ಜ್ಞಾನದ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದಲೂ ಗಮ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ', ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. 'ಜ್ಞಾನಯೋಗಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಹೊಂದಲು ಜ್ಞಾನವೇ ಉಪಾಯ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಉಪಾಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

'ಅಮಲಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ದೋಷವಿಲ್ಲದ್ದು' ಎಂಬರ್ಥವು ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ದೋಷಾತಿದೂರಂ' ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಅಮಲಂ ಮುಮುಕ್ಷುಷಾಸ್ಯಂ' ಎಂದು ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಮಾಯಾ ಎಂಬ ಮಲರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನು ಮಂದರಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ಅಮಲಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ 'ನ ವಿದ್ಯತೇ ಮಲಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಃ ಅಮಲಃ, ತಂ ಅಮಲಂ' ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಯಾರಿಗೆ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ದೋಷವೇ ಇಲ್ಲವೋ, ಅಂತಹವನನ್ನು ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಬಡವನು ಶ್ರೀಮಂತನನ್ನು ಆರಾಧನೆ ಮಾಡುವಂತೆ ಸಂಸಾರದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಸಂಸಾರ ಇಲ್ಲವೆನಿಸ್ಸೇ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಧೀಶತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರು ಮತ್ತೊಂದು ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ - ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದವನನ್ನು ಇಷ್ಟನಾದವನನ್ನು ಅಧಿಕೃತನಾದವನನ್ನು ಅವಶ್ಯ ನಮಿಸಬೇಕು. ಇವು ಮೂರು ನಮ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಧರ್ಮಗಳು. ಈ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ೧) ಬ್ರಹ್ಮ ೨) ಅಮಲಂ ೩) ಮುಕುಂದಾಭಿಧಂ ೪) ವೇದಾಂತಾಭಿಧಂ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳ ವಿವರಣರೂಪವಾಗಿ ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ತತ್ವನಿರ್ಣಯದ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ವಿಶ್ವಸ್ಯೋದಯಮಾತನೋತಿ ತದನು ತ್ರಾಣಂ ವಿಧತ್ತೇ ಪುನಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ತಂ ದೇವಂ ಪಿತರಂ ಪತಿಂ ಗುರುತಮಂ ವಂದೇ ರಮಾವಲ್ಲಭಂ' ಎಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ದೇವಂ, ಪತಿಂ ಪಿತರಂ ಗುರುತಮಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಇರುತ್ತವೋ ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲೂ ಸಹ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದರೆ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ

ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ನಮೃತ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇದನ್ನು 'ಶುದ್ಧಾನಂದೋರುಸಂವಿದ್' ದ್ಯುತಿಬಲಬಹುಲೌದಾರ್ಯವೀರ್ಯಾದಿದೇಹಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳು ಬರುತ್ತವೆಯೋ ಅಂತಹವನಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳೂ ಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು 'ಅಮಲಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದೆ ಹೀಗೆ ವಂದ್ಯತ್ವಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪದೋಕ್ತವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಅಮಲಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಹೊರಟಿದೆ. 'ಅಮಲಂ' ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದ ದೋಷವಿದೂರತ್ವವನ್ನೇ 'ಚಿಂತಾಸಂತಾಪಲೇಪೋದ್ಭವಮೃತಿಮುಖರಾಽಶೇಷದೋಷಾತಿದೂರಮ್' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

ಮುಖರ ಎಂಬಲ್ಲಿನ 'ರ' ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು - ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮತ್ಸರ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ರ' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ 'ಮೊದಲಾದವು' ಎಂದರ್ಥ. ಮತ್ಸರ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ರ' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ 'ವಾಚಾಳಿ' ಎಂದರ್ಥ. 'ವಾಚಾಳಿ' ಎಂಬರ್ಥವು ಪ್ರಕೃತ ಅಸಂಗತವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲೇ 'ರ' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮೊದಲಾದವು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ನಮೃತ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮ ಅಧಿಕೃತತ್ವ. ಈ ಅಧಿಕೃತತ್ವವನ್ನು 'ವೇದಾಂತವೇದ್ಯಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ನಾರಾಯಣನು ಸಮಗ್ರ ವೇದಾಂತಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನಾದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇದನ್ನೇ 'ಸದ್ಭಿವ್ಯೇರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿಶ್ರತಿಮತಿನಿಯತಧ್ಯಾನಜಙ್ಘಾನ-ಯೋಗಾತ್' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿಪದವು ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸದಲ್ಲಿದೆ. ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸದಲ್ಲಿ 'ವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು. 'ಭಕ್ತಿ ವೈರಾಗ್ಯ' ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ದ್ವಿತೀಯಪಾದದ ೨೯ನೆಯ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಕೆಲವು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಇರಲೇಬೇಕಾದ ಕೆಲವು ನಿಯಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ - 'ಅಲ್ಪಾಚ್' ಉಳ್ಳಂತಹ ಶಬ್ದಗಳು 'ಘ' ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶಬ್ದಗಳು. ಅಜಾದಿಯಾದ ಶಬ್ದಗಳು, ಅಜಂತವಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಬರುತ್ತವೆ. ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧವಖದಿರೌ, ಹರಿಹರೌ, ಇಂದ್ರಾಗ್ನೀ, ಹೀಗೆಯೇ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕು. ಭಕ್ತಿಶಬ್ದವು 'ಅಲ್ಪಾಚ್' ಉಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ.

'ಘ್ರ'ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಕ್ತಿವೈರಾಗ್ಯ ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. 'ವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು.

ಉತ್ತರ - 'ಧರ್ಮಾದಿಷು ಅನಿಯಮಃ' ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ 'ವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಧರ್ಮಾದಿಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ (೨.೨.೩೧) ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಧರ್ಮಾದಿಷು ಅನಿಯಮಃ' ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಧರ್ಮಾದಿಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಪದವೇ ಮೊದಲಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. 'ಧರ್ಮಾರ್ಥ' ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅಥವಾ 'ಅರ್ಥಧರ್ಮ', ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. 'ಗುಣವೃದ್ಧಿ' ಎಂದು ಅಥವಾ 'ವೃದ್ಧಿಗುಣ' ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅದರಂತೆ 'ವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿ' ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು ತಪ್ಪಿಲ್ಲ.

ನಮೃತ್ವಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮ 'ಇಷ್ಟತ್ವ'. ಇದನ್ನು 'ಮುಕುಂದಾಭಿದಂ' ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವು ಸಮಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುವಂತಹವನು ಮುಕುಂದನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ನಮಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಇಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ. 'ಮುಕುಂದಾಭಿದಂ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಇಷ್ಟತ್ವವನ್ನೇ 'ಗಮ್ಯಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಸಾರ್ಥಕವು ಅತ್ಯಂತ ಸಮಂಜಸವೂ ಆಗಿವೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರಥಮ ಪದ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಮುಗಿಯಿತು.

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ (ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಸಮರ್ಥನೆ)

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ಯಾಚಾಮಂದರಲೋಲಿತಾದ್ ಯತ ಉದೈದಿಚೇಂದ್ರಿರಾ ನಿಜೇಃ

ಜಾತೋ ಭಾರತಪಾರಿಜಾತಸುತಃ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಮೃತಮ್ |

ಆಸೀತ್ತನ್ತ್ರಪುರಾಣಸನ್ಮಣಿಗಣೋ ಜಾತಃ ಶುಕೇಂದ್ರಃ ಸದಾ

ಸೌಖ್ಯಂ ವ್ಯಾಸಸುಧಾನಿಧಿರ್ಭವತು ಮೇ ಭೂತೈ ಸತಾಂ ಭೂತಿದಃ || ೨ ||

ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವು ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೆಂಬ ಮಂದರಪರ್ವತದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆವಾಗೆ ಸಾತ್ವಿಕವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು, ಮಹಾಭಾರತವೆಂಬ ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷವು, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೆಂಬ ಅಮೃತವು,

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಪಂಚರಾತ್ರ ಹಾಗೂ ಪುರಾಣಗಳೆಂಬ ಉತ್ತಮಮಣಿಗಳು, ಶುಕಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಚಂದ್ರ, ಇವುಗಳ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವಾಯಿತು. ಇಂಥ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವು ಹೇಗೆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಬೇಡಿದ ಐಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೀಡಿತೋ ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವೂ ಸಹ ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಸದ್‌ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದ ಐಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಗುರುಗಳು ಯಾರು?

ಭಾವದೀಪ: - 'गुरुंश्च' इत्यत्र को गुरुः? कथं च तस्य गुरुत्वम्? इत्यतस्तद्? विवृण्वन् व्याचिख्यासितभाष्यमूलसूत्रप्रामाण्यं च सूचयन् मङ्गलान्तरमाचरति - याश्चा इति ॥ 'सदा भूत्यै भवतु' इत्यन्वयः । तन्त्रम् = पञ्चरात्रम् । ब्रह्मतर्कोपीत्येके ।

ಗುರುಗಳು ಯಾರು? ಅವರ ಲಕ್ಷಣವೇನು? ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ತಾವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾ ಮತ್ತೊಂದು ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯನ್ನು 'ಯಾಚ್ಛಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಸದಾ ಭೂತ್ಯೈ ಭವತು' (ನಿರಂತರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡಲಿ) ಎಂದು ಅನ್ವಯ. ತಂತ್ರಮ್ ಎಂದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರ. ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವೂ ಸಹ ತಂತ್ರವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಧ ಪ್ರಮಾಣ್ಯವಿದೆ

ಭಾವದೀಪ: - अत्र यत 'उदैद्विद्येन्द्रि' इत्यनेन वक्तॄणामनुकूल्यम्, 'निजैः' इत्यादिना श्रोत्रानुकूल्यम्, 'याश्चा' इत्यादिना प्रसङ्गानुकूल्यं च दर्शयता, 'वक्तृश्रोतृप्रसङ्गीनां यदाप्तिरनुकूलता' इत्यनुव्याख्यानोक्तासिमूलता सूत्राणां सूचिता। 'ब्रह्मसूत्र'पदेन ब्रह्मपरश्रुतिव्याख्यानरूपत्वात् श्रुतिमूलत्वं न्यायं युत्पादकत्वाद् युक्तिमूलत्वं च सूचयता -

आसिम्बूलतया चैव श्रुतिम्बूलतया तथा ।

युक्तिम्बूलतया चैव प्रामाण्यं त्रिविधं महत् ॥

इत्यनुव्याख्यानोक्तत्रिविधप्रामाण्यं स्मारितमिति चन्द्रिकायामेव व्यक्तम्।

‘ಉದ್ವಿಧ್ಯೇಂದಿರಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥ- ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಸೂಚಿತವಾಗಿ ವಕ್ರಾನುಕೂಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ‘ನಿರ್ಜರೈಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ತತ್ವಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಗಿ ಶ್ರೋತ್ರಾನುಕೂಲ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ‘ಯಾಚ್ಛಾ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಸಂಗಾನುಕೂಲ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅನುಕೂಲ್ಯಗಳಿರುವುದರಿಂದ ‘ವಕ್ಯಶ್ರೋತೃಪ್ರಸಕ್ತೀನಾಂ ಯದಾಪ್ತಿರನುಕೂಲತಾ’ ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತಿನಂತೆ ಆಪ್ತಿಮೂಲತ್ವವನ್ನು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಪದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವವನ್ನು, ಸೂತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ನ್ಯಾಯವ್ಯುತ್ಪಾದಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯುಕ್ತಿಮೂಲತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ -

ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತಯಾ ಚೈವ ಯುಕ್ತಿಮೂಲತಯಾ ತಥಾ ।

ಶ್ರುತಿಮೂಲತಯಾ ಚೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತ್ರಿವಿಧಂ ಮಹತ್ ॥

೧) ಆಪ್ತಿಮೂಲಕವಾಗಿ ೨) ಯುಕ್ತಿಮೂಲಕವಾಗಿ ೩) ಶ್ರುತಿಮೂಲಕವಾಗಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಮೂರುವಿಧವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಪದವು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಇದನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕಾರಾಯರು ನೀಡಿದ ಹೊಲಿಕೆಗಳು

भावदीपः - कामिताखिलदातृत्वसाम्यात् विद्येन्द्रितत्वेन,
नानाप्रवर्षोपेतत्वात् नानाशाखोपबृंहितत्वाद्वा भारतं पारिजातत्वेन,

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಜರಾಮೃತಿನಿವೃತ್ಯುಪಾಯತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮಮೃತತ್ವೇನ, ನಾನಾತತ್ವಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಾದಿನಾ ಪುರಾಣಾನಿ ಮಣಿಗಂಠತ್ವೇನ ತತ್ವೋಪದೇಶೋಪಾಹ್ಲಾದಕತ್ವಾತ್ ಶುಕ ಇಂದ್ರತ್ವೇನೋಕ್ತ ಇತಿ ಯಾವತ್ ।

एवं रूपेण भूतिदः शास्त्रप्रभवत्वादिना गुरुश्चेति भावः ।

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಹೋಲಿಕೆಗಳು ಬಹಳ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣಗಳಾಗಿವೆ.

ವಿದ್ಯೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಸಕಲ ಇಷ್ಟದಾತೃತ್ವವೆಂಬ ಸಮಾನಗುಣವಿದೆ; ಮಹಾಭಾರತ ಹಾಗೂ ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ನಾನಾಪರ್ವಗಳಿಂದ (= ಶಾಖೆಗಳಿಂದ) ಕೂಡಿರುವಿಕೆ ಎಂಬ ಸಮಾನಗುಣವಿದೆ; ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಹಾಗೂ ಅಮೃತಗಳಲ್ಲಿ ಅಜರಾಮರಣಹೇತುತ್ವವೆಂಬ ಸಮಾನಗುಣವಿದೆ; ಪುರಾಣಗಳು ಹಾಗೂ ಮಣಿಸಮೂಹಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವು; ಶುಕಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಭಾಗವತ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರರಲ್ಲಿ ಆಹ್ಲಾದಕರತ್ವವು; ವೇದವ್ಯಾಸರು ಹಾಗೂ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಭೂತಿಪ್ರದತ್ವ ಎಂಬ ಸಮಾನ ಧರ್ಮವಿದೆ.

‘सतां’ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ತಪ್ಪಲ್ಲ

भावदीपः - ‘सम्प्रदानत्वाभावात् सम्बन्धसामान्ये सताम् इति षष्ठी । बहुमानपूर्वकं स्वस्वत्वत्यागेन परस्वत्वापादनस्थल एव सम्प्रदानसञ्ज्ञा’ इत्यभियुक्तव्याख्यानात् । अत एव सम्प्रदानमिति गुरुसञ्ज्ञा अन्यथा टि-
घु-भादिव-ल्लघ्वीमेव तां कुर्यात् ।

‘सतां’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯು ಸಂಬಂಧಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಸಂಪ್ರದಾನ-ಸಂಜ್ಞೆಯು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಚತುರ್ಥೀವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆದರದಿಂದ ಎಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಸ್ವಾಮಿತ್ವವನ್ನು ಆಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಅಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ‘ಟಿ’ಘು’ ಇತ್ಯಾದಿಯಂತೆ ಲಘುಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳದೆ ಸಂಪ್ರದಾನಮ್ ಎಂಬ ಗುರುಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಂತೆ ಸ್ಮೃತಿಗಳೂ ಪ್ರಮಾಣ

ಭಾವದೀಪ: - ಇದಂ ಚ ಪಥಂ 'ದ್ವಾಪರೇ' ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪಮ್ । ತತ್ರ ಸೂತ್ರೋಪಲಕ್ಷಿತತನ್ತ್ರಪುರಾಣಾದೇರ್ಪ್ಯಾಸಿಮೂಲತ್ವಾದಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರತೌಲ್ಯೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಕ್ತಿಯಾ 'ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೇ ಭಾಷ್ಯೇ ಚ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ಮೃತಿನಾಮುದಾಹರಣಮುಪಪಾದಿತಂ ಭವತಿ । ಸ್ಮೃತಿಗಾಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಮೂಲತ್ವಂ ಚ 'ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಃ ಪञ್ಚಮೋ ವೇದಾನಾಂ ವೇದಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ತತ್ವನಿರ್ಣಯಾಽಪ್ಯುಕ್ತಿಯಾ ಧ್ಯೇಯಮ್ । ವಿಸ್ತೃತಮೇತತ್ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ, 'ತತ್ತ್ವೋಕ್ತಮ್' ಇತಿ ಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವಸರೇ ॥೨॥

ಈ ಪದ್ಯವು 'ದ್ವಾಪರೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಪಂಚರಾತ್ರ ಪುರಾಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಆಪ್ತಿಮೂಲತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು 'ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉಪಪಾದಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಮೂಲತ್ವವನ್ನು 'ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಃ ಪಂಚಮೋ ವೇದಾನಾಂ ವೇದಃ' ಎಂಬ ತತ್ವನಿರ್ಣಯದ ಮಾತಿನಂತೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ 'ತಚ್ಚೋಕ್ತಂ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ -

ಆಚಾರ್ಯರ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ 'ಗುರೂಂಶ್ಚ ನತ್ವಾ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಯಾಞ್ಞಾ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಟೀಕಾರಾಯರು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಥವಾ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

‘ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಎಂಬ ಮಂದರಪರ್ವತದಿಂದ ಮಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಾಗ ಯಾವ ವಿದ್ಯಾ ಎಂಬ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವೋ ಅಂತಹ’ ಎಂದು ಅನ್ವಯ. ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯವಾದ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ ಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾ ಸೂತ್ರಕಾರರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಉಪಮಾನ - ಉಪಮೇಯ

‘ಭೂತ್ಯೈ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭೂತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸಂಪತ್ತು’ ಎಂದರ್ಥ. ಪುರಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ‘ವಿದ್ಯಾ’ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೇವಲ ವೇದವನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ಎರಡು ಬಾರಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ (=ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ) ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮ = ವೇದಸಮೂಹವಿದೆಯೋ ಅದರ ಸೂತ್ರಗಳೆಂದರೆ ವೇದಾರ್ಥವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣೀಭೂತವಾದ ನ್ಯಾಯನಿಬಂಧನ-ರೂಪ ವಾಕ್ಯಗಳೆಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಆವೃತ್ತಿ ಬೇಡ. ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಸಮೂಹ. ಅವುಗಳ ಸೂತ್ರವೆಂದರೆ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ ನಿರ್ಣಾಯಕನ್ಯಾಯ-ನಿಬಂಧನರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದರ್ಥ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಹೋಲಿಕೆಗಳು ಬಹಳ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣಗಳಾಗಿವೆ.

ಉಪಮೇಯ

↓

ವಿದ್ಯೆ

ಭಾರತ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ

ಪುರಾಣಗಳು

ಶುಕಾಚಾರ್ಯರು

ವೇದವ್ಯಾಸರು

ಉಪಮಾನ

↓

ಲಕ್ಷ್ಮೀ

ಪಾರಿಜಾತ

ಅಮೃತ

ಮಣಿಸಮೂಹ

ಚಂದ್ರ

ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ

ಜಿಜ್ಞಾಸಾರ್ಥಕರಣ (೧-೧-೧)

ಸಾಧಾರಣಗುಣ

↓

ಸಂಪತ್ಕರತ್ವ

ಅಶೇಷಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರದತ್ವ

ಅಜರಾಮರಣಹೇತುತ್ವ

ಅನೇಕ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಕತ್ವ

ಆಹ್ಲಾದಕರತ್ವ

ಐಶ್ವರ್ಯಪ್ರದತ್ವ

ವೇದಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾರಣ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ 'ಉದ್ಯತ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವು ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿದಂತೆ ವ್ಯಾಸರೂ ಸಹ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಂತಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು 'ಸತಾಂ ಭೂತಿದಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

‘ಸತಾಂ’ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ಸಾಧುವಾಗಿದೆ

ಪ್ರಶ್ನೆ - ‘ಸತಾಂ’ ಎಂದು ಹೇಗಾಗುತ್ತೆ? ‘ಸದ್‌ಭ್ಯಃ’ ಎಂದಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆ ಬಂದು ‘ಚತುರ್ಥಿ ಸಂಪ್ರದಾನೇ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಚತುರ್ಥಿ ವಿಭಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ‘ವಿಪ್ರಾಯ ಗಾಂ ದದಾತಿ’ ಎಂದಾದಂತೆ ‘ಸದ್‌ಭ್ಯಃ ಭೂತಿದಃ’ ಎಂದಾಗಬೇಕು. ‘ಸತಾಂ’ ಎಂಬ ಷಷ್ಠಿಯು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತೆ.

ಉತ್ತರ - ಇಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠಿಯೇ ಬರಬೇಕು ಹೊರತು ಚತುರ್ಥಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪಾಣಿನಿಯು ಸಂಪ್ರದಾನ ಎಂಬ ದೀರ್ಘವಾದ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ‘ಟಿ’ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ಲಘುಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೂ ದೀರ್ಘವಾದ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಏನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ? ಎಂದರೆ ‘ಸ್ವಸ್ವತ್ವತ್ಯಾಗಪೂರ್ವಕವಾದ ಪರಸ್ವತ್ವಪಾದಕವೆಂಬ ದಾನವು ಎಲ್ಲಿರುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಷ್ಟೇ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು; ಬೇರೆ ಕಡೆ ಹೇಳಬಾರದು’ ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ‘ರಜಕಸ್ಯ ವಸ್ತ್ರಂ ದದಾತಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಬಂಧಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠಿವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದು ‘ರಜಕಸ್ಯ’ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಸ್ವತ್ವತ್ಯಾಗಪೂರ್ವಕ ಪರಸ್ವತ್ವಪಾದಕರೂಪವಾದ ಸಂಪ್ರದಾನ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಚತುರ್ಥಿ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಬಂಧ-ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠಿವಿಭಕ್ತಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಗುರುನಮಸ್ಕಾರದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣ್ಯಸಮರ್ಥನೆ

‘ವ್ಯಾಸ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಂತಹ ವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಗುರುತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ‘ಗುರೂಂಶ್ಚ’ ಎಂಬ ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತನ್ನು

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

‘ಉದ್ಭವೋದಿರಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಸೂಚಿತವಾಗಿ ವಕ್ರಾನುಕೂಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ‘ನಿರ್ಜರೈಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ತತ್ವಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಗಿ ಶ್ರೋತ್ರಾನುಕೂಲ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ‘ಯಾಚ್ಛಾ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಸಂಗಾನುಕೂಲ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ‘ವಕ್ತೃಶ್ರೋತೃಪ್ರಸಕ್ತೀನಾಂ ಯದಾಪ್ತಿರನುಕೂಲತಾ’ ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತಿನಂತೆ ಆಪ್ತಿಮೂಲತ್ವವನ್ನು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಪದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆ ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವವನ್ನು, ಸೂತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ಯುಕ್ತಿಮೂಲತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ

ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತಯಾ ತೇನ ಯುಕ್ತಿಮೂಲತಯಾ ತಥಾ |

ಶ್ರುತಿಮೂಲತಯಾ ಚೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತ್ರಿವಿಧಂ ಮಹತ್ ||

ದೃಶ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಮ್ ||

ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ೧) ಆಪ್ತಿಮೂಲಕವಾಗಿ ೨) ಯುಕ್ತಿ-ಮೂಲಕವಾಗಿ ೩) ಶ್ರುತಿಮೂಲಕವಾಗಿ ಮೂರುವಿಧವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರೂ ವಿಧವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿದೆ. (ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ವಿಶದವಾಗಿದೆ). ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ತಂತ್ರಪುರಾಣಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ಆಪ್ತಿಮೂಲತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಪರಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಸಮಾನ-ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ತಂತ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸುವ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಆಪ್ತಿ-ಮೂಲತ್ವವನ್ನು ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳುವುದು ಸುಲಭ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವ ಹಾಗೂ ಯುಕ್ತಿಮೂಲತ್ವಗಳು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಆಚಾರ್ಯರು ತತ್ವನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ‘ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಃ ಪಂಚಮೋ ವೇದಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ವೇದಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ 'ತಚ್ಚೋಕ್ತಮ್' (ತಚ್ಚೋಕ್ತಂ ಸ್ಯಾಂದೇ ಎಂಬ ಉಪೋದ್ಘಾತದಲ್ಲಿ) ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವಾಗ ಈ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಪರಮಪ್ರಮಾಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯವೂ ಪರಮಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದು ಅತ್ಯಂತಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

'ಸ್ತೋಃ ಶುಭನಾಶುಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಯಾಚ್ಛಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಇಕಾರವು ಆದೇಶವಾಗಿ ಬಂದರೆ 'ಯಾಚ್ಛಾ' ಎಂದಾಗಬೇಕು. 'ಯಾಚ್ಛಾ' ಎಂದು ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆ? ಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ 'ಯಜೇರ್ಯಜ್ಞಃ ಯಾಚೇರ್ಯಾಚ್ಛಾ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ಯಾಚ್ಛಾಮೋಘಾವರಮಧಿಗುಣೇ ನಾಥಮೇ ಲಬ್ಧಕಾಮಾ' ಎಂದು ಕಾಳಿದಾಸನು ಮೇಘದೂತದಲ್ಲಿ ಯಾಚ್ಛಾ ಎಂದೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇನ್ನೂ ಅನೇಕಪ್ರಯೋಗಗಳು ಯಾಚ್ಛಾ ಎಂದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತ್ವವನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ.⁽¹⁾

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಪುನಃ ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕ ಏಕೆ? 'ಶ್ರೇಯಾಂಸಿ ಬಹುವಿಘ್ನಾನ್' ಎಂಬಂತೆ ಅನೇಕ ಮಂಗಳಾರಣೆ ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದರೆ "ವ್ಯಾಸೋ ಭವತು ಮೇ ಭೂತ್ಯೈ" ಎಂದಷ್ಟೇ ಸಾಕು. ದೀರ್ಘವಾದ ಮಂಗಳಾರಣೆ ಏಕೆ? ಮತ್ತು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಸಮರ್ಥನೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಏನು? ಎಂದರೆ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಮೂಲವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಾದ ಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಯಾವಾಗ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೋಂದರೆ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೂ ಮೂಲವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾದಾಗ ಮಾತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೂ ಮೂಲವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೂ ಟೀಕೆಗೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಟೀಕಾರಾಯರು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರಪ್ರಮಾಣ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ವಿಶೇಷಣಗಳೂ ಸಾರ್ಥಕಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

(1) ಇದು ಕೇವಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಚಾರ.

ಸೂತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿರುವ ವಕ್ರಾದ್ಯಾನುಕೂಲವನ್ನು ಅನೇಕ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಸಮರ್ಥನೆಗೆ ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವ ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿಮೂಲತ್ವಗಳು ಅನಿವಾರ್ಯ. 'ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾವ್ಯುತಂ' ಎಂಬ ಪದವೇ ಇವರಡನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು ಎಂದರ್ಥ. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವುಗಳು ಶ್ರುತಿಗಳು. ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ತಂತ್ರದಿಂದ ಎರಡು ಬಾರಿ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮ = ಶ್ರುತಿ ಸಮೂಹಗಳು, ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡುವ ಯಾವ ಸೂತ್ರಗಳು ಇವೆಯೋ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೇನೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಸಿದ್ಧವತ್ ಕೃತ್ಯ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಈ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಸ್ವತಃ ಯುಕ್ತಿರೂಪಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಯುಕ್ತಿಮೂಲತ್ವವೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ದ್ವಿತೀಯಪದ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಮುಗಿಯಿತು.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ (ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಿತ್ಯಸಮರ್ಥನೆ)

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ಸ್ವಾಂತಧ್ವಾಂತನಿಕ್ಕೃತನೆ ಜಿತಮಹಾವೈಕರ್ಮತಾಂಶುಗ್ರಂಜಂ

ನಿರ್ದೋಷಂ ಜಿತಚಂದ್ರಚಂದ್ರಿಕಮಲಂ ತಾಪತ್ರಯೋನ್ಮೂಲನೇ |

ಗಾಮ್ಭೀರ್ಯಂ ಜಿತಸಿಂಧುರಾಜಮಮಿತಂ ಭಾಷ್ಯಂ ಯದಾಸ್ಯಾಮ್ಬುಜಾದ್

ಆವಿರ್ಭೂತಮಮಂದಬೋಧಭಗವತ್ಪಾದಾನು ಪ್ರಪಂಚೇಽಥ ತಾನ್ || ೩ ||

ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಬಾಹ್ಯವಾದ ಅಂಧಕಾರವನ್ನಷ್ಟೇ ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವು ಒಳಗಿನ ಅಜ್ಞಾನಾಂಧಕಾರವನ್ನೂ ನಾಶಪಡಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದಿದೆ. ಚಂದ್ರನು ಬೆಳದಿಂಗಳ ಮೂಲಕ ಬಾಹ್ಯವಾದ ತಾಪವನ್ನಷ್ಟೇ ಪರಿಹರಿಸಿದರೆ ಭಾಷ್ಯವು ತಾಪತ್ರಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಚಂದ್ರನ ಚಂದ್ರಿಕೆಯನ್ನೂ ಗೆದ್ದಿದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಭಾಷ್ಯವು ದೋಷರಹಿತವಾಗಿದೆ. ಗಾಂಭೀರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಗೆದ್ದಿದೆ. (ಅನೇಕ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಸಮುದ್ರವು ಬೃಹತ್ ಆಗಿದ್ದರೂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಪರಿಮಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಭಾಷ್ಯವು ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಅರ್ಥದಿಂದೊಳಗೂಡಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿದೆ). ಹೀಗೆ ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಭಾಷ್ಯವು ಯಾರ ಮುಖಾರವಿಂದದಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆಯೋ; ಅಂತಹ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ ಪಾದರನ್ನು ಅನನ್ಯವಾಗಿ ಶರಣು ಹೊಂದುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಕೆಯೇ ಇಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - भाष्यस्य व्याख्येयत्वप्रयोजकसफलत्वगम्भीरत्वादि दर्शयन् भाष्यकृतं प्रणमति - स्वान्तेति ॥ अलम् = समर्थम् । 'निकृन्तने' इत्यत्राप्यन्वेति ।

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯವು ಮಹತ್ಪ್ರಯೋಜನದಾಯಕವಾಗಿದೆ. ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಬಹಳ ಇದೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾ ಭಾಷ್ಯಕಾರರನ್ನು 'ಸ್ವಾಂತಧ್ವಾಂತ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಅಲಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. 'ನಿಕೃಂತನೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಇದು ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ಭಾಷ್ಯದ ಮುಂದೆ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಸೋತರು

ಭಾವದೀಪ: - वैकर्तनांशुव्रजचन्द्रचन्द्रिकयोः स्वान्तध्वान्तकृन्तने तापत्रयोन्मूलने चाशक्तत्वात् भाष्येण जितत्वम् । 'निर्दोषम्' इति तयोज्ये हेत्वन्तरम् । तापहासादिदोषित्वात् तयोः ।

ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣವು ಅಂತರಂಗದ ಕತ್ತಲನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳೂ ಕೂಡ ತಾಪತ್ರಯದ ಪರಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಅಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಭಾಷ್ಯವು ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ತಾಪತ್ರಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣವನ್ನು ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದಿರುತ್ತವೆ.

‘ನಿರ್ದೋಷಂ’ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವಾಗಿವೆ. ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳನ್ನು ಭಾಷ್ಯವು ಯಾವಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಗೆದ್ದಿರುತ್ತದ್ದೆನ್ನು ಇದು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣದಲ್ಲಿ ತಾಪ ಎಂಬ ದೋಷವಿದೆ. ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣದಲ್ಲಿ ಹ್ರಾಸ ಎಂಬ ದೋಷವಿದೆ. ಈ ಎರಡೂ ದೋಷಗಳು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅಗಾಧ ಸಮುದ್ರವೂ ಸೋತಿತು

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಅಮಿತಮ್’ ಅಮಿತಾರ್ಥಮಿತಿ ಹೇತುರ್ಜಿತಸಿಂಧುರಾಜತ್ವಮ್ । ತದುಕ್ತಂ ‘ಭಾಷ್ಯಂ’ ಚಾತ್ಯರ್ಥವಿಸ್ತರಮ್’ ಇತ್ಯನುಭಾಷ್ಯೇ । ಅಥ ತಸ್ಮಾದೇವರೂಪಭಾಷ್ಯಾ-
ವಿರ್ಭಾವಿಕತ್ವಾದವಸರಪ್ರಾಪ್ತಾನ್ ‘ಪ್ರಪಂಚೇ’ ಇತಿ ಚಾರ್ಥ: ।

‘ಅಮಿತಂ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಪಾರವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಗೆದ್ದಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಭಾಷ್ಯವು ‘ಚಾತ್ಯರ್ಥವಿಸ್ತರಮ್’ ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

‘ಅಥ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಇಂತಹ ಭಾಷ್ಯದ ಅವಿರ್ಭಾವಕ್ಕೆ ಕಾರಣಪುರುಷರಾದ್ದರಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲು ಅತ್ಯಂತ ಅರ್ಹರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಸಂಗತವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ‘ಅಥ’ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

‘ಪ್ರಪಂಚೇ’ ಎಂಬುದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ‘ಚ’ ಪದದ ಅರ್ಥವಿದೆ.

‘ನಿಕರ್ತನೇ’ ಎಂದು ಉಚ್ಚರಿಸಿ

ಭಾವದೀಪ: - ಅತ್ರ ‘ನಿಕರ್ತನ:’ ಇತಿ ಪಾಠ: ಸಾಧು । ‘ನಿಕೃಂತನೇ’ ಇತಿ ಪಾಠೇ ತು ‘ಕೃತಿ ಛೇದನೇ’ ಇತಿ ಧಾತ್ವಂತರಸ್ಯ ರೂಪಂ ಧ್ಯೇಯಮ್ । ತಥಾಹಿ ಗೀತಗೋವಿಂದೇ ‘ವಿರಹಿನಿಕೃಂತನಕುಂತಮುಖಾಕೃತಿಕೇತಕದಂತುರಿತಾಶಮ್’ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗ: । ‘ಏಕೇನ ನಖನಿಕೃಂತನೇನ’ ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಚ ॥೩॥

‘ನಿಕರ್ತನಃ’ ಎಂಬುದು ಸರಿಯಾದ ಪಾಠ. ‘ನಿಕ್ಕಂತನೇ’ ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದರೆ ‘ಕೃತೀ ಛೇದನೇ’ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಶಬ್ದವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ‘ವಿರಹಿನಿಕ್ಕಂತನಕ್ಕಂತಮುಖಾಕೃತಿ-ಕೇತಕದಂತುರಿತಾಶಮ್’ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ‘ಏಕೇನ ನವಿನಿಕ್ಕಂತನೇನ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ‘ನಿಕ್ಕಂತನ’ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯವು ಮಹತ್ ಪ್ರಯೋಜನದಾಯಕವಾಗಿದೆ. ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಬಹಳ ಇದೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾ ಭಾಷ್ಯಕಾರರನ್ನು ‘ಸ್ವಾಂತಧ್ವಾಂತ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಯಾರ ಮುಖಕಮಲದಿಂದ ಭಾಷ್ಯವು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರನ್ನು ಶರಣಾಗತನಾಗುತ್ತೇನೆ’ ಎಂದು ಅನ್ವಯ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳೇ ಬಹಳವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತು ಎನ್ನದೆ ಅವಿಭೂತವಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದೆಯೂ ‘ನಿಸ್ಯತಮ್’ (ಹೊರಹೊಮ್ಮಿತು) ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

೧. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಅಪರಿಮಿತಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಭಗವತ್ಪದಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯಕಿರಣವನ್ನು ಭಾಷ್ಯವು ಗೆದ್ದಿದೆ.

೨. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಆಧಿಭೌತಿಕ, ಆಧಿದೈವಿಕ ಎಂಬ ತಾಪತ್ರಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳನ್ನು ಭಾಷ್ಯವು ಗೆದ್ದಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಜಿತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಪ್ರಯೋಜನ (ಅಜ್ಞಾನಪರಿಹಾರ, ತಾಪತ್ರಯಪರಿಹಾರ)ವನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

೩. ಗಾಂಭೀರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾಸಾಗರದಿಂದ ಜಿತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಗಾಂಭೀರ್ಯಗುಣವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

“ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಒಳಗಿನ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಅಸಮರ್ಥವಾಗಿವೆ. ಚಂದ್ರನ ಚಂದ್ರಿಕೆಯು ತಾಪತ್ರಯಪರಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಅಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಭಾಷ್ಯವು ಒಳಗಿನ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮತ್ತು ತಾಪತ್ರಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಚಂದ್ರನ ಚಂದ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಗೆದ್ದಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೋಷತ್ವವು ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತು. ಗ್ರಹಣ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಲ್ಲಿ ದೋಷವು

ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ದೋಷವು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಆಚಾರ್ಯರ ಮುಖಿಕಮಲವು ಸೂರ್ಯ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರಬಿಂಬಗಳನ್ನು ಮೀರಿಸಿದಂತಾಯಿತು'' ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ.

ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟೇ ಲಕ್ಷ್ಯೋದಯೋಜನೆ ಎಂಬ ಪರಿಮಿತಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ಆಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತುಗಳ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಪರಿಮಿತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. (ಭಾಷ್ಯಂ ಚಾತ್ಯರ್ಥವಿಸ್ತರಮ್ ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತಿನಂತೆ). ಹೀಗೆ ಭಾಷ್ಯವು ಪರಿಮಿತವಾಗಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಗೆದ್ದಿದೆ. ಶಬ್ದತಃ ಅಪರಿಮಿತವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು ಅರ್ಥತಃ ಅಪರಿಮಿತತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾಂತಧ್ವಾಂತನಿಕ್ಕಂತನೇ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಾಕರಣದ ಪ್ರಕಾರ ನಿಕರ್ತನೇ ಎಂದಾಗಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಕಾರವು ಇತ್ ಆದಾಗ 'ಇದಿತೋ ನುಮ್' ಧಾತೋಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ನುಮಾಗಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ಕೃತೀ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಹ್ರಸ್ವ ಇಕಾರವು ಇತ್ ಆಗಿಲ್ಲ. ಈಕಾರವು ಇತ್ ಆಗಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ನುಮಾಗಮ ಬಂದಿದ್ದರೆ ನಿಕ್ಕಂತನೇ ಎಂದಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೌದು. ಆದರೆ 'ನಖಿನಿಕ್ಕಂತನೇನ ಸರ್ವಂ ಕಾರ್ಷ್ಣಾಯಸಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಛಾಂದಸಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಸೂತ್ರವನ್ನು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಬೇಕು. ಆವಾಗ 'ಇದಿತೋ ನುಮ್' ಎಂಬುದೇ ಬೇರೆ ಸೂತ್ರ; 'ಧಾತೋಃ' ಎಂಬುದೇ ಬೇರೆ ಸೂತ್ರ. 'ಕೃತೀ' ಮೊದಲಾದ ಇದಿತ್ ಆಗದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ 'ಧಾತೋಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನುಮಾಗಮ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಿಕ್ಕಂತನೇ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ವಸ್ತುತಃ 'ನಿಕರ್ತನೇ' ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಸಾಧು. ನಿಕ್ಕಂತನೇ ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ಕೃತೀ ಛೇದನೇ' ಎಂಬ ಧಾತುವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿಕ್ಕಂತನೇ ಎಂಬ ಪಾಠವೂ ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಗೀತಗೋವಿಂದದಲ್ಲಿ 'ವಿರಹಿನಿಕ್ಕಂತನಕುಂ ತಮುಖಾಕೃತಿಕೇತಕಿದಂತುರಿತಾಶಂ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ.

'ನಿಕ್ಕಂತನ' ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಸಮರ್ಥನೆ

ಅಕ್ಷೇಪ - ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾಂತಧ್ವಾಂತನಿಕ್ಕಂತನೇ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಕರಣದ ಪ್ರಕಾರ 'ವಿಕರ್ತನೇ' ಎಂದಾಗಬೇಕು. 'ನಿಕ್ಕಂತನೇ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಕಾರವು 'ಇತ್' ಆದಾಗ 'ಇದಿತೋ ನುಮ್' ಧಾತೋಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು 'ನುಮ್' ಆಗಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ :- 'ವದಿ' ಧಾತುವು ಇದಿತ್ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನುಮ್' ಆಗಮ ಬಂದರೆ 'ವಂದ್' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ನುಮಾಗಮವು ಧಾತುವಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು 'ಮಿದಚೋಂತ್ಯಾತ್ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಪರಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ಕೃತೀ' ಧಾತುವಿಗೆ ನುಮಾಗಮವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವದಿ ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಹ್ರಸ್ವ ಇಕಾರವು ಇತ್ ಆದಂತೆ 'ಕೃತೀ' ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಹ್ರಸ್ವ ಇಕಾರವು ಇತ್ ಆಗಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ದೀರ್ಘ ಈಕಾರವು ಇತ್ ಆಗಿದ ಹೀಗಿರುವಾಗ 'ಇದಿತೋನುಮ್. ಧಾತೋಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನುಮಾಗಮ ಬರಲು ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ನುಮಾಗಮ ಬಂದಿದ್ದರೆ 'ನಿಕ್ಕಂತನೇ' ಎಂದಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನುಮಾಗಮವು ಬಾರದ ಕಾರಣ 'ನಿಕ್ಕಂತನೇ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರು?

ಇನ್ನು 'ವಿನಿಕ್ಕಂತತಿ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು.

'ಶ' ವಿಕರಣಪ್ರತ್ಯಯವು ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಮುಚಾದಿಗಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ 'ಕೃತೀ' ಧಾತುವಿಗೆ 'ಶೇಮುಚಾದೀನಾಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನುಮಾಗಮ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ವಿನಿಕ್ಕಂತತಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ನಿಕ್ಕಂತನೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ 'ಲ್ಯುಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ 'ಶೇಮುಚಾದೀನಾಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನುಮಾಗಮ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ವಿಕರ್ತನೇ' ಎಂದೇ ಆಗಬೇಕು. ನಿಕ್ಕಂತನೇ ಎಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ 'ವಿಕರ್ತನೇ' ಎಂಬ ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು -

ಕಾರ್ಯ	ಸೂತ್ರ	ನಿಷ್ಪತ್ತಿ
ಧಾತು	ಕೃತೀ (ಭೇದನೇ)
ಈಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ-	ಉಪದೇಶೇಽಜನುನಾಸಿಕ ಇತ್	ಕೃತ್
ಲ್ಯುಟ್ ಆಗಮ	ಕೃತ್ಯಲ್ಯುಟೋ ಬಹುಲಮ್	ಕೃತ್ + ಲ್ಯುಟ್ -
(ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ)		
'ಲ್ಯುಟ್' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ	'ಲಶಕ್ವತ್ವದ್ವಿತೇ'; 'ಹಲಂತ್ಯಮ್'	ಕೃತ್ + ಯ್ -
ಲಕಾರ ಟಕಾರ ಗಳಿಗೆ ಲೋಪ		
ಯಕಾರಕ್ಕೆ 'ಅನ' ಆದೇಶ	ಯುವೋರನಾಕೌ (೭-೧-೧-)	ಕೃತ್ + ಅನ -
ಆರ್ಧಧಾತುಕಸಂಜ್ಞೆ	ಆರ್ಧಧಾತುಕಂ ಶೇಷಃ)	ಕೃತ್ + ಅನ -
	(೩-೪-೧೧೪)	
ಗುಣ	ಪುಗಂತಲಘೂಪಧಸ್ಯ ಚ	ಕ್ + ಅರ್ + ತ್ + ಅನ -
ರಪರವಾಗಿ ಆಕಾರದೇಶ	(೭-೩-೮೬)	
ಕರ್ತನ		

‘ಎ’ ಉಪಸರ್ಗ ಸೇರಿದರೆ ಎ = ಕರ್ತನ = ವಿಕರ್ತನ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ‘ನಿಕ್ಕಂತನ’ ಎಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ‘ನಖಿನಿಕ್ಕಂತನೇನ ಸರ್ವಂ ಕಾರ್ಷ್ಣಾಯಸಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಕ್ಕಂತನ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ಇದೂ ತಪ್ಪಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು.

ಇದು ಛಾಂದಸಪ್ರಯೋಗವಾದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ವೇದಗಳಲ್ಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವು ಪಾಣಿನೀಯಾಕರಣವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ವಿಕರ್ತನೇ’ ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ‘ನಿಕ್ಕಂತನೇ’ ಎಂಬ ಅಪಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಾರದಿತ್ತು. ಇಷ್ಟು ಆಕ್ಷೇಪದ ಸ್ವರೂಪ.

ಸಮಾಧಾನ - ‘ಇದಿತೋ ನುಮ್ ಧಾತೋಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಯೋಗವಿಭಾಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರವು ವೈಯ್ಯಾಕರಣರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದಾಗ ‘ಇದಿತೋ ನುಮ್’ ಎಂಬುದೇ ಬೇರೆ ಸೂತ್ರ. ‘ಧಾತೋಃ’ ಎಂಬುದೇ ಬೇರೆ ಸೂತ್ರ. ‘ಇದಿತೋ ನುಮ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಧಾತೋಃ’ ಎಂಬುದು ಅನುವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ವದಿ’ ಧಾತುವಿಗೆ ‘ಇದಿತೋ ನುಮ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನುಮಾಗಮ ಬಂದು ‘ವಂದ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ.

‘ಕೃತೀ’ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆ ‘ಧಾತೋಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನುಮಾಗಮ ಬರುತ್ತದೆ. ಈಗ ‘ಕೃತೀ’ ಧಾತುವು ಇದಿತ್ ಆಗದಿದ್ದರೂ ‘ನುಮ್’ ಬರಲು ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ‘ನಿಕ್ಕಂತನೇ’ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಹೀಗೆ ಯೋಗವಿಭಾಗ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಸಕಲಧಾತುಗಳಿಗೂ ನುಮಾಗಮವು ಬರಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ‘ಶೇಮುಚಾದೀನಾಮ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ಶೇ’ ಎಂಬುದನ್ನು ‘ಧಾತೋಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ‘ಕೃತೀ’ ಧಾತುವಿನ ಮುಂದೆ ‘ಶೇ’ಪರದಲ್ಲಿದ್ದರಿಂದ ‘ನುಮ್’ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯೋಗವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದರೂ ನುಮಾಗಮ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ - ಯೋಗವಿಭಾಗವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವೇ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಷ್ಟಸ್ಥಳವಾದ ‘ಕೃತೀ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ‘ಧಾತೋಃ’ ಸೂತ್ರವು ನುಮಾಗಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ನುಮಾಗಮವನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಶೇಮುಚಾದೀನಾಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಶೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಧೀಶತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರು ಈ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಿಕೃಂತನೇ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಸಮಾಧಾನ. ¹

ಪ್ರಪದ್ಯೇ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪದ್ಯೇ = ಶರಣಾಗತನಾಗುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. 'ಸ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತೃಪ್ತಾ ರಕಣ್ಣಾನಾನುಕೂಲವ್ಯಾಪಾರವೇ ನಮಸ್ಕಾರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾರನ್ನು ನಾವು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತೇವೋ ಅವರು ನಮಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗಿಂತ ನಾವು ಅಧಮರಾಗಿದ್ದೇವೆಂಬ ಅನುಸಂಧಾನವೇ ನಮಸ್ಕಾರ. ಈ ಅನುಸಂಧಾನವಿದ್ದರಷ್ಟೇ ಶರಣಾಗತರಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ.

ಅಥವಾ 'ಪ್ರಪದ್ಯೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಪದ್' ಧಾತುವಿಗೆ ಶರಣಾಗತಿ ಎಂಬರ್ಥದಂತೆ ಪ್ರಣಾಮ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅನೇಕಾರ್ಥ ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮೂರನೆಯ ಪದ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮುಗಿಯಿತು

ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರ ಕರುಣೆ ಎನಗಿರಲಿ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ಶ್ರೀಮಧ್ವಸಂಸೇವನಲಂಘ್ಯಶುದ್ಧವಿद्याಸುಧಾಮ್ಭೋನಿಧಯೋಽಮಲಾ ಯೇ ।

ಕೃಪಾಲವಃ ಪಙ್ಗನಾಭತೀರ್ಥಾಃ ಕೃಪಾಲವಃ ಸ್ಯಾನ್ಮಯಿ ನಿಯಮೇಷಾಮ್ ॥ ೪ ॥

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಅಖಂಡವಾದ ಸೇವೆಯಿಂದ ಸಮುದ್ರದಷ್ಟು ಅಪಾರವಾದ ಸದ್ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದವರು ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು. ನಿರ್ದುಷ್ಟರಾದ ಕೃಪಾಳುಗಳಾದ ಇಂತಹ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರ ಕೃಪಾಲೇಶವು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಇರಲಿ.

ಭಾವದೀಪಃ - ಸಂಖ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿರೂಪದೀಕಾರ್ತುನರ್ಥಯತೇ - ಶ್ರೀಮಧ್ವೇತಿ ॥
'ಸ್ಪೃಹಿಗೃಹಿಪತಿದಯಿನಿಧ್ರಾತನ್ದ್ರಾಶ್ರದ್ಧಾಭ್ಯ ಆಲುಚ್' ಇತ್ಯತ್ರ ಶಕಾರೇತ್ಸಂಜ್ಞಕಲ್ಪಶ್-
ಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಾನೇನಾಪಿ ತಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವೇನ 'ತಿಙ್ಶಿತಿಸಾರ್ವಧಾತುಕ್ಮ' ಇತಿ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಸಾರ್ವಧಾತುಕಸಂಜ್ಞಾयां 'कर्तरि शप्' इति शपि सति गुणे अयादेशे च 'अतो दीर्घो यञि' इति दीर्घे च सति ण्यन्तानां 'स्पृहि' इत्यादीनाम् 'स्पृह्यालुः' इत्यादिरूपसिद्धावपि आलुच्ग्रहणं 'शयालुः' इत्यादिरूपसिद्धयर्थमिति मञ्जर्यास्तृतीयस्य द्वितीयपादे अभिधानात् ।

‘ಸ್ಪೃಹಿ-ಗೃಹಿ-ಪತಿ-ದಯಿ-ನಿದ್ರಾ-ತಂದ್ರಾ-ಶ್ರದ್ಧಾಭ್ಯ ಆಲುಚ್’ (೩-೨-೧೫೮)
ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ‘ಸ್ಪೃಹಿ’ ಮೊದಲಾದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ‘ಆಲುಚ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದೆ.

ಆದರೆ ‘ಲುಷ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದರೂ ಕೂಡ ಸ್ಪೃಹಯಾಲುಃ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ‘ಸ್ಪೃಹಿ-ಗೃಹಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಲುಷ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದರೆ ಸ್ಪೃಹಿ + ಲುಷ್ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ “ತಿಜ್ಞಶಿತ್ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮ್” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ “ಸಾರ್ವಧಾತುಕ” ಸಂಜ್ಞೆಯು ಬರುತ್ತದೆ ‘ಕರ್ತರಿ ಶಪ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ‘ಶಪ್’ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದರೆ ‘ಸ್ಪೃಹಿ + ಅ + ಲುಷ್’ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಚುರಾದಿ ಗಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಕಾರಣ ‘ಚುರಾದಿಭ್ಯೋ ಣಿಚ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ‘ಣಿಚ್’ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ‘ಸಾರ್ವಧಾತುಕ ಆರ್ಧಧಾತುಕಯೋಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಗುಣವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಸ್ಪೃಹೇ + ಅ + ಲುಷ್ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ‘ಏಚೋಽಯವಾಯಾವಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಆಯಾದೇಶವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಸ್ಪೃಹಯ + ಲುಷ್ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ‘ಅತೋ ದೀರ್ಘೋ ಯಇ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ದೀರ್ಘವು ಬಂದರೆ ‘ಸ್ಪೃಹಯಾಲುಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಹೀಗೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಆಲುಚ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ರೂಪಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ.

ಆದರೂ ಕೂಡ ‘ಆಲುಚಿ ಷೀಜೂ ಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ’ ಎಂಬ ಕಾಶಿಕಾ ವೃತ್ತಿಯ ಮಾತಿನಂತೆ ‘ಶಯಾಲುಃ’ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಆಲುಚ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ಎರಡನೇ ಪಾದದ ಪದಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕೆಲವರ ಪ್ರಕಾರ ಆಲುಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ (ಪ್ರಥಮ ಪಕ್ಷ)

ಭಾವದೀಪ: - ಕೃಪಿಧಾತೋರಪಿ ಆಲುಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಕೃತೇ 'ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕೋ ವಿಧಿರನಿತ್ಯ:' ಇತಿ, 'ಪುಗಂತಲಘುಪಥಸ್ಯ ಚ' ಇತಿ ಗುಣಾಭಾವೇ ಚ ಸತಿ 'ಕೃಪಾಲು:' ಇತಿ ಸಾಧು: - ಇತ್ಯೇಕೆ ।

ಕೆಲವರು 'ಕೃಪಾಲು:' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ 'ಸ್ವಹಿ ಗೃಹಿ' ಸೂತ್ರವೇ 'ಆಲುಚ್' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. 'ಕೃಪಿ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ 'ಆಲುಚ್' ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಾಡಿದಾಗ 'ಗುಣ' ಮತ್ತು ಆಯಾದೇಶಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕೋ ವಿಧಿರನಿತ್ಯ:' ಎಂಬ ಪರಿಭಾಷೆಯು ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ವಿಧಿಯನ್ನು ಅನಿತ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಿದೆ. 'ಪುಗಂತಲಘುಪಥಸ್ಯ ಚ ಗುಣ:' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಗುಣ:' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸಂಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಧಾನ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಗುಣವನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕೃಪಾಲು:' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಾಧುವಾಗುತ್ತದೆ.

“ಆಲು ಎಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಯವಲ್ಲ ಹೊರತು ಶಬ್ದ” (ದ್ವಿತೀಯ ಪಕ್ಷ)

ಭಾವದೀಪ: - 'ನೃಪಧರ್ಮಜ್ಞಾನಲೋಕಕೃಪಾಲುಭಿ:' ಇತಿ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯಾಯಾಮುಕ್ತದಿಶಾ 'ಕೃಪಾಕಲಶಾ:' ಇತಿ ಕಲಶಾರ್ಥೋ ವಾ ಆಲುಶಬ್ದ: । 'ಕರ್ಕಯಾಲುರ್ಗಲಂತಿಕೇ' ಇತ್ಯಮರಕೋಶೋಕ್ತೆ: ।

'ನೃಪಧರ್ಮಜ್ಞಾನಲೋಕಕೃಪಾಲುಭಿ:' ಅಥವಾ 'ಕೃಪಾಲು:' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಆಲುಚ್' ಪ್ರತ್ಯಯವಿಲ್ಲ ಹೊರತು 'ಆಲು' ಎಂಬುದು ಶಬ್ದವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಲಶ ಎಂದರ್ಥ. ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನೃಪಧರ್ಮಜ್ಞಾನಲೋಕಕೃಪಾಲುಭಿ:' ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ 'ಕೃಪಾಲು' ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಕರ್ಕಯಾಲುರ್ಗಲಂತಿಕಾ' ಎಂಬ ಕೋಶದಿಂದ ಕಲಶಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಆಲು' ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೃಪಾಪೂರ್ಣವಾದ ಕಲಶದಿಂದ ಎಂದು ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

‘ಲಾ’ ಎಂಬುದು ಧಾತು (ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷ)

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಕೃಪಾಂ ಲಾತಿ ಆದತ್ತೇ’ ಇತಿ ಕೃಪಾಪದೋಪಪದಾತ್ ‘ಲಾ ದಾನೇ’ ಇತಿ ಧಾತೋರ್ಛುಪ್ರತ್ಯಯೇ ವಾ ‘ಕೃಪಾಲುಃ’ ಇತಿ ರೂಪಮ್ । ‘ವಿಪ್ರಸಮ್ಮಯೋಽವಸಂಜ್ಞಾಯಾಮ್’ ಇತ್ಯತ್ರ ‘ಛಪ್ರತ್ಯಯ ಪ್ರಕರಣಮಿತದ್ವಾದಿಭ್ಯ ಉಪಸಂಜ್ಞಾನಮ್’ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ: - ಇತ್ಯನ್ಯೇ ।

ಅಥವಾ ‘ಕೃಪಾ’ ಎಂಬ ಉಪಪದದ ಮುಂದೆ ‘ಲಾ ದಾನೇ’ ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ‘ಡು’ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಕೃಪಾಲುಃ ಎಂಬ ರೂಪವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೃಪಾಂ ಲಾತಿ = ಆದತ್ತೇ ಎಂದು ಇದರರ್ಥ. ‘ವಿಪ್ರಸಂಭ್ಯೋಽಡ್ವಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ವಿ’ ‘ಪ್ರ’ ‘ಸಂ’ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಸಂಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿ ಡು ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ‘ಡಪ್ರತ್ಯಯಪ್ರಕರಣೇ’ ‘ಮಿತದ್ವಾದಿಭ್ಯ ಉಪಸಂಜ್ಞಾನಂ’ ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ‘ಮಿ’ ‘ತ’ ‘ದ್ವ’ ಇವುಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ‘ಡು’ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೃಪಾಲುಃ ಎಂಬ ರೂಪವು ಸಾಧುವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷ ಬಲು ಕ್ಲಿಷ್ಟ

ಭಾವದೀಪ: - ತತ್ರಾಘೇ ಲತ್ವಾಭಾವೋ ದಯಾವತ್ವರೂಪಲಾಭಶ್ಚ ಕ್ಲಿಷ್ಟ: ।

ಮೇಲಿನ ಮೂರು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಆಲುಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷ ಬಲು ಕ್ಲಿಷ್ಟ. ‘ಕೃಪೋ ರೋ ಲಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಯಾವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ರೇಫಕ್ಕೆ ಲಕಾರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇವರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಕೃಪಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದಯೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ‘ದಯಾಳು’ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಎರಡನೆಯ ಹಾಗೂ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷಗಳು ಸ್ವರಸ

ಭಾವದೀಪ: - ಅನ್ತ್ಯಯೋಸ್ತು ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯೇ ‘ಷಿಙ್ಗಿದಾದಿಭ್ಯೋಽಙ್’ ಇತ್ಯಙ್ಗಿ ‘ಕ್ರಪೇ: ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ ಚ’ ಇತಿ ಮಿಥಾದಿಗಣಸೂತ್ರೇಣ ನಿಷ್ಪನ್ನಸ್ಯ, ‘ಕ್ರಪ ಕೃಪಾಯಾಂ
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

गतौ च' इति धातुरूपस्य कृपेर्लक्षणिकत्वेन 'कृपो रो लः' इत्यत्राग्रहणम्
इत्यष्टमेऽध्याये वृत्तावुक्तत्वेन लत्वाभावोऽर्थानुगमश्च ।

ಎರಡನೆಯ ಹಾಗೂ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷಗಳು ಸ್ವರಸವಾಗಿವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 'ಷಿಧಿದಾದಿಭ್ಯೋಽಜ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಜ್' ಪ್ರತ್ಯಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಕೃಪೇಃ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ ಚ' ಎಂಬ ಭಿದಾದಿಗಣಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಕೃಪಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕೃಪ ಕೃಪಾಯಾಂ ಗತೌ ಚ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಸ್ವರೂಪವಾದ 'ಕೃಪಿ' ಎಂಬುದು ಲಾಕ್ಷಣಿಕವಾಯಿತು. 'ಕೃಪಿ' ಎಂಬುದು ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಯಿತೇ ಹೊರತು, ಸಹಜವಾಗಿ ಇರುವುದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಲಾಕ್ಷಣಿಕ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. 'ಕೃಪೋ ರೋ ಲಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಲಾಕ್ಷಣಿಕವಲ್ಲದ ಸಹಜಸಿದ್ಧವಾದ ಕೃಪಿ ಧಾತುವನ್ನು ವಿವಿಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಲಕ್ಷಣಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತಯೋಃ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತಸ್ಯ ವೈ ಗ್ರಹಣಮ್" ಎಂಬ ನಿಯಮದಂತೆ ಲಕ್ಷಣ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತಿಗಳ ನಡುವೆ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತವಾದದ್ದನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕೃಪೋ ರೋ ಲಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಕೃಪಿ' ಧಾತುವು ಲಾಕ್ಷಣಿಕವಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತವಾದದ್ದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕಾಶೀಕಾವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಕೊನೆಯ ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ 'ಕೃಪೋ ರೋ ಲಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಲತ್ವ' ಬರಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಸಮಸ್ಯೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. 'ದಯೆ ಇರುವಿಕೆ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಕೂಡ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

भावदीपः - 'स्याद् दयालुः कारुणिकः कृपालुः सूरतः समाः' इत्यमरं
याख्यानबन्दिघटीये दुर्घटवृत्तौ च कृपां लाती(त्ये)त्यस्यैव साधुतोक्तेः -
इत्याहुः । 'दयालवः' इत्यपि क्वचित् पाठः ॥४॥

'ಸ್ಯಾದ್ ದಯಾಲುಃ ಕಾರುಣಿಕಃ ಕೃಪಾಲುಃ ಸೂರತಃ ಸಮಾಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಮರಕೋಶದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಬಂದಿಘಟೀಯದಲ್ಲಿ ದಯಾಲು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಕೃಪಾಲು ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ದುರ್ಘಟ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ 'ಕೃಪಾಂ

ಲಾತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಕೃಪಾಲು ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಸಾಧುವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನಿಜನರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ 'ದಯಾಲವಃ ಪಂಕಜನಾಭತೀರ್ಥಾಃ' ಎಂಬ ಪಾಠವಿದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಮಸ್ಯೆಗಳೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.^(೧)

ಸನ್ಮಾಯರತ್ನಾವಲಿಕಾರರಾದ ತಮ್ಮ ಪರಮಗುರುಗಳ ಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು ಕರುಣಾಮೂರ್ತಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕಾರುಣ್ಯಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಬಹಳ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ.

(೧) ಭಾವರತ್ನಕೋಶಕಾರರು ಕೃಪಾಲು ಶಬ್ದದ ಬಗ್ಗೆ ಭಾವದೀಪದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಸುಂದರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ವ್ಯಾಕರಣ ರಸಿಕರು ಇದರ ಸವಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಭಾವರತ್ನಕೋಶದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ.

“ಕೃಪಾಲವಃ” ಇತಿ ಯಥಪಿ ‘ಸ್ಪೃಹಿಗೃಹಿಪಾತಿದಯಿನಿಧ್ರಾತನ್ದ್ರಾಶ್ರದ್ಧಾಭ್ಯ ಆಲುಚ್’ ಇತಿ ಸ್ತೋತ್ರೇಣ ‘ಆಲುಚಿ ಶೀಘ್ರಹಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್’ ಇತಿ ವಾರ್ತಿಕೇ ವಾ । ‘ಕೃಪ್ ಸಾಮರ್ಥ್ಯೇ’ ಇತಿ ಧಾತುಃ ನ ಗೃಹೀತ ಇತಿ ತಸ್ಮಾದಾಲ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನೋತ್ಪತ್ತಿರ್ಮಹತಿ ತಥಾಪಿ ‘ಸ್ಪೃಹಿಗೃಹಿ’ ಇತಿ ಸ್ತೂತ್ರಮಾಹಾಭ್ಯೇ ಲುಕೋಚ್ಯತ । ಕಾರೂಪಸಿದ್ಧಿಃ । ಸ್ಪೃಹಾಲ್ಯಾಲುಃ । ಇತಿ ಕೃತೇ ‘ಅತೋ ದೀರ್ಘೋ ಯಜಿ’ ಇತಿ ದೀರ್ಘೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ । एवं ತರ್ಹಿ । ಯದಾಲ್ಚಂ ಇತಿ ತದ್ ಜ್ಞಾಪಯತಾಚಾರ್ಯಃ ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಪ್ಯಯಂ ಭವತಿ ಇತಿ ಗ್ರನ್ಥೇನ ‘ಆಲುಚಿ ಶೀಘ್ರಹಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್’ ಇತಿ ವಾರ್ತಿಕಂ ಪ್ರತ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣೇನ ಧಾತ್ವಂತರಾದಪ್ಯಾಲ್ಚಪ್ರಸಕ್ತಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾನಾತ್ ಕೃಪಿ ಧಾತೋರಾಲ್ಚಿ ‘ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕೋ ವಿಧಿರನಿತ್ಯಃ’ ಇತಿ ಗುಣಾಭಾವೇ ಬಾಹುಲಕಾತ್ ‘ಕೃಪೋ ರೋ ಲಃ’ ಇತಿ ಲತ್ವಾಭಾವೇ ವಾ ಕೃಪಾಲವ ಇತಿ ಶಬ್ದಃ ಸಾಧುಃ । ಯದ್ವಾ ‘ರೂಪ ಕೃಪಾಪಾಂ ಗತೌ ಚ’ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ‘ರೂಪಃ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಮ್’ ಇತಿ ಸಂಪ್ರಸಾರಣೇ ಅಙಿ ಚ ಕೃಪಾಶಬ್ದನಿಷ್ಪತ್ತೌ, ತದುದಪದಾತ್ ‘ಲಾ ಆದಾನೇ’ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ‘ಮಿತದ್ವಾದಿಭ್ಯ ಉಪಸಂಖ್ಯಾನಮ್’ ಇತಿ ಉಪ್ರತ್ಯಯೇ ಕೃಪಾಂ ಲಾತ್ಪಾದತೇ ಇತಿ ಸಾಧು ಸಾಧಿತಂ ಚೈತತ್ । ಏವಮೇವ ‘ಸ್ಯಾತ್ ದಯಾಲ್ಯಾಃ ಕಾರುಣಿಕಃ ಕೃಪಾಲ್ಯಾಃ ಸೂರತಃ ಸಮಾಃ’ ಇತ್ಯಮರೇ ‘ಹರೇ ಕೃಪಾಲೋ ನಃ ಪಾಹಿ’ ಇತಿ ಕೌಮುದ್ಯಾಂ ಚ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃभिಃ ಕೃಪಾಲ್ಯುಪದೇ । ‘ನೃಪಧರ್ಮಜ್ಞಾನಲೋಕಕೃಪಾಲ್ಯುಪದೇ’ ಇತಿ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯಕೃತೃಕೃಪಾಂ ಕಲಶಾವಚೋಽಯಮಾಲ್ಯುಪದೇಶಃ ಕೃಪಾಪೂರ್ಣಕಲಾಶೈರिति ಪ್ರಕಾರಾಂತರಮಪ್ಯುಕ್ತಮ್ । ದಯಾಲವ ಇತ್ಯಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ಪಾಠಃ । ತದಾ ನ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಪ್ರಾಪ್ತಃ । ಪಙ್ಕಜನಾಭತೀರ್ಥಃ ಪಙ್ಕಜನಾಭತೀರ್ಥಭದ್ರಾರಕಾಃ । ಪಙ್ಕಜಂ ಪಙ್ಕಂ ನಾಭೌ ಯಸ್ಯೇತ್ಯತ್ರ ನಾಭಿಶಬ್ದಾತ್ ‘ಅಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯಪೂರ್ವಾತ್ ಸಾಮಲೋಮ್’ ಇತ್ಯತೋಽಜಿತಿಯೋಗವಿಭಾಗಾತ್ ಅಚ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ । ಪೂರ್ವದತ್ರ ಚ ಬಹುವಚನಂ ಗೌರವಾದೇವ । ಯೇ ಏಷಾಂ ತೇಷಾಂ ಕೃಪಾಲವಃ ದಯಾಲವಃ” ಇತಿ ।

ಕಾರುಣ್ಯವಿರಬೇಕಾದರೆ ದ್ವೇಷಾದಿಗಳಿರಬಾರದು. ಇಂತಹ ಯಾವ ದೋಷಗಳೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು 'ಅಮಲಾಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಷ್ಟಗಳು ಸಹಜವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಂತಹ ಕಷ್ಟಗಳ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಗುರುಗಳ ಬಳಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಸದ್ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಕಷ್ಟಪರಿಹಾರಮಾರ್ಗ ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ. ಇದನ್ನು 'ಶ್ರೀಮಧ್ವಸಂಸೇವನಲಬ್ಧಶುದ್ಧವಿದ್ಯಾ-ಸುಧಾಂಭೋನಿಧಯಃ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇವಿಸಿ ಶುದ್ಧವಿದ್ಯೆಯ ಅಮೃತಸಾಗರರಾಗಿದ್ದೀರಿ. ಇಂತಹ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಿಸಿ ಬೇಡುತ್ತೇನೆ. ನಮಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಆ ಶುದ್ಧವಿದ್ಯೆಯು ಲಭಿಸುವಂತೆ ಕಾರುಣ್ಯ ತೋರಿರಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

'ಕೃಪಾಲು' ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಸಮರ್ಥನ

ಆಕ್ಷೇಪ -

'ಕೃಪಾಲವಃ ಪಂಕಜನಾಭತೀರ್ಥಾಃ |

ಕೃಪಾಲವಃ ಸ್ಯಾನ್ಮಯಿ ನಿತ್ಯಮೇಷಾಮ್ || '

ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಕೃಪಾಲು'ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರೂ ಸಹ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ 'ನಷ್ಟಧರ್ಮಜ್ಞಾನಲೋಕಕೃಪಾಲುಭಿಃ' ಎಂದು ಕೃಪಾಲುಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದರೆ. ಆದರೆ ವ್ಯಾಕರಣದ ಪ್ರಕಾರ ಕೃಪಾಲು ಎಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಸ್ವಹಿಗೃಹಿಪತಿದಯಿನಿದ್ರಾತಂದ್ರಾಭ್ಯಃ ಆಲುಚ್ - (೩-೨-೧೫೮) ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಸ್ವಹಿ ಮೊದಲಾದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ 'ಆಲುಚ್' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. 'ಆಲುಚ್'ವಿಧಾಯಕಸೂತ್ರ ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ. ಈ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಪೃಥಯಾಲುಃ, ಗೃಹಯಾಲುಃ, ಪತಯಾಲುಃ, ದಯಾಲುಃ, ನಿದ್ರಾಲುಃ, ತಂದ್ರಾಲುಃ, ಶ್ರದ್ಧಾಲುಃ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಸಾಧು ಆಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕೃಪ್' ಧಾತುವು ಕೃಪಾಲುಃ ಎಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಧಾತುಗಳಿಗಷ್ಟೇ ಆಲುಚ್‌ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಾಣಿನಿಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪಾಣಿನಿಯು ಲುಶ್‌ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ. ಸ್ವಹಯಾಲುಃ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳು ಲುಶ್‌ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ವೈಯ್ಯಾಕರಣರು ಅರ್ಧಮಾತ್ರಾಕ್ಷರದಿಂದ ಲಾಘವವಿದ್ದರೂ ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಲುಶ್‌ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳದೇ ಆಲುಚ್‌ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಕಡೆಯೂ ಆಲುಚ್‌ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕೃಪ್' ಧಾತುವು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗದಿದ್ದರೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - 'ಲುಶ್' ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದಲೇ ಸ್ವಹಯಾಲುಃ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳು ನಿಷ್ಪನ್ನಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆಲುಚ್‌ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಮಾತ್ರ 'ಸ್ವಹಯಾಲುಃ' ಇತ್ಯಾದಿರೂಪಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ, ಹೊರತು 'ಲುಶ್' ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದಲ್ಲ. ಆಲುಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯಬಂದಾಗ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಹೀಗಿದೆ -

ಸ್ವಹ್ (ಧಾತು)

ಸೂತ್ರ	ಕಾರ್ಯ	ನಿಷ್ಪತ್ತಿ
ಸ್ವಹಿಗೈಹಪತಿದಯಿನಿದ್ರಾ- ತಂದ್ರಾಭ್ಯಃ ಆಲುಚ್ (೩-೨-೧೫೮)	'ಆಲುಚ್' ಪ್ರತ್ಯಯ	ಸ್ವಹಿ+ಆಲು
ಚುರಾದಿಭ್ಯೋ ಣಿಚ್ (೩-೧-೨೫)	ಚುರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಣಿಚ್'	ಸ್ವಹಿ+ಣಿ+ಆಲು
ಅಯಾಮಂತಾಲ್‌ವಾಯ್ಘೇ	'ಣಿ'ಗೆ -	ಸ್ವಹಿ+ಅಯ+ಆಲು
ತ್ವಿಷ್ಣುಷು-(೬-೪-೫೫)	ಅಯಾದೇಶ	
ಸಾರ್ವಧಾತುಕಾರ್ಥಧಾತುಕಯೋಃ (೭-೩-೮೪)	ಗುಣ	ಸ್ವಹೇ + ಅಯ + ಆಲು
ಏಚೋಽಯವಾಯಾವಃ	ಅಯಾದೇಶ	ಸ್ವಹಯ+ಅಯ+ಆಲು ಸ್ವಹಯಾಲುಃ

ಹೀಗೆ ಆಲುಚ್‌ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಾಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ಆಕ್ಷೇಪ.

ಸಮಾಧಾನ - ಹಾಗೇನಿಲ್ಲ 'ಲುಶ್' ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಾಡಿದರೂ 'ಸ್ವಹಯಾಲುಃ' ರೂಪವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -

ಸೂತ್ರ	ಕಾರ್ಯ	ರೂಪ
ಸ್ವಹಿಗೃಹ ---	'ಲುಶ್' ಪ್ರತ್ಯಯ	ಸ್ವಹಿ+ಲುಶ್
ತಿಜ್ಞಶ್ಚಿತ್ಸಾರ್ವಧಾತುಕಂ	ಸಾರ್ವಧಾತುಕಸಂಜ್ಞೆ	ಸ್ವಹಿ+ಲುಶ್
ಕರ್ತರಿ ಶಪ್	ಶಪ್‌ಪ್ರತ್ಯಯ	ಸ್ವಹಿ+ಅ+ಲುಶ್
ಚುರಾದಿಭ್ಯೋ ಣಿಚ್	ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಣಿಚ್	ಸ್ವಹಿ+ಇ+ಅ+ ಲುಶ್
ಸಾರ್ವಧಾತುಕಾರ್ಥಧಾತುಕಯೋಃ	ಗುಣ	ಸ್ವಹೇ+ಅ+ಲುಶ್
ವಿಜೋಽಯಮಾಯಾವಃ	ಅಯಾದೇಶ	ಸ್ವಹಯ + ಲುಶ್
ಅತೋದೀರ್ಘೋ ಯ ಇಷಿ -	ದೀರ್ಘ	ಸ್ವಹಯಾ+ಲುಶ್
		ಸ್ವಹಯಾಲುಃ

ಹೀಗೆ 'ಲುಶ್' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಸಹ ಸ್ವಹಯಾಲುಃ ಎಂಬ ರೂಪವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಆಲುಚ್' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಪಾಣಿನಿಯು ಆಲುಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಏನು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕೃಪ್ ಮೊದಲಾದ ಧಾತುಗಳಿಗೂ ಆಲುಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದೆಂದು ಕೌಮುದಿಯಲ್ಲಿಯೂ 'ಹರೇ! ಕೃಪಾಲೋ ನಃ ಪಾಹಿ' ಎಂದು ಕೃಪಾಲು ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕೃಪಾಲು' ಶಬ್ದವು ಅಪಶಬ್ದವಲ್ಲ, ಅಪಾಣಿನೀಯವೂ ಅಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ - 'ಲುಶ್' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ 'ಸ್ವಹಯಾಲುಃ' ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಲಶಕ್ಷತದ್ಧಿತೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಲುಶ್ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಲಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು 'ಅತೋ ದೀರ್ಘೋ ಯ ಇಷಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ದೀರ್ಘವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ತಿಜ್ಞ' ಎಂಬುದು ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. 'ಲುಶ್' ಎಂಬುದು 'ತಿಜ್ಞ' ಪ್ರತ್ಯಯವಲ್ಲದ

ಕಾರಣ ದೀರ್ಘವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು 'ಶ್ರದ್ಧಾಲುಃ' ಎಂಬ ರೂಪವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಹೀಗೆ -

'ಧಾ' ಧಾತು

ಸೂತ್ರ	ಕಾರ್ಯ	ರೂಪ
ಸ್ಪೃಹಿಗೃಹಿಪತಿ	'ಶತ್' ಉಪಪದಸೇರಿದಾಗ ಲುಶ್ ಪ್ರತ್ಯಯ	ಶ್ರದ್+ಧಾ+ ಲುಶ್
ಕರ್ತರಿ ಶಪ್	'ಶಪ್' ಪ್ರತ್ಯಯ	ಶ್ರದ್ + ಧಾ+ ಅ+ಲುಶ್
ಜುಹೋತ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ ಶುಃ	'ಶು'	ಶ್ರದ್+ಧಾ+ಅ+ಲುಶ್
ಶ್ಲಾ	ಧಾ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ	ಶ್ರದ್+ಧಾ+ಧಾ+ಅ+ಲುಶ್
ಹ್ರಸ್ವಃ	ಮೊದಲನೆಯ 'ಧಾ' ಗೆ ಹ್ರಸ್ವ -	ಶ್ರದ್+ಧ+ಧಾ+ಅ+ಲುಶ್
ಶ್ಚಾಭ್ಯಸ್ತಯೋರಾತಃ	ಅಭ್ಯಸ್ತವಾದ 'ಧಾ' -	ಶ್ರದ್+ಧ+ಧ್+ಅ+ಲುಶ್
(೬-೪-೧೧೨)	ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ	
	ಶ್ರದ್ಧದಲುಃ	

ಹೀಗೆ 'ಶ್ರದ್ಧದಲುಃ' ಎಂಬ ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊರತು 'ಶ್ರದ್ಧಾಲುಃ' ಎಂಬ ರೂಪವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ 'ಲುಶ್' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಅನುಕೂಲವಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಬಾಧಕವೇ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು ಪಾಣಿನಿಯು 'ಆಲುಚ್' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. 'ಕೃಪಾಲು' ಶಬ್ದನಿಷ್ಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಆಲುಚ್ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕೃಪಾಲು' ಶಬ್ದವು ಅಸಾಧುವೇ ಆಗಿದೆ.

ಇದುವರೆಗಿನ ಆಕ್ಷೇಪದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಮೂರು ಅಂಶ-

೧) ಲುಶ್ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಲಕಾರವು ಲೋಪವಾಗುತ್ತದೆ.

೨) 'ಅತೋ ದೀರ್ಘೋ ಯಇ' ಎಂಬುದರಿಂದ ದೀರ್ಘ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

೩) 'ಶ್ರದ್ಧಾಲುಃ' ಎಂಬ ರೂಪವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಮೂರೂ ಆಕ್ಷೇಪಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. 'ಲಶಕ್ಷತದ್ಧಿತೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರತ್ಯಯದ ಆದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಲಕಾರಾದಿಗಳಿಗಷ್ಟೇ ಇತ್ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಲುಶ್' ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಎಂಬುದು ಯಾದಿ ಪ್ರತ್ಯಯವೇ ಹೊರತು ಲಾದಿಪ್ರತ್ಯಯವಲ್ಲ. ಯಕಾರ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ, ಬೇಡ, ಇದು ಲುಪ್ತನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಯಕಾರವು ಬರಬೇಕಾದರೆ ಯಕಾರಲೋಪವನ್ನು ಹೊಂದಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಲ' ಕಾರವು ಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ. ಯಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏನಾದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಲೋಪ ಹೇಳಬೇಕು. ಯಕಾರವನ್ನು ಲೋಪ ಮಾಡಿದರೆ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ. 'ಲ'ಕಾರವು ಇತ್ ಆದರೆ ಲಿತ್ ಸ್ವರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇತ್ ಆಗದಿದ್ದರೆ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಲಿತ್ ಸ್ವರವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಪ್ರಯೋಜನ.

ಉತ್ತರ - ಲಿತ್ ಸ್ವರವಾದರೇನು? ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರವಾದರೇನು? ಸ್ವರವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲೇನು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ ತಾನೇ? ಲಿತ್ ಸ್ವರ, ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ ಎರಡೂ ಉದಾತ್ತಸ್ವರವೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

ನಿಮ್ಮ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪ - 'ಅತೋ ದೀರ್ಘೋ ಯಇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ದೀರ್ಘ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು, ಆದರೆ 'ತಿಜ್' ಎಂಬುದು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿಯೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ಪರದಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. 'ತಿಜ್' ಎಂಬುದೇ ಪರದಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕು? ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಉದ್ದೇಶಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. 'ತಿಜ್' ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ದೀರ್ಘ ಬರಬಾರದೇಕೆ?

ಇನ್ನು 'ಶ್ರದ್ಧಾಲುಃ' ಎಂಬ ರೂಪವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗದೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವೂ ಹುರುಳಿಲ್ಲದ್ದು. ಏಕೆ ಗೊತ್ತೋ? ನಾವಿಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು 'ಧೇಟ್' ಧಾತು. 'ಧಾ' ಧಾತುವಲ್ಲ. 'ಧೇಟ್' ಧಾತು ಜುಹೋತ್ಯಾದಿ ಗಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ದ್ವಿತ್ವ ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಪಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ 'ಧೇಟ್' ಧಾತು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ? ಎಂದು ಕೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ 'ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಧಾತುನಾಮ್' ಎಂಬಂತೆ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದಂತು ಸತ್ಯ ವಿಚಾರ.

ಈಗ ಅನಾಯಸವಾಗಿ ಶ್ರದ್ಧಾಲು: ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ - 'ಶ್ರದ್' ಉಪಪದ ಸೇರಿದ 'ಧೇಟ್' ಧಾತುವಿಗೆ 'ಲುಶ್' ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದರೆ ಶ್ರದ್+ಧೇ+ಲುಶ್ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಆದೇಚೋಽಪದೇಶೋಽಶಿತಿ (೬-೧-೪೫) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಏಜಂತವಾದ 'ಧೇ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಕಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿದರೆ 'ಶ್ರದ್ಧಾಲು:' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಧಾರಣಾರ್ಥಕವಾದ 'ಧಾ' ಧಾತುವೇ ಬೇಡ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಆದೇಚೋಽಪದೇಶೋಽಶಿತಿ' ಈ ಸೂತ್ರ ಶಿತ್ಪ್ರತ್ಯಯ ಪರದಲ್ಲಿಲ್ಲದಾಗ ಮಾತ್ರ ಆಕಾರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಲುಶ್' ಎಂಬುದು ಶಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಯವಾದ್ದರಿಂದ ಆಕಾರಾದೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ - ಹಾಗಾದರೆ 'ಧೇಟ್' ಧಾತುವಿನ 'ಆ' ಎಂಬುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡರಾಯಿತು. ಈಗ ಏಜಂತ ಧಾತುವಿನ ಮುಂದೆ ಆಕಾರವಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಶಿತ್ ಆದ ಲುಶ್ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಲ್ಲ 'ಧೇ' ಎಂಬುದು 'ಧಾ' ಆಗಲು ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ. ಅನಂತರ ಸರ್ವಣದೀರ್ಘದಿಂದ 'ಶ್ರದ್ಧಾಲು:' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ.

ಗೊಂದಲವಾದರೆ 'ಧೇಟ್' ಧಾತು ಬೇಡ. 'ಧಾ' ಧಾತುವೇ ಇರಲಿ, ಲುಶ್ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಇರಲಿ 'ಶ್ರದ್ಧಾಲು:' ಎಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಶ್ಲಿ' ಸೂತ್ರದಿಂದ ದ್ವಿತ್ವ ಬಂದರಷ್ಟೇ ಎಲ್ಲಾ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು. ಆದರೆ ದ್ವಿತ್ವವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿಯಮವಿದೆ - 'ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕೋ ವಿಧಿರನಿತ್ಯಃ' 'ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಾಡಿದ ವಿಧಿಯು ಅನಿತ್ಯ' ಎಂದು. 'ಶ್ಲಿ' ಸೂತ್ರವು 'ಧಾತೋಃ' ಎಂದು ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಂತಹ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕೆಂದು ಆಗ್ರಹಿಸಬೇಕಿಲ್ಲ. ಬೇಡವಾದರೆ ಬಿಡಬಹುದು. ಈಗ 'ಶ್ರದ್' ಉಪಪದ ಸೇರಿದರೆ ಸಾಕು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರದ್ + ಧಾ + ಲುಶ್ ಇದನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು ಶ್ರದ್ಧಾಲು: ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂತೂ ಆಲುಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಹೇಳಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದಾಯಿತು. 'ವ್ಯರ್ಥಮಪಿ ಕಂಚಿದರ್ಥಂ ಜ್ಞಾಪಯತಿ' ಎಂಬಂತೆ 'ಕೃಪ್' ಧಾತುವಿಗೂ ಆಲುಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ವಿಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಆಲುಚ್ ಹೇಳಿದ್ದು. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆಲುಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕೃಪಾಲು:' ಎಂಬ ರೂಪವು ಸಾಧುವಾಗುತ್ತದೆ.

ಎಂಬುದು ಯಾದಿ ಪ್ರತ್ಯಯವೇ ಹೊರತು ಲಾದಿಪ್ರತ್ಯಯವಲ್ಲ. ಯಕಾರ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ, ಬೇಡ, ಇದು ಲುಪ್ತನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಯಕಾರವು ಬರಬೇಕಾದರೆ ಯಕಾರಲೋಪವನ್ನು ಹೊಂದಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಲ' ಕಾರವು ಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ. ಯಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏನಾದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಲೋಪ ಹೇಳಬೇಕು. ಯಕಾರವನ್ನು ಲೋಪ ಮಾಡಿದರೆ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ. 'ಲ'ಕಾರವು ಇತ್ ಆದರೆ ಲಿತ್ ಸ್ವರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇತ್ ಆಗದಿದ್ದರೆ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಲಿತ್ ಸ್ವರವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಪ್ರಯೋಜನ.

ಉತ್ತರ - ಲಿತ್ ಸ್ವರವಾದರೇನು? ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರವಾದರೇನು? ಸ್ವರವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲೇನು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ ತಾನೇ? ಲಿತ್ ಸ್ವರ, ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ ಎರಡೂ ಉದಾತ್ತಸ್ವರವೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

ನಿಮ್ಮ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪ - 'ಅತೋ ದೀರ್ಘೋ ಯಇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ದೀರ್ಘ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು, ಆದರೆ 'ತಿಜ್' ಎಂಬುದು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿಯೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ಪರದಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. 'ತಿಜ್' ಎಂಬುದೇ ಪರದಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕು? ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಉದ್ದೇಶಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. 'ತಿಜ್' ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ದೀರ್ಘ ಬರಬಾರದೇಕೆ?

ಇನ್ನು 'ಶ್ರದ್ಧಾಲುಃ' ಎಂಬ ರೂಪವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗದೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವೂ ಹುರುಳಿಲ್ಲದ್ದು. ಏಕೆ ಗೊತ್ತೋ? ನಾವಿಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು 'ಧೇಟ್' ಧಾತು. 'ಧಾ' ಧಾತುವಲ್ಲ. 'ಧೇಟ್' ಧಾತು ಜುಹೋತ್ಯಾದಿ ಗಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ದ್ವಿತ್ವ ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಪಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ 'ಧೇಟ್' ಧಾತು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ? ಎಂದು ಕೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ 'ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಧಾತುನಾಮ್' ಎಂಬಂತೆ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದಂತು ಸತ್ಯ ವಿಚಾರ.

ಈಗ ಅನಾಯಸವಾಗಿ ಶ್ರದ್ಧಾಲು: ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ - 'ಶ್ರದ್' ಉಪಪದ ಸೇರಿದ 'ಧೇಟ್' ಧಾತುವಿಗೆ 'ಲುಶ್' ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದರೆ ಶ್ರದ್+ಧೇ+ಲುಶ್ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಆದೇಚೋಽಪದೇಶೋಽಶಿತಿ (೬-೧-೪೫) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಏಜಂತವಾದ 'ಧೇ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಕಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿದರೆ 'ಶ್ರದ್ಧಾಲು:' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಧಾರಣಾರ್ಥಕವಾದ 'ಧಾ' ಧಾತುವೇ ಬೇಡ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಆದೇಚೋಽಪದೇಶೋಽಶಿತಿ' ಈ ಸೂತ್ರ ಶಿತ್ಪ್ರತ್ಯಯ ಪರದಲ್ಲಿಲ್ಲದಾಗ ಮಾತ್ರ ಆಕಾರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಲುಶ್' ಎಂಬುದು ಶಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಯವಾದ್ದರಿಂದ ಆಕಾರಾದೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ - ಹಾಗಾದರೆ 'ಧೇಟ್' ಧಾತುವಿನ 'ಆ' ಎಂಬುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡರಾಯಿತು. ಈಗ ಏಜಂತ ಧಾತುವಿನ ಮುಂದೆ ಆಕಾರವಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಶಿತ್ ಆದ ಲುಶ್ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಲ್ಲ 'ಧೇ' ಎಂಬುದು 'ಧಾ' ಆಗಲು ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ. ಅನಂತರ ಸರ್ವಣದೀರ್ಘದಿಂದ 'ಶ್ರದ್ಧಾಲು:' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ.

ಗೊಂದಲವಾದರೆ 'ಧೇಟ್' ಧಾತು ಬೇಡ. 'ಧಾ' ಧಾತುವೇ ಇರಲಿ, ಲುಶ್ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಇರಲಿ 'ಶ್ರದ್ಧಾಲು:' ಎಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಶ್ಲ' ಸೂತ್ರದಿಂದ ದ್ವಿತ್ವ ಬಂದರಷ್ಟೇ ಎಲ್ಲಾ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು. ಆದರೆ ದ್ವಿತ್ವವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿಯಮವಿದೆ - 'ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕೋ ವಿಧಿರನಿತ್ಯಃ' 'ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಾಡಿದ ವಿಧಿಯು ಅನಿತ್ಯ' ಎಂದು. 'ಶ್ಲ' ಸೂತ್ರವು 'ಧಾತೋಃ' ಎಂದು ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಂತಹ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕೆಂದು ಆಗ್ರಹಿಸಬೇಕಿಲ್ಲ. ಬೇಡವಾದರೆ ಬಿಡಬಹುದು. ಈಗ 'ಶ್ರದ್' ಉಪಪದ ಸೇರಿದರೆ ಸಾಕು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರದ್ + ಧಾ + ಲುಶ್ ಇದನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು ಶ್ರದ್ಧಾಲು: ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂತೂ ಆಲುಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಹೇಳಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದಾಯಿತು. 'ವ್ಯರ್ಥಮಪಿ ಕಂಚಿದರ್ಥಂ ಜ್ಞಾಪಯತಿ' ಎಂಬಂತೆ 'ಕೃಪ್' ಧಾತುವಿಗೂ ಆಲುಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ವಿಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಆಲುಚ್ ಹೇಳಿದ್ದು. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆಲುಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕೃಪಾಲು:' ಎಂಬ ರೂಪವು ಸಾಧುವಾಗುತ್ತದೆ.

‘ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕೋ ವಿಧಿರನಿತ್ಯಃ’ ಎಂಬ ನಿಯಮವು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯದಿಂದಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಕೆಲವರು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಕೃಪಾಲವಃ’ ಎಂಬ ಪಾಠವಿಲ್ಲ ‘ದಯಾಲವಃ’ ಎಂಬ ಪಾಠವಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಮಸ್ಯೆಯಿಲ್ಲ.

ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಪಾಲು ಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಚಾರ

ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ - ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿಭಿಃ ಅರ್ಥಿತೋ ಜ್ಞಾನಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಭಗವಾನ್ ನಷ್ಟಧರ್ಮಜ್ಞಾನಲೋಕಕೃಪಾಲುಭಿಃ ವ್ಯಾಸೋ ಅವತಾರ.

ಪ್ರಮೇಯದೀಪಿಕಾ - ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ವಹಿಗೃಹೀತ್ಯಾದಿನಾ ಕೃಪೇಃ ಆಲುಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ನ ವಿಹಿತಃ ತಥಾಪಿ ವ್ಯಾಕರಣಾಂತರಬಲಾದವಗಂತವ್ಯಃ ಕಲಶವಾಚೀ ವಾ ಆಲುಶಬ್ದಃ ಕೃಪಾಪೂರ್ಣಕಲಶೈಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ

‘ಸ್ವಹಿಗೃಹಿ’ ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರದಿಂದ ‘ಸ್ವಹಯಾಲು’ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ‘ಕೃಪಾಲುಃ’ ಎಂಬ ರೂಪವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬೇರೆ ಚಾಂದ್ರಾದಿವ್ಯಾಕರಣಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಥವಾ ‘ಆಲು’ ಎಂದರೆ ‘ಕಲಶ’ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಅರ್ಥವು ‘ಗರ್ಗಯಾಲುರ್ಗಲಂತಿಕಾ’ ಎಂಬ ಕೋಶದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ‘ಕೃಪಾಪೂರ್ಣವಾದ ಕಲಶದಿಂದ’ ಎಂದರ್ಥ. (ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸುಧೀಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಭಾವರತ್ನಕೋಶವನ್ನು ನೋಡಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು)

ಇಲ್ಲಿಗೆ ನಾಲ್ಕನೇ ಪದ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮುಗಿಯಿತು

ಗುರು ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರೇ ! ನಿಮ್ಮ ಚರಣಕಮಲವ ನಂಬಿಹೆನು

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ -

ಶ್ರೀಮದ್ರಮಾರಮಣಸದ್ಗಿರಿಪಾದಸಕ್ತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿನಾದಲಲಿತಾಖಿಲದೃಢದರ್ಪಮ್ ।

ದ್ವಾರ್ದಿವಾರಣವಿದಾರಣದಕ್ಷದೀಕ್ಷಮಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಮೃಗರಾಜಮಹಂ ನಮಾಮಿ ॥ ೪ ॥

ಕಮಲಾಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠಪರ್ವತದ ಪಾದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಘರ್ಜನೆಯಿಂದ ಕ್ರೂರಮೃಗಗಳಂತಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ದುರ್ವಾದಿಗಳ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ದುಷ್ಟದರ್ಪವನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಿ ದುರ್ವಾದಿಗಳೆಂಬ ಮದ್ದಾನೆಗಳನ್ನು ಸೀಳುವುದರಲ್ಲಿ ಬದ್ಧದೀಕ್ಷರಾದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರೆಂಬ ಮೃಗರಾಜರನ್ನು ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಸ್ವಗುರುನ್ ಪ್ರಣಮತಿ - ಶ್ರೀಮತ್ ಇತಿ ||

ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥಪೂಜ್ಯಶ್ರೀಪಾದರನ್ನು 'ಶ್ರೀಮದ್ರಮಾರಮಣ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿವರಣೆ - 'ಶ್ರೀಮದ್ರಮಾರಮಣಸದ್ಗಿರಿಪಾದಸಂಗಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿನಾದದಲಿತಾಽಖಿಲದುಷ್ಟದರ್ಪಮ್' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಕಮಲಾಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನು ಪರ್ವತದಂತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಪಾದವು ಪರ್ವತದ ಬುಡದಲ್ಲಿರುವ ಗುಹೆಯಂತಿದೆ. ಶ್ರೀಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ಆ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಸಿಂಹದಂತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸಿಂಹಗರ್ಜನೆಯಂತಿದೆ. ಇಂತಹ ಗರ್ಜನೆಯಿಂದ ಮದಭರಿತ ಆನೆಗಳಂತಿರುವ ದುರ್ವಾದಿಗಳು ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿ ಓಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಅಂತಹ ಆನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾರಿ ಅವುಗಳ ಗಂಡಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೀಳುವುದರಲ್ಲಿ ಬಹುಕುಶಲಿಗಳಾಗಿ ಸಿಂಹರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥ-ಸಿಂಹರನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಿಸೋಣ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಐದನೇ ಪದ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮುಗಿಯಿತು

ಗ್ರಂಥಪ್ರತಿಜ್ಞೆ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

अथ तत्कृपया ब्रह्मसूत्रभाष्यं यथामति ।

व्याकुर्वे श्रीमदानन्दतीर्थार्यमुखनिःसृतम् ॥ ६ ॥

ಭಾಷ್ಯವು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದ್ದರಿಂದ ಗುರುಗಳ ಕೃಪಾವೋಷಿತನಾಗಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರ ಮುಖಕಮಲದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಯಥಾಮತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಟೀಕಾರಾಯರಲ್ಲಿರುವ ವಿನಯ ಗುಣಭೂಷಣ

ವಿವರಣೆ - ಶಿಷ್ಯರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವಾಗಲು ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಗುರುಗಳ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಯಥಾಮತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ. 'ಯಥಾಮತಿ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಟೀಕಾರಾಯರಿಗಿರುವ ವಿನಯಪರಾಕಾಷ್ಠತೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

'ವ್ಯಾಕುರ್ವೇ' ಎಂಬುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರಯೋಜನ ತಮಗೂ ಇದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ವಿನಯಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆರನೇ ಪದ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮುಗಿಯಿತು

ಅಹಂಕಾರ ಎಂದೂ ಬಾರದಿರಲಿ

गङ्गासङ्गेन नैर्मल्यं रथ्याद्गिरिभ्यते यथा ।

वाचो विशुद्धिसिद्ध्यर्थं सङ्गम्यन्ते गुरोर्गिरिः ॥ ७ ॥

ರಸ್ತೆಯ ನೀರು ಅಪವಿತ್ರವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಗಂಗೆಯ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಹೇಗೆ ಪವಿತ್ರವಾಗುವುದೋ ಅದರಂತೆ ನನ್ನ ಮಾತುಗಳೂ ಸಹ ಪವಿತ್ರವಾಗಲೆಂದು ಗುರುಗಳ ಮಾತುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಟೀಕಾರಾಯರಿಗೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ?

भावदीपः - 'व्याकुर्वे' इत्यात्मनेपदेन प्राप्तमात्मगामिफलं दर्शयति - गङ्गासङ्गेन इति ॥

ವ್ಯಾಕುರ್ವೇ ಎಂಬುದು ಆತ್ಮನೇಪದಪ್ರಯೋಗ. ಇದರಿಂದ ಕ್ರಿಯಾಫಲವು ಆತ್ಮಗಾಮಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ತಮಗಿರುವ ಆ ಪ್ರಯೋಜನವಾದರೂ ಏನೆಂಬುದನ್ನು 'ಗಂಗಾಸಂಗೇನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಹರಿಪ್ರೀತಿಯೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಭಾಷ್ಯಕರ್ತೃತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಯೋ: ಪ್ರೀತೇ: ಪ್ರಧಾನಫಲತ್ವೇಽಪಿ ಇದಮವಾಂತರಫಲಮ್' ಇತಿ ಭಾವ: |

ವಸ್ತುತಃ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಹಾಗೂ ಗ್ರಂಥಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಯೇ ಟೀಕಾರಾಯರಿಗೆ ಪ್ರಧಾನಫಲ; ಇವು ಕೇವಲ ಅವಾಂತರಫಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತುಗಳೆಂಬ ಗಂಗಾಜಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮಾತು ಸೇರಲಿ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಗಙ್ಗಾಸಂಕ್ಷೇಪ ರಥ್ಯಾಜ್ಞಿನೈರ್ಮಲ್ಯಂ ಯಥಾ ಲಭ್ಯತೇ ತಥಾ ಮದೀಯಾ: ವಾಚೋ ವಿಶುದ್ಧಿಸಿದ್ಧಿವತ್ ಮದೀಯಾ ವಾಚಾ ಗುರೋರಿ: ಸಂಕ್ಷಮ್ಯಂತೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಭಾವೇನ ಸಂಬಂಧ್ಯಂತೇ' ಇತ್ಯರ್ಥ: |

ಗಂಗಾನೀರಿನ ಸಂಪರ್ಕವಾದಾಗ ರಸ್ತೆಯ ನೀರು ಹೇಗೆ ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ನನ್ನ ಮಾತಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತುಗಳು ನನ್ನ ಮಾತುಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಭಾವದ ಮೂಲಕ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಭಾವದೀಪ: - ಯದ್ವಾ, 'ಭಾಷ್ಯಂ ವ್ಯಾಕುರ್ವೇ' ಇತಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರತಿಜ್ಞಾನೇಽಪಿ ನ ತಾವದೇವ ಕಿಂತು ಯತ್ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೋಕ್ತಮ್, ಯಚ್ಚ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾನಂತರೋಕ್ತಮವಶ್ಯಮತ್ರ ಭಾಷ್ಯೇ ಸಂಯೋಜ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಹ್ನಿ ತದಪ್ಯತ್ರ ಸಂಯೋಜ್ಯ ವ್ಯಾಕ್ರಿಯತೇ' ಇತಿ ಸ್ವವಾಕ್ಶುದ್ಧಿರೂಪಾಂತರೀಯಕಫಲಂ ವದನ್ತೇವಾಹ - ಗಙ್ಗಾ ಇತಿ ||

ಅಥವಾ ಗುರುಗಳ ಮಾತುಗಳಲ್ಲೇ ಸಂಗತಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ, ಭಾಷ್ಯ, ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಇತ್ಯಾದಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಗುರುಗಳ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವು ಮಂದರಿಗೆ ತೋರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಗುರುಗಳ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮಂದರಿಗೂ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಸುವಂತೆ

ನನ್ನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ರೀತಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಗುರುಗಳ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಸೇರಿಸುವುದಷ್ಟೇ ನನ್ನ ಕೆಲಸವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಹೊಂದಿಸುವುದಷ್ಟೇ ನನ್ನ ಕೆಲಸ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಮದೀಯವಾಚೋ विशुद्धचर्यं मदीयया वाचा गुरोर्गिरिः भाष्यादिस्थाः परस्परं सङ्गम्यन्ते सम्बद्धतया प्रकाशयन्ते' इत्यर्थः । अस्मिन् पक्षे 'वाचो गिरां सङ्ग आर्थिकः' इति दृष्टान्तानानुगुणं ध्येयम् ।

ಎರಡನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ತತ್ವಪ್ರದೀಪ ಗ್ರಂಥವೇ ಸಾಕು. ಟೀಕಾರಾಯರ ಟೀಕೆಯು ವ್ಯರ್ಥವೆಂಬ ಶಂಕೆಯು ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು. ತತ್ವಪ್ರದೀಪವು ಕೇವಲ ಭಾಷ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಟೀಕಾರಾಯರ ಟೀಕೆಯು ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಆಗಿದೆಯೆಂದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮುಂದೆ ಮಾಡಿರುವ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಸಂಗತವಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾದಿ ಸೂತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಯೋಜಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ದ್ಯುಭಾಷ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಧಾನವನ್ನೇಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ತತ್ವನಿರ್ಣಯದ ಮಾತನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

'ತತ್ವಪ್ರದೀಪ' ಗ್ರಂಥವಿದ್ದರೂ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - एतेन 'तत्त्वप्रदीपेनैवालं किमनेन?' इति प्रत्युक्तम् । तत्र केवलं भाष्यस्यैव व्याख्यानात् । अत एवाग्रं न्यायविवरणाद्युक्तविवरणं नाप्रतिज्ञातकीर्तनम् । अत एव च गीताभाष्याद्युक्तं शास्त्रयोनित्वादिसूत्रादौ तत्र तत्र संयोज्य व्याक्रियते । बुभ्वाद्यधिकरणे चाभाषितं प्रधानं किं संयोज्यते? इति चेन्न, 'प्रकृतिजीवावभिधीयेते इत्यन्यत्रोक्तत्वात्' इति तत्त्वनिर्णयोक्तमपि संयोज्य व्याक्रियते ।

ಭಾವದೀಪ: - 'ऋक्पूरुष्य: पथामानक्षे' इति समासान्तस्तु पथाम्' इति निर्देशेन तस्यानित्यत्वावगतेर्नाश्रितः । तेन 'रथ्याद्भिः' इति साधु ।

ವಿವರಣೆ - ರಸ್ತೆಯ ನೀರು ಅಪವಿತ್ರವಾಗಿದ್ದರೂ ಗಂಗಾಜಲದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಹೇಗೆ ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ನನ್ನ ಮಾತುಗಳೂ ಸಹ ಸ್ವತಃ ಅಪವಿತ್ರವಾಗಿವೆ. ಗಂಗೆಯ ನೀರಿನಂತೆ ಗುರುಗಳ ಮಾತುಗಳು ಪವಿತ್ರವಾಗಿವೆ. ಪವಿತ್ರವಾದ ಗುರುಗಳ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯ ಭಾವದಿಂದ ಸೇರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಆವಾಗ ನನ್ನ ಮಾತುಗಳೂ ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತವೆ. ಅಥವಾ, 'ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಟೀಕಾರಾಯರ ಉದ್ದೇಶವಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗುರುಗಳ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವು ಮಂದಜನರಿಗೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಗುರುಗಳ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮಂದರಿಗೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಸುವಂತೆ ನನ್ನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ರೀತಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಗಂಗಾಸಂಗೇನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ 'ವಾಚೋ ವಿಶುದ್ಧಿಸಿದ್ಧರ್ಥಂ ಸಂಗಮ್ಯಂತೇ ಗುರೋರ್ಗಿರಃ' ಎಂದಿದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥವೇನು? 'ಮಾತಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಗುರುಗಳ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಅರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃವಾಚಕಪದವೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಯಾರ ಮಾತಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಗುರುಗಳ ಮಾತಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ' ಎಂಬ ಉತ್ತರ ಸರಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಗುರುಗಳ ಮಾತು ಸ್ವತಃ ಶುದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗ ಪುನಃ ಗುರುಗಳ ಮಾತಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಗುರುಗಳ ಮಾತನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತೇನೆಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಗತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥವೇನು?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ 'ಗಂಗಾಸಂಗೇನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತಿನಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಮದೀಯಯಾ ವಾಚಾ' ಎಂಬ ಕರ್ತೃವಾಚಕಪದವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ರಸ್ತೆಯ ನೀರು ಅಪವಿತ್ರವಾಗಿದ್ದರೂ ಗಂಗಾಜಲದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಹೇಗೆ ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ನನ್ನ ಮಾತುಗಳೂ ಸಹ ಸ್ವತಃ ಅಪವಿತ್ರವಾಗಿವೆ. ಗಂಗೆಯ ನೀರಿನಂತೆ ಗುರುಗಳ ಮಾತುಗಳು ಪವಿತ್ರವಾಗಿವೆ. ಪವಿತ್ರವಾದ ಗುರುಗಳ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅವಾಗ ನನ್ನ ಮಾತುಗಳೂ ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತವೆ.

ಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಳಾಚರಣಶ್ಲೋಕದ ಅವತಾರಿಕೆ

तत्त्वप्रकाशिका - अथाविद्यापटलपिहितनयनैरन्यैरन्यथाव्याख्यातानि ब्रह्मसूत्राणि यथावद् व्याचिख्यासुर्भगवानाचार्यवर्यः प्रारिप्सितभाष्यस्य कैवल्याद्यखिलफलसाधनतासिद्ध्यर्थं निरन्तरायपरिसमाप्त्याद्यर्थं च नारायणनमस्कारं ग्रथयति, ग्रन्थारम्भं च प्रतिजानीते - नारायणमिति॥

ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಪರದೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ಅಂತಃಶಕ್ತಿಸುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಂತಹವರು ಸ್ವಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ತಪ್ಪು ತಪ್ಪಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ ಸಾತ್ವಿಕರ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸಾತ್ವಿಕರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ'ವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಾದಿಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳೂ ಲಭಿಸಬೇಕೆಂಬ ಹಾಗೂ ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಆಗಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸಾರಾಯಣನನ್ನು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಗ್ರಂಥಾರಂಭದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಸಾರಾಯಣಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ.

ಅಥಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯ ಪ್ರಾರಂಭ

भावदीपः - 'अथाविद्या' इत्यथशब्दः 'प्रतिग्रन्थव्याख्या प्रारभ्यते' इति प्रारम्भार्थः । 'अविद्या पटलमिव तेन पिहितं नयनमिव नयनं मनस्तत्त्वज्ञानं वा येषां तैः' इत्यर्थः । 'पटलपिहितनयनवत् अविद्यातिरस्कृततत्त्व-

ಜಾನೇರನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾನಿ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಫಲಸಾಧನತಾಸಿದ್ಧಿರ್ಯಥೈ = ಫಲಸಾಧನತಾ-
ಸಿದ್ಧಿರ್ಯೇ । 'ಸಮಕ್ಷಲಸ್ಯೈವ ಸಫಲತ್ವಾತ್' ಇತಿ ಭಾವಃ । ಪರಿಸಮಾಪ್ತ್ಯಾರ್ಥೈ = 'ಪರಿ
ಸಮಾಪ್ತಿಪ್ರವಚನಾದಿಪ್ರಯೋಜನಾಯ ಚ ಅವಶ್ಯಕರ್ತವ್ಯಮ್' ಇತಿ ಶಿಫಃ । ತದುಕ್ತಂ ಸುಧಾಯಾಮ್
- 'ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮಾದಿಕಂ ಪ್ರಾರಿಪ್ಸಿತಸ್ಯಾನಂತರಾಯಪರಿಸಮಾಪ್ತೇಃ ಪ್ರವಚನಸ್ಯ ಚ
ಹೇತುತಯಾ ಅವಿಗಿತಶಿಷ್ಟಾಚಾರಾದಿನಾಽವಗತಮವಶ್ಯಕರಣೀಯಂ ಶಿಷ್ಯಾನ್ ಗ್ರಾಹಯಿತುಂ
ಗ್ರಂಥಾದೌ ನಿಬಧ್ನಾತಿ' ಇತಿ ।

ಅಥ ಅವಿದ್ಯಾ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಗ್ರಂಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು
ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. 'ಅವಿದ್ಯಾಪಟಲಪಿಹಿತನಯನೈಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ
ಅರ್ಥ -- "ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಪೊರೆಯು ಮುಚ್ಚಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅದರಂತೆ
ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಥವಾ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಪೊರೆಯು ಮುಚ್ಚಿರುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ
ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಿಂದ" ಎಂದು. "ಪೊರೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣಿನಂತೆ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ
ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ತತ್ವಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವು ಅನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ"
ಎಂದು ಮುಂದಿನ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥ. 'ಫಲಸಾಧನತಾಸಿದ್ಧರ್ಥಂ' = 'ಫಲಸಾಧನೆಯ
ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ'. ಮಂಗಲಸಹಿತಗ್ರಂಥವಷ್ಟೇ ಸಫಲವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಇದರ
ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಪರಿಸಮಾಪ್ತ್ಯಾರ್ಥಂ = ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತಿ ಮೊದಲಾದ
ಪ್ರಯೋಜನಗಳಿಗೋಸ್ಕರ. 'ಅವಶ್ಯಕರ್ತವ್ಯಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ಶೇಷಪೂರಣೆ
ಮಾಡಬೇಕು. ಇದನ್ನೇ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. "ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮಾದಿಕಂ
ಪ್ರಾರಿಪ್ತಸ್ಯಾನಂತರಾಯಪರಿಸಮಾಪ್ತೇಃ ಪ್ರಚಯಸ್ಯ ಹೇತುತಯಾಽವಿಗೀತ-
ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಾದಿನಾ ಅವಗತಮವಶ್ಯಕರಣೀಯಂ ಶಿಷ್ಯಾನ್ ಗ್ರಾಹಯಿತುಂ ಗ್ರಂಥಾದೌ
ನಿಬಧ್ನಾತಿ" (ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಣಾಮಾದಿಗಳು
ಪ್ರಾರಿಪ್ತಗ್ರಂಥವು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಎಂಬ ಮತ್ತು ಕೀರ್ತಿಯೆಂಬ
ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯು ಅವಿಗೀತಶಿಷ್ಟಾಚಾರ-
ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಅವಶ್ಯಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ
ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ) ಎಂದು.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವೇ?

ವಿವರಣೆ - ಆಕ್ಷೇಪ : - ೧) ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ರಚಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಭಾಷ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಸೂತ್ರವು ಅರ್ಥವಾಗದಂದರೆ ಬೇರೆಯವರ ಭಾಷ್ಯದಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಆಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯವು ಬೇಕಿಲ್ಲ.

೨) ಅಥವಾ ಭಾಷ್ಯವು ಆರಂಭಣೀಯವಾಗಲಿ. ಆದರೆ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕವು ಅನಾವಶ್ಯಕ. ಮಂಗಳನಿಬಂಧನೆಗೋಸ್ಕರ ಅದ್ಭವದ್ಭವ ಸಾರ್ಥಕ, ಎನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಯಾವ ಫಲವೂ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಮಂಗಳವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕಿಲ್ಲ.

೩) ಅಥವಾ ಮಂಗಳವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ಆದರೆ ಮಾಡಿದ ಮಂಗಳವನ್ನು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಮಂಗಳವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬೇಕೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ಆದರೆ 'ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಉಚ್ಚತೇ' ಎಂಬ ಅಂಶವು ವ್ಯರ್ಥ.

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಮೂರು ಆಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು 'ಅಥಾವಿದ್ಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರಾರ್ಥಪರಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಲೇಬೇಕು. ಬೇರೆಯವರು ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಪೊರೆಯಿಂದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕಣ್ಣು ಅವರಿಗೆ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ತಪ್ಪು ತಪ್ಪಾಗಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಯಥಾವತ್ತಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವು ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು.

'ಇಂತಹ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವ ಮೊದಲು ಮಂಗಳಾಚರಣೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಆವಾಗ ಮಂಗಳಮಯವಾದ ಭಾಷ್ಯದ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಾದಿ-ಸಕಲಪುರುಷಾರ್ಥಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಗ್ರಂಥವೂ

ಪರಿಸಮಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಾರಾಯಣನ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ'. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವು ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು.

ತಾವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು 'ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಉಚ್ಯತೇ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವೂ ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು.

ಟೀಕೆಯ 'ಅಥ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಏನರ್ಥ?

ಆಕ್ಷೇಪ - 'ಅಥ' ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯನ್ನೇಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ? 'ಮಂಗಳಾನಂತರಾರಂಭಪ್ರಶ್ನಾಕಾರ್ತ್ಯೇಷ್ವರ್ಥೋ ಅಥ' ಎಂಬ ವಚನದಂತೆ ಅಥ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಂಗಳ ಎಂದರ್ಥವೋ? ಆನಂತರ್ಯ ಎಂದರ್ಥವೋ? ಪ್ರಾರಂಭ ಎಂದರ್ಥವೋ? ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥವೋ?

ಮಂಗಳವನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಮಂಗಳವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಭಾಷ್ಯವು ಈಗಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಯಾವ ವಿಷಯವೂ ಪ್ರಸಕ್ತವೇ ಆಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆನಂತರ್ಯ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಟೀಕೆಯ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದ ಅನಂತರ ಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆಯೆಂಬರ್ಥವಂತೂ ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಗತ.

ಇನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭ ಎಂಬರ್ಥವೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. 'ವ್ಯಾಕುರ್ವೇ' ಎಂಬುದರಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳದ 'ಪ್ರಶ್ನೆ' ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಹೀಗೆ ಯಾವ ಅರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲದ ಅಥ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತೇಕೆ?

'ಅಥ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿವೆ

ಸಮಾಧಾನ - 'ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಬಯಸಿದವರಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾ ಗ್ರಂಥಾರಂಭದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯು ಹೇಳಿದಾಗ ನಮಗೆ ಶಂಕೆ ಬರುತ್ತದೆ - "ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಆಚಾರ್ಯರು ಸೂತ್ರ-
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಸಂಗತವಾದ ನಮಸ್ಕಾರಾದಿಗ್ರಂಥಗಳೇಕೆ?'' ಎಂದು.

ಈ ಶಂಕೆಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ 'ಅಥ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. 'ಅಥ ವ್ಯಾಚಿಖ್ಯಾಸುಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ 'ದೇವತಾನಮನ ಮತ್ತು ಅದರ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಅನಂತರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಬಯಸಿದವರಾಗಿ' ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ 'ಊಟಮಾಡಲು ಬಯಸಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸ್ನಾನವು ಊಟಮಾಡಲು ಅಂಗವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ದೇವತಾನಮನ, ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗಳು ಅಂಗವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಅಥವಾ 'ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಿತವಾದ ಬುದ್ಧ, ಚಾರ್ವಾಕ, ತಾರ್ಕಿಕ, ಕಾಣಾದ, ಕಾಪಿಲವೆಂಬ ಐದು ಮತಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಂತರ' ಎಂದು 'ಅಥ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ. 'ಅನ್ಯೈಃ ಅನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾನಿ' ಎಂಬುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಐದುಮತಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಂತರವೇ ಉಳಿದ ಮತದವರು ಅನ್ಯಥಾ (ಸಮುಚಿತವಲ್ಲದಂತೆ) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದರಿಂದ.

ಅಥವಾ 'ಶುದ್ಧಾನಂದೋರು ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಮಗ್ರಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಈಗ ಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ' ಎಂದು ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ. ಇಷ್ಟು ಅಥಶಬ್ದವಿಚಾರ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಪ್ರಶ್ನೆ - ಟೀಕೆಯು 'ಅಥ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಗ್ರಂಥವು ಅಥಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾದರೆ ಮಂಗಳವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಟೀಕಾರಾಯರು 'ಅಥ' ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಟೀಕಾರಾಯರು ಈಗಾಗಲೇ ಅನೇಕ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಮಂಗಳವನ್ನು ಹಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಪುನಃ ಅಥಶಬ್ದದಿಂದ ಮಂಗಳ ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಏನಿತ್ತು?

ಉತ್ತರ - ಮಂಗಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಥ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲ. 'ಅನಂತರ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಭಾಷ್ಯವು ಈಗಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಮೊದಲು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದರ ಅನಂತರ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ'ಯ ಅನಂತರ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅನಂತರ್ಯಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಹಾಗಾದರೆ ನೀವು 'ಆರಂಭ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ 'ಆರಂಭ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ' ಎಂದು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲೇ ಆರಂಭ ಮಾಡಿರುವುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎನ್ನಬೇಕು. ಆದರೆ 'ಭಾಷ್ಯಸ್ಥ ಅದ್ಯಶ್ಲೋಕವಿವರಣಾರೂಪತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಂಗಳಪದ್ಯಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಪ್ರತೀಕಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಇದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ 'ವ್ಯಾಕುರ್ವೇ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - 'ಗಂಗಾಸಂಗೇನ' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ವ್ಯವಹಿತವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಸ್ಮರಣೆಗೋಸ್ಕರ ಪುನಃ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಆ ಪದ್ಯವು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ 'ವ್ಯಾಕುರ್ವೇ' ಎಂಬ ಪದವೇ ಸಾಕಾಗಿರುವಾಗ ಪುನಃ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಥ' ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಿದರು?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಪ್ರತಿಗ್ರಂಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ಪ್ರಾರಂಭಾರ್ಥೋಽಥಶಬ್ದಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. "ಸಮಗ್ರಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯಲ್ಲೇ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪದಗಳನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತೇವೆ" ಎಂದು ಇದರರ್ಥ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಇದನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕು? ಪ್ರತಿಗ್ರಂಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಪ್ರಾರಂಭವಾದದ್ದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡಿಯೇ ತಿಳಿಯಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಆದರೂ ಸಹ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಮನಃಸಮಾಧಾನವಾಗಲಿದೆಯೆಂದು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತುಗಳು ಗಂಭೀರವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೆದರಬೇಡಿರಿ. ಆಚಾರ್ಯರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪದಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತೇವೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಓದಲು ಉತ್ಸಾಹ ಶ್ರದ್ಧೆಗಳು ಬರುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಈ ರೀತಿ ಕಂಡಿದೆ. ದುಃಖದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ 'ನಾನು ನಿನಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳಿ' ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಹಿತೋಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಕೇಳುವಂತಹವನಿಗೆ ಬಹಳಷ್ಟು ಸಮಾಧಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೇಳುವಂತಹ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ.

ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರವು ಶಿಷ್ಯಶಿಕ್ಷಣಗೋಸ್ಕರವೆಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ಮಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೈವಲ್ಯಾದಿ ಸಕಲಪುರುಷಾರ್ಥ-ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಟೀಕೆಯು 'ಅಥ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಗ್ರಂಥವು ಅಥಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾದರೆ ಮಂಗಳವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಟೀಕಾರಾಯರು 'ಅಥ' ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಟೀಕಾರಾಯರು ಈಗಾಗಲೇ ಅನೇಕ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಮಂಗಳವನ್ನು ಹಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಪುನಃ ಅಥಶಬ್ದದಿಂದ ಮಂಗಳ ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಏನಿತ್ತು?

ಉತ್ತರ - ಮಂಗಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಥ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲ. 'ಅನಂತರ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಭಾಷ್ಯವು ಈಗಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಮೊದಲು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದರ ಅನಂತರ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ'ಯ ಅನಂತರ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅನಂತರ್ಯುಕ್ತವಾದ ಅರ್ಥ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಹಾಗಾದರೆ ನೀವು 'ಆರಂಭ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ 'ಆರಂಭ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲೇ ಆರಂಭ ಮಾಡಿರುವುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎನ್ನಬೇಕು. ಆದರೆ 'ಭಾಷ್ಯಸ್ಥ ಆದ್ಯಶ್ಲೋಕವಿವರಣರೂಪತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಂಗಳಪದ್ಯಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಪ್ರತೀಕಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಇದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ 'ವ್ಯಾಕುರ್ವೇ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - 'ಗಂಗಾಸಂಗೇನ' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ವ್ಯವಹಿತವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಸ್ಮರಣೆಗೋಸ್ಕರ ಪುನಃ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಆ ಪದ್ಯವು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ 'ವ್ಯಾಕುರ್ವೇ' ಎಂಬ ಪದವೇ ಸಾಕಾಗಿರುವಾಗ ಪುನಃ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಥ' ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಿದರು?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಪ್ರತಿಗ್ರಂಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ಪ್ರಾರಂಭಾರ್ಥೋಽಥಶಬ್ದಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. "ಸಮಗ್ರಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಂಗಳಾಚರಣೆ-ಯಲ್ಲೇ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪದಗಳನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತೇವೆ" ಎಂದು ಇದರರ್ಥ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಇದನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕು? ಪ್ರತಿಗ್ರಂಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಪ್ರಾರಂಭವಾದದ್ದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡಿಯೇ ತಿಳಿಯಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಆದರೂ ಸಹ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಮನಃಸಮಾಧಾನವಾಗಲಿದೆಯೆಂದು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತುಗಳು ಗಂಭೀರವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೆದರಬೇಡಿರಿ. ಆಚಾರ್ಯರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪದಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತೇವೆ' ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಓದಲು ಉತ್ಸಾಹ ಶ್ರದ್ಧೆಗಳು ಬರುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಈ ರೀತಿ ಕಂಡಿದೆ. ದುಃಖದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ 'ನಾನು ನಿನಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳಿ' ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಹಿತೋಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಕೇಳುವಂತಹವನಿಗೆ ಬಹಳಷ್ಟು ಸಮಾಧಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೇಳುವಂತಹ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ.

ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಅಥ' ಶಬ್ದ ಎಷ್ಟು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ? ಮತ್ತು ಸ್ವರಸ? ಅಲ್ಲವೇ!

ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರವು ಶಿಷ್ಯಶಿಕ್ಷಣಗೋಸ್ಕರವೆಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ಮಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೈವಲ್ಯಾದಿ ಸಕಲಪುರುಷಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ

೨೧ ಕುಭಾಷ್ಯಗಳು

'ಅವಿದ್ಯಾಪಟಲಪಿಹಿತನಯನೈಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ. ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯದ ಪರಿಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ಅಜ್ಞಾನವಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಮತ್ತು ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂದ ಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಪರಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಇತರರು ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಪುರುಷನಂತೆ ಅಂತಶ್ಚಕ್ಷುಸ್ಸನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದವರಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಮಂದಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ೧) ಭಾರತೀವಿಜಯ ೨) ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ೩) ಬ್ರಹ್ಮಪೋಷ ೪) ಶತಾನಂದ ೫) ಉದ್‌ವರ್ತ ೬) ವಿಜಯ ೭) ರುದ್ರಭಟ್ಟ ೮) ವಾಮನ ೯) ಯಾದವಪ್ರಕಾಶ ೧೦) ರಾಮಾನುಜ ೧೧) ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚ ೧೨) ದ್ರವಿಡ ೧೩) ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತ ೧೪) ಭಾಸ್ಕರ ೧೫) ವಿಶಾಖ ೧೬) ವೃತ್ತಿಕಾರಕ ೧೭) ವಿಜಯಭಟ್ಟ ೧೮) ವಿಷ್ಣುಕ್ರಾಂತ ೧೯) ವಾದೀಂದ್ರ ೨೦) ಮಾಧವದಾಸ ೨೧) ಸಂಕರ.

ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಆಚಾರ್ಯರೊಬ್ಬರೇ ಸಮರ್ಥರು. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ ಆಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿರುವ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯ. 'ಭಗವಾನ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳದ ಉಲ್ಲೇಖ

'ಕೈವಲ್ಯಾದಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ ಹೀಗೆ --

ಬಾಯಿಯಿಂದ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೊಗಳಿ ನಮಿಸಬೇಕು. ಇಂತಹ ಮಂಗಳವನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಪಠಿಸಿದಾಗ ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಾಧ್ಯಯನ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷಾದಿಪುರುಷಾರ್ಥವೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಫಲ ನಮಗಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಆಚಾರ್ಯರಿಗಲ್ಲ. ವಿಘ್ನವೇ ಇಲ್ಲದ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಿಂದ ಕೇವಲ ಭಗವತ್‌ಪ್ರೀತಿಯೇ ಮುಖ್ಯಫಲ. 'ಸಮಾಪ್ತಾರ್ಥಂ ಚ' ಎಂಬ ಪದದ ಮುಂದೆ 'ಕೃತಮ್'(ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ)' ಎಂಬುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಥವಾ ಈ ಅನ್ವಯದಲ್ಲಿ 'ಕೈವಲ್ಯಾದ್ಯಖಿಲಫಲಸಾಧನತಾಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಮೋಕ್ಷಾದಿಪುರುಷಾರ್ಥವೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು ನಮಸ್ಕಾರ ಎಂದರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. 'ನಿರಂತರಾಯ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಾರ್ಥಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೂ ಸಹ ನಮಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ನಾರಾಯಣನ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಾದಿಪುರುಷಾರ್ಥವು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಿಘ್ನ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಈ ಎರಡೂ ಪದಗಳು ಚತುರ್ಥಿವಿಭಕ್ತಂತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಈ ಎರಡು ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗ್ರಂಥಯತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಮಾಡಿದಾಗ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರದ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೂ ಕೈವಲ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಜನಗಳಿವೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಂದೆ 'ಶಿಷ್ಯಶಿಕ್ಷಣಗೋಸ್ಕರ ನಮಸ್ಕಾರ ಹಾಗೂ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯದ ಉಲ್ಲೇಖ'ವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

नारायणं गुणैः सर्वैरुदीर्णं दोषवर्जितम् ।

ज्ञेयं गम्यं गुरुंश्चापि नत्वा सूत्रार्थ उच्यते ॥

ಅನುವಾದ - ನಾರಾಯಣನು ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಕಲದೋಷಗಳಿಂದ ವಿದೂರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಜ್ಜನರಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಅರ್ಹನು ಮತ್ತು ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಮತ್ತು ಗುರುಗಳಾದ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಸರ್ವೈಃ = ಸಕಲವಿಧವಾದ, ಗುಣೈಃ = ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಂದ, ಉದೀರ್ಣಂ = ಪೂರ್ಣನಾದ (ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ), ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್ = ಸಕಲದೋಷಗಳಿಂದ ವಿದೂರನಾದ, ಜ್ಞೇಯಂ = ಸಜ್ಜನರ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ವಿಷಯನಾದ, ಗಮ್ಯಂ = ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ, ನಾರಾಯಣಂ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು, ನತ್ವಾ = ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ, ಅಪಿ = ಮತ್ತು (ಅಪಿ ಪದವು ಗುರುದೇವತೆಗಳ ಭೇದದಲ್ಲಿ ಅರುಚಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದೆ), ಗುರೂಂಶ್ಚ = ಗುರುಗಳಾದ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರನ್ನೂ ಕೂಡ, ನತ್ವಾ = ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ = ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾರ್ಥವು (ಸಮಸ್ತವೇದಇತಿಹಾಸಪುರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಶಬ್ದರಾಶಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾರ್ಥವು), (ಮಯಾ = ನನ್ನಿಂದ), ಉಚ್ಯತೇ = ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ

तत्त्वप्रकाशिका - अत्र निरुपपद‘सूत्र’शब्देन ब्रह्मसूत्रमुच्यते । तस्य मुख्यार्थाभिधायकत्वात् । तेषां च तादृशत्वात् । वक्ष्यमाणमेव सूत्रार्थं श्रोतृश्रेमुषी मनुकूललिप्यिन्नादौ प्रस्तावयितुं विशेषणचतुष्टयेनेष्टदेवतां विशिनष्टि । तथा हि । आदिसूत्रे भगवतः प्रसक्त्या पुरुषार्थो भवतीति सूचितेऽधिकारिणः शङ्कोन्मिषति ‘पुरुषान्तरेऽनुपलभ्यमानं पुरुषार्थप्रदत्वं तस्य चेत् कीदृशोऽसौ?’ इति । तां

ನಿವಾರಯದಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯಾರ್ಥೋ - ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೇರ್ದೀರ್ಣಮ್ ಇತಿ ||

ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ ಉಚ್ಯತೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸೂತ್ರವೆಂದು ಹೇಳದೆ ಕೇವಲ (ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದೆ) ಸೂತ್ರವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ಉಪಪದವಿಲ್ಲದ್ದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ' ಎಂಬ ನಿಯಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ವಿವಿಧಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ನಿರುಪಪದಸೂತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತೃಗಳ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಲೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮೊದಲು ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ ಮಾಡಲು ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳ ಮೂಲಕ ಇಷ್ಟದೇವತೆಯನ್ನು ವರ್ಣನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ 'ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ 'ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ಯಾವ ಪುರುಷನಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆಯಲಾರದ ಮೋಕ್ಷದಾತ್ಮತ್ವಗುಣವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇದೆಯೆಂದರೆ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಗಿದ್ದಾನೆ? ಎಂದು. ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರಕವಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತತ್ರ ಹೃಪರ್ಯಾಯಾನಂತಶಬ್ದಾನಾಂ ಮಹಾಯೋಗವೃತ್ತ್ಯಾ ಹರೌ ಸಮನ್ವಯಸಮರ್ಥನದ್ವಾರಾ ಸರ್ವಗುಣೋದೀರ್ಣತೈವ ವರ್ಣ್ಯತೇ । ಸ ಚ ಯುಕ್ತ್ಯಾದಿಭಿರುಕ್ತಸಮನ್ವಯೇ ನಿರೋಧಿತೇ ದೋಷವಾನಪಿ ಸ್ಯಾತ್, ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ಪರಿಹರತೋ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯಾರ್ಥೋ - ದೋಷವರ್ಜಿತಮಿತಿ ॥ ತತ್ರ ಯುಕ್ತ್ಯಾದಿನಾಮಾಭಾಸತ್ವವರ್ಣನೇನ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಸ್ಯೈವ ಭಾಷಿತತ್ವಾತ್ । एवंವಿಧಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಸಾದಃ ಕಯಾ ವಿಧಯಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ? ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ಪೂರ್ಯತಸ್ತುತೀಯಸ್ಯಾರ್ಥೋ - ಜ್ಞೇಯಮಿತಿ ॥ ತತ್ರ ನಿರುಕ್ತ್ಯಾದಿಭಿस्तತ್ಪ್ರಸಕ್ತರ್ಥಂ ತಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯತಾಯಾಃ ಕಥಿತತ್ವಾತ್ । ಪ್ರಸನ್ನಶ್ಚ ಕೀದೃಶಂ ಪುಮರ್ಥಂ ಪ್ರಯच्छತಿ? ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ಪೂರ್ಯತಸ್ತುರೀಯಸ್ಯಾರ್ಥೋ - ಗಮ್ಯಮಿತಿ ॥ ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಿನೋ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಸ್ತುಲಕ್ಷಣಮೋಕ್ಷಸ್ಯೋದಿತತ್ವಾತ್ ॥

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳಲ್ಲದ ಅನಂತಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮಹಾಯೋಗವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಸಕಲ-ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನು ದೋಷವುಳ್ಳವನೂ ಆಗಬೇಕಾದೀತು' ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತಹ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಆಭಾಸತ್ವವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಮೂಲಕ ನಿರ್ದೋಷತ್ವವನ್ನೇ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೂ ನಿರ್ದೋಷಿಯೂ ಆದ ಇಂತಹ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದವು ಯಾವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಜ್ಞೇಯಮ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕಾಗಿ ಭಕ್ತಿ, ವಿರಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಸಾಧನೆಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಭಗವಂತನು ಎಂತಹ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ? ಎಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪೂರಣಗೊಳಿಸಲು ನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಗಮ್ಯಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು.

ನಿರುಪಪದ ಸೂತ್ರ ಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಚಕ

भावदीपः - 'सूत्रम्' इति समुदाया(शयम्)र्णम् । अत एव 'तेषाम्' इत्यग्रे बहुवचनम् । तस्य निरूपपदस्य । व्यक्तमेतदग्रे 'मुख्यस्य निर्विशेषणत्वात्' इति भावः ।

'ಸೂತ್ರಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಏಕವಚನವು ಸಮುದಾಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಮುಂದೆ 'ತೇಷಾಂ' ಎಂದು ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ತಸ್ಯ' ಎಂದರೆ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ನಿರುಪಪದವಾದ ಎಂದರ್ಥ. 'ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿರುಪಪದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಗುಣೈ ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ

ಭಾವದೀಪ: - ಅತ್ರ ಗುಣದೋಷಾದಿಪದೋಕ್ತಿಃ ಶುದ್ಧೇತ್ಯಾಧಿಪದ್ಯ ಏವ ವ್ಯಕ್ತಾ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಕೃತ್ಯಮೇವ ತ್ರೇಧಾ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮಿತ್ಯಾದಿನಾ || ಪ್ರಸ್ತಾವಯಿತ್ಯುಂ = ಸಕ್ಷಿಪ್ಯಾದೌ ವಕ್ತುಂ | ತಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಪञ್ಚಜಿಜ್ಞಾಸಾಜನನಂ ಫಲಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಪ್ರಸತ್ಯಾ = ಪ್ರಸಾದೇನ | ಸೂಚಿತ ಇತಿ || ಅತಃಶಬ್ದೇನ ಸಕ್ಷಿಪ್ಯೋಕ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಗುಣದೋಷಗಳ ಸ್ವರೂಪವು 'ಶುದ್ಧಾನಂದೋರು' ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಿಂದಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆ ವಿಶೇಷಣಗಳ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ "ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ" ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರಸ್ತಾವಯಿತ್ಯುಂ' ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಮೊದಲು ಹೇಳಲು. ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಇಂತಹ ಸಂಕ್ಷೇಪಕಥನವು ಕಾರಣವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಸತ್ಯಾ = ಪ್ರಸಾದದಿಂದ. ಸೂಚಿತಃ = ಅತಃಶಬ್ದದಿಂದ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್

ಭಾವದೀಪ: - ಮಹಾಯೋಗೇತಿ || 'ಶಬ್ದೇರತೋಽನಂತಗುಣೋ ಯಚ್ಚಬ್ದಾ ಯೋಗವೃತ್ತಯಃ' ಇತ್ಯಣುಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಿರिति ಭಾವಃ | ದೋಷವಾನಪೀತಿ || 'ಸಮನ್ವಯನಿರೋಧೇ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವ-ಸಾರ್ವಜ್ಞ ಸರ್ವೈಶ್ವರ್ಯಾದೀರಸಿದ್ಧ್ಯಾ ತತ್ತನ್ನಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಕ್ತಯುಕ್ತಾದಿಭಿರ್ಜೀವವತ್ ಜನಿಮೃತ್ಯಾದಿದೋಷವಾನಪಿ ಸ್ಯಾತ್' ಇತ್ಯರ್ಥಃ | 'ನ ಕೇವಲಂ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ-ಗುಣಾಭಾವವಾನ್' ಇತಿ 'ಅಪೇಃ' ಅರ್ಥಃ | ತಸ್ಯ ಚ ಶ್ರುತ್ಯೈವ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್ ತತ್ಸಮನ್ವಯಸ್ಯ ಯುಕ್ತಿಸಮಯಾದಿಭಿರ್ನಿರ್ದೃತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

‘ಇತ್ಯಾದ್ಯನ್ಯತ್ರ ನಿಯತೈರಪಿ ಮುಖ್ಯತಯೋದಿತಃ |

ಶಬ್ದೈರತೋಽನಂತಗುಣೋ ಯಚ್ಛಬ್ದಾ ಯೋಗವೃತ್ತಯಃ ||’

ಎಂದು ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳ ಮಹಾಯೋಗವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

‘ದೋಷವಾನಪಿ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ -- ‘ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದಾಗ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ, ಸರ್ವೈಶ್ವರ್ಯ’ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ಜನನಮರಣಾದಿದೋಷಗಳು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬೇಕಾದೀತು’ ಎಂದು. ‘ಕೇವಲ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಲ್ಲ ಎಂದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ’ ಎಂದು ಅಪಿಪದದ ಅರ್ಥ. ಅಂತಹ ದೋಷಗಳು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕಾದೀತು ಎಂಬುದನ್ನೂ ವಿವರಿಸಬೇಕು. ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸಮಯಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

‘ಜ್ಞೇಯಂ’ ‘ಗಮ್ಯಂ’

ಭಾವದೀಪಃ - ನಿರ್ದೋಷತ್ವಸ್ಯೈವೇತಿ || ‘ಸರ್ವದೋಷೋಜ್ಜಿತಸ್ತಸ್ಮಾತ್’ ಇತ್ಯಾद्यುಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ | ವಿರಕ್ತ್ಯಾದಿಭಿರिति || ತಸ್ಮಾತ್ ‘ವಿರಕ್ತಃ ಸನ್ ಜ್ಞಾನಮೇವ ಸಮಾಶ್ರಯೇತ್’ ಇತ್ಯುಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ | ‘ಪ್ರವಿಷ್ಯ ಭುಂಜತೇ ಭೋಗಾನ್’ ಇತ್ಯಾद्यುಕ್ತೇರಾಹ - ಭಗವತ್ಪ್ರಾಸಿರिति ||

“ನಿರ್ದೋಷತ್ವಸ್ಯೈವ ಇತಿ” - ‘ಸರ್ವದೋಷೋಜ್ಜಿತಸ್ತಸ್ಮಾತ್’ ಎಂದು ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ನಿರ್ದೋಷತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. “ವಿರಕ್ತ್ಯಾದಿಭಿರಿತಿ” - ‘ಯಾತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ವಿರಕ್ತಃ ಸನ್ ಜ್ಞಾನಮೇವ ಸಮಾಶ್ರಯೇತ್’ ಎಂದು ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಭಕ್ತಿ, ವಿರಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ‘ಪ್ರವಿಷ್ಯ ಭುಂಜತೇ ಭೋಗಾನ್’ ಎಂಬಂತೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೆಂದು “ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ” ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಣಗಳ ಸಾರ್ಥಕ್ಯಚಿಂತನೆ

ವಿವರಣೆ - ಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಳಪದ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಉಚ್ಯತೇ' 'ಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ. ಯಾವ ಸೂತ್ರಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಪಾಣಿನ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಗಳೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅತ್ರ ನಿರುಪಪದ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತು ಹೊರಟಿದೆ. ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದ ಸೂತ್ರಶಬ್ದವು ಪ್ರಧಾನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ಅಪ್ರಧಾನ-ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಂ' ಎಂದು ಏಕವಚನಪ್ರಯೋಗ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಕಲಸೂತ್ರಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಿಂದ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಉಚ್ಯತೇ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೇ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ' ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದೆ 'ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಶೇಷೇಣ ಶಬ್ದೋಽನ್ಯೇಷಾಂ ವಿಶೇಷಣಾತ್' ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

'ತೇಷಾಂ ಚ ತಾದೃಶತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಟೀಕೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಧಾನಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ 'ತೇಷಾಂ' ಎಂದು ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಒಂದೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ ವಿನಿಸುವುದರಿಂದ ಬಹುವಚನ-ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಸಕಲಸೂತ್ರಗಳ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯ ಒಂದೇ ಎಂಬ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಏಕವಚನ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಈಗ ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ಬಹುವಚನ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ನಾರಾಯಣಂ ನತ್ವಾ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಸಾಕಿತ್ತು. ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನೇ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಇದರ ಪ್ರಯೋಜನ.

ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಅರ್ಥವೇನು? ಆ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳು ಆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಏಕೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ? ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳು ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಏಕೆ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ? ಹೀಗೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ತಥಾಹಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ 'ಉದಿತತ್ವಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಭವತೀತಿ ಸೂಚಿತೇ' ಎಂದಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿರಲು ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಸಾದಾದಿತಿ ವಾ ಭವೇತ್' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಂತೆ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ಅಥಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ನೀವು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತತ್ರ ಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆನಂದಮಯಾದಿಸಕಲಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಮಾಡಿದಾಗ ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾದ ಪ್ರಚುರ ಆನಂದತ್ವಾದಿಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅನೇಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯ ಎಂದರೆ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವೆಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಗುಣಗಳಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಸಕಲಗುಣಗಳ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಅಪರ್ಯಾಯಾನಂತಶಬ್ದಾನಾಂ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾದರೂ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳಲ್ಲದೆ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಅನಂತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ 'ಅನಂತ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅನಂತಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಅನಂತಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಅಪರ್ಯಾಯ-ಅನಂತಶಬ್ದಗಳನ್ನು ರೂಢಿಯಿಂದ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಗುಣಗಳೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸಮಸ್ಯೆ

ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಮಹಾಯೋಗವೃತ್ತಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಬೇರೆಲ್ಲಾ ಕಾಣದ ಅವಯವಾರ್ಥವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಹೊರಟ ವೃತ್ತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಂತಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅಪರ್ಯಾಯಾನಂತಶಬ್ದಾನಾಂ ಮಹಾಯೋಗವೃತ್ತಾ ಹೃ೦ ಸಮನ್ವಯಸಮರ್ಥನ-ದ್ವಾರಾ ಸರ್ವಗುಣೋದೀರ್ಣತೈವ ವರ್ಣ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯ ಮಾತು ಬಹಳ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ "ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂಬ ಸಂಬಂಧ" ಎಂದರ್ಥ.

ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಸ ಚ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ದೋಷವಾನಪಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. 'ಯುಕ್ತಾದಿಭಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆದಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸಮಯವಿರೋಧ, ಶ್ರುತಿವಿರೋಧ, ನ್ಯಾಯೋಪೇತಶ್ರುತಿವಿರೋಧವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇವುಗಳ ವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ದೋಷಶಂಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು. ಆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದ ಸಮರ್ಥನ-ಗಾಗಿಯೇ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಕಲಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಯುಕ್ತಾದಿವಿರೋಧದಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಆವಾಗ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧಿಕರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದ ಕಾರಣ ಜೀವಾಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಜೀವನಿಂದ ಅಭಿನ್ನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜೀವನಂತೆ ದೋಷವೂ ಬರುತ್ತದೆಂದರ್ಥ.

ಅಥವಾ ಯುಕ್ತಾದಿವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸರ್ವೈಶ್ವರ್ಯಾದಿಗಳು ಅಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಆಗ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಸರಿಯೆಂದಂತಾಗಿ ಜೀವನಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಜನನ ಮರಣಾದಿದೋಷವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. 'ಕೇವಲ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲವೆಂದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ದೋಷವಿರುವುದರಿಂದಲೂ' ಎಂದು ಅಪಿ ಶಬ್ದ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತದೆ. ಯುಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಆಯುಧಾರ್ಥಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಅಂತಹ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಜೀವನಿಂದ ಅಭೇದವನ್ನೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಲು ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ-ವಿಲ್ಲವೆಂದು ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ದೋಷಶಂಕೆಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು 'ತತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇಂತಹ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದವು ಯಾವುದರಿಂದ ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಹೊರಟಿದೆ. ವೈರಾಗ್ಯ, ಭಕ್ತಿ, ಉಪಾಸನಾದಿಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಜ್ಞೇಯತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞೇಯತ್ವವನ್ನು ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲ.

ಅಂತಹ ಭಗವಂತನು ಯಾವ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಹೊರಟಿದೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಗಮ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳೇ ಇಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮಕ್ಷಯ, ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ, ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಭಗವತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರವೇ ಹೇಳಿದ್ದು. ಮತ್ತು ಚತುರ್ಥಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಭೋಗವು ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಗಮ್ಯತ್ವವೇ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.^(೧)

(೧) भावरत्नकोशः -

“दोषारच्छिद्रशब्दानां पर्यायत्वं यतस्ततः ।

गुणाः नाराः इति ज्ञेयाः॥”

इत्यनुव्याख्यानमनुरुन्धान आह - दोषारेति ॥ अभिन्न एकोऽर्थो ययोः तत्त्वात् अभिन्नार्थकत्वात् पर्यायत्वादित्यर्थः । तदन्यतद्विरुद्धतदभावेन नञो व्युत्पत्तेराह - नञश्चेति ॥ तदाश्रय इत्यनेन तेषां गुणानमयन इति विग्रहमभिप्रेति । अत्र गुणविशेषानुक्तेः

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ನಾರಾಯಣಪದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಥವಾ 'ನೈತತ್ ನಾರಾಯಣಪದಂ ದೇವದತ್ತಾದಿಪದವತ್ ಸಾಙ್ಗತಿಕಂ ಭವತಿ; ಕಿಂತು ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣಾನಪ್ಯಾಚಢ್ಢೇ' ಇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಪದಚತುಃಪ್ರಯೇನ ತನ್ನಿರ್ವಕ್ತಿ । ತಥಾ ಹಿ । ದೋಷಾಶಬ್ದಯೋರಿನ್ನಾರ್ಥತ್ವಾತ್, ನನ್ನಶ್ಚ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವಾಚಿತ್ವಾತ್ ದೋಷವಿರುದ್ಧಾ ಗುಣಾ ನಾರಾಸ್ತದಾಶ್ರಯೋ ನಾಸಯಣ: ।

ಅಥವಾ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ 'ನಾರಾಯಣ' ಪದವೇ ನಾಲ್ಕು ಅರ್ಥಾಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ದೇವದತ್ತಾದಿಪದಗಳಂತೆ ನಾರಾಯಣಪದವು ಕೇವಲ ಸಾಂಕೇತಿಕವಲ್ಲ, (ರೂಢಮಾತ್ರಪದವಲ್ಲ) ಹೊರತಾಗಿ ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣಗಳನ್ನು

ಸರ್ವಗುಣೋದ್ಗಿರ್ಣತ್ವಂ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ದೋಷವರ್ಜಿತಮಿತ್ಯಪಿ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದನಿರ್ವಚನ ಲಭ್ಯಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ನಜೊಽಭಾವಾರ್ಥತ್ವಾದಿತಿ ॥ ಅರಶಬ್ದ: ಪೂರ್ವದ್ ದೋಷವಚನ: । ತದಭಾವೋ ನಾರ: ತದಯನೋ ದೋಷಾಭಾವಾಶ್ರಯೋ ನಾರಾಯಣ: । ನಜೊಽನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಾರ್ಥತ್ವಂ ತತ್ವಪ್ರದೀಪಿಕೋಕ್ತಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಹೇತ್ವಂತರಮಾಹ - ಅರಾಶ್ರಯೋ ನ ಭವತೀತಿ ವೇತಿ ॥ ಇತಿ ಶಬ್ದೋ ಹೇತ್ವರ್ಥ: । ಅರಾಶ್ರಯೋ ದೋಷಾಯನೋ ನ ಭವತೀತಿ ಹೇತೋರಿತ್ಯಸ್ಯ ದೋಷ್ಯನ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ ಸತಿ ನಾರಾಯಣ ಇತಿ ಸಾಧ್ಯೇ ದೋಷಾಭಾವಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್ ದೋಷ್ಯನ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಚ ಹೇತುರ್ದ್ವಯಮಭಿಸಂಹಿತಮ್ । ಅತ್ರ ದ್ವಿತೀಯೋ ಹೇತು: ಅರಣಾಮಯಂ ನ ಭವತೀತಿ ವಾ' ಇತಿ ಸುಧಾಯಾಂ ಸ್ಪಷ್ಟ: । ನರಸಮ್ಮಂಭಿತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯೇತತ್ ಚೇತನವಿಶೇಷಸಜ್ಜನಸಮ್ಮಂಭಿತ್ವಾದಿತಿ ತತ್ವಪ್ರದೀಪಿಕಾರೀತ್ಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ । ನರಶಬ್ದಾತ್ ತಸ್ಯೇದಮಿತ್ಯಪಿ ನಾರಮಿತಿ ರೂಪಮಿತಿ ಭಾವ: । ನ ರೀಯತ ಇತಿ ನಚುಪಪದಾತ್ 'ರೀಡ್ ಕ್ಷಯೇ' ಇತಿ ಧಾತೋ: ಕರಣೇ ಹಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪ್ರಜ್ಞಾದಿತ್ವಾತ್ ಸ್ವಾರ್ಥಿಕೇಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಚ ನಾರಮಿತಿ ರೂಪಮಿತಿ ಭಾವ: । ಅರಮಣಂ ದು:ಖಂ ಯೇನ ತನ್ನಾರಮಿತಿ ವದನ್, ರಮೇರ್ಭವಿ ಹಪ್ರತ್ಯಯೇ ನಿಷ್ಪನ್ನ: ಶಬ್ದೋಽರಶಬ್ದ: ಅರಮಣಾರ್ಥ: । ನಜೊ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ರಮಣಶಬ್ದಿತಮುಖವಿರುದ್ಧದು:ಖಂ ಅರಂ ತದ್ ಯೇನ ಜ್ಞಾನೇನ ತಜ್ಞಾನಂ ನಾರಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತಿ - ನಿರ್ದೋಷವೇದೋತ್ಪನ್ನತ್ವಾದಿತಿ ॥ ನ ವಿಧತೇ ಅರಂ ದೋಷೋ ಯಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯೇತಿ ವಿಗ್ರಹೇ 'ನಿರ್ದೋಷವೇದವಾಚಕಾತ್ ನಾರಶಬ್ದಾತ್ ತಸ್ಯೇದಮಿತ್ಯಪಿ ಕೃತೇ ನಾರಶಬ್ದೋ ವೇದಜನ್ಯಜ್ಞಾನವಾಚೀ' ಇತಿ ಚಂದ್ರಿಕಾ । ಯಥಾಪ್ಯತ್ರ ನಾರಶಬ್ದಾತ್ 'ವೃದ್ಧಾಚ್ಛ:' ಇತಿ ಛಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಭಾವ್ಯಮ್ । ತಥಾಪ್ಯತ್ರ ನಾರಶಬ್ದಸ್ಯ ನಾಮಧೇಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇನ 'ವಾ ನಾಮಧೇಯಸ್ಯ ವೃದ್ಧಸಂಜ್ಞಾ ವಕ್ತವ್ಯಾ' ಇತಿ ವೃದ್ಧಸಂಜ್ಞಾಪಾಃ ವಿಕಲ್ಪಿತತತ್ವಾತ್, 'ಅಂಗುಣಿ:' ಇತ್ಯತ್ರ ಗುಣಗ್ರಹಣೇನ 'ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕೋ ವಿಧಿರನಿತ್ಯ:' ಇತಿ ಜ್ಞಾನಪಾದಾ ನಾರಮಿತಿ ಸಾಧು ಇತಿ ಸಮಾಹಿತವಂತ: ।

ಕೇಚಿತ್ತು ನ ವಿಧತೇ ಅರ: ದೋಷೋ ಯಸ್ಯ ಸ ನಾರೋ ವೇದ: ಸೋಽಸ್ಯಾಸ್ತಿ ಜನಕತ್ವೇನೇತ್ಯತ್ರ 'ಅಶ್ಢ ಆದ್ಯಚ್' ಇತಿ ಮತ್ವರ್ಥಯೇ ಅಚ್ಢಪ್ರತ್ಯಯೇ ನಾರಂ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ರೂಪಂ, ತೇನ ಚ ನಾರಶಬ್ದಾತ್ 'ವೃದ್ಧಾಚ್ಛ:' ಇತಿ ಛಪ್ರತ್ಯಯೇ ನಾರೀಯಮಿತಿ ಸ್ಯಾತ್, ನ ತು ನಾರಮಿತಿತಿ ಚೋದಾನವಕಾಶ ಇತ್ಯಾಹು: ।

ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಪದಗಳಿಂದ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ - 'ಅರ' ಎಂದರೆ ದೋಷ ಎಂದರ್ಥ. 'ನಜ್ಞ' ಎಂಬ ಅವ್ಯಯ 'ವಿರುದ್ಧ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಾರಾಃ' ದೋಷವಿರುದ್ಧವಾದ ಗುಣಗಳು. ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಯನ ಎಂದರೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಗುಣೈಸ್ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಪದವೇ ಹೇಳಿ ಮೊದಲನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನತ್ರೋಽಭಾವಾರ್ಥತ್ವಾದರಾಶ್ರಯೋ ನ ಭವತೀತಿ ವಾ ನಾರಾಯಣಃ।

ನಜ್ಞಗೆ ಅಭಾವವೆಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ. ಆವಾಗ ದೋಷವುಳ್ಳವನಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ 'ದೋಷವರ್ಜಿತತ್ವಂ'ವೆಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈಗ ನ + ಅರಾಯನ ಎಂದು ಪದಚ್ಛೇದ ಮಾಡಬೇಕು. ಅರಾಯನ ಎಂದರೆ ದೋಷಾಶ್ರಯ ಎಂದರ್ಥ. 'ನ' ಅರಾಯನ ಎಂದರೆ ದೋಷಾಶ್ರಯನಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಿಂದ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನರಸಮ್ಬಂಧಿತ್ವಾತ್, ನ ರೀಯತೇಽನೇನೆತಿ ವಾ, ನಾರಮಣಿ ಯೇನೆತಿ ವಾ, ನಿರ್ದೋಷವೇದೋಪಪತ್ತಿತ್ವಾದ್ವಾ ನಾರಂ = ಜ್ಞಾನಂ, ವಿಷಯತಯಾ ತದಾಶ್ರಯತ್ವಾच्च ನಾರಾಯಣಃ ।

ಅಥವಾ ನರ = ಸಜ್ಜನರಿಗೆ, ಸಂಬಂಧವಾದದ್ದರಿಂದ ನಾರ = ಜ್ಞಾನ, ೧. ಯಾವುದರ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ದೇಹ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅದು ನಾರ = ಜ್ಞಾನ, ೨. ಯಾವುದರಿಂದ ದುಃಖವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದು 'ನಾರ' = ಜ್ಞಾನ. ೪. ನಿರ್ದೋಷವಾದ ವೇದದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ 'ನಾರ' = ಜ್ಞಾನ. ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಭಗವಂತನು ವಿಷಯನೂ, ಆಶ್ರಯನೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ 'ನಾರಾಯಣ' ಪದವು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅರವಿಧುರತ್ವಾತ್, ಅತಿರಹಿತತ್ವಾತ್, ಕ್ಷಯರಹಿತತ್ವಾದ್ವಾ ನಾರಾಃ = ಮುಕ್ತಾಃ, ತದಾಶ್ರಯೋ ನಾರಾಯಣಃ ।

ಹಾಗೆಯೇ ಗಮ್ಯವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ 'ನಾರಾಯಣ' ಪದವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ನಾರಾಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತರು ಎಂದರ್ಥ. ೧. ಅರ ವಿಧುರತ್ವಾತ್ = ದೋಷ, ರಹಿತರಾದ್ದರಿಂದ

ಮುಕ್ತರು, ೨. ಅರತಿ ರಹಿತತ್ವಾತ್ = ದುಃಖರಹಿತರಾದ್ದರಿಂದ, ೩. ಕ್ಷಯ ರಹಿತತ್ವಾತ್ = ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ 'ನಾರಾಃ' ಎಂದರೆ ಮುಕ್ತರು. ಆ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ್ದರಿಂದ 'ನಾರಾಯಣ' ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನಗನಾಕಾದಿಶಬ್ದವದಯಂ ಶಬ್ದೋ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ ।

'ನಾರಾಯಣ' ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ 'ನ'ಕಾರಲೋಪವಾಗಿ 'ನುಟ್'ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು 'ಅನರಾಯಣ' ಎಂದು ರೂಪವಾಗಬೇಕು. ಆದರೆ 'ನಗ' 'ನಾಕ' ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ 'ನ'ಕಾರ ಲೋಪಾದಿಗಳಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಾರಾಯಣ' ಎಂಬ ರೂಪವು ಸಮೀಚೀನವೇ ಆಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಥ ವಾ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ನಮ್ಯತ್ವೋಪಪಾದಕಮೇತತ್ । ಯೋ ಹಿ ಬಹುಗುಣೋ ನಿರ್ದೋಷಃ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞೇಯೋಽಧೀತಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯಃ ಸ ಹಿ ವನ್ಶೋ ಭವತಿ ।

ಅಥವಾ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳು ನಾರಾಯಣನೇ ನಮಸ್ಕಾರಾರ್ಹನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಹೊರಟವೆ. ಯಾರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ನಮಗೆ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಾಗುತ್ತದೆಂದರೆ ಯಾರು ಬಹುಗುಣವುಳ್ಳವನೋ, ನಿರ್ದೋಷಿಯೋ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಜ್ಞೇಯನೂ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಹೊಂದಲು ಅರ್ಹನೋ ಅಂತಹವನೇ ವಂದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ವಂದ್ಯತ್ವಪ್ರಯೋಜಕಧರ್ಮಗಳೆಲ್ಲ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ದೇವತಾನತಿಸಮನಂತರಂ ಗುರುನಪಿ ನಮತಿ - ಗುರುಂಶ್ಚೇತಿ ॥ 'ಗುರೋರ್ನಾಮ ನ ಗೃಹ್ಣೀಯಾಽಽಪಿ' ಭಾರ್ಯಾ ಪತೇರಪಿ' ಇತ್ಯತೋ ನ ತನ್ನಾಮ ಜಗ್ರಾಹ । ಸ್ವಸ್ಯ ಗುರುದೇವತಾಭೇದೇಽಕುಚಿಂ ಸ್ವಯತಿ 'ಅಪಿ'ಪದೇನ । ಯಥಪಿ ಗುರುಂ ದೇವತಾಭಿನ್ನಃ, ತಥಾಪಿ ವಿಶೇಷಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ಪೃಥಙ್ಗನತಿರೀತಿ ।

ದೇವತಾನಮಸ್ಕಾರದ ನಂತರ ಗುರುಗಳ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಗುರೂಂಶ್ಚಾಪಿ' ಎಂದು. 'ಗುರೋರ್ನಾಮ ನ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ ಶಿಷ್ಯೋ ಭಾರ್ಯಾ ಪತೇರಪಿ' (ಶಿಷ್ಯನಾದವನು 'ಗುರುಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡಬಾರದು,

ಹೆಂಡತಿಯಾದವಳು ಗಂಡನ ಹೆಸರನ್ನು ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡಬಾರದು) ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ.

‘ಗುರೂಂಶ್ಚಾಪಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಆಪಿ’ ಶಬ್ದದಿಂದ ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳು ಹಾಗೂ ದೇವತೆ ಇಬ್ಬರೂ ಒಬ್ಬರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ದೇವತೆ ಹಾಗೂ ಗುರುಗಳು ಒಬ್ಬರೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಗುರುತ್ವದ ವಿಶೇಷಾನುಗ್ರಹಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅನೇನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಧಿಕಾರಿವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಸಂಬಂಧಾತ್
ಶ್ರೋತೃಪ್ರವೃತ್ತಿಭೂತಾಃ ಸೂಚಿತಾ ಜ್ಞಾತವ್ಯಾಃ । ತತ್ಸ್ಮರಣಸ್ಯ ಮಹಾಫಲಃ ತತ್ತ್ವಾತ್ । ತದ್ವಕ್ತುಮ್-

‘ಅಧಿಕಾರಂ ಫಲಂ ಚೈವ ಪ್ರತಿಪಾಠಂ ಚ ವಸ್ತು ಯತ್ ।

ಸ್ಮೃತ್ವಾ ಪ್ರಾರಂಭತಃ ಗ್ರಂಥಂ ಕರೋತಿ ಶೋ ಮಹತ್ ಫಲಮ್ ॥

ಇತಿ ॥ (ಭಾಗ - ೧-೧-೧೨)

ಶ್ರೋತೃಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಅಂಗಭೂತವಾದ ಅಧಿಕಾರಿ, ವಿಷಯ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಈ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದಲೇ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಈ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯವನ್ನು ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಹಾಫಲವು ದೊರೆಯುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅಧಿಕಾರಂ ಫಲಂ ಚೈವ ಪ್ರತಿಪಾಠ್ಯಂ ಚ ವಸ್ತು ಯತ್ ।

ಸ್ಮೃತ್ವಾ ಪ್ರಾರಂಭತಃ ಗ್ರಂಥಂ ಕರೋತಿ ಶೋ ಮಹತ್ ಫಲಮ್ ॥

‘ಅಧಿಕಾರ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಪ್ರತಿಪಾಠ್ಯ ವಿಷಯ, ಸಂಬಂಧ - ಇವುಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಿ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಪ್ರಭುವು ಮಹಾಫಲವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ’ ಹೀಗೆ ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನಮಸ್ಕಾರಾಧಿಕಾರ್ಯಾದಿಗ್ರಂಥನುಸೂಚನೆ ಶಿಷ್ಯಶಿಕ್ಷಾರ್ಥಮ್ ।
ತಥಾಹಿ । ಜ್ಞೇಯತ್ವಗಮ್ಯತ್ವಯೋಃ ಜ್ಞಾತೃಗನ್ತೃಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ತಯೋರ್ಗಮ್ಯತದಿಚ್ಛುರೇವ ಅಧಿಕಾರಿ

ಸ್ಮಿತ: । ನಾರಾಯಣ ಉ ವಿಷಯ: । ತಜ್ಞಾನಗಮನೇ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ । ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ ಸಮ್ಬಂಧ
ಇತಿ ।

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯ ಉಲ್ಲೇಖದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ಉಲ್ಲೇಖಿಸದಿದ್ದರೂ ಸ್ಮರಣೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇಷ್ಟು ಉತ್ತರ. 'ಯದ್ಯದಾಚರತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ತತ್ತದೇವೇತರೋ ಜನಃ' ಎಂಬಂತೆ ಶಿಷ್ಯಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೋಸ್ಕರವಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ಜ್ಞೇಯಂ ಗಮ್ಯಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಜ್ಞೇಯತ್ವ ಹಾಗೂ ಗಮ್ಯತ್ವಗಳು ಜ್ಞಾತೃ ಹಾಗೂ ಗಂತ್ಯಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಗಮನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದವನು, ಅವುಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು 'ಅಧಿಕಾರಿ' ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಯಿತು. ನಾರಾಯಣನೇ ವಿಷಯ. ನಾರಾಯಣನ ಜ್ಞಾನ, ಗಮನಗಳೇ ಪ್ರಯೋಜನ. ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಇವು ಮೂರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥವೇ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - 'ನನು ಬ್ರಹ್ಮತನ್ತ್ರೋಕ್ತಗುಣವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಂ ಕಥಂ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೋಚ್ಯತೇ ।
ಕಿಂತು ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉ ವಾಚ್ಯಮ್?' ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ನಿರಸಿತುಂ ಯೋಜನಾಂತರಮಾಹ - ಅಥವಾ
ಇತಿ ॥

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಸಕಲಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಹೇಳಬೇಕು. ನೀವು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಬ್ರಹ್ಮ ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ನಾರಾಯಣ ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಏನು ಅರ್ಥವೋ, ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವೂ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ನಾರಾಯಣ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಅರ್ಥವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು 'ಅಥವಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯತನಕ ಸಮಗ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಳ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದರೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ, ದೋಷದೂರತ್ವ, ಜ್ಞೇಯತ್ವ ಮತ್ತು ಗಮ್ಯತ್ವಗಳೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣಗಳು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಆದರೆ ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಗುಣಗಳಾಗಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು, ನಾರಾಯಣನಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಈ ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣಗಳನ್ನು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ?

ಈ ಆಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರ ಹೀಗಿದೆ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಯಾರು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೋ, ಅವನೇ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವು ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ನಾರಾಯಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದದಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸಾಧುವಲ್ಲ.

ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಹುಬಗೆಯ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ

ಭಾವದೀಪ: - विशिष्टगुणान् इति ॥ 'विशिष्टानितरासाधारणान् गुणोदीर्णत्वदोषवर्जितत्वज्ञेयत्वगम्यत्वरूपगुणान्' इत्यर्थः । निर्वक्ति = निरुच्य दर्शयति; 'विशेषणचतुष्टयेन' इत्यर्थः । 'भाष्यकारीयं नारायणपदस्य विशेषणचतुष्टयेन विशिष्टगुणवाचकत्वप्रदर्शनं च तस्य ब्रह्मशब्दसमानार्थत्वात् शास्त्रार्थवाचकत्वाच्च नारायण एव शास्त्रार्थः इति दर्शयितुम् इति नोक्तशङ्कावकाशः' इति भावः । एतदपि 'स्तुत्यर्थम्' इति सुधोक्तेरुपलक्षणत्वादविरोधः ।

ದೋಷಾಶಬ್ದಯೋಃ ಇತಿ || 'ದೋಷಾರಚ್ಚಿದ್ರಶಬ್ದಾನಾಂ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಂ ಯತಸ್ತತಃ' ಇತ್ಯನ್ಯು-
ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ | ನರೇತಿ || ಸಜ್ಜನೇತ್ಯರ್ಥಃ |

'ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣಾನಪಿ ಆಚಷ್ಟೇ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಗೆ ಹೀಗರ್ಥ. ವಿಶಿಷ್ಟಾನ್ = ಇತರ
ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಗುಣೋದೀರ್ಣತ್ವ, ದೋಷವರ್ಜಿತತ್ವ, ಜ್ಞೇಯತ್ವ, ಗಮ್ಯತ್ವ
ಗುಣಗಳನ್ನು, ಆಚಷ್ಟೇ = ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ನಿರ್ವಕ್ತೃ = ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ನಿರ್ವಚನ
ಮಾಡಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ಪದವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ 'ಗುಣೈ
ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ', 'ದೋಷವಿವರ್ಜಿತಂ', 'ಜ್ಞೇಯಂ', 'ಗಮ್ಯಂ' ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು-
ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಗುಣೋದೀರ್ಣತ್ವ, ದೋಷವರ್ಜಿತತ್ವ,
ಜ್ಞೇಯತ್ವ, ಗಮ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಗುಣಗಳು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.
ನಾರಾಯಣ ಪದವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಸಕಲ
ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನೇ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ನಾರಾಯಣ
ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಬೇರೆ, ನಾರಾಯಣ ಬೇರೆ ಎಂಬ
ಹಿಂದಿನ ಆಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಟೀಕಾ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ
ತಿಳಿಯಬೇಕು.

"ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನದಿಂದಲೂ ಹಿಂದಿನ ಎಲ್ಲಾ ಶಂಕೆಗಳು
ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತವೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ಸ್ತುತಿಪರವೆಂದು
ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ?" ಎಂದರೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ
ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಸುಧಾವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

'ದೋಷ', 'ಅರ', 'ಭಿದ್ರ' ಶಬ್ದಗಳು ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ 'ಅರ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೋಷವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು
ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ದೋಷಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು 'ನಾರ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.
ಆವಾಗ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನೆಂಬರ್ಥವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

‘ನರಸಂಬಂಧಿತ್ವಾತ್’ ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ‘ನರ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜನರು ಎಂದರ್ಥ. ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ‘ನಾರ’ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವೆಂಬರ್ಥವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ - ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ಸಾಂಕೇತಿಕವಲ್ಲ. ದೇವದತ್ತನು ‘ದೇವದತ್ತಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಲಿ’ ಎಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಷ್ಟೇ ದೇವದತ್ತ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ನಾರಾಯಣನು ಹೀಗಲ್ಲ; ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದಾಗ ಯಾವ ಅರ್ಥವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೋ, ಅಂತಹ ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನಾದ್ದರಿಂದ ‘ನಾರಾಯಣ’ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಅದು ಹೀಗೆ - ‘ನಾರ’ ಎಂದರೆ ಗುಣಗಳು. ಏಕೆಂದರೆ ದೋಷ, ಅರ, ಭಿದ್ರ, ಶಬ್ದಗಳು ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ ಎಂದರೆ ದೋಷ, ದೋಷವಿರುದ್ಧವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ನಾರ ಶಬ್ದವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ನಷ್ಠಾಗೆ ವಿರೋಧ ಎಂಬರ್ಥವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.-

ಸಾದೃಶ್ಯಂ ತದಭಾವಶ್ಚ ತದನ್ಯತ್ವಂ ತದಲ್ಪತಾ ।

ಅಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯಂ ವಿರೋಧಶ್ಚ ನೌರ್ಥಾಃ ಷಟ್ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ॥

ಸಾದೃಶ್ಯ, ವಸ್ತುವಿನ ಅಭಾವ, ವಸ್ತುವಿನ ಭೇದ, ಅಲ್ಪತ್ವ, ಅಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ, ವಿರೋಧ ಹೀಗೆ ನಷ್ಠಾಗೆ ಆರು ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ನಾರಾಯಣ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

‘ನಾರಾಯಣ’ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯ

ಭಾವದೀಪ: - न रीयत इति ॥ ननुपपदात् ‘रीङ् क्षये’ इति धातोः करणे डप्रत्यये ‘प्रज्ञादिभ्यश्च’ इति स्वार्थिकेऽण्प्रत्यये ‘यस्येति चेति लोपे च आदिवृद्धौ वक्ष्यमाणदिशा न लोपाभावे च नारमिति रूपमिति भावः । अरमणं दुःखम् । निर्दोषवेदवाचकान्नारशब्दात् ‘तस्येदम्’ इत्यणिकृते नारशब्दो वेदजन्यज्ञानवाची इति भावः ।

‘ನಾರಾಯಣ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ನಾರ’ ಎಂಬ ರೂಪ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು? ಎಂದರೆ ‘ರೀಜ್ ಕ್ಲಯೇ’ ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ‘ನಇ’ ಉಪಪದ ಸೇರಿದರೆ ‘ನ ರೀ’ ಎಂದಾಯಿತು. ‘ರೀ’ ಧಾತುವಿಗೆ ಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ‘ಡ’ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಾಡಿದರೆ ‘ನಾರ’ ಎಂದಾಯಿತು. ಪ್ರಜ್ಞಾದಿಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ‘ಅಣ್’ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಾಡಿದರೆ ಆದಿವೃದ್ಧಿ ಬಂದು ‘ನಾರಂ’ ಎಂಬ ರೂಪ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ‘ಅರಮಣಂ’ ಎಂದರೆ ದುಃಖವೆಂದರ್ಥ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ನಿರ್ದೋಷವೇದೋತ್ಪನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ‘ನಾರಂ’ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ’ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ‘ನಾರ’ ಎಂದರೆ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ವೇದ ಎಂದರ್ಥ. ‘ತಸ್ಯ ಇದಂ’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ‘ಅಣ್’ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಾಡಿದರೆ ‘ನಾರ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ವೇದಜನ್ಯಜ್ಞಾನ’ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

‘ನಾರೀಯ’ ಎಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - ನನು ನಾರಶಬ್ದಾತ್ ‘ವೃದ್ಧಿರಸ್ಯಾಚಾಮ್’ ಇತಿ ವೃದ್ಧಸಂಜ್ಞಾयां ‘ವೃದ್ಧಾಚ್ಛಃ’ ಇತಿ ಛಪ್ರತ್ಯಯೇ ಇಯಾದೇಶೋ ನಾರೀಯಮ್ ಇತಿ ಸ್ಯಾತ್, ಕಥಂ ನಾರಮ್? ಇತಿ। ಮೈವಮ್ । ‘ವಾ ನಾಮಧೇಯಸ್ಯ’ ಇತಿ ವೃದ್ಧಸಂಜ್ಞಾया एवाऽभावात् । ‘ओर्गुणः’ इत्यत्र गुणग्रहणेन ‘संज्ञापूर्वको विधिरनित्यः’ इति ज्ञापनाद्वा । संज्ञाया विधीयमानस्यैव संज्ञापूर्वकविधित्वात् । अत एव तृतीयस्य द्वितीयपादे ‘स्पृहिगृहि’ इत्यादिसूत्रे ‘श्रद्धालुः’ इत्यत्र श्लाविति द्विर्वचनमाशङ्क्य संज्ञापूर्वको विधिरनित्य इति द्विर्वचनं न’ इत्युक्तं मञ्जर्याम् ।

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ - ‘ವೃದ್ಧಿಯಸ್ತಾಚಾಮಾದೇಸ್ತದ್ವೃದ್ಧಮ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ‘ನಾರ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ವೃದ್ಧ’ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ನಾರ’ ಶಬ್ದದ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ವರಾಕ್ಷರವು ‘ಅ’ ಎಂಬುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಸೂತ್ರ ‘ವೃದ್ಧ’ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ‘ವೃದ್ಧಾಚ್ಛಃ’ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಸೂತ್ರವು ‘ಚ್ಛ’ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ‘ಚ್ಛ’ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದರೆ ‘ಈಯ’ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ‘ನಾರೀಯ’ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ನೀವು ‘ನಾರ’ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ? ಎಂದರೆ ಎರಡು ರೀತಿಯ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

‘ವಾ ನಾಮಧೇಯಸ್ಯ ವೃದ್ಧಸಂಜ್ಞಾ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ರೂಢಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ವರಾಕ್ಷರವು ವೃದ್ಧ್ಯಕ್ಷರವಾಗಿದ್ದರೂ (ದೀರ್ಘವಾಗಿದ್ದರೂ) ಆ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ವಿಕಲ್ಪ ಮಾಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ನಾರೀಯ’ ಎಂಬ ಅನಿಷ್ಟರೂಪದ ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ನಾರಶಬ್ದದ ಸಾಧುತ್ವವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಓರ್ಗುಣಃ (೩-೪-೧೪೩) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಭ’ ಸಂಜ್ಞೆ ಇರುವ ‘ಉ’ವರ್ಣಾಂತವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತದ್ವಿಪ್ರತ್ಯಯ ಪರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಗುಣವು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಉಕಾರವು ಗುಣಾಕ್ಷರವೆಂದರೆ ‘ಓ’ಕಾರ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ‘ಓರೋತ್’ ‘ಉ’ಕಾರಕ್ಕೆ ‘ಓ’ಕಾರ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದೇ ಲಘುವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಸಹ ‘ಗುಣ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವಿಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ‘ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕೋ ವಿಧಿರನಿತ್ಯಃ’ ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪರಿಭಾಷೆಯು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾರಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕಾಶಿಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರನಾದ ಪದಮಂಜರಿಕಾರನು ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ದ್ವಿತೀಯಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ‘ಸ್ವಹಿಗೃಹಿಪತಿದಯಿನಿದ್ರಾತಂದ್ರಾಶ್ರದ್ಧಾಭ್ಯ ಆಲುಚ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಆಲುಚ್’ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಬದಲು ‘ಲುಶ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ‘ಶ್ರದ್ಧಾಲುಃ’ ಎಂಬ ರೂಪವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಲುಶ್’ ಪ್ರತ್ಯಯದಲ್ಲಿರುವ ಶ ಕಾರವು ‘ಇತ್’ ಆಗುವುದರಿಂದ ಸಾರ್ವಧಾತುಕ ಸಂಜ್ಞೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಶ್ಲ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯು ಬಂದು ‘ಶ್ರದ್ಧಾಲು’ ಎಂದು ಅನಿಷ್ಟರೂಪವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ‘ಧಾತು’ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯಿಂದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಇಂತಹ ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾದ ವಿಧಿಗಳು ಅನಿತ್ಯವಾಗಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ‘ಶ್ರದ್ಧಾಲುಃ’ ಎಂಬ ರೂಪ ಸಿದ್ಧಿಸಲು ಏನೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಲುಶ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ‘ಆಲುಚ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಏಕೆ ವಿಧಿಸಿದ್ದೆಂದರೆ ‘ಕೃಪಾಲು’ ಎಂಬ ರೂಪ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ.

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ನಾರ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ವೃದ್ಧಿ' ಸಂಜ್ಞೆ ಬಂದರೂ ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾದ 'ಛ' ಪ್ರತ್ಯಯದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ 'ಅಣ್' ಪ್ರತ್ಯಯವಷ್ಟೇ ಬಂದು ಸಾಧುರೂಪವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಅನರಾಯಣ ಎಂದಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಭಾವದೀಪ: - ನನು 'ಅರಾಯಣೋ ನ' ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೌ 'ನಲೋಪೋ ನಃ:' ಇತಿ ನಲೋಪೇ, 'ತಸ್ಮಾನ್ರುಡಚಿ' ಇತಿ ನುಡಿ ಸತಿ ಅನರಾಯಣೇತಿ ಭಾವ್ಯಮ್, ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನಗನಾಕಾದಿಶಬ್ದವತ್ ಇತಿ ||

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಅರಾಶ್ರಯೋ ನ ಭವತೀತಿ' ಎಂದು ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದಾಗ 'ಅನರಾಯಣ' ಎಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೊರತು 'ನಾರಾಯಣ' ಎಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ನಲೋಪೋ ನಃ:' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ನಾರ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನಞ್ ಗೆ ಲೋಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ 'ಅ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಕಾರಕ್ಕೆ ನುಟಾಗಮ ಬಂದರೆ. ಅನರಾಯಣ, ಎಂದಾಗಬೇಕಲ್ಲವೆ.

ನಿಪಾತವಾದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ

ಭಾವದೀಪ: - 'ನಮ್ರಾಣನಪಾತ್ರವೇದಾನಾಸತ್ಯಾನಮುಚಿನಕುಲನಖನಪುಂಸಕ-ನಕ್ಷತ್ರನಕ್ರನಾಕೇಷು ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ', 'ನ ಗೋ ಪ್ರಾಣಿಷ್ವನೃತರಸ್ಯಾಮ್' ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ನಾಕಾದಿಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿಪಾತಿಸತ್ವೇನ ತತ್ರ ಯಥಾ ಸೌತ್ರತ್ವೇನ ಸಮಾಧಾನಂ ತಥಾಽತ್ರಾಪಿ ಸೌತ್ರತ್ವೇನ ಸಮಾಧಾನಮ್ಹಮ್, ಇತಿ ಭಾವಃ|

ಉತ್ತರ - ನಗ ಮತ್ತು ನಾಕ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸಹ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ 'ನಾರಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಮತ್ತು 'ನುಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಇಲ್ಲಿ 'ನ' ಕಾರವು ಲೋಪವಾಗಿ 'ನುಟ್' ಬಂದು ಅನರಾಯಣ ಎಂದಾಗುವುದಾದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ಅನಗ' 'ಅನಾಕ' ಎಂದಾಗಲಿ.

‘ನಾರಾಯಣ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - तथाहि ‘नलोप’ इति सूत्रे ‘रात्रे: कृति विभाषा’ इति पूर्वसूत्रादनुवृत्त्या विभाषाया व्यवस्थितविभाषत्वस्य न्यास एवोक्तत्वात् ‘नारायण:’ इत्यत्रापि नलोपाभावाद्युपपत्ति: ।

ಲೋಕರೂಢಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಲೋಪವು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು, ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಭಾಷಾಶಬ್ದವು ಇದೆಯೆಂದು ನ್ಯಾಸಕಾರನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ‘ನಲೋಪೋ ನಇಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ವಿಭಾಷಾ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದಲ್ಲೂ ‘ನ’ ಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾವಾದದಿಂದ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ನಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ವ್ಯಾಕರಣವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

‘ನಾರಾಯಣ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಸಮಾಸ

ಭಾವದೀಪ: - यद्वा, ‘दोषार:’ इत्याद्यनुभाष्यसुधोक्तदिशा नसमासोऽस्त्विति। ‘लघ्वक्षरं पूर्वम्’ इत्युक्ते: ‘नगनाके’ति निर्देश: । नलोपाभावमात्रस्याद्यम् । नलोपाभावनुडभावयोर्द्वितीयमित्येवं निर्देश इत्यप्याहु: । नारायणशब्दे ‘पूर्वपदात् सञ्ज्ञायामग:’ इति णत्वं ल्युटष्टित्वसामर्थ्येनायनशब्दोऽधिकरणे त्रिलिङ्ग इति पुल्लिङ्गत्वं च सुधोक्तमेव ध्येयम् । व्यक्तमेतत् सर्वं चन्द्रिकायाम्।

ಅಥವಾ ‘ದೋಷಾರಃ’ ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹಾಗೂ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ನಇಃ ಸಮಾಸದಿಂದ ಗರ್ಭಿತವಾಗಿಲ್ಲ ಹೊರತು, ನಿಷೇಧ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ನ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗೆ ಸಮಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಲೋಪಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ‘ನಲೋಪೋ ನಇಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಇಃ ಎಂಬುದರ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಲೋಪವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಹೊರತು, ‘ನ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲೋಪವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

‘ಲಘ್ವಕ್ಷರಂ ಪೂರ್ವಮ್’ ಎಂಬ ನಿಯದಂತೆ ‘ನಗನಾಕ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ನಗ’ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಥವಾ ‘ನಗ’ ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ನಇಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಲೋಪಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನಲು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ‘ನಾಕ’ ಎಂಬುದು ನಲೋಪವಾಗದಿರಲು, ಮತ್ತು ಲ್ಯುಟ್ ಮಾಡದೇ ಇರಲು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ನಗನಾಕ’ ಎಂಬ ನಿರ್ದೇಶವು ಸಾಧುವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

‘ನಾರಾ + ಅಯಣ’ ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಮಾಸವಾದರೆ ‘ನಾರಾಯಣ’ ಎಂದು ಆಗಬೇಕು. ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ರೂಪವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ?

ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಪೂರ್ವಪದಾತ್ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮಗಃ’ ಣತ್ವದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವ ರೇಫ ಮತ್ತು ಷಕಾರಗಳು ಪೂರ್ವಪದದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ಅದರ ಮುಂದೆ ಉತ್ತರ ಪದದಲ್ಲಿರುವ ‘ನ’ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಣತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಮಸ್ತಪದವು ಒಬ್ಬರ ಹೆಸರಾಗಿರಬೇಕು. ಮತ್ತು ರೇಫ ಹಾಗೂ ಣಕಾರಗಳ ನಡುವೆ ‘ಗ’ ಎಂಬ ವರ್ಣ ಇರಬಾರದು. ಹೀಗೆ ಸೂತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಿಂದ ‘ನಾರ’ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪದಲ್ಲಿ ರೇಫದ ಮುಂದೆ ಅಯನ ಎಂಬ ಉತ್ತರಪದದಲ್ಲಿರುವ ಣಕಾರಕ್ಕೆ ನಕಾರವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ರೂಪವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಭಗವಂತನ ಹೆಸರಾಗಿದೆ.

‘ಅಯನ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಯುಧಾತುವಿಗೆ ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ‘ಲುಟ್’ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳು ಲೋಪವಾದಾಗ ‘ಯು’ ಎಂದಷ್ಟೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ‘ಯು’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ಅನ’ ಎಂಬ ಆದೇಶ ಬಂದು ‘ಆಯು + ಅನ = ಅಯನ’ ಎಂದಾಗಿದೆ. ಲುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತ ಶಬ್ದಗಳು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆಂಬ ನಿಯಮದಂತೆ ‘ನಾರ + ಅಯನಮ್ = ನಾರಾಯಣಮ್’ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ‘ನಾರಾಯಣಃ’ ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ?

ಈ ಆಶಂಕೆಯು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಲ್ಯುಟ್’ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಲ್ಯು ಎಂದಷ್ಟೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಕೂಡ ‘ಟ್’ ಎಂಬ ವರ್ಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಲೋಪಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ‘ಟಿಡ್ಫಾಣಿಷ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ

ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದಲ್ಲಿ 'ಟಾ' ಎಂಬುದು ಲೋಪವಾಗಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಶಬ್ದದ ಮುಂದೆ 'ಜ್ಞಾಪ್' ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪುಲ್ಲಿಂಗಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬಹುದು ವ್ಯಾಕರಣದ ಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ 'ಅನುಮಾನಃ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಾರಾಯಣಃ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. 'ಅಯನ' ಶಬ್ದವು ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಮೂರುಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬಹುದು ಹೀಗೆ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - नन्वथापि नारायणशब्दार्थनिरुक्तसम्भवे किमेवमेव निरुक्तौ बीजमिति चेन्न । ब्रह्मशब्दासमानार्थत्वाद्विद्योतकत्वेन प्रागेव समाधानात् । किञ्च नारायणनमनस्यावश्यकत्वोपपादनार्थतया च सार्थक्यं विशेषणानाम् इति भावेनाह - अथवा इति ॥

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿಯೂ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಬರುವಾಗ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡಲು ಏನು ಕಾರಣ ?

ಉತ್ತರ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದವು ಹೊಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದವನ್ನು ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣನೇ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಲು ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು, ದೋಷರಹಿತನೂ, ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು, ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಗಮ್ಯನು ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಯಾರು ಇಂತಹ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತಾನೋ, ಅವನಷ್ಟೇ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು 'ಅಥವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕಾಮಾತುಗಳು ಹೊರಟಿವೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ನಭ್ರಾಣ್‌ನಪಾನ್‌ನವೇದಾನಾಸತ್ಯಾನಮುಚಿನಕುಲನಖನಪುಂಸಕನಕ್ಷತ್ರ-
ನಕ್ರನಾಕೇಷು ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಕ ಶಬ್ದದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು
ನಿಪಾತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ 'ನಗೋಪ್ರಾಣಿಷ್ಠನ್ಯತರಸ್ಯಾಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಗ
ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ನಕಾರವು ಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಪಾತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ
ರೀತಿಯಾಗಿ ನಾರ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪಾಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಹೇಳದ ಕಾರಣ
ನ ಕಾರವು ಲೋಪವಾಗಿ ನುಟಾಗಮವು ಬಂದು ಅನರಾಯಣ ಎಂದೇ ಆಗಬೇಕು.

ಉತ್ತರ - 'ನಭ್ರಾಣ್‌ನಪಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನಾಸತ್ಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು
ನಿಪಾತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಹ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ
ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಕಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಹೇಗೆ ಸಾಧುವಾಗುತ್ತವೋ, ಅದರಂತೆ
ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದವು ಸಹ ಸಾಧುವಾಗುತ್ತದೆ. (ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಮಾಧಾನ)

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - 'ನಾರಾಯಣ' ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಣತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ
ನಾರ ಎಂಬುದೇ ಬೇರೆ ಪದ. ಅಯನ ಎಂಬುದೇ ಬೇರೆ ಪದ. ಣತ್ವ ಬರಬೇಕಾದರೆ
'ರಷಾಭ್ಯಾಂ ನೋ ಣಃ ಸಮಾನಪದೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಒಂದೇ ಪದವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು
ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ರೇಫವೇ ಬೇರೆ ಪದದಲ್ಲಿದೆ. ನಿಮಿತ್ತಿಯಾದ
ನಕಾರವು ಮತ್ತೊಂದು ಪದದಲ್ಲಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಣತ್ವವು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬರುತ್ತದೆ?
ಎಂದರೆ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನೇ 'ಅತ್ರ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ರಾಮ+ನಾಮ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಪದಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಣತ್ವವು
ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶೂರ್ಪ+ನಮಾ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆ ಭಿನ್ನಪದವಾಗಿದ್ದರೂ ಣತ್ವ
ಬರುತ್ತದೆ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಶೂರ್ಪಣಮಾ ಎಂಬುದು ರೂಢಪದವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ
'ರಾಮನಾಮಾ' ಎಂಬುದು ರೂಢಪದವಲ್ಲ, ಯೋಗಪದವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ
ಣತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ 'ನಾರಾಯಣ' ಶಬ್ದವೂ ರೂಢಪದವಾದ್ದರಿಂದ ಣತ್ವವು
ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು 'ಪೂರ್ವಪದಾತ್‌ಸಂಕ್ಷಾಯಾಮಗಃ'
ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

'ನಾರಾಯಣ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಗಮನಾರ್ಥಕವಾದ 'ಅಯ' ಧಾತುವಿಗೆ
'ಕರಣಾಧಿಕರಣಯೋಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ
'ಝಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನಪುಂಸಕೇ ಭಾವೇ ಕ್ತಃ' ಎಂಬ
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ನಪುಂಸಕೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ 'ಲ್ಯುಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯವು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದಲ್ಲಷ್ಟೇ ವಿಧಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಾಗಬೇಕು ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಹೇಗಾಯಿತು? ಎಂದರೆ 'ಲ್ಯುಟಃ ಟಿತ್‌ಕರಣ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಲ್ಯುಟ್‌ಪ್ರತ್ಯಯದಲ್ಲಿ ಲಕಾರ ಟಕಾರಗಳು ಇತ್ ಆದರೆ 'ಯು' ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಯು' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ವಿಧಿಸಿದ್ದರೂ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಲ್ಯುಟ್ ಎಂದು ಟಿತ್ ಮಾಡಿದ್ದು ಏಕೆ? ಎಂದರೆ 'ಟಿಡ್ಘಾಣಿಷ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಜೀಪ್' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಲ್ಯುಡಂತವಾದದ್ದೆಲ್ಲಾ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವೆಂದೇ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸ್ತ್ರೀತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ಜೀಪ್‌ಪ್ರತ್ಯಯದ ವಿಧಾನ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರಿಂದ ಲ್ಯುಡಂತವಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಮೂರು ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾಗಲು ಏನೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ.

'ಟಿಡ್ಘಾಣಿಷ್' ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಟಿತ್' ಶಬ್ದವೆಂದರೆ ಲ್ಯುಟ್ ಮಾತ್ರ ಏಕೆ ಆಗಬೇಕು? ಲಟ್ ಏಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ 'ಲಟ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಟಿತ್ ಮಾಡಿದರೆ ಫಲವು ಆತ್ಮನೇ ಪದದಲ್ಲಿ 'ಏತ್ವ' ಮಾಡುವಿಕೆ ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಲ್ಯುಟ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನ ಕಂಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಲಟ್ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಪಾಣಿನಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಭಾಷ್ಯಕಾರನಾದ ಪತಂಜಲಿಯೂ ಇದನ್ನು ಸಮ್ಮತಿಸುತ್ತಾನೆ - 'ಭೂವಾದಯೋ ಧಾತವಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕೋಸಾವನುಮಾನೋ ನಾಮ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನ ಶಬ್ದವು ಕರಣಾರ್ಥಕವಾದ ಲ್ಯುಡಂತವಾದ ಪುಲ್ಲಿಂಗಶಬ್ದವಾಗಿದೆ.

ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ 'ನಪುಂಸಕ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎನ್ನಲು ಲ್ಯುಟ್ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಟಿತ್' ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂಬ ಸಮಾಧಾನಕ್ಕಿಂತ ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು - ಕಾಶಿಕಾವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ 'ಕರಣಾಧಿಕರಣಯೋಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನಪುಂಸಕ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು '-ಇದ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿನಃ' (ಸೌದೆ ಕಡಿಯುವ ಸಾಧನ) ಎಂದು ಪುಲ್ಲಿಂಗದ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನೇ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ, ಈ ಎರಡು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೂ ಸಹ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂಬ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಟಿತ್‌ಕರಣದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಕಾಶಿಕಾಕಾರನಿಗೂ ಇದೇ ಮೂಲವಾಗಿದೆ.

ಅಥವಾ 'ಲ್ಯುಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಲೋಕರೂಢಿಗನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಮೂರು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದೆಂದು 'ಕೃತ್ಯಲ್ಯುಟೋ ಬಹುಲಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿಯತನಕ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದದ ಸಮಾಸವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಣತ್ವ ಹೇಗೆ ಬಂತು? ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ನಾರಾಯಣಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ 'ನಾರಾಯನಮ್' ಎಂದಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - 'ರಷಾಭ್ಯಾಂ ನೋಣಃ ಸಮಾನಪದೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಣತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ರೇಫ ಅಥವಾ ಷ ಕಾರದ ಪರದಲ್ಲಿ ನಕಾರವಿರುವುದರಿಂದ ಣತ್ವ ಬರಲು ಯಾವ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವೇ ಆಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಣತ್ವ ಬರಲು ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಅದೇ ಸೂತ್ರ 'ಸಮಾನಪದೇ' 'ಒಂದೇ ಪದವಾಗಿರಬೇಕು' ಎಂದು ನಿಯಮ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. 'ನಾರಾಯಣ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಾರ ಮತ್ತು ಆಯನ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಾನಪದವಾಗಿಲ್ಲ. ಣತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ನಿಮಿತ್ತನಿಮಿತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನಾ-ಧಿಕರಣ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ರಷಾಭ್ಯಾಂ ನೋಣಃ ಸಮಾನಪದೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ?

ಉತ್ತರ - ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ಸಮಾಸ ಹೊಂದಿದ ಒಂದೇ ಪದ ಹೊರತು ಎರಡು ಪದವಾಗಿಲ್ಲ. ನಾರ ಮತ್ತು ಆಯನ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳು ಸಮಾಸ ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಒಂದೇ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಏಕಪದ್ಯಮೈಕಸ್ವರ್ಯಮೇಕವಿಭ 'ಕ್ತಿಕತ್ವಮ್ ಸಮಾಸಪ್ರಯೋಜನಮ್' ಎಂದು ವ್ಯಾಕರಣ ನಿಯಮ. ಈ ನಿಯಮದಿಂದ ಸಮಾಸವು ಭಿನ್ನಪದಗಳನ್ನು ಏಕಪದವನ್ನಾಗಿ ಭಿನ್ನಸ್ವರಗಳನ್ನು ಏಕವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ಸಮಾಸ ಹೊಂದಿದ ಒಂದೇ ಪದವಾಗಿದೆ. 'ರಷಾಭ್ಯಾಂ ನೋ ಣಃ ಸಮಾನಪದೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಣತ್ವ ಬರಲು ಯಾವ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಅಖಂಡವಾದ ಒಂದೇ ಪದವು ಸಮಾನಪದ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಖಂಡಪದವಲ್ಲದ ಸಮಸ್ತಪದವನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ 'ಸಮಾನ' ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಪದೇ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೂ ಏಕಪದವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಸಮಾನ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟದ್ದರಿಂದ ಅಖಂಡಪದವೇ ಆಗಿರಬೇಕು, ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಭಿನ್ನಪದವಾಗಿರಬಾರದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

'ನಾರಾಯಣ' ಪದವು ಸಮಾಸ ಹೊಂದಿದ ಪದವಾದ್ದರಿಂದ ಅಖಂಡಪದವಾಗಿಲ್ಲ. ಸಮಾಸ ಹೊಂದಿದ ಇಂತಹ ಪದಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಕಾರಕ್ಕೆ 'ರಷಾಭ್ಯಾಂ ನೋಣಃ ಸಮಾನಪದೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಒಂದುವೇಳೆ ಸಮಾಸಹೊಂದಿದ ಪದಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಕಾರಕ್ಕೂ ಣತ್ವ ಬರುವುದಾದರೆ 'ದುರ್ನಾಮ' 'ರಾಮನಾಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಣತ್ವವು ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಆದರೆ 'ದುರ್ನಾಮ' 'ರಾಮನಾಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ 'ನಾರಾಯಣ' ಪದದಲ್ಲಿಯೂ ಣತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ - 'ಪೂರ್ವಪದಾತ್ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮಗಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಣತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಪೂರ್ವಪದದಲ್ಲಿರುವ ನಿಮಿತ್ತದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಗಕಾರದ ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಣತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಜ್ಞಾವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ. ಉದಾಹರಣೆ : - 'ಶೂರ್ಪಣಖಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ರೇಫವು 'ಶೂರ್ಪ' ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪದದಲ್ಲಿದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ 'ಗ' ಕಾರದ ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ಉತ್ತರಪದವಾದ 'ನಖಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಣತ್ವ ಬಂದರೆ 'ಶೂರ್ಪಣಖಾ' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ 'ನಾರಾಯಣ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಣತ್ವ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಸ್ತುತಸ್ತು 'ರಾಮನಾಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಪದವಿರುವುದರಿಂದ ಣತ್ವವು ಬರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಶೂರ್ಪಣಖಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಪದವಿದ್ದರೂ ಣತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂಬುದನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕು. 'ಶೂರ್ಪಣಖಾ' ಎಂಬುದು ರೂಢಪದ. ರಾಮನಾಮ ಎಂಬುದು ಯೋಗಪದವಾದ್ದರಿಂದ ಣತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಪ್ರಕೃತ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ರೂಢಪದವಾದ್ದರಿಂದ ಣತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿಷಯವನ್ನು 'ಪೂರ್ವಪದಾತ್ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮಗಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ವಿಚಾರ - ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದವು ರೂಢಪದವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತರು 'ಣತ್ವಂ ಪರಂ ಬಾಧತೇ'

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲ ನಾಮಗಳನ್ನು ಶಿವಪರವಾಗಿಯೇ ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತರು ಸಮನ್ವಯಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಯೋಗವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡಲು ಸೋತಿದ್ದಾರೆ. ಸೋತು ಅವರೇ ಹೇಳಿದ ಮಾತು - 'ಣತ್ವಂ ಪರಂ ಬಾಧತೇ' ಎಂದು ಶಿವನಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯಂತೂ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಣತ್ವವು ಬಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನಿಂದ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ದೀಕ್ಷಿತರು.

'ನಾರಾಯಣಃ' ಇದು ಪುಲ್ಲಿಂಗವೇ?

ಪ್ರಶ್ನೆ - ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ಪುಲ್ಲಿಂಗವಲ್ಲ. ಕೋಶ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಕರಣದ ಪ್ರಕಾರ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಾಗಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಗಮನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಅಯ' ಧಾತುವಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಕರಣಾಧಿಕರಣಯೋಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಲ್ಯುಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನಪುಂಸಕೇ ಭಾವೇ ಕ್ತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ನಪುಂಸಕೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಲ್ಯುಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯವಾದರೂ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಬರುವುದರಿಂದ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಮತ್ತು ಅಮರಕೋಶದಲ್ಲಿ 'ಯದಾನಂತರ್ಯಮಕರ್ತರಿ' 'ಕರ್ತೃ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಅನ' ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ತದಂತವಾದ ಶಬ್ದವು ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸಾಧ್ಯತೇಽನೇನ ಇತಿ ಸಾಧನಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವೇ ಬಂದದ್ದು ಕಂಡಿದೆ. ಹೇಗೆ ಸಾಧನಶಬ್ದವು ನಿತ್ಯನಪುಂಸಕಶಬ್ದವೋ ಅದರಂತೆ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವೂ ನಿತ್ಯನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಾಗಬೇಕು. 'ಅಯನ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಧಿಕರಣಸಾಧನವೆಂಬರ್ಥವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ 'ನಾರಾಯಣಃ' ಎಂದು ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದಿರಿ? 'ಕರಣಾಧಿಕರಣಯೋಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನಪುಂಸಕೇ' ಎಂಬುದು ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸನ್ನಿಯೋಗವಿಶಿಷ್ಟಾನಾಂ ಸಹ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸಹ ವಾ ನಿವೃತ್ತಿಃ' ಜೊತೆ ಜೊತೆಯಾಗಿರುವ ಪದಗಳು ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಅನುವೃತ್ತವಾಗುವಾಗ ಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಅನುವೃತ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಆ ಎರಡು ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತವಾಗುವುದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಬೇಡವೆಂದರೆ ಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಅನುವೃತ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನಪುಂಸಕೇ ಭಾವೇ' ಎಂಬೆರಡು ಪದಗಳಿವೆ. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿಯಾವ ಒಂದು ಪದವನ್ನೂ ಅನುವೃತ್ತವಾಗುವುದು ಬೇಡವೆಂದರೆ ಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಅನುವೃತ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನೀವು 'ಕರಣಾಧಿಕರಣಯೋಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಭಾವೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅದರ ಜೊತೆಗಿರುವ 'ನಪುಂಸಕೇ' ಎಂಬುದೂ ಸಹ ಅನುವೃತ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ - ಹಾಗಾದರೆ ಸಾಧನಾದಿಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಕರಣಾಧಿಕರಣಯೋಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿತ್ಯನಪುಂಸಕತ್ವವು ಬಾರದಿರಬೇಕಾದೀತು. ನಿಯತಲಿಂಗವಿಲ್ಲದೇ ಪುಲ್ಲಿಂಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧನಾದಿಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಸಮರ್ಥನೆ ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ, 'ಯದಾನಂತರ್ಯಮಕರ್ತರಿ' ಎಂಬ ಕೋಶವಚನವೂ ವಿಶೇಷ ಪರಿಭಾಷೆಯನ್ನಾದರೂ ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲೇ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಆಧಾರಗಳಿಂದ 'ಕರಣಾಧಿಕರಣಯೋಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನಪುಂಸಕೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದವು ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಆಕ್ಷೇಪ.

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರ - 'ಲ್ಯುಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯದಲ್ಲಿ ಲಕಾರ ಟಕಾರಗಳು ಇತ್ ಆದರೆ 'ಯು' ಎಂದಷ್ಟೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪಾಣಿನಿಯು 'ಯು' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ 'ಲ್ಯುಟ್' ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಿದೆ? ಎಂದರೆ 'ಟಿಡ್ಛಾಣಿಇಾದ್ವಯಸಚ್ಛದಘ್ನಚ್ಛಮಾತ್ರಚ್ಛತಯಪ್ಠಕ್ ಟಿಇ-ಕಇಾಕ್ಷರಪಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಟಿತ್ತಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ 'ಜೀಪ್' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಲ್ಯುಡಂತಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವೇ ಆದರೆ ಸ್ತ್ರೀತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಜೀಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಲ್ಯುಡಂತವಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಮೂರು ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದ ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾಗಲು ಏನೂ ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಟಿಡ್ಛಾಣಿಇಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಟಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದರೆ 'ಲ್ಯುಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯವೇ ಏಕೆ? 'ಲಟ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಟಿತ್ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅಂತಿಮಸ್ವರಾಕ್ಷರವು ಏಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವು

ಈಗಾಗಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ಲ್ಯುಟ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನಗಳು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಲ್ಯುಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೊರತು ಲಟ್ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು ಪಾಣಿನಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಭಾಷ್ಯಕಾರನಾದ ಪತಂಜಲಿಯೂ ಸಹ ಇದನ್ನು ಸಮ್ಮತಿಸುತ್ತಾನೆ. 'ಭೂವಾದಯೋ ಧಾತವಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕೋಸಾವನುಮಾನೋ ನಾಮ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅನುಮಾನಶಬ್ದವು ಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಲ್ಯುಡಂತಶಬ್ದ. ಆದರೂ 'ಅನುಮಾನಃ' ಎಂದು ಪುಲ್ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಸುಲಭ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. - ಕಾಶಿಕಾವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ 'ನಪುಂಸಕೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ, 'ಇದ್ವಪ್ರವೃತ್ತನಃ' (ಸೌದೆ ಕಡಿಯುವ ಸಾಧನ) ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಶಬ್ದದ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನೂ 'ಕರಣಾಧಿಕರಣಯೋಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಎರಡು ಕಾರಣಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೂ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಯೂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸೂತ್ರಕಾರನ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನೂ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಕಾಶಿಕಾಕಾರನ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಗಿದೆ.

ಅಥವಾ ಲೋಕರೂಢಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಲ್ಯುಡಂತಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮೂರು ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಳಸಬಹುದೆಂದು 'ಕೃತ್ಯಲ್ಯುಟೋ ಬಹುಲಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ತ್ರಿಲಿಂಗತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಕರಣಮ್' 'ಕರಣೇ' 'ಪ್ರಮಾಣೇ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿದ್ವತ್ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಕಡೆ ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ 'ನಾರಾಯಣ' ಶಬ್ದದ ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗದ ಸಮರ್ಥನೆ ಮುಗಿಯಿತು. ಮತ್ತು 'ಅನರಾಯಣ' ಎಂದೂ ನಾರಾಯಣಮ್ ಎಂದೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ 'ನಾರಾಯಣಃ' ಎಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು.

ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ನಗನಾಕಾದಿವತ್' ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ್ದು ತಪ್ಪು ಎಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಮಂಜಸವೇ ಆಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡೋಣ - 'ನಗೋಪ್ಯಾಣಿಷ್ಠನ್ಯತರಸ್ಯಾಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ನಭಾಣ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನಾರ' ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ನ ಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಗ ನಾಕಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಪ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೆ 'ನಗನಾಕಾದಿವತ್' ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಮಾತು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತಿತ್ತು. 'ನಾರ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ 'ನಾರ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳದ ಕಾರಣ 'ನಗನಾಕಾದಿವತ್' ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ ನೀಡಿದ್ದು ಸಮಂಜಸವೇ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ದೃಷ್ಟಾಂತ ನೀಡಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರು?

ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಶ - 'ನಗೋಪ್ರಾಣಿಷ್ಠನ್ಯತರಸ್ಯಾಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಾಗಲೀ 'ನಾಭ್ಯಾಟ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಾಗಲೀ ನೀವು ಹೇಳುವಂತೆ ನಾರ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನಕಾರಕ್ಕೂ ಲೋಪಾಭಾವ ಹೇಳಿದ್ದರೆ, ಆ ಒಂದು ಸೂತ್ರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬೇಕಿತ್ತಲ್ಲವೇ? 'ನಗನಾಕಾದಿವತ್' ಎಂದು ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಏನಿತ್ತು?

ಆದ್ದರಿಂದ ನಗನಾಕಾದಿವತ್ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಮತ್ತು ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದೆಂಬ ಎರಡು ಕಾರಣಗಳಿಂದ 'ನಾರ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಲೋಪಾಭಾವವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದೃಷ್ಟಾಂತವಚನವೂ ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು 'ನಗೋಪ್ರಾಣಿಷ್ಠನ್ಯತರಸ್ಯಾಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ನಾಭ್ಯಾಟ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಗ ಮತ್ತು ನಾಕಶಬ್ದಗಳ ನಕಾರ ಮಾತ್ರ ಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು 'ನಾರ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ನಗನಾಕಾದಿವತ್' ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ ನೀಡಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಎಂದು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ನಲೋಪಾಭಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರು ಆಗ್ರಹಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳುತ್ತೇವೆ-

೧) 'ನಾಕಾದಿಶಬ್ದವತ್' ಎಂದಷ್ಟೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ವಿಕಲ್ಪವಾಗಿ ನಲೋಪ ಹೊಂದುವ ನಗ ಶಬ್ದದ ಉದಾಹರಣೆ ಏಕೆ ಬೇಕಿತ್ತು?

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

೨) 'ನಭಾಟ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗುವ 'ನಭಾಟ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ನಾಕಶಬ್ದದ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನೇ ಏಕೆ ನೀಡಿದರು?

ಈ ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ನೀವು ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು - ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ನಿಪಾತ ಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ನಗ ಶಬ್ದವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ನಗ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕೋ, ಅದರಂತೆ 'ನಾರ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ನಗ ಶಬ್ದದ ಉದಾಹರಣೆ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ನಾಕಶಬ್ದದ ಉದಾಹರಣೆಯೂ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ 'ನಾಕ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಲೋಪವು ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಂಠತಃ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ನಿಪಾತ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ತತ್ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ 'ನುಟ್' ಆಗಮವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ 'ನಾರ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ನಕಾರಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ತತ್ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ 'ನುಟ್' ಆಗಮವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನ ಅರಮಣಂ ಯೇನ' ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡಿದಾಗಲೂ 'ನಾರಾಯಣ' ಎಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ 'ಅನರಾಯಣ' ಎಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ನಾರ' ಶಬ್ದದ ಉದಾಹರಣೆ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಆದಿಶಬ್ದವನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದರೆ 'ಅಸತ್ಯಂ ನ ಭವತೀತಿ ನಾಸತ್ಯಮ್' ಎಂಬಂತೆ 'ಅರಾಯಣೋ ನ ಭವತೀತಿ ನಾರಾಯಣಃ' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯ ನಲೋಪಾಭಾವಗಳನ್ನು ನಗನಾಕಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಠತಃ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ನಿಪಾತದಿಂದ ಕಥಂಚಿತ್ ಹೇಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೋ, ಅದರಂತೆ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ಡ ಪ್ರತ್ಯಯ ನಲೋಪಾಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅವಾಗ 'ನಗನಾಕಾದಿವತ್' ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಅತ್ಯಂತ ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಮಾತು ಕಾಶಿಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ - 'ರೂಢಿಶಬ್ದಾಃ ಏತೇ ಕಥಂಚಿತ್ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯಾಃ' ರೂಢಿ ಶಬ್ದಗಳ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಹೇಗಾದರೂ ಉಪಪಾದಿಸಬೇಕು? ಎಂದು.

ನಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ನಿಮ್ಮಿಂದ ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗಾದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ನಗನಾಕಾದಿವತ್' ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ ನೀಡಿದ್ದು ಸಮಂಜಸವೆಂದು ನೀವು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತಾಯಿತು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ನೀಡಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಆಕ್ಷೇಪ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಸರಿಯಾಗುತ್ತದೆ?

ಸಮಾಧಾನ - ಹೌದು, ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೂಡಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ನಗೋಪ್ರಾಣಿಷ್ಠನ್ಯತರಸ್ಯಾಮ್' ಮತ್ತು 'ನಭ್ರಾಟ್' ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಸಮಾನನ್ಯಾಯವಾದ್ದರಿಂದ 'ನಾರ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ನೀಡುವುದು ಏನೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಲೋಪಾಭಾವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರ ಬಿಟ್ಟರೆ ನಲೋಪಾಭಾವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಸೂತ್ರವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ನಲೋಪಾಭಾವವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸುವುದು ಅಶಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಂಶದಲ್ಲಿ 'ನಗನಾಕಾದಿವತ್' ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯ ಮೇಲೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ 'ಕಥಂ ತದ್ ದೃಷ್ಟಾಂತೀಕರಣಮ್' ಎಂಬ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಮಾತು ಬಹಳ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಅರಾಶ್ರಯೋ ನ ಭವತೀತಿ' ಎಂದು ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದಾಗ 'ಅನರಾಯಣ' ಎಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೊರತು 'ನಾರಾಯಣ' ಎಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ನಲೋಪೋನಇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ನಾರ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನಇಃ ಗೆ ಲೋಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ 'ಅ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಕಾರಕ್ಕೆ ನುಟಾಗಮ ಬಂದರೆ. ಅನರಾಯಣ, ಎಂದಾಗಬೇಕಲ್ಲವೆ.

ಉತ್ತರ - ನಗ ಮತ್ತು ನಾಕ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸಹ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಾರಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಮತ್ತು 'ನುಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಇಲ್ಲಿ 'ನ' ಕಾರವು ಲೋಪವಾಗಿ 'ನುಟ್' ಬಂದು ಅನರಾಯಣ ಎಂದಾಗುವುದಾದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ಅನಗ' 'ಅನಾಕ' ಎಂದಾಗಲಿ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ನಭ್ರಾಣ್ ನಪಾನ್ ನವೇದಾನಾಸತ್ಯಾನಮುಚಿನಕುಲನಖಿ-
ನಪುಂಸಕನಕ್ಷತ್ರನಕ್ರನಾಕೇಷು ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಕ ಶಬ್ದದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಪಾತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ

‘ನಗೋಪ್ರಾಣಿಷ್ಠನೃತರಸ್ಯಾಮ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಗ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ನಕಾರವು ಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಪಾತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಾರ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪಾಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಹೇಳದ ಕಾರಣ ನ ಕಾರವು ಲೋಪವಾಗಿ ನುಟಾಗುವುದು ಬಂದು ಅನರಾಯಣ ಎಂದೇ ಆಗಬೇಕು.

ಉತ್ತರ - ‘ನಭ್ಯಾನ್‌ನಪಾತ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ನಾಸತ್ಯಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿಪಾತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಹ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಕಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಹೇಗೆ ಸಾಧುವಾಗುತ್ತವೋ, ಅದರಂತೆ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದವು ಸಹ ಸಾಧುವಾಗುತ್ತದೆ. (ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಮಾಧಾನ)

ಅಥವಾ ನಗ ನಾಕ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ನಲೋಪವು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ನೀವು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಿರಿ, ಹಾಗೆಯೇ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದದಲ್ಲೂ ನಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -

‘ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಾಭ್ಯಾಂ ನಇತ್ಯಾಸ್ತೌ ಭವನಾತ್’ ‘ಸ್ತ್ರೀ’ ಮತ್ತು ‘ಪುಂ’ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ‘ನಇತ್ಯಾ’ ಮತ್ತು ‘ಸ್ತೌ’ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ‘ಧಾನ್ಯಾನಾಂ ಭವನಕ್ಷೇತ್ರೇ ಖಿಂ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ತನಕ ಬರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಸ್ತ್ರೀಣಃ’ ‘ಪುಂಸಃ’ ಎಂಬ ರೂಪಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಸ್ತ್ರೀ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಹಿತಾದ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ‘ನಇತ್ಯಾ’ ಎಂಬ ತದ್ವಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಇತ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ‘ಅಚೋ ಇತಿ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಆದಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ‘ರಷಾಭ್ಯಾಂ ನೋ ಣಃ ಸಮಾನಪದೇ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಣತ್ವ ಬಂದರೆ ‘ಸ್ತ್ರೀಣಃ’ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ‘ಅರ್ಥ’ ಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗೆ ಸಮಾಸ ಮಾಡಿದಾಗ ‘ಸ್ತ್ರೀಣಾರ್ಥಃ’ (ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಂಪತ್ತು) ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ.

‘ಸ್ತ್ರೀಣಾರ್ಥಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನಕಾರವು ‘ನಇತ್ಯಾ’ ಪ್ರತ್ಯಯದ ವಿಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ‘ನಲೋಪೋ ನಇತಿ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಕಾರವು ಲೋಪವಾಗುತ್ತದೆ. ‘ತಸ್ಮಾನ್‌ನುಡಚಿ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನುಟಾಗಮ ಬಂದರೆ ಸ್ತ್ರೀಯನರ್ಥಃ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ‘ಸ್ತ್ರೀಣಾರ್ಥಃ’ ಎಂಬ ರೂಪವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನ್ಯಾಸಕಾರನು ‘ನಲೋಪೋ ನಇತಿ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. - ‘ನಲೋಪೋ ನಇತಿ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ರಾತ್ರೀಃ ಕೃತಿ ವಿಭಾಷಾ’ ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ‘ವಿಭಾಷಾ’ ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅವಾಗ 'ನಲೋಪೋ ನೌಞಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ವಿಕಲ್ಪವಾಗಿ 'ನೌಞಃ' ಲೋಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸ್ತ್ರೈಣಾರ್ಥಃ' ಎಂಬ ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿಗೆ ಯಾವ ವಿಷ್ಣುವಿಲ್ಲ.

'ಸ್ತ್ರೈಣಃ' ಎಂಬುದನ್ನಷ್ಟೇ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ 'ನಲೋಪೋ ನೌಞಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಲೋಪದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಲಗುತ್ತರಪದೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಉತ್ತರಪದೇ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅನುವೃತ್ತಿಯನ್ನು 'ನಲೋಪೋ ನೌಞಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಅವಾಗ 'ಸ್ತ್ರೈಣಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಪದವು ಪರದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ನಲೋಪಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅರ್ಥಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗೆ ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿ 'ಸ್ತ್ರೈಣಾರ್ಥಃ' ಎಂಬ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಅನಶ್ವಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ನಲೋಪೋ ನೌಞಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಕಾರವು ಲೋಪವಾಗಿ ನುಡಾಗಮ ಬಂದು ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ 'ರಾತ್ರೇಃ ಕೃತಿ ವಿಭಾಷಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ವಿಭಾಷಾ' ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಿದರೆ 'ಅನಶ್ವಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ನುಡಾಗಮ ಬರದೇ 'ನ' ಲೋಪವೂ ಆಗದೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ಉತ್ತರ - ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ವಿಭಾಷಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. 'ವಿಭಾಷಾ' ಪದಕ್ಕೆ ವಿಕಲ್ಪವೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಲೋಕರೂಢಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಲೋಪವು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು, ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಭಾಷಾಶಬ್ದವು ಇದೆಯೆಂದು ನ್ಯಾಸಕಾರನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ 'ನಲೋಪೋ ನೌಞಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ವಿಭಾಷಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದಲ್ಲೂ 'ನ' ಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾವಾದದಿಂದ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ನಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ವ್ಯಾಕರಣವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

'ನಲೋಪೋ ನೌಞಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ರಾತ್ರೇಃ ಕೃತಿ ವಿಭಾಷಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ವಿಭಾಷಾ' ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ವಿಭಾಷಾ' ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ 'ನಲೋಪೋ ನೌಞಃ?' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿನ ಸಾನುಬಂಧ- ಗ್ರಹಣವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಸಾನುಬಂಧಗ್ರಹಣವು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ. 'ಪಾಮನಪುತ್ರಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಕಾರವು ಲೋಪವಾಗಬಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಸಾನುಬಂಧಗ್ರಹಣವು ಸಾರ್ಥಕ. 'ಅನುಬಂಧ' ಎಂದರೆ 'ಇತ್' ಎಂದರ್ಥ. ಅನುಬಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸಾನುಬಂಧವೆನಿಸುತ್ತದೆ. 'ನಇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಇ' ಕಾರವು ಇತ್ ಆಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಇತ್ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ 'ನಇ' ಎಂಬ ಸಾನುಬಂಧವನ್ನು ಏಕೆ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದರು? ಎಂದರೆ 'ಪಾಮನಪುತ್ರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನಕಾರವು ಲೋಪವಾಗಬಾರದೆಂದು.

ಒಂದು ವೇಳೆ 'ನಲೋಪೋ ನ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಸೂತ್ರ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲಿ 'ಪಾಮನ ಪುತ್ರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ನ' ಕಾರವೂ ಲೋಪವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು 'ನಇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಪಾಮನ ಪುತ್ರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನಕಾರವು 'ನ' ಪ್ರತ್ಯಯವಾಗಿದೆ. ಹೊರತು 'ನಇ' ಪ್ರತ್ಯಯವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಲೋಪೋ ನಇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಕಾರವು ಲೋಪವಾಗದ ಕಾರಣ ರೂಪವು ಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ಸಾನುಬಂಧಗ್ರಹಣವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ.

ಉತ್ತರ - 'ಪಾಮಾ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತೀತಿ ಪಾಮನಃ' (ಚರ್ಮರೋಗವುಳ್ಳವನು) 'ಲೋಮಾದಿಪಾಮಾದಿಪಿಚ್ಛಾದಿಭ್ಯಃ ಶನೇಲಚಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಪಾಮ' ಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ ಮತ್ಸರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ನ' ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ 'ಪಾಮನ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ 'ಪಾಮನಸ್ಯ ಪುತ್ರಃ' ಎಂದು ಷಷ್ಠೀಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ 'ನಲೋಪೋ ನಇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ರಾತ್ರೇಃ ಕೃತಿ ವಿಭಾಷಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ವಿಭಾಷಾ' ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ನಕಾರವು ಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ವಿಭಾಷಾ' ಪದವು 'ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಕೆಲವೊಂದೆಡೆ ನಕಾರವು ಲೋಪವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವೆಡೆ ಲೋಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಾಮನಪುತ್ರಃ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ನ' ಕಾರವು ಲೋಪವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ನಲೋಪಾಭಾವವನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಸಾನುಬಂಧಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಪಾಣಿನಿಯು ಸಾನುಬಂಧಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಏನು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ 'ವಿಭಾಷಾ' ಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ವಿಭಾಷಾ' ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವೈಣಪುತ್ರಃ' 'ಸ್ವೈಣಾರ್ಥಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಸಾಧುವಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಇಲ್ಲಿರುವ ನಕಾರವು 'ನಇಂ' ಪ್ರತ್ಯಯವಾಗಿದೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನಇಂ' ಪ್ರತ್ಯಯದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಸ್ವೈಣಪುತ್ರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನಕಾರವೂ ಲೋಪವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಭಾಷಾ ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕು.

ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಭಾಷಾಪದವು ಇರುವುದರಿಂದ 'ಸ್ವೈಣಪುತ್ರಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ನಕಾರವು ಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ವಿಭಾಷಾಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿಯು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ.

ಉತ್ತರ - 'ವಿಭಾಷಾ' ಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ 'ಸ್ವೈಣಪುತ್ರಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ 'ನಇಂ' ಪ್ರತ್ಯಯವು ಎರಡು ವಿಧದಲ್ಲಿದೆ. ೧) ನಿಪಾತ = ಅವ್ಯಯ ೨) ಪ್ರತ್ಯಯ ಎಂದು. 'ನಲೋಪೋ ನಇಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯರೂಪವಾದ 'ನಇಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ? ಅಥವಾ ಅವ್ಯಯರೂಪವಾದ 'ನಇಂ' ಅನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯರೂಪವಾದ 'ಇ' ಕಾರಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯದ 'ಇ' ಕಾರವು ಇತ್ ಆದರೆ 'ಅಚೋ ಇಂಠಿತಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಆದಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಇಂಠಿತ್ಯಾದೇರ್ನಿತ್ಯಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಆದ್ಯದಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಯೋಜನಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇಂಠಿತ್ವವು ಚರಿತಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ನಿಪಾತಇಂಠಿತ್ಯಂಗೆ ಇಂತಹ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಯೋಜನಗಳೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಚರಿತಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಅಚರಿತಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಚರಿತಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆದಕಾರಣ 'ನಲೋಪೋ ನಇಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಯರೂಪವಾದ 'ನಇಂ' ಎಂಬುದನ್ನೇ ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವೈಣಪುತ್ರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ನಇಂ' ಎಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಯರೂಪವಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ನಿಪಾತರೂಪವಲ್ಲ. ಸೂತ್ರವು ನಿಪಾತ 'ಇಂಠಿತ್ಯಂ' ಆದ ನಇಂಗೆ ಲೋಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಅಂತಹ ಪ್ರತ್ಯಯವು 'ಸ್ವೈಣಪುತ್ರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಕಾರದ ಲೋಪಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ವಿಭಾಷಾಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಬರುವಾಗ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ವಿಭಾಷಾಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅನಾವಶ್ಯಕ.

ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಾಧಾನ - ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರ 'ಅಲಗುತ್ತರಪದೇ' ಎಂದು. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಉತ್ತರಪದೇ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ನಲೋಪೋ ನಇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಉತ್ತರ ಶಬ್ದವು ಸಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಶಬ್ದವಾಗಿದೆ. ಉತ್ತರಪದವು ಪರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ 'ನಇಃ' ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಯಾವ ಒಂದು ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ 'ನಇಃ' ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿರುತ್ತದೋ ಅಂತಹ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಕಾರವು ಲೋಪವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು 'ನಲೋಪೋ ನಇಃ' ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವಾಯಿತು.

'ಸ್ತೃಣಪುತ್ರಃ' ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ 'ನಇಃ' ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿಲ್ಲ. 'ಸ್ತೃಣ' ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ 'ನಇಃ' ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಕಾರಲೋಪದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯು ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ವಿಭಾಷಾಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿಯು ಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ 'ಸ್ತೃಣ' ಎಂಬುದೇ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ನಲೋಪೋ ನಇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು 'ನಇಃ' ಗೆ ಲೋಪವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸ್ತೃಣಪುತ್ರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಹಾಗಾದರೆ ಸಾನುಬಂಧಗ್ರಹಣವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಪಾಮನಪುತ್ರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. 'ಪಾಮನ' ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಪದವೇ ಹೊರತು ಪಾಮನಪದದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಿತವಾದ 'ನ'ಪ್ರತ್ಯಯವು ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಲೋಪೋ ನಇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಕಾರಲೋಪಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾನುಬಂಧಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡುವುದೂ ಸಹ ವ್ಯರ್ಥ.

ಉತ್ತರ - 'ಪಾಮನಪುತ್ರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಾನುಬಂಧಗ್ರಹಣವು ವ್ಯರ್ಥವಾದರೂ 'ನೈಕಧಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದವು 'ನಇಃ' ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಲೋಪೋ ನಇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು 'ರಾತ್ರೇಃ ಕೃತಿ ವಿಭಾಷಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿಭಾಷಾಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಅನುವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ನೈಕಧಾ ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಕಾರವು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಲೋಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾನುಬಂಧಗ್ರಹಣವು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆಗಿದೆ. 'ಪಾಮನಪುತ್ರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವಿಲ್ಲ. 'ನೈಕಧಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ವಿಭಾಷಾಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಕಾರ್ಯವು ಆಗುವಾಗ ಸಾನುಬಂಧಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಕೃತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಪಾಣಿನಿಯು ಸಾನುಬಂಧಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರನಿಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ಸಮ್ಮತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪಾಣಿನಿಯ ಮತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಸೂಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ?

ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ 'ನಇ' ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ 'ನಲೋಪೋ ನಇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಲೋಪವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಭಾಷಾಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಈ ಪ್ರಬಲ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಯಥಾರ್ಥವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪದಮಂಜರಿಕಾರನು ವಿಭಾಷಾಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕಾಶಿಕಾವೃತ್ತಿಯ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರನಾದ ನ್ಯಾಸಕಾರನು ವಿಭಾಷಾಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನ್ಯಾಸಕಾರನ ಮತವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗಲೂ ನಾರಾಯಣಪದದ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಗುಣದೋಷಗಳ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ನ್ಯಾಸಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ತಪ್ಪೋ ಒಪ್ಪೋ? ಅಂತೂ ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ ನಮ್ಮ ಅಭಿಲಾಷೆಯು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರಿಯಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯವು ಗ್ರಂಥಕಾರರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ನ್ಯಾಸೇ ಏವ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ 'ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾಽಶ್ರಯಣಾತ್ ನಲೋಪಾಭಾವೋಪಪತ್ತೇಃ' 'ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದರಿಂದ ನಲೋಪಾಭಾವವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. 'ನ್ಯಾಸೇ ಏವ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವವು ನ್ಯಾಸಕಾರನ ಮತದಂತೆಯೂ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪದಮಂಜರಿಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ಹೇಗೆ ಸಾಧುವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ 'ಯದ್ವಾ' ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ನ್ಯಾಸಕಾರನ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯವಿದೆ.

ವಿಭಾಷಾಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆಯೂ 'ನೈಕಧಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕಶಬ್ದಗಳ ಸಾಧುತ್ವವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಬಲವಂತವಾಗಿ ವಿಭಾಷಾಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯದಿಂದಲೂ 'ಯದ್ವಾ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಥವಾ 'ಅಮಾನೋನಾಃ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ನ' ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕವಾದ ನಕಾರವು ಅರಾಯಣ ಎಂಬ ಪದದ ಜೊತೆಗೆ 'ಸುಪ್' ಸುಪಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ಸಮಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಕೌಮುದಿಯಲ್ಲಿ 'ನೈಕಧಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಹಿಂದಿನ ಯಾವ ಸಮಸ್ಯೆಗಳೂ ಬರಲಾರವು.

ಕೆಲವರ ಆಕ್ಷೇಪ - ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕವಾದ 'ನ' ಪದದ ಜೊತೆಗೆ ಸಮಾಸವನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಪಕ್ಷವು ಗ್ರಂಥಕಾರರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ನಇೋ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವಾಚಿತ್ವಾತ್ ನಇೋ ಭಾವಾರ್ಥತ್ವಾತ್' 'ನಇಾ' ಎಂಬುದು 'ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವಾಚಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಭಾವಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆವಾಕ್ಯಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕವಾದ 'ನ' ಸಮಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಕೇವಲ ಪ್ರೌಢಿವಾದ. ಈ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಅಸ್ತು' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಇದರಿಂದ ತಮಗೆ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು 'ನಗನಾಕಾದಿಶಬ್ದವತ್' ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಮಂಜಸವಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ನ' ಸಮಾಸವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಾಗ ನಕಾರಲೋಪಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನಗನಾಕಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಸಾಧುತ್ವವನ್ನು ಏಕೆ ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕು?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ವಾದವು ಅತ್ಯಂತ ವಿಮರ್ಶಣೀಯ. ಏಕೆಂದರೆ 'ನಇೋ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವಾಚಿತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕಾಮಾತುಗಳು 'ಯದ್ವಾ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಹೊರಟಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲ. ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಆ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದ ಸಮರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಮಾತುಗಳ ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ನಗನಾಕಾದಿಶಬ್ದವತ್ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತಮಾತನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದರು. ಆದರೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಡ' ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಉಪಪನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಸಂಕ್ಷೇಪವಾದ ವಿಮರ್ಶೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಾಕು.

ಹೀಗೆ ನೀವು ವಿಭಾಷಾಪದವನ್ನು 'ನಲೋಪೋ ನಞಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀರಾದರೆ ಅದರಿಂದಲೇ 'ನಭ್ರಾಟ್' ಮೊದಲಾದ ನಲೋಪ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ 'ನಭ್ರಾಟ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದ್ದೇ ವ್ಯರ್ಥ. ಇನ್ನು ವಿಭಾಷಾ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವಿವರಿಸಲು ಈ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ ಎಂಬ ಸಮಾಧಾನವು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಗತಿ ಇಲ್ಲದಾಗ ಮಾತ್ರ ಹೇಳಬೇಕು. 'ನಭ್ರಾಟ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಲೋಪವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ವಿಭಾಷಾಪದವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದರೆ 'ಸ್ತ್ರೈಣಾರ್ಥಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಲೋಪ ಆಗಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಪುನಃ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ವಿಭಾಷಾ' ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದರೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಯದ್ವಾ' ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪದಮಂಜರಿಕಾರನು 'ವಿಭಾಷಾ' ಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿ ಬೇಡವೆನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಪ್ರಕಾರ 'ಯದ್ವಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದೂ ಸಹ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - 'ನಲೋಪೋ ನಞಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನಞ್' ಎಂಬ ಅವ್ಯಯವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೊರತು ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಯದ 'ಇತ್' ಆದ ಇ ಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿಸ್ವರಾದಿಗಳಂತಹ ಇತರ ಪ್ರಯೋಜನಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಅವ್ಯಯದ 'ಇತ್'ಗೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಸ್ತ್ರೈಣಾರ್ಥಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಞ್ ಪ್ರತ್ಯಯವೇ ಇದೆ ಹೊರತು ಅವ್ಯಯವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಲೋಪೋ ನಞಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ನಲೋಪಪ್ರಸಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಭಾಷಾ ಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿ ಬೇಡ.

ಅಥವಾ 'ನಲೋಪೋ ನಞಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಸಕಾರನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಸಹ ವಿಭಾಷಾ ಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಲಗುತ್ತರಪದೇ' ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಉತ್ತರಪದೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈಗ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ - ನಞ್ ಪದದ ನಕಾರವು ಲೋಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಒಂದು ಪದವಿದ್ದಾಗ 'ಸ್ತ್ರೈಣಾರ್ಥಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಞ್ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಮುಂದೆ 'ಅರ್ಥ' ಎಂಬ ಪದವಿದೆ. ಆದರೆ 'ನಞ್' ಎಂಬುದು ಪದವಾಗಿಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಲೋಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ.

ನಕಾರವು 'ಅಮಾನೋನಾಃ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕವಾದ ಶಬ್ದವಾಗಿದೆ, ಇದಕ್ಕೆ 'ಸುಪ್ ಸುಪಾ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಮಾಸವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ

- 'ನೈಕಧಾ' ಎಂಬುದು. ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ನ' ಸಮಾಸವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಕೌಮುದಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಭಾವದೀಪ: - स हि वन्य इति ॥ त्रिविधा हि देवता वन्द्या भवति, विशिष्टा अधिकृता इष्टा च । भक्तिपूर्वकदेवतानतेर्विघ्नविधातार्थत्वाद् विशिष्टैव देवता तस्येष्टे। अधिकृता च स्वविषयग्रन्थप्रबोधादिकं सम्पादयति। इष्टायामेव देवतायां भक्त्यादिपूर्वं नमनं भवतीति, “ ‘गुणोदीर्णं दोषवर्जितम्’ इत्याभ्यां वैशिष्ट्यस्य, ‘ज्ञेयम्’ इत्यनेनाधिकृतत्वस्य, ‘गम्यम्’ इत्यनेनेष्टत्वस्य चोत्त्या नम्यत्वमुपपादितं भवति” इति भावः । तेन ‘भाष्यं चात्यर्थविस्तरम्’ इत्यनुव्याख्यानोक्तं लेशतो दर्शितं भवति । तत्त्वप्रदीपे तु अर्थान्तरमप्युक्तम् - गुरुनपीति ॥

‘ಸ ಹಿ ವಂದ್ಯೋ ಭವತಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು -

ದೇವತೆಯು ಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೧. ವಿಶಿಷ್ಟನಾದಾಗ, ೨. ಅಧಿಕೃತನಾದಾಗ, ೩. ಇಷ್ಟನಾದಾಗ. ಯಾವುದೇ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುವಾಗ ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನಪರಿಹಾರವೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸಮಾರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ದೇವತೆಯಷ್ಟೇ ವಿಘ್ನಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ.

‘ಅಧಿಕೃತ’ ದೇವತೆಯೆಂದರೆ ಯಾವ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನಾವು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತೇವೋ, ಆ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ದೇವತೆಯೆಂದರ್ಥ. ಈ ದೇವತೆಯು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಗ್ರಂಥದ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಬರುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕೃತ ದೇವತೆಯನ್ನು ನಮಿಸುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕ.

ದೇವತೆಯು ನಮಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅವನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರವು ಭಕ್ತಶ್ರಿತಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕೃತ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ ಹಾಗೂ ದೋಷವಿದೂರ ಎಂಬೆರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ನಾರಾಯಣನು ವಿಶಿಷ್ಟದೇವತೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. 'ಜ್ಞೇಯಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ನಾರಾಯಣನು ಅಧಿಕೃತದೇವತೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

'ಗಮ್ಯಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿರುವ ಕಾರಣ, ನಾರಾಯಣನು ಇಷ್ಟದೇವತೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ನಾರಾಯಣನೇ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ 'ಭಾಷ್ಯಂ ಚಾತ್ಯರ್ಥವಿಸ್ತರಮ್' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತನ್ನು ಲೇಶತಃ ಅರ್ಥಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ನಮ್ಯತ್ವಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಗುಣಗಳು

ಹೀಗೆ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಸಮಗ್ರ-ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅದು ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ನಮ್ಯತ್ವಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಅಧಿಕೃತತ್ವವನ್ನೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಈಗ ನಮ್ಯತ್ವಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವ, ಅಧಿಕೃತತ್ವ, ಇಷ್ಟತ್ವ ಮೂರನ್ನೂ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ 'ಅಥವಾ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ೧) ಬಹುಗುಣತ್ವ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ೨) ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞೇಯತ್ವದಿಂದ ಅಧಿಕೃತತ್ವವನ್ನು ೩) ಅಧೀತಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಇಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಬೇರೆಲ್ಲೂ ಇರದ ಅಸಾಧಾರಣಗುಣವಿದ್ದರಷ್ಟೇ ವಿಶಿಷ್ಟನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನೇ ಅಧಿಕೃತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಫಲ ನೀಡುವವನೇ ಇಷ್ಟನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕದೇವತಾನಮಸ್ಕಾರದಿಂದ ವಿಘ್ನವಿಘಾತವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಘ್ನವಿಘಾತವನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮದೇವತೆಯಷ್ಟೇ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟದೇವತೆಯು ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಧಿಕೃತದೇವತೆಯು ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಗ್ರಂಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕೃತದೇವತೆಯೂ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹ. ಇಷ್ಟದೇವತೆಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಷ್ಟದೇವತೆಯೂ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದಾನೆ. 'ಭಾಷ್ಯಂ ಚಾತ್ಯರ್ಥವಿಸ್ತರಮ್' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಲೇಖಕ: ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ. ಅದನ್ನು ಶಿಷ್ಯರು ಗಮನಿಸಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

“ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಪರಾಭಕ್ತಿಯುಧಾ ದೇವೇ ತಥಾ ಗುರೌ” ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಂತೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಗುರುಗಳನ್ನು ನಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗುರುಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸದಿರಲು ಕಾರಣವನ್ನು 'ಗುರೋಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಗುರುಗಳ ಹೆಸರನ್ನೇಕೆ ಉಚ್ಚರಿಸಬಾರದು

ಶಂಕೆ -

ಯಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರರುದ್ರಾದಿದೇವತಾನಾಂ ಶ್ರಿಯೋಽಪಿ ಚ |

ಜ್ಞಾನಸ್ಫೂರ್ತಿಃ ಸದಾ ತಸ್ಮೈ ಹರಯೇ ಗುರವೇ ನಮಃ ||

(ಬ್ರಹ್ಮ ಇಂದ್ರ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು, ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೂ ಕೂಡ ಯಾರಿಂದ ಜ್ಞಾನದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೋ, ಅಂತಹ ಹರಿಯೆಂಬ ಗುರುವಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು) ಹೀಗೆ ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಯೇ ಎಂದು ಗುರುಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಹೆಸರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸದಿರಲು ಏನು ಕಾರಣ?

ಸಮಾಧಾನ - ಗುರುಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದ್ದಾಗ ಹೆಸರನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಬಾರದು. ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿದ್ದಾಗ ಗುರುಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದರೆ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ವಸ್ತುತಃ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ನಿತ್ಯಾಪರೋಕ್ಷಿಗಳು. ಆದರೂ ಸಹ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮರ್ಯಾದೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಪರೋಕ್ಷವಾಚಕವಾದ “ತಸ್ಮೈ”- ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತಹ ಪರೋಕ್ಷವಾಚಕವಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸದ ಕಾರಣ ಗುರುಗಳಾದ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. “ಗುರೋರ್ನಾಮ ನ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್” ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಸಾಕಿತ್ತು. ಭಾರ್ಯಾಪತೇರಪಿ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ‘ಮಮ ಯೋನಿಃ’ ಎಂಬ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳದಿರಲು ಕಾರಣವನ್ನು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ಗುರೂನ್’ ಎಂದು ಬಹುವಚನವೇಕೆ ?

ಭಾವದೀಪ: - भाष्ये बहुवचनं ‘बहुवचनं गौरवादेव’ इति गीताभाष्यटीकोक्ताशयं वा । ‘तमेव शास्त्रे’त्यादिभिर्बहुभिः प्रकारैः यद् गौरवत्वोपपादनं तेन ‘गुरुंश्च’ इति बहुवचनान्तं पदं विवृतमिति सुधोक्ताभिप्रायं वेति भावः । पतेः = पत्युः । शेषोक्तेर्वक्ष्यमाणलक्ष्मीवाक्ये ‘मम योनिः’ इत्यत्रोपयोगः।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುರೂನ್ ಎಂಬ ಬಹುವಚನವು. ಗುರುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗೌರವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಅಥವಾ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಗುರೂನ್ ಎಂಬ ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ “ಗುರುತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾದ ಗುರುತ್ವ, ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳು ಗುರುಗಳಾದ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಲ್ಲಿ ಇವೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲು ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ” ಎಂಬ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

‘ಪತೇಃ’ ಎಂದರೆ ‘ಗಂಡನ’ ಎಂದರ್ಥ. ಹೆಂಡತಿಯಾದವಳು ಗಂಡನ ಹೆಸರನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಬಾರದೆಂಬ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದೇಕೆಂದರೆ ‘ಮಮಯೋನಿಃ’ ಎಂಬ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗವಾಗಲು.

‘ಚ’ ‘ಅಪಿ’ ಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಚಕಾರೇಣೈವ ಗುರುದೇವತಾನತಿಸಮುಚ್ಚಯಲಾಭಾತ್ ಅಪೀತಿ ವ್ಯರ್ಥಮ್?’ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಸ್ವಸ್ಯ ಇತಿ || ಕಥಮ್? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ‘ಯಥಪಿ’ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ‘ನತಿಃ’ ಇತ್ಯಂತೇನ | ಅನೇನೈವ ಇತಿ || ‘ವಿಶೇಷಣಚತುಷ್ಟಯೇನೈವ’ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನ್ಯಾರ್ಥಮುಪಾತ್ತೇನಾಪಿ ಇತಿ ‘ಎವ’ಕಾರಾರ್ಥಃ | ಸಂಬಂಧಾಶ್ಚೇತಿ ನ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾರ್ಥ ಇತಿ ಚಾರ್ಥಃ | ಅಧಿಕಾರ್ಯಾದಿಸೂಚನಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿತ್ಯತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರವೃತ್ತಿವ್ಯಕ್ತಿಮೇಕಂ ಹೇತುಮುಕ್ತವಾಽನ್ಯಂ ಚಾಹ - ತತ್ಸ್ಮರಣಸ್ಯ ಇತಿ || ‘ಸೂಚಿತಾ’ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ | ತेषಾಂ ಶ್ರೋತೃಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿರ್ವಿಷಯೇ ನಿಷ್ಫಲೇಽನ್ಯವಿಷಯಫಲೋದ್ದೇಶೇನಾನ್ಯತ್ರ ಚಾಪ್ರವೃತ್ತೇಸ್ತದ್ವಿಷಯಫಲೇ ಜ್ಞಾತೌವ ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತೇರ್ದರ್ಶನಾದಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ || ತದುಕ್ತಮ್ ಇತಿ || ‘ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧತಾತ್ಪರ್ಯೇ’ ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ | ಪ್ರಾರಂಭತಃ = ಪ್ರಾರಂಭಮಾಣಸ್ಯ | ‘ಚಂದ್ರಾದಯಸ್ತು ಮನ್ಯಂತೇ ಸರ್ವಸ್ಮಾದುಭಯಂ ಪದಮ್’ ಇತ್ಯುಕ್ತಃ | ‘ಮಹತ್’ ಇತಿ ಭಿನ್ನಂ ಪದಮ್ |

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ‘ಗುರೂಂಶ್ಚಾಪಿ’ ಎಂದು ಒಂದೇ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ‘ಚ’ ಮತ್ತು ‘ಅಪಿ’ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಿದರು? ದೇವತೆಯನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡಲು ಚ ಶಬ್ದವೇ ಸಾಕು. ‘ಅಪಿ’ ಶಬ್ದವು ಬೇಡವಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಸ್ವಸ್ಯ ಗುರುದೇವತಾಭೇದೇ ಅರುಚಿಂ ಸೂಚಯತಿ ಅಪಿಪದೇನ’ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ದೇವತೆಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ಗುರು ಬೇರೆ ದೇವತೆ ಬೇರೆಯೆಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಶಯವನ್ನು ‘ಅಪಿ’ ಪದವು ನಿವಾರಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ದೇವತೆಯೆನಿಸಿದ ನಾರಾಯಣನೇ ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದ ಗುರು ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ.

'ಯದ್ಯಪಿ' 'ತಥಾಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿಗ್ರಂಥದಿಂದ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಟೀಕಾರಾಯರು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಪೃಥಜ್ಜತಿರಿತಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಇತಿಶಬ್ದವು ಶ್ಲೋಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಮುಗಿಯಿತು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅಥವಾ 'ಯದ್ಯಪಿ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಬಹುದು. ಗುರು ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳು ಭಿನ್ನರಾಗಿದ್ದಾರೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅರುಚಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು 'ಅಪಿ'ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಇದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಯದ್ಯಪಿ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಶೇಷ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗುರುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಇತಿ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಕಾರ' ಎಂದರ್ಥ. 'ಅರುಚಿಂ ಸೂಚಯತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಇತಿ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು.

ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಂಗಳ-ಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಸ್ಮೋದ್ಭವಾದಿದಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡಿ, ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು 'ಅಪಿ' ಪದ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯವಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವಲ್ಲ

ಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಳಪದ್ಯವು ಮಂಗಳಾಚರಣೆಗೋಸ್ಕರ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯವಿಲ್ಲದ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ 'ಅನೇನೈವ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವು ಪರಿಹಾರ ನೀಡುತ್ತಿದೆ. ಪ್ರಥಮಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಿಂದಲೇ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಅರ್ಥ. ಅಂದರೆ 'ಮಂಗಳಾಚರಣೆಗೋಸ್ಕರ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹೊರಟಿದ್ದರೂ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯವನ್ನೂ ಸಹ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯವಿದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸೂಚಿಸಲೂ ಬೇಕಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ 'ಶ್ರೋತೃಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಂಗಭೂತಾಃ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಜ್ಞಾತವಾದ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯವೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ

ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅದರ ಸೂಚನೆಯು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ. ಹೀಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಅಧಿಕಾರ್ಯಾದಿಗಳ ಸೂಚನೆ ಸಾರ್ಥಕ ಎಂದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಅಧಿಕಾರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮಹಾಫಲವೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು 'ತತ್ಸ್ಮರಣಸ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ.

'ಅಧಿಕಾರಂ ಫಲಂ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಭಾಗವತದ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರಾರಭತಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಎಂದರ್ಥ. ('ಚಂದ್ರಾದಯಸ್ತು ಮನ್ಯಂತೇ ಸರ್ವಸ್ಮಾಧುಭಯಂ ಪದಮ್' - ಚಂದ್ರವ್ಯಾಕರಣದ ಪ್ರಕಾರ ಎಲ್ಲ ಧಾತುಗಳು ಉಭಯಪದಿ ಎನಿಸುತ್ತವೆ.) ಪ್ರಮಾಣಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಮಹತ್ಫಲಮ್' ಎಂದಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ 'ಆನ್ಮಹತಃ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಮಹಾಫಲಮ್ ಎಂದಾಗಬೇಕು. ಆದರೆ ಮಹತ್ ಎಂಬ ಬೇರೆ ಪದವಾದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - ಗ್ರಂಥದ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬುಭುತ್ಸುವು ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತಾನೋ, ಅವನಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಗ್ರಂಥಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಫಲವು ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವೇ ವಿಷಯ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಿಗಿರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವು, ಸಂಬಂಧ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅಧಿಕಾರಿ, ಪ್ರಯೋಜನ, ವಿಷಯ, ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಧಿಕಾರಿ ಹಾಗೂ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾತೃ, ಜ್ಞೇಯ, ಭಾವಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಪ್ರಯೋಜನ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಗಮ್ಯಗಂತ್ಯಭಾವ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಪ್ರಯೋಜನ ಮತ್ತು ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ಯಪ್ರಾಪಕಭಾವ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ವಿಷಯ ಹಾಗೂ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕಭಾವ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಮೊದಲು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೊರಟಿದೆ ಎಂಬ ಕುತೂಹಲ ಮೂಡುತ್ತದೆ.

ಅನಂತರ ಈ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ನನಗೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನಾನು ಓದಬಹುದೇ ? ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಹುಟ್ಟಿ, ಇವುಗಳಿಗಿರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧದ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿ ವಿಷಯ ಪ್ರಯೋಜನ ಹಾಗೂ ಸಂಬಂಧಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲೇ ಬೇಕು. ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬಾರದು. ಮತ್ತು ಹೀಗೆ ತಿಳಿದು ಓದುವುದರಿಂದ ಪುಣ್ಯದ ಲಾಭವೂ ಕೂಡ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ನನು ವಿಧ್ವಾಭಾವಸ್ಯ ನಮಸ್ಕಾರೇಣೈವ ಸಿದ್ಧಿಗ್ರಂಥನಂ ವ್ಯರ್ಥಮೇವ । ಯದಪಿ 'ತತ್ಸ್ಮರಣಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ತದಪ್ಯಸಾಧ್ವೇವ । ಅಧಿಕಾರ್ಯಾದಿಸೂಚನಸ್ಯ ಶ್ರೋತೃಪ್ರವೃತ್ತಿಜ್ಞತಯಾ ಕಾರ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ನ ಮಹಾಫಲಾರ್ಥಂ ತತ್ಕಾರ್ಯಂ ತೇನ ವಿನಾಪಿ ತತ್ಸ್ಮರಣಸಮ್ಮೇವೇನ ತೇನೈವ ಫಲಸಿದ್ಧಿರೀತಿಯತ ಆಹ - ನಮಸ್ಕಾರ ಇತಿ ॥ ಯಥಾ ಕ್ರಮಮನ್ವಯಃ । 'ಯದಾಚರತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ' ಇತ್ಯಾದೇಃ ಶಿಷ್ಯಾ ಅಪ್ಯೇವ ಕುರ್ಯುರिति ಬೋಧನಾರ್ಥಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸೂಚಿತಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮೇವ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ತಥಾಹಿ ಇತಿ ॥ ವಿಷಯ ಇತಿ ॥ 'ಸೂಚಿತ' ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರಾನ್ವೇತಿ । ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ಇತಿ ॥ 'ಯಥಾಕ್ರಮಮವಾಂತರ-ಪ್ರಧಾನಪ್ರಯೋಜನೇ ಸೂಚಿತಾ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯಥಾಪ್ರಯೋಜ್ಯಮ್ ಇತಿ ॥ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ವಿಷಯಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ, ತದ್ವಿಷಯಕತ್ವಂ ಗಮನಾರ್ಹಫಲಸ್ಯ, ತಜ್ಞಾನ್ಯತ್ವಂ ಸಂಬಂಧ ಇತಿ ಭಾವಃ ॥

ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯ ಉಲ್ಲೇಖ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಗ್ರಂಥದ ನಿರ್ವಿಘ್ನಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕು. ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯನ್ನು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಅಧಿಕಾರ್ಯಾದಿಗಳ ಸೂಚನೆಯು ಪ್ರವೃತ್ತಿಗವಾದ್ದರಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿರಬಹುದು.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಆದರೆ ಮಹಾಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅಧಿಕಾರ್ಯಾದಿಗಳ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದಲೇ ಮಹಾಫಲವು ದೊರೆಯುವಾಗ ಅದರ ಸೂಚನೆಯು ಅನಾವಶ್ಯಕವಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ 'ನಮಸ್ಕಾರಾಧಿಕಾರ್ಯಾದಿಗ್ರಂಥನಸೂಚನೆ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಮಸ್ಕಾರಾಧಿಕಾರ್ಯಾದಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನಮಸ್ಕಾರಪದಕ್ಕೆ ಗ್ರಂಥನ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಅಧಿಕಾರಿಪದಕ್ಕೆ ಸೂಚನೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕು. ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಗ್ರಂಥವು ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ತಾವು ಮಾಡಿದ ಮಂಗಳವನ್ನು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹಿರಿಯರು ಮಂಗಳವನ್ನು ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ತಾವೂ ಸಹ ಮಂಗಳವನ್ನು ಮಾಡಲಾರರು. (ಭಾ- 'ಯದ್ಯದಾಚರತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಂತೆ.) ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಮಸ್ಕಾರದ ಗ್ರಂಥವು ಶಿಷ್ಯಶಿಕ್ಷಣಗೋಸ್ಕರ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಅಧಿಕಾರ್ಯಾದಿಗಳ ಸ್ಮರಣೆಯು ಬೇರೆಯದರಿಂದ ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸೂಚಿಸದಿದ್ದರೆ ಅಧಿಕಾರ್ಯಾದಿಗಳು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಿಷ್ಯರು ಅದರ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾರರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಧಿಕಾರ್ಯಾದಿಗಳ ಸ್ಮರಣೆಯು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸೂಚನೆಯು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಅಧಿಕಾರ್ಯಾದಿಗಳ ಸೂಚನೆಗೆ ಫಲವನ್ನು 'ತಥಾಹಿ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಸೂಚಿತಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಷಯ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಅಧಿಕಾರಿ, ಸಂಬಂಧ ಎಂದು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. 'ತಜ್ಞಾನ್ಗಮನೇ ಪ್ರಯೋಜನಮ್' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನವು ಅವಾಂತರಪ್ರಯೋಜನ, ಭಗವಂತನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಯಥಾಸಂಭವಮ್'(ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ-ಪಾ)' ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು, ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಕತ್ವವು, ಗಮನದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಜನ್ಯತ್ವವು ಸಂಬಂಧವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನಮಸ್ಕಾರಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೂ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಎರಡು ಶಂಕೆಯನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ ರಚನೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

- ೧) ದ್ವಾಪರೇ ಸರ್ವತ್ರ ಜ್ಞಾನ ಆಕುಲಿಭೂತೇ ತನ್ನಿರ್ಣಯಾಯ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿಭಿರರ್ಥಿತೋ
ಭಗವಾನ್ನಾರಾಯಣೋ ವ್ಯಾಸತ್ವೇನಾವತತಾರ |
- ೨) ಅಥೇಶಾನಿಷ್ಠಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿಹರೇಚ್ಛುನಾಂ ತಥೋಗಮವಿಜಾನತಾಂ ತಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥ ವೇದಮುತ್ಸನ್ನಂ
ವ್ಯಜ್ರಯಂಶ್ಚತುರ್ಥಾ ವ್ಯಭಜತ್ | ಚತುರ್ವಿಂಶತಿದೈಕಗತಥಾ ಸಹಸ್ರಥಾ ದ್ವಾದಶಥಾ ಚ |
- ೩) ತದರ್ಥನಿರ್ಣಯಾಯ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಿ ಚಕಾರ |

(೧) ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ ದ್ವಾಪರಯುಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಕಲಸಜ್ಜನರ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಸಂಶಯಾಸ್ಪದವಾದಾಗ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪಡುಗೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನಾದ ನಾರಾಯಣನು ವೇದ-ವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿದನು.

(೨) ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೇ, ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅನಿಷ್ಟಪರಿಹಾರದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇದ್ದರೂ ಅದರ ಉಪಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ದುಃಖಪಡುತ್ತಿರುವ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ, ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅನಿಷ್ಟಪರಿಹಾರದ ಉಪಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ; ಅಪಪಾಠಾದಿಗಳಿಂದ ತಿರೋಹಿತವಾದ ವೇದವನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾ, ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದನು. ಮುಗ್ಧೇದವನ್ನು ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕುಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ, ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ನೂರೊಂದು ಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ, ಸಾಮವೇದವನ್ನು ಸಾವಿರಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ, ಅಥರ್ವವೇದವನ್ನು ಹನ್ನೆರಡು ಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದನು.

(೩) ಈ ವೇದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದನು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ೧. ದ್ವಾಪರೇ = ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ ದ್ವಾಪರಯುಗದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಎರಡೇ ಧರ್ಮಪಾದಗಳು ಉಳಿದಿರುವ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕೃತ, ತ್ರೇತಾಯುಗಗಳ ಅನಂತರದ ಯುಗದಲ್ಲಿ), ಸರ್ವತ್ರ = ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳು, ಮುಷಿಗಳು ಹಾಗೂ ಮನುಷ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದ ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ; ಜ್ಞಾನೇ = ತತ್ವಜ್ಞಾನವು, ಆಕುಲೀಭೂತೇ = 'ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ಗುಣ ಮತ್ತು ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯ' ಎಂಬುದು ತತ್ವಜ್ಞಾನವೋ ? ಅಥವಾ 'ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರ್ಗುಣ ಮತ್ತು ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾ' ಎಂಬುದು ತತ್ವಜ್ಞಾನವೋ ? ಎಂಬ ಸಂಶಯದಿಂದ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರ್ಗುಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನದಿಂದ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತಿರಲು, ತನ್ನಿರ್ಣಯಾಯ = ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಗುಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದೇ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂಬುದರ ದಾರ್ಢ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿಭಿಃ = ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ ಇಂದ್ರ ಇವರೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ, ಅರ್ಥಿಃ = ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾದ, ಭಗವಾನ್ = ಸಮಗ್ರ ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನಾದ, ನಾರಾಯಣಃ = ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು, ವ್ಯಾಸತ್ವೇನ = ಶುಭಮರಕತವರ್ಣ ಎಂಬಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದ, ಅವತತಾರ = ಅವಿಭವಿಸಿದನು.

೨. ಅಥ = ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೇ (ತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಲ್ಲದ ವಿಜಾತೀಯವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ತಡಮಾಡದೆ ಅಥವಾ ಪರೋಪದೇಶಾದಿಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ), ^(೧) ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರೇಚ್ಛಾನ್ವಾಮ್ = ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅನಿಷ್ಠಪರಿಹಾರಗಳನ್ನು ಬಯಸುವವರು, ತದ್ಯೋಗಂ = ಅವುಗಳ ಉಪಾಯವನ್ನು (ನಿವೃತ್ತಧರ್ಮರೂಪವಾದ ಪರಾಪರತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು), ಅವಿಜಾನತಾಂ = ತಿಳಿಯದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ, ತಜ್ಞಾ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ = ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರರೂಪ ಉಪಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು, ಉತ್ಸನ್ನಂ = ಅವವಾರಾದಿಗಳಿಂದ, ತಿರೋಹಿತವಾದ = ಮುಚ್ಚಿರುವ, ವೇದಂ = ಮೂಲವೇದದಿಂದ ಋಕ್-ನಿಗದಾದಿರೂಪವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ವಿಭಕ್ತವಾದ ಉಪವೇದವನ್ನು, ಚತುರ್ಥಾ = ಪುನಃ ಋಗ್ವೇದ ಯಜುರ್ವೇದ ಸಾಮವೇದ ಅಥರ್ವವೇದವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾಗಿ, ವ್ಯಭಜತ್ = ವಿಭಾಗಮಾಡಿದನು. ಈ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದನು. ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಧಾ = ಋಗ್ವೇದವನ್ನು ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ, ಏಕಶತಧಾ = ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ನೂರೊಂದು ಶಾಖೆಯನ್ನಾಗಿ, ಸಹಸ್ರಧಾ = ಸಾಮವೇದವನ್ನು ಸಾವಿರ ಶಾಖೆಯನ್ನಾಗಿ, ದ್ವಾದಶಧಾ = ಅಥರ್ವವೇದವನ್ನು ಹನ್ನೆರಡು ಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದನು.

(೩) ತತ್ = ಆ ವಿಭಕ್ತವಾದ ವೇದಗಳ, ಅರ್ಥ = ಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾದ ಅರ್ಥದ, ನಿರ್ಣಯಾಯ = ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಿ = ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು, ಚಕಾರ = ಮಾಡಿದನು.

(೧) ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಸುಖದಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ದುಃಖದ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವರು - ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಮೋಕ್ಷವು ಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪವೆಂದು ಇತರ ದಾರ್ಶನಿಕರು ಒಪ್ಪಲಾರರು. ಅವರನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರೇಚ್ಛಾನ್ವಾಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮುಮುಕ್ಷುತ್ವಾಂ ಎಂದೇ ಸಾಕು.

“ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನವು ತತ್ವಜ್ಞಾನವೋ? ಅಥವಾ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನವು ತತ್ವಜ್ಞಾನವೋ? ಎಂದು ಕೆಲವರಿಗೆ ಗೊಂದಲ; ಕೆಲವರಿಗೆ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನವೇ ತತ್ವಜ್ಞಾನವೆಂಬ ವಿಪರೀತ ತಿಳುವಳಿಕೆ; ಇವುಗಳು ಉಂಟಾದಾಗ”- ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಗೊಂದಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ‘ದ್ವಾಪರೇ’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಧರ್ಮದ ಎರಡೇ ಪಾದಗಳು ಉಳಿದದ್ದರಿಂದ ಇಂತಹ ಅನರ್ಥಗಳು ಸಹಜ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತಯೋಗಮ್ = ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಷ್ಠಪರಿಹಾರೋಪಾಯಮ್ । ‘ವೇದಮುತ್ಸನ್ನಮ್’
ಇತ್ಯಾದೇಃ ಅಪಪಾಠಾದಿನಾ ತಿರೋಹಿತಮ್ । ಪ್ರಾगेव चतुर्था विभक्तं वेदं ऋइनिगदादिरूपं
व्यक्तीकृत्यैकैकस्माद् एकैको भाग इति चतुर्था व्यभजत् एकैकं चावान्तरमृगादिवेदं
चतुर्विंशत्यादिशाखाभेदेन व्यभजदित्यर्थः।

‘ಅಥ’ ಎಂದರೆ ಗುರೂಪದೇಶಾದಿಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲದೆ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಎಂದರ್ಥ. ‘ತದ್ಯೋಗಮ್’ - ಎಂದರೆ ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅನಿಷ್ಟಪರಿಹಾರದ ಕಾರಣವನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. (‘ವೇದಮುತ್ಸನ್ನಮಿತ್ಯಾದೇಃ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ಇತ್ಯರ್ಥಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ.) ಉತ್ಸನ್ನಂ = ಅಪಪಾಠದಿಂದ ಮರೆಮಾಚಿದ.

ಮೊದಲೇ ಮೂಲವೇದದಿಂದ ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ, ಅಥರ್ವವೇದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಪವೇದಗಳು ವಿಭಕ್ತವಾಗಿದ್ದವು. ಈ ಒಂದೊಂದು ಉಪವೇದದಿಂದಲೂ ಒಂದೊಂದು ಅವಾಂತರವೇದಗಳು ಉದ್ಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಈ ಅವಾಂತರವೇದಗಳಿಂದ ಪುನಃ ಶಾಖೆಗಳು ವಿಭಕ್ತವಾದವು. ಋಗ್ವೇದ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಶಾಖೆ, ಯಜುರ್ವೇದ ನೂರೊಂದು, ಸಾಮವೇದ ಸಾವಿರ, ಅಥರ್ವವೇದ ಹನ್ನೆರಡು ಶಾಖೆಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು.

ಉಪಾದೇಯಗ್ರಂಥವಷ್ಟೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಅರ್ಹ

भावदीपः - भाष्ये सूत्रार्थोक्तिं प्रतिज्ञाय तदुत्पत्तिक्रमोक्तिरयुक्ता?
इत्यत आह - नन्विति ॥ अनन्यार्थतयेति ॥ प्रातीतिकार्थपरं न भवतीत्यनेन
प्रकारेण’ इत्यर्थः ।

‘ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ ಉಚ್ಯತೇ’ ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ‘ದ್ವಾಪರೇ ಸರ್ವತ್ರ’
ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸೂತ್ರಾಗಮನದ ಕಥೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಅಸಂಗತವೆಂದು
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಎಂತಹ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು?

ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಗ್ರಂಥದ ಲಕ್ಷಣವೇನು?

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ನನು ಯದುದೇಯಂ ತದೇವಾನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ । ಯच्च ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇ ಸತೀಷ್ಠಸಾಧನತಾಽವಬೋಧಕಮ್, ಪ್ರಾಯಃ ತದೇವೋಪಾದೇಯಮ್, ಅತಃ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯ-
ತ್ವೋಪಯೋಗ್ಯೋಪಾದೇಯತಾಯೈ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಃ? ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ಪರಿಹರತುಂ ಸೂತ್ರಾಗತಿಕ್ರಮಮಾಹ - ದ್ವಾಪರೇ
ಇತಿ ॥

ಅನುವಾದ -- ಯಾವ ಗ್ರಂಥವು ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹವಾಗಿರುತ್ತದೋ ಅಂಥ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ತೋರುವ ಅಪಾರ್ಥದ ಗ್ರಹಣವಾಗದಂತೆ (ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ) ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹವಾದ ಆ ಗ್ರಂಥವು ಯಾವುದು? ಎಂದರೆ “ಯಾವುದು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದು ಇಷ್ಟಸಾಧನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೋ” ಆ ಗ್ರಂಥವೇ ಪ್ರಾಯಃ ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹವಾಗುತ್ತದೆ. (ಆಪ್ರಮಾಣಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಕೀರ್ತಿಕಾಮುಕರಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಯಃ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ). ಹಾಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಉಪಾದೇಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕು. ಆ ಉಪಾದೇಯತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ, ಇಷ್ಟಸಾಧನತಾವಬೋಧಕತ್ವಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಇವೆ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಸೂತ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ‘ದ್ವಾಪರೇ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ‘ಸರ್ವತ್ರ’ ಇತಿ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕಪುರುಷೋಕ್ತಿಃ । ಜ್ಞಾನೇ = ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನೇ ।
ಆಕುಲಿಭೂತೇ = ‘ಕಿಮಿದಮದೋ ವಾ’ ಇತಿ ಸಂದ್ವಿಧೇ, ‘ಅನ್ಯದೇವ’ ಇತಿ ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿದುಃ
ಚ । ಆಕುಲಿಭಾವಸಮರ್ಥನಾಯ ದ್ವಾಪರಗ್ರಹಣಮ್ ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಸರ್ವತ್ರ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಸರ್ವಪುರುಷರಲ್ಲಿ’ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ನಿರುಪಪದವಾದ ‘ಜ್ಞಾನೇ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ’ ಎಂಬ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ‘ಆಕುಲೀಭೂತೇ’ ಎಂದರೆ ‘ಗೊಂದಲಗೊಂಡಾಗ’ ಎಂದರ್ಥ.

“ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನವು ತತ್ವಜ್ಞಾನವೋ? ಅಥವಾ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನವು ತತ್ವಜ್ಞಾನವೋ? ಎಂದು ಕೆಲವರಿಗೆ ಗೊಂದಲ; ಕೆಲವರಿಗೆ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನವೇ ತತ್ವಜ್ಞಾನವೆಂಬ ವಿಪರೀತ ತಿಳುವಳಿಕೆ; ಇವುಗಳು ಉಂಟಾದಾಗ”- ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಗೊಂದಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ‘ದ್ವಾಪರೇ’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಧರ್ಮದ ಎರಡೇ ಪಾದಗಳು ಉಳಿದದ್ದರಿಂದ ಇಂತಹ ಅನರ್ಥಗಳು ಸಹಜ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತಯೋಗಮ್ = ಇಪ್ರಾಸ್ಯನಿಷ್ಠಪರಿಹಾರೋಪಾಯಮ್ । ‘ವೇದಮುತ್ಸನ್ನಮ್’
ಇತ್ಯಾದಃ: ಅಪಪಾಠಾದಿನಾ ತಿರೋಹಿತಮ್ । ಪ್ರಾಗೇವ ಚತುರ್ಥಾ ವಿಭಕ್ತಂ ವೇದಂ ಋಗ್ನಿಗದಾದಿರೂಪಂ
ವ್ಯಕ್ತಿಕೃತ್ಯೈಕೈಕಸ್ಮಾದ್ ಏಕೈಕೋ ಭಾಗ ಇತಿ ಚತುರ್ಥಾ ವ್ಯಭಜತ್ ಏಕೈಕಂ ಚಾವಾಂತರಮೃಗಾದಿವೇದಂ
ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಯಾದಿಶಾಖಾಭೇದೇನ ವ್ಯಭಜದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

‘ಅಥ’ ಎಂದರೆ ಗುರೂಪದೇಶಾದಿಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲದೆ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಎಂದರ್ಥ. ‘ತದ್ಯೋಗಮ್’ - ಎಂದರೆ ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅನಿಷ್ಟಪರಿಹಾರದ ಕಾರಣವನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. (‘ವೇದಮುತ್ಸನ್ನಮಿತ್ಯಾದೇಃ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ಇತ್ಯರ್ಥಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ.) ಉತ್ಸನ್ನಂ = ಅಪಪಾಠದಿಂದ ಮರೆಮಾಚಿದೆ.

ಮೊದಲೇ ಮೂಲವೇದದಿಂದ ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ, ಅಥರ್ವವೇದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಪವೇದಗಳು ವಿಭಕ್ತವಾಗಿದ್ದವು. ಈ ಒಂದೊಂದು ಉಪವೇದದಿಂದಲೂ ಒಂದೊಂದು ಅವಾಂತರವೇದಗಳು ಉದ್ಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಈ ಅವಾಂತರವೇದಗಳಿಂದ ಪುನಃ ಶಾಖೆಗಳು ವಿಭಕ್ತವಾದವು. ಋಗ್ವೇದ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಶಾಖೆ, ಯಜುರ್ವೇದ ನೂರೊಂದು, ಸಾಮವೇದ ಸಾವಿರ, ಅಥರ್ವವೇದ ಹನ್ನೆರಡು ಶಾಖೆಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು.

ಉಪಾದೇಯಗ್ರಂಥವಷ್ಟೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಅರ್ಹ

ಭಾವದೀಪಃ - ಭಾಷ್ಯೇ ಸೂತ್ರಾರ್ಥೋಕ್ತಿಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯ ತದ್ವತ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮೋಕ್ತಿಯುಕ್ತಾ?
ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನನ್ವಿತಿ ॥ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯೇತಿ ॥ ಪ್ರಾತೀತಿಕಾರ್ಥಪರಂ ನ ಭವತೀತ್ಯನೇನ
ಪ್ರಕಾರೇಣ’ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

‘ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ ಉಚ್ಯತೇ’ ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ‘ದ್ವಾಪರೇ ಸರ್ವತ್ರ’
ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸೂತ್ರಾಗಮನದ ಕಥೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಅಸಂಗತವೆಂದು
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಎಂತಹ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು?
ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಗ್ರಂಥದ ಲಕ್ಷಣವೇನು?

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ನನು ಯದ್ವಿಧಾಭಿಧೇಯತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ । ಯಚ್ಚ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇ
ಸತ್ಪ್ರಮಾಣತಾಽವಬೋಧಕಮ್, ಪ್ರಾಯಃ ತದೇವೋಪಾಧೇಯಮ್, ಅತಃ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯ-
ತ್ವೋಪಯೋಗ್ಯೋಪಾಧೇಯತಾಯೈ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಃ? ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ಪರಿಹರತುಂ ಸೂತ್ರಾಗತಿಕ್ರಮಮಾಹ - ಧ್ಯಾನೇ
ಇತಿ ॥

ಅನುವಾದ -- ಯಾವ ಗ್ರಂಥವು ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹವಾಗಿರುತ್ತದೋ
ಅಂಥ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ತೋರುವ ಅಪಾರ್ಥದ
ಗ್ರಹಣವಾಗದಂತೆ (ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ) ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕು.
ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹವಾದ ಆ ಗ್ರಂಥವು ಯಾವುದು? ಎಂದರೆ "ಯಾವುದು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದು
ಇಷ್ಟಸಾಧನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೋ" ಆ ಗ್ರಂಥವೇ ಪ್ರಾಯಃ ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹವಾಗುತ್ತದೆ.
(ಅಪ್ರಮಾಣಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಕೀರ್ತಿಕಾಮುಕರಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ
ಪ್ರಾಯಃ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ). ಹಾಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಉಪಯುಕ್ತವಾದ
ಉಪಾದೇಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕು. ಆ ಉಪಾದೇಯತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ
ಪ್ರಮಾಣ್ಯ, ಇಷ್ಟಸಾಧನತಾವಬೋಧಕತ್ವಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಇವೆಲ್ಲವೂ
ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಇವೆ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಸೂತ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿಯ
ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು 'ದ್ವಾಪರೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ಸರ್ವತ್ರ' ಇತಿ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕಪುರುಷೋಕ್ತಿಃ । ಜ್ಞಾನೇ = ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನೇ ।
ಆಕುಲಿಭೂತೇ = 'ಕಿಮಿದಮದೋ ವಾ' ಇತಿ ಸಂದ್ವಿಧೇ, 'ಅನ್ಯದೇವ' ಇತಿ ಮಿಥ್ಯಾದೃಶಿದ್ವಿಧೇ
ಚ । ಆಕುಲಿಭಾವಸಮರ್ಥನಾಯ ದ್ವಾಪರಗ್ರಹಣಮ್ ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವತ್ರ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಸರ್ವಪುರುಷರಲ್ಲಿ' ಎಂದು ಅರ್ಥ.
ನಿರುಪಪದವಾದ 'ಜ್ಞಾನೇ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ' ಎಂಬ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ
ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಆಕುಲಿಭೂತೇ' ಎಂದರೆ 'ಗೊಂದಲಗೊಂಡಾಗ' ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಒಂದರೆ ಅದರ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ತೋರಿಸಲು "ನನು" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಾತೀತಿಕವಾದ ಅರ್ಥಗ್ರಹಣವಾಗದಂತೆ' ಎಂದರ್ಥ.

ವಿವರಣೆ - ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತ್ವ- ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಧರ್ಮ ಇರಬೇಕು. ಅದನ್ನು 'ಯದುಪಾದೇಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಉಪಾದೇಯವಾದ ಗ್ರಂಥವಷ್ಟೇ ವಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಅನುಪಾದೇಯವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗ್ರಂಥವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು ತಪ್ಪಾದೀತು? ಎಂದರೆ ಅನುಪಾದೇಯಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಾರದೆಂದಷ್ಟೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗ್ರಂಥವು ಮಹಾವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಾದೇಯವಾದ ಗ್ರಂಥವಷ್ಟೇ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವು ಉಪಾದೇಯವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದ್ದರೆ ಅನುಪಾದೇಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಮಹಾವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಉಪಾದೇಯತ್ವ ಏಕಿಲ್ವ? ಎಂಬುದನ್ನು 'ಯಚ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ನನು ಯದುಪಾದೇಯಂ ತದೇವ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್' 'ಯಾವುದು ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹವಾದ ಗ್ರಂಥವೋ ಅದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಬೇರೆಯವರ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲದೇ ತಮ್ಮ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕು' ಎಂಬರ್ಥವು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ಪರಪ್ರತ್ಯಯನಾಂಗಂ ಹಿ ವಾಕ್ಯಮ್' ಎಂಬಂತೆ ಪರರ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥ, ಪರಾರ್ಥವೆಂಬ

ಭೇದವಿದ್ದಂತೆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವಾಕ್ಯಪ್ರಯೋಗ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಏನರ್ಥ?

ಉತ್ತರ - 'ಅನ್ಯಾರ್ಥ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಬೇರೆಯವರಿಗೋಸ್ಕರ' ಎಂಬರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದೇ ತಪ್ಪು. 'ಅಪಾರ್ಥ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಅಪಾರ್ಥಗಳ ಗ್ರಹಿಕೆಯಾಗದಂತೆ' ಎಂದರ್ಥ. 'ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ' ಎಂದು ಪ್ರಕಾರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ಇದೆ. ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಪ್ರಾತೀತಿಕಾರ್ಥಾಂತರಪರಂ ನ ಭವತಿ ಇತ್ಯನೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ಪ್ರಾಯಃ' ಶಬ್ದದ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - ಯಾವ ಗ್ರಂಥವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದು ಇಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೋ, ಆ ಗ್ರಂಥವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗ್ರಂಥವು ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದು ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥದಾಯಕವಾದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಯುಪಾದೇಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ಕೀರ್ತಿ ಹಣ ಮೊದಲಾದ ಆಸೆಗಳಿಂದ ಆ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅಂತಹ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತ್ವ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಾಯಃ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರಾಯಃ' ಎಂದರೆ 'ಅತ್ಯುಪಾದೇಯ' ಎಂದರ್ಥ. ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಗ್ರಂಥಗಳು ಮೋಕ್ಷಾದಿಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾದೃಶತಾದೃಶಉಪಾದೇಯತ್ವವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದರೂ ಅತ್ಯುಪಾದೇಯತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವು ಮೋಕ್ಷಾದಿಮಹಾಫಲದಾಯಕವಾದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಯುಪಾದೇಯವಾಗಿದೆ.

'ನತ್ವಾ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಉಚ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಉಪಾದೇಯವಾದ ಗ್ರಂಥವಷ್ಟೇ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪಾದೇಯವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು - 'ಯತ್ ಪ್ರಮಾಣಂ ತತ್ ಉಪಾದೇಯಮ್' 'ಯತ್ ಉಪಾದೇಯಂ ತತ್ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಉಪಾದೇಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಉಪಾದೇಯವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರಬೇಕು. ಇದನ್ನು 'ನನು ಉಪಾದೇಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕಾಮಾತುಗಳು ವಿವರಿಸುತ್ತಿವೆ.

ಈ ಟೀಕಾಮಾತುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ' ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಿ ನ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಾನಿ ಉಪಾದೇಯತ್ವಾಭಾವಾತ್' ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಲ್ಲವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೇತುವಿದ್ದರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತ್ವಾಭಾವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವು ಬೇಡವೆಂಬ ಅಪ್ರಯೋಜಕಶಂಕೆಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ "ಎಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭಾವದ ನಿಶ್ಚಯವಿರುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕಾಭಾವದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ಯಾಭಾವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಮತ್ತು ಅಪ್ರಯೋಜಕ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು" ಈ ನಿಯಮವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭಾವವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾನುಮಾನವನ್ನು ದೃಢಗೊಳಿಸಲು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ನನು ಯದುಪಾದೇಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತುಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಪ್ರಕೃತ ಉಪಾದೇಯತ್ವವು ವ್ಯಾಪಕ. ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತ್ವವು ವ್ಯಾಪ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯತ್ರ ಯತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತ್ವಮ್ ತತ್ರ ತತ್ರ ಉಪಾದೇಯತ್ವಮ್' ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ವಸ್ತುತಸ್ತು 'ವ್ಯಾಪ್ಯಸ್ಯ ವಚನಂ ಪೂರ್ವಂ ವ್ಯಾಪಕಸ್ಯ ತತಃ ಪರಮ್' ಎಂಬ ನಿಯಮದಂತೆ ವ್ಯಾಪ್ಯದ ಮಾತು ಮೊದಲಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಏವಕಾರವಿದ್ದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಯೋ ಅಗ್ನಿಮಾನ್ ಸ ಏವ ಧೂಮವಾನ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏವಕಾರವು ಧೂಮಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಧೂಮವೇ ವ್ಯಾಪ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ 'ಯದುಪಾದೇಯಮ್ ತದೇವ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ವ್ಯಾಪ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಉಪಾದೇಯತ್ವವನ್ನು ವ್ಯಾಪಕವನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಾದೇಯತ್ವಾಭಾವದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತ್ವಾಭಾವವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಅಪ್ರಯೋಜಕಶಂಕೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೀಗಿದೆ - 'ಯತ್ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಂ ತದೇವ ಉಪಾದೇಯಮ್' ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಉಪಾದೇಯವಲ್ಲದ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಾದದ್ದು ಕಂಡಿದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಾಪ್ಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ 'ಅನನ್ಯಾರ್ಥತ್ವ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. 'ಯತ್ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ವಾಖ್ಯೇಯಂ ತತ್ ಉಪಾದೇಯಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಪಕಾಭಾವದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ಯಾಭಾವವನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವಂತಹ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. 'ಯತ್ ಉಪಾದೇಯಂ ನ ಭವತಿ ತತ್ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ ನ ಭವತಿ' ಇಲ್ಲಿರುವ ಸಾಧ್ಯವಿಶೇಷಣವು ವ್ಯಭಿಚಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

‘ಯಚ್ಚ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇ ಸತಿ ಇಷ್ಟಸಾಧನತಾವಬೋಧಕಂ ಪ್ರಾಯಃ ತದೇವೋಪಾದೇಯಮ್’ ಎಂಬ ಟೀಕೆಯ ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಅನುಮಾನದ ಆಕಾರ ಹೀಗಿದೆ - ‘ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಂ ನ ಪ್ರಾಯಃ ಉಪಾದೇಯಮ್ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇ ಸತಿ ಇಷ್ಟಸಾಧನತಾವಬೋಧಕತ್ವಾಭಾವಾತ್’ ಎಂದು. ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಪ್ರಾಯಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾಷ್ಯದ ಅಥ ಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಚಾರ

‘ಅಥೇಷ್ಟಾನ್ವಿಷ್ಟ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಅಥ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಂಗಳಾದ್ಯರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಯಾವುದೇ ಅತಿಶಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅನಂತರ್ಯಾರ್ಥವೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ‘ಅಥ’ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇ ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಅಥೇತ್ಯಸ್ಯ’ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ‘ಅಥ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಅನಂತರ’ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಬೇರೆ ಅರ್ಥ ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಎಂದರೆ (ವ್ಯಾಸರು) ‘ಅವತರಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ’; ಅಂದರೆ ‘ಗುರೂಪದೇಶಾದಿಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲದೆ’ ಎಂದರ್ಥ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಗುರೂಪದೇಶ ಪಡೆದು ಅನಂತರ ಗ್ರಂಥರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ವ್ಯಾಸರು ವೇದವಿಭಾಗ ಮಾಡುವ ಮೊದಲು ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಅಥ ಶಬ್ದವು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಟೀಕಾರಾಯರೇ ಪ್ರಮೇಯದೀಪಿಕಾದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ವ್ಯಾಸೋಽವತತಾರ’ ‘ತತಶ್ಚೇಷ್ಟಾನ್ವಿಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರೇಚ್ಛಾನ್ಯಾಂ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರಮೇಯದೀಪಿಕಾದಲ್ಲಿ ಟೀಕಾರಾಯರು ‘ತತಶ್ಚ’ ಎಂದರೆ ‘ಅವತರಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ’ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಅರ್ಥದ ವಿವಕ್ಷೆ ಪ್ರಕೃತ ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಟೀಕಾರಾಯರಿಗೆ ಇದೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರಂತೂ ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ‘ಅಥ ಅನಂತರಮೇವ’ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ‘ಗುರೂಪದೇಶಾದಿಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲದೆ’ ಎಂಬರ್ಥವು ಅಥಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಾದರೂ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆಯೇ?

ಉತ್ತರ - ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ - ‘ಅಥ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾರ್ಥವಾದ ‘ಲ್ಯಪ್’ ಪ್ರತ್ಯಯದ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ. ‘ವೇದಮಧೀತ್ಯ ಸ್ನಾಯಾತ್’ ‘ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಸ್ನಾತಕವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು’ ಎಂದು ವಿಧಿಯಿದೆ.

ಗುರುಕುಲವಾಸ ಮುಗಿಸಿ ಗುರುಗಳ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದು ಸ್ನಾತಕನಾಗಬೇಕು - 'ನ ಜೀರ್ಣಮಲವದ್ವಾಸಃ ಸ್ನಾತಕಃ ಸ್ಕಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಚನಗಳಂತೆ ಜೀರ್ಣವಾದ ಮಲಿನವಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸದೆ ಶುಭ್ರವಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಲಂಕೃತನಾಗಬೇಕು. ಅನಂತರ ಕಾಶಿಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಡಬೇಕು. ಇದನ್ನು 'ಸಮಾವರ್ತನಸಂಸ್ಕಾರ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಪೋಡಶ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ವಿಧಿಸುವ 'ವೇದಮಧೀತ್ಯ ಸ್ನಾಯಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಲೃಪ್' ಪ್ರತ್ಯಯವಿದೆ. ಅನಂತರ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಇದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಅನಂತರ್ಯವನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕು? 'ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು; ಸ್ನಾತಕನಾಗಬೇಕು' ಎಂದಷ್ಟೇ ಸಾಕಾಗಿರುವಾಗ ಲೃಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ನಿಯಮಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಲೃಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸಾರ್ಥಕ. 'ಸಿದ್ಧೇ ಸತಿ ಆರಂಭೋ ನಿಯಮಾರ್ಥಃ' ಸಿದ್ಧವಾದ್ದನ್ನೇ ಪುನಃ ಹೇಳಿದರೆ ನಿಯಮವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ನಾತಕನಾಗಬೇಕೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೂ ವೇದಾಧ್ಯಯನದ ಅನಂತರ ಸ್ನಾತಕನಾಗಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪುನಃ ಲೃಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತಡಮಾಡದೆ ಕೂಡಲೇ ಸ್ನಾತಕವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆ ಪ್ರಕೃತ 'ವ್ಯಾಸೋಽವತತಾರ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಅನಂತರ್ಯಾರ್ಥಕವಾದ 'ಅಥ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ನಿಯಮಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಥ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. - ವ್ಯಾಸರು ಅವತರಿಸಿದ ಕೂಡಲೆ ಅಂದರೆ ಗುರೂಪದೇಶಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ವೇದವಿಭಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಅಥ ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಟೀಕೆ - ವೇದಮುತ್ಸನ್ನಮಿತ್ಯಾದೇರಪಪಾತಾದಿನಾ ತಿರೋಹಿತಂ ಪ್ರಾಗೇವ ಚತುರ್ಥಾ ವಿಭಕ್ತಂ ವೇದಂ ಋಜ್ಞನಿಗದಾದಿರೂಪಂ ವ್ಯಕ್ತೀಕೃತ್ಯೈಕೈಕಸ್ಯಾತ್ ಏಕೈಕೋ ಭಾಗಃ ಇತಿ ಚತುರ್ಥಾ ವ್ಯಭಜದೇಕೈಕಂ ಚಾವಾಂತರಮ್ನಗಾದಿವೇದಂ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಶಾಖಾಭೇದೇನ ವ್ಯಭಜದಿತ್ಯರ್ಥಃ ಇಲ್ಲಿರುವ 'ವೇದಮುತ್ಸನ್ನಮಿತ್ಯಾದೇಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಪಪಾತಾದಿನಾ' ಎಂಬ ಪದದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಇತ್ಯರ್ಥಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

‘ವೇದಮುತ್ಸನ್ನಂ ವ್ಯಂಜಯಂಶ್ಚತುರ್ಧಾ ವ್ಯಭಜತ್’ ಎಂಬ ಸಂಪೂರ್ಣ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಅಪಪಾತಾದಿನಾ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ‘ಇತ್ಯರ್ಥಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಅರ್ಥ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅವಾಂತರವೇದಾದಿವಿಭಾಗಕಥನಂ ಚ ಜ್ಞಾನಾಕೂಲೀಭಾವಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಮ್’ ‘ಅವಾಂತರ ವೇದಾದಿವಿಭಾಗ ಹೇಳಿದ್ದು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಾಕುಲತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ’ ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅವಾಂತರವೇದಾದಿವಿಭಾಗಕಥನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡರ್ಥ.

೧) ಅವಾಂತರವೇದಾದಿಗಳ ವಿಭಾಗ = ಶಾಖಾವಿಭಾಗ ೨) ಅವಾಂತರ-ವೇದಾದಿತ್ವೇನ ವಿಭಾಗ = ಅವಾಂತರವೇದಾದಿರೂಪದಿಂದ ವಿಭಾಗ.

ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಉಪಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂಬುದು ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಶಾಖಾವಿಭಾಗವನ್ನು ಆದಿಪದದಿಂದ ಉಪಶಾಖಾವಿಭಾಗವನ್ನು ಮತ್ತು ಅವಾಂತರವಿಭಾಗವನ್ನು ನೀವು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಆದರೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅವಾಂತರವಿಭಾಗವನ್ನು ಶಾಖಾವಿಭಾಗವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ-ರೂಪವಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಪಶಾಖಾವಿಭಾಗವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಉಪಾದೇಯತ್ವಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕೃತ್ಯವಿಚಾರ

ಭಾವದೀಪ: - ಇष्टसाधनतावगमेऽपि अनासवाक्ये उपादेयत्वाभावात् प्रमाणत्वे सतीति । अप्रमाणत्वादिना निश्चितस्यापि ख्यात्याद्यर्थं व्याख्यानदर्शनादाह - प्रायः इति ॥ बहुशः इत्यर्थः । देशे ज्ञानाप्रसक्तेराह - सार्वत्रिकेति ॥ सम्यग्ज्ञान इति ॥ ‘निरुपपदज्ञानपदस्य मुख्यार्थत्वात्’ इति भावः । इदमिति ॥ गुणोत्कर्षादिज्ञानमेव तत्त्वज्ञानम् उत ऐक्यादिज्ञानं वा? इति केषाञ्चित् । केषाञ्चित् ‘अन्यदेव ऐक्यादिज्ञानमेव तत्त्वज्ञानमुत्कर्षादिज्ञानं तत्त्वज्ञानಾದन्यदेव’ इति विपरीतज्ञानविषयीभूते चेत्यर्थः ।

ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇ ಸತಿ ಇಷ್ಟಸಾಧನತಾಧಿವಬೋಧಕತ್ವಂ ಉಪಾದೇಯತ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮ್ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ 'ಇಷ್ಟಸಾಧನತಾಧಿವಬೋಧಕತ್ವಂ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ವಿಪ್ರಲಂಭಕವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರಮಾಣತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ವಿಪ್ರಲಂಭಕವಾಕ್ಯವು ಅಪ್ರಮಾಣವಾದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಪ್ರಮಾಣತ್ವವೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ವಿರಕ್ತನಿಗೆ ಮಾಡುವ ವಾಣಿಜ್ಯೋಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಇಷ್ಟಸಾಧನತಾಧಿವಬೋಧಕಂ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ವಿರಕ್ತನಿಗೆ ಅದು ಅನಿಷ್ಟವಾದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮತ್ತು ಇಷ್ಟಸಾಧನಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯವಿದ್ದರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಾಯಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರಾಯಃ ಉಪಾದೇಯ'ವೆಂದರೆ ಅತ್ಯುಪಾದೇಯ ಎಂದರ್ಥ. ಅತ್ಯುಪಾದೇಯತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಇದೆ ಹೊರತು ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ನಿರೂಪಿಸಿದ ವಿಚಾರದ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವನ್ನು ಅಥವಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶಬ್ದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಅಪಾರುಷೇಯತ್ವವಾಗಲೀ, ಆಪ್ತಿಮೂಲತ್ವವಾಗಲೀ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಕಾರಣ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಸರ್ವತ್ರ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಂಬರ್ಥವು ಅಪಾತತಃ ತೋರುತ್ತದೆ. ಅದರ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ 'ಸಾರ್ವತ್ರಿಕಪುರುಷ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ: 'ಕಿಂ ಇದಂ ಅದೋ ವಾ' ವಿಷ್ಣುವು ಗುಣಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೋ ಅಪ್ರಮಾಣವೋ? ಅಥವಾ ಇದು ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವೋ? ಅಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿವೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಇದು ಅಪ್ರಮಾಣ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನವೇ ಉಂಟಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನದ ಆಕುಲೀಭಾವಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಆ

ಆಕುಲಿಭಾವ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆಕುಲಿಭಾವ ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವವನ್ನು “ದ್ವಾಪರೇ ಅಖಿಲಂ” ಎಂಬ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ದ್ವಾಪರ ಪದದ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ಭಾವದೀಪ: - ದ್ವಾಪರಗ್ರಹಣಮಿತಿ || ‘ದ್ವಾವೇವ ಧರ್ಮಪಾದೌ ಯಸ್ಮಿನ್ ಯುಗೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತತಃ ಕ್ರಮಾದಪಚಯಂತೇ ಏಕೋಽವಶಿಷ್ಯತೇ’ ಇತಿ ತತ್ವಪ್ರದೀಪೋಕ್ತವ್ಯುತ್ಪತ್ತಯಾ ಪಾದದ್ವಯಹಾಸಸೂಚನಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

‘ದ್ವಾಪರೇ ಸರ್ವತ್ರ ಜ್ಞಾನಆಕುಲಿಭೂತೇ’ ಎಂಬುದೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ದ್ವಾಪರೇ’ ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಬಲುಸುಂದರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -

‘ದ್ವಾವೇವ ಧರ್ಮಪಾದೌ ಯಸ್ಮಿನ್ ಯುಗೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತತಃ ಕ್ರಮಾದಪಚಯಂತೇ ಏಕೋಽವಶಿಷ್ಯತೇ’ “ಯಾವ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಎರಡೇ ಧರ್ಮಪಾದಗಳು ಉಳಿದು ಅನಂತರ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇನ್ನೆರಡು ಪಾದಗಳು ಕಳಚಿಕೊಂಡು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಪಾದ ಉಳಿಯುತ್ತದೋ ಆ ಯುಗವೇ ದ್ವಾಪರಯುಗ” ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ‘ದ್ವಾಪರ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಧರ್ಮದ ಎರಡು ಪಾಠಗಳು ಕಳಚಿಹೋಗಿವೆ ಎಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವಾಪರದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಹಾಸವನ್ನು ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಸಂಶಯವನ್ನು ಈ ಪದವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ‘ಅಥ’ ಪದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - ಅಥ ‘ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಠ’ ಇತಿ ಭಾಷ್ಯೇ ‘ಅಥ’ ಇತ್ಯಸ್ಯಾವತಾರಾನಂತರಮೇವ ನ ತು ಪರೋಪದೇಶಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ಯೇನ ಸಾರ್ವಜ್ಞಾದಿ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ವ್ಯಕ್ತತ್ವಾತ್ ನಾತ್ರಾಶಬ್ದೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ |

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಥ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವರಸವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - “ಅಥ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಠ ಇತಿ ಭಾಷ್ಯೇ ಅಥ ಇತ್ಯಸ್ಯಾವತಾರಾನಂತರಮೇವ ನ ತು ಪರೋಪದೇಶಮಪೇಕ್ಷಯೇನ ಸಾರ್ವಜ್ಞಾದಿ ನ ಸಾತ್ಯ’, ‘ಅಥಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಠ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಅಥ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅವತಾರವಾದ ಕೂಡಲೇ ಎಂಬರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವತಾರದ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಉಪದೇಶದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೇ ವೇದವನ್ನು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ ಇಲ್ಲದಿರಬೇಕಾದೀತು ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ’ ಹೀಗೆ ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಅಥಶಬ್ದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿರುವುದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ತತ್ವಪ್ರದೀಪದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಟೀಕೆಗೆ ಬಲು ಸಮೃತ

ಭಾವದೀಪ: - ಅತ एव प्रमेयदीपिकायाम् ‘व्यासोऽवततार’ । ततश्चेष्टानिष्टप्राप्तिपरिहारे’ति भाष्यगतस्य ‘ततश्च’ इत्यस्य ‘अवतारानन्तरमेव’ इत्यर्थ उक्तः ।

ತತ್ವಪ್ರದೀಪದ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಟೀಕಾರಾಯರಿಗೆ ಸಮೃತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಮೇಯದೀಪಿಕಾ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ‘ವ್ಯಾಸೋಽವತತಾರ’ ತತಶ್ಚೇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರ’’ ‘ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಅವತಾರ ಮಾಡಿದರು. ಅನಂತರ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಬಯಸುವವರ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ‘ತತಶ್ಚ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅವತಾರವಾದ ಕೂಡಲೇ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ.

ಟೀಕೆಯ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ‘वेदमुत्सन्नम्’ इत्यादेरित्यस्य ‘इत्यर्थः’ इति वक्ष्यमाणेनान्वयः । ‘उत्सन्नम्’ इत्यस्यार्थः - अपपाठेति । वेदमित्यस्य मूलवेदम् इति प्रतीतिं निरस्यन् व्याचष्टे - प्रागेवेति ॥

‘ಅವಾಂತರವೇದಾದಿವಿಭಾಗಾತ್ ಪೂರ್ವಮ್’ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ವೇದಮ್ - ‘ಮೂಲವೇದಾದುದ್ಭೂತಮುಪವೇದಮ್’ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

‘ವೇದಮುತ್ಸನ್ನಂ’ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ‘ಇತ್ಯರ್ಥಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ‘ಉತ್ಸನ್ನಮ್’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಅಪಪಾಠಾದಿನಾ ತಿರೋಹಿತಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ‘ವೇದಮ್’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಮೂಲವೇದವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಪ್ರಾಗೇವ ಚತುರ್ಥಾ ವಿಭಕ್ತಮ್’ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅವಾಂತರವೇದ’ ಮೊದಲಾದ ವೇದಗಳ ವಿಭಾಗಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಯುಕ್, ನಿಗದ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವೇದವು ವಿಭಕ್ತವಾಗಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ. ‘ವೇದಮ್’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮೂಲವೇದದಿಂದ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಉಪವೇದ ಎಂದರ್ಥ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಯೋಜನೆ

ಭಾವದೀಪಃ - ಭಾಷ್ಯೇ ‘ವ್ಯञ्जयನ್’ ಇತ್ಯನಂತರಮ್ ಏಕೈಕಸ್ಮಾದಿತಿ, ‘ವೇದಮ್’ ಇತ್ಯತಃ ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಾಗೇವ ಚತುರ್ಥಾ ವಿಭಕ್ತಮಿತಿ, ‘ವ್ಯಮಜತ್’ ಇತ್ಯನಂತರಮ್ ಏಕೈಕಂ ಚೇತಿ ಚ ಯೋಜ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ವ್ಯಂಜಯನ್’ ಎಂಬ ಪದದ ಅನಂತರ ‘ಏಕೈಕಸ್ಮಾತ್’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ‘ವೇದಮ್’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ‘ಪ್ರಾಗೇವ ಚತುರ್ಥಾ ವಿಭಕ್ತಮ್’ ಎಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಭಜತ್ ಎಂಬ ಪದದ ಅನಂತರ ಏಕೈಕಂ ಚ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಟೀಕೆಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಸಮಸ್ತ ವಾಕ್ಯ ಹೀಗಾಗುತ್ತದೆ - ‘ಪ್ರಾಗೇವ ಚತುರ್ಥಾ ವಿಭಕ್ತಂ ವೇದಮ್ ಉತ್ಸನ್ನಂ ವ್ಯಂಜಯನ್ ಏಕೈಕಸ್ಮಾತ್ ಚತುರ್ಥಾ ವ್ಯಭಜತ್ ಏಕೈಕಂ ಚ’ ಎಂದು.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ‘ವೇದಮುತ್ಸನ್ನಂ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಮೂಲವೇದವು ಯುಕ್, ನಿಗದ, ಸಾಮ, ಅಥರ್ವ ಜ್ಞಾಸ್ತಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗವಾಗಿ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದವು. ಅನಂತರ ಅಪಪಾಠದಿಂದ ಮರೆಯಾದಾಗ ಅಧ್ಯಯನ ಅಧ್ಯಾಪನದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಅದನ್ನೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸಲಾಯಿತು. ಮಹಾವೇದದಿಂದ ಹೀಗೆ ಅಪಪಾಠವನ್ನು ತೆಗೆದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮಾಡಿದ ವೇದವೇ ಉಪವೇದ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಈ ಉಪವೇದದಿಂದ ಪುನಃ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಇವುಗಳೇ ಅವಾಂತರವೇದವೆಂದು ಕರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಋಗ್ವೇದವನ್ನು ೨೪ ಶಾಖೆಗಳಾಗಿ, ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ೧೦೧ ಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಸಾಮವೇದವನ್ನು ೧೦೦೦ ಶಾಖೆಯನ್ನಾಗಿ ಆಥರ್ವವೇದವನ್ನು ಹನ್ನೆರಡು ಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಇಷ್ಟು ಭಾಷ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

तत्त्वप्रकाशिका - तदुक्तम् -

‘ऋचः स ऋच उद्धृत्य ऋग्वेदं कृतवान् प्रभुः ।

यजूंषि निगदाच्चैव तथा सामानि सामतः’ । (ऋग् भाष्ये)

इति । अवान्तरवेदादिविभागकथनं च ज्ञानाकुलीभावसमर्थनार्थम् । ‘चक्रे वेदतरोः शाखा दृष्ट्वा पुंसोऽल्पमेघसः ।’ (भाग - १-३-२१) इत्यादेः ।

ಇದನ್ನೇ ಋಗ್‌ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಈ ಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ -

ಋಚಃ ಸ ಋಚ ಉದ್ಘೃತ್ಯ ಋಗ್ವೇದಂ ಕೃತವಾನ್ ಪ್ರಭುಃ ।

ಯಜುಂಷಿ ನಿಗದಾಚ್ಛೈವ ತಥಾ ಸಾಮಾನಿ ಸಾಮತಃ ॥

ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಅವಾಂತರವೇದ ವಿಭಾಗಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಎಷ್ಟು ಗೊಂದಲವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವ ಆಕುಲೀಭಾವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ‘ಅವಾಂತರವೇದವಿಭಾಗ’ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಭಾಗವತ-ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ -

ಚಕ್ರೇ ವೇದತರೋಃ ಶಾಖಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪುಂಸೋಽಲ್ಪಮೇಧಸಃ

(ಪುರುಷರ ಮಂದಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ವೇದಗಳು ಶಾಖೆಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು) ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಯಂ ಭಾವಃ । “ವಾಕ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತಾವನ್ನಿರ್ದೋಷತಯಾ ಸಮ್ಮವತಿ । ನಿರ್ದೋಷತಾ ಚಾಪೌರೋಪಯತಯಾ ಆಸಿಮೂಲತಯಾ ಚ । ಆಸಿಷ್ಚ ವಕ್ತುನಿರ್ದೋಷತೈವ । ಆಸಿಮೂಲತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ।

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರಷ್ಟೇ ವಾಕ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ನಿರ್ದುಷ್ಟತ್ವವು ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವದಿಂದ ಅಥವಾ ಅಪ್ರತಿಮಾಲತದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಅಪ್ರತಿಮಾಲಗಲಾಗಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದವರು ಯಥಾರ್ಥಭಾಷಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅಪ್ರತಿಮಾಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಪ್ರಮಾದ-ಅಜ್ಞಾನ-ಸಂಶಯ-ವಿಪರ್ಯಯಾಣಾಂ ನಾರಾಯಣಾವತಾರೆ ವ್ಯಾಸಃಸಮ್ಮವತ್, ಭಗವತ್ವಾದೇವ ।

ವೇದವ್ಯಾಸರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾದ, ಅಜ್ಞಾನ, ಸಂಶಯ, ವಿಪರ್ಯಯ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳ ಸಂಪರ್ಕವು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ನಿರ್ದುಷ್ಟರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ನಿರ್ದುಷ್ಟತ್ವವು ಭಗವತ್ವದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

(ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಬಲೈಶ್ವರ್ಯವೀರ್ಯತೇಜಾಂಸ್ಕಶೇಷತಃ ।

ಭಗವಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯಾನಿ ವಿನಾ ಹೇಯೈರ್ಗುಣಾದಿಭಿಃ ॥

ಎಂದು ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ನಿರತಿಶಯವಾದ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಾದಿಗಳು ಇದ್ದು, ಹೇಯದೋಷಗಳಿಂದ ದೂರನಾದವನನ್ನೇ ‘ಭಗವತ್’ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ).

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ವಿಪ್ರಲಮ್ಬಕತ್ವಸ್ಯ ಚ ಶ್ರೋತೃದೋಷನಿಬಂಧನಸ್ಯ ತದಭಾವೇನಾಭಾವನಿರ್ಣಯಾತ್ । ಜ್ಞಾನಾಯೋಗ್ಯತಾಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಶ್ರೋತೃತ್ವಭಾವಾತ್ । ಅಪಹಾಸಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಸಕ್ತದೋಷನಿಬಂಧನಸ್ಯ ತದಭಾವೇನಾಭಾವನಿರ್ಣಯಾತ್ । ಅಜ್ಞಾನನಿರ್ಹರಣಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಸಕ್ತತ್ವೇನ ಪ್ರಸಕ್ತದೋಷಾಭಾವಾತ್

ಇದರಂತೆಯೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಸಲು ಶ್ರೋತೃದೋಷ, ವಕ್ತೃದೋಷ, ಪ್ರಸಂಗದೋಷಗಳು ಇರಬಾರದು. ಅವಾಗ ಸೂತ್ರಗಳು ಅಪ್ರತಿಮಾಲವಾಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವ ಹಾಗೂ ಯುಕ್ತಿಮೂಲತ್ವಗಳೂ ಇದ್ದರೆ

ಪರಮಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಅಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲದೆ ಇಷ್ಟಸಾಧಕ ಅನಿಷ್ಟಪರಿಹಾರಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಉಪಾದೇಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಇರುತ್ತವೆ.

ಈಗಾಗಲೇ ವಕ್ಕದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ವಕ್ಕದೋಷ-ವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಹ ಶ್ರೋತೃದೋಷವಿದ್ದಾಗ ಅಪಾತ್ರರಿಗೆ ಜ್ಞಾನದಾನ ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದರಿಂದ ವಂಚಕತ್ವ-ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೇ ಶ್ರೋತೃಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಅಪಾತ್ರತ್ವಾದಿ ದೋಷಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೋತೃದೋಷಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ವಕ್ಕದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಸಂಗದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಸಂಗದೋಷಕ್ಕೆ ನಿಬಂಧನವಾದದ್ದು ಅಪಹಾಸ, ಆದರೆ ಅಜ್ಞಾನದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಕಳಕಳಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅಪಹಾಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಆಸಿಮೂಲ್ಯವೇನೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧೌ ಸುತರಾಂ ಶ್ರುತಿರ್ನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವೇನ, ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಮೂಲ್ಯತ್ವಾತ್ । ಇಥಾನಿಶ್ಚಪ್ರಾಸಿಪರಿಹಾರಸಾಧನವೇದನೇತುವೇದನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವೇನ ಇಥಸಾಧನಾವಬೋಧಕತ್ವಂ ಚ ಸಿದ್ಧಯತಿ । ಅತಃ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಮನ್ಯುಪಾದೇಯತ್ವಾದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತಾ'' ಇತಿ ।

ಹೀಗೆ ಆಪ್ತಿಮೂಲತ್ವದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಶ್ರುತಿನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವವು ಸ್ವತಃ ಯುಕ್ತಾತ್ಮಕವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಯುಕ್ತಿಮೂಲತ್ವವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಪರಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪಕ, ಅನಿಷ್ಟಪರಿಹಾರಕವಾದದ್ದು ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನ. ಅಂತಹ ಯಥಾರ್ಥವೇದಾರ್ಥ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವಂತಹದ್ದು ಈ ಸೂತ್ರಗಳು. ಹಾಗಾಗಿ ಇಷ್ಟಸಾಧನಜ್ಞಾನಜನಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಮಪ್ರಮಾಣವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಉಪಾದೇಯವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ವೇದವಿಭಾಗ ಹೇಗಾಯಿತು ?

ಭಾವದೀಪ: - 'ಮೂಲವೇದಾದುದ್ಭುತಋಗ್ನಿಗದಾದಿರೂಪಾದುಪವೇದಾದವಾಂತರವೇದ: ಕೃತ:'
ಇತಿ ಭಾಷ್ಯೇಽಸ್ಪಷ್ಟಮಪಿ ಕೃತ: ಕಲ್ಪ್ಯ: ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ತದ್ಭುತಮಿತಿ ||

ಮೂಲವೇದವು ಮೊದಲು ಋಗ್ವೇದ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಇದರಿಂದ ಉಪವೇದವು, ಉಪವೇದದಿಂದ ಅವಾಂತರವೇದವು ವಿಭಕ್ತವಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿಚಾರವು ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿನಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಏನು ಆಧಾರ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತದುಕ್ತಮ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಋಗ್ವೇದ ಸಮ್ಮತಿ

ಭಾವದೀಪ: - ತತ್ = ಋಗ್ನಿಗದಾದಿರೂಪಾದುಪವೇದಾದವಾಂತರವೇದಕರಣಮ್
ಋಗ್ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಸ್ಮೃತಾವುಕ್ತಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥ: । 'ಋಚೋ ನಿಗದಾತ್ ಸಾಮತ:' ಇತಿ
ಮೂಲವೇದಾದುದ್ಭುತೋಪವೇದಾ ಉಚ್ಯಂತೇ ।

ಮಹಾವೇದದಿಂದ ಯಾವ ಉಪವೇದವು ವಿಭಕ್ತವಾಗಿದೆಯೋ, ಅಂತಹ ಉಪವೇದದಿಂದ ಅವಾಂತರವೇದವು ವಿಭಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ವಿಚಾರವು ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂಬುದು ಇದರ ಅರ್ಥ. 'ಋಚೋ ನಿಗದಾತ್ ಸಾಮತಃ' ಋಗ್ವೇದದಿಂದ, ಯಜುರ್ವೇದದಿಂದ ಹಾಗೂ ಸಾಮವೇದದಿಂದ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಮೂಲವೇದದಿಂದ ಉಪವೇದಗಳು ಉದಿತವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ವೇದವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ -

‘ಋಚಃ ಸ ಋಚ ಉದ್ಧೃತ್ಯ ಋಗ್ವೇದಂ ಕೃತವಾನ್ ಪ್ರಭುಃ |

ಯಜೂಂಷಿ ನಿಗದಾಚ್ಛಿವ ತಥಾ ಸಾಮಾನಿ ಸಾಮತಃ ||’

ಮೂಲ ಋಗ್ವೇದದಿಂದ ಕೆಲವು ಭಾಗ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಋಗ್ವೇದವನ್ನು ನಿಗದದಿಂದ ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು, ಸಾಮವೇದದಿಂದ ಸಾಮವೇದವನ್ನು ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದನು.

ನಾಲ್ಕುವೇದಗಳ ಲಕ್ಷಣ

ಭಾವದೀಪಃ - ‘ತಥಾ’ಇತಿ ಯಜುರ್ವೇದಂ ಸಾಮವೇದಂ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ | ಋಗ್ವೇದಂ ಯಜುರ್ವೇದಂ ಸಾಮವೇದಮ್ ಇತ್ಯವಾಂತರವೇದಾಃ ಉಚ್ಯಂತೇ | ತेषಾಮ್ ಋಗ್ಯತ್ರಾರ್ಥವಶೇನ ಪಾದವ್ಯವಸ್ಥಾ | ‘ಅರ್ಥೈಕತ್ವಾದೇಕಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸಾಕಾಂಕ್ಷಂ ಚೇದ್ ವಿಭಾಗೇ ಸ್ಯಾತ್’ ‘ಗೀತಿಷು ಸಮಾಖ್ಯಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಜೈಮಿನಿಸ್ತೋತ್ರೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಕಾನಿ ಋಗ್ಯಜುಃಸಾಮಾನ್ಯುಕ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

‘ತಥಾ’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ಹಾಗೂ ಸಾಮವೇದವನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದಗಳು ಅವಾಂತರವೇದ ಎಂದು ಕರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ ಸಾಮವೇದಗಳು ಅವಾಂತರವೇದಗಳೆನಿಸಿವೆ. ಈ ಮೂರು ವೇದಗಳ ಲಕ್ಷಣವು ಜೈಮಿನಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ - ‘ತೇಷಾಂ ಋಗ್ಯತ್ರಾರ್ಥವಶೇನ ಪಾದವ್ಯವಸ್ಥಾ’ ಇಷ್ಟೇ ಅಕ್ಷರಗಳೆಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಋಕ್ ಎನಿಸುತ್ತದೆ ಅರ್ಥವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಪಾದವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು ಋಗ್ವೇದದ ಲಕ್ಷಣ. ‘ಅರ್ಥೈಕತ್ವಾದೇಕಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸಾಕಾಂಕ್ಷಂ ಚೇದ್ ವಿಭಾಗೇ ಸ್ಯಾತ್’ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪದವನ್ನು ತೆಗೆದರೆ ವಾಕ್ಯವು ಅಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೋ ಯಾವ ಪದವನ್ನು ಹಾಕಿದರೆ ವಾಕ್ಯವು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೋ ಅದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಯಜುರ್ವೇದದ ಲಕ್ಷಣ. ‘ಗೀತಿಷು ಸಾಮಾಖ್ಯಾ’ ಗಾನರೂಪವಾದದ್ದು ಸಾಮವೇದ. ಇದು ಸಾಮವೇದದ ಲಕ್ಷಣ. ಇಂತಹ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಮೂರು ವೇದಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಮೂಲವೇದದಿಂದ ಉಪವೇದ. ಉಪವೇದದಿಂದ ಅವಾಂತರವೇದ. ಅವಾಂತರ ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಪ್ಪತ್ತನ್ನಾಲ್ಕು ಶಾಖೆ ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹೇಳಿರುವುದು ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ಉಂಟಾಯಿತೆಂಬ ಸಮರ್ಥನೆಗೋಸ್ಕರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಭಾಗವತದ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಚಕ್ರೇ ವೇದತರೋಃ ಶಾಖಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪುಂಸೋಽಲ್ಪಮೇಧಸಃ

ಪುರುಷರ ಮಂದಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ವೇದವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ನಾನಾ ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು ಎಂದು.

ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - व्यक्तमेतत् सर्वं -

‘ तथा सामानि सामत: ।

एवं पुराणवचनादुद्धृता हि ततस्तत: ।

ऋचः शाखात्वमापन्नाः शिष्यतच्छिष्यकैरिमा: ॥’

इति श्लोकद्वयव्याख्यानावसर एव ऋग्भाष्यटीकायाम् ।

ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರವು ಋಗ್ವೇದ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ -

‘ಋಚಃ ಸ ಋಚ ಉದ್ಧೃತ್ಯ ಋಗ್ವೇದಂ ಕೃತವಾನ್ ಪ್ರಭುಃ ।

ಯಜುಃ ನಿಗದಾಚ್ಛಿವ ತಥಾ ಸಾಮಾನಿ ಸಾಮತಃ ॥’

‘ಎವಂ ಪುರಾಣವಚನಾದುದ್ಧೃತಾ ಹಿ ತತಸ್ತತಃ ।

ಋಚಃ ಶಾಖಾತ್ವಮಾಪನ್ನಾಃ ಶಿಷ್ಯತಚ್ಛಿಷ್ಯಕೈರಿಮಾಃ ॥’

ಋಕ್‌ಗಳಿಂದ ಕೆಲವು ಭಾಗ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಋಗ್ವೇದವನ್ನು, ನಿಗದದಿಂದ ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು, ಸಾಮದಿಂದ ಸಾಮವೇದವನ್ನು ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಭಗವಂತನು ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡಿದನು. ಹೀಗೆ ಪುರಾಣದ ಮಾತು ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ

ಆಯಾವೇದಗಳಿಂದಲೇ ಅವಾಂತರವೇದ ಉಪವೇದಗಳು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದವು. ಅನಂತರ ಶಿಷ್ಯಪ್ರಶಿಷ್ಯ ಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಶಾಖೆಗಳಾಗಿ ಬೆಳೆದುಬಂದವು.

ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ಯುಗ್ಧಾಷ್ಟಕಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವಂತಿದೆ -

ಟೀಕೋಕ್ತ ವೇದವಿಭಾಗವು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೇ ?

ಭಾವದೀಪ: - तथाहि तत्र टीका - 'भवेदेतद् यदि मूलवेदादुपवेदानां ततोऽवान्तरवेदानां चोद्धारेण प्रबन्धनिर्माणं प्रामाणिकं स्यात् तदेव कुतः? इत्यत आह - ऋच इति ॥

ಯುಗ್ಧಾಷ್ಟಕದ ಟೀಕೆಯ ಮಾತು ಹೀಗಿದೆ - ಒಂದು ವೇಳೆ ಮೂಲವೇದದಿಂದ ಉಪವೇದಗಳು, ಉಪವೇದಗಳಿಂದ ಅವಾಂತರವೇದಗಳೆಂಬ ಪ್ರಬಂಧನಿರ್ಮಾಣವು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇದು ಹೇಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು 'ಋಚಃ ಸ ಯಚಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವೇದವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಪುರಾಣದ ಆಧಾರ

ಭಾವದೀಪ: - ऋङिनिगदसामानीति मूलवेदादुद्धृता उपवेदा उच्यन्ते, ततो मूलवेदादुपवेदास्ततश्चावान्तरवेदा उद्धृता इत्येवं पुराणवचनादवगम्यत इत्यर्थः ।

ಋಙ್-ನಿಗದ-ಸಾಮ ಎಂಬ ಮೂಲವೇದದಿಂದ ಉಪವೇದಗಳು ಉದ್ಧೃತವಾಗಿವೆ. ಈ ಉಪವೇದಗಳಿಂದ ಯುಗ್ವೇದ ಮೊದಲಾದ ಉಪವೇದಗಳು, ಈ ಉಪವೇದಗಳಿಂದ ಅವಾಂತರವೇದಗಳು ಉದ್ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಪುರಾಣದ ಮಾತಿನಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ಭಾಷ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಶಾಖಾಭೇದವೂ ಕೂಡ ವಿಭಕ್ತವಾಯಿತು

ಭಾವದೀಪ: - यथोपवेदादिः प्रबन्धः कृत्रिमः एवं शाखाभेदोऽपि इत्येतत् प्रसङ्गादाह - ऋच इति ।। ऋच इति प्रस्तुतत्वाದುಕ್ತं यजुरಾದಿಕं चैवमित्यादि ज्ञातव्यम्' इत्यादि ।

ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಉಪವೇದಗಳೆಂಬ ಪ್ರಬಂಧವು ಕೃತ್ರಿಮವೋ ಅದರಂತೆ ಶಾಖಾಭೇದಗಳೂ ಕೂಡ ಕೃತ್ರಿಮವಾಗಿವೆ (ಕೃತ್ರಿಮವೆಂದರೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಇರುವುದನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ವಿಭಾಗಮಾಡಿದ್ದು ಎಂದರ್ಥ) ಇದನ್ನು ಪ್ರಸಂಗವಶಾತ್ 'ಋಚಃ ಶಾಖಾತ್ವಮಾಪನ್ನಾಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಋಚಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ್ದರಿಂದಷ್ಟೇ ಹೊರತು, ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಜುರಾದಿಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಉಪಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ವೇದವಿಭಾಗಕಥನಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿ

ಭಾವದೀಪ: - इह टीकायाम् 'वेदमुत्सन्नम्' इत्येतस्य मूलवेदादुद्धृतमुपवेदम् इति कण्ठतोऽनुक्तिः 'उत्सन्नान् भगवान्' इति वक्ष्यमाणस्मृतौ, 'ऋचः' इति ऋग्भाष्योक्तस्मृतौ मूलवेदादुद्धृतत्वांशस्य अस्पष्टत्वात् ऋङ्निगदादिरूपाद् वेदादृगाद्युद्धारेण ऋग्यजुरಾದिवेदकरणमात्र-प्रतीतेस्तदनुरोधेनेति ध्येयम् । 'वेदमुत्सन्नं व्यञ्जयंस्तदर्थनिर्णयाय' इत्यादिनैव पूर्तौ किमनेकविभागेत्या? इत्यत आह - अवान्तरवेदादीति॥

ಪ್ರಕೃತ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ವೇದಮುತ್ಸನ್ನಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ, ಮೂಲವೇದದಿಂದ ಉಪವೇದಗಳು ಉದ್ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಂಠತಃ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ಉದಾಹರಿಸುವ 'ಉತ್ಸನ್ನಾನ್ ಭಗವಾನ್' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪವೇದವು ಮೂಲವೇದದಿಂದ ಉದ್ಧೃತವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿನ ಟೀಕೆಯು ಈ ವಿಚಾರವು ಗೂಢಪ್ರಮೇಯವೆಂದು

ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ವೇದದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿಭಾಗದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು 'ಅವಾಂತರವೇದಾದಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದೆ.

ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ವಿಭಾಗ ಮೊದಲೇ ಇತ್ತು

ಭಾವದೀಪ: - स्वत एव ऋङ्निगदादिरूपादेकैकस्मात्
महावेदादुद्धृतस्यावान्तरस्य ऋगादिवेदस्य चतुर्विंशत्यादिशाखाभेदेन ।
'आदि'पदेन शाखानां चोपशाखाभेदेन कथनम् इत्यर्थः ।

ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಮೂಲವೇದವು 'ಋಕ್', 'ನಿಗದ', 'ಸಾಮ', 'ಅಥರ್ವ' ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಹೊಂದಿತ್ತು. ಇಂಥ ಮೂಲ ವೇದದಿಂದ ಋಗ್ವೇದ ಮೊದಲಾದ ಅವಾಂತರವೇದವು ಇಪ್ಪತ್ತನ್ನಾಲ್ಕು ಶಾಖೆ ಮೊದಲಾದ ರೂಪದಿಂದ ವಿಭಕ್ತವಾಯಿತು. 'ಆದಿಪದದಿಂದ ಶಾಖೆಗಳು ಉಪಶಾಖೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಭೇದದಿಂದ ವಿಭಾಗ ಹೊಂದಿದವು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು' ಎಂದರ್ಥ.

ಆದಿಪದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - यद्वा, महावेदस्यावान्तरत्वेन च आदिपदेन
चतुर्विंशत्यादित्वेन कथनम् इत्यर्थः ॥ ज्ञानेति ॥ एतच्च तन्निर्णयप्रसञ्जनार्थम्
इति भावः ।

ಅಥವಾ ಹೀಗೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬಹುದು - ಅವಾಂತರ ಪದದಿಂದಲೇ ಮಹಾವೇದವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಆದಿಪದದಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತನ್ನಾಲ್ಕು ಶಾಖೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಎಂದೂ ಕೂಡ 'ಅವಾಂತರವೇದಾದಿ ವಿಭಾಗಕಥನಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮಹಾವೇದದಿಂದ ಉದ್ಧಾರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಅವಾಂತರವೇದ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆದಿಪದದಿಂದ ಶಾಖೆಗಳು ಪುನಃ ಉಪಶಾಖೆಯಾಗಿದ್ದನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅವಾಂತರವೇದ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಮಹಾವೇದವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ, ಆದಿಪದದಿಂದ ಶಾಖೆಗಳನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲವಾಗಿತ್ತೆನ್ನಲು ಭಾಗವತದ ಆಧಾರ

ಭಾವದೀಪ: - ಇತ್ಯಾದೇರಿತಿ || 'ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧೇ' ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಂ | एतच्च शाखाभे दकृतेर्ज्ञानाकुलीभावानुमापकत्वे मानम् |

'ಚಕ್ರೇ ವೇದತರೋಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನವು ಗೊಂದಲಮಯವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನುಮಾಪಕವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವದ ಮಾತು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಸಮರ್ಥನೆ ಬಲು ಸ್ಪಷ್ಟ

ಭಾವದೀಪ: - ननु 'यदुपादेयम्' इत्यादिना कृतचोद्यस्य कथमनेन निरासः? किञ्च 'नारायणो व्यासत्वेनावतीर्य ब्रह्मसूत्राणि चकार' इत्येतावतैवासिमूलत्वेन प्रामाण्यलाभादवशिष्टं व्यर्थम् | 'प्रामाण्यस्य स्वतस्त्वेन आप्तेरनुपयोगश्च' इत्यत आह - अयं भाव इति ||

'ಯದುಪಾದೇಯಂ ತದೇವ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್' ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ನೀಡಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣನು ವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿದನು ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. ಆಪ್ತಿಮೂಲಕವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವಾಗ ಉಳಿದ ವಿಚಾರಗಳೆಲ್ಲ ವ್ಯರ್ಥ. ಮತ್ತು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ವತಸ್ತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ಆಪ್ತಿಮೂಲತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದೂ ಸಹ ವ್ಯರ್ಥ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅಯಂ ಭಾವಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ಯದುಪಾದೇಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಈಗ 'ಅಯಂ ಭಾವಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ 'ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತಾ ಇತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

‘ವಾಕ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತಾವತ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ‘ತಾವತ್’ ಶಬ್ದವು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಮೂಲಕವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆ.

ವಿವರಣೆ - ಸೂತ್ರಗತಿಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೊರಟಾಗ ವೇದವಿಭಾಗಕಥನವು ಅನುಚಿತ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ವೇದಮುತ್ಸನ್ನಂ ವ್ಯಂಜಯನ್ ತದರ್ಥನಿರ್ಣಯಾಯ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಿ ಚಕಾರ’ ಇಷ್ಟೇ ಸಾಕಿತ್ತು. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಅವಾಂತರವೇದಾದಿವಿಭಾಗಕಥನಂ ಚ’ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜ್ಞಾನದ ಸ್ಥಿತಿ ಎಷ್ಟು ಅಧೋಗತಿಗೆ ಹೋಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ವೇದವಿಭಾಗದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಅನುಚಿತವಲ್ಲ.

‘ಅವಾಂತರವೇದಾದಿವಿಭಾಗಕಥನಂ ಚ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಮಹಾವೇದದಿಂದ ಉಪವೇದಗಳು; ಉಪವೇದಗಳಿಂದ ಅವಾಂತರವೇದಗಳು ವಿಭಾಗವಾಗಿವೆ. ಇದರ ಕಥನವು’ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಆದಿ’ಪದಕ್ಕೆ ‘ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಯಾದಿವಿಭಾಗಗಳ ಕಥನ’ ಎಂದರ್ಥ. ಜ್ಞಾನದ ತಿರೋಧಾನಕ್ಕೆ ದ್ವಾಪರಪದದ ಗ್ರಹಣವಷ್ಟೇ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ವೇದವಿಭಾಗ-ಕಥನವೂ ಕಾರಣವೆಂದು ‘ಚ’ ಶಬ್ದ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಹಿನ್ನೆಲೆ ನಿರೂಪಣೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ

ಭಾವದೀಪ: - वक्तुनिर्दोषता केन लब्धा? इत्यत आह - प्रमादेति ॥

‘भगवान्’ इत्यस्योपयोगमाह - भगवत्त्वादेवेति ॥

ವಕ್ತೃಗಳಾದ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಪ್ರಮಾದ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಮಾದ, ಅಜ್ಞಾನ, ಸಂಶಯ, ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳು ನಾರಾಯಣನ ಅಪತಾರರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ‘ಭಗವತ್’ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಭಗವಾನ್’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

‘ಭಗವಾನ್’ ಎಂದರೆ ವೇದವ್ಯಾಸರು

ಭಾವದೀಪ: -

ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಬಲೈಶ್ವರ್ಯವೀರ್ಯತೇಜಾಸ್ಯಶಿಷತಃ ।

ಭಗವच्छಬ್ದವಾಚ್ಯಾನಿ ವಿನಾ ಹೇಯೈರ್ಗುಣಾದಿभिಃ ॥

ಇತ್ಯಾದೌ ‘ಅಶಿಷತಃ’ ಇತಿ ವಿಶಿಷಣಾತ್ ನಿರತಿಶಯಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣವಾನ್
ಭಗವच्छಬ್ದಾರ್ಥ ಉಕ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್ ।

ಜ್ಞಾನ, ಶಕ್ತಿ, ಬಲ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ವೀರ್ಯ, ತೇಜಸ್ಸು ಈ ಆರುಗುಣಗಳು
ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೋ, ಅವರೇ ‘ಭಗವತ್’ ಎಂಬ
ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರು. ಹೇಯವಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ವಿದೂರರಾಗಿ
ಗುಣಭರಿತರಾದವರು ಕೂಡ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಪ್ರಮಾಣಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ‘ಅಶೇಷತಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು
ನೀಡಿರುವುದರಿಂದ ನಿರತಿಶಯವಾದ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ
ಭಗವತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಲು ಅರ್ಹನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಎಂಬ
ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ‘ಭಗವಾನ್’ ಎಂಬ ಪದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಗುಣಗುण्याದಿಭೇದಾಭಿಪ್ರಾಯಾತ್’ ಇತ್ಯಾದಿತತ್ವಪ್ರದೀಪೋಕ್ತದಿಶಾ ವಾ ।

‘ऐश्वर्यस्य समग्रस्य’ इत्यादेर्वा सम्पूर्णसार्वज्ञादिमत्वादेव इत्यर्थः ।

ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಗುಣ ಹಾಗೂ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಭೇದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ
ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ‘ಭಗವಾನ್’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

‘ಐಶ್ವರ್ಯಸ್ಯ ಸಮಗ್ರಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೂಡ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕವೂ ಕೂಡ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಸಾರ್ವಜ್ಞಾನಿಕ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನನ್ನು ‘ಭಗವತ್’ ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಿದೆ.

ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅನುಕೂಲ್ಯಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿವೆ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ’ ಇತ್ಯಾದಿಭಾವಮಾಹ - ವಿಪ್ರಲಮ್ಬೇತಿ || ‘ತನ್ನಿರ್ಣಯಾಯ’ ಇತ್ಯೇತದ್ವಿಪಯೋಗಮಾಹ - ಅಪಹಾಸಸ್ಯೇತಿ || ‘ತದರ್ಥನಿರ್ಣಯಾಯ’ ಇತ್ಯೇತದ್ಭಾವಮಾಹ - ಆಸೀತಿ ||

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿಭಿಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ವಿಪ್ರಲಂಬಕತ್ವಸ್ಯ ಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ತನ್ನಿರ್ಣಯಾಯ’ ಎಂಬ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗದ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಅಪಹಾಸಸ್ಯಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ತದರ್ಥನಿರ್ಣಯಾಯ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಅಪ್ಪಿಮೂಲತ್ವೇನೈವ’ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಯುಕ್ತಿಮೂಲಕವೂ ಆಗಿದೆ

ಭಾವದೀಪ: - ಯುಕ್ತಿತಿ || ‘ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ನ್ಯಾಯೇವ ನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾತ್ ನಿರ್ಣಯಾಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಯೈವ ಯುಕ್ತಿಮೂಲತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್’ ಇತಿ ಭಾವಃ||

ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ನ್ಯಾಯಗಳೇ ನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ನಿರ್ಣಯಾಯ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪದದಿಂದಲೇ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿಮೂಲತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಯುಕ್ತಿಮೂಲತ್ವಾತ್’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತ್ರಿವಿಧ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಮರ್ಥಿತವಾಯಿತು

भावदीपः - एतेन 'वक्तृश्रोतृप्रसक्तीनाम्' इत्याद्यनुभाष्योक्तदिशा प्रामाण्यमुपपादितं ध्येयम् । 'अथेष्टानिष्ट' इत्यादेरुपयोगमाह - इष्टेति ॥
'इत्ययं भावः' इति इतिशब्दान्वयः ॥

ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ 'ವಕ್ತೃಶ್ರೋತೃಪ್ರಸಕ್ತೀನಾಮ್' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾತಿನಂತೆ ತ್ರಿವಿಧ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. 'ಅಥೇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿನ ಉಪಯೋಗವನ್ನು 'ಇಷ್ಟಸಾಧನತಾವಬೋಧಕತ್ವಮ್' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. 'ಇತಿ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಅಯಂ ಭಾವಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಆವಾಗ 'ಇತ್ಯಯಂ ಭಾವಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ - ಯಾವ ಕಾರಣಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಉಪೋದ್ಭೂತವನ್ನು ಹೇಳಿದರೋ, ಅದನ್ನು ಈಗ 'ಅಪ್ತಿಮೂಲತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಮ್' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ವಕ್ಯವಿನ ನಿರ್ದೋಷತ್ವದಿಂದ ಅಪ್ತಿಮೂಲಕವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ವಕ್ಯಗಳಾದ ವ್ಯಾಸರಲ್ಲಿರುವ ನಿರ್ದೋಷತ್ವವನ್ನೇ 'ಪ್ರಮಾದಾಜ್ಞಾನಸಂಶಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ 'ಪ್ರಸಂಗದೋಷಾಭಾವಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ನಾರಾಯಣಾವತಾರೇ ವ್ಯಾಸೇಽಸಂಭವಾತ್' ಎಂಬುದು ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣ. ವ್ಯಾಸರು ನಾರಾಯಣನ ಅವತಾರರಾದ್ದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನಸಂಶಯಾದಿಗಳು ಅವರಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥ. ನಾರಾಯಣನ ಅವತಾರರಾದರೂ ಕೂಡ ಪ್ರಮಾದಾದಿಗಳು ಇರಲಿ ಎಂಬ ಅಪ್ರಯೋಜಕಶಂಕೆಯನ್ನು 'ಭಗವತ್ಪಾದೇವ' ಎಂದು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನರಾದ್ದರಿಂದ 'ಭಗವಾನ್' ಎನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಅವರು 'ಭಗವಾನ್' ಎಂದೇ ಅನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ತತ್ವಪ್ರದೀಪಿಕಾಕಾರರು ಗುಣಗುಣಗಳ ಅಭೇದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಭಗವತ್ತ್ವ ಬದ್ಧವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೋತೃದೋಷ ಯಾವುದು? ಅದು ಏಕಿಲ್ಲ? ಎಂಬುದನ್ನು ಜ್ಞಾನಾಯೋಗ್ಯತಾಯಾಃ ಇತ್ಯಾದಿ - ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರಾಭಿರರ್ಥಿತೋ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಈ ಶ್ರೋತ್ರಾನುಕೂಲ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಆಪ್ತಿಮೂಲತ್ವೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ಶ್ರುತಿನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವೇನ ಸುತರಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಣಯಮಾಡಲು ಯುಕ್ತಿಗಳು ಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವದಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವ ಯುಕ್ತಿಮೂಲತ್ವ ಎರಡನ್ನೂ ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವ, ಯುಕ್ತಿಮೂಲತ್ವ ಎಂದರೆ 'ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದು ರಚಿಸಿದರು' ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ವ್ಯಾಸರು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾನ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದನ್ನು ರಚಿಸಿದರು ಎಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ 'ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಸಂವಾದಿತ್ವಾತ್' ಎಂದೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಯಾದೃಚ್ಛಿಕ-ಸಂವಾದಿಸ್ಥಳದಲ್ಲೂ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಸಂವಾದವಿರುವುದರಿಂದ ನಮಗೆ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿ 'ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇ ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

ಸೂತ್ರಗತಿವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನದ ಸಮ್ಮತಿ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् - तच्चोक्तं स्कान्दे^(१)—

(१) "ಕೇವಲ ನಾವಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ. ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣವೂ ಇದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂಬ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಬದಿ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಪುರಾಣಗಳ ಆಧಾರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೇಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಬಲುಸಂದರವಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಸರ್ವಜ್ಞಶಿಖಾಮಣಿಗಳು ವಂಚನೆ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳ ಲವಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲದವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಮಾತುಗಳೇ ನಮಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಮಪ್ರಮಾಣ. ಪುನಃ ಪುರಾಣಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕೂಡ ಅಲ್ಲಿನ ಪುರಾಣ ಹಾಗೂ ವೇದಗಳ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವುದು ಕೇವಲ ಪ್ರೌಢೀವಾದ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸರ್ವಜ್ಞಶಿಖಾಮಣಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಬಳಿಗಾಸೂಕ್ತವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಿದೆ. ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಂದ ಪಾಠ ಕೇಳದೇ ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಗೆ ಅವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರತಿಭೆಯು ಯಾವ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿರುತ್ತದೋ, ಅವರನ್ನು ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂದು ನಾರಾಯಣಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ.

ನಾರಾಯಣಾಡ್‌ ನಿರ್ನಿಷ್ಪನ್ನಂ ಜ್ಞಾನಂ ಕೃತಯುಗೇ ಸ್ಥಿತಮ್ |
 ಕಿಂಚಿತ್ ತದನ್ಯಥಾ ಜಾತಂ ತ್ರೇತಾಯಾಂ ದ್ವಾಪರೇಽಖಿಲಮ್ ||
 ಗೌತಮಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಃ ಶಾಪಾಜ್ಞಾನೇ ತ್ವಜ್ಞಾನತಾಂ ಗತೇ |
 ಸಙ್ಗೀರ್ಣಬುದ್ಧಯೋ ದೇವಾ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಪುರಸ್ಸರಾಃ ||
 ಶರಣ್ಯಂ ಶರಣಂ ಜಗ್ಮುನರಾಯಣಮನಾಮಯಮ್ |
 ತೈರ್ವಿಜ್ಞಾಪಿತಕಾರ್ಯಸ್ತು ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ||
 ಅವತೀರ್ಣೋ ಮಹಾಯೋಗಿ ಸತ್ಯವತ್ಯಾಂ ಪರಾಶರಾತ್ |
 ಉತ್ತಮಾನ್ ಭಗವಾನ್ ವೇದಾನುಜ್ಞಾಹರ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಮ್ ||
 ಚತುರ್ಥಾ ವ್ಯಭಜತ್ ತಾಂಶ್ಚ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಥಾ ಪುನಃ |
 ಶತಥಾ ಚೈಕಥಾ ಚೈವ ತಥೈವ ಚ ಸಹಸ್ರಥಾ ||
 ಕೃಣ್ಣೋ ದ್ವಾದಶಥಾ ಚೈವ ಪುನಸ್ತಸ್ಯಾರ್ಥವಿತ್ತಯೇ |
 ಚಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಿ ಯೇಷಾಂ ಸೂತ್ರತ್ವಮಂಜಸಾ ||

ಅನುವಾದ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಪ್ರಮೇಯವು ಸ್ಥಾನದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

“ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ದೇವಿಯಿಂದ ಪ್ರಸಾರವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಯಥಾಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಇತ್ತು. ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಸಂದೇಹ ಮತ್ತು ಭ್ರಾಂತಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಯಿತು. ದ್ವಾಪರಯುಗದಲ್ಲಿ ಗೌತಮಮುನಿಗಳ ಶಾಪದಿಂದ ಅದೇ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಷ್ಟವಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಸಕಲಸಜ್ಜನರ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ನಷ್ಟವಾದಾಗ ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಅನುಕಂಪಗೊಂಡ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ನಿರ್ದುಷ್ಟನಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಮೊರೆಹೊಂದಿದರು. ಅವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ನಾರಾಯಣನು ಪರಾಶರಮುನಿಗಳಿಂದ ಸತ್ಯವತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಮುನಿಗಳಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದನು. ಮಹಾಮುನಿಗಳಾದ ಈ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಅಪಪಾತಾದಿಗಳಿಂದ ತಿರೋಹಿತವಾದ ವೇದಗಳನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಮತ್ತು ವೇದಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದರು.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ದೋಷವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಚಾರವೂ ಕೂಡ ವೇದದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹಾಗೂ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಆಪ್ತತಮರು. ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳು ಹಾಗೂ ಯಮುನಿಗಳು ಆಪ್ತರು. ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣುಸಂಹಿತೆ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ವಾಯುವೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ವಾಯುದೇವರ ಅವತಾರರಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೂ ಕೂಡ ನಮಗೆ ಪರಮ ಆಪ್ತತಮರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವರ ಮಾತುಗಳು ನಮಗೆ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ. - ತತ್ವಪ್ರದೀಪ

ಶ್ರೀಮಟ್ಟಣಾಕೃತ್ವದವಿರಚಿತಾ - ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿತಾ

ಆ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು, ನೂರೊಂದು, ಸಾವಿರ, ಹನ್ನೆರಡು ಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದರು. ಈ ವೇದಗಳ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಈ ಸೂತ್ರಗಳೇ ನಿಜವಾದ ಸೂತ್ರಗಳು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ತಚ್ಚ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವೇ, ಸ್ಯಾಂದೇ = ಸ್ಯಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ, ಉಕ್ತಮ್ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ನಾರಾಯಣಾತ್ = ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಉಪದೇಶದಿಂದ, ವಿನಿಷ್ಪನ್ನಂ = ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಪ್ರಸಾರವಾದ, ಜ್ಞಾನಂ = ತತ್ವಜ್ಞಾನವು, ಕೃತಯುಗೇ = ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ, ಸ್ಥಿತಮ್ = ಅವನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದಂತೆ ಇತ್ತು (ಸಂಶಯಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ), ತ್ರೇತಾಯಾಂ = ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ, ಕಿಂಚಿತ್ = ಕೆಲವೇ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ, ಅನ್ಯಥಾ ಜಾತಂ = ಸಂದೇಹ ಹಾಗೂ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಯಿತು. ದ್ವಾಪರೇ = ದ್ವಾಪರಯುಗದಲ್ಲಿ, ಅಖಿಲಮ್ = ಸರ್ವನಾಶವಾಯಿತು.

ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣ -- ಗೌತಮಸ್ಯ = ಗೌತಮ ಋಷಿಗಳ, ಶಾಪಾತ್ = ಶಾಪದಿಂದ, ಜ್ಞಾನೇ = ತತ್ವಜ್ಞಾನವು, ಅಜ್ಞಾನತಾಂ = ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಅಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು, ಗತೇ ಸತಿ = ಹೊಂದುತ್ತಿರಲು,

ಸಂಕೀರ್ಣಬುದ್ಧಯಃ = ದಯಾಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಪುರಸ್ಸಃ = ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ, ದೇವಾಃ = ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳು, ಶರಣ್ಯಂ = ಸರ್ವರಕ್ಷಕನಾದ, ಅನಾಮಯಂ = ಸರ್ವದೋಷದೂರನಾದ, ನಾರಾಯಣಂ = ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಕುರಿತು, ಶರಣಂ = ಮೊರೆಯನ್ನು, ಜಗ್ಮುಃ = ಹೊಂದಿದರು.

ತೈಃ = ಆ ದೇವತೆಗಳಿಂದ, ವಿಜ್ಞಾಪಿತಕಾರ್ಯಸ್ತು = ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾದ ಅವತಾರಾದಿಕಾರ್ಯವುಳ್ಳ, ಭಗವಾನ್ = ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನಾದ, ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ = ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಪುರುಷರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನಾದ ನಾರಾಯಣನು, ಸತ್ಯವತ್ಯಾಂ = ಸತ್ಯವತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ, ಪರಾಶರಾತ್ = ಪರಾಶರ ಋಷಿಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಅವತೀರ್ಣಃ = ಅವತರಿಸಿದವನಾಗಿ, ಮಹಾಯೋಗಿ = ಮುನಿರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ (ಜ್ಞಾನರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ),

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಉತ್ಸನ್ನಾನ್ = ಅಪವಾರಾದಿಗಳಿಂದ ತಿರೋಹಿತವಾದ, ವೇದಾನ್ = ಯುಗಾದಿವೇದಗಳನ್ನು, ಸ್ವಯಂ = ತಾನೇ (ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ), ಉಜ್ಜಹಾರ = ಉಪದೇಶದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿದನು, ತಾಂಶ್ಚ = ಮೊದಲೇ ವಿಭಕ್ತವಾದ ಆ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳನ್ನು, ಚತುರ್ಥಾ = ಯುಗಾದಿನಾಲ್ಕು ಭಾಗವಾಗಿ, ವ್ಯಭಜತ್ = ವಿಭಾಗಿಸಿದನು. ಪುನಃ = ಮತ್ತೆ, ವಿಭಕ್ತವಾದ ವೇದಗಳನ್ನು, ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಧಾ = ಯುಗ್ವೇದವನ್ನು ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ, ಏಕಶತಧಾ = ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ನೂರೊಂದು ಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ, ಸಹಸ್ರಧಾ = ಸಾಮವೇದವನ್ನು ಸಾವಿರಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ, ತಥೈವ = ಹಾಗೆಯೇ, ದ್ವಾದಶಧಾ ಚ = ಅರ್ಧವೇದವನ್ನು ಹನ್ನೆರಡು ಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದನು.

ಕೃಷ್ಣಃ = ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು, ಪುನಃ = ಮತ್ತೆ, ತಸ್ಯ = ಆ ವಿಭಕ್ತವಾದ ವೇದಗಳ, ಅರ್ಥವಿತ್ತಯೇ = ಅರ್ಥದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಿ = ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು, ಚಕಾರ = ರಚಿಸಿದರು. ಯೇಷಾಂ = ಈ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ, ಸೂತ್ರತ್ವಂ = ಸೂತ್ರಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವು, ಅಂಜಸಾ = ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ತಾವು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೆ ಪುರಾಣದ ಉಲ್ಲೇಖ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

उक्तमेवार्थं प्रमाणेन स्थापयति - तच्चेति ॥

ಹೇಳಿದ ಈ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೂ ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣದ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯದಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - 'ತಚ್ಚೋಕ್ತಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - स्थितं = यथोत्पन्नं तथैव। अन्यथाजातम् = 'इदमदो वा' इति सन्दिग्धम्, 'अन्यदेव' इति मिथ्यादृष्टिदुष्टं च । अखिलम् = अन्यथाजातम् ।

ನಾರಾಯಣನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನವು ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿತ್ತು. ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಯಥಾರ್ಥವಾಯಿತು. ಅಂದರೆ ಇದೋ? ಅದೋ? ಎಂಬ ಸಂದೇಹವು ಕೆಲವರಿಗೆ ಉಂಟಾಯಿತು. ದ್ವಾಪರಯುಗದಲ್ಲಾದರೂ ಜ್ಞಾನವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನವಾಯಿತು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ಕಾಲತೋ ಭಾಗದ್ವಯಸ್ಯಾನ್ಯಥಾತ್ವಂ ಯುಕ್ತಂ ನ ಸರ್ವಸ್ಯ?' ಇತ್ಯತಃ,
ವಿಶೇಷಕಾರಣಂ ಚಾಹ - ಗೌತಮಸ್ಯೇತಿ ||

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ - ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದು ಭಾಗ ನಷ್ಟವಾದರೆ ದ್ವಾಪರಯುಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಭಾಗ ನಷ್ಟವಾಗಬೇಕು. ಆದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಷ್ಟವಾಯಿತೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಗೌತಮಸ್ಯ ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. (ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ವ್ಯರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಹಾನಿ ಆಗಿಲ್ಲ. ಕಾಲಶಾಪವು ಅವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಜೈಮಿನಿಸೂತ್ರಾದಿಗಳೇ ಇರಬೇಕಾದರೆ ಹೊಸದಾದ ಸೂತ್ರರಚನೆಗೆ ಸಾರ್ಥಕವಿಲ್ಲ. ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಗಳಿಗಿಂತ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲ. ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ 'ಗೌತಮಸ್ಯ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.)

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಜ್ಞಾನತಾಮ್ 'ಅಜ್ಞಾನಮ್' ಇತಿ ಪ್ರತೀತಿವಿಷಯತಾಂ,
ಸಂದೇಹಗೋಚರತಾಂ ಚ । ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಬುದ್ಧಿಸಂಕ್ಷಿಣ್ಣತಾ ನಾಮ ಸಜ್ಜನಾನುಕ್ರೋಶಯುಕ್ತತೈವ,
ನಾಜ್ಞಾನಾದಿಮಿಶ್ರತ್ವಮ್ ।

'ಜ್ಞಾನವು ಅಜ್ಞಾನವಾಯಿತು' ಎಂದು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಅದಕ್ಕೆ 'ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿಗೆ ವಿಷಯವಾಯಿತು' ಎಂದು ಅಥವಾ ಸಂಶಯವಿಷಯವಾಯಿತು ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಸಂಕೀರ್ಣಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ದೇವತೆಗಳು' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಕೀರ್ಣ ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಸಜ್ಜನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೃಪೆಯುಳ್ಳವರಾದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಗೌತಮಶಾಪಸ್ಯ ಸ್ವಹಿತಗೋನಿರ್ಮಾತೃಮಾತ್ರವಿಷಯತ್ವಾತ್ ।
ಕಾಲಾಭಿಭವಶೂನ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ತೇಷಾಮ್ । ಲೋಕಸ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕಾಭಾವೇನ,
ಕಾಲತಃಚಾಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಃ । ತದ್ಭೂತಮನ್ಯತ್ರ - 'ನಿಶ್ಚಯಜ್ಞಾನಲೋಕಕೃಪಾಲುಃ' ಖಗೋದ್ರಾಧಿಭಿಃ'
ಇತ್ಯಾದಿ ।

ಏಕೆಂದರೆ ತಾವು ಕೊಂಡ ಗೋವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗೌತಮರ ಶಾಪವು ಇತ್ತು. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಕಾಲಾಭಿಭವಶೂನ್ಯರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ.

ಅಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತವಾದ್ದಕ್ಕೆ ಗೌತಮರ ಶಾಪ ಮಾತ್ರ ಕಾರಣವಲ್ಲ ಕಾಲವೂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕರು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಕಾಲತಃ ಅಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನಷ್ಟಧರ್ಮಜ್ಞಾನಲೋಕಕೃಪಾಲುಭಃ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿಭಃ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯ । बहुवचनप्रयोगेऽपि नार्थभेदः शङ्कनीय इति भावेनैकवचनम् । वेदनिर्णयाय सूत्रान्तरैरलं किमेभिः? इत्यत आह - येषामिति ॥

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿನ 'ತಸ್ಯಾರ್ಥವಿತ್ತಯೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ತಸ್ಯ ಎಂದರೆ ವೇದದ ಎಂದರ್ಥ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಹಿಂದೆ 'ವೇದಾನ್' ಎಂದು ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬಹುವಚನವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳ ಅರ್ಥ ಒಂದೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಏಕವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಉಳಿದ ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳೇ ಇರಲಾಗಿ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಏನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಯೇಷಾಂ ಸೂತ್ರತ್ವಮಂಜಸಾ' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅಂಜಸಾ ಎಂದು ವಿಶೇಷಣ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಯುಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮೇಧಾಶಕ್ತಿ

ಭಾವದೀಪಃ - उक्तमेवेति ॥ द्वापरमात्रस्य कथं सार्वत्रिकपुङ्गतज्ञानाकुलीभावहेतुता? किञ्च तथापि ब्रह्मादीनां प्रार्थनं निर्बीजम् । न हि ते ज्ञानहानिं प्राप्ताः । कालशापानभिभूतत्वात् ।

'ಉಕ್ತಮೇವ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ದ್ವಾಪರಯುಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪುರುಷರ ಜ್ಞಾನವು ಕಲುಷಿತವಾಯಿತೆಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪುರುಷರ ಜ್ಞಾನದ ಕಾಲಶಕ್ತಿ ದ್ವಾಪರಯುಗವು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ? ಒಂದು ವೇಳೆ ಕಾಲಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಮನುಷ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷರ ಜ್ಞಾನವು ನಾಶವಾದರೂ ಕೂಡ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೇಕೆ ಭಗವಂತನನ್ನು

ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು. ಅವರಿಗಂತೂ ಜ್ಞಾನಹಾನಿ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೇ? ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಲಪ್ರಭಾವದ ಶಾಪ ಅವರಿಗೆ ತಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೇಕೆ ?

ಭಾವದೀಪ: - अपि च वेदार्थनिर्णयाय जैमिनिसूत्रादिभिरेव पूर्तौ किमभिनवसूत्ररचनेन? 'न ह्येतेषु तेभ्यः कोऽप्यतिशयोऽस्ति इत्याशङ्क्य' इति आदौ योज्यम् । गौतमस्येति ॥

ಮತ್ತು ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕೊಸ್ಕರ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಹೊರಟಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಜೈಮಿನಿ ಸೂತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದವೂ ಕೂಡ ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಂದಲೇ ವೇದಗಳ ಅರ್ಥವು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಾಗ ಪುನಃ ಹೊಸದಾದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇನು? ಈ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೇ. ಈ ಆಶಂಕೆಗಳಿಗೆ 'ಗೌತಮಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ಟೀಕೆಯಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಸೂತ್ರ' ಎಂದರೇನು ?

ಭಾವದೀಪ: - तत्समाधिस्तु - सङ्कीर्णबुद्धय इति ॥ 'येषां सूत्रत्वमञ्जसा इत्यादिना' इति विवेक्तव्यम् । एतेन -

'सूत्रार्थो वर्ण्यते यत्र पदैः सूत्रानुकारिभिः ।

स्वपदानि च वर्ण्यन्ते भाष्यं भाष्यविदो विदुः ॥'

इत्युक्ते: स्वपदवर्णनाभावान्नेदं भाष्यमिति कस्यचिदुक्तिरपास्ता ।

'ಸಂಕೀರ್ಣ ಬುದ್ಧಿಯ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಯೇಷಾಂ ಸೂತ್ರತ್ವಮಂಜಸಾ' ಎಂಬುದರ ಜೊತೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸೂತ್ರಾರ್ಥೋ ವರ್ಣ್ಯತೇ ಯತ್ರ ಪದೈಃ ಸೂತ್ರಾನುಕಾರಿಭಿಃ ।

ಸ್ವಪದಾನಿ ಚ ವರ್ಣ್ಯಂತೇ ಭಾಷ್ಯಂ ಭಾಷ್ಯವಿದೋ ವಿದುಃ ॥

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪದವನ್ನು ಅನುಕರಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ತನ್ನ ಪದಗಳಿಗೆ ತಾನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಭಾಷ್ಯದ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ರಚಿಸಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪದವರ್ಣನೆ ಎಂಬುದು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಭಾಷ್ಯವೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ?

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯ ಮಹಿಮೆ

ಭಾವದೀಪ: - ಪ್ರमाणೇನ ಸ್ವಪದವಾಕ್ಯಾನಾಂ ವಿಶದೀಕರಣಾತ್ । एवं ಸರ್ವತ್ರ ಧ್ಯೇಯಮ್ । ತದ್ಗುಕ್ತಮ್ -

‘ಉಕ್ತಮುಕ್ತಮಭಿಧೇಯಮುಕ್ತಮಂ ವೇದವಾಕ್ಯಮನುವಾದಯನ್ ಮುಹು: ।

ವ್ಯಂಜಯತ್ ಸ್ಮೃತಿವಚೋಭಿರಂಜಸಾ ತಸ್ಯ ಚಾರ್ಥಮತಿಯುಕ್ತಯುಕ್ತಿಮತ್ ॥’

ಇತಿ ।

ಈ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಈಗ ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳಿಗೆ ತಾವೇ ಪ್ರಮಾಣ ಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ತಾವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮಧ್ವವಿಜಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಉಕ್ತಮುಕ್ತಮಭಿಧೇಯಮುಕ್ತಮಂ ವೇದವಾಕ್ಯಮನುವಾದಯನ್ ಮುಹು: ।

ವ್ಯಂಜಯತ್ ಸ್ಮೃತಿವಾಚೋರಭಿರಂಜಸಾ ತಸ್ಯ ಚಾರ್ಥಮತಿಯುಕ್ತಯುಕ್ತಿಮತ್ ॥

ತಾವು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ವೇದವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರುತಿಗಳ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಪುನಃ ಅದನ್ನು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಥವು ಅತ್ಯಂತ ಯುಕ್ತಬದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯದ 'ಸ್ಥಿತಂ' ಪದದ ಅರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತು ದ್ವಿತೀಯಪದ್ಯ ಎವ ಸಮರ್ಥಿತಮ್ । ಸ್ಥಿತೌ ಪ್ರಕಾರಾನುಕೇರಾಹ - ಯೇತಿ ॥ 'ಅನ್ಯಥಾ' ಇತ್ಯುತ್ತರತ್ರೋಕ್ತೇರೇತಲ್ಲಾಭಃ ।

ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ. ವೇದವು ಹೇಗಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು 'ಯಥಾ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ಅನ್ಯಥಾಜಾತಂ' ಪದದ ಅರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಜ್ಞಾನಮನ್ಯಥಾಜಾತಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । 'ನಹಿ ಪ್ರಮಾ ಕೇನಾಪಿ ಹೇತುನಾ ಭ್ರಾಂತಿರ್ಭವತಿ' ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಇದಮಿತಿ ॥ ದೃಢಂ = ವಿಷಯೀಕೃತಮ್ ।

ಜ್ಞಾನವು ಅನ್ಯಥಾಭೂತವಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಯಾವುದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಂದೂ ಕೂಡ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಇದಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ದೃಷ್ಟಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಷಯೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು ಎಂದರ್ಥ.

ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾಲ ಹಾಗೂ ಶಾಪ, ಎರಡೂ ಕಾರಣಗಳು

ಭಾವದೀಪ: - ಏತೇನ 'ಅಜ್ಞಾನತಾಮ್' ಇತ್ಯೇತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಕ್ತಬೀಜಮ್ । ವಿಶೇಷಕಾರಣಂ ಚೇತಿ ॥ ಭಾಷ್ಯೇ 'ಜ್ಞಾನೇ ತು' ಇತಿ ತುಶಬ್ದಃ ಶಾಪಾಚೇತಿ ಸಮುಚ್ಚಾಯಕ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ಭಾಷ್ಯೇ ಪ್ರಾಗ್ಧಾಪರ ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಅಜ್ಞಾನತಾಮ್' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಜ್ಞಾನೇ ತು' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ತುಶಬ್ದವು, ಶಾಪಾಚ್ಚ ಎಂಬುದರ ಸಮುಚ್ಚಾಯಕವಾಗಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಾಪರೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಇದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಕೇವಲ ಕಾಲವಷ್ಟೇ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಗೌತಮರ ಶಾಪವೂ ಕೂಡ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ - ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ, ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಮೂರುಪಾದಗಳಲ್ಲಿ, ದ್ವಾಪರ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಎರಡುಪಾದಗಳಲ್ಲಿ, ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ನಿಂತಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿದ್ದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ ಕಳಚಿತು. ದ್ವಾಪರಯುಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಭಾಗವು ಕಳಚಿತು. ಯುಗಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಕಳಚುವ ತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೌತಮರ ಶಾಪ ಸೇರಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು ಆಕುಲವಾಯಿತು.

ಜ್ಞಾನವು ಆಕುಲವಾಗುವುದೆಂದರೆ ಹೀಗರ್ಥ - “ಮಹಾವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಯಥಾರ್ಥವೋ? ಅಯಥಾರ್ಥವೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಸಜ್ಜನರಿಗೂ ಕೂಡ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವರಿಗೆ ಅಪ್ರಮಾಣವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಸಮಸ್ಯೆ ಕೇವಲ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉಂಟಾಯಿತು ಹೊರತು, ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಯುಗದ ಪ್ರಭಾವವು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಗೌತಮರ ಶಾಪವೂ ಕೂಡ ತಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಆಕುಲವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಸಜ್ಜನರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಭಗವಂತನನ್ನು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮತ್ತೊಂದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ವಿಚಾರ - ಯಾವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಗೋವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿ, ಗೌತಮರ ಕರಸ್ತರ್ಪದಿಂದ ಮರಣವನ್ನಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಮೋಸವನ್ನು ಮಾಡಿದರೋ, ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೌತಮರ ಶಾಪ ತಗುಲಿತು. ಆದರೆ ಅವರಿಂದಲೇ ಮುಂದಿನ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಪರಂಪರೆ ಬೆಳೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತಾದ್ದರಿಂದ ಲೋಕದ ಉಳಿದ ಜನರಲ್ಲಿಯೂ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಮರೆಯಾಯಿತು. ಸಂಪ್ರದಾಯ ಪ್ರವರ್ತಕರೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಎಲ್ಲಾ ಸಜ್ಜನರು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು, ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಸಂಶಯಜ್ಞಾನಿಗಳು ಆದರು. ಸಜ್ಜನರ ಈ ಸಂಕಷ್ಟ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡ ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ, ಚಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಅನುಕಂಪವುಳ್ಳವರಾದರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಮೊರೆಹೋದರು.

ಕರುಣಾಮಯಿಯಾದ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ಪರಾಷರರಿಂದ ಸತ್ಯವತಿಯಲ್ಲಿ 'ವೇದವ್ಯಾಸ' ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದ ಅವತಾರ ಮಾಡಿ, ಪುನಃ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದರು.

ವೇದವಿಭಾಗ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲ ಪಡಬಾರದು - ಹಿಂದೆ ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಹಯಗ್ರೀವದೇವರು ಮೂಲವೇದದಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಉಪವೇದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರು. ಪ್ರಕೃತ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಆ ಉಪವೇದಗಳಿಂದ ಅವಾಂತರವೇದಗಳ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ, ನಾನಾಶಾಖೆಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದರು. ಆ ವೇದಗಳ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ರಚನೆ ಮಾಡಿದರು.

ಬರಗಾಲದಿಂದ ಪೀಡಿತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಗೌತಮರ ಆಶ್ರಮ ಸೇರಿದರು

ಭಾವದೀಪ: - ದುರ್ಭಿಕ್ಷಯೋಪಪ್ನುತಾ ಋಷಯೋ ಗೌತಮತಪಃಪ್ರಭಾವಸಮೃದ್ಧಂ ತದಾಶ್ರಮಮಾಪ್ಯ ಚಿರಕಾಲಂ ತೇನ ಸಮ್ಮಾನಿತಾಸ್ತತ್ರ ಸುಖಮುಷಿತವಾ, ಕಾಲೇನ ಸುಭಿಕ್ಷಂ ಸ್ವದೇಶಂ ಯಿಯಾಸವಃ, ತದನುಜ್ಞಾಂ ಯಾಚಮಾನಾ ಅಪಿ ಗೌತಮೇನಾಲಬ್ಧಾನುಜ್ಞಾಃ ಶಿವಶಿರಸ್ಥಾಂ ಸುರಸರಿತಂ ಸಪತ್ನೀಂ ನಿಷ್ಕಾಸಯಂತ್ಯಾ ಭವಾನ್ಯಾ ಚೋದಿತೇನ ವಿಘ್ನೇಶ್ವರೇಣೋಪದಿಷ್ಟೋಪಾಯಾಃ ಜ್ಞಾನಾದಿತಪೋಬಲೇನ ಕಾಶ್ಚನ ಗಾಂ ತದಾಶ್ರಮಸ್ಯಸಸ್ಯಗ್ರಾಸಿನೀಂ ವಿದಧುಃ |

ದ್ವಾಪರಯುಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಬರಗಾಲ ಹಬ್ಬಿತು. ಋಷಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಗೌತಮರ ತಪೋಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದರು. ಗೌತಮರ ತಪಃ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅವರ ಆಶ್ರಮವು ಸುಖಕ್ಕಿಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಬಹುಕಾಲ ಗೌತಮರಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿತರಾಗಿ ಅವರ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ ಸುಖವಾಗಿ ವಾಸಿಸಿದರು. ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ದುರ್ಭಿಕ್ಷೆಯು ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಸುಖಕ್ಕಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಮರಳಿ ಬರಲು ಎಲ್ಲ ಋಷಿಗಳು ಇಚ್ಛಿಸಿದರು. ಗೌತಮರ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಆದರೆ ತೆರಳಲು ಗೌತಮರ ಅನುಮತಿ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ.

ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶಿವನ ತಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸವತಿಯಾದ ದೇವಗಂಗೆಯನ್ನು ಪಾರ್ವತಿಯು ಕಳುಹಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದಳು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನ ಬಳಿ ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಲು ಪ್ರೇರಣೆ ನೀಡಿದಳು. ಪಾರ್ವತಿಯಿಂದ ಉಪದಿಷ್ಟನಾದ ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನು ನೇರವಾಗಿ ಗೌತಮರ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿರುವ ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ತಪಸ್ಸುಗಳ ಬಲದಿಂದ ಒಂದು ಹಸುವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲು ಉಪಾಯ ಹೂಡಿದರು. ಗಣಪತಿಯ ಅನುಮತಿಯಂತೆ ಋಷಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಹಸು ಗೌತಮರ ತಪೋಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಸಸ್ಯವನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು.

ಗೋಹತ್ಯಾ ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸಿ ಮರಳಿ ಬಂದರು

ಭಾವದೀಪ: - ಗೌತಮಸ್ತಾಮಪಕ್ರಾಮಯಿತು ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನಮಾತ್ರೇಣ ಸಹಸಾ ನಿಪತಿತಾಂ ಗಾಮವಲೋಕ್ಯ ಪರಿತಪ್ತಮನಾ ಬಭೂವ | ತದೈವ ಲಬ್ಧಾಂತರಾ ವಿಪ್ರಾ ನಾಯಂ ಗೌತಮೋ ಭೋಜ್ಯಾನ್ ಇತ್ಯುಕ್ತವಾ ಪ್ರತಸ್ಥಿರೇ |

ಗೌತಮ ಋಷಿಗಳು ಆ ಹಸುವನ್ನು ಓಡಿಸಲು ಬಯಸಿ, ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟರು. ಕೂಡಲೇ ಹಸು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು, ಅಸುನೀಗಿತು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದ ಗೌತಮರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ದುಃಖ ಆವರಿಸಿತು. ಇದೇ ಸಂದರ್ಭವೆಂದು ಅರಿತು ಅವರ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಲ್ಲರೂ ಗೋ-ಹತ್ಯಾ ಪಾಪವು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಗೌತಮರ ಮೇಲೆ ಅಪವಾದ ಹಾಕಿ, ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತೆರಳಿದರು.

ಗಂಗೆ ಗೋ-ದ-ವಾರಿ ಆಗಿ ಗೋದಾವರಿ ಆದಳು

ಭಾವದೀಪ: - ತತೋ ಗೌತಮಃಶಿರಕಾಲಚೀರ್ಣತಪಃಪ್ರಭಾವೇನ ಪರಿತೋಷಿತ-ಹರಶಿರಸೋಽವತಾರಿತಯಾ ಸುರಸರಿತಾ ಗಾಂ ಪರಿಠಿಚ್ಯೋಜ್ಜಿವಯಾಮಾಸ |

ಹಸುವನ್ನು ಬದುಕಿಸಲು ಗೌತಮರು ಬಹುಕಾಲ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿ, ಹರನ ತಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಧರೆಗಿಳಿಸಿದರು. ಆ ಗಂಗೆಯಿಂದ ತರ್ಪಣವನ್ನು ನೀಡಿ, ಹಸುವನ್ನು ಬದುಕಿಸಿದರು.

‘ಜ್ಞಾನವು ನಾಶವಾಗಲಿ’ ಎಂದು ಗೌತಮರು ಶಪಿಸಿದರು

ಭಾವದೀಪ: - ತತ: ಕಿಮೇತತ್? ಇತಿ ವಿಚಿಂತ್ಯ ವಿಪ್ರಕೃತಮಕ್ರಮಾದಿಸರ್ವಂ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ತಾನ್ ‘ಜ್ಞಾನಹೀನಾ ಭವೇಯುರೇತೇ’ ಇತಿ ಶಶಾಪ - ಇತಿ ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ಉಕ್ತವಾನಾತ್ರ ತದ್ಭುಕ್ತಿ: |

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಘಟನೆಗಳು ಏಕೆ ನಡೆದವು ? ಎಂದು ಗೌತಮರು ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮಾಡಿರುವ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮನಗಂಡರು. ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಕುಪಿತರಾಗಿ, ‘ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಗಲಿ’ ಎಂದು ಶಪಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರು.

ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ತತ್ವಪ್ರದೀಪಕಾರರು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕಾಕೃತ್ಪಾದರು ಪುನಃ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾವದೀಪ: - ಅನ್ಯತ್ರ || ‘ಗೀತಾಭಾಷ್ಯೇ’ ಇತ್ಯರ್ಥ: | ಭಾಷ್ಯೇ ‘ಮಹಾಯೋಗಿ’ತ್ಯಸ್ಯ ‘ಮಹಾಶಕ್ತಿ:’ ಇತ್ಯರ್ಥ: |

‘ಅನ್ಯತ್ರ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ’ದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ‘ಮಹಾಯೋಗಿ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಮಹಾಶಕ್ತಿ’ ಎಂದರ್ಥ.

‘ಉತ್ಸನ್ನಾನ್’ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಉತ್ಸನ್ನಾನ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ತು ‘ಅಪಪಾಠಾದಿನಾ ತಿರೋಹಿತಾನ್ ಪ್ರಾಣೇವ ಋಣಿಗದಾದಿರೂಪೇಣ ವಿಭಕ್ತಾನ್ ವೇದಾನ್ ಉಜ್ಜಹಾರ | ತಾಂಽಪಿ ಮಹಾವೇದಾನ್ ತದಂಶಾನ್’ ಇತ್ಯರ್ಥ: |

‘ಉತ್ಸನ್ನಾನ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿಗೆ ಹೀಗರ್ಥ - ಅಪಪಾಠಾದಿಗಳಿಂದ ತಿರೋಹಿತವಾದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಯುಗ್, ನಿಗಾದದ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ವಿಭಕ್ತವಾಗಿರುವ ವೇದವನ್ನು ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡಿದರು. ಅಂತಹ ಮಹಾವೇದವನ್ನು ಎಂದರ್ಥ.

ವೇದವಿಭಾಗ ಕಥನ

ಭಾವದೀಪ: - तेभ्य उद्धृत्य ऋगादिरूपेण चतुर्धा व्यभजत् । एकैकं चावान्तरभेदं चतुर्विंशत्यादिभेदेन व्यभजदिति पूर्वोक्तदिशा व्याख्येयमिति भावः ।

ಮಹಾವೇದದಿಂದ ಋಗ್ವೇದ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕು ಉಪವೇದಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಆ ಉಪವೇದಗಳಿಂದ ಪುನಃ ಅವಾಂತರವೇದವನ್ನು ಅವುಗಳ ೨೪ ಮೊದಲಾದ ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

‘ತಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಏಕವಚನ ಪ್ರಯೋಗದ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ಭಾವದೀಪ: - बहुवचनेति ॥ ‘पूर्वश्लोके’ इति योज्यम् । किमेभिः? इत्यत आहेति ॥ ‘सूत्रेषु येषु इत्यनेन परिहारं वक्तुमुपोद्घातमाह’ इत्यर्थः ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗೇತಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ‘ವೇದಾಂ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ‘ತಸ್ಯ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಕವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದು ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಒಂದೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಂದು.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಕಿಮೇಭಿಃ ? ಇತ್ಯತ ಆಹ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಮುಂದೆ ‘ಸೂತ್ರೇಷು ಯೇಷು’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಇದು ಉಪೋದ್ಘಾತ-ರೂಪವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ - ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಜ್ಞಾನದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲೂ ಜ್ಞಾನದ ಸ್ಥಿತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಕೃತಯುಗವನ್ನಷ್ಟೇ ಏಕೆ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದರು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಸ್ಥಿತಂ ಯಥೋತ್ಪನ್ನಮ್’

ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜ್ಞಾನ ಹೇಗಿರಬೇಕೋ ಅದರಂತೆ ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹಾಗೆಯೇ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವು ನಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ದ್ವಾಪರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಭಾಗ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯಿತು. ದ್ವಾಪರಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಇದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನ ಎರಡು ಪಾದಗಳಷ್ಟೇ ಯಾವ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿದೆಯೋ ಅದು ದ್ವಾಪರ. (ದ್ವಾ ಪರೌ ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ದ್ವಾಪರಃ - ತತ್ವಪ್ರದೀಪ)

ದ್ವಾಪರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಅಜ್ಞಾನವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಅಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ 'ಅಯಥಾರ್ಥವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ' ಎಂದರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು. ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬಲ್ಲಿನ ನನ್ನ ಎಂಬುದು ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು ಅಜ್ಞಾನ. ಸಂದೇಹ ಎಂದರೆ 'ಪ್ರಮಾಣವೋ? ಅಪ್ರಮಾಣವೋ?' ಎಂದರ್ಥ. ಅನುಕ್ರೋಶಃ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕರುಣೆ ಎಂದರ್ಥ. 'ನಾಜ್ಞಾನಾದಿಮಿಶ್ರತ್ವಮ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಸಂದೇಹಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗದಿರುವುದು' ಎಂದರ್ಥ. 'ಸ್ವಹತಗೋನಿರ್ಮಾತ್ಮ-ವಿಷಯತ್ವಾತ್' = ತಮ್ಮಿಂದ (ಗೌತಮರಿಂದ) ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ಯಾವ ಗೋವಿದೆಯೋ, ಅಂತಹ ಗೋವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ಗೋವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವರಲ್ಲ ಎಂದು.

ಗೌತಮರ ಶಾಪದ ಕಥೆ

ಸಕಲಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಹೀಗೆ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಂದೇಹ ಬರಲು ಕಾರಣ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ -

ಒಮ್ಮೆ ದುರ್ಭಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಲ್ಲರೂ ಸಂತ್ರಸ್ತರಾದರು. ಆವಾಗ ಗೌತಮರ ತಪಃಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಗೌತಮರ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋದರು. ಗೌತಮರ ತಪಃಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವರ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಸ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ

ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಗೌತಮರ ಆತಿಥ್ಯಸುವಿದಲ್ಲಿಯೇ ಬಹಳ ಕಾಲ ಕಳೆದರು. ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ದೇಶವು ಸುಭಿಕ್ಷವಾದಾಗ ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ತಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಬಯಕೆ ಉಂಟಾಯಿತು. ಆದರೆ ಗೌತಮರು ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸದೆ ಅನುಜ್ಞೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಸ್ನೇಹಪಾಶದಿಂದ ವಶರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಲ್ಲರೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲ ಕಳೆಯಬೇಕಾಯಿತು. ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರ ತಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಭಾಗೀರಥಿಯನ್ನು ಹೊರಕಳುಹಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯು ಗಣೇಶನಿಗೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ವಹಿಸಿದಳು. ಗಣೇಶನು ನೇರವಾಗಿ ಗೌತಮರ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದು ಎಲ್ಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಉಪಾಯವೊಂದನ್ನು ಹೇಳಿದನು.

“ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ಮಾಯಾ ಗೋವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರಿ. ಧಾನ್ಯದಿಂದ ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಗದ್ದೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿರಿ ಪೈರನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿರುವ ಹಸುವನ್ನು ಗೌತಮರು ಓಡಿಸುವಾಗ ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಅದು ಸತ್ತು ಹೋಗಬೇಕು. ಅನಂತರ ನೀವು ಗೌತಮರಿಗೆ ಗೋಹತ್ಯಾ ಶಾಪವು ಬಂದಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿರಿ. ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಗಂಗಾಜಲದಿಂದ ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅನಂತರ ಹಸು ಬದುಕುತ್ತದೆ. ಗೋಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿ ಅಪವಿತ್ರರಾದ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ನಿಮ್ಮ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿರಿ. ಅತ್ಯಂತ ತಪಸ್ವಿಗಳಾದ ನೀವು ಗೌತಮರ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಅವರು ನೀಡಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಭುಂಜಿಸುತ್ತಾ ನಿಮ್ಮ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಕ್ಷಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಿರಿ. ಹೀಗೆ ನೀವು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವುದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ” ಹೀಗೆ ಗಣಪತಿಯು ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದನು.

ಅದರಂತೆ ಸಕಲಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಸೇರಿ ತಮ್ಮ ತಪಃಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಹಸುವೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದರು. ಹಸಿವಿನಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟ ಆ ಹಸುವು ಗೌತಮರ ಬೆಳೆದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಭತ್ತವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಿನ್ನುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಹಸುವನ್ನು ನೋಡಿದ ಗೌತಮರು ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಓಡಿಸಿದರು. ಯಾವಾಗ ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಹಸುವನ್ನು ಗೌತಮರು ಮುಟ್ಟಿದರೋ ಅದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹಸುವು ಸತ್ತುಹೋಯಿತು.

ಅನಂತರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಲ್ಲರೂ ಗೌತಮರಿಗೆ ಗೋಹತ್ಯಾಪಾಪ ಬಂತೆಂದು ಅಪವಾದ ಹಾಕಿ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟರು. ಅನಂತರ ಗೋಹತ್ಯಾಪಾಪಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಗೌತಮರು ಬಹುಕಾಲ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ರುದ್ರದೇವರ ತಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿದರು. ಗೋವನ್ನು ಬದುಕಿಸಿದ ಗಂಗೆ ಗೋ-ದ-ವಾರಿ ಆದಳು. 'ಗೋದವಾರಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವೇ ಗೋದಾವರಿ ಎಂದಾಯಿತು. ಆ ಗಂಗೆಯಿಂದ ತರ್ಪಣ ಕೊಟ್ಟು ಪುನಃ ಹಸುವನ್ನು ಬದುಕಿಸಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗಂಗೆಗೆ 'ಗೋದಾವರಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತು. ಅನಂತರ ಗೌತಮರು ಏಕೆ ಹೀಗೆಲ್ಲ ಅನರ್ಥ ನಡೆಯಿತೆಂದು ದಿವ್ಯತಪಃ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ಅವಾಗ ನಡೆದ ಎಲ್ಲ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ತಿಳಿದು ಸಿಟ್ಟು ಬಂದು ಶಾಪಕೊಟ್ಟರು.

“ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಪಡೆದು ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಕೂಡ ಪಡೆದು ನನಗೆ ದ್ರೋಹವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮಾಡಿರುವರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಬಹಳ ಕೃತಘ್ನರು. ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ನನ್ನ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಇದ್ದು ಪಡೆದಿರುವ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಜ್ಞಾನವು ನಾಶವಾಗಲಿ” - ಹೀಗೆ ಶಪಿಸಿದರು.

ಅನಂತರ ಲೋಕದಲ್ಲೆಲ್ಲೆಡೆ ಅಜ್ಞಾನ ತುಂಬಿತು. ಅಜ್ಞಾನ ತುಂಬಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ ಕಾಲದ ಪ್ರಭಾವ. ದ್ವಾಪರಯುಗದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ತಿರೋಹಿತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವವರೆಲ್ಲರೂ ಗೌತಮಹತಗೋವಿನ ನಿರ್ಮಾತೃಗಳಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅವರ ಜ್ಞಾನವು ಕಾಲಪ್ರಭಾವದಿಂದ ವಿಪರೀತವಾಗಿದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನ ಏಕೆ ಆಯಥಾರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕರಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನವು ಅಜ್ಞಾನಮಿಶ್ರವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈ ಸಮಸ್ಯೆ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಕಾಲಪ್ರಭಾವವೂ ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಸಜ್ಜನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವರಾದರು ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಬೇಕು.

‘ಸೂತ್ರ’ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೇ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರಮಸಂದ್ವಿಧಂ ಸಾರವತ್ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಮ್ ।

ಅಸ್ತೋಭಮನವಚಂ ಚ ಸೂತ್ರಂ ಸೂತ್ರವಿದೋ ವಿದುಃ ॥

ಅನುವಾದ - ಅನಿವಾರ್ಯಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದಂತೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವೇದದ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಖೆಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ವ್ಯರ್ಥಾಕ್ಷರಗಳಿಲ್ಲದ, ಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷವಿಲ್ಲದ್ದನ್ನೇ ಸೂತ್ರವೆಂದು ಸೂತ್ರಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದ ಪಂಡಿತರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯಮ್ - ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಸೂತ್ರತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಸ್ಯ ಚಾಪ್ಯತಃ ।

ಯಥಾ ವ್ಯಾಸತ್ವಮೇಕಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯಾನ್ಯೇ ವಿಶೇಷಣಾತ್ ॥

ಯಾವುದೇ ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದ ‘ಸೂತ್ರ’ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗಷ್ಟೇ ಸಮೃತಪಡುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಪದವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಾಸ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹೇಗೆ ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನರನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ ಮೊದಲಾದವರು ವೇದವಿಭಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವವರಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಸರೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವವರಾದರೂ ಅವರನ್ನು ‘ದ್ರೋಣವ್ಯಾಸ’ ಎಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯಮ್ - ಸವಿಶೇಷಣಸೂತ್ರಾಣಿ ಹ್ಯಪರಾಣಿ ವಿದೋ ವಿದುಃ ।

ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಶೇಷಣ ಶಬ್ದೋಽನ್ಯೇಷಾಂ ವಿಶೇಷತಃ ॥

ಇದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮಸೂತ್ರ, ಗೌತಮಸೂತ್ರ, ಜೈಮಿನಿಸೂತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಿಶೇಷಣಸಹಿತವಾಗಿ ಸೂತ್ರಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ನಿರುಪಪದನಾಮದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ವಿಶೇಷಣಸಹಿತವಾದ ನಾಮದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾಷ್ಯಮ್ - ಇತಿ ವೇದವಿದಃ ಪ್ರಾಹುಃ ಶಬ್ದತತ್ವಾರ್ಥವೇದಿನಃ ।

ಸೂತ್ರೇಷು ಯेषು ಸರ್ವೇಽಪಿ ನಿರ್ಣಯಾಸ್ಸಮುದೀರಿತಾಃ ॥

ಹೀಗೆ ಶಬ್ದತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದ ವೇದಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಪದವಿಲ್ಲದ ಸೂತ್ರಪದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಧಾನ ಎನ್ನಿಸಿವೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

भाष्यम् — शब्दजातस्य सर्वस्य यत्प्रमाणश्च निर्णयः ।

ಇಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುತ್ತವೆ.

भाष्यम् — एवं विधानि सूत्राणि कृत्वा व्यासो महायशाः ।

ब्रह्मरुद्रादिदेवेषु मनुष्यपितृपक्षिषु ।

ज्ञानं संस्थाप्य भगवान् क्रीडते पुरुषोत्तमः ।' इत्यादि ॥

ಈ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಅಗಾಧಕೀರ್ತಿಪೂರ್ಣರಾದ ಬಾದರಾಯಣರು ರಚಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ-ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತತ್ವನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಿದರು. ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು ಪಿತೃಗುಂಧರ್ವರು ಜರಿತಾರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಷ್ಟವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟರು. ಹೀಗೆ ಜಗತ್ಪ್ರಭುವಾದ ನಾರಾಯಣನು ಅನೇಕ ಅವತಾರಲೀಲೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ಯಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರಂ = ಎಷ್ಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿಲ್ಲದೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲವೋ ಕೇವಲ ಅಷ್ಟೇ ಅಕ್ಷರಗಳು ಇರುವಿಕೆ, ಅಸಂದಿಗ್ಧಂ = ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಂತೆ ಹೇಳುವಿಕೆ, ಸಾರವತ್ = ಇತರಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಅಲಭ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವಿಕೆ, ವಿಶ್ವತೋಮುಖಮ್ = ಎಲ್ಲಾ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪದಹಾಗೂ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವಿಕೆ (ಒಂದು ಪ್ರಯೋಜನದ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಿಕೆ - ತತ್ವಪ್ರದೀಪ), ಅಸ್ತೋಭಂ = ವ್ಯರ್ಥಾಕ್ಷರಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಗಾನವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಅಕ್ಷರಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ), ಅನವದ್ಯಂ = ಶಬ್ದಹಾಗೂ ಅರ್ಥದೋಷಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ, ಈ ಆರು ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳದ್ದನ್ನು, ಸೂತ್ರವಿದಃ = ಸೂತ್ರಜ್ಞರಾದ ಪಂಡಿತರು, ಸೂತ್ರಂ = ಸೂತ್ರವೆಂದು, ವಿದುಃ = ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಸೂತ್ರತ್ವಂ = ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದ ಸೂತ್ರಪದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಸ್ಯ ಚ = ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗಷ್ಟೇ, ಆಪ್ಯತಃ = ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಯಥಾ ಹೇಗೆಂದರೆ, ವ್ಯಾಸತ್ವಂ = ವ್ಯಾಸ (ವೇದವಿಭಾಗಕರ್ತಾ) ಎಂಬ ಹೆಸರು, ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಏಕಸ್ಯ = ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನ್ಯೇ = ಉಳಿದ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ, ವಿಶೇಷಣಾತ್ = ದ್ರೋಣ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಅಪರಾಣಿ = ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ, ಸೂತ್ರಾಣಿ = ಸೂತ್ರಗಳು, ಸವಿಶೇಷಣಸೂತ್ರಾಣಿ = ಗೌತಮ, ಜೈಮಿನಿ, ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿ, ವಿದಾಃ = ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ವಿದುಃ = ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಮುಖ್ಯಸ್ಯ = ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದನ್ನು, ನಿರ್ವಿಶೇಷೇಣ = ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದ, ಶಬ್ದಃ = ಶಬ್ದವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಅನ್ಯೇಷಾಂ = ಅಮುಖ್ಯವಾದದ್ದನ್ನು, ವಿಶೇಷತಃ = ಉಪಪದಸಹಿತವಾದ, ಶಬ್ದಃ = ಶಬ್ದವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ವೇದವಿದಃ = ವೇದರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದ, ಶಬ್ದತಾರ್ಥವೇದಿನಃ = ಸಕಲಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ತಿರುಳನ್ನು ಬಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಪ್ರಾಹುಃ = ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯೇಷು ಸೂತ್ರೇಷು = ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲೇ, ಸರ್ವೇಷು ನಿರ್ಣಯಾಃ = ಎಲ್ಲದರ ದೃಢೀಕರಣವು, ಸಮುದೀರಿತಾಃ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಸರ್ವಸ್ಯ = ಎಲ್ಲಾ, ಶಬ್ದಜಾತಸ್ಯ^(೧) = ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಪ್ರಪಂಚದ, ನಿರ್ಣಯಃ = ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯವು, ಯತ್ ಪ್ರಮಾಣಃ = ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿವೆ, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಸಮುದೀರಿತಃ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ವಿವಂವಿಧಾನಿ = ಇಂತಹ, ಸೂತ್ರಾಣಿ = ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು, ಮಹಾಯಶಾಃ = ಅಗಾಧಕೀರ್ತಿ- ಶಾಲಿಗಳಾದ, ವ್ಯಾಸಃ = ಬಾದರಾಯಣರು, ಕೃತ್ವಾ = ರಚಿಸಿ,

ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದೀವೇಷು = ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ, ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯಪಿತೃಪಕ್ಷಿಷು = ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು ಪಿತೃಗಂಧರ್ವರು ಜರಿತಾರ್ಯಾದಿ ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ, ಜ್ಞಾನಂ = ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ = ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇಟ್ಟು, ಬ್ರಹ್ಮಾದೀದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟು, ಭಗವಾನ್ = ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನಾದ, ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ = ಜಗತ್ಪ್ರಭುವಾದ ನಾರಾಯಣನು, ಕ್ರೀಡತೇ = ಅವತಾರಲೀಲೆಗಳಿಂದ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇತ್ಯಾದಿ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾನದಪುರಾಣದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

(೧) ಅತ ವಿವೋಕ್ತಂ ಸುಧಾಯಾಮ್ - ಏತನ್ಮೀಮಾಂಸೋಪಜೀವಿನೀ ಖಲು ಸೇತಿ ಪುರಾಣೇ ಪಠ್ಯತೇ ಶಬ್ದಜಾತಸ್ಯ' ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಕಿಂತು ಸೂತ್ರವ್, ಯದಾಜಸ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಮ್ ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅಲ್ಪೇತಿ ॥ 'ಯಾದಕ್ಷರತಾಂ ವಿನಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಾಸಿದ್ಧಿಃ' ತದಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವಮ್ । 'ಎವಂ ಚ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ' ಇತ್ಯವಚನಮಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಮ್ ।

ಹಾಗಾದರೆ ಸೂತ್ರದ ಲಕ್ಷಣವಾದರೂ ಏನು? ಅದು ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇಗಿದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರಮ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸೂತ್ರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎಷ್ಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿಲ್ಲದೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಷ್ಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೇಳದಿರುವಿಕೆಯೇ 'ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರ' ಎನಿಸುತ್ತದೆ. 'ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು ಎಂಬ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳುವಿಕೆ'ಯೇ ಅಸಂದಿಗ್ಧವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥತಾ ಸಾರವತ್ವಮ್ । ಬಹುಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಂ ವಿಶ್ವತೋಮುಖತ್ವಮ್ । ವ್ಯರ್ಥಾಕ್ಷರಾದಿರಾಹಿತ್ಯಮ್ ಅಸ್ತೋಭತ್ವಮ್ । ಅಪಶಬ್ದಾದಿವೈಧುರ್ಯಮ್ ಅನವಯತ್ವಮ್ ।

ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದನ್ನು 'ಸಾರವತ್' ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ವೇದದ ಅನೇಕ ಶಾಖೆಗಳ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವಂತಹದ್ದನ್ನೇ 'ವಿಶ್ವತೋಮುಖ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ವ್ಯರ್ಥಾಕ್ಷರ ಹಾಗೂ ಪದವಿಲ್ಲದ್ದನ್ನು 'ಅಸ್ತೋಭಂ' ಎಂದು, ಅಪಶಬ್ದಗಳಿಲ್ಲದ್ದನ್ನು 'ಅನವದ್ಯಮ್' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಏತच्च ಸೂತ್ರವ್ ಕುತೋ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಮಾಜಸ್ಯೇನ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನಿर्वಿಶೇಷಿತೇತಿ ॥ ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಮುಖ್ಯಸೂತ್ರತ್ವಮ್, ಅತಃ ಏವ ಹಿ ನಿर्वಿಶೇಷಿತಸೂತ್ರವಮಪ್ಯಸ್ತಿ ಪುರಾಣಾದೌ ಅನ್ಯಥಾ ತನ್ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಯತ್ರ ನಿर्वಿಶೇಷಿತಂ ತತ್ತತ್ರ ಮುಖ್ಯಂ; ಯದಮುಖ್ಯಂ ತದ್ವಿಶೇಷಿತಮ್; ಇತ್ಯೇತತ್ಕುತ್ರ ದೃಷ್ಟಮ್? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಯಥೇತಿ ॥

ಇಂತಹ ಲಕ್ಷಣವು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದರೆ ‘ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಸೂತ್ರತ್ವಂ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಸೂತ್ರತ್ವವಿದೆಯೋ ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ‘ಸೂತ್ರ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುಖ್ಯಸೂತ್ರತ್ವವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ನಿಯಮವಿದೆ - ಯಾವುದು ಎಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಅದು ಅಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವುದು ಅಮುಖ್ಯವೋ ಅದು ವಿಶೇಷಣಸಹಿತವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಯದ್ ಯತ್ರ ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಂ ತತ್ ತತ್ರ ಮುಖ್ಯಂ ಯದಮುಖ್ಯಂ ತದ್ ವಿಶೇಷಿತಮ್). ಇದಕ್ಕೆ ‘ಯಥಾ ವ್ಯಾಸತ್ವಂ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - यथा कृष्णस्य निर्विशेषितव्यासत्वम् अत एव तन्मुख्यम् अन्ये द्रौण्यादयोऽमुख्याः, ततश्च विशेषणाद् व्यासाः तथा निर्विशेषितत्वात् मुख्यसूत्रत्वं ब्रह्मसूत्राणामित्यर्थः । अन्यसूत्राणामपि मुख्यसूत्रत्वात्, किं विशिष्याभिधीयते ब्रह्मसूत्राणामेव ? इत्यत आह - सविशेषणेति ॥

ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ‘ವ್ಯಾಸ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದ ಪದವು ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನರನ್ನೇ ಕರೆಯುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ. ವೇದವಿಭಾಗ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಾದಿಗಳು ವ್ಯಾಸರಾದರೂ ಸಹ ಅವರನ್ನು ‘ದ್ರೋಣವ್ಯಾಸ’ ಎಂದೇ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದ ಸೂತ್ರಪದವು ಬ್ರಹ್ಮ-ಸೂತ್ರಗಳನ್ನೇ ಕರೆಯುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ‘ಜೈಮಿನಿಸೂತ್ರ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿಯೇ ಕರೆಯಬೇಕು. ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳು ಏಕೆ ಅಮುಖ್ಯ? ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಮಾತ್ರ ಏಕೆ ಮುಖ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸವಿಶೇಷಣಸೂತ್ರಾಣಿ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - अन्यसूत्राणां सविशेषणत्वान्न मुख्यत्वमिति भावः । एतदुपपादनायैव ‘अन्ये विशेषणात्’ इति प्रागेव दृष्टान्त उक्तः । निर्विशेषणसविशेषणत्वाभ्यां कुतो मुख्यामुख्यत्वे ? दृष्टान्ते कारणान्तरसम्भवात्, इत्यत आह - मुख्यस्येति ॥ मुख्यस्य मुख्यस्यैव।

ಬೇರೆ ಸೂತ್ರಗಳು ವಿಶೇಷಣಸಹಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅಮುಖ್ಯವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ವಿಶೇಷಣಸಹಿತವಾದದ್ದು ಅಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ 'ಅನ್ಯೇ ವಿಶೇಷಣಾತ್' ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಮುಖ್ಯತ್ವೋಪಪಾದನೆಯೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ 'ಯಥಾ ವ್ಯಾಸತ್ವಮೇಕಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇನ್ನು ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದ್ದು ಮುಖ್ಯ, ವಿಶೇಷಣವಿರುವುದು ಅಮುಖ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಗೆ ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತೀರಿ? ಏಕೆಂದರೆ ವ್ಯಾಸರ ದೃಷ್ಟಾಂತಕ್ಕೆ ಇದೇ ಕಾರಣವಿರಬೇಕಿಲ್ಲ ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳೂ ಇರಬಹುದು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಮುಖ್ಯಸ್ಯ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಮುಖ್ಯ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಸ್ತ್ವೇತತ್ಸೂತ್ರವಮಜ್ಞಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಂ । ತಥಾಪಿ 'ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಾ ಸೂತ್ರಾಂತರೈರಲಂ, ಕಿಮೇಭಿಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಕಥಮನೇನ ಪರಿಹಾರಃ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಸೂತ್ರೇಷ್ವಿತಿ ॥ ಯತ್ ಸೂತ್ರಧರ್ಮತಯೋಕ್ತಂ ವಿಶ್ವತೋಮುಖ್ಯತ್ವಂ ತದ್ ಯದಾ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಮೇವಾಜ್ಞಸಾ ಭವತಿ, ತದಾ ತೇಷಾಮೇವ ಸರ್ವಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಂ ಭವೇತ್ ಅತೋಽನ್ಯಸೂತ್ರೇಭ್ಯೋಽತಿಶಯೇನ ನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾತ್ ತದ್ವಚನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ। ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ದ್ವಿತ್ರಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾತ್ ಕಥಮೇಷಾಂ ಸರ್ವನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಮ್ ಅನ್ಯಥಾ ತದ್ವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಶಬ್ದೇತಿ ॥ ಸರ್ವಸ್ಯ ಶಬ್ದಜಾತಸ್ಯ = ನಿರ್ಣಯ ಇತಿ॥ ಸರ್ವೈಃ ಶಬ್ದಸಮುಹೈಃ ಕ್ರಿಯಮಾಣೋ ನಿರ್ಣಯೋ ಯತ್ಪ್ರಮಾಣೋ = ಯನ್ಮೂಲಕಃ ।

ಸೂತ್ರ ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಎಂದೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳೋಣ. ಆದರೂ ಸಹ ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಸೂತ್ರಗಳಿರಬೇಕಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೇ ಏಕೆ ಬೇಕು? ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಏನು ಉತ್ತರಿಸಿದಂತಾಯಿತು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಸೂತ್ರೇಷು ಯೇಷು' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರದ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಯಾವ 'ವಿಶ್ವತೋಮುಖತ್ವ' ಇದೆಯೋ ಅದು ಒಂದು ವೇಳೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬರುವುದಾದರೆ ಅವಾಗ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೇ ಸರ್ವಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಳಿದ ಇತರ ಸೂತ್ರಗಳಿಗಿಂತ ಅತಿಶಯವಾದ ನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಇದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅನ್ಯेषಾಂ ನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಮಸ್ತ್ಯೇವ ಸರ್ವಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಮ್ । ತನ್ನಿರ್ಣಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮೂಲತ್ವೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತ್ವಾತ್ । ಶ್ರುತಿ ಮೂಲಕಸ್ಮೃತಿವದವೈಯರ್ಯೋಪಪತ್ತೇರಿತಿಭಾವಃ।

ಬೇರೆ ಸೂತ್ರಗಳೂ ಸಹ ಎರಡು, ಮೂರು, ಲಾಭಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತಿವೆ. ಹಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗಷ್ಟೇ ಸರ್ವಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಸಾಧ್ಯ; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳೆಲ್ಲಾ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಲಿ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಶಬ್ದಜಾತಸ್ಯ’ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಸರ್ವಸ್ಯ ಶಬ್ದಜಾತಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯಃ’ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದರಾಶಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ನಿರ್ಣಯ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಯತ್ಪ್ರಮಾಣಃ’ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೇ ಮೂಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವುಗಳು. ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಗಳು ಕೆಲವು ಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳು ಮಾಡುವ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೇ ಮೂಲವಾದ್ದರಿಂದ ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಮೂಲವಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - एवंविधानि इत्युपसंहारः । सूत्रेषु इत्यादेः ‘एवंविधानि’ इत्यनेनान्वयः । ‘ब्रह्मरुद्रादिदेवेषु ज्ञानं संस्थाप्य’ इत्यनेन पूर्वस्थितस्यैव विशेषयुक्त्यादिभिर्दृढीकरणं किञ्चिदप्राप्तलाभश्चोच्यते ।

‘जानन्तोऽपि विशेषार्थज्ञानाय स्थापनाय वा ।

पृच्छन्ति साधवः’

ಇತ್ಯಾದಿಃ । ‘एवं ज्ञानं पुनः प्रापुः’ इत्यादेश्चायमेवार्थः। विरिञ्चेतरेषां तिरोहितलाभो वा । यत आहुः - ‘ब्रह्मणस्तु प्रायो नाऽप्रतिभासितम्’ इत्यादि । तदेवमत्युपादेयत्वाद् व्याख्येयानि ब्रह्मसूत्राणीति स्थितम् ।

“ಎವಂವಿಧಾನಿ” ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಸೂತ್ರೇಷು’ ಎಂಬುದನ್ನು ‘ಎವಂವಿಧಾನಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಮಾಡಬೇಕು.

‘ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲೇ ಇದ್ದ ಜ್ಞಾನವು ವಿಶೇಷಯುಕ್ತಾದಿಗಳ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಧೃಢ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಹಾಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊಸದಾದ ಜ್ಞಾನವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ಇದನ್ನೇ “ಜಾನಂತೋಽಪಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾಯ ಸ್ಥಾಪನಾಯ ಚ | ಪೃಚ್ಛಂತಿ ಸಾಧವಃ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಅರ್ಥದಿಂದಲೇ ಮಹಾಭಾರತ-ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಹತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಏವಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪುನಃ ಪ್ರಾಪುಃ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಿರೋಹಿತವಾಗಿದ್ದ ಜ್ಞಾನವೇ ಲಾಭವಾಯಿತು ಎಂದೂ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು. ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯದ ಹದಿಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ‘ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ಪ್ರಾಯೋ ನ ಅಪ್ರತಿಭಾಸಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಉಪಾದೇಯತ್ವವೂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

“ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರ” ಎಂದರೆ ?

ಭಾವದೀಪ: - ತದಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವಮಿತಿ ॥ ‘ಯಾವದಕ್ಷರತಾಂ ವಿನಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಾಸಿದ್ಧಿ-
ಸ್ತದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಾಯ ತತೋಽಧಿಕಾಕ್ಷರಾನುಪಾದಾನಮಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವಮ್’ ಇತ್ಯರ್ಥ: ।

ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವದ ಲಕ್ಷಣ - ‘ಯಾವದಕ್ಷರತಾಂ ವಿನಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಸ್ತದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಾಯ ತತೋಽಧಿಕಾಕ್ಷರಾನುಪಾದಾನಮಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವಮ್’ ‘ಎಷ್ಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳಬೇಕಾದ ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಷ್ಟೇ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬಾರದು’ ಇದುವೇ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವದ ಲಕ್ಷಣ.

“ಸಾರವತ್” ಎಂದರೆ ?

“ವಿಶ್ವತೋಮುಖ” ಎಂದರೆ ?

ಭಾವದೀಪ: - ವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥತಾ = ಅನನ್ಯಲಭ್ಯಾರ್ಥತಾ । ಬಹುಶಾಖೇತಿ ॥ ಸದ್ವ್ಯಾಕರಣ
ಸೂತ್ರಾದೇರಪಿ ಬಹುಶಾಖಾಗತಪದಾರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾನ್ಮಾತಿವ್ಯಾಪಿಸ್ಥಿತಿ ಭಾವ: ।

ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ತಿಳಿಯದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ‘ಸಾರವತ್’ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ‘ವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥತಾ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗದ’ ಎಂದರ್ಥ.

ಅನೇಕ ವೇದ ಶಾಖೆಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದೇ ‘ವಿಶ್ವತೋಮುಖ’ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಸದ್ವ್ಯಾಕರಣದ ಸೂತ್ರಗಳು (ದೈವೀಮೀಮಾಂಸಾಸೂತ್ರ) ಅನೇಕ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗುವುದರಿಂದ ಸದ್ವ್ಯಾಕರಣದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಹುಶಾಖಾ ನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣ ಬರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

“ಅಸ್ತೋಭ” ಎಂದರೆ ?

ಭಾವದೀಪ: – व्यर्थेति ॥ अर्थाप्रतिपादकत्वेऽपि साम्नि स्तोभाक्षरणां क्रगक्षरव्यासगानभागपूरणायैव प्रयोजनान्तरायाक्षराप्रयोग इत्यर्थः । तेन नाल्पाक्षरत्वे साङ्कर्यम् ।

ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಅಕ್ಷರ ಹಾಗೂ ಪದಗಳ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ‘ಅಸ್ತೋಭ’ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ‘ಅಸ್ತೋಭ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯರ್ಥಾಕ್ಷರವು ಇರಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಈ ಅರ್ಥವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಕೂಡ ‘ಅಸ್ತೋಭಂ’ ಎಂದೇಕೆ ಹೇಳಿದರು ಎಂದರೆ ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ಗಾನಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾನೆ. ‘ಅಸ್ತೋಭ’ ಎಂದರೆ ಗಾನಾದಿ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲದೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಅಧಿಕಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವದಿಂದ ಸಾಂಕರ್ಯದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಸಾರ್ಥಕ

ಭಾವದೀಪ: – अत्र च भाष्यस्य निर्णयहेतुरहितवाक्यस्य कुशलपुरुषोक्तलो कवार्तादिवाक्यस्य भगवन्नाममन्त्रादेव्यर्थाक्षरोपेततादृशवाक्यविशेषस्य अपशब्दोपेततादृशवाक्य विशेषस्य च सूत्रत्वव्यावृत्त्यर्थं क्रमेण षड्विशेषणानि इति तत्त्वप्रदीपे व्यक्तम् ।

ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರಮಸಂದಿಗ್ಧಂ ಸಾರವದ್ವಿಶ್ವತೋಮುಖಮ್ |

ಅಸ್ಮೋಭಮನವದ್ಯಂ ಚ ಸೂತ್ರಂ ಸೂತ್ರವಿದೋ ವಿದುಃ ||

ಒಟ್ಟು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಆರು ವಿಶೇಷಣಗಳು. ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ನಿರ್ಣಾಯಕವಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಸಾರವತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಚತುರನಾದ ಪುರುಷನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಲೋಕವಾರ್ತಾದಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ವಿಶ್ವತೋಮುಖತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ನಾರಾಯಣ ಮೊದಲಾದ ಭಗವನ್ನಾಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಅಸ್ಮೋಭತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ವ್ಯರ್ಥಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಅನವದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಅಪಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಆರು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ವಿಚಾರವು ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ವಿವರಣೆ - ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವಮ್ = ಪ್ರಕೃತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರ ಬಹ್ವಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಪರ್ಯಾಯಪದಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಪದವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಪ್ರತಿಯೊಂದೆಡೆ ಇದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ಆಕಾಶಸ್ತಲ್ಲಿಂಗಾತ್' ಎಂಬುದರ ಬದಲು 'ಖಂ ತಲ್ಲಿಂಗಾತ್' ಎಂದೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಎಲ್ಲಿ ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವಿರುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಬಹ್ವಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಪದಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದರೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿ ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮಪ್ರಯೋಜನವಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರಪದವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. 'ಆಕಾಶಸ್ತಲ್ಲಿಂಗಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಆಕಾಶ ಇತಿ ಹೋವಾಚ' ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮಪ್ರಯೋಜನವಿರುವುದರಿಂದ ಆಕಾಶಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಬೇರೆಡೆಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗಮನಿಸ ಬೇಕಾದ ವಿಚಾರ - ಪ್ರಶ್ನೆ - ಕಿಂ ತತ್ ಸೂತ್ರತ್ವಮ್? ಎಂದು ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ 'ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸೂತ್ರದ

ಲಕ್ಷಣವೋ? ಅಥವಾ ಮಿಲಿತವಾಗಿ ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣವೋ? ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವತೋಮುಖತ್ವ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಿಲಿತವಾಗಿ ಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ 'ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವೇ ಸತಿ ವಿಶ್ವತೋಮುಖತ್ವಮ್' ಇಷ್ಟೇ ಸಾಕು. ಉಳಿದ ವಿಶೇಷಣಗಳು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಹೌದು. ಇಲ್ಲಿ 'ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವೇ ಸತಿ ವಿಶ್ವತೋಮುಖತ್ವಮ್' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಉಳಿದೆಲ್ಲ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಕೇವಲ ಸ್ವರೂಪಕಥನಪರವಾಗಿವೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - 'ಯಾವದಕ್ಷರತಾಂ ವಿನಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಾಸಿದ್ಧಿಃ ತತ್ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವಮ್' 'ಎಷ್ಟು ಅಕ್ಷರವಿಲ್ಲದೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ; ಅದು ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರ' ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ 'ತತ್' ಪದದಿಂದ ಯಾವುದನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕು? ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಾಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದರೆ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಾಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಈ ಅರ್ಥವು ಅನುಪಪನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - 'ಯಾವದಕ್ಷರತಾಂ ವಿನಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಾಸಿದ್ಧಿಃ ತದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಾಯ ತತೋಽಧಿ-ಕಾಕ್ಷರಾನುಪಾದಾನಮ್ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ' ಎಂದು. ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ತತ್ ಪದದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥವಾದ್ದನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕು, ಹೊರತು ಕಂಠೋಕ್ತವಾದದ್ದನ್ನಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಷ್ಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿಲ್ಲದೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೇಳದಿರುವಿಕೆಯೇ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರವೆಂದು.

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವದ ಲಕ್ಷಣ ಹೀಗಿದೆ - 'ಶ್ರುತ್ಯಾ ಅರ್ಥಾದ್ವಾಯೋ ಅರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತೇ ತದಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವಂ' 'ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಥವಾ ಅರ್ಥಾಂತರದಿಂದ ಯಾವ ಅರ್ಥವು ತೋರುತ್ತದೋ, ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡದಿರುವಿಕೆಯೇ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರವೆನಿಸುತ್ತದೆ' ಎಂದು

ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವದ ಲಕ್ಷಣವು ನಿವಿರವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಸುಧೆಯ ಮಾತನ್ನು ಟೀಕೆಯ ಮಾತಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಾಸಿದ್ಧಿ: ಎಂದಿದೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿನ 'ಶ್ರುತ್ಯಾ ಅರ್ಥಾದ್ವಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ಜೋಡಿಸಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ತದಪ್ರತಿಪಾದನಮ್' ಎಂಬುದರ ಜೊತೆಗೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ತದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಾಯ ತತೋಽಧಿಕಾಕ್ಷರಾನುಪಾದಾನಮ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಒಟ್ಟು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು - 'ಯಾವದಕ್ಷರತಾಂ ವಿನಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಅರ್ಥಾದ್ವಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಾಸಿದ್ಧಿ: ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದನಾಯ ತತೋಽಧಿಕಾಕ್ಷರಾನುಪಾದಾನಮ್ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವಮ್' ಎಷ್ಟು ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲದೆ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಅರ್ಥಾಂತರದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ; ಅಂತಹ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೇಳದಿರುವಿಕೆಯೇ ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವ ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸುಧೆಯ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಹತಿದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಅರ್ಥಾಂತರದಿಂದ ತೋರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವ್ಯಾಹತಿ ಸ್ಪಷ್ಟ. ಅರ್ಥವು ತೋರಿದಲ್ಲಿ ತೋರಬಾರದೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಯಾವ ಅರ್ಥವು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಅರ್ಥಾಂತರದಿಂದ ತಿಳಿದಿರುತ್ತದೋ ಅದನ್ನು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಈಗ ವ್ಯಾಹತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಗಮನೀಯ ಅಂಶ - ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಲಾಘವ- ಗೌರವವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಆನಂದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸುಖಮಯವೆಂದೂ ಕಮಯವೆಂದೋ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅದರಂತೆ 'ಆಕಾಶಸ್ತಲ್ಲಿಂಗಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ 'ಖಂ ತಲ್ಲಿಂಗಾತ್' ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಇವೆಲ್ಲ ಆಕ್ಷೇಪಗಳು ಈಗ ಪರಿಹಾರವಾದವು.

'ಬಹುಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಮ್ ವಿಶ್ವತೋಮುಖತ್ವಮ್' ಈ ಬಹುಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವವೆಂಬ ವಿಶ್ವತೋಮುಖತ್ವದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ದೈವೀಮೀಮಾಂಸಾ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ 'ಬಹುಶಾಖಾಗತಪದಾರ್ಥ- ನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಮ್' ಎಂದು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕು.

ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಮುಖ್ಯ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಚಾಪ್ಯತ:’ ಇತ್ಯತ್ರ ಚೋಽವಧಾರಣಾರ್ಥ ಇತ್ಯುಪೇತ್ಯ ತಸ್ಯಾಪಿಶಬ್ದಸ್ಯ
ಚಾನ್ವಯಮಾಹ - ಅತ ಏವ ಹಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಸೂತ್ರತ್ವಮಪೀತಿ || ‘ಕೇವಲಸೂತ್ರಪದೇನೋಕ್ತಿ:’
ಇತ್ಯರ್ಥ: |

‘ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಸ್ಯ ಚಾಪ್ಯತಃ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಚಶಬ್ದವು
ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಪಿಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.
ಇದನ್ನು ‘ಅತ ಏವ ಹಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಸೂತ್ರತ್ವಮಪ್ಯಸ್ತಿ’ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಸೂತ್ರತ್ವ ಇರುವುದರಿಂದಲೇ ಅವು
ವಿಶೇಷಣರಹಿತವಾದ ‘ಸೂತ್ರ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿವೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಮುಖ್ಯತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ

ಭಾವದೀಪ: - ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಮ್ = ನಿರೂಪದಮ್ | ವಿಶೇಷಿತಮ್ = ಸೋಪದಮ್ |
ವಿಶೇಷಣಾದ್ ವ್ಯಾಸಾ ಇತಿ || ದ್ರೌಣಿವ್ಯಾಸ ಇತ್ಯಾದಿಸೋಪದವ್ಯಾಸಸಾಧವಾಚ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥ: |

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಯತ್ ಯತ್ರ ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಮ್ ತತ್ ತತ್ರ ಮುಖ್ಯಂ’ ಎಂಬ
ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ‘ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಮ್’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ
ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವ ಶಬ್ದವು ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ
ವಿಶೇಷಣರಹಿತವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೋ, ಆ ಶಬ್ದವು ಆ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ
ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ‘ಯತ್ ಅಮುಖ್ಯಮ್ ತತ್
ವಿಶೇಷಿತಂ’ ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ‘ವಿಶೇಷಿತಂ’
ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ವಿಶೇಷಣ ಸಹಿತವಾದದ್ದು’ ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವುದು ಅಮುಖ್ಯವೋ
ಅದು ವಿಶೇಷಣ ಸಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

‘ತತಶ್ಚ ವಿಶೇಷಣಾತ್ ವ್ಯಾಸಾಃ’ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ ಮೊದಲಾದವರು ಅಮುಖ್ಯವ್ಯಾಸ-
ರಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ‘ದ್ರೌಣಿವ್ಯಾಸ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಿಶೇಷಣಸಹಿತ ಶಬ್ದದಿಂದ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ‘ವಿಶೇಷಣಾತ್
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ವ್ಯಾಸಾಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ದ್ರೋಣವ್ಯಾಸಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ದ್ರೋಣ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ವ್ಯಾಸಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರು ಎಂದರ್ಥ.

ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳು ವಿಶೇಷಣಸಹಿತವಾಗಿದೆ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಸವಿಶೇಷಣ' ಇತಿ भाष्ये हिशब्दो हेत्वर्थः । 'अपराणि' इत्यस्यान्यानि सूत्राणि अमुख्यानीति चार्थः - इति भावः ।

'ಸವಿಶೇಷಣ ಸೂತ್ರಾಣಿ ಹೃಪರಾಣಿ ವಿದೋ ವಿದುಃ' ಇಲ್ಲಿರುವ ಈ ಶಬ್ದವು ಹೇತುತ್ವದಲ್ಲಿದೆ. 'ಅಪರಾಣಿ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದರ್ಥ. ಅದನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅನ್ಯಸೂತ್ರಾಣಾಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಮುಖ್ಯಸೂತ್ರಗಳು ಎಂದೂ ಕೂಡ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು.

'ಅನ್ಯೇ ವಿಶೇಷಣಾತ್' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿಗೆ ಸಾರ್ಥಕ್ಯ ಚಿಂತನೆ

ಭಾವದೀಪ: - एतदिति ॥ 'विशेषितशब्दवाच्यानाममुख्यत्वम् इत्येतत् दृष्टान्तनिष्ठतया दर्शनायैव' इत्यर्थः । अन्यथा मुख्यतोपपादनस्यैव प्रकृतत्वेन तथा व्यासत्वमेकस्य कृष्णस्येत्येव वाच्यं स्यादित्यर्थः ।

'ಏತದುಪಪಾದನಾಯೈವ ಅನ್ಯೇ ವಿಶೇಷಣಾತ್' ಇತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಉಕ್ತಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದ ಸೂತ್ರಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೇ ಏಕೆ ಮುಖ್ಯಸೂತ್ರವಾಗಬೇಕು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಸವಿಶೇಷಣ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬೇರೆ ಸೂತ್ರಗಳು 'ವಿಶೇಷಣಸಹಿತ' ಸೂತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಾಸಶಬ್ದದ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಸೂತ್ರತ್ವವಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು. ಹೀಗೆ ವಿಶೇಷಣಸಹಿತವಾದದ್ದು ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತ್ವದ ಉಪಪಾದನೆಯಷ್ಟೇ ಪ್ರಕೃತವಾದ್ದರಿಂದ 'ತಥಾ ವ್ಯಾಸತ್ವಮೇಕಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ' ಎಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಎರಡು ಬಗೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು

ಭಾವದೀಪ: - ಮುಖ್ಯಸ್ಯೇವೇತಿ || ‘ಅನ್ಯೇಷಾಮೇವ’ ‘ಅಮುಖ್ಯಾನಾಮೇವ’ ಇತ್ಯಪಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ | ಅನ್ಯಥಾ ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯತ್ವಯೋರ್ನಿರ್ವಿಶೇಷಣತ್ವಸವಿಶೇಷಣತ್ವೇ ಪ್ರಯೋಜಕೇ ನ ಸ್ಯಾತಾಮಿತಿ ಭಾವಃ |

‘ಮುಖ್ಯಸ್ವ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಮುಖ್ಯಸ್ಯೈವ’ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಪದಪ್ರಯೋಗವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ‘ಅನ್ಯೇಷಾಮೇವ’ ‘ಅಮುಖ್ಯಾನಾಮೇವ’ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಕೂಡ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಮುಖ್ಯಕ್ಕೆ ಸವಿಶೇಷಿತವಾದ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು. ಹೀಗೊಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಮುಖ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತತ್ವವು ಅಮುಖ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸವಿಶೇಷಣತ್ವವು ಪ್ರಯೋಜಕವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದ್ದರ ಸಾರ್ಥಕ್ಯ

ಭಾವದೀಪ: - ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಯೋರ್ನಿರ್ವಿಶೇಷಣಸವಿಶೇಷಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವ ರೂಪೇಽರ್ಥೇ ಇತಿ ವೇದವಿದಃ ಪ್ರಾಹುಃ ಇತ್ಯनेन ವೇದಸ್ಯ ವೃದ್ಧವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಮಾಣೀಕರಣಾತ್ ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತತ್ವಾಘೇವ ಮುಖ್ಯತ್ವಾದೌ ಪ್ರಯೋಜಕಂ ನ ತು ಕಾರಣಾಂತರಂ ಶಿಙ್ಕಾಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ನಿರ್ವಿಶೇಷಣಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ, ಅಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ಸವಿಶೇಷಣ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೇದಜ್ಞರೇ ಪ್ರಮಾಣರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ‘ಇತಿ ವೇದವಿದಃ ಪ್ರಾಹುಃ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ವೇದ ಹಾಗೂ ವೃದ್ಧವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತತ್ವವೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜಕ, ಬೇರೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ - 'ಮುಖ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಮೂಲಗ್ರಂಥೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಿ, ಮುಖ್ಯಸೂತ್ರಾಣಿ, ನಿರುಪಪದಸೂತ್ರಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್, ಯತ್ ನಿರುಪಪದಸೂತ್ರಶಬ್ದವಾಚ್ಯಂ ತತ್ ತಜ್ಞಾತೀಯೇ ಮುಖ್ಯಂ ಯಥಾ ವೇದವ್ಯಾಸಃ, ವೇದವ್ಯಾಸರು ನಿರುಪಪದವ್ಯಾಸಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಸಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರೇ ಪ್ರಧಾನರು. ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ನಿರುಪಪದ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಯೋಜಕಶಂಕೆಯನ್ನು ಟೀಕೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ನಿರ್ವಿಶೇಷಣ-ಸವಿಶೇಷಣತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಕುತೋ ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಾತ್ವೇ ದೃಷ್ಟಾಂತೇ ಕಾರಣಾಂತರಸಂಭವಾತ್" ಎಂದು. ವೇದವ್ಯಾಸರು ನಿರುಪಪದವ್ಯಾಸ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯರಾಗಲಿ ಆದರೆ ಮುಖ್ಯವ್ಯಾಸರು ಏಕಾಗಬೇಕು?

ಈ ಅಪ್ರಯೋಜಕಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು 'ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಶೇಷೇಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತುಗಳು ಹೊರಟಿವೆಯೆಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ.

"ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಶೇಷೇಣ ಶಬ್ದೋಽನ್ವೇಷಾಂ ವಿಶೇಷತಃ |

ಇತಿ ವೇದವಿದಃ ಪ್ರಾಹುಃ ಶಬ್ದತತ್ಪಾರ್ಥವೇದಿನಃ ||"

ಭಾಷ್ಯದ ಈ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯವೆಂದು. ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ್ದು ವಿಶೇಷಣಸಹಿತವಾದ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದರಿಂದ ಅಪ್ರಯೋಜಕಶಂಕೆಗೆ ನೇರ ಉತ್ತರ ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಮುಖ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಮೂಲಗ್ರಂಥೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯತ್ ನಿರುಪಪದಶಬ್ದವಾಚ್ಯಂ ತತ್ ತಜ್ಞಾತೀಯೇ ಮುಖ್ಯಮ್' ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಆಗಮವೇ ಪ್ರಮಾಣ. 'ಇತಿ ವೇದವಿದಃ ಪ್ರಾಹುಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿನಿಂದ ಇದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ವೇದಜ್ಞರು ಈ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದಾರೆಂದರೆ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ ವೇದದ ಆಧಾರವಿರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಯೋಜಕಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯತ್ ನಿರುಪಪದಶಬ್ದವಾಚ್ಯಂ ತತ್ ತಜ್ಞಾತೀಯೇ ಮುಖ್ಯಮ್' ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಅನೇನೆತಿ || ‘ಯेषಾಂ ಸೂತ್ರತ್ವಮಂಜಸಾ’ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ‘ಅಂಜಸಾ ಸೂತ್ರತ್ವಕಥನೇನ’ ಇತ್ಯರ್ಥ: | ಪ್ರಾಕ್ ಕಥಿತಸ್ಯೋಪಯೋಗಂ ವದನ್ವೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ - ಯತ್ಸೂತ್ರೇತಿ ||

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಕಥಂ ಅನೇನ ಪರಿಹಾರ:’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ‘ಯೇಷಾಂ ಸೂತ್ರತ್ವಮಂಜಸಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿನಿಂದ ಸೂತ್ರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವ ಪರಿಹಾರ ದೊರೆಯಿತು? ಎಂದು.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರದ ಲಕ್ಷಣದ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾ ಅದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ‘ಯತ್ ಸೂತ್ರಧರ್ಮತಯಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ‘ವಿಶ್ವತೋಮುಖತ್ವ’ ಎಂಬ ಧರ್ಮವು ಸೂತ್ರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಯುಕ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

‘ಶಬ್ದಜಾತಸ್ಯ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯು ಕರ್ತೃರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ

ಭಾವದೀಪ: - ಕಥಮೇಷಾಮಿತಿ || ದ್ವಿತ್ರಶಾಖಾಭಿನ್ನಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: | ಶಬ್ದಸಮುಹೈರಿತಿ || ‘ಶಬ್ದಜಾತಸ್ಯ ಇತಿ ಷಷ್ಠೀ ಕರ್ತೃರಿ ನ ಕರ್ಮಣಿ’ ಇತಿ ಭಾವ: |

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಕಥಮೇಷಾಮ್ ಸರ್ವನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಮ್’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಬೇರೆ ಸೂತ್ರಗಳು ಕೆಲವು ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸರ್ವನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವವು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆ ? ಆವಾಗ ಬೇರೆ ಸೂತ್ರಗಳು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಮೂರು ಶಾಖೆಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುತ್ತದೆಯೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವೈಃ ಶಬ್ದಸಮೂಹೈಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - 'ಶಬ್ದಜಾತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯು ಕರ್ತೃರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ ಹೊರತು ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸಲೋಸುಗ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ತೃತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ನಿರ್ಣಾಯವು ಯಾವುದರ ಮೂಲಕವಾಗಿದೆಯೋ ಎಂದು ಟೀಕೆಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - एतेन पूर्वतन्त्रेण गतार्थतामाशङ्क्य कर्मकाण्डब्रह्मकाण्डभेदेन परिहारं वदन्तो निरस्ताः । अन्याथं तु जैमिनिरित्यादिनोक्तस्यैव कर्मतन्त्रे प्रपञ्चनात् ।

ಬೇರೆ ಸೂತ್ರಗಳು ಕೆಲವು ಶಾಖೆಗಳ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಸರ್ವಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬೇರೆ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ಶಾಖಾನಿರ್ಣಯವೂ ಕೂಡ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೂಪವಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಗತಾರ್ಥತ್ವ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡಭೇದದಿಂದ ಈ ಸಮಗ್ರಶಾಸ್ತ್ರವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆಂಬ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನು ಈಗ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. 'ಅನ್ಯಾರ್ಥಂ ತು ಜೈಮಿನಿಃ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - उपसंहार इति ॥ तेन 'चकार' इत्यनेनापुनरुक्तिरिति भावः । येषु यत् इति यच्छब्दान्वयप्रतीतेराह - सूत्रेष्वित्यादेरिति ॥

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಏವಂ ವಿಧಾನಿ ಇತಿ ಉಪಸಂಹಾರಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಏವಂ ವಿಧಾನಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ಕೃತ್ವಾ’ ಎಂಬುದು ಹಿಂದೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ‘ಚಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಿ’ ‘ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ‘ಏವಂ ವಿಧಾನಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ಕೃತ್ವಾ’ ‘ಇಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿ’ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುನಃಪ್ರತಿಪಾದೋಷ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

‘ಸೂತ್ರೇಷು ಏಷು ಯತ್ ಪ್ರಮಾಣತಶ್ಚ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ಏವಂ ವಿಧಾನಿ’ ಎಂಬ ಪದದ ಜೊತೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಯಾವ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಸಕಲ ವೇದಗಳ ಶಾರ್ವಾರ್ಥವು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೋ ಬೇರೆ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ನಿರ್ಣಯವೂ ಕೂಡ ಯಾವ ಸೂತ್ರಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಆಗುತ್ತವೋ, ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿ ಎಂದು ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅದನ್ನು ಸೂತ್ರೇಷು ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಜ್ಞಾನಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಸಜ್ಜನರ ತವಕ

भावदीपः - जानन्तोपीति ॥ चतुर्थगीतातात्पर्योक्तमाग्रेय वचनम् ।
‘पृच्छन्ति साधवो लोके तेन पृच्छसि पार्थिव’ इति वाक्यशेषः ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಜಾನಂತೋಽಪಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾಯ ಸ್ಥಾಪನಾಯ ವಾ ಪೃಚ್ಛಂತಿ ಸಾಧವಃ’ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಆಗ್ನಿ ಪುರಾಣದ ವಚನವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ‘ಪೃಚ್ಛಂತಿ ಸಾಧವೋ ಲೋಕೇ ತೇನ ಪೃಚ್ಛಸಿ ಪಾರ್ಥಿವ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಶೇಷವನ್ನು ಪೂರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸಜ್ಜನರು ತಮಗೆ ತಿಳಿದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಪುನಃ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಮತ್ತು ತಮಗಿದ್ದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಮ್ಮ ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಋಷಿಮುನಿಗಳು ವೇದವ್ಯಾಸರ ಬಳಿ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆದರು

ಭಾವದೀಪ: - एवमिति ॥ 'एवं ज्ञानं पुनः प्रापुर्देवाश्च ऋषयस्तथा' इति तात्पर्यनिर्णयदशमाध्यायस्थवाक्य इत्यर्थः ।

'ಎವಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪುನಃ ಪ್ರಾಪುಃ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ದೇವಾಶ್ಚ ಋಷಯಸ್ತಥಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಶೇಷವನ್ನು ಪೂರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದು ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಹತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಹಾಗೂ ಋಷಿಗಳು ಪುನಃ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ಧನ್ಯರಾದರು ಎಂದು ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನ, ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ ಸರ್ವಥಾ ಇರುವುದಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - यतः आहुरिति॥

“उपास्यैव तु पश्यन्ति नान्यथा तु कथञ्चन ।

ऋषीन् राज्ञस्तथारभ्य प्रतिभाऽभ्यधिका क्रमात् ।

यावद् ब्रह्मा ब्रह्मणस्तु प्रायो नाप्रतिभासितम् ।

विष्णोः प्रीत्यर्थमेवास्य श्रोतव्यं प्रायशो भवेत् ॥”

इति गीतातात्पर्यत्रयोदशाध्याये आहुराचार्या इत्यर्थः ॥

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಯಥಾ ಅಹುಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯದ ಮಾತನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಉಪಾಸ್ಯೈವ ತು ಪಶ್ಯಂತಿ ನಾನ್ಯಥಾ ತು ಕಥಂಚನ ।

ಋಷೀನ್ ರಾಜ್ಞಸ್ತಥಾರಭ್ಯ ಪ್ರತಿಭಾಽಭ್ಯಧಿಕಾ ಕ್ರಮಾತ್ ।

ಯಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ಪ್ರಾಯೋ ನಾಪ್ರತಿಭಾಸಿತಮ್ ।

ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಮೇವಾಸ್ಯ ಶ್ರೋತವ್ಯಂ ಪ್ರಾಯಶೋ ಭವೇತ್ ॥

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಉಳಿದವರು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳನ್ನು, ಋಷಿಮುನಿಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಭಾಸವಾಗದೇ ಇರುವ ವಿಷಯ ಪ್ರಾಶಯಃ ಯಾವುದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿ ಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ ಅವನಿಂದ ಶ್ರವಣ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪ್ರಮಾಣ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗೀತಾ ತಾತ್ಪರ್ಯದ ತ್ರಯೋದಶಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿವರಣೆ - ಟೀಕೆ - 'ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಮುಖ್ಯಸೂತ್ರತ್ವಮತ ಏವ ಹಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಸೂತ್ರತ್ವಮಪ್ಯಸ್ತಿ'

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಇಲ್ಲಿ 'ಅತಃ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಮುಖ್ಯಸೂತ್ರತ್ವವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ಹೇತುವಿನಿಂದ ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಸೂತ್ರತ್ವವೇ ಇನ್ನೂ ಸಿದ್ಧವಾಗದ ಕಾರಣ ಮುಖ್ಯಸೂತ್ರತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವೇ ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಹೊರಟೇ ಇಲ್ಲ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ 'ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಸ್ಯ ಚಾಪ್ಯತಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅಪಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಸ್ಯಾಪಿ' ಎಂದು ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿದರೆ ಇತರ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೂ ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿರುವ ಚಶಬ್ದವೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಯತಃ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭಾವವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ವಕ್ಷಿಯು ಏಕೆ ಇದೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ವಕ್ಷಿಯಿದ್ದರಷ್ಟೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಧೂಮವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಅಗ್ನಿಮತ್ವಾದೇವ ಧೂಮವತ್ತ್ವಮ್' (ವಕ್ಷಿಯಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಧೂಮವು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ) ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ವಕ್ಷಿಯು ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಇರಲು ಧೂಮವು ಹೇತುವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ್ಯಸೂತ್ರತ್ವ ಇರುವುದರಿಂದಷ್ಟೇ ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಸೂತ್ರತ್ವ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಮುಖ್ಯಸೂತ್ರಕ್ಕೆ

ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಸೂತ್ರತ್ವವು ಹೇತುವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಹೇತುವಿಗೆ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥಕವಾದ 'ಚ' ಶಬ್ದ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. 'ಅಪಿ' ಶಬ್ದವು 'ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಸೂತ್ರತ್ವ' ಎಂಬ ಹೇತುವಿಗೆ ಅಸಿದ್ಧಿದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಪುರಾಣದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಮಾಣವಚನ ಹೀಗಿದೆ -

ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಶಬ್ದಾದ್ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಹರಿರುಚ್ಯತೇ |

ಯಥಾ ಸೂತ್ರೇತಿಶಬ್ದೇನ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಂ ನಿಗದ್ಯತೇ ||

ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ವಾಚ್ಯನಾಗುವಂತೆ ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದ ಸೂತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೇ ವಾಚ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸಾಮಾನ್ಯಮುಖವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - 'ಯದ್ಯತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ.

ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತತ್ವ ಎಂಬ ಹೇತುವಿಗೆ ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಶಂಕೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ವ್ಯಭಿಚಾರಶಂಕೆಯನ್ನು 'ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಶೇಷೇಣ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತವಾದದ್ದು ಮುಖ್ಯಸೂತ್ರವೆನ್ನಲು ವೇದ ಹಾಗೂ ವೃದ್ಧವ್ಯವಹಾರಗಳು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ. ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಶಂಕಿಸಬಾರದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯ' ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಇತಿ ವೇದವಿದಃ ಪ್ರಾಹುಃ' ಎಂದು ವೇದವನ್ನು ಮತ್ತು ವೃದ್ಧ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿಪಕ್ಷಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪರಿತ್ಯಾಗವೆಂಬ ಅನಿಷ್ಟಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಪ್ರಶ್ನೆ - ದೃಷ್ಟಾಂತ ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ವೇದವ್ಯಾಸ ಎಂದು ಉಪಪದಸಹಿತವಾಗಿಯೇ ಎಲ್ಲರೂ ಹೇಳುತ್ತಾರಲ್ಲವೆ?

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಉತ್ತರ - ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಣವಾಚ್ಯತ್ವವೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರರಚಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿರಬಾರದೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಚಾರವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ‘ವ್ಯಾಸೀಯಸೂತ್ರ’ ಎಂದು ‘ಪಾರಾಶರ್ಯವ್ಯಾಸ’ ಎಂದು ಯಾರೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ ‘ಜೈಮಿನೀಯಸೂತ್ರ’ ‘ದ್ರೋಣೀವ್ಯಾಸ’ ಎಂದು ಕರ್ತೃನಾಮಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೇ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

(ಟೀಕಾ) ‘ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮೂಲತ್ವೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತ್ವಾತ್’ ಎಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯನ್ನು, ದೈವೀಮೀಮಾಂಸೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಮಾಕರ್ಷಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿರಾದಿಶಬ್ದಗಳು ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಭಗವದ್ ವಾಚಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಾಂತರಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕರ್ಮಾದಿವಾಚಕಗಳೂ ಆಗಿವೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಸಮಗ್ರಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅವಾಗ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ‘ಇಯದಾಮನನಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ವಿಚಾರಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ವಿವರಣೆಯನ್ನೇ ದೈವೀಮೀಮಾಂಸೆಯು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಇನ್ನು ಜ್ಯೋತಿರುಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ, ವರ್ಣ, ಪದಾದಿಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅದರ ವಿವರಣೆಯನ್ನೇ ವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರಗಳು ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಹೀಗೆ ಸಕಲಸೂತ್ರಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಶಬ್ದಜಾತಸ್ಯ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಷಷ್ಠಿಯು ಕರ್ತ್ರರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ ಹೊರತು ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಲ್ಲ. ಸಕಲಶಬ್ದಜಾತಗಳೇ ಮಾಡುವ ನಿರ್ಣಯ ಎಂದರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಹೊರತು. ಶಬ್ದಜಾತಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ನಿರ್ಣಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಶಂಕಿಸಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡ ಎಂಬ ಭೇದದಿಂದ ಪರಿಹಾರ ನೀಡುವ ಕೆಲವರ ವಾದವು ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು.

ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಸೂತ್ರತ್ವವು ಹೇತುವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಹೇತುವಿಗೆ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥಕವಾದ 'ಚ' ಶಬ್ದ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. 'ಅಪಿ' ಶಬ್ದವು 'ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಸೂತ್ರತ್ವ' ಎಂಬ ಹೇತುವಿಗೆ ಅಸಿದ್ಧಿದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಪುರಾಣದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಮಾಣವಚನ ಹೀಗಿದೆ -

ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತಶಬ್ದಾದ್ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಹರಿರುಚ್ಯತೇ |

ಯಥಾ ಸೂತ್ರೇತಿಶಬ್ದೇನ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಂ ನಿಗದ್ಯತೇ ||

ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ವಾಚ್ಯನಾಗುವಂತೆ ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದ ಸೂತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೇ ವಾಚ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸಾಮಾನ್ಯಮುಖವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - 'ಯದ್ಯತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ.

ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತತ್ವ ಎಂಬ ಹೇತುವಿಗೆ ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಶಂಕೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ವ್ಯಭಿಚಾರಶಂಕೆಯನ್ನು 'ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಶೇಷೇಣ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಿರ್ವಿಶೇಷಿತವಾದದ್ದು ಮುಖ್ಯಸೂತ್ರವೆನ್ನಲು ವೇದ ಹಾಗೂ ವೃದ್ಧವ್ಯವಹಾರಗಳು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ. ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಶಂಕಿಸಬಾರದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ನಿರ್ವಿಶೇಷಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯ' ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಇತಿ ವೇದವಿದಃ ಪ್ರಾಹುಃ' ಎಂದು ವೇದವನ್ನು ಮತ್ತು ವೃದ್ಧ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿಪಕ್ಷಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪರಿತ್ಯಾಗವೆಂಬ ಅನಿಷ್ಟಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಪ್ರಶ್ನೆ - ದೃಷ್ಟಾಂತ ದಾರ್ಷ್ಟಾಂತಿಕಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ವೇದವ್ಯಾಸ ಎಂದು ಉಪಪದಸಹಿತವಾಗಿಯೇ ಎಲ್ಲರೂ ಹೇಳುತ್ತಾರಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಣವಾಚ್ಯತ್ವವೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರರಚಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿರಬಾರದೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಚಾರವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ‘ವ್ಯಾಸೀಯಸೂತ್ರ’ ಎಂದು ‘ಪಾರಾಶರ್ಯವ್ಯಾಸ’ ಎಂದು ಯಾರೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ ‘ಜೈಮಿನೀಯಸೂತ್ರ’ ‘ದ್ರೋಣೀವ್ಯಾಸ’ ಎಂದು ಕರ್ತೃನಾಮಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೇ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

(ಟೀಕಾ) ‘ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮೂಲತ್ವೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತ್ವಾತ್’ ಎಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯನ್ನು, ದೈವೀಮೀಮಾಂಸೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಮಾಕರ್ಷಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿರಾದಿಶಬ್ದಗಳು ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಭಗವದ್ ವಾಚಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಾಂತರಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕರ್ಮಾದಿವಾಚಕಗಳೂ ಆಗಿವೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಸಮಗ್ರಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅವಾಗ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ‘ಇಯದಾಮನನಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ವಿಚಾರಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ವಿವರಣೆಯನ್ನೇ ದೈವೀಮೀಮಾಂಸೆಯು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಇನ್ನು ಜ್ಯೋತಿರುಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ, ವರ್ಣ, ಪದಾದಿಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅದರ ವಿವರಣೆಯನ್ನೇ ವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರಗಳು ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಹೀಗೆ ಸಕಲಸೂತ್ರಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಶಬ್ದಜಾತಸ್ಯ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಷಷ್ಠಿಯು ಕರ್ತ್ರರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ ಹೊರತು ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಲ್ಲ. ಸಕಲಶಬ್ದಜಾತಗಳೇ ಮಾಡುವ ನಿರ್ಣಯ ಎಂದರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಹೊರತು. ಶಬ್ದಜಾತಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ನಿರ್ಣಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಶಂಕಿಸಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡ ಎಂಬ ಭೇದದಿಂದ ಪರಿಹಾರ ನೀಡುವ ಕೆಲವರ ವಾದವು ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು.

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಜ್ಞಾನ ಎಂದೂ ತಿರೋಹಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ

(ಟೀಕೆ - ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿದೇವೇಷು ಜ್ಞಾನಂ ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ-----)

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನವು ತಿರೋಹಿತವೇ ಆಗಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನದ ಸ್ಥಾಪನೆ ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಮೊದಲೇ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ದೃಢಗೊಳಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಜ್ಞಾನವನ್ನಷ್ಟೇ ದೃಢಗೊಳಿಸಿದ. ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಮೊದಲಿಲ್ಲದ ಹೊಸ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ನೀಡಿದ ಎಂದು. ಆದರೆ ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ ಅಪ್ರಾಪ್ತಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮಪ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಜ್ಞಾನಮುತ್ತದ್ಯತೇ' 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಅಪ್ರಾಪ್ತಜ್ಞಾನ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಭಾಷ್ಯ-ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೊಸಹೊಸಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಪಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಏವಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪುನಃ ಪ್ರಾಪ್ತವೇದವಾಶ್ಚ ಋಷಯಸ್ತಥಾ' ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಪುನಃಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ತಿರೋಹಿತವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಲಭಿಸಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ ಸಹ ತಿರೋಹಿತಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - 'ಏವಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪುನಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಇರುವ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷದಾರ್ಥ್ಯ ತಂದುಕೊಟ್ಟರೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಿರೋಹಿತವಾದ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಯಿತೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳಿಗಷ್ಟೇ ತಿರೋಹಿತ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಉಪಾಸ್ಯೈವ ತು ಪಶ್ಯಂತಿ ನಾನ್ಯಥಾ ತು ಕಥಂಚನ |

ಋಷೀನ್ ರಾಜಸ್ವಧಾರಭ್ಯ ಪ್ರತಿಭಾಽಭ್ಯಧಿಕಾಃ ಕ್ರಮಾತ್ |

ಯಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ಪ್ರಾಯೋ ನಾಪ್ರತಿಭಾಸಿತಮ್ ||"

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿವರಣೆ - ಭಾವದೀಪ

ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಇದೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ‘ಪ್ರಾಯಃ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ ಸಹ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಜ್ಞಾನದ ತಿರೋಧಾನವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಭಾಗವತ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ‘ಏವಂ ಪುರಾ ಧಾರಣಯಾತ್ಮಯೋನಿಃ ನಷ್ಟಾಂ ಸ್ಮೃತಿಂ ಪ್ರತ್ಯವರುಹ್ಯ ತುಷ್ಯನ್’ ಎಂದು ನಷ್ಟವಾದ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ‘ಅಪಾಶ್ರಿತಃ ಕಂಜಮು ಲೋಕತಂತ್ರಂ ನಾತ್ಮಾನಮದ್ವಾಫಿಧದಾದಿದೇವಃ’ ಎಂದು ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ ಜ್ಞಾನದ ತಿರೋಧಾನವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಷ್ಟೇ ಜ್ಞಾನದ ತಿರೋಧಾನವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ.

ಉತ್ತರ - ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನದ ತಿರೋಧಾನವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಸೂರ್ಯಕೋಽಭವತ್ ಕ್ಷೋಭಮಾತ್ರಕಂ ನೈವಾಜ್ಞಾನಂ ಯಥಾ ಸೂರ್ಯೇ ತಮೋ ನಾಸ್ತಿ ಕಥಂಚನ’ ಎಂದು ಏಕಾದಶತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕಾಲದ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವಾದ ಚಲನೆಯಿದ್ದರೂ ತಮಸ್ಸು ಬರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಅಲ್ಪವಿಧವಾದ ಕ್ಷೋಭೆಯಿದ್ದರೂ ಅಜ್ಞಾನ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಆ ಕ್ಷೋಭೆಯಾದರೂ ಸಹ ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ. ಅಂದರೆ ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ಕಾಲ ಅಜ್ಞಾನವಿರುವಂತೆ ನಟನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ನಟನೆಯು ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಗಾಗಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲ್ಲ.

“ಅಜ್ಞಾನಂ ಚ ಚತುರ್ವಾರಂ ದ್ವಿವಾರಂ ಭಯಮೇವ ಚ |

ಶೋಕೋಪಿ ತಾವನ್ನಾನ್ಯತ್ರ ಕದಾಚಿತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭವೇತ್ ||”

ಕೆಲವು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಇರುವ ಅಜ್ಞಾನ ಭಯ ಶೋಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಯ ಔನ್ನತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಷಷ್ಠಸ್ಕಂಧದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆ ದುರ್ಗಾರೂಪಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ಅವಳಿಗೂ ಗೌರವ ನೀಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳ ಕಾಲ ತಮ್ಮಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಜಜ್ಜಾಸ್ಥಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ನಟಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಗಾಗಿಯೇ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. 'ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಮೇವಾಸ್ಯ ಶ್ರೋತವ್ಯಂ ಪ್ರಾಯಶೋ ಭವೇತ್' (ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯ).

ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಜ್ಞಾನತೀರೋಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಗೌತಮರ ಶಾಪವಾಗಲೀ ಕಾಲಪ್ರಭಾವವಾಗಲೀ ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವರದಿಂದ ದೃಪ್ತರಾದ ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರ ಆವೇಶದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ತೀರೋಧಾನವಾಗಬಹುದು. ದೈತ್ಯಾವೇಶವು ಹೋದಾಗ ಪುನಃ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಬಹುದು. ಇದನ್ನೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ಕಲಿಪ್ಸಯಂ ಬ್ರಹ್ಮವರಾದಿದಾನೀಂ ನಿಬಾಧತೇಽಸ್ಮಾನ್ ಸಕಲಾ ಪ್ರಜಾಶ್ಚ |

ಅಜ್ಞಾನಮಿಥ್ಯಾಮತಿರೂಪತೋಽಧಿಸೌ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಸಜ್ಜಾ ನವಿರುದ್ಧರೂಪಃ ||”

(೧೦/೩೬)

(ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧರೂಪನಾದ ಕಲಿಯು ಬ್ರಹ್ಮವರದಿಂದ ದೃಪ್ತನಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ನಮ್ಮೆಲ್ಲ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಈಗ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ಪೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

“ಅಸೌ ಗಿರೀಶಾದಿಮನೋನುಶಾಯೀ ಕಲಿರ್ಮಮಾರಾಶು ಸುವಾಙ್ಮಯೈಃ ಶರೈಃ |

ನಿಕ್ಕಂತಶೀರ್ಷೋ ಭಗವನ್ಮುಖೇರಿತೈಃ ಸುರಾಶ್ಚ ಸಜ್ಜಾ ನಸುಧಾರಸಂ ಪಪುಃ”

(೧೦/೬೦)

(ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಲಿಯು ಮನೆಮಾಡಿದ್ದ. ಭಗವಂತನ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ವಾಙ್ಮಯಬಾಣಗಳಿಂದ ಇವನ ತಲೆಯು ಛಿದ್ರವಾಗಿ ಮರಣಹೊಂದಿದ. ಆವಾಗ ದೇವತೆಗಳು ಒಳ್ಳೆಯ ಜ್ಞಾನಾಮೃತರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದರು.) ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಧಾರದಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನದ ತೀರೋಧಾನವು ಕಲ್ಯಾಣವೇಶದಿಂದ ಉಂಟಾಗಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕನುಸಾರಿಯಾಗಿಯೇ ಹಿಂದಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ದ್ವಾಪರಕಾಲದ ಪ್ರಭಾವ ಹಾಗೂ ಗೌತಮರ ಶಾಪದ ಪ್ರಭಾವವು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಸಜ್ಜನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

॥ ॐ ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ॥೧॥

‘ಅಥ’ಶಬ್ದೋ ಮಙ್ಗಲಾರ್ಥೋಽಧಿಕಾರಾನಂತರ್ಯಾರ್ಥಶ್ಚ | ಅತಃಶಬ್ದೋ ಹೇತ್ವರ್ಥಃ |

ಅನುವಾದ - ಅತಃಶಬ್ದದ ಶ್ರವಣದಿಂದ ಮತ್ತು ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಿಂದ ಮಂಗಲವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅಥಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅನಂತರ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಅತಃ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಯಾವುದೇ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಂಗಲವನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಮಂಗಲವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಅಥಶಬ್ದವನ್ನು ಮೊದಲು ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಥಶಬ್ದಃ = ‘ಅಥ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮಂಗಲಾರ್ಥಃ = ಮಂಗಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು, ಹಾಗೂ ಅಧಿಕಾರಾನಂತರ್ಯಾರ್ಥಶ್ಚ = ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದ ಮೇಲೆ ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು. ಅತಃಶಬ್ದಃ = ಅತಃ ಎಂಬ ಪದವು, ಹೇತ್ವರ್ಥಃ = ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂಬರ್ಥ.

ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕಿಲ್ಲ!!

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತತ್ರಾದಿಸೂತ್ರಸ್ಯೇದಂ ಸಙ್ಗತ್ಯಾದಿ | ಅತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಾದಸ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸಙ್ಗತಿಃ |

ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಸಂಗತಿ ಮೊದಲಾದವು ಹೀಗಿವೆ - ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಯಿರುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅನ್ಯಥಾ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾನಾರಂಭಣೀಯತ್ವಪ್ರಸಂಗಾದೇತತ್ ಸಮರ್ಥನೀಯಮ್ |

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಒಂದು ವೇಳೆ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ, ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಲೇ ಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಧ್ಯಾಯಾಪಾದಸಂಕ್ಲಿಪ್ತಿಸ್ತ್ವಾನಂದಮಯಾಧಿಕರಣಮಾರ್ಭೈವ ಗವೇಷಣೀಯಾ । ತತೋರ್ವಾಕ್ತನಾನಾಮಧಿಕರಣಾನಾಮಧ್ಯಾಯಪಾದಪೀಠತ್ವಾತ್ ।

ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ ಪಾದಸಂಗತಿಯನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ತೋರಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಾರಂಭದ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಅಧ್ಯಾಯ ಹಾಗೂ ಪಾದಕ್ಕೆ ಪೀಠದ ರೂಪದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಯಾಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಪಾದಾಂತರ್ಭಾವ-ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣತ್ವಾತ್, ಶ್ರುತಿವಿಚಾರಸ್ಯಾಪ್ಯನಾರಂಭತ್ವಾತ್ ನಾಧಿಕರಣಶ್ರುತಿಸಂಕ್ಲಿಪ್ತೀ ಚ ।

ಇದು ಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿಕರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿವಿಚಾರವು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಪ್ರಾರಂಭವೇ ಆಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಂಗತಿಯನ್ನಾಗಲೀ, ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಂಬಂಧವೆಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಯ ಸಂಗತಿಯಾಗಲೀ, ಇದಕ್ಕೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ತೋರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಪ್ರಾರಿಪ್ಸಿತತಯಾ ಚಿತ್ತಸಂಕ್ಲಿಪ್ತಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರವರ್ತನೀಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ತ್ರಿವಿಧಃ । 'ಕರ್ತವ್ಯಾ ನ ವಾ' ಇತಿ ಸಂದೇಹಃ । ಉಭಯವಿಧವ್ಯಾಪಾರದರ್ಶನಂ ಸಂದೇಹವಿಜಯಮ್ ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯ ಹೀಗಿದೆ - ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಿರುವ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಸಂಗತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡುವ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೇ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ ? ಎಂಬುದು ಸಂದೇಹ. ಎರಡು ಬಗೆಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿ

ಭಾವದೀಪ: - ತತ್ರೇತಿ || 'ಸೂತ್ರೇಷು' ಇತಿ ವಾ, 'ಅತ್ಯುಪಾदेಯತ್ವೇ ಸತಿ' ಇತಿ ವಾಽರ್ಥ: | 'ಇದಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ 'ಪರೋಕ್ತಂ ಹೇಯಮ್' ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ | ತದ್ ವಿವೃತಂ ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಮ್ |

ತತ್ರ = ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು; ೧. ೫೬೪ (೫೬೨) ಸೂತ್ರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ; ೨. ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಅತ್ಯುಪಾದೇಯವು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ. 'ಇದಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪರರು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಸಂಗತ್ಯಾದಿಗಳು ಹೇಯವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದರ ವಿವರಣೆ ಇದೆ.

ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸಂಗತಿಗಳು ಎರಡು

ಭಾವದೀಪ: - ಅಧಿಕರಣಾನಾಂ ಹಿ ಸಜ್ಜತಿಃಸ್ತಾವತ್ ದ್ವೇಧಾ | ಅಂತರ್ಮಾಪರೂಪಾ ಆನಂತರ್ಮಾಪರೂಪಾ ಚೇತಿ | ತತ್ರಾಽಽಥಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರ್ಮಾಪ-ಅಧ್ಯಾಯಾಂತರ್ಮಾಪ-ಪಾದಾಂತರ್ಮಾಪಭೇದೇನ ತ್ರೇಧಾ |

ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿಯು ಒಟ್ಟು ಎರಡು ವಿಧ. ೧. ಅಂತರ್ಭಾವಲಕ್ಷಣ ೨. ಆನಂತರ್ಮಾಪಲಕ್ಷಣ ಎಂದು. ಅಂತರ್ಭಾವಲಕ್ಷಣಸಂಗತಿಯು ಪುನಃ ಮೂರುವಿಧ. ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿ ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ, ಪಾದಸಂಗತಿ ಎಂದು. ಇವುಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿ, ಅಧ್ಯಾಯಾಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿ, ಪಾದಾಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಅಧಿಕರಣ ಎನಿಸಲು ಐದು ಬೇಕು

ಭಾವದೀಪ: - ದ್ವಿತೀಯಾಽಪಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೀ ಆತಿರೇಶಿಕೀ ಔಪೋಧಾತಿಕೀ ಆಪವಾದಿಕೀತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ಅನೇಕವಿಧಾ | ಏವಮನೇಕವಿಧಾಽನಂತರ್ಮಾಪರೂಪಾ ಸಜ್ಜತಿಃ | ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೇನೋತ್ತರಾಧಿಕರಣಸ್ಯೇವ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣವಿಷಯವಾಕ್ಯೇನೋತ್ತರಾಧಿಕರಣ-ವಿಷಯವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ತಿ ಸಾ ಶ್ರುತಿಸಜ್ಜತಿರೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಉಕ್ತಂ ಹಿ ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಮ್ -

ಶಾಸ್ತ್ರೇಽಧ್ಯಾಯೇ ತಥಾ ಪಾದೇ ಶ್ರುತ್ಯಾಽಧಿಕರಣೇನ ಚ |

ಸಜ್ಜತಿಃ ಪಞ್ಚಧಾ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಸರ್ವಾಧಿಕರಣೇಷ್ವಪಿ ||' ಇತ್ಯಾದಿ |

ತಥಾ -

ವಿಷಯೋ ವಿಶಯಃಶ್ಚೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತಥೋತ್ತರಃ ।

ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಪಶ್ಚಿಂತಾಸ್ತನ್ತ್ರೇ(ಪ್ರಾಶ್ಚಿಂ)ಽಧಿಕರಣಂ ವಿದುಃ ॥

ಇತ್ಯುಕ್ತೇರ್ವಿಷಯಾದಿಕಂ ಚ ವಾಚ್ಯಮ್ ।

ಆನಂತರ್ಯಸಂಗತಿಯು ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇ, ಆತಿದೇಶಿಕೇ, ಔಪೋದ್ಭಾತಕೇ, ಆಪವಾದಿಕೇ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನೇಕವಿಧವಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಸಂಗತಿ ಇರುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಕ್ಕಿರುವ ಸಂಗತಿಯು ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದುವರೆಗೆ ನಿರೂಪಿಸಿದ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ --

ಶಾಸ್ತ್ರೇಽಧ್ಯಾಯೇ ತಥಾ ಪಾದೇ ಶ್ರುತ್ಯಾಽಧಿಕರಣೇನ ಚ ।

ಸಂಗತಿಃ ಪಂಚಧಾ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಸರ್ವಾಧಿಕರಣೇಷ್ವಪಿ ॥

‘ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿ, ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ, ಪಾದಸಂಗತಿ, ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿ, ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿ ಈ ಐದು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು’ ಎಂದು.

ಮತ್ತು

ವಿಷಯೋ ವಿಶಯಶ್ಚೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತಥೋತ್ತರಃ ।

ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಪಂಚೈತಾನ್ ತಂತ್ರೇ(ಪ್ರಾಂಚೋ)ಽಧಿಕರಣಂ ವಿದುಃ ॥

‘ಒಂದು ಅಧಿಕರಣ ಎನಿಸಬೇಕಾದರೆ ವಿಷಯ, ಸಂಶಯ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಜನ; ಈ ಐದೂ ಇರಬೇಕು’ ಎಂದು.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಸಂಗತಿಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಅಧಿಕರಣ ಆಗಬೇಕಾದರೆ ಸಮಗ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಹಾಗೂ ಪಾದದಿಂದ ಸಂಗತಿಯಿರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ-ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಜೊತೆಗೂ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಯಾವ ವೇದವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೋ, ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವ ವೇದವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಂಬಂಧವಿರಬೇಕು. ಇವುಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿ, ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ, ಪಾದಸಂಗತಿ ಎಂದು ಹೆಸರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ, ಅಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿ ಎಂಬ ಒಂದೇ ಪದದಿಂದ ಕರೆಯಬಹುದು. ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗಿರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅನಂತರ್ಯಸಂಗತಿ ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು. ಇದು 'ಆಕ್ಷೇಪಿಕೆ', 'ಆತಿದೇಶಿಕೆ', 'ಔಪೋದ್ಭಾತಿಕೆ', 'ಆಪವಾದಿಕೆ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಬಹು ಬಗೆಯನ್ನು ತಾಳಿದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿ

भावदीपः - तत् परैरन्यथा वर्णितमिति तद्व्युदासायेदं सङ्गत्यादीति प्रतिज्ञातं विवृण्वन् सङ्गतिं तावद् व्यनक्ति - अत्रेति ॥ 'आद्याधिकरणे' इत्यर्थः । 'तद्विजिज्ञासस्व' इति श्रुत्युक्ताया जिज्ञासायाः सविषयत्वादिन्यायबलेन कर्तव्यतासमर्थनेन ब्रह्मविचारपरे शास्त्रेऽन्तर्भावरूपा सङ्गतिरित्यर्थः ।

ಪ್ರಕೃತ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿವಿಷಯಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ 'ಪರಮತದವರು ಈ ಸಂಗತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಎಡವಿದ್ದಾರೆ' ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು 'ಇದಂ ಸಂಗತ್ಯಾದಿ' ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಿರ್ದೇಶದಿಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು 'ಅತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅತ್ರ' ಎಂದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ವಿಷಯಾದಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರಪರವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿಯು ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಸಂಗತಿಯು ಒಟ್ಟು ಎರಡುವಿಧ : ೧) ಅಂತರ್ಭಾವ ಲಕ್ಷಣಾ

೨) ಅನಂತರ್ಯಲಕ್ಷಣಾ ಎಂದು.

ಅಧಿಕರಣಗಳ ಅಂತರ್ಭಾವಲಕ್ಷಣಸಂಗತಿಯು ಮೂರುವಿಧ - ೧) ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿ

೨) ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ ೩) ಪಾದಸಂಗತಿ ಎಂದು. ಇವುಗಳನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿ, ಅಧ್ಯಾಯಾಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿ, ಪಾದಾಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಇವುಗಳ ಲಕ್ಷಣ ಹೀಗಿದೆ -

೧) ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರ್ಭಾವವಸಂಗತಿ:ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕನ್ಯಾಯಗ್ರಥನಾತ್ಮಕತ್ವಮ್
(ವ್ಯುತ್ಪಾದಕತ್ವಮ್)

೨) ಅಧ್ಯಾಯಾಂತರ್ಭಾವವಸಂಗತಿ: - ತತ್ವದಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವಮ್

೩) ಪಾದಾಂತರ್ಭಾವವಸಂಗತಿ: - ತತ್ವತ್ಪಾದಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವಮ್ ಎಂದು.

ಅಧಿಕರಣಗಳ ಆನಂತರ್ಯಸಂಗತಿಯು ಆರು ಅಥವಾ ಏಳುವಿಧ.

೧) ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇ- ಪೂರ್ವಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯತೇ ಯತ್ರ ತತ್ರ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇ (ಮತಾ)

ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರಾಧಿಕರಣವು ಹೊರಡಬೇಕು.

೨) ಆತಿದೇಶಿಕೇ - ಯತ್ರ ಪೂರ್ವಮೇವಾತಿದಿಶ್ಯತೇ ಕೃತ್ವಾ ಯತ್ರಾಧಿಕಾಂ
ಶಂಕಾಂ ತತ್ರ ಆತಿದೇಶಿಕೇ

ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅಧಿಕಾಶಂಕೆ ಮಾಡಿ
ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೇ ಆತಿದೇಶ ಮಾಡಿದರೆ ಆತಿದೇಶಿಕೇಸಂಗತಿ.

೩) ಔಪೋದ್ಭೂತಕೇ - ಚಿಂತಾಂ ಪ್ರಕೃತಿಸಿದ್ಧರ್ಥಂ ಉಪೋದ್ಭೂತಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ |

(ಪ್ರಕೃತಿ = ಶಾಸ್ತ್ರ) ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಮೊದಲು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದನ್ನೇ
ಔಪೋದ್ಭೂತಕೇಸಂಗತಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

೪) ಪ್ರಾಸಂಗಿಕೇ - ಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಚಿಂತ್ಯತೇ ಯತ್ರ ತತ್ರ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕೇ ಮತಾ |

ಪ್ರಸಂಗವಶಾತ್ ಸ್ಮರಣೆ ಬಂದದ್ದನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕೇ ಸಂಗತಿ.

೫) ಆಪವಾದಿಕೇ (ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣ) ಪೂರ್ವನ್ಯಾಯಾತ್ಮಯೋ ಯತ್ರ
ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣಾ ತು ಸಾ

ಪೂರ್ವನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ ಅಪವಾದ ಉದಾಹರಣೆ, ಹೇಳಿದರೆ
ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣ ಸಂಗತಿ, ಇದನ್ನು ಆಪವಾದಿಕೇಸಂಗತಿಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

೬) ಬುದ್ಧಿಸ್ಥಾನಾ - ಬುದ್ಧಿಸ್ಥಾ ಚಿಂತ್ಯತೇ ಯತ್ರ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥಾನಾತಿಕ್ರಾ ತು ಸಾ |

ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವದನ್ನೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥಾನಸಂಗತಿಯೆಂದು
ತಿಳಿಯಬೇಕು.

(ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೇ ಪಾದದ ಪರಿಮಳದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವಿಷಯ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.) ಪ್ರಕೃತ ಆರುವಿಧವಾದ ಸಂಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಟಿಪೋದ್ಭಾತಕೀಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿಯು ಇದೆ. ಉಳಿದ ಸಂಗತಿಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶಂಕೆ - ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿ ಇರುವಂತೆ ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ, ಪಾದಸಂಗತಿಯೂ ಇದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿ ಇದೆಯೆಂದು ನೀವು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನೂ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಪಾದಸಂಗತಿಯು ಇದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ 'ಜೀವನಿಗಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮನು ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಲು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರ ಹೊರಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯವೇ ಅನಾರಂಭಣೀಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರಂತೆ ಪಾದಸಂಗತಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಪಾದಸಂಗತಿಯು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರಬೇಕಾದರೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ?

ಸಮಾಧಾನ - ಹೀಗೆ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಇದರಂತೆ ದ್ವಿತೀಯಾದಿ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಗೂ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು. ದ್ವಿತೀಯಾದಿ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಾದ ಸಂಗತಿಯಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೊರತಾದ ಸಂಗತಿಯು ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಇಲ್ಲವೆಂದಷ್ಟೇ ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಸೂತ್ರವೇ ಹೊರಡದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಥಮಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳು, ನಾಲ್ಕುಪಾದಗಳ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳು ಹೊರಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಸಮಗ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಈ ಸೂತ್ರವು ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಗತಿಯಲ್ಲೇ ಅಧ್ಯಾಯದಪಾದಸಂಗತಿಗಳು ಪರ್ಯವಸಾನ ಹೊಂದುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ತಿವಾಚಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗುಣಪೂರ್ತಿಯ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರವೇ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯವೂ ಜಜ್ಞಾಸ್ಥಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಹೊರಡಲಾರದು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಔಪೋದ್ಭಾತಕೀಸಂಗತಿಯನ್ನು ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ?

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಪರಿಹಾರ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ-ವಾಚಕವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯವು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಂಗತಿಯಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ನಿರ್ದೋಷತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅದನ್ನೇ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಔಪೋದ್ಭಾತಕೀಸಂಗತಿಯನ್ನು ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಕ್ಕೂ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಇರುವ ಅಸಾಧಾರಣಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಎರಡನೆಯ ಪರಿಹಾರ - ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪದಗಳಿವೆ. ನಾಲ್ಕು ಪದಗಳ ಮುಖಾಂತರ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಗೂ ಈ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿದೆ. 'ಅಥ' ಮತ್ತು 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಪದಗಳು ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿವೆ. 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ, ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಪ್ರಥಮ ಮತ್ತು ದ್ವಿತೀಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಈ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅಧ್ಯಾಯಚತುಷ್ಪಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗುವ ಮೂಲಕ ಸಮಸ್ತಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯವೆಂದರೆ ಸಮಸ್ತಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದೇ ಆಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿಯನ್ನು ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಭಾವದೀಪ: - उक्तं च सुधायाम् - अत एवाऽस्य न शास्त्रबहिर्भावः - इति । व्यर्थमेतत् समर्थनम् अत्र, इत्यत आह - अन्यथेति ॥ 'न्यायानुसन्धानादि-रूपजिज्ञासाया अकर्तव्यत्वे न्यायग्रथनात्मकसूत्रसन्दर्भ रूपशास्त्रस्यानारम्भणीयत्वं स्यात् । न्यायानुसन्धानार्थत्वात् तस्य । तदारम्भणीयं चावश्यम् । अन्यथा परमपुरुषार्थहेतुश्रुत्यर्थनिर्णयानापत्तेः' इति भावः । चन्द्रिकायां तु - ब्रह्मविचारपरशास्त्रकर्तव्यतोपयोगितया जिज्ञासा कर्तव्यतासाधनात् अस्ति शास्त्रादिना औपोद्धातिकीसङ्गतिः ।

अन्यथा शास्त्रानारम्भापत्तेः' इत्यर्थ उक्तः । एतदिति ॥ 'जिज्ञासाकर्तव्यत्वम्' इत्यर्थः।

ಇದನ್ನೇ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ಅತ ಏವಾಽಸ್ಯ ನ ಶಾಸ್ತ್ರಬಹಿರ್ಭಾವಃ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಏಕೆ ತೋರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅನ್ಯಥಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನ್ಯಾಯಾನುಸಂಧಾನರೂಪವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ನ್ಯಾಯಗ್ರಥನಾತ್ಮಕವಾದ ಸಮಗ್ರಶಾಸ್ತ್ರವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಕಲಸೂತ್ರಗಳು ನ್ಯಾಯಾನುಸಂಧಾನರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವಾದರೂ ಆರಂಭಣೀಯವಾಗಲೇ ಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾದ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥನಿರ್ಣಯವು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು 'ಅನ್ಯಥಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. -- "ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರಪರವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಮೊದಲು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಔಪೋದ್ಭೂತಕೀಸಂಗತಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣವೇ ಹೊರಡದಿದ್ದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವಾಗುತ್ತದೆ" ಎಂದು. 'ಏತತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾಕರ್ತವ್ಯತ್ವವನ್ನು' ಎಂದರ್ಥ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರದ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿಯು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಾನ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಸಮಗ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಅನಾರಂಭ ಮಾಡುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮೋಕ್ಷವೇ ನಿಜವಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥ. ಇದು ದೊರೆಯಲು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಸಾದವು ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗದೇ ಪ್ರಸಾದವು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಭಕ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗಲು ಮಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು. ಮಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಹೊರಡದಿದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಮಾಡಲು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವು ಅವಶ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಮೊದಲನೆ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ.

ಭಾವದೀಪ: - अध्यायेति || 'अध्यायपादयोरन्तर्भावः' इत्यर्थः । पञ्चाधिकरण्याः पदानां हरौ शक्तितात्पर्यावधारणरूपसमन्वया-
प्रतिपादकत्वात् इति भावः । 'सङ्गती' इति वक्तव्ये 'सङ्गतिस्तु'
इत्येकवचनकृत्यं चन्द्रिकायां व्यक्तम् । तर्हि पञ्चाधिकरण्याः पूर्वं निवेशे किं
बीजम्? इत्यत आह - तत इति || पञ्चाधिकरण्याः समन्वयविशेषाप्रतिपा-
दकत्वेनाध्यायान्तर्भावासम्भवेऽपि जिज्ञासाकर्तव्यतायाः प्रथमप्रतिपाद्यत्वात्
तत् प्रतिपादनायाद्यसूत्रे ब्रह्मशब्देन जीवादिव्यावर्तकगुणपूर्तिलक्षणत्वेन
सूचयित्वा,

'अಧ್ಯಾಯಪಾದಸಂಗತಿಸ್ತು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಯಾಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿ, ಪಾದಾಂತರ್ಭಾವ
ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಮೊದಲಿರುವ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಪದಗಳನ್ನು
ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡದ ಕಾರಣ ಅಧ್ಯಾಯಪಾದಸಂಗತಿಗಳು
ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲಿ 'ಅಧ್ಯಾಯಪಾದಸಂಗತಿ' ಎಂದು
ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ 'ಅಧ್ಯಾಯಪಾದಸಂಗತಿಃ' ಎಂದು
ಏಕವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ವಿಶೇಷಕಾರಣವಿದೆಯೆಂದು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ
(ಚಂ - ಸಮನ್ವಯ ಮತ್ತು ಈಕೃತ್ಯಾಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ ಇದೆ, ಪಾದಸಂಗತಿ
ಇಲ್ಲ. ಉಳಿದ ಮೂರು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಾಯಪಾದಸಂಗತಿ ಎರಡೂ ಇಲ್ಲ. ಒಟ್ಟು
ಈ ಸಂಗತಿದ್ವಯಗಳ ಅಭಾವವು ಪಂಚಾಧಿಕರಣಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಅಧ್ಯಾಯಪಾದಸಂಗತಿಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಮುದಾಯೈಕವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.).

ಅಧ್ಯಾಯಪಾದಸಂಗತಿಗಳಿಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಈ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳನ್ನು ಮೊದಲೇ ಏಕೆ
ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬೇಕು? ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲೋ ಕೊನೆಯಲ್ಲೋ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬೇಕಿತ್ತಲ್ಲವೇ?
ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತತಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳನ್ನು

ಆಧ್ಯಾಯಪಾದಪೀಠವಾದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಬೇಕು. ವಸ್ತುತಃ ಸಮನ್ವಯ-
ವಿಶೇಷವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸದಿದ್ದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ
ಜಿಜ್ಞಾಸಾರ್ಥವೃತ್ತವನ್ನು ಮೊದಲು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲೇ ಬೇಕು. ಇದರ ಸಮರ್ಥನೆಗೋಸ್ಕರ
ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮನು
ವಿಷ್ಣುವೇ ಹೊರತು ಅಲ್ಪಗುಣನಾದ ಜೀವನಲ್ಲ. ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು
ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಡಲೇ ಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: -

‘ಜನ್ಮಾद्यಸ್ಯ’ ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವಸಿದ್ಧये ।

ब्रह्मणो लक्षणं प्रोक्तं शास्त्रमूलं यतस्ततः ॥

इत्यनुव्याख्यानोक्तदिशा ‘द्वितीये तस्य गुणपूर्तिवाचितासिद्धये
जीवपरतानिरासाय विश्वकारणतां जिज्ञास्यब्रह्मलक्षणत्वेनोक्त्वा, तृतीये
पूर्तिकारणतयोरतिव्याप्तिनिरासाय तत्र शास्त्रं प्रमाणीकृत्य, चतुर्थे
तयोर्विष्णवेकनिष्ठत्वाय शास्त्रस्यान्यपरतां निषिद्धय, सर्वशास्त्रस्थसर्वशब्द-
प्रवृत्तिनिमित्तसर्वगुणपूर्तिसिद्धये वचनवृत्त्या सर्वशास्त्रतात्पर्यविषयतायां
चोक्तायां संशब्दार्थस्य वाच्यत्वस्य कात्स्न्यस्य च समर्थनार्थं पञ्चमम् इति
पञ्चाधिकरण्या बद्धक्रमत्वात् तदनन्तरमेव समन्वये आकाङ्क्षोदयात्
तदाकाङ्क्षोत्थापकतया समन्वयाध्यायस्य तदादिनामपादस्य चादौ निवेशो
युक्तः’ इत्यर्थः ।

ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವಸಿದ್ಧಯೇ ।

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮೂಲಂ ಯತಸ್ತತಃ ॥

ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಲಕ್ಷಣವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ
ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಾದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜೀವನಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕು.
ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ
ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ನೀಡಲು ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಹಾಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಗಳು ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುನಿಷ್ಠವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಲಕ್ಷಣಾದಿವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಹೇಳದೇ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆವಾಗಷ್ಟೇ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಈಕೃತ್ಯಧಿಕರಣವು ಹೊರಟಿದೆ. ಹೀಗೆ ಆಕಾಂಕ್ಷಾಕ್ರಮದಂತೆ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದ ಪಾದ, ಅಧ್ಯಾಯಗಳು ಹೊರಡಲು ಸಾಧ್ಯ.

ವಿವರಣೆ - ಮೊದಲನೆಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವು ಉಪಪನ್ನವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವನಿಂದ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಜೀವಭೇದದ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವ ಎಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ. ಇದು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯ ಅಧಿಕರಣದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ ಹಾಗೂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಹೊರಟಿದೆ. ಸತ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ ಎಂಬುದು ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೀರಿ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲು ಮುಂದಿನ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. ವಚನವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮುಖ್ಯವಿಷಯ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ಇರಬೇಕು. ಇದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲು ಐದನೆಯ ಈಕೃತ್ಯಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕಾರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳು ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿವೆ. ಸಕಲ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಲು ಯಾವ ಸಮಸ್ಯೆಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ಸಮಗ್ರ ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವನಲ್ಲಿ

ಹೇಗೆ ಸಮನ್ವಯವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆಕಾಂಕ್ಷಾ ಕ್ರಮದಂತೆ ಉತ್ತರ ನೀಡಲು ಸಮಗ್ರ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯವು ಹೊರಟಿದೆ.

ಪ್ರಾರಂಭದ ಈ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಯಾವುದೇ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ ಹಾಗೂ ಪಾದಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ, ಪಾದಸಂಗತಿ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - ನಾಧಿಕರಣೇತಿ || 'पूर्वाधिकरणतद्विषयवाक्याभ्यां सङ्गतिर्न' इत्यर्थः । उत्तराधिकरणस्य पूर्वाधिकरणेन सङ्गते: पूर्वाधिकरणतद्विषय-वाक्यभूतश्रुतिसङ्गत्या अविनाभाव एव नत्वभेद इति सा पृथक् इति सूचनाय द्विवचनप्रयोगः ।

'ನ ಅಧಿಕರಣಶ್ರುತಿಸಂಗತೀ' = ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಂಗತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಉತ್ತರಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಇರುವ ಸಂಗತಿಯು ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣವಿಷಯವಾಕ್ಯದಿಂದಿರುವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿಗಳಿಗೆ ಅವಿನಾಭಾವ ಇದೆ ಹೊರತು ಅಭೇದ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಾರದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಸಂಗತೀ' ಎಂದು ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಯಪಾದಸಂಗತಿಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸೋಣ. ಆದರೆ ಪ್ರಾರಂಭದ ಐದೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಪಾದಸಂಗತಿ ಎರಡೂ ಸಂಗತಿಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸುಧಾಕೃತಿ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಈಶ್ವತ್ಯಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾಪಿಸಿದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಈಶ್ವತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನಾದರೆ ಅವನು ಹೇಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ ಆಗುತ್ತಾನೆ? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನಷ್ಟೇ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಸಮರ್ಥಿಸಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನ ಅಶಬ್ದಂ' 'ಅವಾಚ್ಯನಲ್ಲ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ.

'ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿನಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯು ಪ್ರಕಾರವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಜನ್ಯಪ್ರಮಾವಿಷಯತ್ವವೇ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. 'ತದಭಾವೇ' ಎಂದರೆ 'ಶಬ್ದಗೋಚರತ್ವಾಭಾವೇ' ಎಂದರ್ಥ. ಶಾಸ್ತ್ರಜನ್ಯಪ್ರಮಾವಿಷಯತ್ವವೇ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. 'ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಎಂಬುದು ಹೇತು. ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವಿದೆಯೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ನ್ಯಾಯಸುಧಾದ ಪ್ರಕಾರ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಮತ್ತು ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿಯು ಇದೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕಾರಾಯರ ಈ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳ ವಾಕ್ಯಗಳ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಈ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಸತ್ಯ. ಹಾಗಾದರೆ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೆ ಅರ್ಥವೇನು? ಎಂದರೆ ಸುಧಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶಬ್ದಗಳ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಿಲ್ಲ. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವು ಅವಾಚ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು ಸಮನ್ವಯ ಸಾಧಕವಾದ ವಾಚ್ಯತ್ವನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯದ ಉಪೋದ್ಭಾತ ಸಂಗತಿ ಇರುವುದರಲ್ಲಿ ಏನೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಅಂತರ್ಭಾವ ಸಂಗತಿ ಇಲ್ಲವೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ವಸ್ತುತಃ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ, ಈಕ್ಷತ್ಯ-ಧಿಕರಣಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯದ ಅಂತರ್ಭಾವ ಸಂಗತಿಯೂ ಇದೆ. ಸಮನ್ವಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯದ ಸಮರ್ಥನೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅದರ ಪ್ರಸ್ತಾವವಂತೂ ಇದೆ. ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬಾಧಕ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿದೆ. ಈ ಪ್ರಸ್ತಾವ ಮತ್ತು ಬಾಧಕ ಪರಿಹಾರಗಳು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವುದು ಸಾಧಕ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಎಂಬುದೇನೋ ನಿಜವೆ. ಆದರೆ ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಈ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಾಯ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸಾಧಕ ಹೇತುಗಳೂ ಪ್ರಸ್ತಾವ ಬಾಧಕಪರಿಹಾರಗಳ ಬಲದಿಂದಲೇ ಸಾಫಲ್ಯ ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಎಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೂ ಅಧ್ಯಾಯ ಸಂಗತಿ ಇಲ್ಲವೆನ್ನಬೇಕಾದೀತು.

ಈ ಆಕ್ಷೇಪಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸುಧೆಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಟೀಕೆಗೆ ಬೇರೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಶಕ್ಯವಿದೆ. ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಿಂದಾರಂಭಿಸಿ ಮುಂದೆ ಅಧ್ಯಾಯ ಪಾದ ಸಂಗತಿಗಳೆರಡೂ ಇವೆ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ 'ಎರಡೂ ಇವೆ' ಎನ್ನಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಇಲ್ಲದಿರಬಹುದು, ಎರಡೂ ಇಲ್ಲದಿರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಮನ್ವಯ ಈ ಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಯಸಂಗತಿ ಇದೆ. ಪಾದಸಂಗತಿ ಒಂದು ಮಾತ್ರವಿಲ್ಲ. ಉಳಿದ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಯ ಪಾದಸಂಗತಿಗಳೆರಡೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಧ್ಯಾಯಪಾದಸಂಗತಿಯ ವಿಚಾರವು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ತೊಡಗಿ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ' ಎನ್ನುವಾಗ 'ಸಂಗತಿ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಸಮುದಾಯೈಕವಚನ. 'ಅಧ್ಯಾಯ ಸಂಗತಿಯೂ ಇಲ್ಲ ಪಾದಸಂಗತಿಯೂ ಇಲ್ಲ' ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಅಧಿಕರಣಶ್ರುತಿಸಂಗತಿಗಳಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವಂತೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದಿತ್ತು.

ಈ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳನ್ನು ಮೊದಲೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲು ಏನು ಕಾರಣ?

ಭಾವದೀಪ: - एवं सङ्गतिमुक्त्वा विषयाद्याह प्रारिप्सिततयेत्यादिना ॥
 ब्रह्मजिज्ञासेति ॥ ब्रह्मजिज्ञासा नाम 'ब्रह्मज्ञानाय सर्ववेदादिविषया
 वक्ष्यमाणदिशा श्रवणमनननिदिध्यासनरूपा वा, सुधारीत्या वेदाद्यर्थनिर्णाय
 कन्यायानुसन्धानापरपर्यायमननमात्ररूपा वा चित्तवृत्तिः' इत्यर्थः ।
 'अन्यथा' इत्यादिपूर्ववाक्योक्तजिज्ञासाविषयकचिन्तासाफल्यद्योतनाय 'शास्त्रे
 प्रवर्तनीया' इत्युक्तम् । 'जन्माद्यस्येत्यादौ शास्त्रे' इत्यर्थः । कास्ति शास्त्रम्?
 इत्यत उक्तम् - प्रारिप्सिततया चित्तसङ्गता इति ॥

ಟೀಕಾ = 'ಪ್ರಾರಿಪ್ಸಿತತಯಾ ಚಿತ್ತಸಂಗತಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರವರ್ತನೀಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ವಿಷಯಃ । ಕರ್ತವ್ಯಾ ನ ವೇತಿ ಸಂದೇಹಃ । ಉಭಯವಿಧವ್ಯಾಪಾರದರ್ಶನಂ ಸಂದೇಹಬೀಜಮ್ । ನ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ'

ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಸಕಲವೇದವಿಷಯಕವಾದ ಶ್ರವಣಮನನನಿಧಿಧ್ಯಾಸನ-ರೂಪವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ' ಎಂದರ್ಥ. ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ನ್ಯಾಯಾನುಸಂಧಾನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಎನಿಸಿದ ಮನನ ಎಂಬ ಮನೋವ್ಯಾಪಾರವೇ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆ. (ನ್ಯಾಯಸುಧಾ) 'ಅನ್ಯಥಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ವಿಷಯಕವಾದ ಚಿಂತೆಯ ಸಾಫಲ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರವರ್ತನೀಯಾ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂಪೂರ್ಣಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ" ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವು ಇನ್ನೂ ಪ್ರಾರಂಭವೇ ಆಗಿಲ್ಲವಲ್ಲ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಪ್ರಾರಿಪ್ಸಿತತಯಾ ಚಿತ್ತಸಂಗತಾ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿಷಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಇದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಧಿಕರಣದ ಸಂಶಯ ಹಾಗೂ ಸಂಶಯಬೀಜ

ಭಾವದೀಪ: - एतेन 'शास्त्रमारभ्यं वा नवा' इति प्रधानसन्देहः । तदर्थं 'ब्रह्मजिज्ञासा कर्तव्या नवा, इति सन्देहः' इति सूचितम् ।

यद्यप्ययमत्र सन्देहो न ग्रन्थकर्तुः सर्वज्ञत्वात् तस्य । नापि परस्य शास्त्रस्यैवानुपलब्ध्या जिज्ञासाया अनुपस्थिते: । तथापि 'शास्त्रप्रणयनानन्तरं एतत् सूत्राभाव एतद् दृष्ट्वा पर:संविहिता इति तदीयसन्देहप्रदर्शनमेतत्' इति सुधायामेव व्यक्तम् । वादिविप्रतिपत्तिरेव विचाराङ्गसन्देहबीजम् इत्यत्र हेत्वभावाद्विप्रतिपत्तेरपि साधारणधर्म एवान्तर्भावस्य पद्धत्यादावुक्तत्वात् साधारणधर्ममेव सन्देहबीजमाह - उभयेति ॥

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಆರಂಭ ಮಾಡಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ ಎಂಬ ಪ್ರಧಾನಸಂದೇಹವನ್ನು, ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕರ್ತವ್ಯವೋ ಅಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಸಂದೇಹವನ್ನೂ ಸಹ ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ವಸ್ತುತಃ ಈ ಸಂದೇಹವು ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಗ್ರಂಥಕಾರರಿಗೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬೇರೆಯವರಿಗಂತೂ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಅನುಪಲಬ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಶಯವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಅನಂತರ ಈ ಸೂತ್ರವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸಂದೇಹವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಾದಿವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯು ಸಂದೇಹಬೀಜವಾಗದು. ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ

ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧಾರಣಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣಧರ್ಮವೇ ಸಂದೇಹಬೀಜವಾಗಿದೆಯೆಂದು 'ಉಭಯವಿಧವ್ಯಾಪಾರದರ್ಶನಮ್' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಶಯಕ್ಕಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಭಾವದೀಪ: - 'लोके निर्विषयादिक्रियाया आकाशरोमन्थनादेरकर्तव्यत्वदृष्टिः, सविषयादिक्रियाया अन्नभोजनादेः कर्तव्यत्वदृष्टिः' इत्यर्थः । अत्र तदर्थचिन्ता सूत्रक्रमविशेषचर्चादिकं चन्द्रिकातोऽवसेयम् ॥

ಆಕಾಶರೋಮಂಥನವೆಂಬ ನಿರ್ವಿಷಯಕ್ಕಿಯೆಯು ಅಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಸವಿಷಯಕ್ಕಿಯೆಯಾದ ಅನ್ನಭೋಜನಾದಿಗಳು ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಹೀಗೆ ಉಭಯವಿಧವ್ಯಾಪಾರದರ್ಶನವು ಸಾಧಾರಣಧರ್ಮವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಶಯಕೋಟಿಗಳನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ 'ಅಧ್ಯಾಯಪಾದಪೀಠತ್ವಾತ್' ಈ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಥಮಪಾದಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕೆಗಳಾಗಿವೆ. ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾರಂಭದ ಈ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮತ್ತು ಸಮನ್ವಯದ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಾಗಲೀ ಪ್ರಥಮಪಾದದಲ್ಲಾಗಲೀ ಸೇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾದಲ್ಲಿ ಈ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲೇ ಏಕೆ ಸೇರಬೇಕು? ಗ್ರಂಥದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲೋ ಕೊನೆಯಲ್ಲೋ ಸೇರಿಸಬಹುದಿತ್ತು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣವು ವಿಚಾರಕರ್ತವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲೇ ಅದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇನ್ನು ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಒಂದರ ನಂತರ ಮತ್ತೊಂದು ಹೊರಟಿವೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ನಾವು ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಅಧಿಕರಣಗಳು ಪೀಠಿಕಾರೂಪವಾಗಿ ಹೊರಟ ಮೇಲೆ ಸಮನ್ವಯದ ಬಗ್ಗೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆಕಾಂಕ್ಷಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯದ ಪ್ರಾರಂಭದ ನಾಮಪಾದವೂ ಸಹ ಆಕಾಂಕ್ಷಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ 'ನಾಧಿಕರಣಶ್ರುತಿಸಂಗತೀ' ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿಯೂ ಸಹ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದೇ ಪ್ರಾರಂಭದ ಅಧಿಕರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಯಾವ ಅಧಿಕರಣಗಳೂ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ.

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ನ್ಯಾಯಗೃಹನಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವೋ, ಅಥವಾ ಆರಂಭಣೀಯವೋ? ಎಂಬುದೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಸಂಶಯ. ಈ ಸಂಶಯವು ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ನ್ಯಾಯಾನುಸಂಧಾನರೂಪವಾದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ, ಬೇಡವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು. ಈ ಸಂಶಯವು ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಧಿಗೆ ವಿಷಯ ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳು ಇವೆಯೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು. ಈ ಸಂಶಯವು ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ವಿಷಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಾರೀರಕನಾದ ಜೀವನೋ? ಅಥವಾ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವನೇ ಆದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ನಿಶ್ಚಿತನಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಶಯ ವಿಷಯಗಳು ಕೂಡದ ಕಾರಣ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಉದ್ದೇಶ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದಲ್ಲಿ ಅವಾಗ ಶಾರೀರಕನಾದ ಜೀವನು ನಿಶ್ಚಿತನಾಗಿದ್ದರೂ, ಅಶರೀರಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷಯನಾಗಬಹುದು. ಅವಾಗ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಆರಂಭಣೀಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಉದ್ದೇಶ.

ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ನ ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ । ಅಧಿಕಾರಿವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನ-
ಸಂಬಂಧಗ್ರಾನ್ಯತ್ವಾತ್ ।

ಅನುವಾದ - ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಧಿಕಾರಿ, ವಿಷಯ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಸಂಬಂಧಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವವೀಪ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನ ತಾವತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷಯಃ । ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಾತ್, ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೇನ
ಜೀವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಭಾವಾತ್ । ಜೀವಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾತ್ । ನಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್
ಪ್ರಕಾಶಮಾನೇಽर्थ ಸಂದಿಗ್ಧಃ । ನ ಚಾತ್ಮನಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇ ವಿವದಿತವ್ಯಮ್ । 'ಅಹಮ್'
ಇತ್ಯನುಭವಾತ್ ।

ಅದು ಹೀಗೆ -- ಈ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷಯನಲ್ಲ. ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ
ವಿಷಯವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಜೀವನಿಂದ ಭಿನ್ನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ
ಇರುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಜೀವನಾದರೂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ.
ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನೆಂಬ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿವಾದವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಹಂ' ಎಂಬ
ಅನುಭವವಿರುವುದಿಂದ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನಚಾಯಂ ಮಾನಸೋಽನುಭವಃ । ತಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾಯಮಾನತ್ವೇ-
ನಾನುಭವಾಂತರಾನ್ವೇಷಣೋಽನವಸ್ಥಾನಾತ್ । ಕಸ್ಯಚಿದನುಭವಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇಽಸ್ತ್ವಾತ್ಮನಃ
ತತ್ ।

ಈ ಅನುಭವವನ್ನು ಮನೋಜನ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಆ ಅನುಭವವನ್ನು
ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಭವವನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷ
ಬರುತ್ತದೆ. ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಅನುಭವವನ್ನು
ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವೆಂದು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಆತ್ಮನೇ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನೆನ್ನಬಹುದು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - जिज्ञासायामेवानुभवोऽनुभूयत इति न वाच्यम् ।
अनुभवविरोधात् । न ह्यज्ञायमानज्ञानसद्भावे किञ्चिन्मानम् ।

ಅನುಭವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅನುಭವವು ಜ್ಞಾತವಾಗುತ್ತದೆ.
ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅನುಭವದ ಜ್ಞಾನವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ಹೇಗೆ
ಬರುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಅನುಭವವಿರೋಧವು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ.
ಅನುಭವ ಬಂತೆಂದರೆ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅದರ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಬಂದೇ
ಬರುತ್ತದೆ. ತಿಳಿಯದ ಅನುಭವವು ನೆನಪಿನಲ್ಲೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನಚ 'ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಸಂವಿದಾಶ್ರಯತಯಾಽಽತ್ಮಾಽವಭಾಸತೇ' ಇತಿ
 ಯುಕ್ತಮ್ । ಔತ್ತರೀಕಾನುಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ಧಸೌಘಸಿಕಾನುಭವಾಭಾವಪ್ರಸಂಗಾತ್ । ನ ಹಿ
 'ಸುಷುಪ್ತಾತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಾ ಸಂವಿದಸ್ತಿ' ಇತಿ ಸಂಭವತಿ । ಸಂವಿದಾತ್ಮಕತ್ವಾಚ್ಚಾತ್ಮನೋ ನ
 ಸಂವಿದ ಇವ ಸಂವಿದಾಶ್ರಯತಯಾ ಪ್ರತೀತಿಃ । ಅತಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಾನತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ
 ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಸಂವಿದಗತ್ವಾನ್ವ ವಿಷಯತ್ವಂ ಸಂಭವತಿ ।

ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನು ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು
 ಸ್ವತಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾಗಿಲ್ಲ. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತೋರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು
 ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯ ಅನಂತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಆತ್ಮನೇ
 ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನೆಂದು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೊಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅನುಭವವನ್ನೇ
 ಅಪಲಾಪ ಮಾಡಬೇಕಾದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ
 ಯಾವುದೇ ವಸ್ತುವು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಆತ್ಮನು
 ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವತಃ ತನಗೆ ಹೇಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ
 ಅದರಂತೆ ಆತ್ಮನೂ ಸಹ ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಯಾರಿಗೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.
 ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಆತ್ಮನು
 ಅಸಂದಿಗ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವೇ ಇಲ್ಲ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನಚ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ । ಜ್ಞಾಯಮಾನೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ
 ತದನುಪಲಮ್ಭಾತ್ । ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಮಧಿಕಾರಿ ವಿಧತೇ । ಅತಃ
 ನ ಸಂಭವ್ಯಃ । ಅತಃ 'ನ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಇತಿ 'ನೈತಚ್ಚಾಕ್ಷರಮಾರಮ್ಭಣೀಯಮ್'
 ಇತಿ ।

ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವು ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು
 ತಿಳಿದರೂ ಯಾರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯೂ ಇಲ್ಲ.
 ವಿಷಯ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸಂಬಂಧವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ

ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸಹ ರಚಿಸಬಾರದು. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಸಂಗ್ರಹ್ಯಂತೇ ಗುರೋರ್ಗಿರ:' ಇತಿ स्वप्रतिज्ञामनुरूप्य सौत्रब्रह्मपद-
व्यावर्त्योक्तिपरं जीवव्यतिरिक्तेश्वराभावात्, तस्य च स्वप्रकाशत्वात् न
जिज्ञास्यता इति न्यायविवरणं विवृण्वन् पूर्वपक्षमाह - न कर्तव्येति ॥
अधिकारि इति ॥

'ಸಂಗಮ್ಯಂತೇ ಗುರೋರ್ಗಿರಃ' ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವಚನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ
ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ಪರಿಹಾರವಾಗುವ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು 'ನ ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಜೀವವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾದ
ಈಶ್ವರನೇ ಇಲ್ಲ. ಜೀವನಾದರೂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಲ್ಲ" ಎಂಬುದು ಈ
ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.^(೧)

ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಶೂನ್ಯತ್ವ ಹೇತುವಿನಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವೂ ಸೂಚಿತ

ಭಾವದೀಪ: - यद्यपि न्यायविवरणे 'जीवव्यतिरिक्ता' इत्यदिना
विषयशून्यत्वमेको हेतुरुक्तो भाति, नतु हेतुचतुष्टयमपि । तथापि
विषयशून्यत्वोक्त्यैव तदन्यत्रितयशून्यत्वमपि लभ्यत इति भावेन
विषयशून्यत्वं तावद् वक्ति - न तावद् ब्रह्मविषय इति ॥

(೧) ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಗ್ರಂಥದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವೈಖರಿಯ ಬಗ್ಗೆ
ಭಾವದೀಪಕಾರರು ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಸುಂದರವಾಗಿ ಎತ್ತಿತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ
ಹಾಗೂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಟೀಕೆಗಳನ್ನು ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಟೀಕೆಯ
ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಲು ಅಧಿಕರಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣವನ್ನು
ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಟೀಕೆಯ ಸಹಿತವಾಗಿ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದೊಂದಿಗೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಮಸ್ತುತಃ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾದಲ್ಲಿ 'ಜೀವವೈತಿರಿಕ್ತ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ 'ವಿಷಯಶೂನ್ಯತ್ವ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯಭಾವಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಹೇತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ವಿಷಯಶೂನ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದಲೇ ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯಭಾವಗಳೆಂಬ ಹೇತುಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು 'ನ ತಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮನೇಕೆ ಅಸಂದಿಗ್ಧ ?

ಭಾವದೀಪಃ - 'ब्रह्मरूपो विषयस्तावन्नास्ति । प्रयोजनादि च नास्तीति वक्ष्यामः' इति तावच्छब्दः । श्रुतौ 'ब्रह्म' इति श्रवणात् निष्कृष्योक्तिः । 'असन्दिग्धत्वात्' इत्येतदेव व्यनक्ति - प्रमाणाभावेन इत्यादिना स्वप्रकाशत्वात् इत्यन्तेन ॥

ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವಾದ ವಿಷಯವಾದರೂ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಮುಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆಂದು "ತಾವತ್" ಶಬ್ದವು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷಯನಲ್ಲವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಹೇತುವನ್ನೇ 'ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೇನ' ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ 'ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪಃ - कर्मकाण्डस्य कर्मपरत्वात् वेदान्तानां च जीवचैतन्यपरत्वात् प्रत्यक्षानुमानयोश्चाप्रसक्तेरिति भावः ।

ಕರ್ಮಕಾಂಡವು ಕರ್ಮಪರವಾಗಿದೆ, ವೇದಾಂತಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜೀವಚೈತನ್ಯಪರವಾಗಿವೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಂತೂ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ ಎಂದಂತಾಯಿತು.

ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಜೀವನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ

भावदीपः - 'ब्रह्मणोऽभावात्' इत्येव पूर्तौ 'जीव' इत्याद्युक्तिः वेदान्तानां निर्विषयत्वशङ्काव्युदासाय । उक्तं च सुधायाम् - 'ईश्वरविषया जिज्ञासा भविष्यतीति चेत् तस्यैवाभावात् । न चैवम् ईश्वरादिपदानामानर्थक्येनापदत्वप्रसङ्ग इति वाच्यम् । तेषां कथञ्चित् जीवविषयत्वात्' इत्यादि ।

'ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಭಾವಾತ್' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಸಾಕಿತ್ತು; ಆದರೂ 'ಜೀವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವೇದಾಂತಗಳಿಗೆ ಜೀವನು ವಿಷಯನಾದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಶಂಕೆಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇದನ್ನೇ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ "ಈಶ್ವರವಿಷಯಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಚೇತ್ ತಸ್ಯೈವಾಭಾವಾತ್ । ನ ಚೈವಂ ಈಶ್ವರಾದಿಪದಾನಾಮಾನರ್ಥಕ್ಯೇನ ಅಪದತ್ವಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತೇಷಾಂ ಕಥಂಚಿತ್ ಜೀವವಿಷಯತ್ವಾತ್" (ಈಶ್ವರವಿಷಯಕವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ ? ಎಂದರೆ ಈಶ್ವರನೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಈಶ್ವರಪ್ರತಿಪಾದಕ ಪದಗಳಿಗೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಅಪದತ್ವದೋಷ ಬರುತ್ತದಲ್ಲ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಈಶ್ವರಪ್ರತಿಪಾದಕಶಬ್ದಗಳು ಜೀವವಿಷಯಕಗಳಾಗಿವೆ. ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಜೀವ ಜಡಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಅನಾವಶ್ಯಕ

भावदीपः - तर्हि 'जीव एवास्तु जिज्ञासाविषयः' इत्यत आह - जीवस्य चेति ॥ 'जडं तु न सत्यम्' इति भावः ।

ಈಶ್ವರನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ವಿಷಯನಾಗದಿದ್ದರೆ ಜೀವನು ವಿಷಯನಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಜೀವಸ್ಯ ಚ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜಡಪದಾರ್ಥವು ಸತ್ಯವಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗಲಾರದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಜೀವಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬಹುದೇ ?

ಭಾವದೀಪ: - ಅತ एव जीवस्य स्वप्रकाशत्वेपि देहादिभिन्नताणुत्वमहत्त्व
ज्ञानानन्दात्मकत्वकर्तृत्वादिना सन्दिग्धत्वात् तेन रूपेणास्तु
जिज्ञासाविषयत्वम् । अन्यथा सिद्धान्तेऽपि 'ज्ञोऽत एव' इत्यारभ्य
आपादसमाप्ति द्वितीये जीवविचारो न स्यादिति प्रत्युक्तम् । अभेदवादिनः
पूर्वपक्षिणो मते जीवचैतन्यादन्यस्य सर्वस्यासत्त्वेन विषयत्वायोगात् । न
चेति ॥

ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾಗಿದ್ದರೂ ದೇಹಾದಿಭೇದ, ಅಣುತ್ವ, ಮಹತ್ವ,
ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕತ್ವ, ಕರ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ
ರೂಪದಿಂದ ಜೀವನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ವಿಷಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ
ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 'ಜ್ಞೋಽತ ಏವ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಪಾದ
ಮುಗಿಯುವ ತನಕ ಜೀವವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪಾದೀತು - ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಈಗ
ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ
ಮತ್ತು ಜೀವಚೈತನ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ದೇಹಾದಿಭೇದಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಗಳೆಂದು
ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಗಳ ಸಂಗಮ

भावदीप: - यद्यपि स्वप्रकाशत्वासमर्थनेऽपि मानसानुभवादिना
सिद्धत्वेऽपि प्रकृतसिद्धिरस्ति, 'स्वप्रकाशतया वा स्वप्रकाशज्ञानाश्रयतया
वा मानसप्रत्यक्षवेद्यतया वा सिद्धत्वेन' इति सुधोक्ते: । तथापि
न्यायविवरणोक्तवास्तवप्रमेयसमर्थनमेतत् । 'सङ्गम्यन्ते गुरोर्गिरः' इति
तद्विवरणस्यापि प्रतिज्ञानात् ।

ವಸ್ತುತಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.
ಮಾನಸಾದ್ಯನುಭವಗಳಿಂದಲೂ ಜೀವನು ಸಿದ್ಧನಾಗುವ ಕಾರಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಮಾಡಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ ವಾ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ-
ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯತಯಾ ವಾ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇದ್ಯತಯಾ ವಾ ಸಿದ್ಧತ್ವೇನ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.
ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು
ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು 'ಸಂಗಮ್ಯಂತೇ ಗುರೋರ್ಗಿರಃ' ಎಂಬ
ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಸಾರ್ಥಕ ಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ನ್ಯಾಯಸುಧೆ ಹಾಗೂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಗಳ ಸಂಗಮ

ಭಾವದೀಪ: - ಅಹಮಿತ್ಯನುಭವಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶರೂಪೋ ನ ಚೇತ್ ತತ್ಪ್ರಕಾಶಃ ಕಿಂ
ತಾರ್ಕಿಕರೀತ್ಯಾ ಮಾನಸಾನುಭವೇನ, ಕಿಂವಾ ಪ್ರಾಭಾಕರೀತ್ಯಾ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯತಯಾ।
आधमाशङ्क्याह - नचायमिति ॥ आ(स्वा)त्मन इति ॥ 'लाघवात्
आ(स्वा)त्मन एव तदस्तु' इत्यर्थः ।

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆತ್ಮನು ತಾರ್ಕಿಕರ ಪ್ರಕಾರ ಮಾನಸಾನುಭವದಿಂದ,
ಪ್ರಾಭಾಕರರ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯತ್ವದಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗಬಹುದು. ಮೊದಲನೆಯ
ಪಕ್ಷವನ್ನು 'ನಚಾಯಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಂಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಸ್ತು ಆತ್ಮನಃ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಗೆ
ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ. ಅನುಭವವನ್ನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ 'ಆತ್ಮನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ'
ಎನ್ನುವುದು ಲಾಘವ.

ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಸೂತ್ರದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ
ಜೀವನಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಶಬ್ದದಿಂದ
ನಿವಾರಣೆಯಾಗುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು -

ವೇದದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡ ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೊರಟಿದೆ. ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ
ಆದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳಿದಂತೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ನಿರ್ಧರ್ಮಕ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು
ಹೇಳುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ
ಗುಣಪೂರ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮವಿಲ್ಲ. ಜೀವ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ
ಯಾವುದೂ ಸತ್ಯವಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವೇದ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ. ಸತ್ಯವಲ್ಲದ್ದು ಶಾಸ್ತ್ರವೇದ್ಯವಾದರೆ
ಶಾಸ್ತ್ರ ಅಪ್ರಮಾಣವಾದೀತು. ವೇದಾಂತವೇದ್ಯವಾದ ಶುದ್ಧಚೈತನ್ಯ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಅವೇದ್ಯ ಎನ್ನುವ ವಾದವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೆ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೇದ್ಯವೇ ಆದರೂ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅವೇದ್ಯವೂ ಹೌದನ್ನುವುದನ್ನೂ ಹಿಂದೆ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧವಿರುವಾಗ ವೇದಾಂತವು ಶುದ್ಧಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಅದ್ವೈತಿ ರೀತಿಯಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ..

ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೂ ವಿಚಾರ ಅನಾವಶ್ಯಕ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಶ್ರುತಿ ಏನು ಹೇಳಿದರೂ ಅದು ನಿರರ್ಥಕ, ಮತ್ತು ವಿಚಾರಕ್ಕೇ ಆಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಿದೆ.

ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷವಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - जिज्ञासायामिति ।। जिज्ञासा च न सर्वत्रेति नानवस्था इति भावः । अनुभवेति ।। ज्ञानस्य सुखदुःखादिवत् जिज्ञासाभावेऽप्यनुभवेन तद्विरोधात् । अन्यथा जिज्ञासाया ज्ञानाख्यधर्मिज्ञानसाध्यत्वानुभवादनवस्था स्यात् । अन्यथाऽनुभवविरोधादित्यर्थः ।

‘ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಮ್’ ಎಂದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಬಾರದ ಕಾರಣ ಅನವಸ್ಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಜ್ಞಾನವು ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳಂತೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದು ಅನುಭವವಿದೆ. ಇದರ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದು ‘ಅನುಭವವಿರೋಧಾತ್’ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಧರ್ಮಿಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಅನುಭವವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಜೀವ ಸ್ವಪ್ನಕಾಶ -

ಭಾವದೀಪ: - ननु न ज्ञानमात्रमजिज्ञासितग्राह्यम् । येनानवस्था नापि जिज्ञासितग्राह्यम् । येनानुभवविरोधः । किन्तु किञ्चिज्ज्ञानं कदापि न ज्ञायत एवेति न कोऽपि दोषः? इत्यत आह - नहीति ।। नचेष्टापत्तिः । असत्त्वापातादिति भावः ।

“ಶುದ್ಧಜ್ಞಾನವು ಅಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಅನವಸ್ಥಾ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಭವವಿರೋಧವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ‘ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಜ್ಞಾನವು ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯುವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷಕ್ಕಾಗಲೀ ಅನುಭವವಿರೋಧಕ್ಕಾಗಲೀ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲ” - ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ನಹಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವುದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಾಭಾಕರರ ಪಕ್ಷ ತಪ್ಪು

भावदीपः -- द्वितीयं शङ्कते - नचेति ॥ औत्तरिकेति ॥ सुप्तोत्थितस्य ‘एतावन्तं कालं सुखमहमस्वाप्सम्’ इति औत्तरिकी उत्तरकालीना अनुस्मृतिस्तावदस्ति। सा च पूर्वानुभवजन्येति सुप्तावप्यनुभवः कश्चन सिद्ध्यति । स च स्वप्रकाशात्मरूपपक्ष एवोपपद्यते । न संविदाश्रयतया आत्मप्रकाशे ।

ಪ್ರಾಭಾಕರರ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನು ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ‘ನಚ’ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಶಂಕಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿ ಆತ್ಮನು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯ ಉತ್ತರಕಾಲದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಪರಾಮರ್ಶದಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -- ಸುಷುಪ್ತಿಯಿಂದ ಎದ್ದ ಪುರುಷನಿಗೆ ‘ಏತಾವಂತಂ ಕಾಲಂ ಸುಖಮಹಮಪ್ಸ್ವಾಪ್ಸಮ್’ (ಇಷ್ಟಕಾಲ ಸುಖವಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದೆ) ಎಂದು ಸ್ಮರಣೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ಮರಣೆಯು ಪೂರ್ವಾನುಭವದಿಂದಷ್ಟೇ ಹುಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಅನುಭವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಅನುಭವವಾದರೂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೊರತು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವಾದ ಸಂವಿತ್‌ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಆತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು”.

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಉಪರತವಾಗುತ್ತವೆ

ಭಾವದೀಪ: - ಕುತಃ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನಹೀತಿ ॥ 'ಗೃಹಿತ ಏವ ಪ್ರಾಣೋ ಭವತಿ, ಗೃಹಿತಾ ವಾಕ್ ಗೃಹಿತಂ ಚಕ್ಷುಃ- ಇತ್ಯಾದಿಕಾಂವಶ್ರುತ್ಯಾ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮುಪರಮಾತ್' ಇತಿ ಭಾವಃ । 'ಆತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಾ' ಇತ್ಯುಕ್ತಾ 'ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪತ್ವೇನೈವ ಸೌಪ್ತಿಕಾನುಭವಃ ಸಮಾಧೇಯಃ' ಇತಿ ಸೂಚಯತಿ । 'ಸಂವಿತ್' ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ಸುಖಮಪಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ । 'ಪುಂಸ್ತ್ವಾದಿವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸತೋಽಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೋಗಾತ್' ಇತ್ಯತ್ರ ದ್ವಿತೀಯೇ ।

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣವನ್ನು 'ನಹಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಂವಿತ್ಪದಾರ್ಥಗಳು ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. 'ಗೃಹೀತ ಏವ ಪ್ರಾಣೋ ಭವತಿ' ಎಂಬ ಕಾಣ್ವಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಸಕಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪರತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೌಷುಪ್ತಿಕ ಅನುಭವವು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಂವಿತ್ಪದವು ಕೇವಲ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಸುಖವೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ

ಭಾವದೀಪ: -

'ಬಲಮಾನಂದಮೋಜಶ್ಚ ಸಹೋ ಜ್ಞಾನಮನಾಕುಲಮ್ ।

ಸ್ವರೂಪಾಣ್ಯೇವ ಜೀವಸ್ಯ

ಇತ್ಯಾದಿವಚನಾದಿನಾ ಆನಂದಜ್ಞಾನಾದಿವಸ್ವರೂಪತ್ವಸ್ಯಾತ್ಮನ ಉಪಪಾದಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ।
ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋಪಯೋಗಿತಾದಪಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಸ್ಯಾತ್ರ ಪ್ರಪಂಚನಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

'ಪುಂಸ್ತ್ವಾದಿವತ್ವಸ್ಯ ಸತೋಽಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೋಗಾತ್' ಎಂದು ಎರಡನೆ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮತ್ತು 'ಬಲಮಾನಂದ ಓಜಶ್ಚ ಸಹೋ ಜ್ಞಾನಮನಾಕುಲಮ್' । ಸ್ವರೂಪಾಣ್ಯೇವ ಜೀವಸ್ಯ' ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಆನಂದಸ್ವರೂಪನು ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನು

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಮುಂದೆ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿನ ಅನುಭವ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪ

ಭಾವದೀಪ: - नायं सुप्तावनुभूतस्य परामर्शः । किन्तु तदैवातीतं सुप्तिका-
लमनुमानेनानुभूय (तदा तेन दुः) तद्द्वारेण दुःखानुभावोऽनुमीयत इति
चेन्न । अस्यार्थस्य अतीतानागतौ कालौ इत्यादौ आनुमानिकपादीयानु-
व्याख्यानसुधयोर्निरासात् ।

ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುಭೂತವಾದ ಸುಖದ ಪರಾಮರ್ಶೆಯು ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು. ಹೊರತಾಗಿ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ ಪುರುಷನಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಾದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಅತೀತವಾದ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲವನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಿ, ಅಂತಹ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ದುಃಖಾಭಾವವನ್ನು ಅನುಮಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ ಮೊದಲು ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಅದೇ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲವನ್ನು ಪಕ್ಕವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ದುಃಖಾಭಾವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುಭವವು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅನುಮಾನಿಕವಾದದಲ್ಲಿ 'ಅತೀತಾನಾಗತೌ ಕಾಲೌ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವಾಗ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನ ಸ್ಮರಣೆ ಆಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - अत्रैके 'साक्षिज्ञानमेवातीतविषयकत्वमात्रेणानुस्मृतिरुच्यते।
आजन्ममरणं स्मृत्वा मुक्ता हर्षमवाप्नुयुः' इति छान्दोग्यभाष्योक्तस्मृतौ
मुक्तस्वरूपज्ञाने स्मृतिशब्दप्रयोगात् । नित्ये स्वरूपानुभवरूपे ज्ञाने सत्येव
तज्जन्यसंस्कारजन्यस्मृतिकल्पनायोगाच्च । मनोनुत्पन्नानुभवजनितसंस्कार-
सहकृतस्य मनसः तद्विषयस्मृतिजनकत्वेऽतिप्रसङ्गाच्च ।

ಕೆಲವರು ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನವೇ ಅತೀತವಿಷಯಕವಾಗುವ ಮಾತ್ರದಿಂದ 'ಸ್ಮರಣೆ' ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. 'ಆಜನ್ಮಮರಣಂ ಸ್ಮೃತ್ವಾ ಮುಕ್ತಾ ಹರ್ಷಮವಾಪ್ನುಯುಃ' (ಮುಕ್ತರು ಸಂಸಾರಕಾಲದ ಜನ್ಮದಿಂದಾರಂಭಿಸಿ ಮರಣದ ತನಕ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರು) ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಸ್ಮೃತಿಯು ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಸ್ಮೃತಿ ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ. ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನವಾದರೋ ನಿತ್ಯವಾದ ಸ್ವರೂಪಾನುಭವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಈ ಸ್ವರೂಪಾನುಭವಕ್ಕೆ ನಾಶವೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಇದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರ, ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಸ್ಮರಣೆಯು ಹುಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅನುಭವವು ಹುಟ್ಟಿ ಅದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಹುಟ್ಟಿ ಅನಂತರ ಬರುವುದೇ ಸ್ಮರಣೆ ಎಂದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸಾಕ್ಷಿಯ ಅನುಭವವು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಇದನ್ನು ಸ್ಮರಣೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

‘ದೇವರು ಭಕ್ತರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾನೆ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಏನರ್ಥ ?

ಭಾವದೀಪ: - ಅತ एव -

भक्तानां स्मरणं विष्णोर्नित्यज्ञप्तिस्वरूपतः ।

अनुग्रहोन्मुखत्वं तु नैवान्यत् कचिदिष्यते ॥

ಇತಿ ईशावास्यभाष्यटीकायां ‘स्मरणं ह्यनुभवजन्यसंस्कारसहकृतेन मनसा ज्ञायते । ईश्वरस्य नित्यज्ञानस्वरूपः’ इति तस्य स्मरणासम्भवात् लक्षणाश्रयणमिति भावः इत्युक्तम् - इत्याहुः ।

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ

ಭಕ್ತಾನಾಂ ಸ್ಮರಣಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ನಿತ್ಯಜ್ಞಪ್ತಿಸ್ವರೂಪತಃ ।

ಅನುಗ್ರಹೋನ್ಮುಖತ್ವಂ ತು ನೈವಾನ್ಯತ್ ಕಚಿದಿಷ್ಯತೇ ॥

(ಭಕ್ತರನ್ನು ಭಗವಂತನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾನೆಂದರೆ ಮೊದಲು ಭಕ್ತರನ್ನು ಮರೆತಿದ್ದ; ಈಗ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಭಕ್ತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಅನುಗ್ರಹೋನ್ಮುಖನಾದ ಎಂದರ್ಥ) ಎಂದು ಈಶಾವಾಸ್ಯಭಾಷ್ಯದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ (ಕ್ರತೋ ಸ್ಮರಃ; ಕ್ರತಗ್ಂ ಸ್ಮರ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಭವಜನ್ಯಸಹಕೃತವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸ್ಮರಣೆಯು ಹುಟ್ಟಬೇಕು. ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಇಂತಹ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸ್ಮರಣೆ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನುಗ್ರಹೋನ್ಮುಖತ್ವದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಾವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿರುವ ಸುಖಾನುಭವವು ಸಾಕ್ಷಿರೂಪವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಸ್ಮರಣೆಯೂ ಸಹ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ.

ಸುಷುಪ್ತಿಸುಖದ ಅನುಭವ ಮನೋವೇದ್ಯ

ಭಾವದೀಪ: - अन्ये तु 'सौषुप्तिकस्वरूपज्ञानाहितसंस्कारसहकृतेन स्वरूपेन्द्रियेणानुभूतविषयकतया स्वरूपज्ञानस्य व्यज्यमानत्वादानुस्मृतित्वम्' इत्याहुः । अपरे तु -

चिन्मात्राणीन्द्रियाण्याहुः मुक्तानामन्यदैव तु ।

तान्येव जडयुक्तानि ह्यभिन्नानि स्वरूपतः ॥

इति द्वितीयस्कन्धतात्पर्योक्त्या स्वरूपेन्द्रियाभिव्यक्तसाक्ष्यनुभव-जन्यसंस्कार सहकृतं स्वरूपेन्द्रियमिश्रं बाह्यं मन एवेमां स्मृतिं जनयति' इत्याहुः ।

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು "ಸಂಸ್ಕಾರವು ಸೌಷುಪ್ತಿಕಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಇಂತಹ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಸ್ವರೂಪೇಂದ್ರಿಯವು ಸಹಕೃತವಾಗಿದೆ. ಈ ಸ್ವರೂಪೇಂದ್ರಿಯವು ಅನುಭೂತವಿಷಯಕವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಅನುಸ್ಮೃತಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ" ಎಂದು.

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು

ಚಿನ್ಮಾತ್ರಾಣೀಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯಾಹುಃ ಮುಕ್ತಾನಾಮನೃದೈವ ತು ।

ತಾನ್ಯೇವ ಜಡಯುಕ್ತಾನಿ ಹೃಭಿನ್ನಾನಿ ಸ್ವರೂಪತಃ ॥

ಜಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

(ಮುಕ್ತರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಚಿನ್ನಾತ್ಮರೂಪವಾಗಿವೆ. ಅವೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸಂಸ್ಕಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಡವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ) ಎಂಬ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧತಾರ್ತದ ಮಾತಿನಂತೆ ಬಾಹ್ಯವಾದ ಮನಸ್ಸೇ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಬಾಹ್ಯಮನಸ್ಸಾದರೂ ಸ್ವರೂಪೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಮಿಶ್ರವಾಗಿದೆ. ಸ್ವರೂಪೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಸಹಕಾರವು ಸಹ ಈ ಬಾಹ್ಯಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಸುಖದ ಅನುಭವವು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಬಂದಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಆತ್ಮಸ್ವಪ್ರಕಾಶ 'ನಾನು' ಎಂಬುದು ತಾರ್ಕಿಕರು ಹೇಳುವಂತೆ ಮಾನಸಾನುಭವವೆಂದರೆ ಅದು ಇನ್ನೊಂದು ಮಾನಸಾನುಭವಕ್ಕೆ ವೇದ್ಯ ಅದೂ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಎಂದು ಅನವಸ್ಥೆ. ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಬಂದರೆ ಮಾತ್ರ ಜ್ಞಾನಗೋಚರವಾಗಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ, ಅನವಸ್ಥೆ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನಕೂಡದು. ಜ್ಞಾನಗೋಚರವಾಗದ ಜ್ಞಾನ ಒಂದರ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಏನು ಪ್ರಮಾಣ? ಅದರಿಂದ 'ನಾನು' ಎಂಬುದು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಾನುಭವವೆನ್ನಬೇಕು. ಪ್ರಾಭಾಕರರ ಪ್ರಕಾರ ಜ್ಞಾನ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ. ಆತ್ಮನಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಕಾಣುವಾಗ ತನಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೂ 'ನಾನು' ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವಿದೆ. ಅದು ಮಾನಸಜ್ಞಾನವಲ್ಲ. ಆಗಲೂ ಮಾನಸಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೆ ಅದು ನಿದ್ರೆಯೇ ಅಲ್ಲ. ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎದ್ದಾಗ ನಾನು ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಸುಖವಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ನಮ್ಮ ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ನಾವು ನೆನೆಯುವುದರಿಂದ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾನುಭವವಿದೆ. ಅದು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ. ಆತ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದ ಆತ್ಮನು ಪ್ರಕಾಶನೆಂದಾದರೆ ಸಾಕು. ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ ಆತ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನೆಂದು.

'ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ಶುದ್ಧ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ವೇದಾಂತ ಅನುವಾದಕ'ವೆನ್ನುವುದು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಅವರ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ - ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೊರಡಲಾರದು. ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ಎಂದರೆ ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃಕರ್ಮವಿರೋಧಭಯದಿಂದ ಅವೇದ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ವೇದಾಂತವು ಅಖಂಡ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಪರ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅದ್ವೈತರೀತಿ. ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಾನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವವು ಸಿದ್ಧಾಂತ ರೀತಿಯಿಂದ.

ಅಥವಾ ಆತ್ಮ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಾನುಭವಕ್ಕೆ ವಿಷಯನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ವಿಷಯ'ವೆಂದರೆ ಅನುಭವವನ್ನು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಲು ನಿಮಿತ್ತವೆಂದರ್ಥ. ಆತ್ಮನೂ ಇಂಥ ವಿಷಯನೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಆತ್ಮತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆದ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ತಾನು ಕರ್ಮ ಎನಿಸದಿದ್ದರೂ ತನ್ನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ತಾನು ವಿಷಯನಾಗಲು ಯೋಗ್ಯ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅವನು ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧ. ಅಂಥ ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಐಕ್ಯವನ್ನು ವೇದಾಂತವು ಬೋಧಿಸಿದರೆ ಅದು ಅನುವಾದಕವೆಂದು ಅದ್ವೈತರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಹೇಳಲು ಬರುತ್ತದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - अत्र सुषुप्तावात्मातिरिक्तज्ञानाभावेनौत्तरिकानुस्मृतिर्न स्यात्
इत्यापादनीये औत्तरिकेत्यादि विपरीतापादनं तु संविदात्मकत्वात् इति
वक्ष्यमाणहेतोरसिद्धिनिरासार्थम् ।

ನ ಸಂವಿದಾಶ್ರಯತಯೇತಿ || 'ಯಥಾ ಸಂವಿದಃ' ಇತಿ ದೃಶ್ಯಾಂತೋ ಯೋಜ್ಯಃ । ಉಕ್ತಂ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾರೂಢಂ ದರ್ಶಯನ್ ಅರ್ಥತಃ ತದನುವಾದಪೂರ್ವಮುಕ್ತಮ-
ವಿಷಯತ್ವಮುಪಸಂಹರತಿ - ಅತಃ ಇತಿ || 'ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇ
ಔತ್ತರೀಕಾನುಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿರೂಪಸಾಧಕಮಾನಾಭಾವೇನ ಜೀವಾನ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಭಾವಾच्च'
ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಏತೇನ 'ನ್ಯಾಯವಿವರಣಸ್ಥಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಹೇತುರಸಂದಿಗ್ಧಹೇತುಪಪಾದನದ್ವಾರಾ
ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಾಭಾವೇ ಹೇತುರ್ನ ಸಾಕ್ಷಾತ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ನ ವಿಷಯತ್ವಮಿತಿ ||
'ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಷಯತ್ವಂ ನ ಸಂಭವತಿ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । 'ಸಂದಿಗ್ಧೇ ನ್ಯಾಯಃ
ಪ್ರವರ್ತತೆ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇರ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಶ್ಚ ನ್ಯಾಯಾನುಸಂಧಾನಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್' ಇತಿ ಭಾವಃ ।
ಯತ್ನು 'ಅಹಮಿತಿ ಬುದ್ಧಾವೇಶಂ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಜೀವಚೈತನ್ಯಂ ವೇದಾಂತವಿಷಯೋಽಸ್ತು' ಇತಿ,
ತತ್ನು ಪರಮತನಿರಾಸಪ್ರಸ್ತಾವೇ ಚಂದ್ರಿಕಾಢಾಂ ನಿರಸ್ತಮ್ |

'ಔತ್ತರೀಕಾನುಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ಧಸೌಷುಪ್ತಿಕಾನುಭವಾಭಾವಪ್ರಸಂಗಾತ್' ಎಂಬುದು ಟೀಕಾವಾಕ್ಯ. ಉತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಸೌಷುಪ್ತಿಕಅನುಭವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದು ಅಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದೀತು ಎಂದು ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲಿ 'ಸುಷುಪ್ತಾವಾತ್ಮಾತಿ-
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ರಿಕ್ತಜ್ಞಾನಾಭಾವೇನ ಔತ್ತರಿಕಾನುಸ್ಮೃತಿನ೯ ಸ್ವಾತ್' (ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಉತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೆಯು ಬಾರದಿರಬೇಕಾದೀತು) ಎಂದು ಆಪಾದಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಟೀಕಾ ಮಾತು ಹೇಳಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮನು ಸಂವಿದಾಶ್ರಯನಾಗಿ ಪ್ರತೀತನಾಗಲಾರ' ಎಂದು ಸಂವಿದಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಹೇತುವಿಗೆ ಅಸಿದ್ಧಿದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಇಲ್ಲಿ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಔತ್ತರಿಕಾನುಸ್ಮೃತಿ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಅಸಿದ್ಧಿದೋಷವನ್ನು ಸಂವಿದಾತ್ಮತ್ವಹೇತುವಿಗೆ ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

'ಸಂವಿದಾತ್ಮತ್ವಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸಂವಿದಃ ಇವ' ಎಂಬುದು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿದೆ. ಅನುಮಾನಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಆತ್ಮಾ ನ ಸಂವಿದಾಶ್ರಯಃ ಸಂವಿದಾತ್ಮತ್ವಾತ್, ಯಥಾ ಸಂವಿದಃ' ಎಂದು. ಇದುವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಾ 'ಆತಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯ ಉತ್ತರಕಾಲದ ಪರಾಮರ್ಶವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಇರುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು 'ಆತಃ' ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಹೇತುವು ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೇರವಾದ ಹೇತುವಾಗಿಲ್ಲ, ಹೊರತು ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವ ಎಂಬ ಹೇತುವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಮೂಲಕ (ಪರಂಪರಯಾ) ಹೇತುವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ನ ವಿಷಯತ್ವಂ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ವಿಷಯನಾಗಲಾರ ಎಂದರ್ಥ. ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ನ್ಯಾಯದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ. ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ನ್ಯಾಯಾನುಸಂಧಾನರೂಪವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಂದಿಗ್ಧನಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೂ ಸಹ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು 'ಅಹಂ ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಜೀವಚೈತನ್ಯವು ವಿಷಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ವೇದಾಂತಕ್ಕಷ್ಟೇ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷಚೈತನ್ಯವು ವಿಷಯವಾಗಲಿ' ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮತವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವಾಗ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಯೋಜನ, ಅಧಿಕಾರಿ, ಸಂಬಂಧಗಳೂ ಇಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - ನ चेति ॥ 'प्रयोजनं च' इति चान्वयः । 'सा हि मोक्षाख्यं प्रयोजनं जनयन्ती ज्ञानद्वारेणैव' इति वाच्यम् । 'अहमिति जीवरूप-ब्रह्मज्ञाने सत्यपि फलानुभवानुपलम्भात् मोक्षाख्यं मुख्यप्रयोजनं ज्ञानरूपमवान्तरप्रयोजनं च नास्ति । जीवरूपब्रह्मज्ञानस्य सिद्धत्वात्' इति भावः ॥ विषयेति ॥ 'फलोद्देशेन विषयं जिज्ञासमानस्यैवाधिकारित्वात्' इति भावः । अत एवेति ॥ 'त्रितयाभावादेव' इत्यर्थः । अत इति ॥ विषयाद्यभावात् इत्यर्थः । 'तद् विजिज्ञासस्व' इत्यादिविधयस्तु अप्रमाणम् इति भावः ।

'न ಚ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಜೀವನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನು 'ಅಹಂ' ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದರೂ ಮೋಕ್ಷವು ಲಭಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಅವಾಂತರ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು 'ವಿಷಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಫಲದ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಷ್ಟೇ ವಿಷಯಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹವರೇ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ವಿಷಯವೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಧಿಕಾರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಅತ ಏವ' ಎಂದರೆ ವಿಷಯ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೇ ಎಂದರ್ಥ. 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಷಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಎಂದರ್ಥ. 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಧಿಗಳಾದರೋ ಅಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - 'ವಿಷಯ ಪ್ರಯೋಜನ ಅಧಿಕಾರಿ ಸಂಬಂಧಗಳೆಂಬ ಅನುಬಂಧಭಿತುಷ್ಠಯ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವು ಅನಾರಂಭನೀಯವಾಗಿದೆ'.
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ವಿಷಯಾಭಾವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಅನಾರಂಭಣೀಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವ ಎಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಇಲ್ಲಿಯತನಕ ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು. ಪ್ರಕೃತ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅನಾರಂಭಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸುಲಭವಾದ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದಲೇ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗುವಾಗ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಜನವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಸಿಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ 'ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷ ಸಿಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥತ್ವಾಗ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಹೇಳದಿರುವ ಮೋಕ್ಷಫಲಕತ್ವವನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದರಿಂದ ಅಶ್ರುತಕಲ್ಪನಾದೋಷವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ದೊರಕುತ್ತದೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಶಾರೀರಿಕನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು 'ಅಹಂ' ಎಂದು ನಿರಂತರವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಫಲವಾಗಲಾರದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿರುವ 'ನಚ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಯಾವ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷಯವೇ ಇಲ್ಲವೋ, ಮತ್ತು ಯಾವ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಯೋಜನವೂ ದೊರೆಯಲಾರದೋ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಯಾರೂ ಸಹ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ವಿಷಯ ಪ್ರಯೋಜನಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅಧಿಕಾರಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ಅಧಿಕಾರಿಯು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವಾಗಿದೆ.

ಆದರಂತೆ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ. ವಿಷಯ ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳೆಂಬ ಸಂಬಂಧಿಗಳು ಇದ್ದರಷ್ಟೇ ಸಂಬಂಧವು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಂಬಂಧಿಗಳೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಇದುವರೆಗೂ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ. ಸಂಬಂಧವು ಇರದ ಕಾರಣ ಈ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವಾಗಿದೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ

भावदीपः - पूर्वपक्षफलमाह - नैतदिति ॥ अत्राय इतिशब्दो हेतौ
अन्त्यः समाप्तौ । अयं च सौत्रब्रह्मपदव्याख्यानपूर्वपक्षो न्यायविवरणोक्तः

ಪ್ರಪञ್ಚಿತಃ । ನತು ಸೌತ್ರಾಥಾತಃ ಪದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾವಪಿ ತೌ ತು ಯಥಾಕ್ರಮಂ
ಅಥಶಬ್ದೋಽಧಿಕಾರಾನಂತರ್ಯಾರ್ಥೋಽತಃ ಶಬ್ದೋ ಹೇತ್ವರ್ಥಃ ಇತಿ ಸಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಾವರ್ತ್ಯೋಕ್ತಿಪ್ರಸ್ತಾವೇ
'ಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಪರಮೇ ವಿಷ್ಣೌ' 'ಕರ್ಮಣಾ ತ್ವಧಮಃ ಪ್ರೋಕ್ತಃ' ಇತಿ
ವಿಸ್ತರವ್ಯಾವರ್ತ್ಯೋಕ್ತಿಪ್ರಸ್ತಾವೇ ಚ ವಕ್ಷ್ಯೇತೇ ।

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು 'ನೈತತ್' ಎಂಬ
ವಾಕ್ಯವು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಮೊದಲನೆಯ ಇತಿಶಬ್ದವು ಹೇತ್ವರ್ಥದಲ್ಲಿ
ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಇತಿಶಬ್ದವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಸಮಾಪ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ
ನಿರೂಪಿಸಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದದ್ದು
ಹೊರತು 'ಅಥ' ಮತ್ತು 'ಅತಃ' ಪದಗಳಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದದ್ದಲ್ಲ. 'ಅಥ' ಮತ್ತು
'ಅತಃ' ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮುಂದೆ 'ಅಥಶಬ್ದೋಽಧಿ-
ಕಾರಾನಂತರ್ಯಾರ್ಥಃ । ಅತಃಶಬ್ದೋ ಹೇತ್ವರ್ಥಃ' ಎಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.
'ಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಪರಮೇ ವಿಷ್ಣೌ' 'ಕರ್ಮಣಾ ತ್ವಧಮಃ ಪ್ರೋಕ್ತಃ' ಎಂದು ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವನ್ನು
ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವಾಗ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯ

ಭಾವದೀಪಃ - 'ಉಕ್ತಪ್ರಯೋಜನಾಧಿಕಾರಿಸಮ್ಬಂಧಾಭಾವಾಶ್ಚ ವಿಷಯಾಭಾವೇನೈವ
ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ' ಇತಿ ಜೀವಾನ್ಯವಿಷಯಸಮರ್ಥನಪರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನೈವ ನಿರಸಿಷ್ಯಂತೇ । ಅತ
ಎವ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಗ್ರಂಥಕಾರಃ ಸಿದ್ಧಾಂತೋಕ್ತವಸರೇ 'ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇಪಿ ತದ್ವಿಚ
ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಂದಿಧತ್ವಾತ್ ವಿಷಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ ಮೋಕ್ಷಾಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನಸದ್ಭಾವಾತ್ ತತ
ಎವಾಧಿಕಾರ್ಯಾದಿಸಮ್ಭವಾತ್' ಇತಿ ।

ವಿಷಯಾಭಾವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವ ಅಧಿಕಾರಾಭಾವ,
ಸಂಬಂಧಾಭಾವಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷಯಾಭಾವದಿಂದಲೇ
ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯಭಾವಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಮುಂದೆ
ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವಾಗ 'ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾಗಿದ್ದರೂ ಜೀವಭಿನ್ನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು
ಜ್ಞಾನಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಸಂದಿಗ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನ, ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಿ, ಸಂಬಂಧಗಳೂ ಸಹ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - उक्तं चन्द्रिकायाम् - 'अहमिति ब्रह्मणि ज्ञायमानेपि मोक्षा नुपलम्भाभिष्प्रयोजनत्वमिति शङ्का तु विषयसूचकेन ब्रह्मपदेनैव निरस्ता' इति । अतः 'ब्रह्मपदव्यावर्त्य एवायं पूर्वपक्षो नत्वधातःशब्दव्यावर्त्योऽपि' इति ज्ञेयम् ॥

ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲೂ ಇದನ್ನೇ 'ಅಹಮಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಜ್ಞಾಯಮಾನೇಽಪಿ ಮೋಕ್ಷಾನುಪಲಂಭಾತ್ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಮಿತಿ ಶಂಕಾ ತು ವಿಷಯಸೂಚಕೇನ ಬ್ರಹ್ಮಪದೇನೈವ ನಿರಸ್ತಾ' (ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಹಂ ಎಂದು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದರೂ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯು ವಿಷಯಸೂಚಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದಲೇ ನಿರಸ್ತವಾಗಿದೆ) ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಮಾಡಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಬ್ರಹ್ಮಪದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದದ್ದೇ ಹೊರತು 'ಅಥ', 'ಅತಃ' ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದದ್ದಲ್ಲ.

ವಿಷಯಾದಿಗಳ ನಿರೂಪಣಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ವಿವರಣೆ - ಪ್ರಶ್ನೆ - ಇಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಹೇತುವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಮುಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಖಂಡನೆ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಹೇತುವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಹೇತುವನ್ನೇ ಮೊದಲು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಥ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದೇವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಖಂಡನೆ ಮಾಡುವಾಗಲೂ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನೇ ಮೊದಲು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, 'ಅತಃ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸೂಚಿತವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ಸೂಚಿಸಬೇಕಿತ್ತು?

ಉತ್ತರ - ಸೂತ್ರಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಖಂಡನೆ ಮಾಡುವಾಗ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಯ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

(ಟೀಕೆ - 'ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೇನ ಜೀವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಭಾವಾತ್')

ಸಂದೇಹವಿದ್ದರಷ್ಟೇ ವಿಚಾರ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನೋ? ಅಲ್ಲವೋ? ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನೆನ್ನಲು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಭೇದ ಹೇಳಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಕರ್ಮಕಾಂಡವು ಕರ್ಮಪರವಾಗಿದೆ. ವೇದಾಂತವು ಜೀವನನ್ನೇ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಜೀವಭಿನ್ನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಜೀವನನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

(ಟೀಕೆ - 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಮೇವಾನುಭವೋಧಿನುಭೂಯತೇ ಇತಿ ನ ವಾಚ್ಯಮ್ ಅನುಭವವಿರೋಧಾತ್ | ನಹ್ಯಜ್ಞಾಯಮಾನಜ್ಞಾನಸದ್ಭಾವೇ ಕಿಂಚಿನ್ನಾನಮ್')

'ಅನುಭವಂ ಜ್ಞಾಸ್ಯಾಮಿ' ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಯಾವಾಗ ಬರುತ್ತದೋ ಅವಾಗ ಮಾತ್ರ ಮನೋಜನ್ಯಜ್ಞಾನವು ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಯಾವಾಗಲೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂದೇಹ ಇರುವಾಗಷ್ಟೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂದೇಹವಾದರೂ ಕೋಟಿಸ್ಮರಣಾದಿಗಳು ಇದ್ದಾಗಷ್ಟೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೋಟಿಸ್ಮರಣಾದಿಗಳು ಯಾವಾಗ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವಾಗ ಸಂದೇಹ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂದೇಹ ಯಾವಾಗ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅವಾಗ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಬಾರದ ಕಾರಣ ಅನುಭವಾಂತರದ ಅನ್ವೇಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದು ತಪ್ಪು - 'ಸುಖಂ ಜ್ಞಾಸ್ಯಾಮಿ' ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ನಮಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸುಖದ ಅನುಭವ ನಮಗೆ ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ಘಟದ ಅನುಭವ ಬಂದ ಮೇಲೆ

'ಅನುಭವಂ ಜ್ಞಾಸ್ಯಾಮಿ' ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ 'ಘಟಜ್ಞಾನವಾನಹಮ್' ಎಂಬ ಅನುಭವ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನೀವು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಅನುಭವವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ, 'ಜ್ಞಾನವು ಅಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ' ಎಂಬ ಅನುಭವದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ತಾರ್ಕಿಕರ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಭಾಕರರ ನಿರಾಕರಣೆ

ವಿವರಣೆ - ವೇದ್ಯವೇ ಆಗದ ಒಂದು ಮಾನಸಾನುಭವವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾ ಇದೆಯೆಂದರೆ 'ನಹಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಖಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಜ್ಞೇಯವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಆ ವಸ್ತು ಸತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಜ್ಞೇಯವೇ ಆಗಲಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಸತ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

(ಟೀಕೆ - ಔತ್ತರಿಕಾನುಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ಧ --)

'ನಾನು ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಸುಖವಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದೆ' ಎಂಬ ಅನುಭವವು ಆತ್ಮವಿಷಯಕವಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನೀವು ಸ್ಮೃತಿಯೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ? ಮನೋಜನ್ಯಜ್ಞಾನವೇ ಸ್ಮೃತಿಯೆನಿಸುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಹೌದು. ಆದರೂ ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆತೀತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಅನುಭೂತವಿಷಯಕತ್ವದ ಸಾಮ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿದೆ. "ಆಜನ್ಮಮರಣಂ ಸ್ಮೃತ್ವಾ ಮುಕ್ತಾ ಹರ್ಷಮವಾಪ್ನುಯುಃ (ಹುಟ್ಟಿದಾಗಿನಿಂದ ಮರಣದ ತನಕ ಎಲ್ಲಾ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಕ್ತರು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರು)" ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮುಕ್ತರ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಸ್ಮೃತಿ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಸ್ಮರಣೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

(ಟೀಕೆ - ನಹಿ ಸುಷುಪ್ತೌ ಆತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಾ ಸಂವಿದಸ್ತೀತಿ ಸಂಭವತಿ) ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಗೃಹೀತ ಏವ ಪ್ರಾಣೋ ಭವತಿ, ಗೃಹೀತಾ ವಾಕ್ ಗೃಹೀತಂ ಚಕ್ಷುಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ

ಉಪರತವಾಗಿರುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನು ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು.

(ಟೀಕೆ - ‘ಸಂವಿದಾತ್ಮಕತ್ವಾನ್ವಾತ್ಮನೋ’)

ಪ್ರಾಭಾಕರನಿಗೆ ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಆತ್ಮಾ ನ ಸಂವಿದಾಶ್ರಯತಯಾ ಭಾಸತೇ ಸಂವಿದ್ರೂಪತ್ವಾತ್ ಸಂವಿದ್ವತ್’ ಜ್ಞಾನವು ಹೇಗೆ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಆತ್ಮನೂ ಜ್ಞಾನರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಲಾರ ಎಂದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಆತ್ಮನು ವಿಷಯನಾಗಲಾರ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಲು ಆತ್ಮನು ಸಿದ್ಧನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆತ್ಮನು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವ ಹೇಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ಮಾನಸಾನುಭವವೇದ್ಯತ್ವ ಮತ್ತು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಸಂವಿದಾಶ್ರಯತಯಾ ಭಾನ ಇವೆರಡೂ ಕಾರಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಆ ಎರಡು ಮತಗಳನ್ನೇಕೆ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಬೇಕು? ಈ ಮತಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸದಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ :- ಹೌದು. ಆದರೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಈ ಎರಡು ಮತಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ‘ಜೀವವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇಶ್ವರಾಭಾವಾತ್ ತಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್’ ಜೀವನನ್ನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಆತ್ಮನು ಮಾನಸಾನುಭವದಿಂದ ವೇದ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಸಂವಿದಾಶ್ರಯತಯಾ ತೋರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸೂಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ.

‘ಅಥ’ ‘ಅತಃ’ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಾಥಮ್ಯವಿಚಾರ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

उक्तं च गारुडे—

अथातःशब्दपूर्वाणि सूत्राणि निखिलान्यपि ।

प्रारभन्ते नियत्यैव तत् किमत्र नियामकम् ॥

ಜಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

‘ಅನುಭವಂ ಜ್ಞಾನ್ಯಾಮಿ’ ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ‘ಘಟಜ್ಞಾನವಾನಹಮ್’ ಎಂಬ ಅನುಭವ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನೀವು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಅನುಭವವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ, ‘ಜ್ಞಾನವು ಅಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ’ ಎಂಬ ಅನುಭವದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ತಾರ್ಕಿಕರ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಭಾಕರರ ನಿರಾಕರಣೆ

ವಿವರಣೆ - ವೇದ್ಯವೇ ಆಗದ ಒಂದು ಮಾನಸಾನುಭವವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾ ಇದೆಯೆಂದರೆ ‘ನಹಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಖಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಜ್ಞೇಯವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಆ ವಸ್ತು ಸತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಜ್ಞೇಯವೇ ಆಗಲಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಸತ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

(ಟೀಕೆ - ಔತ್ತರಿಕಾನುಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ಧ --)

‘ನಾನು ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಸುಖವಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದೆ’ ಎಂಬ ಅನುಭವವು ಆತ್ಮವಿಷಯಕವಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನೀವು ಸ್ಮೃತಿಯೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ? ಮನೋಜನ್ಯಜ್ಞಾನವೇ ಸ್ಮೃತಿಯೆನಿಸುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಹೌದು. ಆದರೂ ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅತೀತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಅನುಭೂತವಿಷಯಕತ್ವದ ಸಾಮ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿದೆ. “ಆಜನ್ಮಮರಣಂ ಸ್ಮೃತ್ವಾ ಮುಕ್ತಾ ಹರ್ಷಮವಾಪ್ನುಯುಃ (ಹುಟ್ಟಿದಾಗಿನಿಂದ ಮರಣದ ತನಕ ಎಲ್ಲಾ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಕ್ತರು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರು) ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮುಕ್ತರ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಸ್ಮೃತಿ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಸ್ಮರಣೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

(ಟೀಕೆ - ನಹಿ ಸುಷುಪ್ತೌ ಆತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಾ ಸಂವಿದಸ್ತೀತಿ ಸಂಭವತಿ) ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ‘ಗೃಹೀತ ಏವ ಪ್ರಾಣೋ ಭವತಿ, ಗೃಹೀತಾ ವಾಕ್ ಗೃಹೀತಂ ಚಕ್ಷುಃ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ

ಉಪರತವಾಗಿರುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನು ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು.

(ಟೀಕೆ - ‘ಸಂವಿದಾತ್ಮಕತ್ವಾನ್ವಾತ್ಮನೋ’)

ಪ್ರಾಭಾಕರನಿಗೆ ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಆತ್ಮಾ ನ ಸಂವಿದಾಶ್ರಯತಯಾ ಭಾಸತೇ ಸಂವಿದ್ರೂಪತ್ವಾತ್ ಸಂವಿದ್ವತ್’ ಜ್ಞಾನವು ಹೇಗೆ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಆತ್ಮನೂ ಜ್ಞಾನರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಲಾರ ಎಂದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಆತ್ಮನು ವಿಷಯನಾಗಲಾರ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಲು ಆತ್ಮನು ಸಿದ್ಧನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆತ್ಮನು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವ ಹೇಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ಮಾನಸಾನುಭವವೇದ್ಯತ್ವ ಮತ್ತು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಸಂವಿದಾಶ್ರಯತಯಾ ಭಾನ ಇವೆರಡೂ ಕಾರಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಆ ಎರಡು ಮತಗಳನ್ನೇಕೆ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಬೇಕು? ಈ ಮತಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸದಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ :- ಹೌದು. ಆದರೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಈ ಎರಡು ಮತಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ‘ಜೀವವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇಶ್ವರಾಭಾವಾತ್ ತಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್’ ಜೀವನನ್ನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಆತ್ಮನು ಮಾನಸಾನುಭವದಿಂದ ವೇದ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಸಂವಿದಾಶ್ರಯತಯಾ ತೋರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸೂಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ.

‘ಅಥ’ ‘ಅತಃ’ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಾಥಮ್ಯವಿಚಾರ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

उक्तं च गारुडे—

अथातःशब्दपूर्वाणि सूत्राणि निखिलान्यपि ।

प्रारभन्ते नियत्यैव तत् किमत्र नियामकम् ॥

ಜಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಕಶ್ಚಾರ್ಥಶ್ಚ ತಯೋರ್ವಿಧ್ವನ್ ಕಥಮುತ್ತಮತಾ ತಯೋಃ ।

ಏತದಾಖ್ಯಾಹಿ ಮೇ ಬ್ರಹ್ಮಾನ್ ಯಥಾ ಜ್ಞಾಸ್ಯಾಮಿ ತತ್ವತಃ ॥

ಏವಮುಕ್ತೋ ನಾರದೇನ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಪ್ರೋವಾಚ ಸತ್ತಮಃ ।

ಆನಂತರ್ಯೇಽಧಿಕಾರಸ್ಯ ಮಙ್ಗಲಾರ್ಥೇ ತಥೈವ ಚ ॥

ಅಥಶಬ್ದಸ್ತ್ವತಃಶಬ್ದೋ ಹೇತ್ವರ್ಥೇ ಸಮುದೀರಿತಃ ।

ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಣೋ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಸಾದಾದಿತಿ ವಾ ಭವೇತ್ ।

ಸ ಹಿ ಸರ್ವಮನುವೃತ್ತಿಪ್ರೇರಕಃ ಸಮುದಾಹತಃ ॥

ಅನುವಾದ - ಗರುಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ -

“ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಿಯಮೇನ ‘ಅಥ’ ಮತ್ತು ‘ಅತಃ’ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಏನು ಕಾರಣ? ಇವುಗಳ ಅರ್ಥವೇನು? ಇವುಗಳ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವೇನು? ಈ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ನನಗೆ ತಿಳಿಸಿ. ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿರಿ” ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ನಾರದರು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಅಂತಹ ನಾರದರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ’ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಮಂಗಳಸೂಚಕವೂ ಆಗಿದೆ. ಅತಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಕಾರಣ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಥವಾ ‘ಅಕಾರ-ವಾಚ್ಯನಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ’ ಎಂದರ್ಥ. ಅಂತಹ ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಚೇತನರ ಮನೋವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅನುಗ್ರಹವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಶ್ರವಣಮನನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯ. ಹೀಗೆ ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಅಥ ಮತ್ತು ಅತಃಶಬ್ದಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತಿವೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಗಾರುಡೇ = ಗರುಡಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ, ಉಕ್ತಂ ಚ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಇದುವರೆಗೂ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದ ಅಥಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ನಾವಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ ಗಾರುಡದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಚಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ).

ಹೇ ವಿಧ್ವನ್ = ಎಲೈ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ!, ನಿಖಿಲಾನಿ = ವೇದವ್ಯಾಸ, ಜೈಮಿನಿ, ಗೌತಮ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಸೂತ್ರಾಣಿ = ಸೂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು, ಅಥಾತಃಶಬ್ದಪೂರ್ವಾಣಿ = ‘ಅಥ’ ಮತ್ತು ‘ಅತಃ’ ಶಬ್ದಗಳೇ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಾಗಿ, ನಿಯತ್ಯೈವ = ನಿಯಮೇನ (ಬೇರೆ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ),

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಪ್ರಾರಂಭಂತೇ = ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅತ್ರ = ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಕಿಂ ನಿಯಾಮಕಂ = ಏನು ಆಧಾರ?, ತಯೋಃ = ಅಥ ಮತ್ತು ಆತಃಶಬ್ದಗಳಿಗೆ, ಕಶ್ಚ- (ಕಸ್ತು) = ಯಾವ (ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಸಮುಚ್ಚಯವನ್ನು ಅಥವಾ ಅವಧಾರಣೆಯನ್ನು ಚಶಬ್ದವು ತೋರಿಸುತ್ತಿದೆ), ಅರ್ಥಃ = ಅರ್ಥವು?, ತಯೋಃ = ಆ ಪದಗಳಿಗೆ, ಉತ್ತಮತಾ = ಸ್ವರೂಪತಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು, ಕಥಮ್ = ಹೇಗೆ?, ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮನ್ = ಎಲೈ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ!, ಏತತ್ = ಈ ವಿಷಯವನ್ನು, ತತ್ವತಃ = ಯಥೋಕ್ತವಾಗಿ, ಯಥಾ = ಹೇಗೆ, ಜ್ಞಾನ್ಯಾಮಿ = ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೋ, ತಥಾ = ಹಾಗೆ, ಆಖ್ಯಾಹಿ = ಹೇಳಿರಿ.

ಏವಂ = ಹೀಗೆ, ನಾರದೇನ = ನಾರದರಿಂದ, ಉಕ್ತಃ = ಪ್ರಶ್ನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಸತ್ತಮಃ = ಜೀವರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಾ = ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಪ್ರೋವಾಚ = ಉತ್ತರಿಸಿದರು. ಅಥಶಬ್ದಃ = ಅಥ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು, ಆನಂತರ್ಯಮಿಧಿಕಾರಸ್ಯ = ಅಧಿಕಾರಿಯಾದ ಅನಂತರ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ, ತಥೈವ ಚ = ಅದರಂತೆಯೇ, ಮಂಗಲಾರ್ಥಃ = ಮಂಗಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಮುದೀರಿತಃ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆತಃಶಬ್ದಃ = ‘ಆತಃ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು, ಹೇತ್ವರ್ಥಃ = ಪ್ರಯೋಜನವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಮುದೀರಿತಃ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (‘ಆತಃ’ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥ) ಪರಸ್ಯ = ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಣಃ = ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ, ವಿಷ್ಣೋಃ = ಪರಮಾತ್ಮನ, ಪ್ರಸಾದಾತ್ = ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೂ, ಇತಿ ವಾ = ಹೀಗೂ ಸಹ, ಭವೇತ್ = ಆತಃಶಬ್ದವು ಆಗುತ್ತದೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೋಸ್ಕರ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದವೇಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಸ ಹಿ’ = ಆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ಸರ್ವ = ಸಕಲವಿಧವಾದ ಚೇತನಪ್ರಪಂಚದ, ಮನೋವೃತ್ತಿ = ಮನಸ್ಸಿನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ, ಪ್ರೇರಕಃ = ನಿಯಾಮಕನು - (ಎಂದು), ಸಮುದಾಹೃತಃ = ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - एवं प्राप्ते सिद्धान्तयत् सूत्रमुपन्यस्यति - अथेति॥

ग्रन्थादौ मङ्गलाचरणस्यावश्यकतैव्यत्वात् तत्परतया ‘अथ’शब्दं व्याचष्टे - अथेति ॥

ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಂಗಳವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಂಗಳವೇ ಫಲವಾಗಿವುಳ್ಳ ಅಥ ಶಬ್ದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆಯೆಂದು 'ಅಥ' ಶಬ್ದವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಮುಕ್ತಾರ್ಥಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿರಸನಪರತಯಾಪಿ ತಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣಃ ತಸ್ಯಾಭಿಧೇಯಮರ್ಥಮಾಹ - ಅಧಿಕಾರೇತಿ ||

ಯಾರು ಕೇವಲ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಬಯಸುತ್ತಾನೋ ಅಂದರೆ ಮೋಕ್ಷ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದರೆ ಅವನನ್ನು ನಿರಾಸೆ ಮಾಡಲು 'ಅಥ' ಶಬ್ದವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಧಿಕಾರ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಥ ಶಬ್ದಸ್ಯಾನಂತರ್ಯಮಾತ್ರಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಾಧಿಕಾರಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯತಯಾ ಸಂಬಂಧಃ | ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಂ ಪ್ರಯೋಜನಶून್ಯತಾಶಙ್ಕಾನಿವರ್ತಕತಯಾಽತಃಶಬ್ದಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷೇ - ಅತಃ ಇತಿ ||

'ಅಥ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನಂತರ ಎಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಆದರೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕಾರ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು 'ಅತಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಅತಃ' ಶಬ್ದವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನನು 'ಅಥಾತಃಶಬ್ದಪೂರ್ವಕತ್ವಂ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಕಿಂ ನಿಮಿತ್ತಮ್? ಮಙ್ಗಲಾಚರಣಾದೇಃ ಶಬ್ದಾಂತರೇಣಾಪಿ ಸಂಭವಾತ್' ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪುರಾಣವಚನೇನೈವ ಪರಿಹರತಿ - ಉಕ್ತಂ ಚೇತಿ ||

ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ 'ಅಥ' ಮತ್ತು 'ಅತಃ' ಎಂಬೆರಡು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿಯಮೇನ ವಿಕಲ್ಪಿಸಲು ಏನು ಕಾರಣ? ಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗರುಡ ಪುರಾಣದ ಮಾತನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಉಕ್ತಂ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅತ್ರ ಪ್ರಥಮಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವೇ ನಿಯಾಮकेन भाव्यं, तत् किं नियामकम् ? न चैतत् प्राथम्यं यादृच्छिकम् । यतोऽखिलान्यपि नियत्यैव तत्पूर्वकाणीत्यर्थः ।

ಈ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮೊದಲೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಯಾವುದಾದರೂ ನಿಯಾಮಕವಿರಬೇಕು. ಆ ನಿಯಾಮಕ ಯಾವುದು? ಯಾದೃಚ್ಛಿಕವಾಗಿ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡೇ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿಯಮೇನ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - नियामकं च भवत् द्विविधं भवेत् । अवश्यवक्तव्यार्थत्वम् आधिक्यं चेति । आधिक्यं च स्वरूपतोऽर्थतश्चेति द्वेधा भवति । तत्रादिपक्षे पृच्छति - कश्चेति ॥ ‘कोऽसाववश्यवक्तव्योऽर्थो येन प्राथम्यम्’ इत्यर्थः ।

ನಿಯಾಮಕವನ್ನು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಹೇಳಬಹುದು. ಒಂದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುವಿಕೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಆಧಿಕ್ಯವಿರುವಿಕೆ. ಈ ಆಧಿಕ್ಯವು ಪುನಃ ಎರಡು ವಿಧ. ೧) ಸ್ವರೂಪತಃ ೨) ಅರ್ಥತಃ ಎಂದು. ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಮೊದಲನೇ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಅರ್ಥ ಯಾವುದು? ಯಾವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - द्वितीयमाक्षिपति - कथम् इति ॥ ‘शब्दान्तरस्य स्वरूपोत्तमत्वादर्शनात् कथमनयोः तत्’ इति भावः ।

ಎರಡನೇ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ‘ಕಥಂ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಸ್ವರೂಪತಃ ಉತ್ತಮತ್ವವಿರುವುದು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಂತಹ ಉತ್ತಮತ್ವವು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆ ? ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - तृतीये पृच्छति - कथम् इति ॥ अवश्यवक्तव्यार्थत्वात् प्रथमप्रयोग इति परिहारमभिप्रेत्यावश्यवक्तव्यार्थत्वं तयोर्दर्शयति - आनन्तर्यं इति ॥

ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಕಥಂ' ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಕ್ತೃವ್ಯಾರ್ಥವು ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಯೋಗವು ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ 'ಆನಂತರ್ಯೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅತ್ರಾತಃಶಬ್ದಸ್ಯಾವಶ್ಯವಕ್ತವ್ಯಮರ್ಥಾಂತರಂ चाह - परस्येति ॥

'ಅತಃ' ಶಬ್ದವು ಮಂಗಲಾರ್ಥಕವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಅನಂತರ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೂ ಅವಶ್ಯ ವಕ್ತೃವ್ಯವಾಗಿದೆ. 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಕ್ತೃವ್ಯವನ್ನು 'ಪರಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'अकारवाच्यात् विष्णोः तत्प्रसादात् तज्जिज्ञासादि कार्यम् इति वातःशब्दार्थो भवेत्' इत्यर्थः ।

ಅಕಾರ ವಾಚ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೋಸ್ಕರ ಅವನ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೂ 'ಅತಃ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'अ इति ब्रह्म'^(१) इत्यादि श्रुतिं सूचयति परब्रह्मग्रहणेन । किं जिज्ञासायर्थं भगवत्प्रसादेन? इत्यत आह - स हीति ॥

ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ 'ಅ ಇತಿಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೋಸ್ಕರ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಸಾದವೇಕೆ ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು 'ಸ ಹಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರಕಾರರ ಮಂಗಳಾಚರಣೆ

भावदीपः - ग्रन्थादौ मङ्गलाचरणस्येति ॥ 'तदावश्यकत्वं चाविघ्नपरि-
समास्यादिहेतुत्वात्' इति बोध्यम् । विस्तृतमेतत् सुधायाम् ।

ನಿರ್ವಿಘ್ನಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳವನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಮೊದಲು ಅಥಶಬ್ದದಿಂದ ಮಂಗಳವನ್ನು

(१) (ऐ, आर २-३-८-७)

ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ‘ಗ್ರಂಥಾದೌ ಮಂಗಲಾಚರಣಸ್ಯ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

‘ಅಥ’ ಶಬ್ದವು ಹೇಗೆ ಮಂಗಳಮಯ ?

भावदीपः - तत् परतयेति ॥ ‘तत्फलतया’ इत्यर्थः । ‘अथशब्दोच्चारणादे-
र्मङ्गलस्याशब्दार्थत्वेन तत्परत्वायोगात् । मङ्गलप्रयोजनकः’ इति
सुधाग्रन्थाच्च । तत्त्वप्रदीपे तु - ‘अथशब्दः श्रवणकीर्तनाभ्यां मङ्गलफलकः,
विष्णोः परममङ्गलस्य वाचकत्वेनातिप्रियत्वात्’ इति मङ्गलफलकत्वं
मङ्गलरूपविष्ण्वर्थकत्वं चोक्तम् । ‘तत्फलतया’ इत्यपि पाठः ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ‘ತತ್ಪರತಯಾ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮಂಗಳವೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಮಂಗಲಪ್ರಯೋಜನಕಃ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅಥಶಬ್ದಃ ಶ್ರವಣಕೀರ್ತನಾಭ್ಯಾಂ ಮಂಗಲಫಲಕಃ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಮಂಗಲಸ್ಯ ವಾಚಕತ್ವೇನಾತಿಪ್ರಿಯತ್ವಾತ್’ (ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅಥಶಬ್ದವು ಮಂಗಳವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಪರಮಮಂಗಳಸ್ವರೂಪನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ) ಎಂದು ಮಂಗಳಫಲಕತ್ವವನ್ನು ಮಂಗಳರೂಪನಾದ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಿವರಣೆ - (ಟೀಕೆ - “ಗ್ರಂಥಾದೌ ಮಂಗಲಾಚರಣಸ್ಯಾವಶ್ಯಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್ ತತ್ಪರತಯಾ ಅಥಶಬ್ದಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ”)

ವಿಘ್ನಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವಿರುವುದರಿಂದ ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲು ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಆಚರಿಸಬೇಕು.

ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಯಾವ ವಿಘ್ನವೂ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಶಿಷ್ಯಶಿಕ್ಷಣಗೋಸ್ಕರ ಆಚರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಭಾರತ, ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ತತ್ಪರತಯಾ = 'ಮಂಗಲಫಲತಯಾ' ಎಂದೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. 'ಮಂಗಲಾಭಿಧಾಯಕತಯಾ' ಎಂದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಥ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಮಂಗಳವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ, ಹೊರತು ಮಂಗಳ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಅದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿಯೂ 'ಅಥಶಬ್ದಃ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಮಂಗಲಪ್ರಯೋಜನಕಃ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಮಂಗಳ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದರೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ 'ತಸ್ಯಾಭಿಧೇಯಮಾಹ' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದ ವಿರೋಧವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ 'ತತ್ಫಲತಯಾ' ಎಂಬ ಪಾಠವಿದೆ. ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಮಸ್ಯೆ ಇಲ್ಲ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ತತ್ಪರತಯಾ' ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಸಾಧುವಾಗಿದೆ. 'ತತ್ಪರತಯಾ' ಎಂಬ ಪಾಠವು ಲೇಖಕರ ಪ್ರಮಾದದಿಂದ ಸೇರಿರಬಹುದು. 'ಅಥ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮಂಗಳವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ತತ್ಪರತಯಾ' ಮಂಗಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ಅಥ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಂಗಳವೆಂಬರ್ಥವಾಗಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ತತ್ಪರತಯಾ' 'ಮಂಗಳವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅನುಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಮಂಗಳ' ಎಂಬರ್ಥವು ಅಥ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಏಕೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಯೋಗ ರೂಢಿಗಳೆಂದು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಗಳು ಎರಡು ವಿಧ. ರೂಢಿ - ಲಕ್ಷಣಾ ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಗಳು. ಇಷ್ಟು ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ವೃತ್ತಿಗಳು ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಇರಲಾರವೆಂದು ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವುದು ಶಬ್ದವೃತ್ತಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೋ, ಅದಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವೃತ್ತಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಮಂಗಳ' ಎಂಬರ್ಥವು ಯಾವ ವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಂಗಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಶಂಕೆ - 'ಅಕಾರಃ ಸರ್ವವಾಗಾತ್ಮಾಪರಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಧಾಯಕಃ' 'ಎಲ್ಲಾ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೂ ಅಕಾರವೇ ಮೂಲ. ಇದು ಪರಬ್ರಹ್ಮವಾಚಕವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಸ್ಮೃತಿಯು ಅಕಾರವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಾಚಿಯೆನ್ನುತ್ತಿದೆ. ಅಕಾರವಾಚ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವಾದರೂ 'ಮಂಗಳಾನಾಂ ಚ ಮಂಗಳಂ' 'ಮಂಗಳವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಮಂಗಳನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಪರಮಮಂಗಳಸ್ವರೂಪನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಅಥ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ

ಅಕಾರ ವಿಷ್ಣುವಾಚಕ, ವಿಷ್ಣುವು ಮಂಗಳಸ್ವರೂಪನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಂಗಳ-
ಪರತ್ವವನ್ನು ಅಥ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು?

ಸಮಾಧಾನ - ಅಕಾರವಾಚ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಮಂಗಳಸ್ವರೂಪನೆಂದು
ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವುದು ಪ್ರಶಸ್ತ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ. ಇಂತಹ ಪ್ರಶಸ್ತಾರ್ಥಕ ಮಂಗಳವು
ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದುದು ವಿಘ್ನನಿವಾರಕವಾದ
ವಿಷ್ಣುಸ್ತರಣೆ, ಅಥಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮೊದಲಾದುದು. ಇಂತಹ ಮಂಗಳವು ಅಥ
ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಥ ಶಬ್ದವು ಯಾವ ಮಂಗಳವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೋ
ಅದು ಅಪ್ರಸ್ತುತವಾದ್ದರಿಂದ ನಮಗೆ ಬೇಡ. ಯಾವ ರೂಪವಾದ ಮಂಗಳವು ನಮಗೆ
ಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಅಥಶಬ್ದವು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಥ ಶಬ್ದವು ಮಂಗಳಾರ್ಥಕವಲ್ಲ
ಎಂಬ ಮಾತು ಸರಿಯೇ ಆಗಿದೆ.

ಶಂಕೆ - ‘ಸಿಸ್ಯುಕ್ತೋಃ ಪರಮಾದ್ವಿಷ್ಟೋಃ’ ‘ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಲು ಬಯಸಿದ
ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಅವತಾರಿಕೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ
ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. - ‘ಮಂಗಳೋಕ್ತಾದೇಃ ಶಬ್ದಾಂತರೇಣಾಪಿ ಸಂಭವಾತ್’ ‘ಮಂಗಳವನ್ನು
ಬೇರೆ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಹೇಳಲು ಸಂಭವವಿರುವುದರಿಂದ’ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.
ಮಂಗಳವು ಅಥ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಲ್ಲವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಿದರೆ ಟೀಕೆಯ ಈ ಮಾತು
ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಟೀಕಾಮಾತಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಮಂಗಳವನ್ನು ಅಥ
ಶಬ್ದ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಅಥ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಏಕೆ
ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಎಂದು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಮಂಗಳವು ಅಥ
ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಮಂಗಳವು
ಅಥ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ‘ಶಬ್ದಾಂತರೇಣಾಪಿ ಸಂಭವಾತ್’ ಎಂಬ
ಆಕ್ಷೇಪವಾದರೂ ಹೇಗೆ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯ?

ಸಮಾಧಾನ - ‘ಮಂಗಳೋಕ್ತಾದೇಃ ಶಬ್ದಾಂತರೇಣಾಪಿ ಸಂಭವಾತ್’ ಎಂಬ
ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ‘ಮಂಗಳೋಕ್ತಿ’ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಮಂಗಳಸ್ವರೂಪವಾಗಿದ್ದು
ವಿಘ್ನನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಬಲ್ಲ ಶಬ್ದದ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಎಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ, ಹೊರತು
ಮಂಗಳ ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ ಶಬ್ದದ ಉಕ್ತಿ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅರ್ಥವು
ಟೀಕಾರಾಯರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ‘ಶಂಖ, ವೀಣೆ,
ವೇಣುಗಳ ಧ್ವನಿಯು ಕೇಳಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಹೇಗೆ ಮಂಗಳವಾಗುತ್ತದೆ?’ ಎಂದು

ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಂಗಳವು ಅಥ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾಗಲಾರದು. ಇದರಿಂದ 'ತತ್ಪರತಯಾ' ಎಂಬ ಪಾಠವು ಅಸಾಧುವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಕೆಲವು ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ 'ತತ್ಪರತಯಾ' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಈ ಪಾಠವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪರ ಎಂದರೆ 'ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನ' ಎಂದರ್ಥ. ಆವಾಗ ತತ್ = ಮಂಗಳವೇ, ಪರಂ = ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವು ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಇದೆಯೋ ಅದರಿಂದ ಎಂದು. ಅಂದರೆ ಮಂಗಳವೇ ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

'ಅಥಶಬ್ದೋ ಮಂಗಳಾರ್ಥಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಉದಾಹರಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು 'ಏವಂ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಿಘ್ನನಿವಾರಣೆಗೆ ಅಸಾಧಾರಣಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ನಮ್ಮಿಂದ ಅನುಷ್ಠೇಯವಾದದ್ದು ವಿಷ್ಣುಸ್ತರಣೆ ಮತ್ತು ಅಥ ಶಬ್ದದ ಉಚ್ಚಾರಣೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಅಥ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನು ಪ್ರಶಸ್ತರೂಪನಾದ ಅನನುಷ್ಠೇಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಅಥ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೆಂಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ 'ಅರ್ಥ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿಗೆ ಎರಡು ರೀತಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರಯತ್ನಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅನನುಷ್ಠೇಯನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವಿಷ್ಣುವಾಚಕತ್ವವು ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕಿರುವುದರಿಂದ ಮಂಗಳಲಫಲಕವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವಿಷ್ಣುವಾಚಕವಾದ ಅಥಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಸ್ತರಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಯುಕ್ತವೆಂದು ತತ್ವಪ್ರದೀಪದ ಮಾತಿನಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಅಥಶಬ್ದಃ ಶ್ರವಣಕೀರ್ತನಾಭ್ಯಾಂ ಮಂಗಳಲಫಲಕಃ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಮಂಗಲಸ್ಯ ವಾಚಕತ್ವೇನಾತಿಪ್ರಿಯತ್ವಾತ್' ಎಂದು. 'ಅಥ' ಶಬ್ದವು ಪರಮ ಮಂಗಳನಾದ ವಿಷ್ಣುವಾಚಕವಾಗಿದೆ. ಅವನಿಗೆ ಅತಿಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ 'ಅತಃ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ, ಶ್ರವಣಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮಂಗಳವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಕೆಲವರು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ತತ್ಫಲತಯಾ ಮತ್ತು ತತ್ಪರತಯಾ ಎಂಬೆರಡು ಪಾಠಗಳನ್ನು ಸರಿಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. "ತತ್ಫಲತಯಾ" ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಅಥಶಬ್ದವು "ವಿಷ್ಣುಸ್ತರಣೆ" ಮತ್ತು

ಅಥಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣೆಯಿಂದ ಮಂಗಳವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ತತ್ಪರತಯಾ ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಮಂಗಳಸ್ವರೂಪನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಅಥಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಿಷ್ಣುವಾಚಕವಾದ್ದರಿಂದ ಅಥಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಸ್ವರಣೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ಮಂಗಳ ಪ್ರಯೋಜನಕವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಟೀಕೆ - ‘ಸರ್ವವಾಗಾರ್ಥಪೂರ್ಣತಾಽಭಿಧಾಯಕತಯಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಧಾಯಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |’

ಸಕಲ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವೇ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಃ; ಈ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಆಕಾರವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ‘ಆಕಾರೋ ವೈ ಸರ್ವಾ ವಾಕ್’ ಎಂಬ ಐತರೇಯವಾಕ್ಯದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ -

‘ಅನ್ಯೇಽಪಿ ಶಬ್ದಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಹೃಕಾರಾರ್ಥಾಭಿಧಾಯಿನಃ |

ತಸ್ಮಾದಕಾರ ವಿವಾಯಂ ಸರ್ವವಾಗಾತ್ಮಕಃ ಶ್ರುತಃ |

ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಗುಣಾನ್ ವಿಷ್ಣೋರಕಾರೋ ವಕ್ತೃ ಯತ್ ಪ್ರಭೋಃ ||’

ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳು ಆಕಾರದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಕಾರವು ಸರ್ವವಾಗಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಕಲಗುಣಗಳನ್ನು ಆಕಾರವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥೈಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಷ್ಟೇ ಸರ್ವವಾಗಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

‘ಅಥ’ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ವಿಚಾರ

भावदीपः - अथपदव्यावर्त्यं दर्शयन्नेव भाष्यमवतारयति -
मुक्त्यर्थिमात्रस्येति ॥ ‘मुक्तियोग्यत्वशान्त्यादिमत्वस्यापि अधिकारत्वेन
वक्ष्यमाणत्वात्, मुक्तियोग्यत्वशान्त्यादिमत्वरूपाधिकारानन्तर्यवाचिना
सौत्राथशब्देन मुक्त्यर्थिमात्रस्याधिकारनिरासः’ इति भावः ।

ಅಥ ಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ‘ಮುಕ್ತೈಕಮಾತ್ರಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯತ್ವ ಹಾಗೂ ಶಾಂತ್ಯಾದಿಮತ್ವಗಳು ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ಅಧಿಕಾರದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಅನಂತರ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅಥಶಬ್ದವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಮುಕ್ತರ್ಥಿತ್ವವು ಅಧಿಕಾರವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

‘ಅಥ’ ಶಬ್ದವ್ಯರ್ಥವೇ ?

ಭಾವದೀಪ: - ನನು ‘ಮುತ್ಯರ್ಥಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾयां प्रवृत्तिनिरासेति साधिकारित्वेन ब्रह्मजिज्ञासापकेणापि अथपदेन कथं जिज्ञासा-कर्तव्यत्वोपपादनम्? तदुपपादकत्वेनैव सूत्र अथातो ब्रह्मपदानामुपादानात्’ इति चेत्,

ಶಂಕೆ - ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಲು ಕೇವಲ ಮೋಕ್ಷದ ಬಯಕೆಯು ಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಆದರೂ ಸಹ ಇದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಕರ್ತವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಥಶಬ್ದದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸಾಧಿಕಾರತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಜಿಜ್ಞಾಸಾಕರ್ತವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅಥ, ಅತಃ ಬ್ರಹ್ಮಪದಗಳು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅದನ್ನೇ ಅಥಪದವು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ?

ಅಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲು ಅಥಶಬ್ದ ಸಾರ್ಥಕ

ಭಾವದೀಪ: - सत्यम् । अथपदाभावेऽपि विषयार्पकब्रह्मपदेन जीवान्यविषयसिद्धयैव मुमुक्षुमात्रस्याधिकारप्राप्तौ शूद्रादेरपि प्रास्या अपशूद्रनये वक्ष्यमाणश्रवणाध्ययनादिप्रतिषेधकप्रमाणविरोधेन मुमुक्षुमात्रम-धिकारिणमुपाददाना जिज्ञासा न कर्तव्यैव . स्यात् । अध्ययनादिमत्त्व-रूपाधिकारार्थकाथशब्दे तु सति अपशूद्रादिकमधिकारी सिद्ध इति विरोधाभावात् जिज्ञासा कर्तव्यैव स्यात्’ इति भावः ।

ಸಮಾಧಾನ - ಜಿಜ್ಞಾಸಾಕರ್ತವ್ಯತ್ವದ ಉಪಪಾದನೆಯಿಂದಲೇ ಸಾಧಿಕಾರಿತ್ವದ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -- ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಥಪದ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ

ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ಜೀವಭಿನ್ನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹವನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಮುಮುಕ್ಷುವು ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಶೂದ್ರಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬಹುದೆಂಬ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಬಂದಾಗ ಅಪಶೂದ್ರನಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಶೂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರವಣ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳು ನಿಷಿದ್ಧವಾಗಿವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಮುಮುಕ್ಷುವು ಅಧಿಕಾರಿಯಾದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಥಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಆವಾಗ ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳು, ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿರುವ ಮುಮುಕ್ಷುಮಾತ್ರನು ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆನಂತರ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಪ್ರತಿಯೋಗಿ ?

भावदीपः – योग्यतयेति ॥ ‘आनन्तर्यप्रतियोगित्वसामर्थ्येन’ इत्यर्थः ।
सा च योग्यताधिकारस्यैव नान्यस्य इत्येतद् विवृतं ‘न तावदध्ययनमात्रात्’
इत्यादिना चन्द्रिकायाम् । प्रपञ्चितं च गुरुपादैः न्यायमौक्तिकमालायाम् ।

ವಸ್ತುತಃ ಅಥಶಬ್ದವು ಅನಂತರ ಎಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯಾವುದರ ಅನಂತರ ಎಂಬುದರ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಬಂದರೆ ‘ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳು ಅಧ್ಯಯನ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅನಂತರ’ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆನಂತರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾದದ್ದು ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳು. ಈ ಆನಂತರ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವ-ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳೇ ಅಧಿಕಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗುರುಗಳೂ (ಶ್ರೀವಿಜಯೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು) ಸಹ ನ್ಯಾಯಮೌಕ್ತಿಕಮಾಲಾದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ಅತಃ’ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ವಿಚಾರ

ಭಾವದೀಪಃ - ಪ್ರಯೋಜನೇತಿ || ಮೋಕ್ಷಹೇತೋಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದಸ್ಯ ವಾ ‘ಕರ್ಮಣಾಂ ಜ್ಞಾನಮಾತನೋತಿ’ ‘ತತ್ಕರ್ಮ ಹರಿತೋಽಪಿ ಯತ್’ ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯಾ ಕರ್ಮಜನ್ಯತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತ-
ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಶಂಕಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನ ತು ‘ಜ್ಞಾಯಮಾನೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ’ ಇತ್ಯುಕ್ತ-
ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಶಂಕಾನಿವರ್ತಕತಯಾ ಇತಿ ಭ್ರಮಿತವ್ಯಮ್ | ತಸ್ಯ ವಿಷಯಾರ್ಪಕಬ್ರಹ್ಮಪದೇನೈವ
ನಿರಾಸಾತ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜನ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ಅತಃ’ ಎಂಬ
ಶಬ್ದವು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಸಜ್ಜಾನ್ ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ
ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಈ ಸಜ್ಜಾನ್ನವು ‘ತತ್ಕರ್ಮ ಹರಿತೋಽಪಿ ಯತ್’ ಎಂಬಂತೆ ಕರ್ಮದಿಂದ
ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಶಂಕೆ
ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮನು ಜ್ಞಾತನಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಯೋಜನ ದೊರೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು
ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಶಂಕೆಯಲ್ಲ. ಈ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಶಂಕೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ
ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಹೊರತು ‘ಅತಃ’ ಶಬ್ದದಿಂದಲ್ಲ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಯೋಜನೆ

ಭಾವದೀಪಃ - ನನ್ವಿತಿ || ‘ವಿಷಯಾಧಿಕಾರಿಜಿಜ್ಞಾಸಾಫಲಾನಾಮಧ್ಯಾಯಚತುಶ್ಚೈ
ನಿರೂಪಯಿಷ್ಯಮಾಣಕ್ರಮೇಣಾಥಸೂತ್ರೇ ನಿರ್ದೇಶೋ ಕರ್ತವ್ಯೇಪಿ’ ಇತ್ಯೇತಾದ್ವಾಕ್ಯಂ ‘ನನು’
ಇತ್ಯನಂತರಂ ಯೋಜ್ಯಮ್ | ಮಙ್ಗಲೋಕ್ತಾದೇರಿತಿ ||

ನನ್ನಥಾತಃ ಎಂಬ ಟೀಕಾಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು - ‘ವಿಷಯಾಧಿಕಾರಿ
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಫಲಾನಾಮಧ್ಯಾಯಚತುಷ್ಠಯೇ ನಿರೂಪಯಿಷ್ಯಮಾಣಕ್ರಮೇಣಾದ್ಯಸೂತ್ರೇ
ನಿರ್ದೇಶೋ ಕರ್ತವ್ಯೇಪಿ’ (ವಿಷಯ, ಅಧಿಕಾರಿ, ಜಿಜ್ಞಾಸಾ, ಪ್ರಯೋಜನಗಳು ನಾಲ್ಕು
ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ
ನಿರ್ದೇಶಿಸಬೇಕೆನ್ನುವುದು ಸರಿ) ಎಂದು. ಆದರೆ ‘ಅಥ’ ಮತ್ತು ‘ಅತಃ’ ಪದಗಳಿಂದಲೇ
ಏಕೆ ಅದನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಬೇಕು.

ಪಾಠಾಂತರದ ಬಗ್ಗೆ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ವಿघ्ननिवर्तकशब्दोच्चारणादेः’ इत्यर्थः । क्वचित् ‘मङ्गलाचरणादेः’ इति पाठः । ‘अत्र’ इत्यनुवादेन प्रथमप्रयोज्यत्व इति व्याख्यानम् । तदित्यस्य परामर्शं किम्? इत्यतः तत् प्रस्तावयति - नियामकेनेति ॥

‘ಮಂಗಳೋಕ್ತಾದೇಃ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನನಿವರ್ತಕವಾದ ಶಬ್ದದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯು ಎಂದರ್ಥ. ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ‘ಮಂಗಲಾಚರಣಾದೇಃ’ ಎಂಬ ಪಾಠವಿದೆ. ‘ಅತ್ರ ಪ್ರಥಮಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅತ್ರ ಎಂಬುದು ಅನುವಾದ; ಪ್ರಥಮಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವ ಎಂಬುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ತತ್ಪದದಿಂದ ಯಾವುದನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ‘ನಿಯಾಮಕೇನ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪಾಣಿನೀಸೂತ್ರದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ‘ಅಥಾತಃ’ ಎಂದು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - (नि)अखिलान्यपीति ॥ ‘अथातो धर्मजिज्ञासा’ ‘अथातो दैवीमीमांसा’ ‘अथातो दर्शपूर्णमासौ’ इत्यादिसम्भाविताखि(तनिखि)लानि - इत्यर्थः । तेन न पाणिनीयादौ व्यभिचारः शङ्क्यः । अवश्यवक्तव्यार्थत्वस्य तदभावस्य च लोके शब्दान्तरेषु दर्शनात्, अथशब्दे तत्सन्देहेन पृच्छति इत्याद्युक्तम्।

‘ಅಖಿಲಾನ್ಯಪಿ’ ಎಂದರೆ “ಅಥಾತಃ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ”, “ಅಥಾತಃ ದೈವೀಮೀಮಾಂಸಾ”, “ಅಥಾತಃ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸೌ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಃ” ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಂಭಾವಿತವಾದ ಸೂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಹೊರತು ಪಾಣಿನೀಸೂತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಅವಶ್ಯವಕ್ತವ್ಯಾರ್ಥತ್ವ ಮತ್ತು ತದಭಾವಗಳು ಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿರುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಥಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ಬರುತ್ತದೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಜಲಿನ ಅರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಥಮಾಕ್ಷೇಪ: ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಶಬ್ದಾಂತರಸ್ಯೇತಿ ||
 ಕಥಂಶಬ್ದಮಾಕ್ಷೇಪಪರತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ, ಪುನ: ಪ್ರಶ್ನಪರತಯಾಪಿ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ -
 ತೃತೀಯೇಽಪೀತಿ || ಪೂರ್ವವತ್ ಪ್ರಶ್ನಾಹೇತು: ಸಂಶಯ ಉಪಪಾದ: | ಪರ್ಯವಸಿತಮಾಹ -
 ತತ್ಪ್ರಸಾದಾದಿತಿ || 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾದಿಕಾರ್ಯಮ್' ಇತಿ ಶೇಷೋಕ್ತಿ: |

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಆದಿಪಕ್ಷೇ ಪೃಚ್ಛತಿ, ದ್ವಿತೀಯಂ ಆಕ್ಷಿಪತಿ, ತೃತೀಯೇ ಪೃಚ್ಛತಿ' ಎಂದು
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವಿದೆ. ಪ್ರಥಮ ಹಾಗೂ ತೃತೀಯಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಪೃಚ್ಛತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಎರಡನೆಯ
 ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆಕ್ಷಿಪತಿ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು 'ಶಬ್ದಾಂತರಸ್ಯ' ಎಂಬ
 ಟೀಕೆಯು ನೀಡುತ್ತಿದೆ. 'ಕಥಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು
 ಹೇಳಿ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ತೃತೀಯೇಽಪಿ'
 ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಂದೇಹ-
 ಬೀಜವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕು. ಆತಃಶಬ್ದದಿಂದ ಪರ್ಯವಸಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು
 'ತತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ "ಜಿಜ್ಞಾಸಾದಿಕಾರ್ಯಮ್"
 ಎಂಬುದನ್ನು ಶೇಷಪೂರಣೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಓಂ, ಅಥ, ಅತಃ ಶಬ್ದಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

ಸಿಸೃಕ್ಷೋ: ಪರಮಾತ್ಮ ವಿಷ್ಣೋ: ಪ್ರಥಮಂ ದ್ವೌ ವಿನಿ:ಸೃತೌ ||

ಅಒಕ್ಷರಶ್ಚಾಥಶಬ್ದಶ್ಚ ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಥಮಿಕೌ ಕ್ರಮಾತ್ |

ತದ್ವೇತುತ್ವಂ ವದಂಶ್ಚಾಪಿ ತೃತೀಯೋಽತಃ ಉದಾಹೃತ: ||

ಅಕಾರಸ್ಸರ್ವವಾಗಾತ್ಮಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಧಾಯಕ: |

ತಥೌ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಕೌ ಪ್ರೋಕ್ತೌ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಥಿತಿವಿಧಾಯಕೌ ||

ಅತಶ್ಚ ಪೂರ್ವಮುಚಾರ್ಯಾಸ್ಸರ್ವ ಏತೇ ಸತಾಂ ಮತಾ: |

ಅಥಾತಶ್ಚಶಬ್ದಯೋರೇವ ವೀರ್ಯಮಾಜ್ಞಾಯ ತತ್ವತ: |

ಸೂತ್ರೇಷು ತು ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞಾಸ್ತಾವೇವಾದೌ ಪ್ರಯುಜತೇ' ಇತಿ ||

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಅನುವಾದ - ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಬಯಸಿದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮುಖಕಮಲದಿಂದ 'ಓಂ ಮತ್ತು ಅಥ' ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಶಬ್ದಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು ಬಹಳ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರದ ಮೊದಲು ಓಂಕಾರದ ನಂತರ ಅಥಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಆತಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಓಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅಥಶಬ್ದಗಳ ಅನಂತರ ಆತಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಪೈ ಅಲ್ಲದೆ ಸಕಲಶಬ್ದಪ್ರಪಂಚದ ಅರ್ಥವೆನಿಸಿದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಅಕಾರವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆತಃ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ತ'ಕಾರಕ್ಕೆ, ಅಥ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಥ'ಕಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣನು ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುವು ದೇವತೆಗಳು. ಪರಮಾತ್ಮನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಈ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಥ ಮತ್ತು ಆತಃಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಸೂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಆತಃ, ಅಥ ಎಂಬೆರಡು ಶಬ್ದಗಳು ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಮತ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥ-ಪ್ರತಿಪಾದಕವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಸೂತ್ರಕಾರರಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಜ್ಞರು ತಮ್ಮ ಸೂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯನ್ನು ಈ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೇ ಏಕೆ ಮಾಡಬೇಕು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ.

ಸೃಷ್ಟಿಕೋಟಿ = ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಲು ಬಯಸಿದ, ಪರಮಾತ್ = ಪರಮಾತ್ಮನಾದ, ವಿಷ್ಣೋಃ = ವಿಷ್ಣುವಿನ ದೇಸೆಯಿಂದ, ಪ್ರಥಮಂ = ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ (ಸಮಾನಜಾತೀಯವಾದ ಉಳಿದ ಶಬ್ದಗಳು ಹುಟ್ಟುವ ಮೊದಲು), ದ್ವಾ = ಎರಡು, ವಿನಿಶ್ಕೃತೌ = ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದವು, ಓಂಕಾರಶ್ಚ = ಓಂಕಾರವೂ, ಅಥಶಬ್ದಶ್ಚ = ಅಥ ಎಂಬ ಪದವೂ, (ವಿನಿಶ್ಕೃತೌ = ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದವು); ತಸ್ಯಾತ್ = ಹೀಗೆ ಸ್ವರೂಪತಃ ಉತ್ತಮಗಳಾದ್ದರಿಂದಲೇ, ಕ್ರಮಾತ್ = ಅದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಥಮಿಕಾ = ಮೊದಲು ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಇವುಗಳನ್ನೇ ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಓಂಕಾರದ ಜೊತೆಗೆ ಸ್ವರೂಪಾಧಿಕೃತಿವಿರುವಂತೆ ಆತಃಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗೂ ಇದೆ -- ಚ = ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ, ತದ್ಭೇತುತ್ವಂ = ಪರಮಾತ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಕಾರಣತ್ವವನ್ನು, ವದನ್ ಚ = ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೂ, ಆತಃ = ಆತಃ ಎಂಬ ಪದವು, ತೃತೀಯಃ = ಮೂರನೆಯದಾಗಿ, ಉದಾಹೃತಃ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಅವಶ್ಯವತ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಈ ಶಬ್ದಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ, ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವರೂಪತಃ ಅಧಿಕೃತವನ್ನೂ ಹೊಂದಿವೆ. ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ಅವಯವಾರ್ಥವು ಪ್ರಥಮಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಯತಃ = ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಸರ್ವವಾಗಾತ್ಮಾ = ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೋ, (ಆದ್ದರಿಂದಲೇ) ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಧಾಯಕಃ = ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ, ತಥಾ = 'ತ ಮತ್ತು ಥ' ಎಂಬೆರಡು ಅಕ್ಷರಗಳು ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಕೌ ವಾಯು ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ದೇವತೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವುಗಳು, ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಥಿತಿವಿಧಾಯಕೌ = ಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಶಕಾಲವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು (ತಕಾರವು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು, ಥಕಾರವು ಸ್ಥಿತಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು) ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ.

ಈ ಮೂರುಶಬ್ದಗಳು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ. ಇದರಿಂದೇನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ - ಅತಶ್ಚ = ಆದ್ದರಿಂದಲೇ, ಏತೇ = ಓಂ, ಅಥ, ಅತಃ ಎಂಬ ಮೂರು ಪದಗಳು, ಪೂರ್ವಂ = ಸಕಲಸೂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ, ಉಚ್ಚಾರ್ಯಾಃ = ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಅರ್ಹವಾಗಿವೆ ಎಂದು, ಸತಾಂ = ಸಜ್ಜನರಿಗೆ, ಮತಾಃ = ಮಾನ್ಯವಾಗಿವೆ.

'ತತ್ ಕಿಮತ್ರ ನಿಯಾಮಕಮ್?' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏವಂ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ, ಅಥಾತಃ ಶಬ್ದಯೋಃ = ಅಥ ಅತಃಶಬ್ದಗಳ, ವೀರ್ಯಂ = ಸ್ವರೂಪತಃ ಅಧಿಕೃತ ಹೊಂದಿದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು, ತತ್ವತಃ = ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ, ಆಜ್ಞಾಯ = ತಿಳಿದು, ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞಾಃ = ಸೂತ್ರಕಾರರಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಜ್ಞರು, ಸೂತ್ರೇಷು = ತಮ್ಮ ಸೂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ, ತಾವೇವ = ಈ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ, ಆದೌ = ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಯುಂಜಂತೇ = ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾರೆ; ಇತಿ = ಹೀಗೆ ಗರುಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

'ಓಂ' 'ಅಥ' 'ಅತಃ' ಶಬ್ದಗಳು ಮೊದಲು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದವು

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ನनु ಮಙ್ಗಲೋಕ್ತಿಯಾದೇಃ ಶಬ್ದಾಂತರೇಣಾಪಿ ಸಮ್ಮವಾತ್ ಕಿಮೇತತ್ ಪ್ರಯೋಗನಿಯತಾ? ಇತ್ಯತಃ
ಸ್ವರೂಪಾಧಿಕೃತ್ಯ ಚಾಸ್ತೀತ್ಯಾಹ - ಸಿಸುಕ್ಷೂರಿತಿ ||

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯನ್ನು ಬೇರೆಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಡಲು ಬರುವಾಗ ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೇ ಏಕೆ ಮಾಡಬೇಕು?

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಾಧಿಕ್ಯ ಸಹ ಇದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಸಿಸ್ಯುಕ್ಲೋಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ಪ್ರಥಮಂ ವಿನಿಃಸೃತೌ, ಅತಃ ಸ್ವರೂಪೋತ್ತಮೌ ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಥಮಿಕೌ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । 'ಯತ್ ಸ್ವಜಾತೌ ಪ್ರಥಮಂ ಹರೇಃ ನಿಃಸರತಿ ತತ್ ತತ್ರೋತ್ತಮಮ್' ಇತಿ ನ್ಯಾಯೋಽನುಧೇಯಃ।

ಓಂ ಮತ್ತು ಅಥಶಬ್ದಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪತಃ ಉತ್ತಮಗಳಾಗಿವೆ; ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಎನಿಸಿವೆ. 'ಯಾವುದು ತನ್ನ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಹರಿಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದೆಯೋ ಅದು ಆ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಎನಿಸುತ್ತದೆ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅತಶ್ಚ ತೃತೀಯತಯಾ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಉದಾಹೃತಃ । ಯತಸ್ತೃತೀಯತಯೋದಾಹೃತೋ ವಿಷ್ಣುನೇತೃತಃ ಉತ್ತಮಃ, ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಅದರಂತೆ 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ಪ್ರಥಮೋಚ್ಚಾರಿತಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಎನಿಸಿದೆ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದೂ ಸಹ ಉತ್ತಮವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತದ್ವೇತುತ್ವಂ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾದೌ ಹೇತುತ್ವಂ, ತಸ್ಯ = ಜಿಜ್ಞಾಸಾದೇರ್ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವಂ ವಾ ವದನ್ ಇತ್ಯನುವಾದಃ ।

ತದ್ವೇತುತ್ವಮ್ - 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ; ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ' ಎಂಬುದು 'ಹೇತುತ್ವರ್ಥೇ ಸಮುದೀರಿತಃ' ಎಂಬುದರ ಅನುವಾದವಾಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ನ ಕೇವಲಮಾಧಿಕ್ಯಂ ಸ್ವರೂಪತಃ ಏವ, ಕಿಂತ್ವಿರ್ಥತಶ್ಚ ಇತ್ಯತೋಽಪಿ ಪ್ರಥಮಯೋಗಃ' ಇತ್ಯಾಹ - ಅಕಾರ ಇತಿ ॥

'ಸ್ವರೂಪತಃ ಅಧಿಕ್ಯವೆಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯಬಾರದು; ಅರ್ಥದಿಂದಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸೂತ್ರದ ಮೊದಲು ಅಥ, ಅತಃ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ' ಇದನ್ನು 'ಅಕಾರಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅವಶ್ಯವತ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಈ ಶಬ್ದಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ, ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವರೂಪತಃ ಅಧಿಕೃತವನ್ನೂ ಹೊಂದಿವೆ. ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ಅವಯವಾರ್ಥವು ಪ್ರಥಮಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಯತಃ = ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಸರ್ವವಾಗಾತ್ಮಾ = ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೋ, (ಆದ್ದರಿಂದಲೇ) ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಧಾಯಕಃ = ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ, ತಥಾ = 'ತ ಮತ್ತು ಥ' ಎಂಬೆರಡು ಅಕ್ಷರಗಳು ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಕೌ ವಾಯು ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ದೇವತೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವುಗಳು, ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಥಿತಿವಿಧಾಯಕೌ = ಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಶಕಾಲವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು (ತಕಾರವು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು, ಥಕಾರವು ಸ್ಥಿತಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು) ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ.

ಈ ಮೂರುಶಬ್ದಗಳು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ. ಇದರಿಂದೇನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ - ಅತಶ್ಚ = ಆದ್ದರಿಂದಲೇ, ಏತೇ = ಓಂ, ಅಥ, ಅತಃ ಎಂಬ ಮೂರು ಪದಗಳು, ಪೂರ್ವಂ = ಸಕಲಸೂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ, ಉಚ್ಚಾರ್ಯಾಃ = ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಅರ್ಹವಾಗಿವೆ ಎಂದು, ಸತಾಂ = ಸಜ್ಜನರಿಗೆ, ಮತಾಃ = ಮಾನ್ಯವಾಗಿವೆ.

'ತತ್ ಕಿಮತ್ರ ನಿಯಾಮಕಮ್?' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏವಂ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ, ಅಥಾತಃ ಶಬ್ದಯೋಃ = ಅಥ ಅತಃಶಬ್ದಗಳ, ವೀರ್ಯಂ = ಸ್ವರೂಪತಃ ಅಧಿಕೃತ ಹೊಂದಿದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು, ತತ್ವತಃ = ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ, ಅಜ್ಞಾಯ = ತಿಳಿದು, ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞಾಃ = ಸೂತ್ರಕಾರರಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಜ್ಞರು, ಸೂತ್ರೇಷು = ತಮ್ಮ ಸೂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ, ತಾವೇದ = ಈ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ, ಆದೌ = ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಯುಂಜಂತೇ = ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾರೆ; ಇತಿ = ಹೀಗೆ ಗರುಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

'ಓಂ' 'ಅಥ' 'ಅತಃ' ಶಬ್ದಗಳು ಮೊದಲು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದವು

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ನನು ಮङ್ಗಲೋಕ್ತಿಯಾದೇ: ಶಬ್ದಾಂತರೇಣಾಪಿ ಸಮ್ಮಿವಾತ್ ಕಿಮೇತತ್ ಪ್ರಯೋಗನಿಯತಯಾ? ಇತ್ಯತಃ
ಸ್ವರೂಪಾಧಿಕಯ್ಯಂ ಚಾಸ್ತೀತ್ಯಾಹ - ಸಿಸುಕ್ಷೂರಿತಿ ||

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯನ್ನು ಬೇರೆಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಡಲು ಬರುವಾಗ ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೇ ಏಕೆ ಮಾಡಬೇಕು?

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಾಧಿಕ್ಯ ಸಹ ಇದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಸಿಸ್ಯುಕ್ಲೋಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ಪ್ರಥಮಂ ವಿನಿಃಸೃತೌ, ಅತಃ ಸ್ವರೂಪೋತ್ತಮೌ ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಥಮಿಕೌ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । 'ಯತ್ ಸ್ವಜಾತೌ ಪ್ರಥಮಂ ಹರೇಃ ನಿರ್ವಹತಿ ತತ್ ತತ್ರೋತ್ತಮಮ್' ಇತಿ ನ್ಯಾಯೋಽನುಧೇಯಃ ।

ಓಂ ಮತ್ತು ಅಥಶಬ್ದಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪತಃ ಉತ್ತಮಗಳಾಗಿವೆ; ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಎನಿಸಿವೆ. 'ಯಾವುದು ತನ್ನ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಹರಿಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದೆಯೋ ಅದು ಆ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಎನಿಸುತ್ತದೆ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅತಃ ತೃತೀಯತಯಾ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಉದಾಹೃತಃ । ಯತಸ್ತೃತೀಯತಯೋದಾಹೃತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ತತ್ಯುತಮಃ, ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಅದರಂತೆ 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ಪ್ರಥಮೋಚ್ಚಾರಿತಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಎನಿಸಿದೆ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದೂ ಸಹ ಉತ್ತಮವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತದ್ವೇತದ್ವೈ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾದೌ ಹೇತುತ್ವಂ, ತಸ್ಯ = ಜಿಜ್ಞಾಸಾದೇರ್ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವಂ ವಾ ವದನ್ ಇತ್ಯನುವಾದಃ ।

ತದ್ವೇತದ್ವೈ - 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ; ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ' ಎಂಬುದು 'ಹೇತುತ್ವೇ ಸಮುದೀರಿತಃ' ಎಂಬುದರ ಅನುವಾದವಾಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ನ ಕೇವಲಮಾಧಿಕ್ಯಂ ಸ್ವರೂಪತಃ, ಕಿಂತ್ವರ್ಥತಃ ಇತ್ಯಂತೋಽಪಿ ಪ್ರಥಮಯೋಗಃ' ಇತ್ಯಾಹ - ಅಕಾರ ಇತಿ ॥

'ಸ್ವರೂಪತಃ ಅಧಿಕ್ಯವೆಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯಬಾರದು; ಅರ್ಥದಿಂದಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸೂತ್ರದ ಮೊದಲು ಅಥ, ಅತಃ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ' ಇದನ್ನು 'ಅಕಾರಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ಸರ್ವವಾಗರ್ಥಪೂರ್ಣತಾಽಭಿಧಾಯಕತಯಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಧಾಯಕಃ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಕಾವಿತಿ || ಪ್ರಾಣದೈವತ್ಯೌ, ಭಗವದ್ವಾಚಕೌ |

ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಅಕಾರವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆಯೆಂದರ್ಥ. 'ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಕೌ' ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಹಾಗೂ ಭಗವಂತನ ವಾಚಕಗಳು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಭಿಮಾನ್ಯಭಿಮನ್ಯಮಾನಯೋರೈಕ್ಯವ್ಯಪದೇಶೋ 'ಮಹತಶ್ಚತುರ್ಮುಖಾತ್' ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ |

ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗೂ ಮತ್ತು ಅಭಿಮನ್ಯವಾದ 'ತ' 'ಥ' ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಏಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. 'ಮಹತಶ್ಚತುರ್ಮುಖಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಪ್ರಯೋಗವು ಕಂಡಿದೆ. (ಮಹತ್ತತ್ವದ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನೇ ಅಭಿಮನ್ಯವಾದ ಮಹತ್ತತ್ವದ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ).

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ವಾಚ್ಯವಾಚಕಯೋರೈಕ್ಯವ್ಯಪದೇಶೋ 'ಅಯಂ ವೈ ಲೋಕಃ ಪ್ರಥಮಾ ಮಹಾನಾಮ್ಮೀ' ಇತ್ಯಾದೌ ದೃಢಃ | ಅತಃ ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಃ | ವೀರ್ಯಂ = ಸ್ವರೂಪಾಧಿಕೃತ್ಯಾದಿ-ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಮ್ |

ವಾಚ್ಯ ಮತ್ತು ವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಏಕ್ಯನಿರ್ದೇಶವು 'ಅಯಂ ವೈ ಲೋಕಃ ಪ್ರಥಮಾ ಮಹಾನಾಮ್ಮೀ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಮಹಾನಾಮ್ಮೀ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವೇ ಈ ಲೋಕವೆಂದು ಆಪಾತತಃ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಹೀಗರ್ಥವಲ್ಲ. ಅದರ ನಿಜವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - "ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿರುವ ಮಹಾನಾಮ್ಮೀ" ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಋಷಿರಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಎಂದು.

'ಅತಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ವೀರ್ಯಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಸ್ವರೂಪತಃ ಅಧಿಕವಾಗಿರುವಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಮಹಿಮೆಗಳು' ಎಂದರ್ಥ.

‘ಓಂ’ ‘ಅಥ’ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಾಧಿಕ್ಯ ಸಮರ್ಥನೆ

ಭಾವದೀಪ: - ಪ್ರಥಮं ನಿ:ಸೃತತ್ವೇ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಂ ಕುತ: ? ಇತ್ಯಂತೋ ಮಧ್ಯೇ ಶೇಷಮಾಹ -
ಅತಃ ಸ್ವರೂಪೋತ್ತಮಾವಿತಿ ||

ಓಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅಥಶಬ್ದಗಳು ಭಗವಂತನಿಂದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿವೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ‘ಸಿಸ್ಯುಕ್ಲೋ: ಪರಮಾದ್’ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು ಮೊದಲು ಹೊರಬಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಏಕೆ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಸ್ವರೂಪೋತ್ತಮೌ’ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ಓಂ’ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಮೊದಲು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪತಃ
ಉತ್ತಮವಾಗಿವೆ

ಭಾವದೀಪ: - ನನು ಒಂಶಬ್ದದೌ ಸ್ವರೂಪೋತ್ತಮೌ ಹರೇ: ಪ್ರಥಮಂ ನಿ:ಸೃತತ್ವಾತ್ |
‘ಯಃ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರಥಮಂ ಹರೇ: ನಿ:ಸೃತಃ ಸ ಉತ್ತಮಃ’ ಇತಿ ವ್ಯಾಸೌ ದೃಶ್ಯಂತ ಇತಿ ನ,
ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಯತ್ ಸ್ವಜಾತೌ ಇತಿ ||

‘ಓಂ ಮತ್ತು ಅಥಶಬ್ದಗಳು ಭಗವಂತನಿಂದ ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಹೊರಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪತಃ ಉತ್ತಮಗಳಾಗಿವೆ’ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ‘ಯಃ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರಥಮಂ ಹರೇ: ನಿ:ಸೃತಃ ಸ ಉತ್ತಮಃ’ (ಯಾವ ಶಬ್ದವು ಮೊದಲು ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಹೊರ ಬಂದಿದೆಯೋ ಅದು ಉತ್ತಮ) ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಈ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಯತ್ ಸ್ವಜಾತೌ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದೆ

ಭಾವದೀಪ: - ಇತಿ ನ್ಯಾಯ ಇತಿ || ‘ಸಾಮಾನ್ಯನ್ಯಾಯಃ’ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ‘ಯಥಾ ದೇವೇಶು
ಚತುರ್ಮುಖಃ’ ಇತಿ ದೃಶ್ಯಂತಸಮ್ಮಿವಾತ್ ನ ತು ವಿಶಿಷ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ |

ವಿಶೇಷವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಇಲ್ಲದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದೆಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ‘ಯತ್ ಸ್ವಜಾತೌ ಪ್ರಥಮಂ ಹರೇಃ
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ನೀಸರತಿ, ತತ್ ತತ್ರ ಉತ್ತಮಮ್' ('ಯಾವುದು ಸ್ವಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯಿಂದ ಮೊದಲು ಹೊರ ಬರುತ್ತದೋ ಅದು ಸ್ವಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ' ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. 'ದೇವತೆಗಳ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖದೇವರು ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಭಗವಂತನಿಂದ ಸೃಷ್ಟರಾದ ಕಾರಣ ಚತುರ್ಮುಖದೇವರು ದೇವೋತ್ತಮರಾಗಿದ್ದಾರೆ'. ಅದರಂತೆ ಸಕಲ ಶಬ್ದಗಳ ನಡುವೆ 'ಓಂ' ಮತ್ತು 'ಅಥ' ಶಬ್ದಗಳು ಮೊದಲು ಹೊರ ಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮವಾಗಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

‘ತೃತೀಯೋಽತ ಉದಾಹೃತಃ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - ಅತ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅತಃಶಬ್ದಪರತ್ವಂ, ಹೇತುಪರತ್ವಂ, ತೃತೀಯ ಉದಾಹೃತ ಇತ್ಯನಯೋರಾವೃತ್ತಿಂ 'ಪ್ರಾಥಮಿಕೌ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಚನವ್ಯತ್ಯಯೇನಾನುಷ್ಠಂ ಚೋಪೇತ್ಯಾಹ - ಅತಃಚೇತಿ || ಅನುವಾದ ಇತಿ || ತೇನ 'ಹೇತುರ್ಥಃ' ಇತ್ಯನೇನ ನ ಪುನರುಕ್ತೀರೀತಿ ಭಾವಃ |

'ತೃತೀಯೋಽತ ಉದಾಹೃತಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಅಥವಾ ಹೇತುಪರವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಬಹುದು. 'ತೃತೀಯ ಉದಾಹೃತ' ಎಂಬೆರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಎರಡು ಬಾರಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. 'ಪ್ರಾಥಮಿಕೌ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಏಕವಚನಾಂತವಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನುಷಂಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈಗ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿಗೆ ಹೀಗೆರ್ಥ - 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕವಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ಮೂರನೆಯದನ್ನಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ, ಆದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

‘ತದ್ಧೇತುತ್ವಮ್’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಪದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - ಅನುವಾದ ಇತಿ || ತೇನ 'ಹೇತುರ್ಥಃ' ಇತ್ಯನೇನ ನ ಪುನರುಕ್ತೀರೀತಿ ಭಾವಃ |

'ತದ್ಧೇತುತ್ವಮ್' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಎರಡು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. 'ತತ್' ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಹೇತುತ್ವವನ್ನು ಅಥವಾ 'ತತ್' ಆ

ಜಿಜ್ಞಾಸಾದಿಗಳ 'ಹೇತುತ್ವಮ್' ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದರ ಅನುವಾದವಾಗಿದೆ ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಅನುವಾದವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಹೇತುತ್ವದಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದರ ಜೊತೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಓಂಕಾರವನ್ನು ಏಕೆ ಬಿಟ್ಟಿರಿ ?

ಭಾವದೀಪ: - नन्वतःशब्दस्य तृतीयत्वे पूर्वमुच्चार्या इति त्रयाणां पूर्वोच्चार्यत्वे च सति 'अथातःशब्दपूर्वाणि' इत्युपक्रमे 'अथातःशब्दयोः' इत्युपसंहारे च कथं द्वयोरेवोक्तिः । 'तावेवादौ' इत्यवधारणं च ।

ಅತಃಶಬ್ದವನ್ನು ಮೂರನೆಯದನ್ನಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ಓಂ, ಅಥ, ಅತಃ ಮೂರೂ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲೇಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ 'ಅಥಾತಃಶಬ್ದಪೂರ್ವಾಣಿ' ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ಅಥಾತಃಶಬ್ದಯೋಃ' ಎಂದು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ 'ತಾವೇವ' ಎಂದು ಅವಧಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಉಳಿದದ್ದನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಓಂಕಾರವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತಲ್ಲವೇ?

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸದಿರಲು ಕಾರಣ

ಭಾವದೀಪ: - सत्यम् । अध्यायसमाप्तिप्रतिसूत्रमादाव-
नुषङ्गायासंहिततयोच्चार्यमाणत्वेन वैलक्षण्यात् । 'सर्वत्रानुगतत्वेन
पृथगोक्तियतेऽखिलैः' इत्यनुभाष्योक्तिः । अथातःशब्दवदवश्यक्त
व्यार्थत्वाभावात् विशेषविवक्षया तयोः प्रश्नादीत्यदोषः । अत एव भाष्ये
अथादेरेव व्याख्यानम् ।

ಹೌದು. ಆದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

'ಸರ್ವತ್ರಾನುಗತತ್ವೇನ ಪೃಥಗೋಕ್ತಿಯತೇಽಖಿಲೈಃ' ಎಂಬ ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಥ ಮತ್ತು ಅತಃ ಶಬ್ದಗಳು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿವೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಓಂಕಾರವು ಸೇರದ ಕಾರಣ ಗರುಡಪುರಾಣದ 'ಅಥಾತಃ ಶಬ್ದಪೂರ್ವಾಣಿ' ಎಂಬ ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಯಾವುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಮೊದಲು ಉಚ್ಚರಿಸಲೇ ಬೇಕೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅಥ ಮತ್ತು ಅತಃಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಅನೇಕರಿಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಗರುಡಪುರಾಣವು ಅಥ ಮತ್ತು ಅತಃಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಓಂಕಾರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸದೆ ಅಥ ಮತ್ತು ಅತಃಶಬ್ದಗಳನ್ನಷ್ಟೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಥ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಮಂಗಳವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಶಬ್ದವು ಪರಮಮಂಗಳಕರವಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಅಧಿಕಾರದ ಅನಂತರ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಕೂಡ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಶಮದಮಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಂಪದ್ಭರಿತನಾಗಿ ಯಾರು ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದಾನೋ, ಅವನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸುವ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಬೇಕು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು 'ಅಥ'ಶಬ್ದವು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಯಸುವವರೆಲ್ಲರೂ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತ ಮಾಡಬಹುದೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ನೀಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

'ಅತಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಸಾದ ದೊರೆಯುತ್ತದೋ, ಅದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಬೇಕು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು 'ಅಥ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನದಿಂದಷ್ಟೇ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಸಕಲ ಶಬ್ದಗಳು 'ಅ'ಕಾರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

भावदीपः - सर्ववागिति ॥ 'अकारो वै सर्ववाक्' इत्यत्र 'अन्येपि शब्दाः सर्वेऽपि ह्यकारार्थाभिधायिनः' इति । तस्मात् 'अकार एवायं सर्ववागात्मकः श्रुतः' इति ;

'ಸಕಲಶಬ್ದಗಳು ಅಕಾರವನ್ನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ 'ಅಕಾರಃ ಸರ್ವವಾಗಾತ್ಮಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಅಕಾರೋ ವೈ ಸರ್ವಾ ವಾಕ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವಾಗ 'ಅನ್ಯೇಽಪಿ ಶಬ್ದಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಹ್ಯಕಾರಾರ್ಥಾಭಿಧಾಯಿನಃ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು 'ಅಕಾರ ಏವಾಯಂ ಸರ್ವವಾಗಾತ್ಮಕಃ ಶ್ರುತಃ' ಎಂದು;

भावदीपः -

तस्मात् सर्वगुणान् विष्णोरकारो वक्ति यत् प्रभोः ।

तद्वचक्तयोऽपि शब्दा ये सर्वे विष्णुगुणब्रुवाः ॥

इत्याद्यैतरेयभाष्योक्तदिशा सर्ववाचां गुणपूर्णत्वरूपो योर्थस्तदभिधायकतयेति वा; 'सर्वं पूर्णमिहोच्यते' इत्यादेः, 'सर्वेति या वाक् तदर्थपूर्णताभिधायकतया' इति वा व्याख्यानत्वात् सर्ववाचां सर्ववागात्मना भवेत् इति तत्त्वप्रदीपोक्तस्मृत्या वा,

'ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಗುಣಾನ್ ವಿಷ್ಣೋಃ ಅಕಾರೋ ವಕ್ತಿ ಯತ್ ಪ್ರಭೋಃ ।

ತದ್ವಚ್ಛಕ್ತಯೋಽಪಿ ಶಬ್ದಾ ಯೇ ಸರ್ವೇ ವಿಷ್ಣುಗುಣಬ್ರುವಾಃ ॥'

ಅಕಾರವು ಪ್ರಭುವಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಕಲಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಅಕಾರದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಕಲಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ 'ಸರ್ವವಾಗಾರ್ಥ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಐತರೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಕಲಮಾತುಗಳು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಅದೇ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಅಕಾರವು

ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ 'ಸರ್ವಂ ಪೂರ್ಣಮಿಹೋಚ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ 'ಸಕಲಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಆಕಾರವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು' ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅಥವಾ 'ಸರ್ವವಾಚಾಂ ಸರ್ವವಾಗಾತ್ಮನಾ ಭವೇತ್' ಎಂಬ ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಸ್ತೂತ್ರಿಯಿಂದ -

ಭಾವದೀಪ: - व्याख्यानव्याख्येयभावेन सर्ववागात्मकत्वमुपेत्य 'सर्ववागर्थे'त्युक्तम् । भाष्ये 'सर्ववागात्मा' इति हेतुगर्भम् । 'अर्थैक्यादैक्योक्तिः' इति भावः ।

ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಗೂ, ಆಕಾರಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಭಾವ ಇರುವುದರಿಂದ ಆ ಎಂಬ ಆಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಸರ್ವವಾಗಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವವಾಗಾರ್ಥ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವವಾಗಾತ್ಮಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಕಲಶಬ್ದ ಸ್ವರೂಪತ್ವವನ್ನು ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಹೇತುಗರ್ಭಿತವಾಗಿವೆ. ಆಕಾರವು ಸಕಲ ವಾಗಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಾಚಕ ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಜೊತೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಅರ್ಥೈಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಮಾತ್ರ. 'ಅರ್ಥೈಕ್ಯಾದೈಕ್ಯೋಕ್ತಿಃ' 'ಸಕಲ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ 'ಆ' ಎಂಬ ಆಕ್ಷರದ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಐಕ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಆಕಾರಕ್ಕೂ, ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.' ಇಷ್ಟು ಭಾಷ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅಭಿಮನ್ಯು ಅಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯ ವ್ಯವಹಾರ ಕಂಡಿದೆ

ಭಾವದೀಪ: - प्राणपदस्य वायुर्विषण्वर्थत्वमुपेत्याह - प्राणेत्यादि ॥ महत् इति ॥ 'अन्तराविज्ञानमनसी' इत्यत्र 'विज्ञानतत्त्वं महत्: समुत्पन्नं चतुर्मुखात्' इति भाष्योक्तस्मृतौ यथा 'महत्तत्त्वाभिमानिचतुर्मुखात्' इत्यर्थे 'महत्तत्त्वाभिमानिचतुर्मुखात्' इति प्रयोगः तथा - इत्यर्थः । अयं वै लोक इति ॥ महन्नाम यासु ऋक्षु विद्यते ता महानास्यः । 'परस्य ब्रह्मणो यन्नामेन्द्रादिकं तन्महार्थत्वात् महत्' इति कर्मनिर्णयोक्तदिशा प्रथमा महानामीत्युच्यमाना 'विदामघवन्' इत्यादिका ऋगित्यर्थः ।

ಪ್ರಾಣಪದಕ್ಕೆ ವಾಯು ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬೆರಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ 'ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಕಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅಭಿಮನ್ಯುವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೂ, ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗೂ ಐಕ್ಯವ್ಯಪದೇಶವು 'ಮಹತಶ್ಚತುರ್ಮುಖಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - 'ಅಂತರಾ ವಿಜ್ಞಾನಮನಸೀ ಕ್ರಮೇಣ ತಲ್ಲಿಂಗಾದಿತಿ ಚೇನ್ನಾವಿಶೇಷಾತ್' (೩-೨-೧೫) ಈ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಂತರಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರ 'ಚರಾಚರವ್ಯಪಾತ್ರಯಸ್ತು ಸ್ಯಾತ್ ತದ್ವ್ಯಪದೇಶೋ ಭಾಕ್ತಸ್ತದ್ಭಾವಭಾವಿತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ -

ಪರಾದವ್ಯಕ್ತಮುತ್ಪನ್ನಮದ್ಯಕ್ತಾತ್ ಮಹಾಂಸ್ತಥಾ ।

ವಿಜ್ಞಾನತತ್ತ್ವಂ ಮಹತಃ ಸಮುತ್ಪನ್ನಂ ಚತುರ್ಮುಖಾತ್ ॥

ವಿಜ್ಞಾನತತ್ತ್ವಾತ್ ಮನೋ ಮನಸ್ತತ್ತ್ವಾಚ್ಚ ಖಾದಿಕಮ್ ।

ಏವಂ ಬಾಹ್ಯಾ ಪರಾ ಸೃಷ್ಟಿರಂತಸ್ತದ್ವ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ।

ವಿಪರೀತಕ್ರಮೋ ಜ್ಞೇಯೋ ಯಸ್ಮಾದಂತೇ ಹರೇರ್ವೃಶಿಃ ॥

ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಹುಟ್ಟಿತು, ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಮಹತತ್ತ್ವ ಹುಟ್ಟಿತು. ಚತುರ್ಮುಖಿನಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯುಮಾನವಾದ ಮಹತತ್ತ್ವದಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನತತ್ತ್ವವು ಹುಟ್ಟಿತು. ಸರಸ್ವತಿದೇವಿಯಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯುಮಾನವಾದ ವಿಜ್ಞಾನತತ್ತ್ವದಿಂದ ಮನಸ್ತತ್ತ್ವ ಹುಟ್ಟಿತು. ಮನಸ್ತತ್ತ್ವದಿಂದ ಆಕಾಶಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು. ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ತತ್ವಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಹೊರಗಡೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ತಾರತಮ್ಯದ ಜ್ಞಾಪಕವಾದ್ದರಿಂದ ಪರಾಸೃಷ್ಟಿಯೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಮನಸ್ಸು, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಅಥವಾ ದೇಹದ ಒಳಗಡೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ತತ್ವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುವ ಕ್ರಮವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹರಿಯ ದರ್ಶನವು ಅಧಮದೇವತೆಗಳ ದರ್ಶನವಾದ ಮೇಲೆ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು.

ಈ ಸ್ಥಾನದ ಪುರಾಣದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮಹತತ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಬದಲು, 'ಮಹತಃ ಚತುರ್ಮುಖಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮಹತತ್ವವು ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೂ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೂ ಅಭೇದ ಪ್ರಭೇದವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೋ, ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ 'ತ' 'ಥ' ಈ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಹಾಗೂ ಭಗವಂತನಿಂದ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ವಾಕ್ಯ ವಾಚಕಗಳಿಗೂ ಐಕ್ಯವ್ಯಪದೇಶವು 'ಅಯಂ ವೈ ಲೋಕಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - 'ಮಹನ್ನಾಮ ಯಾಸು ಯುಕ್ತು ವಿದ್ಯತೇ ತಾ ಮಹಾನಾಮ್ನಃ | 'ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಯನ್ನಾಮೇಂದ್ರಾದಿಕಂ ತನ್ಮಾಹಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಮಹತ್' ಯಾವ ಯುಕ್ಗಳಲ್ಲಿ 'ಮಹತ್' ಎಂಬ ಪದವಿದೆಯೋ, ಅದನ್ನು 'ಮಹಾನಾಮ್ನೀ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ನಾಮವಾದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು 'ಮಹತ್' ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಪ್ರಥಮಾ ಮಹಾನಾಮ್ನೀ' 'ಮಹಾನಾಮ್ನೀ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಯುಕ್ ಈ ಲೋಕವು ಎಂಬರ್ಥವು ತೋರುವ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮೊದಲ 'ಮಹಾನಾಮ್ನೀ' ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ 'ವಿದಾ ಮಘವನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಈ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಒಟ್ಟು ಇಷ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - 'ಮಹತಶ್ಚತುರ್ಮುಖಾತ್' ಎಂದರೆ 'ಮಹತ್' ತತ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಚತುರ್ಮುಖನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. 'ಅಯಂ ವೈ ಲೋಕಃ ಪ್ರಥಮಾ ಮಹಾನಾಮ್ನೀ' 'ಈ ಲೋಕವೇ ಮೊದಲನೆಯ ಮಹಾನಾಮ್ನೀ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಅಭೇದ ವ್ಯವಹಾರ ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ವಿದಾ ಮಘವನ್' ಮೊದಲಾದ 'ಯುಕ್' 'ಗಳು' 'ಅಯಂ ಲೋಕಃ' ಎನಿಸುವ ವಿಷ್ಣುವಾಚಕಗಳು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

भावदीपः - ऐतरेयोपनिषद्गत'विदामघवन्' इति । 'आभिष्वमभिष्टिभिः' इति, 'राय' इति च ऋक्त्रयमिति यावत् । पृथिवीस्थविष्णुवाचकम्

ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತದ್ಗುಣಂ ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯೇ 'ತೃತೀಯಭಾಗೇನತಿಸ್ರೋ ಮಹಾನಾಮ್ನಃ' (೧) ಇತಿ ।
ತಥಾ ಪ್ರಥಮಾ ಯಾ ಮಹಾನಾಮ್ನೀ ತದ್ವಾಚ್ಯಃ ಪಾರ್ಥಿವೋ ಹರಿಃ ಇತಿ ಚ ।

೧. ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ 'ವಿದಾ ಮಘವನ್ ವಿದಾ' ೨. ಅಭಿಷ್ಠಂ ಅಭಿಷ್ಠಿಃ ೩. ರಾಯಃ ಈ ಮೂರೂ ಋಕ್ಕುಗಳು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನೇ ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ 'ತೃತೀಯಭಾಗೇನ ವಿದಾಮಘವನ್, ಸಮೂತಯೇ, ನೂನಮಿತಿ ವಾ ತಿಸ್ರೋ ಮಹಾನಾಮ್ನಃ' ಎಂದು ಮತ್ತು 'ಪ್ರಥಮಾ ಯಾ ಮಹಾನಾಮ್ನೀ ತದ್ವಾಚ್ಯಃ ಪಾರ್ಥಿವೋ ಹರಿಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪಃ - ಉಪಸಂಹಾರ ಇತಿ ॥ ತೇನ ನ ಪುನಃಕುರಿತಃ ಭಾವಃ । 'ತಾವೇವಾದೌ' ಇತಿ ಭಾಷ್ಯೇ 'ಸಂಹಿತತಯಾ' ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ । 'ಒಂಕಾರಂ ತ್ವಸಂಹಿತತಯಾ' ಇತಿ ಭಾವಃ ।

'ಅತಃ ಇತಿ ಉಪಸಂಹಾರಃ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. 'ತಾವೇವಾದೌ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸಂಹಿತತಯಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ಶೇಷಪೂರಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಒಂಕಾರವನ್ನು ಅಸಂಹಿತತಯಾ ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಅಥ' 'ಅತಃ' ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಂಹಿತತಯಾ ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು "ತಾವೇವ" ಎಂದು 'ಅಥ', 'ಅತಃ' ಎಂಬೆರಡು ಶಬ್ದಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪಃ - ಯದ್ವಾ, 'ಸ್ರವತ್ಯನೊಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಸ್ತಾಚ್ಚ ವಿಶೀರ್ಯತೇ' ಇತ್ಯರ್ಥವಾದಬಲಾದೇವ ಒಂಕಾರಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಸೂತ್ರಕೃತಃ ಪ್ರಯತ್ನಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ತದಾರಮ್ಭಾಪೇಕ್ಷಯಾ ತಾವೇವಾದೌ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ - ಇತ್ಯದೋಷಃ ।

ಅಥವಾ 'ಸ್ರವತ್ಯನೋಂಕೃತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಸ್ತಾಚ್ಚ ವಿಶೀರ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಒಂಕಾರವು ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ-ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ಅದರ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸ-

(೧) 'ತೃತೀಯಭಾಗೇನ ವಿದಾಮಘವನ್, ಸಮೂತಯೇ, ನೂನಮಿತಿ ವಾ ತಿಸ್ರೋ ಮಹಾನಾಮ್ನಃ' - ಪೂರ್ಣಪಾಠಃ

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ತಾವೇವ' ಎಂದು 'ಅಥ' ಮತ್ತು 'ಅತಃ' ಶಬ್ದಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ದೋಷಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಓಂಕಾರ ವಾದ

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - 'ಸ್ರವತ್ಯನೋಂಕೃತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಚನಾನುಸಾರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಸೂತ್ರವೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆದ್ಯಂತಗಳಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರ ಊಹೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಯದ್ಯಪಿ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ ಸಾಮ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಒಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ವಿಕೃತಿಯಾಗದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವುದನ್ನು 'ಊಹ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ: 'ಅಗ್ನಿ' ಪದಯುಕ್ತವಾದ ಮಂತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ದೇವತೆ. ಸೂರ್ಯದೇವತಾಕ ವಿಕೃತಿಯಾಗದಲ್ಲಿ ಆ ಮಂತ್ರವನ್ನೇ 'ಅಗ್ನಿ' ಪದದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ 'ಸೂರ್ಯ' ಪದವನ್ನಿಟ್ಟು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರ ಊಹಕ್ಕೆ ಅದರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆ ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ 'ಊಹ' ಎಂದರೆ ಅಧ್ಯಾಹಾರ. ಊಹ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಿದೆ. ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ.

ಅಧ್ಯಾಹಾರಕ್ಕೂ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬೇಕಲ್ಲವೆ? 'ಸಂ ಯಜ್ಞಪತಿರಾಶಿಷಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದೆ. 'ಸಿದ್ಧಿಸಲಿ' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಶಾಂತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರದ ಅಧ್ಯಾಹಾರಕ್ಕೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಬಂದರೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ 'ಸ್ರವತ್ಯನೋಂಕೃತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಚನದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ.

ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಬೇಕು. 'ಓಂ' ಎಂದರೆ ಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದೊಂದಿಗೇ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು. ಆದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಹೋಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದೊಡನೆ ಹೊರಗಿರುವ ಓಂಕಾರದ ಅನ್ವಯವಾಗಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ಹದಿನೇಳು ಮೊಳ ವಾಜಪೇಯದ ಯೂಪ' ಎಂದು ಶ್ರತಿಯು ಹೇಳಿದಾಗ ವಾಜಪೇಯದಲ್ಲಿ ಯೂಪವೇ ಇಲ್ಲ. ಅದರ ಅಂಗವಾದ ಪಶುಯಾಗದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಅದರಿಂದ ಅನ್ವಯ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ 'ದೇವದತ್ತನ

ಮೊಮ್ಮಗ'. ಇಲ್ಲಿ ಮೊಮ್ಮಗನಿಗೆ ದೇವದತ್ತನ ನೇರ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮಗನ ಮೂಲಕ ಇದೆ. ಹಾಗೇ ಯೂಪಕ್ಕೆ ವಾಜಪೇಯದ ಸಂಬಂಧ ಅದರ ಅಂಗವಾದ ಪಶುಯಾಗದ ಮೂಲಕ ಇದೆ. ಅದರಿಂದ ಹದಿನೇಳು ಮೊಳ ಎತ್ತರ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಧಾನವಾದ ವಾಜಪೇಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಮೊದಲಿಗೆ ಕಂಡರೂ ಅದು ಅಶಕ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅಂಗವಾದ ಪಶುಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಗುಣಪೂರ್ಣವೆನಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಗವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂದು ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. 'ಯಜೇತ' 'ಯಾಗದಿಂದ ಇಷ್ಟ ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು' ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದವು ಹೇಳುವ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. 'ದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಮೈತ್ರಾವರುಣನು ಪೈಷ ಅನುವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕು' ಇಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರಾವರುಣ ದಂಡ ಹಿಡಿಯಬೇಕೆನ್ನುವುದೂ ಅವನು ಪೈಷಾದಿಮಂತ್ರ ಪಠಿಸಬೇಕೆನ್ನುವುದೂ ಬೇರೆ ವಿಧಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪಠನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಂಡ ಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇದೆ. ಅದರಿಂದ 'ದಂಡಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ದಂಡ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೇ ವಿಧಿಯ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಓಂಕಾರ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಓಂಕಾರಕ್ಕೂ ಅದೇ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಎಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದು ವಿಚಾರಯೋಗ್ಯನನ್ನಲು 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿರುವಂತೆ 'ಓಮಿತ್ಯೇತದಕ್ಷರ ಮುದ್ದೀಥಮುಪಾಸೀತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದೇ ಅರ್ಥದ ಓಂಕಾರವಿದೆ. ಇದು ಉಪಲಕ್ಷಣ. 'ನಾರಾಯಣಂ ಮಹಾಜ್ಞೇಯಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದೇ ಅರ್ಥದ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ವಿಚಾರವಿಧಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಯುಕ್ತಿಗಳಿವೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲು ಓಂಕಾರ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೇಕು.

ಓಂದೇ ಅರ್ಥದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯ ಹೇಳಿದರೆ 'ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣ' ಎಂದಾದೀತೆಂಬ ಸಮಸ್ಯೆ ಬಂದರೆ ಎರಡೂ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯೋಗರೂಢವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದರ ಯೋಗಾಂಶವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದರ ರೂಢ್ಯಂಶವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅನ್ವಯ ಹೇಳಬೇಕು. 'ಆತ್ಮೈತಿ ತೂಪಗಚ್ಛಂತಿ' ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಆತ್ಮಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಹಾಗೇ ಅನ್ವಯವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. 'ಪರಿಯದಿದ್ದ ರೋದಸೀ ಉಭೇ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಋಗ್ಭಾಷ್ಯ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಇಂದ್ರಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಹಾಗೇ ಅನ್ವಯ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಓಂಕಾರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ. ಓಂಕಾರಾರ್ಥವೆ ವ್ಯಾಹೃತಿ ಗಾಯತ್ರಿ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಗಳ ಮೂಲಕ ಸಮಸ್ತವೇದಾರ್ಥ. ಅದರಿಂದ ಸಮಸ್ತವೇದಗಳು ಈ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಕ್ಕೊಳಪಡುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. 'ಸ್ರವತ್ಯನೋಂಕೃತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎನ್ನುವಂತೆ ಅದೃಷ್ಟಫಲಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಓಂಕಾರ ಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದ ಆದಿಯ ಓಂಕಾರಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವಿರುವುದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಫಲವೂ ಇದೆ, 'ಸ್ರವತಿ' ಎಂಬಂತೆ ಅದೃಷ್ಟ ಫಲವೂ ಇದೆ. ಸ್ವಿಷ್ಟಕೃತ್ ಮುಂತಾದ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆಯ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ದೇವತಾಸ್ಮರಣ, ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಹಾಕುವ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸಿನ ವಿನಿಯೋಗಗಳೆಂದು ದೃಷ್ಟಫಲಗಳಿರುವಾಗಲೇ ಜೊತೆಗೆ ತ್ಯಾಗಾಂಶದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಫಲವೂ ಇದೆ. ಸೂತ್ರದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಅದೃಷ್ಟ ಫಲ. ಹಾಗೇ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೇವಲ ಅದೃಷ್ಟ ಫಲ. ಒಂದು ಕಡೆ ದೃಷ್ಟ ಫಲವಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ ಬೇರೆ ಕಡೆಯೂ ದೃಷ್ಟ ಫಲವೇ ಇರಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮಾಂಗ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವತಾಸ್ಮರಣ ರೂಪ ದೃಷ್ಟ ಫಲ. ಪಾರಾಯಣ ಜಪಾದಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟ ಫಲವಿರುವುದುಂಟು. ಏಕಪಶುಕ ಯಾಗದಲ್ಲಿ 'ಅನ್ವೇನಂ ಮಾತಾ ಮನ್ಯತಾಂ' ಎಂದು ಏಕವಚನಾಂತ ಮಾತೃ ಶಬ್ದ ದೃಷ್ಟ ಫಲಕವಾದರೂ ಅನೇಕ ಪಶುಕವಾದ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟ ಫಲಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮಾತೃ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಹುವಚನಾಂತವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. 'ಮಾತು: ಪಯೋಧರರಸಂ ನ ಪುನ: ಪಿಬಂತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಾತೃಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಆಯಾ ಮಾನವನ ತಾಯಿ' ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗೇ 'ಅನ್ವೇನಂ ಮಾತಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ 'ಆಯಾ ಪಶುವಿನ ತಾಯಿ' ಎಂದು ಅರ್ಥ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ದೃಷ್ಟ ಫಲಕವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅನೇಕ ತಾಯಂದಿರು ನೀಡುವ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಒಬ್ಬಳು ನೀಡಲಾರರು. ಅದಕ್ಕೆ ಬಹುವಚನಾಂತವಾಗಿಯೇ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. 'ಮಾತು: ಪಯೋಧರ ರಸಂ' ಎಂಬುದು ಗೌಣಪ್ರಯೋಗವೆ. 'ಬಹುಗಣ ವತುಡತಿ ಸಂಖ್ಯಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸಂಖ್ಯಾ' ಎಂಬುದು ಒಂದು ಹೆಸರು. 'ಷ್ಣಾಂತಾ: ಷಟ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅದೇ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆ ಹೆಸರಿನ ಶಬ್ದಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಓಂಕಾರಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನಗಳಿರಬಹುದು.

ಹೀಗೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಈ ಓಂಕಾರ ಸೂತ್ರದ ಭಾಗವೆ. ಅಂದರೆ ಸೂತ್ರದೊಡನೆ ಸೇರಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾರ್ಥ ಬೋಧವನ್ನಾಗಲಿ ಅದೃಷ್ಟ ಫಲವನ್ನಾಗಲಿ ಮಾಡಿಕೊಡಬಹುದು, ಅಥವಾ ಎರಡನ್ನೂ ಮಾಡಿಕೊಡಬಹುದು. ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ 'ಸಂ ಯಜ್ಞಪತಿರಾಶಿಷಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ 'ಗಚ್ಛತಾಂ' ಎಂಬ

ಪದ ಅನನ್ವಿತವೆನ್ನಬೇಕಾದೀತು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ 'ಅಧ್ಯಾಹೃತವಾದ ಶಬ್ದವಾಕ್ಯಘಟಕವಲ್ಲವೆನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ' ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ.

'ಪೃಥಗೋಕ್ರಿಯತೇಽಖಿಲೈಃ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತ ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಳಿಯಲ್ಲಿ 'ಓಂಕಾರವು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಥಶಬ್ದದಂತೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕು' ಎಂದಿದೆ. ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಪರಿಹಾರ - ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಓಂಕಾರ ಮಂತ್ರಘಟಕ. ಇನ್ನೆರಡು ಆದ್ಯಂತಗಳಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಫಲಕ್ಕಾಗಿ. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಓಂಕಾರಗಳು. ಹಾಗೇ ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಮೂರು ಓಂಕಾರಗಳು. 'ಓಂಕಾರಶ್ಚಾಥಶಬ್ದಶ್ಚ' ಎಂದು ಸ್ಮೃತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಥಶಬ್ದದ ಮೊದಲಿಗೆ ಒಂದು ಓಂಕಾರ, ಅಥಶಬ್ದದಂತೆಯೇ ಸೂತ್ರಘಟಕವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇನ್ನೆರಡು ಓಂಕಾರಗಳು ಆದ್ಯಂತಗಳಲ್ಲಿ 'ಸ್ರವತ್ಯನೋಂಕೃತಂ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿವಿಹಿತವಾದವುಗಳು. ಇವು ಸೂತ್ರಘಟಕವಲ್ಲ. ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಳಿ ಹೇಳುವುದು ಇದನ್ನೆ.

ಅಥವಾ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿವಿಹಿತವಾದ ಓಂಕಾರವನ್ನೆ ಸ್ಮೃತಿಯೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ಓಂಕಾರ. ಅದನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಉಚ್ಚರಿಸಿದರೂ ಎಲ್ಲಾ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸುವಂತೆ ಬಿಡಿಸಿ ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡಿದೆ. ಅಥಶಬ್ದದಂತೆ ಸೇರಿಸಿ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಳಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ತನ್ನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಸೂತ್ರ ಘಟಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸುಧೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅಥ ಆತಃ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ' 'ತಾವೇವಾದೌ ಪ್ರಯುಂಜತೇ' ಎಂದಿದ್ದು ಓಂಕಾರ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾದಿ ಪದಗಳು ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಏವಹಾರಕ್ಕೆ 'ಅಥ' 'ಆತಃ' ಶಬ್ದಗಳು ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತವೆ' ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅಥವಾ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ 'ಅಥ' 'ಆತಃ' ಶಬ್ದಗಳೇ ಬರುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡದಿರುವುದು, ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲಿದ್ದೇವೆ, ಛಂದೋಗ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಎಲ್ಲ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಅಥಾದಿ ಶಬ್ದಗಳೇ ಸೂಚಿಸುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾರ್ಹ (೧-೧-೧)

ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ. ಅದೃಷ್ಟವಲ್ಲಕ್ಕಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಓಂಕಾರಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವೂ ಇದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸಲು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಓದಲು ಯಾರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರ ?

ಭಾಷ್ಯಮ್ -

ಅಧಿಕಾರಶ್ರುತೋ ಭಾಗವತತನ್ತ್ರೇ -

ಮಂದಮಧ್ಯೋತ್ತಮತ್ವೇನ ತ್ರಿವಿಧಾ ಹ್ಯಧಿಕಾರಿಣಃ ।

ತತ್ರ ಮಂದಾ ಮನುಷ್ಯೇಷು ಯಃ ಉತ್ತಮಗುಣಾ ಮತಾಃ ॥

ಮಧ್ಯಮಾ ಋಷಿಗುಣಧರ್ಮಾ ದೇವಾಸ್ತತ್ರೋತ್ತಮಾ ಮತಾಃ ।

ಇತಿ ಜಾತಿಕೃತೋ ಭೇದಸ್ತಥಾನ್ಯೋ ಗುಣಪೂರ್ವಕಃ ॥

ಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಪರಮೇ ವಿಷ್ಣುಃ ಯಸ್ತ್ವಧ್ಯಯನವಾನ್ಮರಃ ।

ಅಧಮಃ ಶರ್ಮಾದಿಸಂಯುಕ್ತೋ ಮಧ್ಯಮಃ ಸಮುದಾಹತಃ ॥

ಆಬ್ರಹ್ಮಸ್ತಮ್ಬಪರ್ಯಂತಮಸಾರಂ ಚಾಪ್ಯನಿತ್ಯಕಮ್ ।

ವಿಜ್ಞಾಯ ಜಾತವೈರಾಗ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುಪಾದೈಕಸಂಶ್ರಯಃ ॥

ಸ ಉತ್ತಮೋಽಧಿಕಾರಿ ಸ್ಯಾತ್ ಸಂಯಸ್ತಾಸ್ವಿಲಕರ್ಮವಾನ್ ॥' ಇತಿ ।

ಅನುವಾದ - ಅಧಿಕಾರ ಎಂದರೆ ಏನು ? ಅಧಿಕಾರವು ಎಷ್ಟು ಬಗೆ ? ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಭಾಗವತತನ್ತ್ರ ವಿವರಿಸಿದೆ --

‘ಅಧಮ, ಮಧ್ಯಮ, ಉತ್ತಮ ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು; ಋಷಿಗಳು ಗಂಧರ್ವರು ಪಿತೃಗಳು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು; ದೇವತೆಗಳು ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು’ ಈ ವಿಂಗಡನೆಯು ಜಾತಿಮೂಲಕವಾದದ್ದು.

ಗುಣಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಅಧಿಕಾರಭೇದ ಮತ್ತೊಂದಿದೆ -- ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿ. ಈ ಗುಣಗಳಿದ್ದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಶರ್ಮಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿ. ಹಿಂದಿನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ‘ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಹಿಡಿದು ತೃಣಪರ್ಯಂತ ಸಕಲಜೀವರಾಶಿಗಳು ಸಾರವಿಲ್ಲದ್ದು ಮತ್ತು ಅನಿತ್ಯವಾದದ್ದೆಂದು ತಿಳಿದು ವೈರಾಗ್ಯಶಾಲಿಯಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಯಾರು ನಂಬಿ ಬದುಕುತ್ತಾನೋ ಅವನೇ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಅಂತಹವನು ಸಕಲಪ್ರವೃತ್ತಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹರಿಪ್ರೀತಿಕರವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಆಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. -- ಎಂದು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಭಾಗವತತಂತ್ರೇ = ಭಾಗವತತಂತ್ರ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ,
ಅಧಿಕಾರಶ್ಚ = ಅಧಿಕಾರವಾದರೋ, ಉಕ್ತಃ = ಹೀಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

(ಅಧಿಕಾರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಿದ್ದರೂ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನೂ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು)

ಅಧಿಕಾರಿಯ ವಿಭಾಗ ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ 'ಮಂದ = ಅಧಮರು, ಮಧ್ಯ = ಮಧ್ಯಮರು, ಉತ್ತಮತ್ವೇನ = ಉತ್ತಮರು ಎಂಬುದಾಗಿ, ತ್ರಿವಿಧಾಃ = ಮೂರು ಬಗೆಯ, ಅಧಿಕಾರಿಣಃ = ಶಾಸ್ತ್ರಾಧಿಕಾರಿಗಳು, ಹಿ = ಪ್ರಸಿದ್ಧರಷ್ಟೇ.

ತತ್ರ = ಮೂರುವಿಧ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ,
ಯೇ = ಯಾರು, ಮನುಷ್ಯೇಷು = ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ, ಉತ್ತಮಗಣಾಃ = ಉತ್ತಮವರ್ಗದವರೆಂದು, ಮತಾಃ = ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೋ, ತೇ = ಅಂತಹ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು, ಮಂದಾಃ = ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು; ಋಷಿಗಂಧರ್ವಾಃ = ಋಷಿಗಳು ಮತ್ತು ಗಂಧರ್ವರು (ಪಿತೃಗಳು ಮತ್ತು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು), ಮಧ್ಯಮಾಃ = ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು, ದೇವಾಃ = ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳು, ಉತ್ತಮಾಃ = ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು; ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಭೇದಃ = ಶಾಸ್ತ್ರಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಪ್ರಕಾರವು, ಜಾತಿಕ್ಕೃತಃ = ಜಾತಿಮೂಲಕವಾದದ್ದು.

ತಥಾ = ಇದರಂತೆ, ಗುಣಪೂರ್ವಕಃ = ಗುಣಮೂಲಕವಾದ, ಭೇದಃ = ವಿಭಾಗವು, ಅನ್ಯಃ = ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿದೆ -

ಯತ್ = ಯಾರು, ಅಧ್ಯಯನವಾನ್ = ಸ್ವಶಾಖಾಧ್ಯಯನವುಳ್ಳವನಾಗಿ,
ಪರಮೇ = ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ, ವಿಷ್ಣೋ = ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ, ಭಕ್ತಿಮಾನ್ = ಭಕ್ತಿವುಳ್ಳವನೋ,
ಸಃ = ಅವನು, ಅಧಮಃ = ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಯು, ಶಮಾದಿಸಂಯುಕ್ತಃ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಶಮದಮಾದಿಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು,
ಮಧ್ಯಮಃ = ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಯು, ಯಃ = ಯಾರು, ಆಬ್ರಹ್ಮಸಂಬಂಧಯುಕ್ತಂ = ಚತುರ್ಮುಖದೇವರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ತೃಣಜೀವಿವಯುಕ್ತವಾಗಿ, ಅಸಾರಂ = ಸಾರವಿಲ್ಲದ್ದು, ಚ = ಮತ್ತು, ಅನಿತ್ಯಕಮ್ = ನಾಶಶೀಲವಾದದ್ದೆಂದು,
ವಿಜ್ಞಾಯ = ತಿಳಿದು, ಜಾತವೈರಾಗ್ಯಃ = ವಿರಕ್ತನಾಗಿ, ಸನ್ಯಸ್ತಾಖಿಲಕರ್ಮವಾನ್ = ಪ್ರವೃತ್ತಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತೊರೆದು (ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಭಗವಂತನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ, ಮಾಡುವ ಕೆಲಸಗಳೆಲ್ಲವೂ ಭಗವಂತನ ಪೂಜೆ ಎಂಬ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವುಳ್ಳವನಾಗಿ), ವಿಷ್ಣುಪಾದ್ಯಕಸಂಶ್ರಯಃ = ಭಗವಂತನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆಶ್ರಯನೆಂದು ಶರಣಾಗತನಾದವನು, ಉತ್ತಮಃ = ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಯು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ.

ಮೂರುಬಗೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನನು ಕೌಽಸಾವಧಿಕಾರಃ, ಕತಿವಿಧಿಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾयां ? यद् आनन्तर्यमथशब्दो वक्ति? इत्यत आह - अधिकारश्चेति ॥

ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಧಿಕಾರದ ಆನಂತರ್ಯವನ್ನು ಅಥಶಬ್ದ ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೋ ಅಂಥ ಅಧಿಕಾರ ಯಾವುದು? ಅದು ಎಷ್ಟು ಬಗೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅಧಿಕಾರಶ್ಚ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - अत्राधिकारिकथनेऽपि तद्विशेषणतयाऽधिकारोप्युक्तो भवति । अनेन मोक्षयोग्यत्वं सामान्यलक्षणमभिप्रेतम्।

ಭಾಗವತತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯತ್ವವು ಅಧಿಕಾರಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - अस्य च सच्छ्रद्धादौ व्याप्तेः प्रायिकत्वादरुच्या प्रकारान्तरेणाधिकारिणः स्वरूपमाह - तथेति ॥

ಈ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯತೆ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ಸಜ್ಜನರಾದ ಶೂದ್ರರಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪಶು ಪಕ್ಷಿ ಮೊದಲಾದ ಜನ್ಮ ಪಡೆದವರಲ್ಲಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು 'ತಥಾಽನ್ಯೋ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - अत्राध्ययनलब्धाऽपि विष्णुभक्तिरन्याय्याऽध्ययननिवृत्त्यर्थं पृथगुक्ता ।

ಅಧ್ಯಯನ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯೂ ಸೇರಿದೆ. ಆದರೂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಅನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿರಬಾರದೆಂದು ತಿಳಿಸಲು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - तथाच ह्यभक्तिपूर्वकाध्ययनवत्त्वं सामान्यतो ब्रह्मविद्याधिकार इत्युक्तं भवति ।

ಆದ್ದರಿಂದ ಹರಿಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾದ ಅಧ್ಯಯನವೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'शमादिसंयुक्तः' इत्यादौ पूर्वसङ्ग्रहः, पूर्वत्र चोत्तरोक्तानुकर्षश्च कर्तव्यः । न चैवं साङ्ख्यम् । उत्तरोक्ताप्राचुर्येणासाङ्ख्यात् ।

ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು 'ಶಮಾದಿಸಂಯುಕ್ತಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನವರ ಲಕ್ಷಣದ ಜೊತೆಗೆ ಮುಂದಿನವರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅನುಕರ್ಷ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸಾಂಕರ್ಯ ಬರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣವು ದುಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಂಕರ್ಯದೋಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ब्रह्माद्यसारता नाम तेषामसर्वोत्तमत्वं, तत्पदादीनां मोक्षावरत्वं च ज्ञेयम् ।

'ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಸಾರತಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ "ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಸರ್ವೋತ್ತಮರಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಅವರ ಸ್ಥಾನಗಳು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಬಹಳ ನೀಚವಾಗಿರುತ್ತವೆ" ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯತ್ವವು ಅಧಿಕಾರಿಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆಯೇ?

ಭಾವದೀಪ: - अनेनेति ॥ 'मोक्षाधिकारिणः त्रिविधाः' इति वचनेन मुक्तियोग्यत्वं जिज्ञासामात्राधिकारिलक्षणं लब्धम् इत्यर्थः ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅನೇನ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯತ್ವಂ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಮಭಿಪ್ರೇತಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ 'ಅನೇನ' ಎಂದರೆ ಮೋಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮೂರು ವಿಧ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯೋಚಿತವು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿರುವ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯತ್ವದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ

ಭಾವದೀಪ: - ವ್ಯಾಪ್ತೇ: ಇತಿ - ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ವ್ಯಾಪಿನಮ್ । 'ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಪನಂ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾತ್ರೇಽಸ್ತಿ ತದ್ವಿ ಲಕ್ಷಣಮ್ 'ಯೋ ಧರ್ಮೋ ಲಕ್ಷ್ಯೇ ವ್ಯಾಪ್ತಾ ವರ್ತತೇ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ: ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ಯ ಚ ಸಚ್ಛಾದ್ಯಾದೌ ವ್ಯಾಪ್ತೇ:' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವುದು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಇರುತ್ತದೋ, ಅದು ಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ 'ಯೋ ಧರ್ಮೋ ಲಕ್ಷ್ಯೇ ವ್ಯಾಪ್ತಾ ವರ್ತತೇ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣ ಪದ್ಧತಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅಧಿಕಾರ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ

ಭಾವದೀಪ: - ಅಸ್ಯ ಚ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯತ್ವಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸಚ್ಛಾದ್ರೇ ಅಸಮರ್ಥೇಷು ಅರ್ಥಿಷ್ವಿದಾನೀಂತನಪಶುಪಕ್ಷಾದಿಷ್ವಲಕ್ಷ್ಯಭೂತೇಷು ಬಾಹುಲ್ಯೇನ ವರ್ತತೇ ಇತಿ 'ವ್ಯಾಪ್ತೇ: ಪ್ರಾಯಿಕತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

ಪ್ರಕೃತ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲದೇ ಸಜ್ಜನರಾದ ಶೂದ್ರರಲ್ಲಿ ಅಸಮರ್ಥವಾದ ಪಶು-ಪಕ್ಷಿ ಮುಂತಾದ ಜನ್ಮಪಡೆದವರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ವ್ಯಾಪ್ತೇ: ಪ್ರಾಯಿಕತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ವಿದುರಧರ್ಮವ್ಯಾಧಿಜರಿತಾರ್ಯಾದೌ ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರದೃಷ್ಟಾ ತತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿಶೈವ ಇತ್ಯತ: 'ಪ್ರಾಯಿಕತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

ವಿದುರ, ಧರ್ಮವ್ಯಾಧ, ಜರಿತಾರಿ ಪಕ್ಷಿ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಲಕ್ಷಣವಿರುವುದು ಇಷ್ಟವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಪ್ರಾಯಿಕತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ತಾನತಿಕ್ರಮ್ಯಾನುತ್ಪನ್ನಜ್ಞಾನೇಷ್ವಪಿ ಬಾಹುಲ್ಯೇನ ವರ್ತಮಾನತ್ವಾದಿತೀರ್ಥಃ ।
ಸಚ್ಛದ್ರಾದೇಃ ದೇಹಾಂತರೇ ವೈದಿಕಬ್ರಹ್ಮವಿಧಾಧಿಕಾರೇಪಿ ನೈತದೇಹೇ ಅಧಿಕಾರಃ ।
ದೇಹಾಂತರೇಽಧಿಕಾರಃವ ನೇದಾನಿಂ ಪ್ರವೃತ್ಯುಪಯೋಗೀತ್ಯರುಚ್ಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ವಿದುರಾದಿಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಅನುತ್ಪನ್ನಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಬಹುಳವಾಗಿ ಅಧಿಕಾರದ ಲಕ್ಷಣವು ಇರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಸಜ್ಜನರಾದ ಶೂದ್ರರಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರರಿಗೆ ದೇಹಾಂತರದಲ್ಲಿ ವೈದಿಕಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರವಿದ್ದರೂ ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ದೇಹಾಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಅಧಿಕಾರವು ಪ್ರಕೃತ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಅರುಚ್ಯಾ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣಾಧಿಕಾರಿಸ್ವರೂಪಮಿತಿ । एतच्च
वेदजिज्ञासारूपजिज्ञासा-विशेषाभिप्रायम् ।

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಬರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಲು 'ಪ್ರಧಾನ್ಯೋಗುಣಪೂರ್ವಕಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತವಾದ ಪ್ರಭೇದ. ಈಗ ಅದಕ್ಕಿಂತ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ಗುಣನಿಮಿತ್ತವಾದ ಪ್ರಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅಪಶೂದ್ರಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಅಥಶಬ್ದಾರ್ಥವು ಗತಾರ್ಥವಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - ननु मुक्तियोग्यत्वमेवाधिकारिलक्षणमस्तु । 'शुगस्य' इति
वक्ष्यमाणापशूद्राधिकरणन्यायेनाधिकारस्य त्रैवर्णिकमात्रपर्यवसानोपपत्तेः ।
व्यर्थश्चायम् अथशब्दः । जीवान्यविषयार्पकब्रह्मपदेनैव मुमुक्षुमात्राधिकारिणः
तदपशूद्रत्वस्यापशूद्रनयन्यायेनैव लाभसम्भवात् । तत्

ಸಿದ್ಧಸ್ಯೈವಾಪಶ್ಚದ್ವಾಧಿಕಾರಸ್ಯಾತ್ರ ಸೂಚನಮ್' ಇತ್ಯಪಿ ನಾತಿವ ತುಠಿಕರಮ್ । ತಥಾ 'ಅನ್ಯೋ ಗುಣಪೂರ್ವಕಃ' ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯಂ ಚ ವ್ಯರ್ಥಮ್ । 'ಅರೂಢ್ಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕಾ ಚಾಯುಕ್ತಾ' ಇತಿ ಕಸ್ಯಚಿತ್ತೋದಯಯುಕ್ತಮ್ ।

ಮುಕ್ತಯೋಗ್ಯತ್ವವೇ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದರೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಪಶೂದ್ರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿರುವ 'ಶುಗಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವು ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಿಗಷ್ಟೇ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ 'ಅಥ' ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸನೆಂದು ಮುಮುಕ್ಷುನಾದವನು ಅಧಿಕಾರಿಯೆಂದು ಸಹಜವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಶೂದ್ರನಲ್ಲಿ ಇರಬಾರದೆಂಬುದು ಅಪಶೂದ್ರಾಧಿಕರಣ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪಶೂದ್ರಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಪುನಃ ಇದನ್ನು 'ಅಥ'ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚನೆ ಮಾಡುವುದು ಸಂತೋಷ ನೀಡುವ ವಿಚಾರವಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಅನ್ಯೋ ಗುಣಪೂರ್ವಕಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯವೂ ಕೂಡ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿದೆ. 'ಅರುಚ್ಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕಾ ವಾಕ್ಯವೂ ಕೂಡ ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಕೆಲವರು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ತಪ್ಪು.

ಅಥಶಬ್ದಾರ್ಥದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ

ಭಾವದೀಪಃ - ತ್ವದುಕ್ತದಿಶಾ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕಾಧಿಕಾರಲಾಭೇಽಪಿ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕಿಷ್ಕಪಿ ಕೇಶಾಶ್ಚಿದನಧಿಕಾರಿಣಾಂ ಭಾವೇನ ತತ್ಪರಿವರ್ಜನಸ್ಯಾಪಶ್ಚದ್ವಾನಯೇನಾಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ।

ಇವರ ಪ್ರಕಾರ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಿಗೆ ಅಪಶೂದ್ರಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಅಧಿಕಾರವು ಲಾಭವಾದರೂ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಿಗಲ್ಲಾ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವರು ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಅಪಶೂದ್ರಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾವದೀಪಃ - 'ಅಧ್ಯಯನಮಾತ್ರವತಃ' ಇತ್ಯಧಿಕರಣೇ ತಾದೃಶಾಧಿಕಾರಿವಿಶೇಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತವೇಪಿ, ತಸ್ಯೈವೇಹ 'ತಥಾಽನ್ಯೋ ಗುಣಪೂರ್ವಕಃ' ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯೇಣ ವಿವಿಚ್ಯ ಕೀರ್ತನಾತ್ ।

‘ಅಧ್ಯಯನಮಾತ್ರವತಃ’ ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಅಧಿಕಾರಿವಿಶೇಷವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೂ ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ‘ತಥಾನ್ಯೋ ಗುಣಪೂರ್ವಕಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಶ್ರೋತೃಪ್ರವೃತ್ತಿಸೌಕರ್ಯಾಽಯ ವಕ್ಷ್ಯमाणಸ್ಯೈವಾದೌ ಅಥಪದೇನ ನಿರ್ದೇಶೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ, ಇತ್ಯಥಶಬ್ದೋ ಅರ್ಥವಾನೇವ । ಭಾಷ್ಯಂ ಚಾರ್ಯವತ್ । ತದೇತದಾಹ । ಸಚ್ಚಕ್ಷುರಾದೌ ಇತ್ಯಾದಿಪದೇನ । ಅನ್ಯಥಾ ಸಚ್ಚಕ್ಷುಃ ಇತ್ಯೇವಾವಕ್ಷ್ಯತ್ ।

ಶ್ರೋತೃಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮೊದಲು ‘ಅಥ’ ಪದದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡುವುದು ಉಪಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ತಥಾನ್ಯೋ ಗುಣಪೂರ್ವಕಃ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವೂ ಕೂಡ ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ. ‘ಅಥ’ ಶಬ್ದವೂ ಕೂಡ ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ. ಇದನ್ನೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಸಚ್ಚಕ್ಷುರಾದೌ’ ಎಂದು ಅದಿಪದದಿಂದ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ‘ಸಚ್ಚಕ್ಷುಃ’ ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ತೈವರ್ಣಿಕರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - तथा च त्रैवर्णिकमात्राधिकारित्वेऽपि -

‘अवैष्णवस्य वेदेऽपि ह्यधिकारो न विद्यते ।

गुरुभक्तिविहीनस्य शमादिरहितस्य च ॥’

ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಾತ್ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯತೈವರ್ಣಿಕಮಾತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ನ ವೇದಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕಾರಿ ।

ಆದ್ದರಿಂದ ತೈವರ್ಣಿಕರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗುವುದಾದರೂ ಕೂಡ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

‘ಅವೈಷ್ಣವಸ್ಯ ವೇದೇಽಪಿ ಹ್ಯಧಿಕಾರೋ ನ ವಿದ್ಯತೇ ।

ಗುರುಭಕ್ತಿವಿಹೀನಸ್ಯ ಶಮಾದಿರಹಿತಸ್ಯ ಚ ॥’

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ತ್ಯವರ್ಣಕನಾಗಿದ್ದರೂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನಾಗದಿದ್ದರೆ ವೇದವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದವನಿಗೆ ಗುರುಭಕ್ತಿವಿಹೀನನಾದವನಿಗೂ ವೇದವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಾದ ತ್ಯವರ್ಣಕರಲ್ಲರಿಗೂ ವೇದಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಕಿಂತು 'ರಾಜಸೂಯಾದೌ ರಾಜತ್ವಾದಿಮಾನಿವ, 'ತಥಾನ್ಯ:' ಇತ್ಯಾದಿ ವಚನಸಿದ್ಧಶಾಂತ್ಯಾದಿಮಾನಪಿ' ಇತಿ ವಕ್ತುಂ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣಾಧಿಕಾರಸ್ವರೂಪಮಾಹ ಇತಿ ಟೀಕಾರ್ಥೋ ಬೋಧ್ಯ: ||

ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜಸೂಯಯಾಗ ಮಾಡಲು ರಾಜನೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ ಹೇಗಿದೆಯೋ, ಅದೇರೀತಿಯಾಗಿ 'ತಥಾನ್ಯೋ ಗುಣಪೂರ್ವಕಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತಿನಿಂದ ಶಮದಮಾದಿ ಗುಣಸಂಪದ್ಧರಿತನಾದವನು ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಅಧಿಕಾರಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಧ್ಯಯನಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಾರ್ಥಕವಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - ಅಧ್ಯಯನಲಬ್ಧಾಪೀತಿ ||

ಅವೈಷ್ಣವಸ್ಯ ವೇದೇಽಪಿ ಹ್ಯಧಿಕಾರೋ ನ ವಿद्यತೇ ।

ಗುರುಭಕ್ತಿವಿಹೀನಸ್ಯ ಶಮಾದಿರಹಿತಸ್ಯ ಚ ।

ನ ಚ ವರ್ಣಾವಿರಸ್ಯಾಪೀತ್ಯಧ್ಯಯನಮಾತ್ರವತಃ ||'

ಇತ್ಯತ್ರ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತದಿಶಾ ಇತಿ ಭಾವಃ || 'ಭಕ್ತಿಃ' ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ಅಧ್ಯಯನವಾನ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅಗ್ರೇಽಪ್ಯನ್ವಯಾತ್ । ಅಧ್ಯಯನಲಬ್ಧೋಽಪಿ ಶಮಾದಿರೀತ್ಯಪಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ । ಅನ್ಯಾ(ಪ್ಯೇ)ಯೇತಿ || ಅಭಕ್ತಾನಧಿಕಾರಿಕೃತತ್ವಾದಿಕಮನ್ಯಾಯಮ್ ।

हरिभक्तीति ॥ शमादिकमपि अत्र ग्राह्यम् । अध्ययनशमादिवैराग्येष्वन्यतम-
प्राचुर्येण त्रिविधाधिकारि व्यवस्थोक्तिरग्रेतनवाक्यानुरोधात् । उत्तरोक्तेति ॥
पूर्वपूर्वमस्मिन्' इति शेषः ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅತ್ರ ಅಧ್ಯಯನಲಬ್ಧಾಪಿ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ -

'ಅವೈಷ್ಣವಸ್ಯ ವೇದೇಽಪಿ ಹ್ಯಧಿಕಾರೋ ನ ವಿದ್ಯತೇ ।

ಗುರುಭಕ್ತಿವಿಹೀನಸ್ಯ ಶಮಾದಿರಹಿತಸ್ಯ ಚ ।

ನ ಚ ವರ್ಣಾವರಣ್ಯಾಪೀತ್ಯಧ್ಯಯನಮಾತ್ರವತಃ ॥'

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ, ಗುರುಭಕ್ತಿ, ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ವೇದಾದಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತ ಮಾತು ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಯನವುಳ್ಳವನು ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ ಉಳ್ಳವನು ಎಂದೂ ಕೂಡ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿವುಳ್ಳವನು ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನವುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಏಕೆ ಹೇಳಿದರು? ಯಾರಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಮತ್ತು ಯಾರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅವರು ಅಧ್ಯಯನವನ್ನ ಮಾಡಿದರೂ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಧಿಕಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದರೂ ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಅಧ್ಯಯನವು ವ್ಯರ್ಥ. ಆಯೋಗ್ಯಪುರುಷರಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಧ್ಯಯನವೂ ವ್ಯರ್ಥ. ಅಥವಾ ಗುರುಗಳಿಲ್ಲದ ಮಾಡಿದ ಅಧ್ಯಯನವೂ ಕೂಡ ವ್ಯರ್ಥ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿವಾನ್ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನವಾನ್ ಎಂದು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹರಿಭಕ್ತಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶಮದಮಾದಿ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವಿಕೆಯೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಅಧಿಕಾರವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ 'ಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಪರಮೇ ವಿಷ್ಣು ಯಸ್ತು ಅಧ್ಯಯನವಾನ್ ನರಃ' ಎಂಬ ಅಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಅದರಂತೆ 'ಜಾತವೈರಾಗ್ಯ'

‘ವಿಷ್ಣುಪಾದೈಕಸಂಶ್ರಯತ್ವ’ ಎಂಬ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿ, ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಅಧ್ಯಯನ ಶಮದಮಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಇದರಂತೆ ಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಎಂಬ ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಶಮಾದಿಸಂಯುಕ್ತತ್ವ, ‘ವಿಷ್ಣುಪಾದೈಕಸಂಶ್ರಯತ್ವ’ ಎಂಬ ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿ, ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ‘ಶಮಾದಿಸಂಯುಕ್ತಃ’ ಎಂಬ ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿರುವ ‘ಜಾತವೈರಾಗ್ಯ’ ‘ವಿಷ್ಣುಪಾದೈಕಸಂಶ್ರಯತ್ವ’ ಎಂಬ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿ ಹಾಗೂ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣದ ಜೊತೆ ಅದರಂತೆ ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣದ ಜೊತೆ ಸೇರಿಸಿದಾಗ, ಎಲ್ಲಾ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದರಿಂದ ಸಾಂಕರ್ಯದೋಷ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು.

ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಅಪ್ರಾಚುರ್ಯದಿಂದ ಸಾಂಕರ್ಯದೋಷವು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣ

भावदीपः - ततश्चायमर्थः - समानाधिकरणानामध्ययनशमादिविष्णुपादैक-संश्रयत्वादीनां मध्ये यस्याध्ययनं प्रचुरमन्यदप्रचुरं सोऽधमः । यस्य विष्णुपादैकसंश्रयत्वादिकमेवाप्रचुरमध्ययनशमादिके तु प्रचुरे स मध्यमः । यस्य विष्णुपादैकसंश्रयत्वादिकमेव प्रचुरम् अध्ययनशमादिके त्वप्रचुरे स उत्तमः इति । भाष्ये ‘सन्न्यस्ता’ इति ‘विष्णवर्षिता’ इत्यर्थः ।

ಒಟ್ಟು ಇಷ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿ - ಅಧ್ಯಯನ, ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳು, ವಿಷ್ಣುಪಾದ್ಯೈಕಸಂಶ್ರಯತ್ವ ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನವು ಪ್ರಚುರವಾಗಿದ್ದು ಶಮಾದಿದಮಾದಿಗುಣಗಳು ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಪಾದ್ಯೈಕಸಂಶ್ರಯತ್ವವು ಅಪ್ರಚುರವಾಗಿರುತ್ತದೋ, ಅವನು ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿ.

೨. ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿ - ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಪಾದ್ಯೈಕಸಂಶ್ರಯತ್ವವು ಅಪ್ರಚುರವಾಗಿದ್ದು, ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳು ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಯನವು ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುತ್ತದೋ, ಅವನು ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿ.

೩. ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿ - ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಪಾದ್ಯೈಕಸಂಶ್ರಯತ್ವವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದು, ಅಧ್ಯಯನ ಹಾಗೂ ಶಮದಮಾದಿಗಳು ಅಪ್ರಚುರವಾಗಿರುತ್ತವೋ, ಅವನು ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸನ್ನಸ್ತ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ - 'ಅಥ ಅತಃ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು 'ಅಥ' ಶಬ್ದದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವಾಗ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಉತ್ತಮ - ಮಧ್ಯಮ - ಅಧಮ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ಇದ್ದಾರೆ. ದೇವತೆಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸದ ಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು. ಋಷಿಗಂಧರ್ವರು ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು; ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು. ಇದು ಜಾತ್ಯಾಧಾರಿತವಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ವಿಂಗಡನೆ. "ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೇ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು" ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಮಸ್ಯೆ ಇದೆ. ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಋಷಿಗಳು ಶಾಪವೇ ಮೊದಲಾದ ಯಾವುದೋ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರರಾಗಿ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಕೆಳವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಪಶುವರ್ಗಗಳಾಗಿ ಜನಿಸುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅಂತಹ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅವರು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಾದರೂ ವೇದ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸಂಪಾದನೆಗೆ ಅರ್ಹರಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಎಂದರೆ, ಇಂತಹ ಸಚ್ಚಿದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಗುಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರು ವೇದಾಧ್ಯಯನಸಂಪನ್ನರು (ಅಂದರೆ ಕೇವಲ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರು ಮಾತ್ರವೇ) ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಗಳೆನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗುಣಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಮದಮಾದಿಗುಣಸಂಪನ್ನರು ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲ ಅಸಾರವೆಂದರಿತು ವಿರಕ್ತರಾಗಿ ಹರಿಚರಣಶರಣರಾದವರು ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳೆನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಎಲ್ಲರ ಗುಣಗಳಿದ್ದರೂ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಗುಣ ಮಧ್ಯಮ, ಅಧಮರಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಿ ಇರುವ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ, ಹಿಂದಿನವರ ಗುಣಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಆಯಾಯಾ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ ಗುಣಗಳು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಲಕ್ಷಣಸಾಂಕರ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕೃತ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿರುವುದರಿಂದ, ದೇವತೆಗಳೇ ಮೊದಲಾದವರು ಶೂದ್ರ ಅಥವಾ ಪಶುಜನ್ಮಪಡೆದಾಗ ವೇದವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಉತ್ತಮ ಜನ್ಮ ಪಡೆದಾಗ ವೇದಾಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಅದರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕಾರ ಇರುವುದಾದರೂ ಶೂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಯಾಯ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನದ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸಂಪಾದನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಜಾತಿಕೃತ ಅಧಿಕಾರವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕಾರಿಗಳು' ಎಂದಾಗ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಾದ ಅವರ (ಕೆಳಗಿನ) ವರ್ಣದವರಿಗೂ ವೇದಾಧ್ಯಯನಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕಾರ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ತಪ್ಪುಗ್ರಹಿಕೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ, ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರು ಮತ್ತು ಅವರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಾದವರಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಅಧಿಕಾರಸಂಪತ್ತಿ ಪಡೆದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರವೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಗುಣಾಧಾರಿತವಾದ ಅಧಿಕಾರವಿಭಾಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರೂ ಇದನ್ನು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರ ನಂತರದ ಪರಕೀಯರು ಹೀಗೆ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಸಾರ ಹೀಗಿದೆ --

ಜಾತೀಕೃತ ಅಧಿಕಾರದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲಿ. ಇದು ಸತ್‌ಶೂದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಸಹಜ. ಇದನ್ನು ಅಪಶೂದ್ರಾಧಿಕರಣ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ವೇದ ಹಾಗೂ ಅದರ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಬ್ರಹ್ಮ'ಪದದಿಂದ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದೂ, ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯನು ತ್ರೈವರ್ಣಿಕನು ಅಧಿಕಾರಿಯೆಂದೂ ತಾನಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ವರು ಮತ್ತು ಅವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪ್ರಕಾರ ಅಧಿಕಾರ ಸೂಚಕವಾದ ಅಥಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಗುಣಾಧಾರಿತ ಅಧಿಕಾರನಿರೂಪಣೆಯು ಅನುಪಯುಕ್ತ ಮತ್ತು ಅಸಂಗತ'' ಎಂದು.

ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಸಮಾಧಾನ -- "ಈಗಾಗಲೇ ವಿವರಿಸಿದ ಪ್ರಕಾರ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅವಕಾಶ ದೊರಕುವುದು ನಿಜ. ಆದರೆ, ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರೆಲ್ಲರೂ ವೇದಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಶ್ರಮದಮಾದಿ-ಗುಣಗಳುಳ್ಳವರು ಮಾತ್ರವೇ ವೇದಾಧಿಕಾರಿಗಳು. ಈ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲದ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರೂ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸೆಗೆ ಅನರ್ಹರು ಎಂಬ ಅಂಶ ಅಪಶೂದ್ರಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಲು, ಮೊದಲ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಥ'ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅದರ ವಿವರಣಾರೂಪವಾದ ಅಧಿಕಾರದ್ವೈವಿಧ್ಯ ನಿರೂಪಿಸುವ ಭಾಷ್ಯ ಮತ್ತು ಟೀಕಾಗಳು ಅವಶ್ಯಕ ಮತ್ತು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿವೆ. 'ಅಧ್ಯಯನಮಾತ್ರವತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಿದ ಗುಣಾಧಾರಿತ ಅಧಿಕಾರಸಂಪತ್ತಿಯ ವಿವರಣೆಯ ಮೂಲಬೀಜವೇ 'ಅಥ'ಶಬ್ದವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ವೇದಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಾದಿ ಗುಣಸಂಪನ್ನರಾದ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ವೇದಾಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕಾರವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಥಶಬ್ದವು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ನಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸಾರ್ಥಕವೂ ಸಮಂಜಸವೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾತ್ರ ಅಜ್ಞಾನಮೂಲಕವಾಗಿದೆ'' ಎಂದು.

ಅಥ ಶಬ್ದದಿಂದ ಯಾವುದರ ಆನಂದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯೋ ಆ 'ಅಧಿಕಾರ' ಎಂದರೆ ಏನು? ಅದು ಎಷ್ಟು ವಿಧವಾಗಿದೆ? ಎಂಬುದನ್ನು 'ಅಧಿಕಾರಶ್ಲೋಕೋ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಮಂದಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮತ್ವೇನ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನೀವು ಅಧಿಕಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಅಧಿಕಾರದ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - "ತ್ರಿವಿಧಾ ಹಿ ಅಧಿಕಾರಿಣಃ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕಾರವು ಎಷ್ಟು ವಿಧ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅಧಿಕಾರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ - ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯರಾದವರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯತ್ವವು' ಅಧಿಕಾರಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯತ್ವವನ್ನು' ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವೆನ್ನಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾರು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೋ ಅವರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣ ಬರಬೇಕು. ಆದರೆ ಸಜ್ಜನರಾದ ಶೂದ್ರಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷಣವು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಬರಬೇಕು. ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅಲಕ್ಷ್ಯರಾದ ಸಜ್ಜನಶೂದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ಬರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿದುರ, ಧರ್ಮವ್ಯಾಧ, ಜರಿತಾರ್ಯಾದಿಗಳೇ ಮೊದಲಾದವರು ಶೂದ್ರರೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ವೈದಿಕಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಜ್ಜನಶೂದ್ರರು ಲಕ್ಷ್ಯಭಿನ್ನರೇ ಅಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಪ್ರಾಯಿಕತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಿದುರ

ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ದೇವತಾಪುರುಷರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದವರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಉಳಿದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಜ್ಜನಶೂದ್ರರಿಗೆ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ದೇಹಾಂತರ ಬಂದಾಗ ಅವರೂ ಸಹ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅರುಚ್ಯಾ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ದೇಹಾಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಅಧಿಕಾರವು ಪ್ರಕೃತ ಉಪಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತವಾದದ್ದು ಹೇಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ತಥಾನ್ಯೋ ಗುಣಪೂರ್ವಕಃ' ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಅಧ್ಯಯನ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿವಿಹೀನನಾದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು -

ಅವೈಷ್ಣವಸ್ಯ ವೇದೇಽಪಿ ಹ್ಯಧಿಕಾರೋ ನ ವಿದ್ಯತೇ |

ಗುರುಭಕ್ತಿವಿಹೀನಸ್ಯ ಶಮಾದಿರಹಿತಸ್ಯ ಚ ||

ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅಧ್ಯಯನಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಪುನಃ 'ಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಪರಮೇ ವಿಷ್ಣು' ಎಂದೇಕೆ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದರೆ ಅಯೋಗ್ಯಗುರುವಿನಿಂದ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬಾರದು. ಅಥವಾ ತಾನೇ ಪುಸ್ತಕಾದಿಗಳನ್ನು ಓದಿ ತಿಳಿದ ಅಧ್ಯಯನವಾಗಿರಬಾರದೆಂದು ತಿಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅಧ್ಯಯನಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಹರಿಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವೆಂದಂತಾಯಿತು. 'ಹರಿಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಾದ್ಯಯನವತ್ತ್ವಂ' ಎಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣ. 'ಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಪರಮೇ ವಿಷ್ಣು' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. 'ಅಧ್ಯಯನವಾನ್' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಸಜ್ಜನರಾದ ಶೂದ್ರರನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಃ ಪರೇ ವಿಷ್ಣೋ ತಥಾಽಧ್ಯಯನವಾನಪಿ |

ಅಧಮೋಧಿಯಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯ ಏತತ್ ಪೂರ್ವಶಮಾದಿಮಾನ್ ||

ಮಧ್ಯಃ ಸ್ಯಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಶೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಪೂರ್ವಕಃ |

ವಿಷ್ಣಾಯ ಭಕ್ತಿಸಂಪನ್ನೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಥಂ ಮೋಕ್ಷಮರ್ಥಯನ್ |

ನ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಚ ವಿಷ್ಣುಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಜ್ಞಾನೀ ಸ ಉತ್ತಮಃ ||

ಈ ಪ್ರಮಾಣವಚನದಿಂದ ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲೂ ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳಿರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಶಮಾದಿಗುಣಯುಕ್ತವನ್ನಷ್ಟೇ ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವೆಂದದ್ದು ಹೇಗೆ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ? ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ 'ಹರಿಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಾಧ್ಯಯನವತ್ತ್ವಂ' ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವು ಕೇವಲ ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಷ್ಟೇ ಬರಬೇಕಾದೀತು?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಶಮಾದಿಸಂಯುಕ್ತಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಶಮದಮಾದಿಯುಕ್ತರೆಂದರೆ ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿ-ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪೂರ್ವಗುಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಗುಣದ ಅನುಕರ್ಷವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಮುಂದಿನ ಗುಣವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಇಂದು ಗುಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಗುಣದ ಸಾಂಕರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಲಕ್ಷಣವು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

೧) ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನ ೨) ಶಮಾದಿಗುಣಗಳು ೩) ವಿಷಯವೈರಾಗ್ಯ, ಈ ಮೂರೂ ಗುಣಗಳು ಮಂದಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರಲೇಬೇಕು. ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಈ ಮೂರೂ ಗುಣಗಳು ಯಾರಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೋ ಅವನು ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿ, ಅಧಿಕ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಯಾರಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೋ, ಅವನು ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿ, ಅತ್ಯಧಿಕಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಯಾರಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೋ ಅವನು ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದು ಉಳಿದೆರಡು ಗುಣಗಳು ಗೌಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿ. ಶಮಾದಿಗುಣಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದು ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನ ವಿಷಯವೈರಾಗ್ಯಗಳು ಅಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿ.

ವಿಷ್ಣುಪಾದೈಕಸಂಶ್ರಯತ್ವವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದು ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ಯಯನ, ಶಮಾದಿಗುಣಗಳು ಅಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದರೆ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿ.

ಹಾಗಾಗಿ ಗುಣಗಳ ಸಾಂಕರ್ಯದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. 'ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಸಾರತಾ' ಎಂದರೆ "ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಚೇತನರು ಸರ್ವೋತ್ತಮರಲ್ಲವೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಾದಿಗಳು ಮೋಕ್ಷಕ್ಷಿಂತ ಬಹಳ ನೀಚವೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆ".

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಟೀಕಾ - "ಅನೇನ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯತ್ವಂ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ಅಭಿಪ್ರೇತಮ್. ಅಸ್ಯ ಚ ಸಚ್ಛಬ್ದಾದೌ ವ್ಯಾಪ್ತೇಃ ಪ್ರಾಯಿಕತ್ವಾದರುಚ್ಯಾ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣಾಧಿಕಾರಿಣಃ ಸ್ವರೂಪಮಾಹ || ತಥೇತಿ ||"

"ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಯಾರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು? ಅವರ ಲಕ್ಷಣವೇನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುವಿಕೆ" ಯನ್ನೇ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಆದರೆ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಸಾತ್ವಿಕರಾದ ಶೂದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅತ್ಯಪ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಅತ್ಯಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೇನು? ಏಕೆಂದರೆ ಶೂದ್ರನು ಸಾತ್ವಿಕನಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಆವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅವನೂ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಮೋಕ್ಷಾಭಿಲಾಷೆ' ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಏನು ತಪ್ಪು ?

ಉತ್ತರ - ಆದರೂ ಸಹ ಆ ಶೂದ್ರನಿಗೆ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ. ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ದೂರೆಯುವ ಅಧಿಕಾರವು ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅತ್ಯಪ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಈಗಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವ ಅರ್ಹತೆಯು ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಟೀಕಾ - 'ಅತ್ರ ಅಧ್ಯಯನಲಬ್ಧಾಪಿ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಃ ಅನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಯನನಿವೃತ್ತರ್ಥಂ ಪ್ರಥಗುಕ್ತಾ. ತಥಾ ಚ ಹರಿಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಾಧ್ಯಯನವತ್ಸಂ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ'.

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮೂರುವಿಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಮೂರುವಿಧರಲ್ಲಿ ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು "ಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಪರಮೇ ವಿಷ್ಣೋ ಯಸ್ತು ಅಧ್ಯಯನವಾನ್ನರಃ ಅಧಮಃ" ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು

ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನು ಯಾರು ಇರುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹವನು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ" ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

"ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಮತ್ವೇ ಸತಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನವತ್ವಂ" ಎಂದು ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ "ವೇದಾಧ್ಯಯನವತ್ವಂ" ಎಂದಷ್ಟೇ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯೂ ಇರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪುನಃ "ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಮತ್ವಂ" ಎಂದು ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ -

ಅವೇಷ್ಟವಸ್ಯ ವೇದೇಪಿ ಹೃದಿಕಾರೋ ನ ವಿದ್ಯತೇ |

ಗುರುಭಕ್ತಿವಿಹೀನಸ್ಯ ಶಮಾದಿರಹಿತಸ್ಯ ಚ ||

"ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ, ಗುರುಭಕ್ತಿ, ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ವೇದವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರನಲ್ಲ." ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವಚನದಂತೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "ವೇದಾಧ್ಯಯನಶೀಲನಾಗಿರಬೇಕು" ಎಂಬಷ್ಟೇ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿರುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯುವಾಗ ಪುನಃ ಆಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಪರಮೇ ವಿಷ್ಣೋ" ಎಂದೇಕೆ ಹೇಳಿದರು? ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಾದರೂ ಏನಿತ್ತು? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ನೀಡಲು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ "ಅತ್ರ ಅಧ್ಯಯನಲಬ್ಧಾಪಿ" ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರು.

"ವೇದಾಧ್ಯಯನಶೀಲನಾಗಿರಬೇಕು" ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯೂ ಇರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. "ಅನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಯನವು ಯೋಗ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ" ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಪರಮೇ ವಿಷ್ಣೋ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಈ "ಅನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಯನ" ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ - "ಅಭಿಕ್ತಾನಧಿಕಾರಿಕ್ಯತತ್ವಮ್ ಅನ್ಯಾಯತ್ವಮ್" "ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅನಧಿಕಾರಿಯು ನಡೆಸುವ ಅಧ್ಯಯನವೇ ಅನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಯನ" ಎಂದು.

ಉತ್ತರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಷ್ಟು - ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಪುನಃ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯು ಇರಲೇಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಡಂಬಾಚಾರದಿಂದ ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹವರನ್ನು ಈಗ ನಿಷೇಧಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

“ಅಧ್ಯಯನವಾನ್ ನರಃ”, ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಈ ನಿವೃತ್ತಿಯು ತಿಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ “ಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಪರಮೇ ವಿಷ್ಣು ಯಸ್ತು ಅಧ್ಯಯನವಾನ್ನರಃ” ಎಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ.

ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಸಹ ಅಧವಾಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹರಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಶಮದಮ ಮೊದಲಾದ ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಸಾಮಾನ್ಯಯೋಗ್ಯತೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ಅಧವಾಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣ.

ಟೀಕಾ - “ಶಮಾದಿಸಂಯುಕ್ತ ಇತ್ಯಾದೌ ಪೂರ್ವಸಂಗ್ರಹಃ ಪೂರ್ವತ್ರ ಚ ಉತ್ತರೋಕ್ತಾನುಕರ್ಷಶ್ಚ ಕರ್ತವ್ಯಃ ನ ಚೈವಂ ಸಾಂಕರ್ಯಮ್. ಉತ್ತರೋಕ್ತಾಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ಅಸಾಂಕರ್ಯಾತ್”

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. - ಅದು ಹೀಗೆ -

೧) ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಅಧ್ಯಯನವು ಕನಿಷ್ಠಾ ಅರ್ಹತೆ.

೨) ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳು - ಮಧ್ಯಮಾರ್ಹತೆ.

೩) ವಿವೇಕ, ವೈರಾಗ್ಯ, ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ನಂಬಿರುವುದು ಉತ್ತಮಾರ್ಹತೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಈ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಮೊದಲಿನ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಮುಂದಿನ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ವಿಭಾಗದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳೆಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯೇ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ- “ಉತ್ತರೋಕ್ತಾಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ಅಸಾಂಕರ್ಯಾತ್” ಎಂದು. ಮುಂದಿನ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳು ಹಿಂದಿನ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಭಾಗಗಳೂ ಒಂದೇ ಎಂಬ ಸಾಂಕರ್ಯ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಇದನ್ನು "ತತ್ತ್ವಾಯಮರ್ಥಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು-

ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗ	ಹೆಚ್ಚು ಗುಣಗಳು	ಕಡಿಮೆ ಗುಣಗಳು
ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿ	- ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳು	ವಿಷ್ಣುಪಾದೈಕಸಂಶ್ರಯತ್ವ
ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿ	- ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಶಮದಮಾದಿ ಗುಣಗಳು	ವಿಷ್ಣುಪಾದೈಕಸಂಶ್ರಯತ್ವ
ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿ	- ವಿಷ್ಣುಪಾದೈಕಸಂಶ್ರಯತ್ವ ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳು	ವೇದಾಧ್ಯಯನ

ಹೀಗೆ ವಿಭಾಗಿಸಿದಾಗ ಯಾವ ಅಸಾಂಕರ್ಯವೂ ಬರಲಾರದು. ಇಷ್ಟು ವಿಷಯವು "ಉತ್ತರೋಕ್ತಾಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ಅಸಾಂಕರ್ಯಾತ್" ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಿಂದ ಹೇಗೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಕೊನೆಯ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ಉತ್ತರೋಕ್ತ ಅಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ವಿಭಾಗದ ಗುಣಗಳು ಅಲ್ಪಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆಂದು ಅರ್ಥ. ವಾಕ್ಯಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು -

೧) ಪೂರ್ವಸ್ಮಿನ್ ಅಧಮೇ ಉತ್ತರೋಕ್ತಯೋಃ ಅಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ಅಸಾಂಕರ್ಯಾತ್ (ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ)

೨) ಪೂರ್ವಸ್ಮಿನ್ ಮಧ್ಯಮೇ ಉತ್ತರೋಕ್ತಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ಅಸಾಂಕರ್ಯಾತ್ (ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ)

೩) ಉತ್ತರಸ್ಮಿನ್ ಉತ್ತಮೇ ಉಕ್ತಯೋಃ = ಪೂರ್ವೋಕ್ತಯೋಃ ಅಪ್ರಾಚುರ್ಯಮ್ (ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ)

ಹೀಗೆ ವಾಕ್ಯಯೋಜನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಯಾವ ದೋಷಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಥ' ಶಬ್ದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಮುಗಿಯಿತು.

ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಹರಿಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಶಮದಮಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಂಪಾದಿಸಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಕನಿಷ್ಠ ಅರ್ಹತೆ ಎನಿಸುವುದು. ಅಂದರೆ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಧ್ಯಯನ ಶಮದಮಾದಿ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುಪಾದಶರಣಾಗತಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಮದಮಾದಿ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುಪಾದಶರಣಾಗತಿಗಳು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅದು ಕನಿಷ್ಠ ಅರ್ಹತೆ. ವಿಷ್ಣುಪಾದಶರಣಾಗತಿಯೊಂದೆ ಅಧ್ಯಯನ ಶಮದಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಮಧ್ಯಮ ಅರ್ಹತೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಶಮದಮಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುಪಾದ ಶರಣಾಗತಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಉತ್ತಮ ಅರ್ಹತೆ.

ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ಅರ್ಹತೆಯ ನಿರ್ಧಾರ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

अध्ययनमात्रवतः । नाविशेषात् इति चोपरि ।

ಅನುವಾದ -- ಸಕಲಶಾಖಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ. (ಈ ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ)

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

‘शान्तो दान्त उपरतस्ति तिक्षुः समाहितो भूत्वाऽऽत्मन्येवाऽऽत्मानं पश्येत्’,

ಹರಿನಿಷ್ಠನಾಗಿ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ವಿಷಯಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾಸಕ್ತನಾಗಿ, ದ್ವಂದ್ವಾಪ್ರೀತನಾಗಿ, ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

‘परीक्ष्य लोकान् कर्मचितान् ब्राह्मणो निर्वेदमायात् । नास्त्यकृतः कृतेन ।

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದವನು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗುವ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ಅನಿತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಫಲವಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಾಣಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ನಿತ್ಯವಾದ ಮೋಕ್ಷವು ಕೃತಕವಾದ ಯಜ್ಞಾದಿಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಂದ ದೊರೆಯದು.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

ತದವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥ ಸ ಗುರುಮೆವಾಭಿ-ಗच्छेत् समित्पाणिः श्रोत्रियं ब्रह्मनिष्ठम् ।'

ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಿತನನ್ನು ಹಿಡಿದು (ಕೈಜೋಡಿಸಿ) ವೇದಾಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತನಾದ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠನಾದ ಗುರುವನ್ನು ಶರಣಾಗಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

‘यमेवैष वृणुते तेन लभ्यस्तस्यैष आत्मा विवृणुते तन्
स्वाम् ।’

ಭಗವಂತನು ಯಾರನ್ನು ತನ್ನವನನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹವನಿಂದಲೇ ಪರ-
ಮಾತ್ಮನು ಹೊಂದಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು
ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

‘यस्य देवे परा भक्तिर्यथा देवे तथा गुरौ ।
तस्यैते कथिता ह्यर्थाः प्रकाशन्ते (प्रकाशयन्ते) महात्मनः ॥’
- इत्यादिश्रुतिभ्यश्च ॥

ಯಾವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕ್ರೀಡಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರವಧಿಕವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿ-
ದೆಯೋ, ಹಾಗೂ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರಿಯಾದ ಭಕ್ತಿಯಿದೆಯೋ ಅವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ
ಗುರುಗಳು ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವು ಮನಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ.

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅರ್ಹತೆಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಅಧ್ಯಯನವು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಧಿಕಾರವೆಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು.

ಇದು ಹೇಗೆ? ಅಧ್ಯಯನಮಾತ್ರವತಃ = ಯಥಾಶಕ್ತಿವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ
ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ; ನಾವಿಶೇಷಾತ್ = ವೇದವಿದ್ಯಾಧಿ-
ಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆ. ‘ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿ
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ’.

ಶಮಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವೆನ್ನಲು
ಕಾಣ್ವಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಂತಃ = ಭಗವನ್ನಿಷ್ಟನಾದವನು,

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ದಾಂತಃ = ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವುಳ್ಳವನು, ಉಪರತಃ = ವಿಷಯಭೋಗದಲ್ಲಿ
ಅಲಂಬುದ್ರಿಯುಳ್ಳವನು, ತಿತಿಕ್ಷುಃ = ದ್ವಂದ್ವಸಹಿಷ್ಣುನಾದವನು, ಸಮಾಹಿತಃ =
ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು, ಭೂತ್ವಾ = ಆಗಿ, ಆತ್ಮನಿ = ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ, ಆತ್ಮಾನಂ =
ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಪಶ್ಯೇತ್ = ಕಾಣಬೇಕು.

ಸಾರಾಸಾರ ಮತ್ತು ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಿವೇಕದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ವೈರಾಗ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಧಿ-
ಕಾರಿಗೆ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವೆನ್ನಲು ಅಥರ್ವಣಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ = ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಾಗಲು ಬಯಸುವವನು, ಕರ್ಮಚಿಂತಾನ್ =
ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ, ಲೋಕಾನ್ = ಸ್ವರ್ಗಾದಿಲೋಕಗಳನ್ನು,
ಪರೀಕ್ಷ್ಯ = ವಿವೇಕದಿಂದ ತಿಳಿದು, ನಿರ್ವೇದಂ = ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಫಲಗಳಲ್ಲಿ
ಅಲಂಬುದ್ರಿಯನ್ನು, ಆಯಾತ್ = ಹೊಂದಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಕೃತಃ = ಕೃತಕವಲ್ಲದ
ಮೋಕ್ಷವು, ಕೃತೇನ = ಯಜ್ಞಾದಿಕೃತಕಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದ, ನಾಸ್ತಿ = ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.
ತತ್ = ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ = ವಿಶೇಷತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ, ಸಃ = ಆ
ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛವು, ಸಮಿತ್ತಾಣಃ = ಸಮಿತ್ತನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು (ಸಂ = ಚೆನ್ನಾಗಿ, ಇತ್
= ಜೋಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಪಾಣಃ = ಕೈಯುಳ್ಳವನಾಗಿ) ಶ್ರೋತ್ರಿಯಂ = ವೇದಾಧ್ಯಯನ-
ಶೀಲನಾದ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠಂ = ನಿರಂತರ ಹರಿನಿಷ್ಠನಾದ, ಗುರುಮೇವ = ಗುರುವನ್ನೇ,
ಅಭಿಗಚ್ಯೇತ್ = ಹೊಂದಿ, ಶರಣಾಗಬೇಕು.

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವೆಂದು ಕಲೋಪನಿಷತ್
ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಂ = ಯಾವನನ್ನು, ಏಷಃ =
ಇಚ್ಛಾರೂಪಿಯಾದ, ಆತ್ಮಾ = ಪರಮಾತ್ಮನು, ವೈಣುತೇ = ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೋ,
ತೇನೈವ = ಅಂತಹ ಭಕ್ತನಿಂದಲೇ, ಸಃ = ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಲಭ್ಯಃ = ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ
ಹೊಂದಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ತಸ್ಯ = ಆ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ, ಏಷಃ = ಪ್ರಸನ್ನನಾದ, ಆತ್ಮಾ
= ಪರಮಾತ್ಮನು, ಸ್ವಾಂ = ತನ್ನ, ತನೂಂ = ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ವಿವೈಣುತೇ =
ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಅಂತಹ ಭಕ್ತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿರಬೇಕು,
ಉಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು
ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಸ್ಯ = ಯಾವ
ಅಧಿಕಾರಿಗೆ, ದೇವೇ = ಕ್ರೀಡಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ, ಪರಾ
= ನಿರವಧಿಕವಾದ, ಭಕ್ತಿಃ = ಭಕ್ತಿಯು, ಯಥಾ = ಹೇಗಿದೆಯೋ, ಗುರೌ
= ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ, ತಥಾ = ಹಾಗೆಯೇ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರಿಯಾದ, ಭಕ್ತಿಃ =
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಭಕ್ತಿಯು ಇರುತ್ತದೋ, ತಸ್ಯ = ಅಂತಹ ಭಕ್ತರಿಗೆ, ಏತೇ ಕಥಿತಾಃ = ಗುರುಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಪ್ರಕಾಶಂತೇ = ಮನ ಮುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಅಥವಾ ಮಹಾತ್ಮನಃ = ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ, ಅಕಥಿತಾಃ = ಗುರುಗಳಿಂದ ಉಪದಿಷ್ಟವಾಗದಿದ್ದರೂ, ಅರ್ಥಾಃ = ಅರ್ಥಗಳು, ಪ್ರಕಾಶಂತೇ = ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತವೆ. ಇತ್ಯಾದಿ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ, ಶ್ರುತಿವ್ಯಕ್ತ = ಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪಿಗಳಿಂದಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಧಿಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನನ್ವತ್ರ 'ಬ್ರಹ್ಮವಿಧಾಯಾಮ್' ಇತ್ಯನುಕ್ತಃ ಕುತೋಽಯಮಧಿಕಾರಃ ? ತತ್ತ್ರೈವಿಧ್ಯಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮವಿಧಾಯಾಮ್? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅಧ್ಯಯನೇತಿ ||

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಭಾಗವತತಂತ್ರದ ಈ ಪ್ರಮಾಣವಚನದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ'ಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಧಿಕಾರ ಪ್ರಭೇದ ಎಂದು ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಧಿಕಾರವು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದೆಯೆಂದು ಮತ್ತು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅಧ್ಯಯನ ಮಾತ್ರವತಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - उपरि तृतीये वक्ष्यते । 'शमादिसंयुक्तता च ब्रह्मविद्यायामेवाधिकारः' इति श्रुत्याऽऽह - शान्त इति ||

ಉಪರಿ = ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶಮಾದಿಸಂಯುಕ್ತತಾ = ಶಮಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆಯೂ ಸಹ, ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಧಿಕಾರವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - 'ಶಾಂತಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - शान्तो = भगवन्निष्ठबुद्धिः । दान्तः = निगृहीतेन्द्रियः । उपरतः = विषयालम्बुद्धिमान् । तितिक्षुः = द्रव्यसहिष्णुः । समाहितो यथावस्तुज्ञानादिमान् ।

ಶಾಂತಃ = ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಲವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು, ದಾಂತಃ = ಇಂದ್ರಿಯಜಯವು, ಉಪರತಃ = ವಿಷಯಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ 'ಸಾಕು' ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು, ತಿತಿಕ್ಷುಃ = ಸುಖ-ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಸಮಾನವಾಗಿ ಕಾಣುವಿಕೆಯು, ಸಮಾಹಿತಃ = ವಸ್ತುವಿನ ಯಥಾರ್ಥ-ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ಶಾಂತಾಡಿಭೃತ್ವಾ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಸ್ಥಿತಂ ವಿಧಾತ್ ಇತಿ ತेषಾಂ ತಾದರ್ಥ್ಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ, 'ಉಪನಿತೋಽಧೀಯತ' ಇತ್ಯಾದಿವತ್ |

'ಯಾವಾತನು ಶಾಂತಾದಿಗುಣವುಳ್ಳವನಾಗಿ ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳು ಕಾರಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. 'ಉಪನೀತೋಽಧೀಯತ' (ಉಪನಯನ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು) ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಉಪನಯನವು ಕಾರಣವೆಂದು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅತ್ರ 'ಆತ್ಮನಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿತ್ವಂ ಸೂಚಿತಮ್ | 'ಋಷಯಃಪ್ರಕಾಶಾಃ' ಇತಿ ಶ್ರುತಃ |

'ಆತ್ಮನಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಋಷಯೋಽಂತಃಪ್ರಕಾಶಾಃ' (ಋಷಿಗಳು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಸಾರಾಸಾರವಿವೇಕಾಥಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಧಾಯಾಮೇವಾಧಿಕಾರ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ದರ್ಶಯತಿ - ಪರೀಕ್ಷಯೇತಿ ||

ಸಾರಾಸಾರವಿವೇಕವೂ ಕೂಡ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಧಿಕಾರವೆನಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಪರೀಕ್ಷಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಲೋಕಾನ್ ವಿಷ್ಣುಲೋಕೇತರಾನ್ ಕರ್ಮಾಪಾದಿತಾನ್ ಅಸಾರಾನಿತ್ಯತಯಾ ಪರೀಕ್ಷಯ ವೈರಾಗ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾತ್ | ಸ ಚ ಮೋಕ್ಷಾದಿತರತ್ರ ನಿರ್ವಿಣ್ಣೋ ವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ ಗುರುಮೇವಾಭಿಗಚ್ಛೇತ್ |

ಲೋಕಾನ್ = ವಿಷ್ಣುಲೋಕಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ, ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಲೋಕಗಳನ್ನು, ಸಾರವಿಲ್ಲದ್ದು ಮತ್ತು ಅನಿತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ವಿರಕ್ತನಾಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಇತರವಾದ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ತಾಳಿ ತತ್ತ್ವನಿಶ್ಚಯಕ್ಕಾಗಿ
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಗುರುವನ್ನೇ ಅರಸಿ ಹೊರಡಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ಯस्मात् ನित्यಪುಮಯೋ ಮೋಕ್ಷಕರ್ಮಾದಿನಾ ನ ಸಿದ್ಧಯತಿ ತಸ್ಮಾತ್' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತ್ರಾಪಿ ವಿಜ್ಞಾನಪದೇನೋತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿತ್ವಂ ಸೂಚಿತಮ್ । 'ದೇವಾದೀನಾಂ ತು ಯಜ್ಞಾನಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಕೀರ್ತಿಸಮ್' (ಗೀ.ಭಾಷ್ಯ) ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ।

ಏಕೆಂದರೆ, ನಿತ್ಯಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವು ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲವಾದ ಕಾರಣ ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವಿಜ್ಞಾನಪದದಿಂದ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ದೇವಾದೀನಾಂ ತು ಯಜ್ಞಾನಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಕೀರ್ತಿತಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿರಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಾದಿಭಿರಧಿಕಾರ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾಽಽಹ - ಯಮಿತಿ ॥ 'एष विष्णुः यं वृणुते तेन लभ्यस्तस्य प्रसन्नो भवति । ततश्च तस्याधिकारिणः स्वस्वरूपं प्रकाशयति' इत्यर्थः ।

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವೆಂಬುದನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಯಮೇವೈಷ' ಎಂಬುದಾಗಿ. ಏಷಃ = ಈ ವಿಷ್ಣುವು, ಯಮ್ = ಯಾವ ಸಾಧಕನನ್ನು, ವೃಣುತೇ = ಭಕ್ತನೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೋ, ತೇನ = ಆ ಸಾಧಕನಿಂದಷ್ಟೆ, ಲಭ್ಯಃ = ಪರಮಾತ್ಮನು ದೊರೆಯುತ್ತಾನೆ. ತಸ್ಯ = ಅವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ, ಪ್ರಸನ್ನೋ ಭವತಿ = ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅನಂತರ ಆ ಸಾಧಕಪುರುಷನಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - अत्र वृणुते इत्यनेन भक्तत्वं सूचितम् । 'सा च भक्तिर्विष्णौ सर्वाधिका, अन्येष्वपि यथायोग्या ब्रह्मविद्योपयोगिनी' इत्येतच्छ्रुत्याಽಽಹ - यस್ಯೇತಿ ॥

ಇಲ್ಲಿ 'ವೃಣುತೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಗುಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಅಂತಹ ಭಕ್ತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿರಬೇಕು. ಇತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಇಂತಹ ಭಕ್ತಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ "ಯಸ್ಯ ದೇವೇ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರ

भावदीपः - तृतीय इति ।। 'अध्याये' चतुर्थपादे इत्यर्थः । 'मात्रा' इति कात्स्न्यार्थमुच्यते । 'यथाशक्ति कृत्स्नाध्ययनवतोधिकारिता' इत्युक्त्या कुतोऽयमधिकारो ब्रह्मविद्यायाम्? इति शङ्कापास्ता ।

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದ ಹನ್ನೆರಡು ಹಾಗೂ ಹದಿಮೂರನೆಯ 'ಅಧ್ಯಯನ ಮಾತ್ರವತಃ' ಮತ್ತು 'ನಾವಿಶೇಷಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಮಾತ್ರ' ಪದವು ಕಾತ್ಸನ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. 'ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಕೃತ್ಸನ್ಯಾದ್ಯಯನವತೋಽಧಿಕಾರಿತಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವಿರಿ ? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

ಅಸಾರ್ವತ್ರಿಕಾಧಿಕರಣದ 'ಅಧ್ಯಯನ ಮಾತ್ರವತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರ ಹೀಗಿದೆ - ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ವೇದದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಗುರುಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಶಮದಮಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದದವನಿಗೆ, ಕೀಳುಜಾತಿಯವರಿಗೆ, ವೇದಾಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಅರ್ಹತೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿರುವವನೇ ವೇದವಿಹಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅರ್ಹನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಸಮೃತ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲು ವೇದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ, ಅನಂತರ ಅದರ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಗುರುಮುಖದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವನನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೆಂದು ಪೌಷಾರವಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆ

भावदीपः - सा चाधिकारिता देवादीनामविशेषाच्च भवति । अविशेषेण न भवति । एकरूपा न भवति । अविशेषात् । ज्ञानादेरप्यविशेषप्रसङ्गात् । सा च 'प्रज्ञान्तरपृथक्त्ववद्दृष्टिश्च तदुक्तम्' इत्यत्र निरस्त इति 'नाविशेषात्' इत्यनेन तत् त्रैविध्यं च कुतः? इति शङ्काऽपास्तेति भावः ।

'ಅಧ್ಯಯನ ಮಾತ್ರವತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಅನಂತರ 'ನಾವಿಶೇಷಾತ್ ಇತಿ ಚೋಪರಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ಅಧಿಕಾರವು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ, ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ ವಿಚಾರ ಹೀಗಿದೆ - ದೇವತೆಗಳೇ ಮೊದಲಾದವರುಗಳ ಅಧಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದುದು ಧನ, ಧರ್ಮ, ಜ್ಞಾನ ಈ ಮೂರು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಗಳು. ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು, ಯುಷಿಗಳು, ದೇವತೆಗಳು, ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಇವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಿಗಿಂತ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಪ್ರಧಾನರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಧನದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿರುವಂತೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ, ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕಾದೀತು ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ಪ್ರಜ್ಞಾಂತರಪೃಥಕ್ತ್ವವತ್ ದೃಷ್ಟಿಶ್ಚ ತದುಕ್ತಮ್' ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ ವಿಚಾರ ಹೀಗಿದೆ - ಮೋಕ್ಷಾನಂದದಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ, ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಉಪಾಸನಾ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಜ್ಞನು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವತ್ ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ, ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಕಾರಣಭೇದದಿಂದ ಕಾರ್ಯವು ಭಿನ್ನವಾಗಲೇ ಬೇಕು. ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯಪ್ರಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ, ಭಗವದಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವಿರಲೇಬೇಕು. ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಸಹ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹಾಗೇ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಕಮಠ ಶ್ರುತಿ ಹೀಗಿದೆ - ಯೋಗಿಗಳು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಕರ್ಮಯೋಗಿಗಳು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ, ಅಪ್ರಬುದ್ಧರು ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಉಪಾಸನೆಯುಂಟು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವದಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನವಶೇಷಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತ್ರೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಏಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು ? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ ಎಂದರೆ ?

ಭಾವದೀಪ: - ब्रह्मविद्यायां श्रवणादिरूपायाम् । श्रुत्येति ॥ विस्पष्टं विवक्षितसर्वार्थलाभात् स्मृतिः पूर्वमुक्ता इति भावः ।

'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಮಾದಿಗುಣವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲೇ ಅಧಿಕಾರವೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ' ಎಂದರೆ ಶ್ರವಣ-ಮನನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ತಮಗೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಸಕಲ ಅರ್ಥಗಳು ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಹಿಂದೆ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಟೀಕೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಭಾರದ್ವಾಜ ಸಂಹಿತೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದೆಯೇ?

ಭಾವದೀಪ: - अत्रैके कानिचिद्वचनान्युदाहृत्य तदनुरोधेन टीकायां श्रुत्यर्थोक्तिः इत्याहुः । तानि चाचार्यैर्न काप्युदाहृतानीति केचिन्न श्रद्धते । अन्ये त्वाचार्यानुदाहृतत्वेऽपि पञ्चरात्रपञ्चाधिकरणीसूत्रभाव(भाष्य) विवृतिपरभारद्वाजसंहितादौ पठ्यमानत्वाददोष इत्याहुः ।

ಕೆಲವರು ಕೆಲವು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅವರು ಉದಾಹರಿಸುವ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉದಾಹರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಅಸಮೀಚೀನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಮತ್ತು ಕೆಲವರು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಣೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ, ಪಂಚರಾತ್ರದ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಹೊರಟಿರುವ ಭಾರದ್ವಾಜಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಶ್ರುತಿಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿರುವುದರಿಂದ

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

‘ಶಮ’ ಎಂದರೇನು ? - ತತ್ವಪ್ರದೀಪ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಶಮೋ ಮನಿಷ್ಠತಾ ಬುದ್ಧಿಃ’ ಇತ್ಯೇಕಾದಶಾಸ್ಕಂಧೋಕ್ತೀರಾಹ -
ಭಗವನ್ನಿಷ್ಠೇತಿ || ‘ವೈಷ್ಣವಸಿದ್ಧಾಂತಾದಚಲನಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ’ ಇತಿ ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ |

‘ಶಮೋ ಮನಿಷ್ಠತಾ ಬುದ್ಧಿಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಗವತದ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಭಗವನ್ನಿಷ್ಠ ಬುದ್ಧಿಃ’ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ‘ವೈಷ್ಣವಸಿದ್ಧಾಂತಾಚಲನಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ’ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ವೈಷ್ಣವ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ದೃಢವಾಗಿ ನಂಬುವುದೇ ‘ಭಗವನ್ನಿಷ್ಠತಾ ಬುದ್ಧಿ’ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

ನಾರಾಯಣತಂತ್ರದ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ‘ಪಶ್ಯೇತ್’ ಎಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಪಶ್ಯೇತ್’ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಶಮಾದೇಶಪರೋಕ್ಷಾಂಗತ್ವಪ್ರತೀತ್ಯಾ
ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯೋಗಮಾಶಂಕಯ, ‘ಅನುಬಂಧಾದಿಭ್ಯಃ’ ಇತ್ಯತ್ರ ತೃತೀಯೇ-

ದಧಾಚ್ಚಮದಮಾದಿಂಶಚ ತೇನ ಚೈತೇ ಗುಣಾಃ ಪುನಃ |

ತೈಃ ಸರ್ವೇರ್ಧನಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಶ್ರವಣಾದಿಕ್ರಮಂ ಭವೇತ್ ||

ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತ್ಯಾದೌ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣದಿಶಾ ಅಪರೋಕ್ಷಾಂಗತ್ವಮಿವ ಪ್ರಶಾಂತಚಿತ್ತಾಯ
ಶಮಾನ್ವಿತಾಯ ‘ಪ್ರೋವಾಚ ತಾಂ ತತ್ವತೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಮ್’ ಇತ್ಯಾದೌ
ಶ್ರವಣಾದಿರೂಪಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಂಗತ್ವಮಪಿ ಶ್ರುತಮಿತಿ ಭಾವೇನ ಪಶ್ಯೇದಿತಿ ಪದಂ
ಶ್ರವಣಾದಿರೂಪಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಾರ್ಥತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇ - ವಿದ್ಯಾದಿತಿ ||

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಪಶ್ಯೇತ್’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಶಮದಮಾದಿಗಳು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ
ಅಂಗವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಪ್ರತೀತವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದರ ನಿರೂಪಣೆ ಪ್ರಕೃತ ಅನುಪಯುಕ್ತವಲ್ಲವೇ?
ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಶಮಾದಿಗಳು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗುವಂತೆ
ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೂ ಕೂಡ ಅಂಗವಾಗಿವೆ. ‘ಅನುಬಂಧಾದಿಭ್ಯಶ್ಚ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂರನೆಯ

ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೆಯ ಪಾದದ ಐವತ್ತೊಂದನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಗುರುದೇವತಾ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಲ್ಲ. ಹರಿ-ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಶಮದಮಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ -

ದಧ್ಯಾತ್ ಶಮದಮಾದೀಂಶ್ಚ ತೇನ ಚೈತೇ ಗುಣಾಃ ಪುನಃ |

ತೈಃ ಸರ್ವೈರ್ದರ್ಶನಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಶ್ರವಣಾದಿಕ್ರತಂ ಭವೇತ್ ||

ಭಕ್ತಿಯು ಗುರುವಿನ ಅನುಗ್ರಹದ ಜೊತೆಗೆ ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷಸಾಧಕವಾದ ಗುಣಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಅಂತಹ ಗುಣಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನ ಅಪರೋಕ್ಷವು ಸುಲಭವಾಗುತ್ತವೆ. ಮಾಡಿದ ಶ್ರವಣಾದಿ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತವೆ.

ಹೀಗೆ ನಾರಾಯಣತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಮದಮಾದಿಗಳು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು ಇದರಿಂದ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಆದರೆ 'ಪ್ರಶಾಂತಚಿತ್ತಾಯ ಶಮಾನ್ವಿತಾಯ ಪ್ರೋವಾಚ ತಾಂ ತತ್ವತೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಮ್' ಶಮದಮಾದಿ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪಡೆದ ಭಗವನ್ನಿಷ್ಠನಾದವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದರು ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ಶ್ರವಣಾದಿರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯೂ ಕೂಡ ಶಮದಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಂಗವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

‘ಏವಂವಿತ್’ ಎಂದರೇನು ?

ಭಾವದೀಪಃ - ತಸ್ಮಾತ್ 'एवंवित् शान्तः' इति पूर्ववाक्ये 'एवंवित्' शब्देन न श्रवणादिरूपं ज्ञानं विवक्षितं किन्तु तदङ्गमन्यदेव ज्ञानम् इति भावः ।

‘ತಸ್ಮಾತ್ ಏವಂವಿತ್ ಶಾಂತಃ’ ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಏವಂವಿತ್’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶ್ರವಣಾದಿ ರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪಾಣಿನೀ ಸೂತ್ರದಂತೆ 'ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂಬ ಪದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - 'अपरोक्षदृशो मिथ्यादर्शनं न कचिद्भवेत्' इत्येतद्व्याख्यानावसरे तत्त्वनिर्णयटीकादौ 'पर्यायैश्च नालोचने'^(१) इति पाणिनीये चाक्षुषमिन्नज्ञानार्थैरित्यर्थोक्त्या दृशि धात्वादेशस्य पश्येदित्यस्य ज्ञानमात्रे प्रयोगादिति व्याख्यानादिति हृदयम् ।

'ಅಪರೋಕ್ಷದೃಶೋ ಮಿಥ್ಯಾದರ್ಶನಂ ನ ಕ್ವಚಿತ್ ಭವೇತ್' ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನವು ಎಂದೂ ಸಹ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತತ್ವನಿರ್ಣಯದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಪಶ್ಯಾಥೈಶ್ಚ ನಾಲೋಚನೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪಾಣಿನಿ ಸೂತ್ರದ ಆಧಾರದಿಂದ 'ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಜ್ಞಾನ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಚಾಕುಷ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಜ್ಞಾನವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾದಾಗ 'ದೃಶಿ' ಧಾತುವಿಗೆ 'ಪಶ್ಯ' ಎಂಬ ಆದೇಶವು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸೂತ್ರವು ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲೇ 'ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಟೀಕೆಯ ಹೃದಯ.

'ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ಸರ್ವಥಾ ತಪ್ಪಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - षष्ठे काण्वशाखायां 'पश्यति' इति पाठेऽपि तदर्थानुवादेन शाखान्तरस्यत्वेन भाष्ये 'पश्येत्' इति पाठः साधुरिति भावः ।

ಕಾಣ್ವಶಾಖೆಯ ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 'ಪಶ್ಯತಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಆದರೂ ಪ್ರಕೃತ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂದು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಪಶ್ಯತಿ' ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ, ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ 'ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂದೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - इति श्रुतेरिति ॥ चतुर्थाध्यायतृतीयपादान्ते 'विशेषं च दर्शयति' इत्यत्र भाष्योक्तश्रुतेरित्यर्थः ।

(१) ८/१/२५

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ 'ವಿಶೇಷಂ ಚ ದರ್ಶಯತಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಋಷಯೋಽಂತಪ್ರಕಾಶಾಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವೈರಾಗ್ಯದಂತೆ ವಿವೇಕವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಧಕವಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - ವಿವೇಕಾಧಾಪೀತಿ || 'ಆದಿ' ಪದೋಕ್ತವೈರಾಗ್ಯದ್ವಾರಾಽಧಿಕಾರತ್ವಂ ವಿವೇಕಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ನತು ಪರಮತ ಇವ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ | 'ಪರೀಕ್ಷ್ಯ' ಇತಿ ಶ್ರುತೌ 'ವಿಜ್ಞಾಯ ಜಾತವೈರಾಗ್ಯಃ' ಇತಿ ಸ್ಮೃತೌ ಚ ಲ್ಯಬನ್ತೋತ್ಸಾ ತಥೈವ ಪ್ರತಿತೇಃ | ಉಕ್ತಂ ಚ ಪಠ್ಯತ್ಯಾದೌ 'ತದೇವಂಭೂತೈಃ ಪ್ರಮಾಣೈಃ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ನಿಯತಾನಿಯತತ್ವಾದಿಕಂ ನಿಶ್ಚಿತಂ ವಿಷಯೇಷು ವಿರಕ್ತಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ |

'ವಿವೇಕಾದ್ಯಾಪಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಈ ವೈರಾಗ್ಯದ ಮೂಲಕ ವಿವೇಕವು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೊರತು, ಪರವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ವಿವೇಕವು ನೇರವಾಗಿ ವೈರಾಗ್ಯದಂತೆ ಅಧಿಕಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಲೋಕಾನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ವಿಜ್ಞಾಯ ಜಾತವೈರಾಗ್ಯಃ' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಲ್ಯಬಂತ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ನೇರವಾಗಿಯೇ ವಿವೇಕವು ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಮಾಣ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ 'ತದೇವಂಭೂತೈಃ ಪ್ರಮಾಣೈಃ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ವಿಷಯೇಷು ವಿರಕ್ತಸ್ಯ' ಇಲ್ಲಿಯಂತನಕ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅರಿತು, ವಿಷಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತನಾದವನಿಗೆ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಗುರೂಪಸತ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ವಿವೇಕವಿರಬೇಕು

ಭಾವದೀಪ: - 'ತತ್' ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಃ 'ತಸ್ಮಾತ್' ಇತಿ | ಅತ್ರ ವಿವೇಕಾದೇಃ ಶ್ರವಣಾಧ್ಯಕ್ಷಗುರುಪಸತ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಭಾವಶ್ರವಣಾತ್ ತಾದರ್ಶ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಮಿತಿ ಸ್ಫುಟತ್ವಾತ್ ನೋಕ್ತಮ್ | ಭಾಷ್ಯೇ 'ಶ್ರೋತ್ರಿಯಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ 'ಛಂದೋಧ್ಯಾಯಿನಮ್' ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಇತ್ಯುಕ್ತೇರಿತಿ || ಗೀತಾಭಾಷ್ಯೇ ಷष्ठೇ ಅಧ್ಯಾಯೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

‘ತತ್’ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ‘ತಸ್ಮಾತ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿವೇಕಾದಿಗಳು ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಂಗವಾದ ಗುರುಪ್ರಾಪ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಇರುತ್ತವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುನಃ ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಶ್ರುತಿತ್ರಯಮ್’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ಛಂದೋಧ್ಯಾಯಿನಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ‘ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದ ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ.

ವಿವೇಕಾದಿಗಳು ಯಾರಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು ?

ಭಾವದೀಪಃ - ನನ್ವತ್ರ ‘ಆತ್ಮನ್ಯೇವ’ ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ‘ತದ್ವಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮ್’ ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಚ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಯೋರ್ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಶಮಾದಿಕಂ ವಿವೇಕಾದಿ ಚ ವಿಶೇಷಣಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ನ ತ್ವಾಧ್ಯಾಯಮುತ್ತಮಾಧಮಯೋರನ್ತ್ಯಾಸಾಂ ಮಧ್ಯಮಾಧಮಯೋರಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ತಥಾ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಯೋರಧ್ಯಯನಾದಿಕಂ ಚ ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ ಚ ಶ್ರುತಿರ್ದೀಪ್ಯೇನ ನ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ ಚೇನ ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ‘ಆತ್ಮನ್ಯೇವ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ‘ತದ್ವಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಶಮಾದಿಗಳು, ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ವಿವೇಕಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು, ‘ಆತ್ಮನ್ಯೇವ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಶಮಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ‘ತದ್ವಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ, ಮತ್ತು ಅದಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಗುಣವನ್ನೂ ಕೂಡ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದೂ ಕೂಡ ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಶಮದಮಾದಿಗಳು ಅಂಗವೆ ?

ಭಾವದೀಪಃ - ‘ಬ್ರಹ್ಮವಿಧ್ಯಾಸಾಂ ಶಮದಮಾದಿಕಮಜ್ಞಮ್ ಉತ ನ’ ಇತಿ ವಿಚಾರೇ ‘ಶಮದಮಾದಿಕಮಜ್ಞಮ್’ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತುಂ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವಾಚ್ಚ್ಛುತಿರ್ದೀಪ್ಯಸ್ಯ । ಅತಃ ಏವ ಟೀಕಾಸಾಂ ‘ಶಮಾದಿಸಂಯುಕ್ತತಾ ಚ ಬ್ರಹ್ಮವಿಧ್ಯಾಸಾಮೇವಾಧಿಕಾರಃ’ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತಮ್ । ಅಧ್ಯಯನಾದಿಕಂ ತು ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಶೇಷಸ್ಮೃತಿಬಲಾದುಪಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ ।

ಉತ್ತರ - 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಶಮದಮಾದಿಕಮಂಗಮ್ ಉತ ನ' ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಶಮದಮಾದಿಗಳು ಅಂಗವೋ, ಅಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಸಂದೇಹವು ಉಂಟಾದರೆ 'ಶಮದಮಾದಿಕಮಂಗಮ್' ಶಮದಮಾದಿಗಳು ಅಂಗವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಶಮಾದಿಸಂಯುಕ್ತತಾ ಚ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಮೇವಾಧಿಕಾರಃ' ಶಮಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳು ಹಿಂದಿನ ಹೇಳಿದ ವಿಶೇಷ-ಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಗುಣತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿ ತಾರತಮ್ಯ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಶಮಾದೇವಿವೇಕಾದೇಶ್ಚ ಸ್ವಶಬ್ದೇನೋಕ್ತಿस्तು ಶ್ರುತಿರ್ದ್ವಯೇ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಯೋ: ಸ್ವಗತಧರ್ಮೇಷ್ವಧ್ಯಯನಾದಿಷು ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಶಮಾದೇವಿವೇಕಾದೇ: ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಅತ ಏವ ಶ್ರುತಿಬಲಾತ್ ಪ್ರಾಚೀನಸ್ಮೃತಿರಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರಪರೇತಿ ದ್ವಯೋರಪ್ಯನ್ಯೋನ್ಯ ಸಾಹಾಯ್ಯೇನ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥೇ ಸಾಧಕತ್ವಾತ್ ಶ್ರುತಿರಸ್ಮತ್ಯೋರ್ದ್ವಯೋರಪ್ಯುಕ್ತಿರ್ಮಾಣ್ಯೇ ಅರ್ಥವತೀ' ಇತಿ ಭಾವ: |

ಶಮಾದಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ವಿವೇಕಾದಿಗಳನ್ನು ಅದೇ ಪದದಿಂದ ಹೇಳದೇ, 'ಸ್ವ'ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲು ಕಾರಣವಿದೆ. ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಹಾಗೂ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಧರ್ಮಗಳೆನಿಸಿದ ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಮದಮಾದಿಗಳು ಅಧಿಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದುತ್ಪವೆಂದು ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಅಧಿಕಾರಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿಗಳೆರಡು ಪರಸ್ಪರ ಸಹಾಯಕವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿಗಳೆರಡನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದು ಏಕೈಕ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಕ್ತ ಕಲಭ್ಯಃ

भावदीपः -

भक्त्यैव वृणुते विष्णुर्भक्त्या दद्यान्निजं पदम् ।

भक्त्यैव दृश्यते नित्यं भक्त्या भोगान् ददाति च ॥

इति पाद्मस्मृत्या अन्यत्र भाष्ये अन्यथाव्याख्यानेऽपि इह प्रकृतोपयोगितया लभ्यपदेन प्रसादोऽभिमतः । 'विवृणुते' इत्यनेन श्रवणादिजन्यप्रकाशविषयं स्वां तनुं करोतीत्यर्थ इत्यभिप्रेत्याह - विष्णुरिति ॥

ಭಕ್ತವ ವ್ಯಾಪ್ತೇ ವಿಷ್ಣುರ್ಭಕ್ತ್ಯಾದದ್ಯಾನಿಜಂ ಪದಮ್ ।

ಭಕ್ತವ ದೃಶ್ಯತೇ ನಿತ್ಯಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಭೋಗಾನ್ ದದಾತಿ ಚ ॥

ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಭಕ್ತಿಗೆ ಒಲಿದು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ತನ್ನ ದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಭೋಗಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗುವಂತೆ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ವಿವೃಣುತೇ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶ್ರವಣಾದಿ ಜನ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ವಿಷ್ಣು' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ.

ಹರಿಪ್ರಸಾದೋ ಬಲವಾನ್

भावदीपः - वृणुते 'तदीयभक्त्या स्वीकरोति' इत्यर्थः । ततश्च भक्तिजन्यप्रसादतश्च इत्यर्थः । परस्य ब्रह्मणो विष्णोः प्रसादादिति वा भवेत् । तज्जिज्ञासादिकं कार्यमिति पूर्वोक्तदिशा श्रवणादिविषयतायामपि प्रसादस्यावश्यकत्वादिति भावः ।

'ವ್ಯಾಪ್ತೇ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಭಕ್ತನ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಕ್ತನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಭಕ್ತಜನ್ಯವಾದ ಪ್ರಸಾದವು ಅತ್ಯಂತ ಆವಶ್ಯಕವೆಂದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ದೊರೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಇಂತಹ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕಾಗಿ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹರಿಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಅವಶ್ಯ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಭಕ್ತಿ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ

ಭಾವದೀಪ: - ಶ್ರುತೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇವ ತಾಮವತಾರಯತಿ - ಸಾ ಚೇತಿ ||
 ಪರೇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥ: ಸರ್ವಾಧಿಕೇತಿ | 'ದೇವೇ ಗುರೌ' ಇತ್ಯೇತದ್ಬಹುವಚನಾಂತಂ ವ್ಯಾಚಛೇ -
 ಅನ್ಯೇಷ್ವಪೀತಿ || ಯಥಾಯೋಗ್ಯೇತಿ || ದೇವೇಷು ದೇವಯೋಗ್ಯಾ ಗುರೌ ಗುರುಯೋಗ್ಯೇತ್ಯರ್ಥ: |

ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾ 'ಸಾ ಚ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಅವತಾರಿಕೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಪರ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಸರ್ವಾಧಿಕ' ಎಂದರ್ಥ. 'ದೇವೇ ಗುರೌ' ಎಂಬ ಪದಗಳು ಬಹುವಚನಾಂತವಾಗಿದೆ ಎಂದು 'ಅನ್ಯೇಷ್ವಪಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಯಥಾಯೋಗ್ಯಮ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಗುಣವಾಗಿ, ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಉಲಿದವರಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ

ಭಾವದೀಪ: - ಉಕ್ತಂ ಚ ಜ್ಞಾನಪಾದೀಯಸುಧಾಯಾಮ್ - 'ಯಥಾ ದೇವೇ ತಥಾ ಗುರೌ' ಇತಿ |
 ಯಥಾ ದೇವೇ ದೇವಯೋಗ್ಯಾ, ತಥಾ ಗುರೌ ಗುರುಯೋಗ್ಯೇತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ |

ಇದನ್ನು ಜ್ಞಾನಪಾದದ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ಯಥಾ ದೇವೇ ತಥಾ ಗುರೌ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು 'ಯಥಾ ದೇವೇ ಯೋಗ್ಯ, ತಥಾ ಗುರೌ ಗುರುಯೋಗ್ಯ' ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಗುಣವಾಗಿ, ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಕಾರ

ಭಾವದೀಪ: -

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿರ್ದೇವಭಕ್ತಿಗುರುಭಕ್ತಿಃ ಸ್ತಥೈವ ಚ ।

ತತ್ತತ್ತ್ವೈಕಚಾನುಸಾರೇಣ'

ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯ ಬೃಹದ್ರಾಷ್ಟ್ರೋಕ್ತೇಶ್ಚ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ । ಬ್ರಹ್ಮವಿಧೇತಿ ॥
'ಪ್ರಕಾಶಂತೇ' ಇತಿ ಪ್ರಕಾಶಪದೇನ ಜ್ಞಾನರೂಪರತತ್ವಾದಿವಿಧೋಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ ।

'ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿದೇವಭಕ್ತಿಗುರುಭಕ್ತಿಸ್ತಥೈವ ಚ । ತತ್ತತ್ ಶ್ರೇಷ್ಠಾನುಸಾರೇಣ....'
ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ, ದೇವಭಕ್ತಿ, ಗುರುಭಕ್ತಿ, ಉತ್ತಮರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಕಾಶಂತೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಪದದಿಂದ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಪರತತ್ವಾದಿ ವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತರಾಗಿರಿ

ಭಾವದೀಪ: - ಶ್ರುತ್ಯಾಽಽಹೇತಿ ॥ ಏತೇನ ಭಾಷ್ಯೇ 'ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಮಿಶ್ರ' ಇತ್ಯಸ್ಯ
'ಆಧಿಕಾರಶ್ಚೋಕ್ತಃ' ಇತಿ ಪೂರ್ವಗಾನ್ವಯಃ ಸೂಚಿತಃ । ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ತು -

'ಭಕ್ತ್ಯಾ ತ್ವನನ್ಯಯಾ ಶಕ್ಯ ಅಹಮೇವಂವಿಧೋಽರ್ಜುನ ।

ಜ್ಞಾತುಂ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಚ'

ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿಶ್ಚ ಶಬ್ದಾದ್ ಗೃಹ್ಯತೇ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ॥

'ಶ್ರುತ್ಯಾಽಽಹ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಮಿಶ್ರ'
ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ 'ಆಧಿಕಾರಶ್ಚೋಕ್ತಃ' ಎಂಬುದರ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಭಕ್ತ್ಯಾ ತ್ವನನ್ಯಥಾ ಶಕ್ಯ ಅಹಮೇವಂವಿಧೋಽರ್ಜುನ । ಜ್ಞಾತುಂ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಚ'
ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಎವರಣೆ - ಪ್ರಶ್ನೆ - ಭಾಗವತತಂತ್ರದ ಪ್ರಮಾಣವಚನದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ' ಎಂಬ ಪದವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಧಿಕಾರವು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವೆ ಎಂದು ಮತ್ತು ಮೂರೂ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆಯೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅಧ್ಯಯನಮಾತ್ರವತಃ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾದದ ಎರಡನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

(ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಕೆಲವರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ)

ಜ್ಞಾನಫಲದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಒಂಬತ್ತುಕೋಟಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತ್ವವು ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ನೂರುಮಂದಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೋಮಪಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆಯಿದೆಯೋ, ಅದೇ ರೀತಿ ಜ್ಞಾನಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲರೂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಿಂತು ಯಾರು ಯಥಾಶಕ್ತಿವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೋ ಅವರಷ್ಟೇ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನೇ ಅಧಿಕಾರಿಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರವೋ? ಅಥವಾ ಅದರಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆಯೇ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ.

ತಾರತಮ್ಯಕಲ್ಪನೆಯು ಅನಾವಶ್ಯಕ. ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರ ಹೇಳಬಾರದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆ ಬರಬೇಕಾದೀತೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಕಾರ

ಭಾವದೀಪ: -

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿರ್ದೇವಭಕ್ತಿಗುರುಭಕ್ತಿಃ ಸ್ತಥೈವ ಚ ।

ತತ್ತತ್ತ್ವೈಕಚಾನುಸಾರೇಣ'

ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯ ಬೃಹದ್ರಾಷ್ಟೋಕ್ತೇಶ್ಚ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ । ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೇತಿ ॥
'ಪ್ರಕಾಶಂತೇ' ಇತಿ ಪ್ರಕಾಶಪದೇನ ಜ್ಞಾನರೂಪರತತ್ವಾದಿವಿಧೋಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ ।

'ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿದೇವಭಕ್ತಿಗುರುಭಕ್ತಿಸ್ತಥೈವ ಚ । ತತ್ತತ್ ಶ್ರೇಷ್ಠಾನುಸಾರೇಣ....'
ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ, ದೈವಭಕ್ತಿ, ಗುರುಭಕ್ತಿ, ಉತ್ತಮರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಕಾಶಂತೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಪದದಿಂದ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಪರತತ್ವಾದಿ ವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತರಾಗಿರಿ

ಭಾವದೀಪ: - ಶ್ರುತ್ಯಾಽಽಹೇತಿ ॥ एतेन भाष्ये 'इत्यादिश्रुतिभिश्च' इत्यस्य
'आधिकारश्चोक्तः' इति पूर्वोणान्वयः सूचितः । तत्त्वप्रदीपे तु -

'भक्त्या त्वनन्यया शक्य अहमेवंविधोऽर्जुन ।

ज्ञातुं द्रष्टुं च'

इत्यादिस्मृतिश्च शब्दाद् गृह्यते इत्युक्तम् ॥

'ಶ್ರುತ್ಯಾಽಽಹ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭಿಶ್ಚ'
ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ 'ಆಧಿಕಾರಶ್ಚೋಕ್ತಃ' ಎಂಬುದರ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಭಕ್ತ್ಯಾ ತ್ವನನ್ಯಥಾ ಶಕ್ಯ ಅಹಮೇವಂವಿಧೋಽರ್ಜುನ । ಜ್ಞಾತುಂ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಚ'
ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ವಿವರಣೆ - ಪ್ರಶ್ನೆ - ಭಾಗವತತಂತ್ರದ ಪ್ರಮಾಣವಚನದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ' ಎಂಬ ಪದವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಧಿಕಾರವು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವೆ ಎಂದು ಮತ್ತು ಮೂರೂ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆಯೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅಧ್ಯಯನಮಾತ್ರವತಃ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾದದ ಎರಡನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

(ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಕೆಲವರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ)

ಜ್ಞಾನಫಲದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಒಂಬತ್ತುಕೋಟಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತ್ವವು ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ನೂರುಮಂದಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೋಮಪಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆಯಿದೆಯೋ, ಅದೇ ರೀತಿ ಜ್ಞಾನಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲರೂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಿಂತು ಯಾರು ಯಥಾಶಕ್ತಿವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೋ ಅವರಷ್ಟೇ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನೇ ಅಧಿಕಾರಿಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರವೋ? ಅಥವಾ ಅದರಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆಯೇ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ.

ತಾರತಮ್ಯಕಲ್ಪನೆಯು ಅನಾವಶ್ಯಕ. ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರ ಹೇಳಬಾರದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆ ಬರಬೇಕಾದೀತೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಹೀಗೆ ಈ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ಅಧ್ಯಯನವು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಧಿಕಾರವೆಂದು ಮತ್ತು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

‘ಶಮಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆಯು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಧಿಕಾರ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಶಾಂತಃ = ಭಗವಂತನಲ್ಲ; ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು, ದಾಂತಃ = ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವುಳ್ಳವನು, ತಿತಿಕ್ಷುಃ = ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳಿಂದ ಹಿಗ್ಗುವಿಕೆ ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ ಆಗದಿರುವನು ಅಥವಾ ದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, ಸಮಾಹಿತಃ = ವಸ್ತುಗಳ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿದವನು. ‘ಹೀಗೆ ಶಾಂತಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಶಮಾದಿಗುಣಗಳು ಕಾರಣವೆಂದಂತಾಯಿತು. ‘ಪಶ್ಯೇತ್’ ಎಂದರೆ ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಅರ್ಥವಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು. ‘ಪಶ್ಯಾಥೈಶ್ಚ ಅನಾಲೋಚನೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಪಶ್ಯಾಥೈಃ’ ಎಂದರೆ ‘ಜ್ಞಾನಾರ್ಥೈಃ’. ‘ಉಪನೀತೋಽಧೀಯೇತ’ ‘ಉಪನಯನವಾದ ಮೇಲೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಉಪನಯನವು ಹೇಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ ‘ಆತ್ಮನಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ “ಋಷಯೋಽಂತಃಪ್ರಕಾಶಃ” ‘ಋಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿದವರು’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಋಷಿಗಳು ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದು ‘ಮಧ್ಯಮಾ ಋಷಿಗಂಧರ್ವಾಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಸಾರಾಸಾರವಿವೇಕವೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ‘ಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಲೋಕಾನ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷ್ಣುಲೋಕಕ್ಕಿಂತ ಇತರವಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಲೋಕಗಳು ಕರ್ಮದಿಂದ ಲಭಿಸುವುದರಿಂದ ಅಸಾರ ಮತ್ತು ಅನಿತ್ಯಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಹೊಂದಬೇಕು. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಣ್ಣು = ವಿರಕ್ತನಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಗುರುಗಳ ಬಳಿ ಹೋಗಬೇಕು. ಆಕೃತಃ = ನಿತ್ಯಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವು, ಕೃತೇನ = ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ, ನಾಸ್ತಿ = ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ತತ್ = ಆದ್ದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಪದದಿಂದ ಇದು

ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ದೇವತೆಗಳ ಜ್ಞಾನವು ವಿಜ್ಞಾನವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವಚನವಿದೆ. (ದೇವತೆಗಳು ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದು ದೇವಾಸ್ತತ್ವೋತ್ತಮಾ ಮತಾಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ)

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ಬರಲು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯೂ ಆವಶ್ಯಕ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಯಮೇವೈಷಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷ್ಣುವು ಯಾರನ್ನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಅಂತಹ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅನಂತರ ಆ ಅಧಿಕಾರಿಪುರುಷನಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ 'ವೈಋತೇ' ಎಂದು ಇರುವುದರಿಂದ ಭಕ್ತನಾದವನನ್ನು ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಭಕ್ತನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (ಕೇವಲ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಇದ್ದರಷ್ಟೇ ಸಾಲದು. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರೇಣ ಭಕ್ತಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ) ಈ ಭಕ್ತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಧಿಕವಾಗಿದ್ದು ಇತರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಅಂತಹ ಭಕ್ತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು 'ಯಸ್ಯ ದೇವೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸ್ತ್ರೀಶೂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

व्योमसंहितायां च—

अन्त्यजा अपि ये भक्ता नामज्ञानाधिकारिणः ।

स्त्रीशूद्रब्रह्मबन्धूनां तन्त्रज्ञानेऽधिकारिता ॥

एकदेशे परोक्ते तु न तु ग्रन्थपुरःसरे ।

त्रैवर्णिकानां वेदोक्ते सम्यक्भक्तिमतां हरौ ॥

आहुरप्युत्तमस्त्रीणामधिकारं तु वैदिके ।

यथोर्वशी यमी चैव शच्याद्याश्च तथाऽपरा ॥ इति ।

ಅನುವಾದ - ವೈರೋಮಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚ = ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ಯಯನವಿಲ್ಲದವರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿದೆಯೆಂದು ವೈರೋಮಸಂಹಿತೆ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಕೊನೆಯ ವರ್ಣದವರಾದ ಶೂದ್ರರು ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ದಿದ್ವರೂ ಹರಿನಾಮಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಶೂದ್ರರಿಗೆ ಭ್ರಷ್ಟಪ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಮಹಾಭಾರತಾದಿಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ, ಅಧಿಕಾರವಿದೆ. ವೇದದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ. ಮಹಾಭಾರತಾದಿಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ. ಗುರುಮುಖೇನ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪಾಠಕೇಳುವ ಅಧಿಕಾರವೂ ಇಲ್ಲ. (ಉತ್ತಮರಿಗೆ ಹೇಳುವಾಗ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು).

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಕ್ಷತ್ರಿಯರು, ವೈಶ್ಯರು ಇವರಿಗೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನದಿಂದ ಬರುವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ. ಆದರೆ ನಿಶ್ಚಲವಾದ ಅತ್ಯುತ್ತಮಭಕ್ತಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಶಚೀದೇವಿ, ಊರ್ವಶೀ, ಶ್ಯಾಮಲಾ ಮೊದಲಾದ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರು ಮನುಷ್ಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ವೇದವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಅಧ್ಯಯನವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವು ಬರುವುದಾದರೆ ಶೂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೆಂದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಶೂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವೂ ಸಹ ದೊರೆಯದೆ ಇರಬೇಕಾದೀತು ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವ್ಯೋಮಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚ = ವ್ಯೋಮಸಂಹಿತೆಯೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ, -- ಅಂತ್ಯಜಾಃ = ಕೊನೆಯವರ್ಣದವರಾದ ಶೂದ್ರರು, ಭಕ್ತಾ ಅಪಿ = ಹರಿಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದರೆ, ನಾಮಜ್ಞಾನ = ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿ, ಅಧಿಕಾರಿಣಃ = ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಸ್ತ್ರೀ = ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಶೂದ್ರ = ಶೂದ್ರರು, ಬ್ರಹ್ಮಬಂಧೂನಾಂ = ಭ್ರಷ್ಟಪ್ರಾಹ್ಮಣರು ಇವರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ, ತಂತ್ರಜ್ಞಾನೇ = ಭಾರತಾದಿ ಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ, ಅಧಿಕಾರಿತಾ = ಅಧಿಕಾರವಿರುತ್ತದೆ. ಪರೋಕ್ಷೇ = ಬೇರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಉತ್ತಮಪುರುಷನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವಾಗ, ಏಕದೇಶೇ = ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ (ಅಧಿಕಾರವಿರುತ್ತದೆ), ನ ತು ಗ್ರಂಥಪುರಃಸರೇ = ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ (ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲು ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ).

ವೇದಾಧ್ಯಯನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರ? ಪರಿಶೇಷದಿಂದ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಿಗೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಿಗೂ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ -- ಹಠಾ = ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ, ಸಮ್ಯಗ್ ಭಕ್ತಿಮತಾಂ =

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಅತ್ಯುತ್ಕಮಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾದ, ತೈರ್ವರ್ಣಕಾನಾಂ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಮೂರು ವರ್ಣದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ, ವೇದೋಕ್ತೇ = ವೇದಾಧ್ಯಯನದ ಅಧಿಕಾರವು (ಇರುತ್ತದೆ). ಅಪಿ = ಮತ್ತು, ವೈದಿಕೇ = ವೇದವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಉತ್ತಮಸ್ತ್ರೀಕಾಂ = ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ, ಅಧಿಕಾರಂ ತು = ಅಧಿಕಾರವನ್ನು, ಆಹುಃ = ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಯಥಾ = ಹೇಗೆ, ಊರ್ವಶಿ = ಊರ್ವಶಿಯೆಂಬ ಅಪ್ಸರೆಯು, ಯಮೀ = ಯಮನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಶ್ಯಾಮಲೆಯು, ಶಚ್ಯಾಧ್ಯಾಃ = ಇಂದ್ರನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಶಚೀ ಮೊದಲಾದವರು, ಅಪರಾಃ = ಬೇರೆ ಋಷಿಪತ್ನಿಯರು ಇವರಂತೆ, ಇತಿ = ಹೀಗೆ (ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ).

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಅವಶ್ಯಕ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

ಯತೋ ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದಮೃತೇ ನ ಮೋಕ್ಷಃ, ನ ಚ ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾಽನ್ಯಥಪ್ರಸಾದಃ,
ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ ।

ಅನುವಾದ -- ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಸಾದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

ಯತ್ರಾನವಸರೋಽನ್ಯತ್ರ ಪದಂ ತತ್ರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ ।

ವಾಕ್ಯಂ ವೇತಿ ಸತಾಂ ನೀತಿಃ ಸಾವಕಾಶೇ ನ ತದ್ ಭವೇತ್ ॥ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ ।

“ಯಾವ ಪದವಿಲ್ಲದೆ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ; ಅಂತಹ ಪದವನ್ನು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರಂತೆ ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ-ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೇ ಮಹಾವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಪದ ಅಥವಾ ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವಾಕ್ಯವಾಗಲೀ ಮಹಾವಾಕ್ಯವಾಗಲೀ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗುವುದಾದರೆ ಅವಾಗ ಪದವನ್ನು ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ”. ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯಮವು

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ 'ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಅಥಶಬ್ದವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪ ಹಾಗೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಈಗ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯತಃ = ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದಂ = ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದವು, ಋತೇ = ಇಲ್ಲದೆ, ಮೋಕ್ಷಃ = ಮೋಕ್ಷವು, ನ = ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ = ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ, ಅತ್ಯರ್ಥಪ್ರಸಾದಃ = ಭಗವಂತನ ಮೋಕ್ಷಕಾರಣ ಪ್ರಸಾದವು, ನಚ = ದೊರೆಯುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ = ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಿಚಾರವನ್ನು, ಕರ್ತವ್ಯಾ = ಮಾಡಲೇ ಬೇಕು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನೇ ಏಕೆ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಯತ್ರ = ಯಾವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅನವಸರಃ = ಯಾವ ಪದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅರ್ಥವು ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ತತ್ರ = ಆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅನ್ಯತ್ರಪದಂ = ಬೇರೆಡೆ ಇರುವ ಪದವನ್ನು, ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ = ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವಾಕ್ಯಂ ವಾ = ಮಹಾವಾಕ್ಯವನ್ನಾದರೋ, ಇತಿ = ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಸತಾಂ = ಸಜ್ಜನರ, ನೀತಿಃ = ನಿಯಮವು, ಸಾವಕಾಶೇ = ಅವಕಾಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ, ತತ್ = ಆ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥವು, ಭವೇತ್ = ಆಗುತ್ತದೆ. ಇತಿ = ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮತಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅತಃಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಚಾರ ಹಾಗೂ ಕರ್ತವ್ಯಾಪದವಿಚಾರ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನನ್ವಧ್ಯಯನವತಾಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರಿಹೀತವೇ ತ್ರಿವರ್ಣತೇಷಾ-
ಮಧ್ಯಯನವಿಧುರಾಣಾಂ ಜ್ಞಾನಾಭಾವೇನ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಪರಿಹರತಿ -
ವ್ಯೋಮಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚೇತಿ ||

ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರಷ್ಟೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗುವುದಾದರೆ ಅಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದ ಶೂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ಬಾರದಿರಲಿ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಪುರಃಸರವಾಗಿ 'ವ್ಯೋಮಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅನ್ಯಜಾ = वर्णबाह्याः । 'भक्ताः' इत्यधिकारकथनम् ।
तन्त्रं = पञ्चरात्रादि । 'अध्ययनाभावेन वैदिकज्ञानानधिकारित्वेऽपि त्रिवर्णोत्तरेषां
नामादिज्ञानाधिकारित्वात् मोक्षोपपत्तिः' इति भावः ।

ಅಂತ್ಯಜಾಃ = ತ್ರಿವರ್ಣಬಾಹ್ಯರು, ಭಕ್ತಾಃ ಎಂಬ ಪದವು ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.
ತಂತ್ರಂ = ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಗಳು. ತ್ರಿವರ್ಣಬಾಹ್ಯರಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ
ವೇದಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ-
ವಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'सपत्नी मे पराधम' इत्यादौ स्त्रीणामपि वेदाधिकारदर्शनात्
कथं तासामनधिकारः? इत्यत उक्तस्यापवादमाह - आहुरिति ॥ तथा परा
मुनिस्त्रियो नरादिकुलजाश्च ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಸಪತ್ನೀಂ ಮೇ ಪರಾಧಮ' (ಸಪತ್ನಿಯಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಡಿಸು) ಇತ್ಯಾದಿ
ಶಬ್ದೇದೇವಿಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ವೇದಮಂತ್ರವರಿದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ
ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ಸಹ ವೇದವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಸ್ತ್ರೀಶೂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ?

ಉತ್ತರ - ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಪವಾದಗಳನ್ನು 'ಆಹುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಚನಗಳಿಂದ
ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ತಥಾಽಪರಾಃ = ಋಷಿಸ್ತ್ರೀಯರು ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - एवमथशब्दं संक्षेपविस्तराभ्यां व्याख्याय, 'अतःशब्दो
हेत्वर्थः' इत्युक्तं व्यनक्ति - यत इति ॥

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ 'ಅಥ'ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪ ಹಾಗೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿ,
ಮುಂದೆ 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇತ್ವರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಯತಃ' ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'सुखमेव मे स्याद् दुःखं मनागपि मा भूत्' इति
सर्वाभिमतमोक्षस्य नारायणात्यर्थप्रसादमन्तरेणासम्भवात्, अत्यर्थप्रसादस्य च
ಜಜ್ಞಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ತದಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಮನ್ತರೇಣಾಲಾಭಾತ್, ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಂ ವಿನಾಽನುದಯಾತ್, ಅತೀಯಪ್ರಸಾದದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದಿಕಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

“ ‘ನನಗೆ ಸುಖವೇ ಆಗಲಿ ದುಃಖದ ಲವಲೇಶವೂ ಬೇಡ’ ಎಂಬ ಎಲ್ಲರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಮೋಕ್ಷವು ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೆ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕು. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಲ್ಲದೆ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅತ್ಯರ್ಥಪ್ರಸಾದದ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷವೇ ಫಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಆಚರಿಸಬೇಕು” ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಯದ್ವಕ್ತುಮ್ - ‘ಅಸಂದ್ವಿಗ್ಧತ್ವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷಯತ್ವಮ್’ ಇತಿ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಪದಪ್ರಯೋಗೇಣ ಪರಾಸ್ತಮ್ ।

ಹಿಂದೆ ‘ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷಯನಾಗಲಾರ’ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದಲೇ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -- “ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ವಿಷಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಅಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದರೆ ಅಸಂದಿಗ್ಧನಾದ ಕಾರಣ ವಿಷಯನಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಸಂದಿಗ್ಧನಲ್ಲ. ‘ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ, ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ‘ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ । ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೇ ಆಧಾರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂತಹ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವನಿಂದ ಅಭಿನ್ನನಾಗಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನು ಅಲ್ಪಗುಣನೆಂದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - तथाहि । भवेदेतदसन्दिग्धत्वं जिज्ञास्यस्य, यदि तत् स्वप्रकाशजीवाभिन्नं स्यात् । न चैतदस्ति जिज्ञास्ये ब्रह्मपदश्रवणात् ‘तद् विजिज्ञासस्व’ ‘तद् ब्रह्म’ इति । ब्रह्मशब्दश्च पूर्णगुणतां वक्ति । ‘अथ कस्मादुच्यते ब्रह्मेति । बृहन्तो ह्यस्मिन् गुणाः’ इति श्रुतेः । तथाच कथं तस्य जीवाभेदः जीवस्याल्पगुणत्वेनानुभवात् ।

ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳು ಆರೋಪಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವಾಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲ ಎಂದಂತಾಯಿತು (ಇದು ವ್ಯಾಹತ). ದೇಶತಃ ಕಾಲತಃ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಹಾಗಾದರೆ 'ಅಥ ಕಸ್ಯಾದುಚ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಗುಣಧ್ಯಾಸಃ । ಪರಮಾರ್ಥತೋಽಬ್ರಹ್ಮತ್ವಪ್ರಸಂಗಾತ್ ।
 देशाद्यपरिच्छिन्नता ब्रह्मतेति चेन्न । उक्तश्रुतिविरोधात् । देशाद्यपरिच्छेदेन च
 जीवभेदसिद्धेः, जीवाणुत्वस्य च वक्ष्यमाणत्वात् । अतो जीवस्य स्वप्रकाशत्वेऽपि
 तद्भिन्नब्रह्मणः सन्दिग्धत्वाद् विषयत्वसिद्धेर्मुख्यप्रयोजनसद्भावात् तत
 एवाधिकार्यादिसम्भवाद् ब्रह्मजिज्ञासा कर्तव्येति । ब्रह्मपदव्याख्यानरूपं
 नारायणपदम् ।

ಮತ್ತು ದೇಶಕಾಲಾದ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದದಿಂದಲೂ ಜೀವಭೇದವೆಂಬ ನಮ್ಮ ಇಷ್ಟವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನು ಅಣುವೆಂದು ಮುಂದೆ ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದರೂ ಜೀವಭಿನ್ನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಫಲವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಅವಶ್ಯಕರ್ತವ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ" ಎಂದು. "ನಾರಾಯಣ" ಪದವು ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ननु 'कर्तव्या' इति पदमत्र न श्रूयते; यदि अध्याहारस्तर्हि
 न कर्तव्येत्यध्याहारः किं न स्यात् अध्याहारस्य निरङ्कुशत्वात्? इत्यत आह -
 यत्रेति ॥

"ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ 'ನ ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನೇ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇದನ್ನೇ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೆ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ" ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು 'ಯತ್ಪ್ರಾಪ್ತನವಸರೋ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಯತ್ರ = ವಾಕ್ಯೇ ಮಾಹಾವಾಕ್ಯೇ ವಾ, ಯತ್ ಪದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ ವಿಢಾ, ಅನ್ಯತ್ರರ್ಥಾಂತರೇ ಅನವಸರಃ, ಅರ್ಥಾಂತರಸ್ಯಾಘಟನಾ, ತತ್ರ = ವಾಕ್ಯೇ ಮಾಹಾವಾಕ್ಯೇ ವಾ, ತದೇವ ಪದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ, ನಾನ್ಯತ್ ಇತಿ ಸತಾಂ ನ್ಯಾಯಃ ।

“ಯಾವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಮಾಹಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪದವಿಲ್ಲದೆ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ, ಅಂತಹ ವಾಕ್ಯ ಮತ್ತು ಮಾಹಾವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಅದೇ ಪದವನ್ನು ಮತ್ತು ಅದೇ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಬೇರೆ ಪದ ಮತ್ತು ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು’ ಈ ನಿಯಮವು ಸಜ್ಜನಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಯತ್ ಪದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ ವಿಢಾಪಿ ಪದಾಂತರೇಣ ವಾಕ್ಯಾಂತರೇಣ ವಾ ವಾಕ್ಯೇ ಮಾಹಾವಾಕ್ಯೇ ವಾ ಸಾವಕಾಶಃ = ಅರ್ಥಾಂತರೇ ಘಟನಾವತಿ, ತದೇವ ಪದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ ನಿಯಮೇನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ನ ಭವೇತ್ ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್ ಕರ್ತವ್ಯಪದಮೇವಾಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್ । ‘ನ ಕರ್ತವ್ಯಾ’ ಇತ್ಯಾದೇರಧಿಕಾರಕಥನಾದಿನಾಽಯೋಗಾತ್’ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ಯಾವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪದ ಇಲ್ಲದೇ ಆ ವಾಕ್ಯದ ಬೇರೆ ಪದಗಳಿಂದ ಆ ವಾಕ್ಯದ ಬೇರೆ ಪದಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆ ಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಥವಾ ಯಾವ ಮಾಹಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಾಂತರ ವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಆ ವಾಕ್ಯದ ಬೇರೆ ಪದಗಳಿಂದ ಆ ವಾಕ್ಯದ ಬೇರೆ ಪದಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಆ ಮಾಹಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆ ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಯಾವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪದ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆ ವಾಕ್ಯದ ಬೇರೆ ಪದಗಳಿಂದ, ಆ ವಾಕ್ಯದ ಬೇರೆ ಪದಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯ ಹೇಳಲು ಬರುತ್ತದೋ, ಆಗ ಆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆ ಪದವನ್ನೇ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಯಾವ ಮಾಹಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆ ವಾಕ್ಯದ ಬೇರೆ ಪದಗಳಿಂದ, ಆ ವಾಕ್ಯದ ಬೇರೆ ಪದಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯ ಹೇಳಲು ಬರುತ್ತದೋ, ಆಗ

ಆ ಮಹಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಸಜ್ಜನರು ಒಪ್ಪಿರುವ ನ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕೃತ 'ಅಥ ಅತಃ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅಂಗವಾಗಿರುವ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅನ್ವಿತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನೇ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ನ ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ವಿಷಯ ಪ್ರಯೋಜನ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನ ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬಾರದು. ಇಷ್ಟು 'ಯತ್ರಾನವಸರಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

ವ್ಯೋಮಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಚಾರ

भावदीपः - व्योमसंहितायां चेति' इति ॥ भाष्ये 'व्योमसंहितायां चाधिकार उक्तः' इत्यन्वयः । अयमपि सौत्राथशब्दार्थ एव । ब्रह्मजिज्ञासा नाम सर्ववेदान्तनये 'दर्शयति च' इति सूत्रभाष्यादिदिशा यथाधिकारं ब्रह्मज्ञानायामखिलवेदवेदानुसारिग्रन्थार्थविषयकश्रवणमनननिदिध्यासनादि । तत्र अथपदेनोक्तानां मुक्तियोग्यानां मध्ये त्रैवर्णिकानां प्रागुक्तगुणयुक्तानां सर्वत्राधिकारः । तदन्येषां तु भूक्तानां वेदानुसारिग्रन्थार्थजिज्ञासायामेव । तत्रापि केषाञ्चिन्नाममात्रादौ इत्यादिरूपोऽधिकारविशेषो व्योमसंहितायामुक्त इत्यर्थः ।

'ವ್ಯೋಮಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಧಿಕಾರಃ ಛೇದಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ಶೇಷಪೂರಣ ಮಾಡಬೇಕು. ವ್ಯೋಮಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಧಿಕಾರವೂ ಸಹ ಸೂತ್ರದ ಅಥಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೇ ಆಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸರ್ವವೇದಾಂತಪ್ರತ್ಯಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ದರ್ಶಯತಿ ಚ' ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. -- 'ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಸಕಲ ವೇದ ಮತ್ತು ವೇದಾನುಸಾರಿಯಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಶ್ರವಣ ಮನನ, ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಗಳು' ಎಂದು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಥಪದದಿಂದ ಹೇಳಿರುವಂತಹ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಿಗೆ ವೇದ ಹಾಗೂ ವೇದಾನುಸಾರಿ ಗ್ರಂಥಗಳ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ. ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವೇದದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ವೇದಾನುಸಾರಿಯಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಧಿಕಾರವಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಕೆಲವರಿಗೆ ಕೇವಲ ಭಗವಂತನ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಧಿಕಾರವಿರುತ್ತದೆಯೆಂದು ವ್ಯೋಮಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯವು ಉತ್ತೂತ್ತಿತವಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಅರುಚ್ಯಾ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ' ಇತ್ಯಾದಿರೀತಿ ತು ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಶೇಷಪರಾ | ತೇನ ಏತದ್ಭಾಷ್ಯಮ್ ಉತ್ಸುತ್ರಮಿತಿ ನ ಕಸ್ಯಚಿದುಪಾಲಮ್ಭಾವಕಾಶ: | ವೇದಾಧಿಕಾರೇತಿ ||
ಅನ್ಯಥಾ ತದ್ಭೇದತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವ: |

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ 'ಅರುಚ್ಯಾ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ' ಎಂದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಸ್ವರೂಪದ ಬಗ್ಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಟೀಕೆಯು ಕೇವಲ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಷಯಕವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರಿಂದ "ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ". ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ವೇದಾಧಿಕಾರ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ 'ಸಪತ್ನೀಂ ಮೇ ಪರಾಧಮ' ಎಂಬ ವೇದದ ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವು ಶಚೀದೇವಿಗೆ ಕೂಡದಿರಬೇಕಾದೀತು. -

ಮನುಷ್ಯದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿದೆ

ಭಾವದೀಪ: - ಮುನಿಶ್ವರೀಯಃ ಇತಿ || ಕಾಂವಶ್ರುತೌ 'ಏತದ್ ವೈ ತದಕ್ಷರಂ ಗಾರ್ಗಿ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಾ 'ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಸನೇ ಗಾರ್ಗಿ' ಇತ್ಯಕ್ಷರವಿಧಾಪ್ತಾಂ ಗಾರ್ಗ್ಯಾಃ ಸಂಬೋಧನಾತ್ | ತಥಾ 'ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ' ಇತ್ಯಾದೌ 'ಅರೇ' ಇತಿ ಮೈತ್ರೇಯ್ಯಾಃ ಸಂಬೋಧನಾತ್ | ತಥಾ 'ಭವತಿ ತೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಿ' ಇತಿ ಮೈತ್ರೇಯಿ ಸಂಬೋಧ್ಯ,

‘ವ्याचಕ್ಷಾಣಸ್ಯ ತು ಮೇ ನಿದಿಧ್ಯಾಸಸ್ವ’ ಇತಿ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನವಿಧಾನಾದिति भावः ।
 नरादिकुलजाश्चेति ॥ तदुक्तं तात्पर्यनिर्णये एकोनत्रिंशोऽध्याये --

देव्यो मुनिस्त्रियश्चैव नरादिकुलजा अपि ।

उत्तमा इति विज्ञेयाः सच्छूद्रैरप्यवैदिकम् ।

ज्ञेयमन्यैहरिर्नाम ॥ - इत्यादि ।

‘ಮುನಿಸ್ತ್ರಿಯಃ’ ಎಂಬ ಟೀಕೆಗೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ -- ಕಾಣ್ವಾಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಏತದ್ ವೈ ತದಕ್ಷರಂ ಗಾರ್ಗಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಕ್ಷರವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಗಾರ್ಗಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ‘ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಅರೇ’ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ‘ಭವತಿ ತೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಿ’ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ‘ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣಸ್ಯ ತು ಮೇ ನಿದಿಧ್ಯಾಸಸ್ವ’ ಎಂದು ನಿದಿಧ್ಯಾಸನವನ್ನು ವಿಧಾನಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುನಿಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು. ಇಂತಹ ಉತ್ತಮಸ್ತ್ರೀಯರು ಮನುಷ್ಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದಾಗಲೂ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿರುತ್ತದೆಂದು ‘ನರಾದಿಕುಲಜಾ’ ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಿಯಾದ ಇಪ್ಪತ್ತಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

‘ದೇವ್ಯೋ ಮುನಿಸ್ತ್ರಿಯಶ್ಚೈವ ನರಾದಿಕುಲಜಾ ಅಪಿ ।

ಉತ್ತಮಾ ಇತಿ ವಿಜ್ಞೇಯಾಃ ಸಚ್ಛೂದ್ರೈರಪ್ಯವೈದಿಕಮ್ ।

ಜ್ಞೇಯಮನ್ಯೈಹರೀರ್ನಾಮ’

ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರು ಮತ್ತು ಮುನಿಸ್ತ್ರೀಯರು ಮನುಷ್ಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಉತ್ತಮರೇ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದ ಸಜ್ಜನರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಶೂದ್ರಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.

ಸಂಕ್ಷೇಪಭಾಷ್ಯದ ಮಹಿಮೆ

भावदीपः - सङ्क्षेपेति ॥ ‘अथशब्दोऽधिकारे’ इत्यादिसङ्क्षेपः ।

‘अधिकारश्चोक्तो भागवततन्त्रे’ इति विस्तरः ।

ಜಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

‘ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಸ್ತರಾಭ್ಯಾಂ ಚ ಪ್ರವದಂತಿ ಮನೀಷಿಣಃ ।

ಇತ್ಯಾದೇರ್ಭಾಷ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ದ್ವಾಭ್ಯಾಮುಕ್ತಿರರ್ಥವತಿ ॥’ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

‘ಅಥಶಬ್ದಃ ಅಧಿಕಾರೇ’ ಎಂಬುದು ಸಂಕ್ಷೇಪಭಾಷ್ಯ. ‘ಅಧಿಕಾರಶ್ಲ್ಯೋಕ್ತೋ ಭಾಗವತತಂತ್ರೇ’ ಎಂಬುದು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಭಾಷ್ಯ. (ಶಬ್ದದಿಂದಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಅರ್ಥದಿಂದಲ್ಲ). ‘ಸಂಕ್ಷೇಪ ಹಾಗೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ’ ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಅಥಶಬ್ದವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪ ಹಾಗೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ.

ಅಧಿಕಾರಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣ

ಭಾವದೀಪಃ - ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯೇತಿ ॥ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಹೇತುಜಿಜ್ಞಾಸಾಮಾತ್ರೇ ಯೋಗ್ಯತ್ವಮಧಿಕಾರಃ। ತದ್ವಿಶೇಷೇ ತು ತದ್ವಿಶೇಷ ಇತ್ಯರ್ಥತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನಿರ್ವಚನೀಯಾವಿಧಾನಿವೃತ್ತಿರೂಪಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾದೇವ ಸಿದ್ಧಿಃ ಕಿಂ ಪ್ರಸಾದೇನೇತ್ಯತೋ ವಾ, ಗೌತಮಾದಿಭಿರ್ಮತೈಕವಿಂಶತಿ ದುಃಖಧ್ವಂಸಾದಿರೂಪಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಪುರುಷೈರರ್ಥ್ಯಮಾನತ್ವರೂಪಪುಮರ್ಥತ್ವಾಭಾವೇನ ತದುದ್ದೇಶೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾಯೋಗಾದಿತ್ಯತೋ, ಕರ್ಮಸಾಧ್ಯತ್ವಸೂಚನಾಯ ವಾ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಂ ವದಂತೇವ ವಾಕ್ಯಂ ಯೋಜಯತಿ - ಸುಖಮೇವೇತಿ॥ ‘ಸರ್ವಾಭಿಮತಾ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಯಾ ಸರ್ವಾವಿವಾದೋ ವಾಽಸ್ಯ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಂ ವಾ ಸೂಚಿತಮ್। ತದುಕ್ತಂ ತತ್ವನಿರ್ಣಯಾದೌ ‘ಮೋಕ್ಷೋ ಹಿ ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥೋತ್ತಮಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ । ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ‘ನ ಮೋಕ್ಷಸದೃಶಂ ಕಿञ್ಚಿದಧಿಕಂ ವಾ ಸುಖಂ ಕ್ವचित್’ ಇತ್ಯಾದಿ । ಪರೋಕ್ಷಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪೇ ತು ನ ಸರ್ವಾಭಿಮತೀರಸ್ತೀತಿ ತನ್ನ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಂ ಕಿಂತು ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟ-ಸುಖಾವಾಸಿರೂಪಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ ।

“ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ “ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆಯು ಅಧಿಕಾರಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣ ವಿಶೇಷಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆಯು ವಿಶೇಷಲಕ್ಷಣ” ಎಂದರ್ಥ. ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದ

ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ಮೋಕ್ಷವು ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಲಭ್ಯವಾಗುವಾಗ ಪ್ರಸಾದವೇಕೆ? ಅಥವಾ, ಗೌತಮಾದಿತಾರ್ಕಿಕರಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಏಕವಿಂಶತಿದುಃಖದ್ವಂದ್ಯಸರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವು ಪುರುಷಾರ್ಥವಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಂತಹ ಮೋಕ್ಷದ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಏಕೆ ಮಾಡಬೇಕು? ಎಂಬೆರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷವು ಕರ್ಮಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಲು "ಸುಖಮೇವ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. 'ಸರ್ವಾಭಿಮತಮೋಕ್ಷಸ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಸುಖವೇ ಆಗಬೇಕು ದುಃಖವಾಗಬಾರದೆಂಬ ಬಯಕೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಥವಾ ಇಂತಹ ಮೋಕ್ಷವು ಸರ್ವಾಭಿಮತವಾದದ್ದರಿಂದ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ತತ್ವನಿರ್ಣಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಮೋಕ್ಷೋ ಹಿ ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥೋತ್ತಮಃ' (ಮೋಕ್ಷವು ಸಕಲಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ). ಬೇರೆಡೆ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹ ಸುಖವಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕವಾದ ಸುಖವಾಗಲಿ ದೊರೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪರರು ಹೇಳಿದ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಭಿಮತವು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಪರರು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪವು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸುಖಾವಾಪ್ತಿರೂಪವಾದದ್ದನ್ನೇ ಮೋಕ್ಷವೆನ್ನಬೇಕು.

ಅತಃ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ವಿಚಾರ

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಟೀಕೆ - ಸುಖಮೇವ ಮೇ ಸ್ಯಾದ್ ದುಃಖಂ ಮನಾಗಪಿ ಮಾಭೂದಿತಿ ಸರ್ವಾಭಿಮತಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ನಾರಾಯಣಾರ್ಥಪ್ರಸಾದ-ಮಂತರೇಣಾಸಂಭವಾದತ್ಯರ್ಥಪ್ರಸಾದದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ ಅಪರೋಕ್ಷ-ಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದಿಕಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

"ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ "ಸುಖವೇ ನನಗೆ ಬರಲಿ ದುಃಖವು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಬೇಡ"ವೆಂಬ ಮೋಕ್ಷದ ಆಸೆಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಮೋಕ್ಷವಾದರೂ ನಾರಾಯಣನ ಪರಮಪ್ರಸಾದವಾಗದೆ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನ ಪರಮಪ್ರಸಾದ ದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಅವಶ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ" ಹೀಗೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಅತಃ' ಅದರಿಂದ, ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ 'ಯಾವುದರಿಂದ?' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಪ್ರಕೃತವಾದುದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಅದರಿಂದ' ಎಂದು ಸರ್ವನಾಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತೇವೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅತಃ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನಾರಾಯಣನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ನಾರಾಯಣನ ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು' ಎಂದು ಅರ್ಥ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣನ ಅನುಗ್ರಹವು ಕಾರಣ. ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನ ಕಾರಣ. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಚಾರ ಕಾರಣ - ಇವೆಲ್ಲವೂ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಕೃತವೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಏಳು ಬಗೆಯ ಪರಿಹಾರಗಳಿವೆ.

(೧) ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ಈ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವೇಕೆ ? ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಬಲ್ಲ ಶಬ್ದವು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳನ್ನೂ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತವಾದುದನ್ನು ಅತಃಶಬ್ದ ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಸ್ತುವದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತೆಗೆಯಬೇಕು' ಎಂದು ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಏನನ್ನು? ಎಂದರೆ 'ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪದಾಧ್ಯಾಹಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಪದವನ್ನೋ ವಾಕ್ಯವನ್ನೋ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು' ಎಂಬ ವಚನವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ವಾಕ್ಯವನ್ನೋ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಅತಃ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪೇಕ್ಷಿವಾದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

(೨) 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯಯತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ಯ' 'ಇದರ' ಎಂದರೆ. 'ಈ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಪಂಚದ' ಜನ್ಮಾದಿರ್ಕರ್ತ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಹಾಗೇ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಅತಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ 'ಮೋಕ್ಷ ಭಗವದನುಗ್ರಹ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವಿರುವುದರಿಂದ' ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಬಹುದು. ಪ್ರಕೃತವಾಗುವುದೆಂದರೇನು? ಬುದ್ಧಿಸ್ಥವಾಗಿರುವುದು. ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದುದು ಆ ಪ್ರಮಾಣದ ಬಲದಿಂದಲೇ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ಯ' ಎಂದಿರುವುದು ಅದರ ವಿಷಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ 'ಇಮಾನಿ' ಪದದ ರೂಪಾಂತರ ಹೊರತು 'ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರಬಹುದು.

ಆದರೆ ವಿಷಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ 'ಇಮಾನಿ' 'ಈ ಚೇತನಗಳು' ಎಂದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದುಗಳೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ.

(೩) ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ವಿಚಾರವಿಧಾಯಕ ವಾಕ್ಯಗಳು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಹೆಣ್ಣು ಭಗವದನುಗ್ರಹ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಸೂತ್ರ ಅವುಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಅತಃ' ಎಂದಿದೆ.

(೪) ವಿಚಾರವು ಜ್ಞಾನ ಭಗವದನುಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ ಈ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವನ್ನು ರಚಿಸಿದವರೂ ಸೂತ್ರಕಾರರ ವ ಬಾದರಾಯಣರು. ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸೂತ್ರಕಾರರು 'ಅತಃ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

(೫) ಮುಂದೆ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರದಿಂದ ಜ್ಞಾನ, ಭಗವದನುಗ್ರಹ, ಮೋಕ್ಷಗಳುಂಟಾಗುವುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರವು ಅತಃ ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಬಹುದು. 'ಅಥೈಷ ಜ್ಯೋತಿಃ ಅಥೈಷ ವಿಶ್ವಜ್ಯೋತಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ವಿಷಃ' 'ಈ ಯಾಗವು' ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಯಾಗವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.

(೬) ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೆ ಅಥಶಬ್ದವು 'ಮೋಕ್ಷಾಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬಳಿಕ' ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಮೋಕ್ಷವು ಜ್ಞಾನ ಭಗವದನುಗ್ರಹಗಳ ಮೂಲಕವೆ ವಿಚಾರದಿಂದ ಲಭ್ಯವೆಂಬುದು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧ. ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗವೆ ಫಲವೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವಾಗ ಸ್ವರ್ಗವು ಅದೃಷ್ಟದ ಮೂಲಕವೆ ಲಭ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನೂ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದು. ಭತ್ತವು ಯಾಗ ಸಾಧನವೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವಾಗ ಪೋಷಣ್ಣ ಅವಹನನಾದಿಗಳ ಮೂಲಕವೆ ಭತ್ತವು ಯಾಗಸಾಧನವಾಗುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೂ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ವಿಚಾರವು ಜ್ಞಾನ ಭಗವದನುಗ್ರಹಗಳ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾಗುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೂ ಅಥಶಬ್ದ ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದು. ಆಗ ಪ್ರಕೃತವಾದುದನ್ನು ಅತಃ ಶಬ್ದವು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.

(೭) ಮನನರೂಪವಾದ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಶ್ರವಣ ಮೊದಲು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಅಥಶಬ್ದ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಶ್ರವಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷ ಭಗವದನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದು ಬುದ್ಧಿಸ್ಥವಾಗಿದ್ದು ವಿಚಾರಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಹೇತುವೆಂದು 'ಅತಃ' ಶಬ್ದವು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರಕಾರ 'ಅತಃ' ಶಬ್ದಾರ್ಥ

ಭಾವದೀಪಃ - ಉಪರಿ 'ಅತ್ಯರ್ಥ' ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಾನುವಾದಾತ್ ಪೂರ್ವತ್ರಾಪಿ ತಥಾಂ
ಜ್ಞೇಯಮಿತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಮ್ - ನಾರಾಯಣಾತ್ಯರ್ಥೇತಿ || ಅತ್ಯರ್ಥಪ್ರಸಾದಸ್ಯ चेति || एतेन
भाष्ये 'अत्यर्थप्रसादश्च' इति चकारान्वयः । ज्ञानपदं चापरोक्षपरम् ।
'अपरोक्षज्ञानस्य चेत्याविशेषश्च ज्ञेयः' इति दर्शितम् । जिज्ञासां =
श्रवणमनननिदिध्यासनरूपाम् । 'जिज्ञासोत्थज्ञानजात् तत्प्रसादादेव
मुच्यते' इत्यनुभाष्योक्तेः । अत्राप्यग्रे सर्वस्योक्तस्य भाष्ये यथाक्रमं
स्पष्टयिष्यमाणत्वाच्चेति भावः । भाष्यस्थातःशब्दार्थमाह - अत्यर्थेत्यादिना॥
उत्पादिकेत्यन्तेन हेतुगर्भविशेषणेन । पक्षधर्मताभिव्यक्त्यर्थं हेतुविभक्त्यनुक्तिः।

'ಅತ್ಯರ್ಥಪ್ರಸಾದಸ್ಯ ಚ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ
'ಅತ್ಯರ್ಥಪ್ರಸಾದಶ್ಚ' ಎಂದು ಚಕಾರಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು 'ಜಿಜ್ಞಾಸಂ' ಎಂಬ
ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪದಕ್ಕೆ 'ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಮ್' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.
'ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಕ್ಕೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಶ್ರವಣಮನನ-
ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನರೂಪವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು' ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಜಿಜ್ಞಾಸೋತ್ಥಜ್ಞಾನಜಾತ್
ತತ್ ಪ್ರಸಾದಾದೇವ ಮುಚ್ಯತೇ' ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ. ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿಯೇ
ಮುಂದೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ
ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಅತ್ಯರ್ಥಪ್ರಸಾದ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಉತ್ಪಾದಿಕಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ
ಇರುವ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿವೆ. ಪಕ್ಷಧರ್ಮತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಲು
ಹೇತುವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿಲ್ಲ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾ, ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಸಾದ ಮೋಕ್ಷ

ಭಾವದೀಪಃ - एतेन "सौत्रातःशब्दस्य सर्वनामत्वात् प्रकृतस्य हेतुत्व-
वाचकेनातःशब्देन कथमेतावल्लभ्यम् । अथशब्दोक्ताधिकारिविशेषणत्वेन
मोक्षस्येच्छाविषयतया प्रकृतत्वेऽपि तं प्रति नारायणप्रसादसाधनत्वादेर-

ಪ್ರಕೃತತ್ವೇನ, ತಸ್ಯ 'ಅತಃ' ಇತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕೇನ ಪರಾಮರ್ಶಾಸಮ್ಮಭೇನ, ತಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಕರ್ತವ್ಯತಾयां हेतुत्वस्य तसिल्प्रत्ययरूपविभक्तयोक्त्ययोगात्" इति चोद्यं निरस्तम् । सूत्रे अथशब्दानन्तरमतःशब्दात् पूर्वं नारायणेत्यादिवाक्यस्य भाष्यकृताऽध्याहृतत्वेन मोक्षहेतुप्रसादजनकज्ञानोत्पादकत्वस्य प्रकृतत्व-सम्भवेनात इत्यत्राकाररूपप्रातिपदिकेनोक्त रूपोत्पादकत्वं परामृश्य 'पञ्चम्यास्तसिल्' इत्युक्ततसिल्प्रत्ययेन तस्य हेतुत्वं जिज्ञासां प्रति वक्तुं शक्यते । तादृशज्ञानोत्पादकत्वात् जिज्ञासा कर्तव्येति । न चैवमध्याहारो निष्प्रमाणकः । 'यत्रानवसरोऽन्यत्र' इति वक्ष्यमाणमूलकत्वादस्याध्याहारस्य । अत एव 'तत्र वाक्यं च' इत्युक्तम् । अत एव च मोक्षप्रसादज्ञानजिज्ञासानामुत्तरोत्तरेण विना पूर्वपूर्वस्याघटनोक्ता भाष्ये । 'तमेवम्' इत्यादि वक्ष्यमाणप्रमाणसिद्धत्वाच्चेति ।

'ಅತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪದಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದೀರ್ಘವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಪದವು ಸರ್ವನಾಮಶಬ್ದವಾದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಹೇತುವಾಚಿಯಾಗಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದೇ ಹೊರತು ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಕಠಿಣವೇ ಆಗಿದೆ. ಇನ್ನು 'ಅಥ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಮೋಕ್ಷವು ಇಚ್ಛಾವಿಷಯವಾಗಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದಾದಿಗಳು ಅಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿವೆ. ಅದನ್ನು 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾರ್ಹತೆವೃತ್ತವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ತಸಿಲ್ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅರ್ಥವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಥಶಬ್ದದ ಅನಂತರ 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಮೊದಲು "ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದಂ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಹೇತುಪ್ರಸಾದ-ಜನಕಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದಕತ್ವವು ಪ್ರಕೃತವೇ ಆಗಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಅತಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅಕಾರವೆಂಬ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶೆಮಾಡಿ, 'ಪಂಚಮ್ಯಾಸ್ತಸಿಲ್' ಎಂಬಂತೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ತಸಿಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾರಣವೆಂದು ಸಹ ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ "ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉತ್ಪಾದಕವಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ" ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅಧ್ಯಾಹಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. 'ಯತ್ರಾನವಸರೋಽನ್ಯತ್ರ' ಎಂದು ಮುಂದೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಶ್ಲೋಕವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಕೇವಲ ಕರ್ತವ್ಯಪದದ ಅಧ್ಯಾಹಾರಕ್ಕೆಷ್ಟೇ ಆ ಶ್ಲೋಕವು ಆಧಾರವಲ್ಲ. 'ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅಧ್ಯಾಹಾರಕ್ಕೂ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲಿ 'ವಾಕ್ಯಂ ಚ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷ, ಪ್ರಸಾದ, ಜ್ಞಾನ, ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮುಂದಿನವುಗಳು ಕಾರಣಗಳಾಗುತ್ತವೆಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ 'ತಮೇವಮ್' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಆಧಾರವಾಗಿದೆ.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾನುಸಾರಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ನಿರಾಕರಣೆ

भावदीपः - नन्वेतदयुक्तम् । मुख्यर्थिरूपाधिकारिसामान्ये सिद्धे सति तस्य मुक्तियोग्यत्वाध्ययनशमदमादिरूपविशेषणमर्पयितुम् 'अथ'पदम् । सिद्धे च मोक्षफले प्रसादादिद्वारा तद्धेतुत्वार्पकम् 'अतः'पदम् । न चैतदस्ति । अहमर्थान्यविषयाभावात् तस्मिंश्चाहमिति ज्ञायमानेऽपि मोक्षानुपलम्भात् प्रयोजनं नास्ति । तदभावान्नाधिकारीत्युक्तत्वात् इत्यतः सर्वमेतद्विषयाभावमूलम् । विषयसत्त्वे तु तज्ज्ञानात् मोक्षः, तदिच्छुरधिकारी च सिद्धयतीति भावेन 'जीवान्यविषयप्रदर्शनपरसौत्रब्रह्मपदव्याख्यानाथं प्रवृत्तं ब्रह्मशब्देन गुणपूर्णत्वोक्तेर्नानुभवसिद्धाल्पगुणजीवाभेदः' इत्यादि न्यायविवरणं विवृण्वानः पूर्वपक्षं निराह - यदुक्तमित्यादिना ॥

ಶಂಕೆ - 'ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸುವಿಕೆ' ಎಂಬ ಅಧಿಕಾರವು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ, ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ ಶಮದಮಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಅಥಪದವು

ಹೊರಟಿದೆ. ಮೋಕ್ಷಫಲವು ಸಿದ್ಧವಾದಮೇಲಷ್ಟೇ ಪ್ರಸಾದಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಪದವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಹಮರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ವಿಷಯವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗದಿರುವಾಗ ಮೋಕ್ಷಾದಿಫಲಗಳು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅಹಮರ್ಥನಾದ ಜೀವಾತ್ಮನು ಜ್ಞಾತನಾಗಿದ್ದರೂ ಮೋಕ್ಷವು ಇದುವರೆಗೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಶಂಕೆಯು ವಿಷಯ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಷ್ಟೇ ಬಂದಿದೆ. ವಿಷಯವು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಅಂತಹ ವಿಷಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವು ಅದನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಅಧಿಕಾರಿ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ನಿವಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಪಗುಣನೆಂದು ಅನುಭೂತನಾದ ಜೀವಾಭೇದವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗದು. ಈ ವಿಚಾರವು ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದನ್ನೇ ಪ್ರಕೃತ 'ಯದುಕ್ತಮ್' ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - 'ಅಥ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆರಂಭ ಎಂಬರ್ಥವು ಕೂಡದೇ ಇದ್ದರೂ 'ಮಂಗಲ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದೆ ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಅಥ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಂಗಳ ಎಂಬರ್ಥವು ಸಿಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗ ಮತ್ತು ಶಬ್ದದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅರ್ಥಪ್ರತೀತಿಯಿಂದಷ್ಟೇ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯವು ಆಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ 'ಅಥ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದಾಗಲೀ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಾಗಲೀ 'ಮಂಗಳ' ಎಂಬರ್ಥವು ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ 'ಅಥ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಂಗಳ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಮತ್ತು 'ಅಥ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಮಂಗಳವು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತಿದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಧಿಕಾರಾದಿಗಳು ಸೂಚಿತವಾಗದೆ ಇರಬೇಕಾದೀತು.

ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅಥ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಮಂಗಳವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಂದು ಮಂಗಳವೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೊರತು ಮಂಗಳ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಅಥವಾ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಮಂಗಳವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು. ಮಂಗಳವೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿ ಉಳ್ಳದೆಂದು ಸ್ಮೃತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಒಂಕಾರಶಬ್ದಬೃಹತ್ತ್ವದ್ವಾವೇತೌ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪುರಾ ।

ಕಂಠಂ ಭಿತ್ವಾ ವಿನಿಯಾತೌ ತಸ್ಮಾನ್ನಾಗೃಹೀತವುಭೌ ॥

ಒಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅಥ ಶಬ್ದಗಳೆರಡು ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮನ ಕಂಠದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದವುಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡೂ ಶಬ್ದಗಳು ಮಾಂಗಲಿಕಗಳಾಗಿವೆ.

ಈ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅಥ ಶಬ್ದಗಳು ಮಂಗಳವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳವುಗಳೆಂದು 'ಮಾಂಗಲಿಕ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ರಕ್' ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ರಕ್' ಪ್ರತ್ಯಯವು ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ 'ಅಥ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಂಗಳ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ - ಭಾಷ್ಯಗಳ ಜೋಡಣೆ

भावदीपः - एतेन 'ग्रन्थान्तरोक्तपूर्वोत्तरपक्षयोरत्र प्रपञ्चनं निर्बीजम्' इति प्रत्युक्तम् । 'ब्रह्म'पदेन विषयार्पणप्रकारस्यान्यत्रोक्तस्यात्रानुसन्धानेऽथातः पदव्याख्यानस्यात्र प्रकृतेनन्वयाद् बुद्धिसौकर्याच्च । अत एव 'सङ्गम्यन्ते गुरोर्गिरः' इति पूर्वप्रतिज्ञापि युक्तेति । 'प्रयोगेण' इत्युक्तं व्यनक्ति - श्रवणादिति ॥ न्यायविवरणोक्तश्रुतिमेवाह - अथेति ॥ तथाच न जीवभेदसिद्धिरिति भावः । देशेति ॥ सा चास्त्यध्यस्तगुणेऽपि ब्रह्मणीत्यब्रह्मतापत्तिर्न इति भावः । उक्तेति ॥ श्रुतिरध्यस्तगुणपरा इति चेन्न । निर्दोषत्वेन सिद्धप्रामाण्यभङ्गप्रसङ्गादिति दोषे सत्येव दोषान्तरमाह - देशेति ॥ वक्ष्यमाणत्वादिति ॥ 'उत्क्रान्तिगत्यागतीनाम्' इत्यत्र द्वितीयस्य तृतीयपादे तत्र 'सोस्माच्छरीरावुत्क्रम्यामुं लोकमभिगच्छति ।

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

अमुष्मादिमं लोकमागच्छति' इत्युत्क्रमणगमनागमनक्रियावत्त्वहेतुनाऽणुत्वस्य
वक्ष्यमाणत्वादित्यर्थः । नच एतदभेदवादिमते पूर्वपक्षसूत्रं चन्द्रिकायां
निरस्तत्वात् । न्यायामृते जीवाणुत्वस्य जीवाणुत्ववादे समर्थनाच्च ।

“ಯದುಕ್ತಂ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ
ವಿವರಿಸಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ
ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ವಿಷಯಸಮರ್ಪಣೆಯ ಪ್ರಕಾರವು ಬಹಳ
ಸುಂದರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ‘ಅಥ’ ಮತ್ತು ‘ಅತಃ’ ಎಂಬ ಪದಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು
ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇವೆರಡನ್ನೂ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು
ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ
ಬುದ್ಧಿಯ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಟೀಕಾರಾಯರು ನ್ಯಾಯವಿವರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.
ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ‘ಸಂಗಮ್ಯಂತೇ ಗುರೋರ್ಗಿರಃ’ ಎಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ಮಾತು ಅತ್ಯಂತ
ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗುರುಗಳ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ
ಪರಸ್ಪರಸಂಬಂಧವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಪ್ರಯೋಗೇಣ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ
‘ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಪದಶ್ರವಣಾತ್’ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ
ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ‘ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ’ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಉಚ್ಯತೇ’ ಎಂದರೆ
‘ವಿಷ್ಣುವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ’ ಎಂದರ್ಥ. ‘ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಗುಣಾಧ್ಯಾಸಃ ತಥಾ ಚ ನ
ಜೀವಭೇದಸಿದ್ಧಿಃ’ ಎಂದು ಶೇಷಪೂರಣ ಮಾಡಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಧ್ಯಸ್ತಗುಣವುಳ್ಳವನಾದರೂ
ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಲಾರನೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಅಧ್ಯಸ್ತಗುಣಪರವೆನ್ನಬೇಕು.
ಆದರೆ ನಿರ್ದೋಷತ್ವದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಭಂಗಬರುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ
ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷವನ್ನು ‘ದೇಶ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.
‘ಉತ್ಪಾಂತಿಗತ್ಯಾಗತೀನಾಂ’ (೨/೩) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಸೋಽಸ್ಮಾಚ್ಚರೀರಾದುತ್ತಮ್ಯ
ಅಮುಂ ಲೋಕಮಭಿಗಚ್ಛತಿ’ ಮತ್ತು ‘ಅಮುಷಾದಿಮಂ ಲೋಕಮಾಗಚ್ಛತಿ’
ಎಂಬುದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಉತ್ಪ್ರಮಣತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಅಣುತ್ವವನ್ನು
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಹೇಳುವವರಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅಭೇದವಾದಿಗಳ ಮತದಲ್ಲಿನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸೂತ್ರವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಾಮೃತದಲ್ಲಿ ಜೀವಾಣುತ್ವವನ್ನು ಜೀವಾಣುತ್ವವಾದದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಎರಡು ಬಾರಿ 'ಅತಃ' ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು

ಭಾವದೀಪಃ - 'ಯದುತ್ತಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಮರ್ಥಂ ಭಾಷ್ಯಾರೂಢಂ ದರ್ಶಯನ್ 'ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಭಾಷ್ಯಂ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಅತ ಇತಿ ॥ 'ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಪದಶ್ರವಣಾತ್' ಇತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಹೇತುಪರಾಮರ್ಶಿತ್ವಮೇಕೋಽರ್ಥಃ । ಅಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ತದ್ವಿತ್ತೇತಿ ಸಾಧ್ಯೇನಾನ್ವಯಃ । ಅರ್ಥಾಂತರಂ ಚಾಹ - ಜೀವಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸಮ್ಮಭಾವಾತ್ ಇತ್ಯಂತೇನ ॥ ಏತೇನ ಭಾಷ್ಯೇ 'ಅತಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಆದ್ಯಸ್ಯ ಜೀವಭೇದಕಗುಣ-ಪೂರ್ತಿವಾಚಿಬ್ರಹ್ಮಪದಶ್ರವಣಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ಯಸ್ಯ ತು ಜೀವಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿರರ್ಥ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ । ಬುದ್ಧಿಸ್ಥಿಪರಾಮರ್ಶಿತ್ವಾದತಃಶಬ್ದಸ್ಯ । 'ಇತಿ'ಶಬ್ದೋ ವಾಕ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾ-ಸಮಾಸೌ ।

'ಯದುತ್ತಮ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥವನ್ನು ಭಾಷ್ಯಾರೂಢ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು 'ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಉಪಸಂಹಾರಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಅತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ 'ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಪದಶ್ರವಣಾತ್' ಎಂಬ ಹೇತುವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದು ಒಂದರ್ಥ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ತದ್ವಿತ್ತಾ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಸಾಧ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಜೀವಸ್ಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ 'ಸಂಭವಾತ್' ಎಂಬುದರ ತನಕ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಎರಡು ಬಾರಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಅತಃಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಜೀವಭೇದಕವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಾಚಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ' ಎಂದರ್ಥ. ಎರಡನೆಯ ಅತಃಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನೇ ಅತಃಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ. 'ಇತಿ'ಶಬ್ದವು ವಾಕ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಫಲ

भावदीपः - ननु मुक्तिहेतुनारायणप्रसादस्य ज्ञानद्वारा जिज्ञासाजन्यत्वे तज्जिज्ञास्यैव कार्या, न ब्रह्मजिज्ञासा व्यधिकरणत्वात्, तस्मात् 'अतो ब्रह्मजिज्ञासा' इत्ययुक्तम् इत्यत आह - ब्रह्मपदेति ॥ नारायणपदस्य गुणपूर्त्यर्थताया आद्यपद्यव्याख्यायामभिधानात् ।

दोषारच्छिद्रशब्दानां पर्यायत्वं यतस्ततः ।

ब्रह्मशब्दोऽपि हि गुणपूर्तिमेव वदत्ययम् ॥

इत्याद्यनुभाष्योक्तिश्चेति भावः । तेन 'नारायणोऽसौ परमो विचिन्त्यः' इत्यादि श्रुतिः सूचिता । भाष्ये 'इत्यादिश्रुतिस्मृतिभ्यः' इति वक्ष्यमाणस्य 'यतो नारायणप्रसादमृते' इत्यनेनान्वयः ।

ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದು ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದ; ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಕಾರಣ; ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕಾರಣ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂಬುದು ವ್ಯಧಿಕರಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಪದ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾರಾಯಣಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಎರಡೂ ಪದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈಯೃಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ನಾರಾಯಣ ಪದವು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಮಂಗಳಪದ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ದೋಷಾರಚ್ಛಿನ್ನಶಬ್ದಾನಾಂ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಂ ಯತ್ಸತ್ತತಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಽಪಿ ಹಿ ಗುಣಪೂರ್ತಿಮೇವ ವದತ್ಯಯಮ್ ||

'ದೋಷ ಅರ ಭಿದ್ರಶಬ್ದಗಳು ಪರ್ಯಾಯಪದಗಳಾದ್ದರಿಂದ 'ನಾರಾಃ' ಎಂದರೆ ಗುಣಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನೇ ನಾರಾಯಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನೇ 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಽಪಿ ಹಿ ಗುಣಪೂರ್ತಿಮೇವ ವದತ್ಯಯಮ್' ಎಂಬ ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆಯೋ, ಅದರಂತೆ 'ನಾರಾಯಣೋಽಸೌ ಪರಮೋ ವಿಚಿಂತ್ಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸಹ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಭ್ಯಃ' ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತಿಗೆ 'ಯತೋ ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದಂ ಋತೇ' ಎಂಬುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು.

ಸಮಗ್ರ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ವಿವರಣೆ - ಪ್ರಶ್ನೆ - ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವರಷ್ಟೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದರೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನರಹಿತರಾದ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಲ್ಲದ ಸಜ್ಜನತೂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ - ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ವ್ಯೋಮಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಮಾಣವಚನದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಂತ್ಯಜರೆಂದರೆ ವರ್ಣಬಾಹ್ಯರು. ಸಜ್ಜನರಾದ ಮೈಚ್ಛರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಭಕ್ತರು ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯಿತು. ತಂತ್ರ ಎಂದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು. ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಭಗವಂತನ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - 'ಸಪತ್ನೀಂ ಮೇ ಪರಾಧಮ' 'ನನ್ನನ್ನು ಸಪತ್ನಿಯಿಂದ ಬಿಡಿಸು' ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅವರಿಗೆ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ?

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಉತ್ತರ - ಎಲ್ಲ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಉತ್ತಮಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿದೆ. 'ದೇವ್ಯೋ ಮುನಿಸ್ತ್ರಿಯಶ್ಚೈವ ನರಾದಿಕುಲಜಾ ಅಪಿ ಉತ್ತಮಾ ಇತಿ ವಿಜ್ಞೇಯಾಃ' (೨೯/೩೮) ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಮತ್ತು ಮುನಿಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಮನುಷ್ಯಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೂ ವೇದವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅಪವಾದವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಅಥಶಬ್ದವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಮತ್ತು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಹೇತುರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತಃಶಬ್ದವು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು 'ಯತಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸುಖವೇ ಆಗಲಿ ದುಃಖವು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಆಗುವುದು ಬೇಡ' ಎಂದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷದ ಅಭಿಲಾಷೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಮೋಕ್ಷವು ನಾರಾಯಣನ ಪರಮಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೇ ದೊರೆಯಲಾರದು. ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದವು ಅವನ ಅಪರೋಕ್ಷವಾದಾಗಲೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಭಗವಂತನ ಮಹಾಪ್ರಸಾದದ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು 'ಯತಃ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ಸೂತ್ರಸೂಚಿತವಾದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಸಂದಿಗ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಿಷಯತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಏನು ಹೇಳಿದ್ದೀರೋ ಅದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು. ಅದು ಹೀಗೆ - ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ವಿಷಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಸಂದಿಗ್ಧನಾಗುತ್ತಿದ್ದ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಸಂದಿಗ್ಧನಲ್ಲ. 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಬೃಹಂತೋ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಹೃದಯ ಗುಣಾಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. (ಅಥ ಕಸ್ಮಾದ್ಬ್ರಹ್ಮತೇ ಬ್ರಹ್ಮತೀ = ಹರಿಯು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಹ = ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಸ್ಮಿನ್ = ಹರಿಯಲ್ಲಿ, ಗುಣಾಃ = ಗುಣಗಳು, ಬ್ರಹಂತಃ = ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆಯೋ, ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಗೆ ಅರ್ಥ) ಜೀವವಾದರೂ ಅಲ್ಪಗುಣನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಕಲರ ಅನುಭವವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧಿಕರಣರಾದವರಿಗೆ ಅಭೇದವು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ.

ಶಂಕೆ - ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತಗಳಾಗಿವೆ. ಅದರಂತೆ ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ಅಲ್ಪಜ್ಞತ್ವಾದಿಗಳೂ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಸಮಾಧಾನ - ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಲ್ಲವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತು.

ಶಂಕೆ - 'ಬೃಹ ವೃದ್ಧಿ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಮನಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಇದು ಪೂರ್ಣತ್ವವೆನಿಸಿದ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ಗುಣಗಳಿಂದಲೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ದೇಶತಃ ಕಾಲತಃ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೂ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವರೂಪಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧಿಕರಣಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆಯೆಂದು ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು.

ಸಮಾಧಾನ - ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ 'ಬ್ರಹಂತೋ ಹೃದಯಗುಣಾಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆ ಒಪ್ಪಿದರೂ ಇದರಿಂದಲೇ ಜೀವಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ದೇಶಾದ್ಯಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ, ಜೀವನಾದರೂ ಅಣುವಾದ್ದರಿಂದ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವನು ಅಣುವಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದೆ 'ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಗತ್ಯಂತೀನಾಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಭಿನ್ನನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಂದಿಗ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ

ವಿಷಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷರೂಪವಾದ ಫಲವೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಧಿಕಾರಿ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಅನುಬಂಧ-ಚತುಷ್ಟಯವಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಜ್ಞಾನಪ್ರಸಾದಗ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ 'ಯತೋ ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದಮ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಏಕೆ ಉದಾಹರಿಸಿದಿರಿ?

ಉತ್ತರ - ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವೇ ನಾರಾಯಣಪದವು. ನಾರಾಯಣ ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಪದವಿರುವುದರಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಸಾದವೇ ಮೋಕ್ಷಹೇತು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಹಾಗೂ ನಾರಾಯಣ ಪದಗಳ ಅರ್ಥ ಒಂದೇ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎರಡೂ ಪದಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ.

ಆಕ್ಷೇಪ - 'ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪದವಿಲ್ಲ. ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ 'ನ ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂದೇ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಏಕೆ ಮಾಡಬಾರದು? ಈ ರೀತಿಯಾಗಿಯೇ ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಬೇಕೆನ್ನಲು ಯಾವ ನಿಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ 'ಯತ್ರಾನವಸರೋ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಯಾವುದೇ ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇತರ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವು ಸರಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೋ ಆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಬೇರೆಯದನ್ನಲ್ಲ. ಯಾವ ಪದದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಪದದಿಂದಲೇ ಅರ್ಥವು ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೋ ಅಂತಹ ಪದದ ಅಧ್ಯಾಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಮಹಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನಿತರ ಅರ್ಥವು ಸರಿಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೋ ಆ ಮಹಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯವಾದ ಆ ವಾಕ್ಯವೇ ಅಧ್ಯಾಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಬೇರೆಯದಲ್ಲ. ಯಾವ ವಾಕ್ಯದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ

ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಮಹಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವು ಸರಿಹೊಂದುವುದಾದರೆ ಅಂತಹ ವಾಕ್ಯದ ಅಧ್ಯಾಹಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಬಲ್ಲವರು ಮಾಡಿದ ನ್ಯಾಯ.

ಪ್ರಕೃತ 'ನ ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಅಧಿಕಾರ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದೆಂದರೆ ಅಧಿಕಾರ ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳನ್ನು 'ಅಥ', 'ಅತಃ' ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಶ್ರವಣಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರ ಉಪದೇಶ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

‘तमेवं विद्वानमृत इह भवति । नान्यः पन्था अयनाय विद्यते’ ॥ ‘प्रियो हि ज्ञानिनोऽत्यर्थमहं स च मम प्रियः’ । ‘यमेवैष वृणुते तेन लभ्यः’ । ‘आत्मा वाजे द्रष्टव्यः श्रोतव्यो मन्तव्यो निदिध्यासितव्यः’ इत्यादिश्रुतिस्मृतिभ्यः ॥

ಅನುವಾದ - 'ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಸಾಧನವಿಲ್ಲ.' 'ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ನಾನು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅತ್ಯಂತಪ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನನಗೂ ಸಹ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತ್ಯಾಸ್ಪದರು'. 'ಪರಮಾತ್ಮನು ಯಾರನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನು ದೊರೆಯುತ್ತಾನೆ'. 'ಎಲೈ ಮೈತ್ರೇಯಿಯೇ! ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಗುರುಮುಖದಿಂದ ಕೇಳಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಮಥನ ಮಾಡಬೇಕು. ಅನಂತರ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕು'. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಪ್ರಸಾದವೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಇಹ = ಈ ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ, ತಂ = ಪುರುಷಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಏವಂ = ಸಹಸೃಶೀರ್ಷ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ, ವಿದ್ವಾನ್ = ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದವನು, ಅಮೃತಃ = ಮುಕ್ತನು, ಭವತಿ = ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಅಯನಾಯ = ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ, ಅನ್ಯಃ = ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ, ಪಂಥಾ = ಮಾರ್ಗವು, ನ ವಿದ್ಯತೇ = ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೇ ಪ್ರಸಾದಸಾಧನವೆಂದು ಏಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು? ಎಂದರೆ ಅಹಂ = ನಾನು, ಜ್ಞಾನಿನಃ = ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ, ಅತ್ಯರ್ಥಂ = ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ (ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ), ಪ್ರಿಯೋ ಒ = ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು, ಸ ಚ = ಆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯಾದರೋ, ಮಮ = ನನಗೆ, ಪ್ರಿಯಃ = ಪ್ರೀತ್ಯಾಸ್ಪದನು. ಹೀಗೆ ಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಪ್ರಸಾದವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆನ್ನಲು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವು ಇದೆ. ಏಷಃ = ಇಚ್ಛಾರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಯಃ = ಯಾವ ಭಕ್ತನನ್ನು, ವ್ಯಾಙ್ಮತೇ = ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೋ, ತೇನೈವ = ಅಂತಹ ಭಕ್ತನಿಂದಷ್ಟೇ, ಲಭ್ಯಃ = ಪರಮಾತ್ಮನು ದೊರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಹೊರತು ಕರ್ಮದಿಂದಲ್ಲ.

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು ಮೈತ್ರೇಯಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅರೇ = ಎಲೈ ಮೈತ್ರೇಯಿಯೇ!, ಆತ್ಮಾ = ಪರಮಾತ್ಮನು, ತ್ವಯಾ = ನಿನ್ನಿಂದ, ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ = ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಅರ್ಹನು, ಶ್ರೋತವ್ಯಃ = (ಗುರೂಪದೇಶಮುಖದಿಂದ) ಕೇಳಲು ಅರ್ಹನು, ಮಂತವ್ಯಃ = ಯುಕ್ತನುಸಂಧಾನವೆಂಬ ಮನನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಅರ್ಹನು, ನಿರಿದ್ಧಾಸಿತವ್ಯಃ = ಧ್ಯಾನಮಾಡಲು ಅರ್ಹನು.

ಇತ್ಯಾದಿ = ಇವೇಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಸ್ತುತಿಭ್ಯಃ = ಶ್ರುತಿಹಾಗೂ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದಲೂ ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರಸಾದವೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಫಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಚಾರ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದಮೃತೇ ನ ಮೋಕ್ಷಃ' ಇತ್ಯೇತುಕುತಃ? ಇತಿ ತತ್ರಾಹ - ತಮಿತಿ || ಅತ್ರ ಜ್ಞಾನಾನ್ಮೋಕ್ಷೋ ನಾಮ ಅನನ್ಯಥೋಪಪತ್ಯಾ ಪ್ರಸಾದಾದೇವೋಕ್ತೋ ಭವತಿ ||

'ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೇ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯದು' ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏನು ಪ್ರಮಾಣ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತಮೇವಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮೋಕ್ಷ ಹರಿಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೆ ದೊರೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. (ಪ್ರಸಾದಂ ಅನ್ಯಥಾ ಮೋಕ್ಷೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ) ಎಂಬ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದದ ಮೂಲಕವೇ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಜ್ಞಾನೇನ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದ ಇತ್ಯेतತ್ ಕುತಃ? ಇತಿ ತತ್ರಾಹ - ಪ್ರಿಯೋ ಹೀತಿ ॥ ನ ಕೇವಲಮರ್ಥಾನ್ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದೈಕಸಾಧ್ಯತ್ವಂ ಕಿಂತು ಶ್ರುತಂ ಚೇತಿ ತಾಂ ಶ್ರುತಿಂ ಚಾಹ - ಯಮಿತಿ ॥ ಯಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರಸನ್ನಃ ಸನ್ ವೃಣತೇ ತೇನೈವ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

‘ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದವು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ’ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದಷ್ಟೇ ಮೋಕ್ಷವು ಕೇವಲ ಪ್ರಸಾದಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿಲ್ಲ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ” ಎಂಬುದನ್ನು ‘ಯಮೇವೈಷ ವ್ಯಣುತೇ’ ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಯಾವ ಪುರುಷನನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಭಕ್ತನೆಂದು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹ ಭಕ್ತನಿಂದಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಲಭ್ಯ’ ಎಂದು ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ.

तत्त्वप्रकाशिका ‘जिज्ञासा ज्ञानम्’ इत्येतत् कुतः? इति तत्राह - आत्मैति ॥

‘दर्शनार्थं श्रवणादिरूपा जिज्ञासा कार्या’ इत्यर्थः ।

ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಹೇಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಆತ್ಮಾ ವಾ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರವಣಮನನಾದಿ-ರೂಪವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

तत्त्वप्रकाशिका - नच श्रवणादेरसन्वाच्यता ‘जिज्ञासितं सुसंपन्नम्’ (भाग-१-५-३) इति विचारेऽपि तत्प्रयोगात्, इच्छाया अविधेयत्वाद्, ‘भवति’ इत्यादिकथनस्य वैयर्थ्यात्, सूत्रं च श्रुत्यनुसारीति ।

‘ಜ್ಞಾತುಂ ಇಚ್ಛಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ’ ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ. ಇಲ್ಲಿ ‘ಜ್ಞಾ’ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಸನ್‌ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂದಾಗಿದೆ. ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂದದಲ್ಲಿ ‘ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಂ ಸುಸಂಪನ್ನಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ‘ವಿಚಾರ’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನರೂಪವಾದ ವಿಚಾರ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮನನಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿ ಶ್ರವಣ ಮತ್ತು

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಮನನದ ಫಲವಾದ ಧ್ಯಾನವನ್ನೂ ಕೂಡ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಲಾಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

‘ಜ್ಞಾನದ ಇಚ್ಛೆ’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಚ್ಛೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು, ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

‘ಕರ್ತವ್ಯಾ’ ಎಂಬ ಪದದ ಬದಲು ‘ಭವತಿ’ ಎಂಬ ಧಾತುವನ್ನೇ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದು ವ್ಯರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಸೂತ್ರವು ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ‘ಕರ್ತವ್ಯಾ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನೇ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಸ್ತು ಮೋಕ್ಷೋ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಸಾಧ್ಯಃ ತದर्थं न ज्ञानमपेक्षितम् ।
‘तत्कर्म हरितोषं यत्’ (भाग - ४, २९, ५३) । ‘य इमं परमं गुह्यम्’
(भ.गी-१८-६८) इत्यादेः कर्मादिनाऽपि भगवत्प्रसादसिद्धेः ।

ಮೋಕ್ಷವು ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ಆದರೆ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕಾಗಿ ಜ್ಞಾನವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ‘ತತ್ಕರ್ಮ ಹರಿತೋಷಂ ಯತ್’ (ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಂತೋಷದಾಯಕವಾದದ್ದೇ ನಿಜವಾದ ಕರ್ಮ) ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ‘ಯ ಇಮಂ ಪರಮಂ ಗುಹ್ಯಮ್’ ‘ಗುಹ್ಯವಾದ ತತ್ವವನ್ನು ಯಾರು ನನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಪ್ರವಚನ ಮಾಡುವನೋ ಅವನು ನನಗೆ ಬಲು ಪ್ರಿಯ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಂತೆ ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - यद्यपि मोक्षस्य कर्मादिसाध्यत्वं श्रुत्यादिसिद्धम्, तथापि
‘तमेवं विद्वान्’ (तै-आ-३-१-३) ‘यमेवैष वृणुते’ (क-उ-२-२२) इत्यादावन्य
निषेधाच्छङ्काभावः ।

ವಸ್ತುತಃ ಮೋಕ್ಷವು ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂದು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ‘ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್’ ‘ಯಮೇವೈಷ ವೃಣುತೇ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಏವಕಾರದಿಂದ ಅಥವಾ ಅವಧಾರಣದಿಂದ ಬೇರೆ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಂಕಿಸಬಾರದು.

ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದವೇ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನ

ಭಾವದೀಪ: - ತತ್ರ ಕಯಾ ಕಿಂ ಸಿದ್ಧಮ್? ಇತ್ಯಪ್ರತೀತೀರಾಹ - ನಾರಾಯಣೇತಿ ||
ಅನನ್ಯಥೋಪಪತ್ಯೇತಿ || ಅನನ್ಯಥಾ ಪ್ರಸಾದಾತ್ಪ್ರಾಣೇನ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಜನಕತ್ವೋಪಪತ್ಯಾ
ಇತ್ಯರ್ಥ: |

ಯಾವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಏನು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು? ಎಂದು ತಿಳಿಯದ ಕಾರಣ
ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅನನ್ಯಥೋಪಪತ್ಯಾ' ಎಂಬ
ಟೀಕೆಗೆ 'ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಜನಕವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ'
ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗದು

ಭಾವದೀಪ: -

'ಅತೋ ಯಥಾರ್ಥಬಂಧಸ್ಯ ವಿನಾ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದತ: |

ಅನಿವೃತ್ತೇಸ್ತದರ್ಥಂ ಹಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಽತ್ರ ವಿಧೀಯತೇ ||'

ಇತ್ಯನುಭಾಷ್ಯೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಅನಾದಿಸತ್ಯಬಂಧನಿವೃತ್ತಿರೂಪಮೃತತ್ವಾಖ್ಯಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ
ಪ್ರಸಾದಂ ವಿನಾ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣಾಲಭ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಸಾದದ್ವಾರೈವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ
ಮೋಕ್ಷಜನಕೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥ: |

ಆತೋ ಯಥಾರ್ಥಬಂಧಸ್ಯ ವಿನಾ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದತ: |

ಅನಿವೃತ್ತೇಸ್ತದರ್ಥಂ ಹಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಽತ್ರ ವಿಧೀಯತೇ ||'

ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಸಂಸಾರಬಂಧವು ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೇ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಸೂತ್ರವು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಈ ಅನುಷ್ಠಾನದ ಮಾತಿನಂತೆ 'ಅಮೃತಮಯವಾದ ಮೋಕ್ಷವು ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೆ
ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೊರೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಸಾದದ ಮೂಲಕವೇ
ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಜನಕವೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು' ಎಂದು 'ಅನನ್ಯಥೋಪಪತ್ಯಾ' ಎಂಬ
ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ.

ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಅನನ್ಯೋಛೋಪಪತ್ತಿ

ಭಾವದೀಪ: - यद्वा, 'तं विद्वानेव चामृतः' इत्यनुभाष्यव्याख्यानावसरे सुधायां - यद्यपि तमेवमिति परमपुरुषप्रसादो न श्रूयते । तथापि 'यमेवैष' इति वाक्यानुरोधेन तत्राप्यनुसन्धेयः । निमित्तेन नैमित्तिकोपलक्षणात् । मुमुक्षुसम्बन्धि साधनावधारणाय न साक्षात् - इत्युक्तदिशा अनन्यथोपपत्त्या इत्यर्थः ।

ಅಥವಾ, 'ತಂ ವಿದ್ವಾನೇವ ಚಾಮೃತಃ' ಎಂಬ ಅನುಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವಸರೇ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. "ವಸ್ತುತಸ್ತು ತಮೇವಂ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಪುರುಷನಾದ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ 'ಯಮೇವೈಷ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ 'ತಮೇವಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ನೈಮಿತ್ತಿಕವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣಿಯಾ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಸಾದದ ಮೂಲಕವೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಮುಮುಕ್ಷುವಿನ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಹೇಳಿದೇ ಜ್ಞಾನವನ್ನಷ್ಟೇ 'ತಮೇವಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರವೂ ಅನನ್ಯೋಛೋಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನ ಬೇಕು

ಭಾವದೀಪ: - तत्राहेति ॥ 'स च ज्ञानी मम प्रियः प्रीतिविषयः' इत्युक्त्या 'प्रसादहेतुता ज्ञानस्योक्ता' इति भावः ।

'ತತ್ರಾಹ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ -- 'ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ' ಎಂಬ ಸ್ವೃತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು ನನಗೆ ಪ್ರಿಯನೆಂದು ಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ" ಎಂದು.

ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುವ ಭಗವಂತ

ಭಾವದೀಪ: - अर्थादिति ॥ 'अन्यथोपपत्त्येत्युक्तदिशा' इति भावः । प्रसन्न इति ॥ वृणुते अङ्गीकरोतीत्युक्त्या प्रसादो लभ्यत इति भावः ।

ಪ್ರಾಪ್ಯ ಇತಿ ॥ ಪೂರ್ವ ಲಭ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರಸನ್ನತವಮ್ ಇತ್ಯುಪೇತ್ಯಾರ್ಥ ಉಕ್ತಃ । ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪ್ರಸಾದೈಕ-
ಸಾಧ್ಯತ್ವಸ್ಫೋರಣಾಯ ಏವಕಾರಸ್ಯ 'ತೇನೈವ' ಇತ್ಯನ್ವಯಮಾಹ - ತೇನೈವ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಇತಿ ॥
'ನತು ಕರ್ಮಠೇನ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಅರ್ಥಾತ್ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನನ್ಯಭೋಪಪತ್ತಿಯಿಂದ. ಪ್ರಸನ್ನಃ - ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ
ವ್ಯುಹಿತೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಸಾದವು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ವ್ಯುಹಿತೇ =
ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಪ್ರಾಪ್ಯಃ = ಹೊಂದಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದವಿದ್ದರಷ್ಟೇ
ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ 'ತೇನೈವ' ಎಂಬಲ್ಲಿ
ಏವಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಜ್ಞಾನಿಯಿಂದಷ್ಟೇ ಭಗವಂತನು ದೊರೆಯುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು
ಕರ್ಮಠನಿಂದಲ್ಲ' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳು

ಭಾವದೀಪಃ - ಜ್ಞಾನಪಾದೇ 'ಐಹಿಕಮಪ್ರಸ್ತುತಪ್ರತಿಬಂಧೇ ತದರ್ಶನಾತ್' ಇತ್ಯತ್ರ
'ದರ್ಶನಾರ್ಥ ಶ್ರವಣಾದಿ ವಿಧೀಯತೇ' ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಂ ಹೃದಿ ಕೃತ್ವಾಹ - ದರ್ಶನಾರ್ಥಮಿತಿ ॥

ಜ್ಞಾನಪಾದದಲ್ಲಿ 'ಐಹಿಕಮಪ್ರಸ್ತುತಪ್ರತಿಬಂಧೇ ತದರ್ಶನಾತ್' (೩-೪-೫೦)
ಅಪ್ರಸ್ತುತಪ್ರತಿಬಂಧೇ = ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಐಹಿಕಂ = ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ
ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ದೊರೆಯುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ ತದರ್ಶನಾತ್ = ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ
ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಇರುವ 'ಭಗವಂತನ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳು ವಿಹಿತವಾಗಿವೆ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತನ್ನು
ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ದರ್ಶನಾರ್ಥಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ

ಭಾವದೀಪಃ - ಏತೇನ 'ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಇತ್ಯತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾಯ ವೇದಾರ್ಥವಿಷಯಶ್ರವಣ
ಮನನನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನರೂಪಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕಾರ್ಯಾ ಇತಿ ವಚನವ್ಯಕ್ತಿಃ ಸೂಚಿತಾ । ಉಕ್ತಂ ಚ
'ಜಿಜ್ಞಾಸೋಽಯಂ ವಿಧೀಯತೇ' ಇತ್ಯತ್ರ ಸುಧಾಪಾಂ - 'ಜ್ಞಾನವಿಧೌ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ
ಸ್ಯಾತ್ । ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೋದ್ದೇಶೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾನಾತ್ ಕುತೋಽಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮ್' ಇತಿ ।

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವೇದಾರ್ಥವಿಷಯಕವಾದ ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನರೂಪವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಯಿತು. 'ಜಿಜ್ಞಾಸೋಽಯಂ ವಿಧೀಯತೇ' ಎಂಬ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -- ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಪ್ರಧಾನನಾಗುತ್ತಾನೆ.' ಎಂದು.

ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದಾಗ

ಭಾವದೀಪ: - उक्तं च न्यायामृते तृतीयपरिच्छेदे 'ब्रह्मज्ञानाय ब्रह्मविचारः कर्तव्य इति न वचनव्यक्तिः । तथात्वे ब्रह्मणो विधेयविशेषणतापातात् । किन्तु ब्रह्मज्ञानाय वेदविचारः कर्तव्य इत्येव वचनव्यक्तिः । यद्यपि ब्रह्मपरविचार एव ब्रह्मविचारस्तथापि न ब्रह्मविचाररूपेण विधानम् । किन्तु वेदविचाररूपेण । तथा च श्रुतिः - 'तस्मादेनं सर्ववेदानधीत्य विचार्य च ज्ञातुमिच्छेदिति' इत्यादि । व्यक्तं चेदं सर्ववेदान्तनये भाष्यादौ ।

ಇದನ್ನು ನ್ಯಾಯಾಮೃತದ ಮೂರನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾಯ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಣನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾಯ ವೇದವಿಚಾರಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ' ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾದ ವೇದವಿಚಾರವೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವೆನಿಸಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರದ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ವೇದವಿಚಾರರೂಪವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯು "ತಸ್ಮಾದೇನಂ ಸರ್ವವೇದಾನಧೀತ್ಯ ವಿಚಾರ್ಯ ಚ ಜ್ಞಾತುಮಿಚ್ಛೇದಿತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಸರ್ವವೇದಾಂತಾಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರವಣಮನನನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನಗಳ ಪರಿಚಯ

ಭಾವದೀಪ: - श्रवणं नाम उपनिषद्भाष्यादिरूपोपदेशजन्यवाक्यार्थज्ञानम् । मननं श्रुतवाक्यार्थे युक्त्यनुसन्धानम् । निदिध्यासनं तु निरन्तरतद्विषय-चिन्तनम् ।

‘ಶ್ರವಣಂ ಶಬ್ದಜಂ ಜ್ಞಾನಮುಪಪತ್ಯನುಚಿಂತನಮ್ ।

ಮತಿರ್ನಿರಂತರಾ ಚಿಂತಾ ನಿರಿದಿಧ್ಯಾಸನಮುಚ್ಯತೇ’ ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ ।

ಶ್ರವಣಂ = ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯಾದಿರೂಪವಾದ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನ;
ಮನನಂ = ಶ್ರುತವಾದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯ ಅನುಸಂಧಾನ- ರೂಪವಾದದ್ದು.
ನಿರಿದಿಧ್ಯಾಸನ = ನಿರಂತರ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಚಿಂತನೆ;

ಶ್ರವಣಂ ಶಬ್ದಜಂ ಜ್ಞಾನಮುಪಪತ್ಯನುಚಿಂತನಮ್ ।

ಮತಿರ್ನಿರಂತರಾ ಚಿಂತಾ ನಿರಿದಿಧ್ಯಾಸನಮುಚ್ಯತೇ ॥

ಶಬ್ದದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನವೇ ಶ್ರವಣ; ಉಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ವಿಮರ್ಶಿಸುವಿಕೆಯೇ ಮನನ;
ನಿರಂತರ ಚಿಂತನೆಯೇ ‘ನಿರಿದಿಧ್ಯಾಸನ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

‘ಮನನ’ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು

ಭಾವದೀಪ: - ಅತ್ರ ಮನನಮಾತ್ರಸ್ಯೈವ ನ್ಯಾಯನಿಬಂಧನರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆರಂಭಕ್ಕೆ
ಕರ್ತವ್ಯತ್ವೇ ವಾಚ್ಯೇಽಪಿ ‘ಶ್ರೋತವ್ಯೋ ಮಂತವ್ಯೋ ನಿರಿದಿಧ್ಯಾಸಿತವ್ಯಃ’ ಇತಿ
ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಶ್ರುತಿಮನುರೂಪ ತ್ರಿತಯಕರ್ತವ್ಯತಯೋಕ್ತೇರನೇಕಥಾ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಚಂದ್ರಿಕಾयां
ವ್ಯಕ್ತಮ್ । ಜಿಜ್ಞಾಸೇತಿ ॥

ವಸ್ತುತಃ ಕೇವಲ ಮನನವು ನ್ಯಾಯನಿಬಂಧನರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆರಂಭಕ್ಕೆ
ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನನವನ್ನಷ್ಟೇ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು.
ಆದರೂ ಸಹ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ‘ಶ್ರೋತವ್ಯಃ ಮಂತವ್ಯಃ ನಿರಿದಿಧ್ಯಾಸಿತವ್ಯಃ’ ಎಂಬ
ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರವಣಾದಿಗಳ
ಕರ್ತವ್ಯತ್ವದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ
ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪುನಃ ಪುನಃ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳೇಕೆ ?

ಭಾವದೀಪ: - यद्यपि श्रुतौ ‘तस्मा एतत् प्रोवाच । अन्नं प्राणम्’
इत्यादिना ब्रह्मरूपाणि श्रुतवते ‘तद् विजिज्ञासस्व’ इत्यालोचनमेव

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ವಿಧೀಯತೆ । ತಥೈವ ಶ್ರುತಾವಗ್ರೇ ಪ್ರತೀತೆಃ । ತಥಾಪಿ ಶ್ರುತೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪುನಃಪುನಃ
ಶ್ರವಣಾದಿಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಭಾವೇನ 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಇತ್ಯುಕ್ತೀರिति ಭಾವಃ ।
ವ್ಯಕ್ತಮೇತದಗ್ರೇ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯೇ 'ಆವೃತ್ತಿರಸಕೃದುಪದೇಶಾತ್' 'ಲಿಂಗಾಚ್ಚ' ಇತ್ಯತ್ರ ।

ವಸ್ತುತಃ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ತಸ್ಮಾ ಏತತ್ ಪ್ರೋವಾಚ । ಅನ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ
ಬ್ರಹ್ಮನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದವನಿಗೆ 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂದು ಆಲೋಚನೆಯನ್ನಷ್ಟೇ
ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಕೇಳಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪುನಃಪುನಃ
ಶ್ರವಣಮನನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ
ಮಾತು ಹೊರಟಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ವಿಚಾರವು 'ಆವೃತ್ತಿರಸಕೃದುಪದೇಶಾತ್'
(೪-೧-೧) 'ಲಿಂಗಾಚ್ಚ' (೪-೧-೨) ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ
ಸಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ - 'ಆವೃತ್ತಿರಸಕೃದುಪದೇಶಾತ್' (೪-೧-೧)

ಆವೃತ್ತಿಃ = ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶ್ರವಣ, ಮನನಾದಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮಾಡಬೇಕು.
ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏನು ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದರೆ, ಅಸಕೃದುಪಶೇತ್ = ಶ್ವೇತಕೇತುವನ್ನು ಕುರಿತು
ಉದ್ದಾಲಕರು ಪುನಃ ಪುನಃ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ.

'ಲಿಂಗಾಚ್ಚ' (೪-೧-೨)

ಲಿಂಗಾತ್ = ಭೃಗುವು ಮಾಡಿರುವ ಶ್ರವಣಾದಿ ಅವರ್ತನರೂಪಲಿಂಗದಿಂದಲೂ ಸಹ
ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಚ = ಕೇವಲ
ಉಪದೇಶರೂಪವಾದ ಗುರುವ್ಯಾಪಾರವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಮಾತ್ರ ಆವೃತ್ತಿಯ
ಕರ್ತವ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ್ತನ ರಹಿತವಾದ ಶಿಷ್ಯವ್ಯಾಪಾರರೂಪ
ಹೇತುವಿನಿಂದಲೂ ಆವೃತ್ತಿಯ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

'ತಸ್ಮಾ ಏತತ್ ಪ್ರೋವಾಚ । ಅನ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಮ್ ಚಕ್ಷುಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಮನೋ ವಾಚಮ್'
ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಭೃಗುವು ಪುನಃ ಪುನಃ ವರುಣನ ಬಳಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾನೆ.
ವರುಣನು ಅನೇಕ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದರ ಮನನದಿಂದ ಭೃಗುವಿಗೆ
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳ ಆವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದವು ಏನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ?

ಭಾವದೀಪ: - असन्वाच्यतेति ॥ धातोः कर्मणः समानकर्तृकात् इच्छायां वेति इच्छार्थकसन्प्रत्ययान्तजिज्ञासापदवाच्यता' इत्यर्थः । जिज्ञासितमिति॥

ಅಸನ್‌ವಾಚ್ಯತಾ = ('ಧಾತೋಃ ಕರ್ಮಣಃ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕಾದಿಜ್ಞಾಯಾಂ ವಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಚ್ಛೆ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸನ್‌ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ.) ಸನ್‌ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗುವಿಕೆ.

'ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಪದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ

ಭಾವದೀಪ: - 'जिज्ञासितं सुसम्पन्नमपि ते महद्भुतम्' इति प्रथमस्कन्धे। सुसम्पन्नं परिपूर्णं महदुत्तमं आश्चर्यतमं च ब्रह्म ते जिज्ञासितं विचारितं खल्विति नारदेन वेदव्यासं प्रत्युक्ते वाक्ये विचारेऽपि प्रयोगात् तस्य तत्र मीमांसापदवद्विरुद्धिरित्यर्थः ।

'ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಂ ಸುಸಂಪನ್ನಮ್ ಅಪಿ ತೇ ಮಹದಭುತಮ್' (ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ, ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಆಶ್ಚರ್ಯತಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿನ್ನಿಂದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನಷ್ಟೆ) ಎಂದು ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದ ನಾರದ-ವೇದವ್ಯಾಸಸಂವಾದದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಚಾರ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೀಮಾಂಸಾಪದದಂತೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದವೂ ಸಹ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ - 'ಇಚ್ಛೆ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಸನ್‌ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಪದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರವಣ-ಮನನ-ಧ್ಯಾನಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂದದಲ್ಲಿ 'ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಂ ಸುಸಂಪನ್ನಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿನ್ನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮನನ ರೂಪವಾದ ವಿಚಾರ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಇಚ್ಛಾ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಸನ್‌ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾಗಿ 'ಜಿಜ್ಞಾಸಿತ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ

ಮನನರೂಪವಾದ ವಿಚಾರ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮನನಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿ ಶ್ರವಣ ಮತ್ತು ಮನನದ ಫಲವಾದ ಧ್ಯಾನವನ್ನೂ ಕೂಡ 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರವಣ-ಮನನ-ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಗಳು ಲಕ್ಷಣಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತ

ಭಾವದೀಪ: -

‘यत्रार्थस्य विसंवादः प्रत्यक्षेणोपलभ्यते ।

स्वरसंस्कारमात्रार्था तत्र व्याकरणस्मृतिः ॥’

इत्युक्ते: साधुत्वमात्रपरा व्याकरणस्मृतिरिति भावः ।

ತಥಾಚ ಮನನರೂಪವಿಚಾರೇ ಮುಖ್ಯೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದೇನ ಛತ್ರೀನ್ಯಾಯೇನ ಲಕ್ಷಣಯಾ ತ್ರಿತಯೋಪಾಧಾನಂ ಸೂತ್ರೇ । ‘ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ’ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೌ ಚ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಯತ್ರಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಸಂವಾದಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೋಪಲಭ್ಯತೇ ।

ಸ್ವರಸಂಸ್ಕಾರಮಾತ್ರಾರ್ಥಾ ತತ್ರ ವ್ಯಾಕರಣಸ್ಮೃತಿಃ ॥

ಎಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿಸಂವಾದವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೋ, ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾತ್ರ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೊರಟಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ಮಾತಿನಂತೆ ವ್ಯಾಕರಣಸ್ಮೃತಿಯು ಕೇವಲ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದದಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮನನವೆಂಬ ವಿಚಾರವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಛತ್ರೀನ್ಯಾಯದಿಂದ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಶ್ರವಣನಿದಿಧ್ಯಾಸನಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ‘ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲೂ ಸಹ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದದಿಂದ ಶ್ರವಣ-ಮನನ-ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

‘ಭವತಿ’ ಎಂಬ ಪದದ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ವ್ಯರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - नन्विच्छायामपि जिज्ञासापदप्रयोगादिच्छाऽत्र

जिज्ञासाशब्दार्थः किं न स्यात्? इत्यत आह - इच्छाया इति ॥ ननु

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ವಾಚಸ್ಪತಿರೀತ್ಯಾ ಭವತೀತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರೇ ಇಚ್ಛಾಽತ್ರಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -
ಭವತೀತ್ಯಾದೀತಿ ॥

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದದಿಂದ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಇಚ್ಛೆಯೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆಂದು ಏಕೆ ತಿಳಿಯಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಇಚ್ಛಾಽಯಾಃ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ವಾಚಸ್ಪತಿ' ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಭವತಿ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದದ ಅಧ್ಯಾಹಾರವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದಾಗ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಭವತೀತ್ಯಾದಿ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇಚ್ಛೆಯ ವಿಧಾನ ಏಕೆ ತಪ್ಪು?

ಭಾವದೀಪಃ - ನನು 'ಮುಮುಕ್ಷುಃಪ್ರಾಪ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾ ಭವತಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಸಂದಿಗ್ಧೇ ವಿಷಯೇ ನಿರ್ಣಯಾಯ ಭವತೀತಿ ಸಂದಿಗ್ಧರೂಪವಿಷಯಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯಾಖ್ಯಾತಃ ಸೂತ್ರನಾತ್ ನ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತಿ चेन्न ।

ಶಂಕೆ - ಮೋಕ್ಷಬಯಕೆಯ ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯು ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂದಿಗ್ಧವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಯು ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಚ್ಛಾ ಭವತಿ ಎಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದಾಗ ವೈಯರ್ಥ್ಯವು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆ?

'ಇಚ್ಛೆಯೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ 'ಭವತಿ' ಎಂಬುದು ಉತ್ತರವಲ್ಲ.

ಭಾವದೀಪಃ - ವಿಷಯಾದಿಭಾವಾದಿಚ್ಛೈವ ನೋತ್ಪತ್ತಿಮಹತೀತಿ ವದಂತಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಿಂ ಪ್ರತಿಚ್ಛಯಾ ವಿಷಯಾದಿಸೂತ್ರನೋತ್ಪತ್ತಯೋಗೇನ ತದ್ವೈಯರ್ಥ್ಯಮೇವ ಇತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಮ್ -
ಇತ್ಯಾದಿಕಥನಸ್ಯೇತಿ ॥

ಸಮಾಧಾನ - ವಿಷಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಇಚ್ಛೆಯು ಸಂದಿಗ್ಧವಿಷಯವಾದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುವುದು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಇತ್ಯಾದಿಕಥನಸ್ಯ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯು ಹೊರಟಿದೆ.

ವಿವರಣೆ - ಮೋಕ್ಷದ ಇಚ್ಛೆಯು ಬಂದಮೇಲೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಭವತಿ' ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ಬಯಕೆಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು 'ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪದದ ಬದಲು 'ಭವತಿ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ, ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಏನು ತಪ್ಪು ?

ಹೀಗೆ ಅರ್ಥೈಸುವುದು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ದೇವೇಚಾರರು. ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನದ ಬಯಕೆಯು ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆಂದರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಸಂದಿಗ್ಧವಿಷಯ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಣಯರೂಪವಾದ ಪ್ರಯೋಜನ ಎರಡನ್ನೂ ಕೂಡ ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಭವತಿ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸೂತ್ರವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ವೈಯರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಇದು ತಪ್ಪು. ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ಇಚ್ಛೆಯೂ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ಬಯಕೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಭವತಿ' ಎಂಬ ಪದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಸೂತ್ರವು ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರಿಯಾಗಿರಬೇಕು. 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಧಿರೂಪವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು 'ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ವಿಧಿರೂಪವಾಗಿ ಹೇಳುವುದೇ ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ 'ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಭವತಿ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

'ಭವತಿ' ಪದದ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರಿಯಲ್ಲ

भावदीपः - दोषान्तरं चाह - सूत्रं चेति ॥ 'तद् विजिज्ञासस्व' इति श्रुतौ विधिप्रत्ययश्रवणेन तद्व्याख्यानपरं सूत्रं कर्तव्यपदान्वितमेव तदनुसारि । अन्यथा तदननुगुणमेव स्यादिति भावः ।

ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷವನ್ನು 'ಸೂತ್ರಂ ಚ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಯವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡರಷ್ಟೇ ಸೂತ್ರವು ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. 'ಭವತಿ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳು ಅನೇಕ

भावदीपः - यत् कश्चिदाह 'भवत्पक्षेऽपि श्रुतावनुक्तयोरधिकारिफलयोरऽपातःपदाभ्यामुक्तेः श्रुत्यननुसारिसूत्रम्' इति । तत्र । नहि 'तद् विजिज्ञासस्व तद् ब्रह्म' इत्येतदेकमेवोदाहरणम् । विश्वतोमुखत्वभङ्गापत्तेः सूत्राणाम् । किन्तु विचारविधायकनानावाक्यान्वयपि । तेषु च कचित् 'शान्तो दान्तः' इत्यादावधिकारिविषयजिज्ञासानाम् ।

“ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿ ಮತ್ತು ಫಲಗಳನ್ನು 'ಅಥ' ಮತ್ತು 'ಅತಃ' ಪದಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳದ ಕಾರಣ ಸೂತ್ರವು ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿಲ್ಲ” - ಎಂದು ಕೆಲವರ ಆಕ್ಷೇಪ. ಇದು ತಪ್ಪು. ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ ಇದೊಂದೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವತೋಮುಖತ್ವವೆಂಬ ಸೂತ್ರದ ಲಕ್ಷಣವು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಚಾರವಿಧಾಯಕವಾದ ಅನೇಕವಾಕ್ಯಗಳು ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಶ್ರುತಿಗಳು 'ಶಾಂತೋ ದಾಂತಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಧಿಕಾರಿ, ವಿಷಯ, ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿವೆ.

ವಿಷ್ಣುರೇವ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಃ

भावदीपः -

“यस्य प्रसादात् परमार्तिरूपादस्मात् संसारान्मुच्यते नापरेण ।
नारायणोसौ परमो विचिन्त्यो मुमुक्षुभिः कर्मपाशादमुष्मात् ॥”

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

इत्यादावधिकारिविषयफलजिज्ञासानां चतसृणामप्युक्तेः । 'तद् विजिज्ञासस्व' 'स विजिज्ञासितव्यः' इत्यादावपि 'वि'शब्देनाधिकारिफल-
वैशिष्ट्यस्यापि सूचनाच्च । अत एव सङ्क्षेपभाष्ये कृत्स्नसूत्रार्थोक्त्यर्थं
श्रुतिविसंवादाय च 'विष्णुरेव विजिज्ञास्यः' इत्युक्तम् ।

'ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪರಮಾರ್ಥರೂಪಾತ್
ಅಸ್ಮಾತ್ ಸಂಸಾರಾನ್ಮುಚ್ಯತೇ ನಾಪರೇಣ ।
ನಾರಾಯಣೋಽಸೌ ಪರಮೋ ವಿಚಿಂತ್ಯೋ
ಮುಮುಕ್ಷುಃ ಕರ್ಮಪಾಶಾದಮುಷ್ಮಾತ್'

ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖಮಯವಾದ ಈ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆಯಲು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಸಾದವನ್ನೇ ಪಡೆಯಬೇಕು. ಬೇರೆ ಉಪಾಯವಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮಪಾಶದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸುವವರು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಕೆಲವು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿ, ವಿಷಯ, ಫಲ, ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ನಾಲ್ಕನ್ನೂ ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' 'ಸಃ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವಿಶಬ್ದದಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಫಲಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಸಂವಾದಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ವಿಷ್ಣುರೇವ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸಂಚೋದನೆಯಿಂದ ವಿಧಿಶಕ್ತಿ ಕುಂತಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ

भावदीपः - अत एव च पूर्वतन्त्रे द्वितीयस्याद्यपादे 'विधिमन्त्रयोरै-
कार्थ्यमेकशब्दात्' इति विधिमन्त्राधिकरणे 'अग्नीन् विहर'
इत्यादावामन्त्रणादियुक्ते विधिशक्तिप्रतिबन्धोक्तेरिह च 'तद् विजिज्ञासस्व'
इति भृगोरामन्त्रणात् । 'आत्मा वा अरे' इत्यत्र मैत्रेय्या अर
इत्यामन्त्रणादविधित्वमिति प्रत्युक्तम् । बहुश्रुत्यनुरोधेनात्रापि
विधिरेवानुमानेन आमन्त्रणेन तन्मात्रं प्रत्युक्तावतात्पर्यमिति ।

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪವು ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು -- ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ 'ವಿಧಿಮಂತ್ರಯೋರೈಕಾರ್ಥ್ಯಮೇಕಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬ ವಿಧಿಮಂತ್ರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -- 'ಅಗ್ನೀನ್ ಎಹರ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆಮಂತ್ರಣವು (ಸಂಬೋಧನೆಯು) ಶ್ರುತವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಧಿಶಕ್ತಿಯು ಕುಂಠಿತವಾಗಿದೆ - ಎಂದು. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭೃಗುವಿನ ಆಮಂತ್ರಣವು ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅರೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂಬೋಧನೆಯು ಇರುವುದರಿಂದ ವಿಧಿಶಕ್ತಿಯು ಕುಂಠಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನೇಕಶ್ರುತಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಮತ್ತು 'ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳು ವಿಧಾಯಕವೇ ಆಗಿವೆ. ಸಂಬೋಧನೆ ಇರುವ ಮಾತ್ರದಿಂದ ವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಕರ್ಮದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರವಚನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ದೊರಕದು

ಭಾವದೀಪ: - ಭಾಷ್ಯ 'ಕರ್ಮಣಾ' ಇತ್ಯಾದಿ: ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಾಪ್ರತಿತೀರಾಹ - ಅಸ್ತು ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ || ಅನೇನ 'ನಚ ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ವೋಕ್ತಿಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಮಿದಂ ಭಾಷ್ಯಮಿತಿ ದರ್ಶಿತಮ್ | 'ತತ್ಕರ್ಮ ಹರಿತೋಷಂ ಯತ್' 'ಸಾ ವಿಧಾ ತನ್ಮತೀರ್ಯಾ' ಇತ್ಯದೃಶ್ಯತ್ವನಯಭಾಷ್ಯೋಕ್ತವಚನಾತ್ | 'ಯ ಇದಂ ಪರಮಂ ಗುಹ್ಯಮ್' 'ಮಙ್ಗಲೇಷ್ವಭಿಧಾಸ್ಯತಿ' ಇತಿ ಗೀತಾಯಾಮಿಧಾಪದೋಕ್ತಪ್ರವಚನಸ್ಯ 'ನಚ ತಸ್ಮಾನ್ಮನುಷ್ಯೇಶು ಕಶ್ಚಿನ್ಮೇ ಪ್ರಿಯಕೃತ್ತಮ:' ಇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯಸ್ಥಪ್ರಿಯಕೃತ್ತಮಪದೇನ ಪ್ರಸಾದಹೇತುತ್ವಲಾಭಾದಿತಿ ಭಾವ: | ತದಾಹ 'ಕರ್ಮಾದಿನಾ' ಇತ್ಯಾದಿಪದೇನ |

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕರ್ಮಣಾ ತ್ವದಮಃ ಪೋಕ್ಷೇ' ಎಂಬ ನಾರದಪುರಾಣದ ಮಾತನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದು ಅಪ್ರಸ್ತುತವೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ 'ಅಸ್ತು ಮೋಕ್ಷೇ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯು ಹೊರಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯದು' ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಮಾತಿಗೆ ಈ ನಾರದವಚನವು ಪುರಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ತತ್ ಕರ್ಮ ಹರಿತೋಷಂ ಯತ್, ಸಾ ವಿದ್ಯಾ ತನ್ಮತೀರ್ಯಾ ...' ಎಂಬ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣದ

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವು ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಯ ಇದಂ ಪರಮಂ ಗುಹ್ಯಂ ಮದ್‌ಭಕ್ತೇಷ್ಟಭಿಧಾಸ್ಯತಿ' (ಅತ್ಯಂತ ನಿಗೂಢವಾದ ಈ ತತ್ವವಿಚಾರವನ್ನು ನನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಯಾರು ಪ್ರವಚನ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ) ಎಂದು ಅಭಿಧಾಪದಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಪ್ರವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿ 'ನಚ ತಸ್ಮಾನ್ಮನುಷ್ಯೇಷು ಕಶ್ಚಿನ್ಮೈ ಪ್ರಿಯಕೃತ್ತಮಃ' (ಅಂತಹ ಪ್ರವಚನ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತರು ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರು ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ) ಎಂದು 'ಪ್ರಿಯಕೃತ್ತಮಃ' ಪದದಿಂದ ಪ್ರವಚನವು ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರವಚನವೂ ಸಹ ಪ್ರಸಾದಕಾರಣವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಕರ್ಮಾದಿನಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಟೀಕಾರಾಯರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮೋಕ್ಷವು ಪ್ರಸಾದಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಪ್ರಸಾದವು ಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯ ಆಗಲೇಬೇಕು

भावदीपः - तुल्यन्यायस्य कथमस्तु मोक्षः? इत्यभ्युपगमः ।
प्रमाणस्योभयत्रापि प्रागुक्तेरित्यतो व्यनक्ति - यद्यपीति ॥

ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದವಾಗುತ್ತದೆ. ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು 'ಅಸ್ತು ಮೋಕ್ಷಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಶಂಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. "ಮೋಕ್ಷವು ಪ್ರಸಾದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿ; ಆದರೆ ಪ್ರಸಾದವು ಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು ಬೇಡ" ಎಂದು. ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಶಂಕೆಯು ಅರ್ಥಜರತೀಯವಾಗಿದೆ. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರಸಾದಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಸಾದವು ಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪುತ್ತಿಲ್ಲ. ಎರಡು ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವು ಸಮಾನವಾಗಿರುವಾಗ ಒಂದನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ 'ಯದ್ಯಪಿ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವು ಹೊರಟಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಎರಡೂ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಮೋಕ್ಷವು ಕರ್ಮಸಾಧ್ಯವೆನ್ನಲು ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಿದೆ. ಆದರೆ 'ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂದು ಶಂಕಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ ಜ್ಞಾನಿನಃ' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ಯನಿಷೇಧವನ್ನು ಮಾಡದ ಕಾರಣ ಪ್ರಸಾದವು

ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಲಭಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಶಂಕೆಯು ಹೊರಟಿದೆ ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಕರ್ಮದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವಿಚಾರ

ಭಾವದೀಪ: - ಶ್ರುತ್ಯಾದೀತಿ || 'ಅಪಾಮ ಸೋಮಮೃತಾ ಅಭೂಮ್' ಇತಿ ಶ್ರುತೌ 'ಕರ್ಮಣೈವ ಹಿ ಸಂಸಿದ್ಧಿಮಾಸ್ಥಿತಾಃ ಜನಕಾದಯಃ' ಇತಿ ಸ್ಮೃತೌ ಚ ತಥೋಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ |

'ಅಪಾಮ ಸೋಮಮಮೃತಾ ಅಭೂಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ, 'ಕರ್ಮಣೈವ ಹಿ ಸಂಸಿದ್ಧಿಮಾಸ್ಥಿತಾಃ ಜನಕಾದಯಃ' ಎಂಬ ಗೀತಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವು ಕರ್ಮದಿಂದಲೇ ಲಭ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಸಾದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗ

ಭಾವದೀಪ: - ಅನ್ಯನಿಷೇಧಾದೀತಿ || ಅತ एव भाष्ये 'नान्यः पन्था अयनाय' इत्यंशस्याप्युक्तिः । अत एव च प्राक् टीकायां 'यमेव' इत्येवशब्दस्य 'तेनैव' इत्यन्वय उक्तः । शङ्काभाव इति || तेन भाष्ये प्रसादविभागात् कर्मविभागपूर्वं तत्फलस्य मोक्षैकदेशादिरूपस्योक्तिः स्यात् । प्रकृतसमर्थनस्याविशेषादिति शङ्कापास्ता । 'तमेवम्' इत्यादिश्रुत्युक्त्यैव कर्मजन्यत्वशङ्कानिरासेन 'यतो नारायणप्रसादमृतेन मोक्षः' इत्यंशस्य समर्थनात् ।

'ಅನ್ಯನಿಷೇಧಾತ್' - ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಅಯನಾಯ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಯಮೇವೈಷ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಏಕಕಾರಕ್ಕೆ "ತೇನೈವ ಪ್ರಾಪ್ಯಃ" ಎಂದು ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂರುಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ೧. ಉತ್ತಮಪ್ರಸಾದ ೨. ಮಧ್ಯಮಪ್ರಸಾದ,

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

೩. ಅಧಮಪ್ರಸಾದ. ವಸ್ತುತಃ ಇದರಂತೆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು. ೧. ಅಧಮಕರ್ಮ, ೨. ಮಧ್ಯಮಕರ್ಮ, ೩. ಉತ್ತಮಕರ್ಮ ಎಂದು. ಹೀಗೆ ವಿಭಾಗ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ 'ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದಮೃತೇ ನ ಮೋಕ್ಷಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಈಗ ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ 'ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಮೋಕ್ಷವು ಕರ್ಮಜನ್ಯವಾಗಿದೆ' ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಸಾದದ ಮೂರು ಬಗೆಯನ್ನಷ್ಟೇ ನಿರೂಪಿಸುವ ಮೂಲಕ 'ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದಮೃತೇ ನ ಮೋಕ್ಷಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕರ್ಮದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಅಪಾಮ ಸೋಮಮೃತಾ ಅಭೂಮ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಾದಿಗತಿತ್ವಾನ್ತು 'ಭಾಕ್ತಂ ವಾನಾತ್ಮವಿತ್ತಾತ್' 'ವಿಶ್ವೇವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್' ಇತ್ಯಾದೌ ವಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ಇನ್ನು ಕರ್ಮದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವೆನ್ನುವ 'ಅಪಾಮ ಸೋಮಮೃತಾ ಅಭೂಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ನಿಜಾರ್ಥವನ್ನು 'ಭಾಕ್ತಂ ವಾನಾತ್ಮವಿತ್ತಾತ್' 'ವಿದ್ವೈವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ - ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಕರ್ಮರು ಪ್ರಿಯರು; ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಬಲುಪ್ರಿಯರು

ಭಾವದೀಪ: - 'ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಭಾಷ್ಯೇ ಉದಾಹರಣಂ ತು ತಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ಕರ್ಮ ಹರಿತೋಽಂ ಯತ್ ಇತ್ಯಾದಿವಿರೋಧಮಾಶಂಕಾ 'ಅತ್ಯರ್ಥಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯಾನುವರ್ತನೇನ ಸ ಚ ಮಮಾತ್ಯರ್ಥ ಪ್ರಿಯಃ ಕರ್ಮಕೃತು ಪ್ರಿಯಮಾತ್ರಮಿತ್ಯರ್ಥಾತ್ ತಸ್ಯಾಪಿ 'ಕರ್ಮಣಾ' ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತ್ಯಾ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವ್ಯಕ್ತೀಕರ್ತುಮ್। ಏವಮಗ್ರೇಽಪಿ ತತ್ರತತ್ರ ಬೋಧ್ಯಮ್ ॥

'ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ 'ತತ್ಕರ್ಮ ಹರಿತೋಽಂ ಯತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿರೋಧವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ 'ಅತ್ಯರ್ಥಮ್' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು 'ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು ನನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತ್ಯಾಸ್ಪದನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು ಕೇವಲ ಪ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬಂಶವನ್ನು 'ಕರ್ಮಣಾ ತ್ವದಮಃ ಪ್ರೋಕ್ತಃ' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಂತೆ ಮುಂದೆಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ತಮೇವಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಯಾರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಮಾತ್ರ ಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. 'ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಹೊರತು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ನೀವು ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅತ್ರ ಜ್ಞಾನಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿ'ಯಿಂದ ಅವನ ಪ್ರಸಾದದ್ವಾರವೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. (ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಸಾದ, ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ) ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ 'ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದ ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೋಕ್ಷವು ಪ್ರಸಾದದಿಂದಷ್ಟೇ ಲಭ್ಯವೆಂದು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಇವೆಯೆಂದು 'ಯಮೇವೈಷ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ಪುರುಷನನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹ ಭಕ್ತನಿಂದಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಲಭ್ಯನಂದರ್ಥ.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಏಷ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ. 'ಇಷು ಇಚ್ಛಾಯಂ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ 'ಅರ್ಶ ಆದಿಭ್ಯೋಽಚ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಗುಣ ಬಂದು 'ಏಷ' ಎಂದಾಗಿದೆ. 'ಇಷ್' ಧಾತುವಿಗೆ ಇಚ್ಛೆಯೆಂಬರ್ಥವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ

ಪ್ರಸಾದವು ಇಚ್ಛಾವಿಶೇಷವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಎಂಬರ್ಥವು ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಆಕ್ಷೇಪವು ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು. “ ‘ಯಮೇವೈಷ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದವಾಚಕವಾದ ಪದವಿಲ್ಲ. ‘ವೈಣುತೇ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಸಾದವು ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಇದು ಅರ್ಥಾತ್ ಲಭ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವೇ ಹೊರತು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಭ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವಲ್ಲ”. ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ‘ಏಷಃ’ ಎಂಬ ಪದದ ಯೋಗವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಸಾದವು ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ.

ಸುಧಾವಿರೋಧಪರಿಹಾರ

ಇನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಹೇಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲು ‘ಆತ್ಮಾ ವಾಽರೇ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಶ್ರವಣಮನನಾದಿರೂಪವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರವಣಂ ಶಬ್ದಜಂ ಜ್ಞಾನಮುಪಪತ್ಯಾಽನುಚಿಂತನಮ್ |

ಮರ್ತಿನಿರಂತರಾ ಚಿಂತಾ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನಮುಚ್ಯತೇ ||

ಶಬ್ದದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನವು ಶ್ರವಣ. ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವುದು ಮನನ. ನಿರಂತರವಾದ ಚಿಂತನೆಯೇ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನ ಎಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಶ್ರವಣಮನನ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಶ್ರವಣ ಮನನ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನ ಮೂರರಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಮುಂದೆ ಕೇವಲ ಮನನವನ್ನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ ಅದರ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ‘ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೆಂದರೆ ಯುಕ್ತನುಸಂಧಾನಾತ್ಮಕವಾದ ವಿಚಾರರೂಪವಾದ ಮನನ’ ಎಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅದರ ವಿರೋಧವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಶ್ರವಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನವು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗಿಂತ ಮೊದಲಿರುತ್ತದೆಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಮಾತೂ ಸಹ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿರುವ ‘ಶ್ರವಣಾದಿ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ಶ್ರವಣದ ಜೊತೆಗೆ ಮನನವೂ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದು ನಿಮಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಉತ್ತರಿಸಲಾಗದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನರೂಪವಾದದ್ದೇ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಎಂದು ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಶ್ರವಣಾದಿರೂಪವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸುಧೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಯಿತಲ್ಲವೇ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಬಹುಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಬಹುದು.

‘ಶ್ರವಣಾದಿ’ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವಿಚಾರ

ಶ್ರವಣಾದಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಶ್ರವಣವು ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಆದಿಯಾಗಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ಮನನ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನನರೂಪವಾದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸುಧೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಅರ್ಥ ಟೀಕೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ. ‘ವಿಚಾರ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗ-ವಿರುವುದರಿಂದ’ ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅಥವಾ ‘ಶ್ರವಣಾದಿರೂಪಾ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ. ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನ ಇವು ಮೂರೂ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಆದರೆ ಶ್ರವಣ ಮತ್ತು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ಹೇಗೆ ಅವಶ್ಯಕವೋ ಅದರಂತೆ ಮನನವೂ ಸಹ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶ್ರವಣಾದಿರೂಪಾ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ಶ್ರವಣನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆರಂಭಣೀಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕಗಳೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಬಹುದು. ಶ್ರವಣಾದಿರೂಪಾ ಎಂದರೆ ಶ್ರವಣಮನನನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನ ಮೂರನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನವು ಅಕರ್ತವ್ಯವಾದರೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನದ ಅಂಗವಾದ ಮನನವೂ ಅಕರ್ತವ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನನವು ಅಕರ್ತವ್ಯವಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನವು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಶ್ರವಣವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥವೇ ಸರಿಯೇ? ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವಿದೆಯೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು

ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು 'ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇದು ಅರ್ಥ' ಎಂಬ ಧರ್ಮಿಜ್ಞಾನವು ಶ್ರವಣದಿಂದ ಬರಬೇಕು. ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟರೆ ಮಾತ್ರ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಶ್ರವಣವೂ ಸಹ ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಂದೇ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶ್ರವಣಮನನಾದ್ಯನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ದ್ವೇ ವಾವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ರೂಪೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರೂಪಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪ, ಪ್ರತಿಮಾ ಇತ್ಯಾದ್ಯನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸರ್ವವೇದಾಂತಪ್ರತ್ಯಯಾಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ "ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳಿರಡನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ" ಎಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ನಿರಿದ್ಧಾಸನ ಮೂರಕ್ಕೂ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸರ್ವಶಾಖಾಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹಾಗಲ್ಲ. ಅದರ ಮುಂದೆ ಉಪಸಂಹಾರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರಿದ್ಧಾಸನದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವವೇದಾಂತಪ್ರತ್ಯಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೇವಲ ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರವು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾದಾಗ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಒಂದಂಶವನ್ನಷ್ಟೇ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣ, ಮನನ ಎರಡನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಉಪಾಸನೆ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಎಂದು ಶ್ರವಣ, ಮನನ ನಿರಿದ್ಧಾಸನ ಮೂರನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದದ ಅರ್ಥವೆಂದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಒಂದೇ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದವು ಶ್ರವಣವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇಷ್ಟು ಉತ್ತರ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆ' ಎಂದರ್ಥ. ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಮನನವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಮನನರೂಪವಾದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮನನವೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾದರೂ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರವಣನಿರಿದ್ಧಾಸನಗಳನ್ನೂ ಭ್ರಾತೃತ್ವದಿಂದ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಂದು ಪರಿಹಾರ - ಟೀಕೆಯು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೆಂದೂ ವಿಚಾರವೆಂದೂ ಕರೆದಿರುವುದು ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು. ಈ ಉಪಾಸನೆಯು ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ನಿರಿದ್ಧಾಸನ ಮೂರರಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿರುವ ಒಂದು ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆ. ಇದು ನಿರಿದ್ಧಾಸನದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಗಿ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರವಣ, ಮನನಗಳಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಮೂಲಕ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಹೊರತು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಮನನವೊಂದೇ ಉಪಾಸನೆ ಅನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಧೆಯು ಕೇವಲ ಮನನವನ್ನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ವಿಚಾರಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಕರೆದಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮನನದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೊಂದನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಸಾಕು. ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನಾರಂಭಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದರ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಮನನದಿಂದಷ್ಟೇ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನನವನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರವು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆವಾಗ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಸೂತ್ರಗಳು ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವುಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. “ಈ ಸೂತ್ರವು ಶ್ರವಣವಿಧಾಯಕ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ” ಎಂದು. ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವೆಂದು ನ್ಯಾಯಾಮೃತದ ಮೂರನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ರೂಢಿ, ಲಕ್ಷಣಾ ಅಲ್ಲ. (ಸ್ವಮತ)

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದವನ್ನು ‘ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆ’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಕ್ಕೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಏನು ತಪ್ಪು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಇಚ್ಛಾಃ ಅವಿಧೇಯತ್ವಾತ್’ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡೆಂದು ವಿಧಿಸಲಾಗದು.

ಹಾಗಾದರೆ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು ವಿಚಾರ. ಇದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದದಿಂದ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಲಭ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ ಇದನ್ನು ಪರಮತರೀತಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದು. ನಮ್ಮ ಮತವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮೀಮಾಂಸಾಶಬ್ದವು ‘ವಿಚಾರ’

ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದವೂ ವಿಚಾರ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿದೆ. ಎಂದು ಅಥವಾ ಶಕ್ತಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಾಗಲೀ ಲಕ್ಷಣಾಪಕ್ಷದಲ್ಲಾಗಲೀ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಕ್ಕೆ ವಿಚಾರ ಎಂಬರ್ಥವೇ ಹೊರತು ಏನೂ ಅರ್ಥವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುವುದು ಅನಾವಶ್ಯಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಧೆಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಟೀಕೆಗೂ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬಹುದು. ಆವಾಗ ಲಕ್ಷಣಾ ಹಾಗೂ ರೂಢಿಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸನ್ ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣಾದಿಂದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾದ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಧಾನವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆ ಎಂಬರ್ಥವೂ ಅಲ್ಲ (ಭಾಮತೀ ವಿಮರ್ಶೆ)

ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ - 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಚಾರ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. 'ಇಚ್ಛೆ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಸನ್' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಇಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬಹುದು. ಇದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜಗಳ ಲಾಭವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾದ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವಾಗ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಲಕ್ಷಣಾದಿಂದ ವಿಚಾರವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸೂಕ್ತವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛೆಯು ಬಂದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯು ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರವು ಅರ್ಥಾತ್ ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ನಿರ್ಣಯವು ವಿಚಾರದಿಂದಷ್ಟೇ ಸಾಧ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯು ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆ. ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನೈಮಿತ್ತಿಕವಾದ ವಿಚಾರವು ಆಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಆಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ 'ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು.

ಭಾಮತಿಯ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಚಾರವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಸೂಕ್ತವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಇಚ್ಛಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದ 'ಸನ್' ಪ್ರತ್ಯಯದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಕರಣವು ಕೇವಲ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟಿರುತ್ತದೆ. ಇಚ್ಛಾರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ.

ತಿಳಿದವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - "ವ್ಯಾಕರಣದ ಪ್ರಕಾರ ಯಾವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೋ, ಅಂತಹ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಕೇವಲ ಸ್ವರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಥವಾ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ" ಎಂದು.

"ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛೆಯು ಯಾವಾಗ ಬರುತ್ತದೋ, ಆವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಯೂ ಬರುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಭವತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಧ್ಯಾಹಾರವು ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿದರೆ ವಾಕ್ಯವು ಕೇವಲ ಅನುವಾದವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಧಿ ಎಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸೂತ್ರ ಹೇಳಬೇಕು. 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' 'ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡು' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಧಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಕ್ಕೆ 'ಇಚ್ಛೆ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ವಿಧಿಯು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡಿ 'ವಿಚಾರ ಮಾಡು' ಎಂದು ವಿಧಿಯನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಮತ್ತು 'ವಿಷಯ ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆ ಬರುವುದರಿಂದ ವಿಷಯಾದಿಗಳು ಇರಲೇಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. (ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ ಬರುತ್ತದೆ)

'ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯು ಯಾವಾಗ ಬರುತ್ತದೋ ಆವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಯು ಸ್ವತಃ ಬರುತ್ತದೆಂಬುದು ಶ್ರುತಾರ್ಥ. ವಿಚಾರವು ಆರ್ಥಿಕಾರ್ಥ' ಎಂದು ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು

ಶಾಂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೌತಾರ್ಥವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಯು ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿಷಯಾದಿಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಪುನಃ 'ವಿಚಾರ ಮಾಡು' ಎಂದು ಆರ್ಥಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಫಲವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭವು ಫಲರೂಪವಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ವಿಚಾರಕರ್ತವ್ಯತ್ವವೂ ಫಲರೂಪವಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂತ್ರದ ಆರ್ಥಿಕಾರ್ಥ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಬೇಡ.

'ಇಚ್ಛೆಯು ಆಕ್ಷೇಪಕ, ವಿಚಾರವು ಆಕ್ಷಿಪ್ತ' ಎಂಬ ಭಾಮತಿಯ ಪ್ರಧಾನಕಲ್ಪನೆಯೇ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ವಿಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇಚ್ಛೆಯು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ? ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛೆಯು ಆಕ್ಷೇಪಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ದಂಡವೆಂಬ ಒಂದು ಕಾರಣವಿದ್ದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಘಟರೂಪ ಕಾರ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳೂ ಇರಬೇಕು. ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆ ಎಂಬ ಒಂದೇ ಕಾರಣವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ವಿಚಾರವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಫಲೇಚ್ಛೆ ಇದ್ದಮಾತ್ರದಿಂದ ಯಾರೂ ಸಹ ಸಾಧನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾಸೀನವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ವಿಚಾರಸಾಮಗ್ರಿ ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಭವತೀತ್ಯಾದಿಕಥನಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್' 'ಭವತಿ' ಮುಂತಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ವ್ಯರ್ಥ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪದಾರ್ಥಕೌಮುದಿಯಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - 'ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು' ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದವನ್ನು ಎರಡು ಬಾರಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆ ಎಂದರ್ಥ ಮಹಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ವಿಚಾರ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದವು ಲಕ್ಷಣಾದಿಂದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಜೊತೆಗೆ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಯನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು.

ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬೆರಡು ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಬೇಕಾದೀತು.

ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ - ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದವು ಇಚ್ಛಾರ್ಥಕ ಎನ್ನಲು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ. ವಿಷಯಾದಿಗಳ ಸೂಚನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ವಿಷಯ ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳ ಸೂಚನೆಯು ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿರುವಾಗ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾರ್ಥಕವೆನ್ನಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಗಂಗಾಯಾಂ ಮೀನಘೋಷಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬೇರೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ ವೃತ್ತಿದ್ವಯವನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವೃತ್ತಿದ್ವಯ ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ 'ಯಸ್ಮಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿ ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯ, ಮಹಾವಾಕ್ಯ ಎಂದು ವಿಭಾಗ ಮಾಡುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದವು ವಿಚಾರಾರ್ಥಕವೇ ಹೊರತು ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪರವಲ್ಲ.

ಭಗವಂತನ ಉತ್ತಮಪ್ರಸಾದವೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧಕ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

‘कर्मणा त्वधमः प्रोक्तः प्रसादः, श्रवणादिभिः ।

मध्यमः, ज्ञानसम्पत्त्या प्रसादस्तूतमो मतः ॥

प्रसादात् त्वधमाद् विष्णोः स्वर्गलोकः प्रकीर्तितः ।

मध्यमाज्जनलोकादिः, उत्तमस्त्वेव मुक्तिदः ॥

श्रवणं मननं चैव ध्यानं भक्तिस्तथैव च ।

साधनं ज्ञानसम्पत्तौ प्रधानं नान्यदिष्यते ।

न चैतानि विना कश्चिज्ज्ञानमाप कुतश्चन ॥’ इति नारदीये ।

ಅನುವಾದ - ಸತ್ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದವು ಅಧಮ, ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದವು ಮಧ್ಯಮ, ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಪ್ರಸಾದವು ಉತ್ತಮ, ಅಧಮಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವು, ಮಧ್ಯಮಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಜನೋಲೋಕ ತಪೋಲೋಕ ಸತ್ಯಲೋಕಗಳು, ಉತ್ತಮಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ಸಚ್ಚಾಸ್ರವಣವು, ಮನನವು, ಧ್ಯಾನವು ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿ ಇವುಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಾಧನಗಳು. ಕರ್ಮವು ಮುಖ್ಯವಾದ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಸಾಧನವಲ್ಲ. ಈ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಯಾರೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ನಾರದೀಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- 'ತತ್ ಕರ್ಮ ಹರಿತೋಷಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಂತೆ ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಭಗವತ್ ಪ್ರಸಾದವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆಯೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕರ್ಮಣಾ = ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿಂದ, ಪ್ರಸಾದಃ = ದೊರೆಯುವ ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹವು, ಅಧಮಃ = ಅಧಮವಾದದ್ದು, ಶ್ರವಣಾದಿಭಿಃ = ಶ್ರವಣ, ಮನನಾದಿಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ, ಪ್ರಸಾದಃ = ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದವು, ಮಧ್ಯಮಃ = ಮಧ್ಯಮವಾದದ್ದು, ಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತಾ = ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಪಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ, ಪ್ರಸಾದಃ = ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದವು, ಉತ್ತಮಃ = ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದದ್ದು.

ಈ ಮೂರುವಿಧ ಪ್ರಸಾದಗಳಿಂದ ಯಾವ ಯಾವ ಫಲಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ? ಎಂದರೆ, ಅಧಮಾತ್ = ಅಧಮವಾದ, ಪ್ರಸಾದಾತ್ = ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ದೊರೆತ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ, ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಃ = ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವು, ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮಧ್ಯಮಾತ್ = ಶ್ರವಣಜನ್ಯವಾದ ಮಧ್ಯಮಪ್ರಸಾದದಿಂದ, ಜನಲೋಕಾದಿ = ಜನೋಲೋಕವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಉತ್ತಮಸ್ತು ಏವ = ಉತ್ತಮವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಜನ್ಯಪ್ರಸಾದವೇ, ಮುಕ್ತಿದಃ = ಮೋಕ್ಷದಾಯಕವಾದದ್ದು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ದೊರೆಯುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರವಣಂ = ಸಜ್ಞಾಸ ಶ್ರವಣವು, ಮನನಂ ಚೈವ = ಮನನವೂ ಸಹ, ಜ್ಞಾನಂ = ಶಾಸ ಜನ್ಯಜ್ಞಾನವು, ತಥೈವ ಚ = ಅದರಂತೆ, ಭಕ್ತಿಃ = ಹರಿಭಕ್ತಿಯು, ಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತಾ = ಮೋಕ್ಷಕಾರಣವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಸಂಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಪ್ರಧಾನಂ = ಮುಖ್ಯವಾದ, ಸಾಧನಂ = ಕಾರಣವು. ಅನ್ಯತ್ = ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ, ನ ಇಷ್ಟತೇ = ಮೋಕ್ಷಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಾನಿ = ಈ ಶ್ರವಣಾದಿಸಾಧನಗಳನ್ನು, ವಿನಾ = ಬಿಟ್ಟು, ಕಶ್ಚಿದ್ = ಯಾರೂ ಸಹ, ಕುತಶ್ಚನ = ಬೇರೆ ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ, ಜ್ಞಾನಂ = ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು, ನ ಆಪ ಚ = ಹೊಂದಿರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ನಾರದೀಯೇ = ನಾರದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರಸಾದಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮವು ಅಮುಖ್ಯಕಾರಣ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅತ್ರ ಪುನಃ 'ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ' (ಗೀ-೭-೧೭) ಇತಿವಾಕ್ಯೇಽನ್ಯ-
ನಿವೇಧಾಭಾವಾತ್ ಭವೇದೇವ ಶಕ್ತಾ' ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಪರಿಹರತಿ - ಕರ್ಮಣೇತಿ ||

'ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡದಿರುವುದರಿಂದ
'ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯಲೆ'ಂಬ ಶಂಕೆಯು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ
ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಕರ್ಮಣಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ
ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಸತ್ಯಂ ಭವೇದೇವ ಕರ್ಮಾದಿನಾ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಃ ತಯಾಪಿ
ತಸ್ಯಾನುತ್ತಮತ್ವಾತ್, ಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯಸ್ಯೈವೋತ್ತಮತ್ವಾತ್ | ಅನುತ್ತಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಮಾತ್ರಸಿದ್ಧಿಃ,
ಉತ್ತಮೇನೈವ ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಿಃ, ತತ್ಸಾಧನಂ ಜ್ಞಾನಮಪೇಕ್ಷಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದವು ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೆ
ಕರ್ಮಜನ್ಯವಾದ ಪ್ರಸಾದವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಪ್ರಸಾದವು
ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶ್ರೇಷ್ಠವಲ್ಲದ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಗಳಷ್ಟೇ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.
ಶ್ರೇಷ್ಠಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದದ್ದು
ಜ್ಞಾನವೇ ಆಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆಂದು
ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನನು ಜ್ಞಾನಂ ಚ 'ಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಮಾತನೋತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಃ
ಕರ್ಮಾದಿನಾಽಪಿ ಸಂಭವತೀತಿ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸಯಾ ಕೃತ್ಯಮ್ ? 'ಆತ್ಮಾ' (ಬೃ -೩-೪,೪,೫)
ಇತಿವಾಕ್ಯೇಽನ್ಯನಿವೇಧಾಭಾವಾದಿತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ತತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೇನ ಪರಿಹರತಿ - ಶ್ರವಣಮಿತಿ ||

'ಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಮಾತನೋತಿ' (ಕರ್ಮದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ) ಇತ್ಯಾದಿ
ಪ್ರಮಾಣಗಳಂತೆ ಕರ್ಮದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಪಡೆಯಲು ಕರ್ಮವೇ ಸಾಕು; ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಮತ್ತು 'ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ
ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಸಾಧನಗಳನ್ನು

ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು 'ಶ್ರವಣಂ ಮನನಂ' ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮಾಣಶೇಷದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಕಾ ಗತಿಸ್ತರ್ಹಿತದ್ವಚನಸ್ಯ ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಪ್ರಧಾನಮಿತಿ ||
ಅಪ್ರಧಾನಸಾಧನಂ ಕರ್ಮಾದೀತಿ ಭಾವಃ । ವಿಪರೀತಂ ಕಿಂನ ಸ್ಯಾತ್ ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಚೇತಿ ||
एतानि = श्रवणादीनि । कुतश्चन = कमदिः ।

ಹಾಗಾದರೆ 'ಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಮಾತನೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಏನು ಗತಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಪ್ರಧಾನಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕರ್ಮಾದಿಗಳು ಅಪ್ರಧಾನ-ಸಾಧನವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನ ಚೈತಾನಿ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಏತಾನಿ = ಈ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳು; ಕುತಶ್ಚನ = ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ज्ञानस्य श्रवणाद्यन्वयव्यतिरेकित्वात् तदेव प्रधानसाधनम्, कमदिस्तदभावात् तत्पारम्पर्येण साधनम्' इति भावः।

“ 'ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಜ್ಞಾನವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ; ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕದಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳೇ ಪ್ರಧಾನಸಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅವುಗಳು ಕೇವಲ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಕರ್ಮದಿಂದ ಉತ್ತಮ ಪ್ರಸಾದ ದೊರೆಯದು

भावदीपः - ननु प्रसादस्य हेतुविभागपूर्वं विभागोक्त्या फलविभागकथनेन कथमुक्तशङ्कानिरासः? इत्यतो भावमाह - सत्यमिति ॥ ज्ञानसाध्यस्यैवेति ॥
अत एव भाष्ये प्राक् 'अत्यर्थप्रसादः' इत्यर्थपदप्रयोग उत्तमप्रसादोक्त्यै कृतः।

ಆಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿಭಾಗಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಪ್ರಸಾದದ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದೆ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಫಲವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಶಂಕೆಯು ಹೇಗೆ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಸತ್ಯಮ್' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಭಗವತ್‌ಪ್ರಸಾದವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಉತ್ತಮವಾದದ್ದಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದಷ್ಟೇ ಉತ್ತಮಪ್ರಸಾದವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ 'ಅತ್ಯರ್ಥಪ್ರಸಾದಃ' ಎಂದು ಉತ್ತಮಪ್ರಸಾದವನ್ನೇ ಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯವೆಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯದ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಮಧ್ಯಮಾಜನಲೋಕಾದಿ:' ಇತಿ भाष्यम् एके व्याचक्षते । जनलोकादिरिति बहुव्रीहितत्पुरुषौ । स्वबिम्बेतररूपसाक्षात्कारसहितान् मध्यमादिति वाच्यम् । 'न सामान्यादप्युपलब्धेर्मृत्ಯुवन्नहि लोकापत्ति:' इत्यत्र भाष्ये सामान्यदर्शनात् लोकाः इति वक्ष्यमाणत्वात् । तथा च 'ईयुस्त्रीन् कर्मणा लोकान् ज्ञानेनैव तदुत्तरान्' इति द्वितीयस्कन्धतात्पर्यविरोध इति ।

ಕರ್ಮದಿಂದ ಅಧಮಪ್ರಸಾದ; ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಂದ ಮಧ್ಯಮಪ್ರಸಾದ; ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉತ್ತಮಪ್ರಸಾದವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅಧಮಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವು ಮಧ್ಯಮಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಜನಲೋಕಾದಿಗಳು ಉತ್ತಮಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂದು ಸಾಧನೆ ಹಾಗೂ ಫಲಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ 'ಮಧ್ಯಮಾಜನಲೋಕಾದಿಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಈಯುಃ ಸ್ತ್ರೀನ್ ಕರ್ಮಣಾ ಲೋಕಾನ್ ಜ್ಞಾನೇನೈವ ತದುತ್ತರಾನ್' (ಭಾಗ.ತಾ. ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧ) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭೂಲೋಕ, ಭುವರ್ಲೋಕ, ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಗಳು ಕರ್ಮದಿಂದ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ; ಮೇಲಿನ ಮಹರ್ಲೋಕಾದಿಗಳು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ದೊರೆಯುತ್ತವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣದಿಂದ ಜನಲೋಕವು ದೊರೆಯುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ - ೧

ಭಾವದೀಪ: - ಅನ್ಯೇ ತು -

ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾನೃತೇ ವಿಷ್ಣುಮಿन्द्रಿಯೈನೈವ ಪश्यತಿ ।

ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾನಪಿ ಯದಾ ಜ್ಞಾನದೃಶ್ಯೈವ ಪश्यತಿ ।

ತದೈವ ಮುಚ್ಯತೇ ಜೀವೋ ನ ದುಶೈರಿಂದ್ರಿಯೈಃ ಕವಿತ್ ॥

ಇತಿ ಕಾಠಕಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೇರವತಾರವಿಷಯಕಜ್ಞಾನದರ್ಶನಸಹಿತಾನ್ ಮಧ್ಯಮಾದಿತೃಥ
ಇತ್ಯಾಹುಃ ।

ಕೆಲವರು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ -

‘ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾನೃತೇ ವಿಷ್ಣುಮಿಂದ್ರಿಯೈರ್ನೈವ ಪಶ್ಯತಿ ।

ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾನಪಿ ಯದಾ ಜ್ಞಾನದೃಶ್ಯೈವ ಪಶ್ಯತಿ ।

ತದೈವ ಮುಚ್ಯತೇ ಜೀವೋ ನ ದುಶೈರಿಂದ್ರಿಯೈಃ ಕ್ವಚಿತ್ ॥

ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಕಾರಕಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ‘ಭಗವಂತನ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವರೂಪಗಳನ್ನು ದುಷ್ಟವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ನೋಡಬೇಕು. ಅವಾಗ ಮಾತ್ರ ಜೀವನು ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ’ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯದಂತೆ ಭಗವಂತನ ಅವತಾರವಿಷಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜೀವನು ಮಧ್ಯಮಲೋಕಗಳಾದ ಜನಲೋಕಾದಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ - ೨

ಭಾವದೀಪ: - ಅಪರೇ ತು - ಸ್ವಬಿಂಬಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವತಾಮೇವ ಕಾರ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಸವತಾಂ
ಮಧ್ಯೆ ಜನಲೋಕಾದೌ ಕಿಯತ್ಕಾಲಮವಸ್ಥಾನಂ ನ ನಿರ್ಹೇತುಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿತಿ ತತ್ಕೃತಶ್ಚ
ವಣಾದಿಜನ್ಯಮಧ್ಯಮಪ್ರಸಾದಾತ್ ಜನಲೋಕಾದೀತ್ಯಾಹುಃ ।

ಬೇರೆ ಕೆಲವರು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ -- “ಯಾವ ಪುರುಷನಿಗೆ ಬಿಂಬಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಿರುತ್ತದೋ ಅಂತಹವನು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಆವಾಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಜನಲೋಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ವಾಸಿಸಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಾಸವಾದರೋ ಆ ಪುರುಷನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಂದ ಪಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಭಾಗವತದ ಮಾತಿಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ" ಎಂದು.

ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ - ೩

ಭಾವದೀಪ: - ಇತरे तु - जनलोकादिरिति तत्पुरुष एव, तथाच यथान्यास एव साधु: । श्रवणादेरपि ज्ञानत्वात् 'ज्ञानेनैव तदुत्तरान्' इति वाक्यं न विरुद्धयत इत्याहु: ।

ಮತ್ತೂ ಕೆಲವರು 'ಜನಲೋಕಾದಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಯಥಾಶ್ರುತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರವಣಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಜನಲೋಕಾದಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಜ್ಞಾನೇನೈವ ತದುತ್ತರಾನ್' ಎಂಬ ಭಾಗವತವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ -- ಎಂದು.

ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ - ೪

ಭಾವದೀಪ: - 'आध्यानाय' इत्यत्र टीकायां श्रवणादेर्जनलोकादिफलकत्वा क्तिरप्येवं नेयेति । स्मृतिशेषोक्तेरुपयोगमाह - नन्विति ॥ 'कर्मणा ज्ञानमातनोति, ज्ञानेनामृतीभवति' इति, 'भाक्तं वा' इत्यत्र भाष्योक्तवचनादित्यर्थः । अन्यनिषेधेति ॥ तद्वाक्यस्य प्रागुक्तिस्तु 'कर्मणा ज्ञानम्' इत्येतद्विरोधमाशङ्क्य 'श्रवणं मननम्' इत्यादि स्मृत्या प्रधानसाधनत्वं श्रुत्यभिप्राय इति विवरितुम् - तदभावादिति ॥

'ಆಧ್ಯಾನಾಯ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಜನಲೋಕಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಈ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಾನಗಳನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಮುಂದಿನ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲು ಕಾರಣವನ್ನು 'ನನು' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಭಾಕ್ತಂ ವಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ 'ನನು ಜ್ಞಾನಂ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಏಕೆ ಹೇಳಿದರೆಂದರೆ? ಕರ್ಮದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂದು ಶಂಕಿಸಿ, 'ಶ್ರವಣಂ ಮನನಂ ಚೈವ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಶ್ರವಣಮನನಾದಿಗಳು ಪ್ರಧಾನಸಾಧನವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ - ಎಂದರ್ಥ.

ಅತಃ ಶಬ್ದಾರ್ಥದ ಉಪಸಂಹಾರ

भावदीपः - 'साक्षात्' इति योज्यम् । तेन 'न पारम्पर्येण' इति वक्ष्यमाणविरोधः । पारम्पर्येणेति ॥ 'चित्तशुद्धिद्वारा विविदिषन्ति यज्ञेन दानेन' इत्यादेर्वक्ष्यति च सर्वापेक्षा च यज्ञादिश्रुतेरश्ववदिति । 'उत्क्रमिष्यत एवम्भावादिति च' इति भावः । एतेन - ज्ञानप्रसादादेस्तद्धेतुत्वादेश्च प्रामाणिकत्वात् प्रमाणैः श्रुत्यादिभिः सर्वस्य बुद्धौ सन्निधापितस्य सूत्रे 'अतः' इति मोक्षहेतुप्रसादजनकज्ञानोत्पादकत्वात् इति परामर्शो युक्तः इत्यपि सूचितम् ॥

ತದಭಾವಾತ್ - ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವು ಪ್ರಧಾನಸಾಧನವಾಗಿಲ್ಲ ಹೊರತು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಂದೆ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಹೇಳುವ ಸಾಧನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮವು ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ. ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರವೇ ಯಜ್ಞಧಾನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು 'ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷಾ ಚ ಯಜ್ಞಾದಿಶ್ರುತೇಃ ಅಶ್ವವತ್' 'ಉತ್ಕ್ರಮಿಷ್ಯತ ಏವಂಭಾವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನಸಾಧನವಾದದ್ದು ಪ್ರಸಾದ. ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನಸಾಧನವಾದದ್ದು ಜ್ಞಾನ; ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನಸಾಧನವಾದದ್ದು ಶ್ರವಣ ಮನನಾದಿಗಳೆಂದು ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಉದಾಹರಿಸಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಈ ಎಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಆತಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಹೇತುಪ್ರಸಾದಜನಕಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದಕವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಎರಡು ವಿಧ

ಶಂಕೆ - 'ಮಧ್ಯಮಾಜ್ಞನಲೋಕಾದಿಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರವಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ ಜನಲೋಕಾದಿಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಇದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ? ಎಕೆಂದರೆ,

ಯೋಗಸ್ಯ ತಪಸಶ್ಚೈವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಗತಯೋಽಮಲಾಃ |

ಮಹರ್ಜನಸ್ತಪಃ ಸತ್ಯಂ ಭಕ್ತಿಯೋಗಸ್ಯ ಮದ್ಗತಿಃ ||

ಯೋಗ, ತಪಸ್ಸು, ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಮಹಃ, ಜನಃ, ತಪಃ, ಸತ್ಯಮ್ ಎಂಬೀ ಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಫಲವು. ಭಕ್ತಿಯೋಗಕ್ಕೆ ವೈಕುಂಠಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಫಲವು.' ಎಂದು ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು,

ನಿತ್ಯಶೋ ಭಗವದ್ರೂಪಸ್ಯಾಪರೋಕ್ಷೋಽನಿ ದರ್ಶನಮ್ |

ಮುಹೂರ್ತಮಾತ್ರಂ ಜ್ಞಾನಂ ಸ್ಯಾನ್ಮಹಾಜ್ಞಾನಂ ತತೋಽಧಿಕಮ್ |

ಜ್ಞಾನೇನ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ ಸ್ಯಾನ್ಮಹಾಜ್ಞಾನಾತ್ ಹರೇರ್ಗತಿಃ ||

ಮುಹೂರ್ತಪರ್ಯಂತ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಜ್ಞಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಎರಡು ಮುಹೂರ್ತಪರ್ಯಂತ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಭಗವದ್ದರ್ಶನವು ಮಹಾಜ್ಞಾನವು. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸತ್ಯಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯು. ಮಹಾಜ್ಞಾನದಿಂದ ವಿಷ್ಣುಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯು.

ಸದೈವಾಖಂಡಿತಂ ಧ್ಯಾನಂ ತಪ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಬುದ್ಧಿಃ |

ಅಪರೋಕ್ಷದೃಶಾ ಯುಕ್ತಂ ನಿತ್ಯಂ ಪಕ್ಷಾತ್ರಕಾಲಯಾ ||

ಆರು ಹ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರೋಚ್ಚಾರಣಕಾಲಪರ್ಯಂತ ಇರತಕ್ಕ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಚ್ಛೇದರಹಿತವಾದ ಧ್ಯಾನವು ತಪಃ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಅಪರೋಕ್ಷದೃಶಾಯುಕ್ತಮೇಕಮಾತ್ರಾಯುಜಾ ಯುತಮ್ |

ಯೋಗನಾಮ್ನಾ ಸಮುದಿಷ್ಟಂ ಧ್ಯಾನಂ ನಿತ್ಯಮಖಂಡಿತಮ್ ||

ಒಂದು ಹ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರೋಚ್ಚಾರಣಕಾಲಪರ್ಯಂತ ಇರತಕ್ಕ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಕೂಡಿದ ಅಖಂಡಿತಧ್ಯಾನವು ಯೋಗ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

ತಚ್ಚತುರ್ಭಾಗಯಾ ನಿತ್ಯಮಪರೋಕ್ಷದೃಶಾಯುತಮ್ |

ಪಾದಯೋಗಾಖ್ಯಮುದಿಷ್ಟಂ ಧ್ಯಾನಂ ನಿತ್ಯಮಖಂಡಿತಮ್ ||

ಒಂದು ಹ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರೋಚ್ಚಾರಣಕಾಲದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಚ್ಛೇದರಹಿತವಾದ ಧ್ಯಾನವು ಪಾದಯೋಗವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಪಾದಯೋಗಾನ್ಮಹರ್ಲೋಕೋ ಜನೋಲೋಕಸ್ತು ಯೋಗತಃ |

ತಪಸಸ್ತು ತಪೋಲೋಕಃ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ನಾನ್ಯತಃ ಕ್ವಚಿತ್ ||

ಪಾದಯೋಗದಿಂದ ಮಹರ್ಲೋಕ, ಯೋಗದಿಂದ ಜನೋಲೋಕ, ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ತಪೋಲೋಕ, (ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸತ್ಯಲೋಕ, ಮಹಾಜ್ಞಾನದಿಂದ ವಿಷ್ಣುಲೋಕ)ಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತಗಳಾಗುತ್ತವೆ'' ಎಂದು ಅದರ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮತ್ತು 'ಈಯುಃ ಸ್ತ್ರೀನ್ ಕರ್ಮಣಾ ಲೋಕಾನ್ ಜ್ಞಾನೇನೈವ ತದುತ್ತರಾನ್'' ಎಂದು ಮೊದಲ ಮೂರು ಲೋಕಗಳು ಕರ್ಮದಿಂದ, ಅನಂತರದ ಲೋಕಗಳು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಲಭಿಸುತ್ತವೆಂದು ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಜನೋಲೋಕಾದಿಗಳು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ದೊರೆಯುತ್ತವೆಯೆಂದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಜನೋಲೋಕಾದಿ'ಶಬ್ದದಿಂದ ಮಹರ್ಲೋಕವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಹರ್ಲೋಕವೂ ಸಹ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಎರಡು ವಿಧ.

(೧) ಸ್ವಯೋಗ್ಯಬಿಂಬರೂಪದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ. (೨) ಜ್ಞಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಭಗವಂತನ ರೂಪದ ಸಾಮಾನ್ಯ ದರ್ಶನ. ಪ್ರಕೃತ 'ಶ್ರವಣಾದಿಭಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆದಿಪದದಿಂದ

ಸಾಮಾನ್ಯದರ್ಶನವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಜನೋಲೋಕಾದಿ-
ಹೇತುತ್ವವು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ನ ಸಾಮಾನ್ಯದವ್ಯುಪಲಭ್ಯೇವ್ಯುತ್ಯವನ್ನ
ಹಿ ಲೋಕಾಪತ್ತಿಃ' (೩/೩/೫೩) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಸಾಮಾನ್ಯದರ್ಶನಾಲೋಕಾನ್ಯುಕ್ತಿ
ಯೋಗ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನಾತ್' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
'ಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತ್ಯಾ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ 'ಯೋಗ್ಯಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ' ಎಂದು
ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ - 'ಬ್ರಹ್ಮ'ಶಬ್ದಶ್ಚ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ।

ಅನುವಾದ - ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದವಾದರೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

‘ಯಮಂತಃ ಸಮುದ್ರೇ ಕವಯೋಽವಯಂತಿ ಯದಕ್ಷರೇ ಪರಮೇ ಪ್ರಜಾಃ ।

ಯತಃ ಪ್ರಸೂತಾ ಜಗತಃ ಪ್ರಸೂತೀ ತೋಯೇನ ಜೀವಾನ್ ವ್ಯಸಸರ್ಜ ಭೂಮ್ಯಾಮ್’ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ

‘ತದೇವತಂ ತದು ಸತ್ಯಮಾಹುಸ್ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್’ ಇತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ॥ ‘ತನ್ನೊ
ವಿಷ್ಣುಃ’ ಇತಿ ವಚನಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಹಿ ತನ್ನೊಚ್ಯತೇ ॥

ಎಕೆಂದರೆ “ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಯಾರನ್ನು ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ;
ನಾಶರಹಿತನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ಅತ್ತಿತರಾಗಿದ್ದಾರೋ;
ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿಗೆ ತಾಯಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ ಸಹ ಯಾರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದಳೋ; ನೀರು
ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧವಾದ ಜೀವರಾಶಿಗಳನ್ನು
ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನೋ” ಎಂದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣಗುಣಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ, ‘ಈ
ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೇ ಋತಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು ಮತ್ತು ಸತ್ಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು’ ಎಂದು
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ; ‘ಅವನೇ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು’. ಎಂದು ವೇದವು ಹೇಳಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ - ನ ಚೇತರಶಬ್ದಾತ್ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ॥

ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮಧಾತುವಿನ ಆಧಾರದಿಂದ ಜೀವ, ಶಬ್ದರಾಶಿ, ಚತುರ್ಮುಖ ಮೊದಲಾದ
ಅರ್ಥಗಳು ತಿಳಿದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು. ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ವಿಚಾರ ವಿಷಯನಾದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

‘ನಾರಾಯಣಾಯ ವಿದ್ಮಹೇ, ವಾಸುದೇವಾಯ ಧೀಮಹಿ, ತನ್ನೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್’ (ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಶುಭಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸಲಿ) ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಋತ ಸತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

‘ನಾಮಾನಿ विश्वाऽभि न सन्ति लोके यदाविरासीदनृतस्य सर्वम् ।

नामानि सर्वाणि यमाविशन्ति तं वै विष्णुं परममुदाहरन्ति ॥’

इति भास्ववेयश्रुतिः॥

‘ತನ್ನೋ ರುದ್ರಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್’ ಎಂಬ ರುದ್ರಶ್ರುತಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಏಕೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಬಾರದು? ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಸರಿಯಲ್ಲ. ರುದ್ರನೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಕಲನಾಮಗಳು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಹೆಸರುಗಳು ಯಾರನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೋ ಅಂತಹ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

‘यो देवानां नामधा एक एव तं सम्प्रश्रं भुवनायन्त्यन्या’ इत्येवशब्दान्नान्येषां सर्वनामता । ‘अजस्य नाभावध्येकमर्पितं यस्मिन् विश्वानि भुवनानि तस्थुः’ इति विष्णोर्हि लिङ्गम् । न च प्रसिद्धार्थं विनाऽन्योऽर्थो युज्यते ॥

‘अजस्य नाभाविति यस्य नाभेरभूच्छ्रुतेः पुष्करं लोकसारम् ॥

तस्मै नमो व्यस्तसमस्तविश्वविभूतये विष्णवे लोककर्त्रे’ इति स्कान्दे ।

‘ಯಾರು ರುದ್ರಾದಿಸಕಲದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೋ, ಅವನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳೂ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ’ ಎಂಬ ಋತುತ್ರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ಸಕಲಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಋತ್ಯುತ್ರ ಹೀಗಿದೆ. ‘ಸಕಲಲೋಕಗಳು ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದಿವೆಯೋ, ಅವು ಜನನರಹಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ

ಸಾಮಾನ್ಯದರ್ಶನವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಜನೋಲೋಕಾದಿ-
ಹೇತುತ್ವವು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ನ ಸಾಮಾನ್ಯಾದವ್ಯುಪಲಭ್ಯೇವ್ಯತ್ಯವನ್ನ
ಹಿ ಲೋಕಾಪತ್ತಿಃ' (೩/೩/೫೩) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಸಾಮಾನ್ಯದರ್ಶನಾಲೋಕಾನ್ಯುಕ್ತಿ
ಯೋಗ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನಾತ್' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
'ಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತ್ಯಾ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ 'ಯೋಗ್ಯಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ' ಎಂದು
ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ - 'ಬ್ರಹ್ಮ'ಶಬ್ದಶ್ಚ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ।

ಅನುವಾದ - ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದವಾದರೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

'ಯಮಂತಃ ಸಮುದ್ರೇ ಕವಯೋಽವಯಂತಿ ಯದಕ್ಷರೇ ಪರಮೇ ಪ್ರಜಾಃ ।

ಯತಃ ಪ್ರಸೂತಾ ಜಗತಃ ಪ್ರಸೂತೀ ತೋಯೇನ ಜೀವಾನ್ ವ್ಯಸಸರ್ಜ ಭೂಮ್ಯಾಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ

'ತದೇವತಂ ತದು ಸತ್ಯಮಾಹುಸ್ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್' ಇತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ॥ 'ತನ್ನೊ
ವಿಷ್ಣುಃ' ಇತಿ ವಚನಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಹಿ ತನ್ನೊಚ್ಯತೇ ॥

ಏಕೆಂದರೆ "ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಯಾರನ್ನು ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ;
ನಾಶರಹಿತನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ಅತ್ತಿತರಾಗಿದ್ದಾರೋ;
ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿಗೆ ತಾಯಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ ಸಹ ಯಾರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದಳೋ; ನೀರು
ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧವಾದ ಜೀವರಾಶಿಗಳನ್ನು
ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನೋ' ಎಂದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣಗುಣಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ, 'ಈ
ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೇ ಋತಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು ಮತ್ತು ಸತ್ಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು' ಎಂದು
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ; 'ಅವನೇ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು'. ಎಂದು ವೇದವು ಹೇಳಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ - ನ ಚೇತರಶಬ್ದಾತ್ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ॥

ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮಧಾತುವಿನ ಆಧಾರದಿಂದ ಜೀವ, ಶಬ್ದರಾಶಿ, ಚತುರ್ಮುಖ ಮೊದಲಾದ
ಅರ್ಥಗಳು ತಿಳಿದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು. ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ವಿಚಾರ ವಿಷಯನಾದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

‘ನಾರಾಯಣಾಯ ವಿದ್ಮಹೇ, ವಾಸುದೇವಾಯ ಧೀಮಹಿ, ತನ್ನೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್’ (ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಶುಭಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸಲಿ) ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಋತ ಸತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

‘ನಾಮಾನಿ विश्वाऽभि न सन्ति लोके यदाविरासीदनृतस्य सर्वम् ।

नामानि सर्वाणि यमाविशन्ति तं वै विष्णुं परममुदाहरन्ति ॥’

इति भास्ववेयश्रुतिः॥

‘ತನ್ನೋ ರುದ್ರಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್’ ಎಂಬ ರುದ್ರಪ್ರತಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಏಕೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಬಾರದು? ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಸರಿಯಲ್ಲ. ರುದ್ರನೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಕಲನಾಮಗಳು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಹೆಸರುಗಳು ಯಾರನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೋ ಅಂತಹ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

‘यो देवानां नामधा एक एव तं सम्प्रश्रं भुवनायन्त्यन्या’ इत्येवशब्दान्नान्येषां सर्वनामता । ‘अजस्य नाभावध्येकमर्पितं यस्मिन् विश्वानि भुवनानि तस्थुः’ इति विष्णोर्हि लिङ्गम् । न च प्रसिद्धार्थं विनाऽन्योऽर्थो युज्यते ॥

‘अजस्य नाभाविति यस्य नाभेरभूच्छ्रुतेः पुष्करं लोकसारम् ॥

तस्मै नमो व्यस्तसमस्तविश्वविभूतये विष्णवे लोककर्त्रे’ इति स्कान्दे ।

‘ಯಾರು ರುದ್ರಾದಿಸಕಲದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೋ, ಅವನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳೂ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ’ ಎಂಬ ಋತುದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ಸಕಲಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಋಜುಂತ್ರ ಹೀಗಿದೆ. ‘ಸಕಲಲೋಕಗಳು ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದಿವೆಯೋ, ಅವು ಜನನರಹಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ

ನಾಭಿಯಲ್ಲಿವೆ' ಎಂದು. ಸಕಲಲೋಕಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದ ಆ ವಸ್ತು ಕಮಲವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜನನರಹಿತನ ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಕಮಲ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ವಸ್ತುವು ಇದೆಯೆಂಬ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಸ್ವಾದಿವಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ - 'ಅಜಸ್ಯ ನಾಭೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಯಾರ ನಾಭಿಯಿಂದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಕಮಲವು ಹುಟ್ಟಿತೋ ಅಂತಹ ಜೀವಜಡಗಳ ಸೃಷ್ಟಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸ್ವಾಧಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ಇದರಿಂದ ಅಜಸ್ಯ ನಾಭೌ ಎಂಬ ಋಜ್ವಂತ್ರವು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

‘ಪರೋ ದಿವಾ ಪರ ಏನಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾ’ ಇತಿ ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತೌ || ‘ಯಂ ಕಾಮಯೇ ತಂತಮುಗ್ರಂ ಕೃಣೋಮಿ ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ತಮೃಷಿಂ ತಂ ಸುಮೇಧಾಮ್’, ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ‘ಮಮ ಯೋನಿರಪ್ಪವಂತಃಸಮುದ್ರೇ’ ಇತ್ಯಾಹ |

ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಕರ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ‘ಪರೋ ದಿವಾ ಪರ ಏನಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾ’ ಎಂದು ಅದೇ ಋಜ್ವಂತ್ರದ ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರ. ಅಂಬ್ರಣೇಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ‘ಯಂ ಕಾಮಯೇ ತಂ ತಮುಗ್ರಂ ಕೃಣೋಮಿ....’ ಯಾರು ರುದ್ರನಾಗಬೇಕೆಂದು ನಾನು ಬಯಸುತ್ತೇನೋ ಅವನು ರುದ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಋಷಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬಹುಮೇಧಾವಿಯೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ’ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೂ ಸಹ ತನ್ನ ಅಧೀನರೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಹೇಳಿದ್ದಾಳೆ. ಮುಂದೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಏಳನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಇಂತಹ ನನಗೂ ಕಾರಣಪುರುಷನಾದವನು ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಶಯನನಾದ ನಾರಾಯಣನು’ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರತಾಯಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ‘ಪರೋ ದಿವಾ’ ಎಂಬ ಕೊನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಳೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಋಜ್ವಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

उग्रो रुद्रः । समुद्रेऽन्तर्नारायणः । प्रसिद्धत्वात् सूचितत्वाच्चास्यार्थस्य । न चाविरोधे प्रसिद्धः परित्यज्यते । उक्तन्यायेन च श्रुतय एतमेव वदन्ति ।

ಅಂಬ್ರಣೇಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಅಧೀನರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಉಗ್ರನೆಂದರೆ ರುದ್ರನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಸಮುದ್ರಸ್ಥನಾದವನು ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ; ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿ ‘ಮಹೋದಧಿಶಯೋಽಂತಕಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದಲ್ಲಿಯೇ ನೀರು

ಯಾರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದೆಯೋ? ಎಂಬರ್ಥವು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಆಯಾ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು.

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

‘वेदे रामायणे चैव पुराणे भारते तथा ।

आदावन्ते च मध्ये च विष्णुः सर्वत्र गीयते’ इति हरिवंशेषु ॥

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಸಕಲವೇದಗಳು ನಾರಾಯಣನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ‘ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲರಾಮಾಯಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಾದಶ-ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ಹುಡುಗಾರತದಲ್ಲಿಯೂ ಆರಂಭ ಮಧ್ಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ’ ಎಂದು ಹರಿವಂಶದ ಭಾಗತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೇ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ನಾರಾಯಣನ ಜಿಜ್ಞಾಸವೇ ಕರ್ತವ್ಯವಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಏಕೆ ಆಚರಿಸಬೇಕು? ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವಿರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ = ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾದರೂ, ವಿಜ್ಞಾಪೇವ = ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸಮನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಬೇರಡೆಯೂ ರೂಢವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಂ = ಯಾವನನ್ನು, ಅಂತಃ ಸಮುದ್ರೇ = ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅವಯಂತಿ = ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ, ತದಕ್ಷರೇ = ಅಂತಹ ನಾಶರಹಿತನಾದ, ಪರಮೇ = ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ, ಪ್ರಜಾಃ = ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲಜೀವರಾಶಿಗಳು, ಆಶ್ರಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ; ಯತಃ = ಯಾರಿಂದ, ಜಗತಃ = ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿನ, ಪ್ರಸೂತೀ = ಉತ್ಪಾದಕಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು, ಪ್ರಸೂತಾ = ಹುಟ್ಟಿದಳೋ; ತೋಯೇನ = ನೀರುಮೊದಲಾದ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳಿಂದ (ಆಯಾ ಜೀವಿಗಳ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಅಥವಾ ತನ್ನ ವೀರ್ಯದಿಂದ), ಜೀವಾನ್ = ಅನೇಕವಿಧವಾದ ಜೀವರಾಶಿಗಳನ್ನು, ಭೂಮ್ಯಾಮ್ = ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ-ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ವ್ಯಸಸರ್ಜ = ವಿವಿಧಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನು. ಇತ್ಯುಕ್ತಾಃ = ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ, ತದೇವ = ಈ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೇ, ಋತಂ = ಋತಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು (ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನು), ತದೇವ = ಅವನೇ, ಸತ್ಯಂ = ಸತ್ಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು ಎಂದು, ಆಹುಃ = ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ತದೇವ = ಅವನೇ, ಕವೀನಾಂ = ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ, ಪರಮಂ = ಅತ್ಯಂತಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಬ್ರಹ್ಮ = ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಶ್ರುತಿ ಹಿ = ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ.

'ತದೇವ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ತತ್ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಏಕೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು? ಅಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಮುದ್ರಾಂತಸ್ಥತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳನ್ನು ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಥಂಚಿತ್ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ನಿರವಕಾಶವಿಷ್ಣುಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ತನ್ನೋ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ = ನಾರಾಯಣಾಯ ವಿದ್ವಹೇ ವಾಸುದೇವಾಯ ಧೀಮಹಿ ತನ್ನೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ ಎಂಬ, ವಚನಾತ್ = ವಾಕ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ, ಆತ್ರ = ಋತ, ಸತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ವಿಷ್ಣುರೇವ = ವಿಷ್ಣುವೇ, ಉಚ್ಯತೇ = ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

'ತನ್ನೋ ರುದ್ರಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳೇ ವಾಚ್ಯರಾಗಬಾರದು? ಎಂದರೆ, ಇತರಶಬ್ದಾತ್ = ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳಿದ್ದರೂ, ತತ್ಪಾಠಃ = ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು, ನ = ಆಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೇ.

ಏಕೆಂದರೆ, ವಿಶ್ವಾ = ಸಕಲವಿಧವಾದ, ನಾಮಾನಿ = ಹೆಸರುಗಳು, ಲೋಕೇ = ರುದ್ರಾದಿಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಅಭಿ = ಮುಖ್ಯವಾಚಕವಾಗಿ, ನ ಸಂತಿ = ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಯದಾ = ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಆವಿರಾಸೀತ್ = ಶಬ್ದಗಳು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ್ದವೋ, ಸರ್ವಂ = ಆ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳು, ಅನೃತಸ್ಯ = ಋತ ಎನಿಸಿದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಜಗದ್ವಾಚಕವಾದ, ಸರ್ವಾಣಿ = ಸಕಲನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳು, ಯಂ = ಯಾವ ಭಗವಂತನನ್ನು, ಆವಿಶಂತಿ = ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೋ, ತಂ = ಅಂತಹ, ಪರಮಂ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ, ವಿಷ್ಣುಂ = ವಿಷ್ಣುವನ್ನು, ಉದಾಹರಂತಿ = ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಭಾಲ್ಲವೇಯಶ್ರುತಿಃ = ಭಾಲ್ಲವೇಯಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಯಃ = ಯಾರು, ದೇವಾನಾಂ = ರುದ್ರಾದಿಸಕಲದೇವತೆಗಳ, ನಾಮಧಾಃ = ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೋ, ಸಃ = ಅವನು, ಏಕ ವಿವ = ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಏವ- ಶಬ್ದಾತ್ = ಏವ ಕಾರವಿರುವುದರಿಂದ, ಅನ್ಯೇಷಾಂ = ಇತರದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಸರ್ವನಾಮತಾ = ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಆಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವು, ನ = ಇಲ್ಲ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

“ಯೋ ದೇವಾನಾಂ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಏಕ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಬೇಕು. ವಿಶ್ವ- ಕರ್ಮಾದಿಗಳೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಲಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಅಜಸ್ಯ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಜಸ್ಯ = ಜನನರಹಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ, ನಾಭಾ = ಹೊಕ್ಕಳಿನಲ್ಲಿ, ಏಕಂ = ಒಂದು ವಸ್ತುವು, ಅರ್ಪಿತಂ = ಹುಟ್ಟಿತು. ಯಸ್ಮಿನ್ = ಯಾವ ಆ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ (ಕಮಲದಲ್ಲಿ), ವಿಸ್ತಾನಿ = ಸಕಲ, ಭುವನಾನಿ = ಚತುರ್ಧಶಲೋಕಗಳು, (ಆಶ್ರಯಿಸಿ), ತಸ್ಯಃ = ನಿಂತವು. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ವಿಷ್ಣೋಃ = ವಿಷ್ಣುವಿನ, ಲಿಂಗವು = ಪದ್ಮನಾಭತ್ವಲಿಂಗವು, ಹಿ = ಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೇ.

ನಾಭಿಯಲ್ಲಿರುವುದು ಪದ್ಮವೇ ಏಕಾಗಬೇಕು? ಎಂದರೆ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂ = ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪದ್ಮವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು, ವಿನಾ = ಬಿಟ್ಟು, ಅಸ್ಯಃ = ಬೇರೆ, ಅರ್ಥಃ = ವಸ್ತುವು, ನ ಚ ಯುಜ್ಯತೇ = ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳ ಸಂವಾದವೂ ಇದೆ. ಅಜಸ್ಯ ನಾಭಾವಿತಿ = ‘ಅಜಸ್ಯ ನಾಭಾವಧ್ಯೇಕಮರ್ಪಿತಮ್’ ಎಂದು ಮುಂದುವರೆದ, ಶ್ರುತೇಃ = ವೇದಭಾಗದಿಂದ, ಯಸ್ಯ = ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನ, ನಾಭೇಃ = ಹೊಕ್ಕಳ ದೇವಿಯಿಂದ, ಲೋಕಸಾರಮ್ = ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ, ಪುಷ್ಕರಂ = ಕಮಲವು, ಅಭೂತ್ = ಹುಟ್ಟಿತೋ; ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ತಸ್ಯ = ಅಂತಹ, ವ್ಯಸ್ತ = ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮನಗಳು ಮಾತ್ರ ಜಡವದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ, ಸಮಸ್ತ = ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳು ಜೀವರಲ್ಲಿ, ಹೀಗೆ ವಿಶ್ವ = ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿನ, ವಿಭೂತಯೇ = ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ, ಲೋಕಕರ್ತೇ = ಲೋಕಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ವಿಷ್ಣವೇ = ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿಗೆ, ನಮಃ = ನಮಸ್ಕಾರವು. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಸ್ಥಾಂದೇ = ಸ್ಥಾನದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗವೇ ಶ್ರುತಿಬಾಧಕವಾಗುವಾಗ ಸಮಾಖ್ಯಾಸಹಿತವಾದ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗವು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಬಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ದಿವಾ = ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ, ಪರಃ = ಉತ್ತಮನು, ವಿನಾ = ಈ, ಪ್ರಥಿವ್ಯಾ = ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲ ಜೀವಜಂತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ಪರಃ = ಉತ್ತಮನು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತೌ = ಸಮಾನವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ, ಪುರುಷಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಏಕ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಬೇಕು? ಎಂದರೆ, ಯಂ = ಯಾವನನ್ನು, ಕಾಮಯೇ = ರುದ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆಯೋ, ತಂ = ಅವನನ್ನು, ಉಗ್ರಂ = ರುದ್ರನನ್ನಾಗಿ, ಕೃಣೋಮಿ = ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ತಂ = ಅವನನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ = ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನನ್ನಾಗಿ, ತಂ = ಅವನನ್ನು, ಋಷಿಂ = ಋಷಿಯನ್ನಾಗಿ, ಸುಮೇಧಾಮ್ = ಪ್ರಜ್ಞಾವಂತನನ್ನಾಗಿ, ಕೃಣೋಮಿ = ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ = ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ, ಮಮ = ಇಂತಹ ನನಗೂ (ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೂ), ಯೋನಿಃ = ಕಾರಣವುರುಷನು, ಸಮುದ್ರೇ ಅಪ್ಪು = ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ, ಅಂತಃ = ಒಳಗಡೆ ಇರುವ ಪುರುಷನು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಆಹ = ಅಂಭ್ರಣೇಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾಳೆ.

ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವವನು ರುದ್ರನೇಕಾಗಬಾರದು? ಮತ್ತು ಉಗ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ಬೇರೊಬ್ಬ ಕ್ಷುರನೇಕೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಉಗ್ರಃ = ಉಗ್ರನೆಂದರೆ, ರುದ್ರಃ = ಈಶ್ವರನು, ಸಮುದ್ರೇಽಂತಃ = ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನು, ನಾರಾಯಣಃ = ನಾರಾಯಣನೇ, ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ = ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇರುವುದರಿಂದ, ಅಸ್ಯ ಅರ್ಥಸ್ಯ = ಈ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ, ಸೂಚಿತತ್ವಾತ್ = ಸೂಚಿಸಿರುವುದರಿಂದ.

ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನೇಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು? ಎಂದರೆ ಅವಿರೋಧೇ = ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ = ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು, ನಚ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯತೇ = ಬಿಡಬಾರದು. ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಚ = ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ, ಶ್ರುತಯಃ = ಸಕಲವೇದಗಳು, ಏಕಮೇವ = ನಾರಾಯಣನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನೇ, ವದಂತಿ = ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಎಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಏಷ್ಠುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆನ್ನಲು ಸ್ತೂತಿ-ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇದೆ. ವೇದೇ = ಸಕಲವೇದಗಳಲ್ಲಿ, ರಾಮಾಯಣೇ ಚ = ಮೂಲರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಪುರಾಣೇ = ಅಷ್ಟಾದಶಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ, ತಥಾ = ಹಾಗೇ, ಭಾರತೇ = ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿಯೂ, ಆದೌ = ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ, ಮಧ್ಯೇ ಚ = ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಂತೇ ಚ = ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಏಷ್ಠಃ = ನಾರಾಯಣನು, ಸರ್ವತ್ರ = ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ, ಗೀಯತೇ = ಗಾನಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಹರಿವಂಶೇಷು = ಹರಿವಂಶದ ಮೂರು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥ ವಿಷ್ಣು ಎನ್ನಲು ಅನೇಕ ಆಧಾರಗಳು

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನನು ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದಮೃತೇ ನ ಮೋಕ್ಷಃ ಚೇತ್ ತರ್ಹಿ ತಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸೈವ ಕರ್ತವ್ಯಾ, ನ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ? ನ ಚ ವಾಚ್ಯಂ ನಾರಾಯಣ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಪದೇನ ವಿವಕ್ಷಿತಃ ಸೂತ್ರಕೃತಾ' ಇತಿ । ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಬಹುರ್ಥತ್ವೇನ ಸೂತ್ರಕಾರವಿವಕ್ಷಾವಿಶೇಷಸ್ಯ ದುರ್ಜ್ಞೇಯತ್ವಾದಿತೀತ ಆಹ - ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ॥

ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು; ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನಲ್ಲ. ಸೂತ್ರಕಾರರು ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಅರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಇದೇ ವಿವಕ್ಷೆ ಇದೆ ಎಂದು ನಮ್ಮಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ವಿಷ್ಣಾವೇವ 'ಮುಖ್ಯಃ' ಇತಿ ಶೇಷಃ । 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾನೇಕಾರ್ಥತ್ವೇಽಪಿ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್, ಮುಖ್ಯಸ್ಯೈವ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್, ಸ ಏವ ಸೂತ್ರಕಾರವಿವಕ್ಷಿತೋ ಜ್ಞಾಯತೇ' ಇತಿ ಭಾವಃ ॥ 'ಸ ವಿಷ್ಣುಗ್ರಾಹ ಹಿ', 'ತಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾವಕ್ಷತೇ' ಇತಿ । ನಿರಂತರಸೂತ್ರದ್ವಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇನ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ಪ್ರಸ್ತುತಿಂ ಸೂಚಯತಿ ವಿಷ್ಣುಗ್ರಹಣೇನ ।

'ವಿಷ್ಣಾವೇವ' ಎಂಬ ಪದದ ನಂತರ 'ಮುಖ್ಯಃ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿದ್ದರೂ ಅದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರ ವಿವಕ್ಷೆಯು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಈ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೊದಲು ಸೂತ್ರಕಾರರು ದೈವೀಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಸ ವಿಷ್ಣುಗ್ರಾಹ ಹಿ' 'ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' ಎಂಬ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಅದರ ನಂತರವೇ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ 'ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು

ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸ್ತುತನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರಾಪಿ ರೂಢತ್ವಾತ್ ರೂಢೇವ ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್ ಕೃತೋ ವಿಷ್ಣಾವೇವಾಸೌ ಮುಖ್ಯಃ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಯಮಿತಿ || ಯಥಾಪ್ಯನ್ಯತ್ರ ರೂಢೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ತಥಾಪಿ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಮುಖ್ಯಃ | ಅನ್ಯತ್ರಾಙ್ಗರೂಢತ್ವಾತ್, ಭಗವತಿ ಚ ವಿದ್ವದ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ಇತಿ | “ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್” ಇತಿ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತತ್ವಾದ್, ವಿದ್ವದವಿದ್ವದ್ಬ್ರಹ್ಮಯೋರ್ವಿದ್ವದ್ಬ್ರಹ್ಮೇವ ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್ |

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರೂಢವಾಗಿದೆ. ಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಗೆ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತೀರಿ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು ‘ಯಮಂತಃಸಮುದ್ರೇ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಬೇರೆಡೆ ರೂಢವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬೇರೆಡೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅಜ್ಞರೂಢಿಯಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ; ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅಜ್ಞರೂಢಿಗಿಂತ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ‘ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಂ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತच्छಬ್ದೇನ ವಿಷ್ಣುರिति ಕುತಃ? ಇತಿ चेತ್ | ‘ಯಮಂತಃಸಮುದ್ರೇ ಸ್ಥಿತಂ ಜ್ಞಾನಿನೋ ಜಾನಂತಿ’ ಇತಿ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಾದೇವ’ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ತತ್ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಏಕೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದರೆ ‘ಸಮುದ್ರದೊಳಗಿರುವವನನ್ನು ಯಾವ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಸಮುದ್ರಸ್ಥತ್ವಲಿಂಗಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರ ಕಥञ्चित್ ಸಂಭವಾತ್ ತच्छಬ್ದೇನ ಕೃತೋ ವಿಷ್ಣುತ್ವನಿश्ಚಯಃ? ಇತ್ಯತೋ ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತೇವೇತ್ಯಾಹ - ತನ್ನ ಇತಿ || ‘ಯತಸ್ತಂ ವಿಬ್ರಹ್ಮೇ ಧೀಮಹಿ, ಚ ತಸ್ಮಾದಸ್ಮಾನ್ ಶುಭಂ ಪ್ರತಿ ವಿಷ್ಣುಃಪ್ರದಯತು’ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಈ ಸಮುದ್ರಾಂತಃಸ್ಥಿತಲಿಂಗವು ಬೇರೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ತತ್ ಪದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಿದರೆ ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು 'ತನ್ನೋ ವಿಷ್ಣುಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯಾವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇವೆಯೋ, ಮತ್ತು ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತೇವೋ ಆ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವು ನಮಗೆ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡಲಿ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರುತಿಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - यदि विष्णुशब्दात् स एवात्रोक्तं ब्रह्म; तर्हि 'तन्नो रुद्रः' इत्यादि इतरवाचकशब्दसद्भावात् तेषामपि मुख्यब्रह्मत्वं प्राप्तम्? इत्यत आह - न चेति ॥

ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದಬಲದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುತ್ತೀರೋ? ಅದರಂತೆ ತನ್ನೋ ರುದ್ರಃ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ರುದ್ರಾದಿವಾಕ್ಯದ ಶಬ್ದಗಳು ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಲಿ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು 'ನ ಚ ಇತರಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - कुतो नेतरेषां मुख्यब्रह्मत्वप्राप्तिः? इति चेत् 'तत्प्रापकशब्दानां विष्णावेव मुख्यत्वात्' इत्यभिप्रायेण तत्र श्रुतिमाह - नामानीति ॥

ರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ಏಕೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಇತರ ದೇವತಾವಾಚಕಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುತ್ತವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವನ್ನು 'ನಾಮಾನಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - सर्वाणि नामानि रुद्रादिजगति मुख्यतो न सन्ति, यतो विष्ण्वतरस्य जगतः सर्वं नामप्रवृत्तिनिमित्तमुत्पत्तिमत । तर्हि कस्मिन् तानि मुख्यतः ? सर्वाणि नामानि यं मुख्यतो वाचकत्वेन विशन्ति तमपरिच्छिन्न-प्रवृत्तिनिमित्तं विष्णुं वदन्ति विद्वांस इत्यर्थः ।

ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸ್ತುತನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರಾಪಿ ರೂಢತ್ವಾತ್ ರೂಢೇವ ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್ ಕುತೋ ವಿಷ್ಣಾವೇವಾಸೌ ಮುಖ್ಯಃ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಯಮಿತಿ || ಯಥಾಪ್ಯನ್ಯತ್ರ ರೂಢೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ತಥಾಪಿ ವಿಷ್ಣಾವೇ ಮುಖ್ಯಃ | ಅನ್ಯತ್ರಾಙ್ಗರೂಢತ್ವಾತ್, ಭಗವತಿ ಚ ವಿಙ್ಗದ್ರೂಪಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ಇತಿ | “ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್” ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದ್, ವಿಙ್ಗದ್ರೂಪೋವಿಙ್ಗರೂಢೇವ ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್ |

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರೂಢವಾಗಿದೆ. ಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಗೆ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತೀರಿ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು ‘ಯಮಂತಃಸಮುದ್ರೇ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಬೇರೆಡೆ ರೂಢವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬೇರೆಡೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅಜ್ಞರೂಢಿಯಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ; ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅಜ್ಞರೂಢಿಗಿಂತ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ‘ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಂ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತच्छಬ್ದೇನ ವಿಷ್ಣುರिति ಕುತಃ? ಇತಿ चेत् | ‘ಯಮಂತಃಸಮುದ್ರೇ ಸ್ಥಿತಂ ಜ್ಞಾನಿನೋ ಜಾನಂತಿ’ ಇತಿ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಾದೇವ’ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ತತ್ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಏಕೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದರೆ ‘ಸಮುದ್ರದೊಳಗಿರುವವನನ್ನು ಯಾವ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಸಮುದ್ರಸ್ಥತ್ವಲಿಂಗಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರ ಕಥञ्चित್ ಸಂಭವಾತ್ ತच्छಬ್ದೇನ ಕುತೋ ವಿಷ್ಣುತ್ವನಿಶ್ಚಯಃ? ಇತ್ಯತೋ ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತೇವೇತ್ಯಾಹ - ತತ್ರ ಇತಿ || ‘ಯತಸ್ತಂ ವಿಙ್ಗಹೇ ಧೀಮಹಿ, ಚ ತಸ್ಮಾದಸ್ಮಾನ್ ಶುಭಂ ಪ್ರತಿ ವಿಷ್ಣುಶ್ಚೋದಯತು’ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಈ ಸಮುದ್ರಾಂತಃಸ್ಥಿತಿಲಿಂಗವು ಬೇರೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ತತ್ ಪದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಿದರೆ ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು 'ತನ್ನೋ ವಿಷ್ಣುಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯಾವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇವೆಯೋ, ಮತ್ತು ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತೇವೋ ಆ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವು ನಮಗೆ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡಲಿ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರುತಿಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - यदि विष्णुशब्दात् स एवात्रोक्तं ब्रह्म; तर्हि 'तन्नो रुद्रः' इत्यादि इतरवाचकशब्दसद्भावात् तेषामपि मुख्यब्रह्मत्वं प्राप्तम्? इत्यत आह - न चेति ॥

ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದಬಲದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುತ್ತೀರೋ? ಅದರಂತೆ ತನ್ನೋ ರುದ್ರಃ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ರುದ್ರಾದಿವಾಕ್ಯದ ಶಬ್ದಗಳು ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಲಿ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು 'ನ ಚ ಇತರಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - कुतो नेतरेषां मुख्यब्रह्मत्वप्राप्तिः? इति चेत् 'तत्प्रापकशब्दानां विष्णावेव मुख्यत्वात्' इत्यभिप्रायेण तत्र श्रुतिमाह - नामानीति ॥

ರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ಏಕೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಇತರ ದೇವತಾವಾಚಕಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುತ್ತವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವನ್ನು 'ನಾಮಾನಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - सर्वाणि नामानि रुद्रादिजगति मुख्यतो न सन्ति, यतो विष्ण्वतरस्य जगतः सर्वं नामप्रवृत्तिनिमित्तमुत्पत्तिमात् । तर्हि कस्मिन् तानि मुख्यतः ? सर्वाणि नामानि यं मुख्यतो वाचकत्वेन विशन्ति तमपरिच्छिन्न-प्रवृत्तिनिमित्तं विष्णुं वदन्ति विद्वांस इत्यर्थः ।

ಸಕಲನಾಮಗಳು ರುದ್ರಾದಿಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಜಗತ್ತಿನ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವು ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಎಲ್ಲ ನಾಮಗಳು ಯಾರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ ಯಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ನಾಮಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಚಕಗಳಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೋ ಮತ್ತು ಯಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೋ, ಅಂತಹವನನ್ನೇ ವಿದ್ವಾಂಸರು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಗೆ ಅರ್ಥ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - यथा सर्वनामवत्त्वेन विष्णुरेवात्रोक्तं ब्रह्म, तथा रुद्रादीनामपि विष्णवादिशब्दवाच्यत्वेन त एवात्रोक्तं ब्रह्म किं न स्युः? इत्यत आह - य इति ॥ नामधा = नामधारकः । 'यच्छब्देन विष्णुः' इति कुतः? अस्य सूक्तस्यान्यपरत्वात्, इत्यत आह - अजस्येति ॥ पद्मनाभत्वलिङ्गादयं विष्णुरेव । उत्सर्गतो लिङ्गात् श्रुतेः प्राबल्येऽपि, निरवकाशलिङ्गेन सावकाशविश्वकर्मश्रुतेर्बाध-सम्भवादिति भावः ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಸಕಲನಾಮಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರೋ, ಅದರಂತೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷ್ಣು-ಮೊದಲಾದ ಸಕಲನಾಮಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಏಕೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗುವುದಿಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು 'ಯೋ ದೇವಾನಾಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಾಮಧಾ ಎಂದರೆ ನಾಮಧಾರಕನೆಂದರ್ಥ. 'ಯತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಏಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು? ಈ ಸೂಕ್ತವು ವಿಶ್ವಕರ್ಮಸೂಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅಜಸ್ಯ ನಾಭೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪದ್ಮನಾಭತ್ವಲಿಂಗವಿರುವುದರಿಂದ ಇವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ವಸ್ತುತಃ ಲಿಂಗಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗದಿಂದ ಸಾವಕಾಶವಾದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಶ್ರುತಿಯು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - नाभ्यर्पितं पद्मादन्यत् किं न स्यात्? इत्यत आह - न चेति ॥ नाभ्यर्पितो विश्वाधारः पदार्थः प्रसिद्धपद्माख्यायै विनाऽन्यो न युज्यते, प्रसिद्धिबाधादित्यर्थः

ನಾಭಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥವು ಪದ್ಮವೇ ಆಗಬೇಕು? ಬೇರೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಏಕೆ ಆಗಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಚ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಕಲ ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದ ನಾಭಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪದ್ಮವೇ ಆಗಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - विश्वकर्मश्रुतिवत् पद्मनाभत्वलिङ्गं चान्यस्यापि किं न स्यात्? इत्यतो वाऽऽह - न चेति ॥ पद्मनाभत्वेन प्रसिद्धपदार्थं भगवन्तं विनाऽन्यः पद्मनाभो न युज्यते प्रसिद्धिबाधादित्यर्थः ।

ಅಥವಾ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಪದ್ಮನಾಭತ್ವಲಿಂಗವನ್ನೂ ಸಹ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ 'ನಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನು ಪದ್ಮನಾಭನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಪದ್ಮನಾಭನನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - न केवलमेतच्छ्रुत्युक्तं पद्मं, पद्मनाभश्च हरिः प्रसिद्धयैव किन्तु तद्वाचित्वेन स्मृतिगृहीतत्वाच्चेत्याह - अजस्येति ॥ 'अजस्य नाभौ' इतिश्रुतेरित्यन्वयः ।

ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಪದ್ಮ ಹಾಗೂ ಪದ್ಮನಾಭನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬೆರಡು ಅರ್ಥಗಳು ಕೇವಲ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದಲ್ಲ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಮಾಣವೂ ಇರುತ್ತದೆಂದು 'ಅಜಸ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಜಸ್ಯ, ನಾಭೌ ಎಂಬೆರಡು ಪದಗಳಿಗೆ 'ಶ್ರುತೇಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - कचिद्यस्ताः कचित्समस्ताः विश्वविभूतयो येनासौ तथोक्तः । पूर्वार्धे विष्णुवाचकाभावादुत्तरार्धोदाहरणम् । यदा निरवकाशत्वेन लिङ्गमात्रं श्रुतिबाधकं, तदा किं वाच्यं समाख्यायुक्तं तत् ! इतिभावेनाह - पर इति ॥ 'परो दिवा पर एना पृथिव्या परो देवेभिरसुरैर्यदस्ति' इत्यनेन

ವಿಶ್ವಕರ್ಮಸೂಕ್ತೋಕ್ತೇನ ಸೂಕ್ತಾಂತರೇ 'ಪರೋ ದಿವಾ ಪರ ಏನಾ ಪೃಥಿವ್ಯೈತಾವತೀ ಮಹಿನಾ ಸಮ್ಬಭುವ' ಇತಿ ಸಮಾಖ್ಯಾನಾಂಚ ವಿಷ್ಣುರೇವ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಸೂಕ್ತೋಕ್ತಾ:

'ಕೆಲವು ವಿಶ್ವವಿಭೂತಿಗಳು ವ್ಯಸ್ತವಾಗಿವೆ. ಕೆಲವು ಸಮಸ್ತವಾಗಿವೆ. (ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವಗಳು ಜೀವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಂದರೂ, ಜಡವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮನಗಳಷ್ಟೇ ಇರುತ್ತವೆ). ಶ್ರುತಿಯ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಾಚಕವಾದ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಉತ್ತರಾರ್ಧವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಲಿಂಗವು ಕೇವಲ ನಿರವಕಾಶವಾದರೆ ಸಾಕು ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಸಮಾಖ್ಯಾ ಪ್ರಮಾಣದ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿದಾಗ ಅಂತಹ ಲಿಂಗವು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸುತರಾಂ ಬಾಧಿಸುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು 'ಪರೋ ದಿವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಿಶ್ವಕರ್ಮಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ 'ಪರೋ ದಿವಾ ಪರ ಏನಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಪರೋ ದೇವೇಭಿರಸುರೈರ್ಯುದಸ್ಮಿ' ಎಂದು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ 'ಪರೋ ದಿವಾ ಪರ ಏನಾ ಪೃಥಿವ್ಯೈತಾವತೀ ಮಹಿನಾ ಸಂಬಭೂವ' ಎಂದು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಎರಡೂ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವುದನ್ನೇ ಸಮಾಖ್ಯಾ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಮಾಖ್ಯಾಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನ ಚ ತತ್ರಾಪಿ ವಿಷ್ಣುಃ ಕುತಃ? ಇತಿ ಶङ್ಕಯಮ್ । ಯತಃ ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತೌ ಧಾವಾಪೃಥಿವೀಪರಂ 'ಮಮ ಯೋನಿರಪ್ಸವಂತಃಸಮುದ್ರೇ' ಇತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ಸ್ವಕಾರಣತ್ವೇನ ಸಮುದ್ರಸ್ಥಿತತ್ವೇನ ಚಾಹ । ನ ಚಾಸ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಧ್ಯನ್ಯತಮಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । 'ಯಂ ಕಾಮಯೇ' ಇತಿ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಸ್ವಾಧೀನತ್ವೋಕ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಲಕ್ಷ್ಮೀಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ 'ಯಂ ಕಾಮಯೇ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅಧೀನರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ದಿವಾ' ಇತ್ಯಾದಿತೃತೀಯಾ ಪञ्चಮ್ಯर्थೇ । ಸ ವಿಷ್ಣುರ್ಧಾವಾಪೃಥಿವೀಪರೋ, ಅಹಂ ತು ಮಹಿಸ್ತಾ 'ಏತಾವತೀ' ಪರಿಮಿತಾ ಬಭೂವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯಮುಗ್ರಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮೃಷಿಂ ಸುಮೇಧಸಂ ವಾ ಕರ್ತುಂ ಕಾಮಯೇ, ತಂ ತಮುಗ್ರಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮೃಷಿಂ ಸುಮೇಧಸಂ ವಾ ಕರೋಮೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

ದಿವಾ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯು ಪಂಚಮ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಆ ವಿಷ್ಣುವು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ನಾನು ಮಾತ್ರ ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವಳು ಎಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಾತು. 'ಯಾರನ್ನು ನಾನು ಉಗ್ರನಾದ ರುದ್ರನೆಂದು ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಅಥವಾ ಪೃಥ್ವಿಯೆಂದು ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಿಯೆಂದು ಸೃಷ್ಟಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೋ ಅವರನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನನ್ವತ್ರ ಸಮುದ್ರಸ್ಥೋ ರುद्र: किं न स्यात्?, 'तप्यमानाय सलिले' इति भारतोक्ते: । न च रमाधीनत्वोक्तिविरोध: । उग्रशब्देन कस्यचित् क्रूरस्यैव ग्रहणसम्भवात्, इत्यत आह - उग्र इति ॥ अत्र 'उग्र:' इति रुद्र एव भवेत् । 'उग्र: कपदी श्रीकण्ठ:' इति तस्यैवोग्रत्वेन प्रसिद्धत्वात्, उग्रशब्देन रुद्रशब्दार्थस्य सूचितत्वाच्च । 'उग्रो रुद्रो रौद्र:' इत्येकार्थत्वात् ।

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವವನು ರುದ್ರನು ಏಕಾಗಬಾರದು? ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ 'ತಪ್ಯಮಾನಾಯ ಸಲಿಲೇ' (ರುದ್ರನು ನೀರನಲ್ಲಿದ್ದು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದನೆಂದು) ಹೇಳಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ರುದ್ರನು ರಮಾಧೀನನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೆ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಉಗ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ರುದ್ರನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಬೇಕಿಲ್ಲ. ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ಕ್ರೂರನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ರುದ್ರನು ಲಕ್ಷ್ಮೀಸೂಕ್ತದಿಂದ ರಮಾಧೀನನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು 'ಉಗ್ರೋ ರುದ್ರ:' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉಗ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರುದ್ರನೇ ಅರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಉಗ್ರ: ಕಪದೀ ಶ್ರೀಕಂಠ:' ಎಂಬ ನಿಘಂಟುವಿನಂತೆ ಉಗ್ರಶಬ್ದವು ರುದ್ರನಲ್ಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಉಗ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ರುದ್ರಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ಸೂಚಿತವೂ ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಉಗ್ರ: ರುದ್ರ: ರೌದ್ರ:' ಈ ಮೂರೂ ಶಬ್ದಗಳು ಏಕಾರ್ಥವಾಗಿವೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - तथा समुद्रस्थो नारायण एव भवेत् । समुद्रशायनत्वेन तस्यैव 'महोदधिशयोऽन्तक:' इत्यादौ प्रसिद्धत्वात् । तथा समुद्रान्तस्थत्वकथनेन नारायणशब्दार्थस्य सूचितत्वाच्च, 'आपो नारा:' (मनुसंहिता - १-१०) इति स्मृतेरित्यर्थ: ।

ಮತ್ತು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವವನು ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಬೇಕು. 'ಮಹೋದ್ಧಿ-
ಶಯೋಽಂತಕಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೇ ಸಮುದ್ರತಾಯಿತ್ವವು
ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಸಮುದ್ರಾಂತಃಸ್ಥದಿಂದ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು
ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. 'ಅಪೋ ನಾರಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಯೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನನ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಾದಿಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ತತ್ಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾನ್ಯಸ್ವೀಕಾರೇ
ಕಿಂ ಬಾಧಕಮ್? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನ चेति ॥ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಸ್ಯ विरोधैकापोहत्वात् तदभावे
तत्परीत्यागो न युक्तः प्रसिद्धिबाधादित्यर्थः ।

ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಏನು ತೊಂದರೆ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು 'ನ ಚಾವಿರೋಧೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ
ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿರೋಧ ಬಂದರೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ
ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬಾಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - अत्रोग्रपदेन रुद्रग्रहणे 'विश्वाधिको रुद्रः'
इत्यादिभ्रुतिविरोधात् तत्परीत्यागः? इत्यत आह - उक्तेति ॥ 'नामानि विश्वा'
इत्याद्युक्तन्यायेन वक्ष्यमाणन्यायैश्च विश्वाधिकादिश्रुतीनां विष्णुपरतया न
बाधकत्वमिति भावः ।

ಇಲ್ಲಿ 'ಉಗ್ರ'ಪದದಿಂದ ರುದ್ರನೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ 'ವಿಶ್ವಾಧಿಕೋ ರುದ್ರಃ'
ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಾತ್ಪತ್ತರಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ
ಮಾಡಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು 'ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.
'ನಾಮಾನಿ ವಿಶ್ವಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ
ನ್ಯಾಯಗಳಿಂದಲೂ 'ವಿಶ್ವಾಧಿಕೋ ರುದ್ರಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿ
ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

तत्त्वप्रकाशिका - श्रुतीनां विष्णुवाचकत्वे स्मृतिं चाह - वेद इति ॥

एतद्वचनस्य हरिवंशत्रयगतत्वसूचनाय बहुवचनम् ।

ಈ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ವೇದೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತಿನಿಂದ. ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು 'ಹರಿವಂಶೇಷು' ಎಂದು ಹರಿವಂಶದ ಮೂರೂ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ 'ವೇದೇ ರಾಮಾಯಣೇ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲು ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

भावदीपः - एवं सङ्क्षेपविस्तराभ्यां सौत्रायातःपदार्थोक्तिपरं भाष्यं व्याख्याय, ब्रह्मपदार्थोक्तिपरं भाष्यं विवृण्वानः, ब्रह्मपदस्य नारायणपदेन व्याख्यातत्वात् 'ब्रह्मशब्दश्च विष्णावेव' इत्यादिभाष्यं किमर्थम्? इत्यत आह - नन्वित्यादिना ॥ बह्वर्थत्वेनेति ॥ 'बृह जातिजीवकमलासन-शब्दराशिषु' इत्यादेरिति भावः । मुख्य इति शेष इति ॥ तेन 'बृह जातीत्यादेः ब्रह्माणि जीवाः सर्वेऽपि' इत्यादेः 'मम योनिर्महद् ब्रह्म' इत्यादेः, 'स एनान् ब्रह्म गमयति' इत्यादेः, 'कार्यं बादरिरस्य गत्युपपत्तेः' (ब्र.सू.४/३/७) इत्यादेशचाविरोध इति भावः ।

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅಥ ಮತ್ತು ಅತಃಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಮತ್ತು ವಿವರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ನಾರಾಯಣಪದದಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಪುನಃ 'ಬ್ರಹ್ಮಪದಶ್ಚ ವಿಷ್ಣಾವೇವ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲು 'ನನು ಇತ್ಯಾದಿ' ಟೀಕಾಗ್ರಂಥವು ಹೊರಟಿರುತ್ತದೆ. ಬಹ್ವರ್ಥತ್ವೇನ = 'ಬ್ರಹ್ಮ ಜಾತಿಜೀವ-ಕಮಲಾಸನಶಬ್ದರಾಶಿಷು' ಎಂಬ ನಿಘಂಟಿನಂತೆ ಅನೇಕಾರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ. 'ಮುಖ್ಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ' = ಮೂಲದಲ್ಲಿ 'ಮುಖ್ಯಃ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದರಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮ ಜಾತಿ' 'ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಜೀವಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ' 'ಮಮ ಯೋನಿರ್ಮಹದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಸ

ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ' 'ಕಾರ್ಯಂ ಬಾದರಿರಸ್ಯ ಗತ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖ, ಜೀವಾದಿಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ - ಪ್ರಶ್ನೆ - ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೇ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು, ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಎಂದೇಕೆ ಹೇಳಿದರು ? ನಾರಾಯಣಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತಲ್ಲವೇ ?

ಉತ್ತರ - ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಉಳಿದ ಅರ್ಥಗಳು ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆ. ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥಗಳ ನಡುವೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮದಂತೆ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ನಾರಾಯಣನನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು

ಭಾವದೀಪ: - ತತ್ರ ಮುಖ್ಯತ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ || ವಿಷ್ಣುಪದೋಕ್ತಿಸೂಚಿತಂ ಜ್ಞಾಪಕಮಾಹ - ಸ ವಿಷ್ಣುರिति ||

ಏಕೆಂದರೆ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದನ್ನು 'ತತ್ರ ಮುಖ್ಯತ್ವಾಭಾವಾತ್' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಷ್ಣುಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು 'ಸ ವಿಷ್ಣುರಾಹ ಹಿ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ದೈವೀಮೀಮಾಂಸೆಯ ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸೆ

ಭಾವದೀಪ: - ನನು ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರೇ 'ತಮ್' ಇತ್ಯುದ್ದೇಶ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುರिति ಕುತ: ? येन तस्यैव ब्रह्मत्वं स्यात् इत्यत उक्तम् - निरन्तरेति || अन्योन्याव्यवहिता इत्यर्थ: । सूत्रद्वयमध्ये अन्यद् व्यवधायकं सूत्रं नेति, विष्णुरेव तमिति

परामृश्यते इति भावः । ब्रह्मत्वेन = ब्रह्मपदमुख्यार्थत्वेन । 'प्रस्तुतिं प्रकृतत्वम्' इत्युत्त्या देवमीमांसानन्तर्यमस्योक्तं भवति । 'निरन्तर' इत्यस्य जिज्ञासासूत्राव्यवहितेत्यर्थ इत्यप्याहुः ।

ದೈವೀಮೀಮಾಂಸೆಯ 'ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಂ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶವು ವಿಷ್ಣುವೇ ಏಕಾಗಬೇಕು? ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಿರಂತರ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಿರಂತರ = ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ವ್ಯವಹಿತವಲ್ಲದ. ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಿತವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಸೂತ್ರವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ವಿಷ್ಣುವೇ 'ತಂ' ಎಂದು ಪರಾಮರ್ಶಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇನ = ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿ. 'ಪ್ರಸ್ತುತಿ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ದೈವೀಮೀಮಾಂಸದ ಅನಂತರ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೊರಟಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಕೆಲವರು 'ನಿರಂತರ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸೂತ್ರದಿಂದ ವ್ಯವಹಿತವಲ್ಲದ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

विष्णुर्वै ब्रह्मनेन्नलु दೈवೀमೀಮಾಂಸೆಯ ಕೊನೆಯ ಸೂತ್ರ

भावदीपः - उक्तं चानुभाष्ये -

स्वयं भगवता विष्णुर्ब्रह्मेत्येतत् पुरोदितम् ।

स विष्णुराह हीत्यन्ते देवशास्त्रस्य तेन हि ॥

इति । श्रत्युक्तेरुपयोगाप्रतीतेराह - ब्रह्मेति ॥

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನದ ಸಮ್ಮತಿ ಇದೆ.

स्वयं भगवता विष्णुर्ब्रह्मेत्येतत् पुरोदितम् ।

स विष्णुराह हीत्यन्ते देवशास्त्रस्य तेन हि ॥

ಸ್ವತಃ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ದೈವೀಮೀಮಾಂಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಸ ವಿಷ್ಣುರಾಹ ಹಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರುತಿಯ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಮಹಾಯೋಗ ಹಾಗೂ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ

ಭಾವದೀಪ: - विद्वद्रूढ्येति ॥ रूढिर्योगो योगरूढिः रूढोपचारो रूढलक्षणा उपचारो लक्षणेति लोकसिद्धसप्तवृत्तिभ्योऽन्यस्य महायोगविद्वद्रूढिरूपवृत्तिद्वयस्य ब्रह्मणि शब्दानां 'समाकर्षात्'(ब्र.सू.१/४/१६) इत्यत्र वक्ष्यमाणत्वात् 'विद्वद्रूढ्या' इति सिद्धवदुपन्यासः ।

'ವಿದ್ವದ್ರೂಢ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ೧. ರೂಢಿ, ೨. ಯೋಗ, ೩. ಯೋಗರೂಢಿ, ೪. ರೂಢೋಪಚಾರ, ೫. ರೂಢಲಕ್ಷಣ, ೬. ಉಪಚಾರ, ೭. ಲಕ್ಷಣ ಹೀಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಏಳು ಶಬ್ದವೃತ್ತಿಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಈ ಏಳೂ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಮಹಾಯೋಗ, ಹಾಗೂ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿ ಎಂಬ ಎರಡು ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು 'ಸಮಾಕರ್ಷಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸಿದ್ಧವತ್‌ಕೃತ್ಯ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ವಿದ್ವದ್ರೂಢ್ಯಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಒಟ್ಟು ಇಷ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ದೈವೀಮಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಿವೆ. ೧. ಸವಿಷ್ಣುರಾಹ ಹಿ ೨. ತಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಆಚಕ್ಷತೇ ಎಂದು. ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇವೆ. ಯಾರು ವಿಷ್ಣುವೋ, ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಇದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವೇವ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ನಾರಾಯಣನೇ ಪ್ರಕೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. 'ಅಥಾಽತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸೆಯ ಪ್ರಾರಂಭದ ಸೂತ್ರವಿದು. ಹಿಂದೆ ದೈವೀಮೀಮಾಂಸಾದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರಕೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೇ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಕೃತನಾಗಬೇಕು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೇ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹಿಂದೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವ ಬದಲು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಎಂದು

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ದೈವೀಮೀಮಾಂಸಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಅರ್ಥ.

ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯ

भावदीपः - भाष्ये हिर्हेतौ । ब्रह्मशब्दश्च विष्णावेव इत्यन्वयः । तत्रच 'विद्वद्रूढ्या' इति शेषः । श्रुतौ परमपदोक्तमुख्यत्वस्य रूढिं विनाऽनुपपत्तेरिति भावः । आहुरिति प्रयोगबाहुल्यरूपरूढेरप्युपलक्षणमेतत् इति ध्येयम् । 'प्रयोगमात्रबाहुल्यं रूढिरित्यभिधीयते' इत्यनुभाष्योक्तेः ।

'ಇತಿಃ ಶ್ರುತಿಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಹಿ ಶಬ್ದವು ಹೇತ್ವರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಶ್ಚ ವಿಷ್ಣಾವೇವ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ವಿದ್ವದ್ರೂಢ್ಯಾ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ. 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಪದದಿಂದ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ಇದನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಲಾಗದು. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಆಹುಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯರೂಪವಾದ ರೂಢಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. 'ಪ್ರಯೋಗಮಾತ್ರಬಾಹುಲ್ಯಂ ರೂಢಿರಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ - ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಕೂಡ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಇರುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಇತರರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಯಾವುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೆಂದು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಬಾರದು, ಹೊರತಾಗಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕೆಲವೇ ಮಂದಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರು ಯಾವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆಂಬುದರಿಂದ ಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ

ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂಕವೀನಾಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಅದು ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಸಮುದ್ರಶಾಯಿಯಾದ ಯಾರನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ, ಅವನೇ ವಿಷ್ಣು ಎಂದು 'ಯಮಂತಃಸಮುದ್ರೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಸಮುದ್ರಶಾಯಿತ್ವವು ಎಂಬುದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ತದೇವ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ತತ್' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - मुख्यत्वादिति ॥ 'असम्भावितज्ञानमूलत्वात्' इति भावः । 'यम्' इत्याद्यंशस्य कृत्यमाह - तच्छब्देनेति ॥ 'कवयः' इत्यस्यार्थो 'ज्ञानिनः' इति । 'अवयन्ति' इत्यस्य 'जानन्ति' इति । यत् = यस्मिन् । अक्षरे = अविनाशिनि । परमे = प्रजाः अधीनाः । जगतः प्रसूती = प्रसूतिर्जनित्री लक्ष्मीः । यतो यस्मात् प्रसूता उत्पन्ना । यच्च वस्तुतो येन तत् तत्कर्मणा स्ववीर्येण वा । तोयोपलक्षितैर्भूतैर्वा । भूम्यां पृथिव्यां पृथिव्यादिलोकेषु । जीवान् व्यससर्ज विससर्ज विविधं ससर्जेति तत्त्वनिर्णयटीकोक्तदिशा भाष्यशेषस्यार्थो ज्ञेयः ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ರೂಢೇರೇವ ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ ಅಜ್ಞಾನಮೂಲಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಯಮಂತಃಸಮುದ್ರೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಯಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳ ಕೃತ್ಯವನ್ನು 'ತಚ್ಛಬ್ದೇನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಕವಯಃ' ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಜ್ಞಾನಿನಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಅವಯಂತಿ' ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಜಾನಂತಿ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಯಮಂತಃಸಮುದ್ರೇ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತತ್ವನಿರ್ಣಯ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಯತ್ ಯಸ್ಮಿನ್' । ಅಕ್ಷರೇ ಅವಿನಾಶಿನಿ । ಪರಮೇ ಪ್ರಜಾಃ ಅಧೀನಾಃ । ಜಗತಃ ಪ್ರಸೂತೀ ಪ್ರಸೂತಿರ್ಜನಿತ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ । ಯತೋ ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಸೂತಾ ಉತ್ಪನ್ನಾ । ಯಚ್ಚ ವಸ್ತುತೋ ಯೇನ ತತ್ ತತ್ಕರ್ಮಣಾ ಸ್ವವೀರ್ಯೇಣ ವಾ ।

ತೋಯೋಪಲಕ್ಷಿತೈರ್ಭೂತೈರ್ವಾ । ಭೂಮ್ಯಾಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಲೋಕೇಷು ।
ಜೀವಾನ್ ವ್ಯಸಸರ್ಜ । ವಿಸಸರ್ಜ ವಿವಿಧಂ ಸಸರ್ಜ' ।

ಜಗಜ್ಜನನಿಯಾದ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಯಾವಾತನು ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸುತ್ತಾನೋ. ಯಾರು ಆಯಾ ಕರ್ಮಗಳೊಂದಿಗೆ ತನ್ನ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಪಂಚಭೂತಾದಿಗಳಿಂದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನೇ ಮಹಾವಿಷ್ಣು.

ಮಹಾನಾರಾಯಣೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಆಧಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಯ

भावदीपः - इति विष्णुलिङ्गादेवेति ॥ समुद्रान्तःस्थत्वरूपलिङ्गादित्यर्थः ।
लिङ्गसाधारणो धर्म इति वक्ष्यते । 'शब्दादेव प्रमितः' (ब्र.सू. १/३/२४)
इत्यत्र श्रुतिलिङ्गवाक्यप्रकरणस्थानसमाख्यानां श्रुत्यर्थनिर्णायकत्वं च
समन्वयसूत्रे वक्ष्यत इति भावः । निरवकाशश्रुतेरेवेति ॥ अर्थान्तरराहित्य-
रूपनिरवकाशविष्णुशब्दरूपश्रुतेरेवेत्यर्थः । वक्ष्यति नाममात्रेण निर्देशः
श्रुतिरिति । "नारायणाय विद्महे वासुदेवाय धीमहि । तन्नो विष्णुः
प्रचोदयात्" इति श्रुतौ चतुर्थ्याः विपरिणामेनार्थमाह - तमिति ॥ तदिति
श्रवणाद्यत इति शेषोक्तिः । शुभं प्रतीति च । तन्न इत्यस्यार्थः तस्मादस्मान्
इति ।

ಇತಿ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಾದೇವ - ಸಮುದ್ರಾಂತಸ್ಥರೂಪಲಿಂಗದಿಂದಲೇ. ಲಿಂಗಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಸಾಧಾರಣಾರ್ಥವು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಮುಂದೆ 'ಶಬ್ದಾದೇವ ಪ್ರಮಿತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗ, ವಾಕ್ಯ, ಪ್ರಕರಣ, ಸ್ಥಾನ, ಸಮಾಖ್ಯೆಗಳು ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕ ವಾಗಿವೆಯೆಂದು 'ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತೇರೇವ' - 'ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸದ ಕಾರಣ ನಿರವಕಾಶ ಎನಿಸಿದ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ' ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರುತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಾಮಮಾತ್ರೇಣ ನಿರ್ದೇಶಃ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಾರಾಯಣಾಯ ವಿದ್ಯಹೇ ವಾಸುದೇವಾಯ ಧೀಮಹಿ ।

ತನ್ನೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ ॥

ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಚತುರ್ಥಿವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಮಾಡಿಕೊಂಡು 'ಯತಸ್ತಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ತನ್ನ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನೇ 'ತಸ್ಮಾದ್ವಾನ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸಕಲ ಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವಾಚಕ

ಭಾವದೀಪ: - ವಿಷ್ಣಾವೇವೇತಿ ॥ ತತ್ತದಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪಭೇದೇನ ವಾ ।
ಮಹಾದೇವತ್ವರೂಪಾದಿಗುಣಭೇದೇನ ವಾ ತತ್ರ ತತ್ರ ಶ್ರುತೌ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಾರ್ಥನಾಭೇದಾನ್
ಪೌನರೂತ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ । 'ವಿಶ್ವ' ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಃ 'ಸರ್ವಾಣಿ' ಇತಿ । ಲೋಕ ಇತ್ಯಸ್ಯ
ರೂಪೇತ್ಯಾದಿ । ಅಭೀತ್ಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತ ಇತಿ । ಯದಿತ್ಯಸ್ಯ ಯತ ಇತಿ । ಅನೃತಸ್ಯೇತ್ಯಸ್ಯ
'ತದೇವರ್ಮ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಕೃತಪದವಾಚ್ಯವಿಷ್ಣುಭಿನ್ನಸ್ಯೇತ್ಯಮಿಪ್ರೇತ್ಯ
ವಿಷ್ಣಿವಿವರಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ಉಕ್ತಃ । ಆಡಾರ್ಥೋ ಮುಖ್ಯತ ಇತಿ । 'ಪರಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥೋ
'ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಾ' ಇತಿ । ಧಾರಕ ಇತಿ । ದಧಾತೇಃ ಕಿವಿತಿ ಭಾವಃ । ತಂ ಸಂಪ್ರಸಂ
ಪ್ರಸಂವಿಷಯಮ್ । ಅನ್ಯಾನಿ ಭುವನಾನಿ ಯಾಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ಯೇತಿ ॥ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಶ್ರುತ್ಯಾ
ತತ್ಪರತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಹಿರೇತ್ವರ್ಥಃ ಇತಿ ಮತ್ವಾಹ - ಪಞ್ಚೇತಿ ॥

'ವಿಷ್ಣುವೇವ' - ಆಯಾ ದೇವತೆಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆ. ಅಥವಾ ಮಹಾದೇವತ್ವ ರುದ್ರತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭೇದದಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಬೇರೆಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಪುನರುಕ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ವಿಶ್ವ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಸರ್ವಾಣಿ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಲೋಕೇ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ರುದ್ರಾದಿಜಗತಿ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಭಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಮುಖ್ಯತಃ' ಎಂದು; 'ಯತ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಯತಃ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಅನೃತಸ್ಯ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ತದೇವರ್ಮಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಮತಪದವಾಚ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುಭಿನ್ನನಾದವನಿಗೆ ಎಂಬಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ವಿಷ್ಣಿವಿವರಸ್ಯ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ಆ’ ಉಪಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯತೆ: ಎಂದು; ‘ಪರಮಮ್’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಧಾರಕಃ’ ‘ಧಾಇ’ ಧಾತುವಿಗೆ ಕ್ವಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ಧಾರಕಃ ಎಂದಾಗಿದೆ. ‘ತಂ ಸಂಪ್ರಶ್ನಂ’ ಎಂದರೆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ವಿಷಯವಾದದ್ದು. ‘.. ಭುವನಾಯಂ ತ್ಯನ್ಯೇ’ ಬೇರೆ ಭೂಲೋಕಗಳನ್ನು ನಿಯಮಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಅನ್ಯೇತಿ’ ಎಂದರೆ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಹಿ’ಶಬ್ದವು ಹೇತುರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ‘ಪದ್ಮನಾಭತ್ವೇನ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ಸಾಪವಾದ ನಿಯಮ

ಭಾವದೀಪ: - ನನು -

उपक्रमादलिङ्गानां बलीयो ह्युत्तरोत्तरम् ।

श्रुत्यादौ पूर्वपूर्वं

इत्युक्ते: कथं लिङ्गात् निर्णयः? इत्यत आह - उत्सर्गत इति बाधेति ॥
प्रसिद्धविश्वकर्मरूपार्थप्रच्यावनरूपबाधेत्यर्थः । वक्ष्यते चाऽयं न्यायः
‘अन्तस्तद्धर्मोपदेशात्’ इत्यत्र । श्रुतिबाधे च तद्युक्तविश्वकर्मसूकरूप-
प्रकरणस्यापि बाधः सिद्धयति । ‘ज्योतिश्चरणे’त्यत्र वक्ष्यमाणन्यायेनेति
भावः ।

‘ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳು : ಉತ್ತರೋತ್ತರಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ. ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳು ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ’ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಪದ್ಮನಾಭತ್ವಲಿಂಗವು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಲಿಂಗದಿಂದ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ ವನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಉತ್ಸರ್ಗತಃ ಇತಿ ಬಾಧಃ’ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬಾಧ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡುವಿಕೆ’ ಎಂದರ್ಥ. ಲಿಂಗದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ‘ಅಂತಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಲಿಂಗದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾದಾಗ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಪ್ರಕರಣವು ಸಹ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಬಾಧಿತವಾದಾಗ ಪ್ರಕರಣವು

ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು 'ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚರಣಾಭಿಧಾನಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - 'ಅಜಸ್ಯ ನಾಭೌ' ಎಂಬ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಸೂಕ್ತವು ಪದ್ಮನಾಭತ್ವ ಎಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇದು ವಿಶ್ವಕರ್ಮಸೂಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಎಂಬ ದೇವತೆಯು ಈ ಸೂಕ್ತದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮಗೆ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಅಜಸ್ಯ ನಾಭೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪದ್ಮನಾಭತ್ವಲಿಂಗದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆಯೋ, ಅಥವಾ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆಯೋ ಎಂದು.

ಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗ, ಸಮಾಖ್ಯಾ ಇವುಗಳ ನಡುವೆ ಶ್ರುತಿಯು ಬಹಳ ಪ್ರಬಲ ಇದರ ನಂತರ ಯುಕ್ತಿಯು ಪ್ರಬಲ, ಇದರ ನಂತರ ಸಮಾಖ್ಯೆಯು ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಿಂಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರುತಿಯೇ ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನನ್ನೇ ಇದು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೀರಿ ?

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಉತ್ತರ ಹೀಗಿದೆ - ಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗ, ಸಮಾಖ್ಯಾ ಇವುಗಳ ನಡುವೆ ಯಾವುದು ಸಾವಕಾಶ, ಯಾವುದು ನಿರವಕಾಶ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಸಾವಕಾಶ ಎಂದರೆ ಬೇರೆರೀತಿಯಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುತ್ತದೆಂದು ಅರ್ಥ. ನಿರವಕಾಶ ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಕೃತ ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಪದ್ಮನಾಭತ್ವ ಎಂಬ ಲಿಂಗವು ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಸಾವಕಾಶವಾದ ಶ್ರುತಿಗಿಂತ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಯುಕ್ತಿಯೇ ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಪದ್ಮನಾಭತ್ವಲಿಂಗದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು, ವಿಶ್ವಕರ್ಮನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಬೇಕು.

‘ವ್ಯಸ್ತಸಮಸ್ತ’ ಎಂದರೇನು ?

भावदीपः - लिङ्गस्यासिद्धिनिरासपरतया भाष्यं व्याख्याय निरवकाशत्वा-
भावनिरासपरतया व्याचष्टे - विश्वकर्मेति ॥ व्यस्ता इति ॥ कचिज्जडे

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

‘ಪರೋ ದಿವಾ’ ಎಂಬ ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ, ಅಂಭಣೇ ಸೂಕ್ತದ ಸಂವಾದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಸೂಕ್ತ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವಕರ್ಮಸೂಕ್ತದ ಮಂತ್ರ ಹೀಗಿದೆ - ‘ಪರೋ ದಿವಾ ಪರ ಏನಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಪರೋ ದೇವೇಭಿರಸುರೈರ್ಯದಸ್ತಿ’ ದಿವಾ = ಶ್ರೀದೇವಿಗಿಂತ, ಪರ = ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಏನಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾ = ಈ ಭೂಮಿಗಿಂತಲೂ, ಜಪಾಪಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಪರಃ = ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ದೇವೇಭಿಃ = ದೇವತೆಗಳಿಂದ, ಅಸುರೈಃ = ದಾನವರಿಂದಲೂ, ಯದ್ವಾ
= ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪರಃ ಶ್ರೇಷ್ಠನು.

ಸಂವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಸೂಕ್ತಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ನಾರಾಯಣನೇ

ಭಾವದೀಪಃ - 'ಇತ್ಯಾಹ' ಇತ್ಯತ್ರ ಭಾಷ್ಯಽಪೇಕ್ಷಿತಕರ್ಮಾರ್ಪಕಂ ಪರೋ ದಿವೇತ್ಯಾದೇವೇತಿ
ಭಾವೇನಾಹ - ಛಾವೇತಿ || ಲಕ್ಷ್ಮೀರೀತಿ || ಅಸ್ಯ ಸೂಕ್ತಸ್ಯಾಮ್ನಿಣಿವಾಕ್ಯತ್ವಾತ್
ಅಮ್ನಿಞ್ಯಾಇವ 'ಶ್ರೀರ್ಮದ್ಗಾಮ್ನಿಣಿಹೀಶ್ವರ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರ ದಕ್ಷಿಣಾ' ಇತಿ
ಬೃಹದ್ರಾಘ್ಯೋಕ್ತಶ್ರುತ್ಯಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮೂರ್ತೀತ್ವಾದೀತಿ ಭಾವಃ | ಏವಮಗ್ರೇಪಿ | 'ಯಂ ಕಾಮಯೇ'
ಇತ್ಯಾದೇಃ ಕೃತ್ಯಮಾಹ - ನ ಚೇತಿ || ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಮಾಹ - ದಿವೇತಿ || 'ಶ್ರೀಭೂಮಿಪರಃ' ಇತಿ
ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ | 'ಬಭೂವ' ಇತ್ಯುತ್ತಮಪುರುಷಮ್ | ಶ್ರುತೌ 'ಏನಾ' ಇತಿ ಪೃಥಿವೀವಿಶೇಷಣಮ್
ಅಸ್ಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | 'ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ತಮೃಷಿಂ ತಂ ಸುಮೇಧಾಮ್' ಇತಿ ಶೇಷಸ್ಯಾರ್ಥಃ -
ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಿತ್ಯಾದಿ || 'ಕೃಣಾಮಿ' ಇತಿ ವಿಕರಣವ್ಯತ್ಯಯೇನ 'ಕರಾಮಿ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

'ಇತ್ಯಾಹ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಕರ್ಮವು 'ಪರೋ ದಿವಾ' ಎಂಬುದೇ
ಆಗಿದೆ ಎಂದು 'ದ್ಯಾವಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ' ಈ ಸೂಕ್ತವು ಅಂಭೋನೀಯಿಂದ
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. 'ಶ್ರೀಭೂದುರ್ಗಾಂಭೋನೀಶ್ವರ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರ ದಕ್ಷಿಣಾ' ಎಂಬ
ಬೃಹದ್ರಾಘ್ಯದ ಮಾತಿನಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ರೂಪವಿಶೇಷವೇ 'ಅಂಭೋನೀ' ಎನಿಸಿದೆ. 'ಯಂ
ಕಾಮಯೇ' ಎಂಬ ಪದದ ಕೃತ್ಯವನ್ನು 'ನಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ದಿವಾ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ಬಭೂವ' ಎಂಬುದು
ಉತ್ತಮಪುರುಷನೇ ಹೊರತು ಪ್ರಥಮಪುರುಷನಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಏನಾಂ' ಎಂಬುದು
ಪೃಥಿವಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. 'ಅಸ್ಯಾಃ' ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. 'ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ತಮೃಷಿಂ
ತಂ ಸುಮೇಧಾಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಉಳಿದ ಭಾಗದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮ್'
ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಕರಣಪ್ರತ್ಯಯದ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ 'ಕೃಣೋಮಿ'
ಎಂಬುದನ್ನು 'ಕರೋಮಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ - ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ - 'ಪರೋ ದಿವಾ ಪರ ಏನಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾ'

'ಪರೋ ದೇವೇಭಿರಸುರೈರ್ಯದಸ್ತಿ'

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ದಿವಾ = ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗಿಂತ, ಪರಃ = ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಏನಾ = ಈ, ಪೃಥಿವ್ಯಾ = ಭೂದೇವಿಗಿಂತ, ಪರಃ = ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ದೇವೇಭಿಃ = ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ಪರಃ = ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಅಸುರೇಭಿಃ = ಅಸುರರಿಗಿಂತಲೂ, ಪರಃ = ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಯದಸ್ತಿ = ಬೇರೆಯಾವ ಪದಾರ್ಥವಿದೆಯೋ, ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಮಾತ್ ಅಪಿ = ಆ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ಪರಃ = ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಇಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಶ್ರೀದೇವಿ ಭೂದೇವಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

‘ಪರೋ ದಿವಾ ಪರಾ ಏನಾ ಪೃಥಿವ್ಯೈತಾವತೀ ಮಹಿನಾ ಸಂಬಭಾವ’

ಅಹಂತು = ನಾನಾದರೂ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಯಾದರೂ) ಮಹಿನಾ = ಮಹಿಮೆಯಿಂದ, ಏತಾವತಿ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಷ್ಟು ಪರಿಮಿತಿಯುಳ್ಳವಳು, ಬಭಾವ = ಆಗಿರುವೆನು.

‘ಯಂ ಕಾಮಯೇ ತಂತಂ ಉಗ್ರಂ ಕೃಣೋಮಿ ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ತಮೃಷಿಂ ತಂ ಸುಮೇಧಾಂ’

ಯಂ ಯಂ = ಯಾವ ರುದ್ರಪದವಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಜೀವರನ್ನು ಉಗ್ರಂ ಕರ್ತುಂ = ರುದ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು, ಯಂ = ಆಯಾ ಪದವಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರಾದವರನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನಾಗಿ, ಋಷಿಂ = ಋಷಿಯನ್ನಾಗಿ, ಸುಮೇಧಾಂ = ಜ್ಞಾನಿಯನ್ನಾಗಿ, ಕರ್ತುಂ = ಮಾಡಲು, ಕಾಮಯೇತ್ = ಬಯಸುವೆನು, ತಂ ತಂ = ಆಯಾ ಜೀವರನ್ನು, ಕೃಣೋಮಿ = ರುದ್ರನನ್ನಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನಾಗಿ, ಋಷಿಯನ್ನಾಗಿ, ಬುದ್ಧಿವಂತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

‘ಮಮ ಯೋನಿಃ ಅಪ್ಸ್ವಂತಃ ಸಮುದ್ರೇ’

ಮಮ = ನನಗೆ, ಯೋನಿಃ = ಕಾರಣನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು, ಸಮುದ್ರೇ = ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಅಪ್ಸ್ವಂತಃ = ನೀರಿನ ಒಳಗಡೆ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆ. (ಅವನೇ ನಾರಾಯಣ)

‘ಸಮುದ್ರಶಾಯಿ’ ನಾರಾಯಣನೇ

ಭಾವದೀಪಃ - ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ || ‘ಅಮರಕೋಶಾದೌ’ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಮಹೋದಧಿತಿ || ‘ಅಮ್ಮೋನಿಧಿರನಂತಾತ್ಮಾ ಮಹೋದಧಿಶಯೋಂತಕಃ’ ಇತಿ ಸಹಸ್ರನಾಮಸು | ಇತಿ ಸ್ಮೃತೀತಿ || ‘ಅಂತಸ್ತದ್ಧರ್ಮೇ’ ತ್ಯತ್ರ ವಕ್ಷ್ಯमाणಸ್ಮೃತೀತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ಯತ್ರೇತಿ || ‘ಯಂ ಕಾಮಯೇ ತಂತಮುಗ್ರಮ್’ ಇತ್ಯತ್ರೇತ್ಯರ್ಥಃ | ವಕ್ಷ್ಯमाणೇತಿ || ಅಂತರ್ನಯಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಾಧಿಕರಣಂ

ವಕ್ಷ್ಯमाणೇत्यर्थः । 'वेदे रामायणे इति वक्ष्यमाणे'ति चार्थः । एतेन भाष्ये
'चः समुच्चये' इति दर्शितम् । हरिवंशत्रये इति ॥
'खिलाखिलपारिजातरूपभागत्रये' इत्यर्थः ॥

ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ = ಅಮರಕೋಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. 'ಮಹೋದಧಿ'
'ಅಂಭೋನಿಧಿರನಂತಾತ್ಮಾ ಮಹೋದಧಿಶಯೋಂತಕಃ' ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿ,
'ಇತಿ ಸ್ಮೃತೇಃ' ಅಂತಃಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಸ್ಮೃತಿಯ ಬಲದಿಂದ,
ಆತ್ರ = ಯಂ ಕಾಮಯೇ ತಂ ತಮುಗ್ರಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ, 'ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣನ್ಯಾಯೈಃ' ಅಂತರಧಿ-
ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ನ್ಯಾಯದಿಂದ. ಅಥವಾ 'ವೇದೇ ರಾಮಾಯಣೇ' ಎಂದು ಮುಂದೆ
ಹೇಳುವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಚ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ
ಚಶಬ್ದವು ಸಮುಚ್ಚಾಯಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು. 'ಹರಿವಂಶತ್ರಯೇ ಇತಿ' --
ಖಿಲ, ಅಖಿಲ, ಪಾರಿಜಾತ ಎಂದು ಹರಿವಂಶವು ಮೂರು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಮೂರೂ
ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ 'ವೇದೇ ರಾಮಾಯಣೇ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು
ತಿಳಿಸಲು "ಹರಿವಂಶೇಷು" ಎಂದು ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ವೈಷ್ಣವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಶೈವಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् — न चेतर्ग्रन्थविरोधः ।

‘एष मोहं सृजाम्याशु यो जनान् मोहयिष्यति ।

त्वं च रुद्र महाबाहो मोहशास्त्राणि कारय ॥

अतथ्यानि वितथ्यानि दर्शयस्व महाभुज ।

प्रकाशं कुरु चात्मानमप्रकाशं च मां कुरु’इति वाराहवचनात् ॥

ಶೈವೇ ಚ ಸ್ಕಾಂದೇ—

‘श्वपचादपि कष्टत्वं ब्रह्मेशानादयः सुराः ।

तदैवाच्युत यान्त्येव यदैव त्वं पराङ्मुखः’इति ॥

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ब्राह्मे च ब्रह्मवैवर्ते--

‘नाहं न च शिवोऽन्ये च तच्छक्त्येकांशभागिनः ।

बालः क्रीडनकैर्यद्वत् क्रीडतेऽस्माभिरच्युतः’ इति ॥

न च वैष्णवेषु तथा । तच्च ‘एष मोहम्’ इत्युक्तम् ॥

॥ इति श्रीमदानन्दतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचिते ब्रह्मसूत्रभाष्ये

जिज्ञासाधिकरणम् ॥

ಅನುವಾದ - ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಶೈವಾದಿಗ್ರಂಥಗಳ ವಿರೋಧವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಕೆಂದರೆ “ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ! ನಾನು ಭಕ್ತರಲ್ಲದ ಜನರನ್ನು ಮೋಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಟನೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಮೋಹಕವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುತ್ತೇನೆ. ನೀನೂ ಸಹ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡು; ಇತರ ಋಷಿಗಳಿಂದಲೂ ಅಂತಹ ಮೋಹಯುಕ್ತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿಸು; ಸುಳ್ಳುವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಿಷಯಗಳನ್ನು ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸು. ನಿನ್ನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ನಿರೂಪಿಸು. ನನ್ನನ್ನು ಅಸಮರ್ಥನೆಂದು ಮರೆಮಾಚು” ಎಂದು ವರಾಹಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಶೈವಪುರಾಣ ಹಾಗೂ ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ -- ಎಲೈ ನಾಶವಿಲ್ಲದ ವಿಷ್ಣುವೇ! ಯಾವ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹ ತಪ್ಪುತ್ತದೋ ಅದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹನಾಯಿಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ತಿನ್ನುವನಿಭಾಗ್ಯತಾಲಿಗಿಂತಲೂ ಕಷ್ಟಸಿತಿಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಎಂದು.

ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ “ಚತುರ್ಮುಖನಾದ ನಾನು, ರುದ್ರನೂ, ಮತ್ತು ಇತರ ಯಾರೇ ದೇವತೆಗಳಾಗಲೀ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನಂತಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಕ್ತಿಯ ಅಂಶಕ್ಕೂ ಅರ್ಹರಲ್ಲ. ಆದರೂ ಬಾಲಕನು ಆಟದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ಹೇಗೆ ಆಟವಾಡುತ್ತಾನೋ ಅದರಂತೆ ನಾಶರಹಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಜೊತೆ ಆಟವಾಡುತ್ತಾನೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ವೈಷ್ಣವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಶೈವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ವೈಷ್ಣವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಕೆಲವೆಡೆ ಅಂತಹ ಪ್ರಸಂಗವಿದ್ದರೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಯೋಗ್ಯಜನರನ್ನು ಮೋಹಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಎಂದು ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ರಚಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ಭಾವಾರ್ಥವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಆದ್ದರಿಂದ ಇತರಗ್ರಂಥವಿರೋಧಃ = ಬೇರೆ
ಪಾಶುಪತಾದಿಗ್ರಂಥಗಳ ವಿರೋಧವು, ನ ಚ = ಬರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

ವಿಕಂದರೆ, ಅಹಂ = ನಾನು, ಮೋಹಂ = ಭಕ್ತರಲ್ಲದವರಿಗೆ ಮೋಹವನ್ನು,
ಸೃಜಾಮಿ = ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತೇನೆ. ವಿಷಃ = ಈ ಅಜ್ಞಾನವು, ಜನಾನ್ = ಅಭಕ್ತಜನರನ್ನು,
ಮೋಹಯಿಷ್ಯತಿ = ವಂಚನೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ನಾರಾಯಣನು
ಹೇಳಿ, ಮಹಾಭಾಗೋ = ಮಹಾಬಲಶಾಲಿಯಾದ, ರುದ್ರ = ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ! ತ್ವಂ ಚ
= ನೀನು ಸಹ, ಮೋಹತಾಸ್ಮಾಣಃ = ನಿನ್ನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ
ವಂಚಕಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು, ಕಾರಯ = (ರಚಿಸು) ದಧೀಚಿ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ರಚನೆ
ಮಾಡಿಸು, (ತೇಷು = ಆ ಮೋಹತಾಸ್ಮಗಳಲ್ಲಿ) ಆತಥ್ಯಾನಿ = ಎಲ್ಲಾ ಇಲ್ಲದ
ಲಿಂಗಾನ್ವೇಷಣಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು, ವಿತಥ್ಯಾನಿ = ವಿದ್ಯಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ದರ್ಶಯಿಸ್ವ
= ತೋರಿಸು, ಆತ್ಮಾನಂ = ನಿನ್ನನ್ನು, ಪ್ರಕಾಶಂ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು, ಕುರು =
ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸು, ಮಾಂ ಚ = ನನ್ನನ್ನು, ಅಪ್ರಕಾಶಂ ಚ = ಅಸಮರ್ಥನೆಂದು, ಕುರು
= ಮಾಡು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ವಾರಾಹವಚನಾತ್ = ವರಾಹಪುರಾಣದಲ್ಲಿರುವ
ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು

ಶೈವೇ = ಶೈವ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ, ಸ್ಯಾದೇ ಚ = ಸ್ಯಾದಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹೇ ಅಚ್ಯುತ = ನಾಶರಹಿತನಾದ ಎಲೈ ವಿಷ್ಣುವೇ!, ಯದೈವ = ಯಾವ
ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ, ತ್ವಂ = ನೀನು, ಪರಾಜ್ಯಖಃ = ವಿಮುಖನಾಗುತ್ತೀಯೋ, ತದೈವ = ಅದೇ
ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ, ಬ್ರಹ್ಮೇಶಾನಾದಯಃ ಸುರಾಃ = ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು,
ಶ್ವಪಚಾದಪಿ = ನಾಯಿಯನ್ನು ಬೇಯಿಸುವ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಗಿಂತಲೂ, ಕಷ್ಟತ್ವಂ
= ಅಧಿಕಕಷ್ಟವನ್ನು, ಯಾಂತ್ಯೇವ = ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮೇ = ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ, ಚ = ಮತ್ತು,
ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತೇ = ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಹಂ = ಚತುರ್ಮುಖನಾದ
ನಾನು, ಏವಃ = ರುದ್ರನು, ಅನ್ಯೇ ಚ = ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳು, ತತ್ = ಆ
ಪರಮಾತ್ಮನ, ಶಕ್ತೇಕಾಂಶಭಾಗಿನಃ = ಅನಂತಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಕ್ತಿಯ ಅಂಶಕ್ಕೂ,
ನಚ = ಅರ್ಹರಾದವರಲ್ಲ. ತಥಾಪಿ = ಹಾಗಿದ್ದರೂ, ಬಾಲಃ = ಹುಡುಗನು,
ಕ್ರೀಡನಕೈಃ = ಆಟದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ, ಯದ್ವತ್ = ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ, ಕ್ರೀಡತೇ
= ಆಟವಾಡುತ್ತಾನೋ, ತದ್ವತ್ = ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಅಸ್ಮಾಭಿಃ = ನಮ್ಮ ಜೊತೆಗೆ,
ಅಚ್ಯುತಃ = ನಾಶರಹಿತನಾದ ನಾರಾಯಣನು, ಕ್ರೀಡತೇ = ಆಟವಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇತಿ
= ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಶೈವಾಗಮಗಳ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ವೈಷ್ಣವಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಆವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ವೈಷ್ಣವೇಷು = ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ, ತಥಾ = ಅಂತಹ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವು, ನ ಚ = ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ತಚ್ಚ = ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕೈಲಾಸಾದಿಯಾತ್ರೆಗಳು, ಶಿವಸ್ತುತಿಗಳು, ಮೋಹಃ = ಮೋಹಾರ್ಥಕವಾದದ್ದು ಎಂದು, 'ಏಷ ಮೋಹಮ್' = ಏಷ ಮೋಹಂ ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ, ಉಕ್ತಮ್ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾನುಸಾರಿಯಾದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು

* * *

ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಿಜ್ಞಾಸು

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತಥಾಪ್ಯಸ್ತಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧಃ । ತತ್ರ ರುದ್ರಾದಿನಾಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಯುಕ್ತೇರಿತ್ಯತಂ ಆಹ - ನಚೇತಿ ॥

ಆದರೂ ಸಹ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿರೋಧವು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮರೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು 'ನಚ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಕುತೋ ನ ವಿರೋಧಃ? ಇತಿ चेत्, तेषां मोहाय कृतत्वादिति भावेनाह - एष इति ॥ 'मुह्यतेऽनेन जनः' इति मोहः नटनं वञ्चनं वा । त्वं च सृज, दधीच्यादिभिः कारय च । अविद्यमानम् = अतथ्यम् । व्यधिकरणत्वेन विद्यमानं वितथ्यम् । आत्मानं मां च प्रति । प्रकाशं प्रसिद्धिम् ।

ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು ಏಕೆಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ಮೋಹಕ್ಕೋಸ್ಕರ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಏಷಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಮೋಹಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಮುಚ್ಛತೇ ಅನೇನ ಜನಃ' ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ನಟನ ಅಥವಾ ವಂಚನ ಎಂದರ್ಥ. 'ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ! ಮೋಹಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೀನೂ ರಚಿಸು. ಮತ್ತು ದಧೀಚಿ ಮುಂತಾದವರಿಂದಲೂ ರಚನೆ ಮಾಡಿಸು'. ಆತಕ್ಕುಪಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ' ಎಂದರ್ಥ. 'ವಿತಥ್ಯ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ' ಎಂದರ್ಥ. 'ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡಿಸಿಕೊ' 'ನನ್ನನ್ನು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು' 'ಪ್ರಕಾಶ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಸ್ಕಾಂದಾದಿಪುರಾಣಾನಾಂ ಶಿವಾದಿವಿಷಯತ್ವಾತ್ ತದ್ವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಶೈವೇ चेति ॥ ब्राह्मे = ब्रह्मविषये । क्रीडनकैः = क्रीडासाधनैस्माभिः करणैः । तेषां शैवादित्वेऽपि न विरोधित्वम् । तत्रापि विष्णूत्तमत्वादेरेवोक्ततया स्वविरोधेन तत्राप्रामाण्यात् ।

‘ಸ್ಕಾಂದಾದಿಪುರಾಣಗಳು ರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ’ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಶೈವೇ ಚ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಬ್ರಾಹ್ಮೇ’ ಎಂದರೆ ‘ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾದ’ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಕ್ರೀಡನಕೈಃ’ ‘ಕ್ರೀಡಾಸಾಧನಗಳಾದ ನಮ್ಮಿಂದ’ ಎಂದರ್ಥ. ಸ್ಕಾಂದಾದಿಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - न च विपरीत किं न स्यात्? इति वाच्यम् । शिवाद्युत्कर्षदिः शैवादिपुराणेष्वसाधारण्येन प्राप्तत्वादिति भावः । तथापि विष्णूत्तमत्व-रुद्राधमत्वयो वैष्णवग्रन्थविरोधोऽस्तीत्यत आह - न चेति ॥ तथा = सर्वोत्तमत्वादिवಿरोधः ।

ನನು ತತ್ರಾಪಿ ವಿಷ್ಣುನಾ ರುದ್ರಸ್ತುತ್ಯಾದಿ ಕಥಮುಚ್ಯತೇ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ತತ್ವೇತಿ ॥ यदुच्यते ‘तच्चैष मोहम्’ इति वचनात् मोहार्थत्वेन प्रत्युक्तमित्यर्थः । तस्माद् रुद्रादीनाम् अधमत्वे बाधकाभावात्, ‘यं कामये’ इत्यादौ तद्वचनाल्लक्ष्मीकारणत्वेन ‘मम योनिः’ इत्युक्तो विष्णुरेव । ततश्च तत्समाख्यानाद् विश्वकर्मसूक्तवाच्योऽपि स एव । तथाच । तस्यैव ‘यो देवानाम्’ इति सर्वनामत्वोक्तेः नान्येषां सर्वनामता,

ಹಾಗಾದರೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಶಿವಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು, ಏಕೆಂದರೆ ಶೈವಾದಿಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನೇ ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದರೂ ಸಹ ವೈಷ್ಣವಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ, ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಅಧಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವೈಷ್ಣವಗ್ರಂಥಗಳ ವಿರೋಧ ಶೈವಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ನಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ

ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವೈಷ್ಣವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ರುದ್ರನು ಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೂಡಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತಚ್ಚ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವಾಚಕಗಳಾಗಿವೆ. ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅತಸ್ತೇಷಾಂ 'ತನ್ನೊ ವಿಷ್ಣು:' ಇತ್ಯಾದಾವಪ್ರಾಪ್ತೇರ್ವಿಷ್ಣುರೇವ ಪಂ ಬ್ರಹ್ಮ । ತತಃ 'ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತ್ವೇನ ಸ ಏವ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತ:' ಇತಿ । "ತದೇವಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದಶ್ರವಣಾತ್, ತೇನ ಚ ತಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವೋಕ್ತೇ, ನಾನುಭವಸಿದ್ಧಾಲಯಗುಣಜೀವಾಭೇದಸ್ತಸ್ಯೇತಿ ಸಂದ್ವಿಗ್ಧತ್ವೇನ ವಿಷಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಸದ್ಭಾವಾಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯೇವ ಅತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಮಾರಮ್ಭಣೀಯಮೇವ" ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥೧॥೩-೧॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುವಿರಚಿತಾಯಾಂ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಯಾಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

'ತನ್ನೋ ವಿಷ್ಣು:' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತರಾಗದ ಕಾರಣ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಮನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೇ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. 'ತದೇವಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ' 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಹೀಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನು ಗುಣಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಅರ್ಥವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅನುಭವಸಿದ್ಧನಾದ ಜೀವನು ಅಲ್ಪಗುಣನೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅಲ್ಪಗುಣನಾದ ಜೀವನಿಗೂ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಸಂದಿಗ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನ ಅಧಿಕಾರಿ ಸಂಬಂಧಗಳು ಸಹ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆರಂಭವು ಆಗಲೇಬೇಕು.

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತಿಯಾಯಿತು.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ರುದ್ರಾದಿಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತರಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - 'ನ चाविरोधः' इति पूर्वभाष्ये श्रुतिपुराणादिविरोधस्य प्रसिद्धरुद्रार्थत्याजनेन निरस्तत्वात् 'न चेतर्' इति किमर्थम्? इत्यत आह - तथापीति ॥

“ತನ್ನೋ ವಿಷ್ಣು: ಪ್ರಚೋದಯಾತ್” ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ತತ್ ಪದದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ರುದ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ರುದ್ರಾದ್ಯರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಶ್ರುತಿಪುರಾಣಾದಿಗಳ ವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆಂದು 'ನಚಾವಿರೋಧೇ' ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಿದರು. ಹಾಗಾದರೆ 'ನಚ ಇತರಗ್ರಂಥವಿರೋಧಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವು ಪುನಃ ಅದೇ ವಿಚಾರವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತಥಾಪಿ' ಎಂಬ ಟೀಕಾಪಂಕ್ತಿಯಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - अत्र 'उग्र'पदेन रुद्रग्रहणे इत्यनुषङ्गः । भाष्ये एषोहमित्यर्थः । नटनमिति ॥ विद्यमानाकाराच्छादनेनाविद्यमानाकारप्रदर्शनं नटनम् । वञ्चनं तु अविद्यमानकथनम् । 'सृजामि' इत्यस्य विपरिणामेनान्वयमाह - सृजेति ॥ गीताभाष्यटीकायां तु कारयेति स्वार्थे णिजित्युक्तं द्वितीये ।

ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಉಗ್ರಪದೇನ ರುದ್ರಗ್ರಹಣೇ' . (ಉಗ್ರಪದದಿಂದ ರುದ್ರನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ) ಎಂಬುದನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಎಷಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಅಹಮ್' ಎಂದರ್ಥ. 'ನಟನಮ್' = ಇರುವ ಆಕಾರವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ವಂಚನಮ್ = ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಹೇಳುವಿಕೆ. 'ಸೃಜಾಮಿ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದವನ್ನು ವಿಪರಿಣಾಮ ಮಾಡಿ 'ಸೃಜ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಣಿಜ್ ಪ್ರತ್ಯಯ' ವನ್ನು ಹೇಳಿ 'ಕಾರಯ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಮಾಡು' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ರುದ್ರ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಕೇವಲ ಅಸುರ ಮೋಹಕ್ಕಾಗಿ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಕಾಪ್ಯವಿद्यಮಾನಂ ಲಿಂಗಮೂಲಾವೇಷಣಾದಿಕಮತಥ್ಯಮ್' ಇತಿ ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ । ವಿಷ್ಣವಾದೌ ವಿद्यಮಾನಂ ರೂಢಾದಿನಿಷ್ಠತಯೋಚ್ಯಮಾನಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಕಂ ವಿತಥ್ಯಮ್ । ಆತ್ಮಾನಂ ಮಾಂ ಚೇತಿ ॥ ಕರ್ಮಪ್ರವಚನೀಯಯುಕ್ತೇ ದ್ವಿತೀಯಾ । 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಕಾಶಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ಕುರು । ಮಾಂ ಚ ಪ್ರತಿ ಅಪ್ರಕಾಶಮ್ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ಕುರು । ಆತ್ಮಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ಮಮಾಽಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ಚ ಕುರು' ಇತ್ಯರ್ಥ: । ಭಾಷ್ಯೇ ಇತಿ ವಾರಾಹವಚನಾತ್ ಮೋಹಾರ್ಥಂ ಕೃತತ್ವಾವಗಮಾತ್ ನೇತರಗ್ರಂಥವಿರೋಧಃ ಇತ್ಯನ್ವಯ: । 'ಶೈವೇ ಚ' ಇತ್ಯಾದೇ: ಸಜ್ಜತ್ಯ ಪ್ರತೀತೇರಾಹ - ಸ್ಕಾಂದೇತಿ ॥ 'ಶಿವಾದಿ' ಇತ್ಯಾದಿಪದೇನ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ: ।

ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ 'ಅತಥ್ಯ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದ ಲಿಂಗಮೂಲದ ಅನ್ವೇಷಣಾದಿಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ವಿತಥ್ಯ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಿಕೆ ಎಂದರ್ಥ. 'ಆತ್ಮಾನಂ ಮಾಂ ಚ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಕರ್ಮಪ್ರವಚನೀಯಯುಕ್ತೇ ದ್ವಿತೀಯಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದಿದೆ. 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಕಾಶಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ಕುರು' (ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಮಾಡಿಕೋ) 'ಮಾಂ ಚ ಪ್ರತಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ಕುರು' (ನನ್ನನ್ನು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು' ಎಂದರ್ಥ.) ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಇತಿ ವಾರಾಹವಚನಾತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ನ ಚೇತರಗ್ರಂಥವಿರೋಧಶ್ಚ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಅಂದರೆ, ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಮೋಹಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಶೈವೇ ಚ' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದ ಕಾರಣ "ಸ್ಕಾಂದೇ" ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕಾಪಂಕ್ತಿಯು ಹೊರಟಿದೆ. "ಶಿವಾದಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪ: - ತದ್ವಿರೋಧ ಇತಿ ॥ ಅತ್ರ 'ಉಗ್ರ'ಪದೇನ ರುದ್ರಗ್ರಹಣೇ ಇತಿ ಇಹಾಪ್ಯನುಷಂಗ: । ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣಭ್ರಾಂತಿನಿರಾಸಾಯಾಹ - ಬ್ರಾಹ್ಮ ಇತಿ ॥ ತೇನಾಹಮಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಕ್ತಿರिति ದರ್ಶಿತಮ್ ।

'ತದ್ವಿರೋಧ:' = ಉಗ್ರಪದೇನ ರುದ್ರ-ಗ್ರಹಣೇ (ಉಗ್ರಪದದಿಂದ ರುದ್ರನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ) ಎಂಬುದನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಬ್ರಾಹ್ಮ' - ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಬ್ರಾಹ್ಮ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯು ಹೊರಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಹಂ ಎಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಾತು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಶಿವಪಾರಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - एतेन 'शैवे' इत्यपि व्याख्यातम् । चोद्यनिरासप्रकारमाह - तेषामिति ॥ तत्र शिवाद्युत्कर्षादावप्रामाण्यादिति भावः । तथेति व्याख्येयानुवादः - वचनादिति ॥ भाष्ये वचनादित्यस्यानुवृत्तिः । 'उक्तम्' इत्यस्य 'प्रत्युक्तम्' इत्यर्थः । मोहार्थत्वेनेति शेष इति दर्शितम् ।

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶೈವೇ ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಶಂಕೆಯ ನಿರಾಸದ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು 'ತೇಷಾಮ್' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಿಗೆ ಶಿವಾದಿಗಳ ಉತ್ಕರ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ತಥಾ' ಎಂಬುದು ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತು. 'ವಚನಾತ್' ಎಂಬ ಪದದ ನಂತರ 'ಭಾಷ್ಯೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಉಕ್ತಂ' ಎಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್ ಎಂದರ್ಥ. 'ಮೋಹಾರ್ಥತ್ವೇನ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು.

'ವಿಶ್ವಾಧಿಕೋ ರುದ್ರಃ' ಎಂಬದೂ ಕೂಡ ವಿಷ್ಣುಪದ

ಭಾವದೀಪ: - ननु सूत्रं व्याचक्षाणस्य किं प्रसक्तानुप्रसक्तानुपयुक्तोक्त्या? इत्यतः सर्वस्य प्रकृतोपयोगमाह - तस्मादिति ॥ पुराणादौ शिवाद्युत्कर्षोक्तेर्मोहार्थत्वात् 'विश्वाधिकः' इत्यादिश्रुतेर्विष्णुपरत्वादित्यर्थः। अयं च हेतुर्बाधकाभावे बोध्यः ।

ಸೂತ್ರವನ್ನಷ್ಟೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಅಪ್ರಸಕ್ತವಾದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತಸ್ಮಾತ್' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಾದಿಗಳ ಉತ್ಕರ್ಷೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ಮೋಹಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ವಿಶ್ವಾಧಿಕೋ ರುದ್ರಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುಪರವೇ ಆಗಿದೆ. ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಧಿಕರಣದ ಉಪಸಂಹಾರ

ಭಾವದೀಪ: - ತಥಾಹೀತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಂ ಸಿದ್ಧಾಂತಪ್ರಮೇಯಮುನ್ಮೂಲಮಿತಿ ಭ್ರಮನಿರಾಸಾಯ 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಾಬ್ದೇನ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವೋಕ್ತೆರ್ನಾನುಭವ ಸಿದ್ಧಾಲ್ಪಗುಣಜೀವಾಭೇದ ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾರೂಢಂ ದರ್ಶಯನ್ ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥ ಪ್ರಯೋಜನೋಕ್ತಯಾ ಉಪಸಂಹರತಿ - ತದೇವಮಿತಿ ॥

'ತಥಾಹಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತಪ್ರಮೇಯವು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು 'ತದೇವಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯು ಹೊರಟಿದೆ. 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅನುಭವದಿಂದ ಜೀವನು ಅಲ್ಪಗುಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಅಭೇದವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ನಾವು ಇಲ್ಲಿಯತನಕ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದೇವೆ ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಅಧಿಕರಣದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನು

ಭಾವದೀಪ: - ತच्छಬ್ದಾರ್ಥಿ ವ್ಯನक्ति - ಬ್ರಹ್ಮಪದಶ್ರವಣಾದಿತಿ ॥ ಏವಮ್ 'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಪೂರ್ಣತ್ವೋಕ್ತೇರೀತೀತನ್ವಯಃ । ಏತೇನ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಾಬ್ದೇನೇತೀತತ್ರ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ ಶ್ರುತೇನೇತಿ, 'ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವೋಕ್ತೇಃ' ಇತೀತತ್ರ ತಸೀತೀತಪಿ ಯೋಜ್ಯಮಿತಿ ದರ್ಶಿತಮ್ ।

ತತ್ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪದಶ್ರವಣಾತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಂತೆ 'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಪೂರ್ಣತ್ವೋಕ್ತೇಃ' ಎಂದು ಅನ್ವಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ ಶ್ರುತೇನೇತಿ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವೇನ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ತಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಯೋಜನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರೇ ಸಮರ್ಥರು

ಭಾವದೀಪ: - ಸಂದಿಗ್ಧತ್ವೇನೆತಿ || ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಿನಾ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಸ್ಯ ಸಗುಣ ನಿರ್ಗುಣಾಲ್ಪಗುಣತ್ವಾದಿನಾ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಯಾ ಸಂದಿಗ್ಧತ್ವೇನೆತೀರ್ಥ: | ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಶ್ರವಣಾದಿರೂಪಾ | ಶಾಸ್ತ್ರಂ = ನ್ಯಾಯಗ್ರಂಥನಾತ್ಮಕಮ್ |

टीकातात्पर्यविवृतौ व्यासतीर्थादयः क्षमा: |

वयं तु तत्कृतव्याख्यालेशभा(जो)वं वदामहे ||

|| इति श्रीमद्राघवेन्द्रतीर्थविरचिततत्त्वप्रकाशिकाभाष्ये जिज्ञासाधिकरणम् ||

‘ಸಂದಿಗ್ಧತ್ವೇನ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ “ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಆಪಾತತಃ ಸಗುಣನೋ, ನಿರ್ಗುಣನೋ ಅಲ್ಪಗುಣನೋ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿದೆ” ಎಂದರ್ಥ. ‘ಜಿಜ್ಞಾಸಾ’ ಎಂದರೆ ಶ್ರವಣಾದಿರೂಪವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ’ ಎಂದರ್ಥ. ನ್ಯಾಯಗ್ರಂಥನಾತ್ಮಕವಾದದ್ದು ಶಾಸ್ತ್ರವೆನಿಸಿದೆ.

ಟೀಕಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿವೃತೌ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಾದಯಃ ಕ್ಷಮಾಃ |

ವಯಂ ತು ತತ್ಕೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾಲೇಶಭಾ(ಜೋ)ವಂ ವದಾಮಹೇ ||

ಟೀಕೆಯು ಅತ್ಯಂತಗಂಭೀರ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಾದಿಗಳೇ ಸಮರ್ಥರು. ನಾವು ಸಮರ್ಥರಲ್ಲ. ಆದರೂ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಾದಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ತುಣುಕಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದೇವೆ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಭಾವದೀಪಟಪ್ಪಣೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ಸಮಾಪ್ತಿ

ವಿವರಣೆ - ‘ವಿರೋಧ’ ಎಂಬ ಪದದ ನಂತರ ‘ಅತ್ರ ರುದ್ರಗ್ರಹಣೇ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಆವಾಗ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

‘ಏಷಃ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಏನಮ್’ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಮೋಹ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವೆಂದರ್ಥ; ಹೊರತು ಮೋಹಕ ಎಂಬರ್ಥ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ‘ಮುಹ್ಯತೇ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ‘ನಟನಂ ವಂಚನಂ ವಾ’ ಇರುವಂತಹ ಆಕಾರವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಇಲ್ಲದ ಆಕಾರವನ್ನು ತೋರಿಸುವಿಕೆಯೇ ನಟನ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಹೇಳುವಿಕೆಯು ವಂಚನೆ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡರಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿಯೆಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ದಧೀಚ್ಯಾದಿ ಋಷಿಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದ ಲಿಂಗಮೂಲಾನ್ವೇಷಣದ ಹೇಳುವಿಕೆಯು ‘ಆತಥ್ಯ’ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. “ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಿಕೆ”ಯು ವಿತಥ್ಯ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

‘ಆತ್ಮಾನಂ ಮಾಂ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಎರಡೂ ಪದಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ‘ಪ್ರಕಾಶವಂತಂ’ ಎಂದಾಗಬೇಕು. ‘ಪ್ರಕಾಶಂ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಆತ್ಮಾನಂ ಮಾಂ ಚ ಪ್ರತಿ’ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅಭಿತಃ ಪರಿತಃ ಸಮಯಾನಿಕಷಾ ಹ ಪ್ರತಿಯೋಗೇಷು’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಕರ್ಮಪ್ರವಚನೀಯಸಂಜ್ಞೆಯಿರುವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಕಾಶಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಅಂದರೆ ‘ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸು; ನನ್ನನ್ನು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು’ ಎಂದರ್ಥ.

‘ಶಿವಾದಿವಿಷಯತ್ವಾತ್’ - ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣವನ್ನು ಶಿವವಿಷಯಕವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಶೈವೇ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಶಿವವಿಷಯಕ’ವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ರಚಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮೋಹಕ್ಕೋಸ್ಕರ ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ‘ಕರಣೈಃ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಡಾಸಾಧನಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಸ್ವವಿರೋಧೇನ’- ರುದ್ರದೇವರಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದ ವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ. ಒಂದು ವೇಳೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳೇ ಉತ್ತಮರೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ‘ಅಸಾಧಾರಣೈನ’ - ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದ್ದರಿಂದ. ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಅಸಾಧಾರಣ್ಯದಿಂದ

ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ತಥಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅನುವಾದವಾಗಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಉಕ್ತಮ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಉಚ್ಯತೇ"- ವೈಷ್ಣವಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವು ರುದ್ರನನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಅನೇಕ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿವೆಯಲ್ಲವೇ?

“ಆರಾಧ್ಯ ದೇವದೇವೇಶಂ ಶಂಕರಂ ಲೋಕಶಂಕರಮ್ |

ತಪಸಾ ತೋಷಯಿತ್ವಾ ತಂ ಕೈಲಾಸಗಿರಿವಾಸಿನಮ್ |

ರುಕ್ಮಿಣ್ಯಾಸ್ತನಯಂ ಲೇಭೇ ದಗ್ಧಂ ಕಾಮಂ ಪುನರ್ಹರಿಃ ||”

“ಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ದೇವತೆಯಾದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ, ಕೈಲಾಸಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಶಂಕರನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ, ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿ, ರುಕ್ಮಿಣಿಯಿಂದ ಭಸ್ಮೀಭೂತನಾದ ಕಾಮನನ್ನು ಮಗನನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದನು” ಎಂದು.

“ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಶ್ಚ ವಿಷ್ಣುವೇವ” ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ವಿಷಯವನ್ನು 'ತಸ್ಮಾತ್' ಎಂದು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯವನ್ನು 'ತದೇವಂ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲವನ್ನು 'ಅತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಮಾರಂಭನೇಯಮೇವ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ತಸ್ಮಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಮ್ ಅಸ್ಮದೀಯಂ ಗುರ್ಣಾರ್ಣವಮ್ |

ವಾಸುದೇವಾಖ್ಯಮದ್ವಂದ್ವಮ್ ಪರಂಬ್ರಹ್ಮಾಖಿಲೋತ್ತಮಮಮ್ ||

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ ವಿಚಾರದಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ, ಅದ್ವಿತೀಯನೂ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನೂ ಆಗಿರುವ, ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ, ನಮ್ಮ ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ವಾಸುದೇವನ ಬಗ್ಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕು.

|| ಶ್ರೀಮಧ್ವೇಶಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ
 ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ
 ಶ್ರೀಮದ್‌ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ
 ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಂ - || ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ ಯತಃ || ೧-೧-೨ ||

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾದ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷಗಳು ಯಾರಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೋ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಅಸ್ಯ = ಪ್ರಕೃತವಾದ ಜೀವಜಾತೃತ್ವವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ, ಯತಃ = ಯಾರಿಂದ, ಜನ್ಮಾದಿ = ಸೃಷ್ಟಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳು, ಆಗುತ್ತವೆಂದು ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ ಅವನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ, ಬೇರೆಯವರಲ್ಲ.

|| ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ
 ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ||

* * * * *

ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ

ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಂ - (೧) ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಮಾಹ-

|| ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ ಯತಃ || ೨ ||

ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರನಿಯಮನಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಬಂಧಮೋಕ್ಷಾ ಯತಃ |

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೨)

(೧) ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಪಾಲನೆ, ನಾಶ, ಪ್ರೇರಣೆ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಸಂಸಾರಬಂಧನ, ಸ್ವರೂಪಾ-
ನಂದಾವಿರ್ಭಾವಗಳು ಯಾರಿಂದ ಆಗುತ್ತವೋ' (ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ.)

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಣಃ
ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಣಃ = ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನ, ಲಕ್ಷಣಂ = ಲಕ್ಷಣ ಸಮುದಾಯವನ್ನು, ಆಹ = ಸೂತ್ರಕಾರರು
'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸೃಷ್ಟಿ = ಅನೇಕವಿಧವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು, ಸ್ಥಿತಿ = ರಕ್ಷಣೆಯು,
ಸಂಹಾರ = ನಾಲ್ಕುವಿಧನಾಶವು, ನಿಯಮನ = ಪ್ರೇರಣೆಯು, ಜ್ಞಾನ =
ಜ್ಞಾನವು, ಅಜ್ಞಾನ = ಅಜ್ಞಾನವು, ಬಂಧ = ಸಂಸಾರಬಂಧನವು, ಮೋಕ್ಷ =
ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿರ್ಭಾವವು, ಯತಃ = ಯಾರಿಂದ, ಭವಂತಿ = ಆಗುತ್ತವೋ,
(ತತ್ = ಅವನೇ ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನು)

ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಜನ್ಮಾದಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿವಿಚಾರ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷ್ಣುತ್ವಸಮರ್ಥನಾದಸ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಕಲಿತಃ ।
ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಕಲಿತಸ್ತು 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' (ತೈ-೩-೧) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ
ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ತಸ್ಯ ಚ ವಿಷ್ಣುತ್ವಂ ಯಾವನ ಸಾಧ್ಯತೆ ತಾವತ್ ತಸ್ಯ ಗುಣಪೂರ್ವಸಿದ್ಧಯಾ
ಭೇದಕಾಭಾವೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾ ನ ಸಂಭವತೀತಿ ।

ಈ ಜನ್ಮಾದಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುತ್ವವನ್ನು
ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಯು ಇರುತ್ತದೆ.

'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಚಾರಕ್ಕೆ
ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಎಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಬ್ರಹ್ಮನು ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗದ ಹೊರತು ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜೀವಭಿನ್ನನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸುತ್ವವೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿ ಅಧಿಕರಣ ಸಂಗತಿಗಳು ಇವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಂಶಯ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತಚ್ಛ್ರುತುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ರ ವಿಷಯಃ । 'ಕಿಂ ವಿಷ್ಣುರೂಪಿ ಜೀವಃ?'
ಇತಿ ಸಂದೇಹಃ । ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದಪ್ರಯೋಗ ಉಪಸಂದೇಹವಿಜಮ್ ।

ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯ. ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ಅರ್ಥ ವಿಷ್ಣುವೋ ಅಥವಾ ಜೀವನೋ ? ಎಂಬುದು ಸಂದೇಹ. ಎರಡೂ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದೇ ಸಂದೇಹಬೀಜ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಯದಪಿ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೇ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ಮುಖ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್
ತಥಾಪಿ ಸ್ವಕೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಥಾಪನಾಯ ಭಾಷ್ಯಕಾರೈರೇವೋಕ್ತತ್ವಾದ್ ಭವತಿ ಸಂದೇಹಃ ।

ವಸ್ತುತಃ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದರೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಷ್ಟೇ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರು. ಸೂತ್ರಕಾರರು ಸಮರ್ಥಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಸಮತೃಪ್ತಿಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ? ಎಂಬ ಸಂದೇಹವು ಬರುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ಜೀವ ಏವೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ । 'ಬೃಹಜಾತಿಜೀವ....'
ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವೇ ರೂಢತ್ವಾತ್ । ಯದಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣೌ ಪ್ರವರ್ತತೆ ತಥಾಪಿ ತಸ್ಯ
ತತ್ರ ಯೋಗೇನೈವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ । 'ಠಡಿಯೋಗಯೋಶ್ಚ ಠಡೇವ ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್' ಜೀವವಾಚಿತ್ವಮೇವ
ಮುಖ್ಯಮ್ । ನ ಚ ಠಡಿಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಯೋಗಾಙ್ಗೀಕಾರೋ ಯುಕ್ತಃ । 'ಬಾಧಕಂ ವಿನಾ
ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ಯಾಗಾಯೋಗಾತ್' । ನ ಚಾತ್ರ ತಾದೃಶಂ ಬಾಧಕಮಸ್ತಿ । ತಸ್ಮಾತ್ (ಜಾತ್ಯಾದೇರ್ಮುಖ್ಯತೋ-

ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಾತ್ ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್⁽¹⁾ ಜೀವ ಏವೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ । ತಸ್ಯ ಚ
ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನಾಸಂದ್ವಿಗ್ಧತ್ವಾದಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತೇತಿ ।

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಜಾತಿಜೀವ.....' ಎಂಬ ಕೋಶದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿದ್ದರೂ ಯೋಗದಿಂದಷ್ಟೇ ಇದೆ ರೂಢಿಯಿಂದ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ರೂಢಿ ಮತ್ತು ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯೇ ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ರೂಢಿಯನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಯೋಗವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬಾರದು. ಪ್ರಕೃತ ಅಂತಹ ಬಾಧಕವೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು. ಅಂತಹ ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ನಿಶ್ಚಿತನಾದ ಜೀವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಥ ಸಿದ್ಧಾಂತಯತ್ ಸೂತ್ರಮವತಾರಯತಿ - ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ⁽²⁾ ||
'ನಿರ್ಬಾಧರೂಢಿಬಲಾತ್ ಜೀವ ಏವೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತನ್ನಿರಾಕರ್ತುಂ ಜೀವಗ್ರಹಣೇ ಬಾಧಕಂ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಂ
ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಮಾಹ ಸೂತ್ರಕಾರಃ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ
ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ. 'ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದೆ

(1) ಈ ವಾಕ್ಯ ಪ್ರತಿಪ್ಪವೆಂದು ಭಾವದೀಪದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

(2) 'ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಮಾಹ' ಇತಿ ವದನ್ ಭಾಷ್ಯಕಾರಃ: ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೋಕ್ತಸಿದ್ಧಾಂತಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಂ ತತ್ರೈವ
ಸ್ವಭಾಷ್ಯೇ ಪ್ರಪಂಚಿತಮಖಿಲಮನುಪಮೃಶೈವ 'ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಃ' ಇತಿ ವಚನಾತ್
ತಯೋರಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ತಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೋಕ್ತಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಇತ್ಯಭ್ಯಧಿಕಾಶಾಂ ಪರಿಹರ್ತುಂ ಕ್ರಮೇಣ
ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಾಖ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ತದ್ವತ್ತ್ವೇ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಾಖ್ಯಪ್ರಮಾಣಂ ಚ ಸಮರ್ಥಯಿತುಮುತ್ತರಾಧಿಕರಣದ್ವಯ-
ಮಿತ್ಯಪಿ ಸಜ್ಞತಿಂ ಸೂಚಿತವಾನ್ । ಅತಃ ನ ಗ್ರಂಥದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಂ । (ಗುರ್ದೇವದೀಪಿಕಾ)

ರೂಢಿಯ ಬಲದಿಂದ ಜೀವನೇ 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು' ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಜೀವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಾಗಿರುವ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು 'ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಮಾಹ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಅರ್ಥ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - अस्य = जगतो जन्म । 'आदिपदोक्ते स्थितिसंहती यतः, तद् ब्रह्म' इत्यादिप्रतीतिनिरासाय सूत्रं यथावद् व्याचष्टे - सृष्टीति ॥

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಜಗತ್ತಿನ' ಎಂದರ್ಥ. 'ಜನ್ಮ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಉತ್ತತ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಆದಿ'ಪದದಿಂದ 'ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಸಂಹಾರಗಳೆರಡನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ತತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರಗಳು ಯಾರಿಂದ ಆಗುತ್ತವೋ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ತಪ್ಪು ಅರ್ಥವು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರದ ಯಥಾರ್ಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು 'ಸೃಷ್ಟಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯವು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ.

तत्त्वप्रकाशिका - सृष्ट्याद्यष्टकम् अस्य = जगतो यतो भवति, तदेव जिज्ञास्यं ब्रह्मोच्यते । तल्लक्षणं च विष्णावेव सम्भवति, न जीवे । अतो ब्रह्मशब्दस्य जीवे रूढत्वेऽपि, बाधकसद्भावात् 'तद् ब्रह्म' इति श्रुत्युक्तं ब्रह्म विष्णुरेवेति युक्तैव प्रागुक्तजिज्ञासेत्यर्थः ।^(१)

(१) भावरत्नकोशः - 'जन्माद्यस्य यतः' इत्येकं सूत्रं एकमधिकरणम् । तच्छरीरमेवं द्रष्टव्यम् । अत्र 'तद्विजिज्ञासस्व तद्ब्रह्म' इति श्रुत्युक्तब्रह्मणो विष्णुत्वसमर्थनादस्ति शास्त्रसङ्गतिः । श्रुत्यादिसङ्गतिस्तु 'तद्विजिज्ञासस्व तद्ब्रह्म' इति श्रुत्युक्तं ब्रह्म जिज्ञास्यमित्युक्तं, तस्य विष्णुत्वं यावन्न साध्यत तावत्तस्य गुणपूर्त्यसिध्या जीवाद्भेदकाभावेन जिज्ञास्यत्वं न सम्भवतीति आक्षेपिकीसङ्गतिः । 'तद्विजिज्ञासस्व तद्ब्रह्म' इति तैत्तिरीयश्रुत्युक्तं ब्रह्म अत्र विषयः । किं जीवः उत विष्णुरिति सन्देहः ।

पूर्वपक्षस्तु - जीव एवेदं ब्रह्म 'बृहजातिजीवकमलासनशब्दराशिषु' इत्यभिधानेन ब्रह्मशब्दस्य जीवे रूढत्वात् 'तदेव ब्रह्म परमं कवीनाम्' इत्यादिश्रुत्या विष्णौ ब्रह्मशब्द-प्रवृत्त्या वेदनेऽपि तस्य 'अथ कस्मादुच्यते ब्रह್ಮेति, बृहन्तो ह्यस्मिन् गुणाः' इति श्रुतिप्रतिपन्नयोगवृत्त्यैव प्रवृत्तत्वात् । रूढियोगयोश्च रूढरेव अवयवार्थनिरपेक्षायाः तत्सापेक्षायोगात् बलीयस्त्वस्य रथकाराधिकरणे स्थितत्वात् । न जीवेऽपि यौगिक एव

ಅಯಂ ನ ರೂಢಃ । ಅಭಿಧಾನಮಪಿ ಯೋಗವೃತ್ಯಾಶಯಮಸ್ತಿವಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಯೌಗಿಕಾರ್ಥಸ್ಯ ಗುಣಪೂರ್ತೌ ಜೀವೇಽಸಮ್ಮಭಾವಾತ್ । ಸಮ್ಮಭವೇ ವಾ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವೇನಾಭಿಮತಸ್ಯ ಜೀವಾದ್ಬ್ರಹ್ಮದಾಸಿದ್ಧಿಃ ಗುಣಪೂರ್ತೌಽನ್ಯಸ್ಯ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥತ್ವೇ ತು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಗುಣಪೂರ್ತೃಸಿದ್ಧಿಃ । ನ ಚ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇಽಪಿ ರೂಢಿಸ್ತು ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಥಾತ್ವೇ ಗುಣಪೂರ್ತೃಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ । ನ ಚ ತತ್ರ ಯೋಗರೂಢಿರಸ್ತು, ಸಾ ಚ ಕೇವಲರೂಢಿತೌ ಬಲವತೀತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । 'ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರಿಹೃತಾವಯವಶಕ್ತಯೈವೋಪಪತ್ತೌ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತೌ ಮಾನಾಭಾವಾತ್ । ನ ಚ 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ ತತ್ರ ಮಾನಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಕೇವಲಯೋಗೇನಾಪಿ ತಚ್ಛ್ರುತ್ಯುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಕಿಂಚ 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಮ್' ಇತ್ಯಾದೌ ಜೀವೇ ರೂಢಿಬಾಧಕಸಮುದ್ರಾಶಾಯಿತ್ವಲಿಂಗಾತ್ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವೇಽಪಿ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯತ್ರ ರೂಢಿಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ ನ ತತ್ಪರತಾ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯಾ । ನ ಚಾತ್ರ ಜೀವಪರತ್ವೇ 'ಯತೌ ವಾ ಇಮಾನಿ' ಇತಿ ಪೂರ್ವಾಕ್ಯೋಕ್ತಕಾರಣತ್ವಮೇವ ಬಾಧಕಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ವಿಷ್ಣುಚ್ಛೇದಶತ-ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ವಾರಸ್ಯಾಯ ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ಅದೃಶದ್ವಾರಾ ವಾ ಜಗತೌ ಜೀವಕಲ್ಪಿತತ್ವೇನಾತ್ರ ಹೇತುತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ । ಬ್ರಹ್ಮಣೌ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತ್ವೇನ ಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವೇನ ಉಪಾದಾನತ್ವಸ್ಯ ವಾ ಅಸಮ್ಮಭವೇನ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪಕ್ಷ ಏವ ಬಾಧಕತ್ವಾच्च । ತस्ಮಾತ್ ಜೀವ ಏವೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ । ತಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಾತ್ ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತೇತಿ ।

ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು - ವಿಷ್ಣುರೇವ ಇದಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ 'ಸ ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ' ಇತಿ, 'ಸ ಹಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತಾ' ಇತಿ, 'ಸತ್ಯಕರ್ಮಾ' ಇತಿ, 'ಸ ಇಮಾನ್ ಲೋಕಾನ್ ಅಸೃಜತ' ಇತಿ, 'ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು ಪೃಥಿವೀಮುತಥಾಂ ಏಕೌ ದಾಧಾರ ಭುವನಾನಿ ವಿಶ್ವಾ', 'ಚತುರ್ಭಿಃ' ಸಾಕಂ ನವತಿಂ ಚ ನಾಮಭಿಶ್ಚಕ್ರಂ ನ ವೃತ್ತಂ ವ್ಯತೀರಂವಿವಿಪತ್' 'ಸರ್ವಂ ವಾ ಅತ್ತೀತಿ ಚ' 'ಯಮಪ್ಯೇತಿ ಭುವನಂ ಸಾಮ್ಪರಾಯೇ' 'ಯ ಆತ್ಮಾನಮಂತರೋ ಯಮಯತಿ' 'ತ್ವಂ ಮುಕ್ತಿದೌ ಬಂಧದೌಽಂತೌ ಮತೌ ನಸ್ತ್ವಂ ಜ್ಞಾನದೌಽಜ್ಞಾನದಶ್ಚಾಸಿ ವಿಷ್ಣೋ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿभिಃ 'ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರನಿಯತಿರ್ಜ್ಞಾನಮಾವೃತಿಃ ಬಂಧಮೋಕ್ಷೌ ಚ ಪುರುಷಾತ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ಹರಿರೇಕರಾಡ್' ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿभिಶ್ಚ ವಿಷ್ಣುವೇಕನಿಷ್ಠತಯಾ ಅವಗತಸ್ಯ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ-ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ 'ಯತೌ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ । ಯೇನ ಜಾತಾನಿ ಜೀವಂತಿ । ಯತ್ಪ್ರಯಂತಿ ಅಭಿಸಂವಿಶಂತಿ' ಇತಿ ಶ್ರವಣಾತ್ । ತಸ್ಯ ಚ ಜೀವೇ ಅನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ರೂಢೇಽಪಿ ಬಾಧಾತ್ । ಅದೃಶದ್ವಾರಾ ಕಲ್ಪಕತ್ವೇನ ವಾ ಜೀವಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಚ ಜಾಯಂತೇ ಜಾತಾನಿತ್ಯಾದಿ ಪದಾನ್ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ಯಾಗಾಪತ್ತೇಃ । ಅಭಿಸಂವಿಶಂತೀತಿ ಶ್ರವಣಾತ್ ತತ್ಪದೋಕ್ತಮುಕ್ತಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಚ ಸರ್ವಥಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಯತ ಇತಿ ಯೇನೇತಿ ಯದಿತಿ, ತದ್ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಚ ಪ್ರತೀತಕಾರಣೈಕ್ಯಸ್ಯ ಚ ಬಾಧಾಭಾವಾತ್ । ಇಮಾನೀತಿ ಸರ್ವನಾಮ್ನಶ್ಚ ಸಂಕ್ಷೇಪಾಭಾವೇನ ಜೀವಕರ್ತೃಕಾರ್ಯಜಾತಸ್ಯೈವ ಗ್ರಹಣಮಿತ್ಯಸ್ಯ ಚ ಅಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಜೀವಕರ್ತೃತಾಯಾಶ್ಚ 'ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾಕ್ಷಿತಾಕರಣಾದಿರ್ದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೇಷು ನಿರಾಕರಿಸ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ । 'ಸೌಽನ್ವೇಶ್ಯಃ । ಸ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯ' ಇತ್ಯನ್ವೇಷಣವಿಧಿವಾಕ್ಯೋಪಾತ್ತಾಪಹತಾಪಾಮ್ಪತ್ವಾದೀನಾಂ ಜೀವೇ ಶುದ್ಧರೂಪಾಭಿಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಮ್ಮಭಾಶಕ್ತಯಾಮಪಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದೀನಾಂ ಸರ್ವಥಾಽನುಪಪತ್ತೇಃ, ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತ್ವಶ್ರುತೇಶ್ಚ

‘ಸ ಹಿ सर्वस्य कर्ता’ इत्याद्युदाहृतकर्तृत्वप्रतिपादकश्रुतिबाहुल्यात् ‘अकर्माऽक्लिष्टकारित्वात्’ इत्यादि स्मृत्यनुसारिणाक्लिष्टकारित्वादिनोपपत्तेश्च । किञ्च कवीनां मते ‘तदेव ब्रह्म परमम्’ इति श्रुतौ विद्वद्रूढिरेव विदिता तद्वलेनापि जिज्ञास्यश्रुतौ ब्रह्मशब्दो विष्णुवाचक इत्येव स्वीकार्यम् । न चैवं रूढत्वाङ्गीकारे तेन गुणपूर्त्यलाभप्रसङ्ग इति वाच्यम् । ‘बृहन्तो ह्यस्मिन् गुणा’ इति श्रुत्या योगस्याप्यावेदिततया गुणपूर्तिलाभात् । पङ्कजादिशब्देषु रूढेरनतिप्रसङ्गेऽपि प्रमितत्वात् योगवत्प्रकृते योगस्यानतिप्रसक्तत्वेऽपि ‘तदेव’ इति श्रुतिप्रमापिता रूढिरपि अस्तु । रूढिं विना परमपदोक्तमुख्यत्वानुपपत्तेः । विद्वद्रूढेश्च भूवराहादिशब्दानां प्रियङ्गुवायसादिषु म्लेञ्छप्रसिद्धिशब्दिताज्ञरूढितोऽपि दीर्घशूकसूकरादिषु आर्यप्रसिद्धिशब्दितप्राज्ञरूढेः बलीयस्त्वस्य यववाराधिकरणे स्थितत्वात् मुख्यत्वाविशेषेऽपि लक्षणात् गौण्या इव लक्षणत्वाविशेषेऽपि लक्षणमात्रनिरूढलक्षणाया इव मुख्यत्वादिवशेषेऽपि योगरूढेरिव च रूढित्वाविशेषेऽपि अविद्वद्रूढितो विद्वद्रूढेरेव असम्भाविताज्ञानमूलिकायाः बलीयस्त्वोपपत्तेश्च ‘नारायणोऽसौ परमो विचिन्त्यः’ ‘नारायणं महाज्ञेयम्’ इत्यादिश्रुतौ जिज्ञास्ये नारायणशब्दश्रवणाच्च तस्माद्विष्णुरेव जिज्ञास्यं ब्रह्म न जीवोऽतो युक्तैव ब्रह्मजिज्ञासा इति । फलं तु पूर्वोत्तरपक्षयोः पूर्वोक्तजिज्ञासापेक्षसमाधाने इति स्फुटम् ॥२॥

(सूत्रार्थसङ्ग्रहः)

सूत्राक्षरार्थस्तु - अस्य प्रत्यक्षादिप्रमाणसिद्धतया प्रकृतस्य चिदचिदात्मकप्रपञ्चस्य जन्मादीति तद्गुणसंविज्ञान बहुव्रीहिः । उत्पत्तिस्थिति विनाशहानोपादानादिवृत्ति-ज्ञानाज्ञानबन्धमोक्षलक्षणधर्माष्टकं यथासम्भवं यतो भवति तदिति अध्याहर्तव्यम् । पूर्वसूत्रात् ब्रह्मेति बुद्ध्या विविक्तमनुवर्तते ‘तद्ब्रह्मे’ति । यद्यपि चेतनस्यानि सुखदुःखादीनि, अचेतनस्थानि वृद्धिहासादीनि च प्रपञ्चगतानि भगवत्कर्तृकाणि धर्मजातानि सन्ति । तथापि विचारविधायकनानावाक्यपरामर्शेन स्कान्दे सूत्रकृतैव अष्टकर्तृत्वस्यैव लक्षणत्वेनोक्तत्वादत्रापि तस्यैव विवक्षणीयत्वमित्याशयेन भाष्यटीकयोरष्टकोक्तिर्युक्ता । अथवा सर्वैर्मुमुक्षुभिः विशिष्टजन्माद्यष्टकर्तृत्वस्यैव अन्यकर्तृत्वस्य ज्ञेयत्वनियमाभावात् न अन्यदादिशब्दार्थः ।

उक्तं च -

‘सृष्टिराक्षाहतिज्ञाननियत्यमानबन्धनान् ।

मोक्षं च विष्णुतश्चैव ज्ञात्वा मुक्तिर्चान्यथा ॥’ इति ।

‘तस्मादष्टकमेवात्र सूत्रे जन्मादिशब्दार्थ’ इति सुधाचन्द्रिकयोर्व्यक्तम् । यद्यपि जगज्जन्मकर्तृत्वं जगद्रक्षणकर्तृत्वमित्यादिकं प्रत्येकमेव लक्षणं लक्ष्यनिर्धारणस्येष्टे । तथापि

‘ಜನ್ಮ’ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. “ಅಸ್ಯ = ಜಗತ್ತಿನ, ಜನ್ಮಾದಿ = ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷ ಈ ಎಂಟು ಧರ್ಮಗಳು ಯಾರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೋ ಅವನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ” ಎಂದು. ಈ ಲಕ್ಷಣವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ರೂಢವಾಗಿದ್ದರೂ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ (ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕತ್ವತ್ವಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ) ‘ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಭಾಷ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಮಂತ್ರಾಲಯ ಪ್ರಭುಗಳಾದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರಿಂದ
ವಿರಚಿತವಾದ

ಭಾವದೀಪ

ಸಂಗತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿ

ಭಾವದೀಪ: - ಜನ್ಮಾದಿಸ್ಯ ಯತಃ ॥ ಪ್ರತ್ಯಾಧಿಕರಣಂ ಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯಜ್ಞಾನೇನ ಸ್ಪಷ್ಟತ್ವಾದ್
ಭಾಷ್ಯಾನುಕ್ರಾಮಪಿ ಅಂತರ್ಭಾವಸಂಜ್ಞಿತಂ ಸ್ವಯಮಾಹ - ಅತ್ರೇತಿ ॥ ‘ಏತದಧಿಕರಣೇ’
ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುವ ವಿಷಯವು
ಸಪ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ತಾವೇ ಅಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿಯನ್ನು

ವಿಭವಾದೃಶೈ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯಪಿ ಉಕ್ತಾನೀತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮಿತಿ ॥೬॥

‘ಸ್ತೌತ್ರಂ ರಾಧಾನಾಂ ಪತೇ ಗಿರೀಂದ್ರೋ ಬೀರ ಯಸ್ಯ ತೇ । ವಿಭೃತಿರಸ್ತು ಸ್ತೂತಾ’

‘ಏತೇನಾಶ್ರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ವಾಬೃಧಸ್ವ ಶಕ್ತೀ ವಾ ಯತ್ ತೇ ಚಕ್ರಮಾ ವಿವಿಧಾ ವಾ ।

ಉತ ಪ್ರಣೀಷ್ಯಮಿ ವಸ್ಯೋ ಅಸ್ಮಾತ್ಸಂಜ್ಞಃ ಸೃಜ ಸುಮತ್ಯಾ ವಾಜ್ಞವತ್ಯಾ ॥’

॥ ಇತಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದೀಪಿಕಾ ಸೇವಾ ॥

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

‘ಅತ್ರ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅತ್ರ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ’ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

‘ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಣಃ’ ಎಂಬ ಟೀಕೆಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ಭಾವದೀಪಃ - ಸङ್ಗತೀರಿತಿ ॥ ‘ಅಂತರ್ಮಾಪರೂಪಾ’ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತದ್ವಿಪಪಾದನಮ್ ‘ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತೇ’ತ್ಯಾದಿ । ‘ಬ್ರಹ್ಮಪದವಾಚ್ಯಸ್ಯ’ ಇತ್ಯೇವ ವಾಚ್ಯೇ ‘ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಾ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ ‘ಸೌತ್ರಬ್ರಹ್ಮಪದೋಕ್ತಸ್ಯ’ ಇತಿ ಭ್ರಮನಿರಾಸಾಯ । ‘ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕ-
ನ್ಯಾಯಗ್ರಂಥನಾತ್ಮಕೇ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಅಸ್ಯ ಶ್ರೌತ ಬ್ರಹ್ಮಪದಾರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕನ್ಯಾಯ-
ಗ್ರಂಥನಾತ್ಮಕಸ್ಯಾಂತರ್ಮಾಪಿ ಯುಕ್ತಃ’ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

‘ಸಂಗತಿ’ ಎಂದರೆ ಅಂತರ್ಭಾವರೂಪವಾದ ‘ಸಂಗತಿ’ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ‘ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಬ್ರಹ್ಮಪದವಾಚ್ಯಸ್ಯ’ ಎನ್ನದೆ ‘ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಣಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಗತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವ ನ್ಯಾಯಗಳ ಸಮೂಹರೂಪವಾದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವ ನ್ಯಾಯರೂಪವಾದ ಈ ಸೂತ್ರವು ಅಂತರ್ಭಾವವಾಗುವುದು ಯೋಗ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಭೇದಜ್ಞಾಪಕವಾದದ್ದು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಧರ್ಮವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವರೂಪಧರ್ಮದಿಂದ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿ ತೀರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸುಧಾದಲ್ಲಿಯೂ ‘ಅನೇನ ಲಕ್ಷಣೇನ ಲಕ್ಷಿತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಸಮಸ್ತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಂ ಸಿದ್ಧತಿ’ ‘ಪ್ರಕೃತವಾದ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಲಕ್ಷಿತನಾದ ಮೇಲೆ ಸಮಸ್ತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ಪ್ರಧಾನಲಕ್ಷಣವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ’ ಎಂದು.

ಈ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಂಗತಿಟೀಕೆಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಸಂಗತಿಟೀಕೆ ಹೀಗಿದೆ - 'ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಗತಿಸ್ತು ತದ್ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ತಸ್ಯ ಚ ವಿಷ್ಣುತ್ವಂ ಯಾವನ್ನ ಸಾಧ್ಯತೇ ತಾವತ್ಸ್ಯ ಗುಣಪೂರ್ತೃಸಿದ್ಧಾಃ ಭೇದಕಾಭಾವೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾ ನ ಸಂಭವತಿ 'ತದ್ ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ಅರ್ಥ ವಿಷ್ಣು ಎಂದು ಎಲ್ಲಿಯ ತನಕ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯತನಕ ಬ್ರಹ್ಮನು ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗದ ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಗತಿಯು ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

‘ವಿಷ್ಣುತ್ವ ಸಮರ್ಥನಾತ್’ ಎಂಬ ಟೀಕೆಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ಭಾವದೀಪ: - ವಿಷ್ಣುತ್ವೇತಿ || ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ತಸ್ಯ ರೂಢಿನಿರಾಸೇನ ಯೌಗಿಕತ್ವಮಾತ್ರೋಕ್ತಾವಪಿ ಯೋಗಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಸಮ್ಮಭಾವಾತ್ ‘ಯೌಗಿಕತ್ವ’ ಇತ್ಯನುಕ್ತಯಾ ‘ವಿಷ್ಣುತ್ವ’ ಇತಿ ಫಲಿತೋಕ್ತಿ: ಕೃತಾ |

‘ವಿಷ್ಣುತ್ವ ಸಮರ್ಥನಾತ್’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅಂತಿಮವಾದ ಆಶಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ರೂಢಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಯೌಗಿಕವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಯೋಗಾರ್ಥವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ‘ಯೌಗಿಕತ್ವ’ ಎಂದು ಹೇಳದೇ ‘ವಿಷ್ಣುತ್ವ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿ ಬಲು ಸ್ಪಷ್ಟ

ಭಾವದೀಪ: - ಶ್ರುತ್ಯಾದೀತಿ || ‘ಅಧಿಕರಣಮ್’ ‘ಆದಿ’ಪದಾರ್ಥ: | ಸಜ್ಜತಿ: ಪೂರ್ವಾನಂತರ್ಯರೂಪಾ | ಏಕವಚನಂ ತು ‘ಏಕಸ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನೇನೈವ ಸಾ ಸುಜ್ಞಾನಾ ಏಕಪ್ರಕಾರತ್ವಾತ್ ಶ್ರುತ್ಯಧಿಕರಣಸಜ್ಜತಯೋ:’ ಇತಿ ಪ್ರಕಾರೈಕ್ಯಬುದ್ಧ್ಯಾ | ನ ತು ಸಜ್ಜತೈಕ್ಯಬುದ್ಧ್ಯಾ | ಕ್ವಚಿತ್ ದ್ವಿವಚನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗಾತ್ | ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣತದ್ವಿಷಯ ವಾಕ್ಯಾಭ್ಯಾಮೇತದಧಿಕರಣವಿಷಯವಾಕ್ಯಯೋ: ಸಜ್ಜತೀ ತು ಇತ್ಯರ್ಥ: |

‘ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಗತಿಸ್ತು’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಅಧಿಕರಣ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ‘ಸಂಗತಿ’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪೂರ್ವಾನಂತರ್ಯರೂಪವಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ‘ಸಂಗತಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಕವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗತಿಯು ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಒಂದು ಕಡೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೆ ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸಂಗತಿಗಳೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಈ ರೀತಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಕಡೆ ದ್ವಿವಚನವನ್ನೂ ಕೂಡ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ‘ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣ ಮತ್ತು ಅದರ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಮತ್ತು ಇದರ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರಸಂಗತಿಗಳನ್ನು’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಆಕ್ಷೇಪ

भावदीपः - इत्युक्तमिति ॥ ‘विषयादिन्यायैः पूर्वाधिकरणे साधितम्’ इत्यर्थः । तस्य = श्रौतब्रह्मशब्दार्थस्य । न साध्यत इति ॥ ‘रूढित्याजकजन्मादिहेतुत्वरूपबाधकारणन्यायोपदर्शनेन’ इति भावः ।

‘ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್’ ಎಂದರೆ ‘ವಿಷಯಾದಿ ನ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಿತವಾಗಿದೆ’ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ‘ತಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ‘ನ ಸಾಧ್ಯತೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ‘ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವರೂಪವಾದ ಬಾಧಕನ್ಯಾಯಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು’ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಆಕ್ಷೇಪಿಕ ಸಂಗತಿ

भावदीपः - भेदकाभावेनेति ॥ तथा च ‘पूर्वपक्षे जीवस्यैव ब्रह्मतापत्त्या पूर्वत्रेव विषयादिशून्यत्वेन तज्जिज्ञासा पूर्वसूत्रोक्ता न कार्या’ इत्याक्षेपाद् आक्षेपिकीसङ्गतिरित्यर्थः; ‘पूर्वमाक्षिप्यते यत्र तत्र साक्षेपिकी मता’ इत्युक्तेः ।

ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಭೇದಕಾಭಾವೇನ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ವಿಷಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲವಾಗುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದನ್ನು 'ಪೂರ್ವಮಾಕ್ಷಿಪ್ಪತೇ ಯತ್ರ ತತ್ರ ಸಾಕ್ಷೇಪಿಕೇ ಮತಾ' (ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೇ ಆಕ್ಷೇಪಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರಿಸುವುದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.) ಎಂಬ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಪದಕ್ಕೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದಕವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಲ್ಲಿಯತನಕ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಜೀವನೆಂಬ ರೂಢ್ಯರ್ಥ ಬಿಡಲು ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ರೂಢ್ಯರ್ಥವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವಾಗ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಯಾವಾಗ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಆವಾಗ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇ ಸಂಗತಿಯೇ ಇದೆ.

ಸಂಗತಿಯು ಅಂತರ್ಭಾವ ಮತ್ತು ಆನಂತರ್ಯ ಎಂದು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ನ್ಯಾಯಗ್ರಂಥನಾತ್ಮಕ 'ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿಯಿದೆ. ಇನ್ನು ಅಧ್ಯಾಯಾಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಪಾದಾಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ತೋರಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅಧಿಕರಣದ ಆನಂತರ್ಯಸಂಗತಿಯನ್ನು ಆರು ಅಥವಾ ಏಳು ವಿಧದಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದರ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಆನಂತರ್ಯಸಂಗತಿಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಪೂರ್ವಮಾಕ್ಷಿಪ್ಪತೇ ಯತ್ರ ತತ್ರ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇ ಮತಾ' ಎಂಬಂತೆ ಪೂರ್ವಾಧಿ-

ಕರಣದ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರ ನೀಡಿರುವುದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸುನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಫಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶಂಕೆ - ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆವಾಗ ಸುಧಾವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳದೆ ಬೇರೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲ ?

ಸಮಾಧಾನ - ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂಗತಿ ಒಂದುರೀತಿ; ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂಗತಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿ. 'ಪ್ರಕಾರಾಂತರಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರಾಂತರಾದಾಷಕತ್ವಾತ್ ನ ವಿರೋಧಃ' 'ಒಂದು ಬಗೆಯು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯನ್ನು ದೂಷಿಸಲಾರದಾದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ'.

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದ ವಿಚಾರ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿ, ಅನಂತರ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದರಷ್ಟೇ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅನಂತರ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಅಸಾಧಾರಣಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿರುವುದು ಸಂಗತವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸುಧೆಯು ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದೆ.

ಇದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚ್ಯಪ್ರಪಂಚಕಭಾವವೆಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. - ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಅದರ ವಿವರಣೆಯನ್ನೇ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಜನ್ಮಾದಿ-ಕರಣವು ಪ್ರಪಂಚಕವಾಯಿತು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಪಂಚ್ಯವಾಯಿತು. ಪ್ರಪಂಚಕ ಎಂದರೆ ವಿವರಿಸುವಂತಹದ್ದು. ಪ್ರಪಂಚ್ಯ ಎಂದರೆ ವಿವರಿಸಲ್ಪಡುವಂತಹದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ 'ಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವ' ಎಂಬ ಆನಂತರ್ಯಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಂಡಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಜನ್ಮಾದಿ ಅಧಿಕರಣಗಳು ಹೊರಟಿದ್ದೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಈ ಜನ್ಮಾದಿ ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ (೧-೧-೨)

ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣವು ಹೇತುವಾಯಿತು. ಅದರ ಹೇತುಮತ್ = ಕಾರ್ಯ ಈ ಜನ್ಮಾದಿ ಅಧಿಕರಣಗಳು. ಹೀಗೆ ಆನಂತರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಈ ಎರಡುವಿಧ ಸಂಗತಿಗಿಂತ ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಆಕ್ಷೇಪಕೀಸಂಗತಿಯನ್ನು ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿಯೂ ಇದೆ

ಭಾವದೀಪ: - एतेन 'तद् विजिज्ञासस्व' इत्युक्ता जिज्ञासा कार्येत्युक्तं पूर्वं तदसङ्गतम् । 'तद् ब्रह्म-इत्युक्तब्रह्मणोऽविष्णुत्वेन रूढ्या जीवत्वात्' इति पूर्वश्रुत्यात्र विचार्यश्रुतेरपि सङ्गतिः सिद्धा ।

ಇದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು' ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಂಶವು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ. ರೂಢಿಯಿಂದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರವಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಕೀಸಂಗತಿ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಒಂದೇ; ಆದರೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - वाक्यैक्येपि पूर्वत्र 'तद् विजिज्ञासस्व' इत्यंशः 'तद् ब्रह्म' इति ब्रह्मश्रुतिरूपहेतूक्त्या विचारितः, अत्र तु पूर्वत्र हेतूक्त 'तद् ब्रह्म' इत्यंशः, उत्तरत्र तु अत्र हेतूक्तो 'यतो वा' इत्यादि पूर्वांशो विचार्यत इत्यंशभेदाद् भेद इति भावः । 'इति'शब्दस्य 'इति सङ्गतिः' इति पूर्वोणान्वयः । एवमग्रेपि सङ्गतिग्रन्थव्याख्या ध्येया ।

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ಅಂಶವು 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರುತಿರೂಪವಾದ ಹೇತುವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿಮರ್ಶಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇತುವಾಕ್ಯವಾಗಿದ್ದ 'ತದ್

ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಅಂಶವು ಅನಂತರ ಇಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಗಿರುವ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವಾಂಶವು ವಿಮರ್ಶಿತವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ವಾಕ್ಯಗತವಾದ ಅಂಶಗಳ ಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳು ಭಿನ್ನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಇತಿ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿ: ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆಯೂ ಕೂಡ ಸಂಗತಿಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಧೆ ಟೀಕೆಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ

भावदीपः - तच्छ्रुतमिति ॥ 'न तु सुधायामिव सर्वश्रुत्युक्तं ब्रह्मपदार्थमात्रं जीव इति पूर्वपक्ष्यते' इति तच्छब्दप्रयोगाभिप्रायः । उभयत्रापीति ॥ “ 'तदेव ब्रह्म' इति श्रुतौ विष्णौ 'बृहजातिजीव-कमलासनशब्दराशिषु' इति जीवे प्रयोगः” इत्यर्थः । कारणत्वश्रवणात् जात्यादेरिहासन्देहनिविष्टत्वं व्यक्तम् । यद्वा तदप्युपलक्ष्यम् । उत जीवादिरिति ॥ यथोक्तं न्यायविवरणटीकायाम् - 'जीव एवेति जात्यादेरुपलक्षणम् । एवशब्दस्तु भगवन्तं व्यावर्तयति' इति । स्वकृतेति ॥ 'यतो नारायणप्रसादमृते' इत्यादिना स्वकृतेत्यर्थः । तथा चेतःपूर्वसूत्रे विष्णुत्वासाधनात् सन्देहो युक्त इति भावः ।

ಸುಧಾದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ಅರ್ಥವು ಜೀವ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ತಚ್ಛ್ರುತಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ 'ಜೀವ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ತತ್ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. 'ಬೃಹಜಾತಿಜೀವಕಮಲಾಸನ-ಶಬ್ದರಾಶಿಷು' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಜೀವ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದನ್ನು 'ಉಭಯತ್ರಾಪಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂದೇಹದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ 'ಉತ ಜೀವಾದಿಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂದೇಹದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಜೀವ ಏವೇತಿ ಜಾತ್ಯಾದೇರುಪಲಕ್ಷಣಮ್' । ಏವಶಬ್ದಸ್ತು ಭಗವಂತಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ' (ಜೀವ ಏವ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಏವಶಬ್ದದಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಿಡಬೇಕು) ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಸ್ವಕೃತ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಯತೋ ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದಮೃತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ' ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸಂಶಯವು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಪ್ರಶ್ನೆ:- 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವಾದರೂ 'ತದ್ ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿದೆಯೋ ಆ ಎಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವು ವಾಚ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಧೆಗೂ ಚಂದ್ರಿಕೆಗೂ ವಿರೋಧ ಬಂತಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ : - ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಒಪ್ಪಿ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ವಾಚ್ಯನಲ್ಲವೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸುಧೆಯ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಅನೇಕಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬಹುದು. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕ್ರಮವೇ ಬೇರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕ್ರಮವೇ ಬೇರೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ರಮವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿಲ್ಲ.

ಶಂಕೆ - ಕೆಲವು ಕಡೆ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಯೋಗವೃತ್ತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಶಾಖಾಂತರಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯದಿಂದ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವೂ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಶಾಖಾಂತರಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಎರಡುಕಡೆಯೂ ಸಮಾನನ್ಯಾಯ ಇರಬೇಕು. ಉಳಿದೆಡೆ ಸಮುದ್ರಶಾಯಿತ್ವಾದಿ-ಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅಂತಹ ಲಿಂಗಗಳು ಇಲ್ಲಿ

ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಖಾಂತರಾಧಿಕರಣಾನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗದು.

'ಬ್ರಹ್ಮ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ

भावदीपः - यत् तु 'स विष्णुराह हि' इत्यादावेतत् पूर्वभावि सूत्रद्वये ब्रह्मशब्दस्य विष्णौ मुख्यत्वं सिद्धम् । अस्मिन्नपि शास्त्रे 'स्याच्चैकस्य ब्रह्मशब्दवत्' इत्यत्र द्वितीये, 'परं जैमिनिर्मुख्यत्वात्' इति चतुर्थे च मुख्यत्वं सूत्र एव सिद्धमिति । तत्र । योगेनैव तत्र मुख्यत्वस्याभिमतत्वात् । इह 'तद् ब्रह्म' इति श्रुतौ योगार्थस्यैव पूर्वपक्षिणाऽऽक्षेपात् । विष्णौ विद्वद्रूढिसत्त्वेऽपि इह तदभावाम्युपगमेन केवलयौगिकत्वोपगमेनोत्तर-पक्षप्रवृत्तेः इति तात्पर्यात् । अभ्युपगमकृत्यं तु 'अभ्युपगम्योक्तिरियम्' इति टीकाव्याख्याने वक्ष्यामः ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು - 'ಸ ವಿಷ್ಣುರಾಹ ಹಿ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಈ ಮೊದಲು ಬಂದ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 'ಸ್ಯಾತ್ ಚ ಏಕಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 'ಪರಂ ಜೈಮಿನಿರ್ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ - ಎಂಬುದಾಗಿ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗದಿಂದಲೇ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ವಾರಾಧಿ ಇದ್ದರೂ ಕೂಡ ಅದು ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಕೇವಲ ಯೌಗಿಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಉತ್ತರಪಕ್ಷವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು 'ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯೋಕ್ತಿಃ' ಎಂಬ ಟೀಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತೇವೆ.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - 'ನ ಚ ಜೀವ ಏವಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ವಿವೃಣ್ವಾನ್
ಆಹ - ಜೀವ ಏವೇತಿ ॥ ತತ್ರಸ್ಯ 'ಏವ'ಕಾರಸೂಚಿತಹೇತುಮಾಹ - ರೂಢತ್ವಾದಿತಿ ॥
ಗುಣಪೂರ್ಣರೂಪಯೋಗಸ್ಯ ಜೀವೇ ಅಯೋಗಾತ್ । ಅನ್ಯಸ್ಯ ಚಾನತಿಪ್ರಸಕ್ತಸ್ಯಾಭಾವಾತ್
ಜಾತ್ಯಾದಿಸಾಹಚರ್ಯಾಚ್ಚ ರೂಢತ್ವಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ ।

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ನ ಚ ಜೀವ ಏವಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು
ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಜೀವ ಏವ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ
'ಏವ'ಕಾರದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಹೇತುವನ್ನೇ "ರೂಢತ್ವಾತ್" ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.
"ಗುಣಪೂರ್ಣರೂಪವಾದ ಯೋಗಾರ್ಥವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೊಂದದಿರುವುದರಿಂದ
ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಾಹಚರ್ಯ
ಇರುವುದರಿಂದ ರೂಢತ್ವವೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಗಿದೆ" ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ

ಭಾವದೀಪ: - ಪ್ರವರ್ತತ ಇತಿ ॥ 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಾವಿತಿ ಭಾವಃ ।
ಯೋಗೇನೈವೇತಿ ॥ ರೂಢತ್ವೇ ಗುಣಪೂರ್ಣಸಿದ್ಧೀರिति ಭಾವಃ । 'ಏವ'ಕಾರಸ್ತು
ಯೋಗರೂಪವ್ಯುದಾಸಾರ್ಥಃ । 'ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ' ಇತಿ ಶ್ರುತಾನುಸಾರಿಕ್ರಿಸ್ತಾವಯವ-
ಶಕ್ತಿರೂಪಯೋಗೇನೈವೋಪಪತ್ತೌ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿರೂಪರೂಢಿಃ 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ
ಸರ್ವತ್ರಾಕಲ್ಪಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಏತೇನ ವಿಷ್ಣೌ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ರೂಢಿರಪ್ಯಾಕ್ಷಿಸ್ತಾ ।
ರೂಢೀವೇತಿ ॥ ಅವಯವಾರ್ಥನಿರಪೇಕ್ಷಾಃ ಶೀಘ್ರಮರ್ಥೋಪಸ್ಥಾಪಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

'ಪ್ರವರ್ತತೇ' ಎಂದರೆ 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು
ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಯೋಗೇನೈವ' ಎಂಬುದರಿಂದ "ರೂಢತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ
ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಏವ'ಕಾರವನ್ನು
ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಲು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ' ಎಂಬ
ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅವಯವಶಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಯೋಗಾರ್ಥದಿಂದಲೇ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲು ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ, ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿರೂಪವಾದ ರೂಢಿಯು

‘ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಗಳಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗಲಾರದು. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯನ್ನು ಕೂಡ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ‘ರೂಢೇರೇವ’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅವಯವದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಿಂದ ರೂಢಿಯೇ ಪ್ರಬಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ‘ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಜೀವನೇ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ‘ಯೋಗಾದ್ರೂಢೇರ್ಬಲೀಯಸೀ’ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವೇ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಯೋಗವಿದೆ ಹೊರತು ರೂಢಿ ಇಲ್ಲ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ರೂಢಿ ಇದೆ ಹೊರತು ಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಈ ಯೋಗಾರ್ಥ ಮತ್ತು ರೂಢ್ಯರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ ಕ್ಷಣ ತಿಳಿಯುವಂತಹದ್ದು ರೂಢ್ಯರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಜೀವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಶಂಕೆ - ಜೀವನಂತೆ ವಿಷ್ಣುವೂ ಸಹ ರೂಢ್ಯರ್ಥನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ‘ಯೋಗಾದ್ರೂಢೇರ್ಬಲೀಯಸೀ’ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ರೂಢ್ಯರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅದೇ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ ರೂಢ್ಯರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ನಿಮಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗದು.

ಸಮಾಧಾನ - ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದಗಳು ಒಂದೊಂದು ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ‘ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ’ ಎಂಬ ಗುಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅದರಿಂದ ಗುಣವು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ. ರೂಢಿಯಿಂದ ಯಾವ ಗುಣವೂ ತಿಳಿಯಲಾರದು. ಪ್ರಕೃತ ನೀವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಢ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ಗುಣವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದರಿಂದ ಯೋಗವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಂಕೆ - ಗುಣಪೂರ್ಣತೆಗೋಸ್ಕರ ಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ರೂಢಿಯನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಜೀವನಂತೆ ಇವನೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಯೋಗಯುಕ್ತವಾದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಪಂಕಜಾದಿಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಕಮಲವು ಕಸರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಯೋಗವು ಇದೆ. ಕಮಲದಲ್ಲೇ ಪಂಕಜಶಬ್ದವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸುವುದರಿಂದ ರೂಢಿಯೂ ಇದೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನು

ಅಂಗೀಕರಿಸೋಣ. ಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವಾದರೂ ರೂಢಿಗಿಂತಲೂ ಯೋಗರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಯೋಗರೂಢಿಯು ಯುಕ್ತವೂ ಪ್ರಬಲವೂ ಆಗಿದೆ.

ಸಮಾಧಾನ- ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅವಯವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದು 'ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಅವಯವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿ (ರೂಢಿ)ಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲು ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯೋಗರೂಢಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೇ ಆಗಿದೆ.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಕ್ಕನುಗುಣವಾದ ಟೀಕೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಭಾವದೀಪ: - 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಾವಿವಾತ್ರಾಪ್ಯಸ್ತು, ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಚಾತ್ರೇತಿ || 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೌ - ಇತ್ಯರ್ಥ: | ತಾದೃಶಂ ಸಮುದ್ರಶಾಯಿತವಾದಿರೂಪಮ್ | ಕಾರಣತ್ವಂ ತ್ವದೃಶದ್ವಾರಾ ಜೀವೇಪಿ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವ: | उक्तं प्रमेयं पूर्वपक्षन्यायविवरणारूढं कुर्वन् उपसंहरति - तस्माद् रूढौ बाधकाभावादिति ||

“ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಂತೆ ಇಲ್ಲೂ ಕೂಡ ರೂಢಿಯನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ‘ನ ಚಾತ್ರ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ‘ಅತ್ರ’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ‘ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ತಾದೃಶಂ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸಮುದ್ರಶಾಯಿತ್ವಾದಿ ಹೇತುವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ‘ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಅದೃಷ್ಟದ್ವಾರಾ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಂದಬಲ್ಲದ್ದು’ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸುತ್ತಾ “ತಸ್ಮಾತ್” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಪ್ರಕಾರಕನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾದ ‘ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ವಾಚ್ಯನಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವಪ್ರಕಾರಕನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೇ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಯೋಗಾದ್ರೂಢೇರ್ಬಲೀಯಸೀ’ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ

ರೂಢ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಯೋಗವು ಬಾಧಿಸಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗಾದರೆ 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನೇ ವಾಚ್ಯನಾಗಲಿ? ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವು ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಲು 'ಸಮುದ್ರಶಾಯಿತ್ವ' ಎಂಬ ಲಿಂಗವಿದೆ. ಲಿಂಗವು ರೂಢಿಯನ್ನು ಬಾಧಿಸುವುದರಿಂದ 'ಯೋಗಾದ್ಯುತ್ಥೇರ್ಬಲೇಯಸೀ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಬಾಧಕಲಿಂಗಗಳೇನು ಇರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನೇ ವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮ ಜೀವನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

भावदीपः - 'जीव एवेदं ब्रह्म' इत्यनेन 'जीव एवायं ब्रह्मशब्दः' इति न्यायविवरणमुक्तार्थम् । इदं ब्रह्म । 'तद् ब्रह्मेति श्रुत्युक्तं ब्रह्म' इत्यर्थः । अत्राप्येवकारेण पूर्वोक्तदिशा जात्यादिकमपि वा (विष्णुमात्रमेव वा) व्यावर्त्य बोध्यम् । जीवादावनेकत्र ब्रह्मत्वबुद्धिप्रसक्तान्वेव लक्षणोत्पत्त्या विष्णुरेवेदं ब्रह्मेति सिद्धान्तयितव्यत्वात् ।

'ಜೀವ ಏವೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಜೀವ ಏವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದರೆ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಏವಕಾರದಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಅಥವಾ ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. 'ಜೀವನೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಬುದ್ಧಿಯು ಬಂದಾಗ ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಈ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷ್ಣುವೇ' ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ-ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು.

ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಅನಾವಶ್ಯಕ

भावदीपः - तस्य स्वप्रकाशत्वान्न जिज्ञास्यतेति पूर्वाधिकरणपूर्वपक्षन्यायविवरणशेषं 'जीव एवायं ब्रह्मशब्दः' इत्यत्राप्यनुवर्त्य योज्यमिति भावेन वाक्यं पूरयति - तस्य चेति ॥ एतेन फलं दर्शितम् । अत्र 'स्वप्रकाशत्वेन'

इति जात्यादेः सुप्रसिद्धत्वेनेत्यस्योपलक्षणम् वा (अध्याहारो वा) ।
 'इति'शब्दः पूर्वपक्षसमाप्तौ । एवमग्रेपि ।

'ತಸ್ಯ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ವಿವರಣಾರೂಪವಾದ 'ತಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾತ್ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು 'ಜೀವ ಏವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಎಂಬಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣತೆಯಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅಥವಾ ಆ ಅಂಶವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. "ಇತಿ" ಶಬ್ದವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು 'ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿಯಿತು' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆಯೂ ಕೂಡ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮದಂತೆ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂದೇಹ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರಿ? 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನು 'ಅಹಂ' ಎಂದು ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೂ ಆಗಲಾರ. ಹೀಗೆ ರೂಢಿಗೆ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಯೋಗವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸ ಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಈ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ - ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದರೂ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೋ, ಅಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೋ ನಿತ್ಯನೋ, ಅನಿತ್ಯನೋ? ಅಣುನೋ, ವ್ಯಾಪ್ತನೋ? ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿರಿ. ಆದರೆ ಆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಎಂದರ್ಥ. ಜೀವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಂತೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನೀವು

ಜೀವನು ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನನೋ? ಅಭಿನ್ನನೋ? ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸುನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅವಾಗ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಹೊರಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಮದಮಾದಿಸಂಪನ್ನನಾದ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜೀವಾನ್ಮುನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವನೆಂದರ್ಥ. ಜೀವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷ್ಣುಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ಜೀವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಟೀಕೆಯ ಒಂದು ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತ

भावदीपः - अत्र कश्चित् 'जात्यादेर्मुख्यतोऽजिज्ञास्यत्वात् देहात्मविवेक-
स्यावश्यकत्वात्' इति टीकापाठो नात्रत्यटीकापाठः । 'तस्य च' इत्याद्युत्तर-
वाक्यानानुगुण्याच्चन्द्रिकावाक्यानानुगुण्याच्च । किन्तु न्यायविवरणटीकास्थ
एवात्र कैश्चित् प्रक्षिप्तो बहुकोशेष्वदर्शनादित्याहुः ।

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಕೋಶದಲ್ಲಿ 'ಜಾತ್ಯಾದೇಃ ಮುಖ್ಯತಃ ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಾತ್ ದೇಹಾತ್ಮ-
ವಿವೇಕಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಟೀಕಾಪಾಠವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಇದು ಇಲ್ಲಿಗೆ
ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಾಕ್ಯವಲ್ಲ. 'ತಸ್ಯ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇದು ಹೊಂದಾಣಿಕೆ-
ಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಚಂದ್ರಿಕಾವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಟೀಕಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೆಲವರು ಇಲ್ಲಿ
ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳು
ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟು ಇಷ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಜೀವನು
ಅಸಂದಿಗ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸುನಲ್ಲ. ಅವನ ಧರ್ಮಗಳಾದ ದೇಹಭಿನ್ನತ್ವಾದಿಗಳು
ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೨)

इति जात्यादेः सुप्रसिद्धत्वेनेत्यस्योपलक्षणम् वा (अध्याहारो वा) ।
 'इति'शब्दः पूर्वपक्षसमाप्तौ । एवमग्रेपि ।

'ತಸ್ಯ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ವಿವರಣಾರೂಪವಾದ 'ತಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾತ್ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು 'ಜೀವ ಏವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಎಂಬಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣತಯಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅಥವಾ ಆ ಅಂಶವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. "ಇತಿ" ಶಬ್ದವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು 'ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿಯಿತು' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆಯೂ ಕೂಡ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮದಂತೆ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಒಬ್ಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂದೇಹ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರಿ? 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನು 'ಅಹಂ' ಎಂದು ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೂ ಆಗಲಾರ. ಹೀಗೆ ರೂಢಿಗೆ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಯೋಗವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸ ಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಈ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ - ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದರೂ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೋ, ಅಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೋ ನಿತ್ಯನೋ, ಅನಿತ್ಯನೋ? ಅಣುನೋ, ವ್ಯಾಪ್ತನೋ? ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿರಿ. ಆದರೆ ಆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಎಂದರ್ಥ. ಜೀವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಂತೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನೀವು

ಜೀವನು ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನನೋ? ಅಭಿನ್ನನೋ? ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸುನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅವಾಗ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಹೊರಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಮದಮಾದಿಸಂಪನ್ನನಾದ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜೀವಾನ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವನೆಂದರ್ಥ. ಜೀವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷ್ಣುಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ಜೀವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಟೀಕೆಯ ಒಂದು ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಕೃಪ್ತ

भावदीपः - अत्र कश्चित् 'जात्यादेर्मुख्यतोऽजिज्ञास्यत्वात् देहात्मविवेक-
स्यावश्यकत्वात्' इति टीकापाठो नात्रत्यटीकापाठः । 'तस्य च' इत्याद्युत्तर-
वाक्यानानुगुण्याच्चन्द्रिकावाक्यानानुगुण्याच्च । किन्तु न्यायविवरणटीकास्थ
एवात्र कैश्चित् प्रक्षिप्तो बहुकोशेष्वदर्शनादित्याहुः ।

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಕೋಶದಲ್ಲಿ 'ಜಾತ್ಯಾದೇಃ ಮುಖ್ಯತಃ ಆಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಾತ್ ದೇಹಾತ್ಮ-
ವಿವೇಕಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಟೀಕಾಪಾಠವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಇದು ಇಲ್ಲಿಗೆ
ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಾಕ್ಯವಲ್ಲ. 'ತಸ್ಯ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇದು ಹೊಂದಾಣಿಕೆ-
ಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಚಂದ್ರಿಕಾವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಟೀಕಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೆಲವರು ಇಲ್ಲಿ
ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳು
ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟು ಇಷ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಜೀವನು
ಅಸಂದಿಗ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸುನಲ್ಲ. ಅವನ ಧರ್ಮಗಳಾದ ದೇಹಭಿನ್ನತ್ವಾದಿಗಳು
ಜನ್ಮಾಕರಣ (೧-೧-೨)

ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಸಿದ್ಧವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂದೇಹ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ನಿತ್ಯತ್ವ ಅಣುತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳ ಉಳಿದ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಜೀವಾನ್ಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಯಾವ ವಾಕ್ಯಗಳೂ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. 'ತದ್‌ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಜೀವಪರವೇ ಆಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರಾರಂಭ

ಭಾವದೀಪ: - ಅಥೇತಿ || 'ಅಥ ಕೇನ ಪ್ರಯುಕ್ತೋಽಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಪ್ರಕೃತಾ-
ದರ್ಶಾಂತರೇಽಯಮಥಶಬ್ದಃ, 'ವಿಷ್ಣುರೀತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಾಂತಯಿತುಮ್' ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಏವಮನ್ಯತ್ರಾಪಿ |
ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣೋಕ್ತೌ ಸಜ್ಜತ್ಯಪ್ರತಿತೇ: 'ಜೀವ ಏವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಇತ್ಯನ್ಯತ್ರೋಕ್ತಂ
ಸಂಯೋಜಯಂತಾಮಾಹ - ನಿರ್ಬಾಧೇತಿ || ಉಕ್ತಂ ಚ 'ಸಜ್ಜಮ್ಯಂತೇ ಗುರೋರ್ಗಿರಃ' ಇತಿ |
ಇತ್ಯಾದೀತಿ || 'ಆದ್ಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ ಜನ್ಮ ಯತಃ' ಇತ್ಯೇತತ್ 'ಆದಿ'ಪದಾರ್ಥಃ |

ಇಲ್ಲಿ 'ಅಥ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಅಥ ಕೇನ ಪ್ರಯುಕ್ತೋಽಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ 'ಪ್ರಕೃತವಿಷಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದು' ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಅರ್ಥ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಥಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದೆಯೂ ಕೂಡ ಇದೇ ರೀತಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಬೇಕು. ನೇರವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಹೇಳಿದರೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಗತಿಯು ತಿಳಿಯದಿರುವುದರಿಂದ 'ಜೀವ ಏವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಹೇಳಿದ ಅಂಶವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುತ್ತಾ, "ನಿರ್ಬಾಧ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಂಶವನ್ನು "ಸಂಗಮಂತೇ ಗುರೋರ್ಗಿರಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಆರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

"ಇತ್ಯಾದಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಆದಿ'ಶಬ್ದದಿಂದ 'ಆದ್ಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ ಜನ್ಮ ಯತಃ' ಎಂಬ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೂ ಕೂಡ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ವ್ಯಸ್ತಸಮಸ್ತ ಎಂದರೇನು?

ಭಾವದೀಪ: - ನನು ಸೂತ್ರೇ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಇತ್ಯೇಕವಚನಮ್, ಭಾಷ್ಯೇ ತು 'ಮೋಕ್ಷಾ:' ಇತಿ ಬಹುವಚನಂ ಕಥಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್? ಇತ್ಯತ: 'ಸಮುದಾಯಾಶಯಂ ಸೂತ್ರಮ್' ಇತಿ ಭಾವೇನಾಕಾಕ್ಷಿತಪೂರ್ತ್ಯಾ ಭಾಷ್ಯಸೂತ್ರಯೋರರ್ಥಮಾಹ - ಸೃಷ್ಟಾದೀತಿ ॥ 'ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ(ಗಂ) ವ್ಯಸ್ತಂ ಸಮಸ್ತಂ ಚ' ಇತಿ ಭಾವ: । 'ವ್ಯಸ್ತಸಮಸ್ತವಿಭೂತಯೇ' ಇತಿ ಪ್ರಾಕ್ ಸ್ಫುಟತ್ವಾದತ್ರಾನುಕ್ತಿ: । ಭಾಷ್ಯೇ ಬಹುವಚನಂ ತು - 'ಸೌತ್ರೈಕವಚನಾತ್ ಸರ್ವಮೇಕಂ ಲಕ್ಷಣಮ್' ಇತಿ ಪರೀತ್ಯಾ ನ ಭ್ರಮಿತವ್ಯಮ್ - ಇತಿ ಬಹುಲಕ್ಷಣಸೂಚನಾಯ । ವ್ಯಕ್ತಮೇತತ್ ಸುಧಾಚಂದ್ರಿಕಯೋ: ।

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಕವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯಾದರೂ 'ಮೋಕ್ಷಾಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು; ಇದು ಸೂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಸೂತ್ರವು ಜನ್ಮಾದಿಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದು, ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದಾದ ಇತರ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳಿಗೂ ಉತ್ತರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು "ಸೃಷ್ಟಾದಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಭಾಷ್ಯಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸೃಷ್ಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವ ಮತ್ತು ಜಡಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯವಾಗುವಂತೆ ವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಅಥವಾ ಸಮಸ್ತವಾಗಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಈ ಮೊದಲು 'ವ್ಯಸ್ತಸಮಸ್ತವಿಶ್ವವಿಭೂತಯೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಪರರು ಹೇಳುವಂತೆ ಸೃಷ್ಟಾದಿಗಳು ಸಮಿಶ್ರಿತವಾಗಿ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಈ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲವೂ ಕೂಡ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಸುಧಾ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಆದ್ವೈತಿಗಳು 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ, ಹಾಗೂ ಸಂಹಾರಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮೂರನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ತಪ್ಪು. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರನ್ನು ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ನಾಲ್ಕನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು 'ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಅಭಿಸಂವಿಶಂತಿ' ಪದವು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಪ್ರಲಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಾರದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಯಂತಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಪರವಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. 'ಪ್ರಯಂತಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು, ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೂ ನಾಲ್ಕನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಜಗತ್ತಿಗೆ ನೀವು ಜನ್ಮವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಅನಿತ್ಯವೆಂದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದೆಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಪ್ರಲಯ, ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು 'ಯ ಆತ್ಮಾನಮಂತರೋ ಯಮಯತಿ ತ್ವಂ ಮುಕ್ತಿದೋ ಬಂಧದೋಽತೋ ಮತೋ ನಸ್ತ್ವಂ ಜ್ಞಾನದೋಽಜ್ಞಾನಶ್ಚಾಸಿ ವಿಷ್ಣೋ' ಎಲೈ ವಿಷ್ಣುವೇ! ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ನೀನು ಒಳಗಡೆ ನಿಂತು ಜೀವರನ್ನು ಜೀವಾಭಿಮಾನಿ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಿ, ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿ, ಬಂಧನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಅಜ್ಞಾನಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಿ ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ನಮ್ಮಿಂದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲ್ಪಡುವವನಾಗಿದ್ದಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಕತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಸ್ವತಃ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನಿಯಮನಾದಿಗಳು ಜನ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲೇ ಅಂತರ್ಭಾವ ಹೊಂದುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಾದಿರೂಪವಾದ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲೇಬೇಕು. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಜನ್ಮವಿದ್ದರೂ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರದೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅನುಭವವಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಗೆ ಜನ್ಮವಿದ್ದರೂ ಸಹ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರದೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರುವುದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಂಧಧ್ವಂಸರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಉತ್ತತ್ತಿಯು ಪ್ರಾಗಭಾವನಿವೃತ್ತಿರೂಪವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಉತ್ತತ್ತಿಯು ಪ್ರಾಗಭಾವದ ಧ್ವಂಸವಾಗಿದೆ

ಹೊರತು ಹುಟ್ಟುವ ವಸ್ತುವಿನ ಧ್ವಂಸರೂಪವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಾರದು, ಹಾಗಾದರೆ ಮೋಕ್ಷವೂ ಸಹ ಬಂಧದ ಧ್ವಂಸವೆಂದೇ ಹೊರತು ಬದ್ಧನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಧ್ವಂಸವೆಂದಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷವು ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಲೇಬೇಕು.

ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದರೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನೆಂದಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತಮೇವ' ಇತ್ಯರ್ಥ: ತದೇವೇತಿ || 'ಜನ್ಮಾದಿ-ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೈವ ಲಕ್ಷಣತ್ವೋಕ್ತೇರಿತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೋಕ್ತೇ:' ಇತಿ ಭಾವ: | 'ಯತ:' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ: 'ತದಿ'ತಿ ಲಭ್ಯತೇ | ಭಾಷ್ಯटीकयो: 'ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರವಾಚಿನಾ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಯೋಜ್ಯವ್ಯಾಪಾರೋ ಜನ್ಮಾದಿರ್ದೀಕ್ಷಯತೇ | ಲಕ್ಷಣಾಫಲಂ ತು 'ಬ್ರಹ್ಮಣ: ಸೃಷ್ಟ್ವಾದಿಕಮೇವ ನ ತ್ಪಾದಾನತ್ವಮಿತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಮ್' ಇತಿ ಚಂದ್ರಿಕೋಕ್ತೇ: | ಅತ एव वक्ष्यति - यो न: पितेति ||

“ತದೇವ” ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ‘ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೈವ ಲಕ್ಷಣತ್ವೋಕ್ತೇ:’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ‘ಯತಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ‘ತತ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಭಾಷ್ಯ ಮತ್ತು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಜ್ಯವ್ಯಾಪಾರವಾದ ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಣತಯಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಈ ರೀತಿ ಲಕ್ಷಣಾ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ “ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟೃತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣತ್ವವಿದೆ ಹೊರತು ಉಪಾದಾನತ್ವರೂಪವಾದ ಕಾರಣತ್ವವು ಅಲ್ಲ” ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಚಂದ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ “ಯೋ ನಃ ಪಿತಾ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಗಳ ಫಲಿತಾರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ब्रह्मोच्यते इति || तेन पूर्वस्माद् ब्रह्मपदानुवृत्तिः सूचिता | ततः किम्? इत्यतो वक्ष्यमाणं भाष्यं सर्वं हृदि कृत्वा, सूत्रभाष्ययो:

ಫಲಿತಾರ್ಥಮಾಹ - ತಲ್ಲಕ್ಷಣಂ चेति ॥ सम्भवति 'वक्ष्यमाणदिशा' इति भावः ।
न जीव इति ॥ 'न जीवादौ' इत्यर्थः ।

'ಬ್ರಹ್ಮೋಚ್ಛತೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. 'ಮುಂದೇನು?' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಂತಿಮನಿರ್ಣಯರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು "ತಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ಚ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಂಭವತಿ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಕ್ರಮದಂತೆ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಅರ್ಥ. 'ನ ಜೀವಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ 'ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

'उत्पत्तिस्थितिसंहारा नियतिर्ज्ञानमावृतिः ।

बन्धमोक्षौ च पुरुषायस्मात्स हरिकेराट्' इति स्कान्दे ।

'ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸಂರಕ್ಷಣೆ, ಪ್ರಳಯ, ಪ್ರೇರಣೆ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಸಂಸಾರಬಂಧನ, ಮೋಕ್ಷ ಇವುಗಳು ಯಾರಿಂದ ಆಗುತ್ತವೋ ಅವನೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮತ್ತು ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರನು.' ಹೀಗೆ ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವುದಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವು ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸೃಷ್ಟಿ = ಉತ್ಪತ್ತಿಯು, ಸ್ಥಿತಿ = ರಕ್ಷಣೆಯು, ಸಂಹಾರ = ನಾಲ್ಕುವಿಧಪ್ರಳಯವು, ನಿಯತಿಃ = ಪ್ರೇರಣೆಯು, ಜ್ಞಾನ = ಜ್ಞಾನವು, ಅವೃತಿಃ = ಅಜ್ಞಾನವು, ಬಂಧ = ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಬಂಧನವು, ಮೋಕ್ಷೌ ಚ = ಮೋಕ್ಷ ಇವುಗಳು, ಯಸ್ಮಾತ್ = ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಯಾವ, ಪುರುಷಾತ್ = ಪುರುಷಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ-ನಾದವೆಂದ, (ಆಗುತ್ತವೋ), ಸಃ = ಅವನೇ, ಹರಿಃ = ಪಾಪಪರಿಹಾರಕನಾದ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ನಾರಾಯಣನು, ಏಕರಾಟ್ = ಸ್ವತಂತ್ರನು. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಸ್ಯಾಂದೇ = ಸ್ಯಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

‘ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಸ್ಯ’ ಎಂದೇಕೆ ಸೂತ್ರವಿಲ್ಲ?

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - यद्यपि विष्णौ ब्रह्मशब्दो विद्वद्ब्रह्मयुक्तः, तथाप्यभ्यु-
गम्योक्तिरियमिति ज्ञातव्यम् । ‘जन्माद्यस्य’ इति तद्रुणसंविज्ञानम् । ‘लब्धजन्मनो
हि स्थित्यादिः’ इत्यतो जन्मत आदित्वम् । ननु जगज्जन्मादिकर्तृत्वं यदि
विष्णवेकनिष्ठं तर्हि भवेत् जीवापबाधकं, तदेव कुतः? इत्यत आह -
उत्पत्तीति ॥ आवृतिः अज्ञानम् । एकराट् स्वतन्त्रः ।

ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು
ತಿಳಿಯಬೇಕು. ‘ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಬಹುವ್ರೀಹಿಯನ್ನು
ತಿಳಿಯಬೇಕು. ‘ಲಬ್ಧಜನ್ಮನೋ ಹಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ’ (ಜನ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಿಗಷ್ಟೇ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು
ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ). ಆದ್ದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸದೆ ‘ಜನ್ಮಾದಿ’ ಎಂದೇ ಸೂತ್ರಕಾರರು
ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಬಂದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ
ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಮತ್ತು ಜೀವನನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ
ಈ ಧರ್ಮವು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ “ಉತ್ತತ್ತಿ” ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ
ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವೃತಿಃ = ಅಜ್ಞಾನ, ಏಕರಾಟ್ = ಸ್ವತಂತ್ರ.

ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಿಲ್ಲವೆಂದದ್ದು ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದ.

भावदीपः - ननु रूढ्या जीव इति प्राप्ते सूत्रे विद्वद्विरूढ्युक्त्यैव समाधिः
कार्यः । ‘तदेव ब्रह्म’ इत्यादि श्रुत्या ब्रह्मशब्दस्य विष्णौ विद्वद्विरूढेः
सत्त्वात् । न तु रूढौ बाधकोक्त्येत्याशङ्क्याह - यद्यपीति ॥ ‘इयम्’ इति
सौत्री बाधकोक्तिः । ‘पूर्वपक्ष्युक्तदिशा विष्णौ रूढ्यभावमङ्गीकृत्यैव न तु

ವಸ್ತುತಃ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದಫಲಂ ತು ಜೀವಭೇದಕಗ್ರಾಪೂರ್ತಲಾಭೇನ
ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಷಯಸಿದ್ಧಿರिति ಜ್ಞೇಯಮ್ । ರೂಢ್ಯುಕ್ತೌ ತದಲಾಭಾತ್ ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ರೂಢಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಜೀವ' ಎಂಬರ್ಥ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕವೇ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ನೀಡಬೇಕು. 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದೇ ಸೂಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ನೀವು ಹೇಳುವಂತೆ ರೂಢಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ತಾನೆ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ಯದ್ಯಪಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಇಯಮ್" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬಾಧಕವಚನ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. 'ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೇ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ರೂಢಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ರೀತಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ದೂರಮಾಡುವ ಗುಣಪೂರ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥವು ಸಿಗುವುದರಿಂದ ಸಂಗತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ವಿಷಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ರೂಢಿಯಿಂದಲೇ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಈ ರೀತಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಾರ್ಥನು ಜೀವನಲ್ಲ. ಯೌಗಿಕಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ರೂಢಿಗೆ ಬಾಧಕವಾಗಿ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ 'ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿವೈದಿಕಾ ಸ್ಯಾತ್ ಸಾ ಯೋಗಾದೇವ ಲಭ್ಯತೇ' 'ವೇದೋಕ್ತವಾದ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯು ಯೋಗದಿಂದಷ್ಟೇ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿನಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ರೂಢಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಯೋಗಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ರೂಢಾರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗಷ್ಟೇ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥವು ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಜಗತ್ಕಾರಣರೂಪವಾದ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ಯೋಗಾದ್ಯೂರ್ಥೇರ್ಬಲೀಯಸೀ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಉಪೋದ್ ಬಲಕವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವು ಯೋಗಾರ್ಥನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ವಿದ್ವದ್ಯೂಢ್ಯಾರ್ಥನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯಾವಾಗ ವಿದ್ವದ್ಯೂಢಿ ಇರುತ್ತದೋ ಆವಾಗ ಆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞರೂಢಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ವಿದ್ವದ್ಯೂಢಿಯು ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಂಕೆ - ಹಾಗಾದರೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದೆನ್ನಲು ವಿದ್ವದ್ಯೂಢಿಯನ್ನೇ ಬಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಅಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯೇ ಹೊರತು ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಬಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ನೀವು ವಿದ್ವದ್ಯೂಢಿಯು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬಾಧಕವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನಾನುಗುಣ್ಯದೋಷ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ಯೂಢಿಯನ್ನು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ -

'ಯದ್ಯಪಿ ವಿಷ್ಣೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ವಿದ್ವದ್ಯೂಢಿಯುಕ್ತಃ |

ತಥಾಪ್ಯಭ್ಯುಪಗಮ್ಯೋಕ್ತಿರಿಯಮ್ ||'

"ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿದ್ವದ್ಯೂಢಿಯೇ ಇದೆ. ಆದರೂ ರೂಢಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಭ್ಯುಗಮವಾದ" ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ವಿದ್ವದ್ಯೂಢಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಿ ಅಜ್ಞರೂಢಿಗೆ ಬಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಯೋಗಮಾತ್ರ ಇರುವುದೇ ಹೊರತು ರೂಢಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ. ರೂಢಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೂ ಯೋಗದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಿದ್ವದ್ಯೂಢಿಯಿಂದ ಅಜ್ಞರೂಢಿಗೆ ಬಾಧಕ ಹೇಳಿದರೆ ಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪದ ಕಾರಣ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ

ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಸಿದ್ಧಿರೂಪಪ್ರಯೋಜನ ಇರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದವು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯೂ ಸಹ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಭಾಷ್ಯಟೀಕಾಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಟೀಕಾಗಳಿಗೆ ಸೂತ್ರದ ಅನಾನುಗುಣ್ಯದೋಷ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಮಾಸ

ಭಾವದೀಪ: - ಅष्टकलाभायाह - तद्गुणेति ॥ 'तस्य गुणस्य उपसर्जनी-
भूतस्यान्यपदार्थे सम्यग्विज्ञानं विशेषणज्ञानोपादानं यस्मिन् बहुव्रीहौ स
तद्गुणसंविज्ञानो बहुव्रीहिः' इति शेषः । 'तद्गुणसंविज्ञानम्' इति पाठे
'तद्गुणस्यान्यपदार्थे संविज्ञानं विशेषणत्वेनोपादानम्' इत्यर्थः ।

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿ ಎಂಟು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು 'ತದ್ಗುಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಗುಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣತ್ವರೂಪವಾಗಿ ಯಾವ ಬಹುವ್ರೀಹಿಯಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಅದು 'ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಬಹುವ್ರೀಹಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶೇಷಪೂರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಮ್' ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ಉಪಸರ್ಜನೀಭೂತವಾದ ಗುಣಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇನ ಅನ್ವಯವು ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನ' ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಮಾಸ? ಕರ್ಮಧಾರಯ ಸಮಾಸವಂತೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸ ಮಾಡುವುದಿದ್ದರೆ ಎರಡೂ ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದಾನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೆಂದು ಅಭೇದಾನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ದ್ವಿತೀಯಾತತ್ಪುರುಷವೂ ತಪ್ಪು. 'ಶ್ರೀತ' ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಮಾತ್ರ ದ್ವಿತೀಯಾತತ್ಪುರುಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಲ್ಲ. ಕೃದಂತಶಬ್ದವಾಗಿದೆ. ಕೃದಂತಶಬ್ದಯೋಗವಿದ್ದಾಗ ಷಷ್ಠೀಯನ್ನೇ ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ತೃತೀಯಾತತ್ಪುರುಷವೂ ತಪ್ಪು - ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ವಿಷಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಿಷಯತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದರಿಂದಲೇ ಪಂಚಮೀತತ್ಪುರುಷವೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥೀತತ್ಪುರುಷವೂ ತಪ್ಪು. ವೃತ್ತಿಕಾರರು ಚತುರ್ಥೀ-ಸಮಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ತಾದರ್ಥ್ಯಸಮಾಸವಾಗುವುದಾದರೆ ಉಪಾದಾನ ಉಪಾದೇಯಭಾವವಿರಬೇಕು. ಅದು ಇಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಸಪ್ತಮೀತತ್ಪುರುಷವೂ ತಪ್ಪು. ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮೀ ಬರಬೇಕು. "ಆಧಾರೋ ಅಧಿಕರಣಂ" ಎಂಬಂತೆ ಆಧಾರವೇ ಅಧಿಕರಣವಾಗಿದೆ. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಆಧಾರ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಆಧಾರವು ಬಹುವಿಧವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯವೂ ಒಂದು ಆಧಾರ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕವಾದ ಆಧಾರಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷಯವೆಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ.

ಮತ್ತು ಸಪ್ತಮೀಸಮಾಸಾದಿಗಳನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದರೆ 'ಸಪ್ತಮೀ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಯೋಗವಿಭಾಗ ಮಾಡಬೇಕಾದೀತು. ದ್ವಿತೀಯಾ, ತೃತೀಯಾ, ಸಪ್ತಮೀ ಎಲ್ಲಾ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಯೋಗವಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂಬುದು ಆ ನಿಯಮದಲ್ಲಿ ಒಳಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ನೀವು ದ್ವಿತೀಯಾದಿಸಮಾಸವನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತೀರಾದರೆ ದ್ವಿತೀಯಾ, ಸಪ್ತಮೀ, ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ, ಅಂತಹ ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಸವಿಧಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ದೋಷವು ಸಪ್ತಮೀ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಸಕಲ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಯೋಗವಿಭಾಗವು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ.

ಇನ್ನು ಕರ್ಮಣಿ ಪಷ್ಠಿಸಮಾಸವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. “ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕು” ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಆವಾಗ ಮುಂದಿನ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದ ವಿಚಾರವನ್ನಷ್ಟೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಗಳ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಶೇಷಷಷ್ಠಿಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಮೇಲಿನ ಯಾವ ದೋಷಗಳೂ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಬಂಧಸಾಮಾನ್ಯವಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೂ ಪರಂಪರವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವೆಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಯಾವ ವಿಚಾರವೂ ಅಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶೇಷಷಷ್ಠಿಯು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

ಆಗಲಿ ಶೇಷಷಷ್ಠಿಯನ್ನೇ ಮಾಡೋಣ ಎಂದರೆ ಸುಧಾವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ “ಕರ್ಮಣಿ ಪಷ್ಠಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ವಿಷ್ಣುವು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ’ನೆಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಹೇಳಿದೆ” ಎಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ನೀವು ಶೇಷಷಷ್ಠಿಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಈ ವಾಕ್ಯದ ಗತಿಯೇನು?

ಉತ್ತರ - ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕರ್ಮಷಷ್ಠಿಯನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಶೇಷಷಷ್ಠಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು. ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದು ಅಸಂಗತವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂಬುದು ತಪ್ಪು. ಬ್ರಹ್ಮಕರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಉಳಿದ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹಾಗೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಯೋಜನ ಮೊದಲಾದ ಉಳಿದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಇವುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಷಷ್ಠಿಸಮಾಸವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಉಳಿದ ಯಾವ ಸಮಾಸಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಬಾರದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - “ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ” ಎಂದು ಪಷ್ಠಿತತ್ವರುಷ ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲೂ ಕರ್ಮಷಷ್ಠಿಯನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು ಹೊರತು ಶೇಷಷಷ್ಠಿಯನ್ನು

ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಇದುವರೆಗೂ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ ವಿಚಾರ. ಆದರೆ ವ್ಯಾಕರಣದಂತೆ ಕರ್ಮಷಷ್ಠಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಕರ್ಮಣಿ ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮ್ಯೇಕವಚನಾಂತವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿ ವಿಧಿಸಿದ ಷಷ್ಠಿಗೆ ಸಮಾಸ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಷಷ್ಠಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ "ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ" ಎಂಬ ಸಮಾಸವು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ :- 'ಕರ್ಮಣಿ ಚ' ಎಂಬ ನಿಷೇಧವು ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ. "ಉಭಯಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕರ್ಮಣಿ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಷಷ್ಠಿಯು ಎಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ಸೂತ್ರವು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕೃದಂತಶಬ್ದದ ಯೋಗವಿದ್ದಾಗ ಕರ್ತೃ ಹಾಗೂ ಕರ್ಮ ಎರಡರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಷಷ್ಠಿಯು ಬರಲು ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿದ್ದಾಗ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಷಷ್ಠಿಯು ಬರುತ್ತದೆಂದು "ಉಭಯಪ್ರಾಪ್ತೌ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಯಾವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಷಷ್ಠಿಯು ಬರುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ "ಕರ್ಮಣಿ ಚ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಸಮಾಸನಿಷೇಧವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ "ಉಭಯಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕರ್ಮಣಿ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ.

'ಉಭಯಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕರ್ಮಣಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಇದು ಉದಾಹರಣೆ - 'ಆಶ್ವರ್ಯೋ ಗವಾಂ ದೋಹಃ ಅಗೋಪಾಲಕೇನ' "ಗೋಪಾಲಕನಲ್ಲದವನು ಹಾಲನ್ನು ಕರೆಯುವುದು ಆಶ್ವರ್ಯ" ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ದೋಹಃ' ಎಂಬುದು ಕೃದಂತಶಬ್ದ. 'ದುಹ' ಧಾತುವಿಗೆ 'ಅಃ' ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ರೂಪವಾಗಿದೆ. ದೋಹನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮ ಗೋ, ಅಗೋಪಾಲಕನು ಕರ್ತಾ. ಗೋಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಷಷ್ಠಿವಿಭಕ್ತಿಯು ಅಗೋಪಾಲಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತೃತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಉಭಯ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಷಷ್ಠಿಯು ಬಂದಿದೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ಸೂತ್ರವೂ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಧಿಕಾರಿಣಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದವು ಕೃದಂತವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಕರ್ಮ. ಅಧಿಕಾರಿಯು ಕರ್ತಾ. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಉಭಯಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕರ್ಮಣಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಕರ್ಮಾರ್ಥಕ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಷಷ್ಠಿಯು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. 'ಕರ್ಮಣಿ ಚ' ಸೂತ್ರವು ಆವಾಗ ಸಮಾಸ ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ 'ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂದು

ಕರ್ಮವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಾಸ ಬಾರದಿರಲು ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲ. 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಕರ್ಮಾರ್ಥಕ ಷಷ್ಠೀತತ್ಪುರುಷವು ಸಾಧುವೇ ಆಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಥ' ಎಂದರೆ "ಶಮದಮಾದ್ಯಧಿಕಾರಸಂಪತ್ಯನಂತರಮ್" ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಿಷೇಧವು ಏಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಬೇರೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ - "ಅಕಾಕಾರಯೋಃ ಪ್ರಯೋಗೇನೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ" ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಸ್ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಆಗ ಆ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದ 'ಅಕ' 'ಅ' ಎಂಬ ಕೃತ್ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಸಂಬಂಧ ಬಂದಾಗ 'ಉಭಯಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕರ್ಮಣಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಷಷ್ಠಿಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಉದಾಹರಣೆ - 'ಚೀರ್ಷಾ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಕಟಸ್ಯ' "ದೇವದತ್ತನಿಗೆ ಚಾಪೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆ ಇದೆ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚೀರ್ಷಾ ಎಂಬುದು ಕೃದಂತವಾಗಿದೆ. 'ಕೃಷ್' ಧಾತುವಿಗೆ 'ಸನ್' ಪ್ರತ್ಯಯ 'ಆ'ಕಾರವೆಂಬ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ರೂಪವಾಗಿದೆ. ದೇವದತ್ತನು ಕರ್ತಾ, ಕಟವು ಕರ್ಮ. ಹೀಗೆ ಉಭಯಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಷಷ್ಠಿಯು ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸೂತ್ರವು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ 'ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಕಟಸ್ಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಉಭಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಆ'ಕಾರಾದಿ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾರ್ತಿಕವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರಕೃತ 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ 'ಆ'ಕಾರವೆಂಬ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಿದೆ. ವಾರ್ತಿಕದ ಆಧಾರದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ 'ಉಭಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಶಬ್ದವು ಸನ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ 'ಜ್ಞಾ' ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. "ಅಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಯಾವುದೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ ಧಾತುವಿಗೆ 'ಅ' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೃತ್ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ" 'ಕೃದಂತಶಬ್ದಯೋಗವಿದ್ದಾಗ ಕರ್ತೃಕರ್ಮ ಎಂಬೆರಡೂ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠಿಯು ಬರುತ್ತದೆ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಷಷ್ಠಿವಿಭಕ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಹೊರತು 'ಉಭಯಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕರ್ಮಣಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಲ್ಲ.

ಮಂಜರಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಈ ವಿಚಾರವು ಸಂವಾದಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. - ಆ ಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ಉದಾಹರಣೆ - ದೇವದತ್ತನ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆ' ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ದೇವದತ್ತನೆಂದು ಕರ್ತನನ್ನು ಧರ್ಮವೆಂದು ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಶಬ್ದವು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಆ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ ಶಬ್ದವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಷಷ್ಠಿವಿಭಕ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಕರ್ಮಣಿ ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಮಾಸನಿಷೇಧ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಷಷ್ಠೀಸಮಾಸ ಮಾಡಲು ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಆದರೂ 'ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಸಮಾಸವು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಪ್ರತಿಪದವಿಧಾನಾ ಷಷ್ಠೀ ನ ಸಮಸ್ಯತೇ" "ಪದವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿ ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದ ಷಷ್ಠಿಗೆ ಸಮಾಸ ಮಾಡಬಾರದು" ಎಂದು ಈ ವಿಧಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ "ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು 'ಕೃತಿ' ಕೃದಂತವಾದ ಶಬ್ದದ ಯೋಗವಿದ್ದಾಗ ಎಂದು ಪದವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿ ಷಷ್ಠಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಸ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪು.

ಉದಾಹರಣೆ - 'ಸರ್ಪಿಷೋ ಜ್ಞಾನಂ' 'ತುಪ್ಪದ ಕಾರ್ಯ ಜ್ಞಾನ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದವು ಲ್ಯುಡಂತವಾಗಿದೆ. ಸರ್ಪಿಷ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠಿಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ "ಜ್ಞೋಽವಿದರ್ಥಸ್ಯ ಕರಣೇ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಕವಲ್ಲದ 'ಜ್ಞಾ' ಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಕರಣವೋ ಅದರ ಕರಣತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡದೆ ಕೇವಲ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರೆ ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠಿವಿಭಕ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠಿವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದಿದೆ. ಇದು ಪ್ರತಿಪದವಿಧಾನಾ ಷಷ್ಠಿ ಎನಿಸಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಸ ಮಾಡದೆ 'ಸರ್ಪಿಷೋ ಜ್ಞಾನಂ' ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಸಮಾಸ ಮಾಡಬಾರದು.

ಉತ್ತರ - ನೀವು ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಪುನಃ ಅಪವಾದವಿದೆ. "ಕೃದ್ಯೋಗಲಕ್ಷಣಾ ಚ ಷಷ್ಠೀ ಸಮಸ್ಯತೇ" ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕವು ಕೃದಂತಶಬ್ದದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ "ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಬಂದ ಷಷ್ಠಿಯು ಸಮಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಪ್ರಸವ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ "ಪ್ರತಿಪದವಿಧಾನ" ಎಂಬ ನಿಷೇಧವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಜನ್ಮಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಜನ್ಮ ಆದಿ: ಪ್ರಥಮಂ ಯस्ಮಿನ್ ಸ್ಥಿತೃದಿಜಾತ:' ಇತ್ಯತ್ರ ಕಥಂ ಜನ್ಮನಸ್ತೇಷು ಪ್ರಾಥಮ್ಯಮ್? 'ನ ಪೌರ್ವಾರ್ಪಯಮಿಚ್ಛಂತಿ ನೃಣಾಂ ಭ್ರಾಮ್ಯದ್ಭ್ರಮೇರಿವ' ಇತಿ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧೋಕ್ತೃಯಾ, ದರ್ಶಪೌರ್ಮಾಸೀತಿತ್ಯೋರಿವ ಜನ್ಮಸಂಸಾರಯೋರನಾದಿತ್ವಾತ್, ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಲಬ್ಧೇತಿ ॥ ಸತ್ಯಮೇವಮ್, ತಥಾಪಿ 'ಲಬ್ಧಜನ್ಮನ: ಸ್ಥಿತೃದಿ(ದೀ) ದಿ:' ಇತಿವತ್, ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ನೃಪಸ್ಯ ವಾ ಜನ್ಮನೇತ್ಯೇಕವ್ಯಕ್ತೃಪಕ್ಷಯಾ ಜನ್ಮನ: ಪ್ರಾಥಮ್ಯಮ್ - ಇತಿ ಭಾವ: । ವ್ಯಕ್ತಮೇತತ್ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಮಾನಖಂಡನೀಕಾಭಾವ-ಪ್ರಕಾಶಿಕಾಯಾಮ್ ।

ಭಾಗವತತೃತೀಯಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ 'ನ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯಮಿಚ್ಛಂತಿ ನದ್ಯಾಂ ಭ್ರಾಮ್ಯದ್ ಭ್ರಮೇರಿವ' (ನದಿಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಲೆಗಳಂತೆ ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಗುಣ ಮೊದಲು, ಈ ಗುಣ ಅನಂತರದ್ದು ಎಂಬ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯಭಾವವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ) ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಮೊದಲು ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯನ್ನಾಗಲೀ, ಅಥವಾ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಹೇಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಜನ್ಮ ಮತ್ತು ಸಂಸಾರ ಇವುಗಳು ಎರಡೂ ಅನಾದಿವಿಷಯಗಳಾದ್ದರಿಂದ "ಜನ್ಮಾದಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಮೊದಲಾಗಿ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಥಮತಯಾ ಹೇಳಿದ್ದು ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ಲಬ್ಧಜನ್ಮನಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ - 'ಯಾರಿಗೆ ಜನ್ಮ ಇದೆಯೋ ಅಂತಹವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿಗಳು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅಥವಾ ನಾಶವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಜನ್ಮ ಇಲ್ಲ' ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಥಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಮಾನಖಂಡನದ ಟೀಕಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಸ್ವರೂಪತಃ ಅನಾದಿತ್ವದ ಪರಿಷ್ಕಾರ^(೧)

(೧) ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಮಾನಖಂಡನದ ಮಂದಾರಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು 'ಸ್ವರೂಪತಃ ಅನಾದಿತ್ವಪರಿಷ್ಕಾರ'ವನ್ನು ಮತ್ತು 'ಪ್ರವಾಹತಃ ಅನಾದಿತ್ವಪರಿಷ್ಕಾರ'ವನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಅನುವಾದಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಆಕ್ಷೇಪ - ಅಜ್ಞಾನವು ಸ್ವರೂಪತಃ ಅನಾದಿಯಾಗಿದೆ. ಕಾವ್ಯಕರ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರವಾಹತಃ ಅನಾದಿಯಾಗಿವೆ. "ಸ್ವರೂಪತಃ ಅನಾದಿ" ಎಂದರೆ ಏನು? ಪ್ರಾಗಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿರಬಾರದೆಂದೋ? ಅಥವಾ ತನಗೆ ಯಾವುದೇ ಕಾರಣವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೋ?

ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಪ್ರಾಗಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೋ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಾಗಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೋ? ಅಥವಾ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಗಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೋ?

ತನ್ನ ಪ್ರಾಗಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗದಿರುವುದೇ ಸ್ವರೂಪತಃ ಅನಾದಿಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ತನ್ನ ಪ್ರಾಗಭಾವವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ? ತನ್ನ ಪ್ರಾಗಭಾವವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದಾದರೆ ಪ್ರಾಗಭಾವಾಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನಾದಿತ್ವದ ಲಕ್ಷಣವೇ ಬಾರದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸಂಭವದೋಷವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಪ್ರಾಗಭಾವವು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದಾದರೆ, ತನಗೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾದ ಪ್ರಾಗಭಾವವೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಗಭಾವಾಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಾಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.

ಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಾಗಭಾವಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಗಭಾವಾಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವೆನ್ನುತ್ತೇವೆ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಘಟವೂ ಸಹ ಪಟದ ಪ್ರಾಗಭಾವಕ್ಕೆ ಅಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿದೆ. ಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥದ ಪ್ರಾಗಭಾವಕ್ಕೆ ಅಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿರುವುದನ್ನೇ ಅನಾದಿತ್ವ ಎನ್ನುವುದಾದರೆ ಘಟವೂ ಸಹ ಅನಾದಿಯಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ಸಕಲ ಪ್ರಾಗಭಾವಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಪ್ರಾಗಭಾವಾಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಪ್ರಾಗಭಾವಮಾತ್ರಾಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಂ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ "ಮಾತ್ರ" ಶಬ್ದವು 'ಕೃತ್ಸ್ನ' (ಸಕಲ) ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೋ? ಅಥವಾ 'ಸಾಮಾನ್ಯ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೋ? ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಗಭಾವವು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದೋ?

ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷ ತಪ್ಪು. 'ಮಾತ್ರ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಕಲಪ್ರಾಂಭಾವಗಳೆಂಬ "ಸಾಕಲ್ಯ" ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಘಟವೂ ಸಹ ಅನಾದಿಯಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ ತನ್ನ ಪ್ರಾಂಭಾವಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಘಟವು ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಾಂಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಘಟವು ಸಕಲಪ್ರಾಂಭಾವಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನಾದಿತ್ವ ಲಕ್ಷಣ ಘಟದಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು 'ಕೃತ್ಸ್ನ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಸಾಮಾನ್ಯ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಘಟಾದಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಕವಾದ ಪ್ರಾಂಭಾವವು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಆಕಾಶಾದಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಕವಾದ ಪ್ರಾಂಭಾವವು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಪ್ರಾಂಭಾವ ಹಾಗೂ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಪ್ರಾಂಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಗತವಾದ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. 'ಗೋವಿಷಾಣ' ಹಾಗೂ 'ಶಶವಿಷಾಣ'ಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಗತವಾದ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಪ್ರಾಂಭಾವತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಇದರಂತೆ ಕಾರಣಶೂನ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಅನಾದಿತ್ವದ ಲಕ್ಷಣವೆನ್ನುವ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಸಹ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ ಕಾರಣಶೂನ್ಯತ್ವವೆಂದರೆ "ಸ್ವಕಾರಣಾನಿರೂಪಿತ ಕಾರ್ಯತಾಶೂನ್ಯತ್ವ" ಎಂದೋ? ಅಥವಾ "ಅನ್ಯಾಕಾರಣಾನಿರೂಪಿತ ಅಕಾರ್ಯತ್ವ" ಎಂದೋ?. "ಕಾರಣಮಾತ್ರ ನಿರೂಪಿತಕಾರ್ಯತಾಶೂನ್ಯತ್ವ" ಎಂದೋ? ಹೀಗೆ ಏಕಲಿಪಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರಾಂಭಾವದ ಅಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತೆ ಇದನ್ನೂ ಸಹ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪತಃ ಅನಾದಿತ್ವದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು "ಪ್ರಾಂಭಾವಾಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಂ" ಎಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ "ಕಾರಣಶೂನ್ಯತ್ವಂ" ಎಂದಾಗಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸ್ವರೂಪತಃ ಅನಾದಿ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ?

ಸಮಾಧಾನ -

ಘಟಾದೌ ಪ್ರಮಿತಾ ತಾವತ್ ಪ್ರಾಂಭಾವೇನ ಯುಕ್ತತಾ ।

ಆರೋಪ್ಯ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಂ ಸಾ ಗಗನಾದೌ ನಿಷಿದ್ಧತೇ ॥

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಘಟಪಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಅನಾದಿಯಾದ ಆಕಾಶ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆರೋಪಮಾಡಿ ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಸ್ವಪ್ರಾಗ್ಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವನ್ನೇ ಸ್ವರೂಪತಃ ಅನಾದಿತ್ವದ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಅನೇಕ ಆಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು - "ತನ್ನ ಪ್ರಾಗಭಾವವು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಸ್ವಪ್ರಾಗ್ಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವೂ ಸಹ ಅಸಿದ್ಧವೇ ಆಯಿತು" ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುವವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದು ಮೊದಲು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯು ಅಸತ್ ಆದ್ದರಿಂದ ಅಭಾವವೂ ಸಹ ಅಸತ್ ಆಗಿದೆ ಎಂದೋ? ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯು ಅಸತ್ ಆಗಿದ್ದರೇ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೋಗಿ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾದ ಅಭಾವಜ್ಞಾನ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೋ?

ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯು ಅಸತ್ ಆದ್ದರಿಂದ ಅಭಾವವೂ ಸಹ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷ ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಗಭಾವ ಹಾಗೂ ಪ್ರದ್ವಂಸಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಸತ್ವದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗಭಾವ ಹಾಗೂ ಪ್ರದ್ವಂಸಗಳು ಇರುತ್ತವೋ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತಾಭಾವವು ಇರುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಅತ್ಯಂತಾಭಾವವು ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯ ಅಸತ್ವವನ್ನೇ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಮೂರೂ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪ್ರತಿಯೋಗಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅತ್ಯಂತಾಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ. ಪ್ರಕೃತ ನಾವು "ಸ್ವಪ್ರಾಗ್ಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಾತ್ಯಂತಾಭಾವಃ"ವನ್ನೇ ಅನಾದಿತ್ವದ ಲಕ್ಷಣವೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ಇನ್ನು ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯು ಅಸತ್ ಆದರೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಪೂರ್ವಕವಾದ ಅಭಾವದ ಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಸಹ ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ರಾಗ್ಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವು ಪ್ರಮಿತವಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಪ್ರಾಗ್ಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವನ್ನು ಗಗನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆರೋಪ

ಮಾಡಿ ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ನಿಷೇಧವು ಪ್ರಸಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕ ಆರೋಪದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ಏಕೆಂದರೆ "ಈ ಭೂತಲದಲ್ಲಿ ಘಟವಿರುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಬೇರೆ ಭೂತಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಿತವಾದ ಘಟವು ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆರೋಪಮಾಡಿ ನಿಷೇಧ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಭೂತಲದಲ್ಲಿ ಘಟವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಘಟಪಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಿತವಾದ ಸ್ವಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತವನ್ನು ಅನಾದಿಯಾದ ಗಗನಾದಿ-ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆರೋಪಮಾಡಿ ನಿಷೇಧ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಭಾವವು ಗಗನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಸಕ್ತವಾದದ್ದನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ "ಗಗನಂ ಸ್ವಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿ ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ಘಟವತ್" ಘಟವು ಹೇಗೆ ವಸ್ತುವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ರಾಗಭಾವ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಗಗನವೂ ಸಹ ವಸ್ತುವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಅನುಮಾನಾಭಾಸದಿಂದ ಗಗನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಗಗನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತವು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅದನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಅನುಮಾನಾಭಾಸದಿಂದ ಅಂದರೆ ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಗಗನವು ತನ್ನ ಪ್ರಾಗಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಗಗನವೂ ತನ್ನ ಪ್ರಾಗಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಸ್ವಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಅಪ್ರಸಕ್ತವಾದದ್ದನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದರಂತೆ ಸ್ವಕಾರಣರಾಹಿತ್ಯವನ್ನು, ಉತ್ತತ್ತಿರಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅನಾದಿಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮತ್ತು 'ಪ್ರಧ್ವಂಸಾಪ್ರತಿಯೋಗಿತಂ' ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕು.

ಒಟ್ಟು ಅನಾದಿತದ ಪರಿಷ್ಕಾರವನ್ನು ಅನೇಕ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು -

- ೧) ಸ್ವಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತಂ, ೨) ಸ್ವಕಾರಣರಾಹಿತ್ಯಂ, ೩) ಸ್ವ ಉತ್ತತ್ತಿರಾಹಿತ್ಯಂ
೪) ಪ್ರಧ್ವಂಸಾಪ್ರತಿಯೋಗಿತಂ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಸಾರಾಂಶ - ಪರಮಾತ್ಮ, ಜೀವ, ಆಕಾಶ, ಅವಿದ್ಯೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅನಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಂದು ನಾವು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. 'ಅನಾದಿ' ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮ, ಜೀವ ಮೊದಲಾದವರ ಸ್ವರೂಪವೇ ಅನಾದಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನು ಸ್ವರೂಪತಃ 'ಅನಾದಿ' ಎಂದು ಪಾರಿಭಾಷಿಕತಬ್ಬದಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಯಾವುದನ್ನು ಸ್ವರೂಪತಃ 'ಅನಾದಿ' ಎನ್ನಬೇಕು ಎಂದರೆ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಥವಾ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಗಭಾವವಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಥವಾ ಪ್ರದ್ವಂಸವಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಥವಾ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಧ್ವಂಸ ಇವುಗಳಿಗಲ್ಲ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಪದಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವರೂಪತಃ ಅನಾದಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ ಪ್ರಾಗಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ವರೂಪತಃ ಅನಾದಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಂತೆ ಉಳಿದವುಗಳನ್ನೂ ಸಹ ನಾವೇ ಸ್ವತಃ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪ್ರಾಗಭಾವವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಘಟಪಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗಭಾವ-ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವಿರುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವು ಪರಮಾತ್ಮ, ಜೀವ ಮೊದಲಾದ. ಅನಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಿಚಾರ - ಆರೋಪ್ಯವಾದದ್ದು ಅತ್ಯಂತಾಸತ್ ಆಗಿರುತ್ತದೆಂದು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಶುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆರೋಪ್ಯವಾದ ರಜತವು ಮೂರು ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಅಸತ್ತೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಯೋ, ಆ ನಿಷೇಧಪ್ರತಿಯೋಗಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಅಸತ್ತೇ ಆಗಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ ಗಗನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಘಟಪಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿದೆ, ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಘಟಪಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಕೃತ ಗಗನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ನಿಷೇಧಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ಪ್ರಾಗಭಾವತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಅಸತ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

“ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ದೋಷಗಳು ಇಲ್ಲ” ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಯಾವ ದೋಷಗಳ ನಿಷೇಧವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೋ ಆ ನಿಷೇಧಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾದ ದೋಷಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಅಸತ್ತೇ ಆಗಿವೆ. ಹೊರತಾಗಿ ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳು

ನಿಷೇಧವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲ, ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಅತ್ಯಂತ ಅಸತ್ವಾದ ದೋಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅದನ್ನು ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದನ್ನೇ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪ್ರತಿಯೋಗಿಕ ನಿಷೇಧ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಟಿಪ್ಪಣಿಕಾರರು ವಿಷ್ಣುತ್ವವಿರ್ನಿಯ, ತತ್ತ್ವೋದ್ಯೋತ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪ್ರತಿಯೋಗಿಕ ನಿಷೇಧವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪ್ರತಿಯೋಗಿಕ ನಿಷೇಧವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಮತ್ತೊಂದು ವಿಚಾರ - "ಭಿನ್ನಾಶ್ಚ ಭಿನ್ನಧರ್ಮಾಶ್ಚ ಪದಾರ್ಥಾಃ ನಿಖಿಲಾ ಅಪಿ" ಎಂಬುದು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಅಂದರೆ ಒಂದೇ ಘಟತ್ವವೆಂಬ ಜಾತಿಯು ಸಾವಿರಾರು ಘಟಗಳಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ನಾವು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ಘಟತ್ವವನ್ನು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದ್ದೇವೆ. ಅದರಂತೆ ಯಾವ ಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವು ಘಟದಲ್ಲಿದೆಯೋ ಅದೇ ಗಗನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವೇ ಬೇರೆ. ಪಟದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಗಭಾವ-ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವೇ ಬೇರೆ. ಇಂತಹ ಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವ ಸದೃಶವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಅದರ ನಿಷೇಧವನ್ನು ಗಗನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಷೇಧಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವು ಅತ್ಯಂತಾಸತ್ ಎಂದು ಒಪ್ಪುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರವಾಹತೋಽನಾದಿತ್ವಪರಿಷ್ಕಾರಃ

ಆಕ್ಷೇಪ - ಕಾಮ, ಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಪ್ರವಾಹತಃ ಅನಾದಿಯಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. "ಪ್ರವಾಹತಃ ಅನಾದಿ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಏನರ್ಥ? ಅಂದರೆ ಪ್ರವಾಹವು - ಪರಂಪರೆಯು ಅನಾದಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಆ ಪ್ರವಾಹವು ಪ್ರವಾಹಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವೋ? ಅಥವಾ ಅಭಿನ್ನವೋ? ಭಿನ್ನವೆಂದರೆ ಪ್ರವಾಹಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಕೇವಲ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆಯೋ?

ಪ್ರವಾಹವು ಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿದೆ ಮತ್ತು ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಅನಾದಿ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಸಾದಿಯೇ ಆಗಬೇಕು.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಪ್ರವಾಹಿಗಳು ಕೇವಲ ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರವಾಹಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆಯೋ? ಅಥವಾ ಮಿಲಿತವಾದ ಸಕಲಪ್ರವಾಹಿಗಳು ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆಯೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದೊಂದೇ ಪ್ರವಾಹಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಬರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಪ್ರವಾಹದ ಬುದ್ಧಿಯು ಬರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ಒಂದೊಂದೇ ಪ್ರವಾಹಿಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ ಪ್ರವಾಹದ ಬುದ್ಧಿಯು ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಇನ್ನು ಸಕಲ ಪ್ರವಾಹಿಗಳು ಸೇರಿ ಪ್ರವಾಹದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿವೆ ಎನ್ನಬೇಕು. ಆದರೆ ಕ್ರಮಭಾವಿಯಾದ ಪ್ರವಾಹಿಗಳಿಗೆ ಮೇಲನವೇ ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರವಾಹವು ಪ್ರವಾಹಿಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಲ್ಲವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಸಹ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರವಾಹಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಉತ್ಪತ್ತಿವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ. ಇಂತಹ ಪ್ರವಾಹಿಗಳಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಪ್ರವಾಹಗಳೂ ಸಹ ಉತ್ಪನ್ನವುಳ್ಳವುಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಹೊರತು ಅನಾದಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಮ, ಕರ್ಮಾದಿಗಳು ಪ್ರವಾಹತಃ ಅನಾದಿಯಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ.

ಸಮಾಧಾನ -

ಪ್ರವಾಹ ಇತಿ ಗೀಯತೇ ಸಜಾತೀಯಾಃ ಪ್ರವಾಹಿಣಃ |

ಕಾಲೇನೋಪಾಧಿನಾ ಗ್ರಸ್ತಾ ನಾನಾವೃಕ್ಷಾವನಂ ಯಥಾ ||

ಅನೇಕ ವೃಕ್ಷಗಳು ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ವನವೆಂದು ಹೇಗೆ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆಯೋ, ಅದರಂತೆ ಸಜಾತೀಯವಾದ ಅನೇಕಪ್ರವಾಹಿಗಳು ಕಾಲವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಪ್ರವಾಹವೆಂದು ಕರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

ಪ್ರವಾಹವು ಪ್ರವಾಹಿಗಳಿಂದ ಅತಿರಿಕ್ತವೆಂದು ನಾವು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಸಜಾತೀಯವಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರವಾಹಿಗಳು ಪೂರ್ವಾಪರಕಾಲವೃತ್ತಿತ್ವವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಪ್ರವಾಹ ಎಂದು ಕರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಕಂಡಿದೆ - ಅನೇಕಮರಗಳೇ ಏಕದೇಶಸ್ಥತ್ವ ಎಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ "ವನ" ಎಂದು ಕರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರವಾಹಿಗಳೇ ಪ್ರವಾಹ ಎಂದು ಕರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಪ್ರವಾಹಿಗಳಿಂದ ಅಭಿನ್ನವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಉತ್ಪತ್ತಿವುಳ್ಳ ಪ್ರವಾಹಿಗಳಂತೆ ಪ್ರವಾಹಗಳಿಗೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತಲ್ಲವೇ?

ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಪ್ರವಾಹತಃ ಅನಾದಿತ್ವದ ಪರಿಷ್ಕಾರವನ್ನು ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ - "ಏಕಪ್ರವಾಹಮಧ್ಯಪತಿತಾನೇಕಪ್ರವಾಹಪ್ರತಿಯೋಗಿಕ-ಪ್ರಾಗಭಾವಾವಚ್ಛಿನ್ನಕಾಲಾವೃತ್ತಿತ್ವಾನಧಿಕರಣಧ್ವಂಸಪ್ರತಿಯೋಗಿಪ್ರವಾಹಿತ್ವಂ" ಒಂದು ಪ್ರವಾಹದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಪ್ರವಾಹಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರವಾಹಪ್ರತಿಯೋಗಿಕವಾದ ಪ್ರಾಗಭಾವವು ಇರುತ್ತದೋ, ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರವಾಹದ ಧ್ವಂಸಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವು ಪ್ರವಾಹಿಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಪ್ರವಾಹಿಯ ಧ್ವಂಸವಾದರೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರವಾಹಿಯ ಪ್ರಾಗಭಾವವಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಏಕಪ್ರವಾಹಮಧ್ಯಪತಿತವಾದ ಅನೇಕಪ್ರವಾಹಪ್ರತಿಯೋಗಿಕವಾದ ಪ್ರಾಗಭಾವಾವಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹ ಧ್ವಂಸಪ್ರತಿಯೋಗಿಪ್ರವಾಹಿತ್ವವನ್ನೇ ಪ್ರವಾಹತಃ ಅನಾದಿತ್ವವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ದೋಷಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಾರಾಂಶ - ಕಾಮ, ಕರ್ಮ, ಕ್ಷಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಪ್ರವಾಹತಃ ಅನಾದಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತೇವೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವರೂಪತಃ ನಾಶವಿದ್ದರೂ, ಪುನಃ ಪುನಃ ಹುಟ್ಟುತ್ತಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರವಾಹತಃ ಅನಾದಿ ಎಂದು ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಮೊದಲು ತಿನ್ನವ ಆಸೆಯು ಬರುತ್ತದೆ, ಅನಂತರ ಆಡುವ ಆಸೆಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ಅನಂತರ ಮಲಗುವ ಆಸೆಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಸೆ ಹುಟ್ಟಿ ನಾಶವಾದಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಆಸೆಯು ಹುಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಕರ್ಮವೂ ಸಹ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಇದನ್ನು ಅನಾದಿ ಎಂದು ಕರೆಯಬೇಕು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

भाबदीपः - अन्धकारभ्रान्तिं निराह - आवृत्तिरिति ॥ एकाकित्वभ्रान्तिं निराह - एकराडिति ॥ नियतिः = व्यापारेषु प्रेरणम् । बन्धः प्रकृतितः । 'मोक्षो बन्धादिति व्यक्तम्' इति भावः । एतेषामसाङ्ख्यं चन्द्रिकायां व्यक्तम् ।

'ಆವೃತಿ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಂಧಕಾರ ಎಂಬರ್ಥವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಾರದೆಂದು ಆವೃತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಅಜ್ಞಾನ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ರೀತಿ 'ಏಕರಾಟ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ 'ಒಬ್ಬಂಟಿ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ 'ಸ್ವತಂತ್ರ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. 'ನಿಯತಿ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ನಾನಾರೀತಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ

ಪ್ರೇರಣೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. 'ಬಂಧ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಬಂಧನ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. 'ಮೋಕ್ಷವು ಬಂಧದಿಂದ' ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. 'ಈ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸಾಂಕರ್ಯವಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವ ಮಾಡುವ ಸಾಹಸವೂ ವ್ಯರ್ಥ. ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಲಯಕ್ಕೂ ಜನ್ಮವಿರುವುದರಿಂದ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಲಯವನ್ನು ಸೇರಿಸಬಹುದು. ಆವಾಗ ನಮ್ಮ ತ್ರಿವಿಧ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೂ ಚ್ಯುತಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲಾಗದು. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಂಧಧ್ವಂಸರೂಪವೆಂದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಪ್ರಾಗಭಾವಧ್ವಂಸರೂಪವಾಗಲಿ. ಅಜ್ಞಾನವೂ ಬಂಧಕರೂಪವೇ ಹೊರತು ಬಂಧರೂಪವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಲೇಬೇಕು.

ತತ್ವಸಂಖ್ಯಾನದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ

भावदीपः - एतेन

‘सृष्टिः स्थितिः संहतिश्च नियमो ज्ञानबोधने ।

बन्धो मोक्षः सुखं दुःखमावृत्तिर्ज्योतिरेव च ॥

इति तत्त्वसङ्ख्यानोक्त्या सुखादीन्यपि कुतो न गृहीतानि? इति निरस्तम् । स्कान्दे सूत्रकृतैवाष्टककर्तृत्वस्यैव लक्षणत्वेनोक्तत्वात् । सूत्रे तावत् एव विवक्षणीयत्वात् ।

ತತ್ವಸಂಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ

‘ಸೃಷ್ಟಿಃ ಸ್ಥಿತಿಃ ಸಂಹತಿಶ್ಚ ನಿಯಮೋ ಜ್ಞಾನಬೋಧನೇ ।

ಬಂಧೋ ಮೋಕ್ಷಃ ಸುಖಂ ದುಃಖಮಾವೃತಿರ್ಜ್ಯೋತಿರೇವ ಚ ॥’

ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿ ಹನ್ನೆರಡು ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು; ಇಲ್ಲಿ ಸುಖಾದಿಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ (೧-೧-೨)

‘ಸ್ಯಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮನ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವಿಲ್ಲ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

‘ಯತೋ ಬಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ । ಯೇನ ಜಾತಾನಿ ಜೀವಂತಿ ।
ಯತ್ಪ್ರಯನ್ತ್ಯಭಿಸಂವಿಶಂತಿ’ ‘ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ಯ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತಿ ।

‘ಯಾರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಚೇತನರಾಶಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೋ, ಜೀವಿಸುತ್ತವೋ, ಮತ್ತು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೋ, ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯ ಅನಂತರ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ವಿಹರಿಸುತ್ತವೋ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನೇ ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕು. ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.’ ಹೀಗೆ ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ‘ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣುರೇವ, ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್’ ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಹೇತ್ವಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಮುಂದಿನ ಭಾಷ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ.

ಯತೋ ವಾ = ಯಾರಿಂದಲೇ, ಇಮಾನಿ = ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾದ, ಭೂತಾನಿ = ಜೀವರಾಶಿಗಳು, ಜಾಯಂತೇ = ಹುಟ್ಟುತ್ತವೋ, ಯೇನ = ಯಾರಿಂದಲೇ, ಜಾತಾನಿ = ಹುಟ್ಟಿರುವ ಜೀವರಾಶಿಗಳು, ಜೀವಂತಿ = ಬದುಕುತ್ತಿವೆಯೋ, ಯತ್ = ಯಾರಲ್ಲಿಯೇ, ಪ್ರಯಂತಿ = ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆಯೋ, ಯತ್ = ಯಾರನ್ನು, ಅಭಿಸಂವಿಶಂತಿ = ಹೊಂದಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತವೋ, ತತ್ = ಅವನನ್ನು, ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ = ವಿಚಾರ ಮಾಡು, ತತ್ = ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮ = ಗುಣವಿಹಾರವಿಹಾರಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು. ಹೀಗೆ ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಲಕ್ಷಣವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲದೆಯೆನ್ನಲು ಆಧಾರ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ನನ್ವೇತಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ ನೋಪಲಭ್ಯತೇ, ಅತಃ ಕಥಂ ಜೀವಾಪಬಾಧಕಮ್? ಇತ್ಯತಸ್ತತ್ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇ ಕಥಿತಮ್? ಇತಿ ತದುದಾಹರತಿ - ಯತ ಇತಿ ॥ ಯತ್ಪ್ರಯನ್ತಿ ಪ್ರಲಯೇ । ಯದಭಿಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಮುಕ್ತೌ ।

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಈ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವ ಲಕ್ಷಣವು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದರೆ ಏನು ಬಾಧಕ? ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಣವು 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬುದರ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು "ಯತಃ" ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯತ್ಪ್ರಯಂತಿ' = ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗುತ್ತಾರೋ; ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೋ ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ.

ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆನ್ನಲು ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ

भावदीपः - पूर्ववाक्ये कथितमिति ।। तेन लक्षणस्यासम्भवनिरासार्थमेतदिति दर्शितम् । अत एव वक्षत्युपसंहारे व्याख्यादीत्यादिपदम् । नन्वत्र वाक्ये जन्मस्थितिलयमुक्तिरूपव्यापारचतुष्टयकृत्वमात्रमेव श्रुतं न तु सृष्ट्याद्यष्टक-कर्तृत्वरूपम्, अतः कथमेतल्लक्षणं पूर्ववाक्ये कथितम्? इत्युक्तिः । मैवम् । एतद्राक्योपक्षितेष्वेवंरूपवाक्यान्तरेषु । 'त्वं मुक्तिदो बन्धदोऽतो मतो नस्त्वं ज्ञानदो ज्ञानदश्चासि विष्णो' इत्यादिषु तत्र तत्र व्यापारान्तराणां श्रवणेनात्राप्युपलक्षणतया सृष्ट्याद्यष्टकस्य ग्राह्यत्वात्' इति तात्पर्यात् । विवृतमेतत् सृष्ट्याद्यष्टकस्य श्रौतत्वं तत्त्वप्रदीपचन्द्रिकयोः ।

"ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇ ಕಥಿತಮ್" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವು ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ' ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ನೀಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ 'ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಾದಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆದಿಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು — 'ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಲಯಮುಕ್ತಿರೂಪವಾದ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಎಂಟು ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇ ಕಥಿತಮ್' ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆಯು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಿತವಾದ 'ತ್ವಂ ಮುಕ್ತಿದೋ ಬಂಧತೋಽತೋ ಮತೋ ನಃ, ತ್ವಂ ಜ್ಞಾನದೋ ಅಜ್ಞಾನದಶ್ಚಾಪಿ ವಿಷ್ಣೋ' ಇತ್ಯಾದಿ ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ

ಎಂಟು ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತತ್ವಪ್ರದೀಪ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ^(೧).

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವು ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ಮೂರುವಿಧದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಅಷ್ಟಗುಣಗಳನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು, ಎಂಟಕ್ಕಿಂತ ಜಾಸ್ತಿ ಗುಣಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಕಡಿಮೆ ಗುಣಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಯಾಂದದ ಮಾತಿನಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಸೃಷ್ಟಿರಕ್ಷಾಹೃತಿರ್ಜ್ಞಾನನಿಯಮಾಜ್ಞಾನಬಂಧನಾನ್ |

ಮೋಕ್ಷಂಚ ವಿಷ್ಣುತತ್ತ್ವವ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಮುಕ್ತಿರ್ನ ಚಾನ್ಯಥಾ ||

‘ಸೃಷ್ಟಿ, ರಕ್ಷಣೆ, ಸಂಹಾರ, ಜ್ಞಾನ, ನಿಯಮನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತವೆ ; ಈ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆಯದೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗದು ಎಂದು.

ಯತೋ ಮೋಕ್ಷಾದಿದಾತಾವಸೌ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಏವ ಹಿ |

ಮೋಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನು ಯಾವಾತನು ಕೊಡುತ್ತಾನೋ, ಆತನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನು.

‘ನರ್ತೇ ತತ್ತ್ವಕ್ರಿಯತೇ ಕಿಂಚಿದಿತ್ಯಾದೇರ್ನ ಹರಿಂ ವಿನಾ ಜ್ಞಾನಸ್ವಭಾವತೋಽಪಿ ಸ್ಯಾನ್ಮುಕ್ತಿಃ ಕಸ್ಯಾಪಿ ಹಿ ಕ್ವಚಿತ್’

(೧) ತತ್ವಪ್ರದೀಪ: - तथाहि - ‘यतः प्रसूता जगतः प्रसूती’ ‘सर्वे निमेषा जज्ञिरे विद्युतः पुरुषादधी’ति प्रकृतिकालसृष्ट्यभिधानेन तस्मादेव सर्वसृष्टिरुक्ता । तदधीनत्वादितरसृष्टेः । ‘यस्मिन्निदं सञ्च विचैति सर्वं यस्मिन् देवा अधि विश्वे निषेदुः’ इति स्थितिः । ‘वेनस्तत्पश्यन् विश्वा भुवनानि विद्वान् यत्र विश्वं भवत्येकनीलम्’ इति ज्ञानं संहारश्च । ‘विवेज्ञा भूतानि चराचराणि’ इत्यर्थात् नियमनम् । ‘येनाऽदित्यस्तपति तेजसा भ्राजसा च’ इति स्पष्टम् । ‘ऋतस्य तन्तुं विततं विवृत्य तदपश्यत् तदभवत् प्रजास्विव’ इत्यज्ञानं बन्धश्च । ‘य एनं विदुरमृतास्ते भवन्ति’ इति मोक्षः । ‘यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते, येन जातानि जीवन्ति’ ‘यत्प्रयन्त्यभिसंविशन्ति, तद् विजिज्ञासस्व तद् ब्रह्म’ इति तैत्तिरीयश्रुतिः विष्णोरेवैतानि स्रष्टृत्वादीनि प्रसिद्धलक्षणानीत्याह ।

‘ನಿನ್ನ ಹೊರತು ಏನನ್ನೂ ಮಾಡಲಾಗದು’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಏನು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದರೆ ಜೀವನು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನೇ ಆಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವ ಜೀವರಿಗೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಇವೆಲ್ಲವು ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನದ ಮಾತುಗಳು.

ಎಂಟು ಗುಣಗಳು ಆಕಾಂಕ್ಷಾಪೂರಕಗಳಾಗಿವೆ. ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಗಳೂ ಆಗಿವೆ, ಇದರಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಪರಿಹಾರ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥವೆ ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನ ಮಾತುಗಳ ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಪರಿಹಾರಗಳು ಭಾಷ್ಯ ಸಮ್ಮತವಾಗಿವೆ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಇದೆ. ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಸಂಶಯಬೇಡ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಲಕ್ಷ್ಯನಿರ್ಧಾರಣೆಗೆ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ ಸಾಕು. ಒಂದರಿಂದಲೇ ಇಷ್ಟವು ನೆರವೇರುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅನಾವಶ್ಯಕ, ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ-ನಿರ್ಧಾರವಾಗಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿರಿ, ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳೇಕೆ?

ಸಮಾಧಾನ - ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಂತೂ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನೀವೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರಿ ನಾವೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ನಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನದ ಪರ್ಯವಸಾನ ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ. ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ. ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣ ಸಾಕೆನ್ನುವ ನೀವು ಮೂರು ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುವ ಸಾಹಸ ಏಕೆ ಮಾಡಿದಿರಿ? ಪರದೋಷವನ್ನು ಕಣ್ಣಿರಳಿಸಿ ನೋಡುತ್ತೀರಿ. ನಿಮ್ಮ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಕುರುಡಾಗಿದ್ದೀರಿ.

ಲಕ್ಷಣಸಮುದಾಯವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣಲಕ್ಷಣವೆನ್ನಲು ಕೈಮುತ್ಯನ್ಯಾಯ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

य उ त्रिधातु पृथिवीमुत चामेको दाधार भुवनानि विश्वा ।

चतुर्भिस्साकं नवतिं च नामभिश्चक्रं न वृत्तं व्यतीरैवीविपत् ।

(ऋ-१-१५५-६)

ಅನುವಾದ - ‘ಯಾವ ಸಮರ್ಥನಾದ ಒಬ್ಬನೇ ವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರಕೃತಿ, ಪುರುಷ, ಕಾಲಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಾಗಿ; ಭೂಮಿಯನ್ನು, ಆಕಾಶವನ್ನು, ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತಲೋಕಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೋ ಅವನೇ ಗುಣ-ಪೂರ್ಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು’ ಎಂದು ಋಗ್ವೇದವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ (೧-೧-೨)

ಮತ್ತು ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕುರೂಪಗಳಿಂದ ವಸು, ರುದ್ರ, ಆದಿತ್ಯ, ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳೆಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರಾದ ತೊಂಬತ್ತು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಚಕ್ರದಂತೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನೇ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು - ಹೀಗೆ ಯುಗ್ವೇದವು ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಂದೊಂದೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವಾಗ ಲಕ್ಷಣದ ಸಮುದಾಯವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಬೇಕೇನು? ಎಂಬ ಕೈಮುತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಯಃ = ಯಾವ ವಿಷ್ಣುವು, ಏಕಃ ಉ = ಒಬ್ಬನೇ, ತ್ರಿಧಾತುಃ = ಪ್ರಕೃತಿ, ಪುರುಷ, ಕಾಲಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಾಗಿ, ಪೃಥಿವೀಂ = ಭೂಮಿಯನ್ನು, ಉತ = ಮತ್ತು, ದ್ಯಾವಾ = ಆಕಾಶವನ್ನು, ವಿಶ್ವಾ ಭುವನಾನಿ = ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳನ್ನು, ದಾಧಾರ = ಬೃಹಚ್ಛರೀರದಿಂದ ಧರಿಸಿರುವನೋ, ಅವನೇ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು.

ಮತ್ತು ನಾಮಭಃ = ಸ್ವರೂಪಭೇದಶೂನ್ಯವಾದ, ಚತುರ್ಭಃ = ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಿಂದ, ನವತಿಂ = ತೊಂಬತ್ತು ಮಂದಿ, ವೃತೀನ್ = ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ವೃತ್ತಂ = ತಿರುಗುತ್ತಿರುವ, ಚಕ್ರಂ ನ = ಚಕ್ರದಂತೆ, ಅವೀವಿಪತಃ = ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾನೋ, (ಅವನೇ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತ ಬ್ರಹ್ಮನು).

ತೊಂಬತ್ತು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೈಗೊಂಬೆಗಳು

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

‘ಸೃಷ್ಟಾದಿಕಕರ್ತೃತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪಿ ವಿಷ್ಣವೇಕನಿಷ್ಠಂ, ಕಿಮು ಸರ್ವಮ್?’ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾयेण स्थितिकर्तृत्वस्य तदेकनिष्ठत्वे श्रुतिमाह - य इति ॥ य एक एव प्रकृतिपुरुषकालाधारकः पृथिवीं यां सर्वभुवनानि च दधारेत्यर्थः । तथा नियमनं च तदेककर्तृकमिति श्रुतिमाह - चतुर्भिरिति ॥ ‘स बृहच्छरीरो मूलरूपी चतुर्भिः वासुदेवादिनामभिर्नाममात्रैः स्वरूपभेदशून्यैः साकं नवतिं विशेषेणाधिकान् देवान्

वृत्तं चक्रमिव पर्यवर्तयत्' इत्यर्थः । अष्टौ वसव एकादश रुद्रा एकादशदित्याः दश प्रजापतयः पञ्चाशन्मरुत इति नवतिः ।

ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕರ್ತೃತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದೂ ಸಹ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮಗಳೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮಗಳೇ ಆಗಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಬೇಕೇನು? ಎಂಬ ಕೈಮುತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಮೊದಲು ಸ್ಥಿತಿಕರ್ತೃತ್ವವು ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುನಿಷ್ಠವಾಗಿದೆ ಎಂದು "ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು" ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಯಾರೊಬ್ಬನೇ ಪ್ರಕೃತಿ, ಪುರುಷ, ಕಾಲಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಾಗಿದ್ದು ಮತ್ತು ಪೃಥಿವಿ, ಸ್ವರ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೋ" ಎಂದು ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ. ಅದರಂತೆ ನಿಯಮನವೂ ಸಹ ಅವನಿಂದಲೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವನ್ನು "ಚತುರ್ಭಿಃ ಸಾಕಂ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ವಿಶಾಲಶರೀರನಾದ ಮೂಲರೂಪದ ವಾಸುದೇವಾದಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಮಮಾತ್ರದಿಂದ ಅಂದರೆ ಸ್ವರೂಪತಃ ಭೇದವಿಲ್ಲದ ರೂಪಗಳಿಂದ ತೊಂಬತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ವಿಶೇಷಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಚಕ್ರದಂತೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾನೋ' ಎಂದು ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ. ಆ ತೊಂಬತ್ತು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳು ಯಾರೆಂದರೆ, ಎಂಟು ವಸುಗಳು, ಹನ್ನೊಂದು ರುದ್ರರು, ಹನ್ನೊಂದು ಆದಿತ್ಯರು (ವಿಷ್ಣುನಾಮಕ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹನ್ನೊಂದು ಮಂದಿಯನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು), ಹತ್ತು ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳು, ಐವತ್ತು ಮರುತ್ತುಗಳು (ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನಲವತ್ತೊಂಬತ್ತು ಮರುದ್ ದೇವತೆಗಳು, ಮುಖ್ಯವಾಯುವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಐವತ್ತು ಮರುತ್ತಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ) ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರತ್ಯೇಕಶ್ರುತಿಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ?

भावदीपः – एकैकव्यापारोक्तिपरश्रुत्युक्तेरुपयोगाप्रतीतेराह – सृष्ट्यादीति॥

विष्णवेकनिष्ठमिति ॥ 'जीवापबाधकम्' इति अनुवर्तते ।

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದೇ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವು ಗೊತ್ತಾಗದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ

“ಸೃಷ್ಟಾದಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. “ವಿಷ್ಣೋಕನಿಷ್ಠಮ್” ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಜೀವಾಪಬಾಧಕಮ್’ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು.

ಶ್ರುತಿಸ್ತೃತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - ಕಿಮ್ವಿತಿ || “ಸ್ಕಾಂದಸ್ಮತ್ಯಾ, ‘ಪರೋ ಮಾತ್ರಯಾ’ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಶ್ರುತ್ಯಾ ಚ ಸರ್ವಂ ವಿಷ್ಣವೇಕನಿಷ್ಠಂ ಸಜ್ಜಿವಬಾಧಕಂ ಕಿಮು ವಾಚ್ಯಮ್?” ಇತ್ಯರ್ಥ: | ‘ಸರ್ವಮ್’ ಇತ್ಯನೇಕಪರಂ ವಾ | ಪ್ರಾಗುಕ್ತದಿಶಾ ‘ಯತೋ ವಾ’ ಇತ್ಯತ್ರೋಪಲಕ್ಷಿತಸೃಷ್ಟ್ಯಾಘೃತಕಪರಂ ವಾ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ತದೇಕನಿಷ್ಠ ಇತಿ || ‘ಏಕ ಏವ’ ಇತಿ ಶ್ರುತಾವಧಾರಣಾದೇತಲ್ಲಾಭ ಇತಿ ಭಾವ: | ಶ್ರುತಮಿತಿ || ಸ್ಮೃತೌ ಸರ್ವಸ್ಯ ತದೇಕನಿಷ್ಠತ್ವೋಕ್ತೆ: ಸಾ ಪೂರ್ವಮುಕ್ತೇತಿ ಭಾವ: | ಏತೇನ ‘ಯತೋ ವಾ’ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಚತುಷ್ಠಯಶ್ರವಣೇನಾಘೃತಾಶ್ರವಣೇಪಿ ತೇನ ತತ್ರ ಜೀವಬಾಧನಂ ಸಿದ್ಧಿಚಯೀತ್ಯೇತತ್ ಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತೌ ಫಲಂ ಸೂಚಿತಮ್ |

ಸ್ಕಾಂದಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಪರೋ ಮಾತ್ರಯಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಈ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದು ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು “ಕಿಮು” ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಸರ್ವಮ್’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಅನೇಕ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವಾ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ‘ಯತೋ ವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ‘ಸೃಷ್ಟಾದಿ ಅಷ್ಟಕ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. “ಏಕ ಏವ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ ಎಂಬಂಶವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು “ತದೇಕನಿಷ್ಠತ್ವೇ” ಎಂಬ ಅಂಶ ಹೊರಟಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ಕಾಂದಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಾದಿ ಅಷ್ಟಕವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇದೆ ಎಂಬಂಶವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು “ಶ್ರುತಿಮ್” ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ‘ಯತೋ ವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ

ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಎಂಟು ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಿ ಇದರಿಂದಲೇ 'ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲ' ಎಂಬ ಅಂಶವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಹಿಂದೆ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಂತಿಮವಾದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

“ಯ ಉ” ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಉ’ಇತಿ ‘ಏಕಸ್ಯ’ ಇತಿ ಪದೇನಾನ್ವಯಂ ಮತ್ವಾರ್ಥಮಾಹ - ಏಕ ಏವೇತಿ || ‘ತ್ರಿಧಾತು’ ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥ: ‘ಪ್ರಕೃತಿ’ತಿ | ವಿಷ್ಣುಸೂಕ್ತಸ್ಯತ್ವಾತ್ ಯಚ್ಚಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣುಪರ: | ತಸ್ಯ ‘ತದಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಮ್’ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯमाणೇನಾನ್ವಯ ಇತಿ ಭಾವ: | ತದೇಕೇತಿ || ‘ಶ್ರುತೌ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಸರ್ವದೇವತಾನಿಯಮನೋಕ್ತಯಾ ಏತಲ್ಲಾಭ:’ ಇತಿ ಭಾವ: |

‘ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಉ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಏಕ:’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ಏಕ ಏವ’ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ‘ಪ್ರಕೃತಿ’ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದವು ‘ತ್ರಿಧಾತು’ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಇದು ವಿಷ್ಣುಸೂಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ ಯತ್‌ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಯತ್‌ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಬರುವ ‘ತದಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಮ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ವಿಷ್ಣುವು ನಿಯಮನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ’ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ನಿಯಮನವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲು ‘ತದೇಕಕರ್ತೃಕಂ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಚತುರ್ಭಿರ್ನಾಮಿಭಿ:’ ಇತ್ಯುಕ್ತೇರ್ಭಾವ: ‘ನಾಮಮಾತ್ರೈ:’ ಇತ್ಯಾದಿ | ‘ವ್ಯತಿನ್’ ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥ: ‘ವಿಶೇಷಣಾಧಿಕಾನ್’ ಇತಿ | ವಿಶೇಷಣಾಧಿಕತ್ವೇನ ‘ವ್ಯತಯೋ ದೇವತಾ: ಸ್ಮೃತಾ:’ ಇತಿ ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯೋಕ್ತೇ: | ‘ನ’ ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥ: ‘ಐವ’ ಇತಿ | ಪರ್ಯವರ್ತಯದಿತಿ || ‘ವಿಪ ಪರಿವರ್ತನೆ’ ಇತಿ ತತ್ವಪ್ರದೀಪೋಕ್ತಧಾತೋರ್ನಿಚಿ ಲುಙಿ ರೂಪಮ್ |

‘ಚತುರ್ಭಿರ್ನಾಮಭಿಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ‘ನಾಮಮಾತ್ಯಃ’ ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ವ್ಯತೀನ್’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ‘ವಿಶೇಷೇಣಾಧಿಕಾನ್’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಂಶವು ‘ವಿಶೇಷೇಣಾಧಿಕತ್ವೇನ ವ್ಯತಯೋ ದೇವತಾಃ ಸ್ತೃತಾಃ’ ಎಂಬ ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯದ ವಾಕ್ಯವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ‘ಚಕ್ರಂ ನ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ‘ನ’ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ‘ಇವ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅವೀವಿಪತ್’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ತತ್ವಪ್ರದೀಪಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ‘ವಿಪ ಪರಿವರ್ತನೇ’ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಣಿಜಂತವಾದ ಲುಜ್ ಲಕಾರದ ರೂಪವಾಗಿದ್ದು ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ‘ಪರ್ಯವರ್ತಯತ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ‘ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಗತಿಃ’ ಎಂದು ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ‘ಪರ್ಯವರ್ತಯತ್’ ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ವ್ಯತೀನ್ ಅವೀವಿಪತ್’ ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ‘ಅವೀವಿಪತ್’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಪರ್ಯವರ್ತಯತ್’ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ವಿಪ ಪರಿವರ್ತನೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ವಿಕಾದಶಾದಿತ್ಯರು ಐವತ್ತು ಮರುತ್ತುಗಳು ಹೇಗೆ?

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಯನ್ಯೇತಾನಿ ದೇವಜಾತಾನಿ ಗಣಶಃ ಆಖ್ಯಾಯಂತೆ’ ‘ವಸವೋ ರುद्रಾ ಆದಿತ್ಯಾ ವಿಶ್ವೇದೇವಾ ಮರುತಃ’ ಇತಿ ಕಾಣ್ವಶ್ರುತೌ ತೃತೀಯೇ ।

‘ಆದಿತ್ಯಾ ವಸವೋ ರುद्रಾಸ್ತ್ರಿವಿಧಾ ಹಿ ಸುರಾ ಯತಃ ।

ಮರುತಶ್ಚೈವ ವಿಶ್ವೇ ಚ ಸಾಧ್ಯಾಶ್ಚೈವ ಚ ತದ್ರತಾಃ ॥’

ಇತಿ ಸಸಮಸ್ಕಂಧತಾತ್ಪರ್ಯೇ । ‘ನವಚಯಂ ನವತಿಮ್’ ಇತ್ಯತ್ರ ಕ್ರಗ್ಭಾಷ್ಯೇ ಚ ಗಣಶಃ ಉಕ್ತಾನ್ ದೇವಾನಾಹ - ಅಷ್ಟಾವಿತಿ ॥ ಆದಿತ್ಯಾನಾಂ ದ್ವಾದಶತ್ವೇಪಿ ವಿಷ್ಣುವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ ನಿಮ್ಯಾನಾಮೇಕಾದಶತ್ವಾತ್ ‘एकादशादित्याः’ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ । ಪञ्चाशदिति ॥ ‘एकोनपञ्चाशन्मरुतां मुख्यवायुना सह पञ्चाशत्वात्’ ಇತಿ ಭಾವಃ । ‘एतेन चतुर्मुखस्यापि नियम्यत्वसिद्धिः । मुख्यवायोरेव तत्त्वात् ।

‘ಯಾನ್ಯೇತಾನಿ ದೇವಜಾತಾನಿ ಗಣಶಃ ಆಖ್ಯಾಯಂತೇ’ (ಕಾಣ್ವಾಶ್ವತೃತಿ)

‘ವಸವೋ ರುದ್ರಾ ಆದಿತ್ಯಾ ವಿಶ್ವೇದೇವಾ ಮರುತಃ’ (ತಾ.ನಿ.)

‘ಆದಿತ್ಯಾ ವಸವೋ ರುದ್ರಾಃ ತ್ರಿವಿಧಾ ಹಿ ಸುರಾ ಯತಃ |

ಮರುತಶ್ಚೈವ ವಿಶ್ವೇ ಚ ಸಾಧ್ಯಾಶ್ಚೈವ ಚ ತದ್ಗತಾಃ ||’ (ಸಪ್ತಮಸ್ಕಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯ)

ದೇವತೆಗಳು ವಸು, ರುದ್ರ, ಆದಿತ್ಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಭಾಗವನ್ನು ಪಡೆಯುವವರು. ಮರುತ್ತುಗಳು ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯರು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಧಾನರಾದುದರಿಂದ ಇವರನ್ನು ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲೇ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಹೀಗೆ ತ್ರಿಭಿಃ ಎಂಬ ಭಾಗವತದ ಶಬ್ದದಿಂದ ಈ ಗಣದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ನವಚಯಂ ನವತಿಮ್’ (ಯುಗ್ಭಾಷ್ಯ) ಎಂಬ ಮಂತ್ರಭಾಗದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ‘ಅಷ್ಟೌ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ — ಗಣಶಃ ಹೇಳಿದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಆದಿತ್ಯರು ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ ಆಗಿದ್ದರೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಅತಿರಿಕ್ತರಾದ, ಅವನಿಂದ ನಿಯಮ್ಯರಾದ ಹನ್ನೊಂದು ಮಂದಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು’ ಎಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ “ಏಕಾದಶಾದಿತ್ಯಾಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮರುತ್ತುಗಳು ನಲವತ್ತೊಂಬತ್ತುಮಂದಿ ಆಗಿದ್ದರೂ ಮುಖ್ಯವಾಯುವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ೫೦ ಮಂದಿ ಎಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ಪಂಚಾಶನ್ಮರುತಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮುಖ್ಯವಾಯುವೇ ಚತುರ್ಮುಖರಾದುದರಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖರೂ ಕೂಡ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ನಿಯಮ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಅಂಶವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ತೊಂಬತ್ತು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳ ವಿವರ

ಭಾವದೀಪಃ - ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ತು ಟಿಕೋಕ್ತಮೇಕಮರ್ಥಮುಕ್ತವಾ ಚತುರ್ಬಿರ್ನಾಮಿಭಿಃ
ನಾಮವದ್ಭಿಃ ಸಾಕಂ ನವತಿಂ ದೇವಾನ್ ಪರ್ಯವರ್ತಯತ್ ಇತಿ ವಾನ್ವಯಃ | ತಥಾ
ಚೋಕ್ತಮ್ -

‘ಆದಿತ್ಯಾ ವಸವೋ ರುद्रಾ ಮರುತಶ್ಚಾಶ್ವಿನಾವಪಿ |

ಬೃಹಸ್ಪತಿಶ್ಚ ಕಾಮಶ್ಚ ಮನುರ್ದಕ್ಷೋ ವಿನಾಯಕಃ |

ಜನಾದ್ರಿಕರಣ (೧-೧-೨)

ಭೃಗುಃಶ್ವೇವಾನಿರುದ್ಧಃಚ ಧರ್ಮೋ ನಿರ್ಕ್ರಂತಿರೇವ ಚ |

ಕುಬೇರಸಹಿತಾ ದೇವಾ ನವತಿಃ ಸಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ |

ಅನಂತೋ ಗರುಡೋ ವಾಯುಃಚತ್ವಾರೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ'

ಇತ್ಯಂತೇನ ಗ್ರಂಥೇನ 'ನಾಮಭಿಃಚತುರ್ಭಿಃ' ಇತ್ಯನೇನ ಅನಂತಾದಿಚತುರ್ಣಾಂ, ಏಕೋನಪಂಚಾಶನ್ಮುರತಾಂ, ಅಶ್ವಿನೋರೈಕೈವಿವಕ್ಷಯಾಶ್ವಿಪ್ರಭೃತ್ಯೇಕಾದಶದೇವಾನಾಂ ಚ 'ನವತಿ'ಪದೇನ ಗ್ರಹಣಮುಪೇತ್ಯ ಇಯಂ ಶ್ರುತಿರನ್ಯಥಾಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ |

ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಈ ಒಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ — ಅನಂತ, ಗರುಡ, ವಾಯು, ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕುಮಂದಿ ಹೆಸರಾಂತದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡ ತೊಂಬತ್ತು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವು ಚಕ್ರದಂತೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಆ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು 'ಆದಿತ್ಯಾ ವಸವೋ ರುದ್ರಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಆದಿತ್ಯಾ ವಸವೋ ರುದ್ರಾ ಮರುತಶ್ಚಾಶ್ವಿನಾವಪಿ |

ಬೃಹಸ್ಪತಿಶ್ಚ ಕಾಮಶ್ಚ ಮನುರ್ದಕ್ಷೋ ವಿನಾಯಕಃ |

ಭೃಗುಶ್ಚ ವಾನಿರುದ್ಧಶ್ಚ ಧರ್ಮೋ ನಿರ್ಮುತಿರೇವ ಚ |

ಕುಬೇರಸಹಿತಾ ದೇವಾ ನವತಿಃ ಸಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ |

ಅನಂತೋ ಗರುಡೋ ವಾಯುಶ್ಚತ್ವಾರೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ||'

ಹನ್ನೊಂದು ಮಂದಿ ಆದಿತ್ಯರು, ಅಷ್ಟವಸುಗಳು, ಏಕಾದಶರುದ್ರರು, ಜೊತೆಯಾಗಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು, ಬೃಹಸ್ಪತಿ, ಕಾಮ, ಮನು, ದಕ್ಷ, ವಿನಾಯಕ, ಭೃಗು, ಅನಿರುದ್ಧ, ಧರ್ಮ, ನಿರ್ಮುತಿ, ಕುಬೇರ ಹೀಗೆ ತೊಂಬತ್ತುಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳು ಇವರೊಂದಿಗೆ ಅನಂತ, ಗರುಡ, ವಾಯು, ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕುಮಂದಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಒಟ್ಟು ತೊಂಬತ್ತನಾಲ್ಕುಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ನಿಯಮ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಇಬ್ಬರು ಆಗಿದ್ದರೂ ಸದಾ ಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡಿ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ವಿಶೇಷವಿಚಾರ- ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಪಂಚಾಶನ್ ಮರುತಃ' ಐವತ್ತು ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ನಲ್ವತ್ತೊಂಬತ್ತು ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳಿರಬೇಕಾದರೆ ಐವತ್ತೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರು? ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಐವತ್ತೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ದ್ವಾದಶ ಆದಿತ್ಯರು ಪ್ರಸಿದ್ಧರು. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಏಕಾದಶಾದಿತ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ನಿಯಮ್ಯರಾದ ಏಕಾದಶಾದಿತ್ಯರನ್ನಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆದಿತ್ಯರು	=	೧೧
ವಸುಗಳು	=	೮
ಮರುತ್ ದೇವತೆಗಳು	=	೪೯
ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳು	=	೨
ಬೃಹಸ್ಪತಿ	=	೧
ಕಾಮ	=	೧
ಮನು	=	೧
ದಕ್ಷ	=	೧
ಗಣಪತಿ	=	೧
ಭೃಗು	=	೧
ಅನಿರುದ್ಧ	=	೧
ಧರ್ಮ	=	೧
ನಿರ್ಮತಿ	=	೧
ಕುಬೇರ	=	೧
ಒಟ್ಟು	=	೯೦

ಅನಂತ, ಗರುಡ, ವಾಯು, ಬ್ರಹ್ಮರನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ೯೪ ಆಗುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರುತಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದಲೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಪರಿಹಾರ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

‘परो मात्रया तन्वा वृधान न ते महित्वमन्वभ्रुवन्ति ।

न ते विष्णो जायमानो न जातो देव महिम्नः परमन्तमाप’ ।

‘यो नः पिता जनिता यो विधाता धामानि वेद भुवनानि विश्वा’

इत्यादि च ॥ २ ॥

॥ इति जन्माधिकरणम् ॥ २ ॥

“ಎಲೈ ವಿಷ್ಣುವೇ! ನೀನು ಅಳತೆಗೆ ಸಿಗುವವನಲ್ಲ. ನೀನು ದೇಹದಿಂದ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವಿ. ನಿನ್ನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಮುಕ್ತರಾಗಲಿ, ಅಮುಕ್ತರಾಗಲಿ ಹೊಂದಲಾರರು. ಕ್ರೀಡಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯೇ! ನಿನ್ನ ಈ ಅಗಾಧಮಹಿಮೆಯ ಕೊನೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹುಟ್ಟಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು, ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಾಗಲೀ ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ, ಈಗಲೂ ಹೊಂದಿಲ್ಲ ಮುಂದೆಯೂ ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ” ಹೀಗೆ ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

‘ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೆ ತಂದೆಯಂತೆ ಜನಕನಾಗಿದ್ದಾನೋ, ಧಾರಕನೂ, ಪೋಷಕನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೋ, ಅವನು ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ’ ಎಂದು.

ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿವೆ.

॥ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಈ ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣಗಳು ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದರೂ ನೇರವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಷ್ಣೋ = ಎಲೈ ವಿಷ್ಣುವೇ!, ತ್ವಂ = ನೀನು, ಮಾತ್ರಯಾ = ಅಳತೆಯಿಂದ,

ಪರಃ = ಮೀರಿದ್ದಿ; ತನ್ವಾ = ನಿನ್ನ ದೇಹದಿಂದ, ವೃಧಾನ್ = ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಿ; ತೇ = ನಿನ್ನ, ಮಹಿತ್ವಂ = ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಮಹಿಮೆಯನ್ನು, ಅನು = ಮುಕ್ತರೇ ಆಗಲಿ, ಅಮುಕ್ತರೇ ಆಗಲಿ, ನ ಅಶ್ವಪಂತಿ = ಅನುಭವಿಸಲಾರರು. ಹೇ ದೇವ = ಕ್ರೀಡಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯೇ! ತೇ = ನಿನ್ನ, ಮಹಿಮ್ನಃ = ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ-ಕರ್ತೃತ್ವಮಹಿಮೆಯ, ಪರಂ ಅಂತಂ = ಕೊನೆಯನ್ನು, ಜಾತಃ = ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಜೀವರಾಶಿಗಳು, ಜಾಯಮಾನಃ = ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಜೀವರಾಶಿಗಳು, ನ ಆಪ = ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ, ಹೊಂದಿಲ್ಲ, ಮುಂದೆಯೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಿಚಾರಮೂಲಕವಾಗಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಹೊರತು ತಂದೆಯಂತೆ ನಿಮಿತಕಾರಣವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಯಃ = ಯಾವ ಪುರುಷಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು, ನಃ = ನಮಗೆ, ಪಿತಾ = ತಂದೆಯು, ಜನಿತಾ = ಉತ್ಪಾದಕನೂ, ಯಃ = ಯಾರು, ವಿಧಾತಾ = ಧಾರಕನು, ವಿಶ್ವಾ ಭುವನಾನಿ = ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳೇ ಧಾಮಾನಿ = ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನೋ, ವೇದ = ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ತಿಳಿದವನೂ, ಇತ್ಯಾದಿ ಚ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಯುಗ್ಮೇದದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

॥ ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾನುಸಾರಿಯಾದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವು
ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಹಿಮೆ ಹೊಂದಲು ತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

एतान्यपि लक्षणाणि अन्यव्याप्तानि नेत्याह - पर इति ॥ हे विष्णो स्वमूर्त्यैवापरिच्छिन्न त्वं मिते: परोऽस्यतोऽपरिमितत्वात् ते जगत्सृष्ट्यादिमहिमानं केऽपि न प्राप्नुवन्तीत्यर्थः । वर्तमाननिषेधात् स्यादतीतादावतिव्याप्तिः, इत्यत आह

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೨)

– ನೇತಿ ॥ ಹೇ ವಿಷ್ಣೋ ದೇವ ತೇ ಮಹಿಷ್ಠಃ ಪರಮಂತಂ ಸೀಮಾಂ ಜಾಯಮಾನೋ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ
ಜಾತೋ ನಾಪ ಜನಿಷ್ಯಮಾಣೋ ನಾಪ್ರಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಜಗತ್ಕಾಣತ್ವಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ವಿಕಾರಿತ್ವೇನ
ಕಿಂತು ಪಿತೃವದೇವೇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ದರ್ಶಯತಿ – ಯ ಇತಿ ॥ ನಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ । ನ ದತ್ತಪುತ್ರಪಿತೃವತ್
ಪಿತಾ ಕಿಂತು ಜನಿತಾ ಜನಕಃ । ಸರ್ವಾಣಿ ಭುವನಾನಿ ತದ್ ಗತಧಾಮಾನಿ ಚ ವೇದೇತ್ಯರ್ಥಃ ।
ಅತೋಽತಿವ್ಯಾಪ್ಯಾದಿಶ್ಯವಿಷ್ಣುಲಕ್ಷಣವತ್ತ್ವಾತ್ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ಜೀವೋಽತೋ
ಯುಕ್ತೇವ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೇತಿ ಸ್ಥಿತಮ್ ॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುವಿರಚಿತಾಯಾಂ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಯಾಂ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಮ್ ॥೨॥

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಬೇರೆ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು
'ಪರೋ ಮಾತ್ರಯಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎಲೈ ವಿಷ್ಣುವೇ! ನೀನು ಕೇವಲ
ನಿನ್ನ ಮೂರ್ತಿಯಿಂದಲೇ ನೀನು ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಾಗಿದ್ದಿ. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಪರಿಮಿತಿಯನ್ನು
ಮೀರಿದ್ದಿ. ಹೀಗೆ ನೀನುಅಪರಿಮಿತನಾಗಿದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿನ್ನ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಮಹಿಮೆಯನ್ನು
ಯಾರೂ ಹೊಂದಲು ಅಥವಾ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಅನ್ವಶ್ಚವಂತಿ'
ಎಂದು ಕೇವಲ ವರ್ತಮಾನಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಭೂತಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ
ನಿನಗಿಂತ ಸರ್ವೋತ್ತಮರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಇರಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು
ಪರಿಹರಿಸಲು 'ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.
"ಎಲೈ ವಿಷ್ಣುದೇವನೇ ! ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆಯ ಕೊನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು
ವರ್ತಮಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ; ಹಿಂದೆ ಯಾರೂ ಹೊಂದಿಲ್ಲ; ಮುಂದೆಯೂ ಸಹ
ಹೊಂದುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ" ಎಂದು ಈ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಿಕಾರರೂಪದಿಂದಲೇ (ಉಪಾದಾನರೂಪದಿಂದ)
ಹೇಳಬಾರದು. ಹೊರತಾಗಿ ಮಗನಿಗೆ ತಂದೆಯು ಹೇಗೆ ಕಾರಣನೋ ಅದರಂತೆ
ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನೆಂದು "ಯೋ ನಃ ಪಿತಾ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ನಃ'
= ಸಕಲಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ. ದತ್ತ ಪುತ್ರನಿಗೆ ತಂದೆಯಿರುವಂತೆ ವಿಷ್ಣುವು ತಂದೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ಹೊರತು

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಜನಕನಂತೆ ಉತ್ಪಾದಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅವನು ಸಕಲ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಾದಿ ದೋಷಶೂನ್ಯವಾದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವರು ಎಂದೂ ಬ್ರಹ್ಮರಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು.

॥ ಇಲ್ಲಿಗೆ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು ॥

‘ಪರೋ ಮಾತ್ರಯಾ’ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - एतान्यपीति ॥ ‘सृष्टिकर्तृत्वादीन्यष्टावपि लक्षणानि’ इत्यर्थः । ‘विष्णो देवत्वम्’ इत्युत्तरार्धे श्रवणादाह - हे विष्णो इति ॥ ‘तन्वा वृधान’ इत्यस्यार्थः ‘स्वमूर्त्या’दि । ‘मात्रया’ इत्यस्य ‘मिते: परिमिते:’ इत्यर्थः ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಏತಾನ್ಯಪಿ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ‘ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ’ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. “ಪರೋ ಮಾತ್ರಯಾ” ಎಂಬ ಮಂತ್ರದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ‘ವಿಷ್ಣೋ ದೇವ ತ್ವಂ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದದ ಶ್ರವಣವಿರುವುದರಿಂದ “ಹೇ ವಿಷ್ಣೋ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಸ್ವಮೂರ್ತ್ಯಾ’ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದದಿಂದ ‘ತನ್ನಾ ವೃಧಾನ’ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಮಾತ್ರಯಾ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಮಿತಿ ಅಥವಾ ಪರಿಮಿತಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.

‘ಯೋ ನಃ ಪಿತಾ’ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ‘पूर्वोक्तं हेतुगर्भम्’ इति भावेनाह - अत इति ॥ ‘आप’ इत्यस्य विपरिणामेनार्थमाह - प्राप्नोति इति ॥ एतच्चोपलक्षणं मत्वाऽऽह - जनिष्यमाण इति ॥ सर्वे च वयं च वयं । ‘त्यदादीनि सर्वैर्नित्यम्’ इति

एकशेषं मत्वाऽऽह - न इति ॥ नोऽस्माकम् अस्मदादिसर्वेषाम् इत्यर्थः ।
पुनरुक्तेराह - न दत्तेति ॥ जनिता = जनयिता । 'जनिता मन्त्रे' इति
सूत्रात् जनक इत्यर्थः । विधाता = धारणपोषणकर्ता ।

ಮಂತ್ರದ ಪೂರ್ವಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಂಶವು ಹೇತುಗರ್ಭ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು
'ಅತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಆಪ' ಎಂಬ
ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಜಾಯಮಾನಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು
'ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಜಾಯಮಾನಃ ಮತ್ತು ಜಾತಃ'
ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಣಯಾ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು 'ಜನಿಷ್ಯಮಾಣಃ'
ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ಯೋ ನಃ ಪಿತಾ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ 'ನಮ್ಮನ್ನೂ
ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಿಷ್ಣುವು ಜನಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ
ನಃ ಎಂಬ ಪದವು 'ತೃದಾದೀನಿ ಸರ್ವೈರ್ನಿತ್ಯಮ್' ಎಂಬ ವ್ಯಾಕರಣದ ನಿಯಮದಂತೆ
ಏಕಶೇಷಸಮಾಸರೂಪವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಸರ್ವೇ ಚ ವಯಂ ಚ
ವಯಂ ತೇಷಾಂ ನಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಯತೋ ವಾ
ಇಮಾನಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೇ 'ಯೋ ನಃ ಪಿತಾ' ಎಂಬ
ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುವುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ
ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ನ ದತ್ತ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಜನಿತಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜನಯಿತಾ
ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಅಂದರೆ 'ಜನಿತಾ ಮಂತ್ರೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಜನಕ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು
ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ವಿಧಾತಾ' ಎಂಬ 'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧಾರಣೆಯನ್ನು, ಪೋಷಣೆಯನ್ನು
ಮಾಡುವವನು' ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಅಧಿಕರಣದ ಉಪಸಂಹಾರ^(೧)

भावदीपः - न च 'जीव एवायं ब्रह्मशब्दः' 'यतो वा' इत्यादिना
जन्मादिकारणत्वस्यैव ब्रह्मलक्षणत्वोक्तेः' - इति न्यायविवरणारूढं दर्शयितुं

(१) तस्मात् सृष्ट्यादिकर्ता यः तद्ब्रह्म स हरिः स्मृतः ।

न जीवादिरतो विष्णुर्विजिज्ञास्य इति स्थितम् ॥ (भावबोधः)

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

तदर्थं व्युत्क्रमेणानुवदन्नधिकरणार्थं फलोत्पयोपसंहरति - अत इति ॥
 उक्तश्रुतिस्मृतिबलात् अतिव्याप्त्यादिशून्येत्यवधारणार्थोक्तिः । असम्भव
 आदिपदार्थः । स च 'यतो वा' इत्यादिवाक्योक्तितात्पर्यलब्धः ।
 लक्ष्यैक्यादव्याप्तिशङ्का नास्त्येव । न च जीव एवेत्यवधारणं 'विष्णुरेव'
 इत्यध्याहृतविष्णुपदेनान्वेतीति भावेनोक्तम् - विष्णुरेव श्रुत्युक्तं ब्रह्म ।
 न जीव इति ॥ 'न जीवादि' इत्यर्थः । अतः ब्रह्मणो विष्णुत्वानिश्चितजी
 वत्वाभावेन सन्दिग्धत्वसम्भवादित्यर्थः ॥

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ನ ಚ ಜೀವ ಏವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಅಂಶದೊಡನೆ ಈ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುತ್ತಾ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹಿಂದು ಮುಂದಾಗಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾ 'ಆತ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುವ ನಿರ್ಣಯರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಾದಿಶೂನ್ಯ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ, ಏವಕಾರವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಾದಿ ದೋಷಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಅಸಂಭವ'ವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಈ "ಅಸಂಭವರೂಪದೋಷ ಇಲ್ಲ" ಎಂಬುದನ್ನು 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಿಗುವ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಶಂಕೆಯೇ ಬರಲಾರದು. 'ನ ಚ ಜೀವ ಏವ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಏವ' ಎಂಬ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥವು ಅಧ್ಯಾಹೃತವಾದ ವಿಷ್ಣುಪದದಿಂದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ 'ವಿಷ್ಣುರೇವ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ನ ಜೀವಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜೀವಕಮಲಾಸನಾದಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. "ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಹೊರತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು ಹೇಳಿದಂತೆ ಜೀವ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ (ಬ್ರಹ್ಮನ) ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹವು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಇದ್ದೇ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೨)

ಇರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ'' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ' (ಯಾವ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೋ) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಟೀಕೆಯ ಗಾಂಭೀರ್ಯವರ್ಣನೆ

टीकागाम्भीर्यमाहात्म्यं मर्शं मर्शं पुरो मनः ।

नैति तद्विस्तरभयात् करोत्यग्रेसरं मतिः ॥

ಟೀಕಾಗಾಂಭೀರ್ಯಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಮರ್ಶಂ ಮರ್ಶಂ ಪುರೋ ಮನಃ ।

ನೈತಿ ತದ್ವಿಸ್ತರಭಯಾತ್ ಕರೋತ್ಯಗ್ರೇಸರಂ ಮತಿಃ ॥

ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಗಾಂಭೀರ್ಯದ ಗರಿಮೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಮನಸ್ಸು ಅಲ್ಲೇ ನಿಂತು ಬಿಡುತ್ತಿದೆ. ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಗ್ರಂಥವು ವಿಸ್ತಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ನಾವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮುಂದೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

॥ ಇಲ್ಲಿಗೆ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಭಾವದೀಪದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಮುಗಿಯಿತು ॥

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ
ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ
ಶ್ರೀಮದ್‌ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ
ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮ್ - || ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ || ೩ ||

ಅನುವಾದ - ಜಗತ್ಕಾರಣನನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ
ಪರಮಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ. ಹೊರತು ಅನುಮಾನಾದಿಗಳಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನು.

ಅನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್
= ಜಗತ್ಕಾರಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾದುದರಿಂದ, 'ಶಾಸ್ತ್ರಮ್' ಯೋನಿಃ ಯಸ್ಯ ತತ್
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಃ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನೇಃ ಭಾವಃ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮ್; ತಸ್ಮಾತ್ = ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್' ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ.
(ಶಾಸ್ತ್ರಮ್ = ಋಗಾದಿಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಯೋನಿಃ = ಜಗತ್ಕಾರಣನನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ)

|| ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ||

* * * * *

ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ

ಜಗತ್ಕಾರಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ - ಅನುಮಾನತೋನ್ಯೇ ನ ಕಲ್ಪನೀಯಾಃ |

|| ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ || ೩ ||

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೩)

ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ಊಹಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣನನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು. ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿ-ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಜಗತ್ಕಾರಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ.

ಅನುಮಾನತಃ = ಆಗಮಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ, ಅಸ್ಯೇ = ರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳು, ನ ಕಲ್ಪನೀಯಾಃ = ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ಊಹಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್' = ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ-ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯುಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ.

ಖಾಳ್ಯಮ್ - 'ನಾವೇದವಿನ್ಮನುತೇ ತಂ ಬೃಹಂತಮ್ | ಸರ್ವಾನುಭುಮಾತ್ಮಾನಃ ಸಾಮ್ಪರಾಯೇ'

(ತೈ. ಬ್ರಾ. ೩-೧೨-೯)

‘ಔಪನಿಷದಃ ಪುರುಷಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಶ್ಚ |

‘ಯಾರು ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವರು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪೂರ್ಣನಾದ, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ, ಅಂತಃಪ್ರೇರಕನಾದ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರರು’ ಹೀಗೆ ತೈತ್ತಿರೀಯ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ. ಮತ್ತು ‘ಪುರುಷಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಉಪನಿಷದೈಕವೇದ್ಯ-ನಾಗಿದ್ದಾನೆ’ ಎಂಬವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವೇದವಿತ್ = ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯದವನು, ಸಾಂಪರಾಯೇ = ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಬೃಹಂತಂ = ಪೂರ್ಣನಾದ, ಸರ್ವಾನುಭೂಮಾತ್ಮಾ = ಸರ್ವಜ್ಞನನ್ನು, ಆತ್ಮಾನಂ = ಅಂತಃಪ್ರೇರಕನಾದ, ತಂ = ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ನ ಮನುತೇ = ತಿಳಿಯಲಾರನು. ಮತ್ತು

ಪುರುಷಃ = ಪುರುಷನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಔಪನಿಷದಃ = ಕೇವಲ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು, ಇತ್ಯಾದಿ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ, ಶ್ರುತಿಭ್ಯಶ್ಚ = ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಸಂದೇಹ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ಅತ್ರ ಜನ್ಮಾದಿಕಾಣತ್ವಸ್ಯಾನ್ಯನಿಷ್ಠತ್ವನಿರಾಸಾದಸ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಜ್ಞಾತಿಃ । ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ-
ಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶ್ರವಣಾದ್ 'ವಿಷ್ಣುರೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ
ಚ ಯದಾನ್ಯನಿಷ್ಠತಾ ನಿವಾರ್ಯತೇ ತದೇವ ತೇನ ವಿಷ್ಣುತ್ವನಿಶ್ಚಯಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ।
ತಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ವಿಷಯಃ । ಕಿಂ ವಿಷ್ಣೋರೇವಾನ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ತಿ ವೇತಿ (ರನ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ತಿ ನ
ವೇತಿ) ಸಂದೇಹಃ । ಪೂರ್ವೋಕ್ತನ್ಯಾಯಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ಸಂಶಯಬಿಜಮ್ । ಅನ್ಯೇಷಾಮಪ್ಯಸ್ತೀತಿ ಪೂರ್ವಃ
ಪಕ್ಷಃ । ಅನುಮಾನೇನ ರೂಢಾದೇವ ಕಾರಣತಾಸಾಧನಸೌಲಭ್ಯಾತ್ । ನ ಚೋದಾಹತಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ ।
ತಾಸಾಂ ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣ್ಯಾಯೋಗಾತ್ । ತಥಾ ಚ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ
ಭಗವದೇಕನಿಷ್ಠತಾಭಾವಾನ್ ತಸ್ಯೇವ ತೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮತಾನಿಶ್ಚಯಃ ಇತಿ ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣವು ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ
ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನ
ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ
ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನು ವಿಷ್ಣುವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಈ
ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯ ತನಕ
ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯ ತನಕ ವಿಷ್ಣುವೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವೇ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಅದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಇದೆಯೋ
ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆಯೋ ಎಂಬುದೇ ಸಂದೇಹ. ಹಿಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ
ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಳು ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಶ್ಚಾರಣ (೧-೧-೩)

ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಇತಿ ಯಾವತ್ । ಯಥಾಪಿ ಅನೇನಾನುಮಾನೇನ ಜಗತಃ ಕರ್ತೃತ್ವಮಾತ್ರಂ ಸಿದ್ಧಿಚ್ಛತಿ । ನ ತು ಶಿವಾದಿಃ ಕರ್ತಾ ಇತಿ । ಕರ್ತೃತ್ವಮಾತ್ರಂ ಚ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕರ್ತೃತ್ವಾವಿರೋಧಿಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಚ್ಛಾದೇರ್ಘ್ಯಮಯತ್ರ ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್ । ತಥಾಪಿ ಅನುಮಾನಸ್ಯ 'ನೆಂದ್ರಿಯಾಣಿ ನಾನುಮಾನಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಷೇಧಕ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತವಿಷ್ಣವಸಂಸ್ಪರ್ಶಿತಯಾ ಆಗಮೋಕ್ತೇ ರುದ್ರಾದೌ ಕರ್ತೃಯೇ ಪರ್ಯಸಾನಾದಿತ್ಯತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ । ಯದ್ವಾ ಕಾರ್ಯತ್ವಾನುಮಾನೇನ ನಿಯಂತ್ರಣೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನವತೋ ನಿಯಂತ್ರಣಮಾತ್ರವತೋ ವಾ ಕರ್ತೃಃ ಸಿದ್ಧೌ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾ ಚ ಅಪೂರ್ಣಗುಣಸ್ಯ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವಾನುಮಾನಾತ್ ರುದ್ರಾದೇವ ತತ್ಕರ್ತೃತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ । ಅಥವಾ ಶಿವೋ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್, ಯೋ ನ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ನಾಸೌ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಯಥಾ ಯಜ್ಞದತ್ತಃ ಇತಿ ಕೇವಲೀಯತಿರೇಕೇಣ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಶಿವಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಅನುಮಾತವ್ಯಮ್ । ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಂ ಚ ಪಾಶುಪತಾಗಮಸಿದ್ಧಿಮಿತಿ ನ ಹೇತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ । एवं ಬ್ರಹ್ಮಸಂಹಾರಾದೌ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮನುಮಾತವ್ಯಮ್ । ನ ಚ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವನಿಷೇಧಕಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೋದಾಹತಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ । ತಾಸಾಂ ಉಕ್ತಯುಕ್ತಿವಿರೋಧೇನ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತ್ವ ವಿಧಿಪರತ್ವೇ ಅನ್ಯನಿಷೇಧೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಾತ್ । ತಥಾ ಚ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣವೈಕನಿಷ್ಠತ್ವಾಭಾವಾತ್ ನ ತಸ್ಯೈವ ತೇನ ರೂಪೇಣ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮತಾನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ ।

ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು - ಭವೇದನುಮಾನತೋ ರುದ್ರಾದೇಃ ಕಾರಣತ್ವಕಲ್ಪನಾ । ಯದಿ ಕಾರಣಂ ಅನುಮಾನಗೋಚರಂ ಸ्याತ್ । ನೈತದಸ್ತಿ । 'ನಾವೇದವಿನ್ಮನುತೇ ದಂ ಬೃಹಂತಂ ಸರ್ವಾನುಭುಂ ಆತ್ಮಾನಂ ಸಾಂಪರಾಯೇ', 'ಔಪನಿಷದಃ ಪುರುಷಃ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ತಂ ಪೂರ್ಣಂ ಸರ್ವಜ್ಞಂ ಸರ್ವಕರ್ತಾರಂ ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿನಂ ಮೋಕ್ಷಾಯ ಯೋ ವೇದವಿತ್ ಜಾನಾತಿ । ಪುರುಷೋ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಪರತಯಾ ಜಗತ್ಕಾರಣಸ್ಯ ಧರ್ಮಾದಿವತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಮಾತ್ರಗಮ್ಯತ್ವಾ-ವೇದನಾತ್ । ನ ಔಪನಿಷದಸ್ಯಾಪಿ ಕಾರಣಸ್ಯ ಅನುಮಾನೇನ ಸಿದ್ಧಿಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಹೇತುನಾ ತಸ್ಯ ಪೂರ್ಣತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾ ಅಜ್ಞಿಕಾರಾದಿತಿ ಚೇತ್ । ಸತ್ಯಮ್ । ಅಸ್ತ್ಯೇವ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಹಕಾರಯುಕ್ತಸ್ಯ ಅನುಮಾನಸ್ಯಾಪಿ ಔಪನಿಷದಾರ್ಥನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಮ್ । ನ ತು ಸ್ವತನ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾದಿಸಮಭಾವಾತ್ । ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಾನಿ ಚ ಅನುಮಾನಾನಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಹಾಯರಹಿತಾನಿ ಪ್ರತ್ಯುತಾ ಬಹುಶ್ರುತ್ಯಾದಿಬಾಧಿತಾನಿ । ನ ತೈಃ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಃ । ಶ್ರುತಿस्ಮೃತ್ಯಾದಿಸಹಕಾರಿರಹಿತಸ್ಯಾಪಿ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಾನುಮಾನೇ 'ಶಶೋ ವಿಷಾಣಿ ಪಾದಚತುರ್ದಶವತ್ವಾತ್ ಸಮ್ಮತವತ್', 'ಚಿತ್ರಣಿ ಪುತ್ರವತೀ ಸ್ತೀತ್ವಾತ್' । 'ಷಠೋ ರಸಃ ಸೋತಃ ರಸತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿನುಮಾನೈಃ ತದರ್ಥಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಕ್ತಃ । ಅತಃ ಚಕ್ಷುರಾದೇ ರಸಗಂಧಾದಿವಿವಿಧ ಪರೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಾನುಮಾನಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಬೋಧನೇ ಅಸಮರ್ಥತ್ವಾತ್ ನ ತೇನ ತತ್ಸಿದ್ಧಿಃ । ತಥಾ ಚ ಚಂದ್ರಿಕಾ -

ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಯಥಾಶಕ್ತಂ ರಸಗಂಧಾದಿವಸ್ತುಭು ।

ಅನುಮಾಪಿ ತಥಾಶಕ್ತಾ ಧರ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಸ್ತುಭು ॥' ಇತಿ ।

ನವೇವಂ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಅನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾದೇಃ ಕಾರಣತ್ವಸಿದ್ಧಿಶ್ಚೇತ್ ತರ್ಹಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಣ

“ಅನುಮಾನತೋ ಅನ್ಯೇ ನ ಕಲ್ಪನೀಯಾಃ” ಎಂದು. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವೇನ

ರುದ್ರಾದೇ: ಕಾರಣತ್ವಸಿದ್ಧಿರಸ್ತು ಇತಿ चेन्न ।

‘ಕ್ರಗ್ಯಜು:ಸಾಮಾಥರ್ವಾಶ್ಚ ಭಾರತಂ ಪञ್ಚರಾತ್ರಕಮ್ ।

ಮೂಲರಾಮಾಯಣಂ ಚೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ।

ಯಜ್ಞಾನುಕೂಲಮೇತಸ್ಯ ತच्च ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಕೀರ್ತಿಸತಮ್ ।

ಅತೋಽನ್ಯೋ ಗ್ರನ್ಯವಿಸ್ತಾರೋ ನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕುರ್ವತ್ಮ ತತ್ ॥”

ಇತಿ ಸ್ಕಾಂದವಚನೇನ ಕ್ರಗಾದೇವ ಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಮುಕ್ತವಾ ಪಾಶುಪತಾಧ್ಯಾಗಮಸ್ಯ ಅಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಾವೇದನೇನ ತೇನ
ರುದ್ರಾದೇ: ಕಾರಣತ್ವಪ್ರತ್ಯಾಶಾಸ್ಯೋಗಾತ್ ।

ಅಪಿ ಚ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ -

‘ಸಾಙ್ಗತ್ಯಂ ಯೋಗ: ಪಾಶುಪತಂ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ ।

ಉತಾಹೋ ನೇತಿ ಚೋಚ್ಯತೇ ॥’ ಇತಿ ಜನಮೇಜಯಕರ್ತೃಕಪ್ರಶ್ನೇ -

‘ಸಾಙ್ಗತ್ಯಂ ಯೋಗ: ಪಾಶುಪತಂ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ ।

ಜ್ಞಾನಾನ್ಯೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಾ ವಿಚಾರಣಾ ॥’

ಇತಿ ವೈಶಂಪಾಯನಾಚಾರ್ಯೇಣ ಸಾಙ್ಗತ್ಯಾದೀನಾಂ ಭಿನ್ನಮತತ್ವಮುಕ್ತವಾ -

‘ಸಾಙ್ಗತ್ಯಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ಕಪಿಲ: ಪರಮೋ ಋಷಿರುಚ್ಯತೇ ।

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೋ ಯೋಗಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ಚೈವ ಚತುರ್ಮುಖ: ।

ಉಮಾಪತಿ: ಪಶುಪತಿ: ಶ್ರೀಕಂಠೋ ಬ್ರಹ್ಮಣ:ಸುತ: ।

ಉಕ್ತವಾನಿದಮವ್ಯಗ್ರಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪಾಶುಪತಂ ಶಿವ: ॥’

ಇತಿ ತತ್ತನ್ಮತಕರ್ತೃನಭಿಧಾಯ -

‘ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ನಾರಾಯಣ: ಸ್ವಯಮ್ ।

ಜ್ಞಾನೇಷ್ವೇತೇತು ರಾಜೇಂದ್ರ ಸರ್ವೇಷ್ವೇತದ್ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ॥’

ಇತಿ ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ತುತಸಾಙ್ಗತ್ಯಾದಿಮತಾಪೇಕ್ಷಯಾ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಮುಪವೃರ್ಯತೇ । ತच्च ಪೂರ್ವಪ್ರಸ್ತುತ
ವೇದಾರಣ್ಯಕೈಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಕೃತಾಸಾಙ್ಗತ್ಯಾಪತ್ತೇ: । ತತೋ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ
ಸಾಙ್ಗತ್ಯಯೋಗಪಾಶುಪತಾಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ದುರಾಗಮಾ: । ವೇದಾರಣ್ಯಕಪದವಿವಕ್ಷಿತವೇದಾ: ಆರಣ್ಯಕಾನಿ ಪಂಚರಾತ್ರಂ
ಚ ವಿಶಿಷ್ಟಾಗಮಾ ಇತಿ । ಅತೋಽಪಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಕಮಶಾಸ್ತ್ರಮೇವೇತಿ ನೇ ತೇನಾಪ್ಯಾಗಮೇನ ರುದ್ರಾದೇ:
ಕಾರಣತ್ವಸಿದ್ಧಿರिति ನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇತಿ ।

‘ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷ್ಣೋ: ಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯಭಿಹಿತಮ್ । ತಸ್ಯ
ಹರಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿಚೇತನೇಷು ಪ್ರಾಧಾನಾದಿಚೇತನೇಷು ಚ ಪಾಶುಪತಾಧ್ಯಾಗಮಾನುಮಾನಾವಶ್ಯಮೇನಾತಿ-
ವ್ಯಾಸಿಸಾಙ್ಗತ್ಯಾತ್ರ ಪರಿಹರತಿ ಭಗವಾನ್ ಸೂತ್ರಕಾರ:’ ಇತ್ಯವತಾರಿತಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾದिति ಸೂತ್ರಂ
टीकाकारै: न्यायसुधायाम् ।

ಎಂಬುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿನ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳಲು ಸೂತ್ರವನ್ನು "ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್" ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನದಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದೆಂದಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದಿತ್ತು; ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗದೆಂದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲು ಏನು ಆಧಾರ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಾವೇದವಿನ್ಮತೇ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದೆ. ವೇದವನ್ನು

(ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾರ್ಥಃ)

ತತ್ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾರ್ಥಸ್ತು - शास्त्रं =

'ऋग्यजुः सामार्थवाश्च भारतं पञ्चरात्रकम् ।

मूलरामायणं चैव शास्त्रमित्यभिधीयते ।

यच्चानुकूलमेतस्य तच्च शास्त्रं प्रकीर्तितम् ।

अतोऽन्यो ग्रन्थविस्तारो नैव शास्त्रं कुवर्त्म तत् ॥'

इति स्कान्दवचनेनोक्तम् ऋगादिग्रन्थजातं योनि = 'योनिः कारणमेव च' गीतातात्पर्योक्ताभिधानात् कारणम्, 'प्रमायाः' इति योग्यतया सम्बन्धे प्रमाणमस्येति शास्त्रयोनिः तस्य भावः शास्त्रयोनित्वम् । तस्मादिति युक्तिनिर्देशः । शास्त्रयोनिशब्देन च 'मुख्यस्य निर्विशेषेण शब्दः' इति न्यायेन सच्छास्त्रप्रमाणकवस्तुवाचिना सच्छास्त्रेतर-शैवाद्यागमानुमानसमधिगम्यं नेति साध्यं लभ्यते । पूर्वसूत्रे प्रकृतं जगज्जन्मादिकारणं ब्रह्म, तल्लक्षणत्वेन प्रकृतं जगज्जन्मादिकारणत्वं वेद पक्षतया संयोजनीयम् । तथा च 'जगत्कारणं वस्तु ब्रह्म, लक्षणं जगज्जन्मादिकारणत्वं वा नानुमानदुरागमगोचरः शास्त्रप्रमाणकत्वात् । यच्छास्त्रप्रमाणकं न तत्तदितरगोचरम्' इति सामान्यव्याप्त्यभ्युपगमे वा जिह्वाघ्राणादिप्रमाणकः चक्षुरगोचरः रसगन्धादिदृष्टान्तो वेदितव्यः । अस्य स्मृतिनयादगतार्थता चन्द्रिकातोऽवसेया ।

'स्तोत्रं राधानां पते गिर्वीहो वीर यस्य ते । विभूतिरस्तु सूनृता'

'एतेनाग्ने ब्रह्मणा वावृधस्व शक्तीं वा यत् ते चक्रमा विदा वा ।

उत प्रणोष्यभि वस्यो अस्मात्सन्नः सृज सुमृत्या वाजवत्या ॥'

॥ इति शास्त्रयोनित्वाधिकरणटीकासेवा ॥

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೩)

ತಿಳಿಯದವರು, ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಪೂರ್ಣನಾದ, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ, ಸರ್ವಕರ್ತೃವಾದ, ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರರು. 'ಜಗತ್ಕರ್ತೃವಾದ ಪುರುಷನು ಕೇವಲ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಈ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅರ್ಥ.

ಮಂತ್ರಾಲಯ ಪ್ರಭುಗಳಾದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರಿಂದ

ವಿರಚಿತವಾದ

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಂಗತಿ

ಭಾವದೀಪ: - शास्त्रयोनित्वात् ॥

सङ्गतिरिति ॥ अन्तर्भावरूपा । अन्यनिष्ठत्वनिरासमात्रेण कथं सा लब्धा? तन्निरासस्य वा किं फलम्? इत्यतः तन्निरासफलं व्यञ्जयस्तां व्यनक्ति - जगदिति ॥ तदैव तेनेति ॥ एतेन 'अस्य जिज्ञास्यब्रह्मणो विष्णुत्वनिर्णायकलक्षणः अतिव्याप्तिनिरासपरत्वाद् ब्रह्मशास्त्रेन्तर्भावः प्रागुक्तजिज्ञास्यब्रह्मणो विष्णुत्वनिश्चयः फलम्' इति सूचितम् । 'इति'शब्दो हेत्वर्थः सन्, 'इति शास्त्रस्य सङ्गतिः' इत्यन्वेति ।

॥ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ॥

ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗತಿ: ಎಂದರೆ ಅಂತರ್ಭಾವರೂಪವಾದ ಸಂಗತಿ. ಅನ್ಯನಿಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ ಈ ಸಂಗತಿಯು ಹೇಗೆ ಲಭಿಸುವುದು. ಹೀಗೆ ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ಆ ಅನ್ಯನಿಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ "ಜಗತ್" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ತದೈವ ತೇನ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುತ್ವವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿದ್ದು, ಇದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುತ್ವವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಇತಿ'ಶಬ್ದವು

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಹೇತ್ವರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ, 'ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - 'ತದ್ವೇ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಗೆ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವ-ಲಕ್ಷಣವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ ? ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕೂಡ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಕೇವಲ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಸೂತ್ರಕಾರರಿಂದ ಹೇಳಿದಂತಾಗದ ಕಾರಣ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಇದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಫಲವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗತಿ ಹೇಳಬಹುದು -
೧) ಉಪಜೀವ್ಯ ಉಪಜೀವಕಭಾವಸಂಗತಿ, ೨) ಹೇತು ಹೇತುಮದ್ ಭಾವರೂಪಸಂಗತಿ,
೩) ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇ ಸಂಗತಿ

೧) ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಯಿತು. ಅದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಜೀವ್ಯ ಉಪಜೀವಕಭಾವಸಂಗತಿ ಇದೆ.

೨) ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಪ್ರಮೇಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ಹೇತುವಾಯಿತು, ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಹೇತುಮತ್ ಆಯಿತು. ಹೀಗೆ ಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವಸಂಗತಿಯು ಇದೆ.

೩) ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿಯು ಇದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೩)

ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಪರಿಹಾರ

ಭಾವದೀಪ: - यद्वा, पूर्वस्मात् 'श्रुत्यधिकरणसङ्गतिस्तु' इति इहेतरत्र च 'शास्त्रसङ्गतिः' इत्यनन्तरमनुवर्त्य तत्परतया एतद् वाक्यं पूर्वाधिकरण इव योज्यम् । तथा चात्र पूर्वपक्षे पूर्वोक्तस्याऽक्षेपात् पूर्वाधिकरणतद्विषय-
वाक्याभ्याम् एतदधिकरणैतद्विषयवाक्ययोराक्षेपिकीसङ्गतिरिति भावः ।
अस्मिन् पक्षे अनुवृत्तेन प्रकारार्थकस्य 'इति' शब्देनान्वयो ज्ञेयः । यद्यपि
पूर्वत्रैव श्रुतिस्मृत्युक्त्या जन्मादिकर्तृत्वस्य विष्ण्वेकनिष्ठतोक्ता । तथापि
'सा भाष्यकृतैवोक्ता न तु सूत्रकृता इति वा, तासामिह पूर्वपक्षे
युक्तिनिरोधेनाक्षेपाद्वा भवत्यन्यनिष्ठताशङ्का' इति भावः । एतेन 'अनेन
सर्वगतत्वमायामयशब्दादिभ्य इत्यत्रैव तृतीये विष्ण्वेकनिष्ठताया
वक्ष्यमाणत्वात् तेन गतार्थमिदम्' इति निरस्तम् । आगमाद्यवष्टम्भेनात्र
तदुक्तस्याप्याक्षेपादिति बोध्यम् ।

ಅದವಾ. ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದ ಟೀಕಾಭಾಗದಿಂದ 'ಶ್ರುತ್ಯಧಿಕರಣಸಂಗತಿ: ತು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮುಂದೆ, 'ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿ:' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ನಂತರ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದವರು ಹೇಳಿದ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೂ, ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ, ಈ ಅಧಿಕರಣ ಮತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪದಗಳಿಗೆ 'ಇತಿ'ಶಬ್ದವು ಪ್ರಕಾರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. "ಇಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದರೂ, ಇಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳದೇ ಇರುವ ಸಮನ್ವಯವಾದುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲೂ ಇರಬಹುದು ಎಂಬ

ಶಂಕೆಯು ಬರಬಹುದು. ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳಿಗೆ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಯ ವಿರೋಧವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅನ್ಯನಿಷ್ಪತ್ತಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ” ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಅನೇನಸರ್ವಗತ್ವಮಾಯಾಮಯಶಬ್ದಾದಿಭ್ಯಃ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರವು ಗತಾರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. “ಆಗಮಾದಿಗಳನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿ ಆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಂಶವನ್ನು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

‘ಅನ್ಯಸ್ಯ’ ಎಂದೇಕೆ ಹೇಳಿದರು

भावदीपः - तदिति ॥ ‘यतो वा’ इत्यादिवाक्योक्तम् । अन्यस्यापीति ॥ भाष्ये ‘अन्ये’ इत्येवोक्तावपि ‘न च रुद्रादौ सममेतल्लक्षणम्’ इति न्यायविवरणे समपदेन साधारण्यस्योक्तेः अत्रापि भाष्येऽन्येपीत्यभिमतमिति भावेन ‘अन्यस्य’ इत्यनुत्तवा विष्णोरेव अन्यस्याप्यस्ति वेत्युक्तम् । कचिद् ‘विष्णोरन्यस्याप्यस्ति न वा’ इति पाठः । अत एव भाष्यानुरोधात् ‘अन्येषामपि’ इति वाच्ये रुद्रादाविति एकवचनानुरोधेन ‘अन्यस्य’ इत्युक्तम् ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿನ ‘ತತ್’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಯತೋ ವಾ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಅನ್ಯೇ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದ್ದರೂ; ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ‘ನ ಚ ರುದ್ರಾದೌ ಸಮಮೇತಲಕ್ಷಣಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಮಪದದಿಂದ ಸಾಧಾರಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಅನ್ಯೇಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುವುದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ‘ಅನ್ಯಸ್ಯ’ ಎಂದು ಹೇಳದೇ ‘ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಅನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಅಸ್ತಿ ವಾ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ‘ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ತಿ ನ ವಾ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪಾಠಾಂತರವಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ 'ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದ್ದರೂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ರುದ್ರಾದೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಏಕವಚನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ 'ಅನ್ಯಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವು ರುದ್ರಮೊದಲಾದ ಜೀವವಿಶೇಷರಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಯುಗ್ಮದ ಮೊದಲಾದ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆವಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಲ್ಲಿರುವ ಗಾಂಭೀರ್ಯ

ಭಾವದೀಪ: - पूर्वोक्तेति ॥ स च न्यायः 'जगज्जन्मादिकर्तृत्वस्य' इत्यादिना प्राग् विवृतः । प्रसिद्धिश्चेति ॥ 'रुद्रादौ जगत्कर्तृत्वसंहर्तृत्वादि-प्रसिद्धश्च' इत्यर्थः । अत्र सौत्रशास्त्रपदेनानुमानमूलकं पाशुपताद्यागममूलकं चेति चोद्यद्वयं व्यावर्त्यम् । द्वयोरप्यशास्त्रत्वात् । 'नैव शास्त्रं कुवर्त्म तत्' इति वक्ष्यमाणत्वात् प्रत्यक्षस्याप्रसक्तेः ।

“ಪೂರ್ವೋಕ್ತನ್ಯಾಯ” ಎಂದರೆ ಈ ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದ 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವತ್ವಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. “ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ” ಎಂದರೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ, ಜಗತ್ಸಂಹರ್ತೃತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಪದಕ್ಕೆ ಅನುಮಾನಮೂಲಕವಾದ ಮತ್ತು ಪಾಶುಪತಾದಿ ಆಗಮಮೂಲಕವಾದ ಆಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡಬೇಕು. 'ನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕುವರ್ತೃ ತತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಇವೆರಡೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಅಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಪಡೆಯಲಾರದು.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - तत्राद्यम् 'अनुमानतः' इति भाष्येण द्वितीयं तु 'ऋयजुः-सामाथर्वाश्च' इति भाष्येण सूचितम् । तत्राद्यं व्यनक्ति - अनुमानेनेति ॥

‘ವಿಮತಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಘಟವತ್’ ಇತ್ಯनेನ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃಸಿದ್ಧೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಲಾದ್
 ರುದ್ರಾದಿरेव कश्चित् न तु विष्णुः । ‘‘ನಾವೇದವಿತ್’ ಇತಿ ‘ನೈಷಾ ತರ್ಕೇಣ’ ಇತಿ
 स्वप्रामाण्यनिषेधकश्रुत्युक्ते विष्णाख्यकर्तरि अनुमानस्यापर्यवसानादिति
 भावः । एतेन भाष्ये तसिल् तृतीयार्थः । तथा ‘रुद्रादौ सममेतल्लक्षणम्’
 इति न्यायविवरणे च मया अनुमानेन सहितं समम् अनुमानेन सिद्धमिति
 समशब्दार्थो दर्शितः । अत एव भाष्यरीत्या अन्येषामपि प्रक्रमेपि ‘रुद्रादेः’
 इत्युक्तम् ।

ಈ ಎರಡು ಅಂಶಗಳನ್ನು ‘ಅನುಮಾನತಃ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಮತ್ತು ‘ಋಗ್ಯಜುಃ
 ಸಾಮಾಥರ್ವಾಶ್ಚ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಭಾಗದಿಂದಲೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರೇ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ
 ಮೊದಲನೆಯದಾದ ಅನುಮಾನಮೂಲಕತ್ವ ನಿರಾಸವನ್ನು ‘ಅನುಮಾನೇನ’ ಇತ್ಯಾದಿ
 ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ವಿಮತಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಘಟವತ್’
 (ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದವಾದ ಈ ಜಗತ್ತು ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ವಸ್ತುವಾದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬ
 ಕರ್ತೃವಿನಿಂದಲೇ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ; ಹೇಗೆ ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಮಡಿಕೆಯು ಕುಂಬಾರನಿಂದ
 ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಜಗತ್ತು ಕೂಡ ಸಕರ್ತೃಕ) ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ
 ಜಗತ್ತಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃವಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಬಲದಿಂದ
 ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲೇ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬರು ಜಗತ್ಕರ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ
 ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಕರ್ತೃವಿನಲ್ಲಿ ‘ನಾವೇದವಿನ್ಮನುತೇ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಭಾಗದಿಂದಲೂ, ‘ನೈಷಾ
 ತರ್ಕೇಣ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಭಾಗದಿಂದಲೂ ಅನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ನಿಷೇಧ-
 ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ
 ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿರುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಅನುಮಾನತಃ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಇರುವ
 ತಸಿಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ತೃತೀಯಾರ್ಥವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗೆಯೇ ‘ರುದ್ರಾದೌ
 ಸಮಮೇತಲ್ಲಕ್ಷಣಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ಸಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಮಯಾ
 ಸಹಿತಂ ಸಮಮ್’ ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹದಂತೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು ಎಂಬುದಾಗಿ

ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಅನ್ಯೇಷಾಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಿದ್ದರೂ 'ರುದ್ರಾದೇಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ನಂತರ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - 'ಅನುಮಾನೇನ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. 'ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್' (ಜಗತ್ತು ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಹೊಂದಿರಲೇಬೇಕು) ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕರ್ತೃ ಮಾತ್ರ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಕರ್ತೃ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ನಾವೇದವಿತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನ ಮಾಡಲು ಅರ್ಹತೆಯಿರುವ ಶ್ರುತಿಯೇ ಅನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು. ಪಾಶುಪತವೇ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮಗಳಿಂದ ಶಿವ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ 'ಶಿವಃ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್ ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಕುಲಾಲವತ್' (ಶಿವನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ವ್ಯತಿರೇಕದೃಷ್ಟಾಂತ ಕುಂಬಾರ) ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಶಿವಃ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಸಿದ್ಧಿ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪಾಶುಪತವೇ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮಗಳಿಂದ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಸಮರ್ಥನೆ

ಭಾವದೀಪ: - ಶ್ರುತಿತಿ ॥ 'ಯ ಃ ತ್ರಿಧಾತು' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿತ್ಯರ್ಥ: ।
ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ ಇತಿ ॥ 'ವಿಷ್ಣುರೇವ ಕರ್ತಾ ನಾನ್ಯಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತಿಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ
ವಿಷ್ಣುಕರ್ತೃತ್ವಮಾತ್ರ ಏವ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾದೇಃ, ನತ್ವನ್ಯಕರ್ತೃತಾನಿಷೇಧೇ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾ
ವಿಷ್ಣೋಃ, ಅನುಮಾನೇನ ಚ ಶಿವಾದೇಃ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ ದೇಶಾದಿಭೇದೇನಾವಿರುದ್ಧಂ
ನೇಯಮಿತಿ ಭಾವ: ।

'ಉದಾಹೃತ ಶ್ರುತಿ ಎಂದರೆ 'ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ. "ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ವಿಷ್ಣುವೇ ಕರ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆ ಬೇರೆ

ಯಾರೂ ಕರ್ತೃವಲ್ಲ' ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವು ಕರ್ತೃವೆಂಬಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಬೇರೆಯವರು ಕರ್ತೃವಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು, ಅನುಮಾನದಿಂದ ಶಿವಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ದೇಶಭೇದ ಕಾಲಭೇದಾದಿಗಳಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರದಂತೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - 'ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಶಿವನು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಬಹುದು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮನುಕಲ್ಪಗಳಿಗೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಕರ್ತೃಗಳಿದ್ದಾರೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಹಾಕಲ್ಪಗಳಿಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕರ್ತೃಗಳೇ ಇರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಘಟವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಕುಂಬಾರನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕೆಂದೆನೂ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದವನೇ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಲಿ, ಶಿವನು ಸಂಹರಿಸಲಿ ಏನು ತಪ್ಪು?

ಮತ್ತು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಜಗತ್ತಿನ ನಿರ್ಮಾಣವೂ ಸಹ ಅನೇಕರಿಂದಲೇ ನಡೆದಿರಬೇಕು. ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನೇ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾರ. ಮತ್ತು ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿ ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕುಂಬಾರನಲ್ಲಿಯೂ ಘಟಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಶಿವನಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿ ಏಕೆ ಇರಬಾರದು? ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ಶಿವನೂ ಕಾರಣನಾಗಲಿ ಎಂದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ರುದ್ರ, ಭವ, ಶಂಕರ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳೇ ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವ ಪಾಲಕತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಇನ್ನು ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಸಹ ರುದ್ರನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೇನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮುಗಿಯಿತು.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿರುವ ಸಮಶಬ್ದದ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ಭಾವದೀಪ: - ತತಶ್ಚ ಕಿಮ್? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ತಥಾ चेति ॥ 'ರುದ್ರಾದೇರಿಪಿ ಕಾರಣತ್ವೇ ಸತಿ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । एतेन 'रुद्रादौ समं साधारणम्' इत्यपि समशब्दार्थो दर्शितो भवति ।

ಮುಂದೇನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ತಥಾ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ತಥಾ ಚ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ' ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ 'ರುದ್ರಾದೌ ಸಮಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸಮ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಸಾಧಾರಣಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಮುಂದಿನ ಮುಂದಿನ ಶಂಕೆಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಮೇಯವು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ನಚ' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಚ'ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ರುದ್ರಾದೌ' ಎಂದರೆ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಜೀವವಿಶೇಷರಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. 'ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಸಂಪ್ರಾಪ್ತ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಶೇಷಪೂರಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಸಮಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. 'ಲಕ್ಷಣಮ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ' ಎಂದರ್ಥ.

ಅಥವಾ, 'ಸಹಮಾನೇನ ವರ್ತತೇ ಇತಿ ಸಮಮ್' ಎಂದು ವಿಗ್ರಹಮಾಡಿದಾಗ 'ಸಮಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಹಿತವಾದದ್ದು' ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಆಪಾತತಃ ಹೇಳಿದ್ದು; ವಸ್ತುತಸ್ತು ಜೀವವಿಶೇಷನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡದ ಕಾರಣ ಅಲೌಕಿಕವಾದದ್ದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು. ಒಂದು ವೇಳೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳೇ ವಿಷ್ಣುವಾದರೆ ಅಂತಹ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಭಗವಂತನೊಬ್ಬನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಲಾರ

ಭಾವದೀಪ: - ಭಗವದೇಕೇತಿ || 'ಜನ್ಮಾಥಸ್ಯ' ಇತ್ಯತ್ರ
ಕೃತ್ಸ್ರಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಲಕ್ಷಣತ್ವೇ ಅಸಮ್ಮಭಾವಪತ್ಯಾ
ಕತಿಪಯಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವೇ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನಾವಶ್ಯಂ ವಿವಕ್ಷಣೀಯೇ ಸತಿ ತದನ್ಯೇಷಾಮಿತಿ
ಪ್ರಾಸಮಿತಿ ನ ಭಗವದೇಕನಿಷ್ಠತಾ ಇತಿ ಭಾವ: |

“ಭಗವದೇಕನಿಷ್ಠತಾ” ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ‘ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿರುವುದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವವು ಬರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಕೆಲವೊಂದು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಷ್ಣುವು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಂಶವು ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಇತರರಿಗೂ ಕೂಡ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ಭಗವದೇಕನಿಷ್ಠತೆಯು ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ೧) ‘ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವಮ್’ ಕಲ್ಪತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯಧರ್ಮೇಣ ಸ್ವಾಶ್ರಯಸಮಾನಜಾತೀಯಕಲ್ಪವೃತ್ತಿ ಆದಿಕರ್ತೃಭಿನ್ನಕರ್ತೃಕಾದಿಕಾರ್ಯವದ್ವೃತ್ತಿ ಕಲ್ಪತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾತ್ ಅವಾಂತರಕಲ್ಪತ್ವವತ್ ಬೇರೆ ಮನುಕಲ್ಪದ ಆದಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾರು ಕರ್ತೃವೋ, ಅವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಕರ್ತೃ ಈ ಮನುಕಲ್ಪದ ಆದಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆಂಬುದು ಸರ್ವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಬೇರೆ ಮಹಾಕಲ್ಪದ ಆದಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾರು ಕರ್ತೃವೋ ಅವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದವನು ಈ ಮಹಾಕಲ್ಪದ ಆದಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕರ್ತೃಭೇದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮಹಾಕಲ್ಪದ ಭೇದದಿಂದ ಕರ್ತೃಭೇದಸಿದ್ಧವಾಗುವಂತೆ ಪಾಲಕಾದಿಭೇದವನ್ನೂ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ.

೨) ‘ಜಗತ್ಸಂಹತರ್ತೃತ್ವಮ್’ ನ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಕನಿಷ್ಠಮ್, ಸಂಹಾರಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್ ಘಟಸಂಹಾರಶಕ್ತಿವತ್, ಘಟವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಕುಂಬಾರನಲ್ಲೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೩)

ಇರಬೇಕೆಂದೇನು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಇರಬಹುದು. ಅದರಂತೆ ಸಂಹಾರಶಕ್ತಿಯೆನಿಸಿದ ಜಗತ್ಸಂಹಾರಶಕ್ತಿಯೂ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕೆಂದೇನು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬಹುದು. ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದವನೇ ಬೇರೆ ನಾಶಮಾಡುವವನೇ ಬೇರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

೩) ಮಹೀ-ಮಹೀಧರಾದಿ ನಾನಾಕರ್ತೃಕಮ್, ವಿಚಿತ್ರಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್, ಪ್ರಾಸಾದಾದಿವತ್ (ಪ್ರಾಸಾದಾದಿಗಳು (ಮಹಡಿ ಮೊದಲಾದವು) ವಿಚಿತ್ರಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಅನೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿವೆ). ಅದರಂತೆ ಭೂಮಿ ಪರ್ವತಾದಿಗಳೂ ವಿಚಿತ್ರಕಾರ್ಯಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಲೇಬೇಕು. ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಒಂದೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅನೇಕಕರ್ತೃಗಳಿದ್ದಾರೆಂದು ಸಾಧಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಇದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಸಂಭವ. ಜಗತ್ತಿನ ಏಕದೇಶಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಮೂರು ಅನುಮಾನಗಳಿಂದಲೂ ಅನೇಕರಿಗೆ ಜಗತ್ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದಿರಿ. ಇದರಿಂದ ಏಕದೇಶಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತೇ ಹೊರತು ಸಮಸ್ತಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೇಳಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ - ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸಂಭವ. ಏಕದೇಶಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಹೀಗೆ ಏಕಲ್ಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮೂರು ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

भावदीपः - यथान्यासे विरोधादसङ्गतेऽचाह - कारणत्वेनेति शेष इति ॥
कथमनेनोक्तार्थे हेतुरुक्तः? इत्यतो भाष्येऽनुक्तमपि 'शास्त्रेकसमधिगम्यत्वात्

ಕಾರಣಸ್ಯ' इति न्यायविवरणवाक्यमत्र संयोज्यम् इतिभावेन तदेव पठति -
शास्त्रैकेति ॥

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಷ್ಟೇ ಪದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಹೊರಟರೆ ವಿರೋಧರೂಪ ದೋಷವು, ಅಭಿಧೇಯತ್ವ ಧರ್ಮದಿಂದ ಅನ್ಯರನ್ನೂ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಬಹುದೆಂಬ ಅಸಂಗತೀರೂಪದೋಷವು ಬರಬಹುದು. ಆದಕ್ಕಾಗಿ 'ಕಾರಣತ್ವೇನ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಶೇಷಪೂರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಇಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದಾದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹೇತುವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಗಿದೆ?" ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು" ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಾರಣಸ್ಯ" ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಂ’ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವೇ?

भावदीपः - वेदादिशास्त्रं च तदेकम् असहायं च शास्त्रैकं विशेषणविशेष्यभावस्य कामचारित्वात् सङ्ख्यावचनस्यैवैकशब्दस्य 'पूर्वकालैक' इति समासविधानात् । सूत्रे पूर्वत्र प्रकृतं कारणं कारणत्वस्येत्यनुवर्त्य कारणवाचितयाऽध्याहृतं तत्पदं वा तस्येत्यनुवर्त्यमिति भावः । क्वचित् शास्त्रगम्यत्वस्यानुमानिकेपि दृष्टेर्व्यभिचार व्युदासायार्थ-लब्धस्याप्येकेत्यस्योक्तिः । अयं च सूत्रार्थोऽत्रापि भाष्ये सौत्रपदयो-र्विग्रहोक्त्यान्ते विवरिष्यते । अत्र च 'जगत्कर्ता नानुमानयोग्यः शास्त्रैकगम्यत्वात्' इत्यभिमतप्रयोगे धर्मादिदृष्टान्तः । तत्र 'चोदनालक्षणाथो धर्मः' इति जैमिनिसूत्रात् शास्त्रैकगम्यत्वरूपहेतुसत्त्वं सिद्धं कृत्वा साध्यमुपपादयति - न हीति ॥ चोदनैकप्रमाणकत्वभङ्गापत्तेरिति भावः ।

‘ಶಾಸ್ತ್ರೈಕ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವೇದಾದಿಗಳು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ‘ಏಕ’ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಸಹಾಯ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ‘ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ತತ್ ಏಕಂ ಚ’
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೩)

ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ವಿಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದರಿಂದ 'ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಅಂದರೆ ಕೇವಲ ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು. ಏಕಶಬ್ದವು ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದ್ದು ವಿಶೇಷಣಸೂಚಕವಾದ ಪದವು ಸಮಾಸವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಬರಬೇಕು ಅಂದರೆ 'ಏಕಶಾಸ್ತ್ರಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಮಾಸವಾಗಬೇಕು ಅಥವಾ, 'ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕ' (೨/೧/೪೯) ಇತ್ಯಾದಿ ಪಾಣಿನಿಸೂತ್ರದಿಂದ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಏಕಶಾಸ್ತ್ರಂ' ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಸಮಾಸವಾಗುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಮಾಸಮಾಡಿರುವುದು ಹೇಗೆ? ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವವು ಒಂದೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಇದೇ ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಶೇಷಣ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕವಾದ ಏಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ಏಕಶಬ್ದವು ಅಸಹಾಯ ಅಥವಾ ಕೇವಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವು ಆಗಬೇಕಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಂ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಸರಿಯಾಗಿದೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಕೃತವಾದ 'ಕಾರಣ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು 'ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಥವಾ 'ತಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಾರಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ 'ತತ್' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು - ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಕಡೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುವುದನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರೈಕ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥಲಬ್ಧವಾದ ಏಕಶಬ್ದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂತ್ರಗತವಾದ ಪದಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊನೆಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ನಾನುಮಾನಯೋಗ್ಯಃ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಗಮ್ಯತ್ವಾತ್' (ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಗಮ್ಯ- ನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕರ್ತೃವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅನುಮಾನಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ) ಎಂಬ

ಅನುಮಾನಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತಯಾ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಧರ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಚೋದನಾಲಕ್ಷಣಾರ್ಥೋ ಧರ್ಮಃ' ಎಂಬ ಜೈಮಿನಿಸೂತ್ರದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಕಗಮ್ಯತ್ವರೂಪವಾದ ಹೇತುವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಿದ್ಧವತ್‌ಕೃತ್ಯ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು "ನ ಹಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

"ಒಂದು ವೇಳೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಧರ್ಮಾದಿಗಳು ನಿಶ್ಚಯವಾದರೆ ಚೋದನೈಕಪ್ರಮಾಣಕತ್ವವು ಧರ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಭಂಗವಾಗುವುದರಿಂದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ" ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು 'ನಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೀಗಿದೆ - ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ರೂಪವನ್ನಷ್ಟೇ ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ. ರಸವನ್ನಾಗಲೀ, ಗಂಧವನ್ನಾಗಲೀ, ಶಬ್ದವನ್ನಾಗಲೀ ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಅನುಮಾನವೂ ಕೂಡ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಾದಿ ಧರ್ಮಗಳನ್ನಾಗಲೀ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವೇತಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ.

'ನಹಿ ಧರ್ಮಾದಿನಿಶ್ಚಯೋಽನುಮಾನೇನ' 'ಧರ್ಮಾದಿಗಳ ನಿಶ್ಚಯ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಿಂದಲೇ 'ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿಬಾಧೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಆಗಮಾದಿಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅಂತಹ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಏನನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. 'ಶಶಾದೀನಾಂ ವಿಷಾಣಿತ್ವಾದೌ ಚ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್' 'ಮೊಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಬು ಇದೆಯೆಂದೂ ಸಾಧಿಸಬಹುದು' ಹೀಗೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಅನೇಕವಿಧ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ತುರ್ಧಗಃ, ಶೃಂಗೀ, ವಸ್ತುತ್ವಾತ್' 'ವಸ್ತುವಾದ್ದರಿಂದ ಕುದುರೆಗೆ ಕೊಂಬು ಇದೆ'. 'ಖಮ್, ಪುಷ್ಪವತ್, ವಸ್ತುತ್ವಾತ್' 'ವಸ್ತುವಾದ್ದರಿಂದ ಆಕಾಶವು ಹೂ ಬಿಟ್ಟಿದೆ'. 'ಚಿತ್ತಿನೇ ಸುತೈರ್ಯುತಾ ಸ್ತ್ರೀತ್ವಾತ್' 'ಬಂಜೆಯು ಸ್ತ್ರೀಯಾದ್ದರಿಂದ ಮಕ್ಕಳುಳ್ಳವಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ'. 'ಷಷ್ಠಃ ರಸಃ ಸೋತ್ತರಃ ರಸತ್ವಾತ್' ರಸವಾದ್ದರಿಂದ ಆರನೆಯ ರಸವು ಏಳನೆಯ ರಸದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಹೀಗೆಲ್ಲ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು 'ನಾವೇದವಿತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಜಗತ್ಕಾರಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಬಾಧ

ಭಾವದೀಪ: - 'ऋग्यजुः' इत्यादिस्मृत्या शास्त्रशब्दितस्य सर्वस्य विष्णौ प्रामाण्येपि 'अन्यार्थं तु जैमिनिः' इत्यादावपरममुख्यवृत्त्या धर्मादावपि प्रामाण्योपगमान्न तत्र साधनवैकल्यं शङ्क्यम् ।

‘ಋಗಾಥಾ ಅಪರಾ ವಿಧಾ ಯದಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ನ್ ವಾಚಕಾ: ।

ತಾ ಏವ ತು ಪರಾಮಾ ವಿಧಾ ಯದಾ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ವಾಚಕಾ: ॥’

इत्याथर्वणभाष्योक्ते: । एतेन पूर्वपक्ष्यभिमतकार्यत्वादनुमानस्य बाधितविषयत्वं सूचितम् ।

ಮುಂದೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ 'ಋಗ್ಯಜುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಎಲ್ಲವೂ ಕೂಡ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದರೂ "ಅನ್ಯಾರ್ಥಂ ತು ಜೈಮಿನಿಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಾರದು. ಧರ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದನ್ನೇ ಆಧರ್ವಣಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಋಗಾದ್ಯಾ ಅಪರಾ ವಿದ್ಯಾ ಯದಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ನ್ ವಾಚಕಾ: ।

ತಾ ಏವ ತು ಪರಮಾ ವಿದ್ಯಾ ಯದಾ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ವಾಚಕಾ: ॥’

ಯಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಪರವಿದ್ಯೆಯೆಂಬುದಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು

ಯಾವಾಗ ತಿಳಿಸುತ್ತವೋ ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಮುಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪರವಿಧ್ಯೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಇದರಿಂದಾಗಿ ('ಚೋದನಾರ್ಥೋ' ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯದಿಂದ) ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿ ಅನುಮಾನವು ಬಾಧಿತವಿಷಯವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಠಿಣಪದಗಳ ಅರ್ಥ

भावदीपः - 'सर्वानुभूम्' इत्यस्य सर्वमनुभवति अनुभावयति उत्पादयति चेत्यर्थद्वयमुपेत्याह - सर्वज्ञं सर्वकर्तारमिति ॥ 'आत्मानम्' इत्यस्य 'स्वामिनम्' इत्यर्थः । 'सर्वे'ति योग्यतयोक्तम् । सम्यक् परस्मिन्नयनं साम्प्रयायः । तादर्थ्ये सप्तमी । 'चर्मणि द्वीपिनं हन्ति' इत्यादिवदित्युपेत्याह - मोक्षायेति ॥ प्रकृतोपयोगमाह - पुरुषो जगत्कर्तेति ॥ 'जगृहे पौरुषं रूपमादौ लोकसिसृक्षया' इत्यादेरिति भावः ।

'ಸರ್ವಾನುಭೂಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಮ್' ಅನುಭವತಿ ಸರ್ವಮ್ ಅನುಭಾವಯತಿ' ಹೀಗೆ ಎರಡು ಅರ್ಥವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, 'ಅನುಭಾವಯತಿ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಉತ್ಪಾದಯತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ, ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು 'ಸರ್ವಜ್ಞಂ ಸರ್ವಕರ್ತಾರಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅಂಶಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಆತ್ಮಾನಮ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿರುವುದರಿಂದ 'ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿನಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಾಂಪರಾಯ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಸಮ್ಯಕ್ ಪರಸ್ಪಿನ್ನಯನಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಗ್ರಹಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಈ ಸಾಂಪರಾಯಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮೀವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು 'ತಾದರ್ಥ್ಯ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಈ ಅರ್ಥವು 'ಚರ್ಮಣಿ ದ್ವೀಪಿನಂ ಹಂತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು "ಮೋಕ್ಷಾಯ" (ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ) ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸಾಂಪರಾಯೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಂದರ್ಥ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಹೋಗುವಿಕೆಯೇ ಸಂಪರಾಯ. ಸಂಪರಾಯವೇ ಸಾಂಪರಾಯ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮೀ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಔಪನಿಷದಃ ಪುರುಷಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪುರುಷಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳು ಇದ್ದರೂ ಈ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ 'ಜಗತ್ಕರ್ತಾ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಪುರುಷೋ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅರ್ಥವು 'ಜಗೃಹೇ ಪೌರುಷಂ ರೂಪಮಾದೌ ಲೋಕಸಿಸೃಕ್ಷಯಾ' (ಭಗವಂತನು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಲೋಕವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪುರುಷರೂಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿದನು) ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಶುಷ್ಕತರ್ಕಕ್ಕೆ ಜೋತುಬೀಳಬೇಡಿ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् — न चानुमानस्य नियतप्रामाण्यम् ।

‘श्रुतिसाहाय्यरहितमनुमानं न कुत्रचित् ।

निश्चयात् साध्येदर्थं प्रमाणान्तरमेव च ॥

श्रुतिस्मृतिसहायं यत् प्रमाणान्तरमुत्तमम् ।

प्रमाणपदवीं गच्छेन्नात्र कार्या विचारणा ।

पूर्वोत्तराविरोधेन कोऽत्रार्थोऽभिमतो भवेत् ।

इत्यायमूहनं तर्कः शुष्कतर्कं तु वर्जयेत् ॥’ इत्यादि महाಕೌರ್ಮೇ ।

शक्यत्वाच्चानुमानां सर्वत्र ।

‘सर्वत्र शक्यते कर्तुमागमं हि विनाऽनुमा ।

तस्मान्न सा शक्तिमती विनाऽऽगममुदीक्षितुम् ॥’ इति वाराहे ।

ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ -- ಅನೇಕವಿಧವಾದ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಯಮೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

“ವೇದದ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನವು ಯಾವುದೇ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯಕವಾಗಿ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಸ್ವಾತಿ ಸಹಾಯ ಹೊಂದಿರುವ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಅನುಮಾನವು ನಿರ್ದುಷ್ಟಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವೂ ಸಹ ಶ್ರುತಿಸ್ವ್ತ ಸಹಾಯ ಹೊಂದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಪ್ರಮಾಣವೇ ಎನಿಸಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪ್ರಮಾಣಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ ಆಪಾತತಃ ವಿರೋಧ ಕಂಡರೂ; ವಿರೋಧಬಾರದಂತೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಅರ್ಥವು ಯಾವುದು? ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವಂತೆ ಊಹಿಸುವುದೇ 'ತರ್ಕ' ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಶುಷ್ಕತರ್ಕವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕು." ; ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಹಾಕೂರ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

“ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬಾರದು” ಎಂದು ವರಾಹಪುರಾಣಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಆಗಮವಿರುದ್ಧವಾದ ಯಾವುದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಗಮಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನವು ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅನುಮಾನದಿಂದೇಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅನುಮಾನಸ್ಯ = ಸಕಲವಿಧ ಯುಕ್ತಿಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ, ನಿಯತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ = ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಯಮೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು, ನ ಚ = ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಿಸಾಹಾಯ್ಯರಹಿತಮ್ = ಶ್ರುತಿಸಹಾಯವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಅನುಮಾನಂ = ಯುಕ್ತಿಯು, ಕುತ್ರಚಿತ್ = ಯಾವುದೇ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ನಿಶ್ಚಯಾತ್ = ಇದಮಿತ್ಥಂ ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ, ಅರ್ಥಂ = ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು, ನ ಸಾಧಯೇತ್ = ಸಾಧಿಸಲಾರದು. ಚ = ಮತ್ತು, ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಮೇವ = ಶ್ರುತಿಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ದೋಷಗ್ರಾಹಿಯಾದ ಮಾನುಷಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ನಿಯಮೇನ ಅತೀಂದ್ರಿಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ^(೧).

(೧) औपनिषदस्यापि कारणस्यानुमानेन सिद्धिः किं न स्यादित्यत आह - नचेति ॥
चोऽवधारणे । तथा च - 'अनुमानस्य' अनुमानमात्रस्य 'प्रामाण्यम्' अतीन्द्रियार्थप्रमापकत्वं
शास्त्रयोरेनोद्घोषरता (१-१-३)

ಎಂತಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನಗಳು ಅರ್ಥನಿಶ್ಚಯಕಗಳಾಗುತ್ತವೆ?
 ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯತ್ = ಯಾವ ಅನುಮಾನವು,
 ಶ್ರುತಿಸ್ವತಿಸಹಾಯಂ = ಶ್ರುತಿಸ್ವತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆಯೋ, ತತ್ =
 ಆ ಅನುಮಾನವು, ಉತ್ತಮಂ = ನಿರ್ದುಷ್ಟಪ್ರಮಾಣವು, ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಂ
 = ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವು, ಯತ್ = ಯಾವ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ,
 ಶ್ರುತಿಸ್ವತಿಸಹಾಯಂ = ಶ್ರುತಿಸ್ವತಿಸಹಾಯವಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಉತ್ತಮಂ =
 ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಪ್ರಮಾಣಂ = ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ, ಪ್ರಮಾಣಪದವೀಂ =
 ಪ್ರಮಾಣಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು, ಗಚ್ಛೇತ್ = ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಅತ್ರ = ಈ
 ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ವಿಚಾರಣಾ = ವಿಚಾರವು, ನ ಕಾರ್ಯಾ =
 ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

‘ವ್ಯಾಪ್ಯಾರೋಪೇಣ ವ್ಯಾಪಕಾರೂಪಸ್ತರ್ಕಃ’ ಎಂಬ ಅನ್ಯಥಾ-
 ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತರ್ಕಸ್ಪರ್ಧೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ನೇತರ್ಯಃ । ತಥಾ ಚ - ನ ತೇನಾನ್ಯಸ್ಯ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತಾಸಾಧನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ । ನನು ಕಯಮೇತತ್
 ‘ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ’ (ಸ್ಮ. ೨-೧-೩೮) ಇತ್ಯಧಿಕರಣೇ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಹೇತುನಾ ವಿಷ್ಣೋಃ
 ಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಸಿದ್ಧಿಚಕ್ಷುಷ್ಯಕಾರಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ‘ನಿಯತ’ ಇತಿ । ಇದಂ ಚ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾರ್ಥಕಂ ಪ್ರಮಾಣ-
 ರೂಪಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷಣಮ್ । ಅನುಮಾನಸ್ಯೇತಿ ಹೇತುಗರ್ಭಮ್ । ತಥಾ ಚ - ಅನುಮಾನತ್ವಾದೇವ ನ ತಸ್ಯ
 ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣಾದೃಶಾರ್ಥನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಂ, ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾದಿಸಮಭಾವಾತ್, ಕಿಂತ್ವಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ । ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಚ
 ಸಹಾಯರಾಹಿತ್ಯಮ್ । ತच्च ನ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಹೇತಾವಸ್ತಿ ಶ್ರುತಿಸಹಿತತ್ವಾತ್ । ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಶಾಸ್ತ್ರೀ-
 ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿನುಮಾನಸ್ಯ ತು ಶ್ರುತಿಸಾಹಾಯ್ಯರಹಿತತ್ವೇನ ಸ್ವತನ್ತ್ರತ್ವಾನ್ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಮಿತಿ
 ಭಾವಃ ॥

ಕುತೋ ನಾನುಮಾನಸ್ಯ ನಿಯತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ‘ಶ್ರುತಿ’ ಇತಿ । ಸ್ಮೃತೇರಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಕಮೇತತ್ ।
 ಅತ್ರ ಸಹಾಯಶಬ್ದೋ ಮೂಲವಾಚಿ । ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಷ್ಯತ್ । ಶ್ರುತಿಶ್ಚ ತತ್ಸಾಹಾಯ್ಯಂ चेತಿ ಕರ್ಮಧಾರಯಃ,
 ತತಸ್ತೇನ ರಹಿತಮಿತಿ ತತ್ಪುರುಷಃ । ಶ್ರುತ್ಯನುಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವರಹಿತಮಿತಿ ಯಾವತ್ । ಚಃ ಸಮುಚ್ಯೇ । ಏವಶಬ್ದೋ
 ಭಿನ್ನಕ್ರಮಃ । ತಥಾ ಚ - ‘ಕುತ್ರचित್’ ಅಸ್ಮಾದಾಢದೃಷ್ಟೇ ಶ್ರೌತೇಽರ್ಥೇ ‘ಶ್ರುತಿಸಾಹಾಯ್ಯರಹಿತಮನುಮಾನಮ್’
 ಇಶ್ವರೋ ನ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಚೇತನತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿ ಲಿಂಗಮ್, ತಥಾ ಯಜ್ಞಹಿಸಾಽಧರ್ಮತ್ವಾನುಮಾನಂ ಚ ತಥಾ
 ‘ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಮ್’ ಅನುಮಾನಾದನ್ಯದ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿದೋಷಗ್ರಾಹಿ ಮಾನುಷತ್ವಗ್ರಾಹಿ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ‘ನಿಶ್ಚಯಾತ್’
 ಸ್ಫುಟಮತೀಂದ್ರಿಯಾರ್ಥ ‘ನ ಸಾಧಯೇತ್’ ಇತಿ ಯಜ್ಞನಾ ॥

ಯದ್ವಾ - ಅರ್ಥ ನಿಶ್ಚಯಾನ್ ಸಾಧಯೇನ್ ಸಾಧಯೇದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಉಕ್ತಂ ಹಿ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯೇ - ‘ಸ ನಿಶ್ಚಯೇನ
 ಯೋಕ್ತವ್ಯಃ ಯೋಕ್ತವ್ಯ ಏವ ಬುಭುಷಣೇತ್ಯರ್ಥಃ’ ಇತಿ । ಉಕ್ತಂ ಹಿ ಪ್ರಮೇಯದೀಪಿಕಾಯಾಮ್ - ‘ಅಯೋಗ್ಯವ್ಯವಚ್ಛೇದೇ
 ನಿಶ್ಚಯಶಬ್ದಃ’ ಇತಿ ॥

ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾವಿರೋಧೇನ = ಉಪಕ್ರಮ, ಉಪಸಂಹಾರಗಳಲ್ಲಿ
ವಿರೋಧಬಾರದಂತೆ, ಕಃ = ಯಾವ, ಅರ್ಥಃ = ಅರ್ಥವು, ಅಭಿಮತಃ =
ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಮತವು, ಭವೇತ್ = ಆಗುತ್ತದೋ; ಇತ್ಯಾದ್ಯಮ್ =
ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು, ಊಹನಂ = ಊಹಿಸುವುದೇ,
ತರ್ಕಃ = ಯುಕ್ತಿಯು, ಶುಷ್ಕತರ್ಕಂ ತು = ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ
ಶುಷ್ಕತರ್ಕವನ್ನಾದರೋ, ವರ್ಜಯೇತ್ = ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕು.
ಇತ್ಯಾದಿ = ಈ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು, ಮಹಾಕೌರ್ಮೇ = ಮಹಾಕೂರ್ಮ-
ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವೆನಿಸಲು
ಅನೇಕ ಸಾಧಕಗಳಿವೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಅಂತಹ ಅನುಮಾನವು
ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲು ಬಾಧಕವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಮಾನಾಮ್ =
ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ, ಸರ್ವತ್ರ = ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಹಕಾರವಿಲ್ಲದೆಡೆಯೂ,
ಶಕ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ = ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಬರುವುದರಿಂದ
ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಹಿ = ಯಾವ
ಕಾರಣದಿಂದ, ಆಗಮಂ ವಿನಾ = ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅನುಮಾ =
ದುಷ್ಟವಾದ ಅನುಮಾನವು, ಸರ್ವತ್ರ = ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ, ಕರ್ತುಂ =
ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು, ಶಕ್ಯತೇ = ಶಕ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ತಸ್ಮಾತ್ = ಆ ಕಾರಣದಿಂದ,
ಸಾ = ಅನುಮಾನವು, ಆಗಮಂ ವಿನಾ = ಶ್ರುತಿಯ ಸಹಕಾರವಿಲ್ಲದೆ,
ಉದೀಕ್ಷಿತಮ್ = ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಲ್ಲಿ,
ನ ಶಕ್ತಮತೀ = ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ವಾರಾಹೇ =
ವರಾಹಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಂತೆ ದುಷ್ಟವಾಗಿದೆ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

औपनिषदस्यादि कारणस्यानुमानेन सिद्धिः किं न स्यात् स्वातन्त्र्यादिहेतुना
पूर्णत्वादिसिद्धयङ्गीकारादित्यत आह - न चेति ॥ सत्यमस्त्येव अनुमानस्यो-
पनिषदपदार्थनिश्चायकत्वं श्रुत्यादिसहकारियुक्तस्यैव न तु नियतप्रामाण्यम् ।

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಶ್ಚಾರಣ (೧-೧-೩)

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣಾದೃಶಾರ್ಥನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವೇ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾದಿಸಮ್ಮವಾತ್ । ತಾದೃಶಂ ಚ ಪ್ರಕೃತಮಿತಿ
ಭಾವಃ । ಅತ್ರೈವ ಸ್ಮೃತಿಸಮ್ಮತಿಮಾಹ - ಶ್ರುತೀತಿ ॥ ಕುತ್ರಚಿದದೃಶೇ । ಯಥಾ 'ईश्वरो न
स्वतन्त्रश्चेतनत्वात्' इति । प्रमाणान्तरं प्रत्यक्षं यथा रामकृष्णादिदोषग्राहि ।

'ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣನನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಏಕೆ
ತಿಳಿಯಬಾರದು? ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣತ್ವಮೊದಲಾದ
ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಚ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ
ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೌದು, 'ಅನುಮಾನದಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು
ಸುತರಾಂ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಆ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ
ಸಹಕಾರವಿರಬೇಕು⁽¹⁾. ಆವಾಗ ಮಾತ್ರ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು
ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು
ಅನುಮಾನವು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಾದರೆ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಬರುವ
ಸಂಭವವಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಂತಹ ದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಯು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು 'ಶ್ರುತಿಸಾಹಾಯ್ಯರಹಿತಮ್' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ
ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಕುತ್ರಚಿತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥದಲ್ಲಿ' ಎಂದರ್ಥ.
ಉದಾಹರಣೆ 'ಈಶ್ವರಃ ನ ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಚೇತನತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವತ್' (ಚೇತನನಾದ್ದರಿಂದ
ವಿಷ್ಣುವು ಸ್ವತಂತ್ರನಲ್ಲ). (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವು ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಭಗವಂತನ
ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ದೋಷವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಅನುಮಾನವೂ ಸಹ
ದೋಷಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿದೆ.

तत्त्वप्रकाशिका - तर्हि कीदृशस्य प्रत्यक्षादेरदृशार्थनिश्चायकत्वमिति तत्राह
- श्रुतीति ॥ अत्रापि प्रमाणान्तरं प्रत्यक्षम् । यथा यशोदायाः प्रत्यक्षम् । 'तर्कः
प्रमाणपदवीं गच्छेत्' इत्यन्वयः । यथा विष्णुः स्वतन्त्रः पूर्णत्वादिति । (न
केवलमेतत् स्मृतिबलेन केवलानुमानस्य प्रामाण्याभावोऽपि तु विपक्षे बाधक-
भावाच्चेत्याह ।) केवलानुमानस्य प्रामाण्येऽतिप्रसङ्गं चाह - शक्यत्वाच्चेति ॥

(1) ನ ಚಾನುಮಾನಸ್ಯ ನಿಯತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ । ಅನುಮಾನತ್ವಾದೇವ । ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾನುಕೂಲತ್ವೇ
ಯನ್ಮಾನಮ್, ನಾನ್ಯಥಾ, ತದ್ವಿ ಅನುಮಾನಂ ನಾಮ ।

- (ತತ್ವಪ್ರದೀಪಃ)

ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಾಹಿತ್ಯಹೀನಾನುಮಾನಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣಾಭಾವಾದೌ ಶಶಾदीನಾಂ ವಿಷಾಣಿತ್ವೇ ಚ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ನ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ನಿಯತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತತ್ರೈವ ಪ್ರಮಾಣಮಾಹ - ಸರ್ವತ್ರೇತಿ ॥ ತದೀಶಿತುಮರ್ಥಮುದೀಕ್ಷಯಿತುಮ್ । ತಸ್ಮಾತ್ ಕೇವಲಾನುಮಾನಸ್ಯಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣೈವ ಕರ್ತೃತ್ವನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ ಸ್ಥಿತಮ್ ।

ಹಾಗಾದರೆ, ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥನಿಶ್ಚಯಕವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ “ಶ್ರುತಿಸಾಹಾಯ್ಯಂ” ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಯಶೋದೆಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ.

‘ತರ್ಕಃ ಪ್ರಮಾಣಪದವೀಂ ಗಚ್ಛೇತ್’ (ತರ್ಕವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ) ಎಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಜೋಡಿಸಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆ ‘ವಿಷ್ಣುವು ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್’ (ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ) ಶ್ರುತಿ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾದಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗದೋಷವನ್ನು ‘ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಹಕಾರವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನವು ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -- ಜಗತ್ತು ಕಾರಣಶೂನ್ಯವಾಗಿದೆ, ಮೊಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಬು ಇರುತ್ತದೆ, ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಲು ಬರುವುದರಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ‘ಸರ್ವತ್ರ ಶಕ್ಯತೇ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದೆ. ‘ಉದೀಕ್ಷಿತಂ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ’ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಅನುಮಾನವು ಯಾವುದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಭಾಷ್ಯದ ಆದಿಪದಾರ್ಥ

भावदीपः - भाष्यस्थादिपदेन ‘तं चौपनिषदं पुरुषं पृच्छामि’ इत्यादेर्ग्रहः सूत्रेणान्वयः । स्वातन्त्र्यादिहेतुनेति ॥ तथा चोक्तम् ‘सर्वधर्मोपपत्तेश्च’ इत्यत्र न्यायविवरणे -

..... ಸ್ವತನ್ತ್ರಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವನಿಯಮಾತ್ ।

ಅಪೂರ್ಣೋಽಯಂ ಜೀವಸಂಘೋಽಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಪೂರ್ಣೋ ಹರಿಯಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಸದೇವ ।

ನ ಹಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರೋಽಪೂರ್ಣತಾಂ ಕಾಮಯೀತ ಪೂರ್ಣೋ ಯದಿ ಸ್ಯಾದಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಕುತಃ ಸಃ'

ಇತಿ ಶ್ರುತೇರಿತಿ । 'ಆದಿ'ಪದೇನ 'ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಸಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪುರುಷಂ ಪುರುಷರ್ಮ' ಇತ್ಯಾಶ್ರುತಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಹೇತ್ವಾದಿಗ್ರಹಃ ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಇತ್ಯಾದಿ' ಎಂಬ ಅದಿಪದದಿಂದ 'ತಂ ಚೌಪನಿಷದಂ ಪುರುಷಂ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. 'ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿ ಹೇತುನಾ' ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿಹೇತುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ

“..... ಸ್ವತಂತ್ರಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವನಿಯಮಾತ್ ।

ಅಪೂರ್ಣೋಽಯಂ ಜೀವಸಂಘೋಽಸ್ವತಂತ್ರಃ ಪೂರ್ಣೋ ಹರಿಯಃ ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಸದೇವ ।

ನ ಹಿ ಸ್ವತಂತ್ರೋಽಪೂರ್ಣತಾಂ ಕಾಮಯೀತ ಪೂರ್ಣೋ ಯದಿ ಸ್ಯಾದಸ್ವತಂತ್ರಃ ಕುತಃ ಸಃ ॥

ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ॥'

(ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು ಪೂರ್ಣಗುಣವುಳ್ಳವನು ಎಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ. ಇದನ್ನು 'ಅಪೂರ್ಣೋಽಯಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಭದ್ರಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಈ ಜೀವಸಂಘವು ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೋ ಅವನು ಸದಾ ಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಯಾವುದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಬಯಸಲಾರನು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವನು ಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದರೆ ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ - ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ.)

'ಅದಿ'ಪದದಿಂದ 'ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಸಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪುರುಷಂ ಪುರುಷಾರ್ಷಭಮ್' (ಭಾಗ.ತಾ.೩/೩೩/೧೨) (ಜೀವಸಂಘವು 'ಜಗತ್ಸ್ವಾಧಿಕರ್ತೃತ್ವ' ಇರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೈಶ್ವರ್ಯಾದಿ ಅನಂತಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪೂರ್ಣಷಡ್ಗುಣನಾದ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಪುರುಷರಲ್ಲಿ

ಉತ್ತಮನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ.) ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕರ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ದುಷ್ಟತ್ವಸಮರ್ಥನೆ

भावदीपः - भाष्ये चस्त्वर्थः । 'नियतप्रामाण्यं तु नास्ति' इत्युपेत्य तदनूय, अर्थमाह - नत्विति ॥

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಚಶಬ್ದವು 'ತು' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಿಯತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಾದರೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ' ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ನತು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಕೆಲವರ ಆಕ್ಷೇಪ - ಅನುಮಾನವನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ದ್ವೈತಿಗಳು ಒಪ್ಪದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಷಡ್ ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳಿವೆಯೆಂದು ನೀವೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ. ಶ್ರುತಿಗೆ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ಅನೇಕಜಗತ್ಕರ್ತೃಗಳಿದ್ದಾರೆಂಬ ಅನುಮಾನಗಳ ವಿರೋಧದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನೇಕಜಗತ್ಕರ್ತೃಪರವಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಹೊರತು ಅನುಮಾನಗಳನ್ನೇ ನಿರಾಕರಿಸಬಾರದು.

ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ - ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಾಂತದವರಿಗೂ ಒಂದು ಮರ್ಯಾದೆ ಇದೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವುಳ್ಳವುಗಳು. ಒಂದು ವೇಳೆ ವಕ್ಯವಿವಕ್ಷೆ, ಕರ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವಿನಿಯೋಗ, ಸ್ಮೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಅಪವಾದಗಳಿದ್ದರೆ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳುಳ್ಳವುಗಳಾಗುತ್ತವೆಂದು. ಆದರೆ ದ್ವೈತಿಗಳಾದ ನೀವು ಸಕಲಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಮೀರಿಕಪೋಲಗಳಿಂದ ಇಚ್ಛೆ ಬಂದಂತೆ ಎಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ, ರೂಢಿ ಇತ್ಯಾದಿ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೀರಿ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ವಿಷ್ಣು, ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ, ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ನಿಮಗೆ ಹಾನಿಯೇನು? 'ವಸಂತೇ ವಸಂತೇ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಯಜೇತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಪದಚ್ಛೇದ ಮಾಡಿ ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತೀರಿ.

ಅದರಂತೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಅನೇಕರೀತಿ ಪದಚ್ಛೇದ ಮಾಡಿ ರುದ್ರಾದಿಪರವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು. ಹಾಗೆ ರುದ್ರಾದಿಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲು ಅನುಮಾನಗಳ ಬೆಂಬಲವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯಗಳು ಅನೇಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪರವಾಗಿವೆ.

ಇದು ತಪ್ಪು. ನಾವು ಅನುಮಾನವನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದ್ದು ಸತ್ಯ. ಆದರೆ ಅದು ಎಂತಹ ಅನುಮಾನವೆಂದು ನೀವು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಯಾವ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ಆಗಮಗಳ ಸಹಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಅನುಮಾನವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಸಹಕೃತವಾದ ಅನುಮಾನವಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಈಗ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಅನುಮಾನಗಳು ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗಿವೆ. ಇಂತಹ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಶಂಕಿಸುವುದೇ ತಪ್ಪು. 'ಶುಷ್ಕತರ್ಕಂ ತು ವರ್ಜಯೇತ್' 'ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾ ಅನಪಗಾ ಶ್ರುತೇಃ' 'ಕಾಮಾಚ್ಚ ನಾನುಮಾನಾಪೇಕ್ಷಾ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಸೂತ್ರಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ಶುಷ್ಕತರ್ಕವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಸಹಾಯಂ ಯತ್' ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಮೂಲಕವಾದ ಅನುಮಾನಕ್ಕಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಇದನ್ನೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - "ಸತ್ಯಮಸ್ಯೇವಾನುಮಾನ- ಸ್ಯಾಪನಿಷದಪದಾರ್ಥನಿಶ್ಚಯಕತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಹಕಾರಿಯುಕ್ತಸ್ಯ, ನತು ನಿಯತ- ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥನಿಶ್ಚಯಕತ್ವಮ್ ತಾದೃಶಂ ಚ ಪ್ರಕೃತಮ್" ಎಂದು.

ಭಾವದೀಪ: - ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾದೀತಿ || ತच्च व्यक्तमनुभाष्ये तत्त्वनिर्णय- तटीकयोस्तर्कताण्डवे च । प्रकृतं कार्यत्वादीत्यर्थः । धूमादौ व्यभिचारादाह - कुत्रचिददृष्ट इति || यथा रामेति || व्यक्तमेतत् 'अपरीक्षितदृष्ट्यैव सदोषो जायते हरिः' इत्यादिज्ञानपादीयानुव्याख्यानसुधयोः । यशोदाया इति || 'सा तत्र ददृशे विश्वं जगत् स्थासु च खं दिशः' इत्यादेः कृष्णानने विश्वग्राहिप्रत्यक्षम्, 'एको दाधार' इत्यादिविश्वम्भरश्रुतिसहायं

पूर्णत्वादित्यादि तु 'न हि स्वन्तत्रोऽपूर्णतां कामयीत' इति 'आत्मा हि परमः स्वतन्त्रोऽधिगुणः' 'पूर्णमदः पूर्णमिदम्' इत्यादिश्रुतिसहायम् । केवलानुमानस्येति ॥ (न केवलमिति ॥) तेन भाष्ये चकारः उक्तस्मृतिसमुच्चायक इति सूचितम् ! जगत् कारणाभावादिति ॥ तथा चोक्तं विष्णुतत्त्वविनिर्णये - 'विमतं विकर्तृकमस्मत् सम्मतकर्तृरहितत्वात्' इति । 'आदि'पदेन 'वस्तुत्वात् तुरगः शृङ्गी' इत्यनुभाष्योक्तमत्र शृङ्गित्वादिकं ग्राह्यम् । पूर्वस्मात् साध्यानुवृत्तिं मत्वाह - नानुमानस्येति ॥

“ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾದಿಸಂಭವಾತ್” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಹೇಳುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ತತ್ವನಿರ್ಣಯ ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ತರ್ಕತಾಂಡವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಪ್ರಕೃತಂ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ‘ಕುತ್ರಚಿದದೃಷ್ಟೇ’ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಧೂಮಾದಿ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಯಥಾ ರಾಮ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುವ ಅಂಶವು ‘ಅಪರೀಕ್ಷಿತ ದೃಷ್ಟ್ಯವ ಸದೋಷೋ ಜಾಯತೇ ಹರಿಃ’ (ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲೇ ಹರಿಯು ದೋಷವುಳ್ಳವನು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ) ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನಪಾದದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಸುಧಾಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ‘ಯಶೋದಾಯಾಃ’ ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ‘ಸಾ ತತ್ರ ದದೃಶೇ ವಿಶ್ವಂ ಜಗತ್ಸಾಸ್ತು ಚ ಖಂ ದಿಶಃ’ (ಆ ಯಶೋದೆಯು ಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಜಡಾಜಡಾತ್ಮಕವಾದ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಆಕಾಶಾದಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಳು) ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವನ್ನು ನೋಡಿದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ‘ಏಕೋ ದಾಧಾರ ಭುವನಾನಿ ವಿಶ್ವಾ’ (ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಒಬ್ಬನೇ ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ) ಎಂಬ ವಿಶ್ವಂಭರಶ್ರುತಿಯ ಸಹಾಯವುಳ್ಳದ್ದು. ‘ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೇತುಗಳು ‘ನ ಹಿ ಸ್ವತಂತ್ರೋಽಪೂರ್ಣತಾಂ ಕಾಮಯೀತ’ ‘ಆತ್ಮಾ ಹಿ ಪರಮಃ ಸ್ವತಂತ್ರೋಽಧಿಗುಣಃ’ ‘ಪೂರ್ಣಮದಃ ಪೂರ್ಣಮಿದಂ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಹಾಯವುಳ್ಳದ್ದು. “ಕೇವಲಾನುಮಾನಸ್ಯ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ‘ಚ’ಕಾರವು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಜಗತ್ಕಾರಣಾಭಾವಾದೌ” ಎಂಬ ಅಂಶವು ವಿಷ್ಣುತತ್ವನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ‘ವಿಮತಂ ವಿಕರ್ತೃಕಮ್ ಅಸ್ಮತ್ ಸಮೃತಕರ್ತೃರಹಿತತ್ವಾತ್’ (ನಮಗೆ ಸಮೃತನಾದ ಕರ್ತೃವು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೩)

ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವಿಮತವಾದ ಈ ಜಗತ್ತು ಕರ್ತೃವಿನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದದ್ದಲ್ಲ) ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. 'ಆದಿ'ಪದದಿಂದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ತುರಗಃ ಶೃಂಗೀ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ ಅಶ್ವಶೃಂಗಿತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. 'ನಾನುಮಾನಸ್ಯ' ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ಹಿಂದಿನ ಭಾಗದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಅನುಮಾನವು ಅಶಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ ಎಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಶ್ರುತಿಗಳ ಸಹಾಯವಿದ್ದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವೀಮಾಂಸಾವೇ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಬಾಧದ ಜೊತೆಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಶೂನ್ಯತ್ವ, ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಶೂನ್ಯತ್ವ, ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವ, ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಇವುಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆಭಾಸಸಮಾನ-ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅನುಮಾನವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಆದರೆ ಅನುಮಾನದಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯು ಏಕೆ ಬಾಧಿತವಾಗಬಾರದು?

ಉತ್ತರ - ಶ್ರುತಿಯು ನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ. ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಅನುಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಬಹಳ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಾಗಮಸ್ಯೈವ ಜಾತ್ಯಾ ತೇಷು ತ್ರಿಷು ಸ್ಮೃತಮ್' ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಬಲಿಷ್ಠವಾದದ್ದು ಆಗಮ' ಎಂಬ ವಚನದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಕೇವಲ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಾದರೆ ಅನೇಕ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಗಳು ಬರುತ್ತವೆಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಷಷ್ಠೋ ರಸಃ ಸೋತ್ತರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸೋತ್ತರಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಸಪ್ರಮರಸೋಪೇತಃ' ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಇನ್ನು 'ರಸಃ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಪಕ್ಷಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಥಮಾದಿರಸಗಳು ದ್ವಿತೀಯಾದಿರಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿವೆ ಎಂದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇದು ಸಿದ್ಧವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾದೋಷ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಷಷ್ಠಃ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - 'ತುರಗಃ ಶೃಂಗೀ ವಸ್ತುತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಸ್ತುತ್ವವಿದೆ ಆದರೆ ಶೃಂಗೀತ್ವ ಇಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಘಟವನ್ನೂ ಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಾಗಲೀ ಪಕ್ಷಸಮದಲ್ಲಾಗಲೀ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಘಟಪಟಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಶೃಂಗೀತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಬಾಧ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕರ್ತೃವಿನಲ್ಲೂ ಇದು ಸಮಾನ. ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕರ್ತೃ ಕಾಣಿಸದ ಕಾರಣ ಬಾಧ ನಿಮಗೂ ತಪ್ಪಿದಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕರ್ತೃವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸಲು ಅಯೋಗ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದು ಕಾಣಿಸದಿದ್ದರೆ ನೀವು ಬಾಧ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು ?

ಸಮಾಧಾನ - ಘಟಪಟಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದು ಸಮಾನ. ಘಟಪಟಾದಿಗಳಿಗೂ ಶೃಂಗವಿದೆ. ಕುದುರೆಗೂ ಶೃಂಗವಿದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬಾಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಗೋಶೃಂಗಾದಿಗಳು ಮಹತ್ ಆಗಿವೆ. ಉದ್ಯೋತರೂಪವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿವೆ. ಅದರಂತೆ ಘಟ-ಪಟಾದಿಗಳಿಗೂ ಶೃಂಗವಿರುವುದಾದರೆ ಆ ಶೃಂಗವೂ ಮಹತ್ ಆಗಬೇಕು. ಮತ್ತು ಉದ್ಯೋತರೂಪಿಯಾಗಬೇಕು. ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಹಾಗಾದರೆ ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕರ್ತೃನೂ ಕೂಡ ಕುಲಾಲಾದಿಗಳಂತೆ ದೇಹವುಳ್ಳವನಾಗಬೇಕು. ಕುಲಾಲಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವನು ಮಾತ್ರ ಏಕೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಯೋಗ್ಯನಾದ ?

ಆಕ್ಷೇಪ - ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿ ಕರ್ತೃವಿಗೆ ದೇಹವೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಹಾಗಾದರೆ ಶೃಂಗಕ್ಕೂ ರೂಪವಿಲ್ಲ. ಕುಲಾಲಾದಿಗಳಿಗೆ ದೇಹವಿದೆ. ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕರ್ತೃವಿಗೆ ದೇಹವಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಗೋ ಮಹಿಷಾದಿಗಳ ಶೃಂಗಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವ ರೂಪತ್ವಗಳು ಇವೆ. ಆದರೆ ಕುದುರೆ ಮೊಲ ಮತ್ತು ಘಟಪಟಾದಿಗಳ ಶೃಂಗಕ್ಕೆ ರೂಪವಿಲ್ಲ ಮಹತ್ವವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಾವೂ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಶೃಂಗಗಳಿಗೆ ರೂಪವಿರುವುದೇ ಕಂಡಿದೆ. ರೂಪವಿಲ್ಲದೆ ಶೃಂಗವಿರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ತೃಗಳೂ ದೇಹವಿರುವವರೇ ಕಂಡಿದ್ದಾರೆ. ದೇಹವಿಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃವಿರುವುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕರ್ತನೂ ದೇಹವಿರುವವನೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನಕ್ಕೂ 'ತುರಗಃ ಶೃಂಗೀ ವಸ್ತುತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನಕ್ಕೂ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. 'ತುರಗಃ ಶೃಂಗೀ' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಏನೇನು ದೋಷ ಬರುತ್ತದೋ, ಆ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳು 'ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ' ಎಂಬ ಅನುಮಾನಕ್ಕೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ತರಹ 'ಖಂ ಪುಷ್ಪವತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನೂ ಆಭಾಸಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ನಾಸ್ತಿಕರ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

ರಿತೋ ಧಾತುರ್ವಟಕಣಿಕಾ ಧೃತಧೂಮಾಧಿವಾಸನಮ್ |

ಜಾತಿರಸ್ಮೃತಿರಯಸ್ಕಾಂತಃ ಸೂರ್ಯಕಾಂತೋಽಮ್ಬುಭಕ್ಷಣಮ್ |

ಪ್ರೇತ್ಯ ಭೂತಾಪ್ಯಯಶ್ಚೈವ ದೇವತಾಽಮ್ಯುಪಯಾಚನಮ್ |

ಮೃತೇ ಕರ್ಮನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ನಿಶ್ಚಯಃ ||'

ಇತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಚನಾನಾ ನಾಸ್ತಿಕವಾದೋ ಯುಜ್ಯತೇ ||

ದರ್ಶನಾच्च तप आदिफलस्य |

ರೇತಸ್ಸು, ವಾತ, ಪಿತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಧಾತುಗಳು, ಅಲದ ಮರದ ಬೀಜಗಳು, ತುಪ್ಪ, ಹೊಗೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರವು, ಜನ್ಮಾಂತರಸ್ಪರ್ಶಕೆಯು, ಅಯಸ್ಕಾಂತವು, ಸೂರ್ಯಕಾಂತಮಣಿಯು, ನೀರು ಕುಡಿಯುವಿಕೆಯು, ಮೃತರಾದ ಮೇಲೆ ಪಂಚ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಶರೀರದ ಸೇರುವಿಕೆಯು, ದೇವತಾಪ್ರಾರ್ಥನೆ, ಸತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಚೇಷ್ಟಾದಿಗಳ ನಿಲ್ಲುವಿಕೆಯು ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನುಭವಗಳಿಂದ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆಯೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು; ಹೀಗೆ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ್ದು ಇಲ್ಲವೆಂಬ ನಾಸ್ತಿಕವಾದವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ತಪಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಅನುಷ್ಠಾನಗಳ ಫಲವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ ನಾಸ್ತಿಕವಾದವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಅತೀಂದ್ರಿಯಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಇತರವಾದ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ, ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ನಾಸ್ತಿಕವಾದವನ್ನು ಮಹಾಭಾರತದ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಚನದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ರೇತಃ = ರೇತಸ್ಸು, ಧಾತುಃ = ವಾತಪಿತ್ತಾದಿಧಾತುವು, ವಟಿಕಣಿಕಾ = ಆಲದ ಬೀಜಗಳು, ಫೃತ = ತುಪ್ಪವು, ಧೂಮಾದಿವಾಸನಮ್ = ಹೊಗೆಯಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಶೇಷವು, ಚಾತಿಸ್ಮೃತಿಃ = ಜನ್ಮಾಂತರಸ್ಮರಣೆಯು, ಅಯಸ್ಯಾಂತಃ = ಅಯಸ್ಯಾಂತವೆಂಬ ಕಲ್ಲಿನ ವಿಶೇಷವು, ಸೂರ್ಯಕಾಂತಃ = ಸೂರ್ಯಕಾಂತಮಣಿಯು, ಅಂಬುಭಕ್ಷಣಮ್ = ನೀರಿನ ಕುಡಿಯುವಿಕೆಯು, ಪ್ರೇತ್ಯಭೂತಾಪ್ಯಯಶ್ಚ = ಸತ್ತ ದೇಹವು ಪಂಚಭೂಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುವಿಕೆಯು, ದೇವತಾಭ್ಯುಪಯಾಚನಮ್ = ದೇವತಾರಾಧನೆಯು, ಮೃತೇ = ಸತ್ತವನಲ್ಲಿ, ಕರ್ಮನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ = ಚೇಷ್ಟಾದಿಗಳ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು, (ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನುಭವಗಳು), ಪ್ರಮಾಣಮ್ = ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು, ನಿಶ್ಚಯಃ = ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದೆ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಚನಾತ್ = ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದ ಮಾತಿನಂತೆ, ನಾಸ್ತಿಕವಾದಃ = ನಾಸ್ತಿಕವಾದವು, ನ ಯುಜ್ಯತೇ = ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ತಪ ಆದಿ ಫಲಸ್ಯ = ತಪಸ್ಸೇ ಮೊದಲಾದ ಅನುಷ್ಠಾನಗಳ ಫಲವು, ದರ್ಶನಾಚ್ಚ = ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ (ನಾಸ್ತಿಕವಾದವು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ).

ಈಶ್ವರನ್ನೊಪ್ಪದೇ ಗತಿಯಿಲ್ಲ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ನನ್ವತೀಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಭಾವೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತರಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾದೀಶ್ವರಸಿದ್ಧಿಃ? ಇತಿ ನಾಸ್ತಿಕವಾದಂ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಚನೇನ ನಿರಾಕೃತೇ - ರೇತ ಇತಿ || ರೇತೋ ಧಾತ್ವಾಚ್ಚತೀ-

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೩)

न्द्रियार्थसत्त्वेऽनुमानादिप्रमाण्ये च प्रमाणं प्रमापकमिति निश्चयः । तथा हि । रेतः
शरीरयोः कार्यकारणभावोऽस्ति । न चासौ प्रत्यक्षोऽतोऽन्वयव्यतिरेकित्वाख्यानु-
मानस्य मानत्वसिद्धिः । मृतशरीरे सिक्तस्य अकरणत्वेन यदधिष्ठिते परिणमते तत्
जीवसिद्धिः । न च जीवत् सर्वशरीरे पतितं कार्यकरमतस्तत् प्रेरकेश्वरादृष्टसिद्धिः ।
ततस्तत् प्रतिपादकागमप्रामाण्यसिद्धिः^(१) ।

ಅತೀಂದ್ರಿಯಪದಾರ್ಥವೇ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ
ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಹೇಗೆ
ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ? ಎಂಬ ನಾಸ್ತಿತ್ವವಾದವನ್ನು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದ ಮಾತಿನಿಂದ “ರೇತಃ”;
ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪುರುಷನ ವೀರ್ಯ, ವಾತ, ಪಿತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಧಾತು
ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಅತೀಂದ್ರಿಯಪದಾರ್ಥಗಳ ಇರುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು
ಅನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವುದರಿಂದ
ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ --

ಪುರುಷನ ವೀರ್ಯಕ್ಕೂ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಿರುತ್ತದೆ. ಈ
ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕರೂಪವಾದ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ‘ಯಾವುದು
ಯಾವುದು ಶರೀರವೋ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಪುರುಷನ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಜನ್ಮವಾಗಿದೆ’; ಎಂಬುದು
ಅನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿ. ‘ಯಾವುದು ಶರೀರವಲ್ಲವೋ ಅದು ವೀರ್ಯಜನ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬುದು

(१) नन्वेवमनुमानस्य अप्रामाण्यात् तज्यायेनाऽगमस्याप्यप्रामाण्यात् प्रत्यक्षमेव सम्मतं
प्रमाणमस्तु । अतो न देहव्यतिरिक्तो जीवोऽस्ति, नापि जगत्कर्तृश्वरः, प्रमाणाभावात्
इत्याशङ्क्याह — रेतोधातुरित्यादि ॥ रेतःसिक्तं कालात् शरीरं भवति । न च तस्य
शरीरभावः प्रत्यक्षग्राह्यः । वाक्याद्युक्त्या वा जायते, अतस्तयोः प्रामाण्यम् । न च तद्वेतो
मृतशरीरे सिक्तं वर्धते । तस्मादधिष्ठित एव वर्धते स देहव्यतिरिक्तो जीवोऽभ्युपगन्तव्यः ।
न च जीवच्छरीरेऽपि नियमेन वर्धते । अतो यदिच्छया वर्धते न वर्धते च स ईश्वरः ।

— (तत्त्वಪ್ರದೀಪಃ)

ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಈ ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ರೇತಸ್ಸೇಚನವು ಶರೀರೋತ್ಪಾದಕವಾಗುವುದು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ತ ಸ್ತ್ರೀದೇಹದಲ್ಲಿ ವೀರ್ಯವು ಸಿಕ್ಕವಾದರೆ ಶರೀರಕಾರಣತ್ವವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವಂತಶರೀರದಲ್ಲಿ ವೀರ್ಯವು ಸಿಕ್ಕವಾದರೆ ಶರೀರಕಾರಣತ್ವವು ಕಂಡಿರುತ್ತದೆ; (ಆದರಲ್ಲೂ ಬಂಜೆಸ್ತ್ರೀಯಾಗಿರಬಾರದು). ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲ ಘಟನೆಗಳು ಪ್ರೇರಕನಾದ ಈಶ್ವರನ ಅಧೀನವೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಈಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಅದೃಷ್ಟವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಆಗಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈಶ್ವರನ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಹನ್ನೆರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - एवं वातादिधातुरपथ्याद् विक्रियते नापि मृतशरीरे न जीवच्छरीरेषु सर्वेषु ।

ಇದರಂತೆ ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಫ ಎಂಬ ಧಾತುಗಳು ಅಪಥ್ಯಸೇವನೆಯಿಂದ ವಿಕಾರವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಮೃತಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಜೀವಚ್ಛರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವಿಕಾರವು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

(¹) ವಿವರಣೆ - ಅಪಥ್ಯ ಹಾಗೂ ಧಾತುವಿಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಿದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ವಾತಾದಿ ಧಾತುವಿಕಾರವು ಅಪಥ್ಯದಿಂದ ಜನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅಪಥ್ಯವಾದಾಗ ಧಾತುವಿಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪಥ್ಯವಾಗದೇ ಇದ್ದಾಗ ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ವಿಕಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೃತವಾದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಧಾತುವಿಕಾರ ಸರ್ವಥಾ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನನಾದ ಅತೀಂದ್ರಿಯನಾದ ಆತ್ಮನು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬದುಕಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಪಥ್ಯವಾದರೂ ಕೂಡ ಧಾತುವಿಕಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಇದಕ್ಕೊಬ್ಬ ಪ್ರೇರಕನಾದ

(೧) ಓದುಗರ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೩)

ಈಶ್ವರನನ್ನು ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಅದೃಷ್ಟವನ್ನು ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಒಪ್ಪಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ಕೂಡ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ವटकणिकातो वट उत्पद्यते न च भर्जिताया नाप्यभर्जिताभ्यः सर्वाभ्यः ।

ಅದರಂತೆ ಆಲದ ಮರದ ಬೀಜದಿಂದ ಆಲದ ಮರವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಹುರಿದ ಬೀಜದಿಂದ ಮರವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಬೀಜಗಳಿಂದಲೂ ಮರವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ - ಬೀಜ ಹಾಗೂ ವೃಕ್ಷಗಳ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮರವು ಬೀಜದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಬೀಜವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಆಲದಮರ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಬೀಜ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆಲದಮರ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹುರಿದ ಬೀಜದಿಂದ ವೃಕ್ಷ ಸರ್ವಥಾ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹುರಿಯದೇ ಇರುವ ಎಲ್ಲಾ ಬೀಜದಿಂದಲೂ ಮರವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಮತ್ತು ಅದೃಷ್ಟವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು.

तत्त्वप्रकाशिका - घृतेन पीनता जायते न मृतशरीरे नापि जीवत् सर्वशरीरेषु ।

ತುಪ್ಪವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ದೇಹವು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮೃತಶರೀರವು ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಜೀವಚ್ಛರೀರಗಳು ಎಷ್ಟೇ ತುಪ್ಪ ತಿಂದರೂ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ - ತುಪ್ಪ ತಿಂದರೆ ದೇಹ ದಪ್ಪವಾಗುತ್ತದೆ. ತುಪ್ಪ ಹಾಗೂ ದೇಹದ ದಪ್ಪವಾಗುವಿಕೆಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಿದೆ. ಇದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪೀನತ್ವವು ಘೃತದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಘೃತವನ್ನು ಸೇವಿಸಿದಾಗ ಪೀನತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಘೃತವನ್ನು ಸೇವಿಸದೇ ಇದ್ದಾಗ ಪೀನತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೀನತ್ವ ಹಾಗೂ ಘೃತಗಳ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ, ಭಿನ್ನವಾದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು

ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಮತ್ತು ಮೃತಶರೀರದಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಹಾಕಿದರೂ ಯಾವುದೇ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶರೀರವು ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಘೃತವು ಪೀನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಒಬ್ಬ ಜೀವನಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜೀವಂತವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ತುಪ್ಪವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ದಪ್ಪವಾಗುವಿಕೆ ಎಂಬ ಕಾರ್ಯವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಪ್ರೇರಕನಾದ ಒಬ್ಬ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಅದೃಷ್ಟವನ್ನೂ ಕೂಡ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - धूमाधिवासनेन वृक्षेषु पुष्पादिसंपत्तिर्जायते; न च शुष्केषु नाप्यशुष्केषु सर्वेषु ।

ಹೊಗೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಹೂವು-ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಸಂಪತ್ತು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಒಣಗಿದ ಮರದಲ್ಲಿ ಹೂವು ಮೊದಲಾದವು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಒಣಗದ ಮರದಲ್ಲಿಯೂ ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳ ಸಂಪತ್ತು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ - ಹೊಗೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಹೂವು-ಹಣ್ಣುಗಳು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತವೆ. ಹೊಗೆಗೂ ಫಲ-ಪುಷ್ಪಗಳ ಸಂಪತ್ತಿಗೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಫಲ-ಪುಷ್ಪಗಳ ಸಮೃದ್ಧಿಗೆ ಹೊಗೆಯು ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಹೊಗೆಯಿಂದ ಫಲ-ಪುಷ್ಪಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಫಲ-ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಣಗಿರುವ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಗೆ ಹಾಕಿದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮರಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಜೀವವು ಹಸಿಯಾದ ಮರದಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಮರಗಳಿಗೂ ಹೊಗೆ ಹಾಕಿದರೆ ಫಲ-ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಅವನನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಸಾಧನವಿಶೇಷಾತ್ ಜಾತಿस्मृतिर्भवति न चेतनाभावे सा युक्ता न चास्ति सर्वेषाम् ।

ತಪಸ್ಸೇ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಸ್ಮರಣೆಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಚೈತನ್ಯವಿಲ್ಲದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಸಾಧನವಿಶೇಷವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ - ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಸ್ಮರಣೆಯು ವಿಶೇಷ ಸಾಧನೆಯಿದ್ದಾಗ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತನಾದ ಜೀವ ಇಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದರ ಸ್ಮರಣೆ ಬರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತನಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಜೀವನನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು. ಆದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಸ್ಮರಣೆ ಬರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಅದೃಷ್ಟಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಈಶ್ವರ, ಅದೃಷ್ಟ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿಯೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಸಾಧನೆಯಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ಮರಣೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಧನೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸ್ಮರಣೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಿರೂಪವಾದ ಯುಕ್ತಿಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೂ ಕೂಡ ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅयस्कान्तेनायो भ्रमति न चाचेतने चेष्टकत्वं न च सर्वाचेतनानाम् ।

ಅಯಸ್ಕಾಂತದಿಂದ ಕಬ್ಬಿಣವು ಚಲಿಸುತ್ತದೆ; ಅಚೇತನಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಚಲನೆಯು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಅಚೇತನಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಈ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ - ಕಬ್ಬಿಣದಲ್ಲಿ ಅಯಸ್ಕಾಂತದಿಂದ ಕ್ರಿಯೆಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣದ್ದು, ಈ ಅಯಸ್ಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಜಡವಾದ ಅಯಸ್ಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಜನಕತ್ವವು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಯಸ್ಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೂ ಕ್ರಿಯಾಜನಕತ್ವ ಶಕ್ತಿಯು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಈಶ್ವರನ ಅಸ್ತಿತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈಶ್ವರನಿದ್ದರೆ ಕಬ್ಬಿಣದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಜನಕತ್ವವು

ಬರುತ್ತದೆ. ಈಶ್ವರನಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕ್ರಿಯಾಜನಕತ್ವವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಯುಕ್ತಿಯೂ ಕೂಡ ಇದರಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದಂತಾಯಿತು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಸೂರ್ಯಕಾಂತೇನಾಗ್ನಿರ್ಜಾಯತೇ ನ ಚಾಸೌ ಶಕ್ತಿರೇತದೇನಾ ಯುಕ್ತಾ ।

ಸೂರ್ಯಕಾಂತಮಣಿಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಬೇರೆ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ - ಸೂರ್ಯಕಿರಣದ ಸಂಪರ್ಕವು ಸೂರ್ಯಕಾಂತಮಣಿಗೆ ಆದಾಗ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತದೆ. ಅಚೇತನವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಜನ್ಯಶಕ್ತಿಯಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸೂರ್ಯಕಾಂತಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಈಶ್ವರನು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೂ ಕೂಡ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈಶ್ವರ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಸೂರ್ಯಕಾಂತಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಜನನ ಶಕ್ತಿಯು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈಶ್ವರನಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸೂರ್ಯಕಾಂತಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಜನನ ಶಕ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಯುಕ್ತಿಗೂ ಕೂಡ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಮ್ಬುಭಕ್ಷಣೇನ ತೃಣಾ ನಿವರ್ತತೇ ನ ಚ ತನ್ಮೃತಶರೀರೇ ಪಚ್ಯತೇ ನ ಚ ಜೀವತ್ ಸರ್ವಶರೀರೇಷು ।

ನೀರು ಕುಡಿಯುವುದರಿಂದ ಬಾಯಾರಿಕೆಯು ಹೋಗುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಮೃತಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಜೀವಂತ ಎಲ್ಲ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ - ನೀರು ಕುಡಿಯುವುದರಿಂದ ಬಾಯಾರಿಕೆಯು ಹೋಗುವುದು ನಮ್ಮ ಅನುಭವದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸತ್ತ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನೀರು ಪಚನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಜೀವಂತವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೀರು ಪಚನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀರಿಗೂ, ಬಾಯಾರಿಕೆಯ ಪರಿಹಾರ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಗೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಮೊರೆಹೊಂದಬೇಕು. ಮತ್ತು ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತನಾದ ಒಬ್ಬ ಜೀವನನ್ನು, ಅವನಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಪ್ರಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೩)

ಅದೃಷ್ಟವನ್ನು ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಮರಣೇನ ದೇಹಸ್ಯ ಭೂತೇಷ್ವಪ್ಯಯೋ ಭವತಿ ನ ಚ ಜೀವತೋ ನ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ।

ಮರಣದಿಂದ ದೇಹವು ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜೀವಂತಶರೀರವು ಅಥವಾ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ - ಜೀವನು ಯಾವಾಗ ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ, ಅವಾಗ ಪಂಚಭೌತಿಕವಾದ ಶರೀರವು ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬದುಕಿರುವಾಗ ಆ ದೇಹವು ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನ ಇಚ್ಛೆಪಟ್ಟರೂ ಕೂಡ ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತನಾದ ಒಬ್ಬ ಜೀವನನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಮತ್ತು ಅವನ ಮರಣ, ಆ ದೇಹಕ್ಕೆ ಲಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಒಬ್ಬ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಇದರ ಹಿಂದೆ ಒಪ್ಪಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಮರಣ ಆದಾಗ ಮಾತ್ರ ದೇಹಕ್ಕೆ ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಲಯವೆಂಬ ಕಾರ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಮರಣಕ್ಕೂ, ದೇಹದ ಲಯಕ್ಕೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಮೂಲಕ ಯುಕ್ತಿಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಈಶ್ವರನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಆಗಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೂ ಕೂಡ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ದೇವತಾಭ್ಯುಪಯಾಚನೆನ ಸಂಪದಾದಿಕಂ ಭವತಿ ನ ಚ ಸರ್ವೇಭಾಮ್ ।

ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿಂದ ಸಂಪತ್ತು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮರಣದಿಂದ ಚೇಷ್ಟೆಯು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ - ನಮಗೆ ಇಷ್ಟನಾದ ದೇವತೆಯ ಬಳಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ನಮ್ಮ ಅಭೀಷ್ಟೆಗಳು ಈಡೇರುತ್ತವೆ. ದುಃಖವು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಎಷ್ಟೋ ಮಂದಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೂ ಅವರ ಅಭೀಷ್ಟೆ ನೆರವೇರುವುದಿಲ್ಲ. ದುಃಖವೂ ಕೂಡ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೂ ದುಃಖ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವು

ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಯುಕ್ತಿಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಮತ್ತು ಫಲನೀಡುವ ದೇವರ ಕೆಲವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಫಲಬರಲು ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಅದೃಷ್ಟಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಜೀವ, ಈಶ್ವರಬೋಧಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಇವುಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಮರಣೇನ ಚೇಶಾನಿವೃತ್ತಿರ್ಭವತಿ ನ ಪುನಃ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ।

ಮರಣ ಮುಂದಾದಾಗ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಚೇಷ್ಟೆಯು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಇದು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯ ಪ್ರಕಾರ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ - ಯಾವಾಗ ಮರಣ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೋ, ಆವಾಗ ದೇಹವು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿಯಾನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಮರಣವು ಕಾರಣವೆನ್ನುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಗಿರುವುದು ದೇಹವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮರಣ ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೂ ದೇಹವಿದೆ. ಆದರೂ ಕ್ರಿಯೆಯು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಮರಣವು ಬಯಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಏನು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದರೆ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತನಾದ ಒಬ್ಬ ಜೀವ ಇರುವುದರಿಂದ ಕ್ರಿಯೆಯು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇಚ್ಛಿಸಿದರೂ ಅವನಿಗೆ ಮರಣವು ಬಾರದ ಕಾರಣ, ಆ ಮರಣವನ್ನು ನೀಡುವ ಒಬ್ಬ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಮರಣಕ್ಕೂ ಕ್ರಿಯಾನಿವೃತ್ತಿಗೂ ಇರುವ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ-ಭಾವಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಈಶ್ವರ, ಅದೃಷ್ಟ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - एतैः प्रमापकैरनुमानजीवेवरागमादृष्टादिसिद्धेर्न नास्तिक्यवादो युज्यते इत्यर्थः ।

ಈ ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಅನುಮಾನ, ಜೀವ, ಈಶ್ವರ, ವೇದ, ಅದೃಷ್ಟ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಸ್ತಿಕ್ಯವಾದವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಇತ್ಯಾಸೌ ನ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ - ದರ್ಶನಾಚೇತಿ ||
 ಅತ್ಯುಕ್ತರತಪಃಪಾಪಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ ಏವ ಫಲಂ ದೃಶ್ಯತೇ । ನ ಚ ತತ್ರ ಕಾರಣಾಂತರಮಸ್ತಿ ।
 ಅತಸ್ತತ್ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವೋಽನುಮಾನವೇಚ ಇತಿ ತನ್ಮಾನವತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ । ತಪ ಆದಿನಾಂ
 ವೈದಿಕತ್ವಾದಾಗಮಮಾನವತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ । ತತಃಶ್ವೇಶ್ವರಾದಿಸಿದ್ಧಿರिति ನ ನಾಸ್ತಿವ್ಯವಾದೋ ಯುಜ್ಯತೇ ।
 ತस्ಮಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಾದೇಶ್ವರಾದಿಸಿದ್ಧಿರिति ಯುಕ್ತಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ ।

ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ನಾಸ್ತಿತ್ವವಾದವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು “ದರ್ಶನಾಚ್ಚ”
 ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ತಪಸ್ಸು ಹಾಗೂ ಪಾಪಗಳಿಂದ ಫಲ ಬರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲೇ
 ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಫಲಾನುಭವಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಕಾರಣಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ
 ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವು ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನವು
 ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ತಪಸ್ಸೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ವೇದಮೂಲಕವಾದ
 ಅನುಷ್ಠಾನಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಆಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗಮವು ಪ್ರಮಾಣ-
 ವಾದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರನೂ ಸಹ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ನಾಸ್ತಿತ್ವವಾದವು
 ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಈಶ್ವರನು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು
 ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ವಿವರಣೆ - ಪುಣ್ಯ, ಪಾಪ ಹಾಗೂ ಇವುಗಳ ಫಲಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಸಂಬಂಧವು
 ಅನುಮಾನದಿಂದ ವೇದ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು.
 ತಪಸ್ಸು, ಪುಣ್ಯ, ಪಾಪ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ವೇದಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು
 ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ವೇದದಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಅತೀಂದ್ರಿಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು
 ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಸ್ತಿತ್ವವಾದವು ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ
 ಸಮಂಜಸವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನಾದ ಈಶ್ವರನು ಹೀಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದ
 ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಾನೆ.

ನಾಸ್ತಿಕ್ಯವಾದನಿರಾಸವು ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವೇ ಆಗಿದೆ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಶಾಸ್ತ್ರ'ಪದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಚೋದಯೋರೇಕಂ ನಿರಸ್ಯ, ಅನ್ಯಂ ನಿರಸಿಷ್ಯನ್ ಇದಾನಿ 'ಯೋನಿ'ಪದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಚೋದನಿರಾಸಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತಮ್ 'ರೇತಃ' ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯಮ್ । ತಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷೇಪಪ್ರತಿಭಾಷ್ಯಸ್ಥನಾಸ್ತಿಕ್ಯವಾದಪದಾರ್ಥ ವದನ್ವೇವ ತಾಮಾಹ - ನನ್ವತೀಂದ್ರಯೇತಿ ॥ ಏತೇನ 'ರೇತೋ ಧಾತುಃ' ಇತ್ಯಾದಿಕಮುತ್ಸೂತ್ರಮಿತಿ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಚೋದನಿರಸ್ತಮ್ । 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ತದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪಕೃತೇಃ ಸೂಚನಾತ್ ।

'ಶಾಸ್ತ್ರ'ಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡಬೇಕಾದ ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ದುಷ್ಪ್ರಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಿ ದುಷ್ಪ್ರಗಮಗಳನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದರ ಮೊದಲು ಸೂತ್ರಗತವಾದ 'ಯೋನಿ'ಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡಬೇಕಾದ ಚೋದನೆಯನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಲು 'ರೇತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯು ತಿಳಿಯದಿರುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ನಾಸ್ತಿಕ್ಯವಾದ'ದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ, 'ನನು ಅತೀಂದ್ರಿಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ನಾಸ್ತಿಕ್ಯವಾದವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ 'ರೇತೋ ಧಾತುಃ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವು ಸೂತ್ರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇದೆ ಎಂಬ ಯಾವುದೋ ಒಬ್ಬ ಗ್ರಂಥಕಾರನ ಆಶಯವು ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು. 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಪ್ರದರ್ಶನದಿಂದ 'ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರಾಸಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರೇ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಯೋನಿಪದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಅನುಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಸಂಕ್ಷೇಪಃ ಕುತೋ ಭವೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಾ ಅಧ್ಯಾಯಾಂತೇ ದ್ವಿರೂಕ್ತಿಯಾ ಸರ್ವತ್ರ ಸೂಚನಾಚ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಪದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯ-ಚೋದನೆಯನಿರಾಸಾನಂತರಂ ಅಸ್ಯ 'ಯೋನಿ'ಪದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಚೋದನೆಯ ನಿರಸ್ಯತ್ವೇಪ್ಯತ್ರ ತನ್ನಿರಾಸಸ್ತು 'ಪ್ರಮಾಣಪದವಿಂ ಗಚ್ಛೇತ್' ಇತ್ಯನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸ್ತಾವಾತ್ । ಭಾಷ್ಯೇ

‘ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮ’ ಇತಿ । ತಂ ಪ್ರತ್ಯಸ್ಯಾನುಪಯೋಗಽಪಿ ಶಿಷ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಯೋಗಾದೇತದ್ಭುಕ್ತಿರिति
ಭಾವಃ ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು — ‘ಅನುಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಸಂಗ್ರಹಶ್ಚ
ಕುತೋ ಭವೇತ್’ (ಬ್ರ.ಸೂ.ಭಾ.೨/೪/೨೩) (ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯನ್ನು
ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನೂ
ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತವೆ) ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಅಧ್ಯಾಯಾಂತದಲ್ಲಿ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ
ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬ
ಯೋಜನೆಯನ್ನೂ ನೀಡಿರುವುದರಿಂದ ‘ಶಾಸ್ತ್ರ’ಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡಬೇಕಾದ ಎರಡು
ಚೋದ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಿದ ನಂತರವೇ ‘ಯೋನಿ’ಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ಯವಾದ
ಚೋದ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಬೇಕಾದೀತು? ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ‘ಪ್ರಮಾಣಪದವೀಂ
ಗಚ್ಛೇತ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಪ್ರಸ್ತಾವವು ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ
ಇಲ್ಲೇ ಯೋನಿಪದವ್ಯಾವೃತ್ಯವಾದ ಚೋದ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ
‘ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಚನಾತ್’ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಅಂಶಕ್ಕೆ
ಇದರಿಂದ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತಿಷ್ಠರಿಗೆ ಇದು ಯಾವ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು
ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಹನ್ನೆರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಗೆ ನಾಸ್ತಿತ್ವವಾದ ನಿರಾಸಕತ್ವಸಮರ್ಥನ

ಭಾವದೀಪಃ - ‘ಭಾಷ್ಯಽಂತಿಮಂ ಪ್ರಮಾಣಪದಂ ಕರಣಸಾಧನಂ ಸತ್ ರೇತಃಪ್ರಭೃತಿषು
ದ್ವಾದಶಾಸ್ವನ್ವೇತಿ’ ಇತಿ ಕುತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮ್? ಇತ್ಯಾಕಾಕ್ಷಾಂ ಪೂರಯನ್ ಯೋಜಯತಿ - ರೇತೋ
ಧಾತ್ವಾದೀತಿ ॥ ‘ವಚನಾತ್’ ಇತ್ಯಸ್ಯ ನಾಸ್ತಿಕ್ಯವಾದಾಯೋಗೇ ಹೇತುತ್ವಾಯೋಗಾದಾಹ -
ಏತೇರಿತಿ ॥ ‘ವಚನಾತ್ ಪ್ರತೀತೈಃ’ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ‘ಪ್ರಮಾಣ’ಪದವು ಜ್ಞಾನಸಾಧಕ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ,
ರೇತಃಪ್ರಭೃತಿಯಾದ ಹನ್ನೆರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ
ಇವುಗಳು ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ? ಎಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ

‘ರೇತೋ ಧಾತು’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ‘ವಚನಾತ್’ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ನಾಸ್ತಿತ್ವವಾದವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಗಲಾರದು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಏತೈಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಏತೈಃ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಚನದಿಂದ ಪ್ರತೀತವಾದ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವೋಽಸ್ತಿ’ ಎಂದು ಇದೆ. ರೇತಸ್ಸಿಗೂ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಶರೀರದಲ್ಲಿ ರೇತಸ್ಸೇಚನದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಉಂಟಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೂ ರೇತಸ್ಸಿಗೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವಿದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ‘ನ ಚಾಸೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ’ ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ರೇತಸ್ಸಿಗೂ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವು ಏಕೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ ಕಾಲಾದಿಗಳಿಂದ ಘಟಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕತ್ವಾಽಽಽ’ ಎಂದು ಅನುಮಾನವನ್ನು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಅನುಮಾನವು ಹೀಗಿದೆ - ‘ಶರೀರಂ ರೇತೋಜನ್ಯಂ ತದನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಪ್ರಯುಕ್ತಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಾತ್’ ಎಂದು.

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕಗಳು

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

‘ऋग्यजुस्सामಾथर्वाश्च भारतं पञ्चरात्रकम् ।

मूलरामायणं चैव शास्त्रमित्यभिधीयते ॥

यच्चानुकूलमेतस्य तच्च शास्त्रं प्रकीर्तितम् ।

अतोऽन्यो ग्रन्थविस्तारो नैव शास्त्रं कुवर्त्म तत् ॥’ इति स्कान्दे ।

ಅನುವಾದ -- ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ ಅಥರ್ವವೇದ ಮಹಾಭಾರತ ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮ, ಮೂಲರಾಮಾಯಣ ಈ ಏಳೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಈ ಏಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಪೌರುಷೇಯ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೩)

ಗ್ರಂಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಈ ಏಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ; ಹೊರತು ಆ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಪ್ರಪಂಚವು ಅಪಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ಯಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಅನುಮಾನವು ನಿಶ್ಚಯಕವಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಋಕ್ = ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುಃ = ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮ = ಸಾಮವೇದ, ಅಥರ್ವಾಚ್ಛ = ಅಥರ್ವವೇದವೂ ಸಹ; ಭಾರತಂ = ಮಹಾಭಾರತವು, ಪಂಚರಾತ್ರಕಮ್ = ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮವು, ಚ = ಮತ್ತು, ಮೂಲರಾಮಾಯಣಂ = ಮೂಲರಾಮಾಯಣವು, ಏವ = ಇವುಗಳೇ, ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ = ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಂದು, ಅಭಿಧೀಯತೇ = ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ವಿತಸ್ಯ = ಈ ಏಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ, ಯಸ್ಯ = ಯಾವುದು, ಅನುಕೂಲಂ = ಅನುಕೂಲವಾದ ಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥವಿದೆಯೋ, ತಚ್ಚ = ಆ ಗ್ರಂಥವು, ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ = ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು, ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಮ್ = ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ; ಅತಃ = ಈ ಏಳುಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗಿಂತ, ಅನ್ಯಃ = ಭಿನ್ನವಾದ, ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತಾರಃ = ಗ್ರಂಥಪ್ರಪಂಚವು, ನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್ = ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ; ಹೊರತಾಗಿ ತತ್ = ಆ ಗ್ರಂಥಪ್ರಪಂಚವು, ಕುವರ್ತುಃ = ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗವು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಸ್ಯಾಂದೇ = ಸ್ಯಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದರೇನು ?

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ನನು 'एवमनुमानस्यानिश्चायकत्वेन शास्त्रादेव कारणत्वसिद्धिश्चेत्तर्हि पाशुपतादिशास्त्रेण रुद्रादेः कारणत्वं स्यात् ?' इत्यत आह - ऋगिति ॥

ಹೀಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗದಿದ್ದರೆ, ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಅದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಏಕೆ ಒಪ್ಪಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು 'ಋಗ್ಯಜುಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - ಸೌತ್ರ'ಶಾಸ್ತ್ರ'ಪದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಪಾಶುಪತಾಧಾಗಮಮೂಲಕಚೌದ್ವನಿರಾಸಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿ 'ಋಗ್ಯಜುಃ' ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯಮ್ | ತಸ್ಯ ತಥಾತ್ವಾಪ್ರತೀತೀರಾಹ - ನನ್ವೇವಮಿತಿ||

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ "ಶಾಸ್ತ್ರ"ಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪಾಶುಪತಾದಿ ಆಗಮಮೂಲಕವಾದ ಚೋದ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಋಗ್ಯಜುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಆ ಭಾಷ್ಯದ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಆ ರೀತಿಯ ಅರ್ಥವು ನೇರವಾಗಿ ಕಾಣದೇ ಇರುವುದರಿಂದ 'ನನ್ವೇವಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅವತರಣಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಹಿತವನ್ನು ಶಾಸನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಹಿತವನ್ನು ಋಗಾದಿವೇದಗಳು ಪಂಚರಾತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ 'ಶಾಸ್ತ್ರ' ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳು ಕಟ್ಟುಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ವಾಂಧ-ಪುರಾಣದ ಮಾತಿನಿಂದ 'ಋಗ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಚರಿತಂ ರಘುನಾಥಸ್ಯ ಶತಕೋಟಿಪ್ರವಿಸ್ತರಮ್' ಎಂದು ಶ್ರೀರಾಮನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ನೂರುಕೋಟಿಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮೂಲರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ

ಭಾವದೀಪ: - ರುದ್ರಾದೇರಿತಿ || ಶೈವಸ್ಕಾನ್ದಗಾಣಪತ್ಯಹೈರಣ್ಯಗರ್ಭಪ್ರಭೃತಿನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ತತ್ತದಾಗಮೇನ ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾನಂ ಧ್ಯೇಯಮ್ | ತಥಾ ಚ 'ಪಾಶುಪತಾದಿನಾ ರುದ್ರಾದೇಃ ಕರ್ತೃತ್ವೇ ಪ್ರಾಗುದಾಹತಶ್ರುತಿನಾಮಾಗಮವಿರೋಧೇನ ವಿಷ್ಣವೇಕಕರ್ತೃತ್ವೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಯೋಗೇನ ತಾಭಿಸ್ತಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಮಾತ್ರಂ ಸಿದ್ಧವತೀತಿ

ಗ್ರಂಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಈ ಏಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ; ಹೊರತು ಆ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಪ್ರಪಂಚವು ಅಪಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಅನುಮಾನವು ನಿಶ್ಚಯಕವಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಋಕ್ = ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುಃ = ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮ = ಸಾಮವೇದ, ಅಥರ್ವಾಚ್ಛ = ಅಥರ್ವವೇದವೂ ಸಹ; ಭಾರತಂ = ಮಹಾಭಾರತವು, ಪಂಚರಾತ್ರಕಮ್ = ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮವು, ಚ = ಮತ್ತು, ಮೂಲರಾಮಾಯಣಂ = ಮೂಲರಾಮಾಯಣವು, ಏವ = ಇವುಗಳೇ, ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ = ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಂದು, ಅಭಿಧೀಯತೇ = ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ವಿಶ್ವ = ಈ ಏಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ, ಯಸ್ಯ = ಯಾವುದು, ಅನುಕೂಲಂ = ಅನುಕೂಲವಾದ ಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥವಿದೆಯೋ, ತಚ್ಚ = ಆ ಗ್ರಂಥವು, ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ = ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು, ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಮ್ = ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ; ಅತಃ = ಈ ಏಳುಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗಿಂತ, ಅನ್ಯಃ = ಭಿನ್ನವಾದ, ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತಾರಃ = ಗ್ರಂಥಪ್ರಪಂಚವು, ನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್ = ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ; ಹೊರತಾಗಿ ತತ್ = ಆ ಗ್ರಂಥಪ್ರಪಂಚವು, ಕುವರ್ತುಃ = ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗವು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಸ್ಕಾಂದೇ = ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದರೇನು ?

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ನನು 'एवमनुमानस्यानिश्चायकत्वेन शास्त्रादेव कारणत्वसिद्धिश्चेत्तर्हि पाशुपतादिशास्त्रेण रुद्रादेः कारणत्वं स्यात् ?' इत्यत आह - ऋगिति ॥

ಹೀಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗದಿದ್ದರೆ, ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಅದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಏಕೆ ಒಪ್ಪಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು 'ಋಗ್ಯಜುಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ

भावदीपः - सौत्र 'शास्त्र' पदव्यावर्त्यपाशुपताद्यागममूलकचोद्यनिरासाय प्रवृत्तं 'ऋग्यजुः' इत्यादिभाष्यम् । तस्य तथात्वाप्रतीतेराह - नन्वेवमिति॥

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ "ಶಾಸ್ತ್ರ" ಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪಾಶುಪತಾದಿ ಆಗಮಮೂಲಕವಾದ ಚೋದ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಋಗ್ಯಜುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಆ ಭಾಷ್ಯದ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಆ ರೀತಿಯ ಅರ್ಥವು ನೇರವಾಗಿ ಕಾಣದೇ ಇರುವುದರಿಂದ 'ನನ್ವೇವಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅವತರಣಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಹಿತವನ್ನು ಶಾಸನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಹಿತವನ್ನು ಋಗಾದಿವೇದಗಳು ಪಂಚರಾತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ 'ಶಾಸ್ತ್ರ' ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳು ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಕಾಂದ-ಪುರಾಣದ ಮಾತಿನಿಂದ 'ಋಗ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಚರಿತಂ ರಘುನಾಥಸ್ಯ ಶತಕೋಟಿಪ್ರವಿಸ್ತರಮ್' ಎಂದು ಶ್ರೀರಾಮನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ನೂರುಕೋಟಿಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮೂಲರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ

भावदीपः - रुद्रादेरिति ॥ शैवस्कान्दगाणपत्यहैरण्यगर्भप्रभृतीनां प्रत्येकं तत्तदागमेन तस्य तस्य जगत्कर्तृत्वप्रत्यवस्थानं ध्येयम् । तथा च 'पाशुपतादिना रुद्रादेः कर्तृत्वे प्रागुदाहृतश्रुतीनामागमविरोधेन विष्णवेककर्तृत्वे प्रामाण्यायोगेन ताभिस्तस्य कर्तृत्वमात्रं सिद्धयतीति

द्वयोरपि मानत्वेन कालादिभेदेन द्वयोरपि कर्तृत्वमविरुद्धमिति प्रागुक्तदिशा कतिपयकर्तृत्वरूपलक्षणस्यातिव्याप्तिः' इति भावः ।

“ರುದ್ರಾದೇಃ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ‘ಶೈವ, ಸ್ವಾಮಿ, ಗಾಣಪತ್ಯ, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆಯಾಯ ಆಗಮಗಳಿಂದ ಆಯಾಯ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ’ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿ ಆಗಮಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾದಾಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಆಗಮವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವೇ ಕರ್ತೃ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಆ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಕೇವಲಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ‘ಪಾಶುಪತಾದಿ ಆಗಮಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಈ ಎರಡೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದೇಶಕಾಲಾಧೀನಗಳಿಂದ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಕೂಡ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಅವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ರೀತಿಯಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೆಲವೊಂದು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಸಮಶಬ್ದಾರ್ಥ

भावदीपः - एतेनैतल्लक्षणं रुद्रादौ समं मया पाशुपतादिरूपमानेन सहितं पाशुपतादिशास्त्रसिद्धं तथा च ‘समं रुद्रादिसाधारणम्’ इति न्यायविवरणयोजना सूचिता ।

इत्यत आहति ॥ स्मृतौ ऋगादितदनुकूलपुराणादिपौरुषेयग्रन्थस्यैव शास्त्रत्वेन शास्त्रैकसमधिगम्यत्वात् कारणस्य विष्णुः जगत्कर्तेति सूत्रकृदुत्पत्त्याऽऽगमेनान्यस्य कर्तृत्वकल्पनं बाधितार्थमित्युक्तं भवति ॥

ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ‘ಏತಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ರುದ್ರಾದೌ ಸಮಮ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಮಯಾ ಸಹಿತಂ ಸಮಮ್’ ಎಂಬ

ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಪಾಶುಪತಾದಿ ರೂಪವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಹಿತವಾದದ್ದು' ಅಂದರೆ 'ಪಾಶುಪತಾದಿ ಆಗಮಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವು ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸಮಮ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ರುದ್ರಾದಿಸಾಧಾರಣಮ್' ಎಂಬ ಅನ್ವಯವು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

“ಇತ್ಯತ ಆಹ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಋಗಾದಿವೇದಗಳಿಗೆ, ಆ ವೇದಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಪುರಾಣಾದಿಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದು, ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕರ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಆಗಮಗಳಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು ಬಾಧಿತಾರ್ಥರೂಪವಾದ ದೋಷವುಳ್ಳದ್ದು' ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮವಷ್ಟೇ ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् — 'साङ्ख्यं योगः पाशुपतं वेदारण्यकमेव च ।'

इत्यारभ्य वेदपञ्चरात्रयोरैक्याभिप्रायेण पञ्चरात्रस्यैव प्रामाण्यमुक्तमितरेषां भिन्नमतत्वं प्रदर्श्य मोक्षधर्मेष्वपि ॥

शास्त्रं योनिः प्रमाणमस्येति शास्त्रयोनि ॥ ३ ॥

॥ इति शास्त्रयोनित्वाधिकरणम् ॥

ಮಹಾಭಾರತದ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮಪರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ, ಪಾಶುಪತಾಗಮ, ವೇದ, ಆರಣ್ಯಕ; ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಮುಂದೆ ವೇದಪಂಚರಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದು ಹೇಳಿ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉಳಿದ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಗೆ ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೩)

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿಃ ಯಸ್ಯ ತತ್'; ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಯೋನಿ' ಎಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ದುಷ್ಟಮಾರ್ಗಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇಷ್ಟಃ = ಸ್ಯಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮ-
ಪರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ (ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ). ಸಾಂಖ್ಯಂ = ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ,
ಯೋಗಃ = ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ, ಪಾಶುಪತಂ = ಪಾಶುಪತಾಗಮ,
ವೇದಾರಣ್ಯಕರ್ಮೇವ ಚ = ವೇದ ಮತ್ತು ಆರಣ್ಯಕಗಳೆಲ್ಲವೂ, ಇತ್ಯಾರಭ್ಯ
= ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, ವೇದಪಂಚರಾತ್ರಯೋಃ = ವೇದ ಮತ್ತು
ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮಗಳಿಗೆ, ಐಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ = ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ-
ವಿರುವುದರಿಂದ, ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯೈವ = ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ,
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ = ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು, ಉಕ್ತಂ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇತರೇಷಾಂ =
ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಗೆ, ಭಿನ್ನಮತೃಷ್ಣಾ = ವೇದವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು,
ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ = ತೋರಿಸಿ, (ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ).

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಪರರು ಹೇಳುವಂತೆ 'ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ
ಯೋನಿಃ' ಎಂಬ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನು ಅಯುಕ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಸಲು
ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಂ = ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮುದಾಯವು, ಯೋನಿಃ = ಪ್ರಮಾಣವು,
ಅಸ್ಯ = ಈ ಜಗತ್ಕಾರಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಃ =
ಬ್ರಹ್ಮನು 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ' ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳು ಕುಮಾರ್ಗಗಳೆನ್ನಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ಇತಶ್ಚ ಪಾಶುಪತಾದಿಕಂ ಕುವರ್ಮೇತ್ಯಾಹ - ಸಾಂಖ್ಯಮಿತಿ ||

'ಪञ्ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸ್ರಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಯಮ್' ।

'ಜ್ಞಾನೇಷ್ವೇತೇಷು ರಾಜೇಂದ್ರ ಸರ್ವೇಷ್ವೇತದ್ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ || '

इति मोक्षधर्मेष्वपि साङ्ख्यादिषु प्रकृतेषु पञ्चरात्रस्यैव प्रामाण्यमुक्तम् । अतः
पाशुपतादिकममानमेवेत्यर्थः ।

ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಕುಮಾರ್ಗಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - 'ಸಾಂಖ್ಯಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ.

“ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತ್ ಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಯಮ್ ।

ಜ್ಞಾನೇಷ್ಟತೇಷು ರಾಜೇಂದ್ರ ಸರ್ವೇಷ್ಟತದ್ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ॥”

“ಸಮಗ್ರ ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದವನು ಸ್ವತಃ ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಎಲೈ ನೃಪಶ್ರೇಷ್ಠನೇ! ಈ ಎಲ್ಲಾ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಚರಾತ್ರದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತದೆ.” ಹೀಗೆ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮಪರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಜನಮೇಜಯನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ವೈಶಂಪಾಯನರು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪ್ರಕೃತವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಾಂಖ್ಯಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ಆಗಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

तत्त्वप्रकाशिका - (ननु) अनेन पञ्चरात्रप्रामाण्यमेव भवेत्
नान्याप्रामाण्यम् ? इत्यत आह - इतरेषामिति ॥

साङ्ख्यं योगः पाशुपतं वेदारण्यकमेव च ।

ज्ञानान्येतानि भिन्नानि नात्र कार्या विचारणा ॥’

इति परस्परविरुद्धतयोक्तानामेकप्रामाण्योक्तावन्याप्रामाण्यं लभ्यते, इति
भावः ।

ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದ ಮಾತಿನಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಉಳಿದ ಆಗಮಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ “ಇತರೇಷಾಂ” ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೩)

ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಂ ಚ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ ।

ಜ್ಞಾನಾನೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಾ ವಿಚಾರಣಾ ॥

“ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ, ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರ, ವೇದ ಮತ್ತು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಈ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.”

ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಿದರೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲವೂ ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತर्हि वेदारण्यकस्याप्यप्रामाण्यं स्यात् ? इत्यत आह - वेदेति ॥ पञ्चरात्रस्य वेदार्थत्वेन तत्प्रामाण्योक्तौ वेदप्रामाण्यमेवोक्तं भवति । ऐक्याभिप्रायाभावे पञ्चरात्राधिक्यकथनमसङ्गतं स्यादिति भावः । वेदस्यैव प्रामाण्यं किं नोच्यते पञ्चरात्रप्रामाण्यं सिध्यर्थम् ? पञ्चरात्रप्रामाण्योक्तौ तु वाक्यार्थान्यथाऽनुपपत्त्या वेदप्रामाण्योहसम्भवादिति । धर्मबहुत्वाद् बहुवचनम् । तस्मात् कारणस्य वेदादिशास्त्रैकसमधिगम्यत्वात् नानुमानेनान्यकारणत्वं शङ्क्यमिति न जिज्ञास्यस्य विष्णुत्वनिश्चयायोग इति ।

ಹಾಗಾದರೆ ವೇದ ಮತ್ತು ಆರಣ್ಯಕಗಳಿಗೂ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರಲಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ “ವೇದಪಂಚರಾತ್ರಯೋಃ” ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಪಂಚರಾತ್ರವು ವೇದದ ನೇರ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ‘ವೇದ ಮತ್ತು ಪಂಚರಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ‘ಸರ್ವೇಷ್ಟತದ್ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ‘ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು’ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ನೇರವಾಗಿ ವೇದಕ್ಕೇನೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಎಂದು ಉತ್ತರ. ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ (‘ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನ್ಯಥಾ ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ

ನೋಪಪದ್ಯತೇ') ಎಂದು ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ 'ಧರ್ಮೇಷು' ಎಂಬ ಬಹುವಚನವು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣವಸ್ತುವನ್ನು ಕೇವಲ ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣಿಗಿ ವಿಷ್ಣುತ್ವದ ನಿಶ್ಚಯವು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

‘ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಯನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಾಽಥ ಯತ್ ಪರೇಣೋಕ್ತಂ ‘ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿಃ’ ಇತಿ ತದಯುಕ್ತಮिति ಭಾವೇನಾಹ - ಶಾಸ್ತ್ರಮिति || ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿರ್ಜ್ಞಾನಿಕಾರಣಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ ನ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿರिति ಭಾವಃ | ಸಮಾಸಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್ ಕುತೋ ನಾಸಾವರ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್ ವೇದಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಕಥನಸ್ಯೋಕ್ತಾನುಪಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ | ನ ಹಿ ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ ಹೇತುಃ | ವೈಪರೀತ್ಯಸ್ಯೈವೋಚಿತತ್ವಾತ್ | ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವೋಕ್ತಾರ್ಥಲಬ್ಧಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವೋಕ್ತಯಾ ಸ್ಫೋರಯತೀತಿ ಚೇನ | ತತ್ರಾರ್ಥಲಬ್ಧಶಕ್ತಿಯಾಽಪ್ಯುಕ್ತೀಕೃತ್ಯ ಸಾರ್ವಜ್ಞಮಾತ್ರಸ್ಫುಟೀಕರಣೇ ವಿಶೇಷಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ | ಅನಂತಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣೋಕ್ತಯಾಽಪ್ಯುಕ್ತೀಭೂತಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞಂ ತದೇಕದೇಶನಿರ್ಮಾಣೋಕ್ತಯಾ ಕಥಮಾವಿರ್ಮೇತ್ | ಕಿಂಚ ಇದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯೇಶ್ವರನಿರ್ಮಿತತ್ವಮರ್ಯಮುಪಲಬ್ಧ ರಚಿತತ್ವಂ ವಾ ನಿಸ್ಸೃತತ್ವಮಾತ್ರಂ ವಾ | ನಾಥಃ | ಕಣಾದ್ವರ್ಣಾನುಸರಣಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿವಿರೋಧಾच्च | ನ ದ್ವಿತೀಯಃ | ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸ್ಯ ಸಾರ್ವಜ್ಞಸಾಧಕತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಂಗಾತ್ | ಅತೋಽರ್ಥಾಂತರಮುಕ್ತಾನುಪಯುಕ್ತಮಯುಕ್ತಂ ಚೇತ್ಯುಕ್ತ ಏವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಇತಿ || ೩ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುವಿರಚಿತಾಯಾಂ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಯಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ||

ಹೀಗೆ ಸ್ವಮತದಿಂದ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಪರರು ಹೇಳಿರುವ ‘ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿಃ’ ಎಂಬ ತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿಃ’ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೩)

ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ಯೇತಿ = ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಯೋನಿ = ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಜ್ಞಾನಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ ಯಾರಿಗೋ ಅವನೇ 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ' ಎಂದಿದರರ್ಥ ಹೊರತು, ಶಾಸ್ತ್ರದ ಯೋನಿ = ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿದವನು ಎಂದಿದರರ್ಥವಲ್ಲ.

ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಕ್ಕಿಂತ ತತ್ಪುರುಷವೇ ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ 'ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿಃ' ಎಂದೇಕೆ ಮಾಡಬಾರದು? ಎಂದರೆ ವೇದಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ಹೇತುವಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಕ್ಕೇ ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವು ಹೇತುವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಪಡಿಸದೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಪಡಿಸಲು ವಿಶೇಷ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಅನಂತವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗಲೂ ಅಸೃಷ್ಟವಾದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವು; ಜಗತ್ತಿನ ಏಕದೇಶವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಹೇಗೆ ಸೃಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ? ಮತ್ತು ಭಗವಂತನ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು? ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದು ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆಂದೋ? ಅಥವಾ ಕೇವಲ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರ ಹೊಮ್ಮಿದೆ ಎಂದೋ?

ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವು ತಪ್ಪು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಕಣಾದನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. (ಪೌರುಷೇಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ನೈಯಾಯಿಕರ ಮತವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ). ಮತ್ತು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳ ವಿರೋಧವೂ ಇದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ತಪ್ಪು. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಹುರುಳಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವೂ ಅಲ್ಲ. ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ಈ ಯಾವ ಸಮಸ್ಯೆಗಳೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾರಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಜ್ಞಾನಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೋ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದೇ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

|| ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳು ರಚಿಸಿದ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ
ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು ||

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಸ್ಕಾಂದವನ್ನೇಕೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದರು?

ಭಾವದೀಪ: - ಇತಶ್ಚೇತಿ || एतेन “भाष्ये ‘मोक्षधर्मेष्वापि’ इति ‘अपि’शब्दः प्रागुक्तस्कान्दस्मृतिसमुच्चायकः” इति दर्शितम् । पूर्ववाक्ये विशिष्य पाशुपतादेरनुक्तेरस्याप्युक्तिः । सौत्रशास्त्रशब्दितमेतदिति दर्शयितुं साक्षादन्यस्य कुवर्त्मलाभाय च प्राचीनस्याप्युक्तिरिति भावः ।

“ಇತಶ್ಚ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಬೌದ್ಧಧರ್ಮೇಷ್ಟಪಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಅಪಿ’ ಶಬ್ದವು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ಕಾಂದಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ಕಾಂದವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕುವರ್ತೃತ್ವವು(ದುಷ್ಟಶಾಸ್ತ್ರತ್ವವು) ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸ್ಕಾಂದವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ವೇದಾರಣ್ಯಕ ಎಂದರೇನು?

ಭಾವದೀಪ: - ज्ञानेषु = ज्ञानसाधनेषु । वेदारण्यकमिति || वेदाश्चारण्यकानि च तत्समाहारो वेदारण्यकम् । आरण्यकपदेनारण्येऽधीयमनवेदभाग उच्यते । कुरुपाण्डववदयं निर्देशः । उक्तं छान्दोग्यभाष्ये तृतीये ‘आरण्यकमावर्तयेत्’ इत्यादि ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ‘ಜ್ಞಾನೇಷು’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಜ್ಞಾನಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ‘ವೇದಾರಣ್ಯಕ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ವೇದಾಶ್ಚ ಆರಣ್ಯಕಾನಿ ಚ ತತ್ಸಮಾಹಾರೋ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆರಣ್ಯಕಪದದಿಂದ ಆರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕಾದ ವೇದಭಾಗವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆರಣ್ಯಕವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೩)

ವೇದವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ 'ಕುರುಪಾಂಡವ' ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ವೇದಾರಣ್ಯಕಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಛಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯದ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 'ಆರಣ್ಯಕ-ಮಾವರ್ತಯೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಭಾಗದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಂಗನಿರೂಪಣೆ

ಭಾವದೀಪ: - ಪ್ರಕೃತೇಷ್ವಿತಿ ॥ एवं हि तत्र क्रमः ।

जनमेजयः -

साङ्ख्यं योगः पाशुपतं वेदारण्यकमेव च ।

ज्ञानान्येतानि भिन्नानि उताहो नेति चोच्यताम् ॥

वैशम्पायनः -

साङ्ख्यं योगः पाशुपतं वेदारण्यकमेव च ।

ज्ञानान्येतानि भिन्नानि^(१) नात्र कार्या विचारणा ॥

साङ्ख्यस्य वक्ता कपिलः परमर्षिः स उच्यते ।

प्राचीनगर्भं तमृषिं प्रवदन्तीह केचन ॥

हिरण्यगर्भो योगस्य वक्ता चैव चतुर्मुखः ॥

उमापतिर्भूतपतिः श्रीकण्ठो ब्रह्मणः सुतः ।

उक्तवानಿದमव्यग्रं ज्ञानं पाशुपतं शिव ॥

पञ्चरात्रस्य कृत्स्नस्य वक्ता नारायणः स्वयम् ।

ज्ञानेष्वेतेषु राजेन्द्र सर्वेष्वेतद् विशिष्यते ॥

इत्यदिना तत्त्वಪ್ರದೀಪೋಕ್ತಃ^(२) ।

(१) 'ज्ञानಾನ್ಯೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ' ಇತ್ಯತ್ರ ವೇದಾರಣ್ಯಕಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಾತ್ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿತ್ರಿಕಾದ್ ಭಿನ್ನತಾ ತೇಷಾಂ ಚ ಪ್ರಕೃತೇವ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕತ್ವಮ್, ವಾಯುನಿರೋಧಸ್ಯೈವ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕತ್ವಮ್, ಪಶುಪತೇವ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ಪರಸ್ಪರಂ ವಿರೋಧೋ ಜ್ಞೇಯಃ । - (ಗುರ್ದಂಥದೀಪಿಕಾ)

(२) ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಶೇಷಭಾಗವು ಹೀಗಿದೆ -

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

“ಪ್ರಕೃತೇಷು” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ --

ಜನಮೇಜಯಃ -

ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಂ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ |

ಜ್ಞಾನಾನ್ಯೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ ಉತಾಹೋ ನೇತಿ ಚೋಚ್ಯತಾಮ್ ||

‘ಸಾಂಖ್ಯ, ಯೋಗ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು, ವೇದಾರಣ್ಯಕಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲದರಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆಯೋ ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಆಗಿದೆಯೋ? ಇದನ್ನು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಿರಿ’ ಹೀಗೆ ಜನಮೇಜಯನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದಾಗ; ಇದಕ್ಕೆ ವೈಶಂಪಾಯನರು ಈ ರೀತಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವೈಶಂಪಾಯನಃ -

ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಂ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ |

ಜ್ಞಾನಾನ್ಯೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಾ ವಿಚಾರಣಾ ||

ಸಾಂಖ್ಯ, ಯೋಗ ಪಾಶುಪತ ಮತ್ತು ವೇದಾರಣ್ಯಕಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವು ಪರಸ್ಪರ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ; ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

ಸಾಂಖ್ಯಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ಕಪಿಲಃ ಪರಮರ್ಷಿಃ ಸ ಉಚ್ಯತೇ |

ಪ್ರಾಚೀನಗರ್ಭಂ ತಮ್ಹಸಿಂ ಪ್ರವದಂತೀಹ ಕೇಚನ ||

ಜ್ಞಾನೇಷ್ವೇತೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಸಾಕ್ಷ್ಯಪಾಶುಪತಾದಿಷು |

ಯಥಾಯೋಗಂ ಯಥಾನ್ಯಾಯಂ ನಿಷ್ಠಾ ನಾರಾಯಣಃ ಪರಃ ||

ಸಸಂಶಯಾಸ್ತೇ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪञ्ಚರಾತ್ರಮಸಂಶಯಮ್ |

ನಿಃಸಂಶಯೇಷು ಸರ್ವೇಷು ನಿಯಮಃ ವಸತಿ ಕೇಶವಃ ||

ಸಸಂಶಯಾನ್ ಹೇತುಬಲಾನ್ ನಾಧ್ಯಾವಸತಿ ಮಾಧವಃ |

ಪञ್ಚರಾತ್ರವಿದೋ ಯೇ ತು ಯಥಾಕ್ರಮಪರಾ ನೃಪ |

ಏಕಾಂತಭಾವೋಪಗತಾ ವಾಸುದೇವಂ ವಿಶಂತಿ ತೇ ||

‘ಯಥಾಯೋಗಂ’ - ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವೃತ್ತಾ | ‘ಯಥಾನ್ಯಾಯಂ’ ಯಥಾ ವಿಷ್ಣೌ ತಾತ್ಪರ್ಯೋಪಪತ್ತಿಃ |

‘ನಿಃಸಂಶಯೇಷು’ ಯಥಾನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥೇಷು | ‘ಹೇತುಬಲಾನ್’ ಹೇತುಮಾತ್ರಬಲಾನ್ | ‘ಯಥಾಕ್ರಮಪರಾಃ’ ಯಥೋಕ್ತ-

ದೇವತಾತಾರತಮ್ಯಕ್ರಮಪರಾಃ |

ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಪಿಲರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ; ಅವರನ್ನು ಪರಮರ್ಷಿ ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅವರನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನಗರ್ಭ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೋ ಯೋಗಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ಚೈವ ಚತುರ್ಮುಖಃ |

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ವಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಉಮಾಪತಿಭೂತಪತಿಃ ಶ್ರೀಕಂಠೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸುತಃ |

ಉತ್ತವಾನಿದಮವ್ಯಗ್ರಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪಾಶುಪತಂ ಶಿವಃ ||

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಗನಾದ, ಉಮೆಯರಸನಾದ, ಭೂತಗಳ ನಾಥನಾದ, ಶ್ರೀಕಂಠನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರುದ್ರದೇವರು ಪಾಶುಪತವೆಂಬ ಅವ್ಯಗ್ರವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಯಮ್ |

ಜ್ಞಾನೇಷ್ಟೇತೇಷು ರಾಜೇಂದ್ರ ಸರ್ವೇಷ್ಟೇತದ್ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ||

ಪಂಚರಾತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸ್ವಯಂ ನಾರಾಯಣನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ರದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವು ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವೇದಕ್ಕೂ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೂ ಐಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ

ಭಾವದೀಪಃ - ऐक्याभिप्रायाभाव इति ॥ 'एतेष्वेतद् विशिष्यते' इति पञ्चरात्रस्याधिक्योक्तिर्हि पूर्वोक्तसाङ्ख्ययोगपाशुपतैक्यविवक्षया वा वेदारण्यकैक्यविवक्षया वा स्यात् । अन्यथा 'एतेषु' इति निर्धारणायोगात् पञ्चरात्रस्याधिक्यकथनमसङ्गतं स्यात् । प्रागस्यानिर्देशात् । तत्राद्ये पञ्चरात्रसाङ्ख्यಾದेर्वेदादप्या धिक्यमुक्तं स्यात् । तच्च न युक्तम् । वेदविरोधेना-लब्धप्रामाण्यस्य तस्य वेदादाधिकायायोगात् द्वितीयमेष्टव्यमित्यर्थः । किं नोच्यते? इति प्रश्नस्योत्तरमाह - पञ्चरात्रेति ॥ वेदप्रामाण्योक्तौ न पञ्चरात्रप्रामाण्यसिद्धिः । अनुपपत्त्यभावादिति भावः । अस्मिन् पक्षे

ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನ ಸಿದ್ಧಿಚತಿ, ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಪञ्चरात्रप्रामाण्योक्तौ त्विति ॥
'पञ्चरात्रस्यावेदमूलत्वे वा तन्मूलत्वेपि मूलस्य वेदस्याप्रामाण्ये वा
प्रामाण्यायोगात् पञ्चरात्रप्रामाण्योक्तौ वेदप्रामाण्यसिद्धिः' इति^(१) ।

'ಐಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಾಭಾವೇ' ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ -- ಈ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ರದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕೃತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿಯೂ ಅಥವಾ ವೇದಾರಣ್ಯಕಗಳೊಂದಿಗೆ ಐಕ್ಯವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಇರಬಹುದು. ಹಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ 'ಏತೇಷು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ನಿರ್ಧಾರವು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರವು ಅಧಿಕವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆಯು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಂತೆ ಪಂಚರಾತ್ರ ಮತ್ತು ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ವೇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ವೇದವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಆ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವೇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವೇದ ಮತ್ತು ಪಂಚರಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಸಮುಚಿತವಾಗಿದೆ -- ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವೇದಕ್ಕೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು "ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಥ" ಇತ್ಯಾದಿ ಅಂಶದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು

(१) प्राग् वेदारण्यकपदेनोपनिषदामेव ग्रहणे संहितारूपबहुतरवेदस्यासङ्ग्रहप्रसङ्गेन पुनर्न्यूनतैव स्यात् । अतोऽजहत्स्वार्थलक्षणया वेदमात्रबोधकं तत् इति सूचनाय 'वेदपञ्चरात्रयोः' इत्याह भगवान् भाष्यकारः । अनयैव दिशा पञ्चरात्रपदमपि सकल-पौरुषेयसदागमोपलक्षणम् । साङ्ख्यादिपदं च सकलदुरागोपलक्षणमिति सूचितम् । 'इतरेषां भिन्नमतत्वं प्रदर्श्य' इत्युपलक्षणम् । 'प्रमाणीभूतपञ्चरात्रविरुद्धत्वेनाप्रामाण्यं च पदर्श्य' इत्यपि द्रष्टव्यम् । अतः श्लोकद्वयेनैव दूष्यसकलदुरागमानां पोष्यसकलसदागमानां दूषणपोषणप्रकारस्य च सङ्ग्रहः इति महत्कौशलं व्यासवाक्यस्येत्यभिसन्धिर्भाष्यकारस्य ।

-(ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕಾ)

ಹೇಳಿದರೆ ಅನುಪಪತ್ತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲಾರದು? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೊತ್ತು ತು" ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. "ಪಂಚರಾತ್ರವು ವೇದಮೂಲವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ವೇದಮೂಲವಾದರೂ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿದ್ದರೆ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಸದೇ ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪಂಚರಾತ್ರವು ವೇದಮೂಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ ವೇದವೂ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥ ಬರುವುದರಿಂದ ಇದರಿಂದಲೇ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ -

ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಂ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ |
ಜ್ಞಾನಾನ್ಯೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ ಉತಾಹೋ ಏಕ ಏವ ತು ||
ಏತದಾಖ್ಯಾಹಿ ಮೇ ಬ್ರಹ್ಮನ್ |

ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನ, ಯೋಗದರ್ಶನ, ಪಾಶುಪತ, ಆಗಮ, ವೇದ ಇವುಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳೋ ಅಥವಾ ಅವಿರುದ್ಧಗಳೋ? ಎಂದು ಜನಮೇಜಯನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ವೈಶಂಪಾಯನರು ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ. -

ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಂ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ |
ಜ್ಞಾನಾನ್ಯೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯ ವಿಚಾರಣಾ ||

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲ ದರ್ಶನಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಪುನಃ ವೈಶಂಪಾಯನರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಯಮ್ |
ಜ್ಞಾನೇಷ್ಟೇತೇಷು ರಾಜೇಂದ್ರ ಸರ್ವೇಷ್ಟೇತದ್ವಿಷ್ಣುತೇ ||

ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ಸ್ವತಃ ನಾರಾಯಣನೇ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಎಲ್ಲಾ ದರ್ಶನಗಳಿಗಿಂತ ಪಂಚರಾತ್ರವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ.

ಇಷ್ಟು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಆಕ್ಷೇಪ - ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುವಾಗ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿದರ್ಶನಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪಂಚರಾತ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವನ್ನೇ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರಿಸುವಾಗ ಕಪಿಲಾದಿಗಳು ಸಾಂಖ್ಯಾದಿದರ್ಶನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಾರಾಯಣನೇ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ರವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ?

ಪಂಚರಾತ್ರವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೋ? ಅಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಜನಮೇಜಯನು ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪಂಚರಾತ್ರವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ?

ಮತ್ತು ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನಷ್ಟೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿದರ್ಶನಗಳಂತೆ ವೇದವೂ ಸಹ ಶ್ರೇಷ್ಠವಲ್ಲ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗಾಗಿ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದೋಷ ಬಂತು.

ಸಮಾಧಾನ - ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಪಂಚರಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ. ವೇದ ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೂ ವೇದಕ್ಕೂ ಏಕ್ಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿರುವ ವೇದಾರಣ್ಯಕಶಬ್ದದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೇ ವೈಶಂಪಾಯನರು ಮುಂದೆ ಉತ್ತರಿಸುವಾಗ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ವೇದಕ್ಕೂ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ವೇದವು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂಬ ದೋಷದ ಶಂಕೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೂ ವೇದಕ್ಕೂ ಏಕ್ಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲೇಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೂ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಜ್ಞಾನೇಷ್ಟೇತೇಷು ರಾಜೇಂದ್ರ ಸರ್ವೇಷ್ಟೇತದ್ವಿಶಿಷ್ಟತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಏತೇಷು' ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮೀವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದಿದೆ. ಇಂತಹ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತವಾದ 'ಏತೇಷು' ಶಬ್ದದಿಂದ ಯಾವ ಯಾವ ದರ್ಶನಗಳು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆಯೋ ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಯಾವದಾದರೂ ಒಂದನ್ನು 'ಏತದ್ವಿಶಿಷ್ಟತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಏತದ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಈಗ ವೇದಾರಣ್ಯಕಪದದಿಂದಲೇ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ನಿರ್ಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮೀವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಕೂಡಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ನಿರ್ಧಾರಣಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ವೇದಾರಣ್ಯಕಪದದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ನೇರವಾಗಿ ಅಧಿಕಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ವೇದಾರಣ್ಯಕ ಪದದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು 'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ವೇದಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಿಂ ನೋಚ್ಯತೇ ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಶ್ನವಾಕ್ಯವೆಂದನಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ 'ವೇದಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಿಂ ನೋಚ್ಯತೇ' ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ಪ್ರಶ್ನೆ. 'ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮ್' ಎಂಬುದು ಉತ್ತರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಎಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ತಪ್ಪು. ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವಾದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕು? ಈ ರೀತಿಯಾದ ನಿರ್ಬೀಜಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ಆಗಿಬಿಟ್ಟರೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಬೇರೆ ಉತ್ತರ ನೀಡುವ ವಾಕ್ಯವೂ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಒಟ್ಟು ಎರಡು ಮಾರ್ಗವಿದೆ. ವೇದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಿ ತನ್ಮೂಲಕ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಅಥವಾ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಿ ತನ್ಮೂಲಕ ವೇದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವೇದಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ವೇದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ 'ವೇದಸ್ಯೈವ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆಯೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಈ ವಿಷಯವೆಲ್ಲ ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ.

'ವೇದಸ್ಯೈವ' ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಿಂ ನೋಚ್ಯತೇ? ಎಂಬ ಟೀಕೆಗೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ. ಜನಮೇಜಯನು ವೇದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕಾದರೆ ನೇರವಾಗಿ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು ಅಸಂಗತ. ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ

‘ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮ್’ ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಟೀಕೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿ ಆಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನೇರವಾಗಿ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನೀಯ ಅಂಶ.

ಆದ್ದರಿಂದ ‘ವೇದಸ್ಯವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಿಂ ನೋಚ್ಯತೇ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ‘ಕಿಂ’ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದಲ್ಲ ಪದಗಳನ್ನು ‘ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ-ಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮ್’ ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆವಾಗ ‘ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮ್ ವೇದಸ್ಯವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನೋಚ್ಯತೇ’ ‘ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರವೇ ನೇರವಾಗಿ ಕೇವಲ ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ’ ಎಂದರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? ಅಥವಾ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬಂದರೆ ಮೂಲಿಗೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು ‘ನಹಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದಲೂ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು ಬೇಡವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - बहुवचनमिति ॥ मोक्षधर्मेष्वपीत्यत्र इत्यर्थः । उक्तं प्रमेयं न्यायविवरणारूढं सौत्रहेतोः सम्बन्धभाष्योक्तसाध्येनान्वयं च दर्शयन् फलोक्त्याऽधिकरणार्थमुपसंहरति = तस्मादिति ॥ “ ‘नावेदविदित्यादिबलात्’ इत्यनेन भाष्योक्तोपपादनं सूत्रोक्तहेतुसमर्थनार्थम्’ इत्युपसंहारः सूचितः । नानुमानेनेति ॥ ‘पाशुपतादिना च’ इत्युपलक्ष्यते ।

“ಬಹುವಚನಮ್” ಎಂದರೆ ‘ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇಷ್ಟಪಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬಹುವಚನ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವು ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹೇತುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಈ ಸೂತ್ರದ ಅವತರಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ “ತಸ್ಮಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಗದಿಂದ ನಿರ್ಣಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಭಾಗದಿಂದ ‘ನಾವೇದವಿತ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಬಲದಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವಿವರಣೆಯು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹೇತುವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ನ ಅನುಮಾನೇನ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ‘ಪಾಶುಪತಾದಿನಾ ಚ’ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳನ್ನು ಎರಡನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವ ‘ಸಮ’ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ಈ ಸೂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯದ ಅವತರಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವೂ ಒಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇಷು’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮಪರ್ವ’ ಎಂಬುದು ಮಹಾಭಾರತದ ಶಾಂತಿಪರ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಉಪಪರ್ವ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ’ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಅಥವಾ ‘ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮಪರ್ವಣಿ’ ಎಂದೂ ಕೂಡ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿಯೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು. ಒಂದೇ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮ ಎಂಬ ಉಪಪರ್ವವನ್ನು ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಏಕ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ ?

ತತ್ವಪ್ರದೀಪಕಾರರು ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ - ‘ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇಷ್ಟಿತಿ ಬಹುವಚನಂ ಧರ್ಮಭೇದಾತ್’ ಜೀವಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಭಿನ್ನ-ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ‘ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇಷು’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಧರ್ಮಬಹುತ್ವಾತ್ ಬಹುವಚನಮ್' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಬಹಳವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಯೋನಿಶಬ್ದಾರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - तेनान्यत्रोक्तोभयार्थकसमशब्दार्थः सम्बन्धभाष्यार्थश्चैकः सम्पद्यते । योनिशब्दस्य कारणे शक्तेर्भाष्ये कथं प्रमाणमिति व्याख्या? इत्यतः करणसाधनं प्रमाणपदमिति भावेनाह - ज्ञप्तीति ॥ 'योनि' इत्यस्य कारणमात्रार्थत्वेपि ज्ञप्तेर्योग्यतया अन्वयः । शास्त्रकारणकत्वस्य ब्रह्मणि बाधात् तत्पुरुषस्य च निरस्तत्वात् ।

'ಯೋನಿ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ 'ಪ್ರಮಾಣಂ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಪ್ರಮಾಣಪದವು ಕರಣಸಾಧನ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಜ್ಞಪ್ತಿಕಾರಣಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಯೋನಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಕಾರಣ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿದ್ದರೂ 'ಜ್ಞಪ್ತಿ' ಎಂಬ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದರೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. 'ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಕಾರಣ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಬಾಧಿತವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

'ಜ್ಞಪ್ತಿ' ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಏನು ಕಾರಣ?

ಭಾವದೀಪ: - 'जन्माद्यस्य इत्युक्ते प्रमाणं हि तत्रापेक्ष्यते । न तु तस्य जातत्वम्' इति तार्तीयगीताभाष्योक्त्या शास्त्रीयजनकत्वस्या-नाकाङ्क्षितत्वाच्च । 'ज्ञानेष्वेतेषु' इति साधनत्वेन 'ज्ञान'पदस्य प्रकृतत्वात् भ्रान्तिनिरासाय ज्ञानेत्यनुत्वा ज्ञप्तीत्युक्तम् । शास्त्रजन्या ब्रह्मज्ञप्तिः प्रमितिरूपैव न कदाप्यप्रमितिरिति प्रमैकजननस्वभावत्वमेव शास्त्रस्य ।

ಇಸಿಜನನಶಕ್ತಿಪ್ರಮಾಜನನಶಕ್ತಿಯೋರೇಕತ್ವಾತ್ । ತಯೋರ್ಮೇದೇ ವಾ ದ್ವಯೋಃ ಸಹಜತ್ವಾತ್ ।
 ಅಪವಾದಕದೋಷಸ್ಯ ಚಾಪೌರೂಢೇ ತದನುಸಾರಿಣಿ ಚಾಭಾವಾದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯತು 'ಪ್ರಮಿತಿ'
 ಇತ್ಯನುಕ್ತವಾ 'ಇಸಿ' ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತಮ್ ।

'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏನು ಪ್ರಮಾಣ? ಎಂಬ
 ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಬರುವುದು; ಹೊರತಾಗಿ ಈ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿತು? ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
 ಅಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಜನಕತ್ವವು
 ಇಲ್ಲಿ ಆಕಾಂಕ್ಷಿತವಾಗಿಲ್ಲ. 'ಜ್ಞಾನೇಷ್ಟೇತೇಷು' ಎಂಬ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಚನದಲ್ಲಿ 'ಸಾಧನ'
 ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಪದವು ಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಅರ್ಥ ಎಂಬ
 ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಲೋಸುಗ 'ಜ್ಞಾನ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳದೆ 'ಜ್ಞಪ್ತಿ' ಎಂಬ
 ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು
 ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಯಾವಾಗಲೂ ಅಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ
 ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೇ
 ಸ್ವಭಾವವಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಪ್ತಿಜನನಶಕ್ತಿಯು ಪ್ರಮಾಜನನಶಕ್ತಿಯು ಈ ಎರಡೂ ಒಂದೇ
 ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಎರಡು
 ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಇವೆರಡೂ ಸಹಜವಾದ
 ಜ್ಞಾನಗಳಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪವಾದಕಗಳಾದ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ
 ವೇದದಲ್ಲೂ, ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು
 ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಪ್ರಮಿತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳದೆ 'ಜ್ಞಪ್ತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ
 ಪದಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಗಮ್ಯಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸದೆ ಯೋನಿ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು
 ಏನುಕಾರಣ ?

ಭಾವದೀಪ: - ಭಾಷ್ಯ 'ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಇತಿ ಪರ್ಯವಸಿತೋಕ್ತಿಃ ಇತಿ ಭಾವೇನ
 ತದನುವದತಿ - ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ॥ ಏತೇನ 'ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯನುಕ್ತವಾ

‘ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್’ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಜನಕತ್ವಂ ಸೂಚಿತಮिति ನಿರಸ್ತಮ್ । ‘ಯೋನಿಃ’ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ತದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿರಾಸಾತ್ । ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಹಿ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಜ್ಞಾಸ್ಯಜನಕತ್ವೇನ ವಾ ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಜನಕತ್ವೇನ ವಾ ಭವತಿ । ತತ್ರ ‘ಯೋನಿರ್ಜ್ಞಾಪಿಕಾರಣಮ್’ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ‘ಬೋಧಕತ್ವರೂಪಸ್ಯ ಸಾ ಜ್ಞಾಪಿಃ ಪ್ರಮಿತೀರೂಪೈವ’ ಇತಿ ಸೂಚನೇನ ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಜನಕತ್ವರೂಪಸ್ಯ ಚಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ನಿರಾಸಾತ್ । ಅತಃ ಏವ ಪ್ರಾಕ್ ‘ಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್’ ಇತಿ ‘ಸಂ’ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಃ । ಉಕ್ತಂ ಚ - ‘ಔತ್ಪತ್ತಿಕಸ್ತು ಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥೇನ ಸಂಬಂಧಸ್ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಮುಪದೇಶೋಽವ್ಯತಿರೇಕಶ್ಚಾರ್ಥೋಽನುಪಲಬ್ಧಃ ತತ್ತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಜೈಮಿನಿಸೂತ್ರೇ ಉಪದೇಶೋ ವೇದಃ, ತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞಾನಮವ್ಯತಿರೇಕಶ್ಚ ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಜನಕಶ್ಚೇತಿ ತ್ರಿವಿಧಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿರಾಸೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ।

“ಪ್ರಮಾಣಂ” ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಂತಿಮವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯತ್ವಾತ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ ‘ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಶಾಸ್ತ್ರಜನಕತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ನಿರಸ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ‘ಯೋನಿ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ನಿರಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಜ್ಞಾಪಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದರೆ ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ‘ಯೋನಿಃ ಜ್ಞಾಪಿಕಾರಣಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬೋಧಕತ್ವರೂಪವಾದ ಆ ಜ್ಞಾಪಿಯು ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಲಭಿಸುವುದರಿಂದ ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಜನಕತ್ವರೂಪವಾದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಹಿಂದೆ ‘ಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ‘ಸಂ’ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ‘ಜಿತ್ವತ್ರಿಕಸ್ತು ಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥೇನ ಸಂಬಂಧಸ್ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಮುಪದೇಶೋಽವ್ಯತಿರೇಕಶ್ಚಾರ್ಥೋಽನುಪಲಬ್ಧಃ ತತ್ತಮಾಣ್ಯಮ್’ ಎಂಬ ಜೈಮಿನಿ-ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಗೀತಾಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಿರಿ

ಭಾವದೀಪ: - 'ನ ಹಿ ವೇದಕಾರಣತ್ವಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇ ಹೇತು:' ಇತ್ಯಾದಿ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಂ ಸರ್ವಮಿಹ ಯೋಜ್ಯಮಿತಿ ಭಾವೇನ ಶಾಙ್ಕಾಮಾಹ - ಸಮಾಸೇತಿ || 'ಸಮಸ್ಯಮಾನಪದಾರ್ಥತ್ಯಾಗೇನಾನ್ಯಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಬಹುಬ್ರಹ್ಮಿಹಿ: ತತ್ಪುರುಷಸ್ಯ ತದತ್ಯಾಗೇನೋತ್ತರ ಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್' ಇತ್ಯರ್ಥ: |

'ನ ಹಿ ವೇದಕಾರಣತ್ವಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇ ಹೇತು:' ಎಂಬುದಾಗಿ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ಸಮಾಸ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಸಮಾಸಘಟಕವಾದ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸಮಾಸಘಟಕವಾದ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಆಕ್ಷೇಪ - 'ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿಃ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಃ' ಎಂದು ಷಷ್ಠೀ ತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸವನ್ನು ಇತರ ಮತೀಯರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿಃ ಅಸ್ಯ ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಃ' ಎಂದು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ? ಏಕೆಂದರೆ, ತತ್ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - 'ತಪೋಧನ'ವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಎರಡು ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥವಾದ ತಪಸ್ವಿಯನ್ನು ಪ್ರಧಾನವನ್ನಾಗಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು 'ರಾಜಪುರುಷ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಪೋಧನವು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜಪುರುಷವು ಉತ್ತರಪದ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಬಹುವ್ರೀಹಿಃ ಸಮಾಸಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ "ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿಃ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಃ" ಎಂಬ ಷಷ್ಠೀ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವೇ ಉಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ 'ಸಮಾಸಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವೇದಗಳಿಗೆ ಪೌರುಷೇಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಾರದು

ಭಾವದೀಪ: - ಕಣಾದೇತಿ || 'ಪೌರುಷೇಯತ್ವಾಪಾತಾತ್' ಇತ್ಯರ್ಥ: | ಅಸ್ತು, ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಶ್ರುತ್ಯಾದೀತಿ^(೧) || 'ವಾಚಾ ವಿರೂಪನಿತ್ಯಯಾ | ಅನಾದಿನಿಧನಾ ನಿತ್ಯಾ ವಾಗುತ್ಸೃಷ್ಟಾ ಸ್ವಯಮ್ಭುವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿस्ಮೃತಿभिर्देವತಾನಯೇ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಯುಕ್ತಯಾ ಚ ವಿರೋಧಾच्च ಇತ್ಯರ್ಥ:^(೨) | ಸಾರ್ವಜ್ಞೇತಿ || 'ಅಧ್ಯಾಪಕತುಲ್ಯತ್ವಾತ್' ಇತಿ ಭಾವ: | ವಿವೃತಮೇತತ್ಸರ್ವಂ ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಂ ಪರಮತದೃಷಣಪ್ರಸ್ತಾವೇ |

"ಕಣಾದ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ 'ವೇದಗಳಿಗೂ ಪೌರುಷೇಯತ್ವವು ಬರಬೇಕಾದೀತು' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ವೇದಗಳಿಗೂ ಪೌರುಷೇಯತ್ವವು ಬರಲಿ' ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು 'ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ' ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ವಾಚಾ ವಿರೂಪನಿತ್ಯಯಾ' 'ಅನಾದಿನಿಧನಾ ನಿತ್ಯಾ ವಾಗುತ್ಸೃಷ್ಟಾ ಸ್ವಯಂಭುವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದಲೂ, ದೇವತಾನಯ (ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ) ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ ವೇದಗಳಿಗೆ ಪೌರುಷೇಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಮಂಜಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. "ಸಾರ್ವಜ್ಞ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಭಾಗಕ್ಕೆ 'ಶಾಸ್ತ್ರವು ಈಶ್ವರನಿಂದ ನಿಸ್ಸೃತವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಈಶ್ವರನು ಕೇವಲ ಒಬ್ಬ ಅಧ್ಯಾಪಕನಂತೆ ಹೊರತು ಸರ್ವಜ್ಞನಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

(೧) ನನು ಮಹಚರಣಾನುಸರಣಂ ವಿರೋಧೀತ್ಯತೋ ವೇದವಿರೋಧಾಚ ತಸ್ಯ ಮಹತ್ವಮಿತಿ ಭಾವೇನ ದೃಷಣಾನಂತರಮಾಹ - ಶ್ರುತ್ಯಾದೀತಿ ||

- ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮುಕ್ತಾವಲಿ

(೨) 'ಯಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಠಿತಂ ತಾವತೀ ವಾಗ್' ಇತ್ಯಾದಿವೇದಾಪೌರುಷೇಯಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತ್ಯಾದೀತ್ಯರ್ಥ: |

- ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವರಣಮ್

ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಓದಿರಿ

ಭಾವದೀಪ: - ಯತ್ 'ಯೋನಿಪದಸ್ಯ ಇಸಿಹೇತುತ್ವಾರ್ಥತ್ವೇಪಿ ಸಮಾಸಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್
ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿತ್ವಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ ತस्ಮಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣ್ಯಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಜಗತ್ಕರ್ತೃ
ಇತ್ಯರ್ಥ:' ಇತಿ । ತತ್ರ । 'ಯೋನಿತ್ವಶಬ್ದಸ್ಯ ಗುಣವಾಚಿತ್ವೇನ ಪೂರ್ಣಗುಣೇತಿಸಮಾಸ-
ನಿಷೇಧಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಚಂದ್ರಿಕಾ ಪ್ರಕಾಶೇ ಜ್ಞೇಯಮ್ ।

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಯೋನಿಪದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾಪಕಾರಣ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ
"ಸಮಾಸಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದ 'ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿತ್ವಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಗ್ರಹ
ಮಾಡಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜಗತ್ಕರ್ತೃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ"
ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. 'ಯೋನಿತ್ವಶಬ್ದವು
ಗುಣವಾಚಕಶಬ್ದವಾದುದರಿಂದ 'ಪೂರ್ಣಗುಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಮಾಸನಿಷೇಧ-
ವಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ರೀತಿ ಸಮಾಸವನ್ನೇ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅಂಶವನ್ನು
'ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಕಾಶ'ದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - 'ಯೋನೇಃ ಭಾವಃ ಯೋನಿತ್ವಮ್, ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿತ್ವಮ್'
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮ್' ಎಂದು ಷಷ್ಠೀತತ್ಪರುಷವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿಃ
ಅಸ್ಯ ಇತಿ' ಎಂದು ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಎರಡು ಬಗೆಯ
ಸಮಾಸಗಳಿಂದ ಒಂದೇ ಅರ್ಥ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವು
ಜಘನ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ. ಷಷ್ಠೀತತ್ಪರುಷ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವು
ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು
ಅರ್ಥ. ಮತ್ತು 'ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿತ್ವಾತ್' ವೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು
ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಸಮಾಧಾನ - ಇದು ತಪ್ಪು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ
ಅನುಮಾನದ ಜೊತೆಗೆ ದುರಾಗಮವನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ -
ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನೀವು ಕೇವಲ ಅನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು
ಸೂತ್ರವಿರೂಪವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು ತತ್ಪರುಷವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಗತವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮ, ಜಗತ್ಕಾರಣಮ್, ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್' ಎಂದು ನಿಮ್ಮ ಅನುಮಾನ. ಇದು ಹೇಗಾಯಿತೆಂದರೆ ಪ್ರಾಸಾದಃ, ಧವಲಃ, ಕಾಕಸ್ಯ ಕಾಷ್ಟ್ಯಾತ್' 'ಕಾಗೆ ಕಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ಮಹಡಿಯು ಬೆಳ್ಳಗಿದೆ' ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಹೇತು ಸಾಧ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂಬ ಹೇತು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೊರತು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಲ್ಲ. (ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾ ಇಲ್ಲ) ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇಕ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಬೇಕು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ವ್ಯಧಿಕರಣವಾದ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಸಾಧ್ಯದ ಸಾಧನೆ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.

(ಯದ್ಯಪಿ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇತುಸಾಧ್ಯಗಳಿಗೆ ಅವಿನಾಭಾವ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ವೈಯಧಿಕರಣ್ಯವನ್ನು ದೋಷವೆಂದು ನಾವು ಪರಿಗಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇತರವಾದಿಗಳು ನಮ್ಮಂತೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ದೋಷ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು)

ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು. ಇವಾಗ 'ಜಗತ್ಕಾರಣಮ್ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಕಮೃತ್ವಾತ್' ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಸುಲಭವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಷಷ್ಠಿತತ್ಪರುಷಸಮಾಸ ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವೂ ಆಗಿದೆ - 'ಪೂರಣಗುಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರವು ಭಾವಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗೆ ಷಷ್ಠೀ ಸಮಾಸವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆ - 'ಸರ್ವಜ್ಞಸ್ಯ ಭಾವಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮ್, ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮ್ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮ್' ಎಂದು ಸಮಾಸ ಮಾಡಬಾರದು. 'ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮ್' ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ವ್ಯಾಕರಣದ ಪ್ರಕಾರ ತ್ವ, ತಲ್, ಷ್ಯಣ್, ಯವನಿಚ್, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಭಾವಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆನಿಸಿವೆ. ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಯಾವ ಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತದೋ, ಆ ಶಬ್ದವು ಗುಣವಚನ (ಗುಣವಾಚಕ) ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಷಷ್ಠೀಸಮಾಸವನ್ನು 'ಪೂರಣಗುಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರವು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಶಬ್ದವು ಗುಣವಾಚಕವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗೆ ಸಮಾಸ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಯೋನಿತ್ವಶಬ್ದವೂ ಕೂಡ ಗುಣವಾಚಕಶಬ್ದವಾದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗೆ ಸಮಾಸ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಷಷ್ಠಿತತ್ಪರುಷಸಮಾಸವು ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಾಗ ಈ ಸಮಸ್ಯೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ- ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀತತ್ಪುರುಷವು ವ್ಯಾಕರಣವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ. 'ಪೂರಣಗುಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವಿದೆ. ಪಾಣಿನಿಯೇ ಒಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ತದಶಿಷ್ಯಂ ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಮಾಣ್ಯಸ್ಯಭಾವಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಮ್, ಸಂಜ್ಞಾಯಾಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಮ್ ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಮಾಣತ್ವಮ್, ತಸ್ಮಾತ್ ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಷಷ್ಠೀತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದರಿಂದ 'ಪೂರಣಗುಣ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದ ಷಷ್ಠೀಸಮಾಸವು ಅನಿತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಬೇರೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದಾಗ 'ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್' ಎಂಬಂತೆ ತತ್ಪುರುಷವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಮಾಡಲು ಬರುವಾಗ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕರವಾದ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪಃ - ಯತ್ ಕಞ್ಚಿದಾಹ - 'ಸೂತ್ರೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಧ್ಯಾಹಾರದೋಃ ।
ಶಾಸ್ತ್ರಪದವ್ಯಾವರ್ತೃ ಚ ನ ಪಾಶುಪತಾದಿ ।

'ಸಾಕ್ಷ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪञ್ಚರಾತ್ರಂ ವೇದಾಃ ಪಾಶುಪತಂ ತಥಾ ।

ಆತ್ಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇತಾನಿ ನ ಹಾತವ್ಯಾನಿ ಹೇತುಭಿಃ ॥'

ಇತಿ ಭಾರತೋಕ್ತಿಯಾ ತಸ್ಯಾಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಾತ್ । 'ಪತ್ಯುರಸಾಮಜಸ್ಯಾತ್' ಇತ್ಯತ್ರ ತದಮಾನತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚ' ಇತಿ । ತನ್ನ । ಸಾಕಾಂಕ್ಷೇ ಸೂತ್ರೇ ಯೋಗ್ಯಾಧ್ಯಾಹಾರಸ್ಯ ಸರ್ವಸಮಾಧೇಯತ್ವಾತ್ । 'ಯತ್ರಾನವಸರಃ' ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತೇಃ । 'ನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕುವರ್ಮ ತತ್' ಇತಿ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ 'ಎತದ್ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ' ಇತ್ಯತ್ರಾರ್ಥಾಚ್ಚ ಪಾಶುಪತಾದೇರಶಾಸ್ತ್ರತ್ವೋಕ್ತಿಯಾ ಭಾರತೋಕ್ತೇರನ್ಯಾರ್ಥವರ್ಣನಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್ ಸಮಯಪಾದಸ್ಯ 'ಇತರೇಷಾಂ ಚಾನುಪಲಬ್ಧೇಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಹೇತುವಿಸ್ತುತಿರೂಪತ್ವಾತ್ । ಸ್ಮೃತಿನಯೇ ನ ಚಾಸ್ಯಾಪೌನರೂತ್ಯಂ ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಮೇವಾನೇಕಧೋಕ್ತಮಿತಿ ಯತ್ಕಿಂಚಿದೇತತ್ ॥೩॥ ಅ. ೩॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷ್ಯದೀಕಾಭಾವದೀಪೇ ರಾಘವೇಂದ್ರಯತಿಕೃತೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ — “ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು. ಅಲ್ಲದೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದದ್ದು ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ —

‘ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಂಚರಾತ್ರಂ ವೇದಾಃ ಪಾಶುಪತಂ ತಥಾ |

ಆತ್ಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇತಾನಿ ನ ಹಾತವ್ಯಾನಿ ಹೇತುಭಿಃ ||’

(ಸಾಂಖ್ಯ, ಯೋಗ, ಪಂಚರಾತ್ರ, ವೇದ ಹಾಗೆಯೇ ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳು; ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು.) ಹೀಗೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಆಗಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದೆ ‘ಪತ್ಯುರಸಾಮಂಜಸ್ಯಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದಾಗಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುವ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಇಲ್ಲ” - ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಪದದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿದ್ದಾಗ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡುವುದು ‘ಯತ್ರಾನವಸರೋಽನ್ಯತ್ರ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ‘ನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕುವರ್ತೃ ತತ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ‘ಏತದ್ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅರ್ಥದ ಮೂಲಕ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳನ್ನು ಅಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಭಾರತದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬೇರೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಹೊಂದಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾದುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಸಮಯಪಾದವು ‘ಇತರೇಷಾಂ ಚ ಅನುಪಲಭ್ಯೇಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವು ಪುನರುಕ್ತ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕಾಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದೊಂದು ಬಾಲಿಶ ಆರೋಪವಾಗಿದೆ.

ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ದುರಾಗಮಗಳ ನಿರಾಸವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂಬುದು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆ. ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪುನರುಕ್ತಿಯು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಮೊದಲು ವಿಚಾರ ಮಾಡೋಣ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣವು ಯುಕ್ತಿಪಾದದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತಹ ಯುಕ್ತಿಗಳ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರವು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮಯವಿಗಾನವು ಸಂದೇಹಬೀಜವಾಗಿರುವಂತೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಸಂದೇಹಬೀಜವಾಗಿದೆ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮಗಳನ್ನು ಕಂಠತಃ ನಿರಾಸಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದೂ ಸಹವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ತೋರಿಸಲಾಗದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟಾನುಮಾನಗಳನ್ನು ಕಂಠತಃ ನಿರಾಸ ಮಾಡಲು ಮತ್ತೊಂದು ಅಧಿಕರಣ ಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮ ನಿರಾಕರಣೆಯು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಆ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ಪರಿಹಾರವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ದುರಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಪರಸ್ಪರ ವಿಸಂವಾದವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವು ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ದುಷ್ಟಾನುಮಾನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದವನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ದುರಾಗಮಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ದುಷ್ಟಾಗಮಗಳನ್ನು ಎರಡನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ನಿರಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಪರಿಹಾರ

ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಸ್ಮೃತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಮೃತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಷ್ಟೊಂದು ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿರುವಾಗ ಪುನರುಕ್ತಿ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬರುತ್ತದೆ? ಹಾಗಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗದೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಆಪ್ತವಾಕ್ಯವು ಪರಮಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ್ದರಿಂದ ಆಪ್ತೋಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಪರಮಾಪ್ತರಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಣೀತವಾದ ಕಾರಣ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬಹುದು.

|| ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಾವದೀಪದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಮುಗಿಯಿತು ||

|| ಶ್ರೀಮಧ್ವೇಶಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ
 ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ
 ಶ್ರೀಮದ್‌ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ
 ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ

ब्रह्मसूत्रम् - ॥ तत्तु समन्वयात् ॥ ४ ॥

ಅನು - ಆ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಂದ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು.

ಅನು - 'ತು'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವಧಾರಣೆ ಎಂದರ್ಥ. ತತ್ ತು = ಆ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನೇ, ಸಂ = ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಹೊರತು ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಸಮನ್ವಯಾತ್ = ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಉಪಕ್ರಮ ಮೊದಲಾದ ಷಡ್ವಿಧತತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ.

॥ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ
 ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

* * * * *

ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ

ರುದ್ರಾದಿಗಳೇಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಲ್ಲ?

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

अज्ञानां प्रतीयमानमपि नेतरेषां शास्त्रयोनित्वम्, कुतः? ।

॥ तत्तु समन्वयात् ॥ ४ ॥

अन्वय उपपत्त्यादिलिङ्गम् ।

ಅನುವಾದ - ವಿಚಾರ ಮಾಡದ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಇತರರಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ, ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಗಳು ಆಪಾದತಃ ತೋರಿದರೂ, ಆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ತತ್ತ್ವ ಸಮನ್ವಯಾತ್ = ರುದ್ರಾದಿಸಕಲಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವೂ, ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಮನ್ವಯವಾಗುವುದರಿಂದ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅನ್ವಯ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಉಪಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳು' ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯತ್ವಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಜ್ಞಾನಂ = ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ, ಇತರೇಷಾಂ = ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ, ಪ್ರತೀಯಮಾನಮಪಿ = ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ, ವೇದವೇದ್ಯತ್ವವು ಆಪಾದತಃ ತೋರಿದರೂ, (ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ), ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ = ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು, ನ = ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕುತಃ? = ಏಕೆಂದರೆ,

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ತತ್ ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್ = ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ರುದ್ರಾದಿಸಕಲಶಬ್ದಗಳೂ
ಷಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಮನ್ವಯ-
ವಾಗುವುದರಿಂದ.

ಅನ್ವಯಃ = ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅನ್ವಯಶಬ್ದವು, ಉಪಪತ್ತ್ಯಾದಿಲಿಂಗಮ್ =
ಉಪಕ್ರಮ ಮೊದಲಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಸಮುದಾಯ
ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ.^(೧).

(೧) ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾಣಿ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಅನ್ವಯ ಇತಿ || ಅನ್ವೀಯತೇ ಸ್ವಾರ್ಥೇನ ಸಮ್ಬಂಧ್ಯತೇ ತತ್ಪರತಯಾ ಜ್ಞಾಯತೇ
ಶಾಖಾಂ ಶಬ್ದೋ ವಾಽನೇನೇತ್ಯನ್ವಯಃ ಉಪಪತ್ತ್ಯಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಸೂತ್ರಾನುಸಾರಾದೇಕವಚನಂ
ಸಮುದಾಯಾಭಿಪ್ರಾಯಮ್ | ತೇನ ಚೋಪಕ್ರಮಾದಿನಾಂ ಕವಿವಿರೋಧಂ ಸೂಚಯತಿ | ಆದಿಪದಂ ಶ್ರುತೀಲಿಂಗವಾಕ್ಯ
ಪ್ರಕರಣಸ್ಥಾನಸಮಾಖ್ಯಾನಾಮಿತಿ ಗ್ರಾಹಕಮ್ ||

ಅತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಷಟ್ಕಂ ಚ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತಿ ಟೀಕೋಕ್ತೆಃ | ಅತ್ರ ವಾಕ್ಯೇ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಷಟ್ಕಮಪ್ಯಾದಿಪದೇನ
ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತಿ ಹಿ ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ | ಪರಂತು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾಮುಪಕ್ರಮಾದಿವತ್ ತಾತ್ಪರ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಾಭಾವಾದಾಗಮಾರ್ಥ-
ಮಾತ್ರನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾನಾತ್ರ ತನ್ನಿರ್ದರ್ಶಕಪ್ರಮಾಣೋಕ್ತಿಃ | ಅತಃ ಏವೋತ್ತರತ್ರ -

‘ಶ್ರುತಿರ್ಲಿಂಗಂ ಸಮಾಖ್ಯಾ ಚ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಕರಣಂ ತಥಾ |

ಪೂರ್ವಂ ಪೂರ್ವಂ ಬಲೀಯಃ ಸ್ಯಾದೇವಮಾಗಮನಿರ್ಣಯೇ ||’

ಇತಿ ತತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ವಕ್ಷ್ಯತಿ | ಉಕ್ತಂ ಹಿ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣಠೀಕಾಯಾಂ ‘ಉಪಕ್ರಮಾದಿನಾಂ
ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗತ್ವಮೇತೇಷಾಂ ಪುನರರ್ಥ ಏವೇತಿ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಪಾರ್ಥೋ ಯೋಗವಿಭಾಗಃ’ ಇತಿ | ನ ಚೈವಮ್ ‘ಅತ್ರ
ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಷಟ್ಕಂ ಚ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್’ ಇತಿ ಠೀಕಾಯಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಗ್ರಾಹಕೇಷ್ವಂತರ್ಭಾವೋಕ್ತೀರಯುಕ್ತೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್,
ಯತೋಽತ್ರೇತಸ್ಯ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತ್ಯೇವಾರ್ಥೋ ನ ತಾತ್ಪರ್ಯಗ್ರಾಹಕೇಷ್ವಿತಿ, ‘ಆಕಾಶಸ್ತಲಿಂಗಾತ್’,
‘ಶಬ್ದಾದೇವ ಪ್ರಮಿತಃ’ (ಬ್ರ.ಸೂ. ೧-೧-೨೨, ೩-೨೪) ಇತ್ಯಾದೌ ಶ್ರುತೀಲಿಂಗಾದಿಭಿರಾಗಮಾರ್ಥನಿರ್ಣಯ-
ದರ್ಶನೇನ ತೇಷಾಮಪಿ ಅನ್ವೀಯತೇ ಶಕ್ತಿರೂಪಸಮ್ಬಂಧವತ್ತ್ಯಯಾ ಜ್ಞಾಯತೇ ಪದಜಾತಮೇಭಿರिति ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಯಾ
ಅನ್ವಯಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವೌಚಿತತ್ಯಾತ್ | ನ ಚೋಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾಭ್ಯಾಸಾಪೂರ್ವತಾಫಲಾರ್ಥವಾದೋಪಪತ್ತಯಃ ಶ್ರುತಿ-
ಲಿಂಗವಾಕ್ಯಪ್ರಕರಣಸ್ಥಾನಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ಚ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಾನಿತಿ ಜ್ಞಾನಪಾದೀಯಸುಧಾವಿರೋಧ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್,
ಅತ್ರ ಶಕ್ತೇರಪಿ ಸಂಯೋಜನಾತ್ | ಅತಃ ಏವ ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಮುಪಕ್ರಮಾದಿಪ್ರಮಾಣಕಃ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಕ್ಷಣಃ
ಸಮ್ಬಂಧಃ ಸಮನ್ವಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅತ್ರಾಽದಿಪದಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾಮಪಿ ಗ್ರಾಹಕಮ್ | ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣಾನ್ವಯಃ |
ಅನೇನಾತ್ರ ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತಾವಚನೋದಾಹರಣಂ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ಯ ಶ್ರುತಿರ್ಲಿಂಗಮಿತಿ ವಚನಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಕಮಿತಿ
ಸೂಚಿತಮ್ ||

ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಸಂಶಯ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ಅತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಾದಸ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಃ ।
 ಕಾರಣಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಯೋನಿತ್ವಾದ್ ಯಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕಾರಣತಾಮಾಚಢೇ, ತದೇವ ಕಾರಣಮ್ ಇತಿ
 ವರ್ಣಿತಮ್ । ತದ್ ಯದಾ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ತದೈವೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಂ ಸಂಭವತಿತಿ । ತತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ
 ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ ವಿಷಯಃ । ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವೇತಿ ಸಂದೇಹಃ । ಪೂರ್ವೋಕ್ತಿರಭಯತಾಽಪಿ
 ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿತಿಃ ಸಂದೇಹಬಿಜಮ್ ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು
 ಸಮರ್ಥಿಸುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ
 ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಯಾರನ್ನು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೋ ಅವನೇ
 ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಂತಹ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು
 ಒಂದು ವೇಳೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬಂದರೆ ಆವಾಗ ಮಾತ್ರ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ
 ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣವು ವಿಷ್ಣುವಿನದ್ದು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ
 ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಪೂರ್ವಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯ. ಈ
 ವಿಷಯವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಇದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಇದೆಯೋ? ಎಂಬುದು
 ಸಂದೇಹ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲದೇ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಾ
 ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸಂದೇಹಬೀಜ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ಸಿದ್ಧಾಂತ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ರುದ್ರಾದಿನಾಮಪಿ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮಿತಿ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ ।
 ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ರುದ್ರಾದಿರ್ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ವೇದಾದಿವೇದಃ ಇತಿ ನಿಗದಿತತ್ವಾತ್ । ನ ಚ

ತಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನಾಸಾಧಕತ್ವಮ್ । ವೇದೇಽಪಿ ತेषಾಂ ಕಾರಣತಯಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾತ್, ಪ್ರತೀತಿಸಗ್ರೀಚೀನಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ । ತಥಾ ಚ 'ಪಾಶುಪತಾಯುಕ್ತಿಪ್ರತೀತಿಭ್ಯಾ-
ಮನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ನ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಲಕ್ಷಣಮ್' ಇತಿ
ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಯತಿ - ಅಜ್ಞಾನಾಮಿತಿ । ಪಾಶುಪತಾದಿವುಕ್ತವ್ಯವೇ ನೇತರೇಷಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರ-
ಯೋನಿತ್ವಮ್ । ಪಾಶುಪತಾಯುಕ್ತಸ್ಯೋಕ್ತರೀತ್ಯಾಽಪ್ಯರ್ಥತ್ವಸಮ್ಮವಾತ್, ಪ್ರತೀತೀಜ್ಞಾನಮೂಲತ್ವ-
ಸಮ್ಮವಾತ್, ಪ್ರತೀತಮಪಿ ನ ಇತರೇಷಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆಂದು
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಏಕೆಂದರೆ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ
ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣಗಳಾದ್ದರಿಂದ
ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕಗಳಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬಾರದು? ಏಕೆಂದರೆ
ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು
ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಚನ ಮತ್ತು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ
ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಪೂರ್ವಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು
ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು
ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗದು. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು
“ಅಜ್ಞಾನಾಂ” ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ
ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ
ಮಾತುಗಳು ಅಜ್ಞಾನಮೂಲಕವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿರಬಹುದು.

ಆಪಾತತಃ ತೋರಿದ್ವು ನಿಜಾರ್ಥವಲ್ಲ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನನು ಪ್ರತೀತ್ಯಾದೇಜ್ಞಾನಮೂಲತ್ವಾದಿ ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯಾಽಪ್ಯನ್ಯೇಷಾಂ
ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾ- ಗ್ರಹಣೇ ಕೋ ಹೇತುಃ? ಇತಿ ಪೃच्छತಿ - ಕುತ ಇತಿ ॥
'ಪ್ರತೀಯಮಾನಮಪಿ ನೇತರೇಷಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮ್' ಇತಿ ಸಮ್ಮಂದಃ । ತತ್ರ ಹೇತುಕಥನಾಯ
ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೪)

ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ - ತತ್ತು ಇತಿ ॥ ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾಣಿ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಅನ್ವಯ ಇತಿ ॥^(೧)

(೧) ಭಾವರತ್ನಕೋಶ: - 'ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಇತ್ಯೇಕಂ ಸೂತ್ರಮೇಕಮಧಿಕರಣಮ್ । ತच्छರೀರಮೇವಂ ದೃಢವ್ಯಮ್ ।
ಅತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಸಮರ್ಪನಾದಸ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಃ ।
ಅನಂತರಸಂಗತಿಃ - ಅಸ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರೇಕಸಮಧಿಗಮ್ಯಂ ಜಗತ್ಕಾರಣಂ ತಥಾಪ್ಯತಿವ್ಯಾಪಕಮಿದಂ ಲಕ್ಷಣಮ್ ।
ಶಾಸ್ತ್ರತಃ ಏವ ಪಶುಪತಿಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿನಾಂ ಕಾರಣತ್ವಪ್ರತೀತೀರಿತಿ ಶಕ್ತನಾತ್ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೇನಾಕ್ಷೇಪಿಕೀ ।
ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಪ್ರಕೃತಂ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ ವಿಷಯಃ । ತದ್ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತು ವಿಷ್ಣೋರೇವೇತಿ
ಸಂದೇಹಃ । ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತುಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿನಾಮಪಿ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮಸ್ತಿ ।
ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಪಶುಪತ್ಯಾದಿರ್ಜಗತ್ಕರ್ತೃತಯಾ ವೇದಾದಿವೇದ್ಯ ಇತಿ ನಿಗದಿತತ್ವಾತ್ । ನ ಚ ತಸ್ಯಾ
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನಾಸಾಧಕತ್ವಮ್ । 'ಅಹಮೇಕಃ ಪ್ರಥಮಮಾಸಂ ವರ್ತಾಮಿ ಚ ಭವಿಷ್ಯಾಮಿ ಚ' । 'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ
ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಿ' 'एको रुद्रो न द्वितीयाय' ಇತಿ । 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಸಮವರ್ತತಾಗ್ರ' ಇತ್ಯಾದೌ ಚ
ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿಃ ಕಾರಣತಯಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾತ್ । ನಿರಾಬಾಧಪ್ರತೀತಿಸಾಧ್ಯವಿಚೀನಸ್ಯ
ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ । ತಥಾ ಚ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯುಕ್ತಿಪ್ರತೀತಿಭ್ಯಾಂ ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ
ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ನ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯಮಪಿ
ಕಾರಣತ್ವಮಿತಿ ವ್ಯಾಸಮಿತಿ ।
ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು । ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಂ ಪ್ರತೀತಮಪಿ ನಾನ್ಯೇಷಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮ್ । ಪಾಶುಪತಾದ್ಯುಕ್ತಾದೇಃ
ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಾಭಾವಾತ್ ।

'उपक्रमोपसंहारावभ्यासोऽपूर्वता फलम् ।

अर्थवादोपपत्ती च लिङ्गं तात्पर्यनिर्णये ॥'

ಇತಿ ವಚನಪ್ರತಿಪಾದನಾಂ ಉಪಕ್ರಮಾದಿನಾಂ ಶ್ರುತಲಿಂಗವಾಕ್ಯಪ್ರಕರಣಸ್ಥಾನಸಮಾಖ್ಯಾನಾಂ ಕೈವ
ತನ್ನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾತ್ । ತೈಶ್ಚ ಸಮ್ಯಕ್ಶಾಸ್ತ್ರೇ ವಿಚಾರ್ಯಮಾಣೇ ವಿಷ್ಣವಾಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯಂ ನಿರ್ಧಾರ್ಯತೇ ।
ನ ರುದ್ರಾದಿಃ । ಅಯೋನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತ್ಯಾದೇರಜ್ಞಾನಮೂಲತ್ವಾದೇವ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ನೋಕ್ತಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತಯಾ
ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಸಿರೀತಿ ।

(समन्वयसूत्राक्षर्यवर्णनम्)

ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾರ್ಥಸ್ತು - ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಕೃತಂ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರೇ ಯಶ್ಚಬ್ದೇನೋಪಾತ್ತಂ ವಿಷ್ಣವಾಖ್ಯಂ ವಸ್ತು
ಅತ್ರತ್ಪತಶ್ಚಬ್ದೇನ ಪರಾಮೃಶ್ಯತೇ । ತೇನ ತುಶಬ್ದಸ್ಯಾನ್ವಯಃ । ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಾಶ್ಚಾಕ್ಷರಯೋನೀತಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾ
ವಿಭಜ್ಯಾನುವರ್ತನೀಯಮ್ । ಸಮಿತೀತಶ್ಚಾಕ್ಷರಪದೇನಾನ್ವೇತಿ । ತತ್ರ ಕಾಸ್ತ್ರೈ ಮುಖ್ಯಸ್ವಂ ಚಾರ್ಥಃ ।
ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ । ಅನ್ವೀಯಂತೇ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಗೋಚರೇಣ ಸಂಬಂಧ್ಯಂತೇ । ತಥಾ ಜ್ಞಾಯಂತೇ ಇತಿ
ಯಾವತ್ । ವಾಕ್ಯಾನ್ವೇತೇನೇತ್ಯನ್ವಯ ಉಪಕ್ರಮಾದಿರೂಪಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕಲಿಂಗಸಮುದಾಯಃ ।
ಸಾವಕಾಶತ್ವನಿರವಕಾಶತ್ವಾದಿನಾ ವಿಚಾರಿತವತ್ಪರೂಪಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥಭೂತಸಮತ್ವಯುಕ್ತಸ್ತಸ್ಮಾತ್ತತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮೇವ

‘ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥವು ಅಜ್ಞಾನಮೂಲಕವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಆಗ್ರಹಿಸಲು ಏನು ಕಾರಣ?’ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ‘ಕುತಃ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದ ಮೂಲಕ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ಪ್ರತೀತವಾದರೂ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಬಾರದು’ ಎಂದು ಅನ್ವಯ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಲು ‘ತತ್ ತು’ ಎಂಬುದಾಗಿ. ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ‘ಅನ್ವಯಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಮಂತ್ರಾಲಯ ಪ್ರಭುಗಳಾದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ
ಭಾವದೀಪ

ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇ ಸಂಗತಿ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಬ್ರಹ್ಮಣಃ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮಪರೇ ಶಾಸ್ತ್ರೇಽಂತರ್ಮಾಭಿವಸಜ್ಞತೀರಪಪಾದಿತಾ |
‘ಕಾರಣಸ್ಯ’ ಇತ್ಯಾದಿಗ್ರಂಥಸ್ತು ಪೂರ್ವತ್ರೇವ ದ್ವೇಧಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಃ | ಏವಮಗ್ರೇಪಿ | ತಥಾ ಚ
ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣಫಲಾಕ್ಷೇಪೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋತ್ಥಾನಾತ್ ಪೂರ್ವಣಾಕ್ಷೇಪಿಕೀಸಜ್ಞತೀರೀತಿ ಭಾವಃ |

‘ಬ್ರಹ್ಮಣಃ’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಕಾರಣಸ್ಯ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಭಾಗವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಎರಡು ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಮುಂದಿನ

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನೀತಿ | ಅತ್ರೋಪಕ್ರಮಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯ ಅನ್ವಯಾದಿತಿ ಯೌಗಿಕೋಕ್ತಿಃ | ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾಪಾಪಾತ-
ಪ್ರತೀತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃವಚನಂ ವಾ ನ ಲಿಂಗ್ಮ | ತಯೋಃ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಗೋಚರೇಣ ಸಹ ಸಮ್ಬಂಧಾಭಾವಾದಿತಿ
ಸೂಚಯಿತುಮ್ | ಅನ್ವಯೇಭ್ಯ ಇತ್ಯನುತ್ವಾ ಸಮುದಾಯೈಕವಚನಾಕ್ಷೇಪಪ್ರಮಾದಿನಾಮವಿರೋಧಸೂಚನಾರ್ಥಾ |
ಉಪಕ್ರಮಾದೇವತಾತ್ಪರ್ಯಾವಿಚಾರೋತನಾಯ ಸಮಿತಿಯುಕ್ತಿಃ | ‘ಜನ್ಮಾದಿಸ್ತತ್ರಪ್ರಕೃತತದ್ವಹಣೇ ಮೃತ್ಕೃಷ್ಣತ್ವಾಽ
ನುಬರ್ಮಾನೇಽಪಿ ಪುನಸ್ತದಿತಿಯುಕ್ತಿಃ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥಕ-ತುಶಬ್ದಾನ್ವಯಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಸುಧಾಚಂದ್ರಿಕಯೋಃ
ಸ್ಕುಟಮ್ |

‘ಸ್ತೋತ್ರಂ ರಾಧಾನಾಂ ಪತೇ ಗಿರ್ವಾಹೋ ವೀರ ಯಸ್ಯ ತೇ | ವಿಭೃತೀರಸ್ತು ಸ್ತುತೌ’
‘ಏತೇನಾಶ್ರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ವಾವೃಧಸ್ವ ಶಕ್ತೀಂ ವಾ ಯತ್ ತೈ ಚಕ್ರಮಾ ವಿಧಾ ವಾ |
ಉತ ಪ್ರಣೈವ್ಯಭಿ ವಸ್ಯೌ ಅಸ್ಮಾತ್ಸನ್ನಃ ಸೃಜ ಸುಮತ್ಯಾ ವಾಜಿವತ್ಯಾ ||’

|| ಇತಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದೀಕಾಸೇವಾ ||

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೪)

ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇ ಸಂಗತಿಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - 'ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ' ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದ ಫಲ. ಈ ಫಲವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿ ಇದೆ. ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯ ಉಪಜೀವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯ ಉಪಜೀವಕವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಉಪಜೀವ್ಯ-ಉಪಜೀವ್ಯಕಭಾವ ಸಂಗತಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ.

‘ಅನ್ಯಸ್ಯ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಏಕವಚನಾರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ಅನ್ಯस्यापि वेतीति ॥ ‘इतरेषाम्’ इति भाष्योक्तावप्येकदा न बहुभिर्विवादः । किन्तु प्रत्येकं प्रत्येकं विष्णोरेव शिवस्यापि वेति, तथा विष्णोरेव वा हिरण्यगर्भस्यापि वेति एवरूपेण पूर्वपक्षादिरप्येवमेव ज्ञेय इति सूचयितुम् ‘अन्यस्यापि’ इत्येकवचनोक्तिः पूर्वत्राप्येवं ध्येयम् ।

“ಅನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವಾ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ‘ಇತರೇಷಾಂ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅನೇಕರೊಂದಿಗೆ ಒಂದೇ ಬಾರಿ ವಿವಾದವು ಇಲ್ಲ; ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಕಾರಣತ್ವವೋ? ಅಥವಾ ಶಿವನಿಗೂ ಕಾರಣತ್ವ ಇದೆಯೋ? ಎಂಬುದಾಗಿ. ಅದೇ ರೀತಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಕಾರಣತ್ವವೋ ಅಥವಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಿಗೂ ಕಾರಣತ್ವವಿದೆಯೋ? ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾದಿಗಳು ಇದೇ ರೀತಿ ಇವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು “ಅನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಕವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಏಕವಚನವನ್ನೂ ಕೂಡ ಇದೇ ರೀತಿ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಎರಡು ಭಾಷ್ಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಭಾವದೀಪ: - ‘विष्णोः’ इत्यत्र ‘विष्णोरेव’ इति बोध्यम् । पूर्वोक्तिरिति ॥ ‘कारणस्य शास्त्रयोनित्वाद् विष्णुरेव कारणम्’ इति पूर्वोक्तिरित्यर्थः ।

उभयथापीति ॥ 'विश्वाधिको रुद्रः' 'हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे' 'नारायणो वा इदमग्र आसीत्' इत्यादिनेत्यर्थः । सौत्र'समन्वय'शब्देन करणव्युत्पत्त्याऽन्वयज्ञापकोपक्रमादिवाचिना पाशुपतादिरूपव्याख्यानोक्तत्वं वेदादावापातप्रतीतित्वं चेति द्वयं व्यावर्त्यम् । न च पाशुपतशास्त्रोदितत्वादि शास्त्रप्रतिपाद्यत्वे कारणमिति न्यायविवरणोक्तम् । तत्रादिपदेन हैरण्यगर्भ-सौरशास्त्रयोदितत्वादेरिवापातप्रतीतत्वं पाशुपतोदितत्वादेरुपलक्षणम् अपिना समुच्चायकं वेत्यभिप्रेत्योभयमूलं पूर्वपक्षं व्यनक्ति - रुद्रादीनामपीति॥

'ವಿಷ್ಣೋಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ವಿಷ್ಣೋರೇವ' (ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ) ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. "ಪೂರ್ವೋಕ್ತಿಃ" ಎಂದರೆ 'ಕಾರಣವು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಅಂಶ. "ಉಭಯಥಾಪಿ" ಎಂಬುದರಿಂದ 'ವಿಶ್ವಾದ್ಧಿಕೋ ರುದ್ರಃ' (ರುದ್ರನು ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ); 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಸಮವರ್ತತಾಗ್ರೇ' (ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೊಬ್ಬನೇ ಇದ್ದನು); 'ನಾರಾಯಣೋ ವಾ ಇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್' (ನಾರಾಯಣನೊಬ್ಬನೇ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಇದ್ದನು) ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾರಣತ್ವಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕರಣವೃತ್ತತ್ತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅನ್ವಯಜ್ಞಾಪಕವಾದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಆ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಂಶವನ್ನು ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೀಗೆ ಈ ಎರಡನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸಬೇಕು. ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ 'ನ ಚ ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರೋದಿತತ್ವಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವೇ ಕಾರಣಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಆದಿ'ಪದದಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ಸೌರ, ಶಾಕ್ತೀಯ ಇವರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದಂತೆ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯನ್ನೂ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ "ಅಜ್ಞಾನಂ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಪಾತಪ್ರತೀತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು; ಇದು ಪಾಶುಪತತ್ವೋದಿತತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಲಕ್ಷಣ-ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೪)

ವಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ 'ಅಪಿ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು - ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಈ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು "ರುದ್ರಾದೀನಾಮಪಿ" ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು 'ಶಾಸ್ತ್ರೈಕ-ಸಮುಧಿಗಮ್ಯ' ಎಂದು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. ಆದರೂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿದೆ. ವೇದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆ. ಮಾನಾಂತರದಿಂದ ಅವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮದಿಂದ ವೇದಕ್ಕೆ ರುದ್ರನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಲ್ಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. ಕಾವ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಕಾವ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮದಿಂದ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಇದನ್ನೇ 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ' 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ವೇದವನ್ನು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ - 'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಿ, ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಶಿವಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷದತ್ತಾದಿಪರಮ್' 'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದವು ಶಿವನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ, ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ' ಎಂದು.

ಇನ್ನು ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳನ್ನೇ ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಾದ ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣರೂಪವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ವೇದದಿಂದ ಆಪಾತತಃ ತೋರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮಾನಾಂತರವಿರೋಧವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಮಾನಾಂತರವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾನಾಂತರಾವಿರೋಧವೆಂಬ ಹೇತು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೊಂದು ಹೇತು. ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯೂ ಮಾನಾಂತರಾವಿರೋಧಿಯೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಕೇವಲ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಿರಿ. ಆದರಂತೆ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಷ್ಟೇ

ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಆತ್ಮಶ್ರಯ ಬರುತ್ತದೆ - 'ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗಿ ಆತ್ಮಶ್ರಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯಾನಿಶ್ಚಯಕಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ.

'ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ಪದಮಾಮನಂತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ವೇದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಇಲ್ಲ. 'ಯತ್' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದೆ. 'ಯತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಶಿವನೇ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲವೆಂದು ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ಸಮಕಕ್ಷ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿ ಆಗಮಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೂ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ? ಎಂದರೆ ಅದರೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂಬ ಅವಧಾರಣ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಿವಾದಿಗಳೂ ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಇದರಂತೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ಸೂರ್ಯ, ಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದವರೂ ಸಹ ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - ಪೂರ್ವೇಣ ಗತಾರ್ಥತ್ವಂ ಶಙ್ಕತೇ - ನ ಚೇತಿ || 'ಕುರ್ವತ್ಮ ತತ್' ಇತ್ಯಾಶ್ರುಕ್ತದಿಶೇತಿ ಭಾವ: | ಸಗ್ರೀಚೀನಸ್ಯ = ಸಹಿತಸ್ಯ | 'ಅತಃಪಾಶುಪತಾಶ್ರುದಿತತ್ವಹೇತೋರ್ದಾಢ್ಯಾಪಾದಕತ್ವಾತ್ ಭಾಷ್ಯೇ ಆಪಾತಪ್ರತೀತೀ: ಸ್ವಶಬ್ದೇನೋಕ್ತಿ:' ಇತಿ ಭಾವ: | ಸಿದ್ಧಾಂತಸುಧಾಢ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮೇವ ಹೇತುಢ್ಯಪರತಯೋಕ್ತಮ್ - ಪಾಶುಪತಾದೀತಿ || 'ಪಾಶುಪತಾಶ್ರುಕ್ತಿಪ್ರತೀತಿಭ್ಯಾಮ್' ಇತ್ಯರ್ಥ: | 'ತಥಾ ಚ' ಇತ್ಯನಂತರಂ 'ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾಶ್ರುಕ್ತಿಪ್ರತೀತಿಭ್ಯಾಂ ವಿಷ್ಣೋರಿವ' ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ | ತದ್ಗುಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣತೀಕಾಯಾಮ್ - ಯಥಾಹಿ 'ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದ:' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಬಲಾದ್ ವೇದಾದಿಕಂ ವಿಷ್ಣೋ: ಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿಷ್ಯತೇ - ಇತಿ | 'ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ'

ಇತ್ಯनेन भाष्ये 'इतरेषामपि' इति योज्यमिति सूचितम् । कारणत्वेनेति ॥ 'कालादिभेदेनाविरुद्धेन' इति भावः । न विष्णोरेवेति ॥ एतेन न्यायविवरणे 'तथा च रुद्रादौ सममेतल्लक्षणम्' इति पूर्वन्यायविवरणवाक्यमनुवर्त्य योज्यमिति सूचितम् । एतच्च सौत्रावधारणार्थं तुशब्दव्यावर्त्यम् । 'प्रतीयमानम्' इति भाष्यमन्यत्रोक्तस्याप्युपलक्षणं मत्वाह - पाशुपतादाविति ॥ उक्तरीत्येति ॥ 'कुर्वन् तत्' इत्याद्युक्तरीत्येत्यर्थः ।

“न ಚ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಗತಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಶಂಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಕುವರ್ತೃ ತತ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ. ‘ಸದ್ವಿಚೇನಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಸಹಿತವಾದ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪಾಶುಪತಾದಿ ಉದಿತತ್ವರೂಪವಾದ ಹೇತುವಿಗೆ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯು ದಾಢ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಅದೇ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಕೂಡ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಎರಡು ಹೇತುಗಳು ಎಂಬಂತೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಪಾಶುಪತಾದಿ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಉಕ್ತಿ, ಮತ್ತು ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿ ಈ ಎರಡರಿಂದ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. “ತಥಾ ಚ” ಎಂಬ ಪದದ ನಂತರ ‘ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವಂತೆ’ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ‘ಯಥಾಹಿ ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹಮೇವವೇದ್ಯಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಬಲಾದ್ ವೇದಾದಿಕಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿಷ್ಯತೇ’ (‘ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದ್ಯಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಬಲದಿಂದ ‘ವೇದಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ) ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಇತರೇಷಾಮಪಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಪಿಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಕಾರಣತ್ವೇನ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ‘ಕಾಲಾದಿಭೇದದಿಂದ ಅವಿರುದ್ಧವಾದ ಕಾರಣತ್ವದಿಂದ’ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

“ನ ವಿಷ್ಣೋರೇವ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ‘ನ ಚ ರುದ್ರಾದೌ ಸಮಮೇತಲ್ಲಕ್ಷಣಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥಯೋಜನೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುವ ‘ತು’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ‘ಪ್ರತೀಯಮಾನಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವು ಬೇರೆಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ “ಪಾಶುಪತಾದೌ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. “ಉತ್ತರೀತ್ಯಾ” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ಕುವರ್ತ್ಯ ತತ್’ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದಂತೆ - ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೊಲ್ಲವು ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರೋದಿತ್ತ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರೋದಿತ್ತ ಮೊದಲಾದವು ಕಾರಣವಲ್ಲ; ಹೊರತಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಪಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಸಮನ್ವಯವೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಮಾತಿನಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಜನ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಕೆಲವೆಡೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವೇ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ. ಜಗಜ್ಜನ್ಯಾದಿಕಾರಣನೆಂಬುದಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ‘ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದ್ಯಃ’ ಎಂಬ ಗೀತಾಮಾತಿನಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ. (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದ್ಯಃ’ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವುದು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿದೆ). ಪಾಶುಪತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹ ಎನ್ನಬಾರದು. ನಮಗೆ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಶ್ವಾಸ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೪)

ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಯಾರಿಗೆ ಪದಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನವಿರುತ್ತದೋ ಅಂತಹವನಿಗೆ ರುದ್ರನು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಿ' 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಸಮವರ್ತತಾತ್ರೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಇದನ್ನು 'ನಚ ಪಾಶುಪತ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಯೋಜನೆ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಅಜ್ಞಾನಾಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಿಸ್ಥಿತಿಹೇತುಮಾಹ - ಪ್ರತೀತೀರಿತಿ || ಅನೇನ ಭಾಷ್ಯಂ ದ್ವೇಧಾ ಯೋಜಿತಮ್ | ಆಕ್ಷೇಪಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತೇಽನನ್ವಯಾದಾಹ - ಪೃಚ್ಛತೀತಿ || ಪ್ರತೀಯಮಾನಮಪೀತಿ || ಪ್ರಾಗುಪಲಕ್ಷಿತಂ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯುಕ್ತಮಪೀತ್ಯೇತದಪ್ಯತ್ರ ಯೋಜ್ಯಮ್ | ವ್ಯಾಚ್ಛೇ ಇತಿ || ಅನ್ವೀಯಂತೇ 'ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಗೋಚರೇಣ ಸಮ್ಬಂಧ್ಯಂತೇ ತಥಾ ಜ್ಞಾಯಂತ' ಇತಿ ಯಾವತ್ | 'ವಾಕ್ಯಾನ್ಯೇತೇನ' ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೀತಿ ಭಾವಃ |

“ಪ್ರತೀತೇಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ‘ಅಜ್ಞಾನಾಮ್’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸಿಕ್ಕಿದ ಹೇತುವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆಕ್ಷೇಪದ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದು ಅನ್ವಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆ “ಪೃಚ್ಛತೀ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಪ್ರತೀಯಮಾನಮಪಿ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ “ಪಾಶುಪತಾದ್ಯುಕ್ತಮಪಿ” ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. “ವ್ಯಾಚ್ಛೇ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ‘ಅನ್ವೀಯಂತೇ ವಾಕ್ಯಾನಿ ಏತೇನ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ‘ಅನ್ವೀಯಂತೇ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ’ ಎಂದರೆ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.

ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೀಗಿದೆ- ಶೈವಾಗಮಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು. ಶೈವಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ಅವುಗಳ

ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಲ್ಲವಾದರೆ ಅಂತಹವುಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ದಾರಿ ಇಲ್ಲದೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಶೈವಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಶೈವಾಗಮಗಳಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ನಾವು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶೈವಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರ ಉಪದೇಶದಿಂದ. ಅಥವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತೇವೆನ್ನುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ ಒಂದು ವೇಳೆ. ಯಾವುದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿಲ್ಲದ ಗ್ರಂಥ, ಅಥವಾ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸದೆ ಮೃತನಾದವನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬೇರೇನೂ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೇ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಅದೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಕಾರಣಗಳು ಅಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಷಡ್ವಿಧ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳು

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

उक्तं च बृहत् संहितायाम् -

उपक्रमोपसंहारावभ्यासोऽपूर्वता फलम् ।

अर्थवादोपपत्ती च लिङ्गं तात्पर्यनिर्णये ॥ इति

उपक्रमादितात्पर्यलिङ्गैः सम्यङ್‌ನಿರೂಪ್ಯमाणೇ ತದೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯಮ್ ।

‘मां विधत्तेऽभिधत्ते मां विकल्पोऽपोह इत्यहम् ।

इत्यस्या हृदयं साक्षान्नान्यो मद्भेद कश्चन’

इति भागवते ॥४॥

॥ इति समन्वयाधिकरणम् ॥४॥

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೪)

ಅನುವಾದ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳೇ ಅನ್ವಯ ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತೆಯ ವಚನ ಹೀಗಿದೆ - "ಉಪಕ್ರಮ, ಉಪಸಂಹಾರ, ಅಭ್ಯಾಸ, ಅಪೂರ್ವತಾ, ಫಲ, ಅರ್ಥವಾದ, ಉಪಪತ್ತಿ- ಈ ಏಳು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಲಿಂಗಗಳು" ಎಂದು.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಯಾವುದು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಆ ವಸ್ತುವೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು.

ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ - "ಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಹೊರಟಿವೆ. ಇಂದ್ರರುದ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳು ನನ್ನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. 'ಚತ್ವಾರಿಶೃಂಗಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ನನ್ನ ಬಹುರೂಪಗಳನ್ನೇ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿವೆ. ನಿಷೇಧವಾಕ್ಯಗಳು ನನಗೆ ಅಪ್ರಿಯವಾದದ್ದನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎನ್ನುತ್ತಿವೆ. ಹೀಗೆ ವೇದದ ಆಂತರ್ಯವನ್ನು ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಸಹ ತಿಳಿಯಲಾರರು" ಎಂದು. ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತು.

|| ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ರಚಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ||

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಅನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿಂದರ್ಥ. ಆ ಲಿಂಗಗಳು ಯಾವುದೆಂದು ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತಾಯಾಂ = ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತೆಯೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ, ಉಕ್ತಂ ಚ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಉಪಕ್ರಮಃ = ಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭವು, ಉಪಸಂಹಾರಃ = ಪ್ರಕರಣದ ಮುಕ್ತಾಯವು, ಅಭ್ಯಾಸಃ = ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕಬಾರಿ ಹೇಳುವಿಕೆಯು, ಅಪೂರ್ವತಾ = ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವಿಕೆಯು, ಫಲಮ್ = ಫಲವತ್ತಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಿಕೆಯು, ಅರ್ಥವಾದಃ = ಸ್ತುತಿ, ನಿಂದಾ, ಪರಕೃತಿ, ಪುರಾಕಲ್ಪ ಮೊದಲಾದವು, ಉಪಪತ್ತಿಃ = ಯುಕ್ತಿ ಇವುಗಳು, ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ = ಒಂದು ಪ್ರಕರಣದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು, ಲಿಂಗಮ್ = ಜ್ಞಾಪಕಗಳು; ಇತಿ = ಹೀಗೆ^(೧).

(೧) ಕಾನಿ ತಾನ್ಯುಪಪತ್ಯಾದಿನಿ ? ಕುತ್ರ ಚ ಲಿಂಗಾನಿ ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಉಕ್ತಂ ಚೇತಿ ||
ಉಪಪತ್ಯಾದೀತ್ಯನುಷ್ಙ್ಗಯತೇ | ನ ಕೇವಲಮುಪಪತ್ಯಾಭುಕ್ತಂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ, ಕಿಂತು ತಜ್ಞಾಪ್ಯಂ ಚೋಕ್ತಮಿತಿ
ವಾರ್ಥಃ | ಅಸ್ಮದ್ಭುಕ್ತಮುಪಪತ್ಯಾದಿಲಿಂಗೈಃ ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ಭುಕ್ತಮಿತಿ ವಾ | ಕಿಮುಕ್ತಮಿತ್ಯತಸ್ತತ್

ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗೈಃ = ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ,
ಯತ್ = ಯಾವುದು, ಸಮ್ಯಕ್ = ಚೆನ್ನಾಗಿ (ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿ),
ನಿರೂಪ್ಯಮಾಣೇ = ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುವುದೋ, ತದೇವ = ಅದೇ,
ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯಮ್ = ಜಗತ್ಪರಾಂತ್ಯೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ
ಪರಬ್ರಹ್ಮನು^(೧).

ಪಠತಿ - उपक्रमेति ॥ प्रकरणादिरूपक्रमः, तदन्त उपसंहारः । उपक्रमोपसंहारश्च तौ तथोक्तौ । अत्रोपक्रमोपसंहारतदैकरूप्याभ्यासापूर्वताफलार्थवादाश्चेति प्रमाणलक्षणोक्तेः प्रत्येकविवक्षया विशकलितावुपक्रमोपसंहारौ द्वौ समुदायविवक्षया उभयाविरोधलक्षणं एकार्थत्वलक्षणं वा तदैकरूप्यमपि पृथक् तात्पर्यग्राहकमनुसन्धेयम् । अत एव द्विवचनप्रयोगः । एकप्रकारासकृदुक्तिरभ्यासः । प्राचुर्येण प्रमाणान्तरासिद्धार्थबोधकता अपूर्वता । फलवदर्थप्रतिपादकं फलम् । स्तुतिः, निन्दा, एककर्तृकोपाख्यानरूपा परकृतिः, अनेककर्तृकोपाख्यानरूपः पुराकल्पश्च, अर्थवादः । उपपत्तिः युक्तिः । 'तात्पर्यनिर्णये' वाक्यतात्पर्यनिश्चये 'लिङ्गं' साधनमित्यर्थः । यद्वा - निर्णेतव्ये तात्पर्ये साध्ये 'लिङ्गं' हेतुरित्यर्थः । लिङ्गमित्यस्य उपक्रमादिपदैः यथायोग्यं प्रत्येकं सम्बन्धः । स्मृतेरुप-
क्रमादित्वेऽपि विरोधे उत्तरोत्तरप्राबल्यसूचनाय भाष्ये उपपत्त्यादीति व्यत्यस्योक्तिः । सामान्यविशेषभावेन उपपत्तेरुपक्रमादिभ्यः पृथगुक्तिः ॥

यद्वा - एतच्चोपक्रमादि स्वार्थे शब्दात्मकमपि इदमेतत्परम् अबाधे सत्येतदुपक्रमत्वाद् इत्यादिरूपेण वाक्यतात्पर्ये लिङ्गं च भवति । उपपत्तिस्तु यथाऽग्रादिरूपस्वार्थे तथा तात्पर्येऽपि अयमेतत्तात्पर्यविषयः उपपन्नत्वाद् इति प्रकारेण लिङ्ಗರूपೇತಿ ಪೃಥಗುಕ್ತಿಃ ॥

(೧) ಸೂತ್ರಂ ಯೋಜಯತಿ - उपक्रमादीति ॥ 'शास्त्रे' इति शेषः । समित्यस्यार्थः सम्यगिति ॥ सर्वस्मिन्नित्यपि द्रष्टव्यम् । 'निरूप्यमाणे' इत्यनेन संशब्दार्थस्याध्याहृतक्रिययाऽन्वयो दर्शितः । तुशब्दस्यार्थ एवेति । 'शास्त्रयोनि' इत्यनुषक्तपदस्यार्थः शास्त्रगम्यमिति । तथा च यतोऽत्रान्वयपदोक्तैः श्रुतिलिङ्गवाक्यप्रकरणस्थानसमाख्योपक्रमादिभिः शक्तितात्पर्यलिङ्गैः 'सं सम्यक्' बलाबलविमर्शपूर्वकं 'सर्वस्मिन्' शास्त्रे क्रगादिरूपे 'निरूप्यमाणे' विचार्यमाणे एकार्थे शक्तितात्पर्यरूपव्यापकधर्मवत्तयाऽवगम्यमाने 'तदेव' विष्ण्वारख्यं ब्रह्मैव 'शास्त्रगम्यं' तत्प्रमाणकं प्रतीयते, न रुद्रादि, अतोऽज्ञानां प्रतीयमानमपि नेतरेषां शास्त्रयोनित्वमिति योजना । लिङ्गैरिति तृतीयया, निरूप्यमाणे इति सप्तमीप्रयोगे च उपक्रमादिकं तात्पर्य-
हेतुः । तात्पर्यं च शास्त्रप्रमाणकत्वे हेतुरिति सूचितं भवति । न केवलमुपपत्त्यादिकं समन्वयशब्दार्थः, किन्तु तद्वेतुकः शास्त्रजन्यप्रमाणोचरत्वरूपः शास्त्रयोनित्वे हेतुभूतः । 'तत्परत्वसम्बन्धोऽपि' इति सुधोक्तेः । अनेन 'समन्वयात्' सावकाशत्वनिरवकाशत्वादिना

ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗುತ್ತದೆ?
ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ -

ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನೇ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ) ಉದ್ದೇಶಿಸಿ, ವಿಧತೇ =
ಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿಗಳು ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ;
ಅಭಿಧತೇ = ಇಂದ್ರರುದ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳು ನನ್ನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ,
ವಿಕಲ್ಪಃ = ಚತ್ವಾರಿಶೃಂಗಾ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸಹ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ,
ಅಪೋಹ್ಯಃ = 'ನ ಸುರಾಂ ಪಿಬೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಷೇಧವಾಕ್ಯಗಳು ನನಗೆ
ಅಪ್ರಿಯವಾದದ್ದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಮೂಲಕ ನಿಷೇಧರೂಪದಿಂದ
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಅಹಮೇವ = ನಾನೇ, ವೇದ =
ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದವನು, ಅನ್ಯಃ ಕಶ್ಚನ್ = ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಬೇರೆ ಯಾರೂ
ಸಹ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ = ಚೆನ್ನಾಗಿ, ನ ವೇದ = ತಿಳಿದಿರುವುದಿಲ್ಲ ಹೀಗೆ,
ಭಾಗವತೇ = ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತ್ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವ ಮತ್ತು
ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯತ್ವಗಳು, ಹಿ = ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನೂ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರ-
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೂ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

॥ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಾದೀಪಿಕಾನುಸಾರಿಯಾದ
ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥವು ಮುಗಿಯಿತು ॥^(೧)

बलाबलनिश्चयपुरस्सरम् अन्यतरबाधया वाक्यार्थविमर्शरूपसम्यग्विचारितत्वलक्षणसम्यक्त्व-
युक्तादुपक्रमादिशकितात्पर्यलिङ्गसमुदायात् समन्वयात् सर्वशास्त्रस्य भगवत्येव
सम्यग्वचनवृत्त्या शक्तितात्पर्याख्यसम्बन्धावगमात् तद्विष्णवाख्यं ब्रह्मैव जगत्कारणतया
शास्त्रयोनि न रुद्रादीति 'समन्वयात्' इत्यस्याऽवृत्त्या सूत्रयोजना दर्शिता भवति ॥

(೧)ನನು ಕರ್ಮವಿಧಾನಾದಿರೂಪಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರತೇತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಷೇಧತಿ -
ಮಾಮಿತಿ ॥ ಯದಪಿ ಭಾಗವತೇ 'ಇತ್ಯಸ್ಯಾ ಹೃದಯಂ ಲೋಕೇ' ಇತಿ ಪಾಠಃ, ತಥಾ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾರ್ಥಯೋರ್ಬುಕ್ತರ್ಮೇಣ
ಪಾಠಶ್ಚ ದೃಶ್ಯತೇ । ತಥಾಽಪ್ಯಾಚಾರ್ಯೋಕ್ತೇರನ್ಯಕಲ್ಪೀಯೋಽಯಮಿತ್ಯದೋಷಃ । ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧೇ ಉದ್ಭವಂ ಪ್ರತಿ
ಕೃಷ್ಣವಚನಮೇತತ್ । ಅತ್ರಾಸ್ಮಿಂಶ್ಚಛೇದೇನ ಕೃಷ್ಣ ಉಚ್ಯತೇ । ತಥಾ ಚ 'ವಸಂತೇ ವಸಂತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ
ಕರ್ಮವಿಧಾತ್ರಿ ಶ್ರುತಿಃ 'ಮಾಮ್' ಉದಿಶ್ಯೈವ ಮತ್ಪೂಜಾತ್ವೇನ ಕರ್ಮ ವಿಧತೇ । ಇಂದ್ರಾಣಿಭಿಧಾತ್ರಿ 'ಮಾಮಿಧತೇ'
ಮಧ್ವುಗಾನೈಶ್ವರ್ಯಾದಿನಿಧತೇ । 'ಅಹಂ ವಿಕಲ್ಪಃ' ಕಲ್ಪನಂ ವಿಧಾನಮ್ ॥

ತಥಾ ಚ -

ಅತ್ಯರ್ಥಲಿಂಗಗಳ ಪರಿಚಯ

‘ಚತ್ವಾರಿ ವಾಕ್ ಪರಿಮಿತಾ ಪದಾನಿ ತಾನಿ ವಿದ್ವಾನ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ये मनीषिणः ।

गुहा त्रीणि निहिता नेङ्गयन्ति तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति ॥’

(ऋ. १-१६४-४५) इति श्रुत्या या वाग् वक्तृत्वानिमित्ताद् वाक्शब्दितो हरिः तस्या यानि स्थानापेक्षया ‘परिमितानि’ परिच्छिन्नानि ‘चत्वारि पदानि’ वासुदेवादिरूपाणि तानि ये मनीषिणः ब्राह्मणाः त एव विदुः । तत्र वाचो हृदयगुहायां निहितानि वासुदेवादित्रीणि रूपाणि ‘मनुष्याः’ साधारणाः ‘नेङ्गयन्ति’ न जानन्ति । ‘तुरीयम्’ अनिरुद्धाख्यं तु ‘वदन्ति’ जानन्तीत्येवंरूपेण अहमेव चतुष्टयसङ्ख्याविशिष्टवासुदेवादि-विविधरूपतया बहुत्वेन विधेय इत्यर्थः । ‘अहमपोहः’ ‘न सुरां पिबेत्’ (मनु. ११-९४) इत्यादिवाक्येनाप्रियादिति शेषः । तथा च ‘निषेधबुद्धिविषयमप्रियं हि हरेः स्मृतम्’ इति भागवततात्पर्योक्तेः सुरापानादिकं मदप्रीतिसाधनत्वाभिधिष्यते इत्यप्रियद्वारा ‘न सुरां पिबेत्’ इत्यादिना अहमेव निषेध्य इत्यर्थः ॥

अथवा - अहमप्रियादपोहः ममाप्रीतिकरात् सुरापानशब्दितात् ‘सुरा हरेर्गुणा मे स्युः’ इति चिन्तनात् तदपेक्ष्य अपोहो निषेध्य इत्यर्थः । तदुक्तं भागवततात्पर्ये - विधिरूपत्वेन कल्पनं विकल्पः चत्वारि वागित्यादि । तत्र वागित्यनुवादः ।

‘विधिभागे हरेः पूजैवाभिधाने च तद्गुणाः ।

विकल्पे तद्बहुत्वं चाप्यपोहे तु तदप्रियम् ।

उच्यते सर्ववेदेषु तच्च वेद स एव हि ॥’ इति ॥ तथा -

‘सुरा हरेर्गुणाः प्रोक्तास्ते मे स्युरिति चिन्तनम् ।

सुरापानमिति प्रोक्तं तत्र कुर्यात् कथञ्चन ॥’ इति ।

तत्त्वप्रदीपे तु - ‘द्वे वा व ब्रह्मणो रूपे’ इति विकल्प्य विविधं कल्पयित्वा ‘तत्र यः स आत्मा’ (तलवकारब्राह्मणम्) इति सदोषादपोहो निर्दोषत्वेन विधेयोऽप्यहमेवेत्यर्थ उक्तः । अत्र तत्त्वप्रदीपपक्षे विकल्प्येति ल्यप् । टीकाकृत्पक्षे तु विकल्प्यशब्दः समासान्तर्गतो व्यस्तो वेति विशेषः । इयं च भगवति वाक्यसमन्वयरीतिः - आद्यस्य इतिशब्दस्य प्रकारार्थस्य हृदयमित्यनेनान्वयः । द्वितीयस्य एवम्भूताया इत्यर्थः । तथा च ह्येवम्भूताया विधিনিषेधादिरूपाया अन्यपरत्वेन प्रतीतायाश्चास्याः श्रुतेरिति ‘मां विधत्ते’ इत्याद्युक्तप्रकारेण ‘हृदयं’ तात्पर्यम् ‘अहमेव वेद’ जानामि ‘मदन्यः कश्चन’ कोऽपि विशेषतः प्रायः न वेद न जानातीत्यर्थः । भागवत इत्यनन्तरं तदेव शास्त्रगम्यमित्युक्तत्वाच्च कथमिति शङ्कावकाश इति वाक्यशेषः ॥ ४ ॥

॥ इति समन्वयाधिकरणम् ॥

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೪)

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಕಾನಿ ತಾನ್ಯುಪಪತ್ತ್ಯಾದಿನಿ? ಕುತ್ರ ಚ ಲಿಙ್ಗಾನಿ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಉಕ್ತಂ ಚೇತಿ || ಏಕಪ್ರಕಾರಾಽಸಕೃದುಕ್ತಿರಭ್ಯಾಸಃ | ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾ(ರೆಣಾ) ಸಿದ್ಧತಾ ಅಪೂರ್ವತಾ | ಫಲವತ್ವಂ ಫಲಮ್ | ಸ್ತುತಿರ್ನಿನ್ದಾ ಪರಕೃತಿಃ ಪುರಾಕಲ್ಪೋಽರ್ಥವಾದಃ | ಯುಕ್ತಿರೂಪಪತ್ತಿಃ | ಉಪಕ್ರಮಾದಿನಾಮುಪಪತ್ತಿವತ್ವೇಽಪಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪರಿವ್ರಾಜಕನ್ಯಾಯೇನ ಪೃಥಗುಕ್ತಿಃ | ಉಪಕ್ರಮಾದಿನಾಮುಪಪತ್ತ್ಯಾದಿವತ್ವೇನ^(೧) ಭಾಷ್ಯಂ ತೇಷಾಮುತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಾಬಲ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಮ್ |

‘ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಙ್ಗಾನಾಂ ಬಲೀಯೋ ಹುತರೋತ್ತರಮ್’ |

ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ | ಉಪಸಂಹಾರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವತ್ವೇನ ತದ್ ವಿರೋಧ್ಯುಪಕ್ರಮಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪತ್ತೇಃ ತಸ್ಯ ತತೋಽಪಿ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ | ಏಕತ್ರೋಕ್ತಾದಪಿ ಬಹುಲೋಕ್ತೇಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾದಭ್ಯಾಸಸ್ಯೋಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾಭ್ಯಾಂ(ರಯೋಃ) ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ | ಏಕತ್ರ ಬಹುವಾರೋಕ್ತಾದಪಿ ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾದಪೂರ್ವತಾಯಾ ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾಭ್ಯಾಸೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ | ಫಲಸ್ಯೋದ್ದೇಶ್ಯತ್ವಾದುಪಕ್ರಮಾದಿಭ್ಯಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ | ಕರಣಾಕರಣಯೋರಿಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಕಥನಾದಿರೂಪಾರ್ಥವಾದಸ್ಯ ಫಲಮಾತ್ರಾಧಿಕ್ಯಾದುಪಕ್ರಮಾದಿಭ್ಯಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ | ಉಪಪತ್ತೇಃ ಸರ್ವಮೂಲವತ್ವೇನ ಸರ್ವತಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಿತಿ | ಏತತ್ ಸರ್ವಂ ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥನಿರ್ಣಯೇ ಲಿಙ್ಗಂ ಭವತಿ | ವಿರೋಧೇ ತು ದುರ್ಬಲಬಾಧಕತಯಾ ಪ್ರಬಲಂ ನಿರ್ಣಾಯಕಮ್ | ಸಾಮ್ಯೇ ನಿರವಕಾಶೇನ ಸಾವಕಾಶಂ ಬಾಧ್ಯತೇ | ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲೇನಾಪಿ ನಿರವಕಾಶೇನ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲಸ್ಯಾಪಿ ಸಾವಕಾಶಸ್ಯ ಬಾಧೋ ಭವತಿ ಏವಮೇಕೇನಾನೇಕೇಷಾಂ ಚ ಬಾಧಃ |

ಆ ಉಪಪತ್ತ್ಯಾದಿಲಿಂಗಗಳು ಯಾವುವು? ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಗಳು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲು ‘ಉಕ್ತಂ ಚ’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೇಳುವಿಕೆಯೇ ‘ಅಭ್ಯಾಸ’. ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು ‘ಅಪೂರ್ವತಾ’. ಫಲ ಇರುವಿಕೆಯು ‘ಫಲ’. ಸ್ತುತಿ, ನಿಂದಾ, ಪರಕೃತಿ, ಪುರಾಕಲ್ಪ ಎಂದು ನಾಲ್ಕುವಿಧವಾದದ್ದು ‘ಅರ್ಥವಾದ’. ಯುಕ್ತಿಯು ಉಪಪತ್ತಿ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಉಪಪತ್ತಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪರಿವ್ರಾಜಕನ್ಯಾಯದಿಂದ

(೧) ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಯೋರ್ವಿಶೇಷಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತಿಯಾ ಯತ್ರಾವಿರೋಧಸ್ತತ್ರ ಕ್ವಚಿದುಪಕ್ರಮೋ ಬಲವಾನ್ | ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ | ತದನುರೋಧ್ಯುಪಸಂಹಾರಃ | ಯಥಾ ‘ಆತ್ಮಾ ವಾ ಇದಮ್’ ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮಸಿದ್ಧಿ ಆತ್ಮಾ ‘ತನ್ಮಾಮವತು’ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೋಪಸಂಹಾರೋಽಪ್ಯನುಗಚ್ಛತಿ | ಯತ್ರ ವಿರೋಧಸ್ತತ್ರೋಪಸಂಹಾರಾನುರೋಧೇನ ಉಪಕ್ರಮೋ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಃ | ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತ್ವಾತ್ ಉಪಸಂಹಾರಸ್ಯ |

-(ತತ್ವಪ್ರದೀಪಃ)

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅನ್ವಯಃ ಉಪಪತ್ತಾದಿಲಿಂಗಮ್' ಎಂದು ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದು "ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಾನಾಂ ಬಲೀಯೋ ಹ್ಯುಕ್ತರೋತ್ತರಮ್" (ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು) ಎಂಬ (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ) ಮಾತಿನಂತೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ. ಉಪಸಂಹಾರವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಉಪಕ್ರಮವು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಕಡೆ ಒಮ್ಮೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಬಹಳಬಾರಿ ಹೇಳುವುದು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸವು ಉಪಕ್ರಮ, ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕಬಾರಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು ಇನ್ನೂ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮ, ಉಪಸಂಹಾರ, ಅಭ್ಯಾಸಗಳಿಗಿಂತ ಅಪೂರ್ವತಾ ಎಂಬುದು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಫಲವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ನಾಲ್ಕಕ್ಕಿಂತ ಫಲವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಒಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ; ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅನಿಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಾದವು ಕೇವಲ ಫಲ ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಐದು ಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಉಪಪತ್ತಿಯು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬಹಳ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಗಳಾಗಿವೆ.

ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾದದ್ದು ದುರ್ಬಲವನ್ನು ಬಾಧಿಸಿ, ನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡೂ ಲಿಂಗಗಳು ಸಮಬಲವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶದಿಂದ ಸಾವಕಾಶವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿ ಸ್ವಭಾವತಃ ದುರ್ಬಲವಾದಾಗ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದ ಸಾವಕಾಶಲಿಂಗವೇ ಗೆಲುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಒಂದು ಲಿಂಗದಿಂದ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಬಾಧೆ ಬರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯ ವಿಚಾರ

ನನು ಸಾವಕಾಶತ್ವನಿರವಕಾಶತ್ವಾಭ್ಯಾಮೇವ ನಿರ್ಣಯೋ ಸ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯ ನಾಮಾಸ್ತಿ । ದುರ್ಬಲಪ್ರಬಲ್ಯೋಃ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾದಿನಿಯಮಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ವಾಕ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪತ್ತೇ-
 ರಿತಿ । ಮೈವಮ್, ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲೇನ ದುರ್ಬಲಬಾಧನೇ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಯಾರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನಮ್ ।
 ಸಾವಕಾಶತ್ವಂ ಪುನಃ ಸ್ವಯಮರ್ಥಾಂತರವಾಚಿತ್ವಮಿತಿ ಭೇದಾತ್ । ಅತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಷಡ್ಕಂ ಚ
 ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ । ಸೂತ್ರಂ ಯೋಜಯತಿ - ಉಪಕ್ರಮಾದೀತಿ ॥ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಂ ಪ್ರತೀತಮಪಿ
 ನಾನ್ಯೇಷಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮ್ । ಪಾಶುಪತಾಢುಕ್ತ್ಯಾದೇಃ ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾಭಾವಾಢುಪಕ್ರಮಾದೀನಾಮೇವ
 ನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾತ್ । ತೈಶ್ಚ ಸಮ್ಯಕ್ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ವಿಚಾರ್ಯಮಾಣೇ ಬ್ರಹ್ಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯಂ ಪ್ರತೀಯತೇ, ನ
 ರುದ್ರಾದಿಃ । ಅತಃಽನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತ್ಯಾದೇರಜ್ಞಾನಮೂಲ್ಯತ್ವಾಢೇವ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ । ನನು
 ಕರ್ಮವಿಧಾನಾದಿರೂಪತ್ವಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಕಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರತೇತ್ಯಾಶಾಙ್ಕಾಂ ಭಗವತ್ ವಾಕ್ಯೇನ ಪರಿಹರತಿ
 - ಮಾಮಿತಿ ॥ ಕರ್ಮವಿಧಾತ್ರಿ ಶ್ರುತಿರಪಿ ಮಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ತತ್ ವಿಧತ್ತೇ । ಇಂದ್ರಾಢುಭಿಧಾತ್ರಿ ಚ
 ಮಾಮಭಿಧತ್ತೇ 'ಚತ್ವಾರಿ ವಾಕ್' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾಽಹಂ ವಿವಿಧರೂಪತ್ವೇನ ಕಲ್ಪ್ಯಃ, 'ನ ಸುರಾಂ
 ಪಿಬೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾಽಹಮೇವಾಪ್ರಿಯಾದಪೂಹಃ । ಁವಮ್ಭೂತಾಯಾ ಅಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇರಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯ-
 ಮಹಮೇವ ವೇದ ನ ಮತ್ತಃಽನ್ಯಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । 'ತಸ್ಮಾಢುಪಕ್ರಮಾದಿವಶಾತ್ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೈ-
 ರ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಃಢುಕ್ತ್ಯುಪಲಕ್ಷಿತಾನಂತಗುಣತಯಃಢುಚ್ಯತ ಇತಿ ತಸ್ಯೈವ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಮ್' ಇತಿ
 ಸಿದ್ಧಮ್ ॥೪॥

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಸಾವಕಾಶ ನಿರವಕಾಶ ಎಂಬ ಪ್ರಭೇದದಿಂದಲೇ ನಿರ್ಣಯವು
 ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳನ್ನೇಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು? ಏಕೆಂದರೆ
 ದುರ್ಬಲವಾದದ್ದು ಸಾವಕಾಶ; ಪ್ರಬಲವಾದದ್ದು ನಿರವಕಾಶ ಎಂಬ ನಿಯಮವು
 ಸರ್ವಸಮ್ಮತ್ತವಾಗಿದೆ. ಎರಡೂ ನಿರವಕಾಶವಾದರೆ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು
 ಬರಬೇಕಾದೀತಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಾರದು. ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಭಾವತಃ
 ದುರ್ಬಲವಾದ ಲಿಂಗವು ಎಲ್ಲಿ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ ದುರ್ಬಲಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ

ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗದಿಂದ ಸಾವಕಾಶಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬಾಧ ಬರುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶಲಿಂಗವು ಅನೇಕಾರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ಅರ್ಥಾಂತರಬೋಧಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸಾವಕಾಶ, ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ ಆರು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಯೋಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮಾತುಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಾಯಕಗಳಾಗಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಲಿಂಗಗಳೇ ನಿರ್ಣಾಯಕಗಳಾಗಿವೆ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳಿಂದ ವೇದದ ಅರ್ಥವು ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯು ಅಜ್ಞಾನಮೂಲಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ" ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಶ್ರುತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗುತ್ತವೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಉದ್ಧವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣನ 'ಮಾಂ ವಿಧತ್ತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

"ಕರ್ಮವಿಧಾಯಕಶ್ರುತಿಯೂ ಸಹ ನನ್ನ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಂದ್ರಾದಿವೇತಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸಹ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ನನ್ನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. 'ಚತ್ವಾರಿ ವಾಗ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಲೂ ನಾನೇ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. 'ನ ಸುರಾಂ ಪಿಬೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಷೇಧಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಲೂ ನಾನೇ ನಿಷೇಧದ ಉದ್ದೇಶ್ಯನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯ ಹಾರ್ದವನ್ನು ನಾನೊಬ್ಬನೇ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ. ಇತರರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ." (ಇದು ಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ).

ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಕೇವಲ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೪)

ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅನಂತಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗಜ್ಜ್ಞಾನಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು.

|| ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಶ್ರೀಮಚ್ಚರಣರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಯಾದಿಕರಣದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಮುಗಿಯಿತು ||

ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಸ್ವರೂಪ

ಭಾವದೀಪ: - भाष्ये 'लिङ्गम्' इति समुदायाभिप्रायं सूत्रस्मृत्यनुसार्यैकवचनम् । अन्यथा 'लिङ्गैः' इत्यग्रेतनोक्तिविरोधः - इति मत्वोक्तम् - कानि तानीति ॥ 'वाक्यस्यादिरूपक्रमः । तदन्त उपसंहारः' इति स्फुटत्वादन्यस्वरूपमाह - एकेति ॥ 'प्रमाणान्तरासिद्धताऽपूर्वता' इत्येवात्र पाठः । 'प्राचुर्येण' इति तु न्यायकल्पलता पाठः । गुणाभिधानं = स्तुतिः । दोषोक्तिः = निन्दा । एककर्तृकोपाख्यानम् = पराकृतिः । बहुकर्तृकोपाख्यानं = पुराकल्पः ।^(१)

उदाहरणमेतेषां चन्द्रिकायां प्रकाशते ।

विस्तरौ भीषयत्यस्मांस्तस्माच्चात्र यतामहे ॥

(१) 'स्तुतिर्निन्दा परकृतिः पुराकल्पोऽर्थवादः' इत्यत्र, स्तुतिः - 'वायव्यं श्वेतमालभेत भूतिकामः' इति स्वविहितवायव्ययागे रुच्युत्पादनाय 'वायुर्वै क्षेपिष्ठा देवता' इत्यादिना वायोर्यत्स्त्ववनं सा स्तुतिः । 'अस्ति ब्रह्मेति चेद्वेद' इति स्वोक्तब्रह्मास्तित्वे रुच्युत्पादनाय तद्विपरीतासत्त्वाश्रयणे 'असन्नेव स भवति । असद् ब्रह्मेति वेद च' इति याऽनर्थोक्तिः सा निन्दा । परकृतिः 'अयात ऐन्दो महाभिषेकः' इति स्वविहितमहाभिषेके रुच्युत्पादनाय 'एतेन हत्वा ऐन्द्रेण महाभिषेकेण तुरः कावषेयो जनमेजयं पारिक्षितमहाभिषेच' इत्यादिना या परेषां कृतिरुच्यते सा परकृतिः । पुराकल्पः 'वायुर्होव प्रजापतिः' इति स्वोक्ते वायुप्रजापत्यैरैक्ये 'तदप्येतदृषिणोक्तं पवमानः प्रजापतिरिति स्वपूर्वाचार्येया ज्ञानरूप-कल्पना सा पुराकल्प इति विवेकः ।

-(गुर्वर्थदीपिका)

ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ವಿವೃತತ್ವಾತ್ ಟೀಕಾಯಾಮುದಾಹರಣಾನುಕ್ತಿಃ ।
 'उपक्रमोपसंहारतदैकरूप्या' इति प्रमाणलक्षणोक्तैकरूप्यस्येहानुक्तिबीजं
 चन्द्रिकायां व्यक्तम् । उपपत्तित्वेपीति ॥ 'तात्पर्यनिर्णयरूपसाध्ये' इति
 भावः । 'कुरुपाण्डववत् तेषामुपपत्तेः पृथग् वचनम्' इति भक्तिपादीयानुभा
 ष्योक्तेरिति भावः ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಲಿಂಗಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಸಮುದಾಯ' ಎಂಬ
 ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಏಕವಚನವನ್ನು
 ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮುಂದೆ 'ಲಿಂಗೈಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ
 ಏಕವಚನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ಕಾನಿ ತಾನಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಉಪಕ್ರಮ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯದ ಆದಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.
 ಉಪಸಂಹಾರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯದ ಕೊನೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಈ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳು
 ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವೆರಡಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಉಳಿದವುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು
 "ಏಕಪ್ರಕಾರ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಸಿದ್ಧತಾ
 ಅಪೂರ್ವತಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಪಾಠವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ತು'
 ಎಂಬುದು ನ್ಯಾಯಕಲ್ಪತಾದ ಪಾಠವಾಗಿದೆ. 'ಸ್ತುತಿ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು'
 ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. 'ನಿಂದಾ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಎಂದರ್ಥ. 'ಪರಕೃತಿ'
 ಎಂದರೆ ಒಬ್ಬನೇ ಕರ್ತೃವುಳ್ಳ ಕಥಾಭಾಗ. 'ಪುರಾಕಲ್ಪ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಜನರು ಕರ್ತೃವಾಗಿ
 ಉಳ್ಳ ಕಥಾಭಾಗ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.

ಉದಾಹರಣಮೇತೇಷಾಂ ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಂ ಪ್ರಕಾಶತೇ ।

ವಿಸ್ತರೋ ಭೀಷಯತ್ಯಸ್ಮಾಂಸ್ತಸ್ಮಾನ್ನಾತ್ರ ಯತಾಮಹೇ ॥

(ಇವುಗಳ ವಿವರಣೆಯು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತಾರಭಯವು
 ನಮ್ಮನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಹೇಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ).^(೧)

(೧) ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳ ಕುತೂಹಲಕ್ಕಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿ
 ವಿಶೇಷವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿರುವುದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. 'ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರತದೈಕರೂಪ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಐಕರೂಪ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳದೇ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಉಪಪತ್ತಿತ್ವೇಪಿ" ಎಂಬ ಅಂಶಕ್ಕೆ 'ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯರೂಪವಾದ ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯೇ ಆಗಿದ್ದರೂ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಭಕ್ತಿಪಾದದ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ 'ಹೇಳಿದ 'ಕುರುಪಾಂಡವವತ್' ತೇಷಾಮುಪಪತ್ತೇಃ ಪೃಥಗ್ವಚಃ' (ಕುರುಪಾಂಡವ - ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಈ ರೀತಿ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದಂತಹ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಇದ್ದಾಗ ಅದನ್ನು ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಶ್ರುತಿಯು ಇಂತಹ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ ಬರುವುದು ಸಹಜ. ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಹೇಳುವಿಕೆ ರೂಪವಾದ 'ಅಭ್ಯಾಸ'ವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಲು ಬರುವುದರಿಂದ ಪೌನರೂಕ್ಯ ದೋಷವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಯಾವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರೂಪವಿಲ್ಲದೆ ಅಭ್ಯಾಸವಿರುತ್ತದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಉಪಸಂಹಾರರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಥವಾ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಹೇಳಿ ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನದನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗವಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೌನರೂಕ್ಯದೋಷ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಪ್ರಸಂಗ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸವು ಖಂಡಿತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಎಂದರೆ ಏನು?

ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಸದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ, ಆದರೆ ನಾವು ಅಪೂರ್ವತಾವನ್ನು ಬೇರೆ ರೀತಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಅದೇನೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಯಾರಿಗೆ ವಿಷಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸಬೇಕು, ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದಂತಹ, ಮತ್ತು ಆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರದ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಹೀಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಇದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಹಿಂದಿನ ದೋಷ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವೇದವು ಹೇಳುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಅಥವಾ ಅನುಮಾನವು ಹೇಳಿದರೂ ಕೂಡ ಅವುಗಳು ವೇದವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡೇ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅಲ್ಲ ಹೀಗಾಗಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ವೇದವು ಹೇಳುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಈಶ್ವರನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ, ಅವನ ಜ್ಞಾನವು ನಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಕುರಿತು ಬೋಧಿಸುವ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಇದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯೋಗ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ವೇದವು ತಿಳಿಸಿದರೂ ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಆ ವೇದಭಾಗಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತಾ ಇಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಥವಾದವೆಂದರೆ

ಅರ್ಥವಾದವೆಂದರೆ 'ಅಕ್ಷ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಇಂದ್ರಿಯ, ದಾಳ ಮುಂತಾದ ನಾನಾ ಅರ್ಥಗಳು ಇವೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ. ಒಂದು ವಿಷಯದ ಪ್ರಶಂಸೆ, ಅಥವಾ ನಿಂದನೆ, ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಕಥೆ, ಬಹಳ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಕಥೆ. ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅರ್ಥವಾದ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಯಾವುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅದು ಅರ್ಥವಾದ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಾಬಲವ್ಯವಸ್ಥೆ

ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪ್ರಬಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮವು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯರೂಪವಾಗಿದ್ದರೆ, ಉಪಸಂಹಾರವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನುಸಾರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡುವುದೇ ಯುಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರವು ಪ್ರಬಲ. ಇದು ಲೋಕದಲ್ಲೂ ವೇದದಲ್ಲೂ ಕಂಡಿರುವ ವಿಷಯ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಗಾಂ ಆನಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿ. ಬಲೀವರ್ಧಮಾನಯ ಎಂದು ವಿವರಣೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅನಂತರ ಹೇಳಿದ್ದು ಆಪಾತತಃ ವಿರೋಧವಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡರೂ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಮೊದಲಿನ ಗೊ

ಎಂದರೆ, ಗೋ ವಿಶೇಷವಾದ ಬಲೀವರ್ಧವೇ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ವೇದದಲ್ಲೂ 'ವಾಸಃ ಪರಿಧತ್ವೇ', ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ವಸ್ತು ಎಂದಿದ್ದರೂ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ "ಯತ್ ಕೌಮಂ" ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಮೊದಲಿನ ವಾಸ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ 'ಕೌಮವಾಸ' ಎಂದೇ ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಶೈವಾಗಮವು ವಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ ಆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು ಅಂತಹ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಶೈವಾಗಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಆಶೆ ಈಡೇರುವುದಿಲ್ಲ.

ನೀವು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ 'ವೇದೋಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣ'ದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಉಪಕ್ರಮದ ಜೊತೆಗೆ 'ಅಭ್ಯಾಸ'ವೂ ಇರುವುದರಿಂದ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ಅಶ್ವಪ್ರತಿಗ್ರಹೇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಧಿಕರಣದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯೆಂಬ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಮೈತ್ರಾಯಣೀಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪ್ರಬಲ.

ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಅಭ್ಯಾಸ ಪ್ರಬಲ

ಒಂದು ಬಾರಿ ಹೇಳುವ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ 'ಅಭ್ಯಾಸವು' ಪ್ರಬಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದರಿಂದ ಅನೇಕಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪುವ ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸಕಾರರು ಮತ್ತು ಬಹಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿರೋಧ ಪರಿಹರಿಸಲು ಕೆಲವು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಕರು ಇಬ್ಬರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.

ಅಪೂರ್ವತೆಯು ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಬಲಿಷ್ಠ

ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಸಲ ಹೇಳುವಂತಹ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಅಪೂರ್ವತಾವು ಪ್ರಬಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಸಲ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು

ಸಿದ್ಧವಾದ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಕೂಡಿಸಲು ಬರುವಂತಿದ್ದರೆ ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗದ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಹೇಳುವುದೇ ಸೂಕ್ತ. ಇದನ್ನು 'ಜೀವಾದ್ ಭವಂತಿ ಭೂತಾನಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವಾಗ ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮೊದಲು ಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯ ವಿಧಿವಾಕ್ಯ, ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಗುಣವಾಕ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೀಮಾಂಸಕರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.

ಅಪೂರ್ವತೆಗಿಂತ ಬಲಿಷ್ಠವಾದದ್ದು ಫಲ.

ಅಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತ ಫಲವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಅದು ಹೀಗೆ -

ವೈದಿಕಲೌಕಿಕವಾಕ್ಯಗಳು ಹೊಸವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ನಮಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗುವ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಆವಾಗ ಆ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉದಾಹರಣೆಗಳು - ೧) 'ಕಾಗೆಗೆ ಎಂಟು ಹಲ್ಲುಗಳು' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊಸವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ವಾಕ್ಯಶ್ರವಣದಿಂದ ಯಾವ ಲಾಭವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ನಿಮ್ಮ ಮಗನು ಅತ್ಯಂತ ಮೇಧಾವೀ, ಮಹಾಬಲಿಷ್ಠ, ಪರೋಪಕಾರಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಷ್ಟು ಬಾರಿ ಕೇಳಿದರೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕೇಳಬೇಕೆನಿಸುತ್ತದೆ.

೨) 'ಅಸತಃ ಸದಜಾಯತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಶೂನ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಹುಟ್ಟಿದನೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯೇದಮಗ್ರೇ ಆಸೀತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲದವನೆಂದು ತಿಳಿದಾಗ ಮಹಾಫಲವೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

೩) ಅಂಗವಾದ ಸಮಿಧಾದಿಯಾಗಗಳಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಪ್ರಯೋಜನಗಳು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪ್ರಧಾನವಾದ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾದ್ಯಾಗಗಳಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಪ್ರಯೋಜನಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಸಮಿಧಾದಿಯಾಗಗಳು ಫಲವುಳ್ಳ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆ.

೪) 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳು ಫಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಭ್ಯಾಂ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಫಲವನ್ನು ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೪)

ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳು ಫಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಧ್ಯಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆ.

೫) 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊಸಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಬಹುದಾದರೂ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವ ಕಾರಣ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವ 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹುಯಾತ್ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಜೊತೆ ಸೇರಿದಾಗ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಎಲ್ಲಾ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲ. ಫಲಕ್ಕಷ್ಟೇ ಬೆಲೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಇರಲಿ ಬಿಡಲಿ ಫಲವಿದ್ದರೆ ಸಾಕು ಆ ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪೂರ್ವತ್ವದ ಜೊತೆಗೆ ಫಲವಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು.

ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದ ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಲಿಷ್ಠ

ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದವು ಶ್ರೇಷ್ಠ.

ಉದಾಹರಣೆ :- ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆಂದು ಕೆಲವೆಡೆ ಇದೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವೆಡೆ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯ ಫಲವಾಕ್ಯ ಎನಿಸಿದೆ. ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯ ಸ್ತುತಿ ರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯ ಎನಿಸಿದೆ. ಇವೆರಡರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು 'ಉತ್ತಮಿಷ್ಯತಃ ಏವಂಭಾವಾದಿತ್ಯಾಡುಲೋಮಿಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕಾಮ್ಯಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಬಾರದು; ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಬೇಕು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಮ್ಯಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಬಾರದಾದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾದವನ್ನು ಫಲವು ಬಾಧಿಸಲಾರದು. ಅಂದರೆ ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತ ಫಲವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕರೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಫಲವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ ಪರವಾಗಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು. ಹೀಗೆ 'ವಿಧಿವಾ ಸ್ಯಾದಪೂರ್ವತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೀಮಾಂಸಕರು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಸರ್ವಮೂಲ ಉಪಪತ್ತಿಯೇ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ

ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉಪಪತ್ತಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಉಪಪತ್ತಿಯು ಕೇವಲ ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತ ಮಾತ್ರ ಶ್ರೇಷ್ಠವಲ್ಲ. ಉಪಕ್ರಮಪಸಂಹಾರವೇ ಮೊದಲಾದ ಆರೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿವೆ -

‘ಪೃಥಗುಪದೇಶಾತ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಅರ್ಥವಾದದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗಿಂತ ಉಪಪತ್ತಿಸಹಿತವಾದ ಭೇದಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಬಲಿಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ‘ಸೋಪಪತ್ತಿಕಕೌಶಿಕಶ್ರುತೇಃ’ ಎಂದು ಆಗಮದ ಸಹಾಯ ಹೊಂದಿದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಂತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯ ಸಹಕಾರ ಹೊಂದಿದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರಮ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಾರಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ತುವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯನ್ನೇ ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧವಾದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಮೀಮಾಂಸಕರು ವಿಧಿಗಿಂತ ನಿಶ್ಚಯವಾದ ಅರ್ಥವಾದವು ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧವಾದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವೆಂದು ಹೇಳದೆ ಇರುತ್ತಾರೇನು?

ಈ ಎಲ್ಲ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಚಾರ. ಪ್ರಕೃತ ಆಗಮದ ಸಹಾಯ ಹೊಂದಿದ ಯುಕ್ತಿಯು ಪರಮಪ್ರಮಾಣ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ, ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಮೂಲವೆಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಿಯು ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಾದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು.

ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ವೇದದತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಯುಕ್ತಿಗಳು ಬೇಕೇ ಬೇಕು.

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೪)

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಯುಕ್ತಿಗಳ ಸಹಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗದು. ಆದರೆ ವೇದದ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಆಶ್ರಯಿಸಬಾರದು. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಯುಕ್ತಿಯ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಾದರೆ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ.

‘ತೇನ ಹೃನ್ನಂ ಕ್ರಿಯತೇ’ ಎಂಬುದು ಹೇತುವಾಕ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ಇದರಿಂದ ಅನ್ವಿತವಾದ ‘ಶೂರ್ಪೇಣ ಜುಹೋತಿ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೂ ಕೂಡ ತಪ್ಪು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ‘ತೇನ ಹೃನ್ನಂ ಕ್ರಿಯತೇ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇತುವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ. ವಿಕಲ್ಪದ ಭಯದಿಂದ; ಮೀಮಾಂಸಕರ ನಿಬಂಧನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಂತೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇತುವಾಕ್ಯದ ಅನ್ವಯ ಒಪ್ಪಿದ್ದು ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈಕ್ಯದ ಸ್ಥಾನ ಮಾನ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂದಿನದ್ದು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದಿನದ್ದು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಒಂದು ಅಂಶ - ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಬಲವಾದದ್ದು ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈಕ್ಯರೂಪ್ಯ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಮಾಣ ಲಕ್ಷಣ ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಟೀಕೆಯೂ ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಿದ್ದರ ಸಾರ್ಥಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಲಿಂಗರೂಪಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಉಪಪತ್ತಿ ಮಾತ್ರ ಅವಾಂತರತಾತ್ಪರ್ಯ ಮತ್ತು ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಲಿಂಗರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಿರವಕಾಶಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅದ್ವಿತೀಯಸ್ಥಾನ

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಸಪ್ತವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ಮುಂದಿನ ಲಿಂಗಗಳು ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಈ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಾರ್ಬಲ್ಯವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವಿದೆ -

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ದ್ವಿವಿಧಂ ಬಲವತ್ತ್ವಂ ಹಿ ಬಹುತ್ವಾಚ್ಚ ಸ್ವಭಾವತಃ ।

ತಯೋಃ ಸ್ವಭಾವೋ ಬಲವಾನ್ ಉಪಜೀವ್ಯಾದಿಕಶ್ಚ ಸಃ ॥

ಲಿಂಗಗಳು ಬಹುಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠ ಎನಿಸುತ್ತವೆ - ೧) ಬಾಹುಲ್ಯ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ
೨) ಸ್ವಭಾವ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ೩) ಉಪಜೀವ್ಯ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ೪) ನಿರವಕಾಶ
ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಎಂದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವೇ ಬಹಳ
ಶ್ರೇಷ್ಠ.

ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಉಪಕ್ರಮವು ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ
ಉಪಕ್ರಮವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಉಪಜೀವಕವು ಉಪಜೀವ್ಯಕ್ಕಿಂತ
ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಲಿಂಗವು
ಅನೇಕಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶದಿಂದ ಸಾವಕಾಶವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂದಷ್ಟೇ
ಹೇಳಿರಿ; ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ವಿಭಾಗವೇಕೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಉಪಕ್ರಮ
ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ನಿರವಕಾಶ- ಗಳಾಗದಿದ್ದಾಗ ಎರಡೂ
ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆದಾಗ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೊರ್ಬಲವನ್ನು
ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ವಿಭಾಗವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ.
ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಥಾನಮಾನ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದೇಕೆ

भावदीपः - ननु स्मृतावुपपत्तेरन्त्यत्वोक्तावपि भाष्ये 'उपपत्त्यादिलिङ्गम्'
इत्युपक्रमादिषूपपत्तेः प्राथम्यं कुतः? इत्यत आह - उपक्रमेति ॥
उक्तेरिति ॥ 'ज्ञानपादीयानुभाष्योक्तेः' इत्यर्थः । बीजं वदन् प्राबल्यं व्यनक्ति
- उपसंहारस्येत्यादिना ॥ 'आपत्तेः' इत्यनन्तरं 'तत्प्रामाण्यार्थमुपसंहारानु-
सारित्वस्योपेयत्वात्' इति योज्यम् । तृतीयाद्यपादे प्रथमे 'श्रवणादिति
चेत्' इत्यत्र 'उपक्रमप्रामाण्यार्थमुपसंहारानुसारित्वमङ्गीकर्तव्यम् ।
व्याख्यानस्य पञ्चात्तनत्वनियमात्' इति न्यायविवरणोक्तेरिति भावः ।
विस्तृतमेतत् तर्कताण्डवे । गुरुपादकृतोपसंहारविजये च । 'उपसंहारयोः'

इत्यनन्तरं 'सकाशात्' इति शेषः । बहुबाधस्यान्याय्यत्वादिति भावः ।
मुख्यस्येति ॥ 'अप्राप्तस्य' इत्यर्थः । सर्वमेतत् चन्द्रिकायां सम्यग् विवृतम् ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು - ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕೊನೆಗೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಉಪಪತ್ಯಾದಿ ಲಿಂಗಮ್' ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದು ಏಕೆ? ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಉಪಕ್ರಮಾದೀನಾಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. 'ಉಕ್ತೇಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಜ್ಞಾನಪಾದದ ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ, "ಉಪಸಂಹಾರಸ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಉಪಸಂಹಾರಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ "ಆಪತ್ತೇಃ" ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ನಂತರ 'ತತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾರ್ಥಮ್ ಉಪಸಂಹಾರಾನುಸಾರಿತ್ವಸ್ಯೋಪೇಯತ್ವಾತ್' (ಅದು ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಎಂಬುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮೂರನೆ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೊದಲ ಪಾದದ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಶ್ರವಣಾದಿತಿ ಚೇತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ "ಉಪಕ್ರಮ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾರ್ಥಮುಪಸಂಹಾರಾನುಸಾರಿತ್ವಮ್ ಅಂಗೀಕರ್ತವ್ಯಮ್ । ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪಶ್ಚಾತ್ತನತ್ವನಿಯಮಾತ್" (ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅದು ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ನಂತರದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನಿಯಮವಿರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ) ಎಂಬುದಾಗಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ತರ್ಕತಾಂಡವದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಗುರುಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ 'ಉಪಸಂಹಾರವಿಜಯ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. "ಉಪಸಂಹಾರಯೋಃ" ಎಂಬ ಪದದ ಅನಂತರ 'ಸಕಾಶಾತ್' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಶೇಷಪೂರಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅನೇಕಬಾರಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು

ಒಂದು ಬಾರಿ ಹೇಳಿದ ಉಪಕ್ರಮ ಅಥವಾ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವು ಬಾಧಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. “ಮುಖ್ಯಸ್ಥ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಅಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಥ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಈ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೂಡ ಚಂದ್ರಿಕಾಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪ್ರಬಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮವು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯರೂಪವಾಗಿದ್ದರೆ, ಉಪಸಂಹಾರವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನುಸಾರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡುವುದೇ ಯುಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರವು ಪ್ರಬಲ. ಇದು ಲೋಕದಲ್ಲೂ ವೇದದಲ್ಲೂ ಕಂಡಿರುವ ವಿಷಯ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ‘ಗಾಂ ಆನಯ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಬಲೀವರ್ಧಮಾನಯ ಎಂದು ವಿವರಣೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅನಂತರ ಹೇಳಿದ್ದು ಆಪಾತತಃ ವಿರೋಧವಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡರೂ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಮೊದಲಿನ ಗೊ ಎಂದರೆ, ಗೋ ವಿಶೇಷವಾದ ಬಲೀವರ್ಧವೇ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ವೇದದಲ್ಲೂ ‘ವಾಸಃ ಪರಿಧತ್ತೇ’, ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ವಸ್ತು ಎಂದಿದ್ದರೂ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ “ಯತ್ ಕ್ಷೌಮಂ” ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಮೊದಲಿನ ವಾಸ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ‘ಕ್ಷೌಮವಾಸ’ ಎಂದೇ ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಶೈವಾಗಮವು ವಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೆ? ಎಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ ಆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು ಅಂತಹ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಶೈವಾಗಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಆಶೆ ಈಡೇರುವುದಿಲ್ಲ.

ನೀವು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ‘ವೇದೋಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣ’ದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಉಪಕ್ರಮದ ಜೊತೆಗೆ ‘ಅಭ್ಯಾಸ’ವೂ ಇರುವುದರಿಂದ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ‘ಅಶ್ವಪ್ರತಿಗ್ರಹೇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಧಿಕರಣದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯೆಂಬ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಮೈತ್ರಾಯೀಣೀಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೪)

ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪ್ರಬಲ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಲಿಂಗತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ

ಭಾವದೀಪ: - ನನು 'उपक्रमादीनां वाक्यैकदेशत्वात् कथं लिङ्गमित्युक्तिर्भाष्ये? इत्यतो 'लिङ्गं तात्पर्यनिर्णये' इति चतुर्थपादं व्याचष्टे - एतत्सर्वमिति ॥ एतेन 'कुत्र च लिङ्गानि?' इति टीकायां कृता शङ्का दत्तोत्तरा । 'स्वार्थे शब्दात्मकमपि इदमेतत्परमबाधे सत्येतदुपक्रमत्वादित्यादिरूपेण महावाक्यतात्पर्यार्थनिर्णये लिङ्गम्' इत्यर्थः। वाक्यानां तात्पर्यं नाम न वृत्त्यन्तरम् । कर्मनिर्णये निरस्तत्वात् । किन्तु तत्प्रमितिशेषत्वम्; तथैव तर्कताण्डवे प्रथमपरिच्छेदेऽभिधानात् । उत्तरोत्तर प्राबल्योक्तेरुपयोगमाह - विरोधे त्विति ॥ साम्य इति ॥ उपक्रमादिद्विकस्य यथाकथञ्चित् साम्ये प्रतीते सतीति वा उपक्रमादेः श्रुत्यादिभिः साम्ये प्रतीते सतीति वार्थः । विस्तरस्तु चन्द्रिकाप्रकाशे ध्येयः ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ವಾಕ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಲಿಂಗಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರು? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಲಿಂಗಂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ' ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವನ್ನು "ಏತತ್ಸರ್ವಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ "ಕುತ್ರ ಚ ಲಿಂಗಾನಿ" ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ನೀಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. "ಈ ಉಪಸಂಹಾರ ಅಂಶವು ಶಬ್ದಾತ್ಮಕವಾಗಿದ್ದು ಕೇವಲ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಾಗಿದ್ದರೂ, ಮಹಾವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಾಧೆ ಬರಲಾಗಿ ಈ ರೀತಿಯ ಉಪಕ್ರಮ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಮಹಾವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಲಿಂಗವಾಗಿವೆ" ಎಂದು ಅರ್ಥ. ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲ. ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಹೊರತು “ಆ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಶೇಷಪೂರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಂತೆ” ಎಂಬ ಈ ಅಂಶವನ್ನು ತರ್ಕತಾಂಡವದ ಪ್ರಥಮಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ “ವಿರೋಧೇ ತು” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಸಾಮ್ಯೇ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ‘ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಎರಡು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಯಾವುದಾದರೂ ರೀತಿಯಿಂದ ಸಾಮ್ಯವು ಕಂಡುಬಂದರೆ’ ಎಂಬುದಾಗಿ, ಅಥವಾ ‘ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸಾಮ್ಯವು ಕಂಡುಬಂದರೆ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಿವರಣೆಯನ್ನು ‘ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಕಾಶ’ದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ನಿರವಕಾಶವೇ ಪ್ರಬಲ

ಭಾವದೀಪ: - ಸ್ವಭಾವೇತಿ || उपजीवकत्वादिना स्वभावदुर्बलेनापि उपजीव्यत्वादिना स्वभावप्रबलस्यापि इत्यर्थः । एवमिति || ‘एकेन निरवकाशेन सावकाशानेकेषां बाधः’ इत्यर्थः । प्राबल्यदौर्बल्यमिति || ‘विप्रतिषिद्धं चानधिकरणवाचि’ इत्येकवद्भावः । ‘शीतोष्णम्’ इतिवत् । सावकाशत्वादीति || दुर्बलस्य प्रबलेन बाधो नाम ‘अर्थान्तरपरत्वरूप-सावकाशत्वकल्पनम् । प्रबलस्य यथाश्रुतार्थत्वरूपनिरवकाशत्वम्’ इत्येव वाच्यम् । अन्यथा अर्थान्तरताऽकल्पने पाशुपतादेर्वೇदेनेवाप्रामಾण्यं स्यात् । सावकाशत्वाप्रामಾण्याभ्यामन्यस्य बाधस्याभावादित्यर्थः ।

“ಸ್ವಭಾವ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ‘ಉಪಜೀವಕತ್ವಾದಿ ಕಾರಣದಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುವ ಅಂಶಕ್ಕೂ’ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. “ಎವಮ್” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ‘ನಿರವಕಾಶವಾದ ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಾವಕಾಶವಾದ ಅನೇಕವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಬಾಧವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು’ ಎಂದರ್ಥ.

“ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯಂ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ವಿಪ್ರತಿಷಿಧ್ಯಂ ಚಾನಧಿಕರಣವಾಚಿ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ‘ಶೀತೋಷ್ಣಮ್’ ಎಂಬಂತೆ ಏಕವದ್ಭಾವ ಬಂದಿದೆ. ‘ಸಾವಕಾಶತ್ವಾದಿ’ ಎಂಬ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೪)

ಅಂಶದಿಂದ ದುರ್ಬಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಬಲವಾದುದರಿಂದ ಬಾಧೆ ಎಂದರೆ 'ಅರ್ಥಾಂತರಪರತ್ವರೂಪವಾದ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಪ್ರಬಲವಾದುದಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡಂತೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವವಿದೆ' ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳದೆ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡದೆ ಹೋದಾಗ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವೇದದಿಂದ ಸಾವಕಾಶತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬಂದಂತೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಾದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವ ಮತ್ತು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೊರತು ಪಡಿಸಿ ಬೇರೆ ರೀತಿಯ ಬಾಧೆಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಸಪ್ತವಿಧತಾತ್ವಯುಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ಮುಂದಿನ ಲಿಂಗಗಳು ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಈ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಬಲ್ಯದರ್ಬಲ್ಯವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವಿದೆ -

ದ್ವಿಧಂ ಬಲವತ್ಸಂ ಹಿ ಬಹುತ್ವಾಚ್ಚ ಸ್ವಭಾವತಃ |

ತಯೋಃ ಸ್ವಭಾವೋ ಬಲವಾನ್ ಉಪಜೀವ್ಯಾದಿಕಶ್ಚ ಸಃ ||

ಲಿಂಗಗಳು ಬಹುಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠ ಎನಿಸುತ್ತವೆ - ೧) ಬಾಹುಲ್ಯ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ೨) ಸ್ವಭಾವ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ೩) ಉಪಜೀವ್ಯ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ೪) ನಿರವಕಾಶ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಎಂದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವೇ ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠ.

ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಉಪಕ್ರಮವು ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಉಪಕ್ರಮವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಉಪಜೀವಕವು ಉಪಜೀವ್ಯಕ್ಕಿಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಲಿಂಗವು ಅನೇಕಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶದಿಂದ ಸಾವಕಾಶವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿರಿ; ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ವಿಭಾಗವೇಕೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗದಿದ್ದಾಗ ಎರಡೂ ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆವಾಗ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದರ್ಬಲವನ್ನು

ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ವಿಭಾಗವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿ-ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಥಾನಮಾನ.

ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದದ್ದಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವ ನಿಯಮವಿದೆಯೇ?

ಭಾವದೀಪ: - ವಾಕ್ಯೇತಿ || 'उपक्रमादिरूपावान्तरवाक्ये' इत्यर्थः ।
अर्थान्तरेति || 'बलाल्लक्षणादिनार्थान्तरकल्पनम्' इत्यर्थः ।
स्वयमर्थान्तरेति || 'स्वरसतोर्थान्तरवाचित्वम्' इत्यर्थः । एवं स्वभावदुर्बल
स्योक्तरूपसावकाशत्वनियमाभाववत् स्वभावप्रबलस्य निरवकाशत्व-
नियमाभावोप्यूहः' इति भावः ।

“ವಾಕ್ಯ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿರೂಪವಾದ ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. “ಅರ್ಥಾಂತರ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ‘ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳಿಂದ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು’ ಎಂದರ್ಥ. “ಸ್ವಯಮರ್ಥಾಂತರ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ‘ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುವುದು’ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲವಾದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಾವಕಾಶತ್ವನಿಯಮವು ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವಂತೆ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲವಾದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವನಿಯಮವು ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆ?

ಭಾವದೀಪ: - नन्वग्रे 'तल्लिङ्गात्' इत्यादौ श्रुतिलिङ्गवाक्यप्रकरणस्थान
समाख्याभिरपि निर्णयो दृश्यत इति कथं भाष्ये सप्तानामेवोक्तिः? इत्यत
आह - अत्रेति || 'तात्पर्यार्थनिर्णयेः' इत्यर्थः । 'उपपत्त्यादिलिङ्गमिति
भाष्ये' इति वार्थः । श्रुत्यादीनां लक्षणबलाबलबीजादिकं 'तु शब्दादेव'
इत्यत्र वक्ष्याम इति भावः ।

ಅಂಶದಿಂದ ದುರ್ಬಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಬಲವಾದುದರಿಂದ ಬಾಧ ಎಂದರೆ 'ಅರ್ಥಾಂತರಪರತ್ವರೂಪವಾದ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಪ್ರಬಲವಾದುದಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡಂತೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವವಿದೆ' ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳದೆ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡದೆ ಹೋದಾಗ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವೇದದಿಂದ ಸಾವಕಾಶತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬಂದಂತೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಾದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವ ಮತ್ತು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೊರತು ಪಡಿಸಿ ಬೇರೆ ರೀತಿಯ ಬಾಧವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಸಪ್ತವಿಧತಾತ್ವಯುಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ಮುಂದಿನ ಲಿಂಗಗಳು ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಈ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಬಲ್ಯದರ್ಬಲ್ಯವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವಿದೆ -

ದ್ವಿಧಂ ಬಲವತ್ಸಂ ಹಿ ಬಹುತ್ವಾಚ್ಚ ಸ್ವಭಾವತಃ |

ತಯೋಃ ಸ್ವಭಾವೋ ಬಲವಾನ್ ಉಪಜೀವ್ಯಾದಿಕಶ್ಚ ಸಃ ||

ಲಿಂಗಗಳು ಬಹುಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠ ಎನಿಸುತ್ತವೆ - ೧) ಬಾಹುಲ್ಯ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ೨) ಸ್ವಭಾವ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ೩) ಉಪಜೀವ್ಯ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ೪) ನಿರವಕಾಶ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಎಂದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವೇ ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠ.

ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಉಪಕ್ರಮವು ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಉಪಕ್ರಮವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಉಪಜೀವಕವು ಉಪಜೀವ್ಯಕ್ಕಿಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಲಿಂಗವು ಅನೇಕಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶದಿಂದ ಸಾವಕಾಶವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿರಿ; ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ವಿಭಾಗವೇಕೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗದಿದ್ದಾಗ ಎರಡೂ ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆವಾಗ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದರ್ಬಲವನ್ನು

ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ವಿಭಾಗವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿ-ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಥಾನಮಾನ.

ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದದ್ದಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವ ನಿಯಮವಿದೆಯೇ?

ಭಾವದೀಪಃ - ವಾಕ್ಯೇತಿ || ‘उपक्रमादिरूपावान्तरवाक्ये’ इत्यर्थः । अर्थान्तरेति || ‘बलाल्लक्षणादिनार्थान्तरकल्पनम्’ इत्यर्थः । स्वयमर्थान्तरेति || ‘स्वरसतोर्थान्तरवाचित्वम्’ इत्यर्थः । एवं स्वभावದುರ್ಬಲ ಸ್ಯೋಕ್ತರೂಪಸಾವಕಾಶತ್ವನಿಯಮಾಭಾವತ್ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶತ್ವ-ನಿಯಮಾಭಾವೋಪ್ಯುಹ್ಯಃ’ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

“ವಾಕ್ಯ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿರೂಪವಾದ ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. “ಅರ್ಥಾಂತರ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ‘ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳಿಂದ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು’ ಎಂದರ್ಥ. “ಸ್ವಯಮರ್ಥಾಂತರ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ‘ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುವುದು’ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲವಾದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಾವಕಾಶತ್ವನಿಯಮವು ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವಂತೆ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲವಾದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವನಿಯಮವು ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆ?

ಭಾವದೀಪಃ - नन्वग्रे ‘तल्लिङ्गात्’ इत्यादौ श्रुतिलिङ्गवाक्यप्रकरणस्थान समाख्याभिरपि निर्णयो दृश्यत इति कथं भाष्ये सप्तानामेवोक्तिः? इत्यत आह - अत्रेति || ‘तात्पर्यार्थनिर्णयेः’ इत्यर्थः । ‘उपपत्त्यादिलिङ्गमिति भाष्ये’ इति वार्थः । श्रुत्यादीनां लक्षणबलाबलबीजादिकं ‘तु शब्दादेव’ इत्यत्र वक्ष्याम इति भावः ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು - ಮುಂದೆ 'ತಲ್ಲಿಂಗಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗ, ವಾಕ್ಯ, ಪ್ರಕರಣ, ಸ್ಥಾನ, ಸಮಾಖ್ಯಾ ಇವುಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ವಿಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರು? ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ಅತ್ರ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ರ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ' ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅಥವಾ 'ಉಪಪತ್ತಾದಿಲಿಂಗಮ್' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ' ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮತ್ತು ಬಲಾಬಲಗಳನ್ನು ಇದೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ 'ತು ಶಬ್ದಾದೇವ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿದ್ದೇವೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಾರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ನनु "ಪ್ರತೀತ್ಯಾದೇಶ್ಚಾನಮೂಲತ್ವಾದಿಪರಿಕಲ್ಪ್ಯಾನೇಷಾಂ ಕಾರಣತಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಗ್ರಹಣೇ ಕೋ ಹೇತುರिति ಕೃತಂಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ಕಥಮನೇನೋತ್ತರಂ ಲಬ್ಧಮ್? ಇತ್ಯತಃ ಸೌತ್ರಸಮನ್ವಯಾದಿತ್ಯೇತತ್ತಾತ್ಪರ್ಯೋಕ್ತಿಪರಸ್ಯ 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ಸಮನ್ವಯ ಏವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವೇ ಕಾರಣಮ್' ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಸ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ - ಪಾಶ್ರುಪತೇತಿ || ಪ್ರತೀತಮಪಿ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಮಪಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪಾಶ್ರುಪತಾಶ್ರುತತ್ಯಾದೇರिति || 'ಪಾಶ್ರುಪತಾಶ್ರುತೇರಾಪಾತಪ್ರತೀತಿಶ್ಚ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು - ಪ್ರತೀತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನಮೂಲತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು, ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದವರಿಗೆ ಕಾರಣತಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡದೇ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಏನು ಕಾರಣ? ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಏನು ಉತ್ತರ ಸಿಕ್ಕಿತು? ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಸಮನ್ವಯವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಅಂಶವನ್ನು "ಪಾಶ್ರುಪತ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತೀತಮಪಿ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಆಪಾತತಃ ಕಂಡು ಬಂದಿದ್ದರೂ' ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

“ಪಾಶುಪತಾದ್ಯುಕ್ತಾದೇಃ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಪಾಶುಪತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಆಪಾತತಃ ಪ್ರತೀತಿ ಇರುವುದರಿಂದ’ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

भावदीपः - एवं सौत्रसमन्वयशब्दार्थोक्तिपरन्यायविवरणार्थमुक्त्वा, ‘ततश्च किम्?’ इत्यतः तदन्वितत्वेन भाष्यार्थमाह - तैश्चेति ॥ ‘शास्त्र’ इति भाष्ये शेष इति भावः । ब्रह्मैवेति ॥ एतेन सूत्रे तुरवधारणे तदिति च ब्रह्म परामृश्यते । शास्त्रयोनीति पूर्वस्मात् प्रथमान्तं सदनुवर्तते इति दर्शितम् । शास्त्रस्य - ऋग्यजुः सामेत्युक्तक्रगादिरूपशास्त्रस्य विविधरूपत्वेन कल्पनम् = विकल्पः ।

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮುಂದೇನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು “ತೈಶ್ಚ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಶಾಸ್ತ್ರೇ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪದವನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೇಷಪೂರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. “ಬ್ರಹ್ಮೈವ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ‘ತು’ಶಬ್ದವು ಅವಧಾರಣ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ತತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಥಮಾಂತವಾದ ಶಬ್ದವು ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

“ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಯುಗ್ಯಜುಃಸಾಮ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ಯುಗಾದಿರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. “ವಿಕಲ್ಪ” ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿವಿಧರೂಪವುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಏಳೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ, ಮುಂದೆ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ 'ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ 'ಆತ್ಮ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಿಂದ ಉತ್ತರ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಉಪಪತ್ಯಾದಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿ ಪದದಿಂದ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಕರಣ, ಸ್ಥಾನ, ಸಮಾಖ್ಯೆ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮುಂದೆ ವಾಮನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲವೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ತೃಶ್ಚ ಸಮ್ಯಕ್ ಶಾಸ್ತ್ರೇ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಎಲ್ಲವೂ ಹರಿಪರ

ಭಾವದೀಪ: - ಚತ್ವಾರಿ ವಾಗ್ಗತಿ || ತತ್ರ ವಾಗ್ಗಿತ್ಯನುವಾದಃ |

‘ವಿಧಿಭಾಗೇ ಹರೇ: ಪೂಜೈವಾಭಿಧಾನೇ ಚ ತದ್ಗುಣಾಃ |
ವಿಕಲ್ಪೇ ತದ್ ಬಹುತ್ವಂ ಚಾಪ್ಯಪೋಹೇ ತು ತದಪ್ರಿಯಮ್ |
ಉಚ್ಯತೇ ಸರ್ವವೇದೇಷು ತಚ್ಚ ವೇದ ಸ ಏವ ಹಿ |
ಸುರಾ ಹರೇರ್ಗುಣಾಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾಸ್ತೇ ಮೇ ಸ್ಯುರೀತಿ ಚಿಂತನಮ್ |
ಸುರಾಪಾನಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ತತ್ರ ಕುರ್ಯಾತ್ ಕಥಶ್ಚನ |
ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ವಿಷ್ಣುರ್ದಿಶ್ಠಃ ಸ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಭಿಚಿಂತನಮ್ |
ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾ ಸಮುದಿಶ್ಠಾ ತಾಂ ನ ಕುರ್ಯಾತ್ ಕಥಶ್ಚನ |
ಇತ್ಯಾಥಪೋಹವಾಕ್ಯಾರ್ಥಶ್ಚಿಂತ್ಯೋ ವಿಷ್ಣೌ ಬುಧೈರ್ಜನೈಃ ||’

ಇತ್ಯೇಕಾದಶಸ್ಕಂಧತಾತ್ಪರ್ಯದಿಶಾಽರ್ಥಮಾಹ - ಕರ್ಮೇತಿ ||

‘ಚತ್ವಾರಿವಾಕ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ‘ವಾಕ್’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಆ ರೂಪವುಳ್ಳ ಭಗವಂತನನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಅವನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಧಿಭಾಗೇ ಹರೇಃ ಪೂಜೈವಾಭಿಧಾನೇ ಚ ತದ್ಗುಣಾಃ |
ವಿಕಲ್ಪೇ ತದ್ಬಹುತ್ವಂ ಚಾಪ್ಯಪೋಹೇ ತು ತದಪ್ರಿಯಮ್ |
ಉಚ್ಯತೇ ಸರ್ವವೇದೇಷು ತಚ್ಚ ವೇದ ಸ ಏವ ಹಿ |

ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಭಾಗದಿಂದ ಹರಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹರಿಯನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂದ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಆ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಿತ್ರವಾದ ಗುಣಗಳು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಇವೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ವಿಕಲ್ಪ ಮಾಡಿದಾಗ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಬಹುರೂಪಗಳು ಇವೆ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. 'ಸುರಾಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು' ಎಂಬ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಪೋಹ ಮಾಡಿದಾಗ ಇದು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದುದಲ್ಲ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳೂ ಕೂಡ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನು ಅವನೊಬ್ಬನೇ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ.

ಸುರಾ ಹರೇರ್ಗುಣಾಃ ಪೋಕ್ತಾಪ್ತೇ ಮೇ ಸ್ಫುರಿತಿ ಚಿಂತನಮ್ |

ಸುರಾಪಾನಮಿತಿಪೋಕ್ತಂ ತನ್ನ ಕುರ್ಯಾತ್ ಕಥಂಚನ ||

'ನ ಸುರಾಂ ಪಿಬೇತ್' ಎಂಬ ಅಪೋಹವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುರಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಆ ಗುಣಗಳು ನನ್ನಲ್ಲಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಸುರಾಪಾನ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಸುರಾಪಾನವನ್ನು ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಬಾರದು.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ವಿಷ್ಣುರುದ್ವಿಷ್ಟಃ ಸ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಭಿಚಿಂತನಮ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾ ಸಮುದಿಷ್ಟಾತಾಂ ನ ಕುರ್ಯಾತ್ ಕಥಂಚ ||

'ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ನ ಹಂತವ್ಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅಪೋಹವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವನು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದನ್ನು 'ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಈ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಬಾರದು. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಪೋಹವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪಂಡಿತಜನರು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ "ಕರ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಕರ್ಮಕಾಂಡವೂ ಹರಿಪರ

भावदीपः - 'अस्याः' इत्यग्रे श्रवणादाह - श्रुतिरिति || मां प्रत्येवेति || 'तेषां दुःखप्रहाणाय श्रुतिरेषा प्रवर्तत' इत्युक्तेर्निःशेषदुःख-
समन्वयाधिकरण (१-१-९)

ಪ್ರಾಣರೂಪಮೋಕ್ಷಸ್ಯ 'ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಮೋಕ್ಷಫಲತ್ವಾಚ್ಚ' ಇತ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೋಕ್ತದಿಶಾ ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಂ ವಿನಾಽಯೋಗಾತ್ ಜೀವಾನಾಂ ತಾದೃಶಮೋಕ್ಷಹೇತುವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಯುದ್ದೇಶೇನ ವಿಧತ್ते । ಅವಾಂತರತಾತ್ಪರ್ಯೇಣ ಕರ್ಮವಿದದಧಪಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡಂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯೇಣ ಮಯ್ಯೇವ ಪರ್ಯವಸ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ । ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚ 'ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಾತ್' ಇತ್ಯತ್ರ । ಅಭಿಧತ್ತ ಇತಿ॥ 'ರೂಢಿಯೋಗಾದಿವೃತ್ತಿಭಿರಿಂದ್ರಾಧಿಭಿಧಾತ್ರಿ ಶ್ರುತಿರ್ಮಹಾಯೋಗವಿಧ್ವದ್ಭಿಮ್ಯಾಂ ಮಾಮೇವಾಭಿಧತ್ते' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತದಪಿ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಮುಪೇತ್ಯೈವ ಅಪ್ರಿಯಾದಪ್ರೀತೇರಪೋಹಃ ಅಪ್ರೀತಿಮಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಃ । 'ಅಪ್ರೀತಿಹೇತುತ್ವಾತ್ ಸುರಾಪಾನಂ ನ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ವಕ್ತಿ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । 'ಇತ್ಯಸ್ಯಾಃ' ಇತ್ಯೇತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ - ಏವಮ್ಭೂತಾಯಾಃ ಇತಿ । 'ಕರ್ಮಾದಿವಿಧಾತ್ರಾದಿರೂಪಾಯಾಃ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । 'ಇತ್ಯಹಮ್' ಇತ್ಯತ್ರ 'ಇತಿ'ಶಬ್ದಸ್ಯ 'ಹೃದಯಮ್' ಇತ್ಯನೇನಾನ್ವಯಮಾಹ - ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಮಿತಿ ॥

“ಅಸ್ಯಾಃ” ಎಂಬ ಪದವು ಮುಂದೆ ಕೇಳಿಬರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ‘ಶ್ರುತಿಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಮಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ‘ತೇಷಾಂ ದುಃಖಪ್ರಹಾಣಾಯ ಶ್ರುತಿರೇಷಾ ಪ್ರವರ್ತತೇ’ (ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಿರುವ ಜೀವಿಗಳ ದುಃಖವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ದುಃಖಗಳ ಪರಿಹಾರರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ “ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಮೋಕ್ಷಫಲತ್ವಾಚ್ಚ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ದಾರಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಆ ರೀತಿಯಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಕರ್ಮಕಾಂಡವು ಅವಾಂತರ-ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲೇ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು “ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಾತ್” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಿದ್ದಾರೆ.

“ಅಭಿಧತ್ತೇ” ಎಂಬ ಅಂಶಕ್ಕೆ ‘ರೂಢಿಯೋಗಾದಿ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮಹಾಯೋಗವಿದ್ದದ್ದರೂಢಿಗಳಿಂದ ನನ್ನನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಯು

ಹೇಳುತ್ತಿದೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಅದೂ ಕೂಡ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡೇ ನನ್ನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ಅಪ್ರಿಯಾತ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಅಪ್ರೀತೇಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಅಪೋಹ್ಯಃ' ಎಂದರೆ ಅದು ಅಪ್ರಿಯವಾದದ್ದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದ್ದು, ಅದನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಅಪ್ರೀತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ ಸುರಾಪಾನವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

“ಇತ್ಯಸ್ಯಾಃ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಏವಂಭೂತಾಯಾಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಪದಕ್ಕೆ 'ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುವುದೇ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಶ್ರುತಿಗೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. 'ಇತ್ಯಹಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇರುವ ಇತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೃದಯಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು 'ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - “ಕರ್ಮವಿಧಾತ್ರಿ” ಎಂದರೆ “ಪ್ರಾತ ಸಂಧ್ಯಾಮುಪಾಸೀತ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಧಾನಮಾಡುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುವ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದರೆ, “ಮಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಯ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ಈ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಗಳು ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ. “ಮಾಮಭಿಧಾತ್ರಿ” ಎಂದರೆ ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. “ವಿವಿಧರೂಪತ್ವೇನ” ಎಂದರೆ ವಾಸುದೇವನೇ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

“ಕಲ್ಪ್ಯಃ” ಎಂದರೆ ಜ್ಞೇಯ ಎಂದರ್ಥ. “ಅಪ್ರಿಯತ್ವಾದಪೋಹ್ಯಃ” ಎಂದರೆ ಸುರಾ-ಪಾನಾದಿಗಳು ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಸಾಧಕವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಭಾಗವತವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ “ಇತ್ಯಸ್ಯಾಃ” ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿರುವ “ಇತಿ” ಶಬ್ದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು “ಏವಂ ಭೂತಾಯಾಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಂ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ “ಅಸ್ಯಾಃ” “ಹೃದಯಂ” ಎಂಬೆರಡರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ “ಮಾಂ ವಿಧತ್ವೇ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಕರ್ಮಕಾಂಡ ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅವಿವಾಧವೇ?

ಭಾವದೀಪ: - 'ನನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೋಕ್ತಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವ
ರೂಪಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸಾಯೋಪಕ್ರಮಾದಿನ್ಯಾಯೈ: ಕಾರಣವಾಕ್ಯರಾಶಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವ
ಮಾತ್ರಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತವ್ಯಂ ನ ತು ಕರ್ಮಕಾಂಡಾದಿಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಮ್, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಸೂತ್ರೇ
ತಾವದೇವ ಹೇತುಕರ್ಮವ್ಯಮ್' ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ನಿರಸ್ಯನ್ ಸಮಗ್ರಸೂತ್ರಾರ್ಥಂ ಚ ವ್ಯಜ್ಞಯನ್,
ಫಲೋಕ್ತಯಾ ಉಪಸಂಹರತಿ - ತಸ್ಮಾದಿತಿ || 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿನಾಮೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ-
ನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯರ್ಥ: | 'ಅಯಂ ಛೋಪಕ್ರಮಾದಿಲಕ್ಷಣ: ಸಮನ್ವಯ ಉವ
ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವೇ ಕಾರಣಮ್' ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ, 'ಲಿಂಗಂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ' ಇತಿ
ಭಾಷ್ಯೇ ಛೋಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಹೇತುತಯೋಪಸಂಹಾರ: | 'ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಇತಿ ಸೌತ್ರಹೇತ್ವಾರ್ಥಸ್ಯೋಪಸಂಹಾರ:
- ಉಪಕ್ರಮಾದಿವಶಾದಿತಿ || ತತ್ವಿಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ | 'ಸಂ'ಶಬ್ದೋತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಆವರ್ತಮಾನ:
ಸನ್ ಅನುವರ್ತಮಾನಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಪದೇನಾಪ್ಯನ್ವೇತಿ, ತತ್ರ ಸಾಕಲ್ಯ ಮುಖ್ಯತ್ವಂ ಚಾಸ್ಯಾರ್ಥ
ಇತ್ಯುಪೇತ್ಯಾಹ - ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೈರೀತಿ || ಉಚ್ಯತ ಇತಿ || 'ಸ್ವರವರ್ಣಪದವಾಕ್ಯಾತ್ಮನಾ
ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ' ಇತ್ಯರ್ಥ: | 'ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣು: ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ
ನಾಪರ:' ಇತ್ಯನುಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೇ: | ಕಥಮ್ ಉಚ್ಯತೇ? ಇತ್ಯತ: 'ಕಾರಣತ್ವೇ'ತ್ಯಾದಿ-
ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇನ್ವಿತಂ ಕಾರಣಸ್ಯೇತ್ಯೇತದಿಹ ಕಾರಣತ್ವೇನೇತ್ಯೇವಮನ್ವೇತಿ ತತ್ತ್ವೋಪಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯರ್ಥ: |
'ಕಾರಣತ್ವಾದಿನಂತಗುಣತಯೇತಿ' ಇತಿ ಯಾವತ್ |

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು. "ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವರೂಪವಾದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿರಾಸ-
ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿನ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ
ವಾಕ್ಯಗಳ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಭಗವಂತನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದಷ್ಟೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ
ಮಾಡಬೇಕಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡಾದಿ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ" ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ
ಮಾಡಬಾರದು. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಸೂತ್ರದಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಅಷ್ಟಂಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ
ಹೇಳುವಾಗಿಸಬೇಕು." ಎಂದು. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾ, ಸಮಗ್ರಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ನಿರ್ಣಯದ ಫಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ “ತಸ್ಮಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ತಸ್ಮಾತ್’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ‘ಅಯಂ ಚ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ಸಮನ್ವಯ ಏವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವೇ ಕಾರಣಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಲಿಂಗಂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ’ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇತುತಯಾ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. “ಸಮನ್ವಯಾತ್” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹೇತುವನ್ನು ‘ಉಪಕ್ರಮಾದಿವಶಾತ್’ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ‘ತತ್ತು’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ವಿಷ್ಣುರೇವ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ಸಂ’ ಶಬ್ದವನ್ನು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಪದದಿಂದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಈ ‘ಸಂ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಾಕಲ್ಯವು ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು “ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೈಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಉಚ್ಯತೇ” ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಸ್ವರವರ್ಣಪದವಾಕ್ಯರೂಪವಾದ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಇದನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ‘ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ನಾಪರಃ’ (ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಸರ್ವೇಶ್ವರ್ಯಸಮನ್ವಿತನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅರ್ಥ ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲ) ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಉಚ್ಯತೇ” ಎಂಬ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ? ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲು ‘ಕಾರಣತ್ವ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡ ‘ಕಾರಣಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಕಾರಣತ್ವೇನ ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣತಯಾ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಾರಣತ್ವಾದಿ ಅನಂತಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ - “ಉಪಲಕ್ಷಿತಾನಂತ” ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ -
 ‘ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾದ ಅನಂತವಾದ ವೇದಾದಿಸದಾಗಮಗಳು ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು, ಮತ್ತು ಅನಂದವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೪)

ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಪದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಂಶಬ್ದದ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

‘ಓಂ ತತ್ಸು ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಓಂ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಸಂ’ ಎಂದರೆ ಸಮ್ಯಕ್ ಸರಿಯಾಗಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಪ್ರವಿಚಾರಿತೇ ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಆಗ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸರಿಯಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ. ವಿಚಾರಣೆ ಎಂದರೆ ಬಲಾಬಲ ನಿರ್ಣಯ ಎಂದರ್ಥ.

ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳೂ ಕೂಡ ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗುತ್ತವೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ ಪದವಿದೆ. ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮವು ಇದು ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆ ಎಂದು ಸಾಧಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಹೃದಯಾಮೃಗ್ನಿ ಪ್ರಥಮಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ (ಆರಂಭದಲ್ಲಿ) ಅಗ್ನಿ ಪದವಿದೆ. ಆದರೂ ಇದು ಅಗ್ನಿ ವಿದ್ಯೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಅದು ಸಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ “ತಸ್ಯೈಷ ಏವ ಶಾರೀರ ಆತ್ಮಾ ಯಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಜೀವವಾಚಕ ಶಾರೀರ ಪದವಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರವು ‘ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲಿಯು ಜೀವಪರ ’ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಇತರ ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ಹಿತಾಕರಣಾದಿ ದೋಷ ಪ್ರಸಕ್ತಿಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ “ಜೀವಾದ್ ಭವಂತಿ ಭೂತಾನಿ ಜೀವೇ ತಿಷ್ಠಂತ್ಯಚಂಚಲಾಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವ ಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸ(ಆವೃತ್ತಿ) ಇದ್ದರೂ ಅದು ಆ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಜೀವ ಪರತ್ವ ಸಾಧಕವಲ್ಲ.

“ಅಸದ್ವಾ ಇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್ ತತೋ ವೈ ಸದಜಾಯತ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆಸತ್ ನಿಂದ ಸನ್ನಾಮಕನಾದ ವಿಷ್ಣು ಜನಿಸಿದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅಪೂರ್ವತಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆ ಅಪೂರ್ವತಾ ಎಂಬುದು ಆ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದದ್ದು ಕಂಡಿಲ್ಲ.

‘ಉದ್ಭಿದಾ ಯಜೇತ ಪಶುಕಾಮಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಶುಕಾಮಃ ಎಂದು ಫಲವತ್ತ್ವ ಕಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಆ ಫಲವತ್ತ್ವವು ಆ ವಾಕ್ಯವು ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮಪರ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ

ಹೇತುವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಉತ್ಕೃಷ್ಟಮಿಷ್ಯತ ಏವಂ ಭಾವಾದಿತ್ಯಾಡು ಲೋಮಿ:" ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಾದಿಗಳು ಅಂತಃಕರಣ ಶುದ್ಧಿದ್ದಾರಾ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾಂಗ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಂದ ಅದ್ವೈತ ಪ್ರಕರಣ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಐತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ಎಂಬ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರಂ ಯಾವನ್ನ ವಿಮೋಕ್ಷ್ಯೇ (ಪ್ರಾರಭ ಕರ್ಮನಾಶವಾಗುವವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ವಿಲಂಬ. ಪ್ರಾರಬ್ಧನಾಶವಾದ ಕೂಡಲೇ ಮೋಕ್ಷ) ಎಂದು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಅರ್ಥವಾದ ವಾಕ್ಯವಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಆ ಪ್ರಕರಣವು ಐಕ್ಯಪರವಲ್ಲ.

ಹಾಗೆಯೇ, ಅಗ್ನಿಗಳು ಉಪಕೋಸಲನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನುಪದೇಶಿಸಿ 'ಇದನ್ನು ತಿಳಿದವನನ್ನು ('ಉಪವಯಂ ತಂ ಭುಂಜಾಮಃ:') ಭೃತ್ಯರು ಯಾವಾಗಲೂ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾ ಉಪದಿಷ್ಟಾ (ನಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದೇವೆ) ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದವಿದ್ದರೂ ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾ ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಲಿಂಗಗಳೂ ದುರ್ಬಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ನಿರ್ಣೀತವಾದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು.

ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವದ ಸಿದ್ಧಿ

भावदीपः - अयं भावः । जिज्ञास्यब्रह्मणो ब्रह्मपदोक्तमनन्तगुणत्वं प्रथमलक्षणम् । तत्प्रसिद्धचर्थं 'जन्मादिकारणत्वं लक्षणम्' इति सर्वशब्द-प्रवृत्तिनिमित्तवत्तया सर्वशास्त्रप्रतिपाद्यत्वस्याप्रतिज्ञायां प्रधानलक्षणं न सिद्धचतीति, तत् सिद्धचर्थं मुख्यवृत्त्या सर्वशास्त्रयोनित्वप्रतिज्ञा युक्तेति । तदुक्तमनुव्याख्याने -

'जन्माद्यस्येति सूत्रेण गुणसर्वस्वसिद्धये ।

ब्रह्मणो लक्षणं प्रोक्तं शास्त्रमूलं यतस्ततः ।

अन्वयं सर्वशब्दानां गुणसर्वस्ववेदकः ॥' इत्यादि ।

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೪)

‘ತಸ್ಯೈವ एतत् लक्षणम्’ इति फलोक्तिः । ‘एतत्कारणत्वमनन्तगुणत्वं च’ इत्यर्थः । अत्रोपकमादिभिः शास्त्रप्रतिपाद्यत्वस्याबाधे सति मुख्यत्वस्य प्राप्तावपि न सर्वशास्त्रावस्य प्राप्तिः । तथापि तत्र ‘गतिसामान्यात्’ इति हेतुरग्रे स्पष्ट इति भावः ।

ಈ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ ಅನಂತಗುಣತ್ವವು ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣ. ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತವಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಧಾನಲಕ್ಷಣವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪ್ರಧಾನಲಕ್ಷಣವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವಸಿದ್ಧಯೇ ।

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮೂಲಂ ಯತಸ್ತತಃ ।

ಅನ್ವಯಃ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವವೇದಕಃ ॥’

“ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಮೂಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಉಕ್ತವಾದ ಬೇರೆಯವರನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ “ಸರ್ವಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವು ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.” ಎಂಬುದಾಗಿ.

‘ತಸ್ಯೈವ ಏತಲ್ಲಕ್ಷಣಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ಣಯರೂಪವಾದ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಏತಲ್ಲಕ್ಷಣಮ್’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತು ಅನಂತಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ನ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಬಾಧಿತ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದರೂ ಅದರಿಂದಲೇ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಇವನೇ ಅರ್ಥ ಎಂಬ ಅಂಶವು

ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಇದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವು ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

‘ಏತೇನ ಸರ್ವೇ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - यत्तु - ‘एतेन सर्वे व्याख्याताः’ इत्यनेनेदं गतार्थम् । वाक्यान्तरेऽन्यस्यापि कारणत्वं प्रतीयत इति चोद्यस्य प्रागुक्तन्यायातिदेशेन निरसिष्यमाणत्वादित्युपालम्भनम् । तत्र । त्वन्मते तथात्वेप्यस्मन्मते तत्र निषेधमुखेन वेद्यवस्तुवाचिपदघटितवाक्यानामेव विचार्यत्वेनागतार्थत्वात् । विरोधिसर्वबाहुल्यकारणस्त्रीनिषेधिनामित्युक्ते: । किञ्चेह आपातप्रतीत्यादिना पूर्वपक्ष: तत्र तु प्रवृत्तिनिमित्ताभावेन, किञ्चेह कारणत्वं विष्ण्वेकनिष्ठं नेति तत्र तु सर्वशब्दवाच्यत्वं नेति । अत्रोक्तस्याग्रे न्यायातिदेशेन प्रपञ्चनाच्च न कश्चिद् दोष इति ॥४॥

॥ इति श्रीमद्भाष್ಯटीकाभावದೀಪೇ ರಾಘವೇಂದ್ರಯತಿಕೃತೇ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣಮ್ ॥१/१/४॥

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನೀವು ಈ ರೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ‘ಏತೇನ ಸರ್ವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇದು ಗತಾರ್ಥವಾಯಿತು. ವಾಕ್ಯಾಂತರದಿಂದ ‘ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಿಗೂ ಕೂಡ ಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರತೀಯಮಾನವಾಗಿದೆ’ ಎಂಬ ಚೋದ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅತಿದೇಶಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಈ ಗತಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ನೀವು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಹೀಗಿದೆ. “ನಿಮ್ಮ ಮತದಂತೆ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸರಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವ ಆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಮುಖವಾಗಿ ವೇದ್ಯವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ

'ವಿರೋಧಿಸರ್ವಬಾಹುಲ್ಯಕಾರಣಸ್ತ್ರೀನಿಷೇಧಿನಾಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಮುಖವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಹೇತುಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಉಂಟಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಕಾರಣತ್ವವು ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವುದು ಅಲ್ಲ' ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಲ್ಲ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಿದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಗತಾರ್ಥತಾ ಮೊದಲಾದ ಯಾವುದೇ ದೋಷವು ಇಲ್ಲ.

|| ಇಲ್ಲಿಗೆ ಭಾವದೀಪದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು ||

ಪರಿಶಿಷ್ಟ

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್

ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪಶ್ಚಿಕಾ

ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯೇ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ ಜಿಙ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣಮ್-೧-೧-೧

ಜಯಂತಿ ಜಾನಕೀಭರ್ತೃಶ್ರಣಾಮ್ಭೋಜರೇಣವಃ ।

ನಮತ್ಸುರಕಿರೀಟಸ್ಥಾನ್ ಯೇ ಮಣಿನತಿಗೋರತೇ ॥೧॥

ಅನುವಾದ -- ಸೀತಾಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಪಾದಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಭೃಂಗಾಯಮಾನವಾದ ಧೂಳಿನ ಕಣಗಳು ವಿಜಯಶಾಲಿಗಳಾಗಿವೆ. ಇಂತಹ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಕಿರೀಟಗಳನ್ನು ಘಟ್ಟಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಿರೀಟದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಆ ಮಣಿಗಳ ಕಾಂತಿಗಿಂತಲೂ ಈ ಪಾದಧೂಳಿಗಳ ಕಾಂತಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.

ದುರಂತದುರಿದುರ್ವಿಧವಾಂತವಿಪಾಟನಪಟಿಯಸೇ ।

ಬಾದರಾಯಣಸಂಜ್ಞಾಯ ಪರಸ್ಮೈ ಮಹಸೇ ನಮಃ ॥೨॥

ದುಷ್ಟಮತಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥರಾದ, ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ, ಬಾದರಾಯಣ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನುಳ್ಳ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ.

ನಮಾಮಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾಚಾರ್ಯಂ ಪರಂ ಗುರುಮ್ ।

ಯಸ್ಯ ವಾಣೀಕೃಪಾಣೀಯಂ ನಿಕೃಂತತಿ ಭವಾಡವೀಮ್ ॥೩॥

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೧)

ಯಾರ ಮಾತುಗಳೆಂಬ ಖಡ್ಗವು ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಕಾಡನ್ನೇ ನುಚ್ಚುನೂರು ಮಾಡುತ್ತದೋ ಅಂತಹ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಉತ್ತಮಗುರುಗಳಾದ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

प्रणम्य चरणाम्भोजे गुरुणां तत्कृपाबलात् ।

सन्न्यायविवृतिव्याख्यां करिष्यामि यथामति ॥४॥

ಗುರುಗಳಾದ ಅಕ್ಟೋಬ್ಬತೀರ್ಥರ ಪಾದಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಅವರ ಕೃಪೆಯ ಬಲದಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣವೆಂಬ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ನಿಲುಕಿದಷ್ಟು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

चेतनाचेतनजगन्नियन्त्रेशोषसंविदे ।

नमो नारायणायाजशर्वशक्रादिवन्दित ॥१॥

ಎಲೈ ಪರಮಾತ್ಮನೇ! ನೀನು ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದ್ರ್ಯಾದಿತ್ಯ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ವಂದ್ಯನಾಗಿದ್ದಿ. ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವ, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ, ನಾರಾಯಣನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ನಿನಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗನಮಸ್ಕಾರ.

टीका - ग्रन्थारम्भे विघ्नविधातायाचार्यः समुचितविशिष्टेष्टदेवतां नारायणमुपश्लोकयति - चेतनेति ॥ जन्मादिसूत्रे यत् 'सकलजगज्जन्मादिहेतुत्वं सार्वज्ञ्याद्यशेषगुणवत्त्वं च' इति द्विविधं ब्रह्मलक्षणमभिप्रेतं तदाद्येन पदद्वयेन नारायणस्य सूचितम् । 'चेतना' इति सकलजगत्सङ्ग्रहार्थम् । तेन कथञ्चिज्जगदेकदेशनियमनवतां विरिश्वादीनां व्युदासः । अत्र द्वितीयान्तस्य जगच्छब्दस्य तृन्नन्तेन नियन्तृशब्देन समासः । तेन जगन्नियमने नारायणस्य प्रयोजनसद्भावे प्राक्तदूनत्वादपूर्णता । अन्यथा तदेवायुक्तमित्येतदपि निरस्तम् । तृनस्ताच्छील्यार्थत्वात् । अशेषविषयत्वादशेषा संविद्यस्यासावशेषसंवित् । अनेनैव विशिष्टता चोपपादिता भवति । अजेत्यादिनेष्टदेवतात्वमुपपादयति । अजादयो हीश्वरा

न कस्यापि वन्दारव इति केषाञ्चिदभिमानः । तन्निरासायैषां ग्रहणम् ।
आदिपदेनादित्यानां ग्रहणम् । अत एव समासार्थतया प्राप्तयोरपि शर्वशक्रयोः
स्वरूपेणोपादानम् । नान्येषामिव मम परोक्षो नारायण इति ज्ञापनाय
सम्बुद्धयन्तः२३ದು ಇದರ ಅರ್ಥ. ಜೇತನಾಜೇತನಜಗನ್ನಿಯಂತ್ರೇ; ಅಶೇಷಸಂವಿದೇ
ಎಂಬೆರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವು ತಿಳಿದು ವಿಶಿಷ್ಟನೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.
'ಅಜ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಇಷ್ಟದೇವತೆಯೆಂದು ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು,
ರುದ್ರದೇವರು ಇವರುಗಳನ್ನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮರು' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮತವನ್ನು ಈ
ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳು ಯಾರನ್ನೂ ನಮಸ್ಕರಿಸುವು-
ದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವರ ವಾದ. ಆದರೆ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಚತುರ್ಮುಖ, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ
ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರೂ ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಅವರ ಮತವು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು
ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದಿಪದದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಪರವಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ
ವಿವಕ್ಷೆ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶರ್ವ, ಶಕ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರನ್ನು
ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ 'ಅಜಾದಿವಂದಿತ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಸಾಕಿತ್ತು.

ಉಳಿದವರಂತೆ ನನಗೆ ನಾರಾಯಣನು ಪರೋಕ್ಷನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಸಂಬಂಧಂತ
ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ತುಭ್ಯಮ್' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು
ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ - 'ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋ ಕೃತಿಃ' (೨/೩/೬೫) ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯ
ಯೋಗವಿದ್ದಾಗ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ. ಆದರೆ 'ನಲೋಕಾವ್ಯಯನಿಷ್ಕಖಿಲರ್ಥತ್ಯನಾ
ಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ತೃನ್ಪ್ರತ್ಯಯಯೋಗವಿದ್ದಾಗ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದೆ.
ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಿ; 'ಜಗಂತೀ ನಿಯಂತಾ ಜಗನ್ನಿಯಂತಾ' ಎಂದೇ
ಹೇಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿರುವ ತೃನ್ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸ್ವಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. 'ಆಕ್ಷೇತ-
ಚ್ಛೀಲತದ್ಧರ್ಮತತ್ಸಾಧುಕಾರಿಷು' (೩/೩/೧೩೫) ಎಂಬ ಅಧಿಕಾರಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತೃನ್
ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಾಚ್ಛೀಲ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತೃನ್ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು
ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶೀಲಂ ಪ್ರಭಾವ ಎಂಬ ಅಮರಕೋಶದ ಮಾತಿನಂತೆ ನಿಯಂತುಂ

ಶೀಲಮಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹದಿಂದ ಜಗನ್ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನ ಸ್ವಭಾವವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೊರತು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿಯಮಿಸಲಾರ. ಫಲವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಿಯಮನಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಸ್ವಭಾವಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಫಲದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಡುವಿಕೆಯೆಂಬ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಅಗ್ನಿಯು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಸುಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ದೇವಸ್ಯೇಷ ಸ್ವಭಾವೋಧಿಯಂ ಆಪ್ತಕಾಮಸ್ಯ ಕಾ ಸ್ಪೃಹಾ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಸ್ವಭಾವದಿಂದಷ್ಟೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್ -

ಕೃತ್ವಾ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯೇಽಹಮಪಿ ವೇದಾರ್ಥಸತ್ಪತೇಃ ।

ಕೃಣಸ್ಯ ಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಸಚ್ಚಾಪವಿವೃತಿಂ ಸ್ಫುಟಮ್ ॥೨॥

ಕರೋಮಿ ಮಂದಬುದ್ಧಿನಾಂ ಬುಧಾನಾಂ ಚೋಪಕಾರಿಕಾಮ್ ।

ಪ್ರೀತೈ ತಸ್ಯೈವ ದೈವಸ್ಯ ತತ್ರಸಾದಪುರಃಸರಃ ॥೩॥

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ನಾನು ರಚಿಸಿರುತ್ತೇನೆ. ಆದರೂ ಸಹ ವೇದಾರ್ಥಗಳ ಪಾಲಕನಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾದ ಸನ್ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯೆಂಬವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ಹೊರಟಿದ್ದೇನೆ. ಇದು ಮಂದಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೂ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಉಪಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಅವನ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಿ ಇದನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

टीका - कृत्वा इत्यादिना श्लोकद्वयेन ग्रन्थारम्भं समथर्यते । तथा हि । सूत्रार्थग्रहणाय खल्वयमारम्भः । तच्च भाष्यानुव्याख्यानाभ्यामेव सिद्धमिति किमनेनेत्यत उक्तं 'भाष्यानुभाष्ये कृत्वापि सूत्रानुव्याख्यासञ्चापविवृतिं करोमि' इति ॥ सत्यं सूत्रार्थग्रहणाय भाष्यनुभाष्ये कृते तथाप्युव्याख्यायामुक्ता ये सञ्चायास्तोषां विवृतिं 'विव्रियन्तेऽनया' इति तद्विवरणार्थं ग्रन्थं करोमीति । न्यायशब्देन पूर्वोत्तरपक्षयुक्तयोऽभिधीयन्ते । अत्र तासां प्रतिपादकानि वाक्यान्पुलक्ष्यन्ते । पूर्वपक्षन्यायानां सत्त्वं, सदलत्वं सूत्रप्रयोजकत्वमिति

ಯಾವತ್ । ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯಾನಾಂ ತು ತತ್ವನಿಶ್ಚಯಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್ । ಅಥವಾ ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಯ
ಎವ ಸನ್ಯಾಯಾಃ ।

ನ ಚ ತेषಾಂ ವಿವರಣಮನ್ತರೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವಿವರಣಂ ಸುಬೋಧಮಿತಿ ತೇಽಪ್ಯುಪ-
ಲಕ್ಷಣೀಯಾಃ । ಅತಃ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನೈವ ವಿವೃತಿರ್ವರ್ತಿಷ್ಯತೇ । 'ಲಿಙ್ಗಂ
ಸಾಧಾರಣಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಿವರಣಂ ತು ಕವಿವೇದೇತಿ ನೋಕ್ತಮ್ ।
ಸಾಧ್ಯನಿರ್ದೇಶಸ್ತು ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಙ್ಗಮೇವೇತಿ । ನ ಚೈವಂ ವಾಚ್ಯಂ ನ ಸೂತ್ರಾಣಾಮಯದ್ವಂದ್ಯ
ಇತಿ । ಪರಂಪರಯಾ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಗ್ರಹಣೋಪಾಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಽಪ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಾಃ
ಸೂತ್ರಸಮ್ಬಂಧೋ ದರ್ಶಿತಃ । ಏತच्च ಪ್ರಾರಿಪ್ತಿತಾಗ್ರಂಥಗೌರವಸಂಪಾದನಾರ್ಥಮ್ ।

ನನು ಸೂತ್ರಾಣಾಮೇವ ಗೌರವಂ ಕುತಃ । ಪರಮಾಪ್ತಪ್ರಣಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಂ -
ಕೃಷ್ಣಸ್ಯೇತಿ ॥ ಸಮಾಸೇ ಗುಣಿಭೂತಸ್ಯಾಪಿ ಸೂತ್ರಪದಸ್ಯ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿವಿಕ್ತಸ್ಯ ಭಿನ್ನಪದೇನ
ವಿಶೇಷಣಂ ಯುಜ್ಯತೇ ।

ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಾರ್ಥತ್ವೇ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಸಂಪಾದಿತತ್ವಾच्च ಗೌರವಂ ಸೂತ್ರಾಣಾಮಿತಿ
ಭಾವೇನೋಕ್ತಂ ವೇದಾರ್ಥಸತ್ಯತೇರಿತಿ । ಮುಖ್ಯಪಾಲಕಸ್ಯ । ಸ್ಯಾದೇತತ್ 'ಅಥಾತೋ
ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಇತ್ಯಾದಿನೈವ ವೇದಾರ್ಥಸ್ಯ ನಿರ್ಣಾತತ್ವಾದ್ವತಾರ್ಥಾನಿ ಸೂತ್ರಾಣೀತ್ಯತೋ ವಾ
ತದ್ವಕ್ತಂ ವೇದಾರ್ಥಸತ್ಯತೇರಿತಿ ॥ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಹಿ ಸರ್ವವೇದಾನಾಂ ಮುಖ್ಯೋಽರ್ಥಃ । ತನ್ನಿರ್ಣಯಾಯ
ಚೈತಾನಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ಭಗವತಾ ಕೃತಾನೀತಿ ಭಗವತಿ ವೇದಾರ್ಥಸತ್ಯತೀತ್ವಮ್ । ಅನ್ಯೇ ತು
ಪುನರೇತನ್ಯಾಯೋಪಜೀವನೇನ ವೇದೈಕದೇಶಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥಕರ್ಮಾದಿನಿರ್ಣಯಾಯ ಸೂತ್ರಾಣಿ
ಪ್ರಣೀತವಂತಿ ಇತಿ ।

ನನು ಸನ್ಯಾಯವಿವೃತಿಂ ಶಿಷ್ಯಾ ಎವ ಕರಿಷ್ಯಂತಿ ಕಿಮನೇನ
ಸ್ವಕೃತಗ್ರಂಥವಿವರಣೇನೇತ್ಯತಃ ಉಕ್ತಮ್ - ಅಹಮಿತಿ ॥ ಅನೇನಾನ್ಯೇಷಾಮಸಾಮರ್ಥ್ಯ
ಸೂಚಯತಿ । 'ಇದ್ದೇದೇದಿತಿಪ್ರಗೃಹ್ಯತ್ವೇ ಮಣಿವಾದೀನಾಂ ಪ್ರತಿಷೇಧ' ಇತಿ
ವಚನಾದ್ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯೇಽಹಮಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಾಭಾವಃ । ಯದ್ವಾ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಾಃ
ಸನ್ಯಾಯಾಃ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಯೋರೇವ ವಿವೃತಾಃ । ಯಥಾ ಭಾಷ್ಯೇ 'ಸರ್ವಜ್ಞಾ ಹಿ ರೂದಯಃ'

ಇತ್ಯಾದಿನಾ । ಅನುಭಾಷ್ಯೇ ಚ 'ಆಪ್ತೈಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋ ದೃಷ್ಟಾ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ । ಕಿಮನೇನೇತ್ಯತ
 ಉಕ್ತಂ ಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಸನ್ಯಾಯಾನಾಂ ವಿವರಣಂ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯೇ ಕೃತ್ವಾಽಪ್ಯತ್ರ
 ಸ್ಫುಟೀಕರೋಮಿತಿ । ಸಾಮೀಪ್ಯಾದ್ವರ್ತಮಾನವ್ಯಪದೇಶಃ । ಸ್ಫುಟತ್ವಂ ಚ
 ಸರ್ವವಿಷಯತ್ವೇನಾಕ್ಷರಾರ್ಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನ ಚೇತ್ಯಾದಿ । ಕಿಮನೇನ ಸ್ಫುಟೀಕರಣೇನ, ಯೇನಾಂ
 ಗ್ರಂಥಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಮಂದಬುದ್ಧಿರನುಪಕಾರಿಕಾಮಿತಿ ॥ ನ ಚೈವ
 ಮಹಾಬುದ್ಧಿರನುಪಾಧೇಯಾತ ತದಪೇಕ್ಷಿತಸ್ಯಾಪ್ಯತ್ರಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಮ್ - ಬುಧಾನಾಂ
 ಚೇತಿ ।

ಅಸ್ತು ಪರೇಷಾಮಿದಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಸ್ವ(ಸ್ಯ ತು)ಕೃತಗ್ರಂಥಪ್ರವೃತ್ತಿರೇವ ನೇತ್ಯತ ಆಹ
 - ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಇತಿ ॥ ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಸ್ತರಾಭ್ಯಾಂ ಸ್ವಗ್ರಂಥೇ ವಿವೃತೇ ಸತ್ಸು ಚೋಪಕೃತೇಷು
 ಸೂತ್ರಕೃತೋ ಮಹತೀ ಪ್ರೀತಿರ್ಭವತಿ । ಏತೇನೈತದಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್ । ಆದೌ ದುರ್ಗಮಾರ್ಥಾನಿ
 ವಾಕ್ಯಾನಿ ವಿರಚ್ಯ ಪುನಸ್ತದ್ವಿವರಣಂ, ವೃಥಾ ಲವಣಂ ಜಗಧ್ವಾ ಪುನಃ
 ಪಾನೀಯಾನ್ವೇಷಣಮನುಸರತೀತಿ । ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಏವೇತಿ ಸಂಬಂಧಃ ।

ನ ಕೇವಲಂ ಗ್ರಂಥನಿರ್ಮಾಣಫಲಂ ತತ್ಪ್ರೀತಿರಪಿ ತು ತತ್ಕಾರಣಂ ಚೇತ್ಯಾಹ -
 ತತ್ಪ್ರಸಾದೇತಿ ॥ ತತ್ಪ್ರಸಾದಃ ಪುರಃಸರ ಇವ ಕಾರಣಂ ಯಸ್ಯ ಗ್ರಂಥಂ ಕುರ್ವತೋ ಮಮ ಸೋಽಹಂ
 ತಥೋಕ್ತ ಇತಿ ॥ ೩ ॥

'ಕೃತ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಗ್ರಂಥಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ,
 ಆರಂಭಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ --

ಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಹೊರಟಿದೆ. ಆದರೆ
 ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಂದಲೇ ಈ ಪ್ರಯೋಜನವು ಲಾಭವಾಗುವಾಗ ಪುನಃ
 ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕೃತ್ಯವೇನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯೇ ಕೃತ್ವಾಽಪಿ
 ಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಸನ್ಯಾಯವಿವೃತ್ತಿಂ ಕರೋಮಿ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೌದು,
 ಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು
 ರಚಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಈ ಗ್ರಂಥವು ವೈದ್ಯವಲ್ಲ. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಯಾವ

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇವೋ, ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥ ಹೊರಟಿದೆ.

ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಸನ್ನ್ಯಾಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು. ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಗಳಂತೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸನ್ನ್ಯಾಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಗಳೂ ಸಹ ಸೂತ್ರಪ್ರಯೋಜಕವಾದ್ದರಿಂದ ಸನ್ನ್ಯಾಯಗಳೆನ್ನಿಸುತ್ತವೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಗಳಂತೂ ತತ್ವನಿಶ್ಚಾಯಕವಾದ್ದರಿಂದ ಸನ್ನ್ಯಾಯ-ಗಳೆನ್ನಿಸುತ್ತವೆ. ಅಥವಾ ಕೇವಲ ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನೇ ಸನ್ನ್ಯಾಯಪದದಿಂದ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ವಿವರಣೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯಗಳೇ ಅರ್ಥವಾಗಲಾರವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮುಂದೆ ತೃತೀಯಪಾದದಲ್ಲಿ 'ಲಿಂಗಂ ಸಾಧಾರಣಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಧಿಕರಣಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದ ಉದಾಹರಣೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಮಾತ್ರ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಲ್ಲ. ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಆ ನ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಫಲರೂಪವಾದ ಸಾಧ್ಯವನ್ನೂ ಸಹ ಮುಂದೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ಸಾಧ್ಯನಿರ್ದೇಶವು ನ್ಯಾಯವಿವರಣಕ್ಕೆ ಅದು ಅಂಗವೇ ಆಗಿದೆ.

ಕೇವಲ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವುದಾದರೆ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಪರಂಪರೆಯಾ ಸೂತ್ರವನ್ನೇ ಈ ಗ್ರಂಥವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಂತೂ ಸೂತ್ರವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತದೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ

ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪರಂಪರೆಯು ಈ ಗ್ರಂಥವೂ ಸಹ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ 'ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾ-
ಸನ್ವಾಯವಿವೃತಿಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ
ಗ್ರಂಥವು ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾರಂಭದ ಈ
ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೌರವ ಹುಟ್ಟಬೇಕು. ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ
ಸಹಜವಾಗಿ ಗೌರವಬುದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಏಕೆ ಗೌರವಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕು? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ
ಸೂತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿದವರು ಅತ್ಯಂತ ಆಪ್ತರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ
'ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾದ
ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಸಮಾಸಅಘಟಿತವಾದ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಮಾಸಘಟಿತವಾದ
ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ
ಸೂತ್ರಪದವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದಾಗ ಭಿನ್ನಪದವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ'
ಎಂಬುದು ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ವೇದಾರ್ಥಸತ್ತತೇ: ಎಂಬುದನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ
ಎರಡು ಪ್ರಯೋಜನ. ೧. ವೇದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ
ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಗೌರವಬುದ್ಧಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ೨. 'ಅಥಾತೋ
ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಜೈಮಿನಿಸೂತ್ರಗ್ರಂಥದಿಂದಲೇ ವೇದಾರ್ಥವು ನಿರ್ಣಯ-
ವಾಗಿರುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಗತಾರ್ಥತ್ವವು ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು
ಪರಿಹರಿಸಲು 'ವೇದಾರ್ಥಸತ್ತತೇ:' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಸಕಲವೇದಗಳ
ಮುಖ್ಯಾರ್ಥನು. ಇದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಸೂತ್ರಗಳು
ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ವೇದಗಳ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥನೆಂದು
ತಿಳಿಸಲು ವೇದಾರ್ಥಸತ್ತತಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಜೈಮಿನಿಮೊದಲಾದವರು
ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಉಪಜೀವಿಸಿ ವೇದದ ಏಕದೇಶವನ್ನಷ್ಟೇ

ಅಮುಖ್ಯವಾದ ಕರ್ಮಾದಿಪರವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಗರ್ವಾತ್ಮವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯಗಳ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಶಿಷ್ಯರೇ ಮಾಡಬಹುದು. ತಾವು ಮಾಡಿರುವ ಅನುಷ್ಠಾನಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ತಾವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಏನಿದೆ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಅಹಂ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯೇಹಂ’ ಎಂದು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಏಕೆಂದರೆ ‘ಈದೂದೇದ್ವಿವಚನಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯಮ್’ (೧/೧/೧೧) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈದಂತ, ಊದಂತ ಮತ್ತು ಏದಂತಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಗೃಹ್ಯಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

‘ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯೇಹಂ’ ಎಂದು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ‘ಈದೂದೇದ್ವಿವಚನಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯಮ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಗೃಹ್ಯಸಂಜ್ಞೆ ಬಂದು ಪ್ರಕೃತಿಭಾವವು ಬರಬೇಕು. ಆದರೆ ‘ಮಣೀವಾದೀನಾಂ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ’ ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕದಂತೆ ಪ್ರಗೃಹ್ಯಸಂಜ್ಞೆಯು ಅನಿತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯೇ ಅಹಮ್ ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯ ಎಂಬುದು ದ್ವಿವಚನಾಂತಪದವೇ ಅಲ್ಲ. ಸಪ್ತಮ್ಯಂತ ಪದವಾಗಿದೆ. ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸನ್ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಅನುಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇವೆ. ‘ಸರ್ವಜ್ಞಾ ಹಿ ರುದ್ರಾದಯಃ’ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ; ‘ಆಪ್ತೈಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋ ದೃಷ್ಟಾಃ’ ಎಂಬ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಸನ್ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಗ್ರಂಥವೇಕೆ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಭಾಷ್ಯ ಅನುಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸನ್ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ.

ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸನ್ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದಾದರೂ ಆ ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದ ಸಾಮೀಪ್ಯ ವರ್ತಮಾನಕಾಲಕ್ಕಿರುವುದರಿಂದ ‘ಕರೋಮಿ’ ಎಂಬ ವರ್ತಮಾನಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಆ ನ್ಯಾಯಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ

ಸ್ವಪ್ನಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಮಂದಬುದ್ಧೀನಾಂ ಉಪಕಾರಿಕಾಂ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಬುದ್ಧಿವಂತರಿಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಅನುಪಾದೇಯವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಬುಧಾನಾಂ ಚ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿದ್ದರೂ, ತನಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಏಕೆ ರಚಿಸಬೇಕು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಪ್ರೀತ್ಯಾ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಕ್ಷೇಪ ಹಾಗೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಾಗ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದಂತಾಗಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಪ್ರಸನ್ನರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪವೂ ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು. 'ಮೊದಲು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕಠಿಣವಾಗಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿ, ಪುನಃ ಅದನ್ನೇ ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದರೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಉಪ್ಪನ್ನು ತಿಂದು ಪುನಃ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವಂತಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗಲೇ ಬುಭುತ್ಸುಗಳಿಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಉಂಟಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್ - ಜೀವವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇಶ್ವರಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ತಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾನ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ 'ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಇತ್ಯಾಹ || 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವೋಕ್ತೇರ್ನಾನುಭವಸಿದ್ಧಿರಾಲ್ಪಗುಣಜೀವಾಭೇದಃ | ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ | 'ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ' ಇತಿ ಶ್ರುತಃ || ೧ ||

ಅನುವಾದ -- "ಜೀವವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾದ ಈಶ್ವರನೇ ಇಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಲ್ಲ" ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಇದರ ನಿರಾಕರಣೆಗಾಗಿ 'ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ. 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಗುಣನಾದ ಜೀವನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. 'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ' ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ 'ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಉತ್ತರಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

टीका - एवं न्यायविवरणारम्भमुपदाद्योदानीं प्रथमाधिकरणपूर्व-
पक्षन्यायं तावद्विवृणोति - जीवेति ||

ನನು ಪ್ರಥಮದ್ವಿतीयಪಾದಯोर्यುक्तिमालैव नास्ति । तत्कस्य विवरणमुच्यते । यद्यप्यत्र 'बाहुल्यं लिङ्गशब्दानां' इत्यादिवत् न न्यायाः सङ्ग्रहेणोक्ताः तथापि प्रत्यधिकरणं सिद्धान्तन्यायस्तावदुक्ता एव । पूर्वपक्षन्याया अपि कचिदुक्ताः कचिदनुमिताः सन्त्येवेति युक्तं विवरणम् । यद्यप्यत्र विषयप्रयोजनसम्बन्धाधिकारिणामनुपपत्त्या पूर्वपक्षः, तदुपपादनेन च सिद्धान्तः तथाप्युपलक्षणतया विषयनिराकरणसमर्थनयोरेव विवरणं क्रियते । एवमन्यत्रापि द्रष्टव्यम् । अत्र तावत् 'ओतत्वावाची' इत्यादिना सिद्धान्तन्यायोऽभिहितः । तेनानुमितश्चायं पूर्वपक्षन्यायोऽत्र विव्रियते । ईश्वरो हि विचारविषयतयाऽभिमतः । न चासौ जीवव्यतिरिक्तोऽस्ति प्रमाणाभावात् । प्रत्यक्षानुमानयोस्तद्विषयत्वानङ्गीकारात् । आगमस्य कार्यज्ञापकत्वात् । सिद्धज्ञापकत्वेऽपि तस्य जीवविषयत्वोपपत्तेरिति भावः । ततः किं स एव विचारविषयो भवत्वित्यत आह - तस्य चेति ॥ उपलक्षणमेतत् । स्वप्रकाशज्ञाना-श्रयत्वेन मानसप्रत्यक्षेण वा निश्चितत्वादित्यपि द्रष्टव्यम् । जिज्ञास्यता विचारविषयता । सन्दिग्धो हि विचारस्य विषयो भवति । न हि निश्चिते संशयो युज्यते विरोधादिति । चः समुच्चये । समुच्चिताभ्यामेव द्वाभ्यां विषयाक्षेपसम्भवात् ॥ एतन्निरासाय सूत्रमवतारयति - प्राप्त इति ॥ तन्निरासार्थं सूत्रकार इति शेषः । अनुव्याख्यान्यायविवरणं प्रतिज्ञाय सूत्रोदाहरणसङ्गतमिति चेन्न, येऽनुव्याख्यायामुक्ता न्यायास्ते नोत्सूत्रिताः अपि तु सूत्र एवोक्तास्तदाक्षिसा अध्यायान्ते कृतया द्विरुक्त्या सूचिता एवेति ज्ञापनार्थत्वेन सङ्गतत्वात् ।

अत्र सूत्रे ब्रह्मशब्देन सूचितमनुव्याख्यया स एव ब्रह्मशब्दार्थ इति व्याख्यातं सिद्धान्तन्यायं विवृणोति - तद्विजिज्ञासस्वेति ॥ कर्तव्यैव जिज्ञासा श्रुति- विहितत्वात् । न च विषयाभावः । ईश्वरस्य विचारविषयत्वात् । न च जीवव्यतिरिक्तेश्वरे प्रमाणाभावः । यतः

‘ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ’ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಂ ವಿಧಾಯ ‘ತದ್ಬ್ರಹ್ಮೇ’ತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ
 ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಂ ಪ್ರಯುಕ್ತೇ । ತೇನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಜೀವಾತಿರಿಕ್ತಃ ಪರಮೇಶ್ವರೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾ-
 ವಿಷಯೋಽಸ್ತೀತಿ । ಕಥಮ್? ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಷಯಸ್ಯ ಭಗವತಃ
 ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವೋಕ್ತೇಃ । ಜೀವಾನಾಂ ಚಾಲ್ಪಗುಣತಯಾ ಸ್ವಸ್ಥಾನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ನ ಚ
 ಪೂರ್ಣಗುಣೋಽಲ್ಪಗುಣಾನತಿರಿಕ್ತ ಇತಿ ಶಕ್ಯತೇ ವಕ್ತುಮ್, ವಿರೋಧಾತ್ । ಶ್ರುತೇಶ್ಚ
 ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ।

ಕುತೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಗುಣಾರ್ಥತ್ವಮ್? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅಥೇತಿ ॥ ಉಚ್ಯತೇ
 ವಿಷ್ಣುಃ । ತತೋ ಜೀವೋಽಸ್ತು ನಿಶ್ಚಿತೋ ಮಾ ವಾ ಭೂತ್ । ‘ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ
 ಜೀವಾತಿರಿಕ್ತತಯಾ ಪ್ರತೀತಸ್ಯ ನಾನಾವಿಧವಿಗಾನವಿಷಯತಯಾ ಸಂದಿಗ್ಧಪ್ರಕಾರಸ್ಯ
 ವೇದಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮೋಕ್ಷಪ್ರಯೋಜನಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಮುಮುಕ್ಷುಣಾ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

ಇದಂ ಸೂತ್ರಂ ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಪಾರಸ್ಯ ವಿಚಾರಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯತಾಸಮರ್ಥನದ್ವಾರೇಣ
 ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾರಮ್ಭಣೀಯತಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯದಪಿ ‘ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ’ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ-
 ವಿಚಾರಪರತ್ವಾತ್ ವೇದಾರ್ಥಮಿಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರ್ಗತಮಪಿ ಭವತೀತಿ ವೇದಿತವ್ಯಮ್ ।
 ಏತದರ್ಥವಿಚಾರಣಮೇವ ಚತುರಧ್ಯಾಯ್ಯಾಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಪ್ರಾयेಣ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಸ್ಯೈವಾತ್ರ
 ಗ್ರಂಥೇ ಪ್ರಕ್ರಾಂತತ್ವಾತ್ ಸಂಕ್ಷೇಪಾದಿಕಮನ್ಯತೋಽವಗಂತವ್ಯಮ್ ॥೧॥

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಆರಂಭಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.
 ಈಗ ಮೊದಲನೆಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ‘ಜೀವ’
 ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಥಮ ಹಾಗೂ ದ್ವಿತೀಯಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಮಾಲೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ
 ಯಾವುದರ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ವಸ್ತುತಃ ‘ಬಾಹುಲ್ಯಂ
 ಲಿಂಗಶಬ್ದಾನಾಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ
 ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೂ ನ್ಯಾಯದ ವಿವರಣೆ ಇದ್ದೇ ಇದೆ.

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಕೇವಲ ವಿಷಯಾಭಾವದಿಂದಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ವಿಷಯ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಸಂಬಂಧ, ಅಧಿಕಾರಿ ಈ ನಾಲ್ಕರ ಅನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಹೌದು, ಆದರೆ ವಿಷಯದ ನಿರಾಕರಣೆಯಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದರಂತೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

‘ಓತತ್ವವಾಚಿ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಅನುಮಿತವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈಶ್ವರನು ವಿಚಾರವಿಷಯನೆಂದು ಸಮ್ಮತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಇಂತಹ ಈಶ್ವರನು ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಅವನು ಗೋಚರನಲ್ಲ. ಆಗಮವು ಕೇವಲ ಕಾರ್ಯಬೋಧಕವಾಗಿದೆ. ಸಿದ್ಧಬೋಧಕವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಸಿದ್ಧನಾದ ಜೀವನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾರದು ಎಂದು ಜೀವವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಈಶ್ವರಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಎಂಬ ಪದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹಾಗಾದರೆ ಜೀವನೇ ವಿಚಾರವಿಷಯನಾಗಲಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ತಸ್ಯ ಚ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲೂ ನಿಶ್ಚಿತನಾಗಿದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ವಿಚಾರ-ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ’ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಸಂದಿಗ್ಧವಾದದ್ದಷ್ಟೇ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ್ದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಚಕಾರವಿದೆ. ಜೀವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಈಶ್ವರಾಭಾವ ಹಾಗೂ ಜೀವನ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವವು ವಿಷಯವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ಪ್ರಾಪ್ತೇ’ ಎಂದು ನೇರವಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಪ್ರಾಪ್ತೇ’ ಎಂಬ ಪದದ ಅನಂತರ ‘ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ನಿರಾಸಕ್ಕೋಸ್ಕರ

ಸೂತ್ರಕಾರರು' ಎಂಬುದನ್ನು ಶೇಷಪೂರಣ ಮಾಡಬೇಕು. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗೈದು ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವುದು ಅಸಂಗತವಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ "ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನ್ಯಾಯಗಳು ಉತ್ತೂತ್ತಿಗಳಲ್ಲ. ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಆ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ" ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಯಾವ ಅರ್ಥವು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆಯೋ, ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಸ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಃ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿವಿಹಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕರ್ತವ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ವಿಷಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಗೊಂದಲ ಬೇಡ. ಈಶ್ವರನು ವಿಚಾರವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾದ ಈಶ್ವರನಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿವೆ. 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿ, 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಜೀವವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಷಯನಾದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಜೀವನು ಅಲ್ಪಗುಣನೆಂದು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಅನುಭವ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಪೂರ್ಣಗುಣನಾದ ಭಗವಂತನಿಗೂ ಅಲ್ಪಗುಣನಾದ ಜೀವನಿಗೂ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅಥ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಖಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವನು ನಿಶ್ಚಿತನಾಗಲಿ, ಬಿಡಲಿ ಸಂದಿಗ್ಧನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅನೇಕಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹಗಳಿವೆ? ವೇದಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ಕರ್ತವ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಈ ಸೂತ್ರವು ಶಾಸದ ವಿಚಾರಕರ್ತವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಆರಂಭಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ

ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ವೇದಾರ್ಥಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವ ಹೊಂದುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಚಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳು ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣವನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಗತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೇ ಅವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್

ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪತ್ರಿಕಾ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಮ್ - ೧-೧-೨

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್ - ನ ಜೀವ ಉಪಾಸ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ | “ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವೋಕ್ತಃ ||೨||

‘ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ’ (ಯಾವ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೋ) ಎಂಬೀ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೨)

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕಾ - ॥ ಜನ್ಮಾद्यस्य यतः ॥ अत्र पूर्वपक्षन्यायं सूचयन् प्रतिषेधति - नेति ॥ जीव इति प्रथमान्तं सप्तम्यन्तं वा । आद्ये, ब्रह्मेति शब्दो यस्य असौ ब्रह्मशब्दः । द्वितीये, विषयसप्तमीयम् । ब्रह्मेति शब्दो ब्रह्मशब्दः । अयमिति “तद् ब्रह्म” इति श्रौतः ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ನ ಜೀವ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ‘ಜೀವ’ ಎಂಬುದನ್ನು ‘ಜೀವಃ’ ಎಂದು ಪ್ರಥಮಾಂತವಾಗಿ ಅಥವಾ ‘ಜೀವೇ’ ಎಂಬ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತವಾಗಿ ಯೋಜಿಸಬಹುದು. ಪ್ರಥಮಾಂತಪದ ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ‘ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಯಾಸೌ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ’ ಎಂದು ‘ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವುಳ್ಳವನು’ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸಪ್ತಮ್ಯಂತವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ‘ಜೀವನಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ‘ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ ಶಬ್ದಃ = ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ’ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ. ‘ಅಯಮ್’ ಎಂದರೆ ‘ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ’ ಎಂದರ್ಥ.

अयं भावः - ब्रह्मशब्दस्तावत् जाति-जीव-कमलासन-शब्दराशिषु प्रसिद्धः । तत्र, जातिपरत्वं नोपपद्यते । तस्याः सुप्रसिद्धत्वेन “तद्विजिज्ञासस्व” इति जिज्ञास्यताऽनुपपत्तेः । अत एव न शब्दराशिपरता । प्रामाण्यादिजिज्ञासा च लोकत एव सिद्धा । नापि कमलासनपरत्वं; तज्जिज्ञासाया निष्प्रयोजनत्वात् । अतः परिशेषात् जीव एवाऽयं ब्रह्मशब्दः ।

ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಜಾತಿ, ಜೀವ, ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮ, ಶಬ್ದರಾಶಿ ಇಷ್ಟು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಜಾತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಜ್ಞಾನವಿರುವುದರಿಂದ ‘ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ’ ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಶಬ್ದರಾಶಿಯೆಂಬರ್ಥವೂ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಜಾತಿ ಶಬ್ದರಾಶಿ ಇವುಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಇದೂ ಸಹ ಲೋಕದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬರ್ಥವೂ ತಪ್ಪು.

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೨)

ಇಂತಹ ಜಾತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅನುಪಪನ್ನವಾಯಿತು. ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಯತಃ'' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ' ಎಂದರೆ 'ಸಕಲಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನು' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ವಿವ'ಶಬ್ದದಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತಗಳೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾದ ಜೀವಾದಿಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತದೆ, ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾचार्यविरचितम्

न्यायविवरणम्

श्री जयतीर्थविरचिता

न्यायविवरणपञ्चिका

शास्त्रयोनित्वाधिकरणम् - १-१-३

न्यायविवरणम् - न च रुद्रादौ सममेतल्लक्षणम् । शास्त्रैकसमाधिगम्यत्वात्
कारणस्य ।

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವು ರುದ್ರಮೊದಲಾದ ಜೀವವಿಶೇಷರಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಪ್ರಭುವಿರಚಿತ - ಭಾವದೀಪ

ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಋಗ್ವೇದ ಮೊದಲಾದ ಸತ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅವಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ
ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

**ನ್ಯಾಯವಿವರಣटीका - शास्त्रयोनित्वात् ॥ रुद्रादाविति ॥ उत्तरोत्तरशङ्का-
निराससमुच्चितस्यैव पूर्वपूर्वोक्तार्थाभिमतसिध्यङ्गत्वात्, सर्वत्र समुच्चये
चशब्दः । रुद्रादौ, जीवविशेष शैवाद्यागमेनेत्यादिनोक्तरीत्याऽनुमानेनेति
शेषः । समं, साधारणम् । लक्षणं, लक्षणतयोक्तम् ।**

ಮುಂದಿನ ಮುಂದಿನ ಶಂಕೆಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಮೇಯವು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ನಚ' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಚ'ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ರುದ್ರಾದೌ' ಎಂದರೆ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಜೀವವಿಶೇಷರಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. 'ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಸಂಪ್ರಾಪ್ತ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಶೇಷಪೂರಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಸಮಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. 'ಲಕ್ಷಣಮ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ' ಎಂದರ್ಥ.

यद्वा, सह मानेन, अनुमानेन वर्तत इति समम् । तथा च अतिव्यापकमित्यापाततः । वस्तुतस्तु, जीवविशेषेऽसम्भवाच्चाऽलौकिकं कल्पयितुमलमिति । यदि च रुद्राद्येव विष्णुः, तदा तस्य सुप्रसिद्धत्वादिना न जिज्ञास्यत्वमिति ॥

ಅಥವಾ, 'ಸಹಮಾನೇನ ವರ್ತತೇ ಇತಿ ಸಮಮ್' ಎಂದು ವಿಗ್ರಹಮಾಡಿವಾಗ 'ಸಮಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಹಿತವಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ (೧-೧-೩)

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಆಪಾತತಃ ಹೇಳಿದ್ದು; ವಸ್ತುತಸ್ತು ಜೀವವಿಶೇಷನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡದ ಕಾರಣ ಅಲೌಕಿಕವಾದದ್ದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು. ಒಂದು ವೇಳೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳೇ ವಿಷ್ಣುವಾದರೆ ಅಂತಹ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

शास्त्रेति ॥ शास्त्रं, वेदाऽऽदिकम् । शास्त्रं च तदेकमसहायं चेति शास्त्रैकम् । विशेषणविशेष्यभावस्य कामचारित्वात् । संख्यावचनस्यैवैक-
शब्दस्य “पूर्वकालैके”ति समासनिषेधनात् । कारणत्वस्य, सकलजगज्जन्म
ऽऽदिनिमित्तत्वस्य ।

‘ಶಾಸ್ತ್ರ’ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯುಗಾದಿವೇದಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ‘ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ತತ್ ಏಕಂ ಚ’ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಂ ಎಂದು ಸಮಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. ‘ಏಕ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ವಸ್ತುತಃ ‘ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಏಕಶಬ್ದವು ಮೊದಲು ಬಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದವು ಅನಂತರ ಬರಬೇಕು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಏಕಶಬ್ದವು ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾರಣ ವಿಶೇಷಣ ವಿಶೇಷ್ಯಭಾವವನ್ನು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು. ‘ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ’ = ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಕ್ಕೆ ಎಂದರ್ಥ.

अनुमानं खलु, रुद्रादिकं पक्षीकृत्य वा, कारणत्वाऽऽश्रयत्वं तस्य कारणत्वं वा पक्षीकृत्य, तस्य रुद्रादिनिष्ठत्वं साधयति । उभयथा, जगत्कारणत्वप्रसिद्ध्या भाव्यम् । अन्यथा, प्रसिद्धविशेषणत्वाऽऽश्रयाऽ-
सिद्धोः प्राप्तेः । कुतस्तत्प्रसिद्धिः । अनुमानादिति चेन्न । अनुमानस्य प्रतिपक्षादिदुष्टतया, शास्त्रैकसमधिगम्यत्वात् कारणत्वस्य । अत एव, रीत्यन्तरेणाऽनुमानमपि रुद्राऽदेर्जगत्कारणत्वे निरस्तम् ।

ಅನುಮಾನವು ರುದ್ರನನ್ನು ಪಕ್ಷವನ್ನಾಗಿಸಿ ಜಗತ್ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪಕ್ಷವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿನಿಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಎರಡೂ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ರುದ್ರನಲ್ಲಿ

ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವ, ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿದೋಷಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದವು. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದರೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಅನುಮಾನವು ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾನುಮಾನದಿಂದ ದುಷ್ಟವಾದ ಕಾರಣ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಷ್ಟೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದೆಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ- ದಂತಾಯಿತು.

अस्तु, शास्त्रेणैव जगत्कारणत्वसिद्धिः । ततः किमिति चेन्न । तर्ह्यनुमानस्य शास्त्रमुपजीव्यं स्यात् । न च तन्निरुद्धजगत्कारणत्वं प्रतिपादयति । तथा च, तच्छास्त्रमेव यज्जगत्कारणमेव प्रतिपादयति, तदेव तथाऽभ्युपगम्यताम् । किमनेनाऽनुमानेन । शास्त्रं च, विष्णुमेव जगत्कारणं प्रतिपादयतीत्यनन्तरेमेव वक्ष्याम इति भावः ॥३॥

ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿ. ಇದರಿಂದೇನಾಯಿತು? ಎಂದರೆ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಉಪಜೀವ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಶಾಸ್ತ್ರವು ನಿರಾಧಾರವಾಗಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಯಾರಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ ಅದನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉಪಜೀವಕವಾಗಿ ದುರ್ಬಲವಾದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವಾದರೋ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ- ವರಿದೇವೆ.

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಟೀಕೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್

ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪಶ್ಚಿಕಾ

ಅಥ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್

ನ ಚ ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರೋದಿತತ್ವಾಽಽದಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವೇ ಕಾರಣಮ್ । ಕಿಂ
ತಪ್ಕರ್ಮಾಽಽದಿಲಕ್ಷಣಃ ಸಮನ್ವಯ ಉ ॥ ೪ ॥

ಋದ್ರಾದಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆನ್ನಲು ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರೋದಿತತ್ವವು ಕಾರಣವಲ್ಲ;
ಹೊರತಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಪದ್ಧಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಸಮನ್ವಯವೇ
ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ತತ್ ಸಮನ್ವಯಾತ್ ॥ ಅತ್ರ, ಕ್ವಚಿತ್ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯಯೋಃ ಪೃಥಗ್ವಿವರಣಂ
ಕ್ರಿಯತೇ । ಯಥಾ ಪ್ರಥಮಾಽಧಿಕರಣೇ । ಕ್ವಚಿತ್ಸಿದ್ಧಾಂತಪುರಸ್ಕಾರೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಚನೇನ,
ತನ್ಯಾಯವಿವರಣಪೂರ್ವಕಂ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯೋ ವಿವ್ರಿಯತೇ । ಯಥಾ ದ್ವಿತೀಯಾಽಧಿಕರಣೇ ।
ಕ್ವಚಿತ್ತು, ಸಿದ್ಧಾಂತವಚನೇನೈವ । ಯಥಾಽತ್ರಾಧಿಕರಣೇ । ತಥಾ ಹಿ । ಶಾಸ್ತ್ರಂ,
ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾಽದಿಕಾರಣತ್ವೇನ ರುದ್ರಾದೀನಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದಕಮ್ । ಪಾಶುಪತಾಽದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಷು
ತಥೋದಿತತ್ವಾತ್ । ಯಥಾ ಹಿ, “ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದಃ” ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಬಲಾದ್
ವಿಷ್ಣೋರ್ವೇದಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿಷ್ಯತೇ । ನ ಚ ಪಾಶುಪತಾಽದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಽಽಶ್ವಾಸಃ ।
ಅಸ್ಮತ್ಪ್ರತೀತಿಸಂವಾದೇನಾಽಽಶ್ವಾಸೋಪಪತ್ತೇಃ । ಪ್ರತೀಯತೇ ಹಿ, ವಿದಿತಪದಪದಾರ್ಥಸಂಜ್ಞಾಂತಿ-
ಗಾಮಸ್ಮಾಕಂ “ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಿ” “ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ” ಇತ್ಯಾದೌ,
ರುದ್ರಾದೀನಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಿತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಪ್ರತಿವಿಧೀಯತೇ ॥ ನ ಚ ಪಾಶುಪತೇತಿ ॥

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಮಾತಿನಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಕೆಲವೆಡೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವೇ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ. ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನೆಂಬುದಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ 'ವೇದೈಶ್ವ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದ್ಯಃ' ಎಂಬ ಗೀತಾಮಾತಿನಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ. (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೇದೈಶ್ವ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದ್ಯಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವುದು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿದೆ). ಪಾಶುಪತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹ ಎನ್ನಬಾರದು. ನಮಗೆ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಶ್ವಾಸ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಯಾರಿಗೆ ಪದಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನವಿರುತ್ತದೋ ಅಂತಹವನಿಗೆ ರುದ್ರನು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಿ' 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಸಮವರ್ತತಾತ್ರೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಇದನ್ನು 'ನಚ ಪಾಶುಪತ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

रुद्रो जगत्कारणत्वेन वेदादिशास्त्रप्रतिपाद्य इत्येव, पाशुपतोदितत्वं ।
आदिपदगृहीताऽस्मत्प्रतीतिश्च, रुद्रस्य जगज्जन्माऽदिकारणत्वेन
वेदाऽऽदिशास्त्रप्रतिपाद्यत्वे, कारणं प्रमाणं, न भवति । हिरण्यगर्भादिष्वप्ये-
तदुपलक्षणम् । कुतः । पाशुपतादिशास्त्रे विश्वासकारणाऽऽभावात् ।
प्रतीतिश्चाऽनैकान्तिकत्वात् । प्रतीतये च कचिदाशयादि-
दोषवशादन्यपरस्याऽपि वाक्यस्याऽन्योऽर्थः । कचित्तुल्यवदर्थद्वयम् ।

ಪಾಶುಪತೋದಿತತ್ವವೆಂದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ರುದ್ರನು ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. 'ಆದಿ'ಪದದಿಂದ ನಮ್ಮ ಅನುಭವವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ರುದ್ರನು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಪಾಶುಪತೋದಿತತ್ವವು ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವಿಕೆಯು) ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಹೀಗೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸಮಾಡಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಅನುಭವವು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರವರ ಇಚ್ಛೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅದೇ ವಾಕ್ಯವು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಎರಡೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಭವವು ಕಾರಣವಾಗದು.

नन्वेवं तर्हि, न शास्त्रतात्पर्यनिर्णयः, प्रसिद्धपुरुषाणां व्याख्यानं प्रतीतिं च विना, प्रमाणान्तराऽभावादित्याक्षिपति ॥ किं त्विति ॥ किं तर्हि शास्त्रतात्पर्यनिर्णये प्रमाणमित्यर्थः । परिहरति ॥ उपक्रमादीति ॥ शास्त्रतात्पर्यानिर्णये कारणमिति सम्बन्धः । उपक्रमादय एवेति वक्तव्ये, यदेवं प्राह तेन नोत्सूत्रं सिद्धान्त इति सूचयति । एतच्च, लौकिक-परीक्षाऽनुभवसिद्धमेव । तथा चोपक्रमाऽऽदितात्पर्यलिङ्गैः सम्यङ्निरूप्यमाणो भगवानेव जगज्जन्मादिकारणत्वेन मुख्यया वृत्त्या सकलवेदाऽऽदिवेद्यः प्रतीयत इति भावः ॥ ४ ॥

ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯವೇ ಅಸಾಧ್ಯ. ಪ್ರಸಿದ್ಧಪುರುಷರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಿಂತು ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಏನು ಪ್ರಮಾಣ? ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಕ್ಷಣಯಾ' ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಏವ"ಕಾರವನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಿತ್ತು.

ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದಿರಲು ಉತ್ಸೂಕ್ತವಾಗಬಾರದೆಂಬುದೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಚಾರವು ಲೌಕಿಕಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅನುಭವದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷಡ್ವಿಧ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ-ಕಾರಣನಾಗಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಕಲವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೃದಯ.

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಟೀಕೆಯ
ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ

ಮಂಗಳಾಚರಣೆ	೨
ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ	೨
ಅವತಾರಿಕೆ- ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ	೬
ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಮಂಗಳಾಚರಣೆ - ಸಮಗ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಂಕ್ಷೇಪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೮
ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಗುರುಗಳ ಅನುಕರಣೆ	೮
ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ - ಪ್ರಥಮ ಪಾದ	೯
“ಶುದ್ಧಾನಂದ” ‘ಉರುದ್ಕುತಿ’ ‘ಉರುಬಲ’ ‘ಬಹುಲೌದಾರ್ಯ’-ವಿಶೇಷಣಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೧೦
‘ದ್ವೈತಿಬಲ’ ವಿಶೇಷಣದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೧೨
‘ವೀರ್ಯಾದಿದೇಹಂ’ ವಿಶೇಷಣದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೧೨
ಅನೇಕ ಸೂತ್ರಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ತಾಳಿದೆ	೧೪
ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ - ಎರಡನೆಯ ಪಾದ	೧೪
ಸಮಾಸ ಹೇಗೆ ?	೧೫
ಮುಖರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡರ್ಥ	೧೫
ದೋಷಪದದಿಂದ ಕರ್ಮವೂ ವಿವಕ್ಷಿತ	೧೭
ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ - ಮೂರನೆಯ ಪಾದ	೧೮
ವೈರಾಗ್ಯ ಪಾದದ ಸಾರ	೧೯
ಭಕ್ತಿ ಪಾದದ ಸಾರ	೧೯
ಉಪಾಸನ ಪಾದದ ಸಾರ	೧೯
ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾರ - ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದ	೨೦
‘ವೇದಾಂತವೇದ್ಯಮ್’ ವಿಶೇಷಣದ ಅರ್ಥ	೨೧
‘ಮುಕುಂದಾಭಿಧಮ್’ ವಿಶೇಷಣದ ಸ್ವಾರಸ್ಯ	೨೧
‘ಅಮಲಂ’ ಪದದಿಂದ ಅದ್ವೈತ ನಿರಾಕರಣೆ	೨೨
ಅಮಲ ಪದಕ್ಕೆ ಎರಡರ್ಥ	೨೨
ಹೀಗೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಶ್ರೋತೃಗಳ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ	೨೩

ಗುಣೈಸ್ಸವೈರುದೀರ್ಣಂ ಎಂದರೇನು?	೨೪
ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಅನಂತ	೨೫
ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್ ಎಂದರೇನು ?	೨೫
ಜ್ಞೇಯಮ್ ಎಂದರೇನು?	೨೬
ಬ್ರಹ್ಮನು ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲ	೨೭
ಟೀಕೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಗಳಿಗೂ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಸೂತ್ರಪ್ರಮಾಣವಿದೆ	೨೭
ಮೊದಲು ಸಂಕ್ಷೇಪಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು	೨೯
ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ (ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಸಮರ್ಥನೆ)	೪೦
ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಗುರುಗಳು ಯಾರು?	೪೧
ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಧ ಪ್ರಮಾಣ್ಯವಿದೆ	೪೧
ಟೀಕಾರಾಯರು ನೀಡಿದ ಹೋಲಿಕೆಗಳು	೪೨
'ಸತಾಂ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ತಪ್ಪಲ್ಲ	೪೩
ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಂತೆ ಸೃತಿಗಳೂ ಪ್ರಮಾಣ	೪೪
ಉಪಮಾನ - ಉಪಮೇಯ	೪೫
'ಸತಾಂ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ಸಾಧುವಾಗಿದೆ	೪೬
ಗುರುನಮಸ್ಕಾರದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಮರ್ಥನೆ	೪೬
ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ (ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯತ್ವಸಮರ್ಥನೆ)	೪೯
ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಕೆಯೇ ಇಲ್ಲ	೫೦
ಭಾಷ್ಯದ ಮುಂದೆ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಸೋತರು	೫೦
ಅಗಾಧ ಸಮುದ್ರವೂ ಸೋತಿತು	೫೧
'ನಿಕರ್ತನೇ' ಎಂದು ಉಚ್ಚರಿಸಿ	೫೧
ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರ ಕರುಣೆ ಎನಗಿರಲಿ	೫೬
ಕೆಲವರ ಪ್ರಕಾರ ಆಲುಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ (ಪ್ರಥಮ ಪಕ್ಷ)	೫೮
"ಆಲು ಎಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಯವಲ್ಲ ಹೊರತು ಶಬ್ದ" (ದ್ವಿತೀಯ ಪಕ್ಷ)	೫೮
'ಲಾ' ಎಂಬುದು ಧಾತು (ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷ)	೫೯
ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷ ಬಲು ಕ್ಲಿಷ್ಟ	೫೯
ಎರಡನೆಯ ಹಾಗೂ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷಗಳು ಸ್ವರಸ	೫೯
'ಕೃಪಾಲು' ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಸಮರ್ಥನೆ	೬೨
ಸ್ವೃಹ್ (ಧಾತು)	೬೩

'ಧಾ' ಧಾತು	೬೫
ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಪಾಲು ಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಚಾರ	೬೮
ಗುರು ಅಕ್ಕೋಭ್ಯತೀರ್ಥರೇ ! ನಿಮ್ಮ ಚರಣಕಮಲವ ನಂಬಿಹೆನು	೬೮
ಗ್ರಂಥಪ್ರತಿಜ್ಞೆ	೬೯
ಟೀಕಾರಾಯರಲ್ಲಿರುವ ವಿನಯ ಗುಣಭೂಷಣ	೭೦
ಅಹಂಕಾರ ಎಂದೂ ಬಾರದಿರಲಿ	೭೦
ಟೀಕಾರಾಯರಿಗೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ?	೭೦
ಹರಿಪ್ರೀತಿಯೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನ	೭೧
ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತುಗಳೆಂಬ ಗಂಗಾಜಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮಾತು ಸೇರಲಿ	೭೧
ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಹೊಂದಿಸುವುದಷ್ಟೇ ನನ್ನ ಕೆಲಸ	೭೨
'ತತ್ವಪ್ರದೀಪ' ಗ್ರಂಥವಿದ್ದರೂ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ	೭೨
ಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಳಾಚರಣಶ್ಲೋಕದ ಅವತಾರಿಕೆ	೭೪
ಅಥಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯ ಪ್ರಾರಂಭ	೭೪
ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವೇ?	೭೬
ಟೀಕೆಯ 'ಅಥ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿನರ್ಥ?	೭೭
'ಅಥ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿವೆ	೭೭
೨೧ ಕುಭಾಷ್ಯಗಳು	೮೨
ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳದ ಉಲ್ಲೇಖ	೮೩
ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ	೮೪
ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ	೮೪
ನಿರುಪಪದ ಸೂತ್ರ ಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಚಕ	೮೬
ಗುಣೈ ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ	೮೭
ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್	೮೭
'ಜ್ಞೇಯಂ' 'ಗಮ್ಯಂ'	೮೮
ಭಾಷ್ಯದ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಣಗಳ ಸಾರ್ಥಕ್ಯಚಿಂತನೆ	೮೯
ನಾರಾಯಣಪದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೯೩
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥವೇ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ	೯೭
ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಹುಬಗೆಯ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ	೯೮
'ನಾರಾಯಣ' ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯ	೧೦೦

'ನಾರೀಯ' ಎಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ	೧೦೧
ಅನರಾಯಣ ಎಂದಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ?	೧೦೩
ನಿಪಾತವಾದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ	೧೦೩
'ನಾರಾಯಣ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವಿಲ್ಲ	೧೦೪
'ನಾರಾಯಣ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಸಮಾಸ	೧೦೪
ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ನಮ್ಯತ್ವಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಗುಣಗಳು	೧೨೬
ಗುರುಗಳ ಹೆಸರನ್ನೇಕೆ ಉಚ್ಚರಿಸಬಾರದು	೧೨೭
'ಗುರೂನ್' ಎಂದು ಬಹುವಚನವೇಕೆ ?	೧೨೮
'ಚ' 'ಅಪಿ' ಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯ	೧೨೯
ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯವಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವಲ್ಲ	೧೩೦
ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯ ಉಲ್ಲೇಖ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ	೧೩೨
ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ ರಚನೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆ	೧೩೪
ಎಂತಹ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು? ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಗ್ರಂಥದ ಲಕ್ಷಣವೇನು?	೧೩೬
ಉಪಾದೇಯಗ್ರಂಥವಷ್ಟೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಅರ್ಹ	೧೩೭
ತತ್ವಪ್ರದೀಪದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಟೀಕೆಗೆ ಬಲು ಸಮೃತ	೧೪೬
ಟೀಕೆಯ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ	೧೪೬
ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಯೋಜನೆ	೧೪೭
ವೇದವಿಭಾಗ ಹೇಗಾಯಿತು ?	೧೫೧
ಋಗ್ವಿಷ್ಣು ಸಮೃತಿ	೧೫೧
ನಾಲ್ಕುವೇದಗಳ ಲಕ್ಷಣ	೧೫೨
ಋಗ್ವಿಷ್ಣುದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೧೫೩
ವೇದವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಪುರಾಣದ ಆಧಾರ	೧೫೪
ಶಾಖಾಭೇದವೂ ಕೂಡ ವಿಭಕ್ತವಾಯಿತು	೧೫೫
ವೇದವಿಭಾಗಕಥನಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿ	೧೫೫
ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ವಿಭಾಗ ಮೊದಲೇ ಇತ್ತು	೧೫೬
ಆದಿಪದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ	೧೫೬
ಹಿನ್ನೆಲೆ ನಿರೂಪಣೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ	೧೫೮
'ಭಗವಾನ್' ಎಂದರೆ ವೇದವ್ಯಾಸರು	೧೫೯
ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ 'ಭಗವಾನ್' ಎಂಬ ಪದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೧೫೯

ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅನುಕೂಲ್ಯಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿವೆ	೧೬೦
ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಯುಕ್ತಿಮೂಲಕವೂ ಆಗಿದೆ	೧೬೦
ತ್ರಿವಿಧ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಮರ್ಥಿತವಾಯಿತು	೧೬೧
ಸೂತ್ರಾಗತಿವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನದ ಸಮೃದ್ಧಿ	೧೬೨
ತಾವು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೆ ಪುರಾಣದ ಉಲ್ಲೇಖ	೧೬೫
ಯುಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮೇಧಾಶಕ್ತಿ	೧೬೭
ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೇಕೆ ?	೧೬೮
'ಸೂತ್ರ' ಎಂದರೇನು ?	೧೬೮
ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯ ಮಹಿಮೆ	೧೬೯
ಭಾಷ್ಯದ 'ಸ್ಥಿತಂ' ಪದದ ಅರ್ಥ	೧೭೦
'ಅನ್ಯಥಾಜಾತಂ' ಪದದ ಅರ್ಥ	೧೭೦
ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾಲ ಹಾಗೂ ಶಾಪ, ಎರಡೂ ಕಾರಣಗಳು	೧೭೦
ಬರಗಾಲದಿಂದ ಪೀಡಿತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಗೌತಮರ ಆಶ್ರಮ ಸೇರಿದರು	೧೭೨
ಗೋಹತ್ಯಾ ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸಿ ಮರಳಿ ಬಂದರು	೧೭೩
ಗಂಗೆ ಗೋ-ದ-ವಾರಿ ಆಗಿ ಗೋದಾವರಿ ಆದಳು	೧೭೩
'ಜ್ಞಾನವು ನಾಶವಾಗಲಿ' ಎಂದು ಗೌತಮರು ಶಪಿಸಿದರು	೧೭೪
'ಉತ್ಸನ್ನಾನ್' ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥ	೧೭೪
ವೇದವಿಭಾಗ ಕಥನ	೧೭೫
'ತಸ್ಯ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಏಕವಚನ ಪ್ರಯೋಗದ ಸ್ವಾರಸ್ಯ	೧೭೫
ಗೌತಮರ ಶಾಪದ ಕಥೆ	೧೭೬
'ಸೂತ್ರ' ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೇ	೧೭೯
ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣ	೧೮೨
"ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರ" ಎಂದರೆ ?	೧೮೬
"ಸಾರವತ್" ಎಂದರೆ ? - "ವಿಶ್ವತೋಮುಖ" ಎಂದರೆ ?	೧೮೬
"ಅಸ್ತೋಭ" ಎಂದರೆ ?	೧೮೭
ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಸಾರ್ಥಕ	೧೮೭
ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಮುಖ್ಯ	೧೯೧
ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಮುಖ್ಯತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ	೧೯೧
ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳು ವಿಶೇಷಣಸಹಿತವಾಗಿದೆ	೧೯೨

'ಅನ್ಯೇ ವಿಶೇಷಣಾತ್' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿಗೆ ಸಾರ್ಥಕ ಚಿಂತನೆ	೧೯೨
ಎರಡು ಬಗೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು	೧೯೩
ಸೂತ್ರಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದ್ದರ ಸಾರ್ಥಕ	೧೯೩
'ಶಬ್ದಜಾತಸ್ಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಪೃಷ್ಟಿವಿಭಕ್ತಿಯು ಕರ್ತೃರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ	೧೯೫
ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೧೯೬
ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ	೧೯೬
ಜ್ಞಾನಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಸದ್ವಿನರ ತವಕ	೧೯೭
ಋಷಿಮುನಿಗಳು ವೇದವ್ಯಾಸರ ಬಳಿ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆದರು	೧೯೮
ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನ, ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ ಸರ್ವಥಾ ಇರುವುದಿಲ್ಲ	೧೯೮
ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೨೦೦
ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಜ್ಞಾನ ಎಂದೂ ತಿರೋಹಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ	೨೦೨
ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೨೦೫
ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕಿಲ್ಲ!!	೨೦೫
ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿ	೨೦೭
ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸಂಗತಿಗಳು ಎರಡು	೨೦೭
ಅಧಿಕರಣ ಎನಿಸಲು ಐದು ಬೇಕು	೨೦೭
ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿ	೨೦೯
ಈ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳನ್ನು ಮೊದಲೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲು ಏನು ಕಾರಣ?	೨೧೯
ಅಧಿಕರಣದ ಸಂಶಯ ಹಾಗೂ ಸಂಶಯಬೀಜ	೨೨೦
ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಶಯಕ್ಕಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ	೨೨೧
ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	೨೨೨
ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	೨೨೫
ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಶೂನ್ಯತ್ವ ಹೇತುವಿನಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವೂ ಸೂಚಿತ	೨೨೫
ಬ್ರಹ್ಮನೇಕೆ ಅಸಂದಿಗ್ಧ ?	೨೨೬
ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಲ್ಲ	೨೨೬
ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಜೀವನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ	೨೨೭
ಜೀವ ಜಡಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಅನಾವಶ್ಯಕ	೨೨೭
ಜೀವಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬಹುದೇ ?	೨೨೮
ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಗಳ ಸಂಗಮ	೨೨೮

ಜೀವ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ	೨೩೦
ಪ್ರಾಭಾಕರರ ಪಕ್ಷ ತಪ್ಪು	೨೩೧
ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಉಪರತವಾಗುತ್ತವೆ	೨೩೨
ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ	೨೩೨
ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿನ ಅನುಭವ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪ	೨೩೩
ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನ ಸ್ಮರಣೆ ಆಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ	೨೩೩
'ದೇವರು ಭಕ್ತರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾನೆ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿನರ್ಥ ?	೨೩೪
ಸುಷುಪ್ತಿಸುಖದ ಅನುಭವ ಮನೋವೇದ್ಯ	೨೩೫
ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಿಲ್ಲ	೨೩೬
ಪ್ರಯೋಜನ, ಅಧಿಕಾರಿ, ಸಂಬಂಧಗಳೂ ಇಲ್ಲ	೨೩೯
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ	೨೪೦
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯ	೨೪೧
ವಿಷಯಾದಿಗಳ ನಿರೂಪಣಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯ	೨೪೨
ತಾರ್ಕಿಕರ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಭಾಕರರ ನಿರಾಕರಣೆ	೨೪೪
'ಅಥ' 'ಅತಃ' ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಾಥಮ್ಯವಿಚಾರ	೨೪೫
ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತ	೨೪೭
ಸೂತ್ರಕಾರರ ಮಂಗಳಾಚರಣೆ	೨೫೦
'ಅಥ' ಶಬ್ದವು ಹೇಗೆ ಮಂಗಳಮಯ ?	೨೫೧
'ಅಥ' ಶಬ್ದಾರ್ಥ ವಿಚಾರ	೨೫೫
'ಅಥ' ಶಬ್ದ ವ್ಯರ್ಥವೇ ?	೨೫೬
ಅಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲು ಅಥಶಬ್ದ ಸಾರ್ಥಕ	೨೫೬
ಆನಂತರ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಪ್ರತಿಯೋಗಿ ?	೨೫೭
'ಅತಃ' ಶಬ್ದಾರ್ಥ ವಿಚಾರ	೨೫೮
ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಯೋಜನೆ	೨೫೮
ಪಾಠಾಂತರದ ಬಗ್ಗೆ	೨೫೯
ಪಾಣಿನೀಸೂತ್ರದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ 'ಅಥಾತಃ' ಎಂದು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿಲ್ಲ	೨೫೯
ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಜಲಿನ ಅರ್ಥ	೨೬೦
ಓಂ, ಅಥ, ಅತಃ ಶಬ್ದಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ	೨೬೦
'ಓಂ' 'ಅಥ' 'ಅತಃ' ಶಬ್ದಗಳು ಮೊದಲು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದವು	೨೬೨

'ಓಂ' 'ಅಥ' ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಾಧಿಕೃತ ಸಮರ್ಥನೆ	೨೬೫
'ಓಂ' ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಮೊದಲು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪತಃ ಉತ್ತಮವಾಗಿವೆ	೨೬೫
ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದೆ	೨೬೫
'ತೃತೀಯೋಽತ ಉದಾಹೃತಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೨೬೬
'ತದ್ಧೇತುತ್ವಮ್' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಪದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೨೬೬
ಓಂಕಾರವನ್ನು ಏಕೆ ಬಿಟ್ಟಿರಿ ?	೨೬೭
ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸದಿರಲು ಕಾರಣ	೨೬೭
ಸಕಲ ಶಬ್ದಗಳು 'ಅ'ಕಾರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೨೬೯
ಅಭಿಮನ್ಯು ಅಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯ ವ್ಯವಹಾರ ಕಂಡಿದೆ	೨೭೦
ಓಂಕಾರ ವಾದ	೨೭೪
ಬ್ರಹ್ಮವೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಓದಲು ಯಾರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರ ?	೨೭೮
ಮೂರುಬಗೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು	೨೮೦
ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯತ್ವವು ಅಧಿಕಾರಿಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆಯೇ?	೨೮೧
ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯತ್ವದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ	೨೮೨
ಅಧಿಕಾರ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	೨೮೨
ಅಪಶೂದ್ರಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಅಥಶಬ್ದಾರ್ಥವು ಗತಾರ್ಥವಲ್ಲ	೨೮೩
ಅಥಶಬ್ದಾರ್ಥದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ	೨೮೪
ತ್ಯವರ್ಣಕರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ	೨೮೫
ಅಧ್ಯಯನಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಾರ್ಥಕವಲ್ಲ	೨೮೬
ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣ	೨೮೮
ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ಅರ್ಹತೆಯ ನಿರ್ಧಾರ	೨೯೯
ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಧಿಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು	೩೦೨
ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರ	೩೦೫
ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆ	೩೦೫
ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ ಎಂದರೆ ?	೩೦೭
ಟೀಕೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಭಾರದ್ವಾಜ ಸಂಹಿತೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದೆಯೇ?	೩೦೭
'ಶಮ' ಎಂದರೇನು ? - ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪ	೩೦೮
ನಾರಾಯಣತಂತ್ರದ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ 'ಪಶ್ಚೇತ್' ಎಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೩೦೮
'ಏವಂವಿತ್' ಎಂದರೇನು ?	೩೦೯

ಪಾಣಿನೀ ಸೂತ್ರದಂತೆ 'ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂಬ ಪದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೩೧೦
'ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ಸರ್ವಥಾ ತಪ್ಪಲ್ಲ	೩೧೦
ವೈರಾಗ್ಯದಂತೆ ವಿವೇಕವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಧಕವಲ್ಲ	೩೧೧
ಗುರೂಪಸತ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ವಿವೇಕವಿರಬೇಕು	೩೧೧
ವಿವೇಕಾದಿಗಳು ಯಾರಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು ?	೩೧೨
ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಶಮದಮಾದಿಗಳು ಅಂಗವೆ ?	೩೧೨
ಗುಣತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿ ತಾರತಮ್ಯ	೩೧೩
ಭಕ್ತೈಕಲಭ್ಯಃ	೩೧೪
ಹರಿಪ್ರಸಾದೋ ಬಲವಾನ್	೩೧೪
ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಭಕ್ತಿ ಮಹಾವಿಪ್ಲವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ	೩೧೫
ಉಳಿದವರಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ	೩೧೫
ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಕಾರ	೩೧೬
ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತರಾಗಿರಿ	೩೧೬
ಸ್ತ್ರೀಶೂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ	೩೧೯
ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಅವಶ್ಯಕ	೩೨೦
ಅತಃಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಚಾರ ಹಾಗೂ ಕರ್ತವ್ಯಾಪದವಿಚಾರ	೩೨೨
ವ್ಯೋಮಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಚಾರ	೩೨೭
ಭಾಷ್ಯವು ಉತ್ತೂತ್ತಿವಲ್ಲ	೩೨೮
ಮನುಷ್ಯದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿದೆ	೩೨೮
ಸಂಕ್ಷೇಪಭಾಷ್ಯದ ಮಹಿಮೆ	೩೨೯
ಅಧಿಕಾರಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣ	೩೩೦
ಅತಃ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ವಿಚಾರ	೩೩೧
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರಕಾರ 'ಅತಃ' ಶಬ್ದಾರ್ಥ	೩೩೪
ಜಿಜ್ಞಾಸಾ, ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಸಾದ ಮೋಕ್ಷ	೩೩೪
ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾನುಸಾರಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ನಿರಾಕರಣೆ	೩೩೬
ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ - ಭಾಷ್ಯಗಳ ಜೋಡಣೆ	೩೩೮
ಎರಡು ಬಾರಿ 'ಅತಃ' ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು	೩೪೦
ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಫಲ	೩೪೧
ಸಮಗ್ರ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೩೪೨

ಶ್ರವಣಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರ ಉಪದೇಶ	೩೪೬
ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಫಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಚಾರ	೩೪೭
ಶ್ರವಣಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರ ಉಪದೇಶ	೩೪೭
ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದವೇ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನ	೩೫೦
ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗದು	೩೫೦
ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಅನನ್ಯೋಽಘೋಪಪತ್ತಿ	೩೫೧
ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನ ಬೇಕು	೩೫೧
ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುವ ಭಗವಂತ	೩೫೧
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳು	೩೫೨
'ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ	೩೫೨
ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದಾಗ	೩೫೩
ಶ್ರವಣಮನನನಿದಿಧ್ಯಾಸನಗಳ ಪರಿಚಯ	೩೫೩
'ಮನನ' ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು	೩೫೪
ಪುನಃ ಪುನಃ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳೇಕೆ ?	೩೫೪
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದವು ಏನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ?	೩೫೬
'ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬ ಪದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ	೩೫೬
ಶ್ರವಣ-ಮನನ-ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಗಳು ಲಕ್ಷಣಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತ	೩೫೭
'ಭವತಿ' ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥಾಹಾರ ವ್ಯರ್ಥ	೩೫೭
ಇಚ್ಛೆಯ ವಿಧಾನ ಏಕೆ ತಪ್ಪು?	೩೫೮
'ಇಚ್ಛಯೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ 'ಭವತಿ' ಎಂಬುದು ಉತ್ತರವಲ್ಲ	೩೫೮
'ಭವತಿ' ಪದದ ಅರ್ಥಾಹಾರ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರಿಯಲ್ಲ	೩೫೯
ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳು ಅನೇಕ	೩೬೦
ವಿಷ್ಣುರೇವ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಃ	೩೬೦
ಸಂಬೋಧನೆಯಿಂದ ವಿಧಿಶಕ್ತಿ ಕುಂಠಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ	೩೬೧
ಕರ್ಮದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರವಚನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ದೊರಕದು	೩೬೨
ಮೋಕ್ಷವು ಪ್ರಸಾದಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಪ್ರಸಾದವು ಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯ ಆಗಲೇಬೇಕು	೩೬೩
ಕರ್ಮದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವಿಚಾರ	೩೬೪
ಪ್ರಸಾದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗ	೩೬೪
ಕರ್ಮದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅರ್ಥ	೩೬೫

ಕರ್ಮರು ಪ್ರಿಯರು; ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಬಲುಪ್ರಿಯರು	೩೬೫
ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ	೩೬೬
ಸುಧಾವಿರೋಧಪರಿಹಾರ	೩೬೭
‘ಶ್ರವಣಾದಿ’ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವಿಚಾರ	೩೬೮
ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ರೂಢಿ, ಲಕ್ಷಣಾ ಅಲ್ಲ. (ಸ್ವಮತ)	೩೭೦
ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆ ಎಂಬರ್ಥವೂ ಅಲ್ಲ (ಭಾಮತೀ ವಿಮರ್ಶೆ)	೩೭೧
ಭಗವಂತನ ಉತ್ತಮಪ್ರಸಾದವೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧಕ	೩೭೪
ಪ್ರಸಾದಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮವು ಅಮುಖ್ಯಕಾರಣ	೩೭೬
ಕರ್ಮದಿಂದ ಉತ್ತಮ ಪ್ರಸಾದ ದೊರೆಯದು	೩೭೭
ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯದ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ	೩೭೮
ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ - ೧	೩೭೯
ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ - ೨	೩೭೯
ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ - ೩	೩೮೦
ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ - ೪	೩೮೦
ಆತಃ ಶಬ್ದಾರ್ಥದ ಉಪಸಂಹಾರ	೩೮೧
ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಎರಡು ವಿಧ	೩೮೨
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ	೩೮೪
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥ ವಿಷ್ಣು ಎನ್ನಲು ಅನೇಕ ಆಧಾರಗಳು	೩೯೧
ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೩೯೯
ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು	೪೦೦
ದೈವೀಮೀಮಾಂಸೆಯ ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸೆ	೪೦೦
ವಿಷ್ಣುವೆ ಬ್ರಹ್ಮನೆನ್ನಲು ದೈವೀಮೀಮಾಂಸೆಯ ಕೊನೆಯ ಸೂತ್ರ	೪೦೧
ಮಹಾಯೋಗ ಹಾಗೂ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ	೪೦೨
ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯ	೪೦೩
ಮಹಾನಾರಾಯಣೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಆಧಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಯ	೪೦೫
ಸಕಲ ಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುವಾಚಕ	೪೦೬
ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ಸಾಪೇಕ್ಷವಾದ ನಿಯಮ	೪೦೭
‘ವ್ಯಸ್ತಸಮಸ್ತ’ ಎಂದರೇನು ?	೪೦೮
ಸಂವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಸೂಕ್ತಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ನಾರಾಯಣನೇ	೪೧೦

'ಸಮುದ್ರಶಾಯಿ' ನಾರಾಯಣನೇ	೪೦೦
ವೈಷ್ಣವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಶೈವಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ	೪೦೨
ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಿಜ್ಞಾಸು	೪೦೫
ರುದ್ರಾದಿಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತರಲ್ಲ	೪೦೮
ರುದ್ರ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಕೇವಲ ಅಸುರ ಮೋಹಕ್ಕಾಗಿ	೪೦೯
ಶಿವಪಾರಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲ	೪೨೦
'ವಿಶ್ವಾಧಿಕೋ ರುದ್ರಃ' ಎಂಬದೂ ಕೂಡ ವಿಷ್ಣುಪದ	೪೨೦
ಅಧಿಕರಣದ ಉಪಸಂಹಾರ	೪೨೧
ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವೇ ಜಿಜ್ಞಾಸುನು	೪೨೧
ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರೇ ಸಮರ್ಥರು	೪೨೨
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ಸಮಾಪ್ತಿ	೪೨೨

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಜಿಜ್ಞಾಸುಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ	೪೨೫
ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿವಿಚಾರ	೪೨೬
ಸಂಶಯ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	೪೨೭
ಸಿದ್ಧಾಂತ	೪೨೮
ಸಂಗತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿ	೪೩೨
'ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಣಃ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯ	೪೩೩
'ವಿಷ್ಣುತ್ವ ಸಮರ್ಥನಾತ್' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯ	೪೩೪
ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿ ಬಲು ಸ್ಪಷ್ಟ	೪೩೪
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಆಕ್ಷೇಪ	೪೩೫
ಆಕ್ಷೇಪಿಕೆ ಸಂಗತಿ	೪೩೫
ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿಯೂ ಇದೆ	೪೩೮
ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಒಂದೇ; ಆದರೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ	೪೩೮
ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಧೆ ಟೀಕೆಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ	೪೩೯
'ಬ್ರಹ್ಮ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ	೪೪೧
ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೪೪೨

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ	೪೪೨
ನ್ಯಾಯವಿವರಣಕ್ಕನುಗುಣವಾದ ಟೀಕೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	೪೪೪
ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮ ಜೀವನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	೪೪೫
ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಅನಾವಶ್ಯಕ	೪೪೫
ಟೀಕೆಯ ಒಂದು ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತ	೪೪೭
ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರಾರಂಭ	೪೪೮
ವ್ಯಸ್ತಸಮಸ್ತ ಎಂದರೇನು?	೪೪೯
ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದರೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನೆಂದಲ್ಲ	೪೫೦
ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಗಳ ಫಲಿತಾರ್ಥ	೪೫೦
ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ	೪೫೨
'ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಸ್ಯ' ಎಂದೇಕೆ ಸೂತ್ರವಿಲ್ಲ?	೪೫೩
ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಿಲ್ಲವೆಂದದ್ದು ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದ	೪೫೩
ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಮಾಸ	೪೫೬
ಜನ್ಮಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವಿಲ್ಲ	೪೬೨
ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ	೪೭೦
ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾನದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ	೪೭೧
ಬ್ರಹ್ಮನ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವಿಲ್ಲ	೪೭೨
ಲಕ್ಷಣವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿದೆಯೆನ್ನಲು ಆಧಾರ	೪೭೨
ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆನ್ನಲು ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ	೪೭೩
ಲಕ್ಷಣಸಮುದಾಯವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣಲಕ್ಷಣವೆನ್ನಲು ಕೈಮುತ್ಯನ್ಯಾಯ	೪೭೫
ತೊಂಬತ್ತು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೈಗೊಂಬೆಗಳು	೪೭೬
ಪ್ರತ್ಯೇಕಶ್ರುತಿಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ?	೪೭೭
ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೪೭೮
"ಯ ಉ" ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ	೪೭೯
ಏಕಾದಶಾದಿತ್ಯರು ಐವತ್ತು ಮರುತ್ತುಗಳು ಹೇಗೆ?	೪೮೦
ತೊಂಬತ್ತು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳ ವಿವರ	೪೮೧
ಶ್ರುತಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದಲೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಪರಿಹಾರ	೪೮೪
ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಹಿಮೆ ಹೊಂದಲು ತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ	೪೮೫

'ಪರೋ ಮಾತ್ರಯಾ' ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ	೪೮೭
'ಯೋ ನಃ ಪಿತಾ' ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ	೪೮೭
ಅಧಿಕರಣದ ಉಪಸಂಹಾರ	೪೮೮
ಟೀಕೆಯ ಗಾಂಭೀರ್ಯವರ್ಣನೆ	೪೯೦

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ

ಜಗತ್ಕಾರಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣ	೪೯೨
ಸಂದೇಹ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	೪೯೩
ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ	೪೯೪
ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಂಗತಿ	೪೯೮
ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಪರಿಹಾರ	೫೦೦
'ಅನ್ಯಸ್ಯ' ಎಂದೇಕೆ ಹೇಳಿದರು	೫೦೧
ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಲ್ಲಿರುವ ಗಾಂಭೀರ್ಯ	೫೦೨
ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೫೦೨
ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ	೫೦೪
ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿರುವ ಸಮಶಬ್ದದ ಸ್ವಾರಸ್ಯ	೫೦೬
ಭಗವಂತನೊಬ್ಬನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಲಾರ	೫೦೭
'ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಂ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವೇ?	೫೦೯
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಬಾಧ	೫೧೨
ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಠಿಣಪದಗಳ ಅರ್ಥ	೫೧೩
ಶುಷ್ಕತರ್ಕಕ್ಕೆ ಜೋತುಬೀಳಬೇಡಿ	೫೧೪
ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಂತೆ ದುಷ್ಪವಾಗಿದೆ	೫೧೭
ಭಾಷ್ಯದ ಆದಿಪದಾರ್ಥ	೫೧೯
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ದುಷ್ಪತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ	೫೨೧
ನಾಸ್ತಿಕರ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗ	೫೨೬
ಈಶ್ವರನೊಪ್ಪದೇ ಗತಿಯಿಲ್ಲ	೫೨೭
ಈಶ್ವರನ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಹನ್ನೆರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು	೫೨೯
ನಾಸ್ತಿಕ್ಯವಾದನಿರಾಸವು ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವೇ ಆಗಿದೆ	೫೩೭

ಯೋನಿಪದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣ	೫೩೭
ಹನ್ನೆರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಗೆ ನಾಸ್ತಿಕವಾದ ನಿರಾಸಕತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ	೫೩೮
ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕಗಳು	೫೩೯
ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದರೇನು ?	೫೪೦
ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ	೫೪೧
ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	೫೪೧
ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಸಮಶಬ್ದಾರ್ಥ	೫೪೨
ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮವಷ್ಟೇ ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹ	೫೪೩
ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳು ಕುಮಾರ್ಗಗಳೆನ್ನಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ	೫೪೪
'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರೇಮಯೋನಿ ಮಾಡಬೇಕು	೫೪೭
ಸ್ಕಾಂದವನ್ನೇಕೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದರು?	೫೪೯
ವೇದಾರಣ್ಯಕ ಎಂದರೇನು?	೫೪೯
ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಂಗನಿರೂಪಣೆ	೫೫೦
ವೇದಕ್ಕೂ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೂ ಐಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ	೫೫೨
ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ	೫೫೮
ಯೋನಿಶಬ್ದಾರ್ಥ	೫೫೯
'ಜ್ಞಪ್ತಿ' ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಏನು ಕಾರಣ?	೫೬೦
ಗಮ್ಯಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸದೆ ಯೋನಿ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಏನುಕಾರಣ ?	೫೬೧
ಗೀತಾಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಿರಿ	೫೬೨
ವೇದಗಳಿಗೆ ಪೌರುಷೇಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಾರದು	೫೬೩
ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಓದಿರಿ	೫೬೪

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ

ರುದ್ರಾದಿಗಳೇಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಲ್ಲ?	೫೭೦
ಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಸಂಶಯ	೫೭೨
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ಸಿದ್ಧಾಂತ	೫೭೨
ಆಪಾತತಃ ತೋರಿದ್ದು ನಿಜಾರ್ಥವಲ್ಲ	೫೭೩

ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇ ಸಂಗತಿ	೫೭೫
'ಅನ್ಯಸ್ಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಏಕವಚನಾರ್ಥ	೫೭೬
ಎರಡು ಭಾಷ್ಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಸ್ಪಷ್ಟಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	೫೭೬
ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವಿಲ್ಲ	೫೭೯
ಭಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಯೋಜನೆ	೫೮೨
ಷಡ್ವಿಧ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳು	೫೮೩
ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಪರಿಚಯ	೫೮೭
ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯ ವಿಚಾರ	೫೯೦
ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಸ್ವರೂಪ	೫೯೨
ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದೇಕೆ	೬೦೧
ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಲಿಂಗತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ	೬೦೪
ನಿರವಕಾಶವೇ ಪ್ರಬಲ	೬೦೫
ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದದ್ದಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವ ನಿಯಮವಿದೆಯೇ?	೬೦೭
ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆ?	೬೦೭
ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಾರ್ಥ	೬೦೮
ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	೬೦೯
ಎಲ್ಲವೂ ಹರಿಪರ	೬೧೦
ಕರ್ಮಕಾಂಡವೂ ಹರಿಪರ	೬೧೧
ಕರ್ಮಕಾಂಡ ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವೇ?	೬೧೪
ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವದ ಸಿದ್ಧಿ	೬೧೭
'ಏತೇನ ಸರ್ವೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ	೬೧೯
ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದ ಸಮಾಪ್ತಿ	೬೨೦

ಅಸ್ತದ್ಗುಣಂತರ್ಗತ-ಶ್ರೀಮದ್-ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಗುರುವರ್ಣಂತರ್ಗತ-ಶ್ರೀಮದ್-ಹನುಮ-ಭೀಮ-

ಮಧ್ವಾಂತರ್ಗತ-ರಾಮ-ಕೃಷ್ಣ-ವೇದವ್ಯಾಸ್ಯಾತ್ಮಕ-ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವಃ ಪ್ರೀಯತಾಮ್ ||

|| ಶ್ರೀ ಮಧ್ವೇಶಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಜಯ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರೋ !!

ವೇದವೆಂಬ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ವ್ಯಾಸರು
ಬ್ರಹ್ಮನೂತ್ರವೆಂಬ ಜೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತಿದರು.
ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಜಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಮೊಳೆಯುವ
ಮೊಳಕೆ ಹುಟ್ಟಿತು.

ಪ್ರಾಜೀನರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಂದ ಕಿಂಚಿತ್ ಕವಲುಗಳು ಕಂಡವು.
ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥರ ಟೀಕೆಗಳಿಂದ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಶಾಖೆಗಳು ಮೂಡಿದವು.
ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಜರ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಿಂದ ಕಿಸಲಯವಾಂಛಿತು
ಶ್ರೀವಿಜಯೇಂದ್ರರ ವಿವರಣೆಗಳಿಂದ ಪುಷ್ಪಗಳು ಪುಷ್ಪದ್ವೈವು.
ಇಂದು ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುನಾರ್ವಾಚಾರ್ಯರ
ಅಮೃತಮಯ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಫಲಗಳುಂಟಾಗಿ
ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂಬ ಮಹಾವೃಕ್ಷವು
ಸೊಬಗಿನಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಸ್ತೂತಿ - ಗುರುಗುಣಸ್ತವನ

ಪ್ರಕಾಶನ

ಶ್ರೀ ಗುರುನಾರ್ವಾಚಾರ್ಯ ಸಂಶೋಧನಾ ಮಂದಿರ, ಮಂತ್ರಾಲಯ